

CONFERENCE BOOK

EGE 15. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

EGE
15TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 12-14, 2026
İZMİR

Cilt 2

ISBN : 978-625-8795-14-1
Academy Global Publishing House

**EGE 15TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
JUNE 12-14, 2026
IZMIR**

Edited By
ASSIS. PROF. DR. GÜLTEKİN GÜRÇAY

Issued: 26.06.2026
ISBN: 978-625-8795-14-1

ASSOCIATION & ACADEMIC INCENTIVES :

In the conference 372 papers have been presented by Turkish participants and 413 papers by international participants.
Members of the organizing committees of the conference perform their duties with an "official assignment letter"

The Contents Of This Book Are Solely Those Of The Authors.
Bu Kitabın içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

CONFERENCE ID

EGE 15TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES**DATE – PLACE****JUNE 12-14, 2026
IZMIR****ORGANIZATION****ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & JOURNALS****EVALUATION PROCESS****All applications have undergone a double-blind peer review process.****PARTICIPATING COUNTRIES**

Turkey – Tajikistan – Tanzania- Cuba – Indonesia- Uzbekistan – Kenya- Philippines- Georgia
– Tunisia- North Macedonia – Zimbabwe- Bosnia and Herzegovina – Hungary- Kuwait -
Saudi Arabia- Kosovo – Romania- Qatar – Greece- Egypt- Sudan- Kazakhstan – Algeria –
Iran- Laos- Azerbaijan- Tanzania – Bangladesh – Pakistan- China – Thailand- Malaysia –
Taiwan – Spain – Vietnam- Singapore – Iraq- Jordan – Finland- Lithuania- India- Albania-
Morocco – Argentina- Libya – Nigeria- Togo – Jamaica-

PRESENTATION**Oral presentation**

No part of this book may be reprinted or reproduced or utilized in any form or by any electronic, mechanical or any other means, now known or hereafter invented, including photocopying and recording, or in any form of information storage or retrieval systems, without permission from the publishers.

Academy Global–2026©

CONGRESS ORGANIZING BOARD

Prof. Dr. Hülya Çiçek - Gaziantep Üniversitesi

Prof. Dr. Ali Bilgili - Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Naile Bilgili - Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Başak Hanedan - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Hajar Huseynova - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Dwi Sulisworo - Ahmad Dahlan University

Prof. Zain Musa - Royal Academy of Cambodia

Prof. Dr. Sameer Jain - NICMAR University

Prof Yakup Babayev - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Suyatno - Ahmad Dahlan University

Prof. Dr. Al-Rashiff H. Mastul -Mindanao State University

Prof. Dr. Alhisan U. Jemsy - Mindanao State University

Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Mehtap Kavurmacı - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Belkıs Özkara - Afyon Kocatepe Üniversitesi

Prof. Dr. Mavlonova Ugiloy Khamdamovna - Zarmed University

Assoc. Prof. Dr. Aysel Arslan - Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Yeliz Çakır Sahilli - Munzur Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Sıddık BAKIR - Ataturk Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Berna Koçak - Munzur Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Irade Kerimova - Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Dhesi Ari Astuti - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat Baran - Batman Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Aydın - Dicle Üniversitesi

Assoc. Prof. Dody Hartanto - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Dr. Rungchacadaporn - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Nazile Abdullazade - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc Prof. Dr. Feran Aşur - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Assoc Prof. Dr. Erkan EFİLTİ - Kırgızistan-Türkiye Manas University

Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Ivaylo Staykov - New Bulgarian Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Abbas Ghaffari - Tebriz Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Yasemin Taş - Gazi Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Yeganə Qəhrəmanova - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Bülent Işık - Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Nurkan Yılmaz - İnönü Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Həmzə Əliyev- Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Sevrə Fıncıoğulları

Assist. Prof. Ihwan Ghazali - Technic University of Malaysia

Assist. Prof. Dr. Abışov Elşad Şərəfxan oğlu- Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Mahrukh Dovlatzade - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Naci Büyükkaracığan- Selçuk Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Songül Atak - Dicle Üniversitesi

Lecturer Mehmet Nuri Ödük - Selçuk Üniversitesi

Dr. Fatih İ. Kurşunmaden - Selçuk Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini Heydarlou –

Dr. Dadash Mehravari - Tebriz Üniversitesi

Dr. Aynurə Əliyeva - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Dr. Gültekin Gürçay

Dr. Amaneh Manafidizajı

Scientific & Review Committee

Prof. Dr. Hülya Çiçek – Türkiye

Prof. Dr. Emine Koca – Türkiye

Prof. Dr. Fatma Koç – Türkiye

Prof. Dr. Valide Paşayeva - Türkiye

Prof. Dr. Ali Bilgili - Türkiye

Prof. Dr. Naile Bilgili - Türkiye

Prof. Dr. Başak Hanedan – Türkiye

Prof. Dr. Aysel Güven - Türkiye

Prof. Dr. Bülent Kurtişoğlu – Türkiye

Prof. Dr. Hajar Huseynova – Azerbaijan

Prof. Dr. Dwi Sulisworo – Indonesia

Prof. Dr. Natalia Latygina – Ukraina

Prof. Dr. Yunir Abdrahimov – Russia

Prof. Muntazir Mehdi – Pakistan

Prof. Dr. T.Venkat Narayana Rao – India

Prof. Dr. İzzet Gümüş – Türkiye

Prof. Dr. Mustafa Bayram – Türkiye

Prof. Dr. Saim Zeki Bostan – Türkiye

Prof. Dr. Hyeonjin Lee – China

Prof. Yakup Babayev - Azerbaijan

Prof. Dr. Suyatno – Indonesia

Prof. Dr. Zain Musa – Cambodia

Prof. Dr. Sameer Jain – India

Prof. Mehdi Mohammadzade – Iran

Prof. Dr. Ika Maryani – Indonesia

Prof. Dr. Guler Yenice – Türkiye

Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi – Türkiye

Prof. Dr. Mavlonova Ugiloy Khamdamovna – Uzbekistan

- Prof. Dr. Mehtap Kavurmacı – Türkiye
- Prof. Dr. Belkıs Özkara – Türkiye
- Prof. Dr. Al-Rashiff Hamjilani Mastul – Philipinnes
- Prof. Dr. Alhisan U. Jemsy – Philippines
- Assoc. Prof. Dr. Aysel Arslan - Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Sıddık Bakır – Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Meryem Öztürk - Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Yeliz Çakır Sahilli - Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Berna Koçak - Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Dhesi Ari Astuti – Indonesia
- Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Aydın - Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Feran Aşur – Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Yasemin Taş – Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Bülent Işık - Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Nurkan Yılmaz - Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Sevrâ Fırıncıoğulları - Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Abdulsemet Aydın – Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat Baran - Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Dilorom Hamroeva - Uzbekistan
- Assoc. Prof. Dr. Abbas Ghaffari – Iran
- Assoc. Prof. Ivaylo Staykov - Bulgaria
- Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti – Indonesia
- Assoc. Prof. Dr. Ümit Ayata – Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Həməzə Əliyev - Azerbaijan
- Assoc. Prof. Dr. Okan Sarıgöz – Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Eda Bozkurt – Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Ahmet Topal – Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Kırbaş – Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Mesut Bulut – Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Fahriye Emgili – Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Sandeep Gupta – India

- Assoc. Prof. Dr. Veysel Parlak – Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Mahmut İslamoğlu – Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade – Azerbaijan
- Assoc. Prof. Dr. Irade Kerimova - Azerbaijan
- Assoc. Prof. Dr. Yeganə Qəhrəmanova – Azerbaijan
- Assoc. Prof. Dr. Ali Vandshoari – İran
- Assoc. Prof. Dr. Dinara Fardeeva – Rusya
- Assoc. Prof. Dr. Göksel Ulay – Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Erkan Efilti - Kirgizistan
- Assist. Prof. K. R. Padma – India
- Assist. Prof. Dr. Omid Afghani - Afghanistan
- Assist. Prof. Dr. Maha Hamdan Alanazi - Saudi Arabia
- Assist. Prof. Dr. Dzhakipbek Altaevich Altayev - Kazakhstan
- Assist. Prof. Dr. Amina Salihi Bayero – Nigeria
- Assist. Prof. Dr. Ahmad Sharif Fakheer - Jordania
- Assist. Prof. Dr. Dody Hartanto - Indonesia
- Assist. Prof. Dr. Ihwan Ghazali - Malaysia
- Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini Heyladou – Iran
- Assist. Prof. Dr. Bazarhan İmangalieva - Kazakhstan
- Assist. Prof. Dr. Keles Nurmaşulı Jaylıbay - Kazakhstan
- Assist. Prof. Dr. Mamatkuli Juraev – Ozbekistan
- Assist. Prof. Dr. Kalemkas Kalibaeva – Kazakhstan
- Assist. Prof. Dr. Bouaraour Kamel – Algeria
- Assist. Prof. Dr. Alia R. Masalimova - Kazakhstan
- Assist. Prof. Dr. Amanbay Moldibaev - Kazakhstan
- Assist. Prof. Dr. Ayslu B. Sarsekenova - Kazakhstan
- Assist. Prof. Dr. Bhumika Sharma - India
- Assist. Prof. Dr. Gulşat Şugaeva – Kazakhstan
- Assist. Prof. Dr. K.A. Tleubergenova - Kazakhstan
- Assist. Prof. Dr. Cholpon Toktosunova – Kirgizia
- Assist. Prof. Dr. Hoang Anh Tuan – Vietnam

Assist. Prof. Dr. Songül Atak - Türkiye

Assist. Prof. Dr. Botagul Turgunbaeva - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Dinarakhan Tursunaliyeva - Kirgizia

Assist. Prof. Dr. Yang Zitong – China

Assist. Prof. Dr. Gulmira Abndirasulova – Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Imran Latif Saifi – South Africa

Assist. Prof. Dr. Murat Genç – Türkiye

Assist. Prof. Dr. Monisa Qadiri – India

Assist. Prof. Dr. Vaiva Balciuniene – Lithuania

Assist. Prof. Dr. Meltem Avan – Türkiye

Assist. Prof. Dr. Abışov Elşad Şərəfxan oğlu - Azerbaijan

Assist. Prof. Dr. Mahrukh Dovlatzade – Azerbaijan

Assist. Prof. Dr. Naci Büyükkaracığan – Türkiye

Assist. Prof. Dr. Raihan Yusoph – Philippines

Dr. Que-Nhu Duong - Vietnam

Dr. Fatih İ. Kuşunmaden – Türkiye

Dr. Mehmet Nuri Ödük – Türkiye

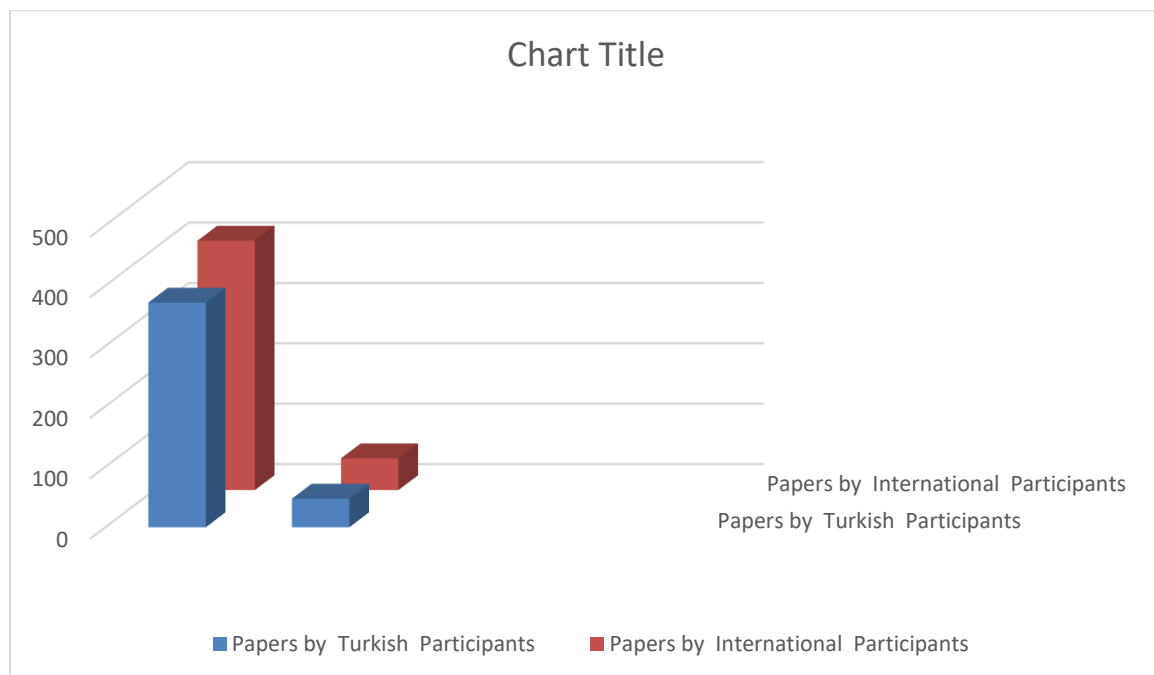
Dr. Ayşe Baran - Türkiye

Dr. Aynurə Əliyeva - Azerbaijan

Dr. Sonali Malhotra – India

Dr. Amaneh Manafidizaji – Iran

	<i>Number of paper</i>	<i>%</i>
<i>Papers by Turkish Participants</i>	372	47.39
<i>Papers by International Participants</i> <i>(48 Countries.)</i>	413	52.61

EGE 15TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
JUNE 12-14, 2026
IZMIR

NO : **AC- 15E - 2026. 348S– 3845**
Konu : Akademik Teşvik Uygunluk Belgesi

20/06/2026

İLGİLİ MAKAMA

Academy Global Conferences tarafından düzenlenen **EGE 15TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES** kongresi 12-14 Haziran 2026 tarihlerinde İzmir’de 49 farklı ülkeden akademisyenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Kongre kapsamında sunulan 785 bildirinin 372’si Türkiye’den, 413’ü ise farklı 48 ülkeden katılan akademisyenler tarafından sunulmuştur. Kongre, 16 Ocak 2020 Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliğine getirilen “Tebliğlerin sunulduğu yurt içinde veya yurt dışındaki etkinliğin uluslararası olarak nitelendirilebilmesi için Türkiye dışında en az beş farklı ülkeden sözlü tebliğ sunan konuşmacının katılım sağlaması ve tebliğlerin yarıdan fazlasının Türkiye dışından katılımcılar tarafından sunulması esastır.” değişikliğine uygun olarak düzenlenmiştir.

Bilgilerinize arz ederiz

Saygılarımızla

Prof. Dr. Hülya ÇİÇEK

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Tıp Fakültesi

Sayı :E-98102723-903.07-475454

Konu :Görevlendirme Talebi

REKTÖRLÜK MAKAMINA

İlgi : 27.03.2024 tarihli ve E--903.07-474236 sayılı yazı

Fakültemiz Tıbbi Biyokimya Anabilim Dalı'nda görevli öğretim üyesi Prof. Dr. Hülya ÇİÇEK'in Yükseköğretim Genel Kurulunun 15.06.2023 tarihli, 10 sayılı oturumunda alınan 2023.10.183 sayılı kararı gereğince Doçentlik Başvuru Şartlarında bulunan ve doçent olacak adaylardan istenen "Diğer uluslararası/ ulusal bilimsel toplantının düzenleme komitesinde resmi olarak görevlendirilmiş üniversite akademisyen temsilcisi bulunması zorunludur." maddesi gereğince, Academy Global Conference & Journals tarafından yapılan kongrelerin düzenleme kurullarında yolluksuz ve yevmiyesiz olarak görevlendirilme talebi ile ilgili dilekçesi ekte gönderilmiştir

Adı geçen öğretim üyesinin Academy Global Conference & Journals tarafından yapılan kongrelerin düzenleme kurullarında yolluksuz, yevmiyesiz olarak görevlendirilmesinde Dekanlığımızca bir sakınca bulunmamaktadır.

Onaylarınıza arz ederim

Prof.Dr. Şevki Hakan EREN
Dekan

OLUR

Prof.Dr. Arif ÖZAYDIN
Rektör

Ek:İlgi Dilekçe (1 Adet)

Dağıtım:

Gereği:

Tıbbi Biyokimya Anabilim Dalı Başkanlığı

Bilgi:

Sayın Prof.Dr. Hülya ÇİÇEK

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : *BSFN3RR3CF* Pin Kodu : 27962

Belge Takip Adresi : <https://turkiye.gov.tr/gaziantep-universitesi-ebys>

Adres : Gaziantep Üniversitesi Kampus Alanı, Tıp Fakültesi Dekanlığı, Şehitkamil - 27310 -
GAZİANTEP

Telefon : 0 (342) 360 60 60 Faks:0 (342) 360 16 17

e-Posta : tipfaksek@gmail.com Web : www.gantep.edu.tr/~tipdekanlik/bilgipaketi

Kep Adresi : gauntipdek@hs01.kep.tr

Bilgi için : Hüseyin Temel
Unvanı : Bilgisayar İşletmeni V.

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 8TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
June 12 – 14, 2026
IZMIR

Kongre Bağlantı Linki :

Join Zoom Meeting

<https://us06web.zoom.us/j/88571518350?pwd=fOYazCWBmbAiWrHygjKSjkbbSvotfd.1>

Meeting ID: 885 7151 8350

Passcode: 202224

ÖNEMLİ AÇIKLAMA (Lütfen okuyunuz)

- ZOOM bağlantısı için yukarıda verilen bağlantıyı veya yine yukarıda verilen giriş bilgilerini kullanabilirsiniz.
- **Oturum içerisinde en KIDEMLİ olan moderatör olarak seçilir. Moderatörün oturum düzenini gözetmesi, akademisyen adaylarını yönlendirmesi beklenmektedir.**
- Oturuma bağlanmadan önce Salon numaranızı adınızın önüne aşağıdaki gibi ekleyiniz. Bu sayede kongre açılışında beklemeden oturumlarınıza gönderilebileceksiniz. Ör. 5 Ahmet Ahmetoglu
- **Sunum süresi 10 dakikadır. Bu sürenin aşılmasını moderatörler temin edecektir.**
- Sunum sonrası 5 dakikayı geçmeyen soru-cevap, tartışma süresi verilmektedir.
- **Sunumlar TÜRKÇE veya İNGİLİZCE yapılabilir.**
- Kameralar, oturum süresince toplam % 70 oranında açık olmak zorundadır.
- **Sunum yapan katılımcının kamerası açık olmak zorundadır.**
- Sunum yapmak zorunludur. **Herhangi bir nedenle sunum yapmamış olan katılımcıya sertifika verilmesi ve çalışmasının yayınlanması sözkonusu olamaz.**
- Katılımcı, kendi oturumda, oturum bitene kadar bulunmak zorundadır.
- Katılımcıların kendi oturumları dışındaki oturumlara katılma zorunluluğu yoktur.
- ZOOM platformunun kapasite sınırı nedeniyle, DİNLEYİCİ, sadece kapasite izin verdiği sürece kabul edilebilmektedir.
- **SADECE ÇALIŞMADA YAZAR OLARAK GEÇEN KİŞİLER SUNUM YAPABİLİR !**

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID instead of “Meeting ID or Personal Link Name” and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on **at least %70** of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Assoc. Prof. Dr. Zührem YAMAN	1	BİR SOFRADA İKİ NESİL: AİLE KAVRAMININ GÜÇLENDİRİLMESİNDE GASTRONOMİ YOLUYLA KUŞAKLARARASI ETKİLEŞİM	Doç. Dr. Ebru KEMER Öğr. Gör. Şinasi ÖZMEN Öğr. Gör. İsa Serhan CİHANGİR Öğr. Gör. Bilal ÇILKAYA
		2	SÜRDÜRÜLEBİLİR KIRSAL KALKINMADA KADIN ODAKLI BİR YAKLAŞIM: YİYECEK-İÇECEK SEKTÖRÜNE DAYALI GİRİŞİMCİLİK MODELİ ÖNERİSİ	Doç. Dr. Ebru KEMER Öğr. Gör. Şinasi ÖZMEN Öğr. Gör. İsa Serhan CİHANGİR Öğr. Gör. Bilal ÇILKAYA
		3	A BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF SUSTAINABLE GASTRONOMY RESEARCH: AN EXAMINATION BASED ON THE WEB OF SCIENCE DATABASE	Dr. Hasan Suat AKSU Assoc. Prof. Dr. Zührem YAMAN
		4	THE IMPACT OF AI-GENERATED CONTENT ON RESTAURANT BRAND AUTHENTICITY: A NETNOGRAPHIC ANALYSIS VIA INSTAGRAM AND TIKTOK	Assoc. Prof. Dr. Zührem YAMAN Dr. Hasan Suat AKSU
		5	FOOD AND DRINK CULTURE IN THE EPIC OF KIZ JİBEK: A STUDY OF SYMBOLIC MEANING AND FUNCTION	Merve Nesibe CAN KÖSEKAHYA
		6	TÜKETİCİLERİN 3D GIDA YAZICILARINA İLİŞKİN TUTUMLARI ÜZERİNE SİSTEMATİK DERLEME	Harun YAŞAR Dr. Öğr. Üyesi Elvan KESER
		7	TÜRKİYE'DEN İHRAÇ EDİLEN GIDALARDA PESTİSİT BİLDİRİMLERİ ÜZERİNE İNCELEME	Harun YAŞAR Prof. Dr. Berrin GÜZEL

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Doç. Dr. Esin ERGÜN	1	KADINA YÖNELİK ŞİDDET HABERLERİNDE FAİLİN MEŞRULAŞTIRILMASI VE MEDYA SÖYLEMİ	Şadıman ŞENBALKAN
		2	DİJİTAL GÖZETİM KÜLTÜRÜ VE ALGORİTMİK İKNA: İLETİŞİM ÇALIŞMALARI PERSPEKTİFİNDEN KAVRAMSAL BİR İNCELEME	Dr. Öğr. Üyesi Bilge ÇAĞLAR DEMİR
		3	DİJİTAL EŞİTSİZLİK ÇALIŞMALARI: KÜRESEL VE TÜRKİYE LİTERATÜRÜ KAPSAMINDA BİBLİYOMETRİK BİR ARAŞTIRMA	Doktora Adayı Begüm AYDIN AYDOĞAN Doç. Dr. Doğan AYDOĞAN
		4	DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE SOSYAL MEDYA VE BEDEN ALGISINA YÖNELİK ÇALIŞMALAR: BİR BİBLİYOMETRİK ARAŞTIRMA	Doktora Adayı Begüm AYDIN AYDOĞAN Doç. Dr. Doğan AYDOĞAN
		5	ÇOCUKLARDA GÜZELLİK ALGISININ OLUŞUMUNDA SOSYAL MEDYANIN ROLÜ	Serra AKTÜRK
		6	ANALYSIS OF THE UN Women #SheSaidNo CAMPAIGN ON INSTAGRAM IN THE CONTEXT OF FEMINIST ACTIVISM	Doç. Dr. Zeynep Benan DONDURUCU DEDE Yüksek Lisans Öğrencisi Zehra TURGUT
		7	SOCIAL MEDIA ADDICTION AND FEAR OF MISSING OUT (FOMO): A QUALITATIVE RESEARCH ON UNDERGRADUATE AND GRADUATE STUDENTS IN THE DEPARTMENT OF PUBLIC RELATIONS AND PUBLICITY	Doç. Dr. Zeynep Benan DONDURUCU DEDE Yüksek Lisans Öğrencisi Melisa POYRAZ
		8	SOSYAL AĞ YAPISININ BİREYSEL YENİLİKÇİLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	Doç. Dr. Esin ERGÜN

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Öğr. Gör. Dr. Fatma Kaya	1	EXPLORING PRE-SERVICE ENGLISH TEACHERS' EXPERIENCES OF ACADEMIC WRITING: A PHENOMENOLOGICAL INQUIRY	Öğr. Gör. Dr. Fatma Kaya
		2	ERKEN ÇOCUKLUK EĞİTİMİ POLİTİKALARININ KAMU YÖNETİMİ PERSPEKTİFİNDEN ANALİZİ	Dr. Öğr. Üyesi Sevda YILMAZ ÜNAL Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KENDİRCİ
		3	EXAMINATION OF GRADUATE STUDIES ON STRATEGIC MANAGEMENT IN SCHOOLS	Dr. Öğr. Üyesi Erkan GÖKTAŞ Yüksek Lisans Öğrencisi Eren GAYIR
		4	REVIEW OF POSTGRADUATE STUDIES ON INSTRUCTIONAL LEADERSHIP	Dr. Öğr. Üyesi Erkan GÖKTAŞ Yüksek Lisans Öğrencisi Ayşe SÜYGÜN
		5	OKUL EĞİTİMİ SÜRECİNDE ONAYLANMA .TAHRİBATI KAPSAMINDA DUYGUSAL BAĞIMLILIK İNCELEMESİ	ÖMER FARUK CEYLAN
		6	AHLAKİ OLGUNLUK KONUSUNDA TÜRKİYE'DE YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERE YÖNELİK DOKÜMAN ANALİZİ	Sınıf Öğretmeni- Zeynep ÇINAR
		7	TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI'NIN (2024) CIPP MODELİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ	Fatih APAYDIN
		8	ORTAÖĞRETİM DÜZEYİNDE GÖREV YAPAN ÖĞRETMENLERİN YAPAY ZEKA KULLANIMINA İLİŞKİN BAKIŞ AÇILARININ İNCELENMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Hilal DURMUŞ

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Öğr. Gör. Dr. Betül GÜMÜŞ	1	YENİ ÇALIŞMA DÜZENİNDE SÜREKLİ BAĞLANTILILIK BASKISI, İŞ-YAŞAM DENGESİ VE DİJİTAL REFAH: İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE DİJİTAL SINIR YÖNETİMİ SORUNSAĞI	Öğr. Gör. Dr. Betül GÜMÜŞ
		2	LOJİSTİK AĞ TASARIMINDA DEPO YERİ SEÇİMİ İÇİN BÜTÜNLEŞİK BİR KARAR VERME YAKLAŞIMI	Doç. Dr. Muhammet Enes AKPINAR
		3	THE IMPACT OF PERCEIVED INTERNAL AND EXTERNAL CSR COMMUNICATION ON ORGANIZATIONAL COMMITMENT AND TURNOVER INTENTION: THE MODERATING ROLE OF ENVIRONMENTAL AWARENESS	Mustafa Kasap,
		4	THE SEARCH FOR SIMPLICITY IN THE DIGITAL AGE: A STUDY ON DIGITAL MINIMALISM AWARENESS AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE REALITY PERCEPTION AMONG YOUNG ADULTS AGED 18-30	Özge Can Görgün
		5	ÇALIŞAN MOTİVASYONUNU BELİRLEMEDE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARININ KATKISI	Nesrin ÖZTURNA
		6	THE EFFECT OF PERCEIVED JOB INSECURITY ON TURNOVER INTENTION: A STUDY ON EMPLOYEES IN THE MANUFACTURING SECTOR	Kübra ALAN Prof. Dr. Ebru AYKAN
		7	İŞ-AİLE YAŞAM ÇATIŞMASI: SAĞLIK SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, Tuğba DEMİRKOL BAKIRCI Doç. Dr. Canan YILDIRAN
		8	SWOT ANALYSIS OF THE EFFECTS OF DIGITAL TRANSFORMATION AND THE DIGITAL ECONOMY ON INDIVIDUALS WITH DISABILITIES	Hasan Tahsin YAZICI Ali KAHRAMANOĞLU
		9	HUMAN AND MACHINE: GROWING TOGETHER IN THE AGE OF AI: FROM TASK AUTOMATION TO SYSTEM TRANSFORMATION	Dr. Emrah BILGIC Dr. Selman KARAGOZ
		10	DİJİTALLEŞMENİN ÇALIŞANLARIN İŞ-YAŞAM DENGESİ VE İŞ PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE MOTİVASYONUN ARACI ROLÜ	Enes Hasan ABANOZ Doç. Dr. Kültigin AKÇİN

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Assoc. Prof. Fırat ÇALKUŞ	1	SANAT VE BEYNİN KESİŞİMİNDE: GÖRSEL SANATLARDA NÖROESTETİK BULGULARIN İNCELENMESİ	Tülay Taner Dr. Öğr. Üyesi Muammer Fevzi Oğlu
		2	SHOGUN: BARBARLIKTAN UYGARLIĞA BLACKTHORNE' UN KÜLTÜREL DÖNÜŞÜMÜ	YL Öğrencisi ÖZGÜN AKAR KARGI
		3	SEKEL SEMBOLLERİNİN ORTA ASYA'DAKİ BENZERLERİ İLE ANLAM AKIŞI ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ	Kübra DURMAZ Doç. Dr. Yusuf GÖKKAPLAN
		4	ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND ETHICS: KNOWLEDGE PRODUCTION AND THE EVOLVING NATURE OF OUR RELATIONSHIP WITH KNOWLEDGE	Assoc. Prof. Fırat ÇALKUŞ
		5	HUMAN, CITY AND SOCIETY IN FRANS MASEREEL'S PRINTMAKINGS	Prof. Melihat TÜZÜN Arş. Gör. Dr. Enis Malik DURAN
		6	THE IMAGE OF THE EAST IN OSMAN HAMDI BEY'S WORKS: "The Tortoise Trainer" and "The Girl Reading the Quran" as Examples	Öğr. Duygu KARTAL Prof. Melihat TÜZÜN
		7	EV İÇİ YAŞAM ALANINDA TOPLUMSAL CİNSİYETİN MEKANSAL İNŞASI: GÖLCÜK SARAYLI KONUTLARINDA HANE TİPLERİ ÜZERİNDEN BİR ANALİZ	Yüksek Lisans Öğrencisi Hilal ÖZTÜRK OCAK Dr. Öğr. Üyesi Özden Senem EROL
		8	KOMNENOSLAR DÖNEMİ (1081-1185) SAVUNMA MİMARİSİNDE CEPHE TASARIMI: AKHYRAOUS VE LOPADİON KALELERİ ÖRNEĞİ	Okan Selçuk VURAL
		9	JENERATİF SANATIN BASKI SANATLARI ALANINDAKİ DÖNÜŞTÜRÜCÜ ETKİSİ	DOÇ.DR BURÇAK BALAMBER ELİF OKKAN

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 12 Haziran / June 12, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Dr. Öğr. Üyesi Sultan GEDİK GÖÇER Oğuzhan ALBAYRAK	1	İNSANSIZ HAVA ARACI OPERATÖRLERİ İÇİN EKİP KAYNAK YÖNETİMİ ÖLÇEK ÖNERİSİ: KAVRAMSAL BİR UYARLAMA ÇALIŞMASI	Dr. Öğr. Üyesi Sultan GEDİK GÖÇER Oğuzhan ALBAYRAK
		2	HAVALİMANI TERMİNAL İŞLETMELERİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK DÖNÜŞÜMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI: İGA ve TAV ÖRNEĞİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, Merve Nur BATUR Prof.Dr. Vildan DURMAZ
		3	OIL CRISES IN AVIATION	Yüksek Lisans Öğrencisi Ecem YILGIN Dr. Öğr.Üyesi Sultan GEDİK GÖÇER
		4	ÖRGÜT KÜLTÜRÜ VE ÖRGÜTSEL ÇEKİCİLİK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN HAVACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNDE İNCELENMESİ	İsmail Burak ÇAPUTLU Prof.Dr. Gülten GÜMÜŞTEKİN
		5	HAVA YOLU İŞLETMELERİNDE FİNANSAL BAŞARISIZLIK VE KONKORDATO	Dr. Öğr. Üyesi Sultan GEDİK GÖÇER Yüksek Lisans Öğrencisi Meryem EKEN
		6	LANDSCAPE TRANSFORMATION AND SOCIO-ENVIRONMENTAL CONFLICTS ARISING FROM HYDROPOWER DEVELOPMENT IN THE VALBONA VALLEY	Dr. Flora Gjoni Dr. Ylber Dyli
		7	ANTHROPO-GEOMORPHOLOGICAL CHARACTERISTICS AND EARTHQUAKE RISK ASSESSMENT OF COASTAL RECLAMATION AREAS ALONG THE MARMARA COAST OF ISTANBUL	Kübra Yıldırım Dr. Öğr. Üyesi Ebubekir Karakoca
		8	SPATIAL SUITABILITY ANALYSIS OF DISASTER AND EMERGENCY ASSEMBLY AREAS IN ACIPAYAM DISTRICT WITHIN THE CONTEXT OF URBAN DISASTER SAFETY	İsmail Emin YAPAN Assoc. Prof. Dr. Cennet ŞANLI

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Dr. Öğr. Üyesi Esra Gül KOÇYİĞİT	1	THE SERIAL MEDIATING ROLE OF RUMINATION AND COGNITIVE FLEXIBILITY IN THE RELATIONSHIP BETWEEN PSYCHOLOGICAL DISTRESS AND PROBLEMATIC CHATGPT USE	Master's Student Gamze Yıldırım Prof. Dr. Seydi Ahmet SATICI
		2	PARÜREZİSİN (UTANGAÇ MESANE SENDROMU) KLİNİK DEĞERLENDİRİLMESİ VE TEDAVİ YAKLAŞIMLARI: GÜNCEL KANITLARIN GÖZDEN GEÇİRİLMESİ	Dr. Öğr. Üyesi Esra Gül KOÇYİĞİT
		3	A PSYCHOANALYTIC INTERPRETATION OF METALLICA'S "ONE" IN THE CONTEXT OF POST-TRAUMATIC STRESS DISORDER	Ömer Faruk Sağun
		4	READY FOR CHANGE: A JOURNEY TOWARD FREEDOM FROM TOBACCO	Yüksek Lisans öğrencisi Gulchin Asgarova Dr. Öğr. Üyesi Elif ÜNAL
		5	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE AKADEMİK ÖZ-YETERLİK, AKADEMİK KAYGI VE GELECEK KAYGISININ AKADEMİK UMUTSUZLUKLA İLİŞKİSİ	Psik. Dan. Muhammed Burak Akgül Prof. Dr. Fulya Türk
		6	DETERMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN EATING ATTITUDES AND ANGER EXPRESSION STYLES IN ADULTS ACCORDING TO AGE AND GENDER	Gaye YÜKSEKDAĞ Dr. Öğr. Üyesi Nurgül YAVUZER
		7	AN EXAMINATION OF BURNOUT IN PSYCHOTHERAPISTS IN THE CONTEXT OF WORKLOAD, PERCEIVED STRESS, PSYCHOLOGICAL RESILIENCE, AND COGNITIVE FLEXIBILITY	HANA GAMİL ALİ Dr. Öğr. Üyesi Filiz KUMOVA
		8	THE EFFECT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TEXT TYPES ON BODY SATISFACTION WITHIN THE CONTEXT OF SELF-COMPASSION: AN EXPERIMENTAL PILOT STUDY	Gülşay KEBİROĞLU DEMİR Dr. Öğr. Üyesi Filiz KUMOVA

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Assoc. Prof. Dr. Cüneyd İkbāl SARIOĞLU	1	DEMOGRAPHIC AND BEHAVIORAL DETERMINANTS INFLUENCING CONSUMERS' TECHNOLOGY READINESS LEVELS: A STUDY USING THE TRI 2.0 SCALE	Doktora Öğrencisi Gülizar YAKUT Doç. Dr. Şeniz ÖZHAN Dr. Öğr. Üyesi Özge HABİBOĞLU
		2	ONLINE ALIŞVERİŞTE HİZMET TELAFİSİNE İLİŞKİN ALGILANAN ADALETİN TÜKETİCİLERİN DAVRANIŞSAL NİYETLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	Yasemin YAMANER Doç. Dr. Ümit BAŞARAN
		3	THE EFFECT OF USING CELEBRITIES IN ADVERTISEMENTS ON CONSUMERS' BRAND PREFERENCES	Assoc. Prof. Dr. Cüneyd İkbāl SARIOĞLU
		4	EXAMINING THE EFFECTS OF SALES PROMOTIONS ON COMPULSIVE BUYING BEHAVIOR	Assoc. Prof. Dr. Cüneyd İkbāl SARIOĞLU
		5	KOOPERATİFÇİLİK 2.0: DİJİTAL PAZARLAMA VE TOPLULUK EKONOMİSİ PERSPEKTİFİNDEN KAVRAMSAL BİR DEĞERLENDİRME	Dr. Öğr. Üyesi Şermin ÖNEM
		6	THE EFFECT OF VISUAL CONTENT STRATEGIES ON CONSUMER PURCHASING BEHAVIOR FROM A NEUROMARKETING PERSPECTIVE	Nurseli CİVAN DEMİRCAN
		7	DİJİTAL PLATFORMLARDA AKIŞ DENEYİMİNİN ART ARDA İZLEME (BINGE-WATCHING) DAVRANIŞINA ETKİSİ: İZLEME SIKLIĞININ DÜZENLEYİCİ ROLÜ	Doktora Öğrencisi Furkan ERSOY Prof. Dr. Ketİ VENTURA
		8	KÜRESEL MARKALARDA MENŞEI ÜLKE ETKİSİNİN TÜKETİCİ MARKA TUTUMU ETKİSİNE YÖNELİK OTOMOTİV SEKTÖRÜNDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI	Doktora Öğrencisi Furkan ERSOY Prof. Dr. Ketİ VENTURA

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	Doç. Dr. ALİ SUAT GÖZCÜ	1	PLATON'DA GÜZEL	Doktor Öğretim Üyesi Vildan BURKAZ
		2	MICHAEL B. BURKE'S THEORY OF MATERIAL CONSTITUTION: DOMINANT SORTALS AND IDENTITY	Doç. Dr. ALİ SUAT GÖZCÜ
		3	SPİNOZA VE NİETZSCHE'DE OLUMLAMA KAVRAMI: KENDİNİ GERÇEKLEŞTİRME SÜRECİNDE AHLAKİ DUYGU OLARAK NEŞE	Yüksek Lisans Öğrencisi Rümeysa GÖKKAYA
		4	YENİDEN- CANLANDIRMADAN SİNOPTİK YARGIYA: COLLINGWOOD VE MINK'TE TARİHSEL ANLAMININ KAPSAMI	Arş. Gör. Dr. Gülçin AYITGU METİN
		5	MAKING SENSE OF TIME: RICOEUR'S INTERPRETATION OF AUGUSTINE'S APORIES OF TIME	Dilara DİNLEMEZ
		6	BİLİNÇ PROBLEMİNE ALTERNATİF BİR YAKLAŞIM OLARAK PANPSİZİZM	Kader ACAR

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	Prof. Dr. Şebnem KUŞVURAN	1	EFFECTS OF MICROBIAL FERTILIZER APPLICATIONS ON YIELD AND QUALITY CHARACTERISTICS OF SILAGE MAIZE (Zea mays L.)	Prof. Dr. Alpaslan KUŞVURAN Prof. Dr. Şebnem KUŞVURAN Özgün KIRDAR
		2	EFFECT OF MICROBIAL FERTILIZER APPLICATION ON YIELD AND QUALITY CHARACTERISTICS OF ALFALFA (Medicago sativa L.)	Prof. Dr. Alpaslan KUŞVURAN Prof. Dr. Şebnem KUŞVURAN Özgün KIRDAR
		3	THE EFFECTS OF TREE AGE ON CUPRAC AND FRAP ANTIOXIDANT CAPACITY OF HAZELNUT SKIN (Corylus avellana L.)	Yeliz ÇETİNKAYA Assoc. Prof. Dr. Kaan KALTALIOĞLU
		4	EXPLORING THE EFFECTS OF 3D BIOPRINTING TECHNOLOGY IN WOUND HEALING	Assoc. Prof. Dr. Kaan KALTALIOĞLU
		5	NEW TRENDS IN GLOBAL SERICULTURE AND DEVELOPMENTS IN AZERBAIJAN	Res.Asst. Gülnar Damir BAGHIROVA Prof.Dr. Sait ENGİNDENİZ
		6	VERTICAL DISTRIBUTION OF CHERRY FRUIT FLY (RHAGOLETIS Cerasi L. DIPTERA: TEPHRITIDAE) POPULATION AND THE EFFECT OF TRAP HEIGHT İN ELAZIĞ	Gül SAVRAN Doç. Dr. AYKUT TOPDEMİR Prof. Dr. İnanç ÖZGEN
		7	TOKAT İLİ MERKEZ İLÇE BUĞDAY ÜRETİMİNDE İKLİM FAKTÖRLERİNİN VERİM ÜZERİNE ETKİSİ	Emre BAÇ Prof.Dr. Bilge GÖZENER Aysun IŞIK
		8	BAHÇE ÜRÜNLERİNİN MUHAFAZASI VE PAZARLAMASINDA KULLANILAN GÜNCEL PAKETLEME TEKNOLOJİLERİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Cafer ÖZKAN Dr. Öğr. Üyesi Burak Erdem ALGÜL

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Assoc. Prof. Dr. Elena Popovska	1	INNOVATIVE STEM EDUCATION MODELS INCORPORATING ISLAMIC SCIENTIFIC HERITAGE IN IRANIAN PRIMARY SCHOOLS	Prof. Dr. Reza Jalali Soraya Mahmoudi Ali Karimi Fatemeh Ahmadi
		2	DIGITAL LITERACY PROGRAMS FOR RURAL IRANIAN GIRLS ADDRESSING GENDER DIGITAL DIVIDE	Assoc. Prof. Dr. Hassan Tavakoli Leila Bahrani Mohammad Rezaei
		3	SAUDI VISION 2030 ALIGNMENT THROUGH TEACHER TRAINING REFORMS IN VOCATIONAL EDUCATION	Dr. Khalid Al-Saud Fatima Al-Mansoori Ahmed Bin Laden
		4	INTEGRATING ARABIC LANGUAGE PRESERVATION IN BILINGUAL STEM CURRICULA FOR SAUDI UNIVERSITIES	Prof. Dr. Nora Al-Ghamdi Omar Al-Fahim Sara Hassan
		5	MULTICULTURAL CLASSROOM MANAGEMENT STRATEGIES FOR NORTH MACEDONIAN DIVERSE SCHOOLS	Assoc. Prof. Dr. Elena Popovska Nikola Ivanov Marija Petrovic
		6	POST-PANDEMIC BLENDED LEARNING FRAMEWORKS FOR MACEDONIAN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	Dr. Goran Trajkov Biljana Angelova Saso Kostovski
		7	GREEK ORTHODOX EDUCATION VALUES INTEGRATION IN MODERN SECULAR CURRICULA	Prof. Dr. Eleni Papadopoulos Dimitri Stavros Maria Kostas
		8	MYCENAEAN HERITAGE EDUCATION THROUGH IMMERSIVE VR TECHNOLOGIES IN ATHENS SCHOOLS	Assoc. Prof. Dr. Nikos Karamanlis Sophia Antoniou Theo Lazos
		9	SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS PEDAGOGY IN CRETE ENVIRONMENTAL EDUCATION PROGRAMS	Dr. Panagiotis Manolis Anna Theodorou Katerina Panagiotou

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Assoc. Prof. Dr. Karim Bensalem	1	CULTURAL TRANSFORMATION AND IDENTITY NEGOTIATION IN POST-SOVIET AZERBAIJANI SOCIETIES	Prof. Dr. Aydin Rahimov Leyla Guliyeva Murad Ismayilov
		2	TRADITIONAL FAMILY STRUCTURES AND MODERNIZATION EFFECTS IN RURAL AZERBAIJAN	Assoc. Prof. Dr. Sevda Mammadli Rashad Karimzade
		3	ETHNOGRAPHIC STUDY OF NOMADIC HERITAGE AND SETTLEMENT PATTERNS IN IRANIAN TRIBAL COMMUNITIES	Dr. Mahdi Khosravi Fateme Nourani Ali Shokri
		4	RITUAL PRACTICES AND RELIGIOUS SYMBOLISM IN CONTEMPORARY IRANIAN URBAN LIFE	Prof. Dr. Hossein Tavassoli Zahra Ebrahimi
		5	BERBER IDENTITY AND CULTURAL PRESERVATION IN MODERN ALGERIAN SOCIETY	Assoc. Prof. Dr. Karim Bensalem Nadia Touati Yacine Meziane
		6	URBANIZATION AND SOCIAL CHANGE IN ALGERIAN TRADITIONAL COMMUNITIES: AN ANTHROPOLOGICAL PERSPECTIVE	Dr. Samir Belkadi Amel Zerrouki
		7	LANGUAGE, MEMORY, AND ORAL TRADITIONS IN GEORGIAN HIGHLAND CULTURES	Prof. Dr. Nino Chakvetadze Giorgi Avaliani Tamar Kvaratskhelia
		8	POST-SOVIET IDENTITY AND YOUTH CULTURE IN GEORGIAN URBAN ENVIRONMENTS	Assoc. Prof. Dr. Irakli Shengelia Mariam Gogoladze

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Prof. Dr. Leila Shokouhi	1	INNOVATIVE TEACHING METHODS FOR IMPROVING PRIMARY EDUCATION OUTCOMES IN RURAL LAOS	Prof. Dr. Somphong Vannaseng Khamla Phommasack Dr. Sitha Keobounma
		2	DIGITAL LEARNING PLATFORMS AND THEIR IMPACT ON SECONDARY SCHOOL STUDENTS IN URBAN LAOS	Assoc. Prof. Dr. Bounmy Siharath Anong Vilayphone
		3	CURRICULUM REFORM AND CRITICAL THINKING DEVELOPMENT IN IRANIAN HIGHER EDUCATION SYSTEMS	Dr. Mahdi Norouzi Fatemeh Rahbari Hossein Azimi
		4	TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT PROGRAMS AND THEIR EFFECTIVENESS IN IRANIAN SCHOOLS	Prof. Dr. Leila Shokouhi Reza Ghaffari
		5	INCLUSIVE EDUCATION STRATEGIES FOR STUDENTS WITH DISABILITIES IN ALGERIAN PUBLIC SCHOOLS	Assoc. Prof. Dr. Samir Boudjemaa Nadia Cherifi Karim Touati
		6	THE ROLE OF PARENTAL INVOLVEMENT IN ENHANCING STUDENT ACHIEVEMENT IN ALGERIA	Dr. Amel Benyamina Yacine Meziane
		7	EDUCATION REFORMS AND STUDENT-CENTERED LEARNING APPROACHES IN GEORGIAN UNIVERSITIES	Prof. Dr. Tamar Kvaratskhelia Giorgi Abashidze Nino Lortkipanidze
		8	THE IMPACT OF BILINGUAL EDUCATION ON ACADEMIC PERFORMANCE IN GEORGIAN SCHOOLS	Assoc. Prof. Dr. Irakli Dolidze Mariam Chkheidze
		9	INTEGRATION OF TECHNOLOGY IN CLASSROOM TEACHING PRACTICES IN GEORGIA	Dr. Salome Japaridze Levan Gogsadze

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Dr. Dawit Alemayehu	1	POST-COMMUNIST IDENTITY AND MEMORY IN CONTEMPORARY ROMANIAN LITERATURE	Prof. Dr. Andrei Popescu Elena Ionescu Dr. Mihai Stan
		2	FOLKLORE AND MYTH REINTERPRETATION IN MODERN ROMANIAN POETRY	Assoc. Prof. Dr. Daniela Marinescu
		3	NARRATIVE STRUCTURES AND URBAN REPRESENTATIONS IN CONTEMPORARY TURKISH LITERATURE FROM BORNOVA REGION	Radu Georgescu
		4	INTERTEXTUALITY AND POSTMODERN THEMES IN BORNOVA-BASED ACADEMIC LITERARY STUDIES	Dr. Dawit Alemayehu
		5	ORAL TRADITIONS AND THEIR TRANSFORMATION IN ETHIOPIAN MODERN FICTION	Dr. Tesfaye Bekele Almaz Gebru
		6	LANGUAGE, IDENTITY, AND COLONIAL LEGACY IN ETHIOPIAN LITERARY DISCOURSE	Assoc. Prof. Dr. Hana Tesfaye Solomon Abebe
		7	STEPPE CULTURE AND SYMBOLISM IN CONTEMPORARY KAZAKH NOVELS	Prof. Dr. Aigerim Sadykova Nursultan Bekov Dr. Dana Kairat
		8	THE ROLE OF EPIC POETRY IN SHAPING NATIONAL IDENTITY IN KAZAKH LITERATURE	Assoc. Prof. Dr. Yerlan Tulegenov Aruzhan Iskakova
		9	MODERNISM AND LITERARY EXPERIMENTATION IN POST-SOVIET KAZAKH WRITING	Dr. Gulmira Zhanabayeva Askar Nurtayev

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Assoc. Prof. Dr. Nikos Karamanlis	1	THE POLITICAL AND SOCIAL TRANSFORMATION OF TRANSYLVANIA DURING THE AUSTRO-HUNGARIAN PERIOD	Prof. Dr. Andrei Popa Elena Ionescu Mihai Stan
		2	MEDIEVAL TRADE ROUTES AND CULTURAL INTERACTIONS IN WALLACHIA AND MOLDAVIA	Assoc. Prof. Dr. Ioana Dumitrescu Radu Georgescu
		3	THE ROLE OF THE SILK ROAD IN SHAPING MEDIEVAL AZERBAIJANI STATE STRUCTURES	Prof. Dr. Rashad Karimov Leyla Mammadli Elvin Huseynov
		4	CULTURAL AND RELIGIOUS DYNAMICS IN SAFAVID-ERA AZERBAIJAN	Dr. Nigar Aliyeva Farid Guliyev
		5	ANCIENT AKSUMITE CIVILIZATION AND ITS TRADE NETWORKS IN THE RED SEA REGION	Prof. Dr. Tesfaye Bekele Almaz Desta Dr. Yohannes Girma
		6	COLONIAL RESISTANCE MOVEMENTS AND NATIONAL IDENTITY FORMATION IN ETHIOPIA	Assoc. Prof. Dr. Mekonnen Alemu Selamawit Tadesse
		7	NOMADIC EMPIRE FORMATION AND STEPPE POLITICS IN EARLY KAZAKH HISTORY	Prof. Dr. Yerlan Sadykov Aigerim Nurpeisova Dias Kenzhebayev

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Assis. Prof. Dr. Ruslan Zhumabayev	1	SOCIAL INEQUALITY AND URBAN POVERTY DYNAMICS IN POST-TRANSITION ROMANIAN CITIES	Prof. Dr. Andrei Popescu Elena Ionescu Dr. Mihai Dumitrescu
		2	MIGRATION PATTERNS AND SOCIAL INTEGRATION CHALLENGES AMONG ROMANIAN YOUTH IN EUROPEAN LABOR MARKETS	Assoc. Prof. Dr. Cristina Marin Vlad Georgescu
		3	THE ROLE OF RELIGION IN SHAPING SOCIAL NORMS AND COMMUNITY COHESION IN MODERN EGYPTIAN SOCIETY	Prof. Dr. Ahmed El-Sharif Mona Hassan Dr. Karim Fouad
		4	GENDER ROLES AND EDUCATIONAL INEQUALITY IN RURAL EGYPT: A SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE	Prof. Dr. Ibrahim Abdallah Fatima El-Tahir Omar Hassan
		5	TRADITIONAL SOCIAL STRUCTURES AND MODERNIZATION IMPACTS IN SUDANESE RURAL COMMUNITIES	Dr. Salma Naguib Hassan El-Gendy
		6	CONFLICT, DISPLACEMENT, AND SOCIAL RESILIENCE AMONG SUDANESE URBAN POPULATIONS	Dr. Musa Idris Aisha Mohamed
		7	SOCIAL CHANGE AND YOUTH IDENTITY FORMATION IN CONTEMPORARY KAZAKHSTAN	Prof. Dr. Yerlan Sadykov Aigerim Tulegenova Nursultan Beketov Dr. Dana Kairatova
		8	DIGITALIZATION AND ITS IMPACT ON FAMILY STRUCTURES IN KAZAKH SOCIETY	Assis. Prof. Dr. Ruslan Zhumabayev
		9	ETHNIC DIVERSITY AND SOCIAL COHESION IN MULTICULTURAL REGIONS OF KAZAKHSTAN	Assoc. Prof. Dr. Gulnara Abilova Marat Ospanov

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Assis. Prof. Dr. Laila Hassan	1	DEMOCRATIC CONSOLIDATION AND ELECTORAL REFORMS IN POST-COMMUNIST ROMANIA	Andrei Popa Elena Ionescu Dr. Mihai Georgescu
		2	THE ROLE OF EUROPEAN UNION INSTITUTIONS IN SHAPING ROMANIAN PUBLIC POLICY FRAMEWORKS	Assoc. Prof. Dr. Cristina Dumitrescu Radu Marinescu
		3	AUTHORITARIAN LEGACIES AND POLITICAL TRANSITION IN MODERN EGYPTIAN GOVERNANCE STRUCTURES	Prof. Dr. Ahmed El-Sayed Dr. Mona Abdelrahman Youssef Khalil
		4	CIVIL SOCIETY AND YOUTH POLITICAL PARTICIPATION IN POST-ARAB SPRING EGYPT	Assis. Prof. Dr. Laila Hassan Omar Farouk Nour El-Din
		5	STATE-BUILDING CHALLENGES AND ETHNIC POLITICS IN CONTEMPORARY SUDAN	Prof. Dr. Hassan Idris Fatima Abdelgadir Dr. Musa Elamin
		6	TRANSITIONAL GOVERNANCE AND CONFLICT RESOLUTION MECHANISMS IN SUDAN AFTER POLITICAL UPHEAVALS	Assoc. Prof. Dr. Khalid Osman Aisha Mohamed
		7	ENERGY POLITICS AND REGIONAL POWER DYNAMICS IN CENTRAL ASIA: THE CASE OF KAZAKHSTAN	Dr. Yerlan Sadykov Aigerim Bekova Dr. Nurlan Tursynov
		8	NATION-BUILDING AND IDENTITY FORMATION IN POST-SOVIET KAZAKHSTAN	Dias Zhumabayev Assoc. Prof. Dr. Gulmira Akhmetova

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Dr. Andrei Popa	1	DEMOCRATIC CONSOLIDATION AND EUROPEAN UNION INTEGRATION POLICIES IN POST-COMMUNIST ROMANIA	Dr. Andrei Popa
		2	PUBLIC ADMINISTRATION REFORMS AND ANTI-CORRUPTION STRATEGIES IN ROMANIAN GOVERNANCE	Assoc. Prof. Dr. Cristina Dumitrescu Radu Marinescu Elena Ionescu Dr. Mihai Stan
		3	POLITICAL PARTICIPATION AND YOUTH ENGAGEMENT IN CONTEMPORARY GREEK DEMOCRACY	Dr. Nikos Papageorgiou Maria Kallisti Dimitris Voulgaris
		4	ECONOMIC CRISIS AND POLICY RESPONSES IN GREECE: A POLITICAL ECONOMY PERSPECTIVE	Prof. Dr. Ioannis Theodorakis Eleni Markou
		5	ENERGY POLITICS AND FOREIGN POLICY STRATEGIES IN QATAR'S GLOBAL DIPLOMACY	Prof. Dr. Khalifa Al-Thani Dr. Nasser Al-Kuwari Fahad Al-Misnad
		6	STATE-BUILDING AND GOVERNANCE MODELS IN QATAR: BALANCING TRADITION AND MODERNITY	Assoc. Prof. Dr. Mariam Al-Suwaidi Hamad Al-Ansari
		7	POST-SOVIET POLITICAL TRANSFORMATION AND DEMOCRATIC DEVELOPMENT IN GEORGIA	Prof. Dr. Giorgi Mchedlishvili Nino Kapanadze Levan Abashidze
		8	REGIONAL SECURITY POLICIES AND CONFLICT RESOLUTION IN THE SOUTH CAUCASUS	Dr. Tamar Shengelia Irakli Beridze
		9	MEDIA FREEDOM AND POLITICAL COMMUNICATION STRATEGIES IN GEORGIAN POLITICS	Assoc. Prof. Dr. Davit Lomidze Ana Gelashvili

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	Assoc. Prof. Dr. Davit Gogoladze	1	DEMOCRATIC RESILIENCE AND INSTITUTIONAL TRUST IN POST-PANDEMIC EUROPE: A COMPARATIVE ANALYSIS OF CITIZEN PARTICIPATION, GOVERNANCE CAPACITY, AND POLITICAL LEGITIMACY	Dr. Mihai Dumitrescu Ana-Maria Radu
		2	THE IMPACT OF DIGITAL POLITICAL COMMUNICATION ON ELECTORAL BEHAVIOR: SOCIAL MEDIA, DISINFORMATION, AND DEMOCRATIC ACCOUNTABILITY IN EASTERN EUROPE	Assoc. Prof. Dr. Cristina Marinescu
		3	MIGRATION GOVERNANCE AND BORDER SECURITY POLICIES IN THE EASTERN MEDITERRANEAN: CHALLENGES FOR REGIONAL COOPERATION AND POLITICAL STABILITY	Prof. Dr. Nikolaos Papadakis Eleni Karagianni Dr. Georgios Vassiliou Christos Theodorakis
		4	PUBLIC POLICY RESPONSES TO CLIMATE CHANGE AND ENERGY TRANSITION: POLITICAL LEADERSHIP, SOCIETAL ADAPTATION, AND SUSTAINABLE GOVERNANCE FRAMEWORKS	Assoc. Prof. Dr. Dimitrios Alexandris Dr. Panagiotis Ioannidis Konstantinos Georgiadis
		5	STATE MODERNIZATION AND GOVERNANCE REFORM IN THE GULF REGION: EXAMINING ADMINISTRATIVE INNOVATION, PUBLIC SECTOR PERFORMANCE, AND POLICY EFFECTIVENESS	Prof. Dr. Ahmed Al-Mansoori Dr. Fatima Al-Kuwari Mohammed Al-Hajri Sara Al-Naimi
		6	YOUTH POLITICAL ENGAGEMENT AND NATIONAL DEVELOPMENT STRATEGIES IN THE ARAB WORLD: EVALUATING PARTICIPATORY GOVERNANCE AND CIVIC EMPOWERMENT INITIATIVES	Assoc. Prof. Dr. Khalid Al-Thani Prof. Dr. Noor Al-Sulaiti Dr. Mariam Al-Emadi Abdullah Al-Marri Aisha Al-Hammadi

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	Assoc. Prof. Dr. Mihai Dumitrescu	1	GEOPOLITICAL TRANSFORMATIONS IN THE SOUTH CAUCASUS: REGIONAL SECURITY DYNAMICS, FOREIGN POLICY ADAPTATION, AND STRATEGIC PARTNERSHIPS	Assoc. Prof. Dr. Davit Gogoladze Prof. Dr. Ketevan Chikovani
		2	DIGITAL GOVERNANCE AND ELECTRONIC PARTICIPATION IN EMERGING DEMOCRACIES: OPPORTUNITIES, RISKS, AND POLICY IMPLICATIONS FOR PUBLIC ADMINISTRATION	Dr. Eka Metreveli Ana Shengelia Assoc. Prof. Dr. Zurab Kiknadze
		3	ARTIFICIAL INTELLIGENCE, AUTOMATION, AND FUTURE LABOR MARKETS: ECONOMIC IMPLICATIONS FOR PRODUCTIVITY, EMPLOYMENT, AND WAGE DISTRIBUTION	Adam Kiss Reka Molnar Prof. Dr. Balint Szabo Dr. Zsuzsanna Varga
		4	DIGITAL TRANSFORMATION AND PRODUCTIVITY GROWTH IN EMERGING EUROPEAN ECONOMIES: AN ECONOMETRIC ANALYSIS OF TECHNOLOGICAL INVESTMENT AND LABOR MARKET ADAPTATION	Prof. Dr. Alexandru Ionescu Dr. Maria Popa
		5	THE EFFECTS OF MONETARY POLICY UNCERTAINTY ON FOREIGN DIRECT INVESTMENT FLOWS AND ECONOMIC STABILITY IN SOUTHEASTERN EUROPE	Assoc. Prof. Dr. Mihai Dumitrescu
		6	SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES AS DRIVERS OF ECONOMIC DEVELOPMENT: EVIDENCE FROM INNOVATION, EMPLOYMENT, AND REGIONAL COMPETITIVENESS IN THE WESTERN BALKANS	Prof. Dr. Arben Krasniqi Liridona Gashi Dr. Besnik Berisha
		7	FINANCIAL INCLUSION AND SUSTAINABLE ECONOMIC GROWTH: ASSESSING THE ROLE OF DIGITAL BANKING SERVICES IN DEVELOPING ECONOMIES	Assis. Prof. Dr. Valon Shala Dr. Fitore Rexhepi
		8	ENERGY MARKET DIVERSIFICATION AND MACROECONOMIC RESILIENCE IN GULF COUNTRIES: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR LONG-TERM DEVELOPMENT	Prof. Dr. Ahmad Al-Sabah Dr. Fatima Al-Mutairi Nasser Al-Harbi
		9	THE IMPACT OF HUMAN CAPITAL INVESTMENT ON KNOWLEDGE-BASED ECONOMIC DEVELOPMENT: A CASE STUDY OF HIGH-INCOME RESOURCE ECONOMIES	Assoc. Prof. Dr. Khaled Al-Enezi
		10	GREEN ECONOMIC TRANSITION AND INDUSTRIAL COMPETITIVENESS: EXAMINING THE COSTS AND BENEFITS OF SUSTAINABLE PRODUCTION POLICIES IN CENTRAL EUROPE	Prof. Dr. Gabor Kovacs Dr. Anna Horvath Peter Nagy
		11	ARTIFICIAL INTELLIGENCE, AUTOMATION, AND FUTURE LABOR MARKETS: ECONOMIC IMPLICATIONS FOR PRODUCTIVITY, EMPLOYMENT, AND WAGE DISTRIBUTION	Adam Kiss Reka Molnar Prof. Dr. Balint Szabo Dr. Zsuzsanna Varga

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	Assoc. Prof. Dr. Mihai Dumitrescu	1	THE ROLE OF AFRICAN THEOLOGICAL TRADITIONS IN CONTEMPORARY CHRISTIAN PRACTICES IN ZIMBABWE	Dr. Blessing Ndlovu Prof. Dr. Tendai Muchengeti Rumbidzai Chikore
		2	INTERPRETATIONS OF BIBLICAL TEXTS IN POST-COLONIAL ZIMBABWEAN SOCIETY	Assoc. Prof. Dr. Tafadzwa Moyo Simbarashe Gutu
		3	ORTHODOX CHRISTIAN THEOLOGY AND NATIONAL IDENTITY IN NORTH MACEDONIA	Prof. Dr. Aleksandar Petreski Marija Nikolova Dr. Stefan Iliev
		4	INTERRELIGIOUS DIALOGUE AND COEXISTENCE IN BALKAN THEOLOGICAL DISCOURSE	Dr. Elena Trajkovska Assoc. Prof. Dr. Goran Stojanov
		5	ISLAMIC THEOLOGICAL PERSPECTIVES ON MODERNITY AND SOCIAL CHANGE IN TUNISIA	Assis. Prof. Dr. Hichem Ben Youssef Amira Trabelsi Dr. Sami Gharbi
		6	QURANIC INTERPRETATION AND CONTEMPORARY ETHICAL ISSUES IN TUNISIAN SCHOLARSHIP	Dr. Noura Ben Salem Yassine Chahed
		7	THE DEVELOPMENT OF ORTHODOX THEOLOGICAL THOUGHT IN MODERN GEORGIAN SOCIETY	Nino Kakhidze Dr. Levan Gogoladze
		8	RELIGION AND CULTURAL IDENTITY IN POST-SOVIET GEORGIA: A THEOLOGICAL ANALYSIS	Assis. Prof. Dr. Tamar Japaridze Irakli Tsereteli

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 12	Assoc. Prof. Dr. Tamar Lomidze	1	RURAL TO URBAN MIGRATION DYNAMICS AND SOCIOECONOMIC TRANSFORMATION IN ZIMBABWEAN COMMUNITIES	Dr. Rutendo Dube
		2	YOUTH MIGRATION PATTERNS AND EMPLOYMENT CHALLENGES IN ZIMBABWE'S POST-CRISIS ECONOMY	Assoc. Prof. Dr. Tafadzwa Ndlovu Kudakwashe Gweru Prof. Dr. Tendai Moyo Nyasha Chikore
		3	TRANSNATIONAL MIGRATION AND IDENTITY FORMATION AMONG MACEDONIAN DIASPORA COMMUNITIES	Dr. Elena Petrova Stefan Iliev Marija Kostova
		4	ECONOMIC MIGRATION FLOWS AND LABOR MARKET ADAPTATION IN NORTH MACEDONIA	Prof. Dr. Aleksandar Trajkov Ivana Ristova
		5	IRREGULAR MIGRATION AND BORDER MANAGEMENT POLICIES IN TUNISIA	Assoc. Prof. Dr. Hichem Ben Youssef Amira Trabelsi Dr. Sami Gharbi
		6	SOCIAL INTEGRATION OF SUB-SAHARAN MIGRANTS IN TUNISIAN URBAN CENTERS	Dr. Nadia Chaabane Fathi Mansouri
		7	POST-SOVIET MIGRATION TRENDS AND DEMOGRAPHIC SHIFTS IN GEORGIA	Prof. Dr. Giorgi Avaliani Nino Beridze Levan Khutsishvili
		8	INTERNAL DISPLACEMENT AND RESETTLEMENT POLICIES IN GEORGIAN CONFLICT ZONES	Assoc. Prof. Dr. Tamar Lomidze Irakli Gelashvili
		9	LABOR MIGRATION AND REMITTANCE IMPACTS ON HOUSEHOLD ECONOMIES IN GEORGIA	Dr. Ana Tsiklauri Mariam Shengelia

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 13	Dr. Hassan Mgaya	1	DIGITAL PAYMENT TRANSFORMATION AND FINANCIAL INCLUSION IN SOUTHEAST ASIA'S URBAN ECONOMIES	Prof. Dr. Ernesto Valdés Dr. Camila Hernández Luis Ortega
		2	STRUCTURAL ADJUSTMENT POLICIES AND THEIR LONG-TERM SOCIOECONOMIC IMPACTS IN POST-REVOLUTIONARY CUBA	Prof. Dr. Budi Santoso Dr. Maya Kartika Fajar Nugroho
		3	TOURISM-DEPENDENT ECONOMIES AND SUSTAINABLE GROWTH STRATEGIES IN CONTEMPORARY CUBA	Prof. Dr. Joseph Mwakipesile Assoc. Prof. Dr. Ricardo Morales Dr. Elena Ruiz
		4	AGRICULTURAL PRODUCTIVITY, CLIMATE CHANGE, AND RURAL POVERTY REDUCTION IN TANZANIA	Dr. Asha Mtemvu Peter Nyerere
		5	FOREIGN DIRECT INVESTMENT AND INDUSTRIALIZATION PATTERNS IN EAST AFRICAN ECONOMIES	Dr. Hassan Mgaya
		6	TRANSITION ECONOMIES AND MARKET LIBERALIZATION IN POST-SOVIET CENTRAL ASIA	Dr. Nilufar Rahmonova Azizbek Sharifov
		7	INFLATION CONTROL MECHANISMS AND CURRENCY STABILITY IN TAJIKISTAN'S MODERN ECONOMY	Assoc. Prof. Dr. Rustam Iskandarov Dr. Farzona Yusufzoda
		8	LABOR MIGRATION, REMITTANCES, AND HOUSEHOLD ECONOMIC RESILIENCE IN TAJIKISTAN	Dr. Dilshod Rahimov Prof. Dr. Gulnora Saidova Assoc. Prof. Dr. Komron Davlatov

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 14	Prof. Dr. Neema Kileo	1	COLONIAL ADMINISTRATION AND URBAN TRANSFORMATION IN BATAVIA DURING THE DUTCH EAST INDIES PERIOD	Dr. Siti Rahmawati
		2	ISLAMIC TRADE NETWORKS AND THE DEVELOPMENT OF PORT CITIES IN THE INDONESIAN ARCHIPELAGO FROM THE FIFTEENTH TO THE SEVENTEENTH CENTURY	Assoc. Prof. Dr. Budi Santoso Maya Kartika
		3	REVOLUTIONARY MOBILIZATION AND SOCIAL CHANGE IN CUBA AFTER 1959	Prof. Dr. Ernesto Valdés Dr. Camila Hernández Luis Ortega
		4	THE ROLE OF SUGAR PLANTATIONS IN SHAPING THE ECONOMIC AND POLITICAL HISTORY OF NINETEENTH-CENTURY CUBA	Dr. Elena Ruiz Ricardo Morales
		5	PRECOLONIAL TRADE ROUTES AND CULTURAL EXCHANGE IN EAST AFRICA: EVIDENCE FROM TANZANIAN COASTAL COMMUNITIES	Prof. Dr. Joseph Mwakipesile Dr. Asha Mtemvu Peter Nyerere
		6	THE IMPACT OF GERMAN COLONIAL RULE ON LOCAL GOVERNANCE STRUCTURES IN TANGANYIKA	Prof. Dr. Neema Kileo
		7	SILK ROAD INTERACTIONS AND CULTURAL EXCHANGE IN CENTRAL ASIA DURING THE MEDIEVAL PERIOD	Prof. Dr. Farrukh Karimov Dr. Nilufar Rahmonova
		8	POLITICAL TRANSFORMATIONS IN TAJIKISTAN FROM THE LATE SOVIET ERA TO NATIONAL INDEPENDENCE	Assoc. Prof. Dr. Rustam Iskandarov Dr. Farzona Yusufzoda
		9		

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 15	Assoc. Prof. Dr. Manuel Herrera	1	ANALYSIS OF PREHISTORIC SETTLEMENT PATTERNS AND CULTURAL LANDSCAPES IN THE INDONESIAN ARCHIPELAGO THROUGH GIS-BASED ARCHAEOLOGICAL METHODS	Prof. Dr. Ahmad Prabowo Rizky Nugroho
		2	ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION OF EARLY MARITIME TRADE NETWORKS IN SOUTHEAST ASIA: EVIDENCE FROM COASTAL EXCAVATIONS IN JAVA	Assoc. Prof. Dr. Bambang Santoso Dewi Lestari
		3	REASSESSING INDIGENOUS CERAMIC PRODUCTION TECHNIQUES IN PRE-COLUMBIAN CUBA THROUGH MATERIAL CULTURE STUDIES	Prof. Dr. Carlos Rodríguez Dr. Elena Martínez Jorge Pérez
		4	DIGITAL DOCUMENTATION AND CONSERVATION OF COLONIAL ARCHAEOLOGICAL SITES IN WESTERN CUBA USING 3D MAPPING TECHNOLOGIES	Assoc. Prof. Dr. Manuel Herrera Lucía Fernández
		5	ARCHAEOLOGICAL EVIDENCE OF IRON AGE AGRICULTURAL COMMUNITIES IN EAST AFRICA: NEW FINDINGS FROM NORTHERN TANZANIA	Prof. Dr. Joseph Mwakalobo Dr. Amina Suleiman Peter Mrema
		6	COMPARATIVE STUDY OF ROCK ART TRADITIONS AND SYMBOLIC COMMUNICATION IN TANZANIAN ARCHAEOLOGICAL LANDSCAPES	Assoc. Prof. Dr. Rehema Komba Dr. Hassan Mjema
		7	SETTLEMENT DYNAMICS AND CULTURAL INTERACTIONS ALONG THE SILK ROAD: NEW ARCHAEOLOGICAL DISCOVERIES FROM TAJIKISTAN	Prof. Dr. Farid Sharipov Dr. Mahina Rasulzoda Kamol Iskandarov Assis. Prof. Dr. Dilshod Rahmonov
		8	ARCHAEOLOGICAL ASSESSMENT OF FORTIFIED MOUNTAIN COMMUNITIES IN THE PAMIR REGION DURING THE MEDIEVAL PERIOD	Assoc. Prof. Dr. Rustam Karimzoda Dr. Nigina Safarova
		9	BIOARCHAEOLOGICAL ANALYSIS OF HUMAN REMAINS FROM ANCIENT TAJIK SETTLEMENTS: INSIGHTS INTO DIET, HEALTH, AND MOBILITY PATTERNS	Dr. Parviz Nuriddinov Prof. Dr. Zarina Habibova Shahlo Mirzoeva

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES				
June 12 – 14, 2026 İZMİR				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Dr. Öğretim Üyesi Rahmi İNCEKARA	1	KAYNAKLARI KENDİ KENDİNE YETEN TEK ÜLKE: GUYANA	Dr. Öğretim Üyesi Rahmi İNCEKARA
		2	KÜRESEL TİCARET DENKLEMİNDE YENİ ALTERNATİF: “ORTA KORİDOR”	Dr. Öğretim Üyesi Beyhan İNCEKARA
		3	JAPONYA’NIN COOL JAPAN POLİTİKASININ ULUS MARKALAMA AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	Dr. Öğretim Üyesi Hande EROL
		4	THE ROLE OF THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES IN HUNGARY’S FOREIGN POLICY DIVERSIFICATION STRATEGY	PhD Candidate Ali Kılıçarslan Topuz
		5	FROM BODIES TO MOVEMENTS: WOMEN, MORAL SHOCKS, AND THE “WOMAN, LIFE, FREEDOM” UPRISING IN IRAN (1979–2022)	Arghavan Ashtarani
		6	TÜRKİYE’NİN MAVİ VATAN DOKTRİNİ BAĞLAMINDA DOĞU AKDENİZ’DE JEOPOLİTİK REKABET VE ENERJİ GÜVENLİĞİ	Koray Kamacı
		7	K-FOOD VANGUARD; SOFT POWER AND NATIONAL BRANDING IN 2026	Hnin Ei Aung Asst. Prof. Dr. Abdülkadir ŞENCAN
		8	IRAN’S STRATEGIC COMMUNICATION MANEUVERS IN THE US-ISRAEL-IRAN WAR	Dr. Muhammet MAĞAT Doctoral Std. İlknur Şebnem ÖZTEMEL MAĞAT
		9	AVRUPA’DA BAĞIMLILIKLA MÜCADELE POLİTİKALARININ DÖNÜŞÜMÜ: PORTEKİZ ÖRNEĞİ	PhD Student Burcu IŞIK

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Dr. Sibel Taşkın	1	ULUSLARARASI TOHUM VE ORMAN RESTORASYON AJANSI (UTORA): KÜRESEL ORMAN RESTORASYONU İÇİN YENİ BİR KURUMSAL MODEL ÖNERİSİ	Damla Erkan Doç. Dr. Günay GÖNÜLLÜ
		2	BREZİLYA TOPRAKSIZ KIR İŞÇİLERİ HAREKETİ ÇERÇEVESİNDE TOPLUMSAL DİRENİŞ ÖRNEĞİNİN İNCELEMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Bora COŞKUN Doç. Dr. Günay GÖNÜLLÜ
		3	TERÖRLE MÜCADELE POLİTİKALARININ KAMU YÖNETİMİ ÜZERİNDEKİ KURUMSAL ETKİLERİ	Prof. Dr. Bekir TAVAS
		4	İŞ-YAŞAM DENGESİNİN ÜÇ AYAĞI: ESNEK ÇALIŞMA, KAMUSAL BAKIM VE EBEVEYN İZNİ	Dr. Sibel Taşkın
		5	DEVLET GÖZETİMİ BAĞLAMINDA ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN ÇİN HALKI ÜZERİNDEKİ GÖZETİM ve DENETİM MEKANİZMALARI	Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Fevzi CENGİZ
		6	THE ROLE OF AI-SUPPORTED SURVEILLANCE TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF SOCIETAL SECURITIZATION IN CHINA	Graduate Student Halit AKBAŞ Master of Science Hilal KÜÇÜKTOPÇU
		7	RESILIENT CITY IN INCREASING SUSTAINABILITY AGAINST CLIMATE CHANGE: THE CASE OF ESKİSEHIR	Keziban AVCİ İZGÜDER Sanem BERKÜN
		8	THE INFLUENCE OF DIGITAL NETWORKS ON FAMILY COHESION	Assoc. Prof. Dr. Salih ÇİFTÇİ Research Assistant Dr. Leyla ÇİFTÇİ
		9	YÖN DERGİSİNDE TÜRKİYE'NİN KIRSAL GERÇEKLİĞİ VE DOĞAN AVCIOĞLU'NUN KALKINMA STRATEJİSİNDE TOPRAK REFORMU VE KOOPERATİFLEŞME SORUNU	Elif TOSUN Prof. Dr. Elçin Macar

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Dr. Öğr. Üyesi İlke TEPEKÖYLÜ	1	A STUDY ON THE RELATIONSHIP BETWEEN CULTURE, MEDIA AND FOLKLORE	Dr. Öğr. Üyesi İlke TEPEKÖYLÜ
		2	CULTURE INDUSTRY AND FOLKLORE	Dr. Öğr. Üyesi İlke TEPEKÖYLÜ
		3	ROBERT WALSER MİKROGRAMLARINDA OTOKURMACA	Arş. Gör. Fatma Nur GÜN
		4	HALİKARNAS BALIKÇISI'NIN HİKÂYE VE ROMANLARINDA YAŞAM DÖNGÜSÜ SİMGESİ OLARAK "DIONYSOS"	Doktora Öğrencisi, Cenan ARIKAN ÖLMEZ
		5	MYTHOLOGICAL SYSTEM IN KAZAKH AND TURKIC EPICS: SIMILARITIES AND DIFFERENCES	Abdeldaeva Aidana Sagyndyk Nurlan
		6	RİYÂZÜ'Ş-ŞU'ARÂ ODAĞINDA ANADOLU SAHASI ŞU'ARÂ TEZKİRELERİNDE BİR ANLATI TEKNİĞİ OLARAK ANEKDOT	Yüksek Lisans Öğrencisi Hazal GÜLSUYU Dr. Öğr. Üyesi Ali Emre ÖZYILDIRIM
		7	PEYAMİ SAFA'NIN SERVER BEDİ TAKMA ADIYLA YAZDIĞI MASALLARDAKİ EĞİTİCİ – ÖĞRETİCİ İLETİLERİN İNCELENMESİ	Semiha Nur Tuğrul
		8	1940-1950 YILLARI ARASINDA CUMHURİYET GAZETESİNDE ÇIKAN PORTRÉ METİNLERİNE DAİR BİR İNCELEME	Emine Onay

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Doç. Dr. Şebnem ZORLUTUNA	1	TÜRKİYE'DE KURUMSAL GÜVENİN SOSYO-DEMOGRAFİK FAKTÖRLERE GÖRE ANALİZİ	Doç. Dr. Şebnem ZORLUTUNA
		2	THE USE OF CONSUMER DATA IN THE DIGITAL FINANCE ECOSYSTEM: A BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF ETHICS, REGULATION AND COMPETITION DYNAMICS	Dr. Özkan İMAMOĞLU
		3	KARBON NÖTR ETİKETLERİNİN GIDA ÜRÜNLERİ PAZARLAMASINDAKİ ROLÜ: SÜRDÜRÜLEBİLİR PAZARLAMA PERSPEKTİFİ	Doç.Dr. Nilgün DOĞAN Prof.Dr. Hakan ADANACIOĞLU
		4	THE RISE OF TAX-BASED WELFARE POLICIES: A CONCEPTUAL EVALUATION ON TAX EXPENDITURES	Dr. Öğretim Üyesi Merve YOLAL
		5	BELİRSİZLİK VE MAKROEKONOMİK KIRILGANLIKLARIN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ: G7 ÜLKE ÖRNEĞİ	Öğr. Gör. Dr. Zekiye ÖRTLEK
		6	F. BRAUDEL'İN "TOPLUMSAL ZAMAN KAVRAMLARI" NIN İKTİSAT METODOLOJİSİNE KATKISI	Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖZİŞ
		7	ADİL GELİR DAĞILIMINDA VERGİLERİN ROLÜ ÜZERİNE AMPİRİK BİR UYGULAMA	Dr. Öğr. Üyesi Elif Asoy
		8	CLIMATEFLATION GELENEKSEL ENFLASYON DİNAMİKLERİNİ ZAYIFLATTI MI? GELİŞMİŞ ÜLKELERDE ÇIKTI AÇIĞI VE ENFLASYON İLİŞKİSİNİN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ	Dr. Öğr. Üyesi Havva Nesrin TİRYAKİ

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 12 Haziran / June 12, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Dr. Öğretim Üyesi Güneş EKİM	1	EXPRESSION PROFILING OF UTP14A AND MYL5 GENES IN IMATINIB- RESISTANT CHRONIC MYELOID LEUKEMIA	TIN NILA SOE YALDA HEKMATSHOAR
		2	DERİN ÖĞRENME DESTEKLİ VÜCUT KİTLE İNDEKSİ TAHMİNİ VE TOPLUM SAĞLIĞI TAKİBİ	Sümeyye Beyza YILDIZ Rümeysa GÜRAY
		3	GERÇEK ZAMANLI EPİLEPTİK NÖBET TESPİTİ İÇİN ZAMAN BÖLGESİ ÖZNİTELİKLERİ VE TOPLULUK ÖĞRENMESİ	Dr. Öğretim Üyesi Güneş EKİM
		4	THE EFFECT OF PARENTAL EDUCATION LEVEL ON CHILD NUTRITION: A LITERATURE REVIEW	Ebru YILMAZ Dr Öğr. Üyesi Wida SİMZARİ
		5	THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN PREGNANCY	Msc, Student., Elif Nursen AY Prof. Dr. Ebru GÖZÜYEŞİL
		6	SOSYAL MEDYA VE “MÜKEMMEL ANNELİK BASKISI”: GÜNCEL LİTERATÜR DERLEMESİ	Selver ÖZGÜL Nuriye ERBAŞ
		7	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ OKURYAZARLIĞI	Mehmet Nur İMTAN Ahmet Remzi BAYIR Prof. Dr. Nuran GÜLER
		8	VARDİYALI ÇALIŞMANIN HEMŞİRELERİN İŞ VERİMLİLİĞİNE ETKİSİ: KAMU HASTANESİ ÖRNEĞİ	Yüksek Lisans Gizem KALENDER

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Res. Asst. Ender Can YAKAR	1	DETERMINING THE OPTIMUM POWER-SPEED COMBINATION IN FIBER LASER POLISHING OF Ti6AL4V ALLOY BY SURFACE ROUGHNESS CHARACTERIZATION RELATIVE TO THE REFERENCE	Res. Asst. Ender Can YAKAR Prof. Sinan FİDAN Prof. Satılmış ÜRGÜN Prof. Mustafa Özgür BORA
		2	INVESTIGATION OF THE EFFECT OF OVERLAP RATIO ON SURFACE ROUGHNESS IN FIBER LASER POLISHING OF Ti6AL4V ALLOY	Res. Asst. Ender Can YAKAR Prof. Sinan FİDAN Prof. Satılmış ÜRGÜN Prof. Mustafa Özgür BORA
		3	GAZ TÜRBİNLERİNDE EKSENEL AKIŞLI TÜRBİN İÇİN KANAT TASARIMI	Recep AKSEKİ Prof. Dr. Uğur Buğra ÇELEBİ Doç. Dr. Doğuş ÖZKAN
		4	ACCURACY-COMPUTE TRADE-OFFS IN BATTERY STATE-OF-HEALTH PROGNOSTICS: A SEQUENCE-LENGTH STUDY TOWARD UAV BMS DESIGN GUIDANCE	Lecturer Abdulhaluk Kuloglu Lecturer PhD Dr. Reha Avsar Assistant Professor Dr. Tugba Tetik Associate Professor Dr. Mehmet Konar
		5	KÜTAHYA İLİ GEDİZ GÖLETİ HAVZASINDA ÖLÇÜLEN YÜZEY AKIŞLARIN HESAPLANAN YÜZEY AKIŞLARLA KIYASLANMASI	FADİME NUR DEMİR
		6	EVALUATION OF THE EFFECTS OF EXTRUSION PARAMETERS ON DIAMETER STABILITY AND MANUFACTURABILITY IN FIBER REINFORCED FILAMENT PRODUCTION	Res. Asst. Burak TEKKANAT Prof. Sinan FİDAN Prof. Mustafa Özgür BORA Prof. Satılmış ÜRGÜN Prof. Taner YILMAZ
		7	MACHINE LEARNING-BASED PRELIMINARY MODELING OF TRIBOLOGICAL BEHAVIOR IN 3D PRINTED POLYMERS	Res. Asst. Burak TEKKANAT Prof. Sinan FİDAN Prof. Mustafa Özgür BORA Prof. Satılmış ÜRGÜN

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Muammer AKGÜL Prof. Dr. Erol ALVER	1	NANOAKIŞKAN İÇEREN KARE BİR KAPALI KUTUDA DOĞAL TAŞINIM ÜZERİNDEKİ MANYETİK ALAN ETKİLERİNİN SAYISAL İNCELENMESİ	YL Öğrencisi Barış Kerem ŞEVİK Doç.Dr.Nihal UĞURLUBİLEK Doç.Dr.Zerrin SERT
		2	MANYETİK ALAN YÖNÜNÜN DOĞAL TAŞINIM ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN SAYISAL İNCELENMESİ	YL Öğrencisi Barış Kerem ŞEVİK Doç.Dr.Nihal UĞURLUBİLEK Doç.Dr.Zerrin SERT
		3	SERVO KONTROLLÜ FİLM BESLEME-YERLEŞTİRME MEKANİZMASININ TASARIMI VE OPTİMİZASYONU	Yüksek Lisans Öğrencisi Rahmi KARAKAŞ
		4	IOT BASED VIBRATION MONITORING AND ANOMALY DETECTION SYSTEM	ZÜBEYDE ELİF ARAL M.Sc. Mechanical Engineer MERVE CANATA ŞEN Prof.Dr. ÖZGE CİHANBEĞENDİ
		5	OTOMOTİV AYDINLATMA SİSTEMLERİNDE KULLANILAN LEDLİ ELEKTRONİK DEVRE KARTLARINDAKİ BAKIR KALINLIĞININ TERMAL ETKİLERİNİN İNCELENMESİ	Mustafa Ercan AYDIN Prof. Dr. Akın Burak ETEMOĞLU
		6	ÜÇ BOYUTLU ÖKZETİK ÇEKİRDEK YAPILARIN ÜRETİMİ VE DÜŞÜK HIZLI DARBE DAVRANIŞI	Emre DİLER Mustafa GÜR
		7	NUMERICAL ANALYSIS OF THE EFFECT OF POLYMER COATING APPLICATION ON THE MECHANICAL PERFORMANCE OF LOW-DENSITY WOOD-BASED STRUCTURES	Nisanur TAŞTAN Dr. Öğr. Üyesi Tuğberk ÖNAL Dr. Öğr. Üyesi Serhat AKSUNGUR
		8	SEM-EDX YÖNTEMİ İLE ATIŞ ARTIKLARINDA MESAFE TAYİNİ	Muammer AKGÜL Prof. Dr. Erol ALVER
		9	ENHANCEMENT OF THE SUPERCONDUCTING PROPERTIES OF BULK MgB ₂ BY MAGNESIUM STEARATE ADDITION	Assoc. Prof. Özge ERDEM

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Doç. Dr. Yeşim KOÇ	1	ABCA7 rs3764650 Polymorphism and Alzheimer's Disease in the Turkish Population	Arş. Gör. Recep ÇELİK Prof. Dr. Hakkı TAŞTAN
		2	BCL-2 İNHİBİTÖRÜ NAVİTOCLAX VE HSP27 İNHİBİTÖRÜ J2 KOMBİNASYONUNUN A549 KÜÇÜK HÜCRELİ DİŞİ AKCİĞER KANSERİ HÜCRELERİNDE SEÇİCİ ANTİPROLİFERATİF ETKİSİ	Mine ÖZ Dr. Öğr. Üyesi Murat GÜNAY Doç. Dr. Mehmet KUZUCU
		3	EVALUATION OF ANTIOXIDANT ACTIVITY AND TOTAL PHENOLIC AND FLAVONOID CONTENTS OF ASTRAGALUS PERSICUS	Rabia Nur Ün
		4	THE EFFECT OF NUTRITIONAL SUPPLEMENTS APPLIED TO OLD AND NEW WAX COMBS ON THE DEVELOPMENTAL DURATION AND LIPID AMOUNT OF GALLERIA MELLONELLA (LEPIDOPTERA: PYRALIDAE) LARVAE	Doç. Dr. Yeşim KOÇ Öğr. Gör. Emine Betül AKALIN ÖZAĞDAŞ
		5	ORGANIC-INORGANIC HYBRID NANOFLOWER STRUCTURES AND IN VITRO CELL CULTURE APPLICATIONS: CURRENT EVIDENCE AND FUTURE PERSPECTIVES	Dr. Pınar ALTIN ÇELİK Asst. Prof. Dr. Muazzez DERYA ANDEDEN

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	Doç. Dr. Pınar GÜNER KOÇAK	1	HALKLA İLİŞKİLERDE BATI MERKEZLİLİĞİN SORGULANMASI: GUANXI VE EVRENSEL HALKLA İLİŞKİLER TEORİSİNİN SINIRLARI	Doç. Dr. Pınar GÜNER KOÇAK
		2	YEREL YÖNETİMLERDE GÖRÜNÜRLÜK SİYASETİ: BELEDİYE BAŞKANLARININ MİZAH TEMELLİ SOSYAL MEDYA PAYLAŞIMLARININ ANALİZİ	Doç. Dr. Pınar GÜNER KOÇAK
		3	İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ UYGULAMALARINDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK FAALİYETLERİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Firdevs KOCA Dr. Öğr. Üyesi Nuray TURAN
		4	THE STRATEGIC ROLE OF HYBRID EXPERTISE COMPETENCY ON COMPETITIVE ADVANTAGE IN THE ERA OF DIGITAL TRANSFORMATION: A CONCEPTUAL EVALUATION	Dr. Ömer Samet KAZDAL Asst. Prof. Derya ÇELİK
		5	CULTURAL ROUTES IN THE CHANGING CONCEPT OF TRADITIONAL HERITAGE IN THE MEDITERRANEAN: THE HOLY FAMILY ROUTE (EGYPT)	Heba Elmahı Asst. Prof. Selda BAYBO
		6	KIRSAL TURİZMİN KÜLTÜREL MİRAS ÜZERİNE ETKİSİ: KAVRAMSAL BİR ANALİZ	Dr. Öğr. Üyesi Yusuf ÇUHADAR
		7	EVALUATING AIRBNB SERVICE ATTRIBUTES USING IMPORTANCE-PERFORMANCE ANALYSIS: THE CASE OF ANTALYA AND MUĞLA	Doç. Dr. Gonca MANAP DAVRAS Doç. Dr. Özgür DAVRAS

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	Assoc. Prof. Dr. Gulden ALTAY SUROGLU Assoc. Prof. Dr. Bihter DAS	1	COMPARISON OF MODELING PERFORMANCE OF STATISTICAL DISTRIBUTIONS FOR MONTHLY RAINFALL DATA: A CASE STUDY	Özge GÜRER Birdal ŞENOĞLU
		2	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN İŞ YAŞAMINA İLİŞKİN ALGILARI: EKONOMİK GÜVENCE, KARIYER BEKLENTİSİ VE GELECEK KAYGISI ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA	Lisans Öğrencisi Aslınur KAVAK Arş. Gör. Dr. Mine DOĞAN Dr. Öğretim Üyesi Yunus GÜRAL
		3	MOBİL OYUN SEKTÖRÜNDE KULLANICI KAYBI TAHMİNİ	Hakan AKKAYA Doç. Dr. Elif TUNA
		4	YAPAY ZEKA İLE KREDİ NOTU HESAPLAMASI VE BİR UYGULAMA	Yüksek Lisans Öğrencisi Dursun YILMAZ Prof.Dr.Aysun AYTAÇ
		5	CURVATURE AND CONTINUITY ANALYSIS OF Λ -MODIFIED CATMULL-ROM SPLINES	Assoc. Prof. Dr. Gulden ALTAY SUROGLU Assoc. Prof. Dr. Bihter DAS
		6	LAMBDA-MODIFIED BÉZIER CURVES FOR AIRFOIL GEOMETRY APPROXIMATION AND LEADING-EDGE CONTROL	Assoc. Prof. Dr. Bihter DAS Assoc. Prof. Dr. Gulden ALTAY SUROGLU
		7		

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 12 Haziran / June 12, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	Doç. Dr. Mustafa TUNÇER	1	MÂTÜRİDÎ'YE GÖRE KUR'ÂN'DA NESH PROBLEMİ	Doç. Dr. Mustafa TUNÇER
		2	CİN VE ŞEYTanLARIN MAHİYETİNE DAİR MODERN YORUMLARIN ELEŞTİRİSİ: MÂTÜRİDÎ'NİN NASS-AKIL MERKEZLİ YAKLAŞIMI	Doç. Dr. Mustafa TUNÇER
		3	İSLAM İKTİSADİ METODOLOJİSİNDE METAFİZİK AKIL	Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Oruç ÖNALAN
		4	NİYÂZÎ-İ MİSRÎ DİVÂNÎ'NDA HAYRET MAKAMI: TASAVVUFÎ TAHLİL	Taha UÇAN Prof. Dr. Melek DİKMEN
		5	ZEYDÎLER VE KÜLLÂBÎLER ARASINDA İLÂHÎ SIFATLAR VE KELÂMULLAH TARTIŞMASI	Dr. Öğr. Üyesi Burhaneddin KIYICI
		6	MANEVİ ZEKÂ İLE İNZİVÂ EĞİLİMİ İLİŞKİSİ: GENÇ YETİŞKİN BİREYLER ÖRNEĞİ	Dr. Öğr. Üyesi Soner ERCAN
		7	THE EVALUATION OF POSTGRADUATE THESES ON RELIGIOUS EDUCATION FOR CHILDREN AGED 4-6	Yüksek Lisans Öğrencisi Rukiye Kübra HAŞİMLER
		8	MURSAL HADITH IN THE LATER PERIOD	Yüksek Lisans Öğrencisi Emre KAYA
		9	AN AESTHETIC CONSTRUCTION IN THE CONTEXT OF THE RELATIONSHIP BETWEEN RECITATION AND MUSIC: THE IMPACT OF QUR'ANIC EDUCATION ON PERFORMANCE POWER IN THE EXAMPLES OF SAFİYE AYLÂ AND UMM KULTHUM	Doç. Dr. Esra HAYRAT YILMAZ

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES				
June 12 – 14, 2026 IZMIR				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Prof. Dr. Adebayo Ogunleye	1	COGNITIVE DEVELOPMENT PROCESSES AND LEARNING OUTCOMES IN EARLY CHILDHOOD EDUCATION SETTINGS	Prof. Dr. Ahmed El-Tahir Dr. Salma Ibrahim
		2	THE ROLE OF MOTIVATION AND SELF-REGULATED LEARNING IN ACADEMIC ACHIEVEMENT AMONG SECONDARY SCHOOL STUDENTS	Assoc. Prof. Dr. Youssef Abdelrahman Hassan Ali
		3	EFFECTS OF TEACHER-STUDENT RELATIONSHIPS ON CLASSROOM BEHAVIOR AND LEARNING ENGAGEMENT IN WEST AFRICAN SCHOOLS	Prof. Dr. Mohamed Ould Sidi Dr. Amina Diallo Ismail Traoré
		4	PSYCHOLOGICAL FACTORS INFLUENCING LANGUAGE ACQUISITION AND BILINGUAL EDUCATION PERFORMANCE	Assoc. Prof. Dr. Fatima Ould Ahmed Dr. Cheikh Mohamed
		5	IMPACT OF SCHOOL ENVIRONMENT ON STUDENT MENTAL HEALTH AND ACADEMIC RESILIENCE IN SUB-SAHARAN EDUCATION SYSTEMS	Prof. Dr. Tendai Moyo Dr. Nyasha Dube Chipo Nkomo
		6	BEHAVIORAL INTERVENTIONS AND CLASSROOM MANAGEMENT STRATEGIES FOR IMPROVING STUDENT LEARNING OUTCOMES	Assoc. Prof. Dr. Tapiwa Zulu Dr. Blessing Ncube
		7	DIGITAL LEARNING ENVIRONMENTS AND THEIR EFFECTS ON STUDENT COGNITIVE ENGAGEMENT IN MODERN EDUCATION SYSTEMS	Prof. Dr. Adebayo Ogunleye Dr. Kehinde Akinyemi Funmilayo Oladipo
		8	SOCIAL LEARNING THEORY AND PEER INFLUENCE ON ADOLESCENT EDUCATIONAL PERFORMANCE	Assoc. Prof. Dr. Chinedu Okafor Dr. Zainab Musa
		9	ASSESSMENT OF STUDENT ANXIETY, STRESS FACTORS, AND COPING MECHANISMS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	Prof. Dr. Ibrahim Sule Dr. Grace Nwosu Assoc. Prof. Dr. Emeka Uzochukwu
		10	COGNITIVE DEVELOPMENT PROCESSES AND LEARNING OUTCOMES IN EARLY CHILDHOOD EDUCATION SETTINGS	Prof. Dr. Ahmed El-Tahir Dr. Salma Ibrahim

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES				
June 12 – 14, 2026 IZMIR				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Prof. Dr. Ayesha Khan	1	UNDERSTANDING COGNITIVE DEVELOPMENT AND LEARNING PROCESSES IN EARLY CHILDHOOD EDUCATION SETTINGS	Dr. Farzana Islam Dr. Nurul Huda Assoc. Prof. Dr. Kamal Rahman Imran Chowdhury
		2	THE ROLE OF MOTIVATION AND SELF-REGULATED LEARNING IN ACADEMIC ACHIEVEMENT AMONG SECONDARY SCHOOL STUDENTS	Prof. Dr. Ayesha Khan
		3	SOCIAL EMOTIONAL LEARNING STRATEGIES AND THEIR IMPACT ON CLASSROOM BEHAVIOR MANAGEMENT IN MODERN EDUCATION SYSTEMS	Dr. Lin Mei Chen Assoc. Prof. Dr. Wei Zhang Huang Yuting
		4	THE EFFECTS OF DIGITAL LEARNING ENVIRONMENTS ON STUDENT ATTENTION AND INFORMATION PROCESSING SKILLS	Assoc. Prof. Dr. Somchai Prasert Dr. Nattapong Srisuk
		5	TEACHER EXPECTANCY EFFECT AND ITS INFLUENCE ON STUDENT PERFORMANCE IN MULTICULTURAL CLASSROOMS	Prof. Dr. Maria Santos Dr. Juan Dela Cruz
		6	PSYCHOLOGICAL BARRIERS IN LANGUAGE LEARNING AND EFFECTIVE INTERVENTION STRATEGIES IN EDUCATIONAL SETTINGS	Assoc. Prof. Dr. Rizal Abubakar Dr. Laila Mendoza Carlos Reyes
		7	COGNITIVE LOAD THEORY AND ITS APPLICATION IN MODERN INSTRUCTIONAL DESIGN AND CURRICULUM DEVELOPMENT	Dr. Chih-Yen Lin Prof. Dr. Mei-Ling Huang Assoc. Prof. Dr. Yu-Hsuan Wang
		8	THE IMPACT OF PARENTAL INVOLVEMENT ON STUDENT ACADEMIC SELF-EFFICACY AND LONG-TERM EDUCATIONAL SUCCESS	Dr. Hsin-Yi Chang Assoc. Prof. Dr. Pei-Ling Wu

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES				
June 12 – 14, 2026 IZMIR				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Dr. Mariam Trabelsi	1	CONTEMPORARY DEVELOPMENTS IN ISLAMIC FAMILY LAW AND ITS ADAPTATION TO MODERN LEGAL SYSTEMS	Prof. Dr. Mohammad Rahman Dr. Ayesha Karim Abdul Hadi
		2	COMPARATIVE ANALYSIS OF SHARIA-BASED COMMERCIAL LAW AND MODERN BANKING REGULATIONS IN SOUTH ASIA	Assoc. Prof. Dr. Noorul Islam Fatima Zainab
		3	EVOLUTION OF ISLAMIC CRIMINAL LAW PRINCIPLES IN POST-COLONIAL NORTH AFRICAN LEGAL SYSTEMS	Dr. Jamaluddin Hassan Maria Lourdes Alonto
		4	THE ROLE OF IJTIHAD AND LEGAL REASONING IN CONTEMPORARY TUNISIAN ISLAMIC JURISPRUDENCE	Prof. Dr. Abdul Karim Sulaiman Dr. Nur Amina Assoc. Prof. Dr. Faisal Datu
		5	ISLAMIC INHERITANCE LAW AND ITS APPLICATION IN MODERN PHILIPPINE MUSLIM COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Lin Cheng Dr. Ahmad Wei
		6	HARMONIZATION OF ISLAMIC FAMILY LAW WITH STATE LAW IN THE SOUTHERN PHILIPPINES	Prof. Dr. Youssef Ben Ali Dr. Mariam Trabelsi Hassan Farouk
		7	ISLAMIC LEGAL THEORY AND ITS INFLUENCE ON CONTEMPORARY TAIWANESE MUSLIM MINORITY PRACTICES	Assoc. Prof. Dr. Khaled Mansouri Dr. Salma Riahi
		8	COMPARATIVE STUDY OF SHARIA COURTS AND CIVIL LEGAL SYSTEMS IN EAST ASIA Prof. Dr. Chen Yufeng	Dr. Ibrahim Saeed Assoc. Prof. Dr. Mei Ling
		9	CONTEMPORARY CHALLENGES IN THE IMPLEMENTATION OF ISLAMIC CONTRACT LAW IN MULTICULTURAL SOCIETIES	Dr. Omar Khalid Prof. Dr. Hasan Al-Farouq Dr. Nabila Yusuf

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES				
June 12 – 14, 2026 IZMIR				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Assoc. Prof. Dr. Ahmed Bouzid	1	ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN ADAPTIVE LEARNING SYSTEMS AND ITS IMPACT ON PERSONALIZED EDUCATION IN HIGHER EDUCATION	Prof. Dr. Rahman Siddique Dr. Nusrat Jahan Aminul Karim
		2	DIGITAL TRANSFORMATION OF CLASSROOM PRACTICES THROUGH LEARNING MANAGEMENT SYSTEMS IN BANGLADESHI UNIVERSITIES	Assoc. Prof. Dr. Farid Uddin Shaila Akter
		3	AI-ENHANCED ASSESSMENT TOOLS AND AUTOMATED FEEDBACK MECHANISMS IN MODERN EDUCATION TECHNOLOGIES	Prof. Dr. Khaled Ben Youssef Dr. Ines Trabelsi Meriem Hadded
		4	THE ROLE OF MOBILE LEARNING APPLICATIONS IN IMPROVING STUDENT ENGAGEMENT IN TUNISIAN SECONDARY EDUCATION	Assoc. Prof. Dr. Ahmed Bouzid Dr. Sana Ghali
		5	VIRTUAL REALITY AND AUGMENTED REALITY APPLICATIONS IN SKILL-BASED EDUCATION AND TRAINING PROGRAMS IN THE PHILIPPINES	Prof. Dr. Maria Lourdes Santos Dr. John Carlo Reyes Assoc. Prof. Dr. Eliza Manalo
		6	DIGITAL LITERACY DEVELOPMENT AND ONLINE LEARNING READINESS AMONG PHILIPPINE UNIVERSITY STUDENTS	Dr. Paolo Domingo Assoc. Prof. Dr. Cristina Navarro
		7	BLOCKCHAIN TECHNOLOGY FOR SECURE EDUCATIONAL CREDENTIALS AND ACADEMIC RECORD MANAGEMENT SYSTEMS	Prof. Dr. Chen Wei-Lung Dr. Hsin-Yi Chang Assoc. Prof. Dr. Mei-Ling Huang

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES				
June 12 – 14, 2026 IZMIR				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Assoc. Prof. Dr. Pham Minh Tuan	1	AI-DRIVEN SMART CONTRACT AUTOMATION AND LEGAL VALIDATION MECHANISMS IN DIGITAL TRADE ECOSYSTEMS	Dr. Nusrat Jahan Tanvir Hossain
		2	BLOCKCHAIN INTEGRATION FOR CROSS-BORDER COMMERCIAL TRANSACTIONS AND TRADE COMPLIANCE OPTIMIZATION	Prof. Dr. Alejandro Sánchez Dr. Mariana López Carlos Rivera
		3	DIGITALIZATION OF COMMERCIAL LAW AND THE IMPACT OF ELECTRONIC SIGNATURES ON INTERNATIONAL CONTRACT ENFORCEMENT	Assoc. Prof. Dr. Mahmudul Karim Sadiah Rahman
		4	ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS IN COMMERCIAL DISPUTE RESOLUTION AND PREDICTIVE LEGAL ANALYTICS	Assoc. Prof. Dr. Javier Morales Dr. Elena Cruz
		5	CYBERSECURITY RISKS AND LEGAL FRAMEWORKS IN E-COMMERCE AND DIGITAL TRADE OPERATIONS	Prof. Dr. Ioan Petrescu Dr. Andreea Dumitru Vlad Ionescu
		6	REGULATORY CHALLENGES OF DIGITAL PAYMENT SYSTEMS AND FINTECH IN MODERN COMMERCIAL LAW	Assoc. Prof. Dr. Mihai Popescu Dr. Elena Stan
		7	SMART CONTRACT GOVERNANCE AND LEGAL LIABILITY IN VIETNAMESE DIGITAL TRADE PLATFORMS	Prof. Dr. Nguyen Quang Huy Dr. Le Thi Mai Tran Duc Anh
		8	ELECTRONIC COMMERCE LAW AND THE TRANSFORMATION OF INTERNATIONAL TRADE PRACTICES IN SOUTHEAST ASIA	Assoc. Prof. Dr. Pham Minh Tuan Dr. Hoang Gia Bao
		9	LEGAL IMPLICATIONS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN COMMERCIAL CONTRACT NEGOTIATION AND ENFORCEMENT SYSTEMS	Dr. Nguyen Thanh Long Prof. Dr. Vu Thi Lan Assoc. Prof. Dr. Dao Quang Minh
		10	EMERGING TRENDS IN SMART CLASSROOM TECHNOLOGIES AND THE FUTURE OF DIGITAL LEARNING ECOSYSTEMS IN ASIA	Dr. Po-Han Liu

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES				
June 12 – 14, 2026 İZMİR				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Dr. Huang Chih-Wei	1	MEDIEVAL ISLAMIC ART AND THE DEVELOPMENT OF CALLIGRAPHIC TRADITIONS IN SOUTH ASIA	Prof. Dr. Rahman Siddique Dr. Ayesha Karim Md. Hasan Ali
		2	COLONIAL VISUAL CULTURE AND THE TRANSFORMATION OF URBAN ART SPACES IN BRITISH INDIA	Assoc. Prof. Dr. Farid Uddin Nusrat Jahan Prof. Dr. Antti Mäkinen
		3	THE EVOLUTION OF MODERNIST PAINTING IN FINLAND DURING THE EARLY TWENTIETH CENTURY	Dr. Leena Virtanen Kari Salonen
		4	SCANDINAVIAN DESIGN AESTHETICS AND THEIR IMPACT ON CONTEMPORARY ART MOVEMENTS	Assoc. Prof. Dr. Mikael Laaksonen Dr. Sanna Korhonen
		5	BALTIC ICONOGRAPHY AND RELIGIOUS ART TRANSFORMATIONS IN MEDIEVAL LITHUANIA	Prof. Dr. Jonas Petrauskas Dr. Rūta Kazlauskaitė Mindaugas Jankauskas
		6	POST-SOVIET ARTISTIC RECONSTRUCTION AND IDENTITY FORMATION IN CONTEMPORARY LITHUANIAN VISUAL ARTS	Assoc. Prof. Dr. Eglė Žukauskaitė Dr. Dainius Baltrūnas
		7	INDIGENOUS VISUAL CULTURE AND THE PRESERVATION OF TRADITIONAL ART FORMS IN TAIWAN	Prof. Dr. Chen Yu-Hsiang Dr. Lin Mei-Ju Assoc. Prof. Dr. Wang Tzu-Han
		8	JAPANESE INFLUENCE ON CONTEMPORARY TAIWANESE ART AND CULTURAL HYBRIDITY	Dr. Huang Chih-Wei Prof. Dr. Liu Sheng-Lin
		9	COLONIAL LEGACIES AND MODERN ARTISTIC EXPRESSIONS IN EAST ASIAN MUSEUM PRACTICES	Assoc. Prof. Dr. Chen Li-Fang Dr. Tsai Wen-Hao Hsu Yu-Ting

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES				
June 12 – 14, 2026 IZMIR				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Assoc. Prof. Dr. Rania Al-Farouq	1	DECENTRALIZATION REFORMS AND THE EVOLUTION OF PUBLIC ADMINISTRATION STRUCTURES IN POST-CONFLICT IRAQ	Prof. Dr. Ahmed Al-Mahdi Dr. Zainab Karim
		2	DIGITAL GOVERNANCE TRANSFORMATION AND E-GOVERNMENT IMPLEMENTATION IN IRAQI PUBLIC SECTOR INSTITUTIONS	Assoc. Prof. Dr. Hassan Al-Tamimi Ali Saeed
		3	PUBLIC SECTOR TRANSPARENCY AND ANTI-CORRUPTION POLICIES IN MODERN JORDANIAN ADMINISTRATIVE SYSTEMS	Dr. Leila Haddad Prof. Dr. Omar Nasser Yousef Al-Khatib
		4	URBAN GOVERNANCE AND MUNICIPAL SERVICE DELIVERY REFORMS IN JORDANIAN MID-SIZED CITIES	Assoc. Prof. Dr. Rania Al-Farouq Dr. Khaled Mansour
		5	ADMINISTRATIVE RESTRUCTURING AND STATE CAPACITY BUILDING IN POST-SOVIET TAJIKISTAN	Dr. Madina Yusufova Komiljon Saidov
		6	PUBLIC POLICY IMPLEMENTATION CHALLENGES IN RURAL GOVERNANCE SYSTEMS OF TAJIKISTAN	Dr. Nilufar Kholmatova Rustam Karimov
		7	FEDERAL STRUCTURE AND GOVERNANCE COMPLEXITY IN THE ISLAMIC REPUBLIC OF IRAN: AN INSTITUTIONAL ANALYSIS	Prof. Dr. Mohammad Reza Farhadi Dr. Sara Khosravi Assoc. Prof. Dr. Ali Naghavi
		8	PUBLIC ADMINISTRATION REFORM AND BUREAUCRATIC MODERNIZATION IN CONTEMPORARY IRANIAN GOVERNMENT SYSTEMS	Dr. Maryam Hosseini Prof. Dr. Reza Mehran Ehsan Karimi

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES				
June 12 – 14, 2026 İZMİR				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Assoc. Prof. Dr. Md. Saiful Islam	1	FAMILY PSYCHOLOGY IN EDUCATIONAL SETTINGS: PARENTAL ATTACHMENT STYLES AND STUDENT ACADEMIC PERFORMANCE IN EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENT	Assoc. Prof. Dr. Md. Saiful Islam Dr. Tahmina Akter
		2	EMOTIONAL REGULATION STRATEGIES IN CHILDREN AND THE ROLE OF FAMILY STRUCTURE IN PRIMARY EDUCATION SUCCESS	Prof. Dr. Rūta Žukauskaitė Dr. Dainius Kavaliauskas Eglė Petrauskaitė
		3	PSYCHOSOCIAL IMPACT OF DIVORCED FAMILY SYSTEMS ON ADOLESCENT LEARNING BEHAVIOR IN SCHOOL ENVIRONMENTS	Prof. Dr. Jukka Lahtinen Dr. Emilia Korhonen Mikko Salonen
		4	THE ROLE OF FAMILY COMMUNICATION PATTERNS IN DEVELOPING STUDENT MOTIVATION AND EDUCATIONAL ACHIEVEMENT	Dr. Nusrat Jahan Arif Hossain Prof. Dr. Rahmanul Karim
		5	INTERGENERATIONAL EDUCATIONAL EXPECTATIONS AND THEIR PSYCHOLOGICAL EFFECTS ON CHILD DEVELOPMENT	Assoc. Prof. Dr. Justina Stankevič Dr. Tomas Balčiūnas
		6	FAMILY-BASED INTERVENTIONS FOR REDUCING SCHOOL ANXIETY AND IMPROVING ACADEMIC RESILIENCE IN ADOLESCENTS	Prof. Dr. Ming-Hao Chen Dr. Li Wei Huang Assoc. Prof. Dr. Chih-Yu Lin
		7	PARENTAL INVOLVEMENT AND ITS IMPACT ON STUDENT BEHAVIORAL DEVELOPMENT IN MULTICULTURAL EDUCATION SYSTEMS	Dr. Pei-Jung Wang Prof. Dr. Hsiu-Ling Chen Yu-Ting Kuo
		8	CULTURAL FAMILY DYNAMICS AND THEIR INFLUENCE ON EDUCATIONAL ASPIRATIONS IN MODERN SOCIETIES	Assoc. Prof. Dr. Sanna Virtanen Dr. Oskari Lehtonen
		9	FAMILY PSYCHOLOGY IN EDUCATIONAL SETTINGS: PARENTAL ATTACHMENT STYLES AND STUDENT ACADEMIC PERFORMANCE IN EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENT	Prof. Dr. Rahmanul Karim Dr. Nusrat Jahan Arif Hossain
		10	FAMILY PSYCHOLOGY IN EDUCATIONAL SETTINGS: PARENTAL ATTACHMENT STYLES AND STUDENT ACADEMIC PERFORMANCE IN EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENT	Assoc. Prof. Dr. Md. Saiful Islam Dr. Tahmina Akter

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES				
June 12 – 14, 2026 İZMİR				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	Assoc. Prof. Dr. Johanna Mäkinen	1	DIGITAL TRANSFORMATION IN LANGUAGE EDUCATION AND THE ROLE OF AI-ASSISTED LEARNING ENVIRONMENTS IN IMPROVING STUDENT AUTONOMY	Dr. Nabila Hossain Arif Karim
		2	COMMUNICATIVE LANGUAGE TEACHING STRATEGIES IN MULTILINGUAL CLASSROOMS OF SOUTH ASIA AND THEIR PEDAGOGICAL EFFECTIVENESS	Assoc. Prof. Dr. Tanvir Mahmud Dr. Salma Akter Prof. Dr. Rahman Siddique
		3	THE IMPACT OF IMMERSIVE DIGITAL PLATFORMS ON SECOND LANGUAGE ACQUISITION IN SCANDINAVIAN HIGHER EDUCATION SYSTEMS	Prof. Dr. Mikael Laaksonen Dr. Anni Virtanen Sami Korhonen
		4	PROJECT-BASED LANGUAGE LEARNING APPROACHES AND STUDENT ENGAGEMENT IN FINNISH UNIVERSITY LANGUAGE PROGRAMS	Assoc. Prof. Dr. Johanna Mäkinen Dr. Ville Saarinen
		5	INTEGRATION OF CULTURAL CONTENT INTO MODERN LANGUAGE TEACHING METHODS IN BALTIC EDUCATION SYSTEMS	Prof. Dr. Dainius Vaitkus Dr. Eglė Jankauskaitė Mantas Petrauskas
		6	BLENDED LEARNING MODELS IN HIGHER EDUCATION LANGUAGE COURSES AND THEIR EFFECT ON STUDENT PERFORMANCE	Assoc. Prof. Dr. Rūta Kazlauskienė Dr. Tomas Žukauskas
		7	THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN PERSONALIZED ENGLISH LANGUAGE LEARNING AMONG UNIVERSITY STUDENTS IN TAIWAN	Prof. Dr. Wei-Lun Chen Dr. Hsin-Yi Lin Assoc. Prof. Dr. Chia-Hao Wang
		8	DIGITAL STORYTELLING TECHNIQUES IN IMPROVING SPEAKING SKILLS IN EFL CLASSROOMS	Dr. Pei-Chen Huang Prof. Dr. Yu-Ting Lin
		9	LEXICAL DEVELOPMENT AND VOCABULARY ACQUISITION THROUGH MOBILE-ASSISTED LANGUAGE LEARNING APPLICATIONS IN ASIAN CONTEXTS	Assoc. Prof. Dr. Ming-Hua Lee Dr. Chien-Yu Chang Anita Su

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES				
June 12 – 14, 2026 IZMIR				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	Assoc. Prof. Dr. Rūta Petrauskienė	1	PHENOMENOLOGY OF CONSCIOUSNESS AND THE LIMITS OF SUBJECTIVE EXPERIENCE IN CONTEMPORARY PHILOSOPHICAL DISCOURSE	Assoc. Prof. Dr. Mahfuz Alam Dr. Shirin Akter
		2	ETHICS OF TECHNOLOGICAL MODERNITY AND HUMAN RESPONSIBILITY IN POST-TRADITIONAL SOCIETIES	Dr. Sanna Virtanen Mikael Korhonen
		3	HERMENEUTIC INTERPRETATIONS OF EXISTENCE AND MEANING IN CONTINENTAL PHILOSOPHY Prof. Dr. Jukka Laine	Assoc. Prof. Dr. Antti Kallio Dr. Elina Rantanen
		4	THE CONCEPT OF FREEDOM AND MORAL AUTONOMY IN NORDIC PHILOSOPHICAL THOUGHT	Prof. Dr. Chen Wei-Ming Dr. Lin Yu-Hsuan Assoc. Prof. Dr. Huang Chih-Jen
		5	ONTOLOGICAL STRUCTURES OF REALITY IN BALTIC PHILOSOPHICAL TRADITIONS AND MODERN ANALYTIC THOUGHT	Prof. Dr. Rahman Siddiqui Dr. Nusrat Jahan Arif Karim
		6	EPISTEMOLOGICAL FOUNDATIONS OF KNOWLEDGE AND TRUTH IN CONTEMPORARY LITHUANIAN PHILOSOPHY	Assoc. Prof. Dr. Rūta Petrauskienė Dr. Mindaugas Žilinskas
		7	METAPHYSICS OF IDENTITY AND SELFHOOD IN EAST ASIAN PHILOSOPHICAL INTERPRETATIONS	Prof. Dr. Dainius Vaitkus Dr. Eglė Kavaliauskaitė Tomas Jankauskas
		8	POLITICAL PHILOSOPHY AND THE IDEA OF JUSTICE IN MODERN TAIWANESE THOUGHT	Dr. Wang Li-Chen Prof. Dr. Liu Mei-Fang
		9	LANGUAGE, REALITY, AND LOGICAL STRUCTURES IN ANALYTIC PHILOSOPHY IN TAIWAN	Assoc. Prof. Dr. Chen Kuo-Hsiang Dr. Tsai Wen-Hao Lin Yu-Ting

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES				
June 12 – 14, 2026 İZMİR				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	Dr. Elina Saarinen	1	DIGITAL TRANSFORMATION STRATEGIES AND COMPETITIVE ADVANTAGE IN EMERGING MARKET BUSINESSES	Assoc. Prof. Dr. Nabila Sultana Dr. Imran Chowdhury
		2	SUSTAINABLE SUPPLY CHAIN MANAGEMENT PRACTICES AND CORPORATE PERFORMANCE IN SOUTH ASIAN ENTERPRISES	Prof. Dr. Timo Nieminen Dr. Sanna Laaksonen Mikko Virtanen Anna Korhonen
		3	ARTIFICIAL INTELLIGENCE ADOPTION AND DECISION-MAKING EFFICIENCY IN MODERN CORPORATE ORGANIZATIONS	Prof. Dr. Rahman Hossain Dr. Ayesha Karim Samiul Islam
		4	LEADERSHIP STYLES AND EMPLOYEE PERFORMANCE IN HIGH-TECH FINNISH STARTUP ECOSYSTEMS	Assoc. Prof. Dr. Dovydas Kazlauskas Dr. Rūta Vaitkevičienė
		5	DIGITAL MARKETING STRATEGIES AND BRAND ENGAGEMENT IN GLOBAL E-COMMERCE PLATFORMS	Prof. Dr. Linas Petrauskas Dr. Ieva Jankauskaitė Mantas Kavaliauskas
		6	CORPORATE GOVERNANCE AND RISK MANAGEMENT IN EUROPEAN FINANCIAL INSTITUTIONS	Prof. Dr. Chih-Hao Lin Dr. Mei-Ling Chen Assoc. Prof. Dr. Wei-Cheng Huang
		7	INNOVATION MANAGEMENT AND STARTUP ECOSYSTEM DEVELOPMENT IN EAST ASIAN ECONOMIES	Assoc. Prof. Dr. Jari Mäkelä Dr. Elina Saarinen
		8	CUSTOMER BEHAVIOR ANALYSIS AND DIGITAL PLATFORM ECONOMICS IN MODERN RETAIL SYSTEMS	Dr. Yu-Ting Wang Prof. Dr. Hsin-Ju Liu
		9	DIGITAL TRANSFORMATION STRATEGIES AND COMPETITIVE ADVANTAGE IN EMERGING MARKET BUSINESSES	Assoc. Prof. Dr. Nabila Sultana Dr. Imran Chowdhury

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES				
June 12 – 14, 2026 IZMIR				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 12	Assoc. Prof. Dr. Mariam El-Tahir	1	CONTEMPORARY DEVELOPMENTS IN ARABIC POETICS AND THE EVOLUTION OF CLASSICAL RHETORICAL STRUCTURES IN MODERN SUDANESE LITERATURE	Prof. Dr. Salma Abdallah Dr. Youssef Al-Nour Hassan Ibrahim Abdelrahman Musa
		2	LINGUISTIC SHIFTS AND CODE-SWITCHING PRACTICES IN URBAN SUDANESE BILINGUAL COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Mariam El-Tahir
		3	POSTCOLONIAL DISCOURSE AND IDENTITY CONSTRUCTION IN CONTEMPORARY SUDANESE NOVELS	Dr. Nawal Sadiq Prof. Dr. Ibrahim Khalid Samiya Osman
		4	ORAL TRADITIONS AND DIGITAL PRESERVATION OF SWAHILI POETIC FORMS IN ZANZIBAR CULTURAL HERITAGE	Assoc. Prof. Dr. Fatma Juma Dr. Ali Mwinyi Hassan Rajab Dr. Rehema Suleiman Prof. Dr. Abdul Karim
		5	SEMANTIC EVOLUTION OF SWAHILI LOANWORDS IN COASTAL ZANZIBAR COMMUNITIES	Juma Salim
		6	SOCIOLINGUISTIC DYNAMICS OF HINDI-ENGLISH CODE MIXING IN MODERN INDIAN URBAN FICTION	Prof. Dr. Ananya Verma Dr. Rakesh Malhotra Priya Nair
		7	COMPARATIVE STUDY OF SANSKRIT DRAMATIC STRUCTURES AND THEIR INFLUENCE ON CONTEMPORARY INDIAN THEATRE TEXTS	Assoc. Prof. Dr. Vikram Chatterjee Dr. Meera Iyer
		8	RENAISSANCE HUMANISM AND THE DEVELOPMENT OF ITALIAN PHILOLOGICAL STUDIES IN MEDIEVAL MANUSCRIPT TRADITIONS	Prof. Dr. Lorenzo Bianchi Dr. Giulia Conti Marco De Santis
		9	TEXTUAL CRITICISM AND DIALECTAL VARIATION IN MODERN ITALIAN LITERARY CORPORA ANALYSIS	Assoc. Prof. Dr. Francesca Romano Dr. Paolo Ricci
		10	CONTEMPORARY DEVELOPMENTS IN ARABIC POETICS AND THE EVOLUTION OF CLASSICAL RHETORICAL STRUCTURES IN MODERN SUDANESE LITERATURE	Prof. Dr. Salma Abdallah Dr. Youssef Al-Nour Hassan Ibrahim Abdelrahman Musa

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES				
June 12 – 14, 2026 IZMIR				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 13	Assoc. Prof. Dr. Pham Quoc Anh	1	ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND IMMERSIVE TECHNOLOGIES IN THE PRESERVATION OF INDONESIAN CULTURAL HERITAGE THROUGH DIGITAL ART PRACTICES	Prof. Dr. Ahmad Wijaya Dr. Siti Maharani Budi Santoso
		2	THE INFLUENCE OF TRADITIONAL BATIK MOTIFS ON CONTEMPORARY VISUAL ART AND CREATIVE INDUSTRIES IN INDONESIA	Assoc. Prof. Dr. Rina Kartikasari Muhammad Prasetyo
		3	VISUAL STORYTELLING AND NATIONAL IDENTITY IN CONTEMPORARY VIETNAMESE PAINTING AND MULTIMEDIA ARTWORKS	Assoc. Prof. Dr. Pham Quoc Anh
		4	THE ROLE OF PUBLIC ART INSTALLATIONS IN URBAN REGENERATION AND CULTURAL PARTICIPATION IN VIETNAM	Dr. Nguyen Thi Huong Prof. Dr. Tran Minh Quang Le Van Duc
		5	EXPLORING INDIGENOUS SYMBOLISM AND MODERN AESTHETICS IN TANZANIAN CONTEMPORARY ART PRACTICES	Prof. Dr. Emmanuel Mwakalobo Dr. Neema Kessy
		6	THE TRANSFORMATION OF AFRICAN VISUAL NARRATIVES THROUGH DIGITAL MEDIA AND CREATIVE EXPRESSION IN TANZANIA	Assis. Prof. Dr. Joseph Mrema Amina Hassan Dr. Grace Mushi Peter Mwita
		7	THE IMPACT OF SMART CITY DEVELOPMENT ON PUBLIC ART, CULTURAL MEMORY, AND CREATIVE EXPRESSION IN SINGAPORE	Dr. Lim Wei Ming Dr. Rachel Tan
		8	INTERACTIVE ART, VIRTUAL EXHIBITIONS, AND AUDIENCE ENGAGEMENT IN THE EVOLVING CULTURAL LANDSCAPE OF SINGAPORE	Assoc. Prof. Dr. Kelvin Chua Sophia Lee Dr. Adrian Ong
		9	CROSS-CULTURAL DIALOGUES IN CONTEMPORARY SOUTHEAST ASIAN ART: THE SINGAPOREAN EXPERIENCE IN GLOBAL CREATIVE NETWORKS	Assis. Prof. Dr. Melissa Goh Prof. Dr. Daniel Teo Marcus Yeo Dr. Cheryl Lim

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES				
June 12 – 14, 2026 IZMIR				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 14	Assis. Prof. Dr. Tamar Chikhladze	1	CONTEMPORARY APPROACHES TO VISUAL STORYTELLING IN DIGITAL ART AND INTERACTIVE MEDIA ENVIRONMENTS	Prof. Dr. Tomas Vaitkus Dr. Greta Jankauskaitė Milda Petrauskienė
		2	THE INFLUENCE OF CULTURAL HERITAGE ON MODERN LITHUANIAN PAINTING AND VISUAL EXPRESSION	Darius Kazlauskas Assis. Prof. Dr. Ieva Balčiūnaitė
		3	REINTERPRETING TRADITIONAL SYMBOLS THROUGH CONTEMPORARY VIETNAMESE INSTALLATION ART	Prof. Dr. Nguyen Thanh Long Dr. Tran Minh Anh Le Quoc Bao
		4	THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN SHAPING NEW CREATIVE PRACTICES IN VIETNAMESE VISUAL ARTS	Assoc. Prof. Dr. Pham Thi Huong Dr. Vo Tuan Kiet
		5	TRANSFORMATION OF NATIONAL IDENTITY IN GEORGIAN CONTEMPORARY SCULPTURE AND PUBLIC ART	Prof. Dr. Giorgi Meskhi Nino Kapanadze Dr. Irakli Beridze
		6	VISUAL REPRESENTATIONS OF MEMORY AND HISTORY IN POST-SOVIET GEORGIAN ARTISTIC PRACTICES	Assis. Prof. Dr. Tamar Chikhladze
		7	THE IMPACT OF GLOBALIZATION ON CONTEMPORARY ALBANIAN PAINTING AND CULTURAL EXPRESSION	Prof. Dr. Arben Hoxha Dr. Elira Kola Gentian Dervishi
		8	EXPLORING URBAN AESTHETICS AND CREATIVE IDENTITY IN MODERN ALBANIAN VISUAL CULTURE	Assoc. Prof. Dr. Blerina Pasha Dr. Klodian Leka Arta Mema Erjon Marku
		9		

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES				
June 12 – 14, 2026 IZMIR				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 15	Assoc. Prof. Dr. Tamar Mchedlidze	1	CONTEMPORARY ARTISTIC EXPRESSION AND DIGITAL TRANSFORMATION IN POST-MODERN VISUAL CULTURE	Prof. Dr. Lukas Jankauskas Dr. Eglė Petraitytė
		2	THE ROLE OF TEXTURE AND LIGHT IN MODERN PAINTING PRACTICES	Assoc. Prof. Dr. Mantas Kazlauskas
		3	CULTURAL MEMORY AND IDENTITY IN SOUTHEAST ASIAN CONTEMPORARY INSTALLATION ART	Dr. Nguyen Thi Lan Prof. Dr. Tran Quoc Minh
		4	AESTHETIC HYBRIDITY IN VIETNAMESE DIGITAL ART AND NEW MEDIA PRACTICES	Assoc. Prof. Dr. Le Hoang Nam Dr. Pham Minh Chau
		5	TRADITIONAL ICONOGRAPHY AND MODERN INTERPRETATIONS IN CAUCASIAN PAINTING	Prof. Dr. Giorgi Kapanadze Dr. Nino Beridze
		6	THE EVOLUTION OF SCULPTURAL FORMS IN POST-SOVIET GEORGIAN ART	Assoc. Prof. Dr. Tamar Mchedlidze Dr. Irakli Shengelia
		7	CONTEMPORARY ALBANIAN ART AND THE TRANSFORMATION OF URBAN VISUAL SPACES	Prof. Dr. Arben Kola Dr. Elira Hoxha

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES				
June 12 – 14, 2026 İZMİR YÜZ YÜZE				
13 Haziran / June 13, 2026 / 10:00 – 14:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Prof. Dr. Ebru AYKAN	1	THE RELATIONSHIP BETWEEN INDUSTRIAL COMPETITIVENESS OF COUNTRIES AND CORPORATE SUSTAINABILITY: A CONCEPTUAL STUDY	Yasemin Kübra KOCA Doç. Dr. İlhan ÇAM Doç. Dr. Yeşim CAN SAĞLAM
		2	THE IMPACT OF ECOLOGICAL LITERACY ACTIVITIES CONDUCTED IN OUT- OF-SCHOOL LEARNING ENVIRONMENTS ON DEVELOPING SUSTAINABL LIVING AWARENESS AMONG MIDDLE SCHOOL STUDENTS	<u>Prof. Dr. Fatma KIRMIZI</u> Prof. Dr. Şahin KAPIKIRAN
		3	PROJECT FOR DEVELOPING GREEN-SAVE SKILLS THROUGH STEAM EDUCATION BASED ON CREATIVE DRAMA METHODS	Prof. Dr. Şahin KAPIKIRAN Prof. Dr. Fatma KIRMIZI
		4	İKLİM SOSYAL POLİTİKASI VE ADİL GEÇİŞ SÜRECİ	Doç. Dr. Gökhan OFLUOĞLU
		5	YAPAY ZEKANIN İŞİN GELECEĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	Doç. Dr. Gökhan OFLUOĞLU
		6	MARKA KONUMLANDIRMADA HİKÂYELEŞTİRME	Y.L Öğrencisi Betül YILMAZ Doç. Dr. Arzu KAZAZ
		7	ABJECTION AND FEMALE REVENGE IN STEPHEN KING’S CARRIE	HATİCE RANA YILDIZ
		8	BAĞLANMA STİLLERİ İLE SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİDE RUMİNASYONUN ARACI ROLÜ	Erdem Ayaşlı Prof. Dr. Fatma Yeşim Can
		9	TÜRKİYE’DE GÖÇMEN KAÇAKÇILIĞI SUÇUNUN OLUŞTURDUĞU RİSKLER	Doktora Öğrencisi Mehmet Ali KOYUNCU Prof. Dr. Erhan GÜMÜŞ
		10	ADOPTION OF GREEN PRACTICES IN MANUFACTURING SMEs: EVIDENCE FROM KAYSERİ ORGANIZED INDUSTRIAL ZONE THROUGH THE TOE FRAMEWORK	Prof. Dr. Ebru AYKAN
15 DAKİKA MOLA				

Doç. Dr. Özgehan ÖZKAN	11	X, Y VE Z KUŞAKLARININ İLİŞKİLERDE BENİMSEDİKLERİ ÇATIŞMA EYLEM STİLLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ	Doç. Dr. Hanife AKGÜL Araştırma Görevlisi Dr. Gülşah YILDIRIM
	12	YAŞLILAR İÇİN ETKİLEŞİMSSEL SOSYAL DESTEK ÖLÇEĞİ(YESDÖ)'NİN TÜRK KÜLTÜRÜNE UYARLAMASI: GEÇERLİLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI	Psk. Danışman Melek Gül AYVAZOĞLU Doç. Dr. Hanife AKGÜL Araştırma Görevlisi Dr. Gülşah YILDIRIM
	13	YAZILI BASINDA KANSER HABERLERİNİN SUNUMU: TEMATİK BİR İNCELEME	Doç. Dr. Özgehan ÖZKAN
	14	TÜRK BASININDA LONGEVITY SÖYLEMİ: UZUN VE SAĞLIKLI YAŞAMIN TEMSİLİ	Doç. Dr. Özgehan ÖZKAN
	15	DOĞANIN ENERJİLERİ BİZİMLE: GENÇ LİDERLER ÇEVRESEL İLETİŞİM VE MEDYA AĞI PROJESİ KAPSAMINDA AKRAN EĞİTİMİ TEMELLİ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK EĞİTİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	Doç. Dr. Ömer Faruk KOÇAK Prof. Dr. Hakan AYDIN
	16	WOMEN'S HEALTH REPRESENTATIONS AND HEALTH LİTERACY IN THE DİGİTAL AGE: A CRİTİCAL REVİEW OF THE LİTERATURE	Başak Hayat YENİ Prof. Dr. Aynur Uysal TORAMAN
	17	TEDAVİ SÜRECİNDEKİ ÇOCUKLARIN KARDEŞLERİNE YÖNELİK DESTEK PROGRAMLARI : SIBSHOPS MODELİ	Merve ÇAKIR Arş. Gör. Pınar HATAŞ
	18	THE AFFECTS OF POLITICAL AND ECONOMIC DEVELOPMENTS IN TURKEY BETWEEN 1960 AND 1980 ON MUSIC CULTURE	Ece ÖZDENİZ Doç. Dr. Esin de THORPE MILLARD
	19	İSTİHBARİ FAALİYETLERDE YAPAY ZEKÂ DÖNEMİ	MELİS YILDIZ
	20	BARINMA İHTİYACININ PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK, ÖZNEL İYİ OLUŞ VE ALGILANAN STRES ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE İLİŞKİN BİR ARACILIK MODELİ ÖNERİSİ	Doç. Dr. Abdullah Mert Tuana Yolcu
	21	ERGENLİK DÖNEMİNDE SOSYAL DIŞLANMANIN AKRAN İLİŞKİLERİ VE BENLİK SAYGISI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ	Doç. Dr. Abdullah Mert Tuana Yolcu

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR YÜZ YÜZE				
13 Haziran / June 13, 2026 / 10:00 – 14:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Dr. Öğr. Üyesi Hülya GÜÇDEMİR	1	DİNAMİK ÜRETİM ORTAMLARINDA SİPARİŞ GECİKME RİSKİNİN TAHMİNİNE YÖNELİK MAKİNE ÖĞRENMESİ TABANLI BİR YAKLAŞIM	Dr. Öğr. Üyesi Hülya GÜÇDEMİR
		2	DESIGN OF AN ACOUSTIC EMISSION ROBOT USED FOR PRELIMINARY DETECTION OF SHAFT INTERNAL CRACKS	Lec. Dr. Serkan BELLER
		3	AĞIR VASITA KOMPRESÖR TAHRİK DİŞLİLERİNDE PROFİL TAŞLAMA VE PROFİL RASPALAMA YÖNTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	Yunus Emre TORUN Mehmet VURAL Veli Asaf TOPKARA
		4	ENDÜKTİF MESAFE SENSÖR ÇEKİRDEKLERİNİN VİTES DEĞİŞTİRME SİLİNDİRLERİNİN PERFORMANSINA ETKİSİ	Serhat Cemal GARİP Mehmet GÜN Mesut TOSUN
		5	MODUS: YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK PLATFORMU	Öğr. Gör. Tuğçe YÜKSEL Samet YILMAZ Samed SAZAK Enez AKCAN
		6	APARTMAN VE SİTE YÖNETİMİNDE WEB TABANLI DİJİTAL DÖNÜŞÜM SİSTEMİ: YÖNETİM360	Öğr. Gör. Tuğçe YÜKSEL Esma Nur GÜÇİN Sare Ravzanur AYDIN Beyza AKSAKAL
		7	WHEN DOES ONLINE LEARNING HELP? FORECAST HORIZON EFFECTS IN AGRICULTURAL COMMODITY PRICE FORECASTING	Res. Asst. Nuri Berk URAL Dr. Burak ÖZTORNACI
		8	KUANTUM İSTATİSTİĞİ YÖNTEMİYLE ATOMUN KONUMUNUN BELİRLENMESİ: WİGNER DAĞILIMI VE KUANTUM TOMOGRAFİ YAKLAŞIMLARI	Dr. Yakup KADER
		9	DEPO YÖNETİM SİSTEMLERİNDE PEKİŞTİRMELİ ÖĞRENME TABANLI DİNAMİK RAF ATAMA OPTİMİZASYONU	Dr.Öğr. Üyesi Mümin Emre ŞENOL
15 DAKİKA MOLA				

Doç. Dr. Taşkın Deniz YILDIZ	10	IN SILICO SCREENING OF NOVEL CATALASE ENZYME ACTIVATORS	Hilal TAY Prof.Dr. Hülya AYAR KAYALI
	11	TOXIC EFFECTS OF BISPHENOL A SUBSTITUTES ON ZEBRAFISH (DANIO RERIO): AN EVALUATION OF CURRENT LITERATURE	Yüksek Lisans Öğrencisi Emine Nur ERDEM Prof. Dr. Saltuk Buğrahan CEYHUN
	12	FARKLI KÜKÜRT UYGULAMALARININ SULANAN VE SULANMAYAN KOŞULLARDA YETİŞTİRİLEN KARABURUN NERGİSİNDE (Narcissus tazetta L.) VERİM, ÇİÇEK ÖZELLİKLERİ ve TOPRAK REAKSİYONUNA ETKİLERİ	Ziraat Mühendisi İrfan Umur BATI Doç. Dr. Emrah ZEYBEKOĞLU
	13	BARRIERS TO DIGITAL AGRICULTURE ADOPTION AMONG SMALLHOLDER FARMERS IN AFRICA	Abdullahi Mohamed Jisow
	14	THE ROLE OF FOOD SAFETY PERCEPTIONS IN CONSUMER PURCHASING DECISIONS IN AFRICA	Abdullahi Mohamed Jisow
	15	TÜRKİYE'DE DAİMİ NEZARETÇİLERİN MADEN İŞLETMELERİNDE BİLGİSAYAR YAZILIMLARINI KULLANMA SEVİYELERİNİN ÖLÇÜLMESİ	Dr. Furkan Kerem KASA Doç. Dr. Taşkın Deniz YILDIZ Maden yüksek mühendisi Murat MARAL

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
13 Haziran / June 13, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Doç. Dr. HÜSEYİN BATMAN Doç. Dr. MELİKE YALÇIN	1	A MODEL PROPOSAL FOR ESTABLISHING SCHOOL SOCIAL WORK UNITS TO COMBAT VIOLENCE AND PEER BULLYING IN SCHOOLS	Doç. Dr. HÜSEYİN BATMAN Doç. Dr. MELİKE YALÇIN
		2	ÇALIŞAN KADINLARIN AİLE İÇİ SORUMLULUKLARINI DENGELEMEDEKİ DESTEK MEKANİZMALARI	Muhammed Fatih ŞAHİN
		3	RELATIONSHIP BETWEEN JOB STRESS AND MINDFULNESS IN EMPLOYEES	Pınar DİKYOL Prof. Dr. Leyla ÖZGEN
		4	MANEVİYAT, DİN VE SOSYAL HİZMET	Öğr. Gör. Servet BULAN
		5	INVESTIGATING THE RELATIONSHIP BETWEEN PSYCHOLOGICAL FLEXIBILITY AND ASSERTIVENESS AMONG YOUNG ADULTS	Ebrar YILMAZ Prof. Dr. Leyla ÖZGEN
		6	QOCALIĞA PSİKOLOJİ UYGUNLAŞMA: NƏZƏRİ MODELƏR VƏ MİLLİ-MƏDƏNİ KONTEKST	Tutuxanım Eyvazova
		7	BUSY BRAGGING: ADAPTIVE SELF-PRESENTATION IN CONTEMPORARY KNOWLEDGE WORK	Dr. Öğr. Üyesi Onur EMRE

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
13 Haziran / June 13, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Dr. Öğr. Üyesi Gülcan ÖZBEK	1	MÜZE EĞİTİMİNDE ÇOCUK PROGRAMLARI: SANAT TARİHİ PERSPEKTİFİNDEN BİR ANALİZ	Dr. Öğr. Üyesi Gülcan ÖZBEK
		2	YENİ EĞİTİM VİZYONUNUN AKADEMİK YANSIMALARI: TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ ÜZERİNE YAZILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ	Öğr. Gör. Dr. Okan DEDE Prof. Dr. Ömay ÇOKLUK BÖKEOĞLU Öğr. Gör. Hüseyin ATASEVEN
		3	HIGHER EDUCATION POLICY DISCOURSE IN INTERNATIONAL ORGANIZATIONS: A CRITICAL DOCUMENT ANALYSIS OF UNESCO GEM 2024/25 AND OECD 2025 REPORTS	Dr. Okan DEDE Prof. Dr. Ömay ÇOKLUK BÖKEOĞLU Lect. Hüseyin ATASEVEN
		4	THE IMPORTANCE OF ESTABLISHING AN ETHICAL FRAMEWORK FOR THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE.	Dr. Cihan KARA
		5	PERCEPTION OF ORGANIZATIONAL VIRTUE AMONG DOCTORS	Dr. Cihan KARA
		6	KÜLTÜREL MİRAS EĞİTİMİNDE DİJİTAL RESİMLİ ÇOCUK KİTAPLARININ KULLANIMI: ANADOLU UYGARLIKLARI ÜZERİNE BİR UYGULAMA	L. Öğrencisi Ezgi Melek PİRİM Doç. Dr. Derya YÜREĞİLLİ GÖKSU
		7	6. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABINDAKİ GÖRSELLERİN İNCELENMESİ VE ÖĞRETMENLERİN GÖRSEL MATERYAL KULLANIMINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ	Nalan KARACAOĞLU Doç. Dr. Besime Arzu GÜNGÖR AKINCI
		8	İLKÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ YAPAY ZEKÂ OKURYAZARLIĞI İLE YAPAY ZEKÂ ARAÇLARINI KABUL DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	Şevval KARAGÖZ Prof. Dr. Filiz Tuba DİKKARTIN ÖVEZ

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
13 Haziran / June 13, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Prof. Dr. Muhammet Fatih ALKAYIŞ	1	İNTERNETTEKİ OSMANLI TÜRKÇESİ SİTELERİNİN ÖZLÜ SÖZ AKTARIMINDA ÜSTLENDİKLERİ GÖREVLER	Prof. Dr. Muhammet Fatih ALKAYIŞ Dr. Öğr. Üyesi Muhittin ÇELİK
		2	ARGUNŞAH VE GÜNER'İN YAYIMLADIĞI CODEX CUMANİCUS İÇİN HAZIRLANAN TANITIM YAZILARINDAKİ BEĞENİ İFADELERİNE BİR BAKIŞ	Prof. Dr. Muhammet Fatih ALKAYIŞ Arş. Gör. Mustafa YILMAZ Haki TABCU
		3	A FEMINIST CRITIQUE OF GENDERED POWER IN URSULA K. LE GUIN'S 'THE MATTER OF SEGGR'	Lecturer PhD Yağmur KIZILAY
		4	ZAVEN BİBERYAN'IN ROMANLARINDA MADUNİYET VE MADUN KARAKTERLERİN GÖRÜNÜMLERİ	Yüksek Lisans Öğrencisi İbrahim Doğru Dr. Öğr. Üyesi Alparslan Oymak
		5	BETWEEN HUNGER AND RELUCTANCE: A MONSTER THEORY READING OF TRAGIC VILLAINY IN ANGELA CARTER'S "THE LADY OF THE HOUSE OF LOVE"	Zehra BAŞARAN
		6	ÖTEKİNİN DÖNÜŞÜMÜ BAĞLAMINDA DELİ DUMRUL	Doktora Öğrencisi Pelin YILMAZ
		7	TÜRKLER ALMANYA'DA ROMANINDA GÖÇ VE KİMLİK OLGUSU	Yüksek Lisans Öğrencisi, Serhat BİLİCİ
		8	Pierre Bourdieu'nün Kültürel Sosyoloji kuramı Bağlamında Bangır Bangır Ferdi Çalıyor Evde incelemesi	Yüksek Lisans Öğrenci BUSE SILA KEMİK DOÇ.DR. SELAMİ ÇAKMAKCI

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 13 Haziran / June 13, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Dr. Senem ŞAHAN VAHAPLAR	1	DETECTING AI-GENERATED ACADEMIC FIGURES USING TRANSFER LEARNING WITH A CONVNEXT-BASED BINARY CLASSIFICATION APPROACH	Ayca Bostancioglu Assoc. Prof. Dr. Bihter Das
		2	ENHANCING CROSS-LINGUAL TRANSFER LEARNING FOR LOW-RESOURCE TURKIC LANGUAGES: A STUDY OF MONOLINGUAL AND MULTILINGUAL BERT MODELS	Res. Assist. Selma ALAV Assoc. Prof. Dr. Bihter DAŞ
		3	INTEGRATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN SUPPLY CHAIN MANAGEMENT: FINANCIAL DECISION-SUPPORT MECHANISMS AND STRATEGIC ALIGNMENT	Öğr. Gör. Şafak YÜKSEL Doktora Öğrencisi Ceren BAKAL Doç. Dr. Zülfükar Aytaç KİŞMAN
		4	MANAGEMENT INFORMATION SYSTEMS AS AN ORGANIZATIONAL LEARNING MECHANISM: A CONCEPTUAL EVALUATION	Doktora Öğrencisi Ceren BAKAL Doç. Dr. Cem AYDEN Doç. Dr. Zülfükar Aytaç KİŞMAN
		5	PM2.5 TAHMİNİ İÇİN DERİN ÖĞRENME MİMARİLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ: LSTM, GRU, CNN-LSTM VE GRAFİK SİNİR AĞI	Öğr. Gör. Dr. Osman GÜMÜŞ Doç. Dr. Muhammed Hanifi VAN
		6	PLEOMORFİK ADENOM VE KARSİNOM EX PLEOMORFİK ADENOM AYIRIMI İÇİN DERİN ÖĞRENME	Lisansüstü Öğrencisi Berkay BAKIŞOĞLU Doç. Dr. Burçin PEHLİVANOĞLU Arş. Gör. Dr. Nazımcan TEZEL Prof. Dr. Aylin KANTARCI Prof. Dr. Şebnem BORA
		7	WEB TABANLI HARİTA ENTEGRASYONLU AKILLI TAKSİMETRE SİSTEMİ TASARIMI VE UYGULAMASI	Emin Yıldız, Dr. Öğr. Üyesi Handan Gürsoy-Demir
		8	REDUCING HALLUCINATION IN ENTERPRISE AI SYSTEMS USING RETRIEVAL-AUGMENTED GENERATION	Dr. Senem ŞAHAN VAHAPLAR Mehmet Hakkı ERSOY Doç. Dr. Ahmet FEYZİOĞLU
		9	A DATA-DRIVEN OKR FRAMEWORK FOR INTELLIGENT PERFORMANCE MANAGEMENT	Dr. Senem ŞAHAN VAHAPLAR Yavuz ŞAHİN Mehmet Hakkı ERSOY Doç. Dr. Ahmet FEYZİOĞLU

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
13 Haziran / June 13, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Res. Assist. Dr. Bilgehan BAKIRHAN	1	KENTSEL GÜRÜLTÜ YÖNETİMİNDE SESSİZ ALAN PLANLANMASI: AB VE TÜRKİYE PRATİKLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	Hatice ŞENSES Dr. Öğr. Üyesi Nüket İpek ÇETİN
		2	YENİ AVRUPA BAUHAUS İLKELERİ BAĞLAMINDA ENDÜSTRİ MİRASININ SANAT MERKEZİ OLARAK UYARLANABİLİR YENİDEN KULLANIMI: CERMODERN ÖRNEĞİ	Zeyneb KIZILKAYA Doç. Dr. Selin YILDIZ
		3	AFET RİSKİ Mİ, POLİTİKA ARACI MI? TÜRKİYE’DE KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN YASAL VE KURUMSAL ÇERÇEVESİ	Şehir ve Bölge Plancısı Nesrin BAY Doç. Dr. Ercan KOÇ
		4	THE CONTRIBUTION OF GREEN INFRASTRUCTURE COMPONENTS TO AUDITORY COMFORT IN THE CONTEXT OF ACOUSTICS AND NOISE CONTROL IN ARCHITECTURE	Instructor Dr. Osman Ziyaettin YAĞCI Res. Assist. Dr. Bilgehan BAKIRHAN
		5	FIRE SAFETY IN ARCHITECTURE AND THE EVOLUTION OF FIRE- RETARDANT TECHNOLOGIES: A LITERATURE REVIEW FROM THE PERSPECTIVES OF SUSTAINABILITY AND PERFORMANCE	Res. Assist. Dr. Bilgehan BAKIRHAN Instructor Dr. Osman Ziyaettin YAĞCI
		6	KENTSEL DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE MÜLKİYET YAPISI, DÖNÜŞÜM MODELİ VE SOSYOEKONOMİK KIRILGANLIK: İSTANBUL ARNAVUTKÖY İLÇESİ – İMRAHOR MAHALLESİ ÖRNEĞİ	Hüseyin Can TÜRKMEN Ercan KOÇ

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
13 Haziran / June 13, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Bahadır KOZ	1	EVALUATION OF THE POTENTIAL USE OF TWO DIDYMODON SPECIES (MOSESSES) IN LANDSCAPE ARCHITECTURE.	Bahadır KOZ
		2	ASSESSMENT OF MOSS (MUSCI) AND VANADIUM (V) POLLUTION	Bahadır KOZ
		3	A WORKSHOP ON DETECTION OF LANDSCAPE PERCEPTION IN NATURE-CHILD RELATIONSHIP	Dr. Öğr. Üyesi Gizem CENGİZ GÖKÇE Arş. Gör. Gülenur ŞANLI YL Öğrencisi Nihal SARISOY
		4	TERRAIN AS SHELTER: INTEGRATING ANIMAL WELFARE AND TOPOGRAPHIC DESIGN IN A BOUTIQUE HOTEL LANDSCAPE	Prof. Dr. Elif Merve ALPAK Prof. Dr. Tuğba DÜZENLİ Arş. Gör. Nida KURAK SEZGİN
		5	VANISHING AND RECONSTRUCTED LANDSCAPES IN URBAN TRANSFORMATION PROCESSES: AN EVALUATION FROM THE PERSPECTIVE OF COLLECTIVE MEMORY	Arş.Gör.Nida KURAK SEZGİN Prof.Dr.Elif Merve ALPAK Prof.Dr.Tuğba DÜZENLİ

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
13 Haziran / June 13, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Doç. Dr. Özgen KILIÇ ERKEK Dr. Öğr. Üyesi Buket ER URGANCI	1	KAFA İÇİ BASINÇ ARTIŞI SENDROMUNA HEMŞİRELİK YAKLAŞIMI	Yüksek Lisans Öğrencisi Mehtap DAL Prof. Dr. Şenay ARLI
		2	TRIPLE-NEGATIVE BREAST CANCER: FUNCTIONAL AND TRANSCRIPTOMIC EFFECTS OF A DROXINOSTAT-BASED EPIGENETIC-CHEMOTHERAPY COMBINATION	Dr. Ecz. Fazilet Esra İNCEDERE DÜZDAĞ Prof. Dr. Burçin TEZCANLI KAYMAZ
		3	STAT5 HEDEFLENMESİNİN İMATİNİB DİRENCİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN MOLEKÜLER ANALİZİ	Dr. İlayda ALÇİTEPE Prof. Dr. Burçin KAYMAZ
		4	ELDE NADİR GÖRÜLEN KONDROSARKOM OLGUSUNDA PET-BT İLE SAPTANAN İNİDENTAL DÜŞÜK DERECELİ VİLLÖZ ADENOM: OLGU SUNUMU	Uzman Doktor Fatih TAHAK
		5	MCF-7 VE MDA-MB-231 HÜCRELERİNDE JUGLONUN PROOKSİDAN ETKİSİ: ARTMIŞ OKSİDATİF STRES VE KANSER HÜCRE ÖLÜMÜ	Doç. Dr. Özgen KILIÇ ERKEK Dr. Öğr. Üyesi Buket ER URGANCI
		6	THE IMPORTANCE OF MATERNAL POSITION DURING CHILDBIRTH AND ITS EFFECT ON CLINICAL OUTCOMES: A REVIEW STUDY	Res. Asst. Gülnaz ERDİ Prof. Dr. Şule GÖKYILDIZ SÜRÜCÜ
		7	EFFECTS OF PSYCHOSOCIAL FACTORS ON LABOR: A CURRENT REVIEW	Res. Asst. Gülnaz ERDİ Prof. Dr. Şule GÖKYILDIZ SÜRÜCÜ

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
13 Haziran / June 13, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Asst. Prof. Cengizhan CEYLAN	1	ASSESSMENT OF HEAVY METAL CONCENTRATIONS AND PHYSICOCHEMICAL PARAMETERS OF BEVERAGE INDUSTRY EFFLUENT: A CASE STUDY OF ADAMA BEVERAGE LIMITED	Ezekiel, O. F Sara G. Yahaya Caleb S. Nina
		2	ADVERSE EFFECTS OF ANTIRETROVIRAL THERAPY FOR PATIENTS WITH HIV INFECTION IN A TERTIARY HOSPITAL CENTRE IN ALBANIA	Mirela Rexhepi Erjona Abazaj Esmeralda Meta
		3	NEEDLESTICK INJURIES AND BLOOD-BORNE PATHOGEN IMMUNITY IN TERTIARY HEALTHCARE WORKERS	Ela Ali MD, PhD Prof. Shpëtim Qyra Prof. Asoc. Erjona Abazaj Dr. Brunilda Hysaj PhD Anja Beqaj MD
		4	PREVALENCE AND RISK FACTORS FOR POSTOPERATIVE WOUND INFECTIONS. A CROSS-SECTIONAL STUDY	PhD candidate Afërdita Ademi Prof. Shpëtim Qyra Prof. Asoc. Erjona Abazaj Anja Beqaj MD Ela Ali MD, PhD
		5	TÜRKİYE'DE TANILAR ARASI AŞERME ÖLÇÜMÜNE YÖNELİK BİR GEREKSİNİM	İlayda Özgürdal Prof. Dr. Işıl Ergin Doç. Dr. Umut Kırılı
		6	ASSESSMENT OF PATIENT INFORMATION MATERIALS PREPARED BY THE TURKISH PHARMACISTS' ASSOCIATION USING PEMAT-P	Asst. Prof. Cengizhan CEYLAN
		7	MICROPLASTICS AND ATHEROSCLEROSIS: MECHANISMS OF ENDOTHELIAL DYSFUNCTION	Selen SELVİ Asst. Prof. Dr. Anıl YİRÜN Assoc. Prof. Dr. Göksun DEMİREL Assoc. Prof. Dr. Onur Kenan ULUTAŞ

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 13 Haziran / June 13, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	Associate Professor, Baran HEKİMOĞLU	1	HYBRID EEG-BIOSENSOR PLATFORMS FOR MULTIMODAL BRAIN MONITORING	Hezzal Küçükselbes Prof. Özge Cihanbeğendi
		2	KALICI MIKNATIS KALINLIĞININ 1 KW BLDC MOTORUN TORK, GERİ-EMK VE MIKNATIS KULLANIMINA ETKİSİNİN İNCELENMESİ	Öğr. Gör. Helin KAHRIMAN Öğr. Gör. Kuray YURTBAŞ Öğr. Gör. Güney UĞURLU Öğr. Gör. İzzet YAVUZ
		3	ŞEBEKEDEN BAĞIMSIZ FOTOVOLTAİK ENERJİ DESTEKLİ ÖĞRENCİ UYGULAMA MERKEZİ TASARIMI VE SAHA UYGULAMASI: NALLİHAN MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ	Öğr. Gör. İzzet YAVUZ Öğr. Gör. Helin KAHRIMAN Öğr. Gör. Kuray YURTBAŞ Öğr. Gör. Güney UĞURLU
		4	POLİMORFİK ZARARLI YAZILIMLARDA SANDBOX TELEMETRİSİ İLE REVERSE ENGINEERING ODAKLI DAVRANIŞSAL SABİTLERİN ÇIKARIMI	Öğr. Gör. Güney UĞURLU Öğr. Gör. İzzet YAVUZ Öğr. Gör. Helin KAHRIMAN Öğr. Gör. Kuray YURTBAŞ
		5	TÜRKİYE’NİN FARKLI ŞEHİRLERİ İÇİN HİBRİT PV-BATARYA SİSTEMİNİN TEKNO-EKONOMİK OPTİMİZASYONU	Öğr. Gör. Kuray YURTBAŞ Öğr. Gör. Güney UĞURLU Öğr. Gör. İzzet YAVUZ Öğr. Gör. Helin KAHRIMAN
		6	INFINITE IMPULSE RESPONSE FILTER-BASED SYSTEM IDENTIFICATION USING HYBRID SNAKE OPTIMIZER AND PATTERN SEARCH ALGORITHM	Associate Professor, Baran HEKİMOĞLU
		7	THERMAL DYNAMICS AND BOUNDARY ANALYSIS OF SERVO MOTORS IN PERIODIC DUTY CYCLES USING LPTN	Mansur AYDIN Assoc. Prof. Dr. Abdurrahman GÜNDAY
		8	PREDICTIVE MAINTENANCE STRATEGIES AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPROACHES IN SMART MANUFACTURING ARCHITECTURES	Mansur AYDIN Assoc. Prof. Dr. Abdurrahman GÜNDAY

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
13 Haziran / June 13, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	Assist. Prof. Dr. Hamide AVCI Assist. Prof. Dr. Kenan BULCAR	1	CaCO ₃ -ZrO ₂ SERAMİK SİSTEMİNDEN ÜRETİLEN CaZrO ₃ SERAMİKLERİNİN MİKROYAPISAL ÖZELLİKLERİNE MEKANİK AKTİVASYONUN ETKİSİ	Kubilay BULUT
		2	CHLORELLA VULGARİS MİKROALG İLE GÜMÜŞ NANOPARTİKÜLLERİN PLA FİLM MATRİSİ İLE BİRLEŞTİRİLEREK ANTİMİKROBİYAL ÖZELLİĞİNİN İNCELENMESİ	DR.ÖĞR.ÜYESİ KAMİL SERKAN UZYOL ERMAN KALINAĞA
		3	PERDELİK KUMAŞLARDA PUNTALAMA PARAMETRELERİNİN KUMAŞ PERFORMANS ÖZELLİKLERİNE ETKİLERİNİN İNCELENMESİ	M.Sc. Safiye Berfin DEMİRCAN Prof. Dr. Erhan Kenan ÇEVEN
		4	ALTERNATİF ÖN İŞLEM TEKNOLOJİLERİNİN SELÜLOZ ESASLI DOKUMA KUMAŞLARIN BURUŞMAZLIK BİTİM İŞLEMİ UYGULANMASI SONRASI RENK VE MEKANİK PERFORMANS ÖZELLİKLERİNE ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI	M. Sc. Safiye Berfin DEMİRCAN Dr. Mehmet TİRİTOĞLU Prof. Dr. Erhan Kenan ÇEVEN Prof. Dr. Y. Dilek TOPRAKKAYA KUT Prof. Dr. Elif DEMİRKAN
		5	AN ANALYSIS OF INDUSTRIAL SCALE ANTI-BACTERIAL FINISHING TREATMENT ON THE BASIS OF EFFICIENCY, DURABILITY, AND COST	Dr. Hayal OKTAY Prof. Dr. H. Ziya ÖZEK
		6	THERMOLUMINESCENCE PROPERTIES OF β-IRRADIATED SANDSTONE	Assist. Prof. Dr. Hamide AVCI Assist. Prof. Dr. Kenan BULCAR

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 13 Haziran / June 13, 2026 / 16:00 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Assoc. Prof. Dr. Nikos Karamanlis	1	SYNTHESIS AND CHARACTERIZATION OF NATURAL PRODUCT-DERIVED ANTIOXIDANTS FROM LAOTIAN MEDICINAL PLANTS	Prof. Dr. Somphong Vannavong Khamla Phengsavanh Dr. Soudavone Keoboulapha
		2	ENVIRONMENTALLY FRIENDLY CATALYTIC PROCESSES FOR BIOMASS CONVERSION IN LAOS	Assoc. Prof. Dr. Bounmy Xayavong Sengdao Phommasack
		3	ADVANCED NANOCATALYSTS FOR PETROCHEMICAL REACTIONS IN IRANIAN INDUSTRIAL APPLICATIONS	Dr. Reza Farhadi Prof. Dr. Hossein Mahmoudi Leila Azadi
		4	ELECTROCHEMICAL ANALYSIS OF HEAVY METAL IONS IN IRANIAN WATER RESOURCES USING NOVEL SENSORS	Assoc. Prof. Dr. Narges Rahimi Ali Moradi
		5	GREEN CHEMISTRY APPROACHES FOR WASTE REDUCTION IN ALGERIAN CHEMICAL INDUSTRIES	Prof. Dr. Karim Bensalem Nadia Zeroual Yacine Hamidi
		6	POLYMER-BASED NANOCOMPOSITES FOR WATER PURIFICATION SYSTEMS IN ALGERIA	Dr. Samira Belkadi Amine Touati Assis. Prof. Dr. Rachid Meziane
		7	ORGANIC SYNTHESIS OF BIOACTIVE COMPOUNDS FROM CAUCASIAN FLORA IN GEORGIA	Prof. Dr. Nino Chikhradze Giorgi Lomidze
		8	STUDY OF CORROSION INHIBITORS FOR METAL PROTECTION IN INDUSTRIAL ENVIRONMENTS IN GEORGIA	Dr. Tamar Kapanadze Levan Beridze Irakli Tsiklauri
		9	PHOTOCATALYTIC DEGRADATION OF ORGANIC POLLUTANTS USING SEMICONDUCTOR MATERIALS IN GEORGIAN LABORATORIES	Assoc. Prof. Dr. Mariam Gelashvili Ana Shengelia

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
13 Haziran / June 13, 2026 / 16:00 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Assoc. Prof. Dr. Samir Belkadi	1	LOW-POWER EMBEDDED SYSTEM DESIGN FOR RURAL INTERNET OF THINGS APPLICATIONS IN LAOS	Prof. Dr. Somchai Phanthavong Khamla Souvannasith Dr. Noy Chanthala
		2	WIRELESS SENSOR NETWORK OPTIMIZATION FOR AGRICULTURAL MONITORING SYSTEMS IN LAO COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Bounmy Keovongsa Sengdeuane Phimmasone
		3	ADVANCED POWER ELECTRONICS FOR RENEWABLE ENERGY INTEGRATION IN IRANIAN SMART GRIDS	Prof. Dr. Reza Ghasemi Ali Moradi Dr. Parisa Jafari
		4	DESIGN AND ANALYSIS OF HIGH-FREQUENCY ANTENNAS FOR 5G COMMUNICATION SYSTEMS IN IRAN	Assis. Prof. Dr. Mehdi Khosravi Sara Ahmadi Navid Ebrahimi
		5	FAULT DETECTION SYSTEMS IN INDUSTRIAL ELECTRONICS USING MACHINE LEARNING IN ALGERIA	Dr. Karim Bensalem Yacine Ould Ahmed Nadia Zerrouki
		6	EMBEDDED CONTROL SYSTEMS FOR AUTOMATED WATER MANAGEMENT IN ALGERIAN DESERT REGIONS	Assoc. Prof. Dr. Samir Belkadi Lina Touati
		7	SMART CITY ELECTRONIC INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT IN TBILISI URBAN ENVIRONMENTS	Nino Beridze Levan Tsiklauri Prof. Dr. Giorgi Kapanadze
		8	FPGA-BASED DIGITAL SIGNAL PROCESSING APPLICATIONS IN GEORGIAN TELECOMMUNICATION SYSTEMS	Dr. Tamar Lomidze Irakli Shengelia

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 13 Haziran / June 13, 2026 / 16:00 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Dr. Aigerim Zhumabekova	1	QUANTUM ENTANGLEMENT DYNAMICS IN LOW-TEMPERATURE SUPERCONDUCTING SYSTEMS	Elena Dumitrescu Prof. Dr. Andrei Popa
		2	NUMERICAL MODELING OF PLASMA TURBULENCE IN MAGNETIC CONFINEMENT FUSION DEVICES	Assoc. Prof. Dr. Radu Marinescu Ioana Stan Dr. Mihai Ionescu
		3	OPTICAL PROPERTIES OF NANOSTRUCTURED MATERIALS FOR PHOTONIC APPLICATIONS IN AZERBAIJAN	Prof. Dr. Farid Mammadov Nigar Aliyeva Rashad Guliyev
		4	EXPERIMENTAL ANALYSIS OF SEMICONDUCTOR THIN FILMS FOR SOLAR ENERGY CONVERSION	Dr. Kamran Hasanov Aysel Ibrahimova Assis. Prof. Dr. Tural Huseynli
		5	ASTROPHYSICAL OBSERVATIONS OF HIGH-ENERGY COSMIC RADIATION IN EAST AFRICA	Prof. Dr. Tesfaye Bekele Abel Mekonnen
		6	THERMAL CONDUCTIVITY STUDIES OF NATURAL MINERALS UNDER EXTREME CONDITIONS IN ETHIOPIA	Dr. Hana Tesfahun Bekele Alemu Selamawit Desta
		7	PARTICLE ACCELERATION MECHANISMS IN COSMIC RAY PHYSICS: A KAZAKHSTAN PERSPECTIVE	Prof. Dr. Yerlan Sadykov Dana Tulegenova Nursultan Abayev
		8	INVESTIGATION OF LASER-MATTER INTERACTIONS IN HIGH-ENERGY PHYSICS EXPERIMENTS	Dr. Aigerim Zhumabekova Ruslan Bektemirov
		9		

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 13 Haziran / June 13, 2026 / 16:00 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Dr. Amal Hassan	1	SUSTAINABLE URBAN REGENERATION STRATEGIES FOR HISTORIC DISTRICTS IN BUCHAREST	Prof. Dr. Andrei Popa Elena Ionescu Dr. Mihai Georgescu
		2	ADAPTIVE REUSE OF INDUSTRIAL HERITAGE BUILDINGS IN ROMANIAN POST-SOCIALIST CITIES	Assoc. Prof. Dr. Raluca Dumitrescu Adrian Vasilescu
		3	CLIMATE-RESPONSIVE ARCHITECTURAL DESIGN FOR DESERT ENVIRONMENTS IN EGYPTIAN CITIES	Prof. Dr. Ahmed El-Gendy Sara Mahmoud Omar Farouk
		4	URBAN DENSITY AND PUBLIC SPACE OPTIMIZATION IN CAIRO METROPOLITAN DEVELOPMENT	Dr. Laila Hassan Youssef Abdelrahman
		5	TRADITIONAL SUDANESE ARCHITECTURE AND ITS INTEGRATION INTO MODERN HOUSING SOLUTIONS	Assoc. Prof. Dr. Hassan Idris Fatima Elamin Mohamed Abdalla
		6	SUSTAINABLE BUILDING MATERIALS FOR LOW-COST HOUSING IN SUDAN	Dr. Amal Hassan Khalid Osman
		7	SMART CITY ARCHITECTURAL FRAMEWORKS FOR ASTANA URBAN EXPANSION	Prof. Dr. Aigerim Sadykova Nursultan Beketov Dana Tolegenova
		8	SEISMIC-RESILIENT BUILDING DESIGN APPROACHES IN ALMATY URBAN PLANNING	Assoc. Prof. Dr. Yerlan Zhumabayev Aruzhan Kairat Timur Bekov
		9	GREEN ARCHITECTURE AND ENERGY-EFFICIENT BUILDING DESIGN IN KAZAKHSTAN CITIES	Dr. Gulmira Abildayeva Serik Nurgaliyev

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 13 Haziran / June 13, 2026 / 16:00 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Assoc. Prof. Dr. Khalid Al-Thani	1	ADVANCED NANOSTRUCTURED MATERIALS FOR HIGH-EFFICIENCY ENERGY STORAGE SYSTEMS: INVESTIGATING ELECTROCHEMICAL PERFORMANCE, STABILITY, AND SCALABILITY OF NEXT-GENERATION NANOCOMPOSITES	Prof. Dr. Andrei Ionescu Dr. Elena Popa Mihai Stan Ana Dumitrescu
		2	ENGINEERED NANOPARTICLES FOR TARGETED DRUG DELIVERY IN CANCER THERAPY: OPTIMIZATION OF BIOCOMPATIBILITY, CELLULAR UPTAKE, AND THERAPEUTIC EFFICACY	Dr. Ioana Georgescu Raluca Enache Sorin Petrescu
		3	NANOTECHNOLOGY-BASED BIOSENSORS FOR RAPID DISEASE DIAGNOSIS: ENHANCING DETECTION SENSITIVITY THROUGH FUNCTIONALIZED NANOMATERIALS AND SMART ANALYTICAL PLATFORMS	Prof. Dr. Nikolaos Papadakis Eleni Karagianni Dr. Georgios Vassiliou
		4	DEVELOPMENT OF NANOSTRUCTURED COATINGS FOR CORROSION RESISTANCE IN MARINE ENVIRONMENTS: PERFORMANCE EVALUATION AND INDUSTRIAL APPLICATIONS	Maria Stefanou Dr. Panagiotis Ioannidis Konstantinos Georgiadis
		5	CARBON-BASED NANOMATERIALS FOR WATER PURIFICATION TECHNOLOGIES: ASSESSING ADSORPTION EFFICIENCY, REUSABILITY, AND ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY	Prof. Dr. Ahmed Al-Mansoori Dr. Fatima Al-Kuwari Mohammed Al-Hajri Sara Al-Naimi
		6	NANOFABRICATION STRATEGIES FOR FLEXIBLE ELECTRONICS AND WEARABLE DEVICES: MATERIAL DESIGN, DEVICE INTEGRATION, AND LONG-TERM RELIABILITY	Assoc. Prof. Dr. Khalid Al-Thani Prof. Dr. Noor Al-Sulaiti
		7	APPLICATION OF METALLIC NANOPARTICLES IN SMART AGRICULTURE: IMPROVING CROP PRODUCTIVITY, NUTRIENT DELIVERY, AND ENVIRONMENTAL MONITORING	Prof. Dr. Giorgi Beridze Nino Khutishvili Dr. Levan Mchedlishvili Tamar Japaridze
		8	MULTIFUNCTIONAL NANOCOMPOSITES FOR AEROSPACE ENGINEERING: MECHANICAL ENHANCEMENT, THERMAL STABILITY, AND LIGHTWEIGHT STRUCTURAL DESIGN	Assoc. Prof. Dr. Davit Gogoladze Prof. Dr. Ketevan Chikovani Irakli Tsiklauri

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 13 Haziran / June 13, 2026 / 16:00 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Assis. Prof. Dr. Fahad Al-Mutairi	1	MATERNAL HEALTH OUTCOMES AND THE ROLE OF MIDWIFERY-LED CARE IN REDUCING PREGNANCY-RELATED COMPLICATIONS: A MULTICENTER EVALUATION	Dr. Ioana Marinescu Dr. Andrei Pop
		2	THE EFFECT OF PRENATAL EDUCATION PROGRAMS ON MATERNAL ANXIETY, BIRTH PREPAREDNESS, AND POSTPARTUM ADAPTATION AMONG PRIMIPAROUS WOMEN	Assoc. Prof. Dr. Cristina Ionescu Maria Radu Dr. Victor Georgescu Ana-Maria Pavel Florin Enache
		3	MIDWIVES' CONTRIBUTIONS TO IMPROVING BREASTFEEDING INITIATION AND EXCLUSIVE BREASTFEEDING RATES DURING THE FIRST SIX MONTHS OF INFANCY	Dr. Shqipe Berisha Valon Gashi Arta Hoxha
		4	ASSESSING THE EFFECTIVENESS OF COMMUNITY-BASED MIDWIFERY SERVICES IN ENHANCING MATERNAL AND NEWBORN HEALTH IN RURAL POPULATIONS	Assis. Prof. Dr. Fitore Mehmeti Dr. Liridona Mustafa Erion Shala Teuta Rexhepi
		5	THE IMPACT OF CONTINUOUS LABOR SUPPORT PROVIDED BY MIDWIVES ON MATERNAL SATISFACTION AND BIRTH EXPERIENCES IN HOSPITAL SETTINGS	Assis. Prof. Dr. Fahad Al-Mutairi
		6	EXPLORING MIDWIVES' KNOWLEDGE AND PRACTICES REGARDING POSTPARTUM DEPRESSION SCREENING AND EARLY INTERVENTION STRATEGIES	Dr. Yousef Al-Awadi Hessa Al-Shammari Mariam Al-Fahad Salem Al-Otaibi
		7	DIGITAL HEALTH TECHNOLOGIES IN MIDWIFERY PRACTICE: OPPORTUNITIES FOR IMPROVING PRENATAL MONITORING AND PATIENT ENGAGEMENT	Dr. Zoltan Horvath Anna Kovacs Peter Toth

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 13 Haziran / June 13, 2026 / 16:00 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Dr. Zsuzsanna Nagy	1	EVALUATING THE IMPACT OF DIGITAL HEALTH TOOLS ON PRENATAL MONITORING, PATIENT EDUCATION, AND MIDWIFERY PRACTICE DEVELOPMENT	Prof. Dr. Agnes Szabo Assis. Prof. Dr. Peter Horvath
		2	THE EFFECT OF PRENATAL EDUCATION PROGRAMS ON MATERNAL HEALTH LITERACY, BIRTH PREPAREDNESS, AND PREGNANCY OUTCOMES AMONG FIRST-TIME MOTHERS	Prof. Dr. Andreea Popa Elena Dumitrescu
		3	MIDWIFE-LED CONTINUITY OF CARE AND ITS IMPACT ON MATERNAL SATISFACTION, BREASTFEEDING SUCCESS, AND POSTPARTUM ADAPTATION	Assoc. Prof. Dr. Cristina Ionescu Dr. Mihai Stan Ana Maria Radu
		4	ASSESSING THE KNOWLEDGE AND ATTITUDES OF PREGNANT WOMEN TOWARD PRENATAL SCREENING SERVICES IN RAPIDLY DEVELOPING HEALTHCARE SETTINGS	Prof. Dr. Arben Krasniqi
		5	THE ROLE OF MIDWIVES IN REDUCING MATERNAL ANXIETY DURING HIGH-RISK PREGNANCIES: A PATIENT-CENTERED APPROACH TO ANTENATAL CARE	Assis. Prof. Dr. Valbona Gashi Dr. Besnik Berisha Arta Hoxha Liridona Kelmendi
		6	MATERNAL NUTRITION COUNSELING PRACTICES AND THEIR ASSOCIATION WITH PREGNANCY HEALTH OUTCOMES IN PRIMARY HEALTHCARE SETTINGS	Prof. Dr. Fatima Al-Harbi Noura Al-Shammari
		7	EXPLORING THE EFFECTIVENESS OF POSTNATAL SUPPORT SERVICES IN IMPROVING MOTHERS' PSYCHOLOGICAL WELL-BEING AND INFANT CARE PRACTICES	Assoc. Prof. Dr. Khaled Al-Mutairi Dr. Sara Al-Enezi Mariam Al-Dosari
		8	FACTORS INFLUENCING EXCLUSIVE BREASTFEEDING PRACTICES AMONG NEW MOTHERS: A CROSS-SECTIONAL STUDY OF MATERNAL HEALTH BEHAVIORS	Dr. Zsuzsanna Nagy
		9	THE CONTRIBUTION OF MIDWIFE-LED COMMUNITY HEALTH PROGRAMS TO MATERNAL AND NEWBORN HEALTH PROMOTION IN RURAL REGIONS	Assoc. Prof. Dr. Eszter Kovacs Dr. Balazs Toth Judit Varga

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 13 Haziran / June 13, 2026 / 16:00 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Dr. Senem ŞAHAN VAHAPLAR	1	MOLECULAR MECHANISMS OF OXIDATIVE STRESS RESPONSE IN TROPICAL DISEASES PREVALENT IN ZIMBABWE	Assoc. Prof. Dr. Nyasha Dube Farai Mutasa
		2	ENZYME KINETICS AND METABOLIC ADAPTATIONS IN MALNUTRITION-RELATED DISORDERS IN ZIMBABWEAN POPULATIONS	Dr. Elena Petrova Prof. Dr. Goran Trajkov Marija Ilievski
		3	PROTEIN EXPRESSION PROFILING IN NEURODEGENERATIVE DISEASES IN NORTH MACEDONIAN CLINICAL STUDIES	Prof. Dr. Tendai Moyo Dr. Rudo Chikore Simba Nyathi
		4	BIOCHEMICAL BIOMARKERS IN CARDIOVASCULAR DISEASE RISK ASSESSMENT IN MACEDONIAN ADULTS	Assoc. Prof. Dr. Nikola Dimitrov Ana Stojanovska
		5	CHARACTERIZATION OF ANTIOXIDANT COMPOUNDS IN MEDITERRANEAN DIET COMPONENTS FROM TUNISIA	Prof. Dr. Hichem Ben Youssef Dr. Amira Gharbi Sami Trabelsi
		6	STUDY OF LIPID METABOLISM AND OBESITY-RELATED PATHWAYS IN TUNISIAN POPULATIONS	Assis. Prof. Dr. Salma Karray Youssef Jaziri Dr. Mehdi Bouaziz
		7	ENZYMATIC ACTIVITY ANALYSIS IN GRAPE FERMENTATION PROCESSES IN GEORGIAN WINE PRODUCTION	Prof. Dr. Giorgi Kapanadze Nino Beridze
		8	MOLECULAR DOCKING STUDIES OF NATURAL COMPOUNDS TARGETING VIRAL PROTEINS IN GEORGIA	Dr. Tamar Lomidze Levan Shengelia Ana Gelashvili

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 13 Haziran / June 13, 2026 / 16:00 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	Assoc. Prof. Dr. Neema Kileo	1	ADVANCED INVESTIGATION OF GRAPHENE-REINFORCED ALUMINUM MATRIX COMPOSITES FOR HIGH-PERFORMANCE AEROSPACE APPLICATIONS	Assoc. Prof. Dr. Dedi Kurniawan Dr. Siti Maharani
		2	MICROSTRUCTURAL EVOLUTION AND CORROSION RESISTANCE OF NICKEL-BASED SUPERALLOYS EXPOSED TO EXTREME MARINE ENVIRONMENTS	Prof. Dr. Budi Santoso Dr. Rina Wulandari Assis. Prof. Dr. Agus Prasetyo
		3	SYNTHESIS AND CHARACTERIZATION OF BIODEGRADABLE POLYMER COMPOSITES REINFORCED WITH NATURAL FIBERS FOR SUSTAINABLE ENGINEERING APPLICATIONS	Prof. Dr. Nguyen Van Hung Dr. Le Thi Hoa Tran Minh Duc
		4	THERMOMECHANICAL BEHAVIOR OF HIGH-ENTROPY ALLOYS UNDER CYCLIC LOADING CONDITIONS AND ELEVATED TEMPERATURES	Prof. Dr. Joseph Mwakipesile Dr. Asha Mtemvu Peter Nyerere
		5	DEVELOPMENT OF LOW-COST CERAMIC MEMBRANE MATERIALS FOR INDUSTRIAL WATER PURIFICATION AND FILTRATION SYSTEMS	Assoc. Prof. Dr. Pham Quang Huy Dr. Vo Thanh Nam
		6	EVALUATION OF MECHANICAL PROPERTIES AND DURABILITY OF BAMBOO-REINFORCED CONSTRUCTION MATERIALS FOR SUSTAINABLE INFRASTRUCTURE	Assoc. Prof. Dr. Neema Kileo Dr. Hassan Mgaya
		7	NANOSTRUCTURED COATINGS FOR ENHANCED WEAR RESISTANCE AND SURFACE PROTECTION IN ADVANCED MANUFACTURING SYSTEMS	Prof. Dr. Lim Wei Kiat Dr. Tan Jia Hui Assoc. Prof. Dr. Melissa Goh Adrian Chua
		8	ADDITIVE MANUFACTURING OF TITANIUM ALLOYS: PROCESS OPTIMIZATION, MICROSTRUCTURAL CONTROL, AND MECHANICAL PERFORMANCE ASSESSMENT	Dr. Benjamin Ong Prof. Dr. Cheryl Tan
		9	MACHINE LEARNING-ASSISTED DESIGN OF NEXT-GENERATION SMART MATERIALS FOR ENERGY STORAGE AND ELECTRONIC APPLICATIONS	Assoc. Prof. Dr. Kelvin Lee Dr. Sophia Ng Assis. Prof. Dr. Marcus Teo Rachel Lim

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Dr. Ferhat GÖÇER	1	TEKNOLOJİYE KARŞI TOPLUM SAVUNUSU: “YAPAY ZEKÂYA DİRENMEK”	Dr. Ferhat GÖÇER
		2	ARTIFICIAL INTELLIGENCE-GENERATED ALTERNATIVE FATE SCENARIOS AND COLLECTIVE GRIEF: THE CASE OF CEZMİ KALORİFER	Dr. Nurcan EDE
		3	AVUSTURYA ÖZGÜRLÜK PARTİSİ (FPÖ) VE ZAFER PARTİSİ’NİN GÖÇ SÖYLEMLERİNDEKİ TEMATİK BENZERLİKLERİN İNCELENMESİ	Nazan ŞANLI Dr. Yakup TOKTAY
		4	COVID-19 SÜRECİNDE TIK ODAKLI GAZETECİLİK: TRT VE NTV HABERLERİNİN İÇERİK ANALİZİ	Ömer Mahmut KANŞIRAY

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Prof. Dr. İsmail ÇELİK	1	YABANCI UNSURLU TEK SATICILIK SÖZLEŞMESİNE UYGULANACAK HUKUK	Çağla Nur KARAHAN Dr.Öğr. Üyesi Barış MESÇİ
		2	TÜZEL KİŞİLİĞİ OLMAYAN VERİ SORUMLULARI HAKKINDA DEĞERLENDİRME	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÇOĞALAN
		3	THE PROHIBITION ON THE USE OF FORCE IN THE DECISIONS OF THE INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE	Dr.Öğr. Üyesi Seher ÇAKAN
		4	LIABILITY OF THE ADMINISTRATION FOR NATURAL DISASTERS WITHIN THE FRAMEWORK OF STRICT LIABILITY	İrem ÜNAL YALÇIN
		5	SALDIRILARA KARŞI ÖNCEDEN KURULAN ÖNLEYİCİ VE KORUYUCU MEKANİZMALARIN MEŞRU SAVUNMA KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ	Doç. Dr. Ali Tanju SARIGÜL Mahmut DEMİR
		6	VERGİ İDARESİNİN BİLGİ TOPLAMA YETKİSİNİN SINIRI: “HUKUKİ GÜVENLİK” VE “ÖZEL HAYATIN GİZLİLİĞİ” DENGESİ	Av. Emre DEMİRBAŞ Dr. Öğretim Üyesi Veyssel Görücü
		7	TAŞIYICI ANNELİK SÖZLEŞMELERİNDE KADININ BEDENSEL ÖZERKLİĞİ: SÖZLEŞMESEL ÜKÜMLÜLÜKLERİN HUKUKİ SINIRLARI	Yüksek Lisans Öğrencisi Zhala AGHAYEVA
		8	17. YÜZYIL BAB MAHKEMESİNDE KADINLARIN TARAF OLDUĞU DAVALAR	Yüksek Lisans Melis KALENDER Doç. Dr. Saliha OKUR GÜMRÜKÇÜOĞLU
		9	YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINDA YAŞANAN İDARİ DAVALARDAN KAYNAKLANAN SORUNLARIN TESPİTİ VE DİJİTALLEŞTİRİLMESİ	Meryem Ecenur ÇELİK Prof. Dr. İsmail ÇELİK

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 14 Haziran / June 14, 2026 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Fatma Ünal	1	MESLEKİ ERDEM VE DEĞER KAZANIMINDA KURUCU METİNLER: KUTADGU BİLİĞ ÖRNEĞİ	Dr. Musa AYTEKİN
		2	SINIF ÖĞRETMENLERİNİN SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE ÖĞRETİM YÖNTEM VE TEKNİKLERİNE YÖNELİK TUTUMLARININ İNCELENMESİ	Doç. Dr. Muzaffer ÇATAK
		3	ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN MATEMATİK TUTUMLARI İLE MATEMATİK OKURYAZARLIĞI ÖZ YETERLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN VE YORDAYICI ETKİSİNİN İNCELENMESİ	Fatma İrem KULAK Prof. Dr. Filiz Tuba DİKKARTIN ÖVEZ Prof. Dr. Devrim ÜZEL
		4	INVESTIGATION OF THE PSYCHOMETRIC PROPERTIES OF THE “OUR ENVIRONMENT IS CHANGING” ACHIEVEMENT TEST ACCORDING TO CLASSICAL TEST AND ITEM RESPONSE THEORIES	Master’s Student Ferdi AKIN Asst. Prof. Dr. Mehmet ÜNAL
		5	OKUL YÖNETİCİ GÖRÜŞLERİNE GÖRE POZİTİF ÖĞRETMENİN KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ	Şule BELKIS
		6	FEN EĞİTİMİNDE FARKLILAŞTIRILMIŞ ÖĞRETİMİN FEN DERSİNE YÖNELİK MOTİVASYONA ETKİSİ	Mihrimah Örne Prof. Dr. Halil İbrahim Yıldırım
		7	TALIS 2024: ÖĞRETMEN ÖZ YETERLİLİĞİNİ YORDAYAN FAKTÖRLER	Yüksek Lisans Öğrencisi Fatma SÜMBÜL Doç. Dr. BETÜL ALATLI
		8	INVESTIGATING THE RELATIONSHIP BETWEEN TEACHERS’ PERCEPTIONS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND THEIR PROFESSIONAL BURNOUT: A MIXED-METHODS STUDY	Ferdi Üçer Doç.Dr. Nuh Yavuzalp

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Assoc. Prof. Dr. Gül den ASAN	1	THE IMPORTANCE OF FEASIBILITY REPORTS IN NATURAL DISASTERS AND DISASTER MANAGEMENT IN TURKEY: THE CASE OF ÇORUM PROVINCE	Ahmet KALINSAZLIOĞLU Assoc. Prof. Dr. Gül den ASAN
		2	THE IMPACT OF GEOGRAPHIC INFORMATION SYSTEMS (GIS) IN SEARCH AND RESCUE OPERATIONS	Sezer KERMEN Doç. Dr. Gül den ASAN
		3	ASSESSMENT OF CBRN KNOWLEDGE AND AWARENESS LEVELS AMONG DIFFERENT PARTICIPANT GROUPS	Yusra GÜL Assoc. Prof. Dr. Gül den ASAN
		4	THE ROLE AND POTENTIAL CONTRIBUTIONS OF NEXT-GENERATION TECHNOLOGIES IN SEARCH AND RESCUE OPERATIONS	Sevval HISIROGLU Assoc. Prof Dr. Gul den ASAN

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Psikolog Esra EFE	1	CİNSİYET ÖZCÜLÜĞÜ İLE KADINA YÖNELİK PARTNER ŞİDDETİ MİTLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE ADİL DÜNYA İNANCININ ARACI ROLÜ	Nurgül ÇELİKKOLLU Dr. Öğr. Üyesi Burçak SÖNMEZ
		2	C KÜMESİ KİŞİLİK İNANÇLARI, ALEKSİTİMİ VE YAŞANTISAL KAÇINMA ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Tuğçe BOZKURT Dr. Öğretim Üyesi Nilgün Onnar
		3	RESPONSE TO INTERVENTION (RTI) AND IQ-ACHIEVEMENT DISCREPANCY MODELS IN THE IDENTIFICATION OF SPECIFIC LEARNING DISABILITIES: A COMPARATIVE SYSTEMATIC REVIEW	Psychological Counseling and Guidance Derya KAYA Associate Professor Fatih KOCA Master's Student Ümmühan Fatma Kaya
		4	DEĞERLER ve MODERN PSİKOLOJİK YAKLAŞIMLAR	Abdullah UYSAL Prof. Dr. Bülent DİLMAÇ Doç. Dr. Tolga SEKİ
		5	DEĞERLER, KİMLİK ve BENLİK KURGUSU	Abdullah UYSAL Prof. Dr. Bülent DİLMAÇ Doç. Dr. Tolga SEKİ
		6	REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN EKOLOJİK YAS VE ÇEVREYE YÖNELİK TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	Doç. Dr. Cevat EKER Fatma Gül ÖZMEN
		7	OLUMSUZ ÇOCUKLUK DENEYİMLERİ İLE PSİKOLOJİK SAĞLIK ARASINDAKİ İLİŞKİDE SOSYAL İLİŞKİ MEMNUNİYETİNİN ARACI ROLÜ	Psikolog Esra EFE
		8	THE MODERATING ROLE OF GENDER IN THE EFFECT OF PERCEIVED PARENTING ATTITUDES ON ROMANTIC RELATIONSHIP SATISFACTION	Zeynep Sezen ELMAS Prof.Dr. Fatma Yeşim CAN

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Assoc. Prof. Dr. Aytunç AYDIN	1	ANKARA İLİ BEYPAZARI İLÇESİ KARAŞAR MAHALLESİ CEM ERKÂNLARINDA İCRA EDİLEN DÜVAZ İMAM VE MİRACLAMANIN MÜZİKAL ANALİZİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Osman Zahid ERTÜRK Doç. Dr. Serbülel ARPİ
		2	A STUDY ON THE TRADITION OF LEBDEĞMEZ ATIŞMA: THE CASE OF MURAT ÇOBANOĞLU AND ŞEREF TAŞLIOVA	Assoc. Prof. Dr. Aytunç AYDIN
		3	TÜRK MÜZİĞİ SES EĞİTİMİ ALANINDA YAPILMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ	Dr. Öğr. Üyesi Tuğba SAHİL
		4	CHORD TONE TEMELLİ DOĞAÇLAMA YAKLAŞIMI VE PERFORMANSI	Öğrenci Batuhan ŞALLİEL Dr. Öğr. Üyesi Şebnem UŞEN
		5	THE TRADITION OF “COMPLETION” IN CLASSICAL TURKISH MUSIC: THE CASE OF MEVLEVI AYINS AND CLASSICAL TAKİM	Dr. Öğr. Üyesi Özlem ELİTAŞ
		6	SES EĞİTİMİNDE KULLANILAN KLASİK GİTAR EŞLİKLİ TÜRKÜ DÜZENLEMESİ KİTAPLARININ MAKÂMSAL YÖNDEN İNCELENMESİ	Akın MUTLU Dr. Öğr. Üyesi Ezgi ERTEK BABAÇ

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES				
June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Arş. Gör. Merve Nur ATALAR	1		
		2	ETİK LİDERLİK ALGISININ ÇALIŞAN MOTİVASYONU VE KURUMSAL KÜLTÜR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: AVİM ÇALIŞANLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	Yüksek Lisans Öğrencisi Esra CAMGÖZ Prof. Dr. Ahmet Sait ÖZKUL
		3	THE IMPACT OF DIGITAL TRANSFORMATION ON EMPLOYEES' LEVEL OF WORK ALIENATION: A REVIEW FOCUSED ON THE RESEARCH LITERATURE	MSc Duygu Bahar YILMAZ Assoc.Prof. Dr. İbrahim YIKILMAZ
		4	THE EFFECT OF DIGITAL TRANSFORMATION ON ORGANIZATIONAL COMMITMENT LEVELS: A REVIEW FOCUSED ON THE RESEARCH LITERATURE	MSc Şeyma AYDEMİR Assoc.Prof. Dr. İbrahim YIKILMAZ
		5	VİCDANİ LİDERLİĞİN PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: KAMU BANKASI ÇALIŞANLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	Doktora Öğrencisi, Sena DEMİR
		6	HUMAN-IN-THE-LOOP OR HUMAN-IN-THE-ILLUSION: ORGANISATIONAL SCALE, ETHICS, AND THE LIMITS OF AI GOVERNANCE IN RECRUITMENT	Asst. Prof. Dr. Merve Vural Allaham Esma Nur Özer
		7	TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTELERİNİN TIMES HIGHER EDUCATION (THE) ETKİ SİRALAMASINDAKİ PERFORMANSLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	Arş. Gör. Merve Nur ATALAR
		8	BILINGUAL COHERENCE AS A META-SIGNAL IN SUSTAINABILITY COMMUNICATION ON TURKISH TEXTILE EXPORTERS' CORPORATE WEBSITES	Mevlûde Betül YILMAZ Asst. Prof. Fulya ÖZDEMİR

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Doç. Dr. Şeyma YAŞAR	1	MILK-RUN OPTİMİZASYONU PROBLEMİ İÇİN GENETİK ALGORİTMA TABANLI BİR YAKLAŞIM	Doç.Dr.Şahin İNANÇ Dr.Onur Mesut ŞENARAS Prof.Dr.Arzu EREN ŞENARAS
		2	AGV SİSTEMLERİNDE ENERJİ TÜKETİMİNİN YAPAY ZEKA DESTEKLİ TAHMİNİ VE OPTİMİZASYONU	Dr.Onur Mesut ŞENARAS Doç.Dr.Şahin İNANÇ Prof.Dr.Arzu EREN ŞENARAS
		3	MACHINE LEARNING-BASED CLASSIFICATION OF PROSTATE CANCER USING MIRNA EXPRESSION PROFILES: A SHAP-DRIVEN EXPLAINABLE APPROACH	Doç. Dr. Şeyma YAŞAR
		4	A NOVEL RULE-BASED CLASSIFICATION MODEL FOR PREDICTING PREGNANCY RISK LEVELS	Doç. Dr. Şeyma YAŞAR
		5	EMOTION ANALYSIS BASED ON VIDEO GAME CHARACTERS' FACIAL EXPRESSIONS	Çiğdem ERŞEPÇİLER Prof. Dr. Celal Öztürk
		6	GROUP-BASED PERFORMANCE AND EXPLAINABLE ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPROACH IN STUDENT SUCCESS PREDICTION USING MACHINE LEARNING	Dr. Öğr. Üyesi Erol KINA
		7	GİYİLEBİLİR KANSER ERKEN TANI SİSTEMİ: STANDART FANTOM İLE TEMASSIZ SENSÖR SİSTEMİ TASARIMI	İdil COLLINS Görkem Adar Doç. Dr. Yavuz ÖZTÜRK
		8	RAYSTRIVE: GÖREV YÖNETİMİNDE OYUNLAŞTIRMA TEMELLİ BİR MOBİL UYGULAMA	Öğr. Gör. Dr. Şenay KOCAKOYUN AYDOĞAN Taha Osman REİS
		9	GEMİNİ DESTEKLİ GÖRÜNTÜ ANALİZİ KULLANILARAK MAKRO BESİN DEĞERLERİNİN HESAPLANMASI: MAKROAI MOBİL UYGULAMASI	Öğr. Gör. Dr. Şenay KOCAKOYUN AYDOĞAN Abdullah CERRAH

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	Asst. Prof. Burhan BAYHAN	1	OTOMOTİV YAKIT BORULARINDA SÜRDÜRÜLEBİLİR POLİMER MALZEME SEÇİMİ: MALİYET, KARBON AYAK İZİ VE YAKIT BUHARI GEÇİRGENLİĞİ KRİTERLERİ ODAKLI ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YAKLAŞIMI	Erkan Uğur SARIKAYA Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Rıza ADALI
		2	PANEL HAVA FİLTRESİ ÜRETİMİNDE POLİÜRETAN ÇAPAK PROBLEMLERİNE BULANIK FMEA ANALİZİ VE TRIZ YAKLAŞIMIYLA ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	Taylan ÖĞÜT Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Rıza ADALI
		3	A MATHEMATICAL MODEL PROPOSAL FOR THE TWO-DIMENSIONAL CUTTING STOCK PROBLEM IN LASER CUTTING MACHINES: A CASE STUDY	Dr. Öğr. Üye. Şebnem DEMİRKÖL AKYOL
		4	PRODUCT IMPROVEMENT APPLICATION IN AN INTERNATIONAL HOME APPLIANCE MANUFACTURING COMPANY	M.Sc. Student Çağla KESTANE Prof. Dr. HASAN SELİM
		5	APPLICATION-ORIENTED SELECTION OF BUILDING ENERGY SIMULATION SOFTWARE: A BIBLIOMETRIC ASSESSMENT AND DECISION FRAMEWORK	Asst. Prof. Burhan BAYHAN
		6	KUMAŞ BOYAMA MAKİNELERİNDE KENDİ KENDİNİ OTOMATİK TEMİZLEYEBİLEN FİLTRE GELİŞTİRİLMESİ	Ömer CEBE Doç. Dr. ONUR YEMENİCİ
		7	EKLEMELİ İMALAT YÖNTEMİYLE ÜRETİLEN NANODOLGU TAKVİYELİ TPMS KAFES YAPILARIN ÜRETİMİ VE KARAKTERİZASYONU	Ertuğrul BEKARLAR Dr. Öğr. Üyesi Mahmut BİNGÖL

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	Lecturer Betül UNTUÇ	1	STATIC BEHAVIOR AND SELF-WEIGHT SENSITIVITY OF HOWE, PRATT, AND WARREN TRUSS BRIDGES AS A FUNCTION OF GEOMETRIC RATIO	Assistant Professor, Yusuf Ziya YÜKSEL Muhammed Fadhil NAUFAL
		2	FARKLI ÜST YAPI YÜK BAĞLANTI KABULLERİNİN RÜZGÂR TÜRBİNİ TEMELLERİNDEKİ DEFORMASYON DAVRANIŞINA ETKİSİ: BİR ZEMİN-YAPI ETKİLEŞİMİ ÇALIŞMASI	Prof. Dr. Sıddıka Nilay KESKİN H. Eylül ERTÜRK
		3	ARCHITECTURAL STRUCTURE AND RESTORATION STATUS OF THE AMMAN MAIN STATION OF THE HEJAZ RAILWAY LINE IN JORDAN	Doç.Dr. Ahmet GÖKDEMİR İbrahim ELVEREN
		4	OSMANLI DEMİRYOLU MİMARİSİ BAĞLAMINDA TABUK HİCAZ DEMİRYOLU İSTASYONU'NUN İNCELENMESİ	Doç. Dr. Ahmet GÖKDEMİR Doktora Öğrencisi Fatimah Mohammed Adil ADIL
		5	CONSOLIDATION BEHAVIOUR OF POLYPROPYLENE FIBRE-REINFORCED INTERMEDIATE-PLASTICITY CLAY	Dr. Öğr. Üyesi Canan TURAN
		6	ÇİMENTO HAMMADDE HAZIRLIK PROSESLERİNDE KIRICI SEÇİMİNİN AŞINMA MALİYETLERİ VE İŞLETME ÖMRÜ ÜZERİNE ETKİLERİ	Ar-Ge Mühendisi Pınar ALBAYRAK Doç. Dr. Burak TANYERİ Arş. Gör. Cevher Kürşat MACİT
		7	ANALYSIS OF MAXIMUM DAILY PRECIPITATION IN SAKARYA PROVINCE AND DETERMINATION OF DESIGN RAINFALLS	Gamze TUNCER EVCİL Emin Can ERGIVANC Osman SONMEZ
		8	COMPARATIVE ANALYSIS OF THE THERMAL AND ACOUSTIC PERFORMANCE OF GLAZING UNITS IN WINDOW SYSTEMS	Lecturer Betül UNTUÇ
		9	NUMERICAL ANALYSIS OF DIAPHRAGM WALL BEHAVIOR UNDER DIFFERENT SOIL CONDITIONS IN TOP-DOWN CONSTRUCTION SYSTEMS	İnşaat Mühendisi Muhammet Enes BAŞ Dr. Öğr. Üyesi Gözde SEZGİN TUNÇAY
		10	PERFORMANCE EVALUATION OF THE DEEP SOIL MIXING (DSM) METHOD UNDER DIFFERENT SOIL CONDITIONS: A CASE STUDY	İnşaat Mühendisi Muhammed AYDIN Dr. Öğr. Üyesi Gözde SEZGİN TUNÇAY

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	Doç.Dr. Tacettin ERTUĞRUL	1	1999 MARMARA DEPREMLERİNDEN GÜNÜMÜZE OLASI İSTANBUL DEPREMİNE İLİŞKİN EĞİTİM ALANINDA YAPILAN ÇALIŞMALARIN İRDELENMESİ	Cihat Utku BİLGİÇ Prof. Dr. Mustafa SAĞDIÇ
		2	KAYIP VERİ BAĞLAMINDA BAYESYEN RASCH VE ÖRTÜK UZAY MADDE TEPKİ MODELLERİNE DAYALI YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ BİR ANALİZ ARAYÜZÜ PROTOTİPİ GELİŞTİRME ÖRNEĞİ	Fatma Gül UZUNER Prof. Dr. Tuncay ÖĞRETMEN
		3	ÇOCUK DERGİLERİNDE FİNANSAL OKURYAZARLIK BECERİSİNİN İNCELENMESİ: AİLE ÇOCUK DERGİSİ ÖRNEĞİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Sevtap Şahin Doç. Dr. Gökhan Eşel
		4	ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÜRETKEN YAPAY ZEKÂNIN ETİK KULLANIMINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ İLE DEĞER ÖZ FARKINDALIKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	Öğr. Gör. Serap GÜÇLÜER Prof. Dr. Oktay Akbaş
		5	YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ÇOK DİLLİ KELİME DESTEĞİNİN KELİME ÖĞRENMEYE ETKİSİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Merve GÜLYOL Dr. Öğr. Üyesi M. Özgün HARMANKAYA
		6	KAPSAYICI EĞİTİMDE DİJİTAL DÖNÜŞÜM ÜZERİNE 2000-2026 YILLARI ARASINDA YAPILAN YAYINLARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ	Öğr. Gör. Dr. Açelya ÖZER
		7	YAPAY ZEKA ÇAĞINDA DÜŞÜNMENİN VE EĞİTİMİN KRİZİ	Doç.Dr. Tacettin ERTUĞRUL
		8	YAPAY ZEKA VE ADALET İLİŞKİSİNİN ZEMİNİ ÜZERİNE	Doç.Dr. Tacettin ERTUĞRUL
		9	AN EXAMINATION OF STUDIES ON MUSIC EDUCATION IN SCIENCE AND ART CENTERS (BİLSEM): A SYSTEMATIC REVIEW (2007–2026)	Özgür Keser Dr. Seda Eden Ünlü

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Assoc. Prof. Dr. Yasin Mohammed	1	ADVANCES IN RUMINANT NUTRITION AND FEED EFFICIENCY STRATEGIES FOR SUSTAINABLE LIVESTOCK PRODUCTION IN ARID REGIONS	Prof. Dr. Ahmed Elbashir Dr. Salma Abdalla
		2	VETERINARY EPIDEMIOLOGY AND CONTROL MEASURES OF ZOONOTIC DISEASES IN CAMEL POPULATIONS ACROSS SUDAN	Assoc. Prof. Dr. Yasin Mohammed
		3	MOLECULAR DIAGNOSIS AND VACCINE DEVELOPMENT STRATEGIES FOR AVIAN INFLUENZA IN SOUTH EAST ASIA POULTRY FARMS	Dr. Amina Hassan Omar Farouk Prof. Dr. Maria Santos Dr. Jose Reyes
		4	ANTIMICROBIAL RESISTANCE PATTERNS IN COMPANION ANIMALS AND CLINICAL INTERVENTIONS IN URBAN VETERINARY PRACTICES	Assoc. Prof. Dr. Leandro Cruz Dr. Anna Lopez Miguel Bautista
		5	COMPARATIVE PATHOLOGY OF ENDEMIC LIVESTOCK DISEASES IN THE CAUCASUS REGION AND CONTROL PROGRAM EFFECTIVENESS	Prof. Dr. Giorgi Kapanadze Dr. Nino Beridze
		6	VETERINARY PUBLIC HEALTH APPROACHES IN RURAL LIVESTOCK MANAGEMENT AND BRUCELLOSIS ERADICATION PROGRAMS	Assoc. Prof. Dr. Tamar Mchedlidze Dr. Irakli Shengelia Giorgi Mikadze
		7	ADVANCED SURGICAL TECHNIQUES IN EQUINE ORTHOPEDICS AND POSTOPERATIVE REHABILITATION PROTOCOLS	Prof. Dr. Balazs Kovacs Dr. Eszter Nagy Andras Toth
		8	GENETIC IMPROVEMENT PROGRAMS FOR DAIRY CATTLE PRODUCTIVITY AND BREED SELECTION STRATEGIES IN CENTRAL EUROPE	Assoc. Prof. Dr. Peter Horvath Dr. Krisztina Farkas
		9	WILDLIFE DISEASE SURVEILLANCE AND ECOSYSTEM HEALTH MONITORING IN HUNGARIAN NATURAL RESERVES	Dr. Bence Molnar Prof. Dr. Zoltan Varga Assoc. Prof. Dr. Eva Szabo

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Dr. Sofia Delgado	1	SUSTAINABLE FOREST MANAGEMENT STRATEGIES FOR CARBON SEQUESTRATION IN TROPICAL ECOSYSTEMS	Prof. Dr. Liang Wei Dr. Junhao Zhang Assoc. Prof. Dr. Meilin Zhou
		2	REMOTE SENSING APPLICATIONS IN MONITORING DEFORESTATION AND LAND USE CHANGE IN MOUNTAINOUS REGIONS	Dr. Yichen Liu Assoc. Prof. Dr. Han Chen
		3	IMPACT OF INDUSTRIAL POLLUTION ON RIVER ECOSYSTEMS AND BIODIVERSITY LOSS IN SOUTH ASIA	Prof. Dr. Rahman Siddique Dr. Nabila Akhtar Imran Hossain
		4	CLIMATE RESILIENT FORESTRY PRACTICES FOR FLOOD PRONE AGRICULTURAL LANDSCAPES IN BANGLADESH	Assoc. Prof. Dr. Farzana Karim Dr. Saiful Islam
		5	WATER RESOURCE MANAGEMENT AND GROUNDWATER CONTAMINATION IN COASTAL LEBANON	Prof. Dr. Hassan Al-Masri Dr. Rami Haddad
		6	ENVIRONMENTAL IMPACT ASSESSMENT OF URBAN EXPANSION ON FOREST FRAGMENTS IN MOUNTAINOUS LEBANESE REGIONS	Dr. Lina Khoury Assoc. Prof. Dr. Georges Nassar
		7	CARBON EMISSION MITIGATION STRATEGIES THROUGH REFORESTATION PROGRAMS IN CUBA	Prof. Dr. Alejandro Morales Dr. Camila Reyes Assoc. Prof. Dr. Javier Ortega
		8	BIODIVERSITY CONSERVATION AND ECOSYSTEM RESTORATION IN DEFORESTED AREAS OF EASTERN CUBA	Dr. Sofia Delgado
		9		

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Dr. Lin Hao	1	DYNAMIC PLATE TECTONICS AND SEISMIC HAZARD EVOLUTION ALONG THE TIBETAN PLATEAU MARGINS	Dr. Lin Hao
		2	GEOCHEMICAL SIGNATURES OF VOLCANIC ROCK FORMATION IN EAST ASIAN SUBDUCTION ZONES	Assoc. Prof. Dr. Ming Zhao Dr. Rui Chen
		3	SEDIMENTARY BASIN DEVELOPMENT AND HYDROCARBON POTENTIAL IN THE SOUTH CHINA SEA REGION	Prof. Dr. Jianhui Li Dr. Xiaolong Wang Liang Feng Chen Yuxiang Prof. Dr. Wei Zhang
		4	TECTONIC EVOLUTION AND STRATIGRAPHIC SEQUENCES OF THE BENGAL BASIN DURING THE CENOZOIC ERA	Assoc. Prof. Dr. Farhana Islam Dr. Md. Karim Uddin
		5	RIVER DYNAMICS AND LANDSCAPE EVOLUTION IN THE PADMA-GANGES DELTA SYSTEM	Dr. Nasir Hossain Prof. Dr. Shamsul Alam
		6	PALEOCLIMATIC RECONSTRUCTIONS USING MARINE SEDIMENT CORES FROM THE BAY OF BENGAL	Assoc. Prof. Dr. Ayesha Rahman Dr. Tanvir Hasan Sabrina Noor
		7	SEISMOTECTONIC STRUCTURE AND FAULT ACTIVITY ALONG THE LEBANESE MOUNTAIN BELT	Prof. Dr. Karim Haddad Dr. Nadine Saliba
		8	GROUNDWATER CONTAMINATION AND KARST SYSTEM DEVELOPMENT IN COASTAL LEBANON	Assoc. Prof. Dr. Rami Khoury
		9	VOLCANIC ARC EVOLUTION AND MINERAL DEPOSITS IN THE CARIBBEAN TECTONIC SYSTEM	Dr. Mona Daher Prof. Dr. Luis Fernando Ortega Dr. Maria Elena Cruz Carlos Rivera

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Assoc. Prof. Dr. Amit Verma	1	EARTHQUAKE-RESILIENT DESIGN STRATEGIES FOR HIGH-RISE CONCRETE STRUCTURES IN URBAN SEISMIC ZONES	Prof. Dr. Arif Santosa Dr. Maya Lestari Rizky Pratama Assoc. Prof. Dr. Budi Wijaya
		2	ADVANCED ANALYSIS OF REINFORCED CONCRETE BEHAVIOR UNDER CYCLIC LOADING AND FATIGUE CONDITIONS	Dr. Siti Anggraini
		3	SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SMART INFRASTRUCTURE SYSTEMS USING SENSOR-BASED STRUCTURAL HEALTH MONITORING	Prof. Dr. Rajesh Kumar Dr. Ananya Sharma Vikram Patel
		4	INNOVATIONS IN HIGH-STRENGTH COMPOSITE MATERIALS FOR BRIDGE ENGINEERING AND LONG-SPAN STRUCTURES	Assoc. Prof. Dr. Amit Verma Dr. Neha Singh
		5	SOIL-STRUCTURE INTERACTION EFFECTS ON FOUNDATION PERFORMANCE IN EXPANSIVE SOIL REGIONS OF IRAQ	Prof. Dr. Ali Hassan Al-Karim Dr. Zainab Mohammed Hussein Fadel
		6	HYDRAULIC MODELING AND FLOOD RISK MITIGATION STRATEGIES FOR URBAN DRAINAGE SYSTEMS IN BAGHDAD	Assoc. Prof. Dr. Mustafa Qasim Dr. Layla Ahmed
		7	SEISMIC RETROFITTING TECHNIQUES FOR HISTORICAL MASONRY STRUCTURES IN NORTHERN IRAN	Prof. Dr. Reza Mohammadi Dr. Sara Ebrahimi Dr. Hossein Kazemi
		8	EARTHQUAKE-RESILIENT DESIGN STRATEGIES FOR HIGH-RISE CONCRETE STRUCTURES IN URBAN SEISMIC ZONES	Prof. Dr. Arif Santosa Dr. Maya Lestari Rizky Pratama Assoc. Prof. Dr. Budi Wijaya
		9		

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Dr. Zainab Khalid	1	SUSTAINABLE AQUACULTURE SYSTEMS AND INTEGRATED COASTAL RESOURCE MANAGEMENT IN INDONESIA'S URBAN-COASTAL ZONES	Dr. Bimo Santosa Dr. Rika Melani
		2	IMPACT OF MICROPLASTIC POLLUTION ON MARINE FOOD CHAINS AND FISH HEALTH IN INDONESIAN WATERS	Prof. Dr. Kossi Mensah Dr. Afi Dela
		3	POST-HARVEST TECHNOLOGIES AND COLD CHAIN OPTIMIZATION IN SMALL-SCALE FISHERIES OF WEST AFRICA	Prof. Dr. Aditya Wiratama Dr. Naufal Prabowo Sari Lestari
		4	EVALUATION OF ARTISANAL FISHING PRACTICES AND SUSTAINABILITY CHALLENGES IN TOGOLESE COASTAL COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Komlan Agbo Dr. Mireille Koudjo Jean-Paul Tchalla
		5	CLIMATE CHANGE IMPACTS ON HIGH-ALTITUDE AQUATIC ECOSYSTEMS AND FISH BIODIVERSITY IN THE BOLIVIAN ANDES	Assoc. Prof. Dr. Jorge Mamani Dr. Lucia Rojas Pedro Salinas
		6	DEVELOPMENT OF LOW-COST AQUACULTURE FEED FORMULATIONS USING LOCAL BIOMASS RESOURCES IN BOLIVIA	Prof. Dr. Carlos Fernández Dr. Mariana Quispe
		7	FRESHWATER FISH FARMING IN RIVER INDUS BASIN: PRODUCTIVITY, DISEASE CONTROL AND ECONOMIC VIABILITY	Prof. Dr. Imran Qureshi Dr. Ayesha Malik
		8	GENETIC IMPROVEMENT AND BREEDING PROGRAMS FOR TILAPIA AND CATFISH SPECIES IN PAKISTAN AQUACULTURE SYSTEMS	Assoc. Prof. Dr. Saad Hussain Dr. Bilal Ahmed Farah Noor Prof. Dr. Hamid Rehman Assoc. Prof. Dr. Noman Shah
		9	WATER QUALITY MANAGEMENT AND SUSTAINABLE FEEDING PRACTICES IN INTENSIVE SHRIMP FARMING SYSTEMS OF PAKISTAN	Dr. Zainab Khalid

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Assoc. Prof. Dr. Diego Alvarez Dr. Maria Fernanda Silva	1	DEEP REINFORCEMENT LEARNING ARCHITECTURES FOR AUTONOMOUS SYSTEMS IN COMPLEX DYNAMIC ENVIRONMENTS	Prof. Dr. Rizky Pratama Dr. Dimas Wicaksono Nadia Putri
		2	EXPLAINABLE ARTIFICIAL INTELLIGENCE MODELS FOR HIGH-STAKES DECISION MAKING IN SMART CITY APPLICATIONS	Assoc. Prof. Dr. Aditya Nugraha Dr. Lestari Anggraini
		3	NEURAL NETWORK OPTIMIZATION TECHNIQUES FOR EDGE COMPUTING AND LOW-LATENCY AI SYSTEMS	Prof. Dr. Koffi Mensah Dr. Ama Koudou Issa Traore
		4	AI-DRIVEN CYBERSECURITY FRAMEWORKS FOR REAL-TIME THREAT DETECTION AND PREVENTION SYSTEMS	Dr. Yao Kossi Assoc. Prof. Dr. Komlan Agbo
		5	MULTIMODAL MACHINE LEARNING MODELS FOR MEDICAL DIAGNOSTICS AND HEALTHCARE AUTOMATION SYSTEMS	Prof. Dr. Carlos Mamani Dr. Lucia Quispe Fernando Rojas
		6	GENERATIVE ADVERSARIAL NETWORKS FOR HIGH-FIDELITY SYNTHETIC DATA CREATION AND INDUSTRIAL SIMULATION	Assoc. Prof. Dr. Diego Alvarez Dr. Maria Fernanda Silva Juan Perez
		7	FEDERATED LEARNING SYSTEMS FOR PRIVACY-PRESERVING DISTRIBUTED ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS	Dr. Ahsan Qureshi
		8	ADVANCED NATURAL LANGUAGE PROCESSING MODELS FOR LOW-RESOURCE LANGUAGE TRANSLATION AND SEMANTIC UNDERSTANDING	Assoc. Prof. Dr. Bilal Ahmed Dr. Hina Malik
		9		

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Assoc. Prof. Dr. Dedi Saputra	1	ADVANCED FPGA-BASED ARCHITECTURES FOR REAL-TIME SIGNAL PROCESSING IN NEXT-GENERATION WIRELESS COMMUNICATION SYSTEMS	Prof. Dr. Budi Hartono Dr. Rina Permatasari Agus Setiawan
		2	ENERGY-EFFICIENT DESIGN OF INTERNET OF THINGS SENSOR NETWORKS FOR SMART CITY INFRASTRUCTURE AND ENVIRONMENTAL MONITORING	Assoc. Prof. Dr. Dedi Saputra Dr. Maya Lestari
		3	DEVELOPMENT OF LOW-POWER EMBEDDED ELECTRONIC SYSTEMS FOR AUTONOMOUS AGRICULTURAL MONITORING APPLICATIONS	Prof. Dr. Nguyen Van Phuc Dr. Tran Thi Mai Le Quang Huy
		4	ARTIFICIAL INTELLIGENCE-ASSISTED FAULT DETECTION IN INDUSTRIAL ELECTRONIC CONTROL CIRCUITS USING DEEP LEARNING TECHNIQUES	Assoc. Prof. Dr. Pham Minh Tuan Dr. Vo Thanh Binh Prof. Dr. Joseph Msuya
		5	DESIGN AND PERFORMANCE ANALYSIS OF SOLAR-POWERED ELECTRONIC CONVERTERS FOR RURAL ELECTRIFICATION PROJECTS	Dr. Amina Hassan
		6	INVESTIGATION OF MICROCONTROLLER-BASED SMART HEALTHCARE DEVICES FOR REMOTE PATIENT MONITORING IN DEVELOPING REGIONS	Assoc. Prof. Dr. Neema Kweka Dr. Emmanuel Mollel Grace Mwakalobo
		7	HIGH-SPEED VLSI CIRCUIT OPTIMIZATION FOR ARTIFICIAL INTELLIGENCE ACCELERATORS IN EDGE COMPUTING ENVIRONMENTS	Dr. Adrian Tan Assoc. Prof. Dr. Cheryl Goh Marcus Lee Prof. Dr. Lim Wei Chong
		8	ADVANCED ANTENNA ARRAY DESIGN FOR 6G COMMUNICATION NETWORKS WITH ENHANCED SPECTRUM EFFICIENCY AND COVERAGE	Dr. Benjamin Ong Prof. Dr. Sophia Ng
		9	SECURE HARDWARE IMPLEMENTATION OF QUANTUM-RESISTANT CRYPTOGRAPHIC PROCESSORS FOR FUTURE ELECTRONIC SECURITY SYSTEMS	Assoc. Prof. Dr. Kelvin Teo Dr. Rachel Koh Assis. Prof. Dr. Jonathan Lim Melissa Chua

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Dr. Lucia Fernandez Dr. Marta Ruiz	1	ADVANCED ANALYSIS OF MITOCHONDRIAL GENOME VARIABILITY IN EUKARYOTIC CELLS	Prof. Dr. Jonas Petraitis Dr. Egle Vaitkute
		2	MOLECULAR MECHANISMS OF PROTEIN FOLDING UNDER EXTREME THERMAL STRESS IN MICROBIAL SYSTEMS	Dr. Rasa Jankauskiene Assoc. Prof. Dr. Mantas Zilinskas
		3	GENOMIC ADAPTATION PATTERNS OF STEPPE PLANTS UNDER SEVERE DROUGHT AND SALINITY CONDITIONS	Prof. Dr. Aibek Sarsenov Dr. Aizada Beketova Dr. Timur Kassenov
		4	NEUROGENETIC REGULATION OF LEARNING AND MEMORY FORMATION IN DESERT INSECT SPECIES	Assoc. Prof. Dr. Dana Yermekova Dr. Nurzhan Alimov
		5	CRISPR-CAS9 MEDIATED GENE EDITING IN HUMAN STEM CELL DIFFERENTIATION PATHWAYS	Dr. Lucia Fernandez Dr. Marta Ruiz
		6	MICROBIOME DYNAMICS AND ECOLOGICAL INTERACTIONS IN MEDITERRANEAN MARINE BIODIVERSITY SYSTEMS	Dr. Carlos Dominguez Assoc. Prof. Dr. Elena Sanchez Pablo Navarro Isabel Romero
		7	MOLECULAR MECHANISMS OF DNA DAMAGE AND REPAIR IN ANCIENT HUMAN ARCHAEOLOGICAL REMAINS	Prof. Dr. Ahmed El-Sayed Dr. Mona Farouk
		8	PHYSIOLOGICAL AND MOLECULAR RESPONSES OF DATE PALM TREES TO HIGH SALINITY STRESS IN ARID ENVIRONMENTS	Hossam Abdelrahman Assoc. Prof. Dr. Youssef Nabil Dr. Karim Hassan

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	Dr. Yuki Sato	1	IMPACT OF MOLECULAR BIOMARKERS AND NEXT-GENERATION SEQUENCING ON PERSONALIZED TREATMENT STRATEGIES IN ADVANCED COLORECTAL CANCER PATIENTS	Dr. Jonas Petrauskas Dr. Egle Kavaliauskiene Rokas Jankauskas Laura Mikalauskaite
		2	NOVEL IMMUNOTHERAPEUTIC APPROACHES TARGETING PD-1/PD-L1 PATHWAYS IN METASTATIC NON-SMALL CELL LUNG CANCER: A CLINICAL OUTCOME ANALYSIS	Assoc. Prof. Dr. Tomas Vaitkus Dr. Dovile Zukauskaite Mantas Petrauskas
		3	COMPARATIVE EVALUATION OF PROTON THERAPY VERSUS INTENSITY-MODULATED RADIOTHERAPY IN THE MANAGEMENT OF PEDIATRIC BRAIN TUMORS	Prof. Dr. Kenji Nakamura Dr. Aiko Tanaka Hiroshi Yamamoto Assoc. Prof. Dr. Satoshi Kuroda
		4	ROLE OF CIRCULATING TUMOR DNA IN EARLY DETECTION AND MONITORING OF BREAST CANCER RECURRENCE AFTER SURGICAL INTERVENTION	Dr. Yuki Sato Prof. Dr. Haruka Fujimoto Dr. Keisuke Mori
		5	CLINICAL EFFECTIVENESS OF COMBINED CHEMOTHERAPY AND IMMUNOTHERAPY IN ADVANCED PANCREATIC CANCER: A MULTICENTER OBSERVATIONAL STUDY	Dr. Lina Al-Khatib Assoc. Prof. Dr. Omar Nasser Hussein Al-Farouq
		6	GENOMIC PROFILING AND TARGETED THERAPY RESPONSE IN HEPATOCELLULAR CARCINOMA PATIENTS WITH CHRONIC LIVER DISEASE	Dr. Sara Al-Rashid Prof. Dr. Youssef Haddad
		7	ARTIFICIAL INTELLIGENCE-DRIVEN RADIOMICS IN PREDICTING TREATMENT RESPONSE IN LUNG CANCER PATIENTS UNDERGOING STEREOTACTIC BODY RADIOTHERAPY	Prof. Dr. Ming-Hao Chen Dr. Pei-Ling Wang Assoc. Prof. Dr. Chih-Wei Lin Dr. Yu-Ting Huang
		8	MOLECULAR MECHANISMS AND TARGETED INHIBITION STRATEGIES IN OVARIAN CANCER RESISTANCE TO PLATINUM-BASED CHEMOTHERAPY	Assoc. Prof. Dr. Mei-Ling Chang Dr. Hsin-Yi Liu Prof. Dr. Wen-Cheng Tsai

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	Dr. Egle Vaitkute	1	MOLECULAR CHARACTERIZATION OF MULTIDRUG-RESISTANT STAPHYLOCOCCUS AUREUS ISOLATES FROM CLINICAL AND COMMUNITY SAMPLES IN NORTHERN EUROPEAN SETTINGS	Dr. Egle Vaitkute
		2	INVESTIGATION OF BACTERIAL CONTAMINATION AND ANTIBIOTIC RESISTANCE PROFILES IN LIBYAN HOSPITAL SURGICAL UNITS AND INTENSIVE CARE ENVIRONMENTS	Prof. Dr. Ahmed Al-Maghribi Salma El-Fituri Omar Ben Yusuf
		3	ASSESSMENT OF MICROBIAL DIVERSITY AND PATHOGENIC LOAD IN DESERT WATER RESOURCES AND URBAN SUPPLY SYSTEMS IN LIBYA	Dr. Aisha El-Hassi Assoc. Prof. Dr. Omar Ben Yusuf Ahmed Al-Maghribi
		4	GENOMIC ANALYSIS OF EXTREME ENVIRONMENT ADAPTED MICROBES IN INDUSTRIAL AND AGRICULTURAL ZONES OF KAZAKHSTAN	Prof. Dr. Ayan Nursultanov Dana Karimova Yerlan Sadykov Aigerim Sarsenova
		5	EVALUATION OF PROBIOTIC BACTERIAL STRAINS FOR IMPROVING GUT MICROBIOTA AND IMMUNE RESPONSE IN CENTRAL ASIAN POPULATIONS	Assoc. Prof. Dr. Dana Karimova Dr. Yerlan Sadykov Ayan Nursultanov
		6	METAGENOMIC PROFILING OF ANTIBIOTIC RESISTANCE GENES IN AQUATIC ECOSYSTEMS AND COASTAL WATERS OF EAST ASIA	Wei-Chen Lin Yu-Hsuan Chen Chia-Ling Huang
		7	CHARACTERIZATION OF NOVEL MARINE MICROORGANISMS WITH BIOACTIVE COMPOUND POTENTIAL FROM TAIWANESE COASTAL REGIONS	Dr. Ming-Hao Wang Assoc. Prof. Dr. Chia-Ling Huang Wei-Chen Lin
		8	DEVELOPMENT OF MICROBIOME-BASED DIAGNOSTIC MODELS FOR EARLY DETECTION OF INFECTIOUS DISEASES USING MACHINE LEARNING APPROACHES IN CLINICAL MICROBIOLOGY	Prof. Dr. Yu-Hsuan Chen Dr. Wei-Chen Lin Ming-Hao Wang Chia-Ling Huang

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Arş. Gör. Dr. Nazlıhan ÖZDOĞAN	1	SLIDING MODE CONTROLLER-BASED CONTROL OF PANEL SURFACE TEMPERATURE IN A PHOTOVOLTAIC-THERMAL HYBRID SYSTEM	Ceylin Zelal YAKA Dr. Mehmet Uğur SOYDEMİR Prof. Dr. Savaş ŞAHİN
		2	A TWO-STAGE HYBRID LEARNING FRAMEWORK FOR SHORT-TERM ELECTRIC VEHICLE CHARGING LOAD FORECASTING	Meryem Soy Hasan Huseyin Coban
		3	MACHINE LEARNING-BASED SOLAR RADIATION PREDICTION: A COMPARISON OF ANN AND XGBOOST MODELS	Meryem Soy Hasan Huseyin Coban
		4	COMPARATIVE ANALYSIS OF MACHINE LEARNING ALGORITHMS FOR POWER SYSTEM DISTURBANCE IDENTIFICATION	Arş. Gör. Dr. Nazlıhan ÖZDOĞAN
		5	DESIGN OF MICROCONTROLLER-BASED MODULAR POWER FACTOR CORRECTION BOOST CONVERTER WITH SILICON CARBIDE SEMICONDUCTOR MATERIALS	Batuhan ASLAN Dr. Yıldırım BASKURT Prof. Dr. Savaş SAHİN
		6	PAPR REDUCTION USING HYBRID DISCRETE PARTICLE SWARM OPTIMIZATION IN FBMC-OQAM SYSTEMS	Lect. Hüseyin CANBAZ Prof. Dr. Necmi TAŞPINAR
		7	AN EDGE COMPUTING BASED EARLY WILDFIRE PREVENTION SYSTEM FOR FORESTED MEDIUM VOLTAGE DISTRIBUTION LINES	Kemal Tuğrul YILDIRIM Prof. Dr. Savaş ŞAHİN
		8	FOTOVOLTAİK SİSTEMLERDE ARIZA TESPİTİ İÇİN MAKİNE ÖĞRENME YÖNTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	Muhammed Buğrahan KAYA Prof.Dr.Naim Süleyman TİNÇ

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Doç. Dr. Ali CİNGÖZ	1	MOLECULAR-LEVEL INVESTIGATION OF AROMA GAPS IN DIFFERENT FOOD MATRICES USING A SENSOMICS APPROACH	Kadriye Aslı ERKİN Prof. Dr. Yeşim ELMACI
		2	EVALUATION OF HYGIENE AWARENESS LEVELS OF PERSONNEL WORKING IN CHICKEN DONER ESTABLISHMENTS: THE CASE OF DIYARBAKIR	Yüksek Lisans Öğrencisi Yunus ELHAKAN Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk YEŞİL
		3	DESERT TRUFFLE (TERFEZIA BOUDIERI) IN DIYARBAKIR AND SOUTHEASTERN ANATOLIA: ECOLOGICAL DISTRIBUTION, NUTRITIONAL VALUE AND FOOD SAFETY PERSPECTIVE	Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk YEŞİL Yüksek Lisans Öğrencisi Yunus ELHAKAN
		4	THE USE OF LUCUMA (Pouteria lucuma) POWDER IN MODEL FOOD SYSTEMS: A COOKIE APPLICATION	Mehmet DEMİR Doç. Dr. Ali CİNGÖZ
		5	THE USE OF MACA (Lepidium meyenii) POWDER IN PASTA PRODUCTION AND THE DETERMINATION OF ITS QUALITY CHARACTERISTICS	Raifnur ÇELİK Doç. Dr. Ali CİNGÖZ
		6	DATA-DRIVEN OPTIMIZATION TECHNIQUES AND APPLICATION AREAS IN PRECISION DAIRY FARMING	Sevilay GÖNCE Alkım Doğa GENÇ Doç. Dr. Demet ÇANGA BOĞA Prof. Mustafa BOĞA
		7	OECD ÜLKELERİNDE ORMAN KORUMA STRATEJİLERİNİN YABAN HAYATI BİYOÇEŞİTLİLİĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ (2000-2024)	Dr. Çağatay Kerem DEMİR Doç. Dr. İrfan ÖZTÜRK
		8	BOR'UN HÜCRESEL KORUNMADAKİ YERİ: ANTİOKSİDAN VE ANTİİNFLAMATUVAR ETKİLER	Veteriner Hekim Sinan OCAK Prof.Dr.Miyase ÇINAR
		9	SYNTHESIS AND CHARACTERIZATION OF ZNO-LA ₂ O ₃ HYBRID NANOSTRUCTURES	Öğr. Gör. Tanık BAYDAR Doç. Dr. Naim ASLAN Doç. Dr. Fatih DOĞAN Öğr. Gör. İbrahim Halil KOZAN

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES				
June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Öğretim Görevlisi Dr. Fatih ALTINIŞIK	1	THE USE OF GRECO SCRITTO MARBLE IN THE METROPOLIS (IONIA) AND ITS SIGNIFICANCE FOR URBAN CHRONOLOGY	Res. Asst. Dr. Burak ARSLAN
		2	ROMA VE HELLENİSTİK KENTLERDE SU YÖNETİMİ: İDARİ YAPI VE EKONOMİK ORGANİZASYON	Öğretim Görevlisi Dr. Fatih ALTINIŞIK
		3	18. YÜZYIL BURSA’SINDA KÜRK KULLANIMININ TOPLUMSAL CİNSİYET VE STATÜ BAĞLAMINDA ANALİZİ (1750-1775 TEREKE KAYITLARINA GÖRE)	Yüksek Lisans Öğrencisi, Leyla CUMA
		4	FROM AYDIN TO İZMİR: RELOCATION OF THE PROVINCIAL CENTER FROM THE PERSPECTIVE OF THE OTTOMAN PROVINCIAL REFORM AND ENVIRONMENTAL HISTORY (1850–1867)	Doktora Öğrencisi İbrahim BERCİ
		5	THE MILITARY STRUCTURE AND SOCIO-ECONOMIC TRANSFORMATION OF RUSSIAN COSSACKS (1735–1860)	Doctoral Student Havva Gizem ACER
		6	19. YÜZYIL ALEVİ-BEKTAŞİ GELENEĞİNDE BİR FİĞÜR ANALİZİ: MEHMET ALİ PERİŞAN BABA	Yı Öğrenci Şükrü YILDIRIM
		7	HWARANGDO(화랑도) VE YENİÇERİ OCAĞININ(예니체리 군단) ASKERİ YAPI VE EĞİTİM SİSTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	Öğr. Gör. Ayten SEVMİŞ Dr. Öğr. Üyesi Jung Hye LEE
		8	THE VISUAL AND SPATIAL REPRESENTATION OF TURKISH-ISLAMIC IDENTITY AT THE KUL YUSUF TOMB IN İĞDIR	Dr. Serhan KARANFİL
		9	KOCAYAKA KÖYÜ ETNOARKEOLOJİK VERİLERİ İŞİĞİNDA BEYESULTAN GEÇ TUNÇ ÇAĞI KONUTLARINDA ÇATI AKSAMI	Dr. Muhip ÇARKI
		10	THE PRODUCTION AND DISTRIBUTION OF GAZA WINE IN THE EASTERN MEDITERRANEAN	Derya DOĞAN Prof. Dr. Gonca CANKARDEŞ ŞENOL

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Dr. Öğretim Üyesi Berin DİKGÖZ	1	CONTENT ANALYSIS OF ACADEMIC TRENDS WITHIN THE SCOPE OF TAS 41	Dr. Öğretim Üyesi Berin DİKGÖZ
		2	MUHASEBE EĞİTİMİNDE KAVRAMSAL YANILGILARIN BOYUTSAL YAPISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	Öğr. Gör. Ersan KULA Prof. Dr. Alper ERSERİM
		3	VERGİ KAYIP KAÇAKLARININ ÖNLENMESİNDE MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ ROLÜ ÜZERİNE YAPILAN ARAŞTIRMALARIN LİTERATÜR TARAMASI	Yüksek Lisans Öğrencisi Tuğçe ÖZKAN Dr. Öğr. Üyesi Emre Hayri BARAZ
		4	DAVRANIŞSAL MUHASEBE PERSPEKTİFİNDEN MUHASEBE ÖĞRENCİLERİNİN MESLEK ALGILARININ İNCELENMESİ	Dr. Sevim AĞAÇ
		5	AN EXAMINATION OF THE ASSET-LIABILITY STRUCTURE OF THE TURKISH BANKING SECTOR DURING THE PERIOD 2015-2025	Ahmet HOŞCAN Prof. Dr. Başak TANINMIŞ YÜCEMEMİŞ
		6	REKLAM HARCAMALARININ MARKA DEĞERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BORSA İSTANBUL ŞİRKETLERİ ÜZERİNE PANEL VERİ ANALİZİ	Merve SAYGILI Doç.Dr. Kadir TUTKAVUL
		7	YÜKSEK ENFLASYON ORTAMINDA MUHASEBE BİLGİSİNİN GERÇEĞİ YANSITMA DÜZEYİ: TMS 29 ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR İNCELEME	Yüksek Lisans Öğrencisi, İpek KILDIR Doç. Dr. , Seval ELDEN ÜRGÜP
		8	BAĞIMSIZ DENETİMDE YAPAY ZEKÂ VE FİNANSAL RAPORLAMA GÜVENİLİRLİĞİ	Dr. Gülnur UÇAR Dr. Abdallah ALMOUSA
		9	EARLY ACCOUNTING EDUCATION ACROSS THE MIDDLE EAST, TÜRKİYE, AND EUROPE: A COMPARATIVE ANALYSIS OF EDUCATIONAL MODELS AND CURRICULUM FRAMEWORKS	Dr. Abdallah ALMOUSA Dr. Gülnur UÇAR

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 14 Haziran / June 14, 2026 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Doc.Dr. Erol DOĞAN Prof.Dr. Osman İMAMOĞLU	1	İPEK YOLLARI BOYUNCA GELENEKSEL SPORLAR ÜZERİNE DÜŞÜNCELER	Yüksek Lisans Öğrencisi Furkan LAZ Doç.Dr. Erol DOĞAN Prof.Dr. Osman İMAMOĞLU
		2	İPEK YOLU COĞRAFYASINDA GELENEKSEL SPORLARIN TARİHSEL VE KÜLTÜREL ANALİZİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Furkan LAZ Doç.Dr. Erol DOĞAN Prof.Dr. Osman İMAMOĞLU
		3	ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE CİMNASTİK EĞİTİMİNİN BİLİŞSEL, MOTOR VE SOSYAL GELİŞİME ETKİSİ	Bejnanur ÖZTÜRK Doç.Dr. Erol DOĞAN Prof.Dr. Osman İMAMOĞLU
		4	KUTSAL RİTÜELDEN KÜRESEL ORGANİZASYONA: OLİMPİYAT OYUNLARININ TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ	Bejnanur ÖZTÜRK Doç.Dr. Erol DOĞAN Prof.Dr. Osman İMAMOĞLU
		5	MİTOLOJİDEN MODERN KAYAK KÜLTÜRÜNE: ULLR VE KIŞ SPORLARININ SEMBOLİK KÖKENLERİ	Haldun AYDIN Doç.Dr. Erol DOĞAN Prof.Dr. Osman İMAMOĞLU
		6	YUNAN MİTOLOJİSİ VE RİTÜELLERİN SPORDA KULLANIMI	Haldun AYDIN Doç.Dr. Erol DOĞAN Prof.Dr. Osman İMAMOĞLU
		7	DOĞU ROMA İMPARATORLUĞU'NDA SPORUN TEDAVİ AMAÇLI KULLANIMI	Fzt. Mert BEDİZ Doc.Dr. Erol DOĞAN Prof.Dr. Osman İMAMOĞLU
		8	ANTİK SİKKELERDE ATLETİK ÇIPLAKLIĞIN TEMSİLİ: İKONOGRAFİK VE KÜLTÜREL BİR DEĞERLENDİRME	Fzt. Mert BEDİZ Doc.Dr. Erol DOĞAN Prof.Dr. Osman İMAMOĞLU

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 14 Haziran / June 14, 2026 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR	1	A COGNITIVE BEHAVIORAL THERAPY (CBT)-BASED GROUP COUNSELING PROGRAM AIMED AT ENHANCING RELATIONSHIP AND LIFE SATISFACTION IN FAMILIES WHO HAVE EXPERIENCED THE LOSS OF A CHILD	Graduate Student Ayşegül KARAKUŞ Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR
		2	PSYCHOEDUCATION PROGRAM ON LIFE SATISFACTION OF MARRIED COUPLES	Yüksek Lisans Öğrencisi Damla ÜNAL Yüksek Lisans Öğrencisi Dilara ŞAŞMAZ Yüksek Lisans Öğrencisi Hulde ÖZEN Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR
		3	A GROUP COUNSELING PROGRAM AIMED AT ENHANCING RELATIONSHIP AND LIFE SATISFACTION FOR INDIVIDUALS WHO HAVE EXPERIENCED SUDDEN SPOUSAL LOSS	Graduate Student Berrenur ŞAHİN Graduate Student Büşra LEVENT Graduate Student Kübra EKMEKCİOĞLU Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR
		4	AN ACCEPTANCE AND COMMITMENT THERAPY (ACT)-BASED GROUP COUNSELING PROGRAM AIMED AT ENHANCING ROLE FLEXIBILITY AND SOCIAL CONNECTEDNESS IN MIDDLE ADULTHOOD	Graduate Student Öğrencisi Berrenur ŞAHİN Graduate Student Öğrencisi Ayşegül KARAKUŞ Graduate Student Öğrencisi Emre DEMİRBAŞ Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR
		5	GÖÇ EDEN AİLELERİN YAŞAM VE İLİŞKİ DOYUMLARINA İLİŞKİN PSİKOEĞİTİM PROGRAMI	Yüksek Lisans Öğrencisi Özgenur Nilay YAPICI Yüksek Lisans Öğrencisi Aybuke Göksu BOZKURT Yüksek Lisans Öğrencisi Zeynep DÜŞGÜN SAK Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR
		6	YAŞLILIK DÖNEMİNDE ROL İYİMSERLİĞİ TEMELLİ YALNIZLIKLA BAŞ ETME PSİKOEĞİTİM PROGRAMI	Yüksek Lisans Öğrencisi Emre TÜZÜNAK Yüksek Lisans Öğrencisi Aybuke Göksu BOZKURT Yüksek Lisans Öğrencisi Zeynep DÜŞGÜN SAK Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR
		7	85 YAŞ VE ÜZERİ KİŞİLERDE ROL İYİMSERLİĞİ VE YALNIZLIK DUYGUSUNU YÖNETMEYE YÖNELİK GRUP DANIŞMA PROGRAMI	Yüksek Lisans Öğrencisi Büşra LEVENT Yüksek Lisans Öğrencisi Kübra EKMEKCİOĞLU Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR
		8	A PSYCHOEDUCATIONAL PROGRAM FOR THE ADAPTATION PROCESSES AND LIFE SATISFACTION OF DIVORCED INDIVIDUALS	Master's Student Emre TÜZÜNAK Master's Student Emre DEMİRBAŞ Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR
		9	65-75 YAŞ ARASI BİREYLERDE YALNIZLIK VE ROL İYİMSERLİĞİNE YÖNELİK PSİKOEĞİTİM PROGRAMI	Yüksek Lisans Öğrencisi Kübra GÜNAY GÜRBÜZ Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Doç. Dr. Aysun ÇOLAK	1	EXAMINING SNACKIFICATION AS A DIETARY ADAPTATION IN YOUNG ADULT FOOD CONSUMPTION PATTERNS IN KLANG VALLEY, MALAYSIA	Siti Nurhayati Khairatun
		2	ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÖĞRENCİLERDE MÜZE DENEYİMİNE DAYALI BİLİŞSEL VE ANLAMSAL ÖĞRENMENİN İNCELENMESİ	Selenay GÜLER Prof. Dr. S.Sunay YILDIRIM DOĞRU Sıla BOYACI Dr. Nilay GÜLPERÇİN Dr. Süleyman DOĞRU Dr. Doğan Seyfettin ALDAĞ Sibel AĞAOĞLU ÖZER Aysel KARCI
		3	ÖZEL EĞİTİMDE ÖĞRETMENLERİN MESLEKİ TÜKENMİŞLİK (BURNOUT) SORUNU	Teymurzadə Farizə Bəhrəm qızı
		4	ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÖĞRENCİLERİN ÖĞRETMEN CİNSİYETİNE İLİŞKİN SEÇİCİLİK VE KAÇINMA DAVRANIŞLARI: ÖĞRETMEN GÖZÜNDEN DERİNLEMESİNE BİR BAKIŞ	Doç. Dr. Aysun ÇOLAK Gamze YILDIRIM Harun KILIÇ
		5	TÜRKİYE'DE DİSLEKSİ EĞİTİMİNDE DİJİTAL MÜDAHALE ARAÇLARI VE TEKNOLOJİ TABANLI UYGULAMALAR: BİR LİTERATÜR TARAMASI	Tuğba GÖKTEPE OKTAR Doç. Dr. Alpaslan KARABULUT
		6	TÜRKİYE'DE ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ ve ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ RİSKİ OLAN ÖĞRENCİLERE YÖNELİK OKUMA ÇALIŞMALARI: 2016-2026 LİSANÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ	Selenay SAĞAN Doç. Dr. Ufuk ÖZKUBAT Dr. Öğr. Üyesi Reşat ALATLI
		7	TÜRKİYE'DE OKUL ÖNCESİ EĞİTİMDE SOSYAL PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİ İLE İLGİLİ YAPILAN LİSANSÜSTÜ ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Zeynep Sıla DEMİROĞLU Doç. Dr. Sibel ATLI

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Dr. Öğr. Üyesi Parla ONUK	1	FINANSAL TAHMİN MODELLERİNDE YAPAY ZEKÂ KARARLARININ AÇIKLANABİLİRLİK SORUNU: SOSYAL BİLİMLER PERSPEKTİFİ	Öğr. Gör. Benay BULUT ŞAHİNER
		2	MACROECONOMIC DETERMINANTS OF REAL EFFECTIVE EXCHANGE RATES IN OECD COUNTRIES: A PANEL DATA ANALYSIS (2005-2025)	Muhammed Enes SARPTAŞ
		3	YÜKSEK ENFLASYON ORTAMINDA PARA POLİTİKASININ DAĞILIMSAL ETKİLERİ: TÜRKİYE ÜZERİNE YEREL PROJEKSİYON ANALİZİ	Dr. Öğr. Üyesi Parla ONUK
		4	YENİLENEBİLİR ENERJİ TÜKETİMİNİN ENFLASYON ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE VERGİ GELİRLERİNDEKİ DEĞİŞİMİN EŞİK ROLÜ: PANEL VERİ ANALİZİ	Dr. Öğretim Üyesi Mustafa KURT
		5	THE EFFECT OF THE PLASTIC BAG TAX IMPLEMENTATION ON PLASTIC BAG CONSUMPTION IN TÜRKİYE	Yüksek Lisans Öğrenci, Ebru Zülfiuoğlu Doç. Dr. İnci Sandalcı
		6	OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN KENDİ SINIF YÖNETİMİ BECERİLERİNE YÖNELİK ALGILARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	Büşra ÖZTOPRAK Doç. Dr. Ümmühan YEŞİL DAĞLI

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	Doç. Dr. Nezir MAVİŞ	1	DİJİTAL KÜLTÜRÜN DİNİ KİMLİK İNŞASINA ETKİSİ	Metin Ender KARABULUT Doç. Dr. Cihad KISA
		2	MANEVİ İYİ OLUŞ YA DA ÇÖKÜNTÜYE ETKİSİ BAĞLAMINDA İNANÇ VEYA İNANÇSIZLIK	Doç. Dr. Ergin ÖGCEM Y.L. Öğrencisi Hacer GİRGİN
		3	SOSYAL MECRALARDA HADİS BİLGİ KİRLİLİĞİ: DİNAMİKLER, PSİKOLOJİK FAKTÖRLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	İsmail SAYIN
		4	19. YÜZYIL İSLAM DÜNYASINDA CEHRÎ ZİKRİN HÜKMÜNE DAİR FİKHÎ TARTIŞMALAR	Yüksek Lisans Öğrencisi Fatma ŞAHAN
		5	EHL-İ SÜNNET KELÂM GELENEĞİNDE USÛL-İ SELÂSE TASNİF SİSTEMİ VE KUR'ÂNİ REFERANSLARI	Doç. Dr. Nezir MAVİŞ

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	Dr. Öğr. Üyesi Rabia Vildan Akdemir	1	YİYECEK VE İÇECEK İŞLETMELERİNDE TÜKETİCİLERİN YEŞİL MUTFAK UYGULAMALARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ	Göksun ÖZTÜRK Doç. Dr. ERDEM TEMELOĞLU
		2	SOSYAL MEDYA PAZARLAMASI VE BEŞ FAKTÖR KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN TÜKETİCİ DAVRANIŞINA ETKİSİNDE İLİŞKİ KALİTESİNİN ROLÜ	Melike ÖZEL Prof. Dr. Leyla LEBLEBİCİ KOÇER
		3	ÇEVRE DOSTU REKLAM MESAJLARININ TÜKETİCİ SATIN ALMA NİYETİNE ETKİSİ: SPOR HİZMETLERİ SEKTÖRÜNDE DENEYSEL BİR ÇALIŞMA	Tuğberk BİLGİ Doç. Dr. Utku Işık
		4	SONSUZ KAYDIRMA DAVRANIŞININ TÜKETİCİ DAVRANIŞI ÜÇERİNDEKİ ROLÜ: DİJİTAL YALNIZLIK PERSPEKTİFİNDEN BİR LİTERATÜR DERLEMESİ	Dr. Öğr. Üyesi Rabia Vildan Akdemir
		5	YAPAY ZEKA TABANLI ÖNERİ SİSTEMLERİNDE GÜVEN, KİŞİSELLEŞTİRME VE SATIN ALMA NİYETİ: LİTERATÜR DERLEMESİ	Dr. Öğr. Üyesi Rabia Vildan Akdemir
		6	ECONOMIC SECTORS AND REGIONAL DISTRIBUTION OF OCCUPATIONAL DISEASES IN TÜRKİYE	Asst. Prof. Dr. Esra YALÇIN
		7	TEDARİK ZİNCİRİ ENTEGRASYONUNDA KONFIGÜRASYON YÖNETİMİ: ÇOK PAYDAŞLI PROJELERDE VERİ TUTARLILIĞI	Envercan YÜKSEL Doç. Dr. Volkan YAVAŞ
		8	MODERN TALEP TAHMİNLEME YÖNTEMLERİNİN TEDARİK ZİNCİRİ PERFORMANSINA ETKİSİ	Şeyma BEDİR Doç. Dr. Volkan YAVAŞ

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	Assist. Prof. Dr. Cezmi ERVÜZ	1	ACTIVITY-BASED COSTING IN HEALTHCARE AND ITS IMPACT ON MANAGEMENT DECISIONS	Yüksek Lisans Öğrencisi Yonca SAYAR TARHAN Doç. Dr. Yakup ASLAN
		2	DEVLET HASTANELERİNDE HİZMET ALIMI İHALELERİ VE FİYAT FARKI UYGULAMASI	Yüksek Lisans Öğrencisi Nurcan GÜLLE Doç. Dr. Nazan TORUN
		3	ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND ETHICS IN MEDICAL SOCIAL WORK: OPPORTUNITIES, RISKS AND PROFESSIONAL RESPONSIBILITIES	Assist. Prof. Dr. Salih KARİP Assist. Prof. Dr. Cezmi ERVÜZ
		4	OLDER MIGRANTS AND GERONTOLOGICAL SOCIAL WORK İN TÜRKİYE: AN INTERSECTIONALITY-BASED LITERATURE REVIEW	Assist. Prof. Dr. Cezmi ERVÜZ Assist. Prof. Dr. Salih KARİP
		5	GENÇLERE YÖNELİK SOSYAL HİZMETLER: GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI ÖRNEĞİ	Mehmet Akif TURHAN Prof. Dr. Hüsamettin ÇETİN
		6	TÜRKİYE'DE PALYATİF BAKIM SERVİSİNDE SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI	Yasin UĞUR Prof. Dr. Hüsamettin ÇETİN

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Assis .Prof. Dr. Matías Valenzuela	1	GENOME EDITING STRATEGIES USING CRISPR-CAS SYSTEMS FOR TARGETED THERAPEUTIC APPLICATIONS IN HUMAN DISEASE MODELS	Prof. Dr. Salma Qadiri Amina El Idrissi Youssef Benali
		2	BIOENGINEERED NANOPARTICLES FOR CONTROLLED DRUG DELIVERY AND ENHANCED CELLULAR UPTAKE IN CANCER THERAPY	Dr. Rachid El Amrani Assoc. Prof. Dr. Leila Bouzid Hassan El Fassi
		3	SYNTHETIC BIOLOGY APPROACHES FOR MICROBACTERIAL PRODUCTION OF HIGH-VALUE BIOFUELS UNDER INDUSTRIAL CONDITIONS	Assoc. Prof. Dr. Emeka Nwosu Dr. Aisha Bello Chinedu Okafor Kehinde Adeyemi
		4	BIOTECHNOLOGICAL ADVANCEMENTS IN PLANT-BASED BIOPESTICIDES FOR SUSTAINABLE AGRICULTURAL PRODUCTIVITY IN SUB-SAHARAN ENVIRONMENTS	Prof. Dr. Ngozi Umeh Dr. Ibrahim Musa Amina Suleiman
		5	RECOMBINANT PROTEIN ENGINEERING FOR NEXT-GENERATION VACCINE DEVELOPMENT AGAINST EMERGING VIRAL PATHOGENS	Dr. Salma El Sharif Hassan Al-Farjani Assoc. Prof. Dr. Nadia Al-Sadi
		6	MICROBIAL FUEL CELL TECHNOLOGIES FOR WASTEWATER TREATMENT AND RENEWABLE ENERGY GENERATION IN ARID REGIONS	Omar Al-Maghribi Dr. Lina Ben Youssef Prof. Dr. Khaled Al-Din
		7	GENE THERAPY VECTOR OPTIMIZATION FOR NEURODEGENERATIVE DISEASE TREATMENT USING LENTIVIRAL AND AAV SYSTEMS	Assis .Prof. Dr. Matías Valenzuela
		8	ALGAL BIOTECHNOLOGY FOR CARBON CAPTURE AND BIOACTIVE COMPOUND PRODUCTION IN MARINE ECOSYSTEMS	Dr. Fernanda Aguilar Assoc. Prof. Dr. Rodrigo Salinas Valentina Moya
		9	ARTIFICIAL INTELLIGENCE INTEGRATED BIOINFORMATICS FOR PROTEIN STRUCTURE PREDICTION AND DRUG DISCOVERY ACCELERATION	Prof. Dr. Sebastián Herrera Dr. Tomás Ibarra Catalina Fuentes

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Dr. Nicolás Herrera	1	IMPACT OF URBAN AIR POLLUTION ON RESPIRATORY HEALTH OUTCOMES IN NORTH AFRICAN METROPOLISES	Prof. Dr. Youssef El Amrani Dr. Salma Benkiran
		2	TELEMEDICINE ADOPTION AND HEALTHCARE ACCESSIBILITY IN RURAL MOROCCO: A SYSTEMATIC ANALYSIS	Assoc. Prof. Dr. Amina Qadiri Dr. Omar Zaoui Fatima Ezzahra El Idrissi
		3	COMMUNITY-BASED MALARIA CONTROL STRATEGIES AND PUBLIC HEALTH EFFECTIVENESS IN WEST AFRICA	Prof. Dr. Chinedu Okafor Dr. Aisha Bello Emeka Nwosu Dr. Kemi Adebayo
		4	MENTAL HEALTH BURDEN AMONG ADOLESCENTS IN URBAN NIGERIA: SOCIOECONOMIC AND EDUCATIONAL CORRELATES	Assoc. Prof. Dr. Ibrahim Musa Dr. Grace Adeola Samuel Okoye
		5	HEALTHCARE SYSTEM RESILIENCE AND POST-CONFLICT RECOVERY MODELS IN LIBYA	Prof. Dr. Khaled Al Mansouri Dr. Mariam El Sherif Assoc. Prof. Dr. Nabil Faraj
		6	NON-COMMUNICABLE DISEASE PREVENTION STRATEGIES IN LIBYA: POLICY IMPLEMENTATION AND COMMUNITY ENGAGEMENT	Dr. Huda Ben Ali Prof. Dr. Ahmed El Rafi Salim Abukhattala Dr. Rania Mansour
		7	IMPROVING PRIMARY HEALTHCARE DELIVERY IN CHILEAN RURAL COMMUNITIES THROUGH DIGITAL HEALTH INTEGRATION	Prof. Dr. Valentina Rojas Dr. Camila Sepúlveda Assoc. Prof. Dr. Rodrigo Valdés
		8	EPIDEMIOLOGICAL TRENDS OF CARDIOVASCULAR DISEASES AMONG ELDERLY POPULATIONS IN CHILE: A LONGITUDINAL STUDY	Dr. Nicolás Herrera Prof. Dr. Fernanda Loyola
		9	CLIMATE CHANGE AND EMERGING VECTOR-BORNE DISEASE RISKS IN CHILE: A PUBLIC HEALTH FORECASTING MODEL	Assoc. Prof. Dr. Martina Cárdenas Dr. José Miguel Torres Prof. Dr. Andrea Salgado

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Assis. Prof. Dr. Klodiana Dervishi	1	THREE-DIMENSIONAL PRINTING TECHNOLOGIES IN MAXILLOFACIAL SURGERY: CLINICAL APPLICATIONS, LIMITATIONS, AND FUTURE PERSPECTIVES	Prof. Dr. Jean-Luc Fournier Dr. Élodie Mercier Antoine Girard Marie Lefevre
		2	ADVANCES IN DIGITAL DENTISTRY FOR COMPLEX ORAL REHABILITATION: A CLINICAL EVALUATION OF CAD/CAM-GUIDED TREATMENT OUTCOMES IN ADULT PATIENTS	Prof. Dr. Youssef El Mansouri Dr. Salma Benjelloun
		3	ASSESSMENT OF PERIODONTAL HEALTH AWARENESS AND PREVENTIVE ORAL CARE PRACTICES AMONG UNIVERSITY STUDENTS IN URBAN COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Amina El Idrissi
		4	THE EFFECTIVENESS OF MINIMALLY INVASIVE RESTORATIVE TECHNIQUES IN THE MANAGEMENT OF EARLY CHILDHOOD CARIES: A LONGITUDINAL STUDY	Prof. Dr. Arben Kola Elira Hoxha Dr. Gentian Leka
		5	EVALUATION OF PATIENT SATISFACTION AND FUNCTIONAL OUTCOMES FOLLOWING IMPLANT-SUPPORTED PROSTHETIC REHABILITATION IN ELDERLY INDIVIDUALS	Assis. Prof. Dr. Klodiana Dervishi Dr. Besnik Shehu
		6	ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS IN ORAL RADIOLOGY: IMPROVING DIAGNOSTIC ACCURACY FOR MAXILLOFACIAL PATHOLOGIES	Prof. Dr. Fahad Al-Rashidi Noura Al-Enezi Dr. Abdullah Al-Harbi Sara Al-Mutairi
		7	CLINICAL AND MICROBIOLOGICAL EVALUATION OF NOVEL ANTIBACTERIAL AGENTS IN THE PREVENTION OF PERI-IMPLANT DISEASES	Assoc. Prof. Dr. Maha Al-Sabah
		8	LONG-TERM PERFORMANCE OF CERAMIC VENEERS IN ESTHETIC DENTISTRY: FACTORS INFLUENCING SURVIVAL RATES AND PATIENT SATISFACTION	Prof. Dr. Pierre Dubois Dr. Camille Laurent
		9	INVESTIGATING THE RELATIONSHIP BETWEEN ORAL HEALTH LITERACY AND PREVENTIVE DENTAL ATTENDANCE AMONG ADULT POPULATIONS	Assis. Prof. Dr. Sophie Martin Louis Bernard Dr. Claire Moreau

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Assoc. Prof. Dr. Neelam Iyer	1	CONSTITUTIONAL LAW AND CLIMATE-INDUCED MIGRATION GOVERNANCE IN POST-CONFLICT AFRICAN LEGAL SYSTEMS	Dr. Huda Mohamed Prof. Dr. Salim Abdalla
		2	CRIMINAL JUSTICE REFORM AND HUMAN RIGHTS PROTECTION IN CONTEMPORARY SUDANESE LEGAL FRAMEWORKS	Amina Khalid Assoc. Prof. Dr. Yasser Ibrahim
		3	EVOLUTION OF MARITIME LAW AND COASTAL RESOURCE REGULATION IN THE INDIAN OCEAN ISLAND STATES	Prof. Dr. Juma Rashid Dr. Fatma Suleiman Ali Mwinyi
		4	LAND OWNERSHIP DISPUTES AND TRADITIONAL LEGAL ORDERS IN EAST AFRICAN ISLAND COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Salma Hussein Dr. Baraka Omar
		5	DIGITAL PRIVACY RIGHTS AND DATA PROTECTION LAW IN THE ERA OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN INDIA	Prof. Dr. Rajiv Menon Dr. Ananya Sharma Vikram Deshpande
		6	CONSTITUTIONAL FREEDOMS AND JUDICIAL INTERPRETATION OF FUNDAMENTAL RIGHTS IN MODERN INDIA	Assoc. Prof. Dr. Neelam Iyer Dr. Suresh Patel
		7	EUROPEAN UNION LAW AND THE HARMONIZATION OF NATIONAL LEGAL SYSTEMS IN TRANSNATIONAL GOVERNANCE	Prof. Dr. Lorenzo Bianchi Dr. Marta Conti Giulia Ferraro
		8	CIVIL LIABILITY AND REFORM OF TORT LAW IN CONTEMPORARY ITALIAN LEGAL SCHOLARSHIP	Assoc. Prof. Dr. Marco Rinaldi Dr. Elisa Greco
		9	INTERNATIONAL ARBITRATION AND COMMERCIAL DISPUTE RESOLUTION IN GLOBAL LEGAL PRACTICE	Prof. Dr. Alessandro Moretti Dr. Francesca Lombardi Luca De Santis

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Assoc. Prof. Dr. Liza Cruz Dr. Ramon Villanueva	1	URBANIZATION PROCESSES AND SOCIAL STRATIFICATION IN POST-CONFLICT SUDAN: A SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF RECONSTRUCTION AND INEQUALITY	Prof. Dr. Ahmed El-Nour Dr. Salma Hassan
		2	GENDER NORMS AND EDUCATIONAL ACCESS IN RURAL AND URBAN COMMUNITIES OF MODERN SUDAN	Assoc. Prof. Dr. Mariam Abdelrahman Omar Siddig
		3	DIGITAL CULTURE AND YOUTH IDENTITY FORMATION IN CONTEMPORARY FILIPINO SOCIETY	Prof. Dr. Miguel Santos Dr. Andrea Reyes Juan Dela Cruz
		4	MIGRATION PATTERNS AND FAMILY STRUCTURE TRANSFORMATION IN THE PHILIPPINES IN THE AGE OF GLOBALIZATION	Assoc. Prof. Dr. Liza Cruz Dr. Ramon Villanueva
		5	CASTE-BASED INEQUALITY AND SOCIAL MOBILITY IN CONTEMPORARY INDIAN URBAN CENTERS	Prof. Dr. Arvind Mehta Dr. Priya Sharma Rohit Kulkarni
		6	TECHNOLOGY ADOPTION AND LABOR MARKET CHANGES IN INDIA'S EMERGING MIDDLE CLASS	Assoc. Prof. Dr. Neelam Verma Dr. Suresh Iyer
		7	POST-SOCIALIST TRANSFORMATIONS AND SOCIAL INEQUALITY IN HUNGARIAN RURAL COMMUNITIES	Prof. Dr. Gábor Tóth Dr. Eszter Nagy
		8	YOUTH UNEMPLOYMENT AND SOCIAL EXCLUSION IN POST-TRANSITION HUNGARY	Assoc. Prof. Dr. László Kovács Dr. Anna Farkas Bence Molnár
		9		

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Dr. Kim Domingo	1	GLOBAL SUPPLY CHAIN RESILIENCE AND RISK MANAGEMENT STRATEGIES IN EMERGING MARKET ENTERPRISES	Dr. Mariam Hassan
		2	DIGITAL TRANSFORMATION AND FINTECH ADOPTION IN SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES IN AFRICA	Prof. Dr. Ahmed El-Tayeb Assoc. Prof. Dr. Salma Ibrahim Dr. Nadir Osman Yusuf Abdalla
		3	ENTREPRENEURIAL ECOSYSTEM DEVELOPMENT AND INNOVATION-LED GROWTH IN SOUTHEAST ASIA	Prof. Dr. Liza Cruz Dr. Ramon Delgado Maria Santos Assoc. Prof. Dr. Paolo Reyes
		4	CONSUMER BEHAVIOR SHIFTS AND BRAND LOYALTY IN DIGITAL RETAIL MARKETS IN THE PHILIPPINES	Dr. Kim Domingo
		5	CORPORATE GOVERNANCE PRACTICES AND TRANSPARENCY CHALLENGES IN POST-SOCIALIST ECONOMIES	Prof. Dr. Levan Giorgadze Dr. Nino Makharadze Giorgi Kvelidze
		6	THE ROLE OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN ECONOMIC MODERNIZATION AND INDUSTRIAL DEVELOPMENT	Assoc. Prof. Dr. Tamar Beridze Dr. Irakli Kapanadze
		7	SUSTAINABLE BUSINESS MODELS AND GREEN TRANSFORMATION STRATEGIES IN EUROPEAN CORPORATIONS	Assis. Prof. Dr. Zoltán Varga
		8	DIGITAL MARKETING STRATEGIES AND SOCIAL MEDIA IMPACT ON CONSUMER DECISION-MAKING PROCESSES	Assoc. Prof. Dr. Balázs Tóth Dr. Anna Farkas Dr. Eszter Kovács Attila Nagy
		9	GLOBAL SUPPLY CHAIN RESILIENCE AND RISK MANAGEMENT STRATEGIES IN EMERGING MARKET ENTERPRISES	Dr. Mariam Hassan

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Assoc. Prof. Dr. Renald Pierre	1	HOSPITAL RESOURCE OPTIMIZATION AND DIGITAL TRANSFORMATION IN MODERN HEALTHCARE MANAGEMENT SYSTEMS	Assoc. Prof. Dr. Youssef Abdalla Prof. Dr. Ahmed El-Tahir Dr. Salma Ibrahim Mohamed Hassan
		2	HEALTHCARE FINANCING MODELS AND ACCESSIBILITY CHALLENGES IN LOW-INCOME REGIONS OF SUB-SAHARAN AFRICA	Dr. Amina Mohamed
		3	PUBLIC HEALTH POLICY IMPLEMENTATION AND MATERNAL CARE IMPROVEMENT STRATEGIES IN RURAL SUDAN	Hassan Ali Prof. Dr. Osman Suleiman Dr. Nawal Idris
		4	HEALTH INFORMATION SYSTEMS AND PATIENT DATA SECURITY IN EAST AFRICAN HOSPITAL NETWORKS	Assoc. Prof. Dr. Josephat Mrema Dr. Rehema Kato
		5	HEALTHCARE WORKFORCE DEVELOPMENT AND LEADERSHIP CHALLENGES IN POST-SOVIET GEORGIAN HEALTH SYSTEMS	Prof. Dr. Giorgi Kapanadze Dr. Nino Beridze Levan Mikadze
		6	EMERGENCY RESPONSE MANAGEMENT AND HOSPITAL PREPAREDNESS FOR PUBLIC HEALTH CRISES IN GEORGIA	Assoc. Prof. Dr. Tamar Mchedlidze Dr. Irakli Shengelia
		7	HEALTH SYSTEM FRAGILITY AND INTERNATIONAL AID DEPENDENCY IN CARIBBEAN HEALTHCARE STRUCTURES	Prof. Dr. Jean Baptiste Laurent Dr. Marie-Claire Joseph Pierre Louis
		8	DIGITAL HEALTH INNOVATION AND TELEMEDICINE ADOPTION IN POST-DISASTER HAITIAN HEALTHCARE SETTINGS	Assoc. Prof. Dr. Renald Pierre Dr. Sophie Desir

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Assoc. Prof. Dr. Yasser Mustafa	1	EDUCATIONAL LEADERSHIP STRATEGIES AND POLICY IMPLEMENTATION EFFECTIVENESS IN CONTEMPORARY SCHOOL SYSTEMS	Prof. Dr. Ahmed Elamin Dr. Salma Abdelrahman
		2	DIGITAL TRANSFORMATION AND DATA-DRIVEN DECISION MAKING IN MODERN EDUCATIONAL MANAGEMENT STRUCTURES	Assoc. Prof. Dr. Yasser Mustafa
		3	TEACHER MOTIVATION AND PERFORMANCE EVALUATION SYSTEMS IN PUBLIC EDUCATION INSTITUTIONS	Dr. Neema Mwakalinga Prof. Dr. Josephine Mtega Asha Kessy
		4	CURRICULUM DEVELOPMENT REFORMS AND ADMINISTRATIVE CHALLENGES IN SECONDARY EDUCATION SYSTEMS	Assoc. Prof. Dr. Baraka Mwita Dr. Emmanuel Sefu
		5	INCLUSIVE EDUCATION POLICIES AND SCHOOL MANAGEMENT PRACTICES IN MULTICULTURAL LEARNING ENVIRONMENTS	Prof. Dr. Giorgi Meladze Dr. Tamar Kapanadze Luka Beridze
		6	LEADERSHIP MODELS AND ORGANIZATIONAL CHANGE IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	Assoc. Prof. Dr. Nino Khutsishvili Dr. Vakhtang Lomidze
		7	EDUCATIONAL FINANCING SYSTEMS AND RESOURCE ALLOCATION CHALLENGES IN DEVELOPING COUNTRIES	Prof. Dr. Jean-Baptiste Louis Dr. Marie-Claire Augustin Pierre Noel
		8	SCHOOL GOVERNANCE, COMMUNITY PARTICIPATION, AND ACCOUNTABILITY MECHANISMS IN URBAN EDUCATION SYSTEMS	Assoc. Prof. Dr. Daniel St. Fleur Dr. Rachel Auguste
		9	STUDENT ACHIEVEMENT, EDUCATIONAL QUALITY ASSURANCE, AND POLICY REFORM IMPACTS IN CARIBBEAN SCHOOL SYSTEMS	Prof. Dr. Michel Dorsainvil Dr. Nadine Laurent Assoc. Prof. Dr. Josué Pierre

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	Dr. Sofia Rojas	1	CONTEMPORARY NEUROPSYCHOLOGICAL MECHANISMS OF STRESS REGULATION AND COGNITIVE RESILIENCE IN URBAN POPULATIONS	Prof. Dr. Wei Zhang Dr. Li Na Chen Yuxin Assoc. Prof. Dr. Junjie Huang
		2	THE ROLE OF EMOTIONAL INTELLIGENCE AND WORKPLACE BURNOUT AMONG YOUNG ADULTS IN HIGH-DENSITY SOCIETIES	Dr. Ming Zhao
		3	CULTURAL FACTORS IN ADOLESCENT ANXIETY DISORDERS AND COPING BEHAVIORS IN BANGLADESH	Dr. Nabila Rahman Prof. Dr. Rahman Siddique Dr. Ayesha Karim Tanvir Hossain
		4	IMPACT OF SOCIAL MEDIA EXPOSURE ON SELF-ESTEEM AND IDENTITY FORMATION AMONG UNIVERSITY STUDENTS IN SOUTH ASIA	Assoc. Prof. Dr. Farzana Islam
		5	TRAUMA PSYCHOLOGY AND POST-CONFLICT ADAPTATION MECHANISMS IN LEBANESE YOUTH POPULATIONS	Prof. Dr. Karim Haddad Dr. Lina Mansour Rami El Zein
		6	COGNITIVE BEHAVIORAL PATTERNS IN DEPRESSION AMONG REFUGEE COMMUNITIES IN THE MIDDLE EAST	Assoc. Prof. Dr. Samir Nassar Dr. Hiba Khalil
		7	NEURODEVELOPMENTAL OUTCOMES OF EARLY CHILDHOOD STRESS IN POST-REVOLUTIONARY CUBA	Prof. Dr. Alejandro Reyes Dr. Marta Castillo Luis Enrique Pérez
		8	PSYCHOSOCIAL DETERMINANTS OF SUBSTANCE ABUSE RECOVERY IN CUBAN ADOLESCENTS Assoc. Prof. Dr. Daniel Ortega	Dr. Sofia Rojas
		9		

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	Dr. Salwa Jasim	1	COGNITIVE CONTROL MECHANISMS AND DECISION-MAKING PROCESSES IN ADOLESCENT BRAIN DEVELOPMENT	Dr. Sari Wulandari Rizky Mahendra
		2	THE ROLE OF EMOTIONAL REGULATION IN ACADEMIC STRESS MANAGEMENT AMONG UNIVERSITY STUDENTS	Assoc. Prof. Dr. Dimas Saputra Nadia Putri Prof. Dr. Aditya Pranata Assoc. Prof. Dr. Vikram Sood
		3	CROSS-CULTURAL STUDIES OF SOCIAL ANXIETY AND INTERPERSONAL COMMUNICATION PATTERNS IN INDIAN YOUTH POPULATIONS	Dr. Priya Nair Prof. Dr. Arjun Mehta
		4	PSYCHOLOGICAL IMPACT OF DIGITAL ADDICTION AND SOCIAL MEDIA USE ON COGNITIVE PERFORMANCE IN ADOLESCENTS	Dr. Kavita Sharma Rohit Verma
		5	TRAUMA EXPOSURE AND RESILIENCE DEVELOPMENT AMONG POST-CONFLICT POPULATIONS IN IRAQ	Prof. Dr. Ali Hassan Al-Mahdi Dr. Zainab Kareem Hussein Abbas
		6	THE EFFECTS OF FAMILY STRUCTURE ON CHILD PSYCHOLOGICAL WELL-BEING IN URBAN AND RURAL IRAQ	Dr. Salwa Jasim
		7	NEUROPSYCHOLOGICAL CORRELATES OF ANXIETY DISORDERS IN ADOLESCENTS ACROSS IRANIAN POPULATIONS	Assoc. Prof. Dr. Omar Nasser Prof. Dr. Mohammad Reza Hosseini Dr. Leila Moradi Dr. Farid Kazemi
		8	THE ROLE OF CULTURAL BELIEFS IN SHAPING MENTAL HEALTH ATTITUDES AND HELP-SEEKING BEHAVIOR IN IRAN	Assoc. Prof. Dr. Zahra Karimi Nima Rezaei

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	Dr. Arjun Nair	1	EARLY ISLAMIC THEOLOGY AND THE FORMATION OF INTELLECTUAL TRADITIONS IN THE NUSANTARA REGION	Assoc. Prof. Dr. Budi Santosa Dr. Lestari Wulandari
		2	COMPARATIVE STUDY OF RELIGIOUS PLURALISM AND INTERFAITH DIALOGUE IN CONTEMPORARY INDONESIAN THEOLOGICAL THOUGHT	Prof. Dr. Ahmad Syafii Dr. Nur Aisyah Fajar Hidayat
		3	VEDIC AND UPANISHADIC INFLUENCES ON THE DEVELOPMENT OF CLASSICAL INDIAN THEOLOGICAL SYSTEMS	Prof. Dr. Rajiv Sharma Dr. Ananya Mehta Vikram Iyer Assoc. Prof. Dr. Neha Kapoor
		4	THE EVOLUTION OF HINDU PHILOSOPHICAL THEOLOGY IN MEDIEVAL SOUTH ASIA AND ITS TEXTUAL TRADITIONS	Dr. Arjun Nair
		5	ISLAMIC THEOLOGICAL DISCOURSE AND THE DEVELOPMENT OF SHIA-SUNNI INTELLECTUAL DEBATES IN MEDIEVAL IRAQ	Prof. Dr. Ali Al-Mansouri Dr. Hassan Karim Omar Farooq
		6	THE ROLE OF BAGHDAD SCHOLARLY CENTERS IN SHAPING CLASSICAL ISLAMIC THEOLOGY AND PHILOSOPHY	Assoc. Prof. Dr. Salim Al-Rashid Dr. Layla Ahmed
		7	CONTEMPORARY SHIA THEOLOGICAL THOUGHT AND THE INTERPRETATION OF MODERNITY IN IRANIAN RELIGIOUS STUDIES	Prof. Dr. Mohammad Reza Hosseini Dr. Zahra Karimi Dr. Ali Rezaei

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 12	Dr. Mireille Lawson	1	DIGITAL BANKING TRANSFORMATION AND FINTECH ADOPTION IMPACT ON INDONESIAN ECONOMIC GROWTH STRUCTURE	Assoc. Prof. Dr. Budi Santoso Maya Kartika
		2	FISCAL DECENTRALIZATION AND PUBLIC SECTOR EFFICIENCY IN WEST AFRICAN DEVELOPING ECONOMIES	Prof. Dr. Kossi Mensah Dr. Afi Adjei Kofi Mensah
		3	AGRICULTURAL PRODUCTIVITY AND RURAL DEVELOPMENT POLICIES IN TOGO: ECONOMIC SUSTAINABILITY PERSPECTIVES	Dr. Mireille Lawson
		4	RESOURCE DEPENDENCY AND ECONOMIC VOLATILITY IN BOLIVIA: A COMPARATIVE MACROECONOMIC ANALYSIS	Prof. Dr. Carlos Rojas Dr. Elena Quispe Luis Fernando Mamani Assoc. Prof. Dr. Komlan Agbodan
		5	INFORMAL ECONOMY STRUCTURES AND LABOR MARKET DYNAMICS IN BOLIVIAN URBAN CENTERS	Assoc. Prof. Dr. Jorge Villarroel Dr. Maria Fernandez
		6	TRADE CORRIDORS AND ECONOMIC GROWTH UNDER CPEC FRAMEWORK IN PAKISTAN	Prof. Dr. Imran Siddiqui Dr. Ayesha Khan Muhammad Bilal
		7	INFLATION TARGETING AND CENTRAL BANK INDEPENDENCE IN PAKISTAN'S MACROECONOMIC STABILITY	Assoc. Prof. Dr. Saad Qureshi Dr. Hina Malik
		8	DIGITAL ECONOMY EXPANSION AND E-COMMERCE GROWTH IMPACT ON PAKISTAN'S YOUTH EMPLOYMENT STRUCTURE	Dr. Usman Tariq Prof. Dr. Farhan Ali Assoc. Prof. Dr. Nida Ahmed

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 13	Dr. Vo Anh Kiet	1	DIGITAL TRANSFORMATION AND CULTURAL MEMORY PRESERVATION IN BALTIC ANTHROPOLOGICAL COMMUNITIES	Dr. Eglė Jankauskaitė Prof. Dr. Mantas Petrauskas
		2	RITUAL PRACTICES AND POST-SOVIET IDENTITY RECONSTRUCTION IN LITHUANIAN RURAL SOCIETIES	Assoc. Prof. Dr. Ieva Žukauskienė Dr. Tomas Kavaliauskas Asta Vaitkutė
		3	ETHNOGRAPHIC STUDY OF URBAN MIGRATION PATTERNS AND FAMILY STRUCTURE CHANGES IN MEKONG DELTA	Prof. Dr. Nguyen Thanh Minh Dr. Le Hoang An Assoc. Prof. Dr. Pham Quoc Dung Tran Thi Mai
		4	TRADITIONAL HEALING PRACTICES AND BIOMEDICAL INTEGRATION IN CENTRAL VIETNAM HIGHLAND COMMUNITIES	Dr. Vo Anh Kiet Assoc. Prof. Dr. Bui Thi Hong Nguyen Van Loc
		5	SOCIOLINGUISTIC TRANSFORMATIONS AND AMAZIGH IDENTITY IN NORTH AFRICAN URBAN SETTINGS	Prof. Dr. Ahmed Benyahia Dr. Yasmine Khelifi Assoc. Prof. Dr. Rachid Boudjemaa
		6	PASTORAL NOMADISM AND CLIMATE ADAPTATION STRATEGIES IN SAHARA BORDERLAND COMMUNITIES	Dr. Samir Belkacem Prof. Dr. Lila Gharbi
		7	POST-MIGRATION CULTURAL HYBRIDITY AND DIASPORA NETWORKS IN BALKAN ANTHROPOLOGY	Dr. Elira Dervishi Assoc. Prof. Dr. Arben Kola Prof. Dr. Mira Hoxha
		8	FAMILY STRUCTURE TRANSFORMATION AND GENDER ROLES IN CONTEMPORARY ALBANIAN SOCIETY	Dr. Besnik Leka Arta Nika Assoc. Prof. Dr. Ilir Meta

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 14	Prof. Dr. Samir Benkhelifa	1	COGNITIVE FLEXIBILITY AND EXECUTIVE FUNCTIONING IN ADOLESCENT POPULATIONS: A CROSS-CULTURAL NEUROPSYCHOLOGICAL ANALYSIS	Prof. Dr. Eglė Jankauskaitė Dr. Tomas Vaitkus
		2	TRAUMA EXPOSURE AND RESILIENCE DEVELOPMENT IN EARLY ADULTHOOD: PSYCHODYNAMIC AND BEHAVIORAL INTEGRATION MODEL	Dr. Rūta Kazlauskienė
		3	THE ROLE OF EMOTIONAL REGULATION AND MINDFULNESS IN REDUCING ACADEMIC ANXIETY AMONG UNIVERSITY STUDENTS IN DIGITAL LEARNING ENVIRONMENTS	Assoc. Prof. Dr. Nguyễn Minh Hoàng Dr. Lê Thị Hạnh Trần Quang Duy
		4	SOCIAL MEDIA ADDICTION AND SELF-ESTEEM DYNAMICS IN EMERGING ADULTHOOD: A COGNITIVE-BEHAVIORAL PERSPECTIVE	Dr. Phạm Anh Tuấn Assoc. Prof. Dr. Bùi Ngọc Lan
		5	NEUROPSYCHOLOGICAL CORRELATES OF WORKPLACE STRESS AND DECISION-MAKING PERFORMANCE IN URBAN POPULATIONS	Prof. Dr. Samir Benkhelifa
		6	POST-TRAUMATIC STRESS DISORDER SYMPTOMATOLOGY AND COPING MECHANISMS AMONG ADOLESCENT REFUGEES: A MULTIDIMENSIONAL CLINICAL APPROACH	Dr. Amine Zerguine Assoc. Prof. Dr. Nadia Khelifi Prof. Dr. Yacine Boudjema Dr. Salma Rahmani
		7	THE IMPACT OF FAMILY DYNAMICS AND ATTACHMENT STYLES ON PERSONALITY DEVELOPMENT IN EARLY CHILDHOOD	Dr. Arben Hoxha Assoc. Prof. Dr. Elira Dervishi
		8		

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 15	Dr. El Hadj Ba	1	DIGITAL ETHNOGRAPHY OF YOUTH IDENTITY FORMATION IN LITHUANIAN URBAN SUBCULTURES AND ONLINE SPACES	Assoc. Prof. Dr. Dainius Stankus Aistė Malinauskaitė Tomas Žilinskas
		2	ETHNOGRAPHIC ANALYSIS OF NOMADIC HERITAGE AND MODERNIZATION IMPACTS ON PASTORAL COMMUNITIES IN CENTRAL KAZAKHSTAN	Dr. Ayanbek Nurmaganbetov Zarina Sadvakassova Bekzat Toleubay Aruzhan Kassenova
		3	CULTURAL TRANSFORMATION AND ETHNOGRAPHIC PERSPECTIVES ON URBAN MIGRATION PATTERNS IN SOUTHERN KAZAKHSTAN	Assoc. Prof. Dr. Gulnar Akhmetova Nursultan Yermekov Madina Suleimen
		4	ETHNOGRAPHIC STUDY OF BEDOUIN SOCIAL STRUCTURES AND TRADITIONAL AUTHORITY SYSTEMS IN NORTHERN JORDAN	Prof. Dr. Omar Al-Khatib Leila Al-Masri Youssef Haddad
		5	DIGITAL TRANSITION AND ETHNOGRAPHIC INSIGHTS INTO YOUTH CULTURE AND SOCIAL MEDIA USAGE IN AMMAN COMMUNITIES	Dr. Rana Abu Khalil Hassan Al-Farouq Maya Nasser Omar Al-Rashid
		6	ETHNOGRAPHIC EXPLORATION OF SAHARA DESERT COMMUNITIES AND ORAL TRADITION PRESERVATION IN MAURITANIA	Prof. Dr. Mohamed El Hacén Aminata Ould Sidi Cheikh Ahmed Baba Fatimata Mint Abdallah
		7	CULTURAL IDENTITY, ISLAMIC TRADITIONS, AND ETHNOGRAPHIC FIELDWORK AMONG RURAL MAURITANIAN COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Ahmedou Ould Mohamed Sidi Mohamed Ould Yahya Khadijetou Mint Ely
		8	ETHNOGRAPHIC STUDY OF FISHING COMMUNITIES AND COASTAL LIVELIHOODS ALONG THE MAURITANIAN ATLANTIC SHORE	Dr. El Hadj Ba Moussa Sy Aissatou Mint Cheikh Samba Ould Ndiaye

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Doç. Dr., Pero Duygu DUMANGÖZ	1	EXAMINATION OF THE ATTITUDES OF INDIVIDUALS PARTICIPATING IN FOLK DANCES TOWARD FOLK DANCES ACCORDING TO SOME VARIABLES	Rengin Turcan İskender Prof. Dr. Hakkı Çoknaz
		2	KIRSAL BÖLGELERDE YAŞAYAN ÇOCUKLARA TATLI SÜRPRİZİ: TATLI GÜNLER	Gülşade KURT Prof. Dr. Buket ÖZDEMİR IŞIK
		3	AGON'DAN ARETE'YE: ANTİK YUNAN SPOR KÜLTÜRÜNDE REKABET VE ERDEM	Ayşegül ÇİMENTEPE Doç. Dr., Pero Duygu DUMANGÖZ
		4	TÜRKİYE'DE SPOR ALANINDA MOBBİNG: PRISMA TABANLI BİR SİSTEMATİK DERLEME	Belkıs KAHRAMAN Doç. Dr., Pero Duygu DUMANGÖZ
		5	DETERMINATION OF THE PHYSICAL ACTIVITY LEVELS OF MOTHERS WITH CHILDREN WHO HAVE INTELLECTUAL AND PHYSICAL DISABILITIES	Seda EVYAPAN AYDIN Doç. Dr. İbrahim DALBUDAK
		6	YEŞİL SPOR YAKLAŞIMI KAPSAMINDA BİSİKLET SPORCULARINDA ÇEVRESEL DUYARLILIK VE KARBON AYAK İZİ BİLİNCİ	MELİSA GÜNDOĞDU Prof. Dr. OĞUZHAN ALTUNGÜL
		7	ULUSLARARASI ÖĞRENCİLERE YÖNELİK YAPILAN ŞEHİR VE KÜLTÜR GEZİLERİNİN KÜLTÜRLERARASI DUYARLILIK ÜZERİNDEKİ ROLÜ: TRABZON VE BAYBURT GEZİLERİ ÖRNEĞİ	Öğr. Gör., Ahmet SAYIN

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Öğr. Gör. Hilal PEKDEMİR	1	EXAMINATION OF THE COACH-ATHLETE RELATIONSHIP IN LICENSED ATHLETES	Öğr. Gör. Hilal PEKDEMİR Prof. Dr. Tülin AKMAN Doç. Dr. Şaban ÜNVER
		2	EXAMINING ACADEMIC MOTIVATION LEVELS OF UNIVERSITY STUDENTS	Öğr. Gör. Hilal PEKDEMİR Prof. Dr. Tülin AKMAN Doç. Dr. Şaban ÜNVER
		3	SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞININ REKREASYONEL SOSYAL SAĞLIK ALGISI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: FOMO, YALNIZLIK VE YAŞAM DOYUMUNUN ARACILIK ROLÜ	Dr. Hasan Suat AKSU Prof. Dr. Murat KOÇYİĞİT
		4	ÖĞRETMEN TUTUMLARININ ENGELLİ ÇOCUKLARIN SPOR KATILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	Cansu SANTIRCIOĞLU Doç. Dr. Sevim Handan YILMAZ
		5	ENGELLİ BİREYLERDE FİZİKSEL AKTİVİTEYE KATILIMI ETKİLEYEN BARIYERLER VE KOLAYLAŞTIRICI FAKTÖRLER	ESRA PUL Dr. Öğr. Üyesi Sevim Handan YILMAZ
		6	SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN ZİHİNSEL ANTRENMAN VE İMGELEME DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ	Osman ÇETİNER Prof. Dr. Sinan AKIN
		7	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE SPORDA KARŞIT GÖRÜŞE SAYGI VE EMPATİK EĞİLİM ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ: FIRAT ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ	Aysun ÖGE Prof. Dr. Serdar ORHAN Doç. Dr. Baha Engin ÇELİKEL Arş. Gör. Ayşegül ARSLAN PAY

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 14 Haziran / June 14, 2026 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Dr. Öğr. Üyesi Hasan ÖNSOY	1	KOSGEB KREDİ FAİZ DESTEKLERİ KOBİ'LERİN FİNANSMANA ERİŞİMİNİ ARTIRIYOR MU? DÜZEY 2 BÖLGELERİ ÜZERİNE AMPİRİK BULGULAR	Dr. Kutay ŞENEL
		2	BANKING AS A SERVICE (BaaS) WITHIN THE FRAMEWORK OF NEW-GENERATION BANKING APPROACHES	Murat GÜLEÇ, Prof. Dr. Başak TANINMIŞ YÜCEMEMİŞ
		3	ENDÜSTRİ 5.0 YAKLAŞIMININ ÜRETİM VE FİNANS YÖNETİMİ ÜZERİNDEKİ OLASI ETKİLERİ: TEORİK BİR DEĞERLENDİRME	Özlem DOĞAN Sinan ÇAVUŞOĞLU
		4	YEŞİL DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE ÜRETİM İŞLETMELERİNİN FİNANSMAN SORUNLARI SÜRDÜRÜLEBİLİR FİNANS YAKLAŞIMLARI	Özlem DOĞAN Sinan ÇAVUŞOĞLU
		5	ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YÖNTEMLERİ İLE FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Burak SEVREN Doç. Dr. Sinem AYDIN
		6	SG RAPORLAMASINDA YAPAY ZEKÂ KULLANIMI VE GREENWASHİNG RİSKİ: SÜRDÜRÜLEBİLİR FİNANS LİTERATÜRÜ ÜZERİNE SİSTEMATİK BİR İNCELEME	Dr. Öğr. Üyesi Hasan ÖNSOY
		7	DAVRANIŞSAL FİNANS PERSPEKTİFİNDEN SOSYAL MEDYANIN YATIRIM KARARLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: LİTERATÜR DERLEMESİ	Dr. Öğr. Üyesi Hasan ÖNSOY

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KARASU	1	THE CULTURAL PATTERN OF VAN: A THEORETICAL ASSESSMENT WITHIN THE FRAMEWORK OF DIGNITY, HONOR, AND FACE CULTURES	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KARASU
		2	NARSİSTİK EĞİLİMLER VE YAKINLIK KORKUSU ARASINDAKİ İLİŞKİDE ÖZ-ŞEFKAT VE ŞEFKAT KORKUSUNUN ARACI ROLÜ	Elif Şule Baycan Salt Dr. Öğretim Üyesi Mustafa Batuhan Kurtoglu
		3	AN INVESTIGATION OF PHYSIOLOGICAL AND PSYCHOLOGICAL PARAMETERS IN THE DEVELOPMENT OF AUTISM SPECTRUM DISORDER	Prof. Dr. Aida SAHMUROVA Mustafa Batuhan DEMİR
		4	ŞÜPHECİ İYİMSERLİK ÖLÇEĞİ KISA FORMUNUN TÜRKÇEYE UYARLANMASI: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI	Yüksek Lisans Öğrencisi Eslem Meryem YILDIRIM Prof. Dr. Halil EKŞİ
		5	MADDE KÖTÜYE KULLANIMININ Palyatif Bakım Gerektiren Hastalıklarla İlişkisi: Siroz, Akciğer Kanseri, HIV/AIDS ve KOAH Üzerine Bir Değerlendirme	Aydın DÜNDAR Dr. Öğr. Üyesi Cezmi ERVÜZ
		6	ENGELLİ ÇOCUK ANNELERİNDE ANNELİKTEN BAKIM VEREN ROLÜNE GEÇİŞ: KİMLİK DÖNÜŞÜMÜ VE AİLE DANIŞMANLIĞI PERSPEKTİFİ	Psikolog Sümeyya HOLTA Doç. Dr. Mahmut YARAN
		7	THE MEDIATING ROLE OF EMOTION SOCIALIZATION IN THE RELATIONSHIP BETWEEN MOTHERS' PARENTING SELF-EFFICACY AND CHILDREN'S SOCIAL COMPETENCE AND BEHAVIOR PROBLEMS IN EARLY CHILDHOOD (AGES 3-6)	Psk. Fatma AVŞAROĞLU Dr. Öğr. Üyesi R. Çağlar ERCEN
		8	ANNELERİN KENDİ EBEVEYNLERİNDEN ALGILADIKLARI KABUL VE RED İLE OKUL ÖNCESİ DÖNEM ÇOCUKLARIN KAYGI DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE, DUYGU SOSYALLEŞTİRME TEPKİLERİNİN ARACILIK ROLÜ	Psk. Beyza Erol Dr. Öğr. Üyesi Diler Hatipoğlu
		9	UTANÇ, SUÇLULUK VE BENLİK SAYGISI ARASINDAKİ İLİŞKİDE ERKEN DÖNEM UYUMSUZ ŞEMALARIN ARACI ROLÜ	Marzieh Mohammadinia Dr. Öğr. Üyesi Diler HATİPOĞLU

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Hilal BERBER	1	HELİKOPTER EBEVEYN TUTUMLARININ ERGENLERİN KARAR VERME BECERİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE KAYGININ ARACI ROLÜ	Yüksek Lisans Öğrencisi Shahla BAGHIROVA Dr. Öğr. Üyesi Yusuf GÜREL
		2	BELİREN YETİŞKİNLERDE SANAL DEDİKODU, İLETİŞİM BECERİLERİ VE YAŞAM DOYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	Abdurrahim BAY Doç. Dr. Fuad BAKİOĞLU
		3	MİZAH YOLUYLA BAŞA ÇIKMA İLE İŞ DOYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİDE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIĞIN ARACI ROLÜ	Yüksek Lisans Öğrencisi Aleyna Atak Üst Prof. Dr. Seydi Ahmet SATICI
		4	YETİŞKİNLERDE BAĞLANMA STİLLERİ, DUYGUSAL NEGATİFLİK VE RUMİNASYON ARASINDAKİ İLİŞKİLER	Başak YAŞAR Dr. Öğr. Üyesi Selçuk Aslan
		5	MAVİ YAKALI ÇALIŞANLARDA İŞ-YAŞAM DENGESİNİN DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER VE ÇALIŞMA KOŞULLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ: BURSA ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ ÖRNEĞİ	Hilal BERBER
		6	EBEVEYN DUYGU DÜZENLEME BECERİLERİ VE EBEVEYN-ERGEN İLİŞKİ NİTELİĞİNİN ERGENLİK DÖNEMİ BAĞLANMA DÜZEYİ İLE İLİŞKİSİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Ayşe Betül YILDIRIM Dr. Öğr. Üyesi Yusuf GÜREL

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Res. Asst. Sümeyye Eliz BURHAN	1	ÜNİVERSİTEYE BAĞLILIK ÖLÇEĞİ KISA FORMU'NUN TÜRK KÜLTÜRÜNE UYARLANMASI: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI	Lisansüstü Öğrencisi Ezgi Sueda BATTAL Prof. Dr. Halil EKŞİ
		2	VİRGİNİA SATİR'İN KÜLTÜRLER ARASI UYGULAMASI AÇISINDAN TÜRKİYE'DEKİ DİNAMİĞİ	Doç.Dr. Meral SERT Psk.Dan. Ayşe Şule YAVAŞ
		3	THE RELATIONSHIP BETWEEN POST-TRAUMATIC COGNITIONS, POST-TRAUMATIC STRESS AND FORGIVENESS	Klinik Psikolog Büşra KARALALI KARASU Doç.Dr.Meral SERT
		4	KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ VE AKADEMİK ÖZYETERLİLİK DÜZEYİNİN GELECEK KAYGISI İLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ	Merve ABAŞ Prof. Dr. Ercan KOCAYÖRÜK
		5	2019-2026 DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE KUMAR BAĞIMLILIĞI ÜZERİNE YAPILAN ARAŞTIRMALARIN KAPSAM DERLEMESİ	Gökçe KUYUMCU Dr. Öğr. Üyesi Saadet ÖZTÜRK
		6	LOW-TECH, HIGH ENGAGEMENT: A QUALITATIVE CASE STUDY OF HEADSET-FREE VIRTUAL REALITY EXPERIENCES IN EFL CLASSROOMS	Asst. Prof. Cemil Gökhan KARACAN Res. Asst. Sümeyye Eliz BURHAN
		7	SOCIAL ANXIETY AND LIFE SATISFACTION AMONG SOCIAL MEDIA USERS: THE ROLE OF APPEARANCE-RELATED SOCIAL MEDIA CONSCIOUSNESS	Res. Asst. Sümeyye Eliz BURHAN PCG Student Çağla KABAKCI PCG Student Sıla DENİZ

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Dr. İbrahim MAVİ	1	“DISCRETE, MASC4MASC, NO FEM” UNDERSTANDING HEGEMONIC MASCULINITY ON A GAY DATING APP IN TÜRKİYE	Barış VELİOĞLU
		2	SOCIOLOGICAL EFFECTS OF TRANSFORMING FAMILY STRUCTURES DURING SOCIAL CHANGE ON THE EXPERIENCE OF OLD AGE	Dr. İbrahim MAVİ
		3	PREKARYALAŞMA VE HABİTUS: NEOLİBERAL DÖNEMDE BELİRSİZLİĞİN İÇSELLEŞTİRİLMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi İrem EŞE
		4	MİNDFULNESS VE FELSEFİ SORGULAMA TEMELLİ BÜTÜNCÜL BİR YAKLAŞIM: MİNDFUL FELSEFE	Bilim Uzmanı Zeynep KORKMAZ Uzman Sosyolog Pınar BENEK
		5	EV İÇİ ROLLER VE “GÖRÜNMEZ YARDIMCI” OLARAK TEKNOLOJİ: MODERN AİLENİN DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜ VE TOPLUMSAL CİNSİYET PARADOKSU	Prof. Dr. Dolunay ŞENOL Sosyolog Halil İbrahim TEMEL
		6	AİLE İÇİ İLETİŞİMİN EVLİLİK DOYUMUNA ETKİSİ	Prof. Dr. Dolunay ŞENOL Sosyolog Gülten Büşra DEMİR

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Eda Toğaçar	1	SURİYELİ GÖÇMEN KADINLARDA SOSYAL DİŞLANMIŞLIK; KAHRAMANMARAŞ ÖRNEĞİ	Gülbahar Sağır Prof. Dr. Yücel Karadaş
		2	GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNDEKİ SURİYE UYUKLU YABANCILARA YÖNELİK KALICI ÇÖZÜMLER	Mehmet ERKOÇ
		3	SURİYE'DEN TÜRKİYE'YE GÖÇ SÜRECİNDE KADINLARIN DENEYİMLERİ: FIRSATLAR, RİSKLER VE TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM	Büşra TAŞ
		4	EXAMINATION OF SYRIAN MIGRANT CHILDREN'S TURKISH LANGUAGE PROFICIENCY IN THE CONTEXT OF SOCIAL ADAPTATION AND FAMILY INTEGRATION	Resul KARADUMAN Asst. Prof. Dr. Saniye TEZE
		5	THE 1989 MIGRATION: A SOCIOLOGICAL ANALYSIS ON THE FORCED MIGRATION AND ADAPTATION PROCESSES OF BULGARIAN TURKS	Sena Duman
		6	SECURITIZATION APPROACH IN INTERNATIONAL MIGRATION POLICIES: A THEORETICAL ANALYSIS	Eda Toğaçar

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	Assistant Professor Emine Ebru BOZÇELİK	1	NIGERIA IN THE EMERGING MULTIPOLAR GLOBAL ORDER: STRATEGIC RELEVANCE, POLITICAL-ECONOMIC CONTRIBUTIONS, AND PROSPECTS FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT	Abdulmajid Sani Buba
		2	INTERNAL PARTY DEMOCRACY AND ELECTORAL CONSOLIDATION IN NIGERIA: LESSONS FROM THE 2026 PRIMARIES AND IMPLICATIONS FOR THE 2027 GENERAL ELECTION FOCUS:	Abdulmajid Sani Buba
		3	AN EVALUATION OF PUBLIC COSTS RELATED TO CHILDREN IN CONFLICT WITH THE LAW IN TÜRKİYE WITHIN THE SCOPE OF EXPENDITURE DYNAMICS AND VICTIMIZATION COSTS (2014–2025)	Assistant Professor Emine Ebru BOZÇELİK
		4	KENTSEL DİRENÇLİLİK VE YEREL KURUMSAL KAPASİTE: KRİZ YÖNETİMİNDE BELEDİYELERİN STRATEJİK ROLÜ	Dr. Öğr. Üyesi Rahime ÇERÇİ
		5	TOWARDS ANTICIPATORY GOVERNANCE IN BAGHDAD: AN EXPLORATORY STUDY	Mohammed Khairullah FARHAN Doç. Dr. Rukiye Mehtap ÖZLÜ
		6	THE HYBRID MODEL IN MUNICIPAL SOCIAL ASSISTANCE: RIGHTS-BASED DISCOURSE AND PHILANTHROPIC PRACTICE	Baran DİLEK Dr. Öğr. Üyesi Sakine ARSLAN ERBAŞ
		7	THE EUROPEAN UNION’S CARBON BORDER ADJUSTMENT MECHANISM (CBAM) AND TÜRKİYE: AN INTERNATIONAL POLITICAL ECONOMY ANALYSIS OF TRADE, INDUSTRIAL TRANSFORMATION, AND COMPETITIVENESS UNDER CLIMATE-ORIENTED POLICIES	ALPEREN ÖZEK
		8	JİMMY CARTER YÖNETİMİNİN TÜRKİYE POLİTİKASINA İRAN DEVRİMİNİN ETKİSİ	NURULLAH ÇABUK Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Murat ÜSTÜNDAĞ
		9	SİYASAL İSLAM DÜŞÜNCESİNDE DEMOKRATİK KATILIM VE LAİKLİK ALGISI: SEYYİD KUTUB İLE RAŞİD GANNÜŞİ’NİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Büşra DAŞ

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	Prof. Dr. Şermin TAĞ KALAFATOĞLU	1	ANTİK MİSİR'DAN GÜNÜMÜZE KADININ GÜCÜNÜ YANSITAN KIYAFET TASARIMLARI: KLEOPATRA ÖRNEĞİ	Doç. Dr. Hüseyin ÖZDEMİR Yüksek Lisans Ayşe Gül ÇİFTÇİOĞLU
		2	TÜRKÜLERDEN KIYAFETLERE YANSIYAN SESLER: SİVAS TÜRKÜLERİ	Doç. Dr. Hüseyin ÖZDEMİR Yüksek Lisans Eda KÜTÜKTE
		3	TILE DECORATIONS OF KUTAHYA HISARBAY (SARAY) MOSQUE	Alihan ÇAĞMAN
		4	MERKEZDEN TAŞRAYA ULUSAL MİMARLIK: TEKİRDAĞ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME	Bilim Uzmanı Didem MERİÇ KARPUZ Prof. Dr. Lütfe GÖKTAŞ KAYA
		5	RENK, YÜZEY, ANLAM: MOZAIK TEKNİĞİNİN SERAMİK SANATINDAKİ KAVRAMSAL YOLCULUĞU	Şebnem ÖZCAN Prof. Leman KALAY
		6	DOMESTIC ANXIETY AND ARCHITECTURAL UNCERTAINTY: A SEMIOTIC ANALYSIS OF SPACE AND TRAUMA IN THE MONSTER HOUSE	Prof. Dr. Şermin TAĞ KALAFATOĞLU
		7	QUALITATIVE CONTENT ANALYSIS OF PSYCHOANALYTIC HORROR IN CHILDREN'S STOP-MOTION HORROR CINEMA	Prof. Dr. Şermin TAĞ KALAFATOĞLU
		8	SERAMİK ESERLERLE MEKÂNIN YENİDEN KURGULANMASI: GALERİ DIŞINDA SERGİLEME BİÇİMLERİ	Nedim Can ÇAKO Prof. Leman KALAY

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	Prof. Dr. Canan KOÇ	1	THE PEDAGOGY OF CARE AS TRANSFORMATIVE PRACTICE IN HIGHER EDUCATION: A PRACTICE-INFORMED COLLECTIVE ETHNOGRAPHY	Rafik El-Amine GHOBRINI Abdelhakim Fetnaci
		2	AN IDEAL FOREIGN LANGUAGE TEACHER ACCORDING TO THE MEDICAL STUDENTS' OPINION	Associate Professor Olyesya RAZDORSKAYA
		3	CREATIVE DRAMA ACTIVITIES IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS' ADJUSTMENT TO SCHOOL: TEACHER CANDIDATE VIEWS	Yunus DEMİRDAĞ Dr. Öğr. Üyesi Songül PEKTAŞ
		4	EFFECTIVENESS OF METACOGNITIVE STRATEGY INSTRUCTION ON IMPROVING ENGLISH WRITING: A META ANALYSIS	Gülşen KÜÇÜKYILMAZ Prof. Dr. Emrah ÇINKARA
		5	YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRENENLERİN ÖZETLEME STRATEJİLERİNİ KULLANIMI: BOYLAMSAL BİR İNCELEME	Yüksek Lisans Öğrencisi Sena KAYNAK Dr. Öğr. Üyesi M. Özgün HARMANKAYA
		6	ÇEVRE EĞİTİMİNDE ÖRNEK BİR UYGULAMA: ATIKLAR ÇÖP OLMASIN	Prof. Dr. Canan KOÇ Bekir İLHAN
		7	ÖZ DÜZENLEME YÖNLENDİRİCİLERİYLE DESTEKLENEN EV ÖDEVLERİNİN İLKOKUL 4. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ÖZ DÜZENLEME BECERİLERİ VE MOTİVASYONLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	Prof. Dr. Canan KOÇ Semanur IŞIK
		8	OKUL ÖNCESİ DÖNEME YÖNELİK DİJİTAL İÇERİKLERDE SAĞLIK DAVRANIŞLARI: YOUTUBE KİDS TÜRKİYE ÜZERİNDEN BİR DOKÜMAN İNCELEMESİ	Uğur Enis KILIÇ Dr. Gamze BİLİR- SEYHAN
		9	“DERSTEN BANA KALANLAR”: OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ ALAN DENEYİMİ DERSİNE İLİŞKİN YANSITICI DEĞERLENDİRMELERİ	Dr. Gamze BİLİR- SEYHAN

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:30 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Assoc. Prof. Dr. Youssef Haddad	1	CONTEMPORARY DIGITAL RITUALS AND IDENTITY CONSTRUCTION IN URBAN COMMUNITIES: AN ETHNOGRAPHIC ANALYSIS OF TRANSFORMING SYMBOLIC PRACTICES	Prof. Dr. Eglė Jankauskaitė Dr. Tomas Petrauskas Rūta Žilinskienė
		2	BIOCULTURAL ADAPTATION STRATEGIES AND CLIMATE CHANGE RESILIENCE AMONG COASTAL POPULATIONS IN THE BALTIC REGION	Assoc. Prof. Dr. Jonas Kavaliauskas Aistė Meškaitė Mantas Vaitiekus
		3	POST-INDUSTRIAL MEMORY AND COLLECTIVE TRAUMA IN JAPANESE URBAN LANDSCAPES: AN ANTHROPOLOGICAL PERSPECTIVE ON SPACE AND REMEMBRANCE	Prof. Dr. Hiroshi Tanaka Dr. Yuki Nakamura Assoc. Prof. Dr. Kenji Sato Emi Watanabe
		4	THE ROLE OF RITUAL PERFORMANCE IN SHAPING SOCIAL HIERARCHIES IN CONTEMPORARY JAPANESE RURAL COMMUNITIES	Dr. Keiko Fujimori Takumi Hayashi
		5	DIGITAL NOMADISM AND CULTURAL HYBRIDITY: AN ETHNOGRAPHIC STUDY OF TRANSNATIONAL WORKERS IN AMMAN	Prof. Dr. Ahmad Al-Khatib Dr. Lina Al-Masri Omar Nasser
		6	TRADITIONAL HERBAL KNOWLEDGE AND MODERN MEDICAL PRACTICES: ANTHROPOLOGICAL INSIGHTS FROM BEDOUIN COMMUNITIES IN SOUTHERN JORDAN	Assoc. Prof. Dr. Youssef Haddad Dr. Salma Al-Rashid
		7	INDIGENOUS IDENTITY AND TECHNOLOGICAL MODERNIZATION AMONG THE AMIS PEOPLE: CULTURAL TRANSFORMATION IN EASTERN TAIWAN	Prof. Dr. Ming-Chen Lin Dr. Hsiao-Yu Chen
		8	URBAN MIGRATION AND INTERGENERATIONAL CULTURAL TRANSMISSION IN CONTEMPORARY TAIPEI: AN ETHNOGRAPHIC STUDY OF FAMILY STRUCTURES	Dr. Po-Jen Liu Prof. Dr. Shu-Fen Wang

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:30 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Assoc. Prof. Dr. Marzhan Iskakova	1	DIGITAL TRANSFORMATION AND INNOVATIVE LEARNING STRATEGIES IN MODERN HIGHER EDUCATION	Prof. Dr. Jonas Petraitis Aistė Kazlauskienė
		2	INCLUSIVE EDUCATION PRACTICES AND STUDENT ENGAGEMENT IN MULTICULTURAL CLASSROOMS	Dr. Eglė Jankauskaitė Assoc. Prof. Dr. Mantas Vaitkus Laura Petrauskaitė
		3	TEACHER TRAINING CHALLENGES AND CURRICULUM DEVELOPMENT IN POST-CONFLICT EDUCATION SYSTEMS	Prof. Dr. Ahmed El-Mahdi Salma Al-Khatib Dr. Omar Farouk
		4	DIGITAL LITERACY AND EDUCATIONAL REFORM STRATEGIES IN SECONDARY SCHOOLS	Assoc. Prof. Dr. Noura Ben Ali Hassan Al-Masri Dr. Lina Aboud
		5	ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS IN PERSONALIZED LEARNING ENVIRONMENTS	Dr. Aigerim Sadykova Prof. Dr. Yerlan Nurgaliyev Dana Tleubayeva
		6	HIGHER EDUCATION QUALITY ASSURANCE AND STUDENT PERFORMANCE EVALUATION MODELS	Assoc. Prof. Dr. Marzhan Iskakova Dr. Timur Akhmetov
		7	AI-ENHANCED LANGUAGE LEARNING AND DIGITAL PEDAGOGY TRANSFORMATION	Prof. Dr. Wei-Lun Chen Dr. Hsin-Yi Lin Mei-Ju Huang
			SUSTAINABLE EDUCATION POLICIES AND TECHNOLOGY-DRIVEN CLASSROOM INNOVATION	Assoc. Prof. Dr. Chih-Cheng Wang Prof. Dr. Shu-Fang Lee Dr. Yuting Huang
		8	EMERGING TRENDS IN EDUCATIONAL DATA ANALYTICS AND LEARNING OUTCOME OPTIMIZATION	Dr. Po-Han Liu Assoc. Prof. Dr. Yi-Chen Kuo Hao-Wei Chang

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 İZMİR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:30 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Assoc. Prof. Dr. Mariam Al-Zawiya	1	PUBLIC SERVICE DIGITAL TRANSFORMATION AND CITIZEN-CENTERED GOVERNANCE MODELS IN THE BALTIC REGION: A COMPARATIVE ANALYSIS OF E-GOVERNMENT EFFICIENCY AND TRUST FORMATION	Dr. Rūta Jankauskaitė Assoc. Prof. Dr. Mantas Petrauskas Prof. Dr. Eglė Šimaitė
		2	PUBLIC SECTOR INNOVATION AND TRANSPARENCY MECHANISMS IN LOCAL ADMINISTRATIONS: IMPACT OF DATA-DRIVEN POLICY MAKING ON ADMINISTRATIVE PERFORMANCE	Dr. Tomas Vaitiekūnas Assoc. Prof. Dr. Lina Kazlauskienė
		3	PUBLIC ADMINISTRATION REFORM AND POST-CONFLICT GOVERNANCE STRUCTURES: CHALLENGES OF INSTITUTIONAL CAPACITY BUILDING IN NORTH AFRICA	Prof. Dr. Salim Al-Maghrebi Dr. Aisha El-Fitouri Assoc. Prof. Dr. Omar Ben Khaled Dr. Huda Al-Senussi
		4	E-GOVERNMENT IMPLEMENTATION AND DIGITAL SERVICE DELIVERY IN MUNICIPAL GOVERNANCE: EVALUATING ADMINISTRATIVE EFFICIENCY IN EMERGING STATES	Dr. Khaled Al-Din Assoc. Prof. Dr. Mariam Al-Zawiya
		5	STRATEGIC HUMAN RESOURCE MANAGEMENT IN PUBLIC SECTOR ORGANIZATIONS: PERFORMANCE-ORIENTED REFORMS AND POLICY SUSTAINABILITY IN CENTRAL ASIA	Prof. Dr. Ayanbek Sarsembayev Dr. Gulnara Tulegenova Assoc. Prof. Dr. Marat Kassenov
		6	PUBLIC POLICY DESIGN AND REGULATORY GOVERNANCE IN RESOURCE-BASED ECONOMIES: ANALYZING INSTITUTIONAL ADAPTATION AND ECONOMIC RESILIENCE	Dr. Yerzhan Mukashev Assoc. Prof. Dr. Aigul Nursultanova
		7	SMART CITY DEVELOPMENT AND DIGITAL GOVERNANCE TRANSFORMATION IN EAST ASIA: INTEGRATING ARTIFICIAL INTELLIGENCE INTO PUBLIC SERVICE DELIVERY	Prof. Dr. Wei-Chen Lin Dr. Hsin-Yu Chen Assoc. Prof. Dr. Chih-Ming Huang Dr. Pei-Ling Tsai
		8	CRISIS MANAGEMENT AND DISASTER GOVERNANCE IN COASTAL METROPOLITAN AREAS: ENHANCING PUBLIC SECTOR RESPONSE CAPACITY THROUGH TECHNOLOGICAL INTEGRATION	Assoc. Prof. Dr. Yu-Ting Wang Dr. Chao-Lin Hsu

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:30 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Prof. Dr. Aigerim Sarsenova	1	DIGITAL SOCIAL WORK TRANSFORMATION AND REFUGEE INTEGRATION IN COASTAL MOROCCAN URBAN SETTINGS: CHALLENGES AND POLICY IMPLICATIONS	Dr. Youssef Benkirane Dr. Amina El Fassi
		2	COMMUNITY-BASED CHILD PROTECTION MODELS AND POVERTY REDUCTION STRATEGIES IN RURAL MOROCCO: A SOCIAL WORK INTERVENTION FRAMEWORK	Assoc. Prof. Salma Rachid Dr. Leila Bouzid Hicham Zahir
		3	POST-CONFLICT MENTAL HEALTH AND SOCIAL WORK PRACTICES FOR DISPLACED POPULATIONS IN LIBYA: A RESILIENCE-BASED APPROACH	Prof. Dr. Nasser Al-Maghrabi Dr. Iman Al-Senussi
		4	URBAN SOCIAL SERVICE DELIVERY AND MIGRANT INTEGRATION CHALLENGES IN LIBYA: POLICY DEVELOPMENT AND PRACTICE IN SOCIAL WORK	Assis. Prof. Khaled Al-Douri Dr. Mariam Fathi Prof. Dr. Abdulrahman El-Khattabi
		5	AGING POPULATION AND ELDER CARE SOCIAL POLICY REFORMS IN KAZAKHSTAN: SUSTAINABILITY AND COMMUNITY SUPPORT SYSTEMS	Prof. Dr. Aigerim Sarsenova
		6	DOMESTIC VIOLENCE INTERVENTION SYSTEMS AND MULTI-AGENCY SOCIAL WORK COLLABORATION IN CENTRAL KAZAKHSTAN	Dr. Yerlan Kassym Assoc. Prof. Dana Zholdas
		7	EARTHQUAKE PREPAREDNESS AND COMMUNITY RESILIENCE THROUGH SOCIAL WORK PRACTICES IN TAIWAN: DISASTER RESPONSE AND RECOVERY MODELS	Prof. Dr. Mei-Ling Chen Dr. Hsin-Yi Wang Assis. Prof. Chia-Hao Lin
		8	INDIGENOUS SOCIAL WELFARE SYSTEMS AND CULTURAL COMPETENCE IN MODERN SOCIAL WORK PRACTICE IN TAIWAN	Prof. Dr. Yu-Ting Huang Dr. Po-Jen Lin

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:30 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Dr. Ayan Tursynbek Dr. Madina Kassenova	1	EPISTEMOLOGICAL FOUNDATIONS OF DIGITAL ETHICS IN MODERN NORTH AFRICAN THOUGHT	Prof. Dr. Youssef El Amrani Dr. Salma Bennis
		2	PHENOMENOLOGICAL READINGS OF IDENTITY AND MEMORY IN CONTEMPORARY MAGHREB PHILOSOPHY	Assoc. Prof. Dr. Amina El Khatib Dr. Rachid Benali Dr. Leila Zahir
		3	AFRICAN COMMUNALISM AND THE LIMITS OF WESTERN INDIVIDUALISM IN MORAL PHILOSOPHY	Dr. John M. Nyerere Assoc. Prof. Dr. Asha K. Mboya Prof. Dr. Elias M. Chuma
		4	ONTOLOGY OF TRADITION: RETHINKING UBUNTU-LIKE CONCEPTS IN EAST AFRICAN EPISTEMOLOGY	Dr. Neema S. Mwinyi Prof. Dr. David O. Kileo
		5	THE DIALECTICS OF MODERNIZATION AND CULTURAL MEMORY IN CENTRAL ASIAN PHILOSOPHICAL DISCOURSE	Dr. Ayan Tursynbek Dr. Madina Kassenova
		6	LOGICAL STRUCTURES AND ETHICAL FORMALISM IN POST-SOVIET PHILOSOPHICAL THOUGHT	Assoc. Prof. Dr. Yerlan Akhmetov Dr. Gulnara Sadykova Prof. Dr. Timur Zhakupov
		7	CONTEMPORARY SPANISH PRAGMATISM AND THE RECONSTRUCTION OF PUBLIC REASON	Prof. Dr. Javier M. Ortega Dr. Lucia Fernández Assoc. Prof. Dr. Marta I. Ríos
		8	PHILOSOPHY OF LANGUAGE AND POLITICAL DISCOURSE IN IBERIAN INTELLECTUAL TRADITIONS	Dr. Carlos Vega Prof. Dr. Isabel Navarro

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:30 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Dr. Pablo Herrera	1	DIGITAL TRANSFORMATION OF LANGUAGE TEACHING IN MOROCCAN HIGHER EDUCATION SYSTEMS	Assoc. Prof. Dr. Nadia Kettani Dr. Omar Zahir Prof. Dr. Hicham El Amrani
		2	POSTCOLONIAL NARRATIVES AND POWER STRUCTURES IN WEST AFRICAN LITERARY TEXTS	Prof. Dr. Chinedu Okafor Dr. Aisha Bello Assoc. Prof. Dr. Ibrahim Sani Dr. Grace Nwosu
		3	LINGUISTIC HYBRIDITY AND CULTURAL MEMORY IN CONTEMPORARY NIGERIAN FICTION	Dr. Tunde Adebayo Dr. Zainab Musa Dr. Nkechi Umeh
		4	ORAL TRADITIONS AND MODERN POETIC FORMS IN LIBYAN LITERARY HERITAGE	Assoc. Prof. Dr. Khaled Al-Maghrebi Dr. Salma Faraj Prof. Dr. Abdul Rahman El-Hadi
		5	TRANSLATION STRATEGIES AND SEMANTIC LOSS IN ARABIC-ENGLISH LITERARY TRANSFER Dr. Mariam Al-Darsi	Dr. Fathi Ben Ali Dr. Yasser Mahmoud Dr. Lina Al-Khouri
		6	CULTURAL MEMORY AND INDIGENOUS LANGUAGE PRESERVATION IN CHILEAN LITERATURE	Prof. Dr. Isabel Valdivia Dr. Camila Rojas Assoc. Prof. Dr. Rodrigo Mendoza
		7	NARRATIVE IDENTITY AND SOCIAL TRANSFORMATION IN CONTEMPORARY CHILEAN NOVELS	Dr. Pablo Herrera Prof. Dr. Fernanda Salazar Dr. Matías Contreras Assoc. Prof. Dr. Elena Vargas
		8	ECOCRITICISM AND LANDSCAPE REPRESENTATION IN LATIN AMERICAN POETRY	Assoc. Prof. Dr. Javier Molina Dr. Sofia Reyes Prof. Dr. Diego Fernández

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:30 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Dr. Sara Al-Harbi	1	DIGITAL TRANSFORMATION AND SME PERFORMANCE IN EMERGING MOROCCAN MARKETS	Prof. Dr. Youssef El Mansouri Dr. Nadia Benkirane Amine El Fassi
		2	STRATEGIC INNOVATION AND ENTREPRENEURIAL GROWTH IN MOROCCAN FAMILY BUSINESSES	Assoc. Prof. Dr. Karim Ait Baha Salma Rachidi
		3	SUSTAINABLE TOURISM MANAGEMENT AND REGIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT IN ALBANIA	Prof. Dr. Arben Kodra Dr. Elira Hoxha Assoc. Prof. Dr. Dorian Leka Besa Marku
		4	DIGITAL MARKETING TRANSFORMATION IN ALBANIAN SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES	Dr. Ilir Meta Erion Kallaku Arta Gjini
		5	ISLAMIC FINTECH ADOPTION AND FINANCIAL INCLUSION STRATEGIES IN KUWAIT	Prof. Dr. Abdullah Al-Mutairi Dr. Sara Al-Harbi Nasser Al-Fahad
		6	CORPORATE GOVERNANCE PRACTICES AND OIL-DEPENDENT ECONOMY DIVERSIFICATION IN KUWAIT	Assoc. Prof. Dr. Khalid Al-Sabah Mariam Al-Otaibi
		7	ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN BUSINESS DECISION MAKING AND ORGANIZATIONAL PERFORMANCE IN FRANCE	Prof. Dr. Jean-Luc Moreau Dr. Sophie Lambert Assoc. Prof. Dr. Pierre Dubois Claire Martin
		8	CIRCULAR ECONOMY MODELS AND GREEN INNOVATION STRATEGIES IN FRENCH INDUSTRIAL SECTORS	Prof. Dr. Élodie Bernard Dr. Antoine Lefèvre Marc Delcourt

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:30 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Assis. Prof. Dr. Gentian Leka	1	STRATEGIC MANAGEMENT OF OCCUPATIONAL HEALTH SERVICES IN LARGE-SCALE INDUSTRIAL ORGANIZATIONS: IMPROVING EMPLOYEE WELL-BEING, PRODUCTIVITY, AND CORPORATE SUSTAINABILITY	Prof. Dr. Youssef El Mansouri Dr. Salma Benjelloun Karim Ait Haddou
		2	THE ROLE OF OCCUPATIONAL PHYSICIANS IN REDUCING WORKPLACE STRESS AND PREVENTING PROFESSIONAL BURNOUT: EVIDENCE FROM MODERN BUSINESS ENVIRONMENTS	Assoc. Prof. Dr. Nadia El Amrani Omar Chafik
		3	EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF WORKPLACE HEALTH PROMOTION PROGRAMS IN ENHANCING EMPLOYEE PERFORMANCE AND ORGANIZATIONAL COMMITMENT	Prof. Dr. Arben Kola Dr. Elira Hoxha Klevi Dervishi Mirela Shehu
		4	DIGITAL TRANSFORMATION IN OCCUPATIONAL MEDICINE: UTILIZING HEALTH INFORMATION SYSTEMS FOR WORKFORCE RISK ASSESSMENT AND MANAGEMENT	Assis. Prof. Dr. Gentian Leka Erisa Marku
		5	THE IMPACT OF OCCUPATIONAL HEALTH SURVEILLANCE ON EMPLOYEE RETENTION AND CORPORATE PERFORMANCE IN THE PRIVATE SECTOR	Prof. Dr. Fahad Al-Mutairi Dr. Reem Al-Shammari Abdullah Al-Enezi
		6	INTEGRATING PREVENTIVE OCCUPATIONAL MEDICINE INTO HUMAN RESOURCE STRATEGIES: A FRAMEWORK FOR HEALTHIER AND MORE PRODUCTIVE WORKPLACES	Assoc. Prof. Dr. Nasser Al-Harbi
		7	ASSESSING THE RELATIONSHIP BETWEEN WORK ENVIRONMENT QUALITY, OCCUPATIONAL HEALTH INDICATORS, AND EMPLOYEE SATISFACTION IN KNOWLEDGE-BASED ORGANIZATIONS	Prof. Dr. Jean-Luc Martin Claire Dubois Dr. Antoine Lefevre
		8		

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:30 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	Assis. Prof. Dr. Mirela Dervishi	1	EMOTIONAL INTELLIGENCE, SOCIAL CONNECTEDNESS, AND PSYCHOLOGICAL WELL-BEING IN THE POST-PANDEMIC ERA: IMPLICATIONS FOR PREVENTIVE MENTAL HEALTH CARE	Assoc. Prof. Dr. Pierre Lambert Sophie Martin Dr. Élodie Bernard Antoine Renault
		2	PSYCHOLOGICAL CONSEQUENCES OF PROLONGED DIGITAL EXPOSURE AMONG ADOLESCENTS: ASSESSING COGNITIVE FUNCTIONING, EMOTIONAL REGULATION, AND CLINICAL INTERVENTION STRATEGIES	Dr. Youssef El Mansouri
		3	EARLY IDENTIFICATION OF DEPRESSIVE SYMPTOMS IN UNIVERSITY STUDENTS: A MULTIDIMENSIONAL APPROACH TO PREVENTION, SCREENING, AND MENTAL HEALTH PROMOTION	Dr. Salma Benjelloun Karim El Fassi
		4	THE RELATIONSHIP BETWEEN TRAUMA EXPOSURE AND ANXIETY DISORDERS IN YOUNG ADULTS: CLINICAL EVALUATION AND EVIDENCE-BASED TREATMENT APPROACHES	Assoc. Prof. Dr. Arben Kola Elira Hoxha Dr. Gentian Leka
		5	PSYCHOLOGICAL RESILIENCE AND COPING MECHANISMS AMONG HEALTHCARE PROFESSIONALS: IMPLICATIONS FOR OCCUPATIONAL MENTAL HEALTH AND WELL-BEING	Assis. Prof. Dr. Mirela Dervishi
		6	THE EFFECTIVENESS OF COGNITIVE BEHAVIORAL THERAPY IN THE MANAGEMENT OF GENERALIZED ANXIETY DISORDER: A LONGITUDINAL CLINICAL PERSPECTIVE	Prof. Dr. Fahad Al-Rashidi Dr. Noura Al-Sabah
		7	ASSESSING THE IMPACT OF FAMILY DYNAMICS ON ADOLESCENT MENTAL HEALTH: CLINICAL INSIGHTS INTO EMOTIONAL DEVELOPMENT AND PSYCHOLOGICAL ADJUSTMENT	Assoc. Prof. Dr. Abdullah Al-Mutairi Mariam Al-Enezi Dr. Yousef Al-Harbi Sarah Al-Duwaisan
		8	SLEEP DISTURBANCES AND THEIR ASSOCIATION WITH DEPRESSIVE DISORDERS IN OLDER ADULTS: DIAGNOSTIC CHALLENGES AND THERAPEUTIC CONSIDERATIONS	Assis. Prof. Dr. Jean-Luc Moreau
			THE ROLE OF MINDFULNESS-BASED INTERVENTIONS IN REDUCING STRESS AND BURNOUT AMONG WORKING PROFESSIONALS: A CLINICAL PSYCHOLOGY PERSPECTIVE	Dr. Claire Dubois Mathieu Laurent

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:30 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	Prof. Dr. Elnur Mammadov	1	CLIMATE-INDUCED MIGRATION PATTERNS AND COASTAL COMMUNITY RESILIENCE IN BANGLADESH DELTAS	Prof. Dr. Rahman Chowdhury Dr. Fatima Akter Shamim Reza Nayeem Hasan
		2	URBAN POOR HOUSING STRATEGIES AND SOCIAL MOBILITY IN DHAKA SLUM SETTLEMENTS	Assoc. Prof. Dr. Khaled Islam Mitu Begum Arif Hossain
		3	NOMADIC PASTORALIST ADAPTATIONS TO MODERNIZATION IN IRANIAN ZAGROS MOUNTAINS	Dr. Reza Mohammadi Soraya Karimi Ali Jafari
		4	GENDER ROLES EVOLUTION IN CONTEMPORARY TEHRANI URBAN FAMILIES	Prof. Dr. Hassan Tavakoli Fatemeh Ahmadi Leila Hosseini
		5	MULTICULTURAL IDENTITY NEGOTIATION AMONG MIGRANT WORKERS IN SINGAPORE'S DORMITORIES	Assoc. Prof. Dr. Wei Ling Dr. Amir Singh Mei Chen
		6	URBAN RITUALS AND SOCIAL COHESION IN SINGAPORE'S HAWKER CENTRE CULTURE	Dr. Rajesh Kumar Siti Nurhaliza Lim Wei Jie
		7	ETHNIC MINORITY INTEGRATION CHALLENGES IN BAKU'S MULTICULTURAL NEIGHBORHOODS	Prof. Dr. Elnur Mammadov Dr. Aysel Karimova Farid Huseynov Nigar Aliyeva
		8	POST-SOVIET RURAL TRADITIONS PRESERVATION AMONG AZERBAIJANI VILLAGE COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Leyla Hasanova Elvin Gurbanov Kamran Abbasov
		9	OIL WEALTH DISTRIBUTION IMPACTS ON CLASS FORMATION IN AZERBAIJANI SOCIETY	Dr. Rashad Ibrahimov Sevinc Nuriyeva Zara Mammadova

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 8TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
June 12 – 14, 2026
IZMIR

Contents

KAYNAKLARI KENDİ KENDİNE YETEN TEK ÜLKE: GUYANA.....	1
JAPONYA’NIN COOL JAPAN POLİTİKASININ ULUS MARKALAMA AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	3
THE ROLE OF THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES IN HUNGARY’S FOREIGN POLICY DIVERSIFICATION STRATEGY	4
FROM BODIES TO MOVEMENTS: WOMEN, MORAL SHOCKS, AND THE "WOMAN, LIFE, FREEDOM" UPRISING IN IRAN (1979–2022)	5
TÜRKİYE’NİN MAVİ VATAN DOKTRİNİ BAĞLAMINDA DOĞU AKDENİZ’DE JEOPOLİTİK REKABET VE ENERJİ GÜVENLİĞİ	20
K-FOOD VANGUARD; SOFT POWER AND NATIONAL BRANDING IN 2026	21
ABD-İSRAİL-İRAN SAVAŞINDA İRAN’IN STRATEJİK İLETİŞİM MANEVRALARI	22
AVRUPA’DA BAĞIMLILIKLA MÜCADELE POLİTİKALARININ DÖNÜŞÜMÜ: PORTEKİZ ÖRNEĞİ	24
ULUSLARARASI TOHUM VE ORMAN RESTORASYON AJANSI (UTORA): KÜRESEL ORMAN RESTORASYONU İÇİN YENİ BİR KURUMSAL MODEL ÖNERİSİ	40
BREZİLYA TOPRAKSIZ KIR İŞÇİLERİ HAREKETİ ÇERÇEVESİNDE TOPLUMSAL DİRENİŞ ÖRNEĞİNİN İNCELEMESİ.....	51
TERÖRLE MÜCADELE POLİTİKALARININ KAMU YÖNETİMİ ÜZERİNDEKİ KURUMSAL ETKİLERİ	57
İŞ-YAŞAM DENGESİNİN ÜÇ AYAĞI: ESNEK ÇALIŞMA, KAMUSAL BAKIM VE EBEVEYN İZNİ	59
DEVLET GÖZETİMİ BAĞLAMINDA ÇİN HALK CUMHURİYETİ’NİN ÇİN HALKI ÜZERİNDEKİ GÖZETİM VE DENETİM MEKANİZMALARI	60
AESTHETIC HYBRIDITY IN VIETNAMESE DIGITAL ART AND NEW MEDIA PRACTICES	85
TRADITIONAL ICONOGRAPHY AND MODERN INTERPRETATIONS IN CAUCASIAN PAINTING	86
THE EVOLUTION OF SCULPTURAL FORMS IN POST-SOVIET GEORGIAN ART	87
CONTEMPORARY ALBANIAN ART AND THE TRANSFORMATION OF URBAN VISUAL SPACES	88
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE KARŞI SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ ARTIRMADA DİRENÇLİ KENT: ESKİŞEHİR ÖRNEĞİ	89
DİJİTAL AĞLARIN AİLE BAĞINA ETKİSİ.....	107
YÖN DERGİSİNDE TÜRKİYE’NİN KIRSAL GERÇEKLİĞİ VE DOĞAN AVCIOĞLU’NUN KALKINMA STRATEJİSİNDE TOPRAK REFORMU VE KOOPERATİFLEŞME SORUNU	121
KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ VE FOLKLOR	123
KÜLTÜR, MEDYA VE FOLKLOR İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME	125
ROBERT WALSER MİKROGRAMLARINDA OTOKURMACA	127
HALİKARNAS BALIKÇISI’NIN HİKÂYE VE ROMANLARINDA YAŞAM DÖNGÜSÜ SİMGESİ OLARAK “DİONYSOS”	140
MYTHOLOGICAL SYSTEM IN KAZAKH AND TURKIC EPICS: SIMILARITIES AND DIFFERENCES.....	158
RİYÂZÜ’Ş-ŞU’ARÂ ODAĞINDA ANADOLU SAHASI ŞU’ARÂ TEZKİRELERİNDE BİR ANLATI TEKNİĞİ OLARAK ANEKDOT	164

PEYAMİ SAFA'NIN SERVER BEDİ TAKMA ADIYLA YAZDIĞI MASALLARDAKİ EĞİTİCİ- ÖĞRETİCİ İLETİLERİN İNCELENMESİ	170
1940-1950 YILLARI ARASINDA <i>CUMHURİYET</i> GAZETESİNDE ÇIKAN PORTRİ METİNLERİNE DAİR BİR İNCELEME	181
TÜRKİYE'DE KURUMSAL GÜVENİN SOSYO-DEMOGRAFIK FAKTÖRLERE GÖRE ANALİZİ.....	183
DİJİTAL FİNANS EKOSİSTEMİNDE TÜKETİCİ VERİLERİNİN KULLANIMI: ETİK, REGÜLASYON VE REKABET DİNAMİKLERİNE YÖNELİK BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ.....	184
KARBON NÖTR ETİKETLERİNİN GIDA ÜRÜNLERİ PAZARLAMASINDAKİ ROLÜ: SÜRDÜRÜLEBİLİR PAZARLAMA PERSPEKTİFİ.....	211
VERGİ TEMELLİ REFAH POLİTİKALARININ YÜKSELİŞİ: VERGİ HARCAMALARI ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR DEĞERLENDİRME	221
BELİRSİZLİK VE MAKROEKONOMİK KIRILGANLIKLARIN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ: G7 ÜLKE ÖRNEĞİ .	238
F. BRAUDEL'İN "TOPLUMSAL ZAMAN KAVRAMLARI" NIN İKTİSAT METODOLOJİSİNE KATKISI	252
ADİL GELİR DAĞILIMINDA VERGİLERİN ROLÜ ÜZERİNE AMPİRİK BİR UYGULAMA	253
CLIMATEFLATION GELENEKSEL ENFLASYON DİNAMİKLERİNİ ZAYIFLATTI MI? GELİŞMİŞ ÜLKELERDE ÇIKTI AÇIĞI VE ENFLASYON İLİŞKİSİNİN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	255
YEREL YÖNETİMLERDE GÖRÜNÜRLÜK SİYASETİ: BELEDİYE BAŞKANLARININ MİZAH TEMELLİ SOSYAL MEDYA PAYLAŞIMLARININ ANALİZİ	269
HALKLA İLİŞKİLERDE BATI MERKEZLİLİĞİN SORGULANMASI: GUANXİ VE EVRENSEL HALKLA İLİŞKİLER TEORİSİNİN SINIRLARI	285
İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ UYGULAMALARINDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK FAALİYETLERİ	298
DİJİTAL DÖNÜŞÜM ÇAĞINDA HİBRİT UZMANLIK YETKİNLİĞİNİN REKABET AVANTAJI ÜZERİNDEKİ STRATEJİK ROLÜ: KAVRAMSAL BİR DEĞERLENDİRME.....	316
CULTURAL ROUTES IN THE CHANGING CONCEPT OF TRADITIONAL HERITAGE IN THE MEDITERRANEAN: THE HOLY FAMILY ROUTE (EGYPT).....	319
KIRSAL TURİZMİN KÜLTÜREL MİRAS ÜZERİNE ETKİSİ: KAVRAMSAL BİR ANALİZ.....	320
AİRBNB HİZMET ÖZELLİKLERİNİN ÖNEM-PERFORMANS ANALİZİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ: ANTALYA VE MUĞLA ÖRNEĞİ.....	333
MÂTÜRÎDÎ'YE GÖRE KUR'ÂN'DA NESH PROBLEMİ	344
CİN VE ŞEYTANLARIN MAHİYETİNE DAİR MODERN YORUMLARIN ELEŞTİRİSİ: MÂTÜRÎDÎ'NİN NASS-AKIL MERKEZLİ YAKLAŞIMI	352
İSLAM İKTİSADI METODOLOJİSİNDE METAFİZİK AKIL	361
NİYÂZÎ-İ MISRÎ DÎVÂNİ'NDA HAYRET MAKAMI: TASAVVUFÎ TAHLİL.....	377
ZEYDÎLER VE KÜLLÂBÎLER ARASINDA İLÂHÎ SIFATLAR VE KELÂMULLAH TARTIŞMASI.....	395
MANEVİ ZEKÂ İLE İNZİVA EĞİLİMİ İLİŞKİSİ: GENÇ YETİŞKİN BİREYLER ÖRNEĞİ	396
DİN EĞİTİMİNDE 4-6 YAŞ İLE İLGİLİ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	410
KIRÂAT VE MÛSİKÎ İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA ESTETİK BİR İNŞA: SAFİYE AYLÂ VE ÜMMÜ GÜLSÜM ÖRNEĞİNDE KUR'ÂN EĞİTİMİNİN İCRA GÜCÜNE ETKİSİ	417

PROJECT FOR DEVELOPING GREEN-SAVE SKILLS THROUGH STEAM EDUCATION BASED ON CREATIVE DRAMA METHODS	419
THE IMPACT OF ECOLOGICAL LITERACY ACTIVITIES CONDUCTED IN OUT-OF-SCHOOL LEARNING ENVIRONMENTS ON DEVELOPING SUSTAINABLE LIVING AWARENESS AMONG MIDDLE SCHOOL STUDENTS	441
İKLİM SOSYAL POLİTİKASI VE ADİL GEÇİŞ SÜRECİ	465
YAPAY ZEKANIN İŞİN GELECEĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	470
MARKA KONUMLANDIRMADA HİKÂYELEŞTİRME	475
ABJECTION AND FEMALE REVENGE IN STEPHEN KING’S <i>CARRIE</i>	495
BAĞLANMA STİLLERİ İLE SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİDE RUMİNASYONUN ARACI ROLÜ	505
TÜRKİYE’DE GÖÇMEN KAÇAKÇILIĞI SUÇUNUN OLUŞTURDUĞU RİSKLER	518
İMALAT KOBİ’LERİNDE ÇEVRECİ UYGULAMALARIN BENİMSENMESİ: KAYSERİ ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ ÖRNEĞİ VE TOE ÇERÇEVESİ	519
X, Y VE Z KUŞAKLARININ İLİŞKİLERDE BENİMSEDİKLERİ ÇATIŞMA EYLEM STİLLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ	532
YAŞLILAR İÇİN ETKİLEŞİMLİ SOSYAL DESTEK ÖLÇEĞİ(YESDÖ)’NİN TÜRK KÜLTÜRÜNE UYARLAMASI: GEÇERLİLİK VE GÜVENİRLİK ÖN ÇALIŞMASI	551
YAZILI BASINDA KANSER HABERLERİNİN SUNUMU: TEMATİK BİR İNCELEME	567
TÜRK BASININDA LONGEVITY SÖYLEMİ: UZUN VE SAĞLIKLI YAŞAMIN TEMSİLİ	590
DOĞANIN ENERJİLERİ BİZİMLE: GENÇ LİDERLER ÇEVRESEL İLETİŞİM VE MEDYA AĞI PROJESİ KAPSAMINDA AKRAN EĞİTİMİ TEMELLİ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK EĞİTİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	613
DİJİTAL ÇAĞDA KADIN SAĞLIĞI TEMSİLLERİ VE SAĞLIK OKURYAZARLIĞI: LİTERATÜR ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME	615
TÜRKİYE’DE 1960-1980 YILLARI ARASINDA YAŞANAN SİYASİ VE EKONOMİK GELİŞMELERİN MÜZİK KÜLTÜRÜ ÜZERİNE ETKİLERİ.....	617
İSTİHBARİ FAALİYETLERDE YAPAY ZEKÂ DÖNEMİ.....	628
ERGENLİK DÖNEMİNDE SOSYAL DIŞLANMANIN AKRAN İLİŞKİLERİ VE BENLİK SAYGISI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ	629
BARINMA İHTİYACININ PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK, ÖZNEL İYİ OLUŞ VE ALGILANAN STRES ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE İLİŞKİN BİR ARACILIK MODELİ ÖNERİSİ.....	631
OKULLARDA ŞİDDET VE AKRAN ZORBALIĞIYLA MÜCADELEDE OKUL SOSYAL HİZMETİ BİRİMLERİNİN OLUŞTURULMASINA YÖNELİK BİR MODEL ÖNERİSİ	632
ÇALIŞAN KADINLARIN AİLE İÇİ SORUMLULUKLARINI DENGELEMEDEKİ DESTEK MEKANİZMALARI	644
ÇALIŞANLARDA İŞ STRESİ VE BİLİNÇLİ FARKINDALIK İLİŞKİSİ.....	645
RELATIONSHIP BETWEEN JOB STRESS AND MINDFULNESS IN EMPLOYEES	646
MANEVİYAT, DİN VE SOSYAL HİZMET.....	661
GENÇ YETİŞKİNLERDE PSİKOLOJİK ESNEKLİK İLE ATILGANLIK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	662

INVESTIGATING THE RELATIONSHIP BETWEEN PSYCHOLOGICAL FLEXIBILITY AND ASSERTIVENESS AMONG YOUNG ADULTS.....	663
QOCALIĞA PSİKOLOJİ UYGUNLAŞMA: NƏZƏRİ MODELƏR VƏ MİLLİ-MƏDƏNİ KONTEKST.....	675
BUSY BRAGGING: ADAPTIVE SELF-PRESENTATION IN CONTEMPORARY KNOWLEDGE WORK	688
MÜZE EĞİTİMİNDE ÇOCUK PROGRAMLARI: SANAT TARİHİ PERSPEKTİFİNDEN BİR ANALİZ	689
HIGHER EDUCATION POLICY DISCOURSE IN INTERNATIONAL ORGANIZATIONS: A CRITICAL DOCUMENT ANALYSIS OF UNESCO GEM 2024/25 AND OECD 2025 REPORTS.....	690
YENİ EĞİTİM VİZYONUNUN AKADEMİK YANSIMALARI: TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ ÜZERİNE YAZILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ	708
YAPAY ZEKA KULLANIMINDA ETİK ÇERÇEVE BELİRLENMESİNİN ÖNEMİ	721
THE IMPORTANCE OF ESTABLISHING AN ETHICAL FRAMEWORK FOR THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE.	722
DOKTARLARDA ÖRGÜTSEL ERDEMLİLİK ALGISI	730
PERCEPTION OF ORGANIZATIONAL VIRTUE AMONG DOCTORS.....	731
KÜLTÜREL MİRAS EĞİTİMİNDE DİJİTAL RESİMLİ ÇOCUK KİTAPLARININ KULLANIMI: ANADOLU UYGARLIKLARI ÜZERİNE BİR UYGULAMA	740
6. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABINDAKİ GÖRSELLERİN İNCELENMESİ VE ÖĞRETMENLERİN GÖRSEL MATERYAL KULLANIMINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ	751
İLKÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ YAPAY ZEKÂ OKURYAZARLIĞI İLE YAPAY ZEKÂ ARAÇLARINI KABUL DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	752
ARGUNŞAH VE GÜNER'İN YAYIMLADIĞI <i>CODEX CUMANICUS</i> İÇİN HAZIRLANAN TANITIM YAZILARINDAKİ BEĞENİ İFADELERİNE BİR BAKIŞ	766
İNTERNETTEKİ OSMANLI TÜRKÇESİ SİTELERİNİN ÖZLÜ SÖZ AKTARIMINDA ÜSTLENDİKLERİ GÖREVLER	778
A FEMINIST CRITIQUE OF GENDERED POWER IN URSULA K. LE GUIN'S 'THE MATTER OF SEGGRI'	787
ZAVEN BİBERYAN'IN ROMANLARINDA MADUNİYET VE MADUN KARAKTERLERİN GÖRÜNÜMLERİ BAŞLIĞIN TAMAMI KOYU (BOLD), ORTALI, 12 PUNTO, TIMES NEW ROMAN	796
BETWEEN HUNGER AND RELUCTANCE: A MONSTER THEORY READING OF TRAGIC VILLAINY IN ANGELA CARTER'S " <i>THE LADY OF THE HOUSE OF LOVE</i> "	805
ÖTEKİNİN DÖNÜŞÜMÜ BAĞLAMINDA DELİ DUMRUL.....	816
TÜRKLER ALMANYA'DA ROMANINDA GÖÇ VE KİMLİK OLGUSU	817
ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION OF EARLY MARITIME TRADE NETWORKS IN SOUTHEAST ASIA: EVIDENCE FROM COASTAL EXCAVATIONS IN JAVA	818
REASSESSING INDIGENOUS CERAMIC PRODUCTION TECHNIQUES IN PRE-COLUMBIAN CUBA THROUGH MATERIAL CULTURE STUDIES	819
DIGITAL DOCUMENTATION AND CONSERVATION OF COLONIAL ARCHAEOLOGICAL SITES IN WESTERN CUBA USING 3D MAPPING TECHNOLOGIES.....	820
ARCHAEOLOGICAL EVIDENCE OF IRON AGE AGRICULTURAL COMMUNITIES IN EAST AFRICA: NEW FINDINGS FROM NORTHERN TANZANIA	821

COMPARATIVE STUDY OF ROCK ART TRADITIONS AND SYMBOLIC COMMUNICATION IN TANZANIAN ARCHAEOLOGICAL LANDSCAPES.....	822
SETTLEMENT DYNAMICS AND CULTURAL INTERACTIONS ALONG THE SILK ROAD: NEW ARCHAEOLOGICAL DISCOVERIES FROM TAJIKISTAN.....	823
ARCHAEOLOGICAL ASSESSMENT OF FORTIFIED MOUNTAIN COMMUNITIES IN THE PAMIR REGION DURING THE MEDIEVAL PERIOD	824
BIOARCHAEOLOGICAL ANALYSIS OF HUMAN REMAINS FROM ANCIENT TAJIK SETTLEMENTS: INSIGHTS INTO DIET, HEALTH, AND MOBILITY PATTERNS.....	825
UNDERSTANDING COGNITIVE DEVELOPMENT AND LEARNING PROCESSES IN EARLY CHILDHOOD EDUCATION SETTINGS	826
THE ROLE OF MOTIVATION AND SELF-REGULATED LEARNING IN ACADEMIC ACHIEVEMENT AMONG SECONDARY SCHOOL STUDENTS	827
SOCIAL EMOTIONAL LEARNING STRATEGIES AND THEIR IMPACT ON CLASSROOM BEHAVIOR MANAGEMENT IN MODERN EDUCATION SYSTEMS.....	828
THE EFFECTS OF DIGITAL LEARNING ENVIRONMENTS ON STUDENT ATTENTION AND INFORMATION PROCESSING SKILLS.....	829
TEACHER EXPECTANCY EFFECT AND ITS INFLUENCE ON STUDENT PERFORMANCE IN MULTICULTURAL CLASSROOMS.....	830
PSYCHOLOGICAL BARRIERS IN LANGUAGE LEARNING AND EFFECTIVE INTERVENTION STRATEGIES IN EDUCATIONAL SETTINGS.....	831
COGNITIVE LOAD THEORY AND ITS APPLICATION IN MODERN INSTRUCTIONAL DESIGN AND CURRICULUM DEVELOPMENT	832
THE IMPACT OF PARENTAL INVOLVEMENT ON STUDENT ACADEMIC SELF-EFFICACY AND LONG-TERM EDUCATIONAL SUCCESS.....	833
COMPARATIVE ANALYSIS OF SHARIA-BASED COMMERCIAL LAW AND MODERN BANKING REGULATIONS IN SOUTH ASIA.....	834
EVOLUTION OF ISLAMIC CRIMINAL LAW PRINCIPLES IN POST-COLONIAL NORTH AFRICAN LEGAL SYSTEMS	835
THE ROLE OF IJTihad AND LEGAL REASONING IN CONTEMPORARY TUNISIAN ISLAMIC JURISPRUDENCE	836
ISLAMIC INHERITANCE LAW AND ITS APPLICATION IN MODERN PHILIPPINE MUSLIM COMMUNITIES	837
HARMONIZATION OF ISLAMIC FAMILY LAW WITH STATE LAW IN THE SOUTHERN PHILIPPINES	838
ISLAMIC LEGAL THEORY AND ITS INFLUENCE ON CONTEMPORARY TAIWANESE MUSLIM MINORITY PRACTICES.....	839
COMPARATIVE STUDY OF SHARIA COURTS AND CIVIL LEGAL SYSTEMS IN EAST ASIA.....	840
CONTEMPORARY CHALLENGES IN THE IMPLEMENTATION OF ISLAMIC CONTRACT LAW IN MULTICULTURAL SOCIETIES	841
ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN ADAPTIVE LEARNING SYSTEMS AND ITS IMPACT ON PERSONALIZED EDUCATION IN HIGHER EDUCATION	842

DIGITAL TRANSFORMATION OF CLASSROOM PRACTICES THROUGH LEARNING MANAGEMENT SYSTEMS IN BANGLADESHI UNIVERSITIES	843
THE ROLE OF MOBILE LEARNING APPLICATIONS IN IMPROVING STUDENT ENGAGEMENT IN TUNISIAN SECONDARY EDUCATION	845
VIRTUAL REALITY AND AUGMENTED REALITY APPLICATIONS IN SKILL-BASED EDUCATION AND TRAINING PROGRAMS IN THE PHILIPPINES	846
DIGITAL LITERACY DEVELOPMENT AND ONLINE LEARNING READINESS AMONG PHILIPPINE UNIVERSITY STUDENTS	847
BLOCKCHAIN TECHNOLOGY FOR SECURE EDUCATIONAL CREDENTIALS AND ACADEMIC RECORD MANAGEMENT SYSTEMS.....	848
AI-DRIVEN SMART CONTRACT AUTOMATION AND LEGAL VALIDATION MECHANISMS IN DIGITAL TRADE ECOSYSTEMS.....	849
BLOCKCHAIN INTEGRATION FOR CROSS-BORDER COMMERCIAL TRANSACTIONS AND TRADE COMPLIANCE OPTIMIZATION.....	850
DIGITALIZATION OF COMMERCIAL LAW AND THE IMPACT OF ELECTRONIC SIGNATURES ON INTERNATIONAL CONTRACT ENFORCEMENT.....	851
ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS IN COMMERCIAL DISPUTE RESOLUTION AND PREDICTIVE LEGAL ANALYTICS	852
CYBERSECURITY RISKS AND LEGAL FRAMEWORKS IN E-COMMERCE AND DIGITAL TRADE OPERATIONS	853
REGULATORY CHALLENGES OF DIGITAL PAYMENT SYSTEMS AND FINTECH IN MODERN COMMERCIAL LAW	854
SMART CONTRACT GOVERNANCE AND LEGAL LIABILITY IN VIETNAMESE DIGITAL TRADE PLATFORMS	855
ELECTRONIC COMMERCE LAW AND THE TRANSFORMATION OF INTERNATIONAL TRADE PRACTICES IN SOUTHEAST ASIA	856
LEGAL IMPLICATIONS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN COMMERCIAL CONTRACT NEGOTIATION AND ENFORCEMENT SYSTEMS.....	857
DECENTRALIZATION REFORMS AND THE EVOLUTION OF PUBLIC ADMINISTRATION STRUCTURES IN POST-CONFLICT IRAQ.....	858
DIGITAL GOVERNANCE TRANSFORMATION AND E-GOVERNMENT IMPLEMENTATION IN IRAQI PUBLIC SECTOR INSTITUTIONS	859
PUBLIC SECTOR TRANSPARENCY AND ANTI-CORRUPTION POLICIES IN MODERN JORDANIAN ADMINISTRATIVE SYSTEMS	860
URBAN GOVERNANCE AND MUNICIPAL SERVICE DELIVERY REFORMS IN JORDANIAN MID-SIZED CITIES	861
ADMINISTRATIVE RESTRUCTURING AND STATE CAPACITY BUILDING IN POST-SOVIET TAJIKISTAN	862
PUBLIC POLICY IMPLEMENTATION CHALLENGES IN RURAL GOVERNANCE SYSTEMS OF TAJIKISTAN ..	863
FEDERAL STRUCTURE AND GOVERNANCE COMPLEXITY IN THE ISLAMIC REPUBLIC OF IRAN: AN INSTITUTIONAL ANALYSIS.....	864

PUBLIC ADMINISTRATION REFORM AND BUREAUCRATIC MODERNIZATION IN CONTEMPORARY IRANIAN GOVERNMENT SYSTEMS	865
FAMILY PSYCHOLOGY IN EDUCATIONAL SETTINGS: PARENTAL ATTACHMENT STYLES AND STUDENT ACADEMIC PERFORMANCE IN EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENT	866
EMOTIONAL REGULATION STRATEGIES IN CHILDREN AND THE ROLE OF FAMILY STRUCTURE IN PRIMARY EDUCATION SUCCESS	867
PSYCHOSOCIAL IMPACT OF DIVORCED FAMILY SYSTEMS ON ADOLESCENT LEARNING BEHAVIOR IN SCHOOL ENVIRONMENTS	868
THE ROLE OF FAMILY COMMUNICATION PATTERNS IN DEVELOPING STUDENT MOTIVATION AND EDUCATIONAL ACHIEVEMENT	869
INTERGENERATIONAL EDUCATIONAL EXPECTATIONS AND THEIR PSYCHOLOGICAL EFFECTS ON CHILD DEVELOPMENT	870
FAMILY-BASED INTERVENTIONS FOR REDUCING SCHOOL ANXIETY AND IMPROVING ACADEMIC RESILIENCE IN ADOLESCENTS.....	871
PARENTAL INVOLVEMENT AND ITS IMPACT ON STUDENT BEHAVIORAL DEVELOPMENT IN MULTICULTURAL EDUCATION SYSTEMS.....	872
CULTURAL FAMILY DYNAMICS AND THEIR INFLUENCE ON EDUCATIONAL ASPIRATIONS IN MODERN SOCIETIES.....	873
FAMILY PSYCHOLOGY IN EDUCATIONAL SETTINGS: PARENTAL ATTACHMENT STYLES AND STUDENT ACADEMIC PERFORMANCE IN EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENT.....	874
FAMILY PSYCHOLOGY IN EDUCATIONAL SETTINGS: PARENTAL ATTACHMENT STYLES AND STUDENT ACADEMIC PERFORMANCE IN EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENT	875
DIGITAL TRANSFORMATION IN LANGUAGE EDUCATION AND THE ROLE OF AI-ASSISTED LEARNING ENVIRONMENTS IN IMPROVING STUDENT AUTONOMY	876
COMMUNICATIVE LANGUAGE TEACHING STRATEGIES IN MULTILINGUAL CLASSROOMS OF SOUTH ASIA AND THEIR PEDAGOGICAL EFFECTIVENESS.....	877
THE IMPACT OF IMMERSIVE DIGITAL PLATFORMS ON SECOND LANGUAGE ACQUISITION IN SCANDINAVIAN HIGHER EDUCATION SYSTEMS	878
PROJECT-BASED LANGUAGE LEARNING APPROACHES AND STUDENT ENGAGEMENT IN FINNISH UNIVERSITY LANGUAGE PROGRAMS	879
INTEGRATION OF CULTURAL CONTENT INTO MODERN LANGUAGE TEACHING METHODS IN BALTIC EDUCATION SYSTEMS	880
BLENDED LEARNING MODELS IN HIGHER EDUCATION LANGUAGE COURSES AND THEIR EFFECT ON STUDENT PERFORMANCE	881
DIGITAL STORYTELLING TECHNIQUES IN IMPROVING SPEAKING SKILLS IN EFL CLASSROOMS	882
LEXICAL DEVELOPMENT AND VOCABULARY ACQUISITION THROUGH MOBILE-ASSISTED LANGUAGE LEARNING APPLICATIONS IN ASIAN CONTEXTS.....	883
PHENOMENOLOGY OF CONSCIOUSNESS AND THE LIMITS OF SUBJECTIVE EXPERIENCE IN CONTEMPORARY PHILOSOPHICAL DISCOURSE.....	884

ETHICS OF TECHNOLOGICAL MODERNITY AND HUMAN RESPONSIBILITY IN POST-TRADITIONAL SOCIETIES.....	885
HERMENEUTIC INTERPRETATIONS OF EXISTENCE AND MEANING IN CONTINENTAL PHILOSOPHY	886
THE CONCEPT OF FREEDOM AND MORAL AUTONOMY IN NORDIC PHILOSOPHICAL THOUGHT	887
ONTOLOGICAL STRUCTURES OF REALITY IN BALTIC PHILOSOPHICAL TRADITIONS AND MODERN ANALYTIC THOUGHT	888
EPISTEMOLOGICAL FOUNDATIONS OF KNOWLEDGE AND TRUTH IN CONTEMPORARY LITHUANIAN PHILOSOPHY	889
METAPHYSICS OF IDENTITY AND SELFHOOD IN EAST ASIAN PHILOSOPHICAL INTERPRETATIONS	890
POLITICAL PHILOSOPHY AND THE IDEA OF JUSTICE IN MODERN TAIWANESE THOUGHT.....	891
LANGUAGE, REALITY, AND LOGICAL STRUCTURES IN ANALYTIC PHILOSOPHY IN TAIWAN	892
DIGITAL TRANSFORMATION STRATEGIES AND COMPETITIVE ADVANTAGE IN EMERGING MARKET BUSINESSES.....	893
SUSTAINABLE SUPPLY CHAIN MANAGEMENT PRACTICES AND CORPORATE PERFORMANCE IN SOUTH ASIAN ENTERPRISES	894
ARTIFICIAL INTELLIGENCE ADOPTION AND DECISION-MAKING EFFICIENCY IN MODERN CORPORATE ORGANIZATIONS	895
LEADERSHIP STYLES AND EMPLOYEE PERFORMANCE IN HIGH-TECH FINNISH STARTUP ECOSYSTEMS.....	896
DIGITAL MARKETING STRATEGIES AND BRAND ENGAGEMENT IN GLOBAL E-COMMERCE PLATFORMS	897
CORPORATE GOVERNANCE AND RISK MANAGEMENT IN EUROPEAN FINANCIAL INSTITUTIONS.....	898
INNOVATION MANAGEMENT AND STARTUP ECOSYSTEM DEVELOPMENT IN EAST ASIAN ECONOMIES	899
CUSTOMER BEHAVIOR ANALYSIS AND DIGITAL PLATFORM ECONOMICS IN MODERN RETAIL SYSTEMS	900
DIGITAL TRANSFORMATION STRATEGIES AND COMPETITIVE ADVANTAGE IN EMERGING MARKET BUSINESSES.....	901
CONTEMPORARY DEVELOPMENTS IN ARABIC POETICS AND THE EVOLUTION OF CLASSICAL RHETORICAL STRUCTURES IN MODERN SUDANESE LITERATURE.....	902
LINGUISTIC SHIFTS AND CODE-SWITCHING PRACTICES IN URBAN SUDANESE BILINGUAL COMMUNITIES	903
POSTCOLONIAL DISCOURSE AND IDENTITY CONSTRUCTION IN CONTEMPORARY SUDANESE NOVELS	904
ORAL TRADITIONS AND DIGITAL PRESERVATION OF SWAHILI POETIC FORMS IN ZANZIBAR CULTURAL HERITAGE	905
SEMANTIC EVOLUTION OF SWAHILI LOANWORDS IN COASTAL ZANZIBAR COMMUNITIES.....	906
SOCIOLINGUISTIC DYNAMICS OF HINDI-ENGLISH CODE MIXING IN MODERN INDIAN URBAN FICTION	907

COMPARATIVE STUDY OF SANSKRIT DRAMATIC STRUCTURES AND THEIR INFLUENCE ON CONTEMPORARY INDIAN THEATRE TEXTS	908
RENAISSANCE HUMANISM AND THE DEVELOPMENT OF ITALIAN PHILOLOGICAL STUDIES IN MEDIEVAL MANUSCRIPT TRADITIONS.....	909
TEXTUAL CRITICISM AND DIALECTAL VARIATION IN MODERN ITALIAN LITERARY CORPORA ANALYSIS	910
ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND IMMERSIVE TECHNOLOGIES IN THE PRESERVATION OF INDONESIAN CULTURAL HERITAGE THROUGH DIGITAL ART PRACTICES.....	911
THE INFLUENCE OF TRADITIONAL BATIK MOTIFS ON CONTEMPORARY VISUAL ART AND CREATIVE INDUSTRIES IN INDONESIA.....	912
VISUAL STORYTELLING AND NATIONAL IDENTITY IN CONTEMPORARY VIETNAMESE PAINTING AND MULTIMEDIA ARTWORKS.....	913
THE ROLE OF PUBLIC ART INSTALLATIONS IN URBAN REGENERATION AND CULTURAL PARTICIPATION IN VIETNAM.....	914
EXPLORING INDIGENOUS SYMBOLISM AND MODERN AESTHETICS IN TANZANIAN CONTEMPORARY ART PRACTICES.....	915
THE TRANSFORMATION OF AFRICAN VISUAL NARRATIVES THROUGH DIGITAL MEDIA AND CREATIVE EXPRESSION IN TANZANIA.....	916
THE IMPACT OF SMART CITY DEVELOPMENT ON PUBLIC ART, CULTURAL MEMORY, AND CREATIVE EXPRESSION IN SINGAPORE	917
INTERACTIVE ART, VIRTUAL EXHIBITIONS, AND AUDIENCE ENGAGEMENT IN THE EVOLVING CULTURAL LANDSCAPE OF SINGAPORE.....	918
CROSS-CULTURAL DIALOGUES IN CONTEMPORARY SOUTHEAST ASIAN ART: THE SINGAPOREAN EXPERIENCE IN GLOBAL CREATIVE NETWORKS.....	919
CONTEMPORARY APPROACHES TO VISUAL STORYTELLING IN DIGITAL ART AND INTERACTIVE MEDIA ENVIRONMENTS	920
THE INFLUENCE OF CULTURAL HERITAGE ON MODERN LITHUANIAN PAINTING AND VISUAL EXPRESSION	921
REINTERPRETING TRADITIONAL SYMBOLS THROUGH CONTEMPORARY VIETNAMESE INSTALLATION ART.....	922
THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN SHAPING NEW CREATIVE PRACTICES IN VIETNAMESE VISUAL ARTS.....	923
TRANSFORMATION OF NATIONAL IDENTITY IN GEORGIAN CONTEMPORARY SCULPTURE AND PUBLIC ART.....	924
VISUAL REPRESENTATIONS OF MEMORY AND HISTORY IN POST-SOVIET GEORGIAN ARTISTIC PRACTICES	925
THE IMPACT OF GLOBALIZATION ON CONTEMPORARY ALBANIAN PAINTING AND CULTURAL EXPRESSION	926
EXPLORING URBAN AESTHETICS AND CREATIVE IDENTITY IN MODERN ALBANIAN VISUAL CULTURE .	927
CONTEMPORARY ARTISTIC EXPRESSION AND DIGITAL TRANSFORMATION IN POST-MODERN VISUAL CULTURE	928

THE ROLE OF TEXTURE AND LIGHT IN MODERN PAINTING PRACTICES	929
CULTURAL MEMORY AND IDENTITY IN SOUTHEAST ASIAN CONTEMPORARY INSTALLATION ART.....	930
ÇİN'DE YAPAY ZEKÂ TABANLI GÖZETİM TEKNOLOJİLERİNİN TOPLUMSAL GÜVENLİKLEŞTİRME SÜRECİNDEKİ ROLÜ	931

KAYNAKLARI KENDİ KENDİNE YETEN TEK ÜLKE: GUYANA

Dr. Öğretim Üyesi Rahmi İNCEKARA

Bahçeşehir Üniversitesi,

rahmi.incekara@bau.edu.tr – ORCID ID:0000-0001-8052-9315

ÖZET

Güney Amerika'nın kuzeyinde yer alan Guyana, önemli petrol ve doğalgaz rezervleri ile geniş orman örtüsü de dahil olmak üzere bol doğal kaynaklara sahip bir devlettir. Guyana'nın karasularında büyük bir kısmı henüz keşfedilmemiş olan brüt petrol kaynakları bulunmaktadır. Bu noktada rezervler, kişi başına düşen miktar açısından dünyanın en büyüklerinden biri olarak, tahminlere göre 11 milyar varilin üzerindedir. 2019 yılında petrol üretiminin başlaması, benzeri görülmemiş bir ekonomik büyüme oranına yol açmıştır. Guyana, petrol ve doğalgaz sektörünün etkisiyle, dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri konumunda yer almaktadır. Kapsayıcı büyüme için petrol ve doğalgaz kaynaklarının yönetimi kritik önem taşımaktadır. Guyana'nın kaynak zenginliği, uzun süredir devam eden sosyal ve ekonomik ihtiyaçların karşılanmasına yardımcı olmaktadır.

Tarihsel olarak Guyana, ekonomik faaliyetlerinin temelini oluşturan bol doğal kaynaklara sahip bir tarım toplumdur. Tarım, Guyana'nın tarımsal kimliği ve kırsal kalkınması için çok önemlidir. Dünyada nüfusunun ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli miktarda yedi temel gıda (sebze, süt ürünleri, et, meyve, bitkisel protein, balık ve nişastalı temel gıdalar) üreten tek ülke, Guyana'dır. Birçok ülke artan gıda güvensizliği ve küresel ticarete bağımlılıkla karşı karşıyayken, Guyana'nın sürdürülebilir tarım uygulamaları ve çeşitli yerel üretimi, onu modern dünyada gerçek gıda bağımsızlığının nadir bir modeli haline getirmektedir. Guyana, küresel tedarik zinciri aksamaları sırasında biyobölgesel dayanıklılık konusunda bir rol model olmuştur. Küresel enerji ve gıda pazarlarından bağımsız olarak kendi ihtiyaçlarını karşılayabilen bir ülke vurgusu ülkenin en önemli vizyonunu oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomi, Enerji, Gıda

KÜRESEL TİCARET DENKLEMİNDE YENİ ALTERNATİF: "ORTA KORİDOR"

Dr. Öğretim Üyesi Beyhan İNCEKARA

Bahçeşehir Üniversitesi,

beyhan.incekara@bau.edu.tr – ORCID ID: 0000-0002-4937-0868

ÖZET

Kovid-19 pandemisi, Rusya- Ukrayna savaşı ve son olarak da ABD-İran savaşı küresel ticaret yollarını önemli ölçüde etkilemiştir. Alternatif ticaret yollarının değerinin daha da çok anlaşıldığı bu süreçte ortaya çıkan önemli bir uluslararası ticaret rotası olarak Kazakistan, Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye'den geçen çok modlu bir güzergah olan Trans-Hazar Uluslararası Taşımacılık Rotası (Orta Koridor) ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda Avrupa'yı Güney Kafkasya, Hazar Denizi ve Orta Asya üzerinden çok modlu ulaşım yollarıyla Çin'e bağlayan bu rotaya artan ilgi bildirinin temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Rusya-Ukrayna savaşına kadar, Çin üzerinden Avrupa'ya giden karayolu yük taşımacılığının çoğu Kuzey Koridor vasıtasıyla yapmaktaydı. Rusya'nın Uzak Doğu'sundan gelen demiryolları, Kazakistan ve Moğolistan üzerinden uzanan kollarıyla bu yolu kullanmaktaydı. Ancak Rusya-Ukrayna savaşı ve ardından gelen yaptırımlar Kuzey Koridoru'nu sekteye uğratmıştır. Bu durum, Avrupa Birliği ile Çin arasındaki alternatif bir karayolu olan “Orta Koridor” gerçeğini yeniden gündeme getirmiştir. Orta Koridor'da ortaya çıkan bu durum, hem tedarik yolları açısından bir alternatif olacak hem de güzergah boyunca yer alan ülkeler için ekonomik kalkınma fırsatı sunmaktadır. Artan bölgesel ekonomik ve ticari entegrasyon, daha iyi küresel değer zinciri entegrasyonunun ve Orta Koridor'un Asya'yı Avrupa'ya bağlayan önemli bir ticaret güzergâhı haline gelmesinin yolunu açabilir. Orta Koridor, Kuzey Koridor'dan daha fazla kara ve deniz sınırını geçmekte olup, farklı düzenlemeler, yasalar ve gereksinimlere sahiptir. Böyle bir koridor yoğun iş birliği gerektirir, ancak şu anda güzergah için tek bir koordinasyon organı bulunmamaktadır. Bu bildirinin amacı, ABD-İran savaşı ekseninde kapanma noktasına gelen Hürmüz Boğazı'nın da bir alternatifi olarak Orta Koridor'un, gerek bölgesel, gerekse de kıtalararası ticaret için rekabetçi ve uygulanabilir alternatif bir güzergah olabileceğini vurgulamaktır. Bu bağlamda, bölgesel entegrasyon, altyapı, ticaretin kolaylaştırılması ve uluslararası koordinasyon ile ilgili temel reform öncelikleri ön plana çıkmaktadır. Bölgesel ekonomik entegrasyonun derinleştirilmesi, bölgesel üretim için maliyet ve verimlilik kazanımları, artan pazar büyüklüğü, bölgesel talebin yükselmesi, Orta Koridor'un cazibesine katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomi, Ticaret, Orta Koridor

JAPONYA’NIN COOL JAPAN POLİTİKASININ ULUS MARKALAMA AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğretim Üyesi Hande EROL

Ege Üniversitesi/ İİBF/ Uluslararası İlişkiler

erol.hande@ege.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0525-3846>

ÖZET

Bu bildiri Japonya’nın “Cool Japan” politikası çerçevesinde yürüttüğü kültürel diplomasi faaliyetlerini ulusal markalama (nation branding) perspektifinden incelemeyi amaçlamaktadır. Küreselleşme süreciyle birlikte devletler yalnızca ekonomik ve askerî güçleriyle değil, aynı zamanda kültürel çekicilikleri ve uluslararası imajları üzerinden de rekabet etmeye başlamıştır. Bu bağlamda ulusal markalama, devletlerin küresel ölçekte olumlu algı oluşturmak, yatırım çekmek, turizmi geliştirmek ve kültürel etkilerini artırmak amacıyla başvurdukları önemli stratejik araçlardan biri hâline gelmiştir. Japonya ise anime, manga, moda, mutfak kültürü, teknoloji ve popüler medya ürünlerini kullanarak küresel ölçekte “modern”, “yaratıcı” ve “yenilikçi” bir ülke imajı inşa etmeye çalışmıştır. Araştırmada nitel yöntem benimsenmiş; literatür taraması ve söylem analizi tekniklerinden yararlanılmıştır. Çalışmada Japon devlet kurumlarının resmî politika belgeleri, kültürel diplomasi stratejileri ve akademik kaynaklar incelenmiştir. Bildiri, “Cool Japan” politikasının yalnızca kültürel ihracatı artırmayı değil, aynı zamanda Japonya’nın uluslararası marka değerini güçlendirmeyi hedeflediğini savunmaktadır. Özellikle popüler kültür unsurlarının küresel dolaşıma girmesiyle birlikte Japonya’nın genç kuşaklar üzerindeki kültürel etkisinin arttığı ve bunun ülkenin yumuşak güç kapasitesine katkı sağladığı değerlendirilmektedir. Bununla birlikte çalışma, devlet destekli ulusal markalama projelerinin her zaman beklenen sonuçları üretmediğini; kültürel ürünlerin küresel popülerliği ile devlet politikaları arasında zaman zaman uyumsuzluklar ortaya çıkabildiğini de vurgulamaktadır. Sonuç olarak bildiri, “Cool Japan” stratejisinin çağdaş ulusal markalama politikalarının dikkat çekici örneklerinden biri olduğunu ve kültürel endüstrilerin devletlerin küresel imaj inşasında önemli bir rol oynadığını ileri sürmektedir.

Anahtar kelimeler: Cool Japan, Ulus markalama, Japonya, manga, anime

THE ROLE OF THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES IN HUNGARY'S FOREIGN POLICY DIVERSIFICATION STRATEGY

PhD Candidate Ali Kılıçarslan Topuz

University of Public Service, Doctoral School of Public Administrative Sciences

International and European Studies, Budapest, Hungary

e-mail: alikilicarslantopuz@gmail.com – ORCID ID: 0009-0000-7695-5119

ABSTRACT

The “Eastern Opening Policy,” launched by the Viktor Orbán government in 2010, represents a multi-vector opening process aimed at developing new political and economic partnerships while maintaining the European Union-centered orientation of Hungarian foreign policy. Within this process, Hungary’s relations with the Organization of Turkic States (OTS) have taken on a notable dimension; the country’s observer membership in the OTS in 2018 and the opening of the Organization’s sole representation office in Europe in Budapest in 2020 marked significant turning points in these relations. This study aims to examine Hungary’s relations with the OTS within the context of foreign policy diversification. The study argues that Hungary’s orientation toward the OTS is a strategic choice shaped not only by cultural and historical ties but also by the objectives of expanding foreign policy options, diversifying economic partnerships, and enhancing international visibility. The research employs qualitative methods to analyze official Hungarian government documents, OTS summit decisions, leaders’ statements, and diplomatic and institutional cooperation processes. The findings suggest that Hungary’s relations with the OTS can be viewed not as an alternative orientation to its membership in the European Union and NATO, but rather as a foreign policy diversification tool that complements these frameworks.

Keywords: Organization of Turkic States, foreign policy diversification, Eastern Opening Policy, Hungarian foreign policy, multi-vector foreign policy

FROM BODIES TO MOVEMENTS: WOMEN, MORAL SHOCKS, AND THE "WOMAN, LIFE, FREEDOM" UPRISING IN IRAN (1979–2022)

Arghavan Ashtarani

MA Candidate

Department of Political Science and International Relations

Istanbul Gedik University

Istanbul, Türkiye

ORCID: 0009-0009-3960-3064

Author Note

Correspondence concerning this article should be addressed to Arghavan Ashtarani, Department of Political Science and International Relations. The author declares no conflict of interest. All sources cited are publicly available.

Abstract

How does a single violent incident become a nationwide social movement? This article examines the "Woman, Life, Freedom" (Zan, Zendegi, Azadi) uprising that erupted in Iran following the morality police killing of Mahsa (Zhina) Amini in September 2022, situating it within four decades of gendered resistance. Drawing on framing theory (Benford & Snow, 2000), the concept of moral shock (Jasper, 1997), theories of emotional mobilization (Goodwin, Jasper & Polletta, 2001), and Foucauldian biopolitics (Foucault, 1977), the article traces a genealogy of women's everyday resistance—from color politics of the 1980s through digital disobedience, the Girls of Revolution Street, to the 2022 explosion. We argue that: (1) the Islamic Republic's obsessive control of the female body paradoxically transformed that body into the primary site of anti-regime moral shock; (2) the movement's slogan "Woman, Life, Freedom" functioned as a radically simple yet capacious collective action frame that enabled cross-class, cross-ethnic, and intergenerational identification; and (3) digital media created a transnational memory archive that sustained mobilization even under severe repression. The article contributes to comparative social movement studies by demonstrating how accumulated micro-resistances underpin macro-mobilization in authoritarian contexts, and by foregrounding the intersection of body politics, emotional mobilization, and narrative framing.

Keywords: *Iran; social movements; moral shock; framing; women's resistance; body politics; digital activism; authoritarian regimes; "Woman, Life, Freedom"*

1. INTRODUCTION

Social movements in authoritarian settings rarely ignite from a single spark. They accumulate — in bodies, memories, and habitual acts of disobedience — until a triggering event compresses years of structural violence into a morally legible moment. The death of Mahsa (Zhina) Amini in September 2022, at the hands of Iran's morality police, was precisely such a moment. Within days, protests had spread to every Iranian province; within weeks, women were publicly burning their headscarves, cutting their hair in solidarity, and chanting "Zan, Zendegi, Azadi" ("Woman, Life, Freedom") — a slogan that rapidly crossed national borders and became a global symbol of feminist resistance against authoritarian rule.

Yet to understand why this particular death generated this particular magnitude of response requires reaching back across four decades of the Islamic Republic's gender order. Since the 1979 Revolution, the Iranian state has placed the female body at the center of its ideological project: mandatory hijab, systematic erasure of women from professional and public life, and a legal architecture that encodes gender inequality into criminal and civil law. This very obsession with controlling women's bodies has, paradoxically, transformed those bodies into one of the most potent arenas of anti-regime resistance. From Homa Darabi's self-immolation in 1994 to the "Girls of Revolution Street" in 2017–2018, Iranian women have repeatedly turned the site of their disciplining into a site of their defiance.

This article makes three interlocking arguments. First, the "Woman, Life, Freedom" movement was not an improvisation but the outcome of historical accumulation: decades of everyday disobedience, moral shock events, and digital memory-making that steadily eroded the regime's disciplinary authority and lowered the threshold for collective action. Second, the movement's extraordinary cross-demographic reach was enabled by a masterful discursive frame — "Woman, Life, Freedom" — whose radical simplicity compressed a multitude of grievances into a single emotionally resonant formula. Third, digital media served not merely as a communication tool but as a constitutive element of the movement itself: a transnational archive of bodies, names, and memories that sustained mobilization through cycles of repression.

The article is structured as follows. Section 2 reviews the theoretical framework. Section 3 presents a genealogy of women's resistance from 1979 to 2022, organized around five phases. Section 4 offers a close analysis of the 2022 movement's emergence, framing, symbolic repertoire, and state response. Section 5 addresses the movement's structural limitations and its cultural legacy. Section 6 concludes with implications for comparative social movement theory.

2. THEORETICAL FRAMEWORK

2.1 Framing and Collective Action

Social movements do not arise from grievances alone; they require interpretive frames that transform private suffering into shared indignation and specify both the object of critique and a plausible path of action. Following Benford and Snow (2000), who built on Goffman's (1974)

frame analysis, we treat "collective action frames" as the discursive infrastructure of mobilization. Effective frames perform three functions: diagnostic framing identifies the problem and its agent; prognostic framing charts a course of action; and motivational framing provides the moral and emotional impetus to participate (Snow & Benford, 1988). The "Woman, Life, Freedom" slogan, analyzed in Section 4, operated across all three registers simultaneously.

2.2 Moral Shock and Emotional Mobilization

Jasper (1997) introduced the concept of "moral shock" to describe events that arouse intense emotions — outrage, grief, disgust, or a powerful sense of injustice — and thereby recruit individuals into protest even in the absence of prior social-network ties. Moral shocks are especially consequential in authoritarian contexts where formal political channels are closed and protest carries high personal cost: the emotional charge generated by a visible act of state violence can override calculated risk-aversion and precipitate rapid, widespread mobilization.

Goodwin, Jasper, and Polletta (2001) further demonstrated that emotions are not obstacles to "rational" political action but among its primary engines. Anger, grief, and hope motivate participation, forge solidarity, delineate moral boundaries, and sustain collective identity across time. The "Woman, Life, Freedom" movement was, at its core, an emotionally organized movement: its repertoire of symbolic actions (headscarf burning, hair cutting, protest songs, vigils) was designed not merely to communicate demands but to produce and circulate affect.

2.3 Biopolitics and the Female Body

Foucault's (1977, 1978) concept of biopolitics — the exercise of power through the regulation, normalization, and surveillance of bodies — provides an indispensable lens for understanding the Islamic Republic's gender order. In Foucauldian terms, mandatory hijab is not simply a religious requirement but a biopolitical technology: it disciplines bodies, reproduces social hierarchies, and marks the boundary between those whose presence is legitimate and those who must be made invisible (Foucault, 1978, p. 95). Crucially, however, Foucault also theorized resistance as coextensive with power: "wherever there is power, there is resistance." The Islamic Republic's intensification of bodily control has generated a corresponding intensification of bodily resistance.

2.4 Weapons of the Weak and Hegemonic Crisis

Scott's (1985, 1990) concepts of "weapons of the weak" and "hidden transcripts" illuminate the long prehistory of the 2022 uprising. In contexts where open confrontation carries prohibitive costs, subordinate groups develop everyday, low-profile, and deniable forms of resistance — foot-dragging, dissimulation, small-scale disobedience — that collectively erode the authority of domination without triggering direct repression. The gradual transformation of Iranian women's dress practices from the 1980s onward — from all-black chadors to colored manteaus, shawls, loosely worn headscarves, and eventually unveiled public presence — exemplifies precisely this dynamic.

Gramsci's (1971) theory of hegemony and hegemonic crisis complements Scott's account. Authoritarian rule is not sustained by force alone but by the production of consent: the internalization of the dominant order as natural, inevitable, or morally legitimate. When everyday disobedience reaches a critical mass and becomes normalized, the hegemonic order enters crisis — it can no longer secure even passive compliance without escalating to overt coercion. The decades-long erosion of hijab compliance documented in Section 3 constitutes, in precisely this Gramscian sense, a prolonged hegemonic crisis that the 2022 uprising brought to the surface.

2.5 Digital Media and Transnational Advocacy

Tufekci (2017) argues that digital media have fundamentally transformed the capacities and vulnerabilities of social movements: they dramatically lower the organizational and informational costs of large-scale mobilization while also introducing new forms of fragility. In authoritarian contexts, where state media reproduce the official narrative and independent journalism is criminalized, social media platforms become the primary arena for what Tufekci calls "networked protest" — movements that are horizontally organized, rapidly scalable, and capable of projecting local struggles onto the global stage.

Keck and Sikkink's (1998) model of transnational advocacy networks further illuminates how diaspora communities, international human rights organizations, and extra-territorial activists can amplify domestic movements by forging links between lived experience inside a closed society and global public opinion. The role of figures such as Masih Alinejad and the Iranian diaspora in sustaining the "Woman, Life, Freedom" narrative internationally is analyzed through this lens in Section 4.

3. A GENEALOGY OF WOMEN'S RESISTANCE, 1979–2022

Following Foucault (1984), a genealogical approach traces not origins but trajectories: the discontinuous, contingent accumulation of practices, knowledges, and power relations that make a given historical moment possible. The "Woman, Life, Freedom" movement did not spring from nowhere; it emerged from a dense genealogy of resistances, moral shocks, and organizational innovations spanning four decades. We identify five overlapping phases.

3.1 Phase One: Structural Erasure and the First Confrontations (1979–1989)

Women's resistance in the Islamic Republic began within days of the Revolution. In February–March 1979, tens of thousands of women marched against the impending mandatory hijab decree, in what constituted the first large-scale feminist mobilization in the Republic's history (Moghissi, 1999). These protests were rapidly suppressed, but they established the foundational conflict: from the outset, the female body was a site of ideological contestation.

The 1980s witnessed the systematic institutionalization of gender control. Working women in education, medicine, media, and public administration faced sustained pressure to observe Islamic dress, and non-compliance frequently resulted in dismissal or forced retirement (Paidar, 1995). The legal architecture of gender inequality was consolidated simultaneously: women's

testimony was legally weighted at half that of men's; blood money (diya) for a killed woman was set at half that for a killed man (Islamic Penal Code, 2013, Articles 544–550); divorce remained a near-exclusive male prerogative; and custody of children over two (sons) or seven (daughters) was assigned to fathers. As Mir-Hosseini (1999) demonstrates, these legal structures encoded a doctrine of women's ontological inferiority that no superficial legal amendment could address.

The enforcement apparatus was equally brutal. Morality patrols operated in urban streets under the explicit slogan "either headscarf or head-beating," and documented accounts attest to physical punishment of women whose headscarves did not fully cover their hair: hairpins driven into foreheads, scissored hair, and in some cases acid burns (Hoodfar, 1993).¹ In conditions of near-total media blackout, collective memory became the primary archive of this violence — a form of historical evidence whose epistemological status, as Passerini (1987) has argued, is fully legitimate in the study of repressed societies.

Cultural resistance flourished in parallel. Protest poetry and song encoded what could not be said openly. Shahyar Ghanbari's song "Ghadaghan" (Forbidden) and Ahmad Shamlou's poem "They Smell Your Mouth" (1979) used the language of metaphor to voice the lived experience of censorship, surveillance, and corporeal discipline, creating what we might call an emotional and cultural substrate of resistance that would be activated in later moments of political crisis.

3.2 Phase Two: Moral Shock Events as Catalysts (1994–2014)

Alongside everyday disobedience, a series of spectacular moral shock events periodically punctuated the slow accumulation of grievance and brought the violence of the gender order into sharp, undeniable visibility.

In February 1994, Homa Darabi, a psychiatrist who had been dismissed for non-compliance with mandatory hijab, set herself on fire in Tehran's Tajrish Square. In the absence of social media, the action was transmitted through informal networks and remained in collective memory for nearly three decades; its full resonance only became legible when, after Mahsa Amini's death in 2022, social media users retrospectively recognized Darabi as the first martyr of the struggle against compulsory hijab. The case illustrates a key mechanism: the social memory of moral shocks can lie dormant and be reactivated by subsequent events (Eyerman, 2019), creating cumulative rather than merely sequential effects.

In June 2009, Neda Agha-Soltan was shot dead during the Green Movement protests. The video of her death, captured on a mobile phone and disseminated globally within hours, became what Tufekci (2017) would call a "networked public event": a moment of visceral, unmediated documentation of state violence that collapsed the boundary between private dying and public politics. The image of Neda's open eyes at the moment of death entered Iranian collective

¹ [Designer of the Hijab Law: Those who used to put pins on girls' foreheads at the beginning of the revolution are criticizing the Hijab Law! - Khabar Online - 26 Azar 1403](#)

¹ [Women victims of acid attacks in Isfahan to Friday prayer imam: Stop threatening - BBC - October 3, 2020](#)
[Police confirm 4 acid attack cases in Isfahan - BBC - October 16, 2014](#)
[Acid throwers have said they will confront those who wear bad hijabs - Radio Farda - October 19, 2014](#)

memory as an enduring symbol of unfinished freedom, prefiguring the role that images of Mahsa Amini's hospitalized face would play in 2022.

In October 2014, a series of organized acid attacks on unveiled women in Isfahan generated international condemnation and domestic outrage. The attacks occurred in the immediate aftermath of inflammatory Friday prayer sermons calling for "coercive force" against improperly veiled women; no perpetrators were prosecuted; and the government's attempt to attribute the attacks to foreign intelligence services collapsed under public scrutiny. One victim, Soheila Jorkesh, subsequently became a global peace ambassador, embodying what Eyerman (2019) describes as the transformation of individual suffering into a collective narrative of deferred justice — a narrative that sustains mobilization by positioning present injustice within a horizon of anticipated reckoning.

3.3 Phase Three: Everyday Disobedience and the Erosion of Disciplinary Authority (1990s–2010s)

Between the dramatic punctuation marks of moral shock events, everyday resistance continued to erode the regime's disciplinary capacity through incremental, cumulative, deniable acts. The trajectory is clear: from the monochrome dress codes of the 1980s, through the adoption of colored fabrics and shawls in the 1990s, to the proliferation of loosely worn headscarves revealing increasing amounts of hair in the 2000s. What Scott (1985) calls "weapons of the weak" — acts that collectively undermine authority without provoking direct confrontation — produced, over three decades, a situation in which the regime's comprehensive enforcement of dress codes became practically impossible.

This process constitutes, in Gramsci's (1971) terms, a hegemonic crisis in slow motion: the compulsory hijab order could no longer secure the passive consent it required without escalating to coercive enforcement that itself generated moral shocks. By the 2010s, the dress code enforcement apparatus was caught in a self-undermining logic: selective enforcement bred resentment; mass enforcement was logistically impossible; and every enforcement action risked producing precisely the kind of dramatic, shareable incident that would amplify rather than contain resistance.

3.4 Phase Four: Digital Disobedience and the Politics of Visibility (2014–2019)

The founding of Masih Alinejad's "My Stealthy Freedom" Facebook page in May 2014 marked a qualitative shift in the register of resistance: from scattered, invisible, deniable acts to a collectively archived, publicly visible, and transnationally circulated politics of the body. The page became a digital archive of disobedient bodies: thousands of images of women appearing unveiled in public spaces, transforming individual transgression into documented social fact. As Tufekci (2017) argues, digital visibility is itself a form of power: making the extent of non-compliance legible — to protesters, to the regime, and to the world — fundamentally altered the terms of the conflict.

The Islamic Republic's response — judicial prosecution of participants, threats of heavy prison sentences for "cooperation with hostile states," the arrest of photographers documenting acid

attack victims — was, as expected, counterproductive. Digital repression followed the same logic as street repression: it produced moral shocks, generated solidarity, and expanded rather than contained the networks of resistance. The government's attempt to discredit women protesters through sexualized mockery — reducing political action to alleged attempts to attract male attention — itself became a moral shock when it seeped into public discourse, demonstrating to previously uncommitted observers the bankruptcy of the regime's discursive resources.

The "Girls of Revolution Street" episode of December 2017–early 2018 crystallized this dynamic. Vida Movahed's silent, still act of standing on an electrical box on Enghelab Street and waving her white headscarf on a stick — deliberately non-sexualized, non-violent, and visually unarguable as a political act — disrupted the regime's standard script for discrediting women's protest. The subsequent multiplication of similar actions across the country, the government's installation of metal spikes on electrical boxes to physically prevent recurrence, and the wave of satirical creativity provoked by those spikes illustrate with particular clarity the Gramscian logic of hegemonic decomposition: when a dominant order must resort to architectural absurdity to prevent a woman from standing in a public place, its cultural authority has already collapsed.

3.5 Phase Five: The Accumulation of Rage (2019–2022)

The years immediately preceding the 2022 uprising saw both the intensification of state violence across multiple fronts and the progressive exhaustion of the regime's capacity to manage that violence discursively. The November 2019 uprising against fuel price increases — met with the killing of an estimated 1,500 protesters (Amnesty International, 2020) — left a residue of unprocessed rage that suffused all subsequent interactions between the state and society. Videos of morality police violence against women circulated daily on social media; a video of a mother standing in front of a morality police van pleading "don't take my daughter, she is sick" became, in Jasper's (1997) precise sense, a moral shock: an image that drew ordinary, previously uninvolved citizens into active political positioning.

By the summer of 2022, Iranian society had become, in the words of one analyst, "a powder keg waiting for a spark." The death of Mahsa Amini in morality police custody on September 16, 2022, provided that spark — but it ignited an explosion whose scale was commensurate not with the individual incident but with forty-three years of accumulated grievance.

4. THE "WOMAN, LIFE, FREEDOM" MOVEMENT, 2022

4.1 The Triggering Event: Mahsa Amini as Moral Shock

The arrest of Mahsa (Zhina) Amini by the morality police on September 13, 2022, her collapse into a coma while in custody, and her death on September 16 constituted a moral shock of exceptional intensity. Jasper (1997) notes that moral shocks are most powerful when they possess certain structural features: a clear victim, an identifiable perpetrator, a visible and shareable image, and a story that condenses systemic violence into a single, undeniable human face. Amini's case possessed all four.

The rapid circulation of images of Amini's hospitalized face, the testimony of eyewitnesses, and the regime's clumsy attempt to attribute her death to pre-existing medical conditions — an attempt immediately contradicted by her family and demolished by leaked hospital footage — generated a crisis of narrative authority that is itself a constitutive feature of moral shocks. When official denial becomes publicly implausible, the gap between power and society yawns open, and collective emotions — grief, rage, solidarity — flood in.

Amini's Kurdish identity and her nominal duality — "Mahsa" in official documents, "Zhina" (meaning "life" in Kurdish) in everyday use, the latter a name banned by the regime as insufficiently Persian — added a dimension of intersectional significance that helped to generate both Kurdish regional solidarity as an initial epicenter of protest and a broader resonance: the forced renaming encapsulated in miniature the same logic of erasure and imposition that had operated on women's bodies for decades.

4.2 Discursive Framing: "Woman, Life, Freedom" as a Capacious Master Frame

The slogan "Zan, Zendegi, Azadi" (Woman, Life, Freedom) was first chanted at Amini's burial in Saqqez by Kurdish women, drawing on a deep tradition in Kurdish liberation movements where the phrase carries both feminist and broadly humanist connotations (Öcalan, 2013). Its rapid adoption across ethnic, regional, linguistic, and generational boundaries testified to its extraordinary frame resonance (Snow & Benford, 1988).

The slogan's power lay in what we might call its radical simplicity: three monosyllabic nouns that required no ideological elaboration and admitted of multiple interpretations. For Kurdish activists, it invoked a specific liberation tradition. For secular feminists, it named the specific object of regime control (the female body), the minimum condition of political existence (life, as opposed to the politics of death practiced by the regime), and the horizon of emancipation (freedom). For economic protesters, it indexed the material conditions of women's immiseration. For students, it articulated the denial of individual agency that structured every dimension of their existence. This multi-valence is not a weakness but a strength: as Laclau and Mouffe (1985) argue, effective political signifiers are "empty" enough to accommodate a wide range of subject positions while "nodal" enough to organize them around a common antagonism.

The slogan also performed a specific and historically significant move: it placed gender at the center, rather than the margins, of protest discourse. In previous Iranian uprisings — the Green Movement of 2009, the economic protests of 2017 and 2019 — women had been prominent participants but gender had been subordinated to ostensibly broader demands for democracy or economic justice (Bayat, 2010). "Woman, Life, Freedom" refused this subordination: it insisted that the woman question was the central question, and that its resolution was not separable from but constitutive of any genuine political transformation. In Benford and Snow's (2000) terms, the frame's diagnostic component identified gender-based violence and bodily control as the fundamental mechanism of authoritarian rule; its prognostic component pointed to women's bodily autonomy as the first and most essential terrain of liberation; and its

motivational component — the compressed grief, rage, and hope of millions — was perhaps the most powerful in contemporary Iranian political history.

4.3 Symbolic Repertoire and Emotional Mobilization

The movement's symbolic repertoire was organized around the body as a medium of political expression. Women who removed their headscarves in public, held them aloft on sticks, or set them afire were not merely breaking a law; they were performing a reclamation of bodily sovereignty that had been contested for four decades. The act's power derived not from novelty — individual women had been doing this for years — but from simultaneity and scale: when thousands of women perform the same act at the same moment, individual transgression becomes collective assertion.

Hair-cutting carried particular cultural weight. In Iranian and broader Persianate tradition, women cutting their hair is a gesture of mourning and protest reaching back to the *Shahnameh*: Farangis cutting her hair upon learning of Siavash's martyrdom. The 2022 protesters who cut their hair in solidarity with Amini were simultaneously performing a contemporary political act and invoking a mythological repository of female grief and resistance, deepening the emotional resonance of the gesture across generations and cultural registers.

Music operated as both emotional amplifier and archival medium. Shervin Hajipour's song "Baraye" (For), built from a collage of protesters' tweets cataloguing the quotidian grievances that the movement condensed — the right to dance, to sing, to love freely, to breathe clean air — became the movement's unofficial anthem and won a Grammy Award for Best Song for Social Change (Recording Academy, 2023). The regime's arrest of Hajipour and deletion of the song from Iranian platforms produced the predictable Streisand effect: amplified global attention and intensified domestic solidarity.

Social media transformed the killed into intimate presences rather than statistical abstractions. Videos of Nika Shakarami singing, of nine-year-old Kian Pirfalak presenting a science project he had built in the shape of a boat, of Khodanoor Lajehei dancing for impoverished children in Sistan — and subsequently, images of Lajehei tied to a post in the street by regime forces — circulated endlessly, making grief personal and solidarity structural. This is the mechanism Eyerman (2019) describes as "cultural trauma": the transformation of individual death into collective wound that demands both mourning and political response.

4.4 The Role of Digital Media and the Diaspora

The "Woman, Life, Freedom" movement was constitutively transnational. Inside Iran, social media — accessed via VPN in the face of systematic state filtering — served as the primary infrastructure of coordination, documentation, and emotional sustenance. Outside Iran, the Iranian diaspora performed what Keck and Sikkink (1998) call the "boomerang effect": transmitting the voices of repressed protesters to international institutions, amplifying them through global media, and returning the resulting international attention to strengthen the morale and visibility of those inside.

The role of diaspora activists and media organizations — Iran International, BBC Persian, Manoto, and individuals like Masih Alinejad — was complex and contested. The Islamic Republic's characterization of these actors as foreign agents served its standard delegitimization script; but a sociological assessment must distinguish between legal-security questions (which fall outside this article's scope) and the empirical question of social effect. The social effect was unambiguous: extra-territorial actors forged a connection between lived experience inside Iran and global public opinion that no amount of internet censorship could completely sever, and provided a platform for narratives that the domestic media ecosystem was legally prohibited from carrying (Tufekci, 2017).

4.5 State Response and the Reproduction of Moral Shock

The Islamic Republic's response to the 2022 uprising followed the same counterproductive logic visible throughout the preceding decades: the escalation of repression generated the very moral shocks that sustained the movement's emotional energy and international visibility. Arbitrary arrests, torture, sexual violence against detained protesters, show trials, and executions — the latter following proceedings that international legal observers described as falling far short of minimum due-process standards — each produced new waves of outrage and solidarity.

The regime's attempt to weaponize mourning rituals — suppressing fortieth-day commemorations (the Arba'een, the traditional Iranian mourning ceremony), preventing families from holding public funerals, and in some cases abducting corpses — proved especially counterproductive. Fortieth-day commemorations became recurring occasions for protest mobilization, creating a rhythm of contention that the regime could neither accommodate nor successfully suppress. The image of Shahriar Mohammadi keeping vigil beside his killed friend's body through the night to prevent it from being abducted by security forces, only to be killed himself the following day at the burial ceremony — a juxtaposition that generated the headline "Friendship Until Death" — encapsulates the movement's relentless production of martyrology as political resource.

Mohammad Mehdi Karami's final phone call to his father before execution — "Dad, my execution has been ordered, but don't tell Mom anything" — became, in its devastating compression of love and state violence, one of the most widely shared documents of the movement's emotional memory: a sentence that made the abstraction of authoritarian repression humanly present and morally inescapable.

5. CAPACITIES, STRUCTURAL LIMITATIONS, AND CULTURAL LEGACY

5.1 The Movement's Capacities

The "Woman, Life, Freedom" movement achieved several significant and durable outcomes. At the cultural level, it completed a process decades in the making: it made the normalization of unveiled public presence in Iranian cities practically irreversible. By 2023–2024, the presence of unveiled women on Tehran's streets had become sufficiently widespread that comprehensive enforcement was logistically impossible, and the morality police's public

presence was intermittent and inconsistent (Amnesty International reports, 2023). The compulsory hijab law had not been repealed, but its social authority — its capacity to produce compliance through internalized norm rather than constant coercive enforcement — had collapsed.

At the political-consciousness level, the movement produced what Polletta and Jasper (2001) call a transformation of "collective identity": a new and widely shared understanding of women not as subjects of protective or disciplinary governance but as autonomous political agents whose bodily sovereignty is a non-negotiable precondition of any legitimate political order. This transformation in political subjectivity is, as Taylor and Whittier (1992) argue with respect to feminist movements more broadly, typically more enduring than the institutional changes that movements achieve — and also constitutes a necessary precondition for such changes.

At the intergenerational level, the movement demonstrated the cumulative effectiveness of forty years of informal "resistance transmission" (to adapt Eyerman's (2019) term): the communication of political experience, emotional memory, and normative commitment across generations through family networks, cultural production, and shared symbolic repertoires. The joint arrest and imprisonment of Yasaman Aryani and her mother Monireh Arabshahi — mother and daughter as co-activists, a pairing that directly refuted the regime's narrative of a generational divide between "Westernized" youth and tradition-honoring parents — crystallized this intergenerational continuity.

5.2 Structural Limitations

Alongside these capacities, the movement confronted structural limitations that a complete analysis cannot elide. The most fundamental was the asymmetry of organized coercive capacity: a largely unarmed, horizontally organized movement confronting a state with an elaborate internal security apparatus, a demonstrated willingness to employ lethal force against civilians, and — by its own perverse logic — an investment in repression as a form of governance rather than a last resort.

The movement's horizontal, leaderless structure — which made it resilient against targeted decapitation — simultaneously limited its capacity to develop a coherent strategic program or to engage in the sustained institutional politics that democratic transition theory identifies as crucial to consolidating political change (Linz & Stepan, 1996). Piven and Cloward (1977) identified precisely this paradox in their analysis of poor people's movements: the organizational forms best suited to generating disruptive pressure are often least suited to translating that pressure into durable institutional outcomes.

The international community's response — episodically condemnatory but structurally constrained by energy, trade, and regional security interests — further intensified the movement's political isolation. As Keck and Sikkink (1998) acknowledge, transnational advocacy networks are most effective when they can generate material costs for the target government through international sanctions or credible threats of accountability; in the Iranian case, the combination of nuclear diplomacy, energy geopolitics, and regional balance-of-power calculations substantially insulated the Islamic Republic from this mechanism.

5.3 The Cultural Legacy: Culture Precedes Politics

The "Woman, Life, Freedom" movement's most significant and most durable legacy may be precisely the one least amenable to conventional political analysis: the transformation of Iran's cultural-political horizon. Drawing on comparative democratic transition scholarship (Linz & Stepan, 1996) and Bayat's (2010) analysis of "life as politics" in the Middle East, we argue that sustainable transition from religious authoritarianism requires cultural transformation as its precondition — the erosion of the value-based legitimacy of the existing order, the growth of alternative civic identities and moral commitments, and the formation of new political subjects.

Iran's experience in this respect contrasts instructively with Afghanistan, where two decades of external military and institutional intervention failed to generate the cultural infrastructure necessary to consolidate the formal political changes achieved. In Afghanistan, change was imposed from without; in Iran, it has welled up from within — from the accumulated choices, sacrifices, and cultural productions of women and men who refused the terms of the existing order. This endogenous character of cultural transformation is, from the perspective of democratic transition theory, its most significant feature: it suggests a depth and durability of change that externally engineered transformation cannot achieve.

6. CONCLUSION

This article has argued that the "Woman, Life, Freedom" movement is best understood as the crystallization of a long historical process rather than the spontaneous product of a single event. The death of Mahsa Amini was a moral shock of the kind that Jasper (1997) identifies as a catalyst for mobilization; but the scale and durability of the movement it catalyzed were commensurate not with the individual event but with four decades of accumulated grievance, everyday disobedience, memory-making, and moral shock that had progressively eroded the Islamic Republic's disciplinary authority and lowered the threshold for collective action.

The article's core theoretical contribution is to demonstrate the mechanism through which micro-level, everyday resistances — individually deniable and politically invisible — aggregate, over time, into macro-level social movement capacity in authoritarian contexts. This aggregation operates through several mechanisms identified in the analysis: the normalization of disobedience, which progressively expands the population of potential participants; the accumulation of moral shocks, which generates an emotional reservoir of outrage available for mobilization; digital archiving, which transforms scattered individual acts into visible collective phenomena; and intergenerational transmission, which ensures that political memory and normative commitments survive periods of repression.

A second contribution concerns the role of discursive framing in cross-demographic mobilization. "Woman, Life, Freedom" succeeded, where more ideologically elaborate slogans have failed, because its radical simplicity made it simultaneously diagnostic, prognostic, and motivational — and because it placed gender at the center rather than the margins of the movement's political vision. The article suggests that this centering was not merely strategically astute but analytically correct: in authoritarian systems that reproduce themselves

through the control of women's bodies and the suppression of women's political agency, gender justice is not a sectoral issue but the constitutive terrain of the broader struggle for democratic life.

A third contribution concerns the relationship between body politics, emotional mobilization, and political action. Against residually rationalist approaches that treat emotions as irrational inputs to be discounted or managed, the analysis demonstrates — consistently with Goodwin, Jasper, and Polletta (2001) — that the 2022 movement's emotional intensity was a primary resource of its mobilizing power, not an obstacle to it. The movement's capacity to make the abstract structures of authoritarian power personally and viscerally present — in images, bodies, names, and sentences spoken before execution — was among the most important mechanisms of its extraordinary reach.

Future research should pursue several directions. Comparative analysis of women's movements in other Islamic-majority societies — Tunisia, Morocco, Sudan, and Afghanistan in particular — would test the generalizability of the Iranian genealogical model. In-depth qualitative research with movement participants — interviews conducted, ideally, after security conditions permit frank disclosure — would recover the layers of subjective experience and meaning-making that necessarily remain underrepresented in a macro-level analysis. And longitudinal research on the political attitudes of the post-2022 generation in Iran would assess the durability of the cultural transformations identified here and their eventual institutional consequences.

What is already clear is that Iranian society after 2022 is not the society that existed before. The boundaries of fear have shifted, the grammar of political selfhood has been rewritten, and the female body has been definitively transformed, in the collective consciousness of millions, from a site of ideological discipline into an arena of political liberation. The road to "Woman, Life, Freedom" has not yet reached its destination; but it has passed a point from which there is no returning.

REFERENCES

- Aghajanian, A. (1994). Family planning and contraceptive use in Iran, 1967–1992. *International Family Planning Perspectives*, 20(2), 66–69.
- Amnesty International. (2020). Iran: State killings in November 2019 were crimes against humanity. <https://www.amnesty.org>
- Arendt, H. (1958). *The human condition*. University of Chicago Press.
- Arendt, H. (1969). *On violence*. Harcourt, Brace & World.
- Bayat, A. (2010). *Life as politics: How ordinary people change the Middle East*. Stanford University Press.
- Benford, R. D., & Snow, D. A. (2000). Framing processes and social movements: An overview and assessment. *Annual Review of Sociology*, 26, 611–639.
- Eyerman, R. (2019). *Memory, trauma, and identity*. Palgrave Macmillan.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison*. Pantheon Books.

- Foucault, M. (1978). *The history of sexuality, Vol. 1: An introduction*. Pantheon Books.
- Foucault, M. (1984). Nietzsche, genealogy, history. In P. Rabinow (Ed.), *The Foucault reader* (pp. 76–100). Pantheon Books.
- Goffman, E. (1974). *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. Harper & Row.
- Goodwin, J., Jasper, J. M., & Polletta, F. (Eds.). (2001). *Passionate politics: Emotions and social movements*. University of Chicago Press.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the prison notebooks*. International Publishers.
- Hoodfar, H. (1993). The veil in their minds and on our heads: Veiling practices and Muslim women. *Resources for Feminist Research*, 22(3/4), 11–18.
- Islamic Republic of Iran. (2013). *Islamic Penal Code*. Majlis of the Islamic Republic of Iran. [In Persian]
- Jasper, J. M. (1997). *The art of moral protest: Culture, biography, and creativity in social movements*. University of Chicago Press.
- Keck, M. E., & Sikkink, K. (1998). *Activists beyond borders: Advocacy networks in international politics*. Cornell University Press.
- Laclau, E., & Mouffe, C. (1985). *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics*. Verso.
- Linz, J. J., & Stepan, A. (1996). *Problems of democratic transition and consolidation*. Johns Hopkins University Press.
- McAdam, D., McCarthy, J. D., & Zald, M. N. (Eds.). (1996). *Comparative perspectives on social movements*. Cambridge University Press.
- Mir-Hosseini, Z. (1999). *Islam and gender: The religious debate in contemporary Iran*. Princeton University Press.
- Moghissi, H. (1999). *Feminism and Islamic fundamentalism: The limits of postmodern analysis*. Zed Books.
- Öcalan, A. (2013). *Liberating life: Woman's revolution*. International Initiative Edition.
- Paidar, P. (1995). *Women and the political process in twentieth-century Iran*. Cambridge University Press.
- Passerini, L. (1987). *Fascism in popular memory: The cultural experience of the Turin working class*. Cambridge University Press.
- Piven, F. F., & Cloward, R. A. (1977). *Poor people's movements: Why they succeed, how they fail*. Pantheon Books.
- Polletta, F., & Jasper, J. M. (2001). Collective identity and social movements. *Annual Review of Sociology*, 27, 283–305.
- Recording Academy. (2023). 65th Grammy Awards, Best Song for Social Change. Los Angeles.

- Scott, J. C. (1985). *Weapons of the weak: Everyday forms of peasant resistance*. Yale University Press.
- Scott, J. C. (1990). *Domination and the arts of resistance: Hidden transcripts*. Yale University Press.
- Snow, D. A., & Benford, R. D. (1988). Ideology, frame resonance, and participant mobilization. *International Social Movement Research*, 1, 197–217.
- Tarrow, S. (1994). *Power in movement: Social movements and contentious politics*. Cambridge University Press.
- Taylor, V., & Whittier, N. (1992). Collective identity in social movement communities: Lesbian feminist mobilization. In A. D. Morris & C. M. Mueller (Eds.), *Frontiers in social movement theory* (pp. 104–129). Yale University Press.
- Tilly, C., & Tarrow, S. (2015). *Contentious politics* (2nd ed.). Oxford University Press.
- Tufekci, Z. (2017). *Twitter and tear gas: The power and fragility of networked protest*. Yale University Press.

TÜRKİYE'NİN MAVİ VATAN DOKTRİNİ BAĞLAMINDA DOĞU AKDENİZ'DE JEOPOLİTİK REKABET VE ENERJİ GÜVENLİĞİ

Koray Kamacı

Nişantaşı Üniversitesi

koray_kamaci@hotmail.com

<https://orcid.org/0009-0008-4521-106X>

Özet

Bu çalışma, Türkiye'nin son zamanlarda Doğu Akdeniz'de izlediği politikaların anlaşılmasında merkezi bir öneme sahip olan Mavi Vatan Doktrini'ni analiz etmeyi ve Doğu Akdeniz politikasındaki etkilerini inceleme amaçlanmaktadır. Çalışma, temel olarak Mavi Vatan Doktrini'nin enerji politikaları ve dış ilişkileri üzerindeki etkilerini incelemek; bu bağlamda Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de artan jeopolitik rekabet alanındaki konumunu değerlendirmektedir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmekte; doküman analizi, vaka incelemesi ve karşılaştırmalı analiz yöntemlerinden yararlanılmaktadır.

Araştırmanın bir diğer amacı, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de izlediği politikaların arka planını ortaya koymaktır. Türkiye'nin son yıllarda daha görünür ve aktif hale gelen Doğu Akdeniz stratejisinin, yalnızca güncel gelişmelere verilen tepkilerden ibaret olmadığı; aksine belirli bir stratejik çerçeveye dayandığı varsayılmaktadır. Bu çerçevenin en önemli bileşenlerinden biri olan Mavi Vatan Doktrini, çalışmanın merkezinde yer almaktadır. Türkiye, özellikle son 10 yıldır Doğu Akdeniz konusunda önemli planlar içinde etkili hamleler yapmaktadır. Devletler arası rekabet, iş birliği mekanizmaları ve uluslararası aktörlerin etkisi birlikte değerlendirildiğinde, Doğu Akdeniz'in dinamik ve sürekli değişen bir jeopolitik yapı sergilediği görülmektedir. Bundan dolayı da çoğunlukla ittifaklık bünyesinde farklı değişimler görebiliyoruz. Özellikle de Türkiye'yi dışlayan bazı ittifak bloklarının oluştuğunu görmek de mümkündür. Bu konuda Türkiye de Doğu Akdeniz'de farklı bazı ittifak arayışlarına girebilir. Özellikle de büyük güçler ile birtakım enerji ve çok yönlü ittifaklara girilebilir. Bu konuda Rusya ile Doğu Akdeniz'de karşı bir güç dengesi oluşturabilir.

Anahtar Kelimeler: Mavi Vatan Doktrini; Doğu Akdeniz; Türkiye'nin Enerji Politikası; Deniz Yetki Alanları; Jeopolitik Rekabet.

K-FOOD VANGUARD; SOFT POWER AND NATIONAL BRANDING IN 2026

Hnin Ei Aung

Istanbul Ticaret University, Faculty of Business
Email-hnineiaung704@gmail.com

Asst. Prof. Dr. Abdülkadir ŞENCAN

Istanbul Kent University, Faculty of Economics,
Administrative and Social Sciences
Email-abdulkadirsencan@gmail.com

Abstract;

This research discusses South Korea's gastrodiploamacy initiatives from a cultural diplomacy perspective by establishing an inductive inference connection between South Korean TV series (K-Drama) and South Korean food (K-Food) and explores K-Food consumption by K-Drama viewers in all over the world using an ethnographic approach. It aims to reveal the connection between watching K-Dramas and consuming K-Food, assuming that food scenes in K-Dramas serve as a driving force for viewers to discover or access these foods. There are surveys questions were collected by face to face. Within this context, two research questions are formulated:

“Do k-drama viewer consumer K food”

“Do the food scenes in K-dramas increase the interest in K-food among viewers.”

According to the findings, 12 out of 20 participants are between the ages of 16-20 and 17 are female viewers. The left 3 of them began trying Korean food after watching Korean dramas. Furthermore, 18 participants stated that the food scenes in Korean dramas influenced their preferences for Korean cuisine. These findings highlight the cultural impact of Korean dramas and the effect of food scenes on viewer behavior.

Keyword; Gastrodiploamacy, K-drama, K-food, cultural impact.

ABD-İSRAİL-İRAN SAVAŞINDA İRAN'IN STRATEJİK İLETİŞİM MANEVRALARI

Dr. Muhammet MAĞAT

Bağımsız Araştırmacı,

muhammetmagat34@gmail.com - 0000-0003-3237-2995

Doktora Öğrencisi İlknur Şebnem ÖZTEMEL MAĞAT

Bağımsız Araştırmacı,

ilknuroztemel14@gmail.com - 0000-0002-8829-7800

ÖZET

Bu çalışma, modern asimetrik savaşlarda askeri hareketlilik ile söylem üretiminin nasıl eşgüdümlü yürütüldüğünü ortaya koymak amacıyla, İran'ın küresel enformasyon savaşında geliştirdiği kamu diplomasisi ve stratejik iletişim manevralarını incelemektedir. Araştırmanın temel problemini, ABD ve İsrail eksenli “İranofobi” anlatısına ve Batı merkezli dijital hegemonyaya karşı asimetrik caydırıcılık ile bölgesel meşruiyet arayan Tahran'ın çok katmanlı söylem inşası oluşturmaktadır. Bu doğrultuda çalışma; köklü kültürel mirasa ve “direniş” eksenine dayalı yumuşak gücün IRIB, Press TV ve vekil unsurların Al-Manar vb. çok dilli medya ağları üzerinden yayılımını ve 2013 yılında geliştirilen “Yapıcı Etkileşim Doktrini”nin evrimini analiz etmektedir. Günümüzde yapay zekâ destekli içeriklerin ve rasyonel zemini aşındıran duygu odaklı “slopaganda” dinamiklerinin dönüştürdüğü yeni bilgi ekolojisi, İran'ı enformasyon taktiklerini güncellemeye zorlamıştır. Bu bağlamda, geleneksel yöntemlerden sıyrılarak Batılı anlatı duvarını aşmayı hedefleyen hibrit bir karşı-anlatı (*counter-narrative*) inşasına yönelinmiştir. Bu doğrultuda, Şii sembolizminin Lego animasyonları ve küresel popüler kültür unsurlarıyla harmanlandığı viral dijital içerikler, ABD iç siyasetindeki toplumsal fay hatlarını ve tarihsel askeri müdahaleleri hedef alan proaktif bir enformasyon silahına dönüştürülmüştür. YouTube gibi küresel platformların uyguladığı dijital blokajlara rağmen bu stratejik hamleler, manipülasyon ve dezenformasyon saldırılarına karşı bir savunma hattı işlevi görmek ve anlatı rekabeti noktasında Tahran'ın elini güçlendirmektedir. Sonuç olarak dijitalleşme, teknolojik hegemonyayı elinde tutan gelişmiş ülkelere karşı İran gibi aktörler için hem yeni stratejik fırsatlar sunmakta hem de aşılması gereken yapısal engeller barındırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İran, Stratejik İletişim, Anlatı Rekabeti, Slopaganda, Dijital Hegemonya, Karşı-Anlatı.

IRAN’S STRATEGIC COMMUNICATION MANEUVERS IN THE US-ISRAEL- IRAN WAR

Dr. Muhammet MAĞAT

Independent Researcher,

muhammetmagat34@gmail.com - 0000-0003-3237-2995

Doctoral Std. İlknur Şebnem ÖZTEMEL MAĞAT

Independent Researcher,

ilknuroztemel14@gmail.com - 0000-0002-8829-7800

ABSTRACT

This study examines Iran’s public diplomacy and strategic communication maneuvers developed within the global information warfare, aiming to demonstrate how military mobility and discourse production are coordinated in modern asymmetric conflicts. The core research problem centers on Tehran’s multi-layered discourse construction as it seeks asymmetric deterrence and regional legitimacy against the US- and Israeli-centric “Iranophobia” narrative and Western-centric digital hegemony. Accordingly, the paper analyzes the dissemination of Iran’s soft power—grounded in its deep-rooted cultural heritage and the “Axis of Resistance”—through multilingual media networks such as IRIB, Press TV, and proxy outlets like Al-Manar, alongside the evolution of the “Doctrine of Constructive Engagement” initiated in 2013. Today, the new information ecology, transformed by AI-driven content and emotion-oriented “slopaganda” dynamics that erode rational ground, has compelled Iran to update its informational tactics. In this context, Tehran has pivoted toward building a hybrid counter-narrative aimed at breaking through the traditional Western narrative wall. Consequently, viral digital content blending Shia symbolism with Lego animations and global popular culture elements has been weaponized into a proactive informational tool targeting societal fault lines within US domestic politics and historical military interventions. Despite digital blockades imposed by global platforms like YouTube, these strategic moves serve as a defensive line against manipulation and disinformation campaigns, while strengthening Tehran’s hand in narrative rivalry. In conclusion, digitalization presents both new strategic opportunities and structural obstacles to be overcome for actors like Iran confronting developed nations that wield technological hegemony.

Keywords: Iran, Strategic Communication, Narrative Rivalry, Slopaganda, Digital Hegemony, Counter-Narrative.

AVRUPA’DA BAĞIMLILIKLA MÜCADELE POLİTİKALARININ DÖNÜŞÜMÜ: PORTEKİZ ÖRNEĞİ

**THE TRANSFORMATION OF ADDICTION POLICIES IN EUROPE: THE CASE
OF PORTUGAL**

Phd. Student Burcu IŞIK

Dokuz Eylül Üniversitesi

isik.burcu@ogr.deu.edu.tr - 0000-0002-8859-4776

ÖZET

Bu çalışmada madde bağımlılığı ile mücadelede geleneksel cezalandırıcı yöntemlerden halk sağlığı odaklı zarar azaltma stratejilerine geçişin etkileri Portekiz örneği üzerinden incelenmektedir. 1990’lı yıllarda Avrupa’daki en ağır madde bağımlılığı krizlerinden birini yaşayan Portekiz, 2001 yılında yürürlüğe koyduğu dekriminalizasyon (suç olmaktan çıkarma) reformu ile madde bağımlılığını bir asayiş sorunu olmaktan çıkarıp tıbbi bir durum olarak tanımlamıştır. Çalışma kapsamında, reformun başlangıç noktası olan 2001 yılındaki 1.287 yeni HIV vakası (IPDT, 2002) ve yüksek doz aşımı ölümleri gibi bazı veriler, Avrupa Birliği Uyuşturucu Ajansı (EUDA) ’nın yayımladığı 2024 Avrupa Uyuşturucu Raporu verileriyle karşılaştırmalı olarak analiz edilmiş, Avrupa Birliği uyuşturucu stratejileri çerçevesinde Portekiz’in dekriminalizasyon modeli ele alınarak ortaya koyduğu sonuçlar incelenmiştir. Ulaşılan bulgular, söz konusu modelin uygulanmaya başlamasından bu yana aşırı doz ölümlerinin Avrupa Birliği ortalamasının oldukça altına düştüğünü; enjeksiyon kaynaklı yeni HIV enfeksiyonlarında %98 oranında azalma sağlandığını göstermektedir. Sonuç olarak Portekiz tecrübesi, kolluk kuvvetleri yerine tedavi ve sosyal entegrasyona ayrılan kaynakların, bağımlılığın ölümcül sonuçlarını azaltmada çok daha rasyonel ve etkili bir kamu politikası aracı olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: bağımlılık, zarar azaltma, bağımlılıkla mücadele politikaları, Avrupa, Portekiz örneği

GİRİŞ

Günümüzün küreselleşen dünyasında madde bağımlılığı, ülkelerin hemen hepsinde karşılaşılabilen ve ne yazık ki giderek yaygınlaşan, tüm dünyayı ilgilendiren uluslararası bir sorundur. Madde bağımlılığı, sadece bireyin fiziksel ve ruhsal sağlığını etkilemekle kalmayan; aynı zamanda ekonomik maliyetleri, sosyal yıkımları ve kamu güvenliği üzerindeki baskısıyla uluslararası boyutta çözüm aranan bir krizdir. Tarihsel süreçte Şangay Afyon Konferansı (1909) ile başlayan ve Birleşmiş Milletler'in 1961 "Tek Sözleşmesi" ile kurumsallaşan küresel uyuşturucu kontrol rejimi, uzun yıllar boyunca "arzin engellenmesi" ve "cezalandırma" odağında şekillenmiştir. Bununla birlikte 20. yüzyılın son çeyreğinde, özellikle Avrupa'da artan HIV/AIDS vakaları ve aşırı doz kaynaklı ölümler, mevcut kriminal politikaların yetersizliğini ortaya koymuştur. Dönemin istatistiki verileri incelendiğinde ulaşılan bağımlı kişi sayılarının ve bağımlık türlerinin giderek artıyor olduğu gerçeği mücadele politikalarının kapsamının genişletilerek bağımlılıkla mücadelede farklı stratejilerin ortaya konmasını bir zorunluluk haline getirmiştir.

Bağımlılık (addiction) sözcüğü kökenini Roma hukukunda efendi ile köle arasındaki ilişkiyi ifade eden Latince *addicere* teriminden alır. Sözcük Roma İmparatorluğu'nun borcunu ödeyemeyen bireyleri hukuken köleleştirmeye dayalı uygulamalarından türemiştir. Bu tür köleler için kullanılan Latince ifade *servus addictus* olup, bu terim *addicere* fiilinden türetilmiştir. Birinin bir efendiye teslimiyeti veya adanması anlamına gelen anlam alanı zamanla genişlemiş; köleliğin zincir ve prangalarıyla dayatılmamış olsa da gönüllüymüş gibi görünen ya da en azından zorla dayatılmayan bir etkinlik ya da uğraşa yönelik yoğun adanmışlık ve bağlılık durumlarını da kapsar hâle gelmiştir (Davis & González, 2016: 209; Adams, 1937, s.2; Alexander, 2008, s.15).

Madde bağımlılığı en genel anlamıyla “bir maddenin belirgin bir etkiyi elde etmek için alınması sürecinde ortaya çıkan bedensel, ruhsal ya da sosyal sorunlara rağmen madde alımının devam etmesi; bırakma isteğine rağmen bırakılamaması, aynı etkiyi elde edebilmek için giderek alınan madde miktarının artırılması ve maddeyi alma isteğinin durdurulamaması durumu” olarak tanımlanmaktadır (Ak vd., 2020, s. 131). Geçmiş yıllarda bir tür “irade sorunu” ya da “ahlaki bozukluk” olarak görülen madde bağımlılığı günümüzde tıpkı diğer hastalıklar gibi tedavi edilebilen bir hastalık olarak kabul edilmektedir (Morrison, 2008:4). Birçok bilim insanı madde bağımlılığını beynin yapısında ve işlevinde değişikliklere yol açması nedeniyle

bir beyin hastalığı olarak görmektedir (Bellenir, 2000, s. 97; Sutton, 2009, s.328; Uzbay, 2009, s.10; Shannon, 2010, s. 246; Kalyoncu, 2010; Singh ve Gosain, 2021, s. 174).

Çoğu insan için uyuşturucu alma kararının başlangıçta gönüllü olduğu doğru olsa da, zamanla tekrarlanan uyuşturucu kullanımının neden olduğu beyindeki değişiklikler, kişinin öz kontrolünü ve sağlıklı kararlar alma yeteneğini etkileyebilir ve aynı zamanda madde alma konusunda yoğun dürtüler gönderebilir. Beyindeki bu değişiklikler nedeniyle, bağımlı bir kişinin madde kullanımını bırakması çok zordur. Zor olsa da bağımlılığın güçlü yıkıcı etkilerine karşı koymaya ve kontrolü yeniden kazanmaya yardımcı olan tedaviler vardır. Her hastanın uyuşturucu kullanım alışkanlıklarına ve eşlik eden tıbbi, psikiyatrik ve sosyal sorunlarına göre uyarlanmış tedavi yaklaşımları, kalıcı iyileşmeye ve uyuşturucu bağımlılığından uzak bir hayata kavuşmasını sağlayabilir (Barber, Parkes ve Blundell, 2012, s. 174; Shannon, 2010, s. 246). Ancak bu noktada bağımlılığın davranışsal ve sosyal yönleri olan özel bir beyin hastalığı olduğu göz önüne alınması ve tedavi sürecinin biyolojik, davranışsal ve sosyal bağlam yönleriyle birlikte değerlendirilmesi (Bellenir, 2000, s. 97) gerekmektedir.

Madde kullanımıyla mücadele politikalarında tedavi ve tedavi sonrası rehabilitasyon son aşamadır. Halbuki önemli olan bireylerin madde kullanmaya başlamasını önlemektir. Madde bağımlılıklarının tedavisi ve rehabilitasyonu hem madde hem de manevi açıdan çok maliyetli ve zorlu bir süreçtir. Bu nedenle dünyanın hemen her coğrafyasında artan kullanıcı ve bağımlı sayısını azaltmak için çeşitli önleme politikaları yürütülmektedir. Bu çalışmada, Avrupa Birliği'nin uyuşturucu politikalarında yaşadığı paradigma değişimi, zarar azaltma stratejileri ve sağlık odaklı yaklaşım perspektifinden incelemektedir. Çalışmanın odak noktasını, uyuşturucu kullanımını suç olmaktan çıkararak radikal bir dönüşüm gerçekleştiren Portekiz modeli oluşturmaktadır. Bu bağlamda, bağımlılığın ahlaki bir zayıflıktan ziyade tedavi edilebilir bir hastalık olarak kabul edilmesinin, toplumsal sağlık göstergeleri ve suç oranları üzerindeki etkileri analiz edilmektedir.

DÜNYADA BAĞIMLILIKLA MÜCADELE

Günümüzde küresel bir sorun haline gelen bağımlılıkla mücadelede dünya üzerindeki farklı ülkeler çeşitli stratejiler geliştirip, birtakım politikalar benimsemişlerdir. Tarihsel sürece bakıldığında bağımlılıkla ilgili ilk uluslararası girişimin, 1909 yılında gerçekleşen Şangay Afyon Konferansı olduğu görülür. Başkan Roosevelt'in girişimleri sonucunda hayata geçirilen bu konferansta; afyonun illegal üretimi, ticareti ve kullanımı mercek altına alınmış; süreç sonunda katılımcı ülkelere rehberlik edecek bağlayıcı olmayan tavsiye kararları alınmıştır. Her

ne kadar nihai kararlar alınmamış olsa da Rusya, İngiltere, Çin ve Japonya gibi devletlerin katılımıyla gerçekleşen bu konferans sayesinde madde kullanımı problemi uluslararası diplomasi zemininde ilk defa tartışılmış ve bu yöndeki uluslararası iş birliğinin temelleri atılmıştır. Madde kullanımı konusunda ikinci önemli adım, 1912 yılında imzalanan Lahey Afyon Sözleşmesi'dir. Şangay Konferansı'na katılan devletlerin temsilcilerinin çabaları ile 1911 yılında Lahey'de toplanan konferans sonucunda hazırlanmıştır. Öncelikle Çin, ABD, Hollanda, Honduras ve Norveç tarafından imzalanan sözleşme, 1915 yılında yürürlüğe girmiştir (Keefer ve Loayza, 2010:71-75).

Birinci Dünya Savaşı sonrası küresel konjonktürde ABD'nin diplomatik baskısı, Lahey Sözleşmesi'nin imzalanmasını sağlamıştır. 1920 yılında Milletler Cemiyeti tarafından uyuşturucu madde kontrolü bir görev olarak üstlenilmiş, uluslararası hukukun bir parçası haline getirilmiştir. Söz konusu süreç, 1920'de Milletler Cemiyeti'nin uyuşturucu denetimini resmi bir görev olarak devralmasıyla devam etmiştir. Bu kapsamda Milletler Cemiyeti öncülüğünde 1925, 1931 ve 1936 yıllarında olmak üzere üç konferans daha düzenlenmiştir (UNODC, 2010:7). Savaş sonrası dönemde artan bağımlılık oranları daha etkin uluslararası düzenlemelerin zeminini hazırlamıştır. Bu amaçla 1925 yılında Cenevre Afyon Sözleşmesi imzalanmış, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise bağımlılık yapıcı maddelerle mücadele görevi Birleşmiş Milletler tarafından üstlenilerek 1945 yılında Uyuşturucu Maddeler Komisyonu (Commission on Narcotic Drugs) kurulmuştur. Bunun yanı sıra daha önce bu yönde imzalanmış olan bütün anlaşma ve sözleşmelerde kabul edilen kararları 1961 tarihli "Uyuşturucu Maddelere Dair Birleşmiş Milletler Tek Sözleşmesi" ile birleştirilmiştir (Abadinsky, 2011, s. 42).

Bağımlılık yapıcı maddelerin kontrol altına alınmasına yönelik en ciddi uluslararası adım, 1961 yılında Birleşmiş Milletler tarafından atıldı. Mevcut yasal mevzuatı daha sade bir hale getirmek amacıyla "Uyuşturucu Maddelere Dair Birleşmiş Milletler Tek Sözleşmesi" (Single Convention on Narcotic Drugs) hazırlanarak New York'taki uluslararası zirvenin ardından 13 Aralık 1964 tarihi itibarıyla yasal bir statü kazandırıldı. Ne var ki, söz konusu diplomatik başarıya karşın 1960'lı yılların sosyopolitik atmosferi farklı bir yön izlemiş; özellikle Vietnam Savaşı'nın tetiklediği toplumsal travmalar, bağımlılık yapıcı maddelere yönelik talebin dramatik bir şekilde artmasıyla sonuçlanmış gerek Avrupa'da gerekse de Amerika'da da bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımında adeta bir patlama yaşanmıştır. Lyndon B. Johnson'ın 1968 yılında Temsilciler Meclisi'nde yaptığı konuşma, uyuşturucu

sorununun başkanlık düzeyinde ele alındığı ilk resmi beyan olarak tarihe geçmiştir (Roman vd., 2007, s.25).

Johnson'dan sonra göreve gelen Nixon, bu söylemi somut bir icraata dönüştürerek 1970 Kontrollü Maddeler Yasası'nı yasalaştırmış ve madde bağımlılığına karşı mücadelede ciddi bir adım atar. Bununla birlikte 1980'li yıllar özellikle ulaşım ve iletişim ağlarının genişlemesinin de etkisiyle madde trafiği kolaylaştırmış ve bağımlılık olgusunun küresel bir boyuta ulaşmasına zemin hazırlamıştır. 1988 yılında düzenlenen Viyana Konferansı ile kaçakçılıkla mücadelede modern polisiye teknikler hukuki zemine oturtulmuş, BM Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığı ile Mücadele Sözleşmesi'nin hazırlanmasına vesile olmuştur. Bu sözleşme, özellikle kontrollü teslimat gibi yenilikçi yöntemleri uluslararası iş birliğinin bir parçası haline getirmiştir (UNODC, 2009, s.65) 2000'li yıllar ile birlikte uyuşturucu sorunu yalnızca bir güvenlik sorunu olmaktan çıkıp; her geçen gün daha fazla aktörün politika üretmek ve yürütmek üzere sorumluluk üstlendiği disiplinlerarası bir alana dönüşmüştür (Frank, Bjerger ve Houborg, 2008, s.20).

Yukarıda özetlenen tarihsel gelişim sürecinin de açık biçimde ortaya koyduğu üzere, madde kullanımı ve buna bağlı bağımlılık olgusu, 19. yüzyılın başlarından itibaren giderek artan bir toplumsal sorun niteliği kazanmış; özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sınır aşan boyutlarıyla küresel ölçekte bir krize dönüşmüştür. Küreselleşme süreci, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki hızlı gelişmelerle birlikte, psikoaktif maddelerin üretim, dağıtım ve tüketim ağlarını genişletmiş; bu durum bağımlılık sorununu yalnızca bireysel bir sağlık problemi olmaktan çıkararak ekonomik, toplumsal ve siyasal sonuçları olan çok boyutlu bir olgu hâline getirmiştir.

Günümüzde bağımlılıkla mücadele, yalnızca Birleşmiş Milletler ve Dünya Sağlık Örgütü gibi uluslararası kuruluşların gündeminde yer alan bir konu olmaktan öteye geçmiş; pek çok ülkenin ulusal güvenlik, kamu sağlığı ve sosyal politika ajandalarının merkezinde konumlanan stratejik bir mesele hâline gelmiştir. Madde kullanımının suç oranları, organize suç yapıları, toplumsal düzen ve iş gücü verimliliği üzerindeki olumsuz etkileri, devletleri önleyici, tedavi edici ve cezai nitelikte çeşitli politika setleri geliştirmeye yöneltmektedir.

Bununla birlikte, iletişim ağlarının yaygınlaşması ve küresel hareketliliğin artması, bağımlılıkla mücadelenin ulusal sınırlar içerisinde yürütülmesini güçleştirmekte; sorunun dünyanın hemen her coğrafyasında benzer dinamiklerle yeniden üretilmesine yol açmaktadır. Bu bağlamda devletler, arzın azaltılması, talebin kontrol altına alınması, rehabilitasyon ve

toplumsal yeniden entegrasyon gibi farklı stratejileri eş zamanlı olarak uygulamaya çalışmaktadır. Ancak söz konusu politikaların etkinliği ve sürdürülebilir başarısı konusunda literatürde net ve evrensel bir uzlaşıdan söz etmek güçtür; aksine, uygulanan politikaların çoğu zaman sınırlı, geçici ya da bağlama özgü sonuçlar ürettiği görülmektedir.

Bu çerçevede, farklı ülkelerde madde kullanımı ve bağımlılığıyla mücadele kapsamında geliştirilen politika yaklaşımlarının, kurumsal yapılanmaların ve uygulama deneyimlerinin karşılaştırmalı biçimde incelenmesi, Türkiye'nin bu alandaki mücadele stratejilerinin güçlendirilmesine önemli katkılar sunma potansiyeli taşımaktadır. Özellikle önleyici politikalar, erken müdahale mekanizmaları, tedavi ve rehabilitasyon modelleri ile toplumsal yeniden uyum süreçlerine ilişkin uluslararası iyi uygulama örneklerinin analiz edilmesi, Türkiye'nin özgün sosyo-kültürel yapısı ve kurumsal kapasitesiyle uyumlu, daha bütüncül ve etkili politika setlerinin geliştirilmesine zemin hazırlayacaktır. Bu tür bir deneyim aktarımı, bağımlılıkla mücadelenin yalnızca güvenlik odaklı değil, aynı zamanda halk sağlığı ve sosyal politika temelli çok boyutlu bir yaklaşımla ele alınmasına imkân sağlayarak, ulusal politika tasarım süreçlerine teorik ve pratik düzeyde değerli girdiler sunacaktır.

AVRUPA'DA BAĞIMLILIKLA MÜCADELE

Madde kullanımı ve bağımlılığının kökenleri oldukça eski bir zamana, yazılı tarihin başlangıcına dek uzanır. Toplumlar, bu maddeleri tıbbi müdahalelerin yanı sıra; teolojik törenler, haz odaklı aktiviteler, bilişsel durum değişikliği sağlama ve ıstırapla başa çıkma gibi çeşitli amaçlar doğrultusunda kullanmışlardır (Maisto, Galizio ve Cannors, 2008:25). Bu maddeler, tarihsel süreç içerisinde ticaret, göç ve savaş gibi toplumsal olgularla tüm dünyaya yayılmıştır. Haçlı Seferleri ile Avrupa'ya taşınmaya başlanan bağımlılık yapıcı maddeler, sonraki yıllarda özellikle İngiliz, Fransız, Portekizli ve İspanyol kâşiflerin, keşfettikleri ülkelerden Avrupa'ya getirdikleri maddeler, madde kullanımının yaygınlaşmasına neden olmuştur.

Avrupa söz konusu olduğunda da bağımlılık, halk sağlığını ve sosyal güvenliği tehdit eden en önemli sorunlardan biri olarak konumlanır. Avrupa'daki bağımlılıkla mücadele politikaları ele alındığında, 2000'li yıllardan itibaren cezalandırıcı yaklaşımların yerini zarar azaltmaya yönelik sağlık odaklı yaklaşımlara bıraktığı görülür. Son yıllarda Avrupa genelinde bir halk sağlığı sorunu ve güvenlik tehdidi olarak kabul edilen bağımlılığa, bir suçtan ziyade tıbbi bir durum olarak tümüyle bilimsel verilerin ışığında ve hümanist bir çerçevede yaklaşılmaktadır. Avrupa Birliği AB Uyuşturucu Stratejisi 2021-2025 ile üye devletlerin ortak

hareket etmesini sağlayan temel yol haritası ortaya koyar. Söz konusu uyuşturucu stratejisinin en önemli amaçlarından biri uyuşturucu kullanımına bağlı sosyal ve sağlık sorunlarının en aza indirilmesidir. (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction [EMCDDA], 2023).

Genel olarak bakıldığında Avrupa’da var olan madde kullanımı ve bağımlılıkla mücadele politikasının üç ana temel üzerine inşa edildiği görülür. Söz konusu temellerden hareketle talebin azaltılmasına, arzın azaltılmasına ve zarar azaltmaya yönelik politikalar benimsenir. Talebin azaltılması amacı; önleme, tedavi ve sosyal entegrasyon süreçlerini kapsar. Özellikle eğitim temelli önleme programları ile riskli gruplara yönelik zarar azaltma yöntemleri talebin azaltılması amacına dönüktür. Arzın azaltılması amacı yargı ve güvenlik güçleri arasındaki iş birliğini artırarak uyuşturucu kaçakçılığı ve organize suçlarla mücadele etmeyi amaçlar. Bu politika alanındaki öncelikler arasında liman güvenliğinin artırılması ile karanlık ağ üzerindeki satışların engellenmesi yer alır.

Avrupa’nın bağımlılıkla mücadele politikasını diğer bağımlılıkla mücadele politikalarından ayıran en önemli özelliklerin başında zarar azaltma stratejileri gelir. Bu kapsamda, denetimli madde kullanım odaları, iğne ve enjektör değişim programları yaygın olarak uygulanmaktadır. Zarar azaltma amacına dönük olan uygulamalar, bağımlı bireylerin hayatta kalabilmelerini ve topluma kazandırılabilmelerini amaçlar. Son yıllarda Avrupa, geleneksel uyuşturucuların yanı sıra bağımlılık yapıcı yeni maddelerin yayılımıyla da karşı karşıyadır. Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi'nin (EMCDDA) yerini alan yeni Avrupa Birliği Uyuşturucu Ajansı (EUDA), dijitalleşen ve hızla değişen pazarlara karşı "erken uyarı sistemleri" geliştirmektedir (EUDA, 2024). Bunun yanı sıra üye devletlere politika önerileri sunar.

Özet olarak Avrupa, son yirmi yılda bağımlılıkla mücadelede dünya çapında örnek oluşturabilecek bir değişim göstermiştir. 1980’li ve 1990’lı yılların cezalandırıcı yaklaşımı yerini kanıta dayalı, insan odaklı ve zarar azaltma anlayışını benimseyen bir yapıya bırakmıştır. Bu dönüşüm sürecinde Portekiz, bağımlılıkla mücadele politikaları açısından Avrupa’daki paradigma değişiminin en çarpıcı ve sıklıkla referans verilen örneklerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Portekiz’in 2001 yılında hayata geçirdiği ve kişisel kullanım amaçlı madde bulundurmaya suç olmaktan çıkaran politika yaklaşımı, cezalandırıcı mekanizmalar yerine halk sağlığı temelli, çok disiplinli ve bütüncül müdahale modellerini esas almıştır. Bu çerçevede bağımlılık, öncelikle bir suç olgusu değil; biyopsikososyal bir sağlık sorunu olarak ele alınmış,

tedavi, rehabilitasyon ve sosyal yeniden entegrasyon süreçleri politika tasarımının merkezine yerleştirilmiştir. Portekiz deneyimi, kanıta dayalı uygulamalar ile zarar azaltma stratejilerinin birlikte yürütülmesinin, madde kullanımına bağlı sağlık ve toplumsal zararların azaltılmasında etkili sonuçlar doğurabileceğini göstermesi bakımından, Avrupa genelinde ve uluslararası literatürde önemli bir referans noktası hâline gelmiştir.

PORTEKİZ ÖRNEĞİ

1990'lı yıllarda Avrupa'daki madde kullanımı verilerine bakıldığında Portekiz'in uyuşturucu kullanımı oranının en yüksek oranlar arasında yer aldığı görülür. Söz konusu durum geleneksel cezalandırıcı politikaların başarısızlıkla sonuçlandığını ortaya koyar. Bunun yanı sıra 2001 yılında damar içi uyuşturucu kullanımına bağlı 1300'e yakın yeni HIV vakası kaydedilmiştir (IPDT, Relatório Anual 2001). Bunun üzerine 2000 yılında Portekiz'de bağımlılıkla mücadele politikalarında köklü bir değişikliğe gidilerek birtakım reformlar ortaya konulmuştur. Söz konusu reformlarla, cezalandırıcı politikalar yerine zarar azaltmaya yönelik uygulamalar ön plana çıkarılmıştır.

Portekiz Hükümeti 2000 yılı sonlarında radikal bir adım atarak 29 Kasım 2000 tarihli 30/2000 sayılı Kanunu çıkararak bir bireyin ortalama 10 günlük kullanımı için gereken miktarı aşmadığı sürece, tüm yasadışı uyuşturucuların kamu ve özel kullanımını, edinimini ve bulundurulmasını suç olmaktan çıkarmıştır. Böylece hafif ve sert uyuşturucular arasındaki ayrım kaldırılmıştır ve madde kullanımı, suç olmaktan çıkarılarak idari olarak cezalandırılabilir bir kabahat haline getirilerek 23 Ocak 2001 tarihli 130-A/2001 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Madde Bağımlılığında Kurtulma Komisyonlarının (Commissions for the Dissuasion of Drug Addiction) yetki alanına alınmıştır. Uyuşturucu kullanımına yönelik çözümü kamu düzeninden kamu sağlığı alanına taşıyan bu paradigma değişimi- dolayısıyla kullanıcıyı bakıma muhtaç hasta bir kişi, satıcıyı ise suçlu olarak gören bir ayrım- yoğun ulusal ve uluslararası akademik tartışmalara yol açmış ve bazen başarı bazen de başarısızlık olarak sunulmuştur (Rego vd., 2021, s. 1).

Portekiz'de yazsa değişikliği sonrasında sadece kişisel kullanım suç olmaktan çıkmış, yasadışı uyuşturucu yasadışı uyuşturucu yetiştirme veya ticareti suç olmaya devam etmiştir. Böylece Portekiz'de uyuşturucu satmak, satın almak ve tüketmek yasa dışı olmaya devam ederken, vatandaşların 10 günlük tedarik için tahmin edilenden daha fazla miktarda uyuşturucu bulundurmadıkları sürece, herhangi bir uyuşturucuyla ilgili suçtan yargılanmamaları hüküm altına alınmıştır. Yeni yasayla uyuşturucu bağımlısı artık bir suçlu değil, 'hastalığının'

tedavisine ihtiyaç duyan hasta bir birey olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte kullanıcı ve satıcı ayırımını yapmak oldukça güçtür (Ceolho, 2015, s.8).

Zarar azaltmaya yönelik uygulamaların temelinde bağımlılığın sadece kriminal açıdan bir sorun olarak ele alınmadığı onun aynı zamanda sosyal bir sorun olduğu düşüncesi bulunur. Portekiz'in zarar azaltma politikaları, suç olmaktan çıkarma/ cezasızlaştırma (decriminalization), sağlık hizmetlerine yönlendirme, rehabilitasyon programları gibi bazı temel dayanaklar üzerine kuruludur. Bu politika kapsamında bireysel kullanım için uyuşturucu bulundurmanın kendisi bir suç olmaktan çıkarılarak içerisinde hukukçuların, sağlık personellerinin ve sosyal hizmet çalışanlarının bulunduğu “Uyuşturucu ile Mücadele Komisyonları” kurulur ve uyuşturucu kullanan kişiler söz konusu komisyona yönlendirilir. Bu sayede devlet tarafından bağımlıları cezalandırmak yerine onlara tedavi ve rehabilitasyon seçenekleri sunulur. Diğer yandan ulusal düzeyde uygulanan politikaların yanı sıra yerel yönetimler tarafından da bağımlılıkla mücadele edilir. Bu kapsamda Portekiz’de yerel yönetimler tarafından bağımlı kişilere sağlık hizmeti ulaştırılarak bağımlılığa bağlı suç oranlarının düşürülmesi amaçlanır. Bunun yanı sıra sosyal rehabilitasyon programları kapsamında bağımlıların topluma kazandırılması amacıyla onlar için sosyal uyum programları geliştirilerek onlara psikososyal yardım ve istihdam desteği sağlanır.

Portekiz’de 2001 yılında yürürlüğe konulan kapsamlı politika reformları, bağımlılığın güvenlik, kamu sağlığı ve toplumsal düzen açısından oluşturduğu ciddi tehditlere karşı geliştirilen mücadele yaklaşımları bakımından dikkat çekici bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Bu kapsamda Portekiz’in kişisel kullanım amaçlı uyuşturucu bulundurmayı suç olmaktan çıkarma yönünde attığı adım, Avrupa genelinde benimsenen sağlık odaklı dönüşüm sürecinin en radikal ve aynı zamanda en başarılı örneklerinden biri olarak değerlendirilmektedir. 2001 reformlarıyla birlikte, cezalandırıcı ve baskıcı politika araçları yerine zarar azaltma temelli, kanıta dayalı ve bütüncül müdahale stratejileri ön plana çıkarılmış; bağımlılık olgusu öncelikle bir suç meselesi değil, bireyin biyopsikososyal boyutlarıyla ele alınması gereken bir halk sağlığı sorunu olarak tanımlanmıştır.

Kanunun uygulanması noktasında çıkan sorunlar bazen yeni düzenlemelerle bazen de Mahkeme kararlarıyla çözülmeye çalışılmıştır. Yüksek Mahkeme'nin 5 Ağustos 2008 tarihli 8/2008 sayılı kararıyla tespit edilen miktarların kanunla belirlenen miktarları aştığı durumlarda, uyuşturucu kullanım suçu (15/93 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 40. maddesi) yeniden tesis edilmiş ve bir yıla kadar hapis veya 120 güne kadar para cezası ile cezalandırılma

öngörülmüştür. Bu düzenleme çerçevesinde, 15/93 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, uyuşturucu kullanımı ile uyuşturucu ticareti arasında açık bir ayrım yapmış; her iki fiili de suç olarak tanımlamakla birlikte, bu ayrım sayesinde uyuşturucu kullanımının, ele geçirilen miktardan bağımsız olarak, hukuken uyuşturucu ticareti kapsamında cezalandırılmasının önüne geçmiştir. Bu suretle 30/2000 sayılı Kanundaki önemli bir boşluk ortadan kaldırılmıştır. Anılan kanun uyuşturucu kullanımı ile ticareti arasındaki ayrımı yapmak amacıyla belirli miktar sınırları getirmişse de uyuşturucu kullanıcısı olarak belirlenen kişiler için söz konusu miktarları aşmaları hâlinde uygulanacak açık bir yaptırım düzenlemesine yer vermemiştir. Böylece belirlenen sınırların altında madde bulunduran kullanıcılar idari yaptırımlara tabi tutulurken (cezaî yaptırım uygulanmaksızın), bu sınırları aşan kullanıcılar açısından doğrudan uygulanabilir bir yaptırım bulunmadığından, bazı durumlarda hiçbir yaptırıma tabi olmama durumu ortaya çıkmıştır. Bu hukuki boşluk, belirli vakaların sınıflandırılmasını güçleştirmiştir. Yüksek Mahkeme, belirlenen miktar sınırlarını aşan durumlarda, uyuşturucu kullanma fiilinin yeniden 15/93 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 40. maddesi kapsamında suç olarak değerlendirilmesi gerektiğine hükmederek bu boşluğu doldurmuştur (Rego vd., s.6). Bu karar yasadaki önemli bir boşluğu doldurmuş olsa da Portekiz'in madde kullanımıyla mücadele politikasında kökten bir değişimi beraberinde getirmiş ve yenilikçi yönünü büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır.

Reformların uygulanmaya başlanmasından sonraki yaklaşık yirmi yıllık süreçte, bu politika değişiminin somut ve ölçülebilir etkileri gözlemlenmiştir. Özellikle uyuşturucu kullanımına bağlı ölüm oranlarında belirgin ve sürdürülebilir bir düşüş yaşanmış; bu oranlar zaman içerisinde Avrupa Birliği ortalamasının altına gerilemiştir. Bunun yanı sıra, genç nüfus arasında madde kullanımına yönelik eğilimlerin zayıfladığı, problemli kullanım ve bağımlılık oranlarında ise kayda değer azalmaların gerçekleştiği görülmüştür. Portekiz Sağlık Bakanlığı'na bağlı olan SICAD (Serviço de Intervenção nos Comportamentos Aditivos e nas Dependências/ Bağımlılık Davranışları ve Bağımlılıklar için Müdahale Servisi)'in ortaya koyduğu verilere göre damar içi madde kullanımına bağlı yeni HIV enfeksiyonu vaka sayıları 2001 yılında 1016 iken, 2019 yılına gelindiğinde 20'li seviyelere kadar düşmüştür (SICAD, 2021).

Nihayetinde Portekiz'in bağımlılıkla mücadelede zarar azaltmaya yönelik politikaları aracılığıyla etkili sonuçlara ulaşılmış; Portekiz modeli etkin bir bağımlılıkla mücadele politikasının hümanist bir yaklaşım temelinde kurulabileceğinin mümkün olduğunu ortaya

koymuştur. Portekiz'in yirmi yılı aşkın tecrübesi, bağımlılığın bir suçluluk hali değil, kronik bir sağlık sorunu olduğunu gözler önüne sermiştir. Söz konusu yaklaşım, sadece biyolojik bir iyileşmeyi değil, aynı zamanda bireyin onurunu koruyarak onu ötekileştirmek yerine topluma dahil eden bir sosyal restorasyon girişimidir. Portekiz'in elde ettiği bu başarı, uyuşturucuyla mücadele paradigmasının küresel ölçekte sorgulanmasına yol açar. Gelecekte uyuşturucu politikalarının evriminin Portekiz'in açtığı bu sağlık ve insan hakları eksenli yoldan geçmeye devam edeceği değerlendirilmektedir.

Paradoksal olarak, tüm yasadışı uyuşturucuların kullanımını suç olmaktan çıkarmasına rağmen, Portekiz'de uyuşturucu kullanımı nedeniyle cezai yaptırıma tabi tutulan - bazıları hapis cezası alan- kişi sayısı giderek artmıştır. Bunun en önemli sebeplerinden birisi de Yüksek Mahkeme kararıdır. Rego vd. (2021) bu karar ve sonrasındaki uygulamaların 2001 yılında uygulamaya konulan özgün modelle uyumsuz olduğu değerlendirmektedir (s.6-11).

Madde kullanımı konusunda serbestliği savunan CATO Enstitüsü adına 2009 yılında Portekiz'de incelemelerde bulunan Glenn Greenwald, Portekiz'de yürütülen politikaların dünyaya örnek olabilecek nitelikte olduğunu ileri sürer. Ona göre Portekiz'de uyuşturucu kullanımının suç olmaktan çıkarılmasına karşı çıkanların öne sürdüğü korkuların hiçbiri gerçekleşmezken, uyuşturucu politikası yapımcılarının suç olmaktan çıkarma rejiminin uygulanmasından öngördüğü birçok fayda gerçekleşmiştir. Birçok AB ülkesinde uyuşturucu bağımlılığı, kullanımı ve buna bağlı patolojiler hızla artmaya devam ederken, Portekiz'de 2001'den beri bu sorunlar -neredeyse her ilgili kategoride- ya kontrol altına alınmış ya da ölçülebilir şekilde iyileştirilmiştir. Portekiz vatandaşlarını uyuşturucu kullanımı nedeniyle yargılanma ve hapis cezası korkusundan kurtararak, madde bağımlılarını tedaviye yönlendirme yeteneğini önemli ölçüde geliştirmiştir. Zarar azaltma yaklaşımına geçilmesiyle birlikte, uyuşturucu kaynaklı ölümler ve uyuşturucuya bağlı hastalıkların yayılması da dahil olmak üzere uyuşturucuyla ilgili sosyal sorunlar önemli ölçüde çözülmüştür. İdeal olan tedavi programlarının zorunlu değil tamamen gönüllülük esasına dayanması olsa da Portekiz'in programı madde kullanımını suç haline getirmekten kesinlikle daha iyidir. Portekizliler suç olmaktan çıkarmanın faydalarını görmüşlerdir ve bu nedenle Portekiz'de suç haline getirme çerçevesine geri dönmek için ciddi bir siyasi baskı yoktur. Portekiz hükümetindeki uyuşturucu politikası yapımcıları, suç olmaktan çıkarmanın Portekiz'in bağımlılık sorunlarını ve diğer uyuşturucuyla ilgili rahatsızlıkları yönetmede çok daha etkili bir yaklaşım sağladığına neredeyse oybirliğiyle inanmaktadırlar. Mevcut veriler haklı olduklarını gösterdiğinden,

Portekiz modeli dünya çapındaki politika yapıcılar tarafından dikkatlice değerlendirilmelidir (Greenwald, 2009, s. 27-28).

Greenwald'ın çalışmasının ardından Portekiz'in madde kullanımıyla mücadele politikası konusunda uluslararası medyada önemli bir ilgi oluşmuş; *Economist* (2009), *Time Magazine* (Szalavitz 2009), *Scientific American* (Vastag 2009), *Observer* (Beaumont 2010), *New Yorker* (Specter 2011) ve *Boston Globe* (2011) gibi yayınlar uyuşturucu reformlarını radikal ve başarılı bir yasama başarısı olarak nitelendirmiştir. Çok sayıda başyazı ve blog, Portekiz'i çeşitli uyuşturucu reformlarını destekleyen kanıt olarak göstermiştir (Lacquer, 2015, s. 746). Ancak çok sayıda karşı görüş de dile getirilmiştir.

Greenwald'ın Raporuna (2009) eleştiri getiren isimlerin en önemlilerden biri Manuel Pinto Coelho'dur. Coelho (2015) Raporda yer alan bilgi ve bulguların Portekiz deneyimini gerçekten doğru ve bütüncül bir biçimde yansıtmadığını ileri sürerek Greenwald'u sert bir şekilde eleştirmiştir. Ona göre söz konusu rapor, Portekiz'deki durumu doğru bir şekilde yansıtmamakta; Portekiz de uyuşturucunun suç olmaktan çıkarılmasının iddia edilen faydaları açısından bir “başarı vitrini” niteliği taşımamaktadır. Greenwald'ın (2009) raporunda ileri sürdüğü uyuşturucuya bağlı toplam ölüm sayısının, suç olmaktan çıkarma kararı öncesi yıl olan 1999'da yaklaşık 400 iken 2006 yılında 290'a düştüğü; 15–19 yaş grubunda uyuşturucu kullanım yaygınlığının suç olmaktan çıkarma kararı sonrasında mutlak anlamda azaldığı ve en önemlisi, uyuşturucu bağımlıları arasında yeni bildirilen HIV ve AIDS vakalarının 2001 yılından itibaren her yıl kayda değer biçimde gerilediği iddiaları Portekiz'deki durumu son derece seçmeci ve hatalı bir biçimde yansıtmaktadır. Ayrıca Raporda yer verilen istatistiki veriler EMCDDA verileriyle, görüşler ise Ulusal Uyuşturucu Kontrol Politikası Ofisi'nin (Office of National Drug Control Policy, 2010) bilimsel görüşleriyle çelişmektedir (Coelho, 2015, s. 3-4).

Amerikalı akademisyen Hannah Laqueur de Greenwald Raporuna (2009) önemli eleştiriler getiren isimler arasındadır. Laquer (2015) 2001 yılındaki suç olmaktan çıkarma kararının ve politikasının, madde kullanımıyla ilgili davranışlarda dramatik değişikliklere yol açmadığını; çünkü Portekiz'in suç olmaktan çıkarma öncesi yasaları ve uygulamalarının analizinin, reformların medyada gördüğü ilgiden daha mütevazı olduğunu ortaya koyduğunu belirtmiştir. 2001 Yasası, uyuşturucuları yasallaştırmamış, uyuşturucu üretimi, dağıtımı ve satışını yasaklayan cezayı değiştirmemiş, uyuşturucu kullanımına izin verip düzenlememiştir. Portekiz, sadece uyuşturucu kullanımını suç olmaktan çıkarmış; kişisel uyuşturucu bulundurma

ve tüketimi için uygulanan yaptırımların niteliğini cezai olmaktan idariye çevirmiştir (Laquer, 2015, s.746-747).

Sonuç olarak, Portekiz'in 2001 yılından bu yana yürütmekte olduğu uyuşturucu kullanımının suç olmaktan çıkarılmasına dayalı politika hem uluslararası literatürde hem de politika tartışmalarında hem önemli övgülere konu olmuş hem de çeşitli eleştirilerle karşılanmıştır. Bir yandan, aşırı doz ölümleri ve bulaşıcı hastalıkların yayılımı gibi kritik halk sağlığı göstergelerinde kaydedilen iyileşmeler, bu yaklaşımın zarar azaltma ve sağlık temelli müdahaleler açısından önemli bir potansiyel taşıdığını ortaya koymaktadır. Öte yandan, söz konusu olumlu gelişmelerin tamamının doğrudan suç olmaktan çıkarma politikasının sonucu olduğu yönündeki değerlendirmeler, metodolojik sınırlılıklar ve eş zamanlı olarak uygulamaya konulan sağlık ve sosyal politika reformları dikkate alındığında temkinli biçimde ele alınmalıdır. Bu nedenle Portekiz deneyimi ne koşulsuz bir başarı modeli ne de tüm yönleriyle sorunlu bir uygulama olarak değerlendirilmelidir. Aksine, bu deneyimin övgü ve eleştiriler birlikte gözetilerek, bağlamsal koşullar, kurumsal kapasite ve tamamlayıcı politika araçları çerçevesinde analiz edilmesi, hem Avrupa'da hem de Türkiye'de bağımlılıkla mücadele politikalarının geliştirilmesine yönelik daha gerçekçi ve dengeli çıkarımlar üretilmesine katkı sağlayacaktır.

SONUÇ

Genel anlamıyla değerlendirildiğinde, Avrupa'da bağımlılıkla mücadele politikalarının tarihsel seyri, ağırlıklı olarak cezalandırıcı ve baskıcı yaklaşımlardan, ıslah edici, kanıta dayalı ve insan haklarını merkeze alan bir çerçeveye doğru evrildiğini göstermektedir. Bu dönüşüm, bağımlılığın yalnızca bir suç meselesi olarak değil; aynı zamanda karmaşık biyopsikososyal boyutları olan bir halk sağlığı sorunu olarak ele alınması gerektiği yönündeki yaklaşımın güçlenmesiyle yakından ilişkilidir. Bununla birlikte, söz konusu dönüşümün tüm ülkelerde aynı ölçüde ve aynı sonuçlarla gerçekleştiğini ileri sürmek güçtür.

Portekiz'in 2001 yılında hayata geçirdiği uyuşturucu kullanımının suç olmaktan çıkarılmasına yönelik reform, Avrupa'daki bu paradigma değişiminin en fazla tartışılan ve uluslararası alanda en görünür örneklerinden biri olmuştur. Reform sonrasında aşırı doz ölümleri, bulaşıcı hastalıkların yayılımı ve tedavi hizmetlerine erişim gibi alanlarda kayda değer iyileşmeler gözlemlendiğine dair çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bununla birlikte, Coelho ve benzeri araştırmacıların da vurguladığı üzere, bu sonuçların tümünün doğrudan ve yalnızca suç olmaktan çıkarma politikasına atfedilmesi metodolojik açıdan temkinli bir yaklaşımı

gerektirmektedir. Zira aynı dönemde sağlık altyapısının güçlendirilmesi, sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılması ve tedavi kapasitesinin artırılması gibi tamamlayıcı politikaların da eş zamanlı olarak devreye sokulduğu görülmektedir.

Bu bağlamda Portekiz örneği, bağımlılıkla mücadelede kolluk kuvvetleri ve hapis cezalarına ayrılan kaynakların, sosyal hizmetler, psikososyal destek mekanizmaları ve tıbbi tedaviye yönlendirilmesinin, özellikle aşırı doz ölümlerinin ve bulaşıcı hastalıkların azaltılması bakımından potansiyel olarak daha etkili sonuçlar üretebileceğini göstermesi açısından önem taşımaktadır. Ancak bu deneyim, tek başına evrensel ve sorunsuz bir model olarak değil; güçlü ve zayıf yönleri birlikte değerlendirilmesi gereken, bağlama özgü bir politika uygulaması olarak ele alınmalıdır.

Avrupa'daki bağımlılıkla mücadele politikaları, arz ve talebin azaltılmasına yönelik stratejiler ile zarar azaltma yaklaşımlarının bir arada ve birbirini tamamlayacak biçimde yürütülebileceğini ortaya koyması bakımından da dikkat çekicidir. Bununla birlikte, dijitalleşen uyuşturucu pazarları, çevrim içi dağıtım ağları ve hızla çeşitlenen sentetik maddeler, mevcut politika çerçevelerinin sürekli olarak gözden geçirilmesini ve güncellenmesini zorunlu kılmaktadır.

Sonuç olarak, bağımlılıkla mücadelenin başarısı; kullanıcıyı damgalamayan, yerel yönetimler ve sivil toplum aktörleriyle eşgüdüm içerisinde yürütülen, ideolojik yaklaşımlar yerine bilimsel veriye dayanan bütüncül bir politika iradesinin varlığına bağlıdır. Portekiz modeli, 2001 yılından bu yana yürürlükte olan uygulamaların farklı bakış açılarıyla, eleştirel ve karşılaştırmalı biçimde incelenmesinin hem küresel ölçekte hem de Türkiye'de madde kullanımıyla mücadele politikalarının geliştirilmesine önemli katkılar sunabileceğini göstermektedir. Bu yönüyle Portekiz deneyimi, tekil bir “başarı anlatısı”ndan ziyade, bağımlılıkla mücadelede hümanist, rasyonel ve kanıta dayalı yaklaşımların imkân ve sınırlarını tartışmaya açan değerli bir politika laboratuvarı niteliği taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Abadinsky, H. (2011). *Drug use and abuse: A comprehensive introduction*. Belmont, CA: Wadsworth.
- Adams, E. W. (1937). *Drug addiction*. Oxford University Press
- Alexander, B. K. (2008). *The globalization of addiction: A study in poverty of the spirit*. Oxford University Press.
- Ak, M., Kırpınar, İ., Atmaca, M., Erkan, A., Güler, Ö., Kesici, Ş., & Kumsar, N. A. (2020). *Klinik Uygulamada Bilişsel Davranışçı Terapi-2*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Barber, P., Parkes, J., & Blundell, D. (2012). *Further essentials of pharmacology for nurses*. McGraw-Hill Education (UK).
- Bellenir, K. (Ed.). (2000). *Drug Abuse Sourcebook*. Omnigraphics.
- Coelho, M. P. (2015). Drugs: The Portuguese fallacy and the absurd medicalization of Europe. *Motricidade*, 11(2), 3-15.
- Davis, J. E., & González, A. M. (Eds.). (2016). *To fix or to heal: Patient care, public health, and the limits of biomedicine* (Vol. 3). NYU Press.
- EUDA (2024). *European Drug Report 2024: Trends and Developments*. European Union Drugs Agency, Lisbon.
- Frank, V. A., B. Bjerre ve E. Houborg. (2008). *Drug Policy: History, Theory and Consequences*. Langelandsgade: Aarhus University Press.
- Greenwald, G. (2009). *Drug decriminalization in Portugal: lessons for creating fair and successful drug policies*. Cato Institute Whitepaper Series.
- IPDT (2002). *Relatório Anual 2001: A Situação do País em Matéria de Drogas e Toxicodependências*. Instituto Português da Droga e da Toxicodependencia, Lisbon
- Işık, M. (2013). *Türkiye'nin Madde Kullanımı ve Bağımlılığı ile Mücadele Politikasının Stratejik İletişim Yaklaşımı Çerçevesinde Değerlendirilmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Kalyoncu, A. (2010). *Plastik Düşler*. Kapital Medya Yayınları.
- Keefer, P. ve N. Loayza. (2010). *Innocent Bystanders: Developing Countries and the War on Drugs*. Washington: The World Bank.
- Laqueur H. (2015). Uses and abuses of drug decriminalization in Portugal. *Law & Social Inquiry*. 40 (3), 746–781.
- Maisto, S. A., Galizio, M. ve G. J. Cannors. (2008). *Drug Use and Abuse: A Comprehensive Introduction*, Seventh Edition. Belmont: Thomson Wadsworth
- Morrison, J. S. (2008). *Combating the Twin Epidemics of HIV/AIDS and Drug Addiction*. Washington D.C: The CSIS Press
- Rêgo, X., Oliveira, M. J., Lameira, C., & Cruz, O. S. (2021). 20 years of Portuguese drug policy-developments, challenges and the quest for human rights. *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy*, 16 (1), 1-11.

- SICAD (Serviço de Intervenção nos Comportamentos Aditivos e nas Dependências). (2021). *Relatório Anual 2020: A Situação do País em Matéria de Drogas e Toxicodependências*. Ministério da Saúde, Lisboa.
- Shannon, J. B. (Ed.). (2001). *Drug Abuse Sourcebook*. Omnigraphics.
- Singh, A., & Gosain, N. (2021). *Human Behaviour at Work*. Psycho Information Technologies.
- Sutton, A. L. (Ed.). (2009). *Mental Health Disorders Sourcebook*. Omnigraphics.
- Uzbay, İ. T. (2009). Madde Bağımlılığının Tarihçesi, Tanımı, Genel Bilgiler ve Bağımlılık. Yapan Maddeler. *Türk Eczacılar Birliği Meslek İçi Sürekli Eğitim Dergisi*, 21-22, 5-15.
- UNODC. (2011). *World Drug Report*. New York: United Nations Publication.

ULUSLARARASI TOHUM VE ORMAN RESTORASYON AJANSI (UTORA): KÜRESEL ORMAN RESTORASYONU İÇİN YENİ BİR KURUMSAL MODEL ÖNERİSİ

Damla Erkan

Kocaeli Üniversite/Siyasal Bilgiler Fakültesi,

damlaerkan33@icloud.com

Doç. Dr. Günay GÖNÜLLÜ

Kocaeli Üniversitesi/Siyasal Bilgiler Fakültesi,

gunay.aydin@kocaeli.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-5187-4934

ÖZET

Günümüzde orman restorasyonu, biyolojik çeşitliliğin korunması ve yerel türlerin sürdürülebilirliği amacıyla çeşitli uluslararası girişimler yürütülmektedir. Ancak küresel ölçekte tohum güvenliği, genetik çeşitliliğin korunması ve restorasyon faaliyetlerini bütüncül biçimde yöneten uzmanlaşmış ve bağımsız bir uluslararası kuruluş bulunmamaktadır. Bu durum, restorasyon projelerinde koordinasyon eksikliği, standartlaşma sorunları ve finansman yetersizlikleri gibi önemli problemlere yol açmaktadır. Bu çalışmada, küresel ölçekte ormansızlaşmayla mücadele etmek ve orman restorasyonunu desteklemek amacıyla Uluslararası Tohum ve Orman Restorasyon Ajansı (UTORA) adlı yeni bir kurumsal model önerilmektedir. Modelin temel amacı, ekosistemlere uygun tohumların üretimi, korunması ve dağıtımını sağlayarak orman restorasyonunun etkinliğini artırmak ve bu süreci bilimsel araştırmalarla destekleyerek sürdürülebilir hale getirmektir. UTORA modeli, ülkelerin iklimsel koşulları ve ekonomik kapasiteleri doğrultusunda sorumluluk üstlenmelerini öngören “ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar” ilkesi temelinde tasarlanmıştır. Bu kapsamda, uygun iklim koşullarına ve gelişmiş ekonomik kapasiteye sahip ülkelerin daha yüksek düzeyde katkı sağlaması; iklimsel açıdan dezavantajlı ülkelerin ise finansal ve lojistik destek mekanizmalarına katılması öngörülmektedir. Üretilen tohumlar, UTORA’nın merkezi sistemi aracılığıyla kalite kontrol süreçlerinden geçirilerek uygun ekosistemlere yönlendirilecektir. Ayrıca yerel çiftçilerin üretim süreçlerine dahil edilmesiyle kırsal kalkınmanın desteklenmesi ve toplumsal katılımın artırılması hedeflenmektedir. Model kapsamında, yükümlülüklerini yerine getirmeyen ülkelere belirli yaptırımlar uygulanırken, başarılı performans gösteren ülkelere uluslararası düzeyde çeşitli teşvik ve prestij avantajları sağlanması önerilmektedir. Bunun yanında REDD+ mekanizmalarıyla iş birliği kurulması ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ile Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların desteğiyle finansal sürdürülebilirliğin güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Sonuç olarak bu çalışma, küresel ölçekte tohum güvenliğini, genetik çeşitliliğin korunmasını ve orman restorasyonunu bütüncül bir yaklaşımla ele alan yenilikçi bir kurumsal model önererek sürdürülebilir çevre yönetimi literatürüne katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Orman restorasyonu, tohum güvenliği, biyolojik çeşitlilik, kurumsal

model, sürdürülebilir çevre yönetimi.

GİRİŞ

Ormanlar, biyolojik çeşitliliğin korunması, karbon döngüsünün düzenlenmesi, iklim değişikliğiyle mücadele ve ekosistem hizmetlerinin sürdürülebilirliği açısından hayati öneme sahip doğal varlıklardır. Ancak günümüzde ormanların korunmasına yönelik ulusal ve uluslararası politikalar geliştirilmesine rağmen, tarihsel süreç içerisinde yaşanan ekonomik, teknolojik ve siyasi dönüşümler dünya genelinde önemli ölçüde orman kayıplarına neden olmuştur.

Bu dönüşümlerin başında 18. yüzyılda başlayan Sanayi Devrimi gelmektedir. Sanayileşme süreciyle birlikte kömür madenciliğinin yaygınlaşması, demiryolu ağlarının genişlemesi, kentleşmenin hız kazanması ve endüstriyel üretimin artması, doğal kaynaklara olan talebi önemli ölçüde artırmıştır. Özellikle kereste ve arazi ihtiyacındaki yükseliş, geniş orman alanlarının tahrip edilmesine yol açmış ve ormansızlaşma olgusunun küresel ölçekte görünür hale gelmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu süreç, yalnızca ekonomik kalkınma ile çevresel tahribat arasındaki ilişkinin belirginleşmesine neden olmamış, aynı zamanda orman ekosistemlerinin uzun vadeli sürdürülebilirliği konusunda ciddi endişeleri de beraberinde getirmiştir.

Sanayi Devrimi sonrasında yaşanan Birinci ve İkinci Dünya Savaşları da ormanlar üzerindeki baskıyı artırmıştır. Savaş ekonomilerinin ihtiyaç duyduğu askeri altyapı, gemi ve araç üretimi ile savunma sanayisinin hammadde talebi, yoğun kereste kullanımına neden olmuş ve birçok bölgede orman ekosistemlerinin zarar görmesine yol açmıştır. Böylece ormansızlaşma, yalnızca ekonomik büyümenin değil aynı zamanda jeopolitik gelişmelerin de önemli bir sonucu haline gelmiştir.

Günümüzde ise küresel nüfus artışı, kentleşme, tarımsal genişleme, enerji üretimi, madencilik faaliyetleri ve büyük ölçekli altyapı projeleri orman alanları üzerindeki baskıyı sürdürmektedir. Bunun sonucunda ortaya çıkan ormansızlaşma ve arazi bozunumu, iklim değişikliğini hızlandırmakta, biyolojik çeşitliliği azaltmakta ve ekosistemlerin direnç kapasitesini zayıflatmaktadır. Artan küresel sıcaklıklar ve iklim krizinin etkilerinin daha görünür hale gelmesi, devletleri ve uluslararası kuruluşları ormanların korunmasına yönelik daha kapsamlı politikalar geliştirmeye yöneltmiştir.

Ormanların yalnızca ekonomik bir kaynak olarak değil, küresel çevresel sürdürülebilirliğin temel unsurlarından biri olarak değerlendirilmesi özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren güç kazanmıştır. Bu dönüşümün önemli kilometre taşlarından biri 1972 yılında gerçekleştirilen BM Stockholm İnsan Çevresi Konferansı (United Nations Conference on the Human Environment) olmuştur. Daha sonra 1992 yılında düzenlenen Rio Dünya Zirvesi (United Nations Conference on Environment and Development) ve 1997 yılında kabul edilen Kyoto Protokolü, çevre ve iklim politikalarının uluslararası düzeyde kurumsallaşmasına önemli katkılar sağlamıştır. Özellikle Rio Zirvesi kapsamında kabul edilen Gündem 21, Orman İlkeleri Bildirgesi ve BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (United Nations Framework Convention on Climate Change) ormansızlaşmanın azaltılması ve ağaçlandırma faaliyetlerinin teşvik edilmesi konusunda uluslararası iş birliğinin temelini oluşturmuştur.

Takip eden dönemde REDD+, Bonn Challenge, New York Orman Deklarasyonu ve Birleşmiş Milletler Ekosistem Restorasyonu On Yılı gibi girişimler, ormanların korunması ve restorasyonu konusunda önemli ilerlemeler sağlamıştır. Bununla birlikte mevcut uluslararası mekanizmalar ağırlıklı olarak finansman, emisyon azaltımı veya restorasyon hedeflerine odaklanmakta; restorasyonun temel girdisi olan tohum güvenliği, genetik çeşitliliğin korunması, yerel türlerin sürdürülebilir üretimi ve küresel ölçekte koordineli dağıtımı konularında bütüncül ve uzmanlaşmış bir kurumsal yapı sunamamaktadır. Bu durum restorasyon projelerinde koordinasyon eksikliği, standartlaşma sorunları ve kaynak yetersizlikleri gibi önemli problemlerin devam etmesine neden olmaktadır.

Bu çalışmada söz konusu boşluğu gidermeyi amaçlayan ve küresel ölçekte tohum güvenliği ile orman restorasyonunu bütüncül bir yaklaşımla ele alan Uluslararası Tohum ve Orman Restorasyon Ajansı (UTORA) adlı yeni bir kurumsal model önerilmektedir. UTORA, ekosistemlere uygun tohumların üretimi, korunması ve dağıtımını koordine ederek orman restorasyonunun etkinliğini artırmayı, genetik çeşitliliği korumayı ve restorasyon faaliyetlerinin uzun vadeli sürdürülebilirliğini sağlamayı hedeflemektedir.

ORMANSIZLAŞMA; KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Ormansızlaşmanın Tanımı

Ormansızlaşma; madencilik, kentleşme ve iklim değişikliği gibi insan kaynaklı sebeplerle orman ekosisteminin tahrip edilerek yok olmasıdır. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ise ormansızlaşmayı insan faaliyetleri sonucunda orman örtüsünün tarım, yerleşim veya sanayi gibi farklı arazi kullanımlarına dönüştürülmek üzere kalıcı olarak yok edilmesi şeklinde tanımlamıştır. Bu yok oluşun başlıca etkisi şüphesiz iklim değişikliği ve küresel ısınmadır.

Özellikle Sanayi Devrimi ile atmosferik ortamda artan karbondioksit gazı salınımı, sera etkisini artırarak dünyamızdan uzaya yansımaya gereken ışınların neredeyse doğrudan dünyaya ulaşmasına sebep olmaktadır. Bu durum da dünyanın sıcaklığının artmasıyla sonuçlanmaktadır. Söz konusu sıcaklık artışı en başta orman ekosistemini etkilemektedir. Artan orman yangınları ve kuraklıkların birincil muhatabı olan ormanlar giderek bozularak ekosisteme ciddi hasar vermektedir. Karbon depolayarak oksijen üreten ağaçların artırılması atmosferdeki karbondioksiti azaltacağından ormanlaştırma politikaları şüphesiz kritik bir rol oynamaktadır.

Ormansızlaşmanın Nedenleri

Ormansızlaşmanın insanoğlunun eseri olduğu inkâr edilemez ve kanıtlanmış bir görüştür. İnsan kaynaklı orman sömürüsü olan ormansızlaşmanın başlıca nedenleri ekonomik, sosyal, siyasal ve demografik olarak sınıflandırılabilir.

Ormansızlaşma, geniş orman alanlarının doğal olarak yeniden büyüme hızından daha hızlı bir şekilde temizlenmesi veya seyreltilmesiyle gerçekleşir ve bu da iklim değişikliği, biyoçeşitlilik kaybı ve topluluklar ile ekonomiler üzerindeki etkiler de dahil olmak üzere derin sonuçlara yol açar. Ormansızlaşma, tarımsal genişleme, ağaç kesimi, madencilik ve kentsel gelişim gibi doğrudan nedenlerden ve küresel ticaret, zayıf yönetim, finansal teşvikler ve değişen kültürel veya demografik baskılar gibi dolaylı nedenlerden kaynaklanır.

Doğrudan nedenler ağaçları fiziksel olarak ortadan kaldırırken, dolaylı nedenler ormanların temizlenmesini daha olası hale getiren ekonomik, politik ve sosyal koşulları yaratır. Bunlar birlikte, dünya çapında orman kaybını hızlandıran birbirine bağlı baskılar ağı oluşturur.

Ormansızlaşmanın nedenlerini anlamak kalıcı ve sürdürülebilir çözümler üretmek için oldukça önemlidir. Bu bilgi, toplulukları, politika yapıcılar ve işletmeleri ormanları koruyan, iklim değişikliğini yavaşlatan ve gelecek nesiller için hayati ekosistemleri koruyan bilinçli kararlar almaya teşvik eder.

Şehirleşme için alan oluşturmak, altyapı için yer açmak, yeraltı kaynaklarını kullanmak, madencilik gibi ekonomik sebeplerle orman ekosistemi durmak bilmeyen bir yok oluş içindedir. Ormanla bağlantılı ürünlere (kâğıt, kömür üretimi vs.) yüksek talebi karşılamak isteyen büyük şirketler gerek üretim yeri oluşturmak gerekse üretim esnasında oluşan atıklardan kurtulmak için ormanları kullanmaktadır. Yoğun ticari tarım faaliyetleri de bir alandaki tüm ağaçların tamamen kaldırılmasından sonra başlar. Ormansızlaşmanın en büyük küresel örneği olan Brezilya Amazon Yağmur Ormanları sığır yetiştiriciliği yapmak ve soya fasulyesi tarlaları açmak amacıyla yok edilmektedir. Aynı şekilde Kanada ve Rusya’da kereste ve kâğıt üretimi için; Endonezya ve Malezya’da palmiye yağı üretimi için ormanlık alanlar tahrip edilerek yerine endüstriyel işletmeler kurulmaktadır. Ormanların yok edilmesi sadece ekonomik nedenlerden değil, aynı zamanda insanların yaşam biçimleri ve toprak kullanım şekilleriyle bağlantılı kültürel ve sosyal uygulamalardan da kaynaklanmaktadır. Sosyal etkenlerin başında gelen kentleşme ve nüfus artışı sebebiyle oluşan konut, imar ihtiyacı ve özellikle tarımı ve teknolojisini gelişmemiş veya gelişmekte olan toplumlarda kullanılan ilkel tarım ve avlanma biçimleri de orman ekosistemini etkilemektedir. Hükümetlerin enerji, turizm vb. gibi konularda orman arazilerinin yapılaştırılmasının önünü açması, yasadışı ağaç kesimi ve doğal alan işgaline karşı caydırıcı yaptırımlar uygulamaması ise arazilerin ormansızlaşmasına sebep olan siyasi nedenlerdendir. Rüşvet, sahte izinler ve gizli anlaşmalar, şirketlerin koruma altındaki alanları temizlemesine veya yasadışı yollarla arazi elde etmesine olanak tanır. Bu uygulamalar sadece ormansızlaşmayı körüklemekle kalmaz, aynı zamanda kamu kurumlarına olan güveni zayıflatır ve gerçek koruma çabalarının uygulanmasını zorlaştırır (Climate Impact Partners, 2025).

DÜNYADA ORMANSIZLAŞMANIN GÜNCEL DURUMU

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü verilerine göre (FAO, 2020) ormanlar dünyada 4,06 milyar hektar alana sahiptir ve bu alan dünya karasal alanının %31’ine tekâmül etmektedir. Bu ormanların %45’ini tropikal bölgeler sağlamaktadır. Yine FAO verilerine göre 1990 ile 2020 yılları arasında dünya ormanlarının net 178 milyon hektar azaldığı tespit edilmiştir. Fakat 1990-2000 yılları arasındaki orman kaybı 7,8 milyon hektar iken 2010-2020 yılları arasındaki orman kaybı 4,7 milyon hektar olarak ölçülmüştür. Bu verilerden anlaşılabileceği üzere her ne kadar ormanlarımız azalmaya devam etse de ülkeler artık ormansızlaşma hakkında tedbirler almak ve ormansızlaşmayı yavaşlatma eğilimindedir. Sanayi Devrimi ve savaşlar gibi insan sebepli olarak yok olmaya başlayan ormanların kaybının artık o ülkedeki zararın ötesinde tüm dünyayı etkilediği görüşü devletlere yerleşmiş bulunmakta. Yine de bu orman artış azalışının kıtadan kıtaya, ülkeden ülkeye değişmesi bu olumlu gelişmeleri sekteye uğratmaktadır. Asya ve

Avrupa’da orman alanları artarken Afrika’daki orman kaybı 1990’dan beri sürekli artmaktadır. Bu azalışta geri kalmış ve gelişmekte olan ülkeler ön plana çıkmaktadır yani sosyoekonomik farklılıklar ormansızlaşma hakkında ülkeler arasında ciddi uçurumlar yaratmaktadır. Dünya nüfusunun durmadan artmasıyla oluşan ihtiyaç selini karşılamak daha fazla üretim, tüketim ve sömürüyü beraberinde getirmektedir. Dünya Kaynakları Enstitüsü’nün Küresel Orman Değerlendirme Raporu’na göre ormansızlaşan alanların 45,1 milyon hektarı hayvancılık için ve 8,2 milyon hektarı soya yağı üretimi için yok edilmektedir. Bu durum aynı zamanda ülkelerin ve şirketlerin gıda ihtiyacını karşılamak için doğan zorunluluklardan sebeple başlattıkları ormansızlaştırmayı perdeleyen gerekli bir hareket olarak gösterilmesine zemin hazırlamaktadır (Atmış, 2022: 31).

Global Forest Watch verileri incelendiğinde 2000 ile 2020 yılları arasında dünya genelinde 100 milyon hektarlık yani %2,4’lük bir azalma yaşanırken aynı tarih aralığında 130 milyon hektar ağaç örtüsü kazanılmıştır. 2010 yılı itibarıyla ise dünyadaki toplam ağaç örtüsünün %55’ini Rusya, Brezilya, Kanada, ABD ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti oluşturmaktadır. Bu ülkeler aynı zamanda yıllık ağaç kaybı raporundaki temel ülkeleri oluşturmaktadır. Bu verilerden anlaşıldığı üzere çoğu ülkenin uyguladığı orman politikaları ormansızlaşmayı önleme konusunda yetersiz kalmaktadır. 2001-2025 dönemi verilerine göre ise ağaç örtüsü kaybının %34’ü ormanların tarım, madencilik, yol yapımı ve şehirleşme gibi nedenlerle kalıcı olarak yok edilmesinden kaynaklanmıştır (Global Forest Watch, 2026).

ORMANSIZLAŞMAYLA MÜCADELEDE ULUSLARARASI POLİTİKALAR

Uluslararası Orman Politikalarının Tarihsel Gelişimi

1970’lerde hava kirliliği ve tropik orman kayıplarının yaşanması ile ormansızlaşma, küresel tartışmalarda yer edinmeye başladı. İlk küresel çevre konferansı olan 1972 tarihli Stockholm Konferansı, çevre konusunu uluslararası siyasetin merkezine yerleştirdi. Bu konferansla ormanlar ilk kez insanlığa hizmet için kullanılan bir meta değil insanlığın koruması gereken ortak bir değer olduğu fikri gelişti. 1980’lerde ‘sürdürülebilir kalkınma’ kavramının yayılması 1987 tarihli Brundtland Raporu ile gerçekleşti. Bu yeni oluşan kavram orman politikalarını da etkileyerek ‘our common future’ (ortak geleceğimiz) sloganı ile ormanların korunmasının gelecek nesiller için de önemini vurgulamış oldu. İklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik ve ormansızlaşma konularının küresel sorun olarak kabulü ise 1992 Rio Zirvesi ile gerçekleşti. Ormanların doğrudan karbon politikalarının içine alınması ise 1997 Kyoto Protokolü ile gerçekleşti. Orman yok oluşunun başlıca sebebinin insan kaynaklı faaliyetler olduğu verilerle de ispatlanmıştır fakat yine aynı insanlar tarafından ormanları korumak için politikalar geliştirmekte ve bu durum önlenmeye çalışılmaktadır (Karal ve Gençay, 2020; Sarıbeyoğlu Skalar, 2014).

Ülke Uygulamaları ve Başarılı Örnekler

Brezilya’da uygulanan Amazon Koruma Politikaları sayesinde uydu ile kaçak kesim takibi uygulandı ve bu uygulama ile 2004-2012 tarihleri arasında ormansızlaşmanın büyük ölçüde azaldığı tespit edildi. Sonrasında bu politika sürdürülebilir olmadığından 2012’den sonra ormansızlaşma artmaya devam etse de dönemsel olarak işe yarayan bir politika olmuştur. Ağaçlandırma politikalarının başarılı olarak yürütüldüğü ülkelerin başında Çin gelmektedir.

Yeşil Çin Seddi projesi ile çölleşmeyi önlemek ve erozyonu azaltarak orman alanını arttırmak amaçlanmıştır. Aynı zamanda devlet destekli ağaç dikim politikaları da başarılı şekilde uygulanmaktadır. Bu sayede Çin 2024 yılında 4 milyon 450 bin hektar alanı ağaçlandırarak ülkenin ormanlık alan oranını %25'in üzerine çıkarmıştır (CGTN, 2025). Kosta Rika 1970'ler ve 1980'lerde dünya genelinde en yüksek ormansızlaşma oranına sahip ülkelerden biri olmasına rağmen orman politikalarında dünyanın başarılı örneklerindendir. Yürüttüğü Ekosistem Hizmet Ödeme Sistemi ile çiftçilere ve arazi sahiplerine ormanı korudukları için ödeme yapılmaktadır. Aynı zamanda orman koruma, yeniden ağaçlandırma, sürdürülebilir orman yönetimi ve tarımsal ormancılık gibi farklı faaliyetler için özel arazi sahiplerine beş veya on yıllık sözleşmeler karşılığında doğrudan nakit transferi yapılmaktadır (UNFCC, 2026). Bu sayede ormanları koruma anlayışı, ekonomik çıkarlarla birleştirildiğinden çiftçi ve arazi sahiplerine ulaşılması kolaylaştırılmıştır.

Ülkelerin yürüttüğü ulusal ormanlaştırma politikaların yanında uluslararası kuruluşlar öncülüğünde de küresel ormanlaştırma politikaları yürütülmektedir. Geçmişte insanlar tarafından ekonomik kaynak olarak görülen ve insanlık uğruna kullanılıp yok edilmesinde sakınca görülmeyen ormanlar; günümüzde iklim değişikliğinin, küresel ısınmanın ve biyolojik çeşitliliğin korunmasının temel çözümü olarak görülmektedir. Ormansızlaşma hakkındaki bu küresel düşünce değişimi, uluslararası politikaların da koruma ve sürdürülebilirlik anlayışına evrilmesine neden olmuştur.

Günümüzde Uygulanan Uluslararası Politikalar

Günümüzde halen uygulanan başlıca uluslararası orman politikalarında Paris İklim Anlaşması'nın izinden gidildiği söylenebilir. 2015 tarihli Paris İklim Anlaşması ile ormanlar karbon yutakları ve iklim çözümünün bir parçası olarak tanımlandı ve bu tanımla sonraki karbon emisyon ve ormanlaştırma politikalarının önünü açtı. BM tarafından desteklenen REDD+ da günümüzde hala aktif bir şekilde uygulanmaktadır. Amazon Havzası, Kongo Havzası ve Güneydoğu Asya bölgelerinde çalışmalarını yoğunlaştıran REDD+ geliştirmekte olan ülkelere orman korumaları ve sürdürülebilir ormancılık uygulamaları karşılığında finansman desteklerini sürdürmektedir. Avrupa Birliği Ormansızlaşmanın Önlenmesi Tüzüğü (European Union Deforestation-Free Regulation - EUDR), kahve, kakao, palm yağı, sığır eti ve kauçuk gibi belirli emtiaların üretiminin ormansızlaşma veya orman tahribatı ile ilişkilendirilmesi durumunda Avrupa Birliği pazarına girişini engellemeyi amaçlayan düzenleyici bir çerçeve sunmaktadır. Bu kapsamda EUDR, küresel tedarik zincirlerinde ormansızlaşmanın azaltılmasına yönelik olarak 2026 yılı itibarıyla etkisini göstermeye başlayan önemli politika araçlarından biri olarak değerlendirilmektedir.

ULUSLARARASI POLİTİKALARDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Uluslararası Orman Politikalarına Yetersizlik Eleştirisi

Uygulanan politikaların hepsi orman ekosisteminin ve biyolojik çeşitlinin korunması için önemli ve güçlü adımlardır. Fakat uygulamadaki takip zorluğu ya da geleneksel kullanımlara devam eden halkın değişen üretim ve koruma aşamalarına uyum sağlayamamasından kaynaklı zayıf yönleri bulunmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi EUDR kahve, kakao, palm yağı, sığır eti ve kauçuk gibi ürünleri; eğer ormansızlaşmaya sebebiyet veren alanlardan geliyorsa

AB pazarına sokmamak adına politikalar yürütmektedir. Ancak EUDR başarılı politikalar yürütse de uygulamadaki takip zorluğu ya da geleneksel kullanımlara devam eden halkın değişen üretim ve koruma aşamalarına uyum sağlayamamasından kaynaklı zayıf yönleri bulunmaktadır ve bu konuda çok sayıda eleştiri almıştır. Örneğin EUDR bazı gelişmekte olan ülkelerdeki küçük çiftçilerden “AB kendi standartlarını bize dayatıyor” şeklinde eleştiri almıştır. Ormanların artık kereste kaynağı olmaktan çıkıp iklim sisteminin bir parçası kabul edilmesinin yanında bu konudaki koruma politikalarının ülkelerin ekonomik yetkinlikleriyle ilişkili olması politikaların sürdürülebilirliğinin ve uygulanabilirliğini gölgelemektedir (SEI, 2024).

Orman bozulmasını önlemeye yönelik önemli bir adım olan EUDR’nin katı gereklilikleri, uygulama için sınırlı yerel kaynaklar nedeniyle Güneydoğu Asya’daki küçük çiftçilerin gelirleri ve tedarik zincirindeki konumları için bir risk oluşturmaktadır.

The Guardian’ın “Bilim insanları, AB ormansızlaşma karşıtı yasanın kapsamının azaltılmasının yanlış yönlendirildiğini söylüyor” başlıklı haberine göre EUDR, ormansızlaşmaya neden olan ülkelerdeki tarım ürünlerinin (soya, palm yağı vb.) AB pazarına girmesini engelliyor. Bu yaklaşım başta mantıklı gibi görünse de her ülkenin ormanlar hakkındaki politikası eşit güce sahip değildir; bazıları zayıf ya da kaldırılmış durumdadır. Bu yüzden ormansızlaşmaya neden olacak şekilde yapılan bazı faaliyetler her zaman yasa dışı sayılmamaktadır. Bu sorun küçük çiftçilerin geçimini zorlaştırmaktadır. Uygulamadaki bu zorluk bize her ülkenin kendi standartına uygun şekilde ormansızlaşma politikaları yürütmesinin uluslararası arenada bağlayıcı olmadığını göstermektedir (Rankin, 2021).

ORMANSIZLAŞMAYA YÖNELİK ULUSLARARASI POLİTİKA ÖNERİSİ

Ormansızlaşmayı önleme konusunda önceki bölümlerde sözü edilen politikalar gerek finansman gerekse yönetim konusunda eksik kalmaktadır. Genel olarak uygulanan politikalar, ormansızlaşmayı durdurmaya ve ormanları korumaya yöneliktir. Bu politikaların gereklilikleri tabi ki tartışılmaz derecede önemlidir; fakat bu koruma politikalarının yanına daha fazla bağlayıcılığı ve yaptırımı olan ve ormanlaştırma politikası yürüten uluslararası bir kuruluşun varlığı gerekli görülmektedir.

Önerilen Modelin Temel İlkeleri

Bu kuruluşun temel amacı, ormanlaştırma politikalarını tohum bazlı yürüterek ormansızlaşmayı önlemek; bağlayıcılığı ve yaptırımları ile ülkelerin ormansızlaşma konusunda sorumluluklarını artırmak ve bilimsel temelli ormanlaştırma politikaları yürütmektir.

Sözü edilen mekanizma Uluslararası Tohum ve Orman Restorasyon Ajansı (UTORA) olarak adlandırılmaktadır. Bu modelin temel ilkelerini şeffaflık, hesap verilebilirlik ve en önemlisi ortak ama farklılaştırılmış sorumluluk oluşturmaktadır. UTORA’nın elde ettiği verilerin hepsi yıllık raporlar ile kamuoyuna duyurulacak ve tüm finansal işlemleri denetim altında yapılacaktır. Bu ilkelerle ormansızlaşma konusundaki uluslararası iş birliğinin daha etkili ve sürdürülebilir hale gelmesi hedeflenmektedir. Ayrıca UTORA yalnızca mevcut ormanları korumaya değil, zarar görmüş ormanların restorasyonu konusunda da çalışmalar yürütecektir.

Önerilen Modelin İşleyişi

Uluslararası Tohum ve Orman Restorasyon Ajansı yürüteceği ormanlaştırma politikalarını tohum temelli yapacaktır. İlk etapta üye ülkelere tohum yetiştirme alanları oluşturmaları için belirli bir bütçe ayrılacaktır. Fakat tüm üye ülkelerin toprak elverişliliği ve altyapısı farklı olduğundan her ülkeden eşit miktarda tohum üretmesini beklemek, adaletsiz olacağı gibi sürdürülebilir de olmayacaktır. Bu sebeple UTORA'nın temel ilkelerinden olan ortak ama farklılaştırılmış sorumluluk ilkesi benimsenecektir. Yani tüm ülkeler sorumlu tutulmaya devam edecek fakat her ülkeden eşit katılım oranı beklenmeyecektir. Örneğin finansal açıdan ve toprak zenginliği bakımından gelişmiş olan ülkelere kendi iklim koşullarına göre tohum üretiminde yüksek katkı beklenirken gelişmekte olan ülkelere orta düzey katkı beklenmektedir. Toprak yapısı elverişsiz olan veya gelişmemiş ülkelere lojistik/finansal destek beklenmektedir. Bu şekilde daha sürdürülebilir ve adaletli politikalar yürütülmesi hedeflenmektedir. Ülkelerin oluşturacağı tohum üretim bölgelerinde yerel çiftçilerin çalıştırılması sağlanarak sosyoekonomik yapılarının desteklenmesinin önü açılacaktır. Bu durum yerel istihdamın sağlandığı bir ortam oluşturacaktır. Yerel çiftçilerin tohum alanlarında üretim yapmaları için gereken teşvik UTORA bünyesinden verilecektir. Üretilen tohumlar yine yerel çiftçiler tarafından toplanacak, lojistik destek sağlayan ülkelerin aracılığıyla UTORA'ya ulaştırılacaktır. Toplanan tohumlar UTORA bünyesinde kalite kontrolden geçirilecektir çünkü kalitesiz tohum ekimi sonucunda verim beklenemez. Tohum üretimine başlamadan önce her ülkenin yapısına göre farklılık gösteren kotalara göre ölçüm yapılarak; belirlenen kotaya ve kalite şartlarına uyan ve uymayan ülkeler tespit edilecektir. Kota ve kalite şartlarına uymayan ülkelere birkaç uyarıdan sonra bütçe kesintisi uygulanacak ve uluslararası raporlarda uyumsuz ülke ilan edilecektir. Aynı istikrarsızlık devam ederse programdan çıkarılarak öncesinde sağlanan finansal desteğin geri ödemesi istenecektir. Öte yandan belirlenen kota ve kalite şartlarını sağlayan ülkeler, daha finansal destekten yararlanacak ve uluslararası raporlarda yeşil ülke statüsü elde edecektir. UTORA bünyesinde toplanan kaliteli tohumlar, yine UTORA tarafından belirlenen ormansız bölgelere iklim koşulu ve toprak yapısına göre ekilecektir. Ekim yapılacak olan bölgelerdeki ülkelerin UTORA'ya üye olma şartı gerekli değildir. Orman ekosistemini oluşturmak veya yeniden ağaçlandırmak için yapılan bu faaliyet ekim yapılacak ülkenin ekosistemine, iklime ve toprak yapısına göre şekillenecek, o bölgeye uygun tohumlar ekilecektir. Ekim sırasında ve sonrasında yine ekim yapılan bölgedeki yerel çiftçilerin katılımının sağlanması beklenmektedir.

Ekim sonrasında oluşturulan ormanların korunması konusunda; uluslararası orman koruma politikaları yürüten REDD+ ile iş birliği sağlanması hedeflenmektedir. Oluşturulan orman bölgesinin korunması ve denetimi REDD+ nın yanında orman bölgesinin oluşturulduğu ülkenin sorumluluğuna girecektir. UTORA'ya finansal desteğin BM Çevre Programı ve Dünya Bankası'ndan sağlanması öngörülmektedir. Aynı zamanda UTORA'nın yürüteceği kampanyalardan ve oluşturacağı gönüllü kuruluşlardan da para akışı sağlanması hedeflenmektedir. UTORA bünyesinde çalışacak kişiler ise alanında uzman olan uluslararası bir kadrodan oluşacaktır. Bu sayede bilimsel araştırmanın ön planda olduğu gerekli kontrol ve denetimin sağlandığı profesyonel bir ortam oluşturulması hedeflenmektedir.

TARTIŞMA

Önerilen politikanın mevcut politikalardan temel farkı bilimsel araştırmayı ve kalite kontrollerini önceliklemesidir. Önceki bölümlerde bahsedildiği gibi ormansızlaşmayı önleme faaliyetlerindeki temel yaklaşım orman ekosistemini korumaya yöneliktir; fakat UTORA orman koruma faaliyetlerinin yanında orman oluşturma yaklaşımını da sunmaktadır. Orman ekosistemi oluşturma konusundaki girişimler genellikle yerel düzeyde kalmaktadır. Önerilen model ise uluslararası ağaçlandırmayı öngörmektedir. Aynı zamanda modelin, faaliyetlerini birlikte yürüteceği yerel çiftçilerin teşviki ile sosyoekonomik kalkınmanın sağlanması hedeflenmektedir. Ayrıca sözü edilen ormanlaştırma politikasının tohum temelli olması diğer da diğer uluslararası politikalardan ayrılmasını sağlamaktadır.

Uluslararası Tohum ve Orman Restorasyon Ajansı modelinin uygulanabilirliğine bakıldığında elbette bazı ihtimaller ortaya çıkmaktadır. Örneğin finansal desteğin BM ve Dünya Bankası gibi büyük kuruluşlardan gelmesi düşük bir ihtimal olabilir. Bu durumda, ayrı bir kurum olarak kurulmasının aksine REDD+ ya da BM Çevre Programı gibi kuruluşların altında farklı bir birim olarak oluşturulabilir. Bunun dışında önerilen modelin hangi kıta veya ülkede kurulacağı sorunu bulunmaktadır. Ekonomisi ve gelişmişliği el veren ve çevre konusundaki politikaları gerekli bulan ve uygulayan bir ülkede kurulması daha sağlıklı olacaktır; fakat bu konu için net bir ülke ismi belirlenememiştir. Üye ülkelerin seçimi konusunda ise net bir sınırlama bulunmamasının sebebi, gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın ülkelerin ormansızlaşma konusunda adım atmasını sağlamaktır.

UTORA'nın var olduğu bir senaryoda tahrip edilmiş veya o bölgedeki ülkenin yetersiz politikalarından kaynaklı ormansız bölgelerin restorasyonu, yerel çiftçilerin katılımıyla ekonomik kalkınma ve en önemlisi ormansızlaşmanın ciddi oranda önlenmesi öngörülebilir. Pratiğe bakıldığında birçok ihtimalin oluşabileceği aşikâr fakat bu model, eleştiri, öneri ve değişime açık bir fikir olarak özgünce oluşturulmuştur.

SONUÇ

Sanayi Devrimi'nden başlayarak günümüzde küresel bir sorun oluşturan, nüfus artışı, madencilik, tarımsal hareketler gibi insan kaynaklı olarak giderek azalan orman alanları, artık belirli ülkelerin değil, tüm dünyanın sorunu haline gelmiştir. Ormansızlaşma, iklim değişikliği ve biyolojik çeşitlilik gibi konuları da etkilediğinden insanlığa verdiği zararların yanı sıra birçok canlıyı da yakından etkilemektedir. Bu zararları en aza indirmek hatta önlemek amacıyla hem ulusal hem de uluslararası çalışmalar ve politikalar etkin rol oynamaktadır.

Bu çalışmada, ormansızlaşmanın nedenleriyle birlikte günümüzdeki durumu incelenmiş; uluslararası politika ve programlar sosyal, ekonomik ve çevresel etkiler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Çevre konusunda atılan uluslararası adımların ormanların korunması konusundaki katkılarının hala günümüz çevre politikalarını etkilediği görülmektedir. Bununla birlikte mevcut politikaların, denetim ile kapasite eksikliği ve bağlayıcılık sorunları sebebiyle yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca uygulanan bazı politikalar, özellikle küçük çiftçilerde ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik ve sosyal zorluklar oluşturmaktadır.

Bu sorunların tespiti sonucunda, Uluslararası Tohum ve Orman Restorasyon Ajansı adlı yeni

ve özgün kurumsal bir model sunulmaktadır. Önerilen model orman politikalarını, yalnızca koruma değil, bilimsel araştırmaya dayalı yeniden oluşturma perspektifinden yorumlanmaktadır. Tohum güvenliği, yerel çiftçilerin korunması, sürece baştan sona dahil edilmesi ve ortak ama farklılaştırılmış sorumluluk ilkesini benimsemesi modelin temel unsurlarını oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, ormansızlaşmanın mevcut koruma politikaları veya yerel ağaçlandırma hareketiyle önlenmesi sürdürülebilirlikten uzak görünmektedir. Bu nedenle bilimsel araştırmayı merkez hale getiren ve koruma girişimlerine ek olarak restorasyon çalışmalarını destekleyen yeni kurumsal yapılara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda UTORA, ormansızlaşma konusunda ülkeler arası iş birliğini arttırmayı ve politikaları sürdürülebilir kılmayı hedefleyen, geliştirilebilir bir alternatif bir politika önerisi olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Atmış, E. (2022). Dünyada Ormansızlaşma ve Orman Bozulması. Türkiye Ormancılığı 2022: Türkiye’de Ormansızlaşma ve Orman Bozulması. Ed. Erdoğan Atmış. Türkiye Ormancılar Derneği Yayını, Ankara.
- CGTN (2025). Çin’de ormanlık alan oranı yüzde 25’i aştı. <https://turkish.cgtn.com/2025/03/12/ARTI1741783085535312>, (Erişim tarihi: 26.05.2026).
- Climate Impact Partners (2025). “The Causes of Demonstration”, <https://www.climateimpact.com/news-insights/insights/the-causes-of-deforestation/>. (Erişim tarihi: 26.05.2026).
- Global Forest Watch (2026). Summary. https://www.globalforestwatch.org/dashboards/global/?location=WYJnbG9iYWwiXQ%3D%3D&utm_source=chatgpt.com, (Erişim tarihi: 26.05.2026).
- <https://www.un-redd.org/glossary/forest> (Erişim tarihi: 26.05.2026).
- Karal, K. ve Gençay, G. (2020). Ormansızlaşmanın küresel iklim değişikliğine etkilerinin hukuksal boyutlarının incelenmesi. Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 22(2), 571-579.
- Rankin, J. (2021). “Reducing scope of EU anti-deforestation law misguided, say scientists”, <https://www.theguardian.com/environment/2021/oct/26/reducing-scope-of-eu-anti-deforestation-law-misguided-say-scientists>. (Erişim tarihi: 26.05.2026).

- Sarıbeyoğlu Skalar, M. (2014). “Ormanlara ilişkin küresel bir antlaşmanın yokluğunda uluslararası hukukta ormanların korunması. Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, 4(2), 47-76.
- SEI (2024). Finding a place for smallholder farmers in EU deforestation regulation. <https://www.sei.org/publications/smallholder-farmers-eu-deforestation/>. (Erişim tarihi: 26.05.2026).
- UNFCCC (2026). Payments for Environmental Services Program | Costa Rica. <https://unfccc.int/climate-action/momentum-for-change/financing-for-climate-friendly-investment/payments-for-environmental-services-program>. (Erişim tarihi: 26.05.2026).

BREZİLYA TOPRAKSIZ KIR İŞÇİLERİ HAREKETİ ÇERÇEVESİNDE TOPLUMSAL DİRENİŞ ÖRNEĞİNİN İNCELEMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi Bora COŞKUN

Kocaeli Üniversitesi

boracoskunn@gmail.com

ORCID: 0009-0047459374X

Doç. Dr. Günay GÖNÜLLÜ

Kocaeli Üniversitesi

gunay.aydin@kocaeli.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-5187-4934

ÖZET

Bu çalışma, Latin Amerika'nın en köklü ve organize toplumsal hareketlerinden biri olan Brezilya Topraksız Kır İşçileri (Movimento dos Trabalhadores Rurais Sem Terra - MST) hareketi çerçevesinde yerel ve kentsel politikalar bağlamında yerel politikalara karşı toplumsal direnişi incelemek ve hareketin sağlamış olduğu aşağıdan yukarı yönetim politikasını incelemeyi amaçlamaktadır. Tarihsel kökenleri Brezilya'nın sömürge dönemi toprak mülkiyet hakları (Latifundia) ve 1980 dönemi neoliberal politikalar etkisiyle ortaya çıkan MST hareketi, 1984 yılında askeri diktatörlük sonrası dönemde resmiyet kazanmaya başlamıştır. Özellikle mülkiyet eşitsizliğine karşı anayasal haklarını dayanak olarak kabul eden MST üyeleri, toprak işgalleri ve “İşgal Et, Diren ve Üret” anlayışı ile kolektif bir hareket olmuşlardır. MST hareketi sadece bir toprak talebi ile sınırlı olmamış, hiyerarşiyi ve bürokrasiyi yok sayarak kolektif bir çatı altında organize olan bir yapı haline gelmiştir. 70'ten fazla kooperatif ile endüstriyel tarıma karşı bir gıda egemenliği oluşturmaktadır. Bununla birlikte 2000'den fazla devlet okulu ve kırsal müfredat ile kırdaki yaşayan insanlar için sosyo-kültürel bir dönüşüm hareketi uygulamaktadırlar. Tıkanan siyasi mekanizmalara karşı doğrudan eyleme geçerek meşruiyet tartışmalarına yol açsa bile işgal edilen alanlarda yapmış oldukları çalışmalar yerel yönetimin kimler tarafından yönetildiği sorusunu tekrar düşündürmektedir. Çalışma, küreselleşme çağında yerel bir direniş organizasyonunun uluslararası bir ölçeğe ulaşarak nasıl alternatif bir model oluşturabileceğini gözler önüne sermektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Hareketler, Toprak Reformu, MST Hareketi, Yerel Politikalar

GİRİŞ

Movimento dos Trabalhadores Rurais Sem Terra hareketi veya kısaca MST, Türkçe tabiri ile ‘Topraksız Kır İşçileri Hareketi’, toplumsal hareketlerin bireylerin temel ihtiyaçları karşısında oldukça ciddi bir şekilde başarılı bir yöntem olabileceğinin en önemli kanıtlarından biridir.

Kırsal modernleşme ve toplumsal kutuplaşmanın önemli bir noktasını temsil ederek 20. yüzyılın son çeyreğinde, dünya tarihinin en kitlesel ve organize köylü hareketlerinden biri olmuştur. 1850 yılı itibarıyla resmîyet kazanan Brezilya Topraksız Kır İşçileri Hareketi (MST) sosyo-ekonomik bir patlamadan ziyade, tarihsel bir adaletsizliğin yapısal bir sonucunu temsil etmektedir. Bu çalışma, tarihsel arka planda yaşananları ele alarak MST'nin ortaya çıkmasında etkili olan tarihsel süreci, kurumsal hedeflerini, inşa ettiği sosyo-ekonomi modelini ve tarımdaki kurumsal yatırımları incelemeyi ve hareketin küresel siyasete ve tarım ekonomisine göstermiş olduğu dersleri analiz etmektedir.

MST HAREKETİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

Brezilya Topraksız Kır İşçileri hareketini anlayabilmek için öncelikle tarihsel geçmişine bakmak gerekmektedir. Hareketinin özü, 16. yüzyıl Brezilya'sının Portekiz sömürgeciliği dönemine dayanmaktadır. Sömürge döneminde Portekiz Krallığı tarafından bölgede bulunan soylulara ve elit kesime dağıtılmış olan devasa mülk ve araziler 'Latifundia' adı verilen büyük bir toprak ağalığı sisteminin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Köle emeği gücü ile şeker kamışı, kahve gibi tek bir ürünün geniş plantasyonlarda yetiştirilmesi ile sağlanan ihracat modeli, geniş kitlelerin ihtiyaçlarını karşılamaktan çok, belirli bir kesimin servet biriktirmesine ve bunu bir güç aracı olarak kullanmasına neden olmuştur (Güder, 2020). Bu büyük araziler, zaman içinde kurumsallaşmış ve tekelleşmek suretiyle kırsal nüfusun topraksız ve mülksüz kalması durumunu ortaya çıkarmıştır (Kaymakçı, 2011).

Bu ortaya çıkan tekelleşme durumu, 1850 yılında çıkarılan 'Lei de Terras (Toprak Kanunu)' ile hukuki bir zeminde koruma altına alınarak yaşanan adaletsizliğin derinleşmesine ve geri döndürülemez bir hal almasına neden olmuştur. Köleliğin kaldırılmasının planlandığı bir zamanda ilan edilen bu kanun, büyük arazilerin artık bir ticari mal olarak sayılmasını, işgal ve işleme yolu ile elde edilmesinin yasaklanmasını sağlayarak arazilerin sadece satın alınabilen bir meta haline getirmiştir. Kanunun temel amacı, özgürlüğüne kavuşacak olan azınlık ve yoksul kesimin kendi topraklarında bir üretici olamaması ve bu kırılgan kesimin ucuz işçi olarak çalıştırılabileceği bir yasal zemin hazırlanmak istenmesi olmuştur (Çelik, 2024). Bu yaşanan gelişmeler, gelecek nesiller için mülksüzlük probleminin ortaya çıkmasının zeminini hazırlamıştır. Kır yoksulları, bu durumu bir öfke haline getirmiş ve bir yüzyıl boyunca hak arayışlarını gündeme taşımalarına neden olmuştur (Güder, 2020).

20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde özellikle 1964-1985 yılları arasındaki askeri diktatörlük rejiminin uyguladığı sert, otoriter ve neoliberal politikalar neticesinde, kırsalda yaşanan geri kalmışlık, derin adaletsizlik ve ekonomik yoksulluk krizi daha da derin bir noktaya ulaşmıştır. Rejimin 'Yeşil Devrim' adı ile sunduğu ve tarımda agresif makineleşme ve modernizasyon hamleleri, küçük aile çiftçiliği gibi temel tarım kurumlarının işlevsiz hale gelmesine neden olmuş ve milyonlarca köylünün topraklarında ayrılmasına neden olmuştur. Bu durum kırdaki ve kente ciddi bir göç süreci başlatmıştır (Çelik, 2024). Bu dönemde devlet destekli krediler ve teşvik programları, genellikle ihracat odaklı büyük kuruluşlara verilmiştir. Tarımsal modernleşme zamanla bir dışlanma yaratmış ve 1980'lere girildiğinde ağır dış borç krizinin

patlak vermesi ile kırsal üretimin tam anlamıyla bir çöküşüne neden olmuştur. Çöküş ile artan açlık ve işsizlik karşısında köylüler, alternatif yöntemler aramaya başlamışlardır (Ozan, 2023).

Çok boyutlu kriz ve mülksüzleşme durumu, kırsalda bir direniş anlayışını ortaya çıkarmış ve köylüler ile krizden etkilenenlerin tek bir çatı altında toplanmasına neden olmuştur. Bu dönemde özellikle Toprak Pastoral Komitesi (The Pastoral Land Commission - Comissão Pastoral da Terra- CPT) gibi yapıların kurmuş olduğu ağlar sayesinde dağınık halde bulunan topluma mücadele konusunda ortak bir bilinç başarı ile aşılanmıştır. Köylüler, devletin vaatlerini yerine getirmesini beklemek yerine toplumsal adalet anlayışını kendi elleri ile gerçekleştirmeli gerektiğine karar vermiş ve “İşgal Et, Üret, Diren” sloganını benimsemişlerdir. Bu gelişmelerin neticesinde, 1984 yılında Cascavel Buluşması ile MST hareketi ulusal bir kimliğe bürünmüş ve sadece köylüleri değil, mevsimlik işçileri, yerli halkları, mülksüzleşmiş azınlıkları ve kent işsizliğinden kaynaklı yoksulları da bünyesinde toplayarak son derece heterojen bir sosyal yapı haline gelmiştir (Tricontinental, 2024)

1990’lı yıllar itibariyle örgütlenme tarzını hemen hemen somut bir hale getiren MST, mücadelesini ülkenin dört bir yanına taşımayı hedeflemiştir. Bu bağlamda, Para eyaletinde yaşanan olaylar ciddi bir kırılma noktalarından birine sahne olmuştur. Seslerini duyurmak isteyen köylüler, 17 Nisan 1996 yılında barışçıl bir yürüyüş amacıyla otoyol üzerinden bir protesto düzenlemişlerdir. Ancak eyalet yönetimi ve büyük arazilerin sahibi olan güçlü kesim askeri polis aracılığıyla sebep göstericiler üzerine ateş açılmak suretiyle müdahale edilmesine sebep olmuşlardır. Carajas Katliamı olarak da tarihe geçen bu olay sonrasında olay yerinde toplamda 21 kır işçisi hayatını kaybetmiştir (Güder, 2020).

Yaşanan bu olay, köylülerin birbiri ile daha sıkı bağ kurmasına ve öfkenin büyümesine yol açmıştır (Ozan, 2023). Katliamın birinci yıl dönümünde duruma tepki göstermek amacıyla ülkenin üç farklı noktasında başkent Brasilia’ya doğru 100.000 kişilik bir yürüyüşün gerçekleşmesi ile anılmıştır. Yaşanan kitlesel hareket, döneminin hükümetine karşı ciddi bir eylem olmuştur. Gerçekleştirilen tepkiler ve protestolar sonucunda federal düzeydeki iletişim daha ciddi hale gelmiştir. Bu bağlamda ülkedeki toprak reformlarının takip edilmesi ve uygulanması amacıyla federal bir kurum olan INCRA (The National Institute for Colonization and Agrarian Reform - Ulusal Kolonizasyon ve Toprak Reformu Enstitüsü) kurulmuş, ancak büyük arazilerin sahibi olan güçlü kesimler tarafından bürokratik olarak kurumun tam kapasite çalışması engellenmiştir. Bu durum MST’nin toprak işgalleri ile INCRA’nın anayasal görevini yerine getirmeye zorlaması ile değişmiştir (Tricontinental, 2024).

MST HAREKETİNİN HEDEFLERİ

Tarihsel bir adaletsizlik ve yaşanan gelişmeler sonrasında ciddi bir mülksüzleşme dalgasına yakalanmış insanların arasından ortaya çıkan MST, sadece basit bir toprak işgali hareketi olarak tanımlamak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Bu hareketin ortaya çıkarmak istediği asıl amaç geniş bir çerçevede kapsamlı bir kırsal dönüşüm stratejisini merkeze almaktadır (Friends of the MST, t.y.). Hareketin hedefi, Brezilya’da üzerinde üretim olmayan, spekülasyon amacı ile boş tutulmakta olan veya yasadışı yollar ile işletilen devasa arazilerin kamulaştırılmasını sağlayarak mülksüz köylü ailelere dağıtılmasını içeren toprak reformu mücadelesidir. Bu mücadelenin meşru bir şekilde yürütülmesi için 1988 Brezilya Anayasası’nın toprak için tanımladığı ‘Sosyal

İşlev’ ilkesi ön plana çıkarılmaktadır (Güder, 2020). Toprağın bir servet aracı olarak algılanması değil, toplumsal fayda sağlayan demokratik bir üretim merkezi olması anlayışı, MST hareketinin en önemli vizyonu olmaktadır.

Bu noktada MST için en önemli ilk adım, toprağa erişim hakkını kazanmaktır. Toprak reformu, kendisinden sonra gelen tarım reformu ile ikinci bir hedef ayağını oluşturur (Çelik, 2024). Büyük tarım kuruluşlarının kimyasal üretim yöntemlerinin aksine, doğa dostu ve çevresel üretim ile gıdanın tekelleşmesinin önüne geçilmesi ve gıda egemenliğinin topluma ait olması bu hedefin tanımıdır (Ozan, 2023). Ekonomik ve tarımsal hedefler son ve diğer bir hedef ayağı olan adil, eşitlikçi ve kardeşçe bir toplum inşa etme mücadelesinin organik ve doğa ile bütüncül bir anlayış ile pekiştirilmesine yardımcı olmaktadır. Kırsal alandaki sınıf sömürüsü, ırkçılık gibi toplumsal ayrımcılığa karşı bir bütün toplum anlayışı ön plana çıkmaktadır. Kolektif yaşam, dayanışma ve ortak paylaşım ilişkisi çerçevesinde örgütlenme gerçekleşmektedir (Ozan, 2023).

Özgür bir hayatın gerçekleşmesi özellikle kırsal bir bölge için eğitim oldukça ciddi bir konudur. MST, devletin kırsal bölgelere yeterli eğitim desteğini verememesi veya vermemesi sebebiyle ortaya çıkan eğitim yoksulluğunun giderilmesi için kendi okullarını ve eğitim müfredatını oluşturmayı hedefleyen bir yöntem geliştirmiştir (Tricontinental, 2024). Yapılan bu okullarda yürütülen eğitim programları ile çocukları ve gençleri kırdan kente göç ederek yoksulluğun derinleşmesine neden olan sisteme karşı kendi alternatiflerini yaratmışlardır. Bireyleri sadece teknik konularda eğitmeyi değil, aynı zamanda toplumsal bilinç ve farkındalığı artırarak toplumda bir dönüşüm yaratmak ve sorumluluk sahibi bilinçli nesiller yetiştirmeyi benimsemişlerdir (Güder, 2020). Bu yerel ve ulusal düzeydeki hedef ve yöntemleri ile uluslararası kapitalizme karşı bir dayanışma aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda hareketin etkisini ulusüstü bir pozisyona çıkarmayı hedeflemektedirler (Çelik, 2024).

KOOPERATİFLER

MST hareketinin yapmış olduğu ve toplumsal adalet anlayışının bir sonucu olan toprak işgalleri ve yasal kamulaştırma süreçleri sadece elde edilen arazilerin bir yerleşim alanlarına dönüşmesini değil, aynı zamanda hareketin her bir ferdinin kendi aralarında kurdukları yeni bir ekonomik modelinde temelini atıldığı ve test edildiği bir deney alanı haline gelmiştir (Ozan, 2023). Ele geçirilen topraklarda yapılan üretimler ve üretilen ürünlerin, ürünlerin yetiştirilmesinde emeği geçenler arasında eşit ve adil bir şekilde bölüştürülmesi kolektif bir mantıkla yürütülmesi amacıyla devasa bir tarım kooperatifi ağına dönüşmüştür. Bu kooperatifleşme süreci, temelde üretimin ve sermayenin sadece bir kesim veya kişinin elinde toplanmasından ziyade tabanda demokratikleşmesi hedefini taşımaktadır (Tricontinental, 2024). Kararların ve üretimin planlanmasında kooperatifin faaliyetinde bulunan tüm aileler ve ortakların bir arada almış olduğu demokratik ortak kararlar her işçinin kendi emeği üzerinde söz sahibi olduğu bir sistemin gelişmesini sağlamıştır. İnşa edilen kooperatifler, kar yerine toplumsal faydanın ön planda olduğu, doğa-insan ilişkisinin dengede olduğu bir ekonomi modeli ortaya çıkarmıştır (Çelik, 2024). Kooperatif çatısı altında birleşen küçük üreticiler,

kapitalist küresel sermayeye karşı kendi gıda güvencelerini sağlanabildiği bir dayanışma gücü bulmuştur.

Kooperatif faaliyetlerinin en radikal ve özgün sonuçlarından biri ise yerleşim kültüründe bireysel mülkiyet anlayışının reddedilerek kolektif bir yaşam tarzının benimsenmesi olmuştur (Ozan, 2023). Bu yaklaşım, toprakların şahıslara veya ailelere dağıtılmasından ziyade, mülkiyet ve kullanım hakkının kooperatifin ortak tüzel kişiliğine ait olması sağlanmıştır. Bireysel zenginleşme yerine ortak sorumluluk ve kolektif üretim kültürünün hâkim olması MST'nin en ikonik yaklaşımlarından biri olmuştur (Kaymakçı, 2011). Toprak bir varlık olarak kabul edilmiş, bireysel rekabet yerine kolektif bir aidiyet anlayışı ile toplumsal bir iç dayanışma ve otonomi ortaya çıkmıştır.

Kooperatif bünyesinde, ortam emek sonucu elde edilen gıda ve materyal ürünler, öncelik olarak emeği geçenler ve yerleşim yerlerindeki ailelerin tüm temel geçim ve beslenme ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla bölüştürülür, daha sonra ise geri kalan fazla ürünler ise kooperatifin pazarlama ağı olarak kullanılan 'Kır Deposu' olarak kullanılan pazarlarda satılmasıyla kooperatifin ortak fonunda toplanmaktadır (Kaymakçı, 2011).

Bu süreçte elde edilen ekonomik güç sayesinde, tarımsal üretimin üstüne çıkılmış ve okullar, sağlık merkezleri ve teknik kurumlar kurulmuştur. Kooperatif fonlarından elde edilen gelirler ile 2.000'den fazla temel eğitim okulu, 200.000'den fazla kırsalda yaşayan genç nüfusun düzenli eğitim hakkına kavuşması sağlanmıştır (Tricontinental, 2024). Ayrıca toprak işgalleri sırasında 'gezici okullar' ile direniş sırasında dahi eğitim geride bırakılmamıştır. Kırsal gençlerinin yükseköğretime ulaşabilmesi için Brezilya'nın 13 prestijli devlet üniversitesi ile ortaklıklar kurarak gençlerin uzmanlaşması sağlanarak kooperatifler için entelektüel ve teknik personel istihdamı sağlanmıştır. 140'tan fazla küçük ve orta ölçekli kırsal üretim tesisi ile 4 yerel kredi kooperatifi sayesinde teknik ve finansal araçların küçük üreticiler için bir destekleyici mekanizma olarak işlev görmesi sağlanmıştır (Tricontinental, 2024).

SONUÇ

Brezilya'nın sömürge geçmişine dayanan bu süreçte, latifundia sisteminin ve neoliberal politikaların getirmiş olduğu ekonomik ve tarımsal çöküş sonrasında 40 yılı deviren bir hareketin sonucu olan MST, günümüzde sadece toprak hakkının savunulması değil, daha büyük bir amaç için bir rol model görevi görmektedir. Kâğıt üstünde kalan kurallar, kanunlar ve planlara karşı doğrudan eyleme geçirilmiş ve meşruiyet tartışmaları arasında hakkın savunulmasında eylemin ciddi bir demokratik araç olduğunu dünyaya göstermiştir (Güder, 2020). MST bu noktada, tepeden inme kararlardan ziyade, tabandan yayılan karar ve eylemlerin kolektif hareketler oluşturması ve otonom bir örgütlenmenin somut bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

MST'nin ortaya çıkardığı bir diğer ders ise büyük endüstriyel tarım kuruluşlarının kullanmış olduğu kimyasal tarıma karşı oluşturdukları iktisadi-çevre dengesi modelidir. Kooperatifler aracılığıyla gıda egemenliği sağlanmış ve gıdanın daha adil bir şekilde topluma ulaştırılması

sağlayarak dünyanın doyurulmasının mümkün olduğunu ortaya koymuşlardır (Friends of the MST, t.y.).

MST, yerel kültürleri, emeği ve doğayı bir ticari mal olarak gören anlayışa karşı yerel direnişin önemli bir sembolü olarak yeni bir alternatif sosyo-ekonomik bir model olarak karşımıza çıkmaktadır. Üyelerinin kendi aralarında otonom ama birlik içerisinde kurdukları ağlar, toplumsal sınıfları ve ulusal sınırların dışına çıkarak bir toplumsal dayanışma köprüsü görevi görmüştür. Daha adil, eşit bir dünyanın oluşturabileceğini ortaya çıkaran MST, inşa edilebilir daha iyi bir geleceğin mümkün olduğunu tüm dünyaya göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Çelik, S. (2024). Latin Amerika tarımında neoliberal dönüşüm ve karşı hareketler: Brezilya MST (Topraksız Kır İşçileri) hareketi örneği. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 79(4), 799-816.
- Friends of the MST. (t.y.). What is the MST? <https://www.mstbrazil.org/content/what-mst>, (Erişim tarihi: 15.06.2026).
- Güder, S. (2020). Eşitsizlikle mücadelede başka bir yol mümkün (mü?): Brezilya'daki "Topraksızlar" deneyimini anlamak. İnsan ve Toplum, 10(4), 471-504.
- Kaymakçı, M. (2011, 1 Ekim). Brezilya Topraksız Köylüler Hareketi ve Türkiye. Dağarcık Türkiye. <https://dagarcikturkiye.com/2011/10/01/brezilya-topraksiz-koyluler-hareketi-ve-turkiye>, (Erişim tarihi: 15.06.2026).
- Tricontinental: Institute for Social Research. (2024, 16 Nisan). The political organisation of Brazil's Landless Workers' Movement (MST). Tricontinental: Institute for Social Research. <https://thetricontinental.org/dossier-75-landlessworkers-movement-brazil/>
- Ozan, E. D. (2023). Ütopyayı somutlaştırmak: Kriz, somut ütopyalar ve MST örneği. Eğitim Bilim Toplum, 21(81), 76-95.

TERÖRLE MÜCADELE POLİTİKALARININ KAMU YÖNETİMİ ÜZERİNDEKİ KURUMSAL ETKİLERİ

Prof. Dr. Bekir TAVAS

Orchid No: 0000 0002 5773 6583

ÖZET

Bu çalışma, terörle mücadele stratejilerinin kamu yönetiminin kurumsal dokusunu, bürokratik hiyerarşiyi ve kamu hizmeti sunum modellerini nasıl kökten dönüştürdüğünü "güvenlikleşme" (*securitization*) kuramı çerçevesinde analiz etmektedir. Modern devlet literatüründe terörle mücadele, sadece operasyonel bir kolluk faaliyeti değil; aynı zamanda idari yapının önceliklerini, personel rejimini ve karar alma mekanizmalarını yeniden şekillendiren yapısal bir süreç olarak ele alınmaktadır. Makale, rasyonel-bürokratik kriterlerin yerini "güvenlik öncelikli" mantığa bıraktığı bu dönüşümün, şeffaflık, hesap verebilirlik ve liyakat ilkeleri üzerindeki etkilerini tartışmaktadır. Çalışmanın temel savı, güvenlikleşme sürecinin kamu yönetimini "hizmet üreten" bir aygıttan "denetleyen ve koruyan" merkeziyetçi bir yapıya dönüştürdüğü ve bu durumun hukuk devleti normlarıyla olan gerilimidir.

Anahtar Kelimeler: Terörle Mücadele, Kamu Yönetimi, Güvenlikleşme, Bürokrasi, Kurumsal Dönüşüm, Beka Söylemi

Institutional Impacts of Counter-Terrorism Policies on Public Administration

Prof. Dr. Bekir TAVAS

Orchid No: 0000 0002 5773 6583

ABSTRACT

This study analyzes how counter-terrorism strategies have radically transformed the institutional fabric of public administration, bureaucratic hierarchy, and public service delivery models within the framework of "securitization" theory. In modern state literature, counter-terrorism is treated not merely as an operational law enforcement activity, but as a structural process that reshapes administrative priorities, personnel regimes, and decision-making mechanisms. The article discusses the impact of this transformation where rational-bureaucratic criteria are superseded by a "security-priority" logic on the principles of transparency, accountability, and meritocracy. The central argument of the study is that the process of securitization has converted public administration from a "service-providing" apparatus into a centralized "monitoring and protecting" structure, creating a profound tension with the norms of the rule of law. By examining the shift from Weberian bureaucracy to a security-oriented administrative paradigm, this research explores the long-term institutional costs of prioritizing "survival discourse" over administrative rationality and the potential erosion of democratic oversight within the civil bureaucracy.

Keywords: Counter-Terrorism, Public Administration, Securitization, Bureaucracy, Institutional Transformation, Survival Discourse.

İŞ-YAŞAM DENGESİNİN ÜÇ AYAĞI: ESNEK ÇALIŞMA, KAMUSAL BAKIM VE EBEVEYN İZNİ¹

Dr. Sibel Taşkın

Bağımsız Araştırmacı,

sibeltaskin@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3308-0417

ÖZET

Bu çalışma, refah devleti bağlamında iş-yaşam dengesinin nasıl şekillendiğini üç temel politika aracı üzerinden incelemektedir: esnek çalışma düzenlemeleri, kamusal bakım hizmetleri ve ebeveyn izni politikaları. Günümüzde iş-yaşam dengesi, bireysel bir zaman yönetimi meselesi olmanın ötesine geçerek, refah devletlerinin sunduğu kurumsal düzenlemelerle doğrudan ilişkili bir sosyal politika alanı haline gelmiştir. Bu nedenle çalışma, söz konusu politika araçlarını yalnızca ayrı ayrı değil, birbiriyle ilişkili bir bütün olarak ele almaktadır.

Çalışmada öncelikle refah rejimleri yaklaşımı çerçevesinde devlet, piyasa ve aile arasındaki sorumluluk paylaşımının iş-yaşam dengesi üzerindeki etkisi tartışılmaktadır. Ardından esnek çalışma politikalarının sunduğu olanaklar ve taşıdığı riskler, kamusal bakım hizmetlerinin bakım yükünün yeniden dağıtımındaki rolü ve ebeveyn izni politikalarının toplumsal cinsiyet eşitliği üzerindeki etkileri analiz edilmektedir.

Yapılan değerlendirme, bu üç politika alanının birbirini tamamlayan bir yapıya sahip olduğunu, ancak refah rejimlerine bağlı olarak farklı sonuçlar ortaya çıkardığını göstermektedir. Özellikle kamusal bakım hizmetlerinin güçlü olduğu sistemlerde kadınların işgücüne katılımının arttığı ve diğer politika araçlarının daha etkili çalıştığı görülmektedir. Buna karşılık, bakımın büyük ölçüde aile içinde karşılandığı sistemlerde iş-yaşam dengesi politikalarının sınırlı kaldığı dikkat çekmektedir. Sonuç olarak çalışma, iş-yaşam dengesinin sağlanmasının tek bir politika aracıyla mümkün olmadığını, esnek çalışma, bakım hizmetleri ve ebeveyn izni politikalarının birlikte ve birbirini destekleyecek şekilde uygulanmasının gerekli olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: İş-yaşam dengesi, refah devleti, esnek çalışma, bakım politikaları, ebeveyn izni

¹ Bu çalışma, yazarın doktora tezinden türetilmiştir.

DEVLET GÖZETİMİ BAĞLAMINDA ÇİN HALK CUMHURİYETİ’NİN ÇİN HALKI ÜZERİNDEKİ GÖZETİM VE DENETİM MEKANİZMALARI

Mahmut Fevzi CENGİZ*

Öz

Bu çalışma, Çin Halk Cumhuriyeti örneği üzerinden çağdaş devlet gözetiminin dijitalleşme, güvenlik, algoritmik yönetim ve toplumsal kontrol süreçleriyle nasıl iç içe geçtiğini ele almaktadır. Araştırmanın temel amacı, Çin Halk Cumhuriyeti’nde devlet gözetiminin dijital teknolojiler, büyük veri, algoritmik sınıflandırma ve biyometrik izleme araçlarıyla nasıl kurulduğunu ve toplumsal yaşamı hangi mekanizmalar üzerinden denetlenebilir hâle getirdiğini incelemektir. Çalışma, nitel araştırma yöntemi ve çoklu vaka analizi deseniyle yapılandırılmış ve çalışma kapsamında Sosyal Kredi Sistemi, internet tabanlı dijital gözetim, yüz tanıma teknolojileri ve şehir gözetimi ile Sincan Uygur Bölgesi’nde etnik temelli gözetim vakaları amaçlı olarak seçilmiştir. Bulgular, Sosyal Kredi Sistemi’nin vatandaş davranışlarını veri temelli biçimde sınıflandırıp öz-denetimi teşvik ettiğini; internet gözetiminin bilgi akışını platform mimarisi ve kimlik doğrulama mekanizmaları üzerinden kontrol ettiğini; yüz tanıma sistemlerinin kamusal alanları sürekli veri üreten denetim mekânlarına dönüştürdüğünü göstermektedir. Sincan örneği ise dijital gözetimin belirli etnik ve dinî gruplar üzerinde yoğunlaştırıldığında mahremiyet, eşitlik, yurttaşlık hakları ve insan onuru açısından daha derin sorunlar ürettiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çin Halk Cumhuriyeti, devlet gözetimi, dijital gözetim, Sosyal Kredi Sistemi, biyometrik gözetim.

Abstract

This study examines how contemporary state surveillance, in the case of the People’s Republic of China, has become intertwined with digitalisation, security, algorithmic governance and processes of social control. The main aim of the research is to analyse how state surveillance in China is constructed through digital technologies, big data, algorithmic classification and biometric monitoring tools, and through which mechanisms social life is rendered observable, measurable and governable. The study is designed as qualitative research based on a multiple case analysis; the Social Credit System, internet-based digital surveillance, facial recognition technologies and urban surveillance, and ethnic-based surveillance in the Xinjiang Uyghur Region were purposively selected as cases. The findings indicate that the Social Credit System classifies citizen behaviour through data-driven mechanisms and encourages self-regulation; internet surveillance controls information flows through platform architecture and identity verification mechanisms; and facial recognition systems transform public spaces into continuously data-producing sites of control. The Xinjiang case further reveals that when digital surveillance is concentrated on specific ethnic and religious groups, it generates deeper concerns regarding privacy, equality, citizenship rights and human dignity.

Keywords: People’s Republic of China, state surveillance, digital surveillance, Social Credit System, biometric surveillance.

^pDr. Öğretim Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, mahmutfevzi.cengiz@erbakan.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7398-3392

GİRİŞ

Dijitalleşme, devletlerin toplumu izleme, yönetme ve denetleme kapasitesini köklü biçimde dönüştürmüştür. Gözetim, modern devletin güvenlik, kamu düzeni, risk yönetimi ve idari kontrol pratikleri içinde uzun süredir merkezi bir yer tutmakla birlikte, çağdaş dönemde bu olgu yalnızca fiziksel izleme ya da kurumsal denetimle sınırlı değildir. Kamera sistemleri, biyometrik tanıma teknolojileri, büyük veri analitiği, algoritmik sınıflandırma, çevrim içi platform denetimi ve yapay zekâ destekli risk değerlendirme mekanizmaları, gözetimi daha sürekli, daha görünmez ve daha yaygın bir yönetim biçimine dönüştürmüştür. Bu nedenle çağdaş devlet gözetimi, yalnızca bireylerin izlenmesi değildir. Bu gözetim bireyler, gruplar ve toplumsal davranışlar hakkında veri üretilmesi, bu verilerin sınıflandırılması ve belirli siyasal, güvenlikçi ya da idari hedefler doğrultusunda kullanılmasını içeren çok katmanlı bir süreç olarak ele alınmalıdır.

Gözetim çalışmalarında panoptikon, disiplin toplumu, kontrol toplumu, veri gözetimi ve sosyal sınıflandırma gibi kavramlar, bu dönüşümü anlamak için önemli kuramsal araçlar sunmaktadır. Bentham'ın panoptikon modeli ve Foucault'nun disiplinci iktidar çözümlemeleri, gözetimin yalnızca dışsal baskı yoluyla değil, bireylerde sürekli izlenme ihtimali üzerinden öz denetim üreterek işlediğini göstermiştir. Ancak dijital çağda gözetim, kapalı kurumların ve fiziksel mekânların sınırlarını aşarak ağlara, platformlara, veri tabanlarına ve algoritmik karar sistemlerine yayılmıştır. Bu bağlamda çağdaş devlet gözetimi, klasik panoptik görünürlük mantığı ile kontrol toplumuna özgü sürekli verileştirme ve öngörücü yönetim mantığını bir araya getirmektedir. Bireyin yüzü, iletişimi, konumu, tüketim alışkanlıkları, çevrim içi davranışları ve sosyal ilişkileri, artık yalnızca kişisel hayatın unsurları olmayıp, aynı zamanda devlet ve platformlar tarafından analiz edilebilen veri izleri hâline gelmektedir.

Çin Halk Cumhuriyeti, bu dönüşümün en dikkat çekici örneklerinden birini oluşturmaktadır. Çin'de dijital gözetim güvenlik kameraları, internet sansürü, sosyal kredi uygulamaları, çevrim içi platform denetimi, gerçek ad kaydı, yüz tanıma sistemleri, akıllı şehir altyapıları, biyometrik veri tabanları ve etnik temelli risk sınıflandırmaları gibi pekçok farklı mekanizma üzerinden işlemektedir. Bu yönüyle Çin örneği, devlet gözetiminin yalnızca teknik bir izleme kapasitesi değil, aynı zamanda toplumsal davranışları düzenleyen, vatandaşlık normlarını yeniden tanımlayan ve güvenlik söylemi üzerinden meşrulaştırılan kapsamlı bir yönetim modeli hâline geldiğini göstermektedir. Özellikle büyük veri ve yapay zekâ teknolojilerinin devlet kapasitesiyle birleşmesi, gözetimin yalnızca geçmiş davranışları kaydetmesini değil, gelecekteki muhtemel davranışları tahmin etmeye ve önleyici müdahaleleri mümkün kılmaya yönelmesini sağlamaktadır.

Bu çalışma, devlet gözetimi bağlamında Çin Halk Cumhuriyeti'nin Çin halkı üzerindeki gözetim ve denetim mekanizmalarını incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın temel amacı, Çin'de dijital teknolojiler, büyük veri, algoritmik sınıflandırma, internet kontrolü, yüz tanıma sistemleri ve biyometrik izleme uygulamaları aracılığıyla kurulan gözetim rejiminin nasıl işlediğini ve toplumsal yaşamı hangi yollarla denetlenebilir hâle getirdiğini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda çalışma, Çin'de devlet gözetimini tekil ya da birbirinden kopuk uygulamalar üzerinden değil, davranışsal, dijital, mekânsal ve etnik boyutları birbirine bağlayan bütüncül bir yönetim pratiği olarak ele almaktadır.

Araştırmada dört temel vaka incelenmektedir. İlk olarak Sosyal Kredi Sistemi, bireylerin ve kurumların davranışlarının kayıt, puanlama, kara listeleme, ödüllendirme ve cezalandırma mekanizmaları aracılığıyla nasıl yönlendirildiğini göstermesi bakımından ele alınmaktadır.

İkinci olarak internet tabanlı dijital gözetim, Çin’de çevrim içi iletişimin, bilgi akışının, platform kullanımının ve dijital kamusal alanın devlet kontrolüyle nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır. Üçüncü olarak yüz tanıma teknolojileri ve şehir gözetimi, kamusal alanların biyometrik izleme ve akıllı şehir altyapılarıyla nasıl sürekli veri üreten denetim mekânlarına dönüştüğünü göstermektedir. Dördüncü olarak Sincan Uygur Bölgesi’nde etnik temelli gözetim, dijital denetim teknolojilerinin belirli etnik, dinî ve kültürel gruplar üzerinde yoğunlaştırılmış biçimde kullanılmasının mahremiyet, eşitlik, yurttaşlık hakları ve insan onuru açısından doğurduğu sorunları görünür kılmaktadır. Bu çerçevede çalışma, nitel araştırma yöntemi ve çoklu vaka analizi yaklaşımıyla yapılandırılmıştır. Seçilen vakalar, Çin’de devlet gözetiminin farklı boyutlarını temsil ettiği için amaçlı olarak belirlenmiştir.

Gözetim ve Dijital Gözetim Kavramları

Gözetim, modern toplumların güvenlik, yönetim, denetim ve düzen kurma pratiklerini anlamak bakımından temel kavramlardan biridir. En genel anlamıyla gözetim, bireylere ya da toplumsal gruplara ilişkin bilgilerin belirli amaçlar doğrultusunda sistematik biçimde izlenmesi, toplanması, işlenmesi ve kullanılmasını ifade eder. Lyon’a göre gözetim, kişileri etkileme, yönetme, koruma ya da yönlendirme amacıyla gerçekleştirilen düzenli ve sistematik faaliyetlerdir (Lyon, 2022, s. 2). Bu tanım, gözetimin yalnızca “bakma” ya da “izleme” eyleminden ibaret olmadığını, aynı zamanda bilgi üretme, sınıflandırma, karar verme ve davranışları yönlendirme süreçleriyle birlikte işlediğini göstermektedir. Nitekim çağdaş gözetim pratikleri artık yalnızca fiziksel mekânda gerçekleşen görünür izleme biçimlerine olmayıp, dijital ortamlarda çoğu zaman fark edilmeden yürütülen veri toplama ve analiz süreçlerine dayanmaktadır.

Gözetim kavramının tarihsel gelişimi, panoptik düşünceyle yakından ilişkilidir. Bentham’ın panoptikon modeli, merkezî bir gözlem noktasından bireylerin izlenmesine dayalı mimari bir denetim tasarımı olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bu modelin önemi, yalnızca fiziksel izleme düzeni kurmasından kaynaklanmaz, aynı zamanda izlenen bireylerde sürekli izleniyor olma ihtimali üzerinden öz denetim üretmesinden kaynaklanır. Galič ve diğerlerine göre klasik panoptik gözetim, fiziksel ve mekânsal nitelikte olup izlenen özneler üzerinde doğrudan olduğu kadar içselleştirilmiş disiplin yoluyla da iktidar üretmektedir (Galič vd., 2017, s. 9). Bu çerçevede, devlet gözetiminin yalnızca baskıcı bir dış mekanizma olarak değil, bireylerin davranışlarını normlara göre düzenleyen daha derin bir toplumsal denetim biçimi olarak kavranmasına imkân verir. Galič ve diğerlerinin çalışması, gözetim teorilerini panoptikon, kontrol toplumu, gözetim düzeneği, veri gözetimi, sosyal sınıflandırma ve katılımcı gözetim gibi aşamalar üzerinden ele almaktadır.

Dijitalleşmeyle birlikte gözetim, fiziksel mekânla sınırlı olmaktan çıkarak ağlara, veri tabanlarına, algoritmalara ve platformlara yayılmıştır. Martin, ve diğerleri dijital gözetimi, analog ve bürokratik gözetim biçimlerinden ayırarak dijital yöntemlerin gerçek zamanlı, daha yaygın ve otomasyona dayalı gözetimi mümkün kıldığını belirtmektedir. Bu dönüşüm niceliksel olduğu kadar nitelikselidir; çünkü dijital veriler kolayca depolanabilir, aktarılabilir, sınıflandırılabilir, eşleştirilebilir ve algoritmik analizlere konu edilebilir (Martin vd., 2009, s. 215). Dolayısıyla dijital gözetim, yalnızca daha fazla kişinin izlenmesi anlamına gelmez, aynı zamanda bireylerin dijital izlerinin veri profillerine dönüştürülmesi, bu profiller üzerinden risk, güvenilirlik, davranış eğilimi ya da politik/ekonomik değer gibi kategorilere ayrılması anlamına da gelir.

Bu noktada “veri gözetimi” ve “sosyal sınıflandırma” kavramları önem kazanmaktadır. Dijital gözetim, bireyin fiziksel varlığından ziyade onun veri temsilleri, yani “veri ayak izleri” üzerinden işler. Haggerty ve Ericson’un gözetim düzeneği yaklaşımında bedenler kendi mekânsal bağamlarından kopararak veri akışlarına ayrılır, daha sonra bu veriler yeniden birleştirilerek müdahaleye açık profiller hâline getirilir (Martin vd., 2009, s. 215). Benzer biçimde Galič vd., dijital gözetimle birlikte veri tabanlarının erişilebilirliğinin, farklı veri türlerinin birleştirilmesini kolaylaştırdığını ve bunun sosyal sınıflandırma, profillemeye, veri ikizleri ve öngörücü polislik gibi pratikleri öne çıkardığını belirtmektedir (Galič vd., 2017, s. 27). Bu durum, özellikle devlet gözetimi bağlamında, bireylerin yalnızca mevcut davranışlarına göre değil, olası gelecek davranışlarına ilişkin tahminlere göre de sınıflandırılmasına yol açabilmektedir.

Büyük veri, dijital gözetimin en kritik boyutlarından biridir. Özuz ve diğerlerine göre büyük veri, veri madenciliği destekli karar mekanizmaları aracılığıyla yeni bir karar verme kültürü üretmekte; meta veri ise kitlesel gözetim için uygun koşullar oluşturmaktadır. Özellikle e-posta, telefon, sosyal medya, konum bilgisi, sağlık kayıtları, banka hareketleri ve çevrimiçi alışveriş verileri gibi gündelik dijital izler, bireylerin görünürde sıradan faaliyetlerini analiz edilebilir veri kümelerine dönüştürmektedir (Özuz Dağdelen & Poyraz, 2023, s. 520).. Bu süreçte mahremiyet, rıza ve veri üzerindeki kontrol sorunları belirginleşmektedir. Çünkü kişi çoğu zaman hangi verisinin, kim tarafından, hangi amaçla ve hangi sonuçları doğuracak biçimde kullanıldığını bilmemektedir. Büyük veriye dayalı yeni gözetim biçiminde sadece risk taşıdığı düşünülen belirli kişiler izlenmemekte, aslında dijital ve internet tabanlı araçları kullanan her sıradan birey izlenmektedir

Dijital gözetimin bir diğer yönü, kontrolün daha yumuşak, görünmez ve gündelik hayatla iç içe geçen biçimlerde işlemesidir. Brusseau, Deleuze’un kontrol toplumu yaklaşımını büyük veri ve öngörücü analitik bağlamında güncelleyerek çağdaş kontrolün yasaklardan çok teşvikler, yönlendirmeler ve kişisel veriye dayalı davranışsal düzenlemeler aracılığıyla kurulduğunu vurgular (Brusseau, 2020, s. 1-2). Lee de dijital modernitede veri tabanlarının yeni iktidar mekânları hâline geldiğini, kitlesel gözetimin gizli veri toplama ve birleştirme pratikleriyle yeni bir iktidar biçimi ürettiğini belirtmektedir (Lee, 2021, s. 1). Bu nedenle dijital gözetim, yalnızca bireyin izlenmesi değildir, bu gözetim toplumsal alanın algoritmik olarak yönetilebilir, ölçülebilir ve öngörülebilir hâle getirilmesidir. Dijital gözetim, devletlerin güvenlik ve kamu düzeni iddialarıyla meşrulaştırılmaktadır, ancak aynı zamanda mahremiyet, özgürlük, eşitlik ve yurttaşlık hakları açısından ciddi sorunlar doğurabilmektedir. Bu noktada dijital toplumda temel zorluk, güvenlik amacıyla gözetim ile bireysel mahremiyetin korunması arasındaki dengenin kurulmasıdır.

Panoptikandan Kontrol Toplumuna Devlet Gözetimi

Modern devlet gözetimini panoptikonla başlatmak, iktidarın görme, bilme ve davranış üretme kapasitesinin tarihsel izini sürmeye imkân verir. Panoptikon modelinde denetimin etkisi, gözetleyenin sürekli görünmesinden çok, gözetlenme ihtimalinin birey tarafından içselleştirilmesinden doğar. Bu nedenle panoptik iktidar, şiddeti sürekli kullanmadan öz denetim üreten bir disiplin tekniği olarak işler. Panoptikon, “bütünü gözleme” fikrinden hareket etmektedir, ancak modern biçiminde merkezî kuleye bağlı kalmaz, gündelik hayatın farklı kurumlarına ve teknolojik altyapılarına yayılır (Ultan, 2023, s. 67–69). Çağdaş gözetimi anlamak için panoptisizm, veri gözetimi, sosyal sınıflandırma, risk ve güvenlik gibi kavramları birlikte düşünmek gerekir.

Bu dönüşümde kritik eşik, disiplin toplumundan kontrol toplumuna geçiştir. Disiplin toplumu kapatılma, görünürlük ve kurumsal denetim üzerinden işlerken; kontrol toplumu akışkan, sürekli, ağ temelli ve çoğu zaman görünmez veri süreçleriyle çalışır. Barnard-Wills, Deleuze’ün kontrol toplumu yaklaşımının gözetim çalışmalarında belirleyici olduğunu, çünkü gözetimin artık yalnızca hapishane, okul ya da fabrika gibi kapalı kurumlarla sınırlı olmadığını hatırlatır (Barnard-Wills, 2016, s. 16). Keshet’in COVID-19 bağlamında gösterdiği üzere dijital gözetim, bedenler üzerinde doğrudan denetim kurmaktan çok bedenlere ve zihinlere ilişkin bilgiyi izler; hareket, temas, sağlık ve konum verileri üzerinden bireyleri yönetilebilir veri profillerine dönüştürür (Keshet, 2020, s. 6). Böylece panoptik “görünürlük” mantığı, kontrol toplumunda sürekli “verileştirme” mantığıyla birleşir.

Devlet gözetimi açısından bu birleşme, yalnızca daha fazla veri toplanması anlamına gelmez, bu süreç aynı zamanda devletin yurttaşı tanıma ve sınıflandırma biçiminin yeniden kurulmasıdır. Hu’nun “Ulusal Gözetim Devleti”nden “Siber Gözetim Devleti”ne geçiş olarak kavramsallaştırdığı süreç, biyometrik ve biyografik verilerin risk değerlendirmesi amacıyla birleştirilmesine dayanır (Hu, 2017, s. 161–162). Bu modelde birey, hukuki ve siyasal haklara sahip somut bir yurttaş olmaktan çıkmaz; ancak ona paralel olarak veri tabanlarında dolaşan bir “dijital varlığa” indirgenir. Bu varlık yüz görüntüsü, parmak izi, iletişim kaydı, çevrim içi davranış, konum bilgisi ve sosyal ilişki ağlarıyla beslenir (Hu, 2017, s. 164, 170). Burada sorun yalnızca mahremiyetin ihlali değildir, veri temelli şüphe üretimi ve algoritmik risk atfı çoğu zaman bireyin bu sonuçları görmesini, anlamasını ve itiraz etmesini güçleştirir.

Bu nedenle çağdaş devlet gözetimi, önleyici yönetim anlayışıyla yakından bağlantılıdır. Nüfusun “istatistiksel bireyler” hâline getirilmesi, adalet ve güvenlik alanında önleme, öngörme ve risk yönetimi stratejilerini mümkün kılar (Molnar & Warren, 2020, s. 17–18). Bu durum Çin örneğinde daha belirgin hâle gelir. Aho ve Duffield, Çin’in Sosyal Kredi Sistemi’ni büyük veri, gözetim mimarileri ve yapay zekâyı devlet zanaatının bir parçası hâline getiren proaktif bir düzenleme biçimi olarak değerlendirmektedir (Aho & Duffield, 2020, s. 2–3). Qiang’a göre Xi Jinping döneminde “internet egemenliği” anlayışı, büyük veri, yapay zekâ ve nesnelerin internetiyle birleşerek siyasal alanın önleyici biçimde kontrol edilmesine hizmet etmiştir (Qiang, 2019, s. 54). Yerel yönetimlerin 2014–2020 arasında video gözetimi için 122.835 kamu alım sözleşmesi imzaladığını gösteren bulgular da Çin’de gözetimin yalnızca merkezî bir strateji değil, çok katmanlı bir idari pratik olduğunu ortaya koymaktadır (Liang vd., 2025, s. 423).

Bununla birlikte devlet gözetimi yalnızca zor ve baskıyla sürdürülemez, bu gözetim meşrulaştırıcı söylemlerle de beslenmektedir. Padden’in OECD dijitalleşme söylemine ilişkin çalışması, 1990’lardan itibaren gözetimin “kabul edilemez” bir pratik olmaktan çıkarılıp verimlilik, şeffaflık, kolaylık ve kamusal fayda retoriğiyle yönetilebilir bir risk olarak yeniden çerçevelendiğini göstermektedir (Padden, 2023, s. 17–18). COVID-19 deneyimi de krizlerin dijital gözetim teknolojilerini hızlandıran fırsat pencerelerine dönüşebildiğini göstermiştir. Lund-Tønnesen’e göre hükümetler krizlerde gözetim teknolojilerini yalnızca uygulamakla kalmaz, aynı zamanda onları ikna, anlamlandırma ve meşruiyet üretimi yoluyla kabul edilebilir kılmaya çalışır (Lund-Tønnesen, 2025, s. 381–382).

Bu meşruiyet üretimi demokratik toplumlarda dahi gerilimlidir. Aradau ve Mc Cluskey, güvenlik gerekçelerinin genellikle “genel” bir kamusal fayda diliyle sunulduğunu, buna karşılık gözetim karşıtı demokratik iddialar gözetim amacıyla gerçekleştirilen izleme ve sınırlandırma biçimlerini hak ihlalleri olarak değerlendirmektedir (Aradau & Mc Cluskey, 2022, s. 1, 11). Degli Esposti, Ball ve Dibb’in dokuz AB ülkesine dayanan araştırması da yurttaşların

mahremiyeti basitçe güvenlik karşılığında takas etmeye hazır olmadığını; dijital gözetimin kabul edilebilirliğinin, verinin nasıl kullanıldığına ve güvenlik kurumlarının iyi niyet, yeterlilik ve dürüstlük algısına bağlı olduğunu göstermektedir (Degli Esposti vd., 2021, s. 862, 865, 870). Dolayısıyla kontrol toplumunda gözetimin başarısı yalnız teknik kapasiteye değil; güven, rıza, korku, alışkanlık ve itiraz imkânlarının nasıl düzenlendiğine de bağlıdır.

Panoptikondan kontrol toplumuna geçiş, devlet gözetiminin ortadan kalkması anlamına gelmez. Devlet gözetimi sadece şekil değiştirmiştir ve daha ince, sürekli, veriye dayalı biçimlerde yeniden örgütlenmiştir. Biyometrik gözetim, yapay zekâ, algoritmik karar verme, profillemeye ve nüfusları kategorilere ayırma pratikleri devletlerin baskı ve sosyal kontrol kapasitesini genişletmektedir. Bu gerçeklik, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde incelenecek Çin vakaları için temel sağlamaktadır. Sosyal Kredi Sistemi davranışsal puanlama ve norm üretimini; internet tabanlı dijital gözetim bilgi akışlarının siyasal yönetimini; yüz tanıma ve şehir gözetimi mekânsal izlemeyi; Sincan örneği ise etnikleştirilmiş risk sınıflandırmasını görünür kılmaktadır. Böylece Çin’de devlet gözetimi, panoptik disiplinin mirasını taşıyan fakat kontrol toplumuna özgü algoritmik, önleyici ve bütüncül bir yönetim modeli olarak anlaşılmalıdır.

Araştırmanın Konusu ve Amacı

Bu araştırmanın konusu, devlet gözetimi bağlamında Çin Halk Cumhuriyeti’nin Çin halkı üzerindeki gözetim ve denetim mekanizmalarının incelenmesidir. Çalışma, Çin’de devlet gözetiminin dijital teknolojiler, büyük veri, algoritmik sınıflandırma, internet kontrolü, yüz tanıma sistemleri ve biyometrik izleme uygulamaları aracılığıyla nasıl kurulduğunu ve toplumsal yaşamı nasıl denetlenebilir hâle getirdiğini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda Sosyal Kredi Sistemi, internet tabanlı dijital gözetim, yüz tanıma teknolojileri ve şehir gözetimi ile Sincan Uygur Bölgesi’nde etnik temelli gözetim olmak üzere dört vaka ele alınacaktır. Araştırmanın temel amacı, Çin Halk Cumhuriyeti’nde devlet gözetiminin dijital teknolojiler, büyük veri, algoritmik sınıflandırma ve biyometrik izleme araçlarıyla nasıl kurulduğunu ve toplumsal yaşamı hangi mekanizmalar üzerinden denetlenebilir hâle getirdiğini incelemektir.

Araştırma Soruları

Bu çalışmanın temel araştırma sorusu şudur:

Çin Halk Cumhuriyeti’nde devlet gözetimi, dijital teknolojiler ve denetim mekanizmaları aracılığıyla Çin halkı üzerinde nasıl kurulmakta ve işletilmektedir?

Bu temel soru doğrultusunda çalışmada aşağıdaki alt araştırma sorularına yanıt aranacaktır:

1. Sosyal Kredi Sistemi, Çin’de bireylerin davranışlarını izleme, sınıflandırma ve yönlendirme açısından nasıl bir gözetim ve denetim mekanizması oluşturmaktadır?
2. İnternet tabanlı dijital gözetim, Çin’de çevrim içi iletişim, bilgi akışı ve dijital platformlar üzerindeki devlet kontrolünü nasıl görünür kılmaktadır?
3. Yüz tanıma teknolojileri ve şehir gözetimi, kamusal alanların izlenmesi ve birey hareketlerinin takip edilmesi bakımından nasıl işlev görmektedir?

4. Sincan Uygur Bölgesi'nde etnik temelli gözetim, dijital denetim teknolojilerinin belirli toplumsal gruplar üzerinde yoğunlaştırılmış biçimde kullanılmasını nasıl ortaya koymaktadır?
5. Çin örneğinde dijital gözetim uygulamaları, mahremiyet, özgürlük, yurttaşlık hakları ve toplumsal kontrol açısından hangi tartışmaları gündeme getirmektedir?

Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, toplumsal olgu ve süreçleri sayısal genellemelerden çok anlam, bağlam ve yorumlama ilişkisi içinde derinlemesine inceleyen bir yaklaşımdır (Jackson vd., 2007, s. 22–25). Bu yaklaşım doğrultusunda araştırmanın deseni vaka analizi olarak belirlenmiştir. Vaka analizi, belirli bir olgunun kendi gerçek yaşam bağlamı içinde, özellikle olgu ile bağlam arasındaki sınırların açık biçimde ayrıştırılmadığı durumlarda incelenmesine imkân tanır (Dumez, 2015, s. 44–45; Meyer, 2001, s. 330–331). Vaka analizi, sınırlı bir birimin yoğun biçimde incelenmesi yoluyla daha geniş bir olgu sınıfının anlaşılmasına katkı sağlayan bir araştırma stratejisidir (Gerring, 2004, s. 341–342).

Bu çalışmada çoklu vaka analizi yöntemi kullanılmış ve Çin Halk Cumhuriyeti'nde devlet gözetimi sosyal Kredi Sistemi, internet tabanlı dijital gözetim, yüz tanıma teknolojileri ve şehir gözetimi, Sincan Uygur Bölgesi'nde etnik temelli gözetim olmak üzere dört vaka üzerinden değerlendirilmiştir. Çoklu vaka analizi, aynı genel olguya ilişkin farklı örneklerin karşılaştırmalı biçimde ele alınmasına ve her bir vakanın kendi bağlamı içinde değerlendirilmesine olanak sağlar (Meyer, 2001, s. 332–333). Bu nedenle seçilen vakalar, Çin'de devlet gözetiminin davranışsal puanlama, çevrim içi kontrol, biyometrik izleme ve etnik temelli denetim gibi farklı boyutlarını görünür kılmak amacıyla amaçlı biçimde belirlenmiştir. Böylece araştırma, Çin'deki gözetim mekanizmalarını tekil uygulamalar olarak değil, dijitalleşme, güvenlik ve toplumsal kontrol ilişkileri içinde işleyen bütüncül bir yönetim pratiği olarak analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Örneklem

Bu araştırmanın örneklemini, Çin Halk Cumhuriyeti'nde devlet gözetimi ve dijital denetim mekanizmalarını görünür kılan dört temel vaka oluşturmaktadır. Bu kapsamda ilk örneklem olarak birey ve kurum davranışlarının puanlama, kayıt ve yaptırım mekanizmalarıyla izlenmesini ifade eden Sosyal Kredi Sistemi; ikinci örneklem olarak çevrim içi iletişim, bilgi akışı, platform kullanımı ve dijital veriler üzerindeki devlet kontrolünü kapsayan internet tabanlı dijital gözetim; üçüncü örneklem olarak kamusal alanların kameralar, biyometrik tanıma sistemleri ve akıllı şehir altyapılarıyla izlenmesini içeren yüz tanıma teknolojileri ve şehir gözetimi; dördüncü örneklem olarak ise belirli etnik ve kültürel gruplara yönelik yoğunlaştırılmış denetim pratiklerini temsil eden Sincan Uygur Bölgesi ve etnik temelli gözetim ele alınacaktır. Bu dört vaka, Çin'de devlet gözetiminin davranışsal, dijital, mekânsal ve etnik boyutlarını birlikte değerlendirmeye imkân sağladığı için amaçlı olarak seçilmiştir.

Bulgular

Vaka 1: Sosyal Kredi Sistemi

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Sosyal Kredi Sistemi, devlet gözetimi ve dijital denetim mekanizmalarının vatandaş davranışlarını sınıflandırma, yönlendirme ve disipline etme kapasitesini göstermesi bakımından dikkat çekici bir vakadır. Sistem, bazı ana akım medya organlarında çoğu zaman tüm vatandaşlara tek merkezden puan veren, yapay zekâ destekli ve bütünüyle bütünsel bir gözetim aygıtı olarak sunulmaktadır. Ancak akademik çalışmalar, Sosyal Kredi Sistemi'nin henüz tekil ve tamamen birleşik bir ulusal puanlama sistemi olmaktan ziyade devlet kurumları, yerel yönetimler, mahkemeler, finansal kuruluşlar ve bazı ticari platformlar tarafından yürütülen çok parçalı uygulamalardan oluştuğunu göstermektedir (Ata Yıldız, 2023, ss. 375–377; Liu, 2019, ss. 22–24; Dai, 2020, ss. 38–39). Bu nedenle sistem, yalnızca distopik bir “vatandaş puanı” uygulaması olarak değil, Çin devletinin güvenilirlik, hukuka uyum, ekonomik düzen ve toplumsal yönetim hedeflerini veri temelli biçimde birleştiren bir denetim mekanizması olarak ele alınmalıdır.

Sosyal Kredi Sistemi'nin gözetim açısından temel önemi, gündelik hayatın farklı alanlarını ölçülebilir ve yönetilebilir verilere dönüştürmesidir. Lee'ye göre sistem, “datafication” ve “dataveillance” süreçlerini birleştirerek çevrimiçi ve çevrimdışı davranışların izlenmesini, kaydedilmesini ve değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır (Lee, 2019, ss. 952–954). Liang ve arkadaşları da Sosyal Kredi Sistemi'ni veri toplama, veri birleştirme ve veri analitiği aşamaları üzerinden işleyen bir “devlet gözetim altyapısı” olarak değerlendirmektedir (Liang et vd., 2018, ss. 415–416). Bu çerçevede sistem yalnızca bireylerin mali kayıtlarını denetlememekte, bunun yanında mahkeme kararlarına uyum, trafik ihlalleri, kamu düzeniyle ilişkili davranışlar, sözleşme yükümlülükleri ve yerel yönetimlerin belirlediği sosyal davranış ölçütlerini de denetim alanına dahil edebilmektedir. Sistemin tam anlamıyla bütünsel olması durumunda bireyin ekonomik, hukuki, sosyal ve ahlaki davranışlarının devlet tarafından tanımlanan güvenilirlik ölçütleri içinde değerlendirilmesi mümkün hâle gelmektedir (Cheung & Chen, 2022, ss. 1137–1141). Aşağıdaki şekilde sistemin işleyiş yapısı temel düzeyde açıklanmaktadır.

Şekil 1. Sosyal Kredi Sistemi'nin Veri Temelli İşleyiş Mantığı

Kaynak: Liang vd. (2018), Lee (2019), Cheung ve Chen (2022).

Şekil 1, Sosyal Kredi Sistemi'nin veri temelli işleyiş mantığını özetlemektedir. Sistem, bireyler ve kurumlar hakkında farklı kaynaklardan veri toplanmasıyla başlamakta, bu verilerin birleştirilmesi ve güvenilirlik açısından değerlendirilmesi sonucunda kırmızı/kara listeye alma ya da puanlama süreçleri işletilmektedir. Son aşamada ise bu değerlendirmeler, ödül ve ceza mekanizmaları aracılığıyla vatandaş davranışlarını yönlendiren bir denetim aracına dönüşmektedir.

Sistemin puanlama boyutu özellikle yerel uygulamalarda belirginleşmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, Çin genelinde tüm vatandaşlara uygulanan tek bir ulusal puan bulunmadığıdır. Puanlama daha çok belediye düzeyindeki yerel pilot sistemlerde görülmektedir. Liang ve Chen’in 50 belediye örneği üzerinden yaptığı analiz, yerel sosyal kredi uygulamalarının bireyleri ölçülebilir, karşılaştırılabilir ve yönetilebilir veri öznelerine dönüştürdüğünü ortaya koymaktadır (Liang & Chen, 2022, ss. 114–115). Stanford Center on China’s Economy and Institutions tarafından incelenen “Meritown” örneği ise sistemin yerel düzeyde nasıl puanlandırma mantığıyla çalışabildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Bu örnekte her yetişkin vatandaş 1000 başlangıç puanı ile sisteme dahil edilmekte, 389 kural üzerinden iyi davranışlar ödüllendirilmekte; olumsuz davranışlar ise puan kaybına yol açmaktadır. Bu kuralların 124’ü ödül, 265’i ceza niteliğindedir. Tablo 1’de sistemin öne çıkan bazı değerlendirme ölçütleri verilmiştir.

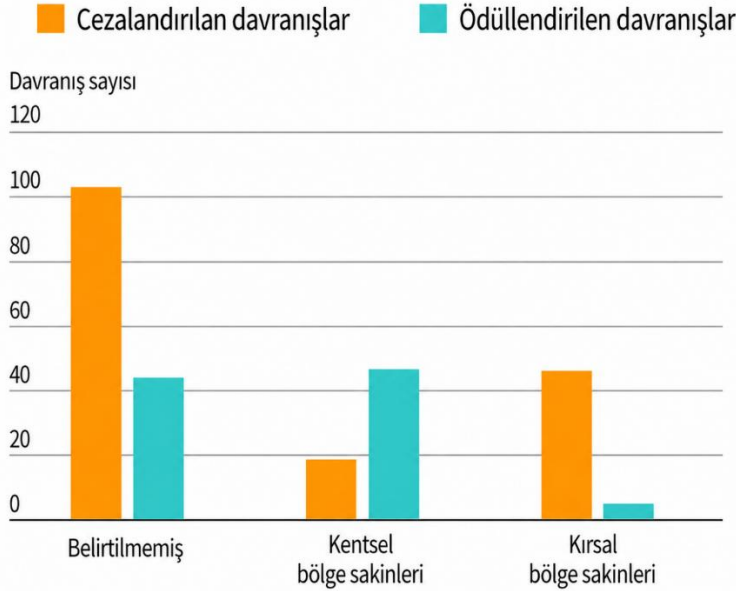
Tablo 1. Meritown Sosyal Kredi Sistemi’nde Davranışlara Göre Puanlama Örnekleri

Kategori	Değerlendirme ölçütü	Puan
Sözleşme yükümlülüğü	Borçlanma, kredi kullanımı, kefalet, kiralama veya sigorta gibi faaliyetlerde sözleşme yükümlülüklerini yerine getirmeme	-20
Sözleşme yükümlülüğü	Karşı tarafın dava açması ve kişinin sözleşme ihlali nedeniyle mahkûm edilmesi	-50
Banka kredileri	Kredi borcunda gecikmiş kayıt bulunması	-10
Banka kredileri	Kredi kartı borcunda gecikmiş kayıt bulunması	-10
Özel borçlar	Temerrüt/kredi borcunu ödememe kaydı bulunması	-20
Özel borçlar	Yasa dışı fon toplama veya yasa dışı borç verme nedeniyle ilgili kurumlarca soruşturulup cezalandırılma	-40
Sosyal yarar	Gönüllü kan bağıışı	+10
Sosyal yarar	Kemik iliği bağıışı	+50
Sosyal yarar	Gönüllü beden veya organ bağıışı	+100

Kaynak: Stanford Center on China’s Economy and Institutions (2024)

Tablo 1’de görüldüğü üzere Sosyal Kredi Sistemi’nin yerel uygulamaları yalnızca ağır hukuki ihlalleri değil, sözleşme yükümlülükleri, banka borçları, özel borç ilişkileri ve sosyal yarar faaliyetleri gibi gündelik hayatın farklı alanlarını da puanlama mantığı içine alabilmektedir. Bu durum, sistemin yalnızca cezalandırıcı değil, aynı zamanda ödüllendirici bir davranış yönlendirme aracı olarak işlediğini göstermektedir. Nitekim yerel uygulamalarda kırmızı listeler “güvenilir” davranışları görünür kılarken, kara listeler “güvenilmez” davranışları yaptırıma bağlamaktadır. Kostka, bu tür pilot uygulamalarda kara listeye alınanların hızlı tren, uçuş ve finansal hizmetlere erişimde kısıtlamalarla karşılaşabildiğini; kırmızı listede yer alanların ise bazı kamu hizmetlerine daha kolay erişebildiğini belirtmektedir (Kostka, 2019, ss. 1567–1568). Xu ve arkadaşları da yerel sistemlerde kırmızı listelerin güvenilir davranış ödüllendirmek, kara listelerin ise güvenilmez veya yasa dışı davranış cezalandırmak için kullanıldığını vurgulamaktadır (Xu et vd., 2022, s. 2234). Ayrıca kara listeye alınmanın hızlı tren ve uçak yolculuğu gibi gündelik hareketlilik imkânlarını doğrudan sınırlayabildiği ifade edilmektedir (Smith & Garcia, 2018).

Şekil 2. Meritown Sisteminde Ödüllendirilen ve Cezalandırılan Davranışların Nüfus Gruplarına Göre Dağılımı

Kaynak: Stanford Center on China's Economy and Institutions (2024)

Şekil 2’de görüldüğü üzere sistem farklı toplumsal gruplar üzerinde eşit sonuçlar üretmemektedir. Stanford SCCEI analizine göre kırsal nüfus daha fazla ceza göstergesiyle karşılaşırken, kentsel nüfus ve kamu çalışanları daha fazla ödül fırsatına erişebilmektedir.

Sosyal Kredi Sistemi, vatandaşlar üzerinde doğrudan cezalandırmadan daha geniş bir etki üretmektedir. Sistem, bireyleri sürekli izlenebilir ve değerlendirilebilir kıldığı için öz denetim davranışlarını da teşvik etmektedir. Kostka ve Antoine’un bulguları, sosyal kredi uygulamalarına dahil olan bazı vatandaşların alışveriş, trafik kurallarına uyma ve gündelik davranışlarını puanlarını olumlu etkileyecek biçimde değiştirdiklerini göstermektedir (Kostka & Antoine, 2020, ss. 256–261). Bu yönüyle sistem, yalnızca hukuka aykırı davranışı cezalandıran bir araç olarak değerlendirilmemelidir. Nitekim bu sistem aynı zamanda “iyi vatandaş”, “güvenilir birey” ve “uyumlu toplum” anlayışını veri temelli göstergeler üzerinden kuran bir yönetim mekanizmasıdır. Bununla birlikte sistemin kamuoyu tarafından her zaman baskıcı bir araç olarak algılanmadığı da görülmektedir. Kostka’nın araştırması, Çin’de birçok kişinin sistemi mahremiyet ihlali çerçevesinden ziyade dürüstlüğü, güveni ve toplumsal düzeni artırabilecek bir araç olarak değerlendirdiğini ortaya koymaktadır (Kostka, 2019, ss. 1565–1568). Ancak Xu, Kostka ve Cao’nun çalışması, sistemin baskı potansiyeli hakkında vatandaşlara bilgi verildiğinde kamuoyu desteğinin azaldığını göstermektedir. Burada özellikle devlet medyasında sisteme ilişkin yer alan olumlu haberlerin sistemin meşruiyetinde önemli rol oynadığını ifade edilmektedir (Xu vd., 2022, ss. 2230–2234).

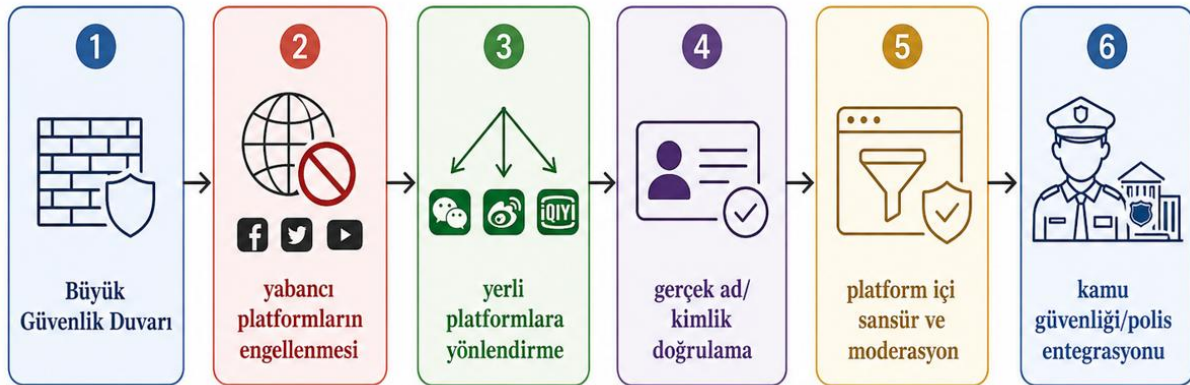
Sosyal Kredi Sistemi, Çin Halk Cumhuriyeti’nin vatandaşlar üzerindeki gözetim ve denetim kapasitesini yalnızca kamera, yüz tanıma veya internet sansürü üzerinden kontrol altına almakla kalmadığını, veri toplama, sınıflandırma, puanlama, kara listeleme, ödüllendirme ve cezalandırma mekanizmaları üzerinden de vatandaşları üzerindeki kontrol mekanizmalarını genişlettiğini göstermektedir. Sistem, popüler anlatılarda sıkça vurgulandığı gibi bütünüyle tamamlanmış ve tek merkezli bir “dijital panoptikon” olarak değerlendirilmemelidir, ancak

vatandaşlık davranışını ölçülebilir verilere dönüştürmesi, sosyal normları puanlama mantığına bağlaması ve bireyleri öz denetime yöneltmesi bakımından güçlü bir devlet gözetimi örneği olarak değerlendirilebilir.

Vaka 2: İnternet Tabanlı Dijital Gözetim

Çin Halk Cumhuriyeti’nde internet tabanlı dijital gözetim, yalnızca bazı web sitelerinin engellenmesi veya sosyal medya içeriklerinin kaldırılmasıyla sınırlı değildir. Bu yapı, internet altyapısının filtrelenmesi, yabancı platformlara erişimin sınırlandırılması, yerli platformların teşvik edilmesi, gerçek ad ve kimlik doğrulama süreçlerinin yaygınlaştırılması, platform şirketlerinin içerik denetimine dâhil edilmesi ve çevrimiçi davranışların kamu güvenliği sistemleriyle ilişkilendirilmesi üzerinden işlemektedir. Bu nedenle Çin örneğinde internet gözetimi, klasik sansür mekanizmasından daha geniş bir anlam taşımaktadır. Bu denetim yapısı yurttaşların bilgiye erişimini, çevrimiçi ifade biçimlerini ve dijital kamusal alana katılım imkânlarını doğrudan şekillendiren bütünsel bir denetim rejimi olarak ortaya çıkmaktadır. Freedom House, Çin’i 2021 yılında internet özgürlüğü bakımından “özgür olmayan” ülkeler arasında değerlendirmiş ve kullanıcıların çevrimiçi faaliyetleri nedeniyle hukuki, idari ve cezai yaptırımlarla karşılaşabildiğini belirtmiştir (Freedom House, 2021).

Şekil 3. Çin’de İnternet Tabanlı Dijital Gözetim Mekanizmasının Katmanları

Kaynak: Freedom House (2021), Harwit (2016), Knockel vd. (2015), Bernot (2025) ve Liu (2019).

Şekil 3, Çin’de internet tabanlı dijital gözetimin çok katmanlı ve aşamalı biçimde işleyen yapısını göstermektedir. Bu süreç; erişim engelleri, yabancı platformların sınırlandırılması, kullanıcıların yerli platformlara yönlendirilmesi, gerçek ad ve kimlik doğrulama uygulamaları, platform içi sansür/moderasyon mekanizmaları ve kamu güvenliği-kolluk kuvvetleri entegrasyonu üzerinden bütünsel bir dijital denetim sistemi oluşturmaktadır.

Çin’de internet üzerinden sansür mekanizmalarının en görünür boyutlarından biri, kamuoyunda Büyük Güvenlik Duvarı (Great Firewall of China) olarak bilinen internet filtreleme sistemidir. Bu sistem, küresel internet ile Çin içindeki dijital alan arasında seçici bir geçiş rejimi meydana getirmiştir. Bu sistem Google, YouTube, Facebook, Instagram, X/Twitter ve Wikipedia gibi platformlara erişimi sınırlandırarak kullanıcıları Baidu, WeChat, Weibo, Youku, Bilibili ve Xiaohongshu gibi yerli alternatiflere yönlendirmektedir. Harvard International Review’da yayımlanan değerlendirmeye göre Google, Instagram, Facebook ve X/Twitter gibi platformların Çin internetinde engellenmesi, Xi Jinping döneminde güçlenen internet egemenliği anlayışının önemli göstergelerinden biridir (Zhou, 2020). The Guardian’ın

aktardığı 2025 tarihli araştırma ise Çin’de sansürün yalnızca ulusal düzeyde değil, bölgesel düzeyde de farklılaşabildiğini göstermektedir (Hawkins, 2025).

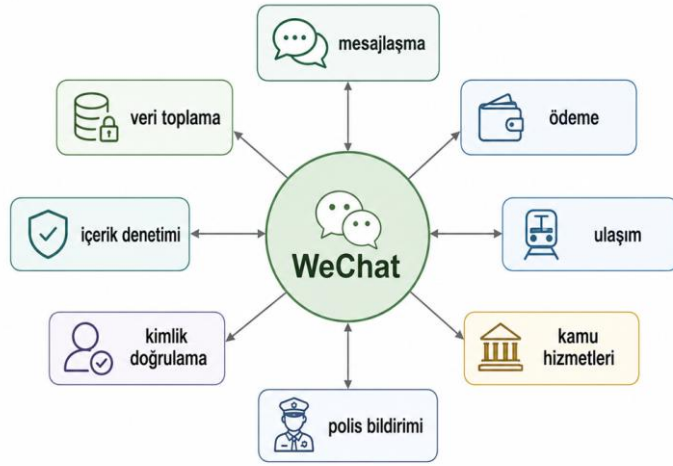
Tablo 2. Çin’de Engellenen Küresel Platformlar ve Devlet Denetimine Uyumlu Yerli Alternatifler

Engellenen / sınırlandırılan küresel platform	Çin’de yaygın kullanılan yerli alternatif	Gözetim açısından önemi
Google	Baidu	Arama verilerinin yerli dijital ekosistem içinde tutulması
YouTube	Youku, Bilibili	Video içeriklerinin platform içi moderasyona tabi olması
Facebook	WeChat, Weibo	Sosyal iletişim ve kamusal tartışmanın yerli platformlara taşınması
Instagram	Xiaohongshu, WeChat Moments	Görsel içerik paylaşımının yerli denetim ortamında gerçekleşmesi
WhatsApp / Messenger	WeChat	Mesajlaşma, ödeme, kamu hizmeti ve kimlik doğrulamanın tek uygulamada birleşmesi

Kaynak: Freedom House (2021), Zhou (2020), Harwit (2016) ve The Guardian/Hawkins (2025)

Tablo 2’de Çin’de engellenen sosyal medya platformları ve arama motorları ve bu uygulamalar yerine Çin devletinin yurttaşların kullanımına sunduğu alternatifler gösterilmektedir. Bu yapının merkezinde WeChat özel bir konuma sahiptir. Harwit’e göre WeChat, metin, ses, video, grup iletişimi ve gündelik etkileşim imkânlarını tek uygulamada birleştirerek Çin’de dijital iletişimin ana platformlarından biri hâline gelmiştir (Harwit, 2016, ss. 1–2). Ancak bu yaygınlık, WeChat’i yalnızca iletişim aracı olmaktan çıkarıp gözetim ve denetim bakımından stratejik bir altyapıya dönüştürmektedir. Uygulamanın küçük grup iletişimine dayanması ilk bakışta daha mahrem bir dijital alan izlenimi verse de Çin devleti gerekli gördüğü durumlarda WeChat grup tartışmalarını düzenlemekte, sansürlemekte ve platform üzerindeki siyasal içerikleri kontrol altında tutmaktadır (Harwit, 2016, ss. 2–3).

Şekil 4. WeChat’in Gündelik Hayat, Kamu Hizmeti ve Gözetim Arasındaki Konumu

Kaynak: Harwit (2016), Liu (2019) ve Bernot (2025)

WeChat'in gözetim kapasitesi, özellikle kamu güvenliğiyle kurduğu bağ üzerinden daha belirgin hâle gelmektedir. Bernot, WeChat'in Çin'de "police service" mantığıyla işleyen bir kamu güvenliği altyapısına dönüştüğünü, Tencent ile kamu güvenliği kurumları arasındaki iş birliği sonucunda uygulamanın suç bildirimi, ihbar toplama, kimlik doğrulama, kamu güvenliği hizmetleri ve bazı durumlarda hedefli bireylerin izlenmesi için kullanılabildiğini belirtmektedir (Bernot, 2025, ss. 1–2). Bu durum, WeChat'in özel şirket tarafından işletilen bir platform olmasına rağmen devletin güvenlik ve yönetim kapasitesiyle bütünleştiğini göstermektedir. Liu'nun "ticari-devlet gözetim kompleksi" kavramı da bu ilişkiyi açıklamak için önemlidir. Liu'ya göre Tencent gibi teknoloji şirketleri ile devlet arasındaki ilişki, yalnızca devletin şirketleri denetlediği tek yönlü bir yapı değildir. Bu karmaşık yapıda ticari veri toplama, platform tekelleşmesi, kamu hizmetlerinin dijitalleşmesi ve siyasal denetim kapasitesi karşılıklı olarak birbirini beslemektedir (Liu, 2019, ss. 3–6).

Çin'de internet tabanlı gözetimin bir diğer önemli boyutu, gerçek ad kaydı ve kimlik doğrulama süreçleridir. Gerçek ad sistemi, çevrimiçi davranışların kullanıcı kimliğiyle ilişkilendirilmesini kolaylaştırmakta ve anonim ifade alanını daraltmaktadır. Bu uygulama ile kullanıcıların çevrimiçi faaliyetleri resmî denetime açık hale gelmektedir (Qiang, 2019). Bu mekanizma, yalnızca kullanıcının ne söylediğini değil, hangi platformda, hangi kimlikle ve hangi ağ içinde konuştuğunu da görünür kılmaktadır. Stanford Center on China's Economy and Institutions tarafından aktarılan deneysel bulgular da Çin'de internet sansürünün yalnızca erişimi teknik olarak engellemediğini, aynı zamanda kullanıcıların sansürsüz bilgiye yönelik talebini de düşürdüğünü göstermektedir (Stanford Center on China's Economy and Institutions, 2026).

Platform şirketlerinin bu süreçteki rolü de merkezi önemdedir. Knockel ve arkadaşlarının Çin'deki sosyal video platformları üzerine çalışması, platform şirketlerinin kullanıcı içeriklerinden hukuken sorumlu tutulduğunu ve bu nedenle otomatik filtreleme, anahtar kelime denetimi, manuel inceleme ekipleri ve hesap yaptırımları gibi yöntemlerle içerik kontrolüne aktif biçimde katıldığını göstermektedir (Knockel vd., 2015, ss. 1–3). Bu durum, sansürün yalnızca devlet kurumları eliyle değil, platform mimarileri ve şirket içi moderasyon süreçleri aracılığıyla da uygulandığını ortaya koymaktadır.

İnternet tabanlı gözetimin toplumsal sonucu, yalnızca içerik kaldırma veya erişim engelleme olarak gerçekleşmemektedir. Bu gözetim aynı zamanda öz sansürü Çin toplumunda gündelik iletişim pratiğine dönüştürmektedir. Örneğin Çinli kullanıcılar WeChat üzerinde hassas

konuları doğrudan ifade etmek yerine gündelik sohbet, eğlence veya vakit geçirme davranışlarına yönelmektedir. Kullanıcılar, her kelime ve görselin izlenebilir olduğunun farkında oldukları için neyi söyleyeceklerini, neyi saklayacaklarını ve hangi bağlamda konuşacaklarını sürekli olarak yeniden ayarlamaktadır (de Kloet & Poell, 2025, ss. 1–3). Bu açıdan WeChat, yalnızca devletin yurttaşları izlediği bir araç olarak değerlendirilmemelidir. Bu mecra yurttaşların kendi iletişimlerini denetlediği, grup yöneticilerinin riskli içerikleri sınırladığı ve dijital kamusal alanın kendiliğinden daraldığı bir öz denetim ortamı üretmektedir.

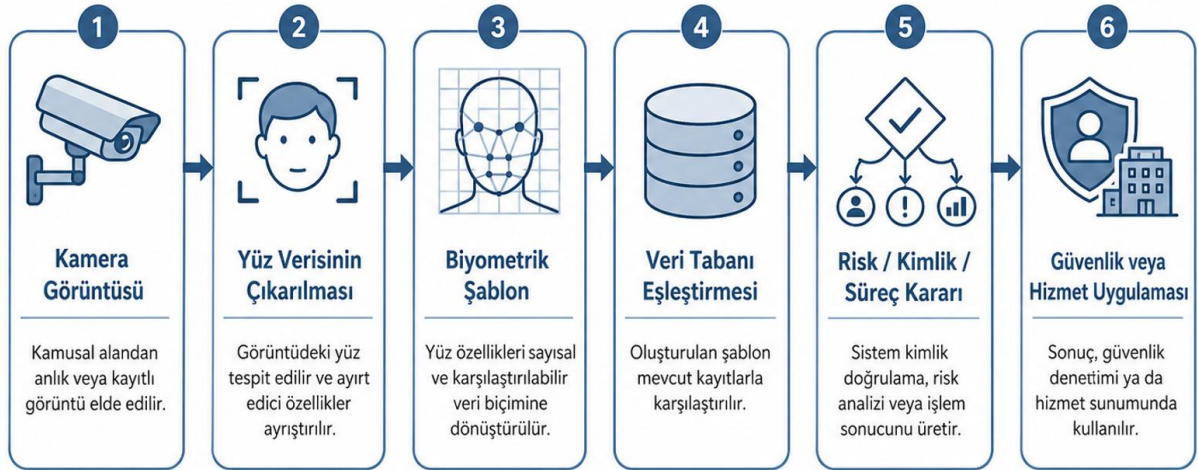
Çin Halk Cumhuriyeti'nin internet tabanlı dijital gözetim sistemi, üç temel düzeyde işlemektedir. İlk düzeyde Büyük Güvenlik Duvarı ve bölgesel filtreleme uygulamalarıyla bilgi akışı kontrol edilmektedir. İkinci düzeyde WeChat, Weibo, Baidu, Youku, Bilibili ve benzeri yerli platformlar, yabancı platformların yerini alırken devletin içerik denetimi talepleriyle uyumlu çalışmaktadır. Üçüncü düzeyde ise gerçek ad kaydı, platform içi veri takibi, kamu güvenliği entegrasyonu ve kullanıcıların öz sansür pratikleriyle çevrimiçi davranışlar bireysel düzeyde izlenebilir ve kontrollü hâle gelmektedir. Bu nedenle Çin örneğinde internet tabanlı gözetim, yalnızca “yasaklı siteler” meselesi olarak görülemez, bu gözetim dijital egemenlik, platform yönetimi, ticari-devlet iş birliği ve davranışsal denetim boyutlarını içeren bütünsel bir devlet gözetimi vakası olarak değerlendirilmelidir.

Vaka 3: Yüz Tanıma Teknolojileri ve Şehir Gözetimi

Çin Halk Cumhuriyeti'nde yüz tanıma teknolojileri ve şehir gözetimi, dijital devlet gözetiminin mekânsal boyutunu görünür kılan temel vakalardan biridir. Sosyal Kredi Sistemi bireylerin davranışsal olarak sınıflandırılmasına, internet tabanlı dijital gözetim çevrim içi bilgi akışlarının denetlenmesine odaklanırken; yüz tanıma teknolojileri kamusal alanların, insan hareketlerinin ve gündelik şehir yaşantısının izlenebilir hâle getirmektedir. Bu bakımdan yüz tanıma, yalnızca teknik bir kimlik doğrulama aracı olarak görülmek yerine, kent mekânını sürekli veri üreten bir gözetim alanına dönüştüren biyometrik bir yönetim tekniği olarak değerlendirilmelidir.

Yüz tanıma teknolojisi, genel olarak kamera görüntülerinden yüz özelliklerinin tespit edilmesi, bu özelliklerin biyometrik şablonlara dönüştürülmesi ve mevcut veri tabanlarıyla karşılaştırılması yoluyla çalışmaktadır. Bu yönüyle insan yüzü, yalnızca fiziksel bir görünüm olmaktan çıkarak kimlik, yaş, cinsiyet ve hareket bilgisi gibi kişisel verilerin üretildiği bir veri kaynağına dönüşmektedir (Liu vd., 2021; Wang & Naiki, 2026). Akıllı şehir bağlamında bu teknoloji güvenlik kameraları, trafik yönetimi, erişim kontrol sistemleri, toplu taşıma, okul ve kampüs girişleri, alışveriş alanları ve ödeme sistemleri gibi farklı alanlarda kullanılmaktadır (Liu vd., 2021; Zhang vd., 2021). Böylece şehir, yalnızca insanların yaşadığı fiziksel bir mekân olmaktan çıkarak, sensörler, kameralar, algoritmalar ve veri tabanları aracılığıyla sürekli okunabilen ve yönetilebilen bir veri altyapısı hâline gelmektedir. Aşağıda Şekil 5'te yüz tanıma teknolojilerinin çalışma mantığı temel düzeyde gösterilmektedir.

Şekil 5. Yüz tanıma temelli şehir gözetiminin işleyiş modeli

Şelil 5’te görüldüğü üzere, sistem önce kamera görüntüsü alınır. Sistem bu görüntüdeki yüzü tespit eder ve kişiyi ayırt etmeye yarayan özellikleri çıkarır. Daha sonra bu özellikler sayısal bir biyometrik şablona dönüştürülür. Oluşturulan bu şablon, veri tabanındaki mevcut kayıtlarla karşılaştırılır. Eşleşme sonucuna göre sistem kişinin kimliğini doğrular, risk analizi yapar veya bir işlem kararı üretir. Son aşamada bu sonuç güvenlik denetimi, giriş kontrolü ya da hizmet sunumu gibi alanlarda kullanılır. Yani kısaca: yüz görüntüsü alınır → yüz özellikleri çıkarılır → sayısal şablona çevrilir → veri tabanı ile karşılaştırılır → kimlik veya güvenlik kararı verilir.

Çin örneğinde yüz tanıma teknolojilerinin ayırt edici yönü, bu sistemlerin hem kamu güvenliği hem de gündelik hizmet verimliliği söylemiyle meşrulaştırılmasıdır. Akıllı şehir uygulamaları üzerine yapılan çalışmalar, Çin’de kentsel yapay zekâ deneylerinin yalnızca sosyal kontrol amacıyla kullanılmadığını, aynı zamanda ekonomik kalkınma, hizmet optimizasyonu ve teknoloji ihracı hedefleriyle de ilişkili olduğunu göstermektedir (Marvin vd., 2022). Ancak bu çift yönlü yapı, gözetim kapasitesini azaltmamakta; aksine güvenlik, kolaylık ve verimlilik söylemleriyle daha kabul edilebilir hâle getirmektedir. Nitekim Çin’de yüz tanıma ödeme sistemlerinin yaygınlaşması, teknolojinin yalnızca polislik ve kamu düzeni alanında kullanılmadığını, alışveriş, ulaşım ve finansal işlemler gibi gündelik yaşam pratiklerinde de bu teknolojilerden faydalanılmaktadır (Liu vd., 2021; Zhang vd., 2021).

Yüz tanıma teknolojilerinin Çin genelinde yaygınlaşma süreci, vatandaşların teknolojiye ilişkin algılarıyla yakından bağlantılıdır. Karşılaştırmalı bir araştırmada, Çin’deki katılımcıların yüz tanıma teknolojisini Almanya, Birleşik Krallık ve ABD’deki katılımcılara göre daha yüksek düzeyde kabul ettiği, bu kabulde güvenlik, kolaylık ve teknolojinin güvenilir görülmesi gibi faktörlerin etkili olduğu tespit edilmiştir (Kostka vd., 2021). Benzer şekilde Fan ve Wu’nun (2024) çalışması, Çin’de devlet destekli yüz tanıma kameralarına maruz kalmanın vatandaşlarda otomatik olarak daha yüksek mahremiyet kaygısı doğurmadığını, devlet kurumlarına duyulan güvenin bu teknolojilerin kabulünü artırabildiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte bu sonuçlar, mahremiyet kaygısının bulunmadığı anlamına gelmez. Liu ve arkadaşları (2021), kullanıcıların yüz tanıma uygulamalarında veri sızıntısı, biyometrik verilerin kötüye kullanımı ve mahremiyet ihlali risklerini algıladıklarında kaygılarının arttığını, ancak çoğu kullanıcının hizmete erişim ve kolaylık karşılığında kişisel veri paylaşımına razı olabildiğini göstermektedir. Bu durum, Çin’de yüz tanıma teknolojilerinin “güvenlik–kolaylık–mahremiyet” üçgeninde meşrulaştırıldığını göstermektedir.

Şehir gözetimi açısından asıl kritik mesele, bireyin rızası olmadan ya da rızasının sınırları belirsiz biçimde izlenebilmesidir. Akıllı şehir sistemleri çoğu zaman kamusal alanlarda işlediği için bireylerin bu sistemlerden tamamen kaçınması güçtür (Wang ve Naiki, 2026). Akıllı şehir projelerinde yüz tanıma teknolojisi; kamu güvenliği, kalabalık yönetimi, yüzle ödeme ve erişim izni gibi uygulamalarda kullanılmakta, ancak bu süreçlerde rıza, verinin ikincil kullanımı, veri paylaşımı, sistem güvenliği ve kamusal alanda dışarıda kalma hakkı gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle şehir gözetimi, klasik anlamda “belirli şüphelilerin izlenmesi”nden farklı olarak, kamusal alanda bulunan herkesin potansiyel olarak tanımlanabilir ve takip edilebilir hâle gelmesi sonucunu doğurmaktadır.

Fotoğraf 1. Çin’de kamusal alanda güvenlik kameraları

Kaynak: AP Fotoğrafı (Dake Kang, 2024)

Yukarıdaki fotoğrafta 21 Aralık 2024 Cumartesi günü Çin’in başkenti Pekin’de bulunan bir havalimanında, büyük bilgilendirme ekranının üzerinde konumlandırılmış güvenlik kameraları görülmektedir. Yolcuların yoğun olarak kullandığı havalimanı gibi kamusal geçiş alanlarında yer alan bu kameralar, Çin’de şehir gözetimi ve biyometrik izleme altyapısının gündelik yaşam mekânlarına nasıl entegre edildiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Görsel, yüz tanıma teknolojileri, akıllı şehir uygulamaları ve kamu güvenliği söylemi çerçevesinde genişleyen dijital gözetim pratiklerini somutlaştırmaktadır.

Çin’de yüz tanıma teknolojilerinin polislik alanındaki kullanımı da bu gözetim kapasitesini derinleştirmektedir. Chen ve Dai’nin (2026) dijital polislik üzerine nitel çalışması, yüz tanıma teknolojisinin suç tespiti ve kamu güvenliği bakımından etkili olduğu, ancak hızlı yayılımının açık yasal çerçeveler ve denetim mekanizmalarıyla yeterince dengelenmediğini göstermektedir. Çalışmada yanlış tanımlama riski, gözetim kör noktaları, izin yönetimindeki çelişkiler ve güvenlik-mahremiyet çatışması öne çıkan sorunlar arasında sayılmaktadır. Bununla birlikte Çin’de son yıllarda yüz tanıma teknolojilerinin düzenlenmesine yönelik bazı adımların atıldığı görülmektedir. Çin Siber Uzay İdaresi tarafından yayımlanan yeni düzenlemelerde, kişilerin kimlik doğrulamada yüz tanımaya zorlanmaması ve alternatif doğrulama yöntemlerinin

sunulması gerektiği belirtilmiştir (Reuters, 2025). Ancak aynı haber, yeni kuralların güvenlik makamlarının yüz tanıma kullanımına açık biçimde değinmediğini ve teknolojinin muhalifleri, dilekçe sahiplerini ve etnik azınlıkları izlemek için de kullanıldığını aktarmaktadır. Bu durum, ticari kullanımlara yönelik sınırlamaların devlet güvenliği bağlamındaki geniş gözetim kapasitesini otomatik olarak sınırlandırmadığını göstermektedir.

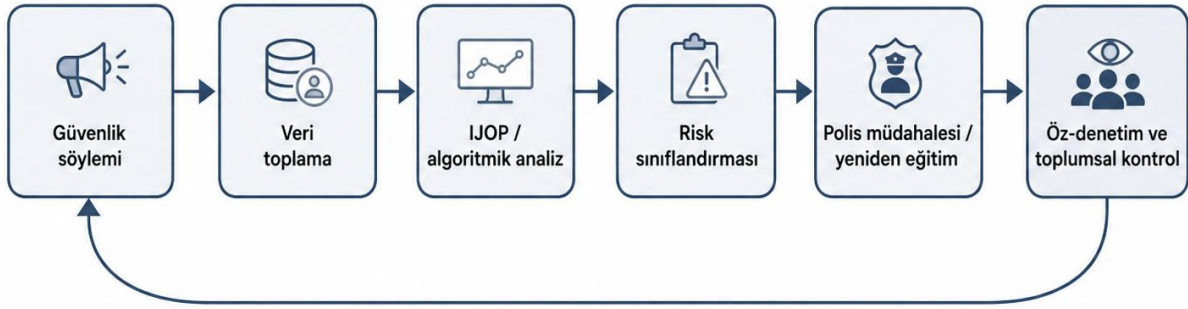
Yüz tanıma teknolojileri ve şehir gözetimi, Çin’de dijital gözetimin en somut ve gündelik biçimlerinden birini oluşturmaktadır. Kameralar, biyometrik veri tabanları, yapay zekâ sistemleri ve akıllı şehir altyapıları birlikte kullanıldığında, kamusal alan yalnızca izlenen değil, algoritmik olarak sınıflandırılan ve yönetilen bir alana dönüşmektedir. Bu sistemler güvenlik, suçla mücadele ve hizmet kolaylığı gibi gerekçelerle meşrulaştırılsa da mahremiyet, rıza, ayrımcılık, yanlış tanımlama ve toplumsal kontrol açısından ciddi tartışmaları beraberinde getirmektedir. Bu nedenle Çin örneği, çağdaş devlet gözetiminin yalnızca dijital platformlarda değil, şehir mekânının kendisinde de kurulduğunu, bireyin yüzünün, hareketinin ve kamusal varlığının yönetilebilir bir veri nesnesine dönüştürüldüğünü göstermektedir.

Vaka 4: Sincan Uygur Bölgesi ve Etnik Temelli Gözetim

Çin’deki devlet gözetiminin farklı bir boyutunu da Sincan Uygur Özerk Bölgesi’nde uygulanan etnik temelli gözetim mekanizmaları oluşturmaktadır. Sincan Uygur Bölgesi, Çin’de devlet gözetiminin yalnızca genel nüfusu izleyen teknik bir güvenlik uygulaması olmadığını, aynı zamanda belirli etnik, dinî ve kültürel gruplar üzerinde yoğunlaştırılmış bir yönetim pratiğine dönüştüğünü göstermesi bakımından kritik bir vakadır. Çalışmanın önceki bölümlerinde ele alınan sosyal sınıflandırma, internet denetimi ve yüz tanıma teknolojileri, Sincan örneğinde daha hedefli ve daha müdahaleci bir gözetim mimarisi içinde birleşmektedir. Bu nedenle Sincan’daki gözetim, sıradan kamu güvenliği yaklaşımından çok, Uygur ve diğer Müslüman azınlıkların gündelik hayatını veri, risk ve sadakat kategorileri üzerinden yeniden düzenleyen bir iktidar tekniği olarak değerlendirilebilir.

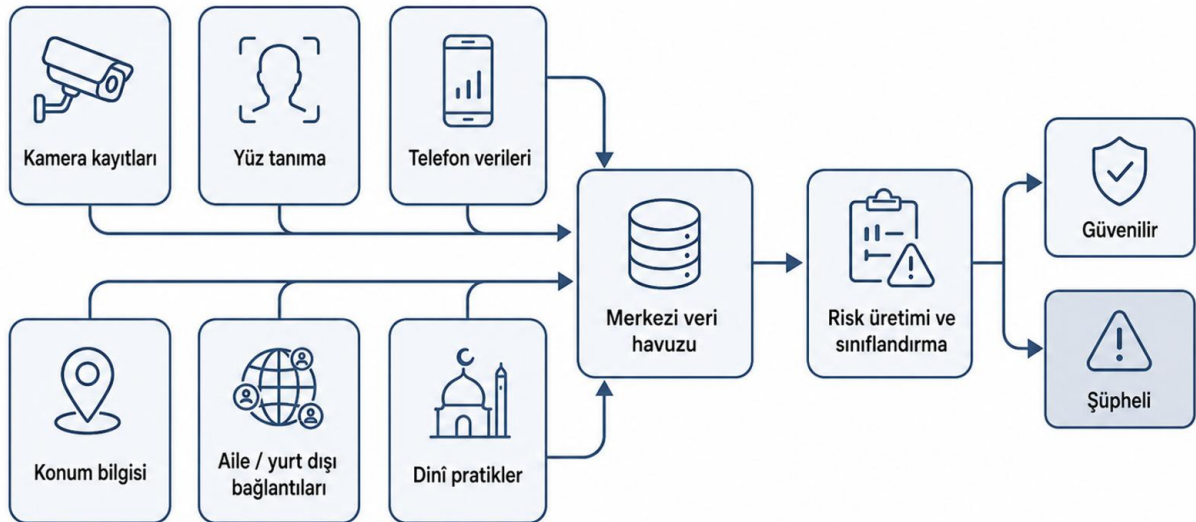
Rodríguez Merino’ya göre bölgedeki “gözetim devleti”, Çin’in 1980’lerdeki görece ılımlı azınlık politikalarından uzaklaşması ve özellikle 1990’lardan itibaren İslamî kimlik göstergelerinin ayrılıkçılık ve güvenlik tehdidiyle ilişkilendirilmesi sonucunda şekillenen uzun süreli bir güvenlikleştirme sürecinin ürünüdür (Rodríguez Merino, 2018). Bununla birlikte Xi Jinping döneminde “toplumsal istikrar” ve “aşırılıkla mücadele” söylemleri, gözetimi daha kurumsal ve teknolojik bir zemine taşımıştır. Kam ve Clarke, Sincan’da güvenlikleştirme, gözetim ve “yeniden eğitim” uygulamalarının birbirinden ayrı değil, aynı toplumsal mühendislik projesinin tamamlayıcı unsurları olarak işlediğini belirtmektedir (Kam & Clarke, 2021). Bu sistemin merkezinde büyük veri temelli önleyici gözetim yer almaktadır. Öztig, Sincan’daki baskı biçimini “büyük veri aracılı önleyici baskı” olarak kavramsallaştırmakta ve bu modelde insan davranışlarının veri setlerine indirgenerek olası muhalefetin gerçekleşmeden önce tahmin edilmeye çalışıldığını savunmaktadır (Öztig, 2023). Entegre Ortak Operasyonlar Platformu (Integrated Joint Operations Platform/IJOP), telefon uygulamaları, kimlik kontrolleri, kamera ağları, yüz tanıma sistemleri, konum verileri ve sosyal ilişki bilgilerinden gelen verileri birleştirerek kişileri “güvenilir” ya da “şüpheli” kategorilere ayıran bu mantığın somut örneklerinden biridir. Böylece gözetim yalnızca suç sonrası tespit mekanizması olmaktan çıkmakta, gündelik davranışları potansiyel risk göstergeleri hâline getiren önleyici bir yönetim aracına dönüşmektedir. Şekil 6’da bu gözetimim temel yapısı ve işleyişi gösterilmektedir.

Şekil 6. Sincan’da Etnik Temelli Gözetim Döngüsü

Şekil 6’da Çin’in Sincan Uygur bölgesindeki gözetim mantığı göre, önce devlet tarafından bir “güvenlik söylemi” üretiliyor. Bu söylem, gözetim faaliyetlerini meşrulaştıran başlangıç noktası gibi sunuluyor. Ardından kişilerden çeşitli yollarla veri toplanıyor. Bu veriler IJOP / algoritmik analiz sistemiyle işleniyor ve kişiler hakkında risk değerlendirmesi yapılıyor. Sonraki aşamada bireyler risk sınıflandırmasına tabi tutuluyor. Riskli görülen kişiler için polis müdahalesi veya yeniden eğitim gibi uygulamalar devreye giriyor. Bunun sonucunda toplum üzerinde öz-denetim ve toplumsal kontrol oluşuyor. Sincan vakasının ayırt edici yönlerinden biri, biyometrik gözetimin etnik sınıflandırmayla birleşmesidir. Leibold, bölgedeki gözetim düzeninin Uygurları yalnızca izlemekle kalmadığını, onları “normal” ve “sapma gösteren” davranış kategorileri üzerinden disipline etmeye çalıştığını vurgulamaktadır (Leibold, 2020). Daly ise yapay zekâ destekli yüz tanıma ve veri analitiğinin Uygurlar üzerinde “algoritmik baskı” ürettiğini, bu teknolojilerin yalnızca bireyleri tanımlamak için değil, etnik farklılığı yönetilebilir bir güvenlik kategorisine dönüştürmek için kullanıldığını ifade etmektedir (Daly, 2019).

Şekil 7. Sincan’da Gözetim Kaynakları ve Risk Üretimi

Şekil 6’da gösterildiği üzere, Uygur bölgesindeki risk denetimi, farklı kaynaklardan toplanan verilerin merkezi bir sistemde birleştirilmesine dayanmaktadır. Kamera kayıtları, yüz tanıma, telefon verileri, konum bilgisi, aile veya yurt dışı bağlantıları ve dini pratikler gibi bilgiler merkezi veri havuzunda toplanır. Bu veriler daha sonra sistem tarafından analiz edilerek kişiler

hakkında risk üretimi ve sınıflandırma yapılır. Sonuçta bireyler “güvenilir” ya da “şüpheli” olarak kategorize edilir. Yani sistem, günlük yaşamdan elde edilen çok çeşitli verileri güvenlik mantığı içinde işleyerek bireyleri sürekli izlenen ve sınıflandırılan öznelerle dönüştürür. Bu sistemde etnik temelli gözetim yalnızca kamusal alanla sınırlı kalmayıp; ev, aile ve mahremiyet alanlarına da nüfuz etmektedir. Wozniak, “akraba olma” programları ve akıllı telefon denetimleri üzerinden devletin Uygur ailelerinin özel yaşamına girdiğini, böylece mahrem teknolojilerin hem sosyal bağları sürdürme hem de bu bağları devlet lehine kırılanaştırma işlevi gördüğünü belirtmektedir (Wozniak, 2021). Roche ve Leibold’un Urumçi polis dosyalarına dayanan çalışması da gözetimin yalnızca mevcut etnik kategorileri izlemediğini, aynı zamanda dil, dinî pratik, yurt dışı bağlantısı, yaş, işsizlik veya “güvenilmez” kabul edilen davranışlar üzerinden yeni risk kategorileri ürettiğini göstermektedir (Roche & Leibold, 2022). Bu nedenle Sincan’da gözetim, etnik kimliği sabit bir veri olarak kaydetmekten çok, onu sürekli şüphe, sadakat ve dönüştürülme ölçütleriyle yeniden kuran dinamik bir mekanizma olarak işlemektedir. Bu yoğun gözetim rejimi, çalışma ve yeniden eğitim politikalarıyla da kesişmektedir. Byler, dijital gözetim ve polislik mekanizmalarının Uygurların işgücü rejimine dâhil edilmesinde belirleyici rol oynadığını ve “terörist-işçi” kategorisinin ortaya çıktığını ileri sürmektedir (Byler, 2021). Caskey ve Murtazashvili ise Sincan’daki zorlayıcı asimilasyon politikalarını yalnızca güvenlik gerekçesiyle değil, devlet kapasitesinin, ekonomik çıkarların ve merkezî siyasal kontrolün birleşimiyle açıklamaktadır (Caskey & Murtazashvili, 2022). Bu yaklaşım, gözetimin güvenlik kadar ekonomik ve kültürel asimilasyon hedefleriyle de bağlantılı olduğunu göstermektedir.

Uluslararası insan hakları literatürü de Sincan’daki uygulamaları ağır hak ihlalleri bağlamında değerlendirmektedir. Smith Finley, kitlesel gözaltı, yeniden eğitim, zorla çalıştırma ve doğum kontrolü iddialarının bazı araştırmacı ve aktivistleri “soykırım” kavramını kullanmaya yönelttiğini belirtmektedir (Smith Finley, 2021). OHCHR’nin 2022 değerlendirmesi ise keyfi ve ayrımcı gözaltıların kapsamının uluslararası suçlar, özellikle insanlığa karşı suçlar bakımından ciddi bir tartışma doğurduğunu ifade etmiştir (OHCHR, 2022). Lemon, Jardine ve Hall’un çalışması, baskının yalnızca Çin sınırları içinde kalmadığını, Uygur diasporasına yönelik transnasyonal baskı pratikleriyle küresel ölçekte genişlediğini ortaya koymaktadır (Lemon vd., 2023). Son olarak, 2026’da kabul edilen etnik birlik ve ilerleme yasası, Çin’in azınlık politikalarında özerklikten ortak Çin ulusal kimliğini güçlendiren daha belirgin bir asimilasyon çizgisine yöneldiği tartışmalarını artırmıştır (Minzner, 2026).

Sincan Uygur Bölgesi, Çin’de dijital devlet gözetiminin en yoğun ve en tartışmalı görünümlerinden birini temsil etmektedir. Sosyal kredi mantığı, internet denetimi, yüz tanıma, büyük veri analitiği ve mekânsal polislik Sincan’da etnik kimlik, dinî pratik ve kültürel farklılık üzerinden işleyen daha hedefli bir denetim modeline dönüşmektedir. Dijital gözetimin yalnızca mahremiyet ihlali veya teknik veri güvenliği sorunu olarak ele alınmamalıdır, aynı zamanda eşitlik, yurttaşlık, kültürel haklar, ayrımcılık yasağı ve insan onuru açısından değerlendirilmesi gerektir.

SONUÇ

Bu çalışma, Çin Halk Cumhuriyeti’nde devlet gözetiminin dijital teknolojiler, büyük veri, algoritmik sınıflandırma, internet kontrolü, yüz tanıma sistemleri ve biyometrik izleme uygulamaları aracılığıyla nasıl kurulduğunu ve toplumsal yaşamı nasıl denetlenebilir hâle getirdiğini incelemiştir. Sosyal Kredi Sistemi, internet tabanlı dijital gözetim, yüz tanıma teknolojileri ve şehir gözetimi ile Sincan Uygur Bölgesi’nde etnik temelli gözetim olmak üzere dört vaka üzerinden yürütülen analiz, Çin’de gözetimin tekil ve parçalı uygulamalardan ibaret

olmadığını; aksine davranışsal, dijital, mekânsal ve etnik boyutları birbirine bağlayan çok katmanlı bir yönetim modeli oluşturduğunu göstermektedir.

Araştırmanın ilk vakası olan Sosyal Kredi Sistemi, Çin’de devlet gözetiminin vatandaş davranışlarını veri temelli biçimde izleme, sınıflandırma ve yönlendirme kapasitesini ortaya koymuştur. Bulgular, sistemin popüler anlatılarda sunulduğu gibi tüm vatandaşlara tek merkezden puan veren bütünüyle tamamlanmış bir mekanizma olmaktan ziyade; devlet kurumları, yerel yönetimler, mahkemeler, finansal kuruluşlar ve platformlar üzerinden işleyen parçalı bir yapı olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte sistemin parçalı niteliği, onun gözetim kapasitesini azaltmamaktadır. Aksine, sözleşme yükümlülüklerinden trafik ihlallerine, borç ilişkilerinden sosyal yarar faaliyetlerine kadar farklı davranış alanlarını ölçülebilir göstergelere dönüştürmesi, devletin “güvenilir vatandaş” ve “uyumlu toplum” idealini veri üzerinden üretmesine imkân tanımaktadır. Bu yönüyle Sosyal Kredi Sistemi, yalnızca cezalandırıcı değil, ödüllendirici ve öz-denetimi teşvik edici bir mekanizma olarak da işlemektedir.

İkinci vaka olan internet tabanlı dijital gözetim, Çin’de devlet kontrolünün çevrim içi alanı yalnızca sansür yoluyla değil, platform mimarisi ve kullanıcı davranışları üzerinden de şekillendirdiğini göstermiştir. Büyük Güvenlik Duvarı, yabancı platformların engellenmesi, yerli platformların güçlendirilmesi, gerçek ad ve kimlik doğrulama uygulamaları, platform içi sansür ve kamu güvenliği entegrasyonu birlikte değerlendirildiğinde, Çin’de internetin alternatif bir kamusal alan olmaktan çok, devletin dijital egemenlik anlayışı içinde düzenlenen kontrollü bir iletişim alanına dönüştüğü görülmektedir. WeChat gibi platformlar, mesajlaşma, ödeme, kamu hizmetleri, kimlik doğrulama ve polis bildirimi gibi işlevleri bir araya getirerek gündelik hayatla devlet gözetimi arasındaki sınırı belirsizleştirmektedir. Bu yapı, yalnızca içerik kaldırma veya erişim engelleme sonucu doğurmamakta; aynı zamanda kullanıcıların neyi, nerede ve nasıl söyleyeceklerini sürekli hesapladıkları bir öz-sansür ortamı üretmektedir.

Üçüncü vaka olan yüz tanıma teknolojileri ve şehir gözetimi, dijital gözetimin mekânsal boyutunu görünür kılmıştır. Kamera ağları, biyometrik veri tabanları, yapay zekâ destekli analiz sistemleri ve akıllı şehir altyapıları birlikte işlediğinde, kamusal alan yalnızca gözlemlenen bir yer olmaktan çıkmakta; algoritmik olarak okunabilen, sınıflandırılan ve yönetilen bir veri alanına dönüşmektedir. Bu teknolojiler kamu güvenliği, suçla mücadele, ulaşım, ödeme kolaylığı ve hizmet verimliliği gibi söylemlerle meşrulaştırılsa da rıza, mahremiyet, yanlış tanımlama, verinin ikincil kullanımı ve hukuki denetim eksikliği gibi ciddi sorunlar doğurmaktadır. Özellikle kamusal alanlarda bireylerin bu sistemlerden kaçınma imkânının sınırlı olması, yüz tanıma teknolojilerini klasik güvenlik uygulamalarından daha derin ve sürekli bir gözetim biçimi hâline getirmektedir.

Dördüncü vaka olan Sincan Uygur Bölgesi ise dijital gözetimin belirli etnik, dinî ve kültürel gruplar üzerinde yoğunlaştırıldığında nasıl ayrımcı ve müdahaleci bir denetim rejimine dönüşebileceğini göstermektedir. Sincan’da büyük veri analitiği, IJOP, yüz tanıma, telefon denetimleri, konum verileri, aile ve yurt dışı bağlantıları, dinî pratikler ve biyometrik kayıtlar bir araya getirilerek Uygur ve diğer Müslüman azınlıklar üzerinde etnikleştirilmiş risk sınıflandırması üretilmektedir. Bu vaka, gözetimin yalnızca mahremiyet ihlali ya da teknik veri güvenliği meselesi olmadığını; eşitlik, yurttaşlık, kültürel haklar, ayrımcılık yasağı ve insan onuru açısından da değerlendirilmesi gerektiğini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Genel olarak çalışma, Çin’de devlet gözetiminin panoptik disiplinin ötesine geçerek kontrol toplumuna özgü sürekli, önleyici ve veri temelli bir yapıya dönüştüğünü göstermektedir. Bu modelde birey yalnızca izlenen bir özne değil, aynı zamanda veriye dönüştürülen, profillenen, sınıflandırılan ve davranışları yönlendirilen bir yönetim nesnesi hâline gelmektedir. Çin örneği, çağdaş devlet gözetiminin güvenlik, düzen, verimlilik ve kamu yararı söylemleriyle meşrulaştırılabildiğini; ancak bu meşruiyetin mahremiyet, özgürlük, rıza, hesap verebilirlik ve temel haklar bakımından ciddi gerilimler içerdiğini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak bu çalışma, dijital gözetimin yalnızca teknolojik kapasite meselesi olarak değil, siyasal iktidar, toplumsal kontrol ve yurttaşlık ilişkileri bağlamında ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Kaynakça

- Aho, B., & Duffield, R. (2020). Beyond surveillance capitalism: Privacy, regulation and big data in Europe and China. *Economy and Society*. <https://doi.org/10.1080/03085147.2019.1690275>
- Aradau, C., & Mc Cluskey, E. (2022). Making digital surveillance unacceptable? Security, democracy, and the political sociology of disputes. *International Political Sociology*, 16(1), Article olab024. <https://doi.org/10.1093/ips/olab024>
- Ata Yıldız, İ. (2023). Çin’in sosyal kredi sistemi: Nedir, ne değildir? *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(4), 375–390. <https://doi.org/10.52791/aksarayiibd.1382662>
- Barnard-Wills, D. (2016). *Surveillance and identity: Discourse, subjectivity and the state*. Routledge.
- Bernot, A. (2025). WeChat-as-a-police service. *Policy & Internet*, 17, Article e70018.
- Brusseau, J. (2020). Deleuze’s postscript on the societies of control: Updated for big data and predictive analytics. *Theoria*, 67(3), 1–25. <https://doi.org/10.3167/th.2020.6716401>
- Byler, D. (2021). Producing the Uyghur “terrorist-worker” through digital surveillance in Northwest China. *Anthropology Now*, 13(3), 1–15. <https://doi.org/10.1080/19428200.2021.2087444>
- Canales, K., & Mok, A. (2022, November 28). China’s “social credit” system ranks citizens and punishes them with throttled internet speeds and flight bans if the Communist Party deems them untrustworthy. *Business Insider*.
- Caskey, G. W., & Murtazashvili, I. (2022). The predatory state and coercive assimilation: The case of the Uyghurs in Xinjiang. *Public Choice*, 191, 217–235. <https://doi.org/10.1007/s11127-022-00963-9>
- Chen, X., & Dai, M. (2026). Dilemmas of facial recognition technology in Chinese digital policing: A qualitative exploration. *Asian Journal of Criminology*, 21, Article 2. <https://doi.org/10.1007/s11417-025-09473-1>
- Cheung, A. S. Y., & Chen, Y. (2022). From datafication to data state: Making sense of China’s Social Credit System and its implications. *Law & Social Inquiry*, 47(4), 1137–1171. <https://doi.org/10.1017/lsi.2021.56>

- Dai, X. (2020). Enforcing law and norms for good citizens: One view of China's Social Credit System Project. *Development*, 63, 38–43. <https://doi.org/10.1057/s41301-020-00244-2>
- Daly, A. (2019). Algorithmic oppression with Chinese characteristics: AI against Xinjiang's Uyghurs. In A. Finlay (Ed.), *Global Information Society Watch 2019: Artificial intelligence: Human rights, social justice and development* (pp. 108–112). Association for Progressive Communications, ARTICLE 19, & Swedish International Development Cooperation Agency.
- de Kloet, J., & Poell, T. (2025). Why the everyday is essential: Navigating censorship and surveillance on WeChat in China. *Media, Culture & Society*.
- Degli Esposti, S., Ball, K., & Dibb, S. (2021). What's in it for us? Benevolence, national security, and digital surveillance. *Public Administration Review*, 81(5), 862–873. <https://doi.org/10.1111/puar.13362>
- Fan, Z., & Wu, J. (2024). Fear of nothing to hide? How do Chinese people feel about privacy when facing facial recognition cameras? *Asia Pacific Journal of Public Administration*, 46(4), 447–470. <https://doi.org/10.1080/23276665.2024.2398212>
- Freedom House. (2021). *China: Freedom on the Net 2021 country report*.
- Galič, M., Timan, T., & Koops, B.-J. (2017). Bentham, Deleuze and beyond: An overview of surveillance theories from the panopticon to participation. *Philosophy & Technology*, 30(1), 9–37. <https://doi.org/10.1007/s13347-016-0219-1>
- Harwit, E. (2016). WeChat: Social and political development of China's dominant messaging app. *Chinese Journal of Communication*.
- Hawkins, A. (2025, May 24). "Alarming" rise in regional internet censorship in China, study finds. *The Guardian*.
- Hu, M. (2017). From the national surveillance state to the cybersurveillance state. *Annual Review of Law and Social Science*, 13, 161–180. <https://doi.org/10.1146/annurev-lawsocsci-110316-113701>
- Kam, S., & Clarke, M. (2021). Securitization, surveillance and "de-extremization" in Xinjiang. *International Affairs*, 97(3), 625–642. <https://doi.org/10.1093/ia/iab038>
- Kang, D. (2024, December 21). *Security cameras monitor travelers at an airport in Beijing, China* [Photograph]. Associated Press. <https://apnews.com/photo-gallery/china-surveillance-security-cameras-photo-gallery-c68debcc6d750b36985b99132df4f784>
- Keshet, Y. (2020). Fear of panoptic surveillance: Using digital technology to control the COVID-19 epidemic. *Israel Journal of Health Policy Research*, 9, Article 67. <https://doi.org/10.1186/s13584-020-00429-7>
- Knockel, J., Crete-Nishihata, M., Ng, J. Q., Senft, A., & Crandall, J. R. (2015). *Every rose has its thorn: Censorship and surveillance on social video platforms in China*. USENIX FOCI.
- Kostka, G. (2019). China's social credit systems and public opinion: Explaining high levels of approval. *New Media & Society*, 21(7), 1565–1593. <https://doi.org/10.1177/1461444819826402>
- Kostka, G., & Antoine, L. (2020). Fostering model citizenship: Behavioral responses to China's emerging Social Credit Systems. *Policy & Internet*, 12(3), 256–289. <https://doi.org/10.1002/poi3.213>
- Kostka, G., Steinacker, L., & Meckel, M. (2021). Between security and convenience: Facial recognition technology in the eyes of citizens in China, Germany, the United Kingdom, and the United States. *Public Understanding of Science*, 30(6), 671–690. <https://doi.org/10.1177/09636625211001555>

- Lee, C. S. (2019). Datafication, dataveillance, and the social credit system as China's new normal. *Online Information Review*, 43(6), 952–970. <https://doi.org/10.1108/OIR-08-2018-0231>
- Lee, R. L. M. (2021). Time, space, and power in digital modernity: From liquid to solid control. *Time & Society*. <https://doi.org/10.1177/0961463X211016781>
- Leibold, J. (2020). Surveillance in China's Xinjiang region: Ethnic sorting, coercion, and inducement. *Journal of Contemporary China*, 29(121), 46–60. <https://doi.org/10.1080/10670564.2019.1621529>
- Lemon, E., Jardine, B., & Hall, N. (2023). Globalizing minority persecution: China's transnational repression of the Uyghurs. *Globalizations*, 20(4), 564–580. <https://doi.org/10.1080/14747731.2022.2135944>
- Li, Z., Guo, Y., Yarime, M., & Wu, X. (2023). Policy designs for adaptive governance of disruptive technologies: The case of facial recognition technology (FRT) in China. *Policy Design and Practice*, 6(1), 27–40. <https://doi.org/10.1080/25741292.2022.2162248>
- Liang, F., & Chen, Y. (2022). The making of “good” citizens: China's Social Credit Systems and infrastructures of social quantification. *Policy & Internet*, 14, 114–135. <https://doi.org/10.1002/poi3.291>
- Liang, F., Das, V., Kostyuk, N., & Hussain, M. M. (2018). Constructing a data-driven society: China's Social Credit System as a state surveillance infrastructure. *Policy & Internet*, 10(4), 415–453. <https://doi.org/10.1002/poi3.183>
- Liang, P., Li, X., & Guo, Y. (2025). Local governments and the diffusion of video surveillance in China: Evidence from the public procurement contracts. *Journal of Chinese Political Science*, 30, 421–447. <https://doi.org/10.1007/s11366-025-09916-7>
- Liu, C. (2019). Multiple social credit systems in China. *Economic Sociology: The European Electronic Newsletter*, 21(1), 22–32.
- Liu, K. Z. (2019). Commercial-state empire: A political economy perspective on social surveillance in contemporary China. *The Political Economy of Communication*, 7(1), 3–29.
- Liu, T., Yang, B., Geng, Y., & Du, S. (2021). Research on face recognition and privacy in China—Based on social cognition and cultural psychology. *Frontiers in Psychology*, 12, Article 809736. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.809736>
- Liu, Y.-L., Yan, W., & Hu, B. (2021). Resistance to facial recognition payment in China: The influence of privacy-related factors. *Telecommunications Policy*, 45(7), Article 102155. <https://doi.org/10.1016/j.telpol.2021.102155>
- Lund-Tønnesen, J. (2025). Privacy regimes, crisis strategies, and governments' legitimizing of digital surveillance technology: Comparing Germany, Norway, and the United Kingdom. *International Journal of Public Administration*, 48(5–6), 381–394. <https://doi.org/10.1080/01900692.2024.2344105>
- Lyon, D. (2022). Surveillance. *Internet Policy Review*, 11(4), 1–18. <https://doi.org/10.14763/2022.4.1673>
- Mac Sithigh, D., & Siems, M. (2019). The Chinese Social Credit System: A model for other countries? *The Modern Law Review*, 82(6), 1034–1071. <https://doi.org/10.1111/1468-2230.12462>
- Martin, A. K., van Brakel, R. E., & Bernhard, D. J. (2009). Understanding resistance to digital surveillance: Towards a multi-disciplinary, multi-actor framework. *Surveillance & Society*, 6(3), 213–232.

- Marvin, S., While, A., Chen, B., & Kovacic, M. (2022). Urban AI in China: Social control or hyper-capitalist development in the post-smart city? *Frontiers in Sustainable Cities*, 4, Article 1030318. <https://doi.org/10.3389/frsc.2022.1030318>
- Minzner, C. (2026, March 26). China's new ethnic unity law: From autonomy to assimilation. *Council on Foreign Relations*. Retrieved May 2, 2026, from <https://www.cfr.org/articles/chinas-new-ethnic-unity-law-from-autonomy-to-assimilation>
- Molnar, A., & Warren, I. (2020). Governing liberty through accountability: Surveillance reporting as technologies of governmentality. *Critical Criminology*, 28, 13–26. <https://doi.org/10.1007/s10612-020-09490-9>
- Munro, K. (2018, June 27). China's social credit system "could interfere in other nations' sovereignty". *The Guardian*.
- Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. (2022, August 31). *OHCHR assessment of human rights concerns in the Xinjiang Uyghur Autonomous Region, People's Republic of China*. <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ohchr-assessment-human-rights-concerns-xinjiang-uyghur-autonomous-region>
- Öztiğ, L. İ. (2023). Big data-mediated repression: A novel form of preemptive repression in China's Xinjiang region. *Contemporary Politics*, 29(5), 576–597. <https://doi.org/10.1080/13569775.2023.2203568>
- Özuz Dağdelen, E., & Poyraz, T. (2023). Big data, digitization and new surveillance practices: New decision-making culture and panoptic classification. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 40(2), 518–530. <https://doi.org/10.32600/huefd.1229239>
- Padden, M. (2023). The transformation of surveillance in the digitalisation discourse of the OECD: A brief genealogy. *Internet Policy Review*, 12(3). <https://doi.org/10.14763/2023.3.1720>
- Qiang, X. (2019). The road to digital unfreedom: President Xi's surveillance state. *Journal of Democracy*, 30(1), 53–67. <https://doi.org/10.1353/jod.2019.0004>
- Reuters. (2025, March 21). China says facial recognition should not be forced on individuals. *Reuters*.
- Roche, G., & Leibold, J. (2022). State racism and surveillance in Xinjiang (People's Republic of China). *The Political Quarterly*, 93(3), 442–450. <https://doi.org/10.1111/1467-923X.13149>
- Rodríguez Merino, P. A. (2018, August 15). China's protracted securitization of Xinjiang: Origins of a "surveillance state". *E-International Relations*. <https://www.e-ir.info/2018/08/15/chinas-protracted-securitization-of-xinjiang-origins-of-a-surveillance-state/>
- Smith, S. V., & Garcia, C. (2018, October 31). What it's like to be on the blacklist in China's new social credit system. *NPR*.
- Smith Finley, J. (2021). Why scholars and activists increasingly fear a Uyghur genocide in Xinjiang. *Journal of Genocide Research*, 23(3), 348–370. <https://doi.org/10.1080/14623528.2020.1848109>
- Stanford Center on China's Economy and Institutions. (2026). *Assessing China's "national model" Social Credit System*. Stanford University. Retrieved April 27, 2026.
- Stanford Center on China's Economy and Institutions. (n.d.-b). *Does bypassing internet censorship in China change individual beliefs, attitudes, and behaviors?*
- Ultan, M. Ö. (2023). The digital transformation of the European Union surveillance technologies from Panopticon to Eurosur. *Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 66–73.

United States Commission on International Religious Freedom. (2019). *Religious freedom in China's high-tech surveillance state*. USCIRF.

Wang, Z., & Naiki, Y. (2026). Smart cities and privacy: Comparative analysis of Japan and China on the use of facial recognition technology in public spaces. *International Journal of Law and Information Technology*, 34, Article eaaf022. <https://doi.org/10.1093/ijlit/eaaf022>

Wozniak, A. M. (2021). Producing and transgressing the family: Intimate technologies, state surveillance, and China's Uyghurs. *Lidé města / Urban People*, 23(2), 135–166. <https://doi.org/10.14712/12128112.2367>

Wu, Y. (2024). Facial recognition technology: College students' perspectives in China. *Journal of Research in Social Science and Humanities*, 3(1), 53–79. <https://doi.org/10.56397/JRSSH.2024.01.07>

Xu, X., Kostka, G., & Cao, X. (2022). Information control and public support for Social Credit Systems in China. *The Journal of Politics*, 84(4), 2230–2245. <https://doi.org/10.1086/718358>

Zhang, L.-L., Xu, J., Jeong, D., Ekouka, T., & Kim, H.-K. (2021). The effects of facial recognition payment systems on intention to use in China. *Journal of Advanced Researches and Reports*, 1(1), 33–40. <https://doi.org/10.21742/jarr.2021.1.1.05>

Zhou, Q. (2020, December 28). Building the (Fire) Wall: Internet censorship in the United States and China. *Harvard International Review*.

AESTHETIC HYBRIDITY IN VIETNAMESE DIGITAL ART AND NEW MEDIA PRACTICES

Assoc. Prof. Dr. Le Hoang Nam, Dr. Pham Minh Chau
Faculty of Fine Arts, Vietnam University of Fine Arts, Vietnam

ABSTRACT

This paper explores aesthetic hybridity in Vietnamese digital art and new media practices, focusing on the ways artists combine traditional visual references with contemporary technological tools. As digital platforms become central to artistic production and distribution, Vietnamese artists increasingly experiment with forms that merge cultural heritage, modern design, and interactive media. The study examines how hybridity functions as both a visual strategy and a cultural position.

The research draws on digital art theory and contemporary visual studies, analyzing how artists negotiate between local identity and global aesthetics. It argues that Vietnamese digital art often reflects a layered visual language in which traditional motifs, regional memory, and digitally generated forms coexist. This hybridity is not simply stylistic; it also expresses changing ideas about authorship, authenticity, and artistic value in the digital age.

The findings suggest that new media practices in Vietnam create a space for experimentation where boundaries between painting, animation, video, and interactive design become less rigid. These hybrid forms allow artists to address social change, cultural continuity, and technological modernity within a single visual field. The study also highlights the importance of audience participation and online circulation in shaping the meaning of digital artworks.

The paper concludes that aesthetic hybridity is a defining feature of Vietnamese digital art. It reflects the creative negotiation between tradition and innovation and demonstrates how new media can expand the expressive possibilities of contemporary art while preserving cultural specificity.

Key words: aesthetic hybridity, Vietnamese digital art, new media, visual culture, cultural identity

TRADITIONAL ICONOGRAPHY AND MODERN INTERPRETATIONS IN CAUCASIAN PAINTING

Prof. Dr. Giorgi Kapanadze, Dr. Nino Beridze
Faculty of Fine Arts, Tbilisi State Academy of Arts, Georgia

ABSTRACT

This study examines the relationship between traditional iconography and modern interpretations in Caucasian painting. The visual traditions of the Caucasus are deeply shaped by religious symbolism, folk imagery, and regional narratives that continue to inform contemporary artistic practice. The paper investigates how modern painters reinterpret these inherited forms while responding to current artistic concerns and cultural change.

The research is based on iconographic analysis and art historical interpretation. It explores how traditional motifs are transformed through stylistic experimentation, abstraction, and contemporary visual language. The study argues that modern Caucasian painting does not simply preserve iconographic forms; rather, it reworks them to express new meanings related to memory, identity, spirituality, and social transformation. This process reflects a dialogue between continuity and innovation.

The findings indicate that artists in the Caucasus often draw upon religious figures, symbolic landscapes, and folkloric elements to create works that connect historical depth with modern sensibility. These reinterpretations allow painting to serve as a bridge between cultural heritage and present-day expression. The study also considers how regional identity is maintained through visual symbolism even as artistic methods evolve.

The paper concludes that traditional iconography remains a vital source of inspiration in Caucasian painting. Its modern reinterpretation demonstrates the enduring power of cultural symbols and the ability of art to mediate between past and present in meaningful ways.

Key words: iconography, Caucasian painting, modern interpretation, visual symbolism, cultural heritage

THE EVOLUTION OF SCULPTURAL FORMS IN POST-SOVIET GEORGIAN ART

Assoc. Prof. Dr. Tamar Mchedlidze, Dr. Irakli Shengelia

Faculty of Sculpture and Monumental Art, Tbilisi State Academy of Arts, Georgia

ABSTRACT

This paper investigates the evolution of sculptural forms in post-Soviet Georgian art, focusing on how sculptural practice has transformed in response to political change, cultural reorientation, and new artistic values. The post-Soviet period marked a significant turning point for Georgian artists, as they moved away from ideological constraints and toward greater formal and conceptual freedom. Sculpture became a space for exploring identity, memory, and national transformation.

The study is grounded in contemporary sculpture studies and post-Soviet art history. It analyzes the shift from monumentality and public symbolism toward more experimental, intimate, and context-sensitive sculptural forms. The findings suggest that Georgian sculpture after the Soviet period has become more diverse in materials, scale, and thematic focus. Artists increasingly engage with abstraction, fragmented form, and spatial installation to reflect on historical rupture and social change.

The research also highlights the continuing influence of tradition, particularly in the use of local materials, cultural motifs, and commemorative themes. These elements show that post-Soviet Georgian sculpture is not simply a break from the past, but a reconfiguration of inherited artistic language. The paper concludes that sculptural evolution in Georgia reflects the broader cultural effort to redefine artistic identity in a transformed political landscape.

Key words: post-Soviet art, Georgian sculpture, sculptural form, cultural transformation, contemporary art

CONTEMPORARY ALBANIAN ART AND THE TRANSFORMATION OF URBAN VISUAL SPACES

Prof. Dr. Arben Kola, Dr. Elira Hoxha

Faculty of Architecture and Arts, University of Tirana, Albania

ABSTRACT

This study explores contemporary Albanian art and its role in the transformation of urban visual spaces. As Albanian cities undergo architectural, social, and cultural change, artists increasingly intervene in public space through murals, installations, site-specific works, and urban visual interventions. The research examines how these artistic practices reshape city surfaces and contribute to new forms of public meaning.

The paper is based on visual culture studies and urban art theory, focusing on the relationship between contemporary art and the city as a lived environment. It argues that Albanian artists use urban space not only as a physical setting but also as a site of memory, critique, and cultural expression. Their work often engages with themes of transition, identity, heritage, and the social experience of modernization.

The findings suggest that contemporary art can alter the perception of urban space by creating visual dialogue between architecture, everyday life, and collective memory. In this context, the city becomes both a canvas and a social medium. The study also notes that public art contributes to the visibility of cultural discourse in environments shaped by rapid development and changing urban identity.

The paper concludes that contemporary Albanian art plays an important role in transforming urban visual spaces into places of reflection and interaction. It demonstrates how artistic practice can enrich city life while also responding to the symbolic and spatial realities of post-socialist urban change.

Key words: contemporary Albanian art, urban visual space, public art, cultural identity, post-socialist cities

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE KARŞI SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ ARTIRMADA DİRENÇLİ KENT: ESKİŞEHİR ÖRNEĞİ

Keziban AVCI İZGÜDER

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi/
Sosyal Bilimler Enstitüsü

E-posta Adresi :avciizguder@gmail.com

ORCID: orcid.org/0009-0009-9612-5214

Sanem BERKÜN

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi/
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

E-posta Adresi :sanem.berkun@bilecik.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-9254-1669

ÖZET

Bu çalışma iklim değişikliğinin kentler üzerinde yarattığı etkileri altyapı, çevresel ve yönetsel etkiler açısından dirençli kent yaklaşımı çerçevesinde ele almaktadır. Dirençlilik kavramı, kentlerin ani şoklara ve uzun süreli stres faktörlerine karşı işlevlerini sürdürebilme, uyum sağlayabilme ve toparlanabilme kapasitesini açıklayan bütüncül bir analiz çerçevesi sunmaktadır. Çalışmanın temel amacı, Eskişehir örneği üzerinden iklim değişikliğinin kentsel kırılganlık alanlarını nasıl dönüştürdüğünü ortaya koymak ve yerel yönetimlerin bu risklere karşı geliştirdiği uyum kapasitesini değerlendirmektir. Araştırma, nitel bir yöntem çerçevesinde yürütülmüş; uluslararası literatür, politika belgeleri ve Eskişehir’e ilişkin kurumsal plan ve raporlar üzerinden doküman analizi yapılmıştır. Bu kapsamda iklim verileri, su yönetimi stratejileri ve yerel yönetim uygulamaları birlikte değerlendirilerek kentsel dirençlilik düzeyi analiz edilmiştir. Çalışmanın kapsamı, su kaynakları yönetimi, sıcaklık artışı eğilimleri ve bu süreçlerin kentsel altyapı ile sosyo-ekonomik yapılar üzerindeki etkileriyle sınırlandırılmıştır. Bulgular, Eskişehir’de iklim değişikliği etkilerinin başta su kaynakları üzerindeki baskı ve artan sıcaklık eğilimleri üzerinden belirginleştiğini göstermektedir. Porsuk Havzası’nın kentin içme ve kullanma suyu açısından taşıdığı kritik önem, kuraklık riskinin kentsel kırılganlığı artıran temel bir faktör hâline gelmesine yol açmaktadır. Ayrıca sıcaklık ve yağış rejimindeki düzensizliklerin, yalnızca çevresel değil; tarım, altyapı sürekliliği ve kent ekonomisi üzerinde de çok boyutlu etkiler ürettiğini göstermektedir. Bununla birlikte, ESKİ’nin 2025–2029 stratejik planı kapsamında geliştirilen su verimliliği hedefleri, yeni kaynak planlaması ve altyapı yatırımlarının, iklim uyumunun yerel ölçekte kurumsallaştırılması açısından önemli bir potansiyel sunmaktadır. Eskişehir örneği, iklim değişikliğinin kent ölçeğindeki etkilerini görünür kılmakta ve dirençli kent yaklaşımı bu risklerin yönetilebilirliğini artıran etkin bir politika zemini oluşturmaktadır. Kentlerin iklim değişikliğine karşı sürdürülebilir biçimde uyum sağlayabilmesi için, veriye dayalı planlama, kurumlar arası koordinasyon ve katılımcı

yönetişim mekanizmalarının eş zamanlı olarak güçlendirilmesi gerektiği çalışma ile vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Dirençli Kent, İklim Değişikliği, Sürdürülebilirlik, Kentsel Kırılganlık, Eskişehir

RESILIENT CITY IN INCREASING SUSTAINABILITY AGAINST CLIMATE CHANGE: THE CASE OF ESKİSEHIR

ABSTRACT

This study examines the impacts of climate change on cities in terms of infrastructure, environmental, and administrative effects within the framework of the resilient city approach. The concept of resilience provides a holistic analytical framework explaining the capacity of cities to maintain functions, adapt, and recover in the face of sudden shocks and long-term stress factors. The primary objective of the study is to reveal how climate change transforms areas of urban vulnerability and to evaluate the adaptation capacity developed by local governments against these risks through the case of Eskişehir. The research was conducted using a qualitative method, employing document analysis of international literature, policy documents, and institutional plans and reports related to Eskişehir. In this context, climate data, water management strategies, and local government practices were evaluated together to analyze the level of urban resilience. The scope of the study is limited to water resources management, temperature increase trends, and the effects of these processes on urban infrastructure and socio-economic structures. Findings indicate that the impacts of climate change in Eskişehir are becoming evident primarily through pressure on water resources and rising temperature trends. The critical importance of the Porsuk Basin for the city's drinking and utility water causes drought risk to become a fundamental factor increasing urban vulnerability. Furthermore, it demonstrates that irregularities in temperature and precipitation regimes produce multi-dimensional effects not only on the environment but also on agriculture, infrastructure continuity, and the urban economy. Nevertheless, the water efficiency goals, new resource planning, and infrastructure investments developed within the scope of ESKI's 2025–2029 strategic plan offer significant potential for institutionalizing climate adaptation at the local level. The case of Eskişehir renders the impacts of climate change at the urban scale visible, and the resilient city approach provides an effective policy framework that enhances the manageability of these risks. The study emphasizes that for cities to adapt sustainably to climate change, data-driven planning, inter-institutional coordination, and participatory governance mechanisms must be strengthened simultaneously.

Keywords: Resilient City, Climate Change, Sustainability, Urban Vulnerability, Eskişehir

GİRİŞ

Kentleşme süreçlerinin hızlanmasıyla birlikte derinleşen iklim değişikliği, etkilerini yalnızca doğal çevre üzerinde değil; enerji, su, ulaşım ve ekonomi gibi kentsel yaşamın tüm temel bileşenleri üzerinde hissettirmektedir. Modern kent planlamasından beklenen, kentlerin maruz kaldığı riskleri ve bu riskleri artıran yapısal faktörleri bütüncül bir perspektifle analiz etmesidir. Kentlerin çevresel ve ekonomik zorluklar karşısında sürdürülebilirlik dengesini koruyabilmesi; fiziksel altyapı yatırımlarının yanı sıra yönetim kapasitesi, paydaş katılımı ve stratejik planlama süreçlerinin etkinliğine bağlıdır (UN-Habitat, 2009).

Bu bağlamda “Direncililik” (Resilience) yaklaşımı, kentlerin ani şoklar (sel, kuraklık, sıcak dalgaları) ve yavaş gelişen stres faktörleri (su kıtlığı, kentsel ısı adası) karşısında işlevlerini sürdürebilme ve toparlanabilme kapasitesini açıklayan temel bir çerçeve sunmaktadır (Godschalk, 2003; Meerow vd., 2016). Yaşam alanlarını şekillendiren çevresel ve yönetsel unsurlar, kentsel dengeyi sağlayabilecek bir direnç kapasitesine sahip olmalıdır. İklim değişikliğinin kentler üzerindeki baskısı; özellikle su kaynaklarının azalması, kuraklık riskinin artması ve altyapı sistemlerindeki kırılganlıklar üzerinden belirginleşmektedir.

Bu çalışma, Eskişehir örneği üzerinden iklim değişikliğinin yarattığı baskı alanlarını “dirençli kent” yaklaşımıyla irdelemeyi hedeflemektedir. Araştırmada; Eskişehir’in su yönetimi, kuraklık riski ve yerel yönetim pratikleri; uluslararası politika belgeleri, yerel strateji raporları ve iklim verileri (sıcaklık/yağış anomalileri) üzerinden doküman analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Çalışmanın temel varsayımı; kentlerin sürdürülebilirliğinin yalnızca çevresel politikalarla değil; kurumsal koordinasyon, stratejik planlama ve katılımcı yönetim mekanizmalarıyla güçlendirilebileceğidir.

Çalışmanın hipotezi; Eskişehir’de iklim değişikliği etkilerinin özellikle su kaynakları ve sıcaklık artışı üzerinden belirginleştiği, bu durumun kentsel kırılganlığı artırdığı; ancak yerel düzeyde geliştirilen entegre su yönetimi ve paydaş katılımı uygulamalarının kentin direnç kapasitesini güçlendirdiğidir. Eskişehir’de iklim riskleri özellikle Porsuk Havzası üzerindeki su arzı baskısı ve kuraklık riski üzerinden somutlaşmaktadır. Kentin kırılganlığı yalnızca çevresel koşullarla değil; nüfus yoğunluğu ve altyapı yönetimi gibi demografik ve kurumsal dinamiklerle de şekillenmektedir (IPCC, 2007). Sonuç olarak, Eskişehir’in deneyimi; yerel düzeyde iklim uyum kapasitesini geliştirmeye yönelik stratejik yönetim anlayışının, kentsel direncililik ve sürdürülebilirlik açısından belirleyici bir araç olduğunu ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda çalışmada öncelikle dirençli kent hakkında teorik alt yapı kurularak dirençli kent, sürdürülebilirlik ve iklim değişikliği ilişkisine değinilmekte, sonrasında konu Eskişehir özelinde irdelenmektedir.

1. DİRENÇLİ KENT KAVRAMI VE TEMEL ÖZELLİKLERİ

Dirençli kent yaklaşımı, kentsel sistemlerde ortaya çıkan değişimler ve işlev kayıplarına karşı geliştirilen uyum ve toparlanma kapasitesini ifade etmektedir. Bu yaklaşım, yerel yönetimlerin kentsel direncililiği güçlendirme ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerini birlikte ele almasını mümkün kılan bütüncül bir kent modeline işaret etmektedir. Kentin fiziksel yapısı, doğal ve

beşerî unsurların etkileşimiyle şekillenmektedir. Beşerî unsurlar; yapı stoku, ulaşım altyapısı, teknik altyapı ağları, enerji ve haberleşme sistemleri gibi insan eliyle oluşturulmuş bileşenlerden oluşurken, doğal unsurlar arasında kentin topografik özellikleri belirleyici bir rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra kentte yaşayan topluluklar, karar alma ve uygulama süreçlerinde rol oynayan sosyal ve kurumsal aktörler olarak kentsel dirençliliğin temel paydaşlarını oluşturmaktadır (Godschalk, 2003).

Dirençli kent, kentsel dirençlilik kapasitesini güçlendirmeyi ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerini desteklemeyi amaçlayan; kentlerin yalnızca fiziksel altyapıdan ibaret olmadığını, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve çevresel bileşenlerin birlikte işlediği bütüncül bir sistem olduğunu kabul eden bir modeldir. Kentlerdeki bu sistem; aniden ortaya çıkan iç veya dış şoklara (sel, kuraklık, ekonomik kriz, altyapı arızaları vb.) karşı uyum gösterebilen, esnek hareket edebilen ve gerektiğinde dönüşüm üretebilen bir yapıdadır. Dirençlilik, kentin karşılaştığı olumsuz koşullara rağmen işlevlerini tamamen kaybetmeden devam ettirebilmesi, bozulmaları sınırlayabilmesi ve kısa sürede toparlanabilmesi açısından kritik bir kavramdır (Kavanoz, 2020). Kavram, kent yönetiminin kriz anında dayanma kapasitesinin ötesinde; kriz sonrası toparlanma sürecinde kamu hizmetlerinin sürekliliğini sağlayabilme yeteneğini de kapsamaktadır. Bu doğrultuda dirençli kent anlayışı, değişen koşullara uyum sağlayabilmeyi, riskleri yönetebilmeyi ve kentsel kapasiteyi sınırlayan yapısal engelleri hızlı biçimde dönüştürebilmeyi önemli bir yetenek alanı olarak tanımlamaktadır (Meerow vd., 2016).

Dirençli kentlerin temel özellikleri, sistemin risklere karşı hazırlık kapasitesini güçlendiren çok boyutlu bir niteliktedir. Bu özelliklerin başında, alternatif kaynak kullanımlarını belirleme becerisi gelmektedir. Sınırlı kaynaklar arasında geçiş yapabilme ve kaynakları yeniden dağıtabilme kapasitesi, kriz koşullarında sürekliliğin sağlanması açısından belirleyicidir. Dirençliliği güçlendiren bir diğer unsur, paydaşların deneyimlerinden öğrenebilme kapasitesidir. Yerel yönetimler, kamu kurumları, özel sektör ve sivil toplum, geçmiş deneyimlerden ders çıkararak ortak hedefler geliştirmelidir. Karar alma süreçlerinde birlikte hareket etme ve katılımcı süreçlerin; planlama, uygulama ve izleme aşamalarında sürdürülmesi gerekmektedir.

Dirençli kent yaklaşımı, kurumlar ve ağlar arasında etkili bir koordinasyonu gerekli kılar. Güçlü koordinasyon, görev dağılımının netleşmesini sağlarken kaynakların etkin kullanımına katkı sunar. Ayrıca dirençli kentler, yalnızca ani krizlere değil, yavaş ilerleyen stres faktörlerine (su kıtlığı, ekosistem kaybı vb.) karşı da hazırlıklı olmalıdır. Bu noktada, herhangi bir şok durumunda kesintileri en aza indirebilmek için yedek kapasite oluşturulması önemli bir gerekliliktir. Yedek kapasite; altyapı hizmetlerinin sürekliliğini sağlama ve kriz dönemlerinde temel hizmetlerin aksamasını engelleme açısından stratejik bir bileşendir (UNDP, 2021; Spaans & Waterhout, 2017).

Kentin dayanıklı olarak değerlendirilebilmesi; yoksulluğun azaltıldığı, toplumsal düzenin güçlendirildiği ve yönetsel yapının etkin işlediği bir yapıya bağlıdır. Kentsel dayanıklılık; temel ihtiyaçlara erişimin güvence altına alınması, istihdamın çeşitlendirilmesi, sağlık ve acil müdahale kapasitesinin güçlendirilmesiyle yakından ilişkilidir. Toplumsal dayanışma ağlarının geliştirilmesi, mali yönetimin sürdürülebilir kılınması ve arazi kullanım planlamasının risk

azaltımına odaklanması kriz dönemlerinde kentin işlevlerini korumasını sağlar. Çok aktörlü yönetim, veriye dayalı karar alma ve bütünleşik kalkınma planlarının düzenli güncellenmesi, dayanıklılığın kurumsal zeminini güçlendirmektedir (ARUP, 2015).

2. DİRENÇLİ KENT VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İLİŞKİSİ

Sürdürülebilirlik kavramı, günümüzde “sürdürülebilir kalkınma” yaklaşımıyla birlikte ele alınmakta; kalkınma hedefleri ile çevresel koruma arasında uzun vadeli bir denge kurulmasını amaçlamaktadır. Brundtland Raporu’nda (1987), gelecek kuşakların ihtiyaçlarını riske atmadan bugünün gereksinimlerini karşılamayı temel ilke olarak benimseyen sürdürülebilirlik; hızlanan kentleşme süreciyle birlikte kentsel sorunların odağına yerleşmiştir. Artan çevresel baskılar ve kaynak tüketimi, birey refahının korunması ve toplumsal yaşamın devamlılığı için dirençli ve sürdürülebilir bir kentleşme anlayışını zorunlu kılmaktadır (Erdem, 2022). Bu bağlamda kentsel sürdürülebilirlik, Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) içinde de temel bir yönelimdir. Özellikle 11. Amaç olan "Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar", kentlerin güvenli, kapsayıcı, dirençli ve sürdürülebilir olmasını öncelikli bir hedef olarak tanımlamaktadır (UN, 2015).

Birleşmiş Milletler, dirençli kent yaklaşımını özellikle afet riski azaltımı perspektifiyle ele alarak yerel yöneticiler için stratejik ilkeler geliştirmiştir. Bununla ilgili olarak kentlerin; afetlere karşı yalnızca müdahale kapasitesiyle değil; önleme, hazırlık ve uzun vadeli planlama düzeyinde de güçlendirilmesi gerekmektedir. Kurumsal organizasyonun netleşmesi, stratejik planlarda risk azaltımının temel ilke olarak benimsenmesi ve katılımcı süreçlere dayalı risk senaryolarının oluşturulması bu sürecin yapı taşlarını oluşturmaktadır. Özellikle yaşlılar, çocuklar ve düşük gelir grupları gibi kırılgan kesimlerin ihtiyaçlarına odaklanan “risk bilgili planlama” yaklaşımı, sosyal adaletin sağlanması açısından da kritik önem taşımaktadır.

Doğal ekosistemlerin korunması, kentsel dirençliliğin ekolojik boyutunu oluştururken; idari kapasitenin artırılması ve toplumun risk farkındalığının güçlendirilmesi yönetsel boyutu desteklemektedir. Afet sonrası süreçlerin sadece “yeniden inşa” değil, “daha iyisini inşa etme” (Build Back Better) ilkesiyle daha güvenli mekânlar yaratma fırsatı olarak görülmesi, sürdürülebilirliğin devamlılığı açısından esastır (UNISDR, 2012). Türkiye bağlamında, afet hazırlık süreçlerinde koordinasyonun sağlanması amacıyla 2020 yılında İletişim Başkanlığı bünyesinde Stratejik İletişim ve Kriz Yönetimi Başkanlığı’nın kurulması, kriz yönetiminin kurumsallaşması adına önemli bir adım teşkil etmiştir (İletişim Başkanlığı, 2020).

Uluslararası düzeyde kurulan merkezler ve ağlar, yerel yönetimler için önemli destek mekanizmalarıdır. Örneğin; Afrika bölgesinde faaliyet gösteren DiMSUR, iklim değişikliğine uyum ve dirençlilik alanlarında kentlerin teknik kapasitelerini geliştirmeyi amaçlamaktadır (DiMSUR, 2025). Benzer şekilde MCR2030 (Making Cities Resilient 2030) girişimi, şehirler arası öğrenme ağları kurarak teknik uzmanlık ve deneyim paylaşımı sağlamaktadır (MCR2030, 2025). Birleşmiş Milletler Afet Riskini Azaltma Ofisi (UNDRR) ise doğa temelli çözümleri teşvik ederek yerel yönetimlerin finansmana erişimini ve strateji geliştirme becerilerini destekleyen küresel bir rehber görevi görmektedir.

Son olarak, Resilient City gibi uzmanlık yapılanmaları; risk değerlendirmesi, eylem planı oluşturma ve uygulama mekanizmalarının tasarımı gibi üç temel aşamada belediyelere

danışmanlık sunmaktadır (Resilient City, 2025). Bu tür ağlar ve kurumlar, yerel yönetimlerin yalnızca kriz anındaki müdahale kapasitesini değil; önleme, hazırlık ve uyum süreçlerini de kurumsallaştırmalarını kolaylaştırarak sürdürülebilir bir kentsel geleceğin inşasına katkı sunmaktadır.

3. DİRENÇLİ KENT VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İLİŞKİSİ

20. yüzyıl itibarıyla iklim sisteminde yaşanan değişimler, dünya genelinde ciddi çevresel ve toplumsal tahribatlara yol açmaktadır. Bu durum, iklim değişikliğine yönelik önlemlerin uluslararası siyasetin ve küresel yönetişimin temel gündemlerinden biri hâline gelmesine neden olmuştur. Birleşmiş Milletler (BM), iklim değişikliğinin sınır aşan etkileri nedeniyle konuyu ortak politika gündemine taşımış ve bilimsel bilgi üretiminin kurumsallaştırılmasını desteklemiştir. Bu kapsamda 1988 yılında kurulan Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC), yayımladığı raporlarla iklim politikalarının şekillenmesinde en önemli referans kaynağı hâline gelmiştir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2015).

İklim değişikliği ve çevresel bozulma tartışmaları, özellikle 1970’li yıllardan itibaren daha görünür bir olgu hâline gelmiştir. Çevre bilincinin yükselmesiyle birlikte, bu sorunların yerel ölçeği aşan ve tüm dünyayı ilgilendiren yapısal bir risk alanı olduğu vurgulanmıştır. Richard Register’a göre kentlerin kontrolsüz genişlemesi ve artan kaynak ihtiyacı, doğal çevrenin bozulmasını hızlandıran temel dinamiklerden biridir. Register, kentlerin ekolojik hedeflere göre yeniden düzenlenmesi ve doğayla uyumlu bir planlama anlayışının benimsenmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşımda yerleşim alanları belirlenirken ekolojik dengenin korunması, su ve toprak çeşitliliğinin sürekliliğinin sağlanması ve doğal sistemlerin taşıma kapasitesinin aşılmaması kritik öneme sahiptir (Register, 1987).

Sıcaklıkların artmasıyla birlikte kentlerde iklim değişikliği kaynaklı riskler giderek yükselmektedir. Kentlerin yoğun nüfus yapısı ve yapıları çevresi, bu etkilerin şiddetini artırmaktadır. İklim değişikliği; kentsel altyapı ağlarından kamu hizmetlerine kadar birçok alanda belirgin sonuçlar doğurmaktadır (Revi vd., 2014). Özellikle yüksek sıcaklıklar su kullanımını artırarak mevcut su kaynakları üzerinde baskı oluşturmakta ve su arzının sürdürülebilirliğini zayıflatmaktadır. Su kaynaklarında yaşanan azalma yalnızca içme suyu temini açısından değil; tarım, enerji ve sanayi gibi suya bağımlı sektörlerin sürekliliği açısından da ekonomik kırılganlığı artırmaktadır. Ayrıca su kıtlığına bağlı olarak kalitenin bozulması, kamu sağlığını tehdit eden salgın risklerini ve erozyon gibi çevresel bozulmaları derinleştirmektedir (EEA, 2012).

Kırılganlık (Vulnerability); iklim değişikliğinin şiddeti ile sistemin bu etkilere ne derece hassas olduğu ve uyum kapasitesinin birleşimiyle ortaya çıkar (IPCC, 2007). Kentleri iklim değişikliğine karşı dirençli hâle getirmenin ilk adımı, o kente özgü kırılganlık alanlarının tespit edilmesidir. Kentsel kırılganlığı belirleyen unsurlar çok boyutludur:

- **Demografik Faktörler:** Nüfus yoğunluğu, yaşlı ve çocuk nüfus oranları.
- **Fiziksel Faktörler:** Coğrafi konum, yerleşim dokusu ve mekânsal form.
- **Ekonomik Faktörler:** Maddi kaynaklar ve kentin krizle baş edebilme kapasitesi.
- **Çevresel Faktörler:** Yeşil alan miktarı, yağış anomalileri ve ekosistem sağlığı.

- **Kurumsal Faktörler:** İklim eylem planlarının varlığı, yerel yönetimlerin hazırlık düzeyi ve kent planlama süreçlerinde iklimsel değişkenlerin dikkate alınması (UN-Habitat, 2011).

Türkiye’de yerel ölçekte planlama ve uygulama kapasitesinin güçlendirilmesi amacıyla büyükşehir belediyelerinin iklim eylem planları hazırlaması stratejik bir hedef olarak belirlenmiştir (Talü, 2019). Bu süreçte Kent Konseyleri gibi paydaş katılımı mekanizmalarının işletilmesi, yönetim kapasitesini artırarak dirençlilik yaklaşımının toplumsal düzeyde sahiplenilmesini sağlamaktadır (OECD, 2009). Yerel iklim planları, uyum ve azaltım politikalarının yerel düzeyde kurumsallaştırılmasına imkân tanıyan en somut araçlardır.(Algedik, 2013)

Sonuç olarak, dirençli bir kentsel altyapının inşası yalnızca teknik uygulamalarla değil; finansal, kurumsal ve toplumsal boyutların entegre edilmesiyle mümkündür. Su ve enerjiye kesintisiz erişimin güvence altına alınması, düzenli risk analizlerinin planlama süreçlerine dâhil edilmesi ve toplumda farkındalığın artırılması, iklim risklerine karşı bütüncül bir dirençlilik yaklaşımının temelini oluşturmaktadır.

4.İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ESKİŞEHİR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

İklim değişikliğinin kentler üzerindeki olumsuz etkilerinin temel belirleyicilerinden biri, sıcaklık değerlerinde gözlenen istikrarlı artıştır. Sıcaklık artışına bağlı olarak buharlaşma oranlarının yükselmesi ve yağış rejiminde yaşanan düzensizlikler, özellikle iç bölgelerdeki su kaynakları üzerinde belirgin bir baskı oluşturmaktadır. Eskişehir özelinde bu süreç; yer altı su rezervlerinde dikkat çekici bir azalmaya yol açmakta ve kentin su güvenliği açısından kritik bir kırılganlık alanı ortaya çıkarmaktadır.

Eskişehir’in içme ve kullanma suyu ihtiyacının karşılanmasında merkezi bir role sahip olan **Porsuk Havzası** ve Porsuk Çayı üzerinde son yıllarda ciddi kuraklık belirtilerinin tespit edilmesi, su arzının sürdürülebilirliği açısından risklerin arttığını göstermektedir.

“Eskişehir’de iklim değişikliğinin su kaynakları üzerindeki etkileri, özellikle Porsuk Çayı ve Porsuk Havzası’nda gözlenen debi kayıpları üzerinden daha görünür hâle gelmektedir. Güncel değerlendirmeler, Porsuk Çayı’ndaki su seviyesinin ve akış kapasitesinin kritik düzeyde azaldığını ortaya koymaktadır. Yapılan ölçümlerde çay debisinin yaklaşık %35 oranlarına kadar gerilediği belirtilmektedir (İstikbal Gazetesi, 2025). Bu durum, yalnızca yüzey su kaynaklarının azalmasına değil, aynı zamanda yer altı su rezervlerinin beslenme kapasitesinin zayıflamasına da neden olmaktadır. Debide meydana gelen bu düşüş, tarımsal sulama faaliyetlerinde suya erişimi zorlaştırırken; su kalitesinin bozulması, ekosistem dengesinin kırılganlaşması ve kentsel su güvenliğinin risk altına girmesi gibi çok boyutlu sonuçlar üretmektedir. Özellikle uzun süreli kuraklık koşulları ve artan buharlaşma oranları dikkate alındığında, Porsuk Havzası üzerindeki baskının gelecekte daha da derinleşebileceği değerlendirilmektedir. Bu durum, Eskişehir’de su yönetimi politikalarının yalnızca mevcut ihtiyaçlara göre değil; iklim risk projeksiyonlarını esas alan sürdürülebilir ve direnç odaklı bir planlama anlayışıyla yeniden ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.”

Bu kapsamda ESKİ Genel Müdürlüğü tarafından su kaynaklarının korunması ve hizmet sürekliliğinin güvence altına alınmasına yönelik stratejik çalışmalar yürütülmektedir. Su

yönetiminin kurumsal düzeyde güçlendirilmesi yönünde önemli adımlar atılsa da kentin geleceğini koruyabilmek adına suyun daha bilinçli ve verimli kullanılması bir zorunluluktur. Porsuk Çayı'nın kirlenmesini önlemeye yönelik tedbirlerin artırılması ve toplumun su tasarrufu konusunda daha yüksek bir farkındalık düzeyine ulaşması, dirençli bir Eskişehir inşası için büyük önem taşımaktadır. Aşağıdaki **Görsel 1** de iklim değişikliği ve kuraklık etkisiyle Porsuk Havzası'nda meydana gelen su kaybı ve kuraklık görünümü yer almaktadır.

Görsel 1:Porsuk Havzası'nda meydana gelen su kaybı ve kuraklık görünümü

Kaynak: Eskişehir Büyükşehir Belediyesi ,2024

İklim kriziyle derinleşen su stresi ve sürdürülebilir olmayan sulama pratikleri, tatlı su ekosistemlerini ciddi bir risk döngüsüne sokmaktadır. Eskişehir özelinde iklim değişikliğinin somut etkileri, su varlıklarındaki azalma eğilimiyle her geçen gün daha görünür hale gelmektedir. Kentin en stratejik doğal su kaynaklarından biri olan **Sakaryabaşı**, bu sürecin etkisiyle kuruma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır.

Sakaryabaşı'nda gözlenen bu gerileme, yalnızca ekosistem dengesinin korunması açısından değil; aynı zamanda yerel su güvenliği ve uzun vadeli kentsel su yönetimi stratejileri açısından da acilen ele alınması gereken temel bir kırılganlık alanıdır. Sakaryabaşı gibi hayati kaynaklarda yaşanan debi azalması; iklim değişikliğine bağlı sıcaklık artışı, yükselen buharlaşma oranları ve kontrolsüz su tüketiminin yerel ölçekteki en somut yansımalarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu durum, su kaynaklarının yönetiminde geleneksel yaklaşımlardan ziyade, iklim risklerini merkeze alan dinamik bir planlama anlayışına geçilmesinin zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Aşağıda sunulan Görsel 2'de görüldüğü üzere, iklim değişikliğine bağlı su kaybı bölgedeki ekolojik sürdürülebilirliği tehdit eden bir boyuta ulaşmıştır.

Görsel 2: Sakaryabaşı Kaynağında Kuraklık Görünümü

Kaynak: Anadolu Ajansı,2024

Eskişehir'in Çifteler ilçesinde yer alan **Sakaryabaşı** kaynağının kuruma noktasına yaklaşması, iklim değişikliğinin yerel ölçekteki en somut yansımalarından biridir. Artan hava sıcaklıkları buharlaşma oranlarını yükselterek su arzının azalmasına neden olmakta ve mevcut su kaynakları üzerindeki baskıyı derinleştirmektedir. Sıcaklık artışı yalnızca su varlıklarının azalmasına yol açmakla kalmamakta; aynı zamanda suya olan talebi ve tüketimi de artırarak kentsel su yönetimi açısından çift yönlü bir risk alanı oluşturmaktadır. Günümüzde birçok kent, artan su talebini karşılayabilmek amacıyla havzalar arası su transferi gibi stratejik yöntemlere yönelmektedir (EEA, 2012). Bu durum, su güvenliğinin giderek daha kritik bir planlama disiplinine dönüştüğünü ve kaynakların sürdürülebilir yönetiminin bir zorunluluk haline geldiğini kanıtlamaktadır.

4.1. İklim Değişikliğine Karşı Eskişehir'in Kırılganlığı

Eskişehir'in iklim değişikliğine karşı kırılganlığı; demografik, çevresel, ekonomik ve kurumsal faktörlerin etkileşimiyle çok boyutlu bir yapı sergilemektedir:

- **Demografik ve Çevresel Faktörler:** Kentteki nüfus yoğunluğunun artması; enerji ve gıda talebini yükseltirken, tarım alanlarının amaç dışı kullanımına yönelik baskıları artırmaktadır. Bu durum su kaynakları üzerindeki yükü ağırlaştırmakta, arazi kullanım biçimlerini dönüştürmekte ve kentsel ekosistem dengesini bozmaktadır. Çevresel açıdan ise toprak verimliliğinin azalması, besin döngüsünün bozulması ve sulama sistemlerinin zayıflaması gibi sonuçlar kentsel çevre üzerinde belirgin baskılar

üretmektedir. Ayrıca, erozyon süreçlerinin hızlanması, hava kalitesinin düşmesi ve kentsel ısı adası etkisinin güçlenmesi, çevresel kırılganlığı artıran temel unsurlar arasındadır.

- **Ekonomik Faktörler:** İklim değişikliği, finansal kayıplara bağlı olarak kent ekonomisinde yapısal bozulmalara yol açabilmektedir. Su temini maliyetlerinin yükselmesi ve tarımsal verim kayıpları, hem şehir ekonomisi hem de çevre yerleşmelerin ekonomik sürekliliği açısından ciddi bir risk oluşturmaktadır. Bu boyutuyla iklim değişikliği, yalnızca çevresel bir sorun değil; üretim, gelir ve yaşam kalitesi üzerinde doğrudan etkiler üreten ekonomik bir risk faktörü haline gelmiştir.
- **Kurumsal Faktörler:** Eskişehir’de iklim risklerine karşı yönetsel yapının güçlendirilmesine yönelik stratejik adımlar atılmaktadır. **ESKİ Genel Müdürlüğü’nün 2025–2029 Stratejik Planı** çerçevesinde hazırlanan afet ve acil durum eylem planları, kentin dirençlilik kapasitesini geliştirmeye yönelik kurumsal bir kararlılığı temsil etmektedir. Paydaş katılımının teşvik edilmesi ve kırılganlık alanlarının tespiti, yerel yönetim kapasitesini desteklemektedir. Toplumsal bilinçlendirmeye yönelik farkındalık faaliyetleri ise dirençlilik yaklaşımının yalnızca teknik altyapı boyutuyla değil, aynı zamanda davranışsal dönüşümle bir bütün olarak ele alındığını göstermektedir.

4.2.İklim Etkisi Sıcaklık Değişkenleri

ESKİSEHİR	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık
Ölçüm Periyodu (1991 - 2024)													
Ortalama Sıcaklık (°C)	0,1	1,7	5,3	10,1	14,8	19,0	22,0	22,1	17,6	12,1	6,0	2,0	11,1
Ortalama En Yüksek Sıcaklık (°C)	4,3	7,2	11,9	17,3	22,3	26,7	29,9	30,2	26,1	20,3	12,8	6,6	18,0
Ortalama En Düşük Sıcaklık (°C)	-3,9	-3,3	-0,8	3,2	7,3	11,2	13,8	13,8	9,2	5,0	0,2	-1,6	4,5
Ortalama Güneşlenme Süresi (saat)	2,7	4,0	5,2	6,2	8,2	9,9	11,4	10,7	8,8	6,3	4,6	2,5	6,7
Ortalama Yağışlı Gün Sayısı	7,94	7,59	7,76	7,35	6,38	4,26	2,15	1,88	2,91	5,59	5,97	8,32	68,1
Aylık Toplam Yağış Miktarı Ortalaması (mm)	33,0	28,2	29,9	44,1	42,3	24,2	15,0	11,2	17,2	35,0	33,4	42,4	355,9
Ölçüm Periyodu (1991 - 2024)													
En Yüksek Sıcaklık (°C)	20,3	21,8	28,1	31,1	35,0	37,8	40,6	41,6	38,4	34,2	27,1	21,4	41,6
En Düşük Sıcaklık (°C)	-27,8	-28,6	-12,0	-10,4	-2,2	0,5	5,0	4,8	-2,0	-6,8	-12,2	-19,2	-28,6

Grafik 1: Eskişehir Sıcaklık ve Yağış Anomalileri

Kaynak: Meteoblue (2025)

Eskişehir’de iklim değişikliğinin etkilerini ortaya koyan en temel göstergeler, sıcaklık ve yağış rejiminde zaman içinde meydana gelen yapısal değişimlerdir. Kentin uzun dönemli iklim verileri incelendiğinde, sıcaklık değerlerinde belirgin bir artış eğilimi gözlemlenmekte ve ekstrem sıcak dönemlerin yaşanma sıklığının arttığı görülmektedir. Bu durum, iklim değişikliğinin yerel ölçekteki etkilerinin geçici hava olaylarıyla sınırlı kalmadığını; kentin genel iklim karakterini dönüştüren uzun vadeli bir sürecin parçası olduğunu kanıtlamaktadır.

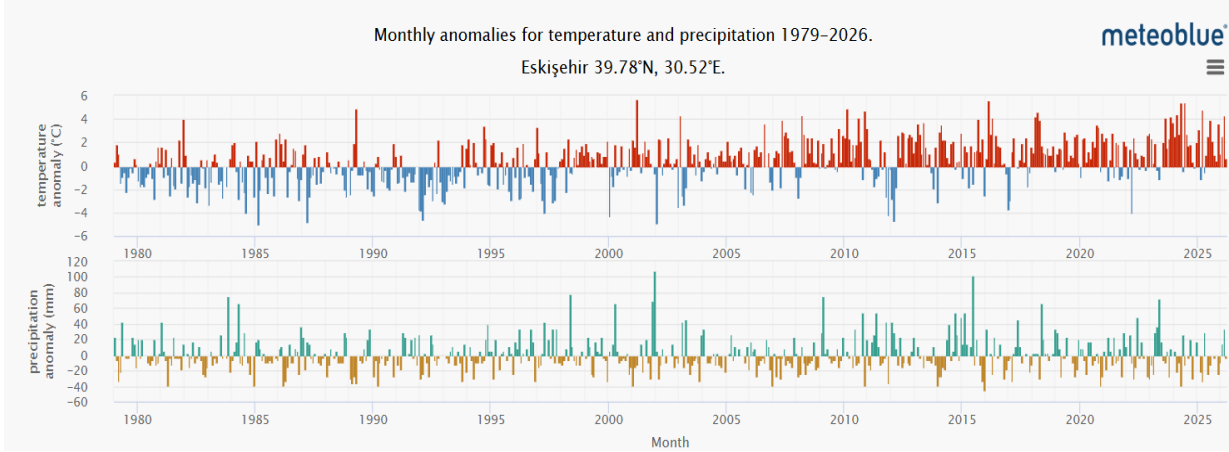
Eskişehir’e ilişkin iklim verilerini içeren **Meteoblue diyagramı (2025)**, son 40 yıldaki değişimi iki ana eksenle sunmaktadır:

- **Sıcaklık Anomalileri (Üst Grafik):** Aylara göre sıcaklık değişimlerini yansıtan bu grafikte kırmızı tonlar mevsim normallerinin üzerindeki ayları, mavi tonlar ise

ortalamanın altındaki serin ayları ifade etmektedir. Zaman içinde kırmızı tonların baskın hale gelmesi, Eskişehir’de sıcak geçen ayların sayısındaki artışı açıkça ortaya koymaktadır. Bu eğilim, küresel ısınmanın yerel yansıması olarak değerlendirilmekte; buharlaşma oranlarını yükselterek su kaynakları üzerindeki baskıyı artırmakta, enerji talebini büyütmede ve kentsel ısı adası etkisini güçlendirerek yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir.

- **Yağış Anomalileri (Alt Grafik):** 1979’dan günümüze kadar olan süreci kapsayan bu grafik, aylık yağış miktarlarının 1980–2010 dönemi ortalamasına kıyasla değişimini göstermektedir. Yeşil tonlar normalden daha ıslak, kahverengi tonlar ise daha kurak dönemleri simgelemektedir. Veriler, Eskişehir’de yağış rejiminin giderek daha düzensizleştiğini ve kuraklık baskısının kronikleştiğini doğrulamaktadır. Yağışlardaki bu kararsız yapı; tarımsal üretim, yer altı sularının beslenmesi ve içme suyu arz güvenliği açısından kentin kırılganlığını artıran temel bir risk faktörüdür.

Aylık Sıcaklık ve Yağış Anomalileri - İklim Değişikliği Eskişehir

Grafik 2: Eskişehir Sıcaklık ve Yağış Anomalileri

Kaynak: Meteoblue, (2026)

“Eskişehir’de iklim değişikliğinin etkileri, özellikle Porsuk Havzası ve Porsuk Barajı çevresinde gözlenen su kayıpları üzerinden daha belirgin hâle gelmektedir. Güncel değerlendirmeler, baraj doluluk oranlarında ciddi düşüşler yaşandığını ve mevcut rezervlerin kritik seviyelere yaklaştığını ortaya koymaktadır. Özellikle kuraklık koşullarının uzun süreli hâle gelmesi ve yağış rejimindeki düzensizlikler, kentin içme ve kullanma suyu güvenliği açısından önemli bir risk alanı oluşturmaktadır. Geçmiş yıllarla karşılaştırıldığında rezervlerdeki gerilemenin boyutu daha net biçimde görülmektedir. Nitekim 2018 yılında yaklaşık %60–70 seviyelerinde olduğu belirtilen baraj doluluk oranının, 2025 yılı itibarıyla %42–44 bandına gerilediği; güncel ölçümlerde ise yaklaşık %31 seviyelerine kadar düştüğü ifade edilmektedir. (GZT26 Gazetesi, 2026). Bu veriler, Eskişehir’de hidrolojik kuraklığın giderek derinleştiğini göstermektedir. Bununla birlikte sıcaklık artışına bağlı buharlaşma oranlarının yükselmesi, yüzey sularındaki azalmayı hızlandırarak yer altı su rezervleri üzerindeki baskıyı artırmaktadır. Bu süreç, Eskişehir’de su yönetimi politikalarının iklim riskleri doğrultusunda yeniden yapılandırılmasını ve sürdürülebilir kaynak planlamasının güçlendirilmesini zorunlu hâle getirmektedir.”

Sonuç olarak bu iklim göstergeleri; iklim değişikliğinin Eskişehir için yalnızca meteorolojik bir değişim olmadığını; su yönetimi, tarım, ekosistem dengesi ve kentsel altyapı üzerinde çok boyutlu etkiler üreten yapısal bir risk alanı yarattığını ortaya koymaktadır. Bu verilerin birlikte değerlendirilmesi, kentin uyum kapasitesinin güçlendirilmesini ve su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimini daha stratejik bir planlama konusu haline getirmektedir.

Sıcaklık ve yağış anomalilerindeki bu değişimlerin sistematik olarak izlenmesi, kentin iklim uyum politikalarının geliştirilmesi ve su yönetimi stratejilerinin güçlendirilmesi açısından temel bir veri zemini sağlamaktadır. Grafiklerdeki renk dağılımları incelendiğinde; kırmızı tonlarla simgelenen "normal üstü sıcaklıkların" zamana yayılmış artışı ile kahverengi tonlarla simgelenen "kurak dönemlerin" sıklığı arasındaki korelasyon, Eskişehir'in iklim risk profilini netleştirmektedir.

Bu iki göstergenin birlikte değerlendirilmesi, iklim değişikliğinin kent ölçeğinde sadece bir tahmin değil, ölçülebilir bir gerçeklik haline geldiğini ortaya koymaktadır. Sıcak geçen ayların artması buharlaşmayı tetikleyerek su rezervlerini tüketirken, yağış anomalilerinin yarattığı düzensizlik ise su arzının sürekliliği üzerinde ciddi bir belirsizlik yaratmaktadır. Bu dinamik, hem yer altı ve yüzey su kaynaklarının sürdürülebilirliğini hem de kentsel altyapının hizmet kapasitesini doğrudan etkileyerek Eskişehir'in iklim risklerine karşı kırılganlığını derinleştirmektedir. Dolayısıyla, bu veriler ışığında oluşturulacak stratejik planlamalar, kentsel dirençliliğin sağlanmasında en kritik basamağı oluşturmaktadır.

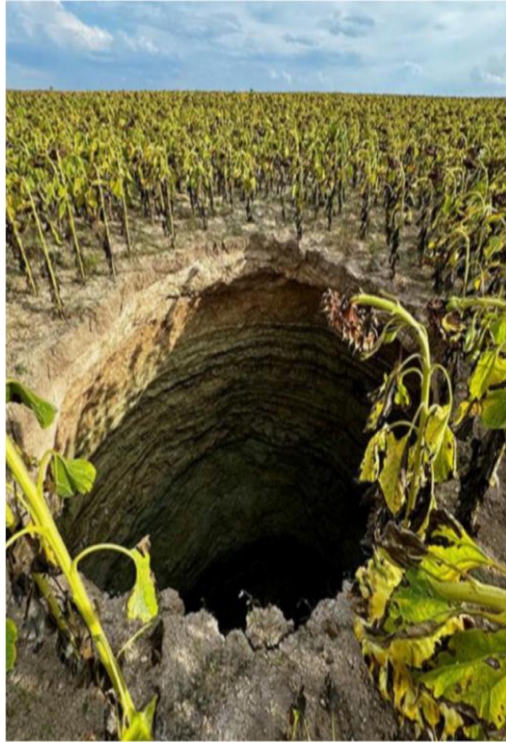
4.3. Jeolojik Riskler: Bilinçsiz Sulama ve Obruk Oluşumları

İklim krizinin derinleştirdiği kuraklık koşulları ve sürdürülebilir olmayan sulama pratikleri, yer altı su seviyelerinde kritik düşüşlere neden olmaktadır. Bu durum, özellikle Konya havzasında görmeye alışık olduğumuz obruk oluşumlarının Eskişehir'de de bir güvenlik riski olarak belirmesine yol açmıştır. Yer altı sularının aşırı çekimi, zemin yapısında boşluklar oluşturarak jeolojik stabiliteyi bozmakta ve çökmeleri tetiklemektedir. TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası tarafından hazırlanan raporda, Sivrihisar çevresindeki obruk oluşumlarının yer altı su seviyesindeki düşüş ve kontrolsüz su kullanımıyla ilişkili olduğu belirtilmektedir. Güncel basın haberleri ise bu riskin halen devam ettiğini ve yeni obruk oluşumlarının gözlemlendiğini ortaya koymaktadır. Görsel 3 ve 4'te yer altı sularının bilinçsiz tüketimi sonucunda oluşan obruklarla, iklim krizine bağlı çevresel ve jeolojik risklerin somut bir yansımasını gösteren örnekler arasındadır.

Görsel 3: Sivrihisar (Kaldırım Mahallesi), Obruk görünümü

Kaynak:TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Eskişehir Şubesi (2020)

Görsel 4 : Çifteler, bir Ayçiçek tarlasında oluşan Obruk görünümü

Kaynak: Dailymotion,(2024)

Eskişehir’deki obruk örnekleri, bu riskin zamansal ve mekânsal olarak genişlediğini kanıtlamaktadır:

- **2019:** Sivrihisar (Kaldırım Mahallesi), 17 metre derinlik.

- **2021:** Sivrihisar (Yeniköy Mahallesi), ikinci oluşum.
- **2024:** Çifteler, bir Ayçiçek tarlasında tespit edilen yeni obruk.

Bu gelişmeler, iklim değişikliğinin Eskişehir için yalnızca bir su arzı sorunu değil; aynı zamanda zemin güvenliğini ve arazi kullanım sürekliliğini tehdit eden çok boyutlu bir kırılganlık alanı yarattığını ortaya koymaktadır.

4.4. İklim Değişikliğine Karşı Paydaş Katılımı ve Yönetişim

İklim değişikliğine karşı dirençlilik, teknik yatırımların ötesinde, çok aktörlü bir iş birliği ve kurumlar arası koordinasyon sürecidir. **ESKİ Genel Müdürlüğü**'nün stratejik hedeflerine ulaşabilmesi, paydaş katılımının etkin yapılandırılmasına bağlıdır:

- **İç Paydaşlar:** Karar alma ve uygulama kapasitesini şekillendiren Genel Kurul, Yönetim Kurulu ve kurum personeli bu sürecin merkezindedir.
- **Stratejik Dış Paydaşlar:** Valilik, Büyükşehir Belediyesi, ilçe belediyeleri (Alpu, Beylikova, Çifteler, Günyüzü vb.), Tarım ve Orman İl Müdürlüğü ve halk, uygulamanın sahadaki başarısını belirlemektedir.
- **Destekleyici Dış Paydaşlar:** Üniversiteler, STK'lar, odalar ve borsalar; bilimsel verinin yerel politikaya aktarılması ve toplumsal farkındalığın yaygınlaştırılması açısından kritik rol oynamaktadır.

4.5. Stratejik Eylem Planları ve Gelecek Projeksiyonu

ESKİ 2025–2029 Stratejik Planı, iklim kriziyle mücadele ve su kaynaklarının korunması noktasında bütüncül bir yol haritası sunmaktadır. Planın temel eksenleri şunlardır:

4.5.1. Kentsel Su Verimliliği Stratejileri

Su yönetimi, teknik bir hizmetten ziyade yasal, idari ve teknik boyutları olan bir politika alanı olarak ele alınmaktadır. Bu kapsamda;

- **Mevzuat Geliştirme:** 2560 sayılı Kanun'un güncellenmesi ve kapsamlı bir "**Su Kanunu**" ile yetki karmaşasının giderilmesi.
- **Entegre Yönetim:** Suya duyarlı kentsel tasarım uygulamalarının yaygınlaştırılması ve suyun havza içinde tutulmasını sağlayacak yöntemlerin geliştirilmesi.
- **Teknolojik Dönüşüm:** Su ve atıksu altyapısının yenilenebilir enerji kaynaklarıyla entegre edilerek işletme maliyetlerinin düşürülmesi ve karbon ayak izinin azaltılması.

4.5.2. Faaliyet Alanları ve Hizmet Kapasitesi

ESKİ'nin hizmet sunumu; su kaynaklarının korunması, kayıp-kaçak oranlarının minimize edilmesi ve kurumsal kapasitenin dijital dönüşümle güçlendirilmesi üzerine kurgulanmıştır. Özellikle Porsuk Havzası'nın dışsal kirlilik etkilerinden korunması ve içme suyunun tarımsal sulamada aşırı kullanımının önlenmesi, kentin su güvenliği projeksiyonunda öncelikli başlıklar olarak belirlenmiştir.

Eskişehir özelinde hazırlanan bu stratejik çerçeve; kentin iklim değişikliğine karşı dirençliliğini artırmayı ve su kaynakları yönetimi üzerinden sürdürülebilir bir gelecek inşa etmeyi

hedeflemektedir. İklim risklerinin kurumsal risk değerlendirme süreçlerine dahil edilmesi ve toplumda "tasarruf kültürü" nün yerleştirilmesi, bu sürecin başarısı için temel ön koşuldur.

SONUÇ

İklim değişikliğinin kentler üzerindeki çok boyutlu etkilerini “dirençli kent” yaklaşımı çerçevesinde ele alan bu çalışma, Eskişehir özelinde kentsel kırılganlık alanlarını, uyum kapasitesini ve yerel yönetim pratiklerini değerlendirmiştir. Kentleşme dinamiklerinin hızlandığı günümüzde iklim krizi, yalnızca çevresel bir sorun olarak değil; su güvenliği, altyapı sürekliliği, sağlık ve yönetsel kapasite gibi temel kentsel sistemleri dönüştüren yapısal bir risk alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda dirençlilik yaklaşımı, Eskişehir’de iklim değişikliği etkilerinin özellikle su kaynakları üzerindeki baskı ve sıcaklık artışı eğilimi üzerinden somutlaştığını göstermektedir. Kentin içme ve kullanma suyu açısından hayati öneme sahip olan Porsuk Havzası üzerindeki kuraklık riski, su arzının sürdürülebilirliği bakımından belirgin bir kırılganlık alanı oluştururken; yağış rejimindeki anomaliler sadece su yönetimini değil, ekosistem bütünlüğünü ve kent ekonomisini de baskılamaktadır.

Eskişehir örneği, kentsel kırılganlığın yalnızca çevresel koşullardan türemediğini; demografik yoğunlaşma, tüketim alışkanlıkları ve kurumsal planlama kapasitesi gibi yönetsel dinamiklerle derinleştiğini kanıtlamaktadır. Özellikle bilinçsiz sulama pratikleri ve yer altı suyu kullanımındaki artışın obruk oluşumu gibi jeolojik sonuçlarla ilişkilendirilmesi, iklim değişikliği etkilerinin insan faaliyetleriyle şiddetlenen bir “kentsel risk üretim süreci” niteliği taşıdığını ortaya koymaktadır. Çalışmanın hipotezi doğrultusunda, Eskişehir’de bu risklerin artmasına karşın, yerel düzeyde geliştirilen stratejik planlama ve paydaş katılımı mekanizmalarının direnç kapasitesini güçlendirme potansiyeline sahip olduğu görülmüştür. ESKİ Genel Müdürlüğü’nün 2025–2029 Stratejik Planı çerçevesinde belirlenen entegre su yönetimi ve verimlilik hedefleri, iklim uyum gündeminin yerel yönetim düzeyinde kurumsallaştırılmaya başlandığının somut bir göstergesidir.

Araştırma, mevcut stratejik yönelimlerin önemini vurgulamakla birlikte, gelecekteki çalışmalar için belirli sınırlılıklara ve geliştirilmesi gereken alanlara da işaret etmektedir. Temel verilerin doküman incelemesine dayanması, yerel politika hedeflerinin sahaya yansımaya düzeyinin ölçülmesini sınırlı kılmıştır. Gelecek araştırmaların, stratejik plan çıktılarını izlenebilir performans göstergeleriyle analiz etmesi ve iklim projeksiyonları ile su arz-talep dengesi arasında senaryo bazlı istatistiksel değerlendirmeler yapması, bilimsel zemini daha da güçlendirecektir. Ayrıca kentsel kırılganlığın mahalle ölçeğinde haritalanması ve paydaş katılımının etkinliğinin nitel yöntemlerle saha düzeyinde ölçülmesi, iklim uyum politikalarının daha hedefli ve kapsayıcı şekilde tasarlanmasına olanak sağlayacaktır.

Sonuç olarak Eskişehir, iklim değişikliğine uyum ve su güvenliği ekseninde kentsel dirençliliğin geliştirilmesi açısından önemli bir uygulama alanı sunmaktadır. Dirençliliğin kalıcı hale gelebilmesi; altyapı yatırımlarının, kurumsal koordinasyonun, veriye dayalı yönetişimin ve toplumsal farkındalığın eş zamanlı olarak güçlendirilmesine bağlıdır. İklim krizinin derinleşen etkileri karşısında Eskişehir’in sergilediği bu stratejik model, Türkiye’de kent ölçeğinde geliştirilecek direnç politikaları için hem yerel bir uygulama referansı hem de kurumsal kapasite geliştirme modeli açısından önemli katkılar sunabilecek niteliktedir. Bu

yönüyle çalışma, iklim değişikliğine uyum, su yönetimi ve kentsel dirençlilik ilişkisini yerel ölçek üzerinden ele alarak literatüre özgün ve bütüncül bir katkı sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Algedik, Ö. (2013). Yerel yönetimlerin iklim değişikliği ile mücadelede rolü. Sivil İklim Zirvesi Raporu.
- Anadolu Ajansı. (2024). Eskişehir’de Sakarya Nehri’nin kaynaklarından Sakaryabaşı <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/eskisehirde-sakarya-nehrinin-kaynaklarindan-sakaryabasi-kuruma-noktasina-geldi/3273447> (Erişim tarihi: 09.12.2025)
- Arup. (2019). Facing up to the future: The City Resilience Index. <https://www.arup.com/insights/city-resilience-index/>
- Brundtland Raporu. (1987). Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. <https://www.saint-gobain.com.tr/blog/surdurulebilir-kalkinma-brundtland-raporu>
- DailyMotion. (2024). Sözcü gazetesi içerikleri: Eskişehir obruk oluşumları. <https://www.dailymotion.com/video/x7hdrj1> (Erişim tarihi: 10.12.2025)
- DiMSUR. (2025). Urban resilience platform. <https://dimsur.org/3-cityrap-tool/>
- European Environment Agency. (2012). Urban adaptation to climate change in Europe: Challenges and opportunities for cities together with supportive national and European policies (Report No. 2/2012). <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/publications/urban-adaptation-to-climate-change>
- European Environment Agency. (2016). Urban adaptation to climate change in Europe 2016. <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/publications/urban-adaptation-2016>
- Erdem, N. (2022). Dirençli kent ve kompakt kent modellerinin sürdürülebilirlik çerçevesinde değerlendirmesi. European Journal of Forest Engineering, 8(2), 183–206. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ejejfs/article/1191672>
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi. (2024). Başkan Ünlüce Porsuk için vatandaşa çağrıda bulundu. https://eskisehir.bel.tr/icerik-detay.php?icerik_id=10342&cat_icerik=1&menu_id=24
- Godschalk, D. R. (2003). Urban hazard mitigation: Creating resilient cities. Natural Hazards Review, 4(3), 136–143. [https://doi.org/10.1061/\(ASCE\)1527-6988\(2003\)4:3\(136\)](https://doi.org/10.1061/(ASCE)1527-6988(2003)4:3(136))
- GZT26 Gazetesi. (2026, 21 Ocak). Eskişehir’in geleceği tehlikede: <https://www.gzt26.com/eskisehirin-gelecegi-tehlikede-porsuk-barajinda-doluluk-orani-alarm-veriyor>. (Erişim tarihi: 12.05.2026)
- Intergovernmental Panel on Climate Change. (2007). Climate change 2007: Impacts, adaptation and vulnerability (AR4). https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/03/ar4_wg2_full_report.pdf

- İletişim Başkanlığı. (2020). İletişim Başkanlığı'na yeni görev.
<https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/iletisim-baskanligina-yeni-gorev>
- İstikbal Gazetesi. (2025). İç Anadolu illerini solladı: Eskişehir felaketi yaşamak üzere.
<https://www.istikbalgazetesi.com/eskisehirde-derin-su-krizi-yasiyoruz> (Erişim tarihi: 27.02.2026)
- Kavanoz, S. E. (2020). Kentsel direnç kavramı üzerine. Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi, 2(1), 5–24.
- MCR2030. (2020). Making cities resilient 2030. <https://mcr2030.undrr.org/>
- Meerow, S., Newell, J. P., & Stults, M. (2016). Defining urban resilience: A review. Landscape and Urban Planning, 147, 38–49.
- Meteoblue. (2026). Eskişehir iklim değişikliği verileri.
https://www.meteoblue.com/tr/climate-change/eski%C5%9Fehir_t%C3%BCrkiye-cumhuriyeti_315201 (Erişim tarihi: 12.05.2026)
- OECD. (2009). Focus on citizens: Public engagement for better policy and services. OECD Publishing.
- OECD. (2016). Resilient cities: Policy highlights (preliminary version).
<https://urenio.org/2016/09/29/oecd-resilient-cities-policy-highlights/>
- Register, R. (1987). Ecocity Berkeley: Building cities for a healthy future. North Atlantic Books.
- Resilient City. (2025). Urban resilience network. <https://resilientcitiesnetwork.org/>
- Revi, A., Satterthwaite, D. E., Aragón-Durand, F., Corfee-Morlot, J., Kiunsi, R. B. R., Pelling, M., Roberts, D. C., & Solecki, W. (2014). Towards transformative adaptation in cities: The 5th IPCC Assessment Report. Current Opinion in Environmental Sustainability, 7, 35–46.
- Spaans, M., & Waterhout, B. (2017). Building up resilience in cities worldwide: Rotterdam as participant in the 100 Resilient Cities Programme. Cities, 61, 109–116.
- Talu, N. (2019). Yerel iklim eylem planlaması ve Türkiye pratikleri. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü.
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2015). Yeni senaryolar ile Türkiye iklim projeksiyonları ve iklim değişikliği raporu.
- TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Eskişehir Şubesi, Eskişehir-Sivrihisar YHT Güzergâhında Obruk Oluşumu ve Riskleri Hakkında Rapor, Eskişehir, 2020.
- United Nations. (2015). SDG 11: Sürdürülebilir şehirler ve topluluklar.
<https://www.un.org/sustainabledevelopment/cities/>
- UNDP. (2021). Urban Risk Management and Resilience Strategy.
- UN-Habitat. (2009). Planning sustainable cities: Global report on human settlements. Earthscan.

UN-Habitat. (2011). Cities and climate change: Policy directions (Global Report on Human Settlements 2011). Earthscan. <https://unhabitat.org/global-report-on-human-settlements-2011-cities-and-climate-change>

UNISDR. (2012). How to make cities more resilient: A handbook for local government leaders. United Nations Office for Disaster Risk Reduction.

DİJİTAL AĞLARIN AİLE BAĞINA ETKİSİ

Doç. Dr. Salih ÇİFTÇİ

Bartın Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

sciftci@bartin.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-0574-2164

Arş. Gör. Dr. Leyla ÇİFTÇİ

Bartın Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

leylac@bartin.edu.tr - ORCID ID: 0000-0001-9436-2050

ÖZET

Sosyal bir kurum olarak tanımlanan aile, toplumsal yapının temelini oluşturmaktadır. Aynı zamanda aile ve toplumsal yapı birbiriyle sürekli bir etkileşim içerisinde. Söz konusu etkileşim olumlu ve olumsuz olacak biçimde iki yönlüdür. Öyle ki aile zarar gördüğünde toplumsal yapı da zarar görmektedir. Aile birliği iyi olduğunda toplumsal yapı da iyi olabilmektedir. Geleneksel toplum yapısından Postmodern toplum yapısına geçen süreçte etkili olan unsurlar, doğal olarak aileyi de etkilemiştir. Sanayileşme, göç, kentleşme, teknolojik gelişmeler gibi toplumsal dönüşümü hızlandıran faktörler netice de aile kurumunu da etkisi altına almıştır.

Toplumsal gelişmenin bir göstergesi görülen ve modern hayatın vazgeçilmesi olan dijital ağlar aile kurumunun fonksiyonuna olumsuz etki edebilmektedir. Çünkü dijital ağlar aile içindeki bazı sosyal ve duygusal etkileşimi azaltabilmektedir. Aile üyeleri birbirlerinden gördükleri ve/veya birbirlerine gösterdikleri ya da bekledikleri ilgiyi, dijital ağlar yoluyla aile dışındaki ve bazen hiç tanımadıkları kişilerden bekler hale gelebilmektedirler. Bu durum çoğu zaman mahremiyet çizgisini dahi aşabilmektedir. Dolayısıyla dijital ağlar ailenin ve aile bireylerinin ikamesine dönüşebilmektedir. Günümüzde demografik yapımızda meydana gelen değişimler, ailenin korunması ve güçlendirilmesine yönelik politikaların eşgüdüm içerisinde etkin bir şekilde yürütülmesini gerekli kılmaktadır. Türkiye'nin nüfus projeksiyonu incelendiğinde ailenin korunmasının önemi ortaya çıkmaktadır. Evlenme yaşı, evlenme oranı, doğurganlık oranı, hane halkı büyüklüğü ve yalnız yaşayan birey sayısı gibi faktörler incelendiğinde aile ve nüfus yapısının olumsuz etkilendiği görülmektedir.

Örneğin; yirmi yıllık süreç içerisindeki veriler incelendiğinde 2000'li yılların başlarında 4'ten büyük olan hanehalkı sayısı 2025 yılında 3,08 kişiye düşmüştür. Yine evlenme hızı yirmi yıl içinde binde 8,35'ten binde 6,43'e düşmüştür. Boşanma sayısı da her geçen yıl artmıştır. Boşanma hızı yirmi yıl içerisinde binde 1,41'den binde 2,26'a yükselmiştir.

Çalışmada dijital ağların hüküm sürdüğü Postmodern çağda, Türkiye'de aile kurumunun yirmi yıllık süreç içerisindeki değişimi ve dönüşümü incelenecektir. 2025 yılının "Aile Yılı" olarak ilan edilmesiyle birlikte, uzun vadeli aile ve nüfus politikalarının daha kapsamlı ve sonuç verebilmesi amacıyla 2026-2035 dönemi "Aile ve Nüfus On Yılı" olarak ilan edilmiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin aileyle ilgili son yirmi verilerinden hareketle "Aile ve Nüfus On Yılı" için önerilerde bulunulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijital ağ, aile, toplum, nüfus

ABSTRACT

The family, conceptualized as a fundamental social institution, constitutes the cornerstone of the social structure. Furthermore, the relationship between the family and the broader social structure is characterized by a continuous and reciprocal interaction. This interaction manifests itself in both positive and negative forms. In this context, any deterioration in the family institution inevitably exerts a detrimental effect upon the social structure. Conversely, the preservation of strong family cohesion contributes significantly to the stability and continuity of the social order. The dynamics that have shaped the transition from traditional social structures to postmodern societies have also inevitably transformed the family institution. In particular, factors accelerating social transformation—such as industrialization, migration, urbanization, and technological advancement—have profoundly influenced the structure, functions, and dynamics of the family.

Digital networks, widely perceived as indicators of societal progress and indispensable components of contemporary modern life, possess the potential to exert a detrimental influence upon the functions and integrity of the family institution. In particular, the pervasive use of digital networks may lead to the attenuation of social, emotional, and interpersonal interactions among family members. Individuals within the family may increasingly seek the attention, affection, emotional validation, and sense of belonging that were traditionally derived from intra-familial relationships through interactions established within digital environments, including with individuals who are entirely unfamiliar to them. Such tendencies may, in certain cases, result in the erosion of the boundaries of privacy and familial intimacy. Accordingly, digital networks may progressively evolve into functional substitutes for both the family institution and the interpersonal roles fulfilled by family members, thereby contributing to the transformation of traditional familial relations and patterns of social interaction. Contemporary transformations in the demographic structure necessitate the formulation and coordinated implementation of comprehensive and effectively integrated policy frameworks aimed at the protection and reinforcement of the family institution. An examination of population projections pertaining to Türkiye underscores the critical and strategic significance of safeguarding the family structure within broader demographic planning processes. In this regard, indicators such as the mean age at first marriage, marriage rates, fertility rates, average household size, and the increasing prevalence of single-person households collectively demonstrate that both family and population structures are undergoing discernible and adverse transformations.

For instance, when data spanning a twenty-year period are examined, it is observed that the average household size, which exceeded four persons in the early 2000s, declined to 3.08 persons in 2025. Similarly, the crude marriage rate decreased from 8.35 per thousand to 6.43 per thousand over the same twenty-year period. In addition, the number of divorces has increased year by year. The crude divorce rate rose from 1.41 per thousand to 2.26 per thousand within the past two decades.

This study examines the transformation and change of the family institution in Türkiye over a twenty-year period within the postmodern era, in which digital networks have become dominant. With the declaration of 2025 as the “Year of the Family,” and in order to enable more comprehensive and effective long-term family and population policies, the period of 2026–2035 has been designated as the “Decade of Family and Population.” Accordingly, this study aims to propose policy recommendations for the “Decade of Family and Population” based on Türkiye’s family-related data over the last twenty years.

Keywords: Digital networks, family, society, population

1. GİRİŞ

Sosyal bir kurum olarak tanımlanan aile, toplumsal yapının temelini oluşturmaktadır. Aynı zamanda aile ve toplumsal yapı birbiriyle sürekli bir etkileşim içerisinde. Söz konusu etkileşim olumlu ve olumsuz olacak biçimde iki yönlüdür. Öyle ki aile zarar gördüğünde toplumsal yapı da zarar görmektedir. Aile birliği iyi olduğunda toplumsal yapı da iyi olabilmektedir. Geleneksel toplum yapısından Postmodern toplum yapısına geçen süreçte etkili olan unsurlar, doğal olarak aileyi de etkilemiştir. Sanayileşme, göç, kentleşme, teknolojik gelişmeler gibi toplumsal dönüşümü hızlandıran faktörler netice de aile kurumunu da etkisi altına almıştır.

Toplumsal gelişmenin bir göstergesi görülen ve modern hayatın vazgeçilmesi olan dijital ağlar aile kurumunun fonksiyonuna olumsuz etki edebilmektedir. Çünkü dijital ağlar aile içindeki bazı sosyal ve duygusal etkileşimi azaltabilmektedir. Aile üyeleri birbirlerinden gördükleri ve/veya birbirlerine gösterdikleri ya da bekledikleri ilgiyi, dijital ağlar yoluyla aile dışındaki ve bazen hiç tanımadıkları kişilerden bekler hale gelebilmektedirler. Bu durum çoğu zaman mahremiyet çizgisini dahi aşabilmektedir. Dolayısıyla dijital ağlar ailenin ve aile bireylerinin ikamesine dönüşebilmektedir. Günümüzde demografik yapımızda meydana gelen değişimler, ailenin korunması ve güçlendirilmesine yönelik politikaların eşgüdüm içerisinde etkin bir şekilde yürütülmesini gerekli kılmaktadır. Türkiye'nin nüfus projeksiyonu incelendiğinde ailenin korunmasının önemi ortaya çıkmaktadır. Evlenme yaşı, evlenme oranı, doğurganlık oranı, hane halkı büyüklüğü ve yalnız yaşayan birey sayısı gibi faktörler incelendiğinde aile ve nüfus yapısının olumsuz etkilendiği görülmektedir.

Örneğin; yirmi yıllık süreç içerisindeki veriler incelendiğinde 2000'li yılların başlarında 4'ten büyük olan hanehalkı sayısı 2025 yılında 3,08 kişiye düşmüştür. Yine evlenme hızı yirmi yıl içinde binde 8,35'ten binde 6,43'e düşmüştür. Boşanma sayısı da her geçen yıl artmıştır. Boşanma hızı yirmi yıl içerisinde binde 1,41'den binde 2,26'a yükselmiştir.

Çalışmada dijital ağların hüküm sürdüğü Postmodern çağda, Türkiye'de aile kurumunun yirmi yıllık süreç içerisindeki değişimi ve dönüşümü incelenecektir. 2025 yılının "Aile Yılı" olarak ilan edilmesiyle birlikte, uzun vadeli aile ve nüfus politikalarının daha kapsamlı ve sonuç verebilmesi amacıyla 2026-2035 dönemi "Aile ve Nüfus On Yılı" olarak ilan edilmiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin aileyle ilgili son yirmi verilerinden hareketle "Aile ve Nüfus On Yılı" için önerilerde bulunulması hedeflenmektedir.

2. AİLENİN TANIMI VE POSTMODERN DÖNEMDE AİLE

Aile, tarihsel süreç boyunca toplumsal yapının en temel kurumlarından biri olarak varlığını sürdürmüş ve bireylerin sosyal, kültürel, ekonomik ve psikolojik gelişimleri üzerinde belirleyici bir rol üstlenmiştir. Geleneksel toplumlarda yaşam biçimlerinin şekillenmesinde merkezi bir konuma sahip olan aile kurumu, modernleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan akılcılık, bireyselleşme ve özgürleşme eğilimlerinden önemli ölçüde etkilenmiştir. Toplumsal değişim ve dönüşüm süreçleri tüm sosyal kurumları etkilemekle birlikte, toplumun temel yapı taşı olarak kabul edilen aile kurumu bu değişimlerden en fazla etkilenen kurumların başında gelmektedir. Bu bağlamda aile yapısı, işlevleri ve aile içi ilişkiler, modern toplumların dinamikleri doğrultusunda yeniden şekillenmekte ve dönüşmektedir.

Türkiye'de aile kurumu, toplumsal değişim ve modernleşme süreçlerinin etkisiyle tarihsel olarak geleneksel aile yapısından modern aile yapısına doğru bir dönüşüm yaşamaktadır. Söz konusu dönüşüm, aile kurumunun yalnızca yapısal özelliklerinde değil, aynı zamanda işlevsel boyutlarında da önemli değişikliklere yol açmaktadır. Bu çerçevede toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden tanımlanması, aile içi karar alma süreçlerinde demokratikleşmenin artması,

rol ve sorumlulukların eşler arasında daha dengeli biçimde paylaşılması ve yaşam tarzlarında meydana gelen farklılaşmalar, modern aile örüntüsünün belirgin göstergeleri olarak değerlendirilmektedir. Kentleşme, eğitim düzeyindeki yükselme, kadınların işgücüne katılım oranlarının artması ve bireyselleşme eğilimlerinin güçlenmesi gibi toplumsal dinamikler, aile kurumunun yapısal ve işlevsel dönüşümünü hızlandıran temel faktörler arasında yer almaktadır. Bu doğrultuda Türkiye’de aile, geleneksel özelliklerini kısmen korumakla birlikte, modern toplumun gereklilikleri doğrultusunda yeniden şekillenmekte ve dönüşmektedir.

Günümüzde aile kurumu, modern yaşamın beraberinde getirdiği toplumsal, ekonomik ve kültürel dönüşümlerin etkisiyle önemli değişim süreçlerinden geçmektedir. Yaşam tarzlarının çeşitlenmesi, bireysel tercihlerin farklılaşması, eğitim ve ekonomik kaynaklara erişim olanaklarının artması ile sosyo-kültürel yapıda meydana gelen dönüşümler, aile yapısı ve işleyişi üzerinde belirleyici etkiler yaratmaktadır. Bu süreçler, aile kurumunun yapısal ve işlevsel özelliklerinde çeşitli değişikliklere yol açsa da aile, bireyin sosyalleşmesi, toplumsal değerlerin aktarılması, duygusal destek sağlanması ve toplumsal bütünleşmenin sürdürülmesi açısından temel işlevlerini korumaya devam etmektedir. Bu bağlamda aile, değişen toplumsal koşullara uyum sağlayarak varlığını sürdüren ve birey ile toplum arasındaki ilişkiyi düzenleyen en önemli sosyal kurumlardan biri olma niteliğini devam ettirmektedir.

Aile, insanlık tarihi boyunca varlığını sürdüren en temel ve en köklü toplumsal kurumlardan biridir. Bireyin doğumuyla birlikte dâhil olduğu aile, sosyalleşme sürecinin başladığı ilk toplumsal ortam olmasının yanı sıra, bireyin kişilik gelişimi, değer yargılarının oluşumu ve toplumsal normları öğrenmesinde merkezi bir role sahiptir. Bireyler yaşamlarının önemli bir bölümünü aile içerisinde geçirerek aile üyeleriyle sürekli etkileşim hâlinde bulunmakta; bu süreçte toplumsal, kültürel ve duygusal deneyimlerini büyük ölçüde aile ortamında kazanmaktadır. Bu yönüyle aile, bireyin toplumsal yaşama uyum sağlamasında ve toplumsal düzenin sürekliliğinin sağlanmasında temel işlevler üstlenen bir sosyal kurum olarak değerlendirilmektedir (Canatan, 2018).

Giddens’e (2012) göre aile, akrabalık ilişkileri temelinde bir araya gelen ve çocukların bakım, korunma ve yetiştirilmesinden sorumluluk taşıyan yetişkin bireylerden oluşan bir toplumsal birlikteliktir. Giddens, akrabalık ilişkilerinin ise evlilik yoluyla kurulan bağlar ile kan bağına dayalı ilişkiler çerçevesinde şekillendiğini belirtmektedir. Bu bağlamda aile, yalnızca biyolojik ilişkilerden oluşan bir yapı değil, aynı zamanda toplumsal sorumlulukların ve karşılıklı yükümlülüklerin paylaşıldığı temel bir sosyal kurum olarak değerlendirilmektedir.

Aile, toplumsal yaşamın sürekliliğinin sağlanmasının yanı sıra bireysel yaşamın düzenlenmesi ve yönlendirilmesi açısından da temel işlevlere sahip bir sosyal kurumdur. Ailenin hem toplumsal hem de bireysel düzeyde düzenleyici ve şekillendirici bir role sahip olması, onun evrensel bir kurum olarak kabul edilmesinin başlıca göstergelerinden biridir. Bununla birlikte, aileye ilişkin tüm toplumlar için geçerli olacak ortak ve evrensel bir tanım ortaya koymak oldukça güçtür. Zira aile kurumu, toplumların kültürel, ekonomik ve sosyal özelliklerine bağlı olarak farklı biçimlerde algılanmakta ve örgütlenmektedir. Ayrıca aynı toplum içerisinde bölgesel farklılıklar ile tarihsel süreçlerde meydana gelen toplumsal değişimler de aile yapısı ve işlevlerinde çeşitliliklere yol açabilmektedir. Bu nedenle aile, evrensel bir kurum olmasına rağmen, tanımı ve özellikleri bakımından zamana ve toplumsal bağlama göre farklılaşabilen dinamik bir yapı olarak değerlendirilmektedir (Aydın, 2020).

Ailenin kapsamına hangi birliktelik biçimlerinin dâhil edileceği konusunda görüş birliği bulunmaması, aile kavramının evrensel bir çerçevede tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle aileye ilişkin tanımlamalar, toplumların kültürel yapıları, sosyal örgütlenme biçimleri ve tarihsel koşulları doğrultusunda farklı ölçütlere dayandırılmaktadır. Aile yapısının

belirlenmesinde tarihsel dönem, hane halkının büyüklüğü, yerleşim düzeni ve aile üyeleri arasındaki ilişkilerin niteliği gibi değişkenler temel referans noktaları olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda aile kavramı, zamana ve toplumsal bağlama göre farklı anlamlar kazanabilen dinamik bir sosyal kurum niteliği taşımaktadır (Nourmohammadi, 2026).

Aile kurumu, tarihsel gelişim süreci içerisinde üretim biçimlerinde ve toplumsal örgütlenmede meydana gelen değişimlerin etkisiyle yapısal ve işlevsel dönüşümlere uğramıştır. Bu dönüşüm sürecinde aile, bazı geleneksel niteliklerini yitirirken, toplumsal düzenin sürdürülmesine yönelik temel işlevlerini korumayı başarmıştır. Ailenin geçirdiği bu değişim ve dönüşüm süreci, toplumsal yapının özellikleri dikkate alınarak geleneksel (tarımsal) toplum, modern toplum ve postmodern toplum olmak üzere üç temel dönem kapsamında incelenebilmektedir. Söz konusu dönemler, aile kurumunun yapısı, işlevleri ve toplumsal konumu bakımından farklı özellikler sergilemektedir.

İnsanlık tarihi, toplumsal yapıların üretim biçimleriyle birlikte dönüşüm geçirdiği, her bir aşamanın kendisinden önceki toplumsal yapıyı aşarak yeni bir örgütlenme biçimi ortaya koyduğu tarihsel bir süreç olarak ele alınmaktadır. Marxist kuramsal yaklaşım çerçevesinde değerlendirildiğinde, bu dönüşümün temel belirleyicisi üretim ilişkilerinde meydana gelen değişimlerdir. Bu bağlamda, üretim araçlarının ortak mülkiyetine dayalı avcı-toplayıcı toplumsal örgütlenme biçimi, Tarım Devrimi ile birlikte yerini üretim araçları üzerinde özel mülkiyetin ve yerleşik üretim ilişkilerinin egemen olduğu tarım toplumuna bırakmıştır. Ardından Sanayi Devrimi'nin etkisiyle üretim sürecinin fabrika sistemi etrafında yeniden örgütlenmesi, tarım toplumlarının çözülmesine ve sanayi toplumunun ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu süreç, toplumsal yapıların ekonomik altyapı tarafından belirlendiğini ve üretim tarzlarındaki değişimlerin toplumsal yapıyı dönüştürücü bir etki yarattığını göstermektedir (Köse, 2018).

1980'li yıllardan itibaren yaşanan teknolojik gelişmeler, bilgi ve enformasyon temelli üretim süreçlerinin giderek belirleyici bir nitelik kazandığı kapsamlı bir dönüşüm sürecini beraberinde getirmiştir. Bu dönüşüm, literatürde “bilgi devrimi” olarak tanımlanmakta olup, bilginin temel ekonomik kaynak ve sermaye biçimi hâline geldiği post-endüstriyel toplumların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Post-endüstriyel toplum kuramı, bu süreci sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş olarak ele almakta; üretim yapılarında maddi üretimden hizmet, bilgi ve uzmanlık temelli üretime doğru yapısal bir yönelim yaşandığını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, toplumsal yapının ekonomik altyapısında meydana gelen dönüşümlerin Altyapı-Üstyapı Kuramı bağlamında üstyapı kurumları üzerinde belirleyici etkiler yarattığı kabul edilmektedir. Üretim ilişkilerinde ortaya çıkan değişimlerin hukuk, siyaset, kültür ve aile gibi toplumsal üstyapı unsurlarını doğrudan şekillendirdiğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda, toplumsal üstyapının temel kurumlarından biri olan aile de söz konusu ekonomik ve teknolojik dönüşüm süreçlerinden bağımsız değerlendirilemez. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması, emek piyasalarının yeniden yapılanması, kadınların işgücüne katılım oranlarındaki artış, bireyselleşme eğilimlerinin güçlenmesi ve iletişim biçimlerinde meydana gelen dönüşümler, aile kurumunun yapısal ve işlevsel özelliklerinde önemli değişimlere yol açmaktadır. Bu doğrultuda aile, post-endüstriyel toplum dinamikleri içerisinde yeniden şekillenen, esneklenen ve dönüşen bir toplumsal kurum olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla sanayileşmeyle birlikte oluşan bu yeni toplum biçiminin en belirgin özelliği ve yegâne sermayesinin bilgi olduğu belirtilmektedir (Caner 2004).

Postmodern toplumlarda aile kurumu, tek tip ve standart bir yapı olmaktan uzaklaşarak farklı yaşam biçimlerini içeren çok boyutlu bir görünüm kazanmıştır. Geleneksel olarak baskın konumda bulunan heteroseksüel evliliğe dayalı çekirdek aile modeli, aile yaşamını tanımlayan yegâne yapı olma niteliğini büyük ölçüde yitirmiştir. Bu dönüşüm sürecinde tek ebeveynli

haneler, boşanma sonrasında oluşan yeniden yapılandırılmış aileler, çocuk sahibi olmayı tercih etmeyen çiftler, evlilik dışı birlikte yaşam biçimleri, eşcinsel birlikteliklere dayalı aile yapıları ve dijital iletişim teknolojileri aracılığıyla sürdürülen aile ilişkileri giderek daha görünür hâle gelmiş ve toplumsal kabul düzeyleri artmıştır. Bu durum, aile kurumunun postmodern dönemde çeşitlilik, esneklik ve bireysel tercih ekseninde yeniden şekillendiğini göstermektedir. Aile yapılarındaki bu çeşitlenme, ailenin değişmez ve evrensel niteliklere sahip bir kurum olarak ele alınmasının giderek güçleştiğine işaret etmektedir. Günümüzde aile, tarihsel süreçler, kültürel dinamikler ve bireysel tercihler doğrultusunda farklı biçimlerde örgütlenebilen, esnek ve dönüşüme açık bir toplumsal yapı olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda postmodern aile, belirli bir ideal tipe indirgenemeyecek kadar farklılaşmış; çoklu yaşam pratiklerini ve ilişki biçimlerini bünyesinde barındıran heterojen bir karakter kazanmıştır (Nourmohammadi, 2026).

Postmodern aile yapılarının çözülmesinde, Giddens'in ortaya koyduğu *saf ilişki* kavramı önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Giddens'a (1992) göre saf ilişki, bireyler arasındaki yakın ilişkilerin geleneksel, ekonomik veya dinsel yükümlülüklerden bağımsız olarak, karşılıklı duygusal bağlılık, kişisel tatmin ve bireysel memnuniyet temelinde kurulması ve sürdürülmesi anlamına gelmektedir. Bu yaklaşımda ilişkinin devamlılığı, tarafların ilişkiden elde ettikleri duygusal ve psikolojik doyuma bağlıdır. Dolayısıyla ilişki, bireylerin beklenti ve ihtiyaçlarını karşılamaya devam ettiği sürece varlığını korurken, bu koşulların ortadan kalkması durumunda sonlandırılabilir.

Postmodern dönemde aile içi toplumsal cinsiyet ilişkileri önemli dönüşümler geçirmiştir. Özellikle kadınların eğitim olanaklarına erişiminin artması ve işgücü piyasasında daha görünür ve etkin bir konuma ulaşmaları, aile içerisindeki geleneksel rol dağılımını yeniden şekillendirmiştir. Bunun yanı sıra erkeklerin çocuk bakımı ve ev içi sorumluluklara daha fazla katılım göstermesi, modern dönemde belirgin olan cinsiyete dayalı iş bölümünün çözülmesine ve roller arasındaki sınırların daha esnek hâle gelmesine katkı sağlamıştır (Oakley, 2005).

Postmodern toplumlarda evlilik kurumu, geçmiş dönemlere kıyasla toplumsal yaşam üzerindeki belirleyici ve bağlayıcı etkisini önemli ölçüde kaybetmiştir. Boşanma oranlarının yükselmesi, ilk evlilik yaşının ileri dönemlere ertelenmesi ve doğurganlık düzeylerindeki gerileme, aile ilişkilerinin daha esnek ve sürekliliği bireysel tercihlere bağlı bir nitelik kazandığını göstermektedir. Bu bağlamda evlilik ve aile, toplumsal normlar tarafından zorunlu kılınan kurumsal yapılar olmaktan uzaklaşarak, bireylerin beklentileri, yaşam planları ve öznel tercihleri doğrultusunda şekillenen bir yaşam düzenlemesi hâline gelmiştir. Bu süreçte aile ilişkilerinin temelinde duygusal bağlılık, bireysel memnuniyet ve karşılıklı beklentilerin karşılanması önemli bir yer tutmaktadır. Ancak ilişkilerin bu unsurlar üzerine inşa edilmesi, aile bağlarının devamlılığını daha değişken ve kırılgan bir zemine taşımaktadır. Nitekim postmodern aile yapısı, bireylerin yüksek düzeyde duygusal ve kişisel tatmin beklentileriyle şekillenen; söz konusu beklentilerin karşılanamaması durumunda ise çözülme veya yeniden yapılanma eğilimi gösterebilen bir ilişki modeli olarak değerlendirilmektedir (Cherlin, 2009).

Postmodern dönemde aile kurumunun dönüşümünü belirleyen temel unsurlardan biri, bilgi ve iletişim teknolojilerinin gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçası hâline gelmesidir. Dijitalleşme süreci, aile üyeleri arasındaki iletişimin niteliğini ve örgütlenme biçimlerini yeniden şekillendirerek geleneksel etkileşim kalıplarında önemli değişiklikler yaratmıştır. Özellikle internet tabanlı iletişim araçlarının yaygınlaşması, aile ilişkilerinin yalnızca yüz yüze etkileşimler aracılığıyla değil, sanal ortamlar üzerinden de sürdürülmesini mümkün kılmıştır. Bu gelişmeler sonucunda aile içi dayanışma, duygusal paylaşım ve gündelik ilişki pratikleri dijital platformlar aracılığıyla yeniden üretilmekte; aile yaşamı fiziksel sınırları aşan çok katmanlı bir yapıya dönüşmektedir (Turkle, 2011).

Dijitalleşme süreci, aile üyeleri arasındaki fiziksel mesafeyi aşmaya imkân tanıyarak ilişkilerin sürekliliğini destekleyen yeni iletişim kanalları ortaya çıkarmıştır. Buna karşın, etkileşimin büyük ölçüde dijital ortamlar üzerinden yürütülmesi, yüz yüze iletişim pratiklerinin geri plana itilmesine, duygusal yakınlık düzeyinin zayıflamasına ve aile içi ilişkilerin daha dağınık bir karakter kazanmasına yol açabilmektedir. Bu çerçevede dijital teknolojiler, postmodern aile yapısı üzerinde hem bağlayıcılığı güçlendiren hem de ilişkisel kırılğanlıkları artıran ikili bir etki üretmektedir. Postmodern ailedeki çeşitlenme, bireysel özerklik alanlarının genişlemesi ve toplumsal rollerin esnekleşmesi, aile kurumunun toplumsal cinsiyet eksenli yapılanmasını yeniden tartışma konusu hâline getirmiştir. Söz konusu dönüşüm, aileyi patriyarkal iktidar ilişkilerinin üretildiği bir toplumsal zemin olarak ele alan feminist kuramın eleştirel yaklaşımıyla önemli ölçüde kesişmektedir. Kadınların kamusal alanda artan temsiliyeti, bakım ve ev içi emeğin müzakere edilebilir bir nitelik kazanması ve heteronormatif aile modelinin çözülme eğilimi göstermesi, postmodern aileyi feminist teori açısından çok katmanlı bir analiz alanına dönüştürmektedir. Bu bağlamda aile, yalnızca yapısal bir değişim sürecinin nesnesi değil; aynı zamanda toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin yeniden üretildiği, dönüştürüldüğü ve sürekli olarak yeniden müzakere edildiği dinamik bir toplumsal mücadele alanı olarak değerlendirilmektedir (Nourmohammadı, 2026).

3. TEKNOLOJİ, DİJİTAL DÖNÜŞÜM VE AİLE

Teknolojik gelişmeler, son yüzyılda bireylerin ve toplumların yaşam pratiklerini hızla dönüştürerek küresel ölçekte belirleyici bir etki alanı oluşturmuştur. Aile yapısı ve aile içi ilişkiler üzerinde en güçlü etkiye sahip teknolojik araçlar arasında televizyon, bilgisayar, cep telefonu ve internet öne çıkmaktadır. Bu teknolojilerin aile yaşamı üzerindeki etkileri çok boyutlu olmakla birlikte, özellikle geleneksel etkileşim biçimlerinde yarattığı dönüşüm nedeniyle olumsuz sonuçların daha baskın olduğu yönünde değerlendirmeler bulunmaktadır. Aile, bireyin sosyalleşme sürecinin başladığı temel toplumsal birim olma özelliğini sürdürmekle birlikte, aile içi duygusal ve sosyal etkileşimlerde belirgin bir azalma gözlemlenmektedir. Bu durum, bireylerin duygusal destek ve aidiyet ihtiyacını aile dışı sosyal çevrelerde karşılamaya yönelmesine zemin hazırlamaktadır (Çaki, 2016).

Teknolojik gelişmeler, bireylerin yaşamla ilgili tercih ve karar süreçlerini önemli ölçüde dönüştürmüştür. Bu bağlamda modern kontraseptif yöntemler, özellikle doğurganlığa ilişkin kararların bireyselleşmesinde belirleyici bir rol oynamakta ve çocuk sahibi olma tercihlerini doğrudan etkilemektedir. Bununla birlikte tıp teknolojisindeki ilerlemeler yalnızca doğurganlığın kontrolüne yönelik araçlarla sınırlı kalmamış; üreme sağlığını destekleyen, doğurganlığı artıran ve yaşam süresinin uzatılmasına katkı sağlayan tıbbi uygulamaların geliştirilmesinde de önemli bir aşama kaydedilmiştir. Günümüzde aile yapıları ve aile içi ilişkiler üzerinde en belirleyici etkiye sahip teknolojik araçlar arasında cep telefonları, tabletler ve internet tabanlı iletişim platformları yer almaktadır. Bu teknolojilerin aile yaşamı üzerindeki etkileri çok yönlü olmakla birlikte, özellikle geleneksel etkileşim biçimlerinde yol açtığı dönüşümler nedeniyle olumsuz etkilerin daha baskın olduğu yönünde değerlendirmeler yapılmaktadır. Aile, bireylerin sosyal becerilerini kazandıkları temel sosyalleşme alanı olma niteliğini sürdürmekle birlikte, dijital teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte aile içi etkileşimlerin niteliğinde belirgin bir zayıflama gözlemlenmektedir. Bu süreçte aile bireyleri arasındaki duygusal ve sosyal paylaşım azalırken, bireylerin ihtiyaç duydukları ilgi, sevgi ve desteği aile dışı sosyal ağlarda arama eğiliminde oldukları ifade edilmektedir. Bu bağlamda Ortaylı'ya (2008) teknoloji ile aile arasında görünmez büyük bir bağ vardır.

Dijital teknolojilerin yaygınlaşması ile postmodern kültürel dönüşümlerin eşzamanlı olarak ilerlemesi, aile kurumunun hem örgütsel yapısında hem de işlevsel özelliklerinde köklü değişimlere yol açmıştır. Bu bağlamda aile, modern toplumda varsayılan sabit, tek biçimli ve

normatif çerçeveden uzaklaşarak; çoğul yaşam biçimlerinin, esnek ilişkisel düzenlemelerin ve sürekli müzakere edilen etkileşimlerin belirleyici olduğu dinamik bir toplumsal yapıya dönüşmüştür. Söz konusu dönüşüm sürecinde evlilik, ebeveynlik ve akrabalık ilişkileri geleneksel anlamlandırma biçimlerinin dışına taşmış, daha akışkan ve yeniden tanımlanabilir bir nitelik kazanmıştır (Bauman, 2000).

Postmodern kültürün bireyselleşmeyi önceleyen değerler sistemi, aile içi rol dağılımı ile sorumluluk ilişkilerinin yeniden tanımlanmasına zemin hazırlamaktadır. Bu çerçevede cinsiyet temelli roller, bakım ve duygusal emek süreçleri ile ilişkisel örgütlenme biçimlerine dair artan tartışmalar, aileyi önceden belirlenmiş normatif bir düzenden ziyade, sürekli olarak yeniden kurulan dinamik bir ilişkisellik alanı hâline getirmiştir. Feminist ve post-yapısalcı kuramsal perspektifler ise söz konusu dönüşümü, aile içindeki güç ve iktidar ilişkilerinin sabit yapılarını kaybederek çözülmesi ve farklı düzlemlerde yeniden müzakere edilmesi süreci olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda dijital iletişim teknolojileri, aile içi etkileşimler üzerinde çift yönlü bir etki alanı oluşturmaktadır. Söz konusu teknolojiler, fiziksel olarak farklı yerlerde bulunan aile üyeleri arasındaki iletişimi mümkün kılarak duygusal yakınlığın sürdürülmesine katkı sağlamakta; buna karşılık yüz yüze iletişimin yerini kısmen alarak ilişkisel deneyimin niteliğini dönüştürmektedir. Böylece dijital araçlar, aile ilişkilerini mekânsal mesafenin sınırlarından bağımsız hâle getirirken, aynı zamanda etkileşimlerin daha kesintili, zaman açısından sınırlı ve derinliği görece azalmış bir yapıya bürünmesine de neden olabilmektedir (Castell, 2010).

Sanal iletişim teknolojilerinin gündelik yaşamın merkezî bir bileşeni hâline gelmesi, aile üyeleri arasındaki yüz yüze etkileşim ve ortak deneyim pratiklerinde belirgin dönüşümler yaratmıştır. Ortak zaman kullanımının azalmasıyla birlikte aile içi ilişkiler, giderek bireysel ekran odaklı deneyimler üzerinden şekillenen bir yapıya doğru evrilmektedir. Bu dönüşüm, özellikle ebeveyn-çocuk ilişkileri bağlamında kuşaklar arası algı farklılıklarını daha görünür kılmakta; dijital yerliler ile dijital göçmenler arasındaki bilişsel, kültürel ve iletişimsel ayrışma, aile içi etkileşimin sürekliliği ve niteliği üzerinde belirleyici bir etki oluşturmaktadır (Livingstone, 2019).

Dijital etkileşimlerin yoğunlaşması, aile içi ilişkilerde yanlış anlaşılma ve çatışma olasılığını artıran bir etken olarak değerlendirilmektedir. Yazılı ve görsel temelli iletişim biçimlerinin bağlamsal ipuçlarından büyük ölçüde yoksun olması, duyguların eksik ya da hatalı yorumlanmasına zemin hazırlamakta ve bu durum aile içi etkileşimlerde gerilim üretmektedir. Özellikle sosyal medya kullanımının eş ilişkileri üzerindeki etkileri, son yıllarda akademik literatürde giderek daha fazla incelenen bir konu hâline gelmiştir. Bu alandaki bazı araştırmalar, sosyal medyanın eşler arasında kıskançlık, güvensizlik ve iletişimde kopukluk gibi sorunları tetikleyebildiğini; söz konusu olumsuzlukların ise uzun vadede ilişki doyumunu azaltarak boşanma riskini artırabileceğini ortaya koymaktadır (Velenzuela vd., 2014).

4. DİJİTAL ÇAĞDA TÜRKİYE'DE AİLENİN DURUMU

Türkiye'de aile kurumu, tarihsel süreç içerisinde geniş aile ilişkilerinin ve akrabalık temelli dayanışma ağlarının belirgin olduğu bir toplumsal yapı içerisinde gelişim göstermiştir. Geleneksel aile yapısının devamlılığında güçlü akrabalık bağları, kolektivist değerler ve ataerkil toplumsal cinsiyet rejimi önemli bir rol oynamaktadır. Ancak 1980 sonrasında hız kazanan neoliberal yeniden yapılanma süreci, ekonomik ve toplumsal alanda meydana gelen dönüşümler aracılığıyla aile kurumunun yapısal ve işlevsel özelliklerini önemli ölçüde etkilemiştir. Kentleşmenin hızlanması, eğitim olanaklarının yaygınlaşması, bireyselleşme eğilimlerinin güçlenmesi ve kadınların eğitim ile istihdam alanındaki görünürlüğünün artması, aile ilişkilerinin yeniden biçimlenmesine zemin hazırlamıştır (Kongar, 2019).

Bu dönüşüm süreci, aile kurumunun geleneksel özelliklerini tamamen ortadan kaldırmaktan ziyade, farklı toplumsal dinamiklerin bir arada var olduğu karma bir yapının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bir yandan evlilik, ebeveynlik ve akrabalık ilişkilerine ilişkin geleneksel normlar toplumsal yaşam üzerindeki etkisini sürdürürken, diğer yandan bireysel tercihlerin, öznel yaşam tarzlarının ve alternatif aile biçimlerinin görünürlüğü artmaktadır. Bu nedenle Türkiye’de aile, ne bütünüyle geleneksel ne de tamamen modern bir yapıyla açıklanabilmektedir. Aksine, geleneksel ve modern unsurların eş zamanlı olarak varlık gösterdiği, toplumsal değişim süreçlerine uyum sağlayan dinamik bir karakter taşımaktadır. Sosyolojik literatürde bu durum, Türkiye aile yapısının geçişken bir aile modeli olarak değerlendirilmesine temel oluşturmaktadır (Acar ve Ayata, 2010; Kağıtçıbaşı, 2007).

Postmodernleşme sürecinin etkisiyle Türkiye’de aile kurumunun yapısında ve işleyişinde önemli değişimler yaşanmakta, aile biçimleri giderek daha çeşitlenmiş bir görünüm kazanmaktadır. Bu süreç, bireyselleşme, yaşam tarzlarının farklılaşması ve geleneksel toplumsal normların yeniden yorumlanmasıyla yakından ilişkilidir. Demografik göstergeler de bu dönüşümü desteklemektedir. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre tek kişilik hane halklarının oranı artmakta, ilk evlenme yaşı yükselmekte ve boşanma oranlarında belirgin bir artış gözlenmektedir. Ayrıca tek ebeveynli ailelerin yaygınlaşması, çocuk sahibi olmamayı tercih eden bireylerin görünürlüğünün artması ve evlilik dışı birlikteliklerin özellikle genç kuşaklar arasında daha sık görülmesi, aile kurumunun geleneksel sınırlarının esnemekte olduğuna işaret etmektedir. Bu gelişmeler, postmodern aile kuramlarının öngördüğü aile çeşitliliği ve bireysel tercihlerin ön plana çıkması olgusuyla büyük ölçüde örtüşmektedir. Özellikle bireyselleşme kuramları, aile ilişkilerinin geleneksel yükümlülüklerden ziyade duygusal tatmin, kişisel tercih ve müzakereye dayalı ilişkiler temelinde yeniden şekillendiğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de gözlenen dönüşüm, aile kurumunun yalnızca yapısal değil, aynı zamanda kültürel ve normatif boyutlarda da değişime uğradığını göstermektedir. Bununla birlikte, Türkiye’de aile alanındaki dönüşüm Batı toplumlarındaki örneklerle karşılaştırıldığında daha özgün ve sınırlı bir nitelik taşımaktadır. Geleneksel aile değerleri, akrabalık ilişkilerinin önemi, dini ve kültürel normlar ile toplumsal denetim mekanizmaları, alternatif aile biçimlerinin toplumsal kabulünü belirli ölçülerde sınırlandırmaktadır. Bu nedenle aile yapısında gözlenen çeşitlenme eğilimi, bir yandan modernleşme ve bireyselleşme süreçlerinin etkisi altında gelişirken, diğer yandan geleneksel normatif çerçevenin devam eden etkisiyle şekillenmektedir. Sonuç olarak Türkiye’de aile kurumu, postmodern dönüşüm dinamikleri ile geleneksel toplumsal değerlerin etkileşimi sonucunda ortaya çıkan melez bir karakter sergilemekte; bu durum aile alanındaki değişimin doğrusal değil, çok boyutlu ve çelişkili bir süreç olarak değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır (Özbay, 2015).

Postmodern aile tartışmalarında öne çıkan temel dönüşüm alanlarından biri, toplumsal cinsiyet rollerinde meydana gelen değişimlerdir. Türkiye’de kadınların eğitim düzeyinin yükselmesi, işgücüne ve yükseköğretime katılım oranlarının artması, kadın hareketlerinin güç kazanması ve dijital kamusal alandaki görünürlüklerinin artması, aile içerisindeki geleneksel rol dağılımlarının yeniden sorgulanmasına zemin hazırlamıştır. Bu gelişmeler, aile ilişkilerinin daha eşitlikçi ve müzakereye dayalı bir yapıya yönelmesini teşvik ederken, geleneksel toplumsal cinsiyet normları ile modern eşitlik anlayışı arasındaki gerilimi de görünür hâle getirmiştir. Bununla birlikte, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik dönüşümün aile kurumuna tam anlamıyla yansıdığı söylenemez. Özellikle ev içi emek, çocuk bakımı ve yaşlı bakımına ilişkin sorumlulukların büyük ölçüde kadınlar tarafından üstlenilmeye devam etmesi, aile içindeki cinsiyete dayalı iş bölümünün önemli ölçüde varlığını koruduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen yasal ve kurumsal düzenlemelere rağmen, gündelik yaşam pratiklerinde geleneksel rol kalıplarının etkisini sürdürmesi,

Türkiye’de postmodern aile modeline geçiş sürecinin henüz tamamlanmamış olduğuna işaret etmektedir. Bu bağlamda aile, bir yandan bireyselleşme ve eşitlikçi ilişki biçimlerinin etkisi altında dönüşürken, diğer yandan ataerkil kültürel yapıların devam eden etkisiyle şekillenmektedir. Dolayısıyla Türkiye’de aile kurumunda gözlenen toplumsal cinsiyet temelli dönüşüm, geleneksel ve modern değerlerin eş zamanlı olarak varlık gösterdiği karmaşık ve çok katmanlı bir değişim süreci olarak değerlendirilebilir (Nourmohammadi, 2026).

Dijitalleşme süreçlerinin hız kazanması ve medya kültürünün gündelik yaşam üzerindeki etkisinin artması, Türkiye’de aile içi ilişkilerin yapısını ve işleyişini dönüştüren önemli dinamiklerden biri hâline gelmiştir. Özellikle sosyal medya platformlarının yaygınlaşması, iletişim pratiklerinin dijital ortamlara taşınması ve bireylerin boş zaman faaliyetlerinde meydana gelen değişimler, aile üyeleri arasındaki etkileşim biçimlerini yeniden şekillendirmektedir. Bu dönüşüm, bir yandan aile bireylerinin iletişim olanaklarını genişleterek etkileşimi güçlendirirken, diğer yandan yüz yüze iletişimin azalması ve bireyselleşmiş dijital deneyimlerin artması nedeniyle ilişkilerde mesafe ve yabancılaşma eğilimlerini de beraberinde getirebilmektedir.

Dijital teknolojilerin aile yaşamına nüfuz etmesi, aile üyelerinin gündelik yaşam pratiklerini, iletişim süreçlerini ve rol ilişkilerini yeniden tanımlayan bir etki yaratmaktadır. Bu bağlamda ortaya çıkan “dijital aile” olgusu, teknolojik gelişmelerin aile kurumu üzerindeki dönüştürücü etkilerini yansıtan yeni bir aile deneyimi olarak değerlendirilmektedir. Türkiye örneğinde dijital aile modeli, geleneksel aile ilişkilerinin devamlılığı ile dijital kültürün bireyselleştirici ve ağ temelli özelliklerinin iç içe geçtiği, postmodern aile yapısının özgün görünümünden biri olarak öne çıkmaktadır.

Çizelge 1. Kaba Evlenme ve Boşanma Hızı

Yıllar	Oran (Binde)	
	Evlenme	Boşanma
2001	8.35	1.41
2010	7.97	1.62
2020	5.86	1.64
2025	6.43	2.26

Kaynak: TÜİK, 2026

Tablo 1’deki Türkiye’nin kaba evlenme hızı oranlarına bakıldığında iki bin yılından itibaren sürekli düştüğü görülmektedir. Bunun yanında boşanma hızının da arttığı görülmektedir. Özellikle son beş yılda boşanma hızındaki artış daha fazladır. Kaba evlenme hızı düştükçe doğal olarak da evlenme yaşı da artmaktadır.

Çizelge 2. Ortalama Evlenme Yaşları

Yıllar	Kadın	Erkek
2001	23.4	27.6
2010	24.9	28.9
2020	27.1	30.4
2025	28.5	31.4

Kaynak: TÜİK, 2026

Türkiye’de son yirmi beş yıl içindeki evlenme yaşlarına bakıldığında, kişilerin artık daha geç geç yaşlarda evlendikleri görülmektedir. Yirmi beş yıllık süreç incelendiğinde, iki binli yıllarından başında evle yaşı, yirmili yaşların başlarıyken, günümüzde bu yaş aralığı otuzlu yaşlara dayanmaktadır. Erkelerin ortalama evlenme yaşı ise otuz yaşından sonra gerçekleşmektedir.

Çizelge 3. Evlenme ve Boşanma Sayısı

Yıllar	Sayı	
	Evlenme	Boşanma
2001	544,322	91,994
2010	582,715	118,568
2020	488,335	136,570
2025	552,237	193,793

Kaynak: TÜİK, 2026

Son yirmi beş yılın evlenme ve boşanma sayılarına bakıldığında, evlenme sayısı 2020 yılında görece olarak azalış gösterse de sürekli bir artışın olduğu görülmektedir. Aynı şekilde boşanma sayısında da yıllara göre sürekli bir artış olduğu görülmektedir. Ancak ailenin toplum içindeki rolü göz önüne alındığında boşanma sayısındaki artışların tartışılır olduğunu belirtmek gerekir.

Çizelge 4. Doğurganlık ve Doğum Hızı

Yıllar	Oran	
	Doğum	Doğurganlık
2010	17.2	2.08
2020	13.4	1.77
2025	10.4	1.42

Kaynak: TÜİK, 2026

Doğurganlık ve doğum hızına bakıldığında her ikisinin de yıllar itibarıyla azaldığı görülmektedir. Türkiye doğurganlık hızı Avrupa Birliği'nin doğurganlık hızının üzerindedir. AB'de doğurganlık hızı ortalaması 2025 yılında 1,34 olarak hesaplanmıştır. Dünya doğurganlık oranı ise 2,3'tür (Dattani vd., 2026).

Çizelge 5. Hanehalkı Büyüklüğü (%)

Hanehalkı Tipleri	2014	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Tek kişilik hane halkı	13,9	17,9	18,9	19,4	19,7	20,0	20,5
Tek çekirdek aileden oluşan hanehalkı	67,4	65,2	64,4	64,5	63,8	63,5	62,7
Sadece eşlerden oluşan çekirdek aile	14,1	13,5	13,5	13,8	14,0	14,0	14,0
Eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	45,7	42,0	40,8	40,4	39,2	38,6	37,5
Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	7,6	9,7	10,1	10,3	10,6	10,9	11,3
Baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	1,5	2,2	2,3	2,3	2,4	2,6	2,8
Anne ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	6,1	7,5	7,8	8,0	8,2	8,4	8,5

Kaynak: TÜİK, 2026

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) verilerine göre, Türkiye'de ortalama hanehalkı büyüklüğü yıllar itibarıyla azalma göstermiş; 2008 yılında 4 kişi olan bu değer, 2025 yılında 3,08 kişiye gerilemiştir. 2014-2025 döneminde hanehalkı yapılarında değişim gözlenmiştir. Tek çekirdek ailelerden oluşan hanehalklarının oranı % 67,4'ten % 62,7'ye gerilerken, geniş aile niteliğindeki hanehalklarının oranı da %16,7'den % 13,5'e düşmüştür. Bu durum, her iki hanehalkı türünün toplam içindeki payının azaldığını göstermektedir. Türkiye'de tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan hanehalklarının toplam hanehalkları içindeki payı, 2014 yılında % 7,6

iken 2025 yılında % 11,3'e yükselmiştir. 2025 yılı itibarıyla bu hanhalklarının % 2,8'i baba ve çocuklardan, % 8,5'i ise anne ve çocuklardan oluşmaktadır.

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Postmoderniteyle birlikte ortaya çıkan toplumsal, kültürel ve ekonomik dönüşümler, aile kurumunun geleneksel işleyiş ve anlam çerçevesinde köklü değişimlere yol açmıştır. Büyük anlatıların sorgulanması, toplumsal normların göreceleşmesi ve bireyselleşme süreçlerinin güçlenmesi sonucunda aile, homojen ve normatif bir yapı olmaktan çıkarak çok biçimli, müzakereye açık ve değişken ilişkiler ağı içerisinde yeniden üretilen bir toplumsal kurum hâline gelmiştir.

Postmodern toplumsal dönüşüm süreci, evlilik kurumunun niteliği ve işleyişi üzerinde de önemli etkiler yaratmıştır. Modern dönemde evlilik, büyük ölçüde ekonomik gereklilikler, toplumsal normlar ve kurumsal beklentiler çerçevesinde şekillenen bir birliktelik olarak değerlendirilirken, postmodern dönemde bireysel tercihlerin, duygusal doyumun ve öznel iyi oluşun önemi artmıştır. Bu bağlamda evlilik, toplumsal olarak sürekliliği varsayılan ve güçlü kurumsal bağlarla desteklenen bir yapı olmaktan uzaklaşarak, tarafların karşılıklı beklenti ve ihtiyaçlarını karşıladığı ölçüde sürdürülen bir ilişki biçimine dönüşmüştür. Söz konusu dönüşüm, boşanma oranlarındaki artış ve evlilik dışı birliktelikler ile farklı aile modellerinin yaygınlaşması gibi olgular aracılığıyla görünür hâle gelmektedir.

Postmodern dönemin karakteristik özelliklerinden biri, dijital iletişim teknolojilerinin günlük yaşamın tüm boyutlarına nüfuz etmesidir. Dijital ağlar aracılığıyla toplumsal ilişkiler giderek çevrimiçi platformlar üzerinden şekillenmektedir. İnternet ve sosyal medya araçları, bireylere mekânsal sınırlamaları aşan etkileşim olanakları sunmakta olup, bu durum kültürel değerlerin, kimlik pratiklerinin ve aile ilişkilerinin yeniden yapılandırılmasına imkân tanımaktadır.

Sosyal medya platformları, bireysel kimliklerin performatif biçimlerde inşa edildiği ve sergilendiği dijital mekânlar olarak işlev görmektedir. Bu bağlamda, dijital ortamda üretilen temsiller giderek gerçekliğin yerini almakta ve toplumsal algıların şekillenmesinde belirleyici bir rol üstlenmektedir. Aile yaşamına ilişkin paylaşımlar da çoğu zaman gündelik deneyimlerin doğrudan yansıtılmasından ziyade, idealize edilmiş ve estetik kaygılar doğrultusunda kurgulanmış temsillerin dolaşıma sokulmasına dayanmaktadır. Bu süreç, aile kurumuna yönelik algıların, beklentilerin ve normatif kabullerin dönüşümüne zemin hazırlamaktadır.

Dijitalleşmenin aile kurumu üzerindeki etkileri, yalnızca dijital temsillerin üretimi ve dolaşımıyla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda aile içi iletişim süreçlerini de önemli ölçüde dönüştürmektedir. Akıllı telefonlar ve sosyal medya platformlarının yaygın kullanımı, aile üyeleri arasındaki etkileşim biçimlerini yeniden şekillendirirken, yüz yüze iletişimin azalması, duygusal yakınlığın zayıflaması ve bireysel yalnızlık deneyimlerinin artması gibi sonuçlara yol açabilmektedir. Bununla birlikte çocuklar ve gençler, dijital medya aracılığıyla aile çevresinin dışında gelişen farklı değer sistemleri, yaşam tarzları ve kültürel kodlarla erken yaşlarda karşılaşmaktadır. Bu durum, ebeveynlik pratiklerinin yeniden tanımlanmasını gerektirirken, aile içindeki otorite ilişkilerinin ve kuşaklar arası etkileşim dinamiklerinin daha karmaşık bir yapıya bürünmesine neden olmaktadır.

Türkiye'de sosyal medya platformlarının kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte aile içi iletişim dinamiklerinde önemli değişimler gözlemlenmektedir. Araştırmalar, dijital medya kullanımının aile üyeleri arasındaki yüz yüze etkileşimleri azaltabildiğini ve eşler arasındaki güven ilişkileri ile evlilik süreçleri üzerinde çeşitli etkiler yaratabildiğini ortaya koymaktadır. Özellikle çocuklar ve gençler açısından sosyal medya, farklı yaşam tarzları, değer sistemleri ve kültürel pratiklerle erken yaşlarda karşılaşılmasına olanak sağlamaktadır. Bu durum, bazı bireylerin

geleneksel aile normlarından ve toplumsal değerlerden uzaklaşmasına yol açabilmekte, aile içi sosyalleşme süreçlerini yeniden şekillendirebilmektedir. Bu bağlamda, sosyal medyanın aile ve toplum yapısı üzerindeki olası olumsuz etkilerinin azaltılması amacıyla dijital medya okuryazarlığının geliştirilmesi, bilinçli kullanımın teşvik edilmesi ve koruyucu sosyal politikaların uygulanması önem taşımaktadır.

Sosyal medyanın aile içi iletişim üzerindeki etkileri giderek daha görünür hâle gelmektedir. Günümüzde aile bireyleri, aynı fiziksel ortamda bulunmalarına rağmen iletişim süreçlerinin bir kısmını dijital platformlar aracılığıyla sürdürme eğilimindedir. Bu durum, geleneksel aile etkileşim biçimlerinin kısmen dönüşerek “dijital aracılı iletişim” pratiklerine evrilmesine yol açmaktadır. Yüz yüze etkileşimlerin ve göz teması gibi doğrudan iletişim unsurlarının azalması, aile içi duygusal bağların niteliği üzerinde çeşitli etkiler yaratabilmektedir. Özellikle çocukların ebeveynleriyle olan ilişkilerinde yakınlık düzeyinin zayıflaması olasılığı tartışılırken, eşler arasındaki ilişkilerde kıskançlık, güvensizlik ve kontrol davranışlarının ortaya çıkabildiği ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra, aile içi sorunların çözümünde sosyal medya aracılığıyla üçüncü kişilerle iletişim kurma eğilimi gözlemlenebilmekte; bu durum aile içi sorun çözme dinamiklerini karmaşıklıştırabilmektedir. Bu bağlamda, söz konusu dönüşümün evlilik ve aile ilişkileri üzerindeki etkileri çok boyutlu bir incelemeyi gerektirmektedir.

Toplumların sürdürülebilir ve istikrarlı bir biçimde varlıklarını devam ettirebilmesinde güçlü aile yapısı ve sağlıklı demografik göstergeler belirleyici bir rol oynamaktadır. Türkiye’de aile, toplumun temel kurumu olarak kabul edilmekte olup bu durum Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile güvence altına alınmıştır. Günümüzde demografik yapıda yaşanan dönüşümler, aile kurumunun korunması ve güçlendirilmesine yönelik politikaların kurumsal bir uyum ve bütüncül bir yaklaşım çerçevesinde yürütülmesini zorunlu kılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, F., ve Ayata, A., *Toplumsal cinsiyet, aile ve Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Aydın, C., *Dijital Kültür Ve Aile İlişkileri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2020.
- Bauzman, Z., *Liquid Modernity*, Cambridge, Polity Press, 2000.
- Canatan, K., *Muhafazakar Endişe: Aile*, Mana Yayınları, İstanbul, 2018.
- Caner, E., *Kutsal Fahışeden Bakire Meryem’e Toprak ve Kadın*, Su Yayınları, İstanbul, 2004.
- Castells, M., *The Rise Of The Network Society Second Edition With A New Preface*, Wiley-Blackwell, UK, 2010.
- Cherlin, A. J., *The Marriage-Go-Round: The State of Marriage and the Family in America Today*, Previously Published, New York, 2009.
- Çaki, F., *Ailedeki Değişime Etki Eden Faktörler*, *Aile Sosyolojisi* (Ed. Prof. Dr. Nazmi Avcı, Doç. Dr. Erdal Aksoy), Lisans Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- Dattani, S., Guirao-L., and Roser, M. (2009). Fertility Rate, <https://ourworldindata.org/fertility-rate> (Erişim Tarihi: 10.06.2026)
- Giddens, A., *Sosyoloji* (1. baskı). Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2012.
- Giddens, A., *The transformation of intimacy: Sexuality, love and eroticism in modern societies*. Stanford University Press, 1992.
- Kağıtçıbaşı, Ç., *Family, Self, And Human Development Across Cultures Theory and Applications*, Psychology Press, London, 2007.

- Kongar, E., *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2019.
- Köse, B., *Geçmişten Günümüze Aile, Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar*, (N. Adak, Ed.), Siyasal Kitabevi, Ankara, 2018.
- Livingstone, S., & Ross, B. A., *Parenting For A Digital Future How Hopes And Fears About Technology Shape Children's Lives*, Oxford University Press, 2019.
- Oakley, A., *Gender, Women And Social Policy*. The Policy Press, Bristol, 2005.
- Ortaylı, İ. (2008). Türk Osmanlı Aile Yapısı, <https://www.rekabet.gov.tr/Dosya/persembe-konferanslari-yayinlari/perskonfyyn21.pdf>, (Erişim Tarihi: 11.06.2026)
- Özbay, F., *Dünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.
- Turkle, S., *Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other*, Basic Books, New York, 2001.
- TÜİK. (2026). Evlenme ve Boşanma İstatistikleri-2025, <https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/58165>, (Erişim Tarihi: 10.06.2026)
- TÜİK. (2026). Evlenme ve Boşanma Kaba Hızı, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=111&locale=tr>, (Erişim Tarihi: 11.06.2026)
- TÜİK. (2026). Hanehalkı Tipleri ve Sayısı, <https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/search?q=hanehalk%C4%B1>, (Erişim Tarihi: 11.06.2026).
- TÜİK. (2026). İstatistiklerle Aile-2025, <https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/58137>, (Erişim Tarihi: 10.06.2026)
- Valenzuela, S., Halpern, D., & Katz, J. E., *Social Network Sites, Marriage Well-Being And Divorce: Survey And State-Level Evidence From The United States*, Computers in Human Behavior, 2014.

YÖN DERGİSİNDE TÜRKİYE’NİN KIRSAL GERÇEKLİĞİ VE DOĞAN AVCIOĞLU’NUN KALKINMA STRATEJİSİNDE TOPRAK REFORMU VE KOOPERATİFLEŞME SORUNU

Elif TOSUN

Yıldız Teknik Üniversitesi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Doktora Öğrencisi
eliftosun92@gmail.com
ORCID NO: 0000-0002-8388-7959

Prof. Dr. Elçin Macar

İstanbul Kent Üniversitesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
elcinmacar@yahoo.com
ORCID NO: 0000-0001-9817-9915

ÖZET

Sosyolojik gözlemlerle tarihsel gerçekliği bütünleştiren yön arayışlarında heterojen ve kurucu bir odak olan *Yön* dergisi, 1960’lı yılların en önemli entelektüel uğraklarından biridir. Bu çalışmanın amacı; 1961-1967 yılları arasında yayımlanan *Yön* dergisinin kırsal gerçeklik okumasını analiz etmek ve Doğan Avcıoğlu’nun “kapitalist olmayan kalkınma yolu” stratejisi doğrultusunda kurguladığı toprak reformu ile kooperatif odaklı üretim düzenini çözümlemektir. Çalışmada öncelikle dergideki metinler, içerik analizi yöntemiyle incelenerek dönemin köylü toplumu gerçeği değerlendirilmiştir.

İncelemede, dergi sayfalarına taşınan köylü sorunları ve arazi ihtilafları üzerinden mülkiyet reformunun kaçınılmaz zorunluluğu ortaya konmaktadır. Ancak kırsal gerçekliğin dönüşümünde, toprak reformunun aşamalarına ilişkin iki farklı çizginin varlığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda çalışmada, Avcıoğlu’nun daha sonra *Türkiye’nin Düzeni* eserinde derinleştireceği pre-kapitalist yapıyı dönüştürme hedefine yönelmiş tarımsal programının gerekleri detaylandırılmaktadır. Söz konusu program; yarı-feodal unsurlar ile emperyal müdahalelere karşı demokratik bir iktidar tasarımı olarak biçimlenmiştir. Avcıoğlu, büyük ölçekli üretim kooperatiflerine geçişi hızlandıracak bir yapı kurgulamıştır.

Asker-sivil aydın kadronun öncülüğünde, “ilerici bir darbeye” yukarıdan aşağıya gerçekleşecek yapısal dönüşümde tarım, küçük işletme verimsizliğini aşmayı, tarımı makineleştirerek açığa çıkan iş gücünü sanayiye aktarmayı ve köylüyü geleneksel üretim mantığından kurtarmayı amaçlayan sanayi öncelikli bütüncül bir stratejinin parçasıdır. Üretim, satış ve kredi süreçlerinin kooperatifler etrafında merkezileştirilmesini öne çıkaran bu modelde sanayileşmenin hem finansman kaynağı hem de toplumsal dayanağıdır. Nüfusun yüzde 68’inin kırsalda yaşadığı bu formasyonda, sürecin merkezileşme etrafında yönetilmesi köylülerin kentle bütünleşmesini sağlayacak, “atıl” iş gücünü eritecek ve “yarı-feodal” ilişkileri tasfiye ederek devrimci demokratik iktidarın emek gücüyle kenetlenmesini mümkün kılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yön Dergisi, Doğan Avcıoğlu, Kapitalist Olmayan Kalkınma Yolu, Toprak Reformu, Kooperatifleşme.

ABSTRACT

Yön magazine, functioning as a heterogenous and foundational intellectual hub, integrated sociological observations with historical reality in the search for a new national trajectory in the 1960s. This study aims to analyze *Yön* magazine's (1961–1967) depiction of rural reality and evaluate the land reform and cooperative-oriented production model formulated within Doğan Avcıoğlu's strategy of the “non-capitalist path of development.” Employing qualitative content analysis on the journal's texts, the study evaluates how the reality of the peasant society of the era was constructed.

The study demonstrates the inevitable necessity of property reform through peasant problems and land disputes illustrated in the journal's pages. However, it identifies two distinct intellectual lines regarding the stages of land reform in transforming rural reality. Accordingly, this study details the prerequisites of the agrarian program aimed at transforming the pre-capitalist order, which Avcıoğlu would later deepen in his seminal work, *Türkiye'nin Düzeni*. This framework took shape as a democratic power agenda against imperial interventions and “semi-feudal” remnants, predicting a rapid transition to large-scale production cooperatives.

Spearheaded by a military-civilian and intellectual vanguard through “a progressive coup”, this top-down agrarian transformation targeted overcoming small-scale inefficiencies, mechanizing agriculture to channel surplus labor into industry, and liberating the peasantry from traditional production dynamics. Highlighting the centralization of production, marketing, and credit processes through cooperatives, the model positions agriculture as both the financial source and social pillar of industrialization. Managing the process through centralization would foster urban-rural integration, absorb “idle” labor, eliminate deep-seated “semi-feudal” relations, and enable the revolutionary-democratic power to merge with the labor force.

Keywords: *Yön* Magazine, Doğan Avcıoğlu, Non-Capitalist Path of Development, Land Reform, Cooperativisation.

KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ VE FOLKLOR

Dr. Öğr. Üyesi İlke TEPEKÖYLÜ

Kocaeli Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ilke.tepekoylu@kocaeli.edu.tr- 0000-0002-6618-4688

ÖZET

Kültür endüstrisi, Frankfurt Okulu’nun eleştirel bir perspektifle teorileştirdiği ve ilk kez Max Horkheimer ile Theodor Adorno tarafından 1947 yılında yayımlanan “Aydınlanmanın Diyalektiği” isimli kitapta kullanılmış bir kavramdır. Bu kavramla kültürel değerlerin, sanatsal eserlerin tekdüzeleşerek birer meta haline dönüştürülmesi ve kolayca tüketilen ticari ürünler haline gelmesi eleştirilir. Kültür endüstrisi ve mekanizmaları kültürel yapıdan doğrudan etkilenmektedir. Bu bağlamda folklor (halk bilimi) ve kültür endüstrisi ilişkisi; medya, eğlence, gastronomi, reklam, sinema, müzik ve turizm sektörü, dijital ve sosyal platformlar vb alanlarda simbiyotik bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Geleneksel, ulusal ve yerel değerler içeren halk kahramanları, hikâyeleri, semboller, motifler, ritüeller, halk mutfağı, halk müziği, el sanatları ve zanaatları gibi ürünlerin pazarlanması bu ilişkiye birer örnektir. Dolayısıyla folklor, kültür endüstrisi açısından eşsiz bir kaynak oluşturmaktadır. Özgün kültürel değerlerin ve folklorik ürünlerin salt alınıp satılan birer tüketim nesnesine dönüşmesi, kültürel mirasın aktarılması ve korunması yaklaşımının bağlamından kopararak kullanımına örnek teşkil edebilmektedir. Bu durum popüler kültürde folklor ve endüstri ilişkisinin kaçınılmaz bir hâle gelmesinden kaynaklanmaktadır. Özellikle dijital medya aracılığıyla nostaljik birer imgeye dönüştürülerek sunulan folklorik öğeler turistik-ticari ürünler olarak sunulabilmektedir. Folklorik ürünlerin ve kültürel mirasın korunması, yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılmasında kültür endüstrisinin rolü çoğu zaman tartışma konusu olmuştur. Bu noktada kültür endüstrisinin folklordan ne şekilde yararlandığı ve folklor ürünlerini nasıl kullandığı önem arz etmektedir. Bu çalışmada folklor ve kültür endüstrisi ilişkisi ele alınarak, günümüzdeki olumlu ve olumsuz yansımaları incelenecektir.

Anahtar Kelimeler : Folklor, Frankfurt Okulu, Kültür Endüstrisi.

CULTURE INDUSTRY AND FOLKLORE

ABSTRACT

The concept of the culture industry was theorized from a critical perspective by the Frankfurt School and first used in the book "Dialectic of Enlightenment" by Max Horkheimer and Theodor Adorno, published in 1947. This concept criticizes the homogenization of cultural values and artistic works, turning them into commodities and easily consumable commercial products. The culture industry and its mechanisms are directly influenced by the cultural

structure. In this context, the relationship between folklore and the culture industry emerges symbiotically in areas such as media, entertainment, gastronomy, advertising, cinema, music and tourism sectors, digital and social platforms, etc. The marketing of products containing traditional, national, and local values, such as folk heroes, stories, symbols, motifs, rituals, folk cuisine, folk music, handicrafts, and arts and crafts, is an example of this relationship. Therefore, folklore constitutes a unique resource for the cultural industry. The transformation of authentic cultural values and folkloric products into mere consumer goods to be bought and sold exemplifies the misuse of the cultural heritage transmission and preservation approach, detached from its original context. This situation stems from the inevitable relationship between folklore and industry in popular culture. Folkloric elements, particularly those presented as nostalgic images through digital media, can be offered as touristic and commercial products. The role of the cultural industry in preserving, maintaining, and transmitting folkloric products and cultural heritage to future generations has often been a subject of debate. At this point, how the cultural industry benefits from folklore and how it uses folklore products is of great importance. This study will examine the relationship between folklore and the cultural industry, and analyze its positive and negative reflections in the present day.

Keywords: Folklore, Frankfurt School, Culture Industry.

KÜLTÜR, MEDYA VE FOLKLOR İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Dr. Öğr. Üyesi İlke TEPEKÖYLÜ

Kocaeli Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ilke.tepekoylu@kocaeli.edu.tr- 0000-0002-6618-4688

ÖZET

Kültür, toplumların tarihsel süreç içerisinde meydana getirdikleri yaşam formunu, sanatını, dilini, inancını, gelenek-göreneklerini, manevî-maddî değerlerini kapsar. Toplumsal kimliği oluşturarak nesiller boyu aktarılmasını sağlar. Bunu yaparken de birçok bilim ve sanat dalıyla etkileşim haline girer. Bilgiyi kitlelere aktarmak amacıyla oluşturulan, eğitme ve eğlendirme misyonlarını taşıyan kurumsal yapıyı oluşturan medya, kültürle yakın bir ilişki içerisinde. Günümüzde geleneksel medya (gazete, dergi, kitap, sinema, TV vb.) ve yeni medya olarak adlandırılan dijital medya, kültür aktarımının sağlandığı temel kaynaklardan biridir. Kültür ve medyanın efektif ilişkisi toplumların kültürel belleklerinin oluşmasında etkin bir rol oynamaktadır. Gelişen teknolojiyle birlikte geleneksel medyanın yerini sosyal ve dijital medya almıştır. Medya, kültürel aktarım aracı olarak kullanılırken en çok yararlanılan bilim dallarından biri folklordur. Halkın yazılı ve sözlü edebiyatını, müziğini, mutfağını, inancını, töre ve geleneklerini vb. kapsayan folklor (halk bilimi) medyanın kendisine malzeme ürettiği geniş bir alandır. Reklam sektöründe, film endüstrisinde, belgesel ve dizi filmlerde folklorik unsurlar sıklıkla görülmektedir. Bunun nedeni toplumun ortak kültürü üzerinden bir etkileşim yaratabilmek ve sunulan ürünün geniş kitlelere ulaşmasını sağlamaktır. Toplumların kendine özgü niteliklerine uygun medya çalışmaları yapabilmek için halk kültüründen bağımsız hareket etmek pek mümkün görülmemektedir. Dolayısıyla folklorun kaynak oluşturduğu ve beslediği kitle iletişim araçları geçmişten günümüze değin varlığını sürdürmektedir. Bu çalışmada kültür, medya ve folklor ilişkisi örneklerle ele alınarak günümüzdeki yansımaları üzerine bir inceleme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Folklor, Kültür, Medya.

A STUDY ON THE RELATIONSHIP BETWEEN CULTURE, MEDIA AND FOLKLORE

ABSTRACT

Culture encompasses the way of life, art, language, beliefs, customs, traditions, and spiritual and material values that communities have created throughout history. It forms social identity and ensures its transmission across generations. In doing so, it interacts with many branches of science and art. Media, which is created to transmit information to the masses and carries the missions of educating and entertaining, has a close relationship with culture. Today, traditional

media (newspapers, magazines, books, cinema, TV, etc.) and digital media, referred to as new media, are among one of the primary sources for the transmission of culture. The effective relationship between culture and media plays an active role in the formation of societies' cultural memories. With the development of technology, social and digital media have replaced traditional media. While media is used as a tool for cultural transmission, one of the most frequently utilized disciplines is folklore. Folklore encompassing the written and oral literature, music, cuisine, beliefs, customs, and traditions of the people, is a broad field from which media produces material. Folkloric elements are frequently seen in the advertising sector, the film industry, documentaries, and television series. The reason for this is to create interaction through the shared culture of the society and to ensure that the presented product reaches a wide audience. It is not considered possible to act independently of folk culture in order to conduct media studies that are appropriate to the unique characteristics of societies. Therefore mass communication tools, which are nourished and shaped by folklore, have existed from the past to the present. This study will examine the relationship between culture, media, and folklore with examples and analyze its reflections in the present day.

Key Words: Folklore, Culture, Media.

ROBERT WALSER MİKROGRAMLARINDA OTOKURMACA

Fatma Nur GÜN

Erzurum Atatürk Üniversitesi

fatmanur.yilmaz212@ogr.atauni.edu.tr – 0000-0002-0049-6988

ÖZET

20. yüzyılın önemli yazarlarından biri olan İsviçre kökenli Robert Walser, modern edebiyat açısından büyük önem taşıyan mikrogramları ve bu mikrogramlarda kullandığı anlatım teknikleriyle dikkat çeker. Mikrogram olarak adlandırılan bu metinler, ne bütünüyle otobiyografik ne de tamamen kurmacadır. Ancak biçimsel küçüklükleri, yoğun anlatımları ve otokurmaca bakımından zengin yapıları ile geleneksel lirik metinlerden ayrılır. Bu nedenle söz konusu çalışma, Walser'in mikrogramlarını otokurmaca kavramı bağlamında incelemeyi amaçlar.

Otokurmaca, otobiyografik unsurlar ile kurmacanın iç içe geçtiği bir anlatım tekniğidir. Walser'in mikrogramları ise bu kavram ile yakından ilişkilidir. Anlatılara örtük ve yazarın bilinç akışının bir yansıması olarak işlenen otokurmaca unsurlar, anlatının çok boyutlu yapısını ortaya koyar. Bu bağlamda, anlatıcı ve yazar arasındaki sınırlar belirsizleşir ve kişisel deneyimlerin yeniden kurgulanmasına olanak tanır. Böylelikle anlatı, öznel gerçekliğin kurmaca ile yeniden üretildiği, çok boyutlu ve yoruma açık bir yapıya dönüşür. Dolayısıyla, mikrogramlar benlik temsili ile anlatı kurgusu arasındaki sınırların genişletilmesi açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda araştırmanın kuramsal çerçevesi otokurmaca kavramı ile sınırlıdır. Araştırmada Serge Doubrovsky tarafından ortaya konulan ve 20. yüzyıl edebiyat araştırmalarının odağında bulunan otokurmaca kavramı temel alınarak, anlatılarda yazar ve anlatıcı arasındaki sınırların nasıl belirsizleştiği ve mikrogramlarda bu belirsizliği destekleyen unsurlar incelenecektir.

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılacaktır. Araştırmanın inceleme nesnesini oluşturan Robert Walser'in mikrogramları yakın okuma yöntemiyle analiz edilecektir. Bu yöntem aracılığıyla anlatıların dilsel, biçimsel ve anlamsal boyutları ayrıntılı biçimde çözümlenecek, anlatıcı ile yazar arasındaki otobiyografik izler otokurmaca çerçevesinde değerlendirilecektir. Ayrıca mikrogramların ironik, lirik ve parçalı yapısı dikkate alınarak, anlatılardaki otokurmaca özelliklerin nasıl inşa edildiği ve bu yapının Walser'in yazınsal estetiğindeki yeri tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Robert Walser, Mikrogram, Otokurmaca

1. GİRİŞ

Edebiyat tarihinde yazarların kendi yaşam deneyimlerini metne aktarma çabaları uzun yıllar boyunca otobiyografi, günlük ve anı gibi türler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ancak özellikle 20. yüzyıldan itibaren yazarların kendi deneyimlerini çeşitli kurmaca teknikleri üzerinden yeniden inşa ettiği bilinir. Bu noktada yazarların kullandığı çeşitli kurmaca teknikleri aracılığıyla metinlerde yazarın yaşamı ve kurmaca arasındaki sınırların giderek belirsizleştiği fikrine varılabilir.

Fransız yazar ve eleştirmen Serge Doubrovsky tarafından 1977 yılında yazarın yaşamı ve kurmaca arasında ilişki kuran ve yazarın kendi yaşamını kurmaca anlatı stratejileri aracılığıyla yeniden üretmesini ifade eden *otokurmaca* (Autofiction) kavramı geliştirilmiştir. Doubrovsky'e göre otokurmaca, gerçek yaşam deneyimlerinin bütünüyle otobiyografik bir doğruluk iddiası taşımadan, edebi ve kurmaca yöntemlerle yeniden şekillendirme sürecidir (Güven, 2024, s. 88). Doubrovsky, geleneksel öz yaşam öyküsünün gerçeklik iddiasını sorgulayarak, bireyin kendi yaşamını doğrudan anlatmasının edebi açıdan pek de mümkün olmayacağını savunur. Bu nedenle otokurmaca, öz yaşam öyküsünün gerçeklik iddiası ile anlatının kurmaca olanaklarını bir araya getiren melez bir anlatı biçimi ortaya koyar (Kurukafa, 2020, s. 530). Doubrovsky, *Fils* adlı eserinin arka kapağında otokurmacayı "*bütünüyle gerçek olgulardan ve olaylardan oluşan kurmaca*"¹ olarak tanımlar. Bu tanım, otokurmacanın temel özelliğini oluşturan gerçek ile kurmaca arasındaki geçişli ilişkiyi ortaya koyar (Doubrovsky, 1977).

Doubrovsky'nin geliştirdiği otokurmaca anlayışı, Phillippe Lejeune'ün öz yaşam öyküsü kuramıyla yakından ilişkilidir. Lejeune, öz yaşam öyküsünü yazar, anlatıcı ve kahramanın aynı kişi olduğu anlatılar olarak tanımlar (Akarkan, 2025, s. 31). Ancak Doubrovsky bu tanımları yeni bir anlatı alanı üzerinden nispeten farklılaştırır. Özellikle modern bireyin parçalanmış kimliği, belleğin seçici yapısı ve öznenin sürekli değişen benlik algısı nedeniyle yaşam deneyimlerinin bütünüyle gerçekçi biçimde aktarılmasının mümkün olmadığını savunur. Bu nedenle otokurmaca, öz yaşam öyküsünün sınırlarını genişleten ve bireyin kendisini kurmaca teknikler aracılığıyla yeniden inşa etmesine olanak tanıyan bir yazınsal tür olarak değerlendirilir. Nitekim Tilbe ve Budak'a göre Doubrovsky, Lejeune'ün kuramsal şemasında boş kalan otokurmaca kavramıyla doldurmuş ve böylelikle yaklaşık yarım yüzyıldır devam eden yeni bir tür tartışmasının da öncüsü olmuştur (Tilbe & Budak, 2021, s. 2094).

Otokurmacanın temel özelliklerinden biri, yazarın kendi yaşamından hareket etmesi ancak bunu doğrudan belgesel bir anlatım biçiminde sunmamasıdır. Gerçek yaşantılar, anılar, travmalar ve kişisel deneyimler metnin temel malzemesini oluştururken, bunlar edebi bir yeniden kurma sürecinden geçer. Bu nedenle otokurmaca ne tamamen roman ne de tamamen öz yaşam öyküsü olarak değerlendirilir. Güven'e göre otokurmaca, yazara ait gerçek verilerin kurmaca bir yapıya bilinçli veya bilinçsiz biçimde yerleştirilmesiyle oluşan bir anlatı alanıdır (Güven, 2024, s. 88-89). Özellikle 20. yüzyılda gerçek ile kurmaca arasındaki sınırların giderek belirsizleşmesi, otokurmacanın ortaya çıkışını hazırlayan temel etkenlerden birisidir. Bu bağlamda otokurmaca, modern insanın gerçeklik algısındaki dönüşümün edebi bir yansıması olarak da görülebilir.

Doubrovsky'nin otokurmaca kuramında dil son derece önemli bir yere sahiptir. Geleneksel öz yaşam öyküsünde olayların aktarılması ön plandayken, otokurmacada anlatının dili ve biçimi olayların önüne geçer. Bu nedenle otokurmaca eserlerde bilinç akışı, çağrışım, parçalı anlatım,

¹ "Fiction, d'événements et de faits strictement réels"

kronolojik düzensizlik ve deneysel anlatım teknikleri sıklıkla kullanılır. Bu bağlamda otokurmacanın temel amacı yaşamı olduğu gibi belgelemek değil, yaşam deneyimini yazınsal bir yapı içerisinde yeniden üretmektir (Kahramanoğlu, 2022, s. 25). Dolayısıyla otokurmaca, gerçekliğin doğrudan temsili olmaktan çok, dil aracılığıyla yeniden kurulmuş bir benlik deneyimini edebi olarak sunmaktır.

Doubrovsky'nin otokurmaca anlayışı aynı zamanda psikanalitik düşünceden de etkilenir. Özellikle bilinç dışı süreçler, çocukluk anıları, travmalar ve benliğin parçalı yapısı, otokurmaca anlatılarında sıklıkla karşılaşılan unsurlar arasında yer alır. Kahramanoğlu bu duruma “*Doubrovsky, ruh çözümleyici söylemin ön planda olduğu çağdaş, süreksiz, çok boyutlu ve parçalı benlik anlatılarını geleneksel öz yaşam öyküsünden ayırmak amacıyla otokurmaca kavramını geliştirmiştir*” şeklinde değinir (Kahramanoğlu, 2022, s. 18). Böylelikle otokurmaca yalnızca yeni bir anlatı türü değil, aynı zamanda modern bireyin benlik deneyimini ifade eden yeni bir yazınsal yaklaşımdır.

Doubrovsky'nin 1977 yılında yayımladığı *Fils* adlı eser, otokurmacanın kurucu metni olarak kabul edilir. Eserde yazarın aile geçmişi, çocukluk yılları, Yahudi kimliği, akademik yaşamı ve kişisel deneyimlere parçalı bir anlatım içerisinde sunulur. Geleneksel roman yapısının uzak olan bu eser, olay örgüsünden çok bilinç akışına, çağrışımsal ilişkilere ve dilsel deneylere dayanır (Jenny, 2026). Bu nedenle bu eser, yalnızca bir roman değil, aynı zamanda otokurmaca kuramının uygulamalı bir örneği ve manifestosu olma niteliği taşır.

Bu bağlamda Doubrovsky'nin geliştirdiği otokurmaca kuramı, çağdaş edebiyatın özne, kimlik ve gerçeklik tartışmalarında merkezi bir konuma sahiptir. Öz yaşam öyküsünün gerçeklik iddiası ile romanın kurmaca niteliğini bir araya getiren bu anlatı biçimi, modern bireyin parçalanmış benliğini ifade etmede önemli bir araç hâline gelmiştir. Günümüzde yalnızca Fransız edebiyatında değil, dünya edebiyatının birçok alanında kullanılan otokurmaca kavramı, benlik anlatılarının dönüşümünü anlamak açısından temel kuramsal yaklaşımlardan biri olarak kabul edilir.

Bu kuramsal çerçeve, otokurmaca kavramının yalnızca Serge Doubrovsky sonrasında ortaya çıkan metinlerle sınırlı olmadığını, farklı dönemlerde ve farklı edebi geleneklerde benzer anlatı eğilimlerinin izlenebileceğini gösterir. Bu noktada İsviçre edebiyatının önemli temsilcilerinden Robert Walser'in mikrogramları dikkat çeker. Her ne kadar Walser, otokurmaca kavramının ortaya çıkışından yaklaşık yarım yüzyıl önce yaşamış olsa da özellikle son dönem metinleri arasında yer alan mikrogramlarında, yazarın yaşam deneyimlerine, gündelik gözlemlerini ve iç dünyasına dair izlenimlerini kurmaca unsurlarla iç içe geçirdiği görülür. Bu yönüyle Walser'in mikrogramları Doubrovsky'nin daha sonra kuramsallaştırdığı otokurmaca anlayışının öncül örnekleri olarak değerlendirilebilecek özellikler taşır.

Walser'in mikrogramları otokurmacanın merkezinde yer alan parçalanmış benlik anlayışını açıkça yansıtır. Mikrogramlarda konuşan özne çoğu zaman sabit ve bütüncül bir kimlik sergilemez, aksine sürekli değişen, kendisini sorgulayan ve farklı maskeler ardında yeniden kurulan bir yapı gösterir. Modern bireyin parçalı benliğine dair bu yaklaşım Doubrovsky'nin otokurmaca kuramında vurguladığı öznenin istikrarsızlık ve benliğin dil aracılığıyla yeniden kurulması düşüncesiyle paralellik gösterir. Bu nedenle Robert Walser'in mikrogramları, kuramsal olarak otokurmaca olarak tanımlanmasalar da otokurmacanın ortaya çıkışını hazırlayan estetik ve anlatısal eğilimlerin erken örnekleri arasında değerlendirilebilir.

Bu çerçevede, İsviçre edebiyatının önemli temsilcilerinden Robert Walser'in mikrogramları, otokurmaca kuramı bağlamında dikkat çekici metinler arasında yer alır. Her ne kadar Walser, otokurmaca kavramının ortaya çıkışından önce eserlerini kaleme almış olsa da yazarın mikrogramlarında yaşam deneyimleri, gündelik gözlemleri ve iç dünyasına dair izlenimleri otokurmaca unsurlarla iç içe geçer. Özellikle yalnızlık, yabancılaşma, aidiyet arayışı, yazarlık deneyimi ve kimlik sorgulamaları gibi temalar, Walser'in yaşamıyla ilişkilendirilebilecek izler taşırken bu unsurlar doğrudan otobiyografik bir anlatı biçiminde sunulmaz. Anlatılar, parçalı anlatım teknikleri, değişken anlatıcı konumları ve yoğun dilsel kurgu aracılığıyla yeniden şekillenir. Bu durum, otokurmacanın temel özelliklerinden biri olan yaşam deneyiminin edebi bir dönüşüm sürecinden geçirilerek yeniden kurgulanması anlayışıyla önemli ölçüde örtüşür. Bu nedenle Walser'in mikrogramları, otokurmaca kuramının sunduğu kavramsal çerçeve içerisinde değerlendirilmeye elverişli metinler olarak değerlendirilebilir.

2. ROBERT WALSER VE MİKROGRAMLARIN OLUŞUM SÜRECİ

2.1. Robert Walser'in Hayatı

İsviçre ve Almanca yazının önemli isimlerinden biri olan Robert Walser, 15 Nisan 1878 tarihinde İsviçre'nin Biel kentinde dünyaya gelmiştir. Kalabalık bir ailede büyüyen Walser'in çocukluk yılları, bir yandan ekonomik zorluklar diğer yandan annesinin ilerleyen yıllarda ağırlaşacak ruhsal rahatsızlığı nedeniyle şekillenmiştir. Aile içerisindeki kırılgan atmosferin, yazarın ilerleyen yıllarda eserlerinde sıklıkla karşılaşılan yalnızlık, yabancılaşma ve aidiyet arayışı gibi temaların oluşumunda etkili olduğu düşünülebilir. Eğitim hayatını tam olarak tamamlayamamış olarak çeşitli büro ve banka işlerinde çalışan Walser, erken yaşlardan itibaren edebiyata ve tiyatroya ilgi duymuş, zamanla memuriyet yaşamından uzaklaşarak kendisini yazınsal üretime yöneltmiştir (Arnold, 2004, s. 197-221).

Walser'in yaşamı boyunca belirgin bir yerleşiklikten uzak olduğu bilinir. Zürih, Basel, Münih, Stuttgart ve özellikle Berlin arasında geçen yıllar, onun hem kişisel hem de sanatsal gelişiminde belirleyici olmuştur. Özellikle 1905-1913 yılları arasında Berlin'de geçirdiği dönem, Walser'in edebi üretkenliğinin en yoğun olduğu evrelerden biri olarak kabul edilir. Bu süreçte çok sayıda roman, şiir ve kısa düz yazı metni kaleme alan yazar, Almanca yazın çevrelerinde dikkat çekmeye başlar. Ancak dışarıdan bakıldığında üretken ve başarılı görünen bu dönem, aynı zamanda ilerleyen yıllarda belirginleşecek ruhsal sorunların ilk izlerini de barındırır. Walser'in toplumsal ilişkilerden giderek uzaklaşması, içine kapanması ve yalnızlığı tercih etmesi, zamanla yaşamının temel özelliklerinden biri hâline gelmiştir.

1913 yılında Berlin'den tekrar İsviçre'ye dönen Walser, Biel'de yaşamaya başlamış ve yazmayı sürdürmüştür. Ancak 1920'li yılların sonlarına doğru ruhsal durumunu giderek ağırlaştığı görülür. Yaşadığı yoğun kaygılar, içe kapanma eğilimi ve çeşitli psikolojik belirtiler sonucunda 1929 yılında Bern yakınlarındaki Waldau psikiyatri kliniğine yatırılmıştır. Walser'in yaşamında yeni bir dönem başlatan bu süreç, aynı zamanda onun yazınsal üretiminin de farklı bir yön kazanmasına neden olmuştur. Klinik koşullarının oluşturduğu kısıtlayıcı ortama rağmen yazmayı tamamen bırakmayan yazar, özellikle bu yıllarda son derece küçük harflerle kaleme aldığı ve daha sonra "mikrogram" olarak adlandırılacak metinlerini üretmiştir. Kağıt parçaları üzerine kurşun kalemle yazılan bu metinler, hem biçimsel özellikleri hem de içerdiği yoğun benlik anlatıları nedeniyle Walser araştırmalarında özel bir yere sahiptir.

1933 yılında Waldau'dan ayrılan yazar, Appenzell kantonundaki Herisau psikiyatri kliniğine nakledilmiş ve yaşamının geri kalan yaklaşık yirmi üç yılını burada geçirmiştir. Herisau yılları genellikle yazarın “edebi sessizlik dönemi” olarak değerlendirilse de bu sessizlik mutlak bir üretimsizlik anlamına gelmez. Walser bu dönemde yayımlanmak üzere eser üretmeyi bırakmış olsa da yazıyla kurduğu ilişkinin tamamen sona ermediğine dair çeşitli tanıklıklar bulunur. Günlük yaşamını yürüyüşler, okumalar ve klinik içerisindeki rutin görevlerle sürdüren yazar, özellikle yakın dostu Carl Seelig ile gerçekleştirdiği uzun doğa yürüyüşleri sayesinde dış dünyayla bağını korumuştur. Seelig'in *Robert Walser İle Yürüyüşlerimiz* başlıklı eserinde bir araya getirdiği notları, Walser'in son yıllarına dair en önemli biyografi kaynaklardan biri olarak kabul edilir.

Walser'in yaşam öyküsü bütünüyle değerlendirildiğinde, onun edebi üretimi ile kişisel deneyimleri arasında güçlü bir ilişki olduğu görülür. Sürekli hareket halinde geçen yaşamı, toplumsal uyumsuzluk hissi, yalnızlık deneyimi ve uzun klinik yılları, eserlerinin temel izleklerini oluşturur. Özellikle Waldau döneminde kaleme aldığı mikrogramlar, yazarın iç dünyasının, benlik algısının ve gerçeklikle kurduğu ilişkinin en yoğun biçimde gözlemlenebildiği metinler olarak öne çıkar. Bu nedenle Robert Walser'in yaşamı, yalnızca biyografik bir arka planda değil aynı zamanda eserlerinin estetik ve düşünsel yapısını anlamada temel bir anahtar niteliği taşır (Arnold, 2004, s. 197-221).

2.2. Robert Walser'in Mikrogramları ve Otokurmaca

Robert Walser'in ölümünün ardından keşfedilen mikrogramlar, Carl Seelig'in girişimleriyle edebiyat dünyasına kazandırılmış ve özellikle Jochen Greven'in çalışmaları sayesinde bilimsel araştırmaların odağı hâline gelmiştir (Greven, 2002, s. 544). Greven, mikrogramları biçimsel düzenleri, otokurmaca özellikleri ve yazarlık anlayışını yansıtmaları bakımından değerlendirmiştir. Son derece küçük puntolarla ve kurşun kalemle kaleme alınan bu metinler, Walser'in geleneksel yazın kalıplarından uzaklaşan özgün politikasını ortaya koyarken, yazarın yaşam deneyimlerine ve bireysel dünyasına dair önemli izler de taşır (Greven, 2016, s. 49).

Mikrogramlar, Walser'in özellikle Waldau kliniğinde geçirdiği yıllarla ilişkilendirilen ruhsal durumunun yansımalarını da içerir. Metinlerde görülen parçalı yapı, ani anlatı geçişleri ve dağınık düşünce akışı, araştırmacılar tarafından yazarın psikolojik deneyimleriyle bağlantılı olarak yorumlanır. Bununla birlikte Walser, bu dönemde de yazınsal üretkenliğini sürdürmüş, düz yazı ile lirizmi bir araya getiren özgün metinler de ortaya koymuştur.

“Kurşun kalem darbesi” olarak adlandırılan mikrogramlar, yalnızca içerikleriyle değil, maddi ve görsel özellikleriyle de dikkat çeker. Zarflar, reçeteler, gazete parçaları ve küçük kağıtlar üzerine yazılan bu metinler, çoğu zaman 1-3 milimetre arasında değişen harf boyutları nedeniyle uzun yıllar çözülmemiştir (Karabulut, 2020, s. 24). Walser'in kurşun kalemi tercih etmesi ise hem fiziksel rahatsızlıkları hem de yazma sürecine dair estetik tercihleriyle ilişkilendirilir. Yazar, kurşun kalemle çalışmanın kendisine daha özgür, sakin ve üretken bir alan sunduğunu ifade etmiştir (Greven, 2002, s. 552-553).

Araştırmacılar mikrogramları, Walser'in yalnızlık, görünmezleşme, geri çekilme ve kendini küçültme eğilimlerinin metinsel yansımaları olarak değerlendirir. Her ne kadar ilk bakışta parçalı ve düzensiz görünseler de, bu metinler kendi içlerinde güçlü bir bütünlüğe ve estetik bir düzene sahiptir. Yoğun lirizm, ironik anlatım, dil oyunları ve serbest çağrışımlar, Walser'in kendine özgü üslubunun temel unsurlarıdır. Bu yönüyle mikrogramlar, modern edebiyatın

deneyisel örnekleri arasında değerlendirilmekle birlikte, aynı zamanda biyografik ve psikolojik araştırmalar bakımından önemli bir kaynak olarak kabul edilir.

Bu özellikleri bakımından mikrogramlar, Robert Walser'in yaşamının izlerini taşısa da, bu metinleri yalnızca biyografik belgeler olarak okumak yeterli değildir. Walser, kişisel deneyimlerini doğrudan aktarmak yerine onları kurmaca unsurlara dönüştürerek mikrogramlarında yeniden inşa eder. Anlatıcı ile yazar arasındaki sınırların belirsizleştiği ve yaşam malzemesinin estetik bir kurgu içerisinde yeniden üretildiği bu metinler, otokurmaca kavramı çerçevesinde değerlendirmeye elverişli bir yapı sergiler. Özellikle mikrogramlarda sıklıkla karşılaşılan birinci tekil şahıs anlatımı, gündelik yaşama dair gözlemler, yalnızlık, yabancılaşma ve toplumsal geri çekilme temaları, Walser'in yaşam deneyimlerinden beslenirken aynı zamanda kurmaca bir anlatı evreni oluşturur. Bu durum, mikrogramların otokurmaca nitelikler taşıyan metinler olarak okunabilmesine olanak tanır.

Öncesinde vurgulandığı üzere otokurmaca, yazarın kendi yaşamından hareket etmesine rağmen yaşantılarını birebir aktarmak yerine onları kurmaca bir bağlamda yeniden üretmesi esasına dayanır. Bu bağlamda gerçek ile kurmaca arasında kesin bir ayrım yapmak çoğu zaman olanaklı değildir. Walser'in mikrogramlarında da benzer bir durum gözlemlenir. Metinlerde anlatıcı sıklıkla yazarın yaşam deneyimlerini çağrıştıran olaylar, düşünceler ve duygular dile getirir de bunlar doğrudan bir yaşam öyküsü aktarımı niteliği taşımaz. Aksine, kişisel yaşantılar estetik bir dönüşüm sürecinden geçirilerek yeni bir anlatı gerçekliği içerisinde sunulur. Bu nedenle mikrogramlarda yer alan ben-anlatıcı, biyografik Robert Walser ile bütünüyle özdeşleştirilemez. Ancak onun yaşamından izler taşıyan kurmaca bir benlik olarak değerlendirilebilir.

Örneğin, Walser'in *Ich wohnte schon in Zimmern*² başlıklı mikrogram örneği söz konusu ben-anlatıcı tekniğine yakınlık gösteren bir örnek olarak değerlendirilebilir (bkz. Ek 1). Metin, birinci tekil şahıs anlatımıyla kurulmuş olup anlatıcının yaşadığı mekânlara dair öznel deneyimlerini ve ruhsal algılarını yansıtır. “*Daha önce odalarda yaşadım*” ifadesiyle başlayan metinde anlatıcı, içinde bulunduğu odaları zaman zaman canlı varlıklar gibi algıladığını, onların arasına boğulacak ya da nefessiz kalacakmış hissine kapıldığını dile getirir. Metnin ilerleyen bölümlerinde ise bu mekânlar masalsi salonlara, halkalara ve baş döndürücü yükseklikteki kulelere dönüşür. Böylelikle somut mekânlar, anlatıcının iç dünyasının ve hayal gücünün süzgecinden geçirilerek yeniden şekillendirilir. Son bölümde anlatıcının sakin bir şekilde masasında oturduğunu ve geceleri uyandığında kendisini halkın oğullarından biri olarak düşündüğünü ifade etmesi, metnin benlik bilinci etrafında örüldüğünü de gösterir. Her ne kadar burada aktarılan deneyimlerin doğrudan Robert Walser'in yaşamına ait olduğu kesin olarak söylenemese de, birinci tekil şahıs anlatımı aracılığıyla kurulan öznel perspektif, yazar ile anlatıcı arasındaki sınırları belirsizleştirmekte ve metnin otokurmaca bağlamında değerlendirilmesine olanak tanır.

Otokurmacanın en belirgin özelliklerinden biri, yazarın kendi benliğine metnin merkezine yerleştirmesi ve bu benliği farklı anlatı stratejileri aracılığıyla yeniden kurgulamasıdır. Walser'in mikrogramlarında sıklıkla karşılaşılan yalnızlık, yabancılaşma, toplumsal dışlanmışlık ve görünmezleşme temaları da bu bağlamda önem kazanır. Söz konusu temalar,

² “Daha önce odalarda yaşadım.”

yazarın yaşamında karşılık bulan deneyimlerden beslemekle birlikte, metinlerde bireysel bir hatıranın aktarımından çok edebi bir temsil biçimine dönüşür. Böylelikle Walser, kendi yaşamını anlatmak yerine yaşamından hareketle yeni bir özne üretir ve bu özneyi kurmaca bir evren içerisinde sunar.

Bu duruma örnek olarak Walser'in "*Wie war ich dort im großen Raum gering*"³ ifadesiyle başlayan mikrogramı gösterilebilir (bkz. Ek 2). Metinde birinci tekil şahıs anlatım aracılığıyla kurulan ben anlatıcı, kendisini önce büyük bir odanın içinde son derece küçük ve önemsiz hisseden bir figür olarak tasvir eder. Anlatıcı bu deneyimini "Däumeling"⁴ benzetmesiyle ifade ederken çevresindeki yetişkin figürleri ise devasa ve etkileyici varlıklar olarak algılar. Ancak metnin ilerleyen kısmında anlatıcının bulunduğu mekân küçülürken, kendisi devlet ve adeta atlasın altında yaşayabilecek kadar büyük bir varlık hâline gelir. Böylelikle benlik, nesnel gerçekliğe bağlı olarak değil anlatıcının öznel algısı doğrultusunda sürekli değişen ve yeniden şekillenen bir yapı olarak sunulur. Metinde yer alan küçülme ve büyüme imgeleri, yalnızca fiziksel bir dönüşümü değil, bireyin kendisini çevresi karşısında konumlandırma biçimini de yansıtır. Bu nedenle mikrogram, yazarın yaşam deneyimlerinden izler taşıyan benlik tasarımının estetik bir dönüşüm sürecinden geçirilerek korumacı bir anlatıya dönüştürüldüğünü göstermekte ve otokurmaca okumalarına imkan tanımaktadır.

Mikrogramların parçalı yapısı da otokurmaca ile ilişkilendirilebilecek önemli bir özelliktir. Geleneksel otobiyografilerde görülen kronolojik bütünlük ve tutarlılık, Walser'in metinlerinde büyük ölçüde ortadan kalkar. Bunun yerine anlık gözlemler, kesintiye uğrayan düşünceler, bağımsız görünen anlatıp parçaları ve çağrışımsal geçişler ön plana çıkar. Bu durum, otokurmacanın doğrusal bir yaşam anlatısı kurmak yerine benliğin parçalanmış ve değişken doğasını görünür kılma eğilimiyle örtüşür. Walser'in mikrogramları da bu yönüyle tamamlanmış bir yaşam öyküsünü sunmaktan çok, sürekli yeniden kurulan ve dönüşen bir öznenin izlerini taşır.

Bu duruma Walser'in "*Zunächst versteh' ich mich nur nicht*"⁵ mikrogramı örnek olarak gösterilebilir (bkz. Ek 3). Metinde ben anlatıcı, öncelikle kendisini anlayamadığını ifade ederek benlik algısındaki belirsizliği ortaya koyar. Bununla birlikte yüzünün kendisini evlenmeye uygun biri olarak gösterebileceğini düşünmesi, özneye dair değerlendirmelerin sürekli değişen ve kararsız bir nitelik taşıdığını gösterir. Anlatıcının kendisi hakkında kesin bir yargıya ulaşmadan farklı olasılıklar arasında gidip gelmesi, benliğin tamamlanmamış ve tutarlı bir yapı olarak değil, sürekli oluşum halindeki bir süreç olarak sunulduğunu düşündürür. Dahası, metnin herhangi bir sonuca ulaşmadan aniden kesilmesi, geleneksel yaşam anlatılarında görülen bütünlük ve tamamlanmışlık duygusunu ortadan kaldırır. Böylelikle mikrogram, otokurmaca benliğe doğrusal ve tutarlı bir yaşam öyküsü içerisinde sunmak yerine parçalı, değişken ve sürekli yeniden şekillenen bir yapı olarak görünür kılma eğilimiyle örtüşür.

Dolayısıyla mikrogramlar, otobiyografik veriler içermelerine rağmen yalnızca yaşamı belgeleyen metinler değildir. Bu metinler, yaşam deneyimlerinin estetik ve kurmaca bir biçimde yeniden işlendiği, yazar ile anlatıcı arasındaki sınırların bilinçli olarak bulanıklaştırıldığı bir yazın alanı oluşturur. Bu yönüyle Robert Walser'in mikrogramları, otokurmaca kuramının

³ "O büyük odada ne kadar da önemsizdim."

⁴ Almandaca parmak kadar küçük çocuk anlamına gelir.

⁵ "Öncelikle kendimi anlayamıyorum."

temel ilkeleri doğrultusunda değerlendirilebilecek ve yazarın benlik inşasını metinsel bağlamda gözlemlemeye olanak tanıyan önemli örnekler arasında yer alır.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Robert Walser'in mikrogramlarında otokurmaya doğrudan ve açık biçimde belirmez ancak yazarın yaşamından izler taşıyan unsurların kurmaca bir yapı üzerinden dönüştürülmesiyle belirir. Özellikle yazarın yaşam deneyimlerinin, düşüncelerinin, ruhsal durumunun ve gündelik gözlemlerinin metinlere yansımaları, mikrogramları otokurmaya perspektifinden okunabilir hale getirir.

Mikrogramlarda öncelikle yazar ile anlatıcı arasındaki sınırların belirsizleştiği görülür. Walser çoğu zaman doğrudan kendisinden söz etmese de anlatıcı figürleri aracılığıyla kendi yaşamına dair izlenimleri, yalnızlık duygusunu, alışkanlıklarını, toplumsal hayata karşı uyumsuzluğunu ve yazarlık deneyimini metne taşır. Bu nedenle anlatıcıların önemli bir bölümü, Walser'in farklı benlik görünimleri olarak değerlendirilebilir. Otokurmacanın temel özelliklerinden biri olan "yazarın kendisini kurmaca bir karaktere dönüştürmesi" durumu mikrogramlarda sıklıkla gözlemlenen ayrıntılardandır.

Bunun yanında Walser'in yaşamındaki birçok unsurun mikrogramlara dönüştürülmüş biçimde yansıdığı görülür. Özellikle yoksulluk, sürekli yer değiştirme, yalnızlık, yabancılaşma, ruhsal kırılganlık ve toplumdan uzaklaşma gibi deneyimler metinlerde tekrar eden temalardır. Ancak bu unsurlar hiçbir zaman doğrudan bir öz yaşam öyküsü mantığı üzerinden aktarılmaz. Aksine yazarın metin içerisine konumlandığı çeşitli anlatıcılar, hayali durumlar ve kurmaca sahneler aracılığıyla yeniden şekillenir. Böylelikle deneyim ile kurmaca arasında otokurmacanın temelinde bulunan geçişli bir alan oluşur.

Mikrogramlarda otokurmaya ile ilişkilendirilebilecek bir diğer unsur, benliğin parçalı biçimde sunulmasıdır. Doubrovsky'nin otokurmaya kuramında olduğu gibi Walser'in metinlerinde de bütünlüklü ve sabit bir özne bulunmaz. Anlatıcı sürekli değişen düşünceler, çelişkiler ve ruh halleri arasında hareket eder. Özellikle klinik yıllarında kaleme aldığı mikrogramlarda öznenin kendisini sorguladığı, küçülttüğü, gizlediği veya parçalanmış farklı kimlikler altında yeniden kurduğu görülür. Bu durum modern bireyin parçalanmış benlik yapısını yansıttığı için otokurmaya anlayışıyla yakınlık gösterir.

Walser'in mikrogramlarında yazma eyleminin kendisinin de sık sık konu hâline gelmesi dikkat çeken noktalardan biridir. Yazar, birçok metinde yazarlık, metin üretme süreci, hayal gücü ve edebiyat üzerine düşüncelerini aktarır. Böylelikle metin yalnızca bir hikâye anlatmakla kalmaz, aynı zamanda kendi oluşum sürecini de görünür kılar. Bu özellik, otokurmacanın üstkurmaca (metafiktion) boyutuyla ilişkilendirilebilir. Anlatının kendi yazılma sürecine yönelmesi ve yazma ediminin metnin konusu hâline gelmesi, okurun metni yalnızca anlatılan olaylar üzerinden değil, aynı zamanda bu olayların nasıl kurgulandığı üzerinden de değerlendirilmesine olanak tanır.

Özellikle mikrogramlarda anlatıcı figürlerinin zaman zaman yazmak, düşünmek, gözlemlemek ve anlatmak üzerine yaptığı değerlendirmeler, metin ile yazar arasındaki ilişkinin görünür hale gelmesini sağlar. Bu durum, Walser'in kendi yazarlık deneyiminin doğrudan aktarmaktan ziyade onu kurmaca bir anlatı içerisinde yeniden şekillendirdiğini gösterir. Böylelikle yazar, deneyimlerini ve sanatsal üretim sürecini estetik bir dönüşümden geçirerek metne dahil eder.

Otokurmacanın temelinde yer alan yaşam ile kurmaca arasındaki geçişlilik de tam olarak bu noktada ortaya çıkar.

Bununla birlikte mikrogramların biçimsel özellikleri de bu otokurmaca niteliğini güçlendirir. Son derece küçük harflerle, çoğu zaman kâğıt parçaları üzerine yazılan bu metinler, yalnızca içerikleriyle değil, üretim biçimleriyle de Walser'in kişisel yaşamının izlerini taşır. Özellikle klinik yıllarında kaleme alınan mikrogramlar, yazarın gündelik yaşamı, ruhsal durumu ve yazıya yüklediği anlam hakkında önemli ipuçları sunar. Bu yönüyle mikrogramlar, yalnızca edebi metinler değil, aynı zamanda Walser'in kendi benliğini yazı aracılığıyla yeniden kurduğu ve görünür kıldığı bir alan olarak değerlendirilebilir.

Özellikle Walser'in klinik yılları olan Waldau ve Herisau yıllarında kaleme alınan mikrogramlarda otobiyografik izleri yoğunlaştığı görülür. Klinik yaşamının tekdüzeliği, özgürlük özlemi, yürüyüş tutkusu, yalnızlık ve dış dünyada koğu hissi metinlerde sıklıkla yer alır. Ancak Walser bu deneyimleri doğrudan “benim hayatım” şeklinde anlatmak yerine, estetik bir dönüşümden geçirerek kurmaca bir dünyanın parçası hâline getirir. Bu nedenle mikrogramlar, öz yaşam öyküsü ile kurmaca arasında yer alan ve otokurmaca okumalarına oldukça elverişli metinler olarak değerlendirilebilir.

Dolayısıyla Walser'in mikrogramlarında otokurmaca, yalnızca otobiyografik unsurların metne aktarılmasıyla değil, benliğin yazı aracılığıyla yeniden üretilmesi, yazar ile anlatıcı arasındaki sınırların bulanıklaşması ve yazma eyleminin bizzat anlatının konusu hâline gelmesi yoluyla ortaya çıkar. Bu durum, mikrogramları klasik otobiyografiden uzaklaştırırken, otokurmacanın temel ilkeleriyle yaklaşan özgün metinler hâline getirir. Özellikle deneyimlerin kurmaca bir estetik içerisinde yeniden biçimlendirilmesi, Walser'in mikrogramlarının otokurmaca perspektifinden okunabilmesini olanaklı kılan en önemli özelliklerde biri olarak öne çıkar.

Mikrogramların otokurmaca perspektifinden incelenmesi, hem Walser araştırmalarına hem de otokurmaca kuramına yeni açılımlar sunar. Bu inceleme sayesinde Walser'in edebi üretiminde benlik, deneyim ve kurmaca arasındaki ilişkinin daha görünür hale geldiği söylenebilir. Böylelikle Robert Walser'in mikrogramları, yalnızca yazarın yaşamından izler taşıyan metinler olarak değil, modern benlik anlatılarının gelişimini anlamaya katkı sunan önemli edebi belgeler olarak da değerlendirilebilir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Robert Walser'in mikrogramları, klasik tür sınıflandırmalarına kolaylıkla dahil edilemeyen, yaşam ile kurmaca arasındaki sınırları bilinçli biçimde bulanıklaştıran özgün metinlerdir. Metinlerde görülen birçok anlatısal özellik, bu metinlerin otokurmaca perspektifinden değerlendirilmesine olanak tanır. Özellikle yazarın yaşam deneyimlerini doğrudan aktarmak yerine onları dönüştürerek, parçalayarak ve yeniden kurgulayarak metne dahil etmesi, mikrogramları farklılaştırır.

Mikrogramlarda dikkat çeken en önemli unsurlardan biri, benliğin sabit ve bütüncül bir yapı olarak değil, sürekli değişen ve yeniden kurulan bir oluşum süreci içerisinde sunulmasıdır. Walser'in metinlerinde anlatıcı çoğu zaman belirli bir kimliğe sahip değildir. Yalnızca farklı bakış açıları ve düşünce akışları arasında hareket eden bir özne görünümü sergiler. Bu durum, modern bireyin parçalanmış kimliğini merkeze alan otokurmaca anlayışıyla önemli ölçüde örtüşür. Walser'in benliğin kesin çizgilerle tanımlamak yerine akışkan ve değişken bir yapı

içerisinde ele alması, mikrogramların yalnızca kişisel deneyimlerin aktarımı değil, aynı zamanda benliğin yazı aracılığıyla araştırıldığı metinler olduğunu da gösterir.

Mikrogramların otokurmaca bağlamında değerlendirilmesini mümkün kılan bir diğer unsur ise yaşam malzemesinin estetik bir dönüşüm sürecinden geçirilmesinde saklıdır. Walser'in Gündelik yaşamı, yalnızlığı, yürüyüşleri, gözlemleri, ruhsal kırılanlıkları ve toplumsal hayata karşı geliştirdiği mesafeli tutum, metinlerde çeşitli biçimlerde kendisini hissettirir. Ancak bu unsurlar hiçbir zaman doğrudan bir yaşam öyküsü anlatısına dönüşmez. Aksine kurmaca sahneler, değişken anlatıcılar ve yoğun dilsel oyunlar aracılığıyla yeniden şekillendirilir. Böylelikle metinlerde ne tamamen biyografik bir gerçeklik ne de bütünüyle kurmaca bir dünya bulunur. Bunun yerine, deneyim ile edebi kurgu arasında sürekli hareket eden ara bir anlatı alanı ortaya çıkar. Yazar, yaşamına ait izleri doğrudan aktarmak yerine onları dönüştürerek, yeniden düzenleyerek ve çoğu zaman anonimleştirerek metnin içerisine yerleştirir. Bu nedenle mikrogramlarda karşılaşılan özne, yazarın birebir yansıması olmaktan ziyade, onun deneyimlerinden beslenen ancak kurmaca içerisinde yeniden şekillenen bir anlatı olarak yer alır. Otokurmacanın temelinde yer alan gerçek ile kurmaca arasındaki geçirgenlik de tam olarak bu noktada belirginleşir. Okur, metinlerde Walser'in yaşamına dair çeşitli izler bulabilmekte, ancak bu izleri kesin biyografik veriler olarak değerlendirilmemektedir. Böylelikle mikrogramlar, yaşamın yazıya dönüştürülme sürecini görünür kılan ve benliğin edebi bir kurgu içerisinde yeniden üretildiği metinler olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Arnold, H. L., Text+Kritik, Richard Boorberg Verlag, München, 2004.
Dobrovsky, S., Fils, Éditions Galilée, Paris, 1977.
Greven, J., Schrift und Textkritik. Vorläufige Überlegungen zu einem Editionsproblem in Robert Walsers Mikrogrammen am Modell der "Bleistiftskizze", John Hopkins University Press, Maryland, 2002.
Greven, J., Robert Walser: Figur am Rande in wechselndem Licht, Fischer Digital Verlag, Frankfurt am Main, 2016.
Karabulut, M., Robert Walser'in Mikrogram Dünyası, Gece Kitaplığı, Ankara, 2020.
Walser, R., Aus dem Bleistiftgebiet: Mikrogramme aus den Jahren 1925/32, Cilt 6, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 2003.

Dergi Makaleleri

- Akarkan, S., Öz Yaşam Öyküsü Üzerine Çalışan Bir Kuramcu: Philippe Lejeune, Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 10(2), 29-39, 2025.
Güven, E. B., Otokurmaca: Franz Kafka ve Dava, Diyalog Dergisi, 1, 84-97, 2024.
Kahramanoğlu, F., Özyaşamöyküsünden Özkurmacaya, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Uluslararası Filoloji ve Çeviribilim Dergisi, 4(1), 18-36, 2022.
Kurukafa, V., Kurmaca Metin-Hakikat İlişkisi Bağlamında Bağdat'ta Ölüm Hallac-ı Mansur, Journal of History School, 44, 530-550, 2020.
Tilbe, A. ve Budak, E., Patrick Modiano'nun La Place de L'étoile'inde Bir Özkurmaca Roman Okuması, MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10(4), 2091-2106, 2021.

İnternet Kaynakları

Jenny, L.,
Otokurmaca, <https://www.unige.ch/lettres/framo/enseignements/methodes/autofiction/afintegr.html> (Erişim tarihi: 10.06.2026).

EKLER

EK 1. Robert Walser, *Ich wohnte schon in Zimmern*

Almanca metin

Ich wohnte schon in Zimmern,
wo ich mich wimmern
hörte, weil's mir schien,
sie gingen hin
und her wie Lebendige
und ich müsse ertrinken, ersticken
in ihrem Innern. Dann wieder
glichen Räume, die mich umfingen,
märchenhaften Ringen,
Sälen und Türmen,
schwindlig hohen.
Einst lebte ich in einem Zigarettenetui,
ihr könnt euch denken,
wie ich mir da gesunken
vorkam, aber hier nun
sitz' ich ruhig und still am Tisch,
und in der Nacht,
wenn mich etwas weckt,
kommt mich der schöne
Gedanke an, der Söhne
einer sei ich des Volkes (Walser, 2003, s. 399).

Türkçe çeviri

Daha önce odalarda yaşadım,
orada kendimi inlerken duyuyordum;
çünkü bana onlar canlı varlıklar gibi
sanki oradan oraya gidip geliyorlar
ve ben onların içinde
boğulacak, nefessiz kalacaktım
gibi geliyordu.

Sonra yine etrafımı kuşatan o odalar
masalsı halkalara,
salonlara ve
baş döndürücü yükseklikteki kulelere dönüşüyordu.
Bir zamanlar bir sigara tabakasının içinde yaşırdım;
orada kendimi ne kadar küçülmüş,
ne kadar değersiz hissettiğimi
tahmin bile edebilirsiniz.
Ama şimdi burada
masamın başında sessizce öylece oturuyorum;
ve geceleri,
beni bir şeyler uyandırdığında,
aklıma şu güzel düşünce geliyor:
Ben de sıradan
halkın oğullarından biriyim.⁶

EK 2. Robert Walser, *Wie war ich dort im großen Raum gering*

Almanca metin

Wie war ich dort im großen Raum gering,
war an Niedlichkeit ein wahrer Däumeling.
Ich glaubte dort an imposante Tanten,
die mit gebieterischem Blick mich bannten,
Allüren hatten sie wie Elefanten.
Entzückend war's für mich, so klein zu sein.
Hier nun ist das Gemach dermaßen klein,
Mansärdelein, so zuckericht und fein,
daß es mir scheint, ich gliche dem Giganten.
Ich bin hier solch ein ungeheures Ding,
wie's wohnen könnt' zuunterst im Atlanten.
Wie war ich dort doch herzlich froh,
als alle Größe von mir floh,
ach, wär' es doch nur hurtig wieder so (Walser, 2003, s. 391)

Türkçe Çeviri

O büyük odada ne kadar da önemsizdim;
sevimlilik bakımından adeta bir Parmak çocuk gibiydim.
Orada heybetli teyzelerin varlığına inanırdım;
otoriter bakışlarıyla beni etkileri altına alırlardı,
tavırları da bir kadar görkemliydi.
Böylesine küçük olmak benim için büyüleyiciydi.
Şimdi ise buradaki oda öylesine küçük,

⁶ Tarafımca tercüme edilmiştir.

öylesine şirin, ince ve zarif bir çatı katı odası ki,
kendimi bir devle kıyaslar gibi oluyorum.
Burada öylesine büyük bir varlığım ki,
sanki Atlas'ın en altında yaşayabilecek bir canavar gibiyim.
Orada ne kadar da içten bir mutluluk duyuyordum,
bütün büyüklük benden uzaklaşıp gittiğinde;
ah, keşke her şey yeniden
bir an önce öyle olsaydı.⁷

EK 3. Robert Walser, *Zunächst versteh' ich mich nur nicht*

Almanca metin

Zunächst versteh' ich mich nur nicht,
doch fühle ich, daß mein Gesicht
mich ein'germaßen könnt' empfehlen,
mich nächs[t]ens zu vermählen,
lebt eine Fähigkeit in mir.
[bricht hier ab] (Walser, 2003, s. 473).

Türkçe Çeviri

Öncelikle kendimi anlayamıyorum;
ama yüzümün
beni yakında evlenmeye uygun biri olarak
bir şekilde önerebileceğini,
hissediyorum;
içimde bir yetenek yaşıyor...
[metin burada kesilir].⁸

⁷ Tarafımca tercüme edilmiştir.

⁸ Tarafımca tercüme edilmiştir.

HALİKARNAS BALIKÇISI'NIN HİKÂYE VE ROMANLARINDA YAŞAM DÖNGÜSÜ SİMGESİ OLARAK “*DIONYSOS*”*

Doktora Öğrencisi, Cenan ARIKAN ÖLMEZ

Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

cenan_arikan@hotmail.com – ORCID ID: 0000-0002-8709-9984

ÖZET

Türk edebiyatında Halikarnas Balıkçısı adıyla tanınan Cevat Şakir Kabaağaçlı (1890–1973), yaşamı boyunca hikâye, roman, deneme, fıkra, hatıra ve mektup gibi farklı türlerde telif ve tercüme eserler kaleme almış üretken bir yazardır. Bodrum’a sürgüne gönderilmesinin ardından dikkatini Ege ve Akdeniz kıyılarına yönelten yazar, “Avrupa medeniyetinin temelini oluşturan Yunan kültür ve uygarlığının, aslında bir kültürler beşiği olan Anadolu’dan doğarak buradan Yunanistan’a ve dünyaya yayıldığı” tezini savunmuştur.

Gerek süreli yayınlarda gerekse basılı eserlerinde Anadolu kültür ve uygarlığını tanıtmayı temel amaç edinen yazarın bu doğrultuda en sık başvurduğu unsurlardan biri, “mitoloji”dir. Pek çok tanrı ve tanrıçanın Anadolu kökenli olduğunu örneklerle ortaya koyan Halikarnas Balıkçısı, bunlar arasında Dionysos’a büyük bir yer ayırmıştır. Fikrî yazılarında sıklıkla yer verdiği Dionysos, hikâye ve romanlarında hem tematik hem de yapısal bir unsur olarak dikkat çeker.

Kendi mizacını ve sanat anlayışını “diyonizyak” bir çizgide değerlendiren yazar, Dionysos’u mitolojik anlatılarla paralel biçimde; canlılık, bereket, coşku, haz, yeniden doğuş ve ölüm gibi kavramlarla ilişkilendirerek ele almıştır. Bu çalışmada, Halikarnas Balıkçısı’nın süreli yayınlarda yer alan ve kitaplaşmış hikâye ile romanlarında Dionysos’un bir yaşam döngüsü simgesi olarak nasıl kurgulandığı, stilistik ve içerik analizi yöntemleri çerçevesinde ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Halikarnas Balıkçısı, Cevat Şakir Kabaağaçlı, mitoloji, Dionysos, Bakkhos (Bacchus), Bakkhalar, Mainadlar, bereket, hayat, ölüm

* Bu çalışma, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde, Prof. Dr. Şerife Çağın’ın danışmanlığında yürütülmekte olan “Halikarnas Balıkçısı’nın Mitoloji Üzerine Yazıları ve Edebî Eserlerinde Mitolojik Unsurlar” başlıklı Doktora tezinden hareketle hazırlanmıştır.

“DIONYSOS” AS A SYMBOL OF THE LIFE CYCLE IN THE SHORT STORIES AND NOVELS OF HALIKARNAS BALIKÇISI

ABSTRACT

Cevat Şakir Kabaağaçlı (1890–1973), known in Turkish literature by the pen name Halikarnas Balıkcısı, is a prolific writer who produced original and translated works in various genres, including short stories, novels, essays, columns, memoirs, and letters throughout his life. Following his exile to Bodrum, he directed his attention to the Aegean and Mediterranean coasts and argued that Greek culture and civilization, which form the foundation of European civilization, in fact originated in Anatolia—a cradle of civilizations—and spread from there to Greece and the wider world.

In both periodicals and his published works, the author adopts the promotion of Anatolian culture and civilization as a central objective. In this context, one of the elements he most frequently employs is “mythology”. Demonstrating through various examples that many gods and goddesses have Anatolian origins, Halikarnas Balıkcısı places particular emphasis on Dionysos, among them. Frequently featured in his intellectual writings, Dionysos also attracts attention as both a thematic and structural element in his short stories and novels.

The author, who evaluates his own temperament and artistic vision within a “Dionysian” framework, approaches Dionysos in parallel with mythological narratives, associating the figure with concepts such as vitality, fertility, enthusiasm, pleasure, rebirth, and death. This study examines how Dionysos is constructed as a symbol of the life cycle in Halikarnas Balıkcısı’s short stories and novels, both those published in periodicals and those later compiled into books, within the framework of stylistic and content analysis.

Keywords: Halikarnas Balıkcısı, Cevat Şakir Kabaağaçlı, mythology, Dionysos, Bacchus, Bacchae, Maenads, fertility, life, death

GİRİŞ

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı yazarlarından Cevat Şakir Kabaağaçlı (1890–1973), diğer adıyla Halikarnas Balıkcısı, hikâye, roman, deneme, fıkra, hatıra, mektup gibi türlerde hem telif hem de tercüme eserler vermiş bir isimdir. Çok yönlü bir kişiliğe sahip olan sanatçı, seksen üç yıllık yaşamı süresince yalnızca edebiyatla ilgilenmemiş; resim, tarih, arkeoloji, filoloji, biyoloji, botanik, turist rehberliği, sünger avcılığı ve balıkçılık gibi birçok alanda da faaliyet göstermiştir.

Halikarnas Balıkcısı denilince “deniz”le birlikte akla ilk gelen kavramlardan olan “mitoloji” de yazarın yaşamından ve eserlerinden ayrı düşünülemeyecek bir unsurdur. Çocukluk yıllarından itibaren temas hâlinde olduğu Akdeniz coğrafyası ile Ege kıyıları, mitolojiye yönelmesinde ve edebî kişiliğinin şekillenmesinde önemli bir role sahiptir. 17 Nisan 1890 tarihinde Musa Cevat Şakir adıyla Girit’te dünyaya gelen Halikarnas Balıkcısı, babası Kabaağaçlızadelere Mehmet Şakir Paşa’nın memuriyeti dolayısıyla çocukluğunu Atina/ Faleron’da geçirmiş ve beş yaşındayken ailece İstanbul’a dönmeleri sebebiyle öğrenimine İstanbul’da başlamıştır¹. 1925’te kaleme aldığı “Hapishanede İdama Mahkûm Olanlar Bile Bile Asılmaya Nasıl Giderler?” başlıklı hikâyesi yüzünden sürgüne gönderildiği “Bodrum” ise hayatında başlı başına bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Nitekim yazar, Bodrum’a ayak basar basmaz kendi deyimiyle “nasırlanarak katılmış ve duygusunu kaybetmiş ölü derileri”nden² sıyrılmış ve Bodrum’un antik çağlarda “Halikarnassos” olarak anılmasından ilhamla kendisine “Halikarnas Balıkcısı” adıyla yepyeni bir kimlik inşa etmiştir. Bodrum’da Ege deniziyle, tabii güzelliklerle ve tarihî dokuyla iç içe yaşadığı hayat, onu Anadolu’nun tarihî ve kültürel mirasını araştırmaya yöneltmiş; bu ilginin sonucu olarak da “Mavi Anadolu” düşüncesi ortaya çıkmıştır.

Öncülüğünü Halikarnas Balıkcısı’nın yürüttüğü ve Azra Erhat, Sabahattin Eyüboğlu, İsmet Zeki Eyüboğlu, Vedat Günyol gibi isimlerin de dâhil oldukları “Mavi Anadolu” hareketi, “Avrupa’da Rönesans’a yol açan hümanist düşüncenin, ileri sürüldüğü gibi Yunan değil, Anadolu kaynaklı olduğunu, dolayısıyla, Yunan mitolojisi adı altında bünyemizde yabancı tesirler uyandırdığı vehmedilen birikimin, gerçekte kendi özümüz olduğu”³ fikrini savunmaktadır. Halikarnas Balıkcısı’na göre Anadolu, yalnızca çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapan bir coğrafya değil; aynı zamanda Batı medeniyetinin temelini oluşturan pek çok düşünce, sanat ve inanç unsurunun doğduğu bir merkezdir. Yazar, eserlerinde de denizle iç içe yaşayan insanları, kıyı kültürünü ve tabiatı işlerken dikkatini bu coğrafyanın taşıdığı kültürel mirasa yöneltmiş, Anadolu’nun tarihsel birikimini mitolojik anlatılardan yararlanarak ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu doğrultuda, mit ve efsanelerin kökenini, oluşukları coğrafi ve kültürel atmosferi inceleyerek⁴ Yunanlılara ait olarak bilinen birçok mitolojik unsurun aslında Anadolu’dan doğup Yunanistan’a geçtiğini, verdiği örnekler üzerinden kanıtlamaya çalışmıştır. Gerek fikrî yazılarında gerekse edebî eserlerinde yazarın bu tezinin izini sürmek açıkça mümkündür. Örneğin; *Anadolu’nun Sesi* başlıklı kitabında İzmirli bir ozan olan Homeros’un

¹ İlknur Hatice Önal, *Halikarnas Balıkcısı/ Cevat Şakir Kabaağaçlı (Hayatı-Kişiliği-Eserleri)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997, ss. 1-2.

² Halikarnas Balıkcısı, *Mavi Sürgün*, (Haz. Şadan Gökovalı), Bilgi Yayınevi, Ankara, 2023, s. 149.

³ Sena Küçük, “Türk Edebiyatında Mitoloji Arayışları”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 37, 2017, s. 81.

⁴ Küçük, s. 83.

İlyada ve *Odyseia* destanlarını örnek göstererek Grek tanrılarının ortaya çıkışında Anadolu'nun etkisinden bahseder⁵. Balıkçı'ya göre, Yunan mitolojisinde gördüğümüz Apollon, Dionysos, Aphrodite, Artemis, Athena, Demeter gibi tanrı ve tanrıçaların tümü Anadoluludur. Bu tanrı ve tanrıçalar arasında Dionysos, gerek Anadolu'daki birçok kültüre öncülük etmesi gerekse temsil ettiği semboller bakımından Halikarnas Balıkçısı için ayrı bir öneme sahiptir.

Bu çalışmada, Halikarnas Balıkçısı'nın edebî eserlerinde Dionysos'un üstlendiği işlevler, stilistik ve içerik analizi yöntemleri çerçevesinde incelenecektir. Konunun daha sağlıklı bir zeminde ele alınabilmesi için, öncelikle Dionysos'un mitolojik anlatılardaki konumu ve Halikarnas Balıkçısı'nın düşünce dünyasındaki yeri üzerinde durulacaktır.

1. Mitolojik Anlatılarda Dionysos

Yunan mitolojisinde Zeus ve Semele'nin oğlu olan Dionysos (Bakhos/Bakkhos ya da Latince adıyla Bacchus), “bağ, şarap, mistik coşku ve bereket tanrısı” sıfatlarıyla özdeşleştirilmiştir. Dionysos, aynı zamanda “tabiatın yaratıcı gücünün de sembolü”dür⁶. Euripides'in *Bakkhalar*⁷ adlı tragedyasında tanrının doğumu şöyle anlatılır:

Anam, Kadmos'un kızı Semele
yıldırım yalazları içinde doğurmuş beni (s. 29).
Zeus'un yıldırımıyla çarpılan ana
bebeğini acılar içinde düşürdü
kendi o an yitirdi yaşamını,
ama Kronosoglu Zeus
düştüğü yerden aldı düşüğü,
ikinci bir rahim gibi yardığı
kendi bacağına soktu,
altın kancalarla iliştiirdi bir güzel.
Aman, Hera görmesindi.
Yazgı melekleri sağ esen
eriştirince bebeğin vaktini
baba Zeus doğurdu
boğa boynuzlu tanrıyı
başına yılanlardan bir çelenk sardı (s. 32-33).

⁵ Medine Sivri, Sibel Kuşca, “Halikarnas Balıkçısı'nın Eserlerinde Mitlerin İzleri ve Karşılaştırmalı Mitolojiye Katkısı”, *Millî Folklor*, Sayı: 97, 2013, s. 45.

⁶ Özhan Öztürk, *Dünya Mitolojisi*, Nika Yayınevi, Ankara, 2016, s. 383.

⁷ Euripides, *Bakkhalar*, (Çev. Güngör Dilmen), Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 2001. Metne ilişkin alıntılar için bu kaynaktan yararlanılmıştır.

Zeus, iki kere doğan anlamına gelen “Dithyrambus” lakaplı Dionysos’u Hera’dan saklamak için Hindistan’daki Nysa adlı dağa götürüp oğlak şekline dönüştürür ve onu büyütmeleri için su perilerine emanet eder. Buradaki satirler ve Pan’ın oğlu Silenus, Dionysos’a şarap yapımını ve çiğnendiğinde insana keyif veren sarmaşık bitkisinin nasıl kullanıldığını öğretirler. Fakat Hera, çok geçmeden Dionysos’un yerini öğrenir ve onu çıldırtarak tanrının Nysa dağından ayrılmasına sebep olur. Mısır ve Suriye üzerinden batıya doğru seyahat eden Dionysos, Anadolu’da yeryüzü tanrıçası Rhea ile karşılaşır ve tanrıça tarafından arındırılıp iyileştirilir. O günden sonra Dionysos, kendini insanoğluna şarap yapımını öğretmeye adanır⁸.

Doğumu sebebiyle, boğa, yılan, asma ve sarmaşık, Dionysos’a ait semboller olarak kabul edilmektedir. Satirler, kentaurlar ve silenler de tanrı ile özdeşleştirilmiştir. Ayrıca Dionysos, bir panterin sırtına binerken, panter postu giyerken veya panterler tarafından çekilen bir savaş arabasının başında olarak betimlenmiştir⁹. Tanrı, kimi zaman da keçi, boğa, geyik veya koçamı ait olduğu tam olarak bilinmeyen bir şekilde, sadece “boynuzlu” olarak tasvir edilmiştir¹⁰.

Mitolojik anlatılara bakıldığında, Dionysos’un tabiatla kuvvetli bir ilişkisi olduğu ve bereketi simgelediği dikkati çekmektedir. Şarap tanrısı olarak tanınsa da Dionysos aynı zamanda bir ağaç tanrısıdır. Bu bağlamda, Dionysos’a “bol meyveli”, “yeşil meyvenin tanrısı”, “meyveleri büyüten” gibi unvanlar yüklenmiştir. Unvanlarından biri de “doğurtan” ya da –canlı kısmı, çiçekleri– “patlatan”dır. Nitekim o, yetiştirilen ağaçların koruyucusudur. Dionysos için elmanın, incirin ve özellikle adının geçtiği bütün meyve ağaçlarının bulucusu olduğu söylenmekte ve tanrıya ağaçları büyütsün, geliştirsün diye dualar edilmektedir. Tanrı, özellikle çiftçiler tarafından yüceltilmekte, meyve bahçelerine Dionysos’un doğal ağaç kütüğü şeklinde bir simgesi dikilmektedir. Ona adanan ağaçların arasında asma dışında, çam ağacı da bulunmaktadır¹¹.

Azra Erhat da *Mitoloji Sözlüğü*’nde¹² Dionysos’un doğa tanrısı olma özelliğine ilişkin şu bilgileri aktarmaktadır:

(...) İlk bir doğa tanrısıdır, topraktan fışkıran bitkileri ve bu bitkiler arasında insanı en çok etkileyenleri, yaşamına yön verenleri simgeler. Kybele ve öbür doğa tanrıları gibi, doğayı en belirgin biçimlerle yansıtan dağlarda, ormanlarda, yabani hayvanlar ve yaratıklarla bir arada yaşar ve coşar gösterilir. Osiris, Adonis, Attis gibi doğanın mevsim mevsim değişmelerini de kişiliğinde simgeler. Dionysos her bakımdan doğaya çevriktir, ama onun simgelediği asıl büyük kuvvet doğanın kendisi değil, insanla doğa arasında bir ilişki, insanı doğanın sırlarına erdiren büyümlü bir güçtür. (...) (s. 95).

Tanrının, Dionysos adının yanı sıra Bakkhos, Bromios, Euhios, Dithyrambos, İakkhos veya İobakkhos gibi isimlerle anılması önemlidir. Nitekim doğayı ve insanın doğayla ilişkisini temsil

⁸ Öztürk, s. 384.

⁹ Öztürk, s. 384.

¹⁰ Robert Graves, *Yunan Mitleri (Tanrılar, Kahramanlar, Söylenceler)*, (Çev. Uğur Akpur), Say Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2010, s. 131.

¹¹ James G. Frazer, *Altın Dal (Dinin ve Folklorun Kökleri)*, (Çev. Mehmet H. Doğan), Payel Yayınevi, 2. Basım, İstanbul, 2004, s. 311-312.

¹² Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, 31. Basım, İstanbul, 2022.

eden Dionysos’a ilişkin bu adlar, “insanın doğa karşısında çıkardığı ses ve ünlemlerle” yakından ilişkilidir¹³.

Dionysos, insanın doğayla bütünleşmesi ve tanrılaşmasının yolunun şarap ve sarhoşluktan geçtiğini temsil etmektedir¹⁴. “Dionysos tapımı sırasında şarap içerek kendinden geçen insanlar, çılgınca dans ederek kırlık alanlara gider, tanrıyla özdeşleşmek adına buralarda karşılarına çıkan hayvanları canlı canlı parçalayıp yerler”¹⁵. Mitolojik anlatılarda “Bakkhalar” veya “Mainadlar” ismiyle geçen ve Dionysos’un dinsel törenlerini kutlayan bu kadın alayından *Mitoloji Sözlüğü*’nde şöyle bahsedilir:

Tıpkı tanrının kendisi gibi çıplak bedenlerini nebris denilen benekli ceylan postlarıyla örter, başlarına sarmaşık çelenkleri sarar ve ellerinde thyrsos, ucunda bir çam kozalağı bulunan sarmaşık ve asma yaprakları sarılı uzun değnekleri ve Prometheus’un insanlara ateşi taşıdığı nartheks kamışıyla tanrının peşinden koşarlar, geceleri dağda, bayırda, ormanlarda kendilerinden geçerek tanrıya karışırlar (s. 71).

Mitolojide Dionysos, dinamizmi ve yaşam döngüsünü de simgelemektedir. Bu bağlamda, tanrının tabiatla özdeşleştirilmenin yanında, yaşamı ve tüm insanlığı kucaklayan “kolektif” bir tarafı vardır:

(...) Adından ya da adlarından da belli ki Dionysos bir değil, bütün bir insanlık halidir. Bu yüzden durgun değil, sürekli devinim, değişim halindedir, evrensel yaşamın özellikle insanın beden ve ruhu aracılığıyla yansıyıp oluşmasıdır. “Bakkha’lar” tragedyasında bu halin parlak bir belirtisi dile getirilmiştir: Dionysos hem tanrıdır, hem insan. Bakkha’lar yerine ve anına göre kadın kişiliğinden vahşi hayvana, yırtıcı azmana dönüşür, böylece gerçeğin gerçeküstüne ulaşması ve gerçeğe gerisin geri inmesiyle doğal bir kasırğa olan hayatın dalgaları yansıtılmış olur. (...)”¹⁶

Dionysos’un tabiattaki döngüsü ile yaşamdaki doğumdan ölüme kadarki süreç arasında bir paralellik söz konusudur. Dionysos’un da tıpkı fani bir canlı gibi öldüğüne; fakat yeniden yaşama döndürüldüğüne inanılmaktadır. Çektiği acılar, ölümü ve yeniden dirilişi, tanrıyı anmak adına düzenlenen kutsal törenlerde canlandırılmıştır¹⁷. Tanrıya atfedilen unvanlardan biri, “yeni tomurcuklanan ağaç” anlamına gelen Dendrites’tir. “Ağaçların aniden yeşerdiği ve bütün evrenin güçlü bir arzuyla kendinden geçtiği Bahar Festivali, Dionysos’un yeniden özgür kalışını müjdelere”¹⁸. Dionysos da tıpkı Adonis, Attis ve Tammuz gibi, mevsim döngülerini temsil eden bir tanrıdır: “Dionysos’un özdeşleştirildiği Aslan, Boğa ve Yılan figürleri, üç parçaya ayrılan Takvim’in (yılın) amblemleriydi. Tanrı, kışın yılan olarak (başındaki yılan figürlü taç bu yüzdendir) dünyaya geldi; ilkbaharda aslan halini aldı ve yaz ortasında da bir boğa, keçi ya da erkek geyik formuna ulaştığında öldürülerek yendi”¹⁹. Yine, Dionysos ve yaşam döngüsüyle ilişki olarak, “nar” da Dionysos’un yere dökülen kanlarından büyüyen ve

¹³ Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, s. 93.

¹⁴ Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, s. 95.

¹⁵ Öztürk, s. 384.

¹⁶ Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, s. 95.

¹⁷ Frazer, s. 312.

¹⁸ Graves, s. 131.

¹⁹ Graves, s. 132.

ölümü sembolize eden bir meyvedir. Bu meyveyi tanrıça Hera veya Persephone'nin taşıması, öldükten sonra yeniden hayata dönüşü ifade etmektedir²⁰.

Mitolojik anlatılardaki bu bilgiler, Dionysos'un etki alanının ne denli geniş olduğunu ortaya koymaktadır. Yaşam, ölüm, yeniden doğuş, bereket ve coşku gibi kavramlarla ilişkilendirilen Dionysos, temsil ettiği anlam katmanları nedeniyle tarih boyunca etkisini daima koruyan bir figür olmuştur. Bu özellikleri ve Mavi Anadolu düşüncesi içerisindeki konumu dolayısıyla Dionysos, Halikarnas Balıkçısı'nın düşünce dünyasının ve sanat anlayışının şekillenmesinde de önemli bir rol oynamaktadır.

2. Halikarnas Balıkçısı'nın Düşünce Dünyasında Dionysos

Dionysos, Halikarnas Balıkçısı'nın düşünce dünyasında ve mitoloji anlayışında ayrıcalıklı bir yere sahip figürlerdendir. Nitekim Dionysos, yazarın yalnızca üzerinde düşündüğü mitolojik bir unsur değil, aynı zamanda fikir ve sanat dünyasını besleyen temel kaynaklardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Halikarnas Balıkçısı'nın günlük hayatta en çok sevdiği ve “içtenlikle, yürekten” kullandığı sözcüklerden biri olan “merhaba”, onun çevresine verdiği dostluk ve sevgi mesajının bir ifadesidir. Balıkçı, “merhaba”sıyla yalnızca insanları değil; denizi, ağaçları, kurdu kuşu, dağı taşı, canlı-cansız bütün varlıkları ayırt etmeksizin kucaklamayı istemektedir²¹. Yazarın insanı tabiatın ayrılmaz bir parçası olarak gören bu yaklaşımı, Dionysos'un, yaşamı ve doğayı yücelten niteliğiyle örtüşmektedir. Bu bağlamda, Balıkçı'nın hümanist dünya görüşü ve kişiliğinin, Dionysos'un temsil ettiği coşku, yaratıcılık ve yaşam sevinci gibi değerlerle paralellik taşıdığını söylemek mümkündür.

Dionysos'un Halikarnas Balıkçısı'nın düşünce ve sanat dünyasındaki etkisi, yazarın kendi ifadelerinde de açıkça görülmektedir. Azra Erhat'a yazdığı 14 Mayıs 1957 tarihli bir mektubunda “...ben asıl Dionysiac hamlenin tarafındayım.”²² sözleri, onun Dionysos'a duyduğu yakınlığı doğrudan dile getirmektedir. Yine, “Tam dionisyak meşrepte yazıyorum, onun için zapturapt arama. Kafayı adamakıllı çekmekteyim.”²³ sözleri de Balıkçı'nın kendisine aittir. Bu ifadeler, yazarın coşkulu mizacını ve Dionizyak sanat anlayışını benimsediğini göstermesi bakımından kayda değerdir. Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu* başlıklı eserinde sanat dallarını “Apolloncu” (Apolloniyen) ve “Diyonizyak” olmak üzere ikiye ayırır; ölçüye ve kurallara dayanan resim, heykel gibi plastik sanatları Apolloncu anlayışla ilişkilendirirken coşkudan, lirizmden kaynağını alan müzik, dans ve şiir gibi sanatları Diyonizyak sınıfa dâhil eder. Ona göre tragedya da Dionysos'un etkisinde ortaya çıkmış bir türdür. Halikarnas Balıkçısı da sanat konusundaki fikirleri ve estetik anlayışıyla Nietzsche'nin görüşlerine katılmaktadır. *Düşün Yazıları* başlıklı eserinde Nietzsche'ye atıfta bulunarak her iki estetik eğilim arasındaki temel ayrıma şöyle işaret eder:

Nietzsche'ye göre Apolloniyen davranış rüyadan, Dionysiac davranış da sarhoşluktan başlar. Rüyayı sever insanlar; bir ihtiyaçtır o. Plastik şeyler aydınlık ister. Onun için Apollon Aydınlık Tanrısı'dır. Ne var ki Apollon'da fert vardır. (...) Amma Dionysiac davranışta ferd merd yoktur. Dionysiac davranışta

²⁰ Graves, s. 134.

²¹ Önal, s. 61-62.

²² Azra Erhat, *Mektuplarıyla Halikarnas Balıkçısı*, Adam Yayınları, İstanbul, 1985, s. 36.

²³ Halikarnas Balıkçısı, *Düşün Yazıları*, (Haz. Azra Erhat), Bilgi Yayınevi, 6. Basım, Ankara, 2017, s. 15.

yaradılışın özünden bir şanlı duygu gelir, ferd paramparça olup savrulup gider ve o zaman Dionysiac sevinç duyulur. Bunun benzeri tabii fizik sarhoşluktur. Mesela ilkbaharın yaklaşması bütün yaradılışa sevinç verir. İnsan ferd olarak kendini unuttur. Köylüsü de şehirlisi de dere tepe pikniğe, kır âlemine, türkü söylemeye çıkarlar. Bunların topu da Bacchic korolardır. Bağıra çağıra dağlara boşanırlar. (...) Apolloniyen bakış objektif olarak insanı insandan ayrı görür. Dionysiac hamlenin sarılışı insanı insana bağlar. (...) (ss.132-133)

Halikarnas Balıkcısı, “akademik” ve “objektif” sıfatlarıyla nitelediği Apolloniyen hareketten ziyade, “natürel” (orijinal) ve “sübjektif” olan Diyonizyak hareketi²⁴ desteklemektedir. Bu düşüncesini de fikrî yazılarında güzel sanatlar bahsi dışında, yaşamın her alanından verdiği örneklerle açıklamaya çalışmıştır. *Hey Koca Yurt*²⁵ başlıklı eserinde dile getirdiği şu fikirler, bu bakımdan kayda değerdir:

(...) Örneğin, din alanında peygamberler orijinaldir. Papazlar ve softalar ise akademiktir. Dağda serbest büyüyip gelişen ve dallarını sağa sola özgürlük içinde salan ağaçlar orijinaldir; fakat onları budayıp sözümona düzgün şekle sokan bahçıvanlar akademiktir. Güzel sanatlarda da bilim okullarında da akademik ve orijinal diye ayrılabilir iki çeşit insan ve iyi yöntem vardır. Bu iki çeşit hareketin elbette orijinali kıymetlidir. Çünkü akademiker alışılmışa fazla bağlı olduklarından yerlerinde sayarlar, her yeni gelişmeye engel olarak orijinalleri deli sayarlar (ss. 196-197).

Nietzsche’nin Diyonizyak akımla bağlantılı olarak dile getirdiği şu fikirleri ise Halikarnas Balıkcısı açısından ayrı bir önem taşımaktadır: Nietzsche, Helen kültürünün Hristiyanlıktan önce Yunanistan’a başlangıçta Anadolu kanalı aracılığıyla taşındığını savunmaktadır. Nietzsche’ye göre Yunan kültürü, Platon’un açtığı “retorik idealizm”le değil, “yaşam tutkunu ve dinç gerçekçiler olan” Anadolu İyonyalılarla başlamıştır²⁶. Bu bağlamda, Anadolu’daki İyonyalılar hayatın cinsel simgesine, dolayısıyla da Diyonizyak cereyana sıkı sıkıya bağlıdır. Halikarnas Balıkcısı, *Hey Koca Yurt*’ta Nietzsche’nin bu konudaki fikirlerini şöyle aktarır:

Nietzsche, Diyonizyak akımdan şöyle söz eder:

“İonya için cinsel simge, en derin saygıya değer işaretti. Ölümü yenmeyi anlatıyordu; yeni baştan doğma yolu ile ölümsüzlüğü ve sonsuz hayatı temsil ediyordu. Her bireysel gebe kalış ve her doğum büyük şenliklerle kutlanır, doğum sancıları da kutsal sayılırdı. Ben bu İonya sembolizmi kadar yüksek bir sembolizm tanımıyorum. Böylece hayatın en derin doğal eğilimi, hayatın geleceği, hayatın sonsuzluğu kabul ediliyordu ve hayatın meydana geldiği yollar kutsal sayılıyordu.

Yalnız Hristiyanlık, hayata karşı beslediği nefretle, cinsiyeti kirli bir şey saydı ve hayatın her çeşit başlangıcına çamur attı” (s. 198).

Bu satırlar, Halikarnas Balıkcısı’nın Dionysos’un Anadolu kültür tarihindeki yeri ve önemi konusunda yaşadığı farkındalık bakımından oldukça kıymetlidir. Nitekim Balıkcı, Nietzsche’nin bu görüşlerinden hareketle, Anadolu’daki birçok kültürün, örneğin; eski Bektaşî ayinlerinin, cemlerin ve nefeslerin doğrudan Diyonizyak kökenli olduğunu iddia eder²⁷.

²⁴ Halikarnas Balıkcısı, *Düşün Yazıları*, s. 131.

²⁵ Halikarnas Balıkcısı, *Hey Koca Yurt*, Bilgi Yayınevi, 9. Basım, Ankara, 2023. Metne ilişkin alıntılar için bu kaynaktan yararlanılmıştır.

²⁶ Halikarnas Balıkcısı, *Hey Koca Yurt*, ss. 197-198.

²⁷ Halikarnas Balıkcısı, *Hey Koca Yurt*, s. 198.

Halikarnas Balıkcısı'na göre, Anadolu'lu bir tanrı olan Dionysos, Anadolu'da geniş bir etki alanına sahiptir. Azra Erhat'a yazdığı mektuplarda, Dionysos'un Anadolu kültür tarihi için önemine şu sözlerle işaret eder: "Bana kalırsa Türkiye'nin dionisyak tarihini yazmalı. Mesela Bektaşilerde içkinin yerini tayin etmeli. Zeybeklerde (iobakkhi) dionisyak akımı (cereyan demiyorum, aklıma mecra geliyor) takip etmeli. (...) Tarihte dionisyak olmayan ne varsa hepsini defedip, can kurtaran kaloması gibi dionisizme yapışakalmalı."²⁸

Halikarnas Balıkcısı bu düşünce doğrultusunda Anadolu'yu mercek altına almış ve yaptığı araştırmalar sonucunda Dionysos kültü ile Anadolu'daki kültürel değerler arasındaki ilişki üzerine orijinal nitelikte tespitlere ulaşmıştır. Ona göre, Anadolu'da mimarîden kılık-kıyafete, danstan müziğe, iş kollarından teşkilatlara ve bunlarla ilişkili kelimelerin kökenine kadar kültür ve inançla ilişkili her unsur, köken olarak Dionysos'a dayanmaktadır. Bu bağlamda, zeybek oyunu ve kıyafetleri, Mevlevî dervişlerinin giyim kuşamı, Bektaşilik, Ahilik kolu, Yeniçeri teşkilatı ve "efe" kelimesinin etimolojisi gibi unsurların hepsi de Balıkcı'nın fikrinde kaynaklarını Anadolu'nun şarap tanrısı Dionysos'tan almaktadır ve birbiriyle zincirleme ilişkilidir²⁹.

Halikarnas Balıkcısı'nın düşünce dünyası ve sanat anlayışı üzerinde bu derece etkili olan Dionysos, yazarın edebî eserlerinde de önemli bir yer tutmaktadır. Balıkcı, fikrî yazılarında sıkça üzerinde durduğu bu mitolojik figürü, hikâye ve romanlarının kurgusuna da çeşitli şekillerde dâhil etmiştir. Yazarın hikâyeleri ve romanları incelendiğinde, Dionysos'un hem eserlerin üslubunun şekillenmesinde hem de içerik dünyasının zenginleşmesinde önemli bir işlev üstlendiği görülmektedir.

3. Halikarnas Balıkcısı'nın Hikâye ve Romanlarında Yaşam Döngüsü Simgesi Olarak *Dionysos*

Halikarnas Balıkcısı'nın yaşamında ve sanat anlayışında önemli bir yere sahip olan Dionysos, kurmaca eserlerinde çeşitli biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Kendi sanat anlayışını "Dionisyak" çizgide olarak nitelendiren Balıkcı, hikâye ve romanlarında da coşkulu, lirik ve samimi bir üslup benimsemiştir. Nitekim yazarın edebî eserlerinin genelinde, doğrudan Dionysos'a gönderme yapılsın ya da yapılmıyın, insanı, hayvanları ve tabiatı kucaklayan, yaşam sevgisiyle örülü şiirsel bir anlatım dikkati çekmektedir. Bu yönüyle Dionysos, Halikarnas Balıkcısı'nın hikâye ve romanlarında yalnızca içeriği değil, üslubu da şekillendiren temel bir estetik kaynak niteliğindedir.

Hikâye ve romanlarının içeriğine bakıldığında ise yazarın Dionysos'u yalnızca şarap tanrısı kimliğiyle değil; mitolojik anlatılardaki gibi bereketi, coşkuyu, hazzı, ölümü, yeniden doğuşu ve yaşamın sürekliliğini temsil eden çok katmanlı bir unsur olarak ele aldığı görülmektedir.

1947 yılında *Merhaba Akdeniz*'de yer alan, ardından 1991'de dili sadeleştirilerek *Çiçeklerin Düğünü* başlıklı kitaba dâhil edilen "Hayyam'ın Testileri"³⁰ adlı hikâye, Dionysos merkezinde

²⁸ Halikarnas Balıkcısı, *Düşün Yazıları*, s. 16.

²⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Halikarnas Balıkcısı, *Düşün Yazıları*, ss. 16-90.

³⁰ Halikarnas Balıkcısı, "Hayyam'ın Testileri", *Merhaba Akdeniz*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1976, ss. 106-111. Metne ilişkin alıntılar için bu kaynaktan yararlanılmıştır.

“ölüp yeniden dirilme”, “yaşam-ölüm” döngüsü ve “dönüşüm” gibi kavramları metaforik anlamlarla işlemesi bakımından önemlidir. Halikarnas Balıkcısı, hikâyede Dionysos’un simgelediği “yaşam döngüsü” olgusunu Ömer Hayyam’ın rubailerinde işlediği hayat felsefesiyle birleştirmiştir³¹. Bu yönüyle hikâye, hem felsefî hem de mitolojik bir boyuta sahiptir. Hikâyenin kahramanı Karagöz Ali, hem Dionysos’la hem de Ömer Hayyam’la özdeşleştirilebilecek yaşlı bir denizcidir:

Yetmiş yıl önce, Karagöz Ali’nin, denize açıldığı zaman karşılaşacağı bütün zorlukları ve acıları yenmek için bir tek silâhı vardı: Neşesi, gülüşü! Gurbette dönüp dolaştıktan ve üstüvanın yakıcı çizgisini yirmi otuz kez geçtikten sonra, doğmuş olduğu Akdeniz kıyısının çıplak kayalarına –para ile pul ile değil, ama-kaybetmediği gülüşü ile geri döndü. Adalardan adalara, adalardan Anadolu’ya çanak çömlek taşıya taşıya geçinmeye çalışıyordu. “ Ne olacak? Zaten ömrümüzün artık pek az buçuğu kaldı,” diyerek gülüyordu (s. 106).

Sanat eserlerinde Dionysos’un amfora adı verilen şarap testisiyle veya asma dallarıyla süslü bir kadehle tasvir edilmesine paralel olarak, hikâyede Karagöz Ali de kayığında birinin içi şarapla dolu bir sürü toprak testi taşır. Arkadaşı Barba Paho, testi ustasıdır ve Karagöz Ali’ye neşeyle içmesi için ağzına kadar şarapla dolu bir testi ile geri kalanını satacağı kulplu ve kulpsuz testiler verir. Kayığına yüklediği testileriyle birlikte denize açılan Karagöz Ali, daha yolculuğun başında “kırmızı kırmızı gülüşler dolu testiyi” dudaklarına götürüp içer ve başı “ney” gibi ötmeye başlar (s. 108). Hikâyenin bu aşaması, dönüm noktası teşkil etmesi açısından önemlidir. Nitekim içtiği şarabın tesiriyle sarhoş olup kendinden geçen Ali’ye, kayıktaki testiler bir anda konuşuyorlarmış gibi gelir. Testilerin konuşmalarının yer yer Ömer Hayyam’ın rubailerinden alıntılarla verildiği bu bölümde, her testi kendi varoluş hikâyesini ve geçirdiği dönüşümleri anlatır. İçlerinden biri, ilk önce toprak ana tarafından “Dionysos” olarak yaratılmış ve ardından türlü dönüşümler geçirerek yine toprağa dönmüş, en sonunda da bir “amfora” biçiminde yeniden dirilmiştir:

Ali’nin denizden çıkarmış olduğu sülün endamlı anforun dudağından uzun bir şarkı uçuyordu. “Topraktım,” diyordu, “kudretli usaremi koynuma derinleyerek, bağrımı parmaklar gibi kavrayan asma köklerine verdim. Gönlümden salkım salkım –güneş damlası– üzümler koptu. Şunun annesi, bunun kızı, berikinin sevgilisi oldum: Bugün gübre, yarın çiçek, öbürsü gün yemiş oldum. Gülüş oldum çınladım, gözyaşı oldum döküldüm, ışık ve renk oldum parlamdım. Şarkı oldum süzüldüm, hızımdan başka varlığım olmayarak, şekilden şekile geçe geçe sever, sevinir, güler, parlar, öter oynarken kuş oldum uçtum, kumru oldum dem çektim. (...)

Bir gün geldi. Kudretli annem, beni yine koynuna aldı. Toprak oldum. Aradan çok geçmeden bir anfor şekline girdim. Bağrım şarap dolu olarak, beni Knidos denizcileri, deniz tanrısı Poseidon’a adayarak, denize verdiler. Dudaklarımdan deniz suyuna uçan şarap bir pembe tütsü gibi kıvrıla kıvrıla yeşil diplere indim. Koynum balıklara yuva oldu. Üç bin yıl dudaklarımdan hafif hafif habbeler ve renkli renkli balıklar çıktı. Bir gün senin oltan bana takıldı ve yüze geldim” (ss. 109-110).

³¹ Ömer Hayyam’ın rubailerini incelendiğinde, şarap, coşku, özgürlük, varoluş, yaşamın geçiciliği, dönüşüm gibi temalar etrafında kurduğu sembolik bir dünya karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, Ömer Hayyam’ın hayat felsefesi ile Dionysos’un temsil ettiği semboller arasında paralellik kurmak mümkündür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ömer Hayyam, *Dörtlükler*, (Çev. Sabahattin Eyüboğlu), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2003.

Hikâyede yaşam döngüsünü anlatan bu amforaya benzer şekilde, artık yaşlanmış bir denizci olan Ali de “Dionysos–Ömer Hayyam–Karagöz Ali” süzgecinden geçtiği yaratılış safhalarıyla kendi hayat yolculuğunu tamamlar. Hikâyenin sonunda anlatıcı, üstü kapalı bir şekilde onun öldüğünü sezdirir. İçtiği şarabın tesiriyle denizdeki yolculuğu boyunca uyuyan Ali, kayığın Sporad adalarından birine çarpması sonucunda testilerin kırılma sesiyle uyanır. Fakat adaya çıktığında, güneş batarken yarı uyku yarı uyanıklık arasında artık son uykusuna dalar:

(...) Tostoparlak bir ay, başını adamın omuzundan kaldırmış bakıyordu. Çakalın kapkara silueti ayın yüzünü biçiyordu. Ali gözlerinden neşeler saçarak, çakala “Başımı Keykâvus’un kellesi³² mi sandın ki yaltaklanıp duruyorsun?” dedi. Çakal uzun kulağını oynatırken ayın yanağını gıcıkladı, ay güldü. Ali’ye, “Hayır, hayır, saçsız başın yüzün gibi tostoparlak ağarıyordu. Çakal da başını balıkçıların bıraktıkları bir karpuz kabuğu sandı da yalanıp tadını denedi,” dedi. Gülüşün yarısını, Ali uyanırken işitti. Öteki yarısını rüyasında duydu. Artık koyda denizin “Sus!” diyen fısıltısından başka, çıt yoktu (s. 111).

Burada bahsi geçen “ay” ile kapkara siluetli “çakal”, mitolojide temsil ettiği anlamlar bakımından önemlidir. Hikâyede “çakal”, Mısır mitolojisinde çakal başlı ölümler diyarı Tanrısı olarak bilinen Anubis’i simgelemektedir. “Gökyüzü ile yeraltı dünyası arasına habercilik yapan, yüzü gece kadar siyah ve güneş gibi altın renginde olan bir tanrı” olarak tarif edilen³³ Anubis, ölümden sonra yeniden doğuşu simgelemesi yönüyle Dionysos’la ortak bir sembolik zeminde buluşmaktadır. Anubis’le birlikte, “ay” da mitolojide ölüm ve yeniden doğuşla ilişkilendirilmektedir³⁴. Bu bağlamda hikâyede yaşam döngüsünün, Dionysos’un yanı sıra “çakal” ve “ay” gibi mitolojik unsurlarla da pekiştirildiği görülmektedir.

Halikarnas Balıkçısı, 1948 yılında *Demokrat İzmir* gazetesinde tefrika ettiği *Bulamaç*³⁵ başlıklı romanında ise Dionysos’a ve onunla ilişkili mitolojik unsurlara doğrudan atıfta bulunarak “hayatın geçiciliği” ve “anda kalma/anı yaşama” kavramları üzerinde yoğunlaşmıştır. Eserde “Dionysos”, insanın tabiatla, yaşamla ve ölümlerle kurduğu ilişkinin sembolik bir ifadesi mahiyetindedir. Romanın kişilerinden Kara Mahmut, karısı Hacer’le birlikte deniz kıyısında gün batımını izlerken içindeki coşkun duygular ile manzaranın büyüleyici atmosferi arasında bir bağ kurar. Güneşin batışıyla birlikte gökyüzünde silinen renkler ve tabiattaki geçicilik hali, Mahmut’u saadetlerinin de gençliklerinin de aynı kalmayacağı konusunda hüznendirir. Fakat o sırada Dionysos ile ona eşlik eden grubun coşkulu dansları, hem genç adamı hem de karısı Hacer’i bu olumsuz duygulardan bir anda çekip çıkarır:

Sanki aşkın ve taşkın yaşayışın eski ilahı Diyonisos bütün meneadlarını [Maenadlarını], bakantlarını [Bakkhantlarını] etrafına toplamış. Paniyle kentaurlarıyla bağıra çağıra denize doğru atıyorlardı. Hepsinin başlarında çiçekler vardı. Ellerindeki çiçek demetlerini güle güle birbirlerine atıyorlardı. Çılgın rakslarında topuklarını yere vurup yeryüzünü titretiyorlardı. İki insan yavrusu hayal gözüyle o mükemmel çırpçıklak gövdelerinin hareketlerini seçebiliyorlardı. Musiki aletlerini çala çala kıyıya varıyorlardı. İki insan yavrusuna “Geliniz! Geliniz! Ey tatlı yavrular! Paranın icat edilmezden önceki

³² Hikâyede, efsanevi İran hükümdarı Keykavus’un öldürülmesi olayına atıf yapılmaktadır. bkz. Öztürk, s. 681.

³³ Öztürk, s. 161.

³⁴ bkz. Robert K. Ritner, “Anubis and the Lunar Disc”, *The Journal of Egyptian Archaeology*, Egypt Exploration Society, Vol. 71, 1985, pp. 149-155. <http://www.jstor.org/stable/3821720> (Erişim tarihi: 20.02.2026)

³⁵ Halikarnas Balıkçısı, *Bulamaç*, Bilgi Yayınevi, 3. Basım, Ankara, 2021. Metne ilişkin alıntılar için bu kaynaktan yararlanılmıştır.

dünyaya gidelim. İcabederse şuurdan da geçip, dönüşü olmayan uzaklıklara varalım!” diye yalvarıyorlardı. (...)

İki insan yavrusu, kendilerini çağıranların adlarını, ışığa doğru uçmuş olan kuş kadar bilmiyorlardı. İki çocuk, kendilerini çağıranları, hızla çarpmaya koyulan yüreklerinden tanıyorlardı. (...) İmkânı olaydı, o iki insan küçüğü, bu geçici ânı, iki ucundan kavrayıp çekecekler ve açacaklar ve kendilerini o ânın içine atacaklardı. (...) (s. 172).

Bu sahnede Dionysos, tıpkı mitolojik anlatılardaki gibi, yanındaki Bakkhalar/ Mainadlar, Pan ve kentaurlarla birlikte neşe ve coşku içinde dans ederken betimlenmiştir. Dionysos ve tapıcılarının bir bayram, festival havası içerisinde anlatıldığı bu bölüm³⁶, varlığın geçiciliğini bir keder değil, kutlama vesilesi olarak görmeyi simgelemektedir. Bu nitelikleriyle hikâyede Dionysos, hayatın geçiciliği karşısında yaşanan andan zevk almayı temsil etmektedir.

1949 yılında *Salon* dergisinde yayımlanan “Evohe!”³⁷ başlıklı hikâyede de Mainadlar, *Bulamaç* romanındakine benzer bir sahnede tasvir edilmiştir. Hikâyenin kahramanı Ayşe, hayatı boyunca hep sıkıntı çekmiş mutsuz bir kadındır. Ayşe bir sabah çamaşır yıkamak için deniz kıyısına indiğinde başlarına yabanî çiçekler takmış, şarkı söyleyen bir çingene alayı görür. Güneş batarken tekrar karşısına çıkan bu kadın alayı, Ayşe’de hayatın geçiciliği ve “ölüm” kavramı konusunda bir farkındalık uyandırır:

(...) O güzel günün son ışıkları boşluğa, gökler gibi gürleyerek akıyordu. Işık şelâlesinin yeri göğü sarsan heybetli inleyişi kara kızı büsbütün çıldırtıyordu. Gözleri artık insanî olmayan bir alevle yanıyordu. Tam o sırada, dağ yamacında sabah görmüş olduğu çingenelere benzeyen bir insan kalabalığı sükün etti. Fakat bunlar hemen hemen çıplaktılar. Kırtlaklarının olanca kuvvetile türküler söylüyorlar, ara sıra “Evohe!”³⁸ diye bağıryorlar, denize doğru koşuyorlardı. Hepsinin başında çiçekler vardı. Ellerindeki çiçek demetlerini güle güle birbirlerine atıyorlardı. Çılgın rakslarında topuklarını yere çarpıyor, yeryüzünü zangırdatıyorlardı. (...) (s. 872).

Bulamaç romanında olduğu gibi, hikâyede Mainadları temsil eden bu kadın alayı da kendilerine katılması için Ayşe’yi yanlarına çağırır. Ayşe’nin deniz kenarında kendi varoluşunu sorgulamasını temsil eden Mainadlar, aslında genç kadının gördüğü bir halüsinasyondur. Hikâyenin sonunda, tıpkı çakal ve kuşun “Evohe!” çığlığıyla Diyonizyak coşkuya kapılmaları gibi, Ayşe de şuurunu kaybedip Mainadlara katılır ve denize doğru koşarak intihar eder. Ayşe’nin bu eylemi, aslında bir intihar değil; öteki âleme geçiş ve yeniden doğuştur. Nitekim Ayşe, Mainadlar yani Dionysos aracılığıyla tabiatın ebedi döngüsüne taşınır.

³⁶ Ayşe Gül Kılıçaslan, *Halikarnas Balıkçısı’nın Hikâyesi ve Romanlarında Mitolojik Unsurlar*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010, s. 50.

³⁷ Halikarnas Balıkçısı, “Evohe!”, *Salon*, Cilt: 3, Sayı: 52, 15 Aralık 1949, s. 872.

³⁸ Hikâyenin de başlığını taşıyan “Evohe”, -orijinal şekliyle “Euhoy/ Euhay”-, mitolojide Bakkhalar (Mainadlar) alayının dağda, kırlarda koşarak tanrı Dionysos’un coşkusu ile kendinden geçmiş şekilde tanrıyı selamlarken attıkları kutsal çılgıktır. Dionysos’un adlarından biri olan “Euhios”, bu sözcüklerden türemiştir. bkz. Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, s. 93.

1948’de ilk olarak *Salon* dergisinde yayımlanıp ardından 1991’de *Çiçeklerin Düğünü* başlıklı kitapta yer alan “Çiçeklerin Düğünü”³⁹ adlı hikâye ise Dionysos’un doğa tanrısı olma özelliğini ön plana çıkararak “yeniden doğuş, bereket, hayat, canlılık” gibi kavramları işlemesi bakımından kayda değerdir. Menekşe, akşamsefası gibi çiçek türleri ile ağaçların bahar mevsiminde uyanıp canlanmalarını coşkulu bir üslupla işleyen hikâyede, portakal ağacının çiçeklenip meyve vermesi sanki gelin ve damadın birbirine kavuştukları kutsal bir düğün atmosferi içerisinde anlatılmıştır:

Bahar olunca ağacın damarlarında akan yeşil ateş, çiçeğin ortasında büyük bir sevgi alevi halinde parlar. Bir gelin, bütün beyazlığının leke götürmez safiyet ve doğruluğuyla, orada ayak uçlarına kalkar, korkuyla titrer. Ölümden değil fakat ölümden de kuvvetli olan hayat ateşinden korkmaktadır. Gelinin etrafını sarı papa başlı namzetler, alev dilleri gibi sarmaktadır. Bunların birisi gelini öper. Gelin visalden sonra doğan yeni gün gibi taze, kuvvetlidir. Çünkü bağrında yeni bir hayat taşımaktadır. Ondan bir ateş küresi, bir can bombası, doğan güneş gibi tostoparlak bir portakal doğacaktır (s. 373).

Halikarnas Balıkcısı, aynı hikâyeyi biraz değişikliklerle “Çiçeğin Edepsizliği”⁴⁰ adıyla 1973 yılında basılan *Gençlik Denizlerinde* başlıklı hikâye kitabında da yayımlamıştır. Aynı ağaç ve çiçek tasvirleri, bu kez hikâyenin kahramanı Nejat Bey’in bakış açısıyla ortaya konulmuştur. Hikâyede düğüne katılan davetlilerden biri olarak tanıtılan Nejat Bey, kendisine sunulan içkinin tesiriyle etrafında gördüğü çiçeklerin üreme ve yaşam döngüleri üzerine hayaller kurmaya başlar.

Bahsi geçen her iki hikâyede de çiçeklerin düğün atmosferi çizilerek anlatılması, Bakkhaların (Mainadlar) bahar mevsiminde Dionysos’un yeniden doğuşu şerefine düzenledikleri şenlikleri çağrıştırmaktadır.

Halikarnas Balıkcısı, Dionysos’un bereket ve doğurganlık tanrısı olma özelliğine edebî eserlerinde “bahar”, “kadın”, “doğum” kavramları üzerinden de sembolik olarak işaret etmektedir. 1956 yılında ilk baskısı yapılan *Ötelerin Çocukları*⁴¹ başlıklı romanda Tiycan lakaplı Elif’in biyolojik olarak kadınlığa geçiş safhası anlatılmadan önce, mevsimin “bahar” olduğu şu sözlerle ifade edilir:

*(...) Mevsim gençti. Karada, güneş ve bal sızan çiçeklerin özsuğu, insanın âdeta nabzını çınlatıyordu. Denizse mavi mavi yanyıyor, göz kamaştırıcı ışığını ta uzaklara yayarak alabildiğine parıltıyı kıpırdatıyordu. Deniz o gün en mavi, en sevindirici meşrebindiydi. Yedi canlı denilen Tiycan’ı, yedi değil sanki bir milyon canla yaşatıp sevindiriyordu (ss. 129-130)*⁴².

³⁹ Halikarnas Balıkcısı, “Çiçeklerin Düğünü”, *Salon*, Cilt: 1, Sayı: 24, 15 Ekim 1948, s. 373; “Çiçeklerin Düğünü”, *Çiçeklerin Düğünü*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991, ss. 13-15. Metne ilişkin alıntılar için ilk kaynaktan yararlanılmıştır.

⁴⁰ Halikarnas Balıkcısı, “Çiçeğin Edepsizliği”, *Gençlik Denizlerinde*, Bilgi Yayınevi, 5. Basım, Ankara, 2003, ss. 66-69.

⁴¹ Halikarnas Balıkcısı, *Ötelerin Çocukları*, Bilgi Yayınevi, 10. Basım, Ankara, 2022. Metne ilişkin alıntılar için bu kaynaktan yararlanılmıştır.

⁴² Romanda bahar mevsiminde doğada meydana gelen değişim ve yenilenme ile gençlik duygusu arasındaki ilişkiye Ayşe Gül Kılıçaslan da işaret etmektedir. bkz. Kılıçaslan, s. 138.

Gençlik Denizlerinde başlıklı kitapta yer alan “Kara Gölge”⁴³ adlı hikâyede de benzer şekilde, Fadime’nin genç kızlıktan kadınlığa geçişi kırlangıçların yuva yaptığı, cırcır böceklerinin ötüşlerinin ve kuş cıvıltılarının etrafı çınlattığı, ağaçların da dallarıyla bu cümbüşe eşlik ettikleri bir bahar atmosferinde gerçekleşir (ss. 99-100).

Yazarın hikâye ve romanları incelendiğinde, bahar mevsiminde doğanın bereketi ve canlıların üremesi ile kadın kahramanların gebe kalıp doğum yapmaları arasında da güçlü bir ilişki olduğu görülmektedir. *Ötelerin Çocukları*’nda Elif, doğum yapacağını “badem ağaçlarının çiçekleri kar gibi ağırlarken” (s. 293) anlar. *Gençlik Denizlerinde* başlıklı kitapta yer alan “Doğum”⁴⁴ adlı hikâyede de Ayşe’nin anne olma arzusu, tabiatla ilişki kurularak ortaya konulur:

Gerek bitki ve gerekse hayvan, canlı olarak her şeyin bir düşü vardır. O da doğurmaktır. Bütün bitkiler büyük çabayla en güzel renklerini, kokularını, şekillerini ve hatta arı ve kelebeklerin toplayacakları balları, tohum yapacak olan çiçeklerine verirler. Ne var ki yaradılışın meşe odumuna ve ısırgan otuna, hatta elektriğe ve Orara Borealis’iyle [Aurora Borealis’iyle] kutupların buz ve karanlıklarına verdiği bu haktan, Molla Hasan, karısı Ayşe’yi yoksun bırakıyordu. Oysa, kızın koynunun içinden bir ses, “Beni doğur” diye yalvarıyordu. Ayşe o sesi boğamıyordu (s. 161).

Görüldüğü gibi, Halikarnas Balıkcısı bahar mevsimi, kadın ve doğum kavramları çerçevesinde, Dionysos’un bereket tanrısı kimliğini ve yaşamın sonsuz döngüsünü vurgulamaktadır. Hikâye ve romanlardan seçilen yukarıdaki alıntı örnekleri, aynı zamanda Dionysos’un temsil ettiği, insan ve doğa arasındaki güçlü ilişkiyi ortaya koyması bakımından da kıymetlidir.

Yazarın 1950’de *Salon* dergisinde yayımlanan “Silla”⁴⁵ ile 1954’te *Demokrat İzmir* gazetesi sütunlarında yer alan “Heykellerin Ruhü”⁴⁶ başlıklı hikâyelerini ise Dionysos’u benzer bir kurgu içerisinde işlemeleri sebebiyle birlikte değerlendirmek yerinde olacaktır. Her iki hikâyede de anlatıcı kahramanların arkeoloji müzesine gitmeleri ve müzede yalnız kaldıklarında yaşadıkları olağanüstü olaylar konu edilmiştir.

“Silla” başlıklı hikâyede Mehmet Sevensan isimli anlatıcı, gece müzede kilitli kalır ve hayal ile rüya arasında, deniz tanrısı Glaucus’un heykeliyle konuşmaya başlar. Glaucus, ona kendi hayat hikâyesini ve efsanelerde adı geçen deniz perisi Skylla’ya olan aşkını anlatır. Hikâyenin sonunda Glaucus, tam Skylla’ya kavuşacakken “hızlı yaşayışın ilâhı Bakkhos” (s. 959), yanında Mainadlar, satirler ve Bakkhantlarıyla beraber ortaya fırlar. Burada Bakkhos (Dionysos) ve yanındaki mitolojik varlıkların ortaya çıkışı, anlatıcıyı gerçekliğe döndüren sarsıcı bir güçtür. Nitekim anlatıcı rüyadan uyanır. Artık sabah olmuştur ve müzenin kapıları tekrar açılır. Mehmet Sevensan hiç istemese de dışarıdaki gerçek hayatına geri döner. Bu bağlamda, hikâyede Dionysos (Bakkhos) ve Mainadlar’ın, yaşamdaki “süreklilik/ akış” halini ve “geçiciliği” temsil ettiğini söylemek mümkündür.

“Heykellerin Ruhü” başlığını taşıyan hikâyede de Mediha adlı anlatıcı, bir film çekiminde Bakkant rolünü canlandıracağı için arkeoloji müzesine gitmeye ve orada Bakkant heykellerini

⁴³ Halikarnas Balıkcısı, “Kara Gölge”, *Gençlik Denizlerinde*, Bilgi Yayınevi, 5. Basım, Ankara, 2003, ss. 94-110.

⁴⁴ Halikarnas Balıkcısı, “Doğum”, *Gençlik Denizlerinde*, Bilgi Yayınevi, 5. Basım, Ankara, 2003, ss. 159-164. Metne ilişkin alıntılar için bu kaynaktan yararlanılmıştır.

⁴⁵ Halikarnas Balıkcısı, “Silla”, *Salon*, Cilt: 3, Sayı: 56, 15 Şubat 1950, s. 959.

⁴⁶ Halikarnas Balıkcısı, “Heykellerin Ruhü”, *Demokrat İzmir* (Pazar İlâvesi), 25 Temmuz 1954, ss. 4, 7.

incelemeye karar verir. Müzede heykelleri incelerken kapılar birden kapanır ve Mediha, geceyi müzede geçirmek zorunda kalır. Bu aşamada, Dionysos (Bakkhos) ve Bakkhantlar (Bakkhalar) dâhil müzedeki tüm heykeller bir anda canlanır. Hikâyede Menderes tanrısının dilinden, Mediha'nın atalarından üç kadının eskiden birer “Bakkha” olduğunun ve dolayısıyla Mediha'nın damarlarında da “Bakkha” kanının dolaştığının ifade edilmesi önemlidir. Aynı şekilde, hikâyede Bakkha heykelleri kendilerinin Anadolu'lu olduklarını şu sözlerle vurgularlar: “Biz yurdumuz Anadolu'nun ifadesi olarak tepemizden tırnağımıza kadar dipdiriyiz. Biz yurdumuzun manzaralarının ifadeleriyiz” (s. 4). Hikâyenin devamında, “aşkın ve taşkın sevinç ve yaşayışın eski tanrısı” (s. 4) Dionysos, Mainadlarıyla beraber dans ederek Mediha'yı da aralarına davet eder:

Mediha kendisini çağıranların adlarını bilmiyordu. Fakat onları hızla çarpmağa koyulan yüreğinde duyuyordu. İnsan yalnız adını bildiği bir şeyi mi duyar? Adlarını hiç bilmediği şeyleri duymaz mı? Birdenbire Mediha'nın her günkü dünyası yarıldı. O çatlaktan kız başka bir âleme gidiyordu.

Bakkanlara [Bakkhantlara]: “Ben de, ben de sizinle beraber geliyorum” diye haykırdı (s. 4).

Tan yeri uyandığında heykeller tekrar eski yerlerine dönüp taş kesilirler. Kapılar açıldığında, Mediha artık Bakkhantlarla özdeşleşmiş bir şekilde müzeden çıkar. Hikâyenin sonunda da filmdeki rolünü sanki gerçekten bir Bakkhant/ Mainad imiş gibi başarıyla canlandırıldığını görürüz. Hikâyede Mediha karakteri aracılığıyla vurgulanan “Dionysos kültürünün Anadolu'da nesilden nesle geçmesi düşüncesi”, Dionysos'un yalnızca geçmişe ait bir mitolojik figür değil, Anadolu'nun kültürel hafızasında yaşamayı sürdüren bir değer olarak algılandığını göstermektedir. Diyebiliriz ki Halikarnas Balıkcısı, fikrî yazılarında Anadolu ve Dionysos hakkında ortaya koyduğu görüşlerini “Heykellerin Ruhu” başlıklı hikâyesi aracılığıyla kurmaca düzlemde somutlaştırmıştır.

Halikarnas Balıkcısı'nın 1973 yılına ait *Gençlik Denizlerinde* başlıklı kitabında yer alan “Şehir Kızı”⁴⁷ başlıklı hikâyesinde de tıpkı “Çiçeklerin Düğünü” ve “Çiçeğin Edepsizliği”nde olduğu gibi, baştan sona Diyonizyak bir üslup dikkati çekmektedir. Çocukluktan yaşlılığa ve ölüme uzanan yaşam döngüsünün “tren” yolculuğu metaforuyla işlendiği hikâyede, Dionysos'un adı doğrudan geçmez; ancak coşku, canlılık, hareket ve hız çağrıştıran sıfat ve eylemlerle varlığı dolaylı olarak hissettirilir. Eserde “şehir kızı” sıfatıyla nitelenen anlatıcı, çocukluğunda kendini şöyle tanımlar: “Toprak çatlaklarından dil dil fırlayan ateşler gibi oynadım.” (s. 115) / “Kabuğu kırılıp açılan bir yemiş gibi, bugünü açıp ısıracağım” (s. 116). Bu sözler, Dionysos'un temsil ettiği “dinamizm”, “coşku” ve “hayatın geçiciliği” gibi kavramlarla paralellik göstermektedir. Nitekim hikâyede anlatıcının ölüme doğru ilerleyen yolculuğu bir hız treni metaforuyla betimlenirken, geçmişe ait anılar da zihninden kesintisiz ve süratli bir akış hâlinde geçmektedir. Eserin sonunda ise yaşlı anlatıcının, tıpkı gençliğinde olduğu gibi, ölümü coşkuyla ve korkusuzca karşıladığı görülür. Bu yönüyle hikâye, Dionysos'un temsil ettiği hayat enerjisinin ve yaşam döngüsü düşüncesinin ölüm karşısında dahi varlığını sürdürdüğünü göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

⁴⁷ Halikarnas Balıkcısı, “Şehir Kızı”, *Gençlik Denizlerinde*, Bilgi Yayınevi, 5. Basım, Ankara, 2003, ss. 115-120.

SONUÇ

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının çok yönlü yazarlarından Halikarnas Balıkcısı, gerek fikrî gerekse edebî eserlerinde Anadolu'nun kültürel ve tarihî mirasını her yönüyle ortaya koymaya çalışmış bir sanatçıdır. Bu doğrultuda, “mitoloji”yi temel kaynaklardan biri olarak gören yazar, Mavi Anadolu düşüncesi çerçevesinde ortaya koyduğu fikirlerle Yunan kültürüne ait olarak bilinen pek çok mit ve efsanenin aslında kaynağını Anadolu'dan aldığını vurgulamıştır. Mitolojik unsurlar içerisinde Dionysos, temsil ettiği anlam katmanları ve Anadolu ile kurduğu kültürel bağ nedeniyle Halikarnas Balıkcısı için ayrı bir yere sahiptir. Nitekim Dionysos'u Anadolu'nun kültürel hafızasında kök salmış bir sembol olarak değerlendiren yazar, bu figürü hem düşünce dünyasının hem de sanat anlayışının merkezî unsurlarından biri hâline getirmiştir.

Mitolojik anlatılarda bereket, coşku, canlılık, tabiat, ölüm ve yeniden doğuş gibi kavramlarla ilişkilendirilen Dionysos, Halikarnas Balıkcısı'nın hikâye ve romanlarında da benzer anlam dünyasıyla karşımıza çıkmaktadır. Edebî eserleri kronolojik olarak incelendiğinde, Dionysos'un yalnızca adıyla anılan bir mitolojik karakter olmadığı; yaşamın sürekliliğini, doğanın döngüsel yapısını ve insanın tabiatla kurduğu güçlü bağını temsil eden bir motife dönüştüğü görülmektedir. Bu bağlamda yazar, Dionysos'u kimi zaman doğrudan mitolojik göndermelerle, kimi zaman ise bahar mevsimi, doğum, kadınlık, bereket, coşku, ölüm, süreklilik, yeniden doğuş ve dönüşüm gibi simgesel değerleri aracılığıyla kurmaca dünyasına taşımıştır.

Dionysos, Halikarnas Balıkcısı'nın hikâye ve romanlarında tematik bir unsur olarak yer almanın yanı sıra, eserlerin üslubunu da şekillendiren bir unsurdur. Yazarın benimsediği “Dionisyak” sanat anlayışı, edebî eserlerindeki lirik anlatım, coşkulu söyleyiş, doğaya yöneliş ve yaşamı yücelten bakış açısıyla ortaya konulmuştur. Dolayısıyla Dionysos, yazarın edebî eserlerinde hem içerik hem de üslup düzeyinde belirleyici bir işlev üstlenmekte; insanı, tabiatı ve yaşamı birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak kavrayan sanat anlayışının temel dayanaklarından birini oluşturmaktadır.

Halikarnas Balıkcısı, hikâye ve romanlarında Dionysos'u Anadolu coğrafyası içerisine yerleştirerek aynı zamanda Dionysos kültürünün Anadolu'daki varlığına ve sürekliliğine de dikkat çekmek istemiştir. Nitekim onun eserlerinde Dionysos, Anadolu topraklarında nesilden nesle aktarılan dinamik bir yaşam enerjisinin yansıması hüviyetindedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Dionysos, Halikarnas Balıkcısı'nın hikâye ve romanlarında mitolojik bir figür olmanın ötesinde, yaşam döngüsünün, dönüşümün ve sürekliliğin simgesi konumundadır. Yazar, “Dionysos” figürü aracılığıyla Anadolu'nun kültürel mirasını modern edebiyatın imkânlarıyla yeniden üreterek, mitolojiyi geçmişe ait bir alan olmaktan çıkarıp hayatı anlamlandırmayı sağlayan canlı ve dinamik bir düşünce felsefesi hâline getirmiştir. Bu bağlamda Halikarnas Balıkcısı'nın hikâye ve romanları, Türk edebiyatında mitolojik unsurların işlevi ve yeniden yorumlanması açısından kayda değer bir örnek oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

- Erhat, A., *Mektuplarıyla Halikarnas Balıkçısı*, Adam Yayınları, İstanbul, 1985.
- Erhat, A., *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, 31. Basım, İstanbul, 2022.
- Euripides, *Bakkhalar*, (Çev. Güngör Dilmen), Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 2001.
- Frazer, J.G., *Altın Dal (Dinin ve Folklorun Kökleri)*, (Çev. Mehmet H. Doğan), Payel Yayınevi, 2. Basım, İstanbul, 2004.
- Graves, R., *Yunan Mitleri (Tanrılar, Kahramanlar, Söylenceler)*, (Çev. Uğur Akpur), Say Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2010.
- Halikarnas Balıkçısı, *Bulamaç*, Bilgi Yayınevi, 3. Basım, Ankara, 2021.
- Halikarnas Balıkçısı, “Çiçeğin Edepsizliği”, *Gençlik Denizlerinde*, Bilgi Yayınevi, 5. Basım, Ankara, 2003, ss. 66-69.
- Halikarnas Balıkçısı, “Çiçeklerin Düğünü”, Salon, Cilt: 1, Sayı: 24, 15 Ekim 1948, s. 373; “Çiçeklerin Düğünü”, *Çiçeklerin Düğünü*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991, ss. 13-15.
- Halikarnas Balıkçısı, “Doğum”, *Gençlik Denizlerinde*, Bilgi Yayınevi, 5. Basım, Ankara, 2003, ss. 159-164.
- Halikarnas Balıkçısı, *Düşün Yazıları*, (Haz. Azra Erhat), Bilgi Yayınevi, 6. Basım, Ankara, 2017.
- Halikarnas Balıkçısı, “Evohe!”, Salon, Cilt: 3, Sayı: 52, 15 Aralık 1949, s. 872.
- Halikarnas Balıkçısı, “Hayyam’ın Testileri”, *Merhaba Akdeniz*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1976, ss. 106-111.
- Halikarnas Balıkçısı, *Hey Koca Yurt*, Bilgi Yayınevi, 9. Basım, Ankara, 2023.
- Halikarnas Balıkçısı, “Heykellerin Ruhu”, Demokrat İzmir (Pazar İlâvesi), 25 Temmuz 1954, ss. 4, 7.
- Halikarnas Balıkçısı, “Kara Gölge”, *Gençlik Denizlerinde*, Bilgi Yayınevi, 5. Basım, Ankara, 2003, ss. 94-110.
- Halikarnas Balıkçısı, *Mavi Sürgün*, (Haz. Şadan Gökovalı), Bilgi Yayınevi, Ankara, 2023.
- Halikarnas Balıkçısı, *Ötelerin Çocukları*, Bilgi Yayınevi, 10. Basım, Ankara, 2022.
- Halikarnas Balıkçısı, “Silla”, Salon, Cilt: 3, Sayı: 56, 15 Şubat 1950, s. 959.
- Halikarnas Balıkçısı, “Şehir Kızı”, *Gençlik Denizlerinde*, Bilgi Yayınevi, 5. Basım, Ankara, 2003, ss. 115-120.
- Hayyam, Ö., *Dörtlükler*, (Çev. Sabahattin Eyüboğlu), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2003.
- Kılıçaslan, A.G., *Halikarnas Balıkçısı’nın Hikâyesi ve Romanlarında Mitolojik Unsurlar*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.

Küçük, S., “Türk Edebiyatında Mitoloji Arayışları”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 37, 2017, ss. 69-90.

Önal, İ.H., *Halikarnas Balıkçısı/ Cevat Şakir Kabaağaçlı (Hayatı-Kişiliği-Eserleri)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997.

Öztürk, Ö., *Dünya Mitolojisi*, Nika Yayınevi, Ankara, 2016.

Ritner, R.K., “Anubis and the Lunar Disc”, The Journal of Egyptian Archaeology, Egypt Exploration Society, Vol. 71, 1985, pp. 149-155. <http://www.jstor.org/stable/3821720> (Erişim tarihi: 20.02.2026)

Sivri, M., Kuşca S., “Halikarnas Balıkçısı’nın Eserlerinde Mitlerin İzleri ve Karşılaştırmalı Mitolojiye Katkısı”, Millî Folklor, Sayı: 97, 2013, ss. 39-52.

MYTHOLOGICAL SYSTEM IN KAZAKH AND TURKIC EPICS: SIMILARITIES AND DIFFERENCES

Abdeldaeva Aidana

al-Farabi Kazakh National University Almaty, Kazakhstan
khamzakzy@bk.ru Orcid ID: 0009-0002-7438-9592

Sagyndyk Nurlan

al-Farabi Kazakh National University Almaty, Kazakhstan
sagyndyknb@gmail.com Orcid ID: 0000-0001-6796-286X

Abstract. The article provides a comprehensive analysis of the ancient beliefs and spiritual traditions of the Turkic peoples and their reflection in literary works. The authors trace the historical roots of ancestor worship from the Saka and Hun periods and examine its continuation in the worldview of the Kazakh people. Drawing on the works of Chokan Valikhanov, the article explores the social and religious significance of the cult of spirits (*aruakh*) and its interrelation with Sufi teachings.

Furthermore, the study investigates the mythological and typological parallels found in the epics *Alpamys Batyr* and *Kobylandy Batyr*, emphasizing their connection to ancient Turkic cosmological thought. Through depictions of the heroes' battles with supernatural forces, miraculous births, and the symbolic representation of sacred horses, the article reveals the cosmogonic perception of the world inherent to Turkic mythology.

Special attention is given to the motif of dreams in both traditional mythological consciousness and modern Kazakh literature. Dreaming and dream interpretation are analyzed as reflections of the human spiritual realm and as one of the manifestations of the Turkic worldview. Additionally, the study discusses the archetypal images of *Zher-Uyik* (the earthly paradise), the goddess *Umai*, *Tengri* (the Sky God), and *Mother Earth*.

Overall, the article identifies common motifs and typological features in the mythological and epic heritage of the Turkic peoples, emphasizing their spiritual continuity and cultural unity.

Keywords: Turkic peoples, mythology, epic, ancestor spirit, dream motif, archetype, typological similarity.

Introduction.

In the spiritual culture of the Turkic peoples, concepts such as worshiping spirits, asking for help from the spirits of ancestors, and believing in their support occupy an important place. This belief system originated in ancient times, in particular, in the Saka and Hun periods, and was continued in the religious and mythological worldview of the later Kazakh people.

One of the first to describe the Kazakh tradition of believing in spirits in a scientific way was Shokan Ualikhanov. In his works "Tengri" and "The Remnants of Shamanism in the Kazakhs," he deeply analyzes the Kazakh belief in worshiping spirits. According to the scientist, spirits

are the spirits of ancestors, and in difficult moments, people receive spiritual strength by praying “Spirit, help me!” Sh. Ualikhanov also notes the ritual traditions of the Kazakhs, who accept spirits (ongons) as powerful beings, such as making sacrifices to them and visiting them.

In the Kazakh people's consciousness, ghosts are not only the spirits of ancestors, but also the spirits of heroes and saints who have rendered merit to the country. For example, such figures as Baba Tukty Shashty Aziz, Korkyt Ata, Domalak Ana, Arystan Bab, Pir Beket are revered in the minds of the people as holy ghosts, and many legends and myths are associated with their names. The veneration of such figures is not only a religious belief, but also a manifestation of preserving the historical memory and spiritual continuity of the nation.

“Unlike burial materials, the Saks had rituals of worshiping ancestors and family: tribal saints and frogs [2, 231],” says the textbook “History of Kazakhstan”. Fear of the wrath of ghosts, respect for them is a ritual that has survived to this day. This belief is one of the similar motifs of the worldview common to the Turkic peoples.

Now let's talk about the mythological characters and typological characteristics of the epic works of the Turkic peoples. "Alpamys batyr", "Kobylandy batyr", Alpamys and Kobylandy are images that lived among the ancient Turkic peoples, some of them are legends. Their meeting with the "saigulik", a copper woman, who is equivalent to a winged bird (Tayburyl, a shubhar horse), has a wonderful effect, as one might say.

Research methods

Some scholars believe that in folk literature, Turkic peoples should mix imaginary stories inspired by their worldview with the intention of conveying the lives of these characters to the next generation in a memorable way. Such actions as the flight of mythological characters among the clouds, reaching a mountain and a stone at the same time, the rise of a mountain and a peacock lake are often found in the myths of the Turkic peoples about the creation of the world and the knowledge of the world. This indicates the existence of views and interests of the peoples of that time about the creation of the world.

According to the Chinese worldview, there is a concept of the sky as a male Yang and the earth as a female Yin, these two creatures, although they are opposites, cannot coexist. And in the mythology of the Turkic peoples, this knowledge is reflected in mythical images: Sky is the father of God and Umay is the mother of the earth. In Kazakh traditions, there are long-standing rituals of worshiping Mother Umay and pouring oil on the fire. Legends about asking Mother Umay for rain and asking for the blessings of the earth speak of the ancient traditions of the Kazakh steppe. These mythological images can be typologically compared with the characters of cosmogonic myths. The conceptual typological representations of Mother Umai, the Blue Goddess, and Mother Earth are of particular importance in the creation and renewal of the world.

Results and discussion

In the above example, it can be seen that the origin of masculinity and femininity lies at the heart of the mythical worldview about the creation of the world. In some sources, they are called pairs of archetypal images. Scientist K. g. Jung gives a definition of archetypal images: Anima (male) and Animus (female) [3, 29].

In Jung's research, Anima and Animus are important for recognizing the features of female and male psychology. While Anima represents the archetype of life in the form of a male spirit, Animus is called the spiritual image of a woman [4, 89].

In the cultural heritage of the Kazakh and Turkic peoples, belief in Heaven and Earth performs an artistic and aesthetic function in terms of cosmogonic nature. Based on the animistic belief that objects and phenomena in nature have specific feelings and thoughts, they grieve, laugh, and rejoice like humans, and in fiction there are such artistic figurative forms as psychological twinning (parallelism), metaphor, allergy, and symbol.

The main part. The Orkhon inscriptions of the 8th-9th centuries tell about the history of the Turkic Khaganate, its economic, social, political situation, and the worldview of the tribes that were part of the Khaganate at that time. Ancient Turkic inscriptions contain a lot of respect and praise for the Turkic god of the sky. For example:

Like a god, created from a god
The Turk Bilge Khagan
...When the blue God was on high
When the black earth was created below
A human being was created between the two.
...my father Eltirish Khagan, Sheshem
Held the wife of Elbi to the top of the Tengrim
And raised her high
...After the god gave her strength
The influence of my father Khagan was like a wolf.
...He made you a mortal [5]

For the ancient Turks, the powerful master of all creation is the Tengri. "The sky is the most powerful creator of shamanism. The blue sky is called the blue sky. The first adjective, "kok" in the Kazakh concept, denotes a subjective concept, and the noun (Tengri) is an equivalent (synonym) of the name "Kok"... The word Tengri was translated by Muslims as "Alla", and by Europeans as "deus", - writes Sh. Ualikhanov [1, 183].

The inscription "Kültegin" contains the inscription "God creates the fate of man." The prediction of human fate is described in the epics of the Turkic peoples not only as a clear letter, but also as a vision given in color. This belief, born during the period of mythological thinking, is still preserved in the minds of people today. Psychoanalyst Z. Freud combines the dream motif with mythology in his works. In the song "Alpamys batyr", common to the Turkic peoples, Tayshik Khan sees in a dream that his death will be caused by a hero named Alpamys. No matter how much he tries to prevent it, what he sees in a dream comes true. Similarly, Alpamys sees in a dream the dire situation of the city. The dream is similar to the allusion of Alpamys Batyr, Tayshykhan is clearly shown in history:

Alpamys Batyr dreams, sees a bad deed in his dream
On his bed
He saw a young bird...

In addition, the epic "Kyz Zhibek" contains motifs of seeing in dreams the cruelty of loved ones:

I had a dream today,

In a dream I saw a bad deed,
The horse riding the blue Torgyn Tolegen
I saw empty without a saddle...
...The rope in my hand came flying from the sky
And the flag fell from the wheat.

In the epics common to the Turkic peoples, the motifs of dreams are an important process that reflects all events. The multiple occurrences of this motif in epic songs indicate that it has great importance in folk beliefs. Before the dawn of the Kobylandy batyr, Kamil had seven ancestors in his dream:

Under a blue donkey,
A white turban on his head,
A mysterious staff in his hand,
On the path of truth,
Seven perfect ancestors
Came to him...

The seven ancestors told Kobylandy about their country, Expressing their resentment towards him. Another famous epic - "Kozy Korpesh-Bayan Sulu" - has a special meaning for dreams and rituals.

In the epic, the Tazsha, who announces the death of Sarybai, says: I was shocked by my dream today,

My turban fell from my head to the ground, - and Sarybai's wife interprets it for good.

This is not directly implied by Tazsha, but is given indirectly in the poem. The art of indirect representation (through the kobyzy, through the kuy, through a misleading proverb, through a riddle) is one of the common worldview motifs for the Turkic peoples. Even in the fairy tale "Ayaz bi" the Khan's forty secrets arise from meaningful thoughts. So, returning to the dream motif,

In my dream today, I am a man in gold, a white horse
Riding by the fire
I became a white falcon
I flew close to the sky,
An angel in the sky
I went to talk to them,
I flew even further
A brown goose on the hill
I hung in the sky,
I landed on the mountain "Tor",

I am full of my breast meat,[5] - the dream of the hero Edyge, who said, was a message of the heroic glory that would come to him. "This dream is a premonition of Edyge's great victory, heroic glory [6, 34]" - says the scientist R. Berdybayev.

The dream motif remains unchanged even in the writing of modern writers. Because the history of its origin is deep. As modern people understand, when a person sleeps, his spirit, that is, the "soul", separates from his body, flies to the heavenly world and travels. He meets angels

and learns about his fate. The signs of the dream are visible until dawn, a certain event becomes clear.

Scientist, folklorist B. Abylkasymov describes these ancient Kazakh beliefs: "magic poetry is ritual poems born from the belief that supernatural forces can influence various phenomena [7, 23]."

Another common motif in epics is the search for the earth. We all know the story of Asan Kaygysy, who searched for the earthly paradise. We can say that this plot has an ethnoarchaic basis. S. Kaskabasov writes about this: "the search for the earthly paradise, which is considered to be the earthly paradise in Muslim mythology, arises from the dream of seeing it in life rather than death [8, 378-379]."

In general, the motif typology associated with the worldview of the Turkic peoples was formed from common knowledge and concepts. Cosmogonic knowledge, mythological images known from ancient oral traditions, have been preserved to this day. One of them, the image of a man with legs, a man with a head - the Centaur. The image of a man equated with God in the ancient Greek sense is recognized in Turkic mythology by the image of a "hero". In addition, a typical image of the mythology of the Turkic peoples is the image of shamans, close to nature, creation, and action. The typological image of a shaman in literature:

- a person who connects two worlds, who can communicate with the owners of the mysterious power of humanity, who "connects" heaven and earth;
- a wise priest, seer, sage or zhyrau;
- a seer who predicts the future.

"All seers and fortune-tellers among the Kazakhs are called shaman... Shamans perform fortune-telling on behalf of their demons," writes Sh. Ualikhanov. "It is impossible for a shaman who enters into direct contact with his God to die forever," says the folklore scholar Sh. Ibraev [9, 583].

– The spirit of a deceased shaman does not surpass his position in life, but does not diminish. On the contrary, the deceased shaman approaches the gods and becomes a true shepherd, the Lord of earthly shaman. When famous shamans go to the other world, they are given the names "pir", "ata", "kieli kug", "aruak" [9, 584].

Conclusion. The mythology of the Turkic peoples has a very rich content. We recognize it in many heroic and love epics. The main meaning of deep epics is to educate the spirit of the people to heroism, truth, sincerity, honesty. This is the glorification of the humane direction.

Although the epics contain heroes of mythological legends, their meaning is to glorify truth, sincerity. True love, loyalty, heroism triumph in the epics. The paths of "sorcerers" and villains who want to hide the truth are crossed. The mythology of the Kazakh people cannot be considered separately from the Turkic peoples. The entire worldview of the Kazakh people originates from the Turkic peoples. There are legends that many legendary mythological heroes lived on the territory of Kazakhstan. This is our motive typological similarity arising from the common worldview of the Turkic peoples.

We have summarized the cosmogonic ideas of the Turkic peoples about the early emergence of the world mentioned above. Nevertheless, comparing the knowledge of the Turkic people and the Kazakh people can describe many paradigmatic concepts, form many terminological concepts. Our main goal is to prove that the Turkic peoples have a common

origin, that their worldview is a knowledge that comes from their brothers. The research article comparatively examines the research article of the historian and literary critic.

REFERENCES

1. Abilkasymov B. Ritual Folklore of Ancient Kazakh Beliefs. Almaty: Atamura-Kazakhstan, 1994.
2. Avalon // <http://seanconneryfan.ru/str2/statia71-6.html> (accessed: 17.09.2025); Tales of the Peoples of the World. Almaty: Balausa, 2005.
3. Collection of Information on the Peoples Who Lived in Central Asia in Ancient Times. Moscow–Leningrad.
4. Gumilev L. Ancient Turks. Almaty: Bilim, 1994; Dosmukhamedov Kh. Alaman. Almaty: Ana Tili, 1991.
5. Elysian Fields // <http://myfholology.info/myth-plases/eliseysk-pol.html> (accessed: 18.10.2025).
6. Zhurtbay T. Eternal Nostalgia. Almaty: Orkhon, 2014; History of Kazakhstan. Vol. 1. Almaty: Atamura, 1996.
7. Kaskabasov S. Zhanazyk. Astana: Audarma, 2002.
8. Kondybai S. Hyperborea: Chronicle of Dream Time. Almaty: Ush Kiyan, 2003.
9. Kondybai S. Proto-Kazakh Mythology. Book 3. Almaty: Daik-Press, 2004; Leroux F. (trans. Tsvetkova S.O.). Saint Petersburg: Eurasia, 2000.
10. Valikhanov Sh. Collected Works in Multiple Volumes. Vol. 1. Almaty: Tolagai Group, 2010.
11. Ibrayev Sh. Korkyt and Shamanism // Korkyt Ata: Encyclopedic Collection. Almaty: Kazakh Encyclopedia, 1999.
12. Ibrayev Sh., Auesbayeva P. Kazakh Mythical Narratives. Almaty: Gylym, 2002.
13. Word of the Ancestors: 100-volume edition. Vol. 78: Kazakh Myths / ed. by S. Kaskabasov.

***RIYÂZÜ'Ş-ŞU'ARÂ* ODAĞINDA ANADOLU SAHASI ŞU'ARÂ TEZKİRELERİNDE BİR ANLATI TEKNİĞİ OLARAK ANEKDOT**

Yüksek Lisans Öğrencisi Hazal GÜLSUYU
Yıldız Teknik Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü
hazalgulsuyuu@gmail.com – ORCID: 0009-0006-7022-7333

Dr. Öğr. Üyesi Ali Emre ÖZYILDIRIM
Yıldız Teknik Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü
aliemre@yildiz.edu.tr – ORCID: 0000-0001-8352-3103

ÖZET

Bu çalışmada *Riyâzü'ş-Şu'arâ* odağında Anadolu Sahası şu'arâ tezkireleri, anekdot kavramı üzerinden teorik çerçevede analiz edilmiştir. Çalışmanın amacı, anekdotun klâsik Türk edebiyatı geleneği sınırlılığında XV-XVII. yüzyıl şu'arâ tezkireleri özelinde, söz varlığı bakımından müstakil bir yapı kazanmamış olmasına karşılık anlatım tekniği olarak ele alınabileceğini kanıtlamaktır. Ayrıca bu anekdotların anlatısal ve işlevsel değerini ortaya koymak da diğer amacımızdır. Nitekim anekdotun, bir anlatı tekniği olarak birey ekseninde düşünce, yorum ve deneyim aktarımı işlevi görürken toplumsal plânda değer ve normların bir göstergesi olarak ele alındığı belirlenmiştir. Bu yönüyle çalışmanın önemi, şu'arâ tezkirelerinin anlatısal boyutuna ve anlam katmanına katkı sağlamaktır.

Çalışmanın yöntemi, anekdotun kavramsallaştırılması, anekdot kavramının tarihselliğinin ortaya koyulması ve anekdot kavramı ışığında *Riyâzü'ş-Şu'arâ*'nın incelenerek işlevselliğinin belirlenmesi şeklinde üç temel basamaktan oluşmaktadır. Buna göre anekdot, disiplinlerarası akademik çalışmalarda sıklıkla kullanılmasına karşılık, teorik olarak anlam çerçevesi, sınırlılığı, işlevselliği, kullanımı kesin hatlarla ortaya koyulmamıştır. Dolayısıyla ilk basamakta anekdot, farklı dillerde ve disiplinlerde kaleme alınan sözlük ve ansiklopediler çerçevesinde kavramsallaştırılmıştır. İkinci olarak anekdot kavramının tarihselliği, anlam, işlev ve sınırlılık bahsindeki değişim süreçlerine dayanılarak ortaya koyulmuştur. Son olarak *Riyâzü'ş-Şu'arâ*'dan tespit edilen nitel bulgular, anlatıcının konumu, bilginin sunumu, bilginin içeriği ve bilginin sunulma amacı şeklinde sınıflandırılarak ele alınmıştır. Çalışmanın genel bir neticesi olarak anekdotların belirli ifade kalıplarıyla sunulduğu; içeriğinde bir olay, durum veya düşünce hakkında bilgi, yorum ve örneklerin verildiği; sunulma amacının bilgi vermek, bir olayın, durumun veya düşüncenin aktarılması, bir düşüncüyü veya tezi kanıtlamak, latife etmek, övmek olduğu ve yazarın, genellikle aktarıcı konumunda bulunduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anekdot, Anadolu Sahası, Tezkire, Anlatı Tekniği, *Riyâzü'ş-Şu'arâ*.

1. GİRİŞ

İnsanoğlu, diğer canlı türlerine kıyasla teknik bilgilerden yoksun olarak varlık alanına dâhil olagelmıştır. Bir bebeğin doğduğu ilk anda yürüyememesi, bedensel olarak doğa koşullarına karşı savunmasız olması, pençe, boynuz veya zehrinin bulunmaması, içgüdü bakımından sınırlılığı ve kendisini korumak için dış faktörlere bağımlı oluşu örnek olarak verilebilir. Zaman unsuruna uygun biçimde insanoğlu, bedensel ve zihinsel açıdan gelişim gösterdikçe fiziksel yoksunluklarını, doğa ile bağ kurup taklit ederek ortadan kaldırmak için uğraş vermiştir. Tarihsel süreçte bilim alanındaki ilerlemeler neticesinde bu yoksunluklar, farklı niteliklere ve niceliklere bürünerek devamlılık arz etmiştir. Özetle insanoğlu, yaşantısı boyunca kalıcılık gösteren değişim faaliyetine uyum sağlamaya ve bilişsel becerilerini kullanarak doğaya üstünlük kurmaya gayret göstermiştir. Dil sistematığının oluşturulması, buna örnek olarak gösterilebilir.

Dil, toplumsal düzlemde doğa karşısında bir savunma mekanizması iken aynı zamanda toplumsallık kazanma imkânı sağlamaktadır. Buna göre insanoğlu, dili araçsallaştırarak kendi türüyle iletişim kurup topluluk meydana getirebilir ve dış tehditlere karşı kolektif savunma gerçekleştirebilir. Bireysel plânda ise zihinsel yapı çerçevesinde insanoğlunun anlamlandırma ve kategorize etme faaliyetlerini yönlendiren en önemli güçtür. Bu bağlamda kişi, dil vasıtasıyla dış dünyaya ait olan “şey”leri algılar, düşünme edimini gerçekleştirir ve soyut düzlemdeki olguları somut olarak ifade eder. Netice itibarıyla dil sistematığı ile insanın zihinsel kavrayışı ve sınırlılığı arasında paralellik bulunmaktadır¹. Kavramlar, bu ilişki dinamiğinin bir sonucudur.

Kavramlar, toplumsal deneyimlerin, düşünsel üretimlerin ve dilsel etkileşimin bir ürünüdür. Başka bir ifadeyle kavramlar, kolektif bir yapının sonraki kuşaklara aktarmak istediği bilgi ve deneyimi, bilimsel faaliyetlerle bağlantılı olarak kazanmış olduğu değeri ve farklı dil sistemlerinde edinmiş olduğu anlam ve kullanımı bünyesinde barındırmaktadır. Özetle kavramlar, kümülatif bilgi ve deneyimlerin bir temsil hâlidir. Bu da zaman, medeniyet, dil ailesi, toplumsal olgu ve olaylar ile bilimsel çalışmalara bağlı olarak dinamik bir yapıya sahip olduğu anlamına gelmektedir.

Kavramların devamlı bir oluş içerisinde bulunmaları, semantik açıdan anlamsal kaymaya sebep olabileceği gibi sosyo-kültürel olay ve olguların etki alanına dâhil olduklarını da gösterir niteliktedir. Bu bağlamda anekdot sözcüğü ele alındığında tarihsel süreç içerisinde hem teknik hem de anlam düzeyinde belirleyici farklılıklar bulunmasına yol açmıştır. Anekdot sözcüğü, tespit edilebildiği kadarıyla ilk defa Prokopios’un *Anekdota* yahut Türkçeye çevrilmiş hâliyle *Bizans’ın Gizli Tarihi* (Prokopios, 2024) eserinde görülmekle beraber anlamı, gizlemek eylemi ile ilişkili olarak “yazarın, kaleme aldığı eserinin ölümünden sonra yayımlanmasını istemesi” şeklindedir. Buna karşın güncel Türkçe Sözlük’te anekdot, “hikâyecik” (<https://sozluk.gov.tr>) olarak edebiyat disiplini temelindeki bir türle açıklanmıştır. Bu veri, anekdot kavramının anlamı

¹ Ludwig Wittgenstein, bu durumu “Dilimin sınırları, dünyanın sınırlarını imler. Mantık dünyayı doldurur; dünyanın sınırları onun da sınırlarıdır” (Wittgenstein, 1996: 131) şeklinde ifade etmektedir.

ve sınırlılığı hakkında yeni bir değerlendirme yapmayı olanaklı kılmıştır. Nitekim bu değerlendirmenin sınırlılığı, klâsik Türk edebiyatındaki tezkire türüdür.

Şu'arâ tezkireleri ekseninde kavramsallaştırılan anekdot, *Riyâzü's-Şu'arâ* (Açıkgöz, 1982) odağında yeni bir anlama, kapsama ve yapıya sahip olmuştur. Bu doğrultuda ilgili kavramın, edebiyat disiplini temelinde ve şu'arâ tezkireleri çerçevesinde önemi ile fonksiyonu ortaya koyulmuştur. Dolayısıyla bu çalışmada anekdotun, kavramsal olarak nelere karşılık geldiğinin yanı sıra şu'arâ tezkirelerindeki kısa anlatı parçalarının, anekdot ile hangi yönlerle örtüştüğü ve teorik ya da işlevsel olarak bu kısa anlatı parçalarını anekdot olarak ifade etmenin uygunluğu tartışılmıştır. Elde edilen kavramsal sınırlılık ile *Riyâzü's-Şu'arâ*'da tespit edilen kısa anlatı parçaları değerlendirilmiştir. Çalışmanın neticesinde Anadolu Sahası şu'arâ tezkireleri türüne, anekdot kavramı odağında yaklaşılarak kısa anlatı parçalarının işlevselliği tespit edilmiştir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışmanın materyalini Anadolu Sahası klâsik Türk edebiyatı sınırlılığındaki şu'arâ tezkireleri oluşturmaktadır. Hususen *Riyâzü's-Şu'arâ* birincil kaynaktır. Ayrıca farklı dillerdeki sözlükler, ansiklopediler, yüksek lisans ve doktora tezleri, makaleler, kavram odağındaki araştırmalar ile biyografi, anı ve tarih türündeki eserler materyaller arasındadır. İlaveten kuramsal araştırmalar ve güncel teoriler de göz önünde bulundurulmuştur. *Riyâzü's-Şu'arâ*'nın ana kaynak olarak seçilmesinin başlıca nedenleri arasında, anekdot olarak ele alınan kısa anlatı parçalarını büyük oranda aynı kalıp ifadelerle sunması; XVII. yüzyıl şu'arâ tezkireleri arasında anekdot bakımından zengin olan tek eser olması ve tezkirecinin bilinçli bir tercih sonucunda anlatı tekniklerini kullanması bulunmaktadır.

Çalışmanın yöntemi, üç ana basamaktan oluşmaktadır. Bunun ilk iki basamağı, anekdot sözcüğünün tarihsel ve edebî bağlamlara göre kavramsallaştırılması ve kendi tarihselliğinin ortaya koyulması şeklindedir. Kavram merkezli söz konusu araştırma, çalışmanın kuramsal zemini için belirleyicidir. Buna göre anekdot sözcüğünün ilk olarak hangi metinde ve hangi işlevde tespit edildiği, ilk dönem kullanımlarındaki anlam ve işlev çerçevesi, çağdaş anekdot anlayışı ile arkaik anekdot kullanımının birbiriyle ne derece örtüştüğü temel sorunsallar arasındadır.

Anekdot merkezli araştırma neticesindeki bulgular üzerinden *Riyâzü's-Şu'arâ* tezkiresinin incelenmesi ise son basamakta yer almaktadır. Kavramın biçimsel, yapısal ve anlam boyutu saptamalarına göre ilgili tezkirenin inceleme ölçütleri oluşturulmuştur. Buna göre *Riyâzü's-Şu'arâ* tezkiresindeki kısa anlatı parçalarının, anekdot olarak ifade edilmesi için şu ölçütlerin en az ikisinde ortaklığa sahip olması gerekmektedir:

- a) Kısa anlatının sunumunda kalıp ifade kullanımı
- b) Kısa anlatının biçimsel özellikleri
- c) Kısa anlatının içeriği
- d) Anlatıcının konumu
- e) Anlatıcının üslûbu
- f) Anekdot içerisindeki bilginin sunulma amacı
- g) Kısa anlatının ana kompozisyon içerisindeki işlevi
- h) Kısa anlatının ana kompozisyon içerisindeki yeri ve önemi.

Yukarıda sıralanan ölçütler, anekdotların tasnif edilmesine olanak sağlamasının yanı sıra şu'arâ tezkirelerindeki anekdotlar bahsinde, ortak ve ayrışan yönleri üzerine kümeler oluşturmaktadır. Ortak özelliklerin bulunduğu küme, çalışmanın inceleme sahasıdır. Netice olarak nitel inceleme yöntemi kullanılarak *Riyâzü's-Şu'arâ*'da anekdot olarak belirlenen kısa anlatı parçaları, anlatıcının konumu, bilginin sunumu, bilginin içeriği ve bilginin sunulma amacı şeklinde sınıflandırılarak analiz edilmiştir.

3. BULGULAR

Çalışmanın bulgularına, *Riyâzü's-Şu'arâ* tezkiresindeki kısa anlatı parçalarının, belirlenen ölçütlere göre incelenmesinin sonucunda ulaşılmıştır. Elde edilen bulgularda kısa anlatı parçalarının biçimsel, yapısal ve üslûp özellikleri bakımından ortak bir kümede incelenebileceği görülmektedir.

3.1.Biçimsel Özellikler: Anekdotların hacmi, odak noktaları ve anlatım teknikleri, biçimsel özellikler kapsamında analiz edilecektir. Buna göre ilk olarak anlatı parçalarının kısa kompozisyonlu olduğuna dikkat çekilmelidir. Denilebilir ki anekdotlar, genellikle tek bir kişi, olay veya düşünce etrafında kaleme alınmaları sebebiyle bir veya iki paragrafta tamamlanmaktadır. Diğer bir bulgu ise tezkirecilerin, anekdotları kaleme alırken benzer anlatı tekniklerinden yararlanmış olmalarıdır. Genel değerlendirme sonucunda, anekdot metinlerinde çoğunlukla hikâye etme, betimleme, diyalog, dolaylı veya doğrudan anlatım tekniklerinden yararlanıldığı tespit edilmiştir.

3.2.Yapısal Özellikler: Anekdotların olay örgüsü, zaman ve mekân kullanımı, içerik, kişi ve sonuç arasındaki ilişki, işlevleri, başlangıç kalıplarının olması, yapısal özellikleri arasında bulunmaktadır. Buna göre anekdotların olay örgüsü, hikâye kalıbının aksine giriş, gelişme ve sonuç şeklinde ilerlemeyebilir çünkü hem biçimsel olarak kısa metinlerdir hem de yapı bakımından tek bir unsur üzerine bilgi vermek, bir olayı, durumu veya düşünceyi aktarmak, bir fikri veya tezi kanıtlamak, latife etmek, övmek veya eleştirmek gibi işlevlerde kaleme alınmıştır. Dolayısıyla olay örgüsü, genellikle tek bir sahne üzerinden ilerlemektedir.

Anekdotlar, zaman unsuru açısından değerlendirildiğinde daha çok geçmiş zamana ait / nihayete ermiş oldukları tespit edilmiştir. Buna göre anekdotlar, tezkireciler tarafından “aktarılan” metinler olmaları sebebiyle daha önceden yaşanmış ve bitmiş bir olayı ele almaktadır. Mekân unsuru ekseninde incelendiğinde ise anekdotların mekân tasvirinden uzak oluşları ve büyük bir kısmında da belirsiz bırakıldığı görülmektedir. Denilebilir ki tezkireciler, mekân unsuruna yalnızca içerik ile bağlantılı olduğunda yer vermiştir.

Anekdotlar, içerik, kişi ve sonuç arasındaki ilişki çerçevesinde irdelendiğinde doğrudan belirli bir amaçla kaleme alındığı belirlenmiştir. Buna göre söz konusu olan kişinin özel hayatı, edebî görüşleri veya karakteristik özellikleri hakkında anlatılan, daha çok latife etmek, övmek veya eleştirmek gibi amaçlarla kaleme alınmış metinlerdir. Genel hatlarıyla içerik, kişi ve sonuç arasında bir bütünlük bulunduğu söylenebilir.

Anekdotlar, anlatı unsuru olarak ana metnin kompozisyonu içerisinde yer almakla birlikte bağımsız bir kısa anlatı şeklinde de okunabilmektedir. Bu anlatı tekniği, tek başına ele

alınan kişi veya olay hakkında derinlemesine bilgi vermemesine karşılık detayları ortaya çıkarması bakımından dikkate değerdir.

Anekdotların büyük bir bölümünde, başlangıç kalıplarına yer verilmiştir. Yaygın olarak kullanılan başlangıç kalıpları arasında “mervîdür ki, ... letâyifindendür, nakl olunur ki, rivâyet iderler ki, dirler, hikâyet iderler ki ...” bulunmaktadır. Bu veri, ana metin içerisinde anekdotun, bir anlatı tekniği olarak kullanıldığı kanıtlayan en önemli delildir.

3.3.Üslûp Özellikleri: Anekdotlarda üslûp, tezkirecinin karakterine ve anlam dünyasına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Lâkin bütün veriler birlikte değerlendirildiğinde, dil ve anlatım düzeyinin daha çok kısa ve yoğun cümlelerle örülü, yalınlıktan ve objektif tavırdan uzak bir tona sahip, söylemin çoğunlukla mizahi ve ironik şekilde, söz sanatları bakımından mübalağanın ağırlıklı olduğu, neredeyse tamamında söz ve/veya rivâyet aktarımının bulunduğu ileri sürülebilir.

4. SONUÇ

Çalışmanın kapsamı, anekdot kavramı ışığında *Riyâzü’ş-Şu’arâ* tezkiresinde tespit edilen kısa anlatı parçalarının değerlendirilmesi şeklindedir. Bu araştırmanın neticesinde, anekdotların en belirgin özellikleri arasında anlatıcının, aktarıcı konumunda yer alması ile latife etmek, övmek veya eleştirmek gibi işlevlerde kaleme alınması kabul edilebilir. Dolayısıyla bir kısa anlatı parçasını, anekdot olarak nitelenmek için anlatıcının konumu ile işlevleri hususları göz önünde bulundurulmalıdır.

Tezkireci, anekdotta ifade ettiği bilgi veya yorumu, sözlü ve/veya yazılı kaynaklardan elde etmiş olmakla birlikte tezkire metni içerisinde bir anlatı tekniği olarak kullanmıştır. Elbette tezkirecilerin, döneminde anekdot sözcüğü bulunmamasına karşılık, bilinçli olarak anekdot niteliğine sahip bir metin kaleme aldıkları ileri sürülmemektedir. Çalışmanın esas tezi, yüzyıllar öncesinden beri varlığını sürdüren hikâye/rivâyet anlatma geleneğinin, süreç içerisinde bir anlatı tekniği olarak yer aldığı ve tezkirelerde bulunan kısa anlatı parçalarının, ortak olarak belirli ölçütlerde kaleme alınmasından dolayı ara söz yahut istitrâd olarak değerlendirmekten ziyade anekdot olarak ifade edilebileceğidir.

Bir anlatı tekniği olarak anekdotun tezkireci tarafından kullanılma amacı, ele alınan kişinin karakter portresini tamamlamak, övmek veya eleştirmek, edebî plânda yorum getirmek veya ileri sürdüğü bir düşünceyi kanıtlamak şeklindedir. Bunun yanı sıra anekdot aracılığıyla okuyucu üzerinde gerçeklik izlenimi uyandırmak, merak duygusunu harekete geçirmek ve mizahi bir etki yaratmak gaye edinilmiştir. Elbette anekdot, şu’arâ tezkireleri sınırlılığında büyük metin kompozisyonu içerisinde, mikro anlatı düzeyinde kendine yer edinmiştir.

Çalışmanın temel bulguları arasında biçimsel olarak kısa kompozisyonlu, tek bir olayı merkeze alarak ilerleyen, genellikle hikâye etme, betimleme, diyalog, dolaylı veya doğrudan anlatım tekniklerinin kullanıldığı; yapısal olarak geçmişe ait bir zaman diliminde geçen, mekânın çoğu zaman belli olmadığı, genellikle “mervîdür ki, ... letâyifindendür, nakl olunur ki, rivâyet iderler ki, dirler, hikâyet iderler ki ...” başlangıç kalıplarını içerdiği; üslûp bakımından ise objektif

tavırdan uzak, mübalağalı ve ağır tona sahip olduğu, söz ile rivâyet aktarımının bulunduğu tespit edilmiştir.

Çalışmanın zaman ve kapsamının sınırlılığı sebebiyle, Anadolu Sahası şu'arâ tezkirelerindeki kısa anlatılar için kullanılan sözcük ve kavramların, anekdot ile ortak ve farklı yönleri teorik olarak ortaya koyulamamış; anekdotun XVII. yüzyıldan itibaren disiplinlerarası metinlerdeki varlığı ve işlevleri tespit edilememiş; Anadolu Sahası çerçevesindeki tüm şu'arâ tezkireleri incelemeye dâhil edilememiş ve bu tezkirelerdeki ortak anekdotlar üzerine bütüncül bir değerlendirme yapılamamıştır. Bu noktada, konu dâhilindeki ileride kaleme alınacak olan akademik çalışmaların, ilgili hususiyetleri dikkate alarak değerlendirilmesinin alana katkı sağlayacağı açıktır.

Genel analiz sonucunda, *Riyâzü's-Şu'arâ*'dan hareketle Anadolu Sahası şu'arâ tezkirelerinde anekdotun, bir anlatı tekniği olarak yer aldığı görülmektedir. Bu da anekdotun, kapsam dâhilinde yeniden ele alınarak bir anlatı tekniği olarak tartışılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, N., *Riyâzü's-Şu'arâ, Riyâzî Muhammed Efendi (Metin-Dizin)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara, 1982.

Gökberk, M., *Değişen Dünya Değişen Dil*, YKY/ İstanbul, 1997.

Koselleck, R., *Kavramlar Tarihi: Politik ve Sosyal Dilin Semantiği ve Pragmatiği Üzerine Araştırmalar*, İletişim/İstanbul, 2020.

Özlem, D., *Kavramlar ve Tarihleri*, Notos Kitap/İstanbul, 2016.

Prokopios., *Bizans'ın Gizli Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür/İstanbul, 2024.

Wittgenstein, L., *Tractatus Logico-Philosophicus*, YKY/İstanbul, 1996.

<https://sozluk.gov.tr>

(Erişim tarihi: 28.05.2026).

<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/54137,540229-riyazu39s-suarapdfpdf.pdf?0>

(Erişim tarihi: 31.05.2026).

PEYAMİ SAFA’NIN SERVER BEDİ TAKMA ADIYLA YAZDIĞI MASALLARDAKİ EĞİTİCİ - ÖĞRETİCİ İLETİLERİN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi Semiha Nur Tuğrul

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

s.nurtugrull@gmail.com ORCID İD 0009-0004-4148-4387

ÖZET

Çocuk edebiyatı eserleri, çocukların zihinsel, duygusal ve karakter gelişimine katkı sağlar. Bu eserlerde çocuklara çeşitli değerlerin ve davranış kalıplarının kazandırılmasını amaçlayan eğitici-öğretici iletiler yer almaktadır. Bu çalışmada, Peyami Safa’nın Server Bedi takma adıyla kaleme aldığı masallarda yer alan eğitici-öğretici iletiler incelenmiştir. Araştırma, Damla Yayınevi’nin Peyami Safa’nın masallarını bir araya getirerek yayımladığı “Bir Varmış Bir Yokmuş” adlı eserde yer alan masallar ile sınırlandırılmıştır. Bu eserdeki iletiler, Muhsine Helimoğlu Yavuz’un etik, psikolojik, sosyolojik, ekonomik ve öteki iletiler şeklindeki sınıflandırması esas alınarak incelenmiştir. Araştırma ile çocuklara hangi iletilerin aktarıldığı tespit edilmeye çalışılmış ve tespit edilen iletiler ilgili kategoriler altında incelenmiştir. İnceleme sonucunda eserde en çok etik ve psikolojik iletilerin yer aldığı görülmüştür. İyilik ve çabanın mükâfatlandırılması, dürüstlük, affedici olma, çalışkanlık gibi etik iletilerin yanı sıra; cesaret, umut, kararlılık gibi psikolojik iletiler ön plana çıkmıştır. Ayrıca dostluk, yardımlaşma, aile ve evlilik gibi toplumsal değerlere yönelik sosyolojik iletiler ve çalışmanın önemi gibi ekonomik ileti de tespit edilmiştir. Öteki iletiler kapsamında ise büyük konuşmamak gerektiği iletilisinin vurgulandığı görülmüştür. Bu çalışma ile “Bir Varmış Bir Yokmuş” adlı eserin, çocuklara çeşitli değerler kazandırmayı amaçlayan, ahlaki ve psikolojik gelişimini destekleyen, eğitici yönü güçlü, bir çocuk edebiyatı eseri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Peyami Safa, masal, ileti, çocuk edebiyatı

1. GİRİŞ:

Çocuklara yönelik masal, hikâye vb. türde kaleme alınan eserler yalnızca edebi bir metin değeri taşımaz. Bu eserler çocuğun kişilik gelişimine, toplumsal uyumuna ve değer kazanımına katkı sağlayan eğitici ve öğretici iletiler de içerir. Bu yönüyle çocuk edebiyatı eserleri çocukların ahlaki, psikolojik ve sosyal gelişim süreçlerinde etkili bir araç olarak değerlendirilebilir. Edebi metinlerde yer alan iletiler, çocuğun hayata hazırlanmasına yardımcı olmakta ve onlara belirli ahlaki değerleri öğretmektedir.

Türk edebiyatı yazarlarından Peyami Safa, yetişkinlere yönelik eserlerinin yanı sıra çocuklar için de masal ve hikâye türünde metinler yayımlamıştır. Yazarın çocuklara yönelik metinlerinde bireysel gelişim, ahlak, toplumsal ilişkiler, aile yapısı ve sorumluluk bilinci gibi konuların işlendiği görülmektedir. Damla Yayınevi’nin Peyami Safa’nın Server Bedi takma adıyla yazdığı metinleri bir araya getirerek oluşturduğu “Bir Varmış Bir Yokmuş” isimli masal

kitabının da çocuklara yönelik eğitici-öğretici unsurlar içerdiği tespit edilmiştir. Bu eser ile çocuklara yalan söylememek, çalışkan olmak, sabırlı olmak, adaletli olmak gibi değerlerler öğretilmektedir.

Çocuk edebiyatı eserleri incelenirken iletilerin belirlenmesi ve sınıflandırılması, eserin eğitsel yönünün tespit edilmesi açısından önemlidir. Bu bağlamda Muhsine Helimoğlu Yavuz “Masallar ve Eğitimsel İşlevleri” adlı çalışmasında derlediği 90 masaldaki iletileri incelemiş ve bir tasnif hazırlamıştır. Bu tasnif şu şekildedir (1999: 39):

- A. Etik İletiler
- B. Psikolojik İletiler
- C. Sosyolojik İletiler
- D. Ekonomik İletiler
- E. Öteki İletiler

Bu çalışmada Peyami Safa’nın masallarından oluşan “Bir Varmış Bir Yokmuş” adlı eserde yer alan eğitici-öğretici iletiler belirlenmiş; söz konusu iletiler Muhsine Helimoğlu Yavuz’un ileti tasnifi esas alınarak etik, psikolojik, sosyolojik, ekonomik ve öteki iletiler başlıkları altında incelenmiştir. Yazarın çocuk okurlara hangi eğitici-öğretici iletileri vermeyi amaçladığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

2. Masalların Eğitimsel İşlevi

Masalların hayal gücünü geliştirme ve eğlendirme işlevlerinin yanı sıra toplumların değerlerini, kültürlerini, ahlakını öğretme işlevleri de vardır. Masallar içeriğindeki olaylar, karakterler ve motifler aracılığıyla okuyucuya/dinleyiciye çeşitli iletiler sunar. İyilik, dürüstlük, çalışkanlık, sabır, adalet gibi erdemlerin önemini vurgulayarak bireylerin gelişimine katkı sağlar. Bu yönüyle masallar, eğitici işlevleri sayesinde çocukların değerler eğitimi kazanmasında ve doğru davranış şekillerini öğrenmesinde etkili olur.

Hasan Gülerüz’e göre (2013: 294) masallar yerine ve zamanına göre uygun şekilde anlatıldığında çocukların duygu dünyalarını ve düşsel evrenini besler. Masallar çocukların sözcük dağarcıklarını geliştirir ve onların sözcükleri uygun zamanda kullanmasında etkili bir araç olabilir. Bu sebeple masal, hikâye vb. türde çocuk edebiyatı eserleri kaleme alan yazarların çocukların gelişimine katkı sağlayacak bir bilinçle metinler oluşturması gerekir. Umay Günay (2011: 688) çocuklara yönelik yayınların en iyi şekilde sunulması gerektiğini şu sözlerle ifade eder:

İnsan tabiatında iyilik ve kötülük bir arada vardır. Ailelerin ve toplumun gayesi, çocuklarımıza iyilik tohumlarını yeşerterek, toplumumuza iyi karakterli, hem kendinin hem de ailesinin ve milletinin sorumluluğunu üzerine almaya hazır, ruhen ve bedenen sağlıklı nesiller yetiştirmektir. Milletimizin geleceği olan çocuklarımıza gerek masallarımızı gerekse onların ilgi duyacağı ve faydalanacağı her çeşit yayını en iyi biçimde sunmalıyız ama bunlardan iyiyi ve doğruyu seçmeyi de öğretmeliyiz.

Çocuk yayınlarında işlenen konular çocukları eğlendirecek nitelikte olmalıdır. Aynı zamanda seçilen konular bir bölümü de çocukları düşünmeye yöneltmelidir. Çocuklara sağlam

ve geçerli inançlar aşılayacak, çocukların demokratik yaşam tarzına olan güvenini artıracak ve ulusal değerlere karşı duydukları saygıyı güçlendirecek konulara da ağırlık verilmelidir (Oğuzkan, 2010: 376). Bu ilkelerle yazılan çocuk kitapları ile çocukların eğlenirken düşünmesi ve kültürün çocuklara küçük yaşlarda öğretilmesi amaçlanmaktadır. Masalların eğitimsel işlevi masallardaki iletiler aracılığıyla gerçekleştirilir. Masallarda çocuklara adaletli olmak, sabırlı olmak, cesaretli olmak, umut etmek, yardımsever olmak, mücadele etmek, çalışkan olmak gibi değerlerin öğretilmesi amaçlanır. Yazar bu değerlere sahip ve çocuklara örnek olacak masal kahramanları oluşturur. Çocuklar da masal kahramanlarıyla özdeşlik kurarak doğruyu öğrenir. Masal kahramanlarının davranışlarını sorgular, yaşadığı olayları düşünür, kendisinin de yaşadığını hayal eder. Gerçek hayatta karşılaştığı sorunlara masal kahramanının yaptığı gibi çözüm arar. Bu şekilde çocukların problem çözme becerisi de gelişir.

Umay Günay (2011: 685) çocuk edebiyatı eserleri kaleme alırken eserlerin muhtevasına, diline, üslubuna ve sunuluş tarzına özen göstermek gerektiğini belirtir. Umay'a göre bu eserler çocukların okuduğu veya dinlediği ilk eserler olacaktır. Çocukların bu eserlerden öğrendiklerinin, sezdiklerinin ve hissettiklerinin etkisi bilinçli ya da bilinçsiz olarak her zaman devam edecektir. Bu sebeple çocuk edebiyatı yazarları eserlerini çocukların gelişimine katkı sağlayacak en uygun şekilde sunmalıdır.

3. Peyami Safa'nın Server Bedi Takma Adıyla Yayımladığı Eserler

Peyami Safa, roman ve hikâye türündeki eserlerinin yanı sıra çocuklara yönelik masal türünde eserler de kaleme almıştır. Kaleme aldığı masalların eğitici, öğretici ve çocukların gelişimine katkı sağlayan bir yönü vardır. Eserlerinde çalışkan olmak, cesaretli olmak, doğru söz söylemek, adaletli olmak gibi iletiler ön plana çıkmaktadır.

Peyami Safa 1999 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası İsmail Safa'dır. Muallim Naci İsmail Safa'yı "şâir-i mâderzâd" olarak adlandırmıştır. Peyami Safa'nın annesi ise Server Bedia'dır. Safa'nın Ulya, İlhami, Selma adında üç kardeşi vardır (Ayvazoğlu, 1999: 32, 41). Babası İsmail Safa Abdülhamit yönetimine dair muhalif tutumu sebebiyle Sivas'a sürgün edilmiş ve orada vefat etmiştir. Bu sebeple Peyami Safa küçük yaşta babasız kalmıştır (Özkuş, 2021: 147).

Peyami Safa'nın yaşamındaki zorluklar ve kayıplar onun edebi kişiliğinin oluşmasına katkı sağlamıştır. Sınırlı imkânlarına rağmen üretken oluşu ve kendi geliştirmesi ile birlikte düşünsel ve sanatsal yönü güçlenmiştir. Geçimini yazılarıyla sağlamıştır. Hastalıklara karşı mücadelesi ve yakınlarını erken yaşta kaybetmesi eserlerinde içsel çatışma ve duyarlılık temalarını kullanmasına sebep olmuştur (Zariç, 2015: 66). Safa roman, hikâye, masal, biyografi vd. türde eserler kaleme almıştır. "Türk edebiyatında en çok eser yazma rekoru Peyami Safa'nındır. On beş yaşında başlayıp altmış üç yaşına kadar her gün birkaç çeşit yazı yazmak zorunda kalan, kalemi ile geçinen Peyami Safa, hem çok çeşitli alanlarda hem de sayıca çok fazla eser yazmıştır" (Göze, 2002: 10). Bedi takma adını kullanmasıyla ilgili Ahmet Kabaklı (1974: 439) şunları söyler: "Annesi Server Bedia Hanım'ın ismini sırf geçim endişesi ile yazdığı eserlerinde Server Bedi şeklinde biraz değiştirerek mahlas olarak kullanmıştır."

Peyami Safa Server Bedi takma adıyla kaleme aldığı eserleri geçim kaygısıyla yazmıştır. Sever Bedi takma adıyla yazdığı yüze yakın eseri bulunmaktadır. Cumbadan Rumbaya (1936) romanı ile Cingöz Recai polis hikâyeleri dizisi en ünlü eserleridir (Güzel 2007 :4). Ziya İlhan Zalimoğlu Peyami Safa'nın eserleriyle ilgili şunları söyler: “Onun bütün yazıları zevkle, lezzetle okunmağa değer şeylerdi. Onun polis romanları olan Cingöz Recai serisi bile sonsuz bir titizlikle yazıldığı içindir ki hâlâ elden ele dolaşmaktadır” (Zalimoğlu, 1961 akt. Yıkan, 2004: 13). Peyami Safa, Server Bedi takma adıyla roman ve hikâye türündeki eserlerinin yanı sıra masallar da kaleme almıştır. Damla Yayınevi tarafından oluşturulan “Bir Varmış Bir Yokmuş” adlı eserdeki masallar şunlardır: Hayvanların Dili, Beberuhi, İyi Yürekli Kadın, Çoban Paşa, Altın Ekmek, Oğuz ve İnci, Peri Kızı ile Şehzade, Kaba Sakal Ahmet. Safa bu masallar ile çocuklara sabırlı, mücadeleci, çalışkan, adaletli ve yardımsever olmak gibi değerleri kazandırmaya çalışmaktadır.

Keziban Tekşan ve Derya Yeşim Altaş' a göre (2018: 798-799) Peyami Safa'nın Server Bedi takma adıyla kaleme aldığı masallarda halk masallarındaki motiflere ve gölge oyunu karakterlerine de yer verildiği görülmektedir. Örnek olarak Beberuhi masalındaki ana karakter gölge oyunundaki Beberuhi'nin ismini taşır. Kırk sayısı, havaya uçan at, kara yılan da Safa'nın masallarında görülen motiflerdendir. Masallar şekil olarak incelendiğinde ise çocukların anlayabileceği şekilde sade ve anlaşılır bir dille yazıldığı görülmüştür. Diyaloglar ile anlatımın akıcılığı sağlanmıştır. Paragrafın kısa olmasının okuyucuyu sıkmayacağı düşünülmektedir. Cümleler çoğunlukla özne ve yüklemden oluşur, basit ve kurallı yapıdadır.

4. “Bir Varmış Bir Yokmuş” İsimli Masal Kitabındaki İletilerin İncelenmesi

4.1 Etik İletiler

Edebi eserlerdeki etik iletiler, bireye ahlaki değerlerin öğretilmesi, bireyin topluma uyum sağlamasının kolaylaştırılması açısından önemlidir. Çocuklara yönelik yazılan eserlerde ahlaki değerlerin aktarımı okurun doğruyu ve yanlışlığı öğrenmesi açısından önemlidir. Bu eserde etik iletiler kapsamında; *iyiliğin mükâfatlandırılması, çabanın mükâfatlandırılması, sır saklamanın önemi, haksız kazançtan sakınmak, sahip olduklarının kıymetini bilmek, sözünde durmak, uyarıları dikkate almak, gerçeğin bir gün ortaya çıkması, affedici olmak, emeğe saygı göstermek* iletileri tespit edilmiştir. Tespit edilen etik iletilerin masallardaki örnekleri şu şekildedir:

İyiliğin Mükâfatlandırılması

Masallarda iyilik karşılıksız kalmaz, kahraman yaptığı iyiliğin karşılığında isteklerine kavuşur. Hayvanların Dili adlı masalda yılan, babasına alevler içinde kaldığını ve bu çoban tarafından kurtarıldığını anlatır. Bunun üzerine yılanlar padişahı çobana döner ve “Dile benden ne dilerse!” der. Çoban da “Senden bana hayvanların dilini öğretmeni istiyorum” diyerek cevap verir (s.7). Burada da görüldüğü gibi masallarda yapılan hiçbir iyilik karşılıksız bırakılmaz. Kime iyilik yapıldıysa o kişi iyilik yapan kişiyi mükâfatlandırır. Yapılan iyiliklerin mükâfatlandırılması çocukları daha çok iyilik yapmaya teşvik eder.

Masalın bir başka bölümünde hayvanların dilinden anlayan çoban iki karganın, siyah kuzunun olduğu yerde altın dolu bir mahzenin bulunduğunu söylemesi üzerine çoban efendisine

giderek durumu anlatır ve altın mahzenine gelirler. Çobanın efendisi Allah bunu sana yolladı diyerek bütün altınları çobana verir. Çoban altınları alır, bir ev yaptırır, evlenir ve refah bir hayat sürer. Yalnız köyün değil, civarın da en zengin adamı olur (s.8-9). Burada da çoban dürüstlüğüne karşılığında zenginlik ile ödüllendirilmiş ve rahat bir hayata kavuşmuştur.

Masallarda padişahlar isteklerini yerine getiren kişileri ödüllendirirler. “Beberuhi” adlı masalda Bebruhi bir kuyu kazar ve insanları suya kavuşturur (s. 23-24). Bunun üzerine padişah hazinenin yarısını Beberuhi’ye verir (s. 23-24). Beberuhi padişahın isteğini yerine getirerek zenginliğe kavuşur.

Çobanın Mükâfatlandırılması

Masallarda çaba ile arzu edilene ulaşılır. Beberuhi masalında Beberuhi hazineye sahip olsa da padişahın kızıyla evlenmek için mücadele gösterir. Padişahın kızı Bebruhi’ye şunları söyler. “Siz zeki, cesur bir çocuksunuz. Her şeyi anlıyorsunuz. Sizden son bir imtihan daha isteyeceğim. Bu sefer karşınızdaki rakip benim korkmayınız. Eğer bu imtihanda da kazanırsanız sizinle evleneceğim” (s.31). Beberuhi gösterdiği çabaların sonucunda padişahın kızıyla evlenmek gibi büyük bir mükâfata kavuşur.

Sır Saklamanın Önemi

Etik iletilerden biri de sır saklamanın önemidir. Sır saklamamak olumsuz sonuçlara yol açabilir. Hayvanların Dili masalında hayvanların dilinden anlama yeteneği verilen çobana “Fakat bu sırrı iyi sakla, kimseye bir şey söyleme, yoksa hemen ölürsün.” denilir (s.8). Burada sır saklanmadığı takdirde sonunda bir cezanın olduğu söylenmiştir.

Haksız Kazanç Sağlamaktan Kaçınmak

Kazancın hak edilerek sağlanması gerekir. Yazar, Çoban Paşa masalında haksız kazanç sağlayanların cezalandırılacağını okurlara anlatır. Bu masalda Bağdat’ın valisi sabahtan akşama kadar kahve içip uyur ve işlerini yapmaz. Bağdat’ın zenginlerini çağırır onlardan iki milyon akçe ister. Parası olmayanları da falakaya yatırır ve dövdürür. Bir gün valinin bütün yaptıkları ortaya çıkar ve görevden alınarak kızıyla birlikte تنها bir adaya sürülür (s. 44-45). Bu masalda da görüldüğü gibi yapılan haksızlıklar bir gün mutlaka ortaya çıkar. Haksız bir şekilde kazanç sağlayan kişiler cezalandırılır ve haksız kazanç kişilerin mallarını da kaybetmesine sebep olur.

Sahip Olduklarının Kıymetini Bilmek

İnsanların kibirlenerek beklentisini çok yüksek tutmamalıdır. Kendi dengi olmayanları talep ettiğinde ona ayak uyduramayabilir. “Altın Ekmek” masalı da bunu anlatır. Masaldaki evlilik çağına gelmiş Mehlika kimseyi beğenmez ve kendine layık görmez. Sonunda madenler padişahı ile evlenir ve her şeyin değerli madenlerden yapıldığı bir köşkte yaşar. Bu köşkte yiyecek ekmek bile altındandır ve Mehlika açlıktan sararıp solar. Masalın sonunda Mehlika’nın durumu şöyle anlatılmıştır: “Kibirliliğin cezasını çekiyor. Ekmekten daha aziz bir şey olmadığını; elmasın, yakutun altının, gümüşün göz boyayan süsler olduğunu anladı ama, iş işten geçti” (s. 69). Burada elimizdekilerin kıymetini bilmek çocuklara öğretilmek istenen bir iletidir. Beklentinin yüksek tutulması elimizdekileri de kaybetmeye sebep olabilir.

Sözünde Durmak

Sözünde durmak etik iletilerden biridir. Masallarda çocuklara her ne olursa olsun sözünde durmak gerektiği anlatılır. Yazarlar kahramanların karakteri üzerinden sözünde durmanın önemini aktarır. Bu sebeple tip ve karakterler çoğunlukla sözünün eri kişiler olur. Oğuz ve İnci masalında da sözünde durmak ile ilgili şu söz söylenmektedir: “Bir daha böyle söz söylerseniz ağzınıza biber sürerim. Bir Türk erkeği söz verirse asla unutmaz” (s. 86-87).

Uyarıları Dikkate Almak

Bir birey uyarıları dikkate almalıdır. Uyarılar dikkate alınmadığında kişinin başına kötü şeyler gelebilir. Masallarda da kahraman uyarılara uymazsa kötü sonuçlarla karşılaşabilir. Oğuz ve İnci masalında da Oğuz İnci’yi bırakıp saraya kıyafet almaya giderken İnci Oğuz’a hiçbir şey yemeyip içmemesi gerektiğini söyler. Oğuz saraya gelince kalabalıkta İnci’nin uyarısını unuttur ve kendisine uzatılan elmayı yer. Bunun üzerine Oğuz İnci’yi hatırlamamaya başlar, İnci ile olan bütün anılarını unuttur (s. 88-89). Oğuz’un İnci’nin uyarısına uymaması onu kaybetmesine sebep olur. Masallar aracılığıyla çocuklara uyarıları dikkate almanın önemi aktarılır. Peri Kızı ile Şehzade masalında ise peri Ertuğrul’a şu talimatı verir:

Memleketine girdiğin vakit, ilk rastlayacağın çeşmede bu limonlardan birini kes. Karşına bir peri kızı çıkar ve sana: ‘Bana su ver’ der. Ona çabucak su ver, yoksa elinden akar gider. Ve eğer ikinci de aynı şekilde elinden kaçarsa, üçüncüye göz kulak ol. Ona hemen içecek su ver ve istediğin sevgiliye kavuşmuş olursun (s. 110-111).

Ertuğrul birinci limonu kestiğinde güzel ve genç kızı karşısında görünce ondan çok etkilenir ve perinin sözlerini unuttur. İkinci limonu kestiğinde de aynısı yaşanır. Üçüncü limonu kestiğinde yıllardır sevdiği kız karşısına çıkar. Ertuğrul bu sefer unutmaz ve suyu sevgilisine verir. Ertuğrul uyarıyı geç de olsa hatırlayarak sevgilisine kavuşmakla mükâfatlandırılır.

Gerçeklerin Bir Gün Ortaya Çıkması

Bu eserde söylenen yalanların zamanla ortaya çıkması, doğruluk ve dürüstlük değerlerinin önemini vurgulamaktadır. Bu ileti çocuk okura hiçbir kötülüğün gizli kalmadığını, söylenen yalanın bir gün mutlaka ortaya çıkacağını ve gerçeğin anlaşılacağını aktarır. Peri Kızı ile Şehzade masalında Peri kızına oyunlar oynayarak onun yerine geçen çirkin kızın bir gün yaptığı kötülük ortaya çıkar. Limonu kestikten sonra ortaya çıkan peri kızı çirkin kızla olan macerasını Ertuğrul’a anlatır (s.117). Böylece çirkin kızın söylediği yalanlar anlaşılır ve gerçekler ortaya çıkar.

Affedici Olmak

Peri Kızı ile Şehzade masalında kahramanın kendisine yapılan olumsuz davranışlara rağmen affedici bir tutum sergilemesi, hoşgörü ve merhamet anlayışını ön plana çıkarmaktadır. Bu ileti ile çocuk okura kin ve düşmanlık yerine anlayışlı ve hoşgörülü olmak öğretilir. Peri kızı çirkin kızın ona yaptığı kötülükler ortaya çıkınca onun affedilmesini ister ve padişaha şöyle söyler: “Bu zavallı kötü kızı affetmenizi rica ediyorum... Esir, cahil ve sefil olduğu için hayatta ancak kin ve haset görebildi. Bırakın da ben kendisini mutlu edeyim ve kendisine, sevmenin yeryüzünde biricik saadet olduğunu öğreteyim” (s.119). Affetmek, insanlara doğruyu anlatmak onların karakter gelişimine katkı sağlar. Peri kızı da çirkin kıza hayatta daha önce görmediği sevgiyi, mutluluğu öğretmek istemektedir.

Emeğe Saygı Göstermek

Eserde başkalarının yaptığı işlerin küçümsememek gerektiğini anlatan masal Kaba Sakal Ahmet'tir. Ahmet hanımının evde yaptığı işleri küçümser ve bir gün hanımıyla yer değiştirirler. Hanımı Ahmet'in işine gider. Ahmet ise evde ev işlerini yapar. Hanımı dışarı işini halleder eve gelir ama Ahmet çok zorlanmış ve hiçbir işi tam anlamıyla yapamamıştır. Hanımı ona sitem eder. Bunun üzerine Ahmet pişman olur, uslu ve ölçülü bir adam olarak hayatına devam eder (s. 125). Bu ileti ile emeğe ve insan onuruna saygı duyulması gerektiği, yapılan her işin değerli olduğu aktarılmaktadır.

4.2 Psikolojik İletiler

Psikolojik iletiler, bireyin iç dünyasına, duygu ve düşünce yapısına yönelik mesajlar içeren iletilerdir. Çocuk edebiyatı eserlerinde bu iletiler; bireyin özgüven kazanması, korkularıyla mücadele etmesi, umut, cesaret, kararlılık ve sabır gibi duygusal özelliklerini geliştirmesi açısından önemli bir işleve sahiptir. Bu eserde psikolojik iletiler kapsamında; *düşmanı zekâ ile yenmek, sevilen kişi için mücadele etmek, cesaretli olmak, umudunu yitirmemek, uyanık olmak* iletileri tespit edilmiştir. Tespit edilen psikolojik iletilerin masallardaki örnekleri şu şekildedir:

Düşmanı Zekâ ile Yenme

Eserde fiziksel güç yerine zekânın ön plana çıkarılması ile çocuk okurun problem çözme, akıl yürütme becerilerini geliştirmesi için teşvik edilmektedir. Çocuk okurlara fiziksel gücün her zaman galip gelemeyeceği zekâ ile de birçok başarı elde edilebileceği öğretilmektedir. Beberuhi masalında Beberuhi'nin küçük de olsa Torol adındaki deve oyunlar oynayarak onu zekâsıyla yendiği anlatılmaktadır (s.29). Fiziksel olarak gücünün yetmeyeceği düşünülen Beberuhi keskin zekâsıyla devi yener ve onu uşağı yapar.

Sevilen Kişi İçin Mücadele Etmek

Kahramanın sevdiği kişiye ulaşabilmek için çeşitli zorluklarla mücadele etmesi, kararlılık ve duygusal bağlılık duygularının önemini vurgular. Yazar çocuklara istediği şeyler için çaba göstermesi, cesaretli ve kararlı olması gerektiğini anlatır. Çoban Paşa masalında Yusuf sevdiği kızla evlenmek için kızın babası olan Ali Paşa'nın dediğini yapar, çok çalışır ve para kazanır. Bunun üzerine Ali Paşa, Yusuf ile kızının evlenmesine izin verir. Yusuf çabalarının sonucunda sevdiği kıza kavuşur (s. 59).

Cesaretli Olmak

Zorluklara karşı cesaretle mücadele eden kahraman, çocuk okura başarmak için cesaretli olmak gerektiğini öğretir. Oğuz ve İnci masalında Oğuz kendi hayatını kurmak için saraydan ayrılır (s.71). Oğuz cesaretiyle yol boyunca karşılaştığı bütün zorlukların üstesinden gelir. Bir dev ile karşılaşır. Dev ona adını sorduğunda "Benim adım korkusuz Oğuz'dur" der (s.72). Dev ile mücadele ederek onu yener.

Umudunu Yitirmemek

Bireyin karşılaştığı zorluklara karşı umudunu yitirmemesi gerekir. Tam umudun tükendiği anda istekler gerçekleşebilir. Oğuz ve İnci masalında da İnci umudunu yitirip ağlamaya başladığı anda Oğuz’u görür. Oğuz elindeki kadehin altın parıltılarında bütün geçmişini görür ve hafızası yerine gelir. Oğuz İnci’yi de hatırlar ve birbirlerine kavuşurlar (s. 100). Zor durumlar karşısında bireyin umudunu yitirmemesi dayanıklı ve kararlı olması gerekir.

Sabrın Sonunda Mükâfat Verilmesi

Kahramanların yaşadıkları zorluklara sabrettiğinde mükâfatlandırılması sabır ve azmin önemini anlatır. Kahramanın karşılaştığı zorluklara rağmen sabretmesi çocuk okura sabırlı olmanın olumlu sonuçlar getireceğini, emeğin ve beklemenin karşılıksız kalmayacağını anlatır. Oğuz ve İnci masalında İnci sabırla Oğuz’u bekler ve ona ulaşmak için çareler arar. Masalın sonunda birbirlerine kavuşurlar (s.101).

Uyanık Olmak

Kötü kalpli ve kıskanç insanların planlarına karşı her zaman uyanık olmak, dikkatli ve tedbirli davranmak gerekir. Bilinçli ve uyanık olmak kişiyi zorlu durumlara düşmekten korur. Masallarda çocuk okurlara kötü karakterler aracılığıyla kötü insanların da var olduğu, kişiye zarar verebileceği ve bu sebeple her zaman bilinçli ve uyanık olmak gerektiğini öğretilir. Peri Kızı ile Şehzade masalında hain kız firketesini peri kızının başına batırır. Yaralanan peri kızı beyaz bir güvercin olur. Hain kız da peri kızının yerine geçer ve şehzadeyi kendisinin peri kızı olduğuna ikna eder (s. 114).

4.3 Sosyolojik İletiler

Sosyolojik İletiler, bireyin toplum içerisindeki ilişkilerini, sosyal çevre uyumunu ve toplumsal değerlerini konu alan iletilerdir. Bu iletiler aracılığıyla çocuk okurlara toplumsal kurallar, yaşama bilinci, dayanışma gibi değerler öğretilir. Bu eserde sosyolojik iletiler kapsamında; *adaletli olmak, dostluğun önemi, yardımlaşmanın önemi, evliliğin önemi, ortama uygun kıyafet giyinmek* iletileri tespit edilmiştir. Tespit edilen sosyolojik iletilerin masallardaki örnekleri şu şekildedir:

Adaletli Olmak

Masallarda adaletli olma ileti çoğunlukla padişahlar aracılığıyla aktarılır. Adaletli olan padişahların ülkesinde herkes barış ve mutluluk içinde yaşar. Çünkü adalet toplumların huzur için önemli unsurlar arasındadır. Masallarda padişahlar adaletsizlik yaptığı zaman yargılanır, cezalandırılır, tahtan da indirilebilir. Adaletli olma ileti ile çocuk okurların adalet anlayışının gelişmesi kendi haklarının ve arkadaşlarının haklarının önemi kavrayabilmesi amaçlanır. Peri Kızı ile Şehzade masalında Ertuğrul ve peri kızı tahta çıkarılır ve onların ülkeyi yönetmesi şu şekilde anlatılır: “Yarım asır memleketi iyilik ve güzellikle idare ettiler, vergileri arttırmadılar ve hiçbir ülkeyle harp etmediler, daima sulh ve bereket içinde yaşadılar” (s. 120). Burada da görüldüğü üzere adaletli yönetilen ülkede halk mutluluk ve sulh içinde yaşar.

Dostluğun Önemi

Dostluğun bireyin yaşamına katkıları vardır. Birey zorlu durumların üstesinden dostunun yardımıyla gelir. Masallarda dostluğun öneminin vurgulanması çocuk okura birlikte

hareket etme, insanlara değer verme bilinci kazandırır. Oğuz ve İnci masalında Oğuz peri kızını hapsedildiği yerde bulunca aralarında bir bağ oluşur. Yazar masalda şöyle bir ara sözle zor zamanlarda insanların çabuk yakınlaşabileceğini anlatır: “Felaket zamanında kolay dostluk olur” (s.74).

Yardımlaşmanın Önemi

Bu ileti dostluğun önemi iletilisiyle birbirini destekler niteliktedir. İnsanlar her zaman birbirine ihtiyaç duyarlar. Yardımlaşma ile bireyler arasındaki güven duygusu gelişir, toplumsal bağlar güçlenir. Masallarda çocuk okurlara birlikteliğin önemi, sosyal sorumluluk bilinci kazandırılması amaçlanır. Oğuz ve İnci masalında Oğuz, İnci’yi esir alındığı yerden kurtarmak ister. İnci de onu nasıl kurtaracağını Oğuz’a anlatır. Oğuz çabaları sonucunda İnci’yi oradan kurtarır (s.81).

Evliliğin Önemi

Masallar çoğunlukla mutlu bir sonla biter. Mutlu son ise genellikle birbirini seven iki gencin mücadeleleri sonucunda kavuşup evlenmesiyle gerçekleşir. Oğuz ve İnci masalının sonunda da Oğuz ve İnci’nin nikâhı kıyılır ve kırk gün kırk gece düğün yapılır (s.102). Türk kültüründe soyun devamlılığı açısından evliliğe önem verilir. Masallar aracılığıyla çocuğa aile kurmanın önemi ve evliliğin toplumsal işlevi aktarılır.

Ortama Uygun Kıyafet Giyinmek

Bireyin dış görünüşüyle bulunduğu çevreye saygı göstermesi, sosyal ilişkilerde uyum ve nezaketin önemli bir parçasıdır. Peri Kızı ile Şehzade masalında Ertuğrul peri kızını saraya götürmeden önce ona şunları söyler “Bu kıyafetlerle saraya giremeyiz. İzin ver de gideyim. At, araba, elbise, uşak getireyim ve tam bir padişah ailesine yakışır bir hâlde, ihtişamla saraya girelim” (s.112). Burada saygın bir ortama ve saygın kişilerin olduğu bir yere giderken dış görünüşe dikkat etmek gerektiği vurgulanmaktadır.

4.4. Ekonomik İletiler

Ekonomik iletiler; bireyin üretim, tüketim ve tasarruf alışkanlıkları ile ekonomik yaşam içerisindeki tutum ve davranışlarını konu alan iletilerdir. Çocuk edebiyatı eserlerinde çalışkan olmanın önemi, emeğin değeri, tasarruflu olmanın zorunluluğu gibi iletilerle çocuklara ekonominin öğretilmesi amaçlanır. Bu eserde ekonomik iletiler kapsamında *çalışmanın önemi* iletilisi tespit edilmiştir. Tespit edilen çalışmanın önemi iletilisinin masaldaki örneği şu şekildedir:

Çalışmanın Önemi

Bir kişinin çalışması ve emek vermesi yaşamın temel unsurlarından biridir. Bir birey çalışıp para kazanarak hayatını sürdürebilir. Masallar aracılığıyla çocuk okurlara da çalışmanın önemi ve emeğin önemi, para kazanmanın değeri anlatılır. Çoban Paşa masalında çalışmanın gerekliliği ve önemi bir hadis örnek verilerek şu şekilde anlatılmıştır:

Çalışmak asla tükenmeyen bir hazinedir. Ellerin çalışarak yıpranırsa, onları sadaka istemek için kimseye uzatmazsın. On para kazanmanın ne kadar güç olduğunu anlarsan, başkalarının gayretine ve zahmetine de o kadar riayet edersin. Çalışmak insana sıhhat, akıl ve sevinç verir. Çalışmak ve can sıkıntısı hiçbir zaman aynı çatının altında barınamamıştır (s. 62).

4.5 Öteki İletiler

Etik, psikolojik, sosyolojik, ekonomik iletilerin dışında kalanlar öteki iletiler grubuna dâhil edilmiştir. Öteki iletiler kapsamında *büyük konuşmamak gerektiği* iletileri tespit edilmiştir. Tespit edilen büyük konuşmamak gerektiği iletilerinin masaldaki örneği şu şekildedir:

Büyük Konuşmamak

Bireyin kesin yargılarda bulunması onu ileride zor durumlar ile karşı karşıya getirebilir. Bu sebeple konuşurken ölçülü olmak gerekir. Çoban Paşa masalında büyük konuşmak ile ilgili şunlar söylenmiştir: “Asla, öyle bir sözdür ki akıllı bir adam, iyice düşünmeden ağzından kaçırmamalıdır, hele karısına ve oğluna karşı.” (s. 52).

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada Peyami Safa’nın Server Bedi takma adıyla kaleme aldığı masallardan oluşan “Bir Varmış Bir Yokmuş” adlı eserdeki eğitici-öğretici iletiler Muhsine Helimoğlu Yavuz’un etik, psikolojik, sosyolojik, ekonomik ve öteki iletiler tasnifi doğrultusunda incelenmiştir. İnceleme sonucunda eserde en çok etik ve psikolojik iletilerin bulunduğu tespit edilmiştir. Eserde bu iletilerin yoğun olarak bulunması eserin, çocukların hem karakter gelişimine hem de bireysel farkındalık kazanmasına katkı sağlayacak nitelikte olduğunu göstermektedir.

Bu eserde etik iletiler kapsamında; iyiliğin mükâfatlandırılması, çabanın mükâfatlandırılması, sır saklamanın önemi, haksız kazançtan sakınmak, sahip olduklarının kıymetini bilmek, sözünde durmak, uyarıları dikkate almak, gerçeğin bir gün ortaya çıkması, affedici olmak, emeğe saygı göstermek iletileri tespit edilmiştir. Bu iletilerle temel değerlerin kazandırılmasının amaçlandığı görülmektedir. Özellikle iyiliğin ve çabanın mükâfatlandırılması ile haksız kazançtan sakınma gibi iletiler, çocukların doğru davranışlara yönlendirilmesi bakımından önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra sır saklamanın önemi, sözünde durmak ve emeğe saygı göstermek gibi iletiler de bireyin toplumsal yaşam içerisindeki ahlaki sorumluluklarını destekleyen unsurlardandır.

Psikolojik iletiler kapsamında; düşmanı zekâ ile yenmek, sevilen kişi için mücadele etmek, cesaretli olmak, umudunu yitirmemek, uyanık olmak iletileri tespit edilmiştir. Bu iletiler ile çocukların problem çözme becerilerini geliştirmelerine, mücadele ruhu kazanmalarına ve karşılaştıkları güçlükler karşısında pes etmemelerine katkı sağlamak amaçlanmaktadır. Ayrıca uyanık olmak iletileri ile çocuklara dikkatli ve bilinçli davranmanın gerekliliği aktarılmıştır.

Sosyolojik iletiler kapsamında adaletli olmak, dostluğun önemi, yardımlaşmanın önemi, evliliğin önemi, ortama uygun kıyafet giyinmek iletileri tespit edilmiştir. Bu iletiler çocukların toplumsal değerleri tanımaları ve toplum içerisindeki ilişkileri anlamlandırmaları bakımından önem taşır. Ekonomik iletiler kapsamında ise çalışanın önemine vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu ileti ile çocuklara emek bilinci kazandırmak hedeflenmektedir. Öteki iletiler kapsamında da büyük konuşmamak gerektiği iletileri tespit edilmiştir. Bu ileti ile bireyin ölçülü davranmasının gerekliliği aktarılmıştır.

Sonuç olarak “Bir Varmış Bir Yokmuş” adlı eserin çocuklara hem bireysel hem toplumsal değerleri aktaran, eğitici yönü güçlü bir çocuk edebiyatı eseri olduğu görülmüştür. Eserde yer alan iletilerin ahlaki, psikolojik ve sosyal açıdan çocukları geliştirebilecek nitelikte olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Özkul, B., *Parçadan Bütüne: Peyami Safa Kitabı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2021.
- Ayvazoğlu, B., *Peyami: Hayatı, Sanatı, Felsefesi, Dramı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1999.
- Safa, P., *Bir Varmış Bir Yokmuş*, Damla Yayınevi, İstanbul, 2010.
- Helimoğlu Yavuz, M., *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*, 2. Baskı, Ürün Yayınları, Ankara, 1999.
- Zariç, M. (2015). “Peyami Safa'nın Sanat Edebiyat Anlayışı ve Duygu Düşünce Dünyası”. Bir Tereddüdün Aydını Hece Peyami Safa Özel Sayısı, Ocak, 1, 2015.
- Kabaklı, A., *Türk Edebiyatı 3*, Türk Edebiyatı Yayınları, İstanbul, 1974.
- Göze, E., *Peyami Safa*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.
- Oğuzkan, AF, *Çocuk Edebiyatı*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2010.
- Türkeş Günay U., *Elazığ Masalları ve Propp Metodu*, 2. Baskı, Akçay Yayınları, Ankara, 2011.
- Yıkan, Z U., *Peyami Safa'nın Server Bedi İmzalı Romanları*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004.
- Tekşan K., Altaş DY. (2018). Peyami Safa'nın Server Bedi Adıyla Yazdığı Masalların Genel Bir Değerlendirmesi, Ana Dili Eğitimi Dergisi, Temmuz, 7,7, 2018.
- Güzel F., *Peyami Safa'nın “Yalnızız” Romanında Söz Dizimi*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2007.
- Güleryüz, H., *Yaratıcı Çocuk Edebiyatı, 7'den 77'ye Yeniden Doğuşun Kitabı*, Edge Akademi Yayınları, Ankara, 2013.

1940-1950 YILLARI ARASINDA *CUMHURİYET* GAZETESİNDE ÇIKAN PORTRÉ METİNLERİNE DAİR BİR İNCELEME

Emine Onay

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

eminee.onay@gmail.com - ORCID ID: 0009-0003-5848-2890

ÖZET

Bu çalışmada 1 Ocak 1939 tarihi ile 13 Mayıs 1950 tarihleri arasında *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanan anı ve anı ile ilişkili türlerdeki metinlerin bibliyografyasının eksiksiz biçimde tespit etmek ve tespitin sonucunda bazı türlerin neden azalıp bazılarının neden arttığına dair incelemeler yapmak ve dönemine göre tarihsel olarak yorumlamak amaçlanmıştır. Anı ve anı ile ilişkili türler kapsamında gezi yazısı, röportaj, portre, anket ve mektup gibi türler de değerlendirilmiştir. Bu türler arasında yer alan portre, Türk edebiyatında şahsiyetleri yalnızca biyografik yönleriyle değil, karakteristik ve izlenimsel özellikleriyle de ele alması bakımından önemli bir yere sahiptir. İncelenen metinlerde, özellikle 1939-1950 yılları arasında portre türündeki yazıların diğer yıllara oranla arttığı görülmüştür. Bu yıllarda portre türünün öne çıkması, dönemin siyasal ve toplumsal şartlarıyla yakından ilişkilidir. II. Dünya Savaşı'nın yarattığı ekonomik güçlükler, ulaşım imkânlarının sınırlandırılması ve basındaki ihtiyatlı yayın anlayışı, gezi yazısı gibi dış dünyaya, hareketliliğe ve gözleme dayalı türlerin gelişmesini sınırlamıştır. Buna karşılık portre yazıları, savaş yıllarının içe kapanan atmosferinde geçmişe, kurucu şahsiyetlere ve kültürel hafızaya yönelmenin bir aracı hâline gelmiştir. Portre türünde metinler kaleme alan yazarlar arasında Abidin Daver, Mithat Cemal Kuntay, Hamdi Varoğlu gibi önemli şahsiyetler bulunmaktadır. Bu çalışma Dr. Öğr. Üyesi K. İrfan KARAKOÇ danışmanlığında Emine ONAY tarafından hazırlanmakta olan *Cumhuriyet* Gazetesi'nde Çıkan Anı ve Anı ile İlişkili Türlerdeki Yazıların Bibliyografyası (1 Ocak 1939-13 Mayıs 1950) başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet, anılar, portre, bibliyografya

ABSTRACT

In this study, it is aimed to identify completely the bibliography of memoirs and texts in memoir-related genres published in *Cumhuriyet* newspaper between January 1, 1939 and May 13, 1950, and as a result of this identification, to examine why some genres decreased while others increased and to interpret them historically in relation to their period. Within the scope

of memoirs and memoir-related genres, genres such as travel writing, interview, portrait, survey, and letter have also been evaluated. Among these genres, portrait occupies an important place in Turkish literature, as it treats individuals not only through their biographical aspects but also through their characteristic and impressionistic features. In the examined texts, it has been observed that, especially between 1939 and 1950, writings in the portrait genre increased in comparison with other years. The prominence of the portrait genre in these years is closely related to the political and social conditions of the period. The economic difficulties caused by the Second World War, the limitation of transportation opportunities, and the cautious publishing approach in the press restricted the development of genres based on the outside world, mobility, and observation, such as travel writing. In contrast, portrait writings became a means of turning toward the past, founding figures, and cultural memory within the inward-looking atmosphere of the war years. Among the writers who produced texts in the portrait genre are important figures such as Abidin Daver, Mithat Cemal Kuntay, and Hamdi Varoğlu. This study has been produced from the master's thesis titled *A Bibliography of Memoirs and Writings in Memoir-Related Genres Published in Cumhuriyet Newspaper (January 1, 1939-May 13, 1950)*, which is being prepared by Emine ONAY under the supervision of Asst. Prof. K. İrfan KARAKOÇ.

Keywords: *Cumhuriyet*, memoirs, portrait, bibliography.

TÜRKİYE’DE KURUMSAL GÜVENİN SOSYO-DEMOGRAFİK FAKTÖRLERE GÖRE ANALİZİ

Doç. Dr. Şebnem ZORLUTUNA

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi/ İ.İ.B.F., Ekonometri Bölümü,
szorlutuna@cumhuriyet.edu.tr - ORCID ID: 0000-0001-7683-3832

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de bireylerin çeşitli kurumlara duydukları güven düzeylerini incelemek ve kurumsal güvenin sosyo-demografik özelliklere göre nasıl farklılaştığını ortaya koymaktır. Güven kavramı literatürde kişilerarası güven ve kurumsal güven olmak üzere iki boyutta ele alınmakta; bu çalışma kurumsal güven boyutuna odaklanmaktadır. Bu kapsamda bireylerin basına, televizyona, adalet sistemine/mahkemelere, siyasi partilere, kamu hizmetlerine, üniversitelere ve bankalara yönelik güven düzeyleri analiz edilmiştir. Araştırmada Dünya Değerler Araştırması’nın Türkiye’ye ait 2017–2022 verileri kullanılmış olup toplam örneklem büyüklüğü 2415 kişiden oluşmaktadır. Kurumsal güvenin yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, istihdam durumu ve gelir düzeyi gibi sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığı ampirik olarak incelenmiştir.

Araştırma bulguları, Türkiye’de kurumsal güvenin homojen bir yapı sergilemediğini ve kurum türüne bağlı olarak farklılaştığını göstermektedir. Cinsiyete göre kurumsal güven düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Yaş değişkeni açısından yalnızca siyasi partilere duyulan güvenin anlamlı biçimde farklılaştığı; orta yaş grubundaki bireylerin gençlere kıyasla siyasi partilere daha fazla güvendiği belirlenmiştir. Medeni duruma göre televizyona ve siyasi partilere duyulan güven anlamlı farklılık gösterirken, eğitim düzeyi televizyona, adalet sistemi/mahkemelere ve üniversitelere duyulan güven üzerinde etkili bulunmuştur. Eğitim düzeyi yükseldikçe televizyona güven azalırken, üniversitelere duyulan güven artmaktadır. İstihdam durumuna göre siyasi partilere, üniversitelere ve bankalara duyulan güven anlamlı biçimde farklılaşırken, gelir düzeyine göre kurumsal güven açısından anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Ayrıca kurumlara duyulan güven düzeyleri arasında pozitif ve anlamlı ilişkiler olduğu belirlenmiştir.

Sonuç olarak çalışma, Türkiye’de kurumsal güvenin çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunu ve bireylerin sosyo-demografik özelliklerine göre farklılaştığını ortaya koymaktadır. Bulgular, kurumsal güvenin yalnızca bireysel özelliklerle değil, kurumların toplumsal işlevleri ve algılanan etkinlikleri çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kurumlara Güven, Dünya Değerler Araştırması, Sosyo-Demografik Belirleyiciler, Türkiye.

**DİJİTAL FİNANS EKOSİSTEMİNDE TÜKETİCİ VERİLERİNİN KULLANIMI:
ETİK, REGÜLASYON VE REKABET DİNAMİKLERİNE YÖNELİK
BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ**

*THE USE OF CONSUMER DATA IN THE DIGITAL FINANCE ECOSYSTEM: A
BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF ETHICS, REGULATION AND COMPETITION DYNAMICS*

Dr. Özkan İMAMOĞLU

Amasya Üniversitesi, Merzifon İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Amasya,
Türkiye

E-posta: ozkan.imamoglu@amasya.edu.tr

ORCID: 0000-0002-1646-9781

ÖZET

Bu araştırma, dijital finans ekosisteminde tüketici verilerinin finansal kurumlar tarafından kullanımına ilişkin literatürü etik, regülasyon ve rekabet dinamikleri çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Finansal hizmetlerin giderek veri merkezli bir yapıya dönüşmesiyle birlikte fintech, açık bankacılık, büyük veri ve yapay zekâ uygulamaları finansal hizmetlerin temel bileşenleri hâline gelmiş; tüketici verisi ise finansal kurumlar açısından stratejik bir rekabet kaynağına dönüşmüştür. Bu doğrultuda çalışma, Scopus veri tabanında 2019–2025 döneminde yayımlanan çalışmalar üzerinden bibliyometrik yöntemle yürütülmüştür. Veriler, Kasım 2025 tarihinde Scopus veri tabanından elde edilmiş; tarama ve eleme süreci sonucunda nihai veri seti 23 yayından oluşturulmuştur. Elde edilen bibliyografik veriler RIS formatında dışa aktarılmış ve VOSviewer yazılımı kullanılarak yıllara göre yayın dağılımı, yayın türleri, disiplin dağılımı, ülke ve kurum dağılımları, ortak yazarlık ağı ve anahtar kelime eş-görünüm ağı analiz edilmiştir. Bulgular, literatürde fintech, rekabet ve açık bankacılık kavramlarının merkezi konumda yer aldığını; bilgi yönetimi, karar verme, risk yönetimi, finansal piyasalar, büyük veri ve yapay zekâ temalarının güçlü kavramsal bağlantılar oluşturduğunu göstermektedir. Ülke ve kurum dağılımları, alanın çok disiplinli ve küresel ölçekte gelişen bir araştırma niteliği kazandığını ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, tüketici verisinin finansal sektörde kullanımının yalnızca teknolojik bir konu olmadığı; etik, hukuki, yönetsel ve rekabet politikası boyutlarıyla birlikte değerlendirilmesi gereken bütüncül bir araştırma alanı olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tüketici verisi, Fintech, Açık bankacılık, Veri etiği, Rekabet politikası.

ABSTRACT

This study aims to examine the literature on the use of consumer data by financial institutions within the framework of ethics, regulation, and competition dynamics in the digital finance ecosystem. As financial services have increasingly transformed into a data-centered structure, fintech, open banking, big data, and artificial intelligence applications have become fundamental components of financial services, while consumer data has evolved into a strategic source of competitive advantage for financial institutions. Accordingly, the study was conducted using a bibliometric method based on publications indexed in the Scopus database between 2019 and 2025. The data were retrieved from Scopus in November 2025, and after the screening and selection process, the final dataset consisted of 23 publications. The bibliographic data were exported in RIS format and analyzed using VOSviewer software. The analyses included annual publication trends, document types, subject area distribution, country and institutional distributions, co-authorship networks, and keyword co-occurrence networks. The findings indicate that fintech, competition, and open banking occupy central positions in the literature, while themes such as information management, decision making, risk management, financial markets, big data, and artificial intelligence form strong conceptual linkages. The distribution of publications across countries and institutions reveals that the field has developed into a multidisciplinary and globally expanding research domain. In conclusion, the use of consumer data in the financial sector is not merely a technological issue; rather, it constitutes a comprehensive research area that should be evaluated together with its ethical, legal, managerial, and competition policy dimensions.

Keywords: Consumer data, Fintech, Open banking, Data ethics, Competition policy.

1. GİRİŞ

Finansal hizmetlerin dijitalleşmesiyle birlikte tüketici verilerinin önemi hızla artmış ve finansal kurumların veri odaklı iş modellerine yönelmesi sektör yapısında köklü bir dönüşüm yaratmıştır. Fintech 2.0 döneminden itibaren bilgi sistemlerinin bankacılık operasyonlarına entegre edilmesi, internet bankacılığının gelişmesi ve dijital ödeme altyapılarının yaygınlaşması, veri kullanımını finansal hizmetlerin merkezine taşımıştır. Bu süreç, bankaların operasyonel verimliliğini artırırken müşteri beklentilerinin de dijital, hızlı, erişilebilir ve kişiselleştirilmiş hizmetler yönünde değişmesine zemin hazırlamıştır (Arner vd., 2015; Nicoletti ve Nicoletti, 2017).

Fintech 3.0 dönemiyle birlikte veri temelli inovasyonların yükselişi, finansal ekosistemin daha esnek, hızlı ve müşteri odaklı bir yapıya evrilmesine katkı sağlamıştır. Açık bankacılık, API entegrasyonları, mobil finans uygulamaları, büyük veri analitiği ve yapay zekâ destekli karar sistemleri, tüketici verilerinin yalnızca kurum içinde kullanılan operasyonel bir kaynak olmaktan çıkarak kurumlar arası dolaşıma konu olan stratejik bir varlık hâline gelmesine neden olmuştur. Bu dönüşüm, finansal kurumlara müşteri davranışlarını daha doğru analiz etme, riskleri daha etkin yönetme ve kişiselleştirilmiş hizmetler geliştirme olanağı sunarken; veri güvenliği, mahremiyet, algoritmik şeffaflık, regülasyon uyumu ve rekabet dengesi gibi

sorunları da daha görünür hâle getirmiştir (Aldboush ve Ferdous, 2023; Dorfleitner vd., 2023; Şahin ve Cantürk, 2020).

Tüketici verisinin finansal kurumlar açısından stratejik değer kazanması, veri temelli rekabetin finansal piyasalardaki etkisini artırmıştır. Fintech şirketleri ve geleneksel bankalar, tüketici verilerinden elde edilen analitik içgörülerini kredi değerlendirme, risk yönetimi, müşteri segmentasyonu, yatırım kararları ve ürün geliştirme süreçlerinde daha yoğun biçimde kullanmaktadır. Ancak veri kullanımının artması, yalnızca ekonomik verimlilik ve rekabet avantajı açısından değil; aynı zamanda tüketici hakları, veri sahipliği, açık rıza, ayrımcılık riski ve düzenleyici denetim açısından da tartışılması gereken çok boyutlu bir alan ortaya çıkarmaktadır. Özellikle açık bankacılık uygulamaları, tüketici verilerinin paylaşımını kolaylaştırarak rekabeti artırabilmekte; ancak bu süreç, mahremiyet hassasiyeti yüksek tüketiciler açısından yeni kırılگانlıklar da üretebilmektedir (Babina vd., 2025; Kim vd., 2023).

Literatürde fintech, açık bankacılık, büyük veri, yapay zekâ, veri gizliliği ve finansal regülasyon konularına ilişkin çalışmaların son yıllarda arttığı görülmektedir. Mevcut çalışmaların önemli bir kısmı bu konuları ayrı başlıklar altında ele almakta; tüketici verisinin finansal kurumlar tarafından kullanımını etik, regülasyon ve rekabet dinamikleriyle birlikte bütüncül bir literatür haritası içinde değerlendiren çalışmalar sınırlı kalmaktadır. Bu durum, alanın kavramsal yapısının, temel araştırma eğilimlerinin, üretken yazar ve kurumların, ülke dağılımlarının ve anahtar kavramlar arasındaki ilişkilerin sistematik biçimde incelenmesini gerekli kılmaktadır. Çalışmanın temel araştırma boşluğu, tüketici verisinin finansal sektörde kullanımına ilişkin literatürün bibliyometrik yöntemle bütüncül olarak haritalandırılması ihtiyacından doğmaktadır.

Bu doğrultuda çalışmanın temel amacı, tüketici verilerinin finansal kurumlar tarafından kullanımına ilişkin 2019–2025 dönemindeki akademik literatürü bibliyometrik yöntemle incelemek ve alanın etik, regülasyon ve rekabet dinamikleri bakımından nasıl yapılandığını ortaya koymaktır. Çalışma, Scopus veri tabanından elde edilen yayınlar üzerinden yıllara göre yayın eğilimlerini, yayın türlerini, disiplin dağılımını, ülke ve kurum dağılımlarını, ortak yazarlık ilişkilerini ve anahtar kelime eş-görünüm ağlarını analiz etmektedir. Böylece tüketici verisi kullanımına ilişkin literatürde hangi kavramların merkezî konumda yer aldığı, hangi tematik kümelerin oluştuğu ve alanın hangi yönlerde geliştiği ortaya konulmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda çalışmada aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmaktadır:

1. 2019–2025 döneminde tüketici verilerinin finansal kurumlar tarafından kullanımına ilişkin yayın eğilimleri nasıl değişmiştir?
2. Bu alanda en fazla katkı sağlayan yazarlar, kurumlar ve ülkeler hangileridir?
3. Literatürde öne çıkan temel anahtar kelimeler ve kavramsal bağlantılar nelerdir?
4. Etik, regülasyon ve rekabet temaları tüketici verisi literatüründe nasıl konumlanmaktadır?
5. Tüketici verisinin finansal kurumlar tarafından kullanımına ilişkin literatürde hangi araştırma boşlukları ve gelecek çalışma alanları öne çıkmaktadır?

Bu çalışma üç açıdan literatüre katkı sunmaktadır. İlk olarak, tüketici verisinin finansal kurumlar tarafından kullanımına ilişkin güncel literatürü bibliyometrik yöntemle analiz ederek alanın genel görünümünü sistematik biçimde ortaya koymaktadır. İkinci olarak, fintech, açık bankacılık, büyük veri ve yapay zekâ gibi teknolojik temalar ile veri etiği, regülasyon ve rekabet politikası gibi normatif ve kurumsal boyutları aynı analiz çerçevesinde bir araya getirmektedir. Üçüncü olarak ise finansal kurumlar, düzenleyici otoriteler ve araştırmacılar için tüketici verisinin kullanımına ilişkin temel eğilimleri, risk alanlarını ve gelecek araştırma yönelimlerini görünür kılarak hem akademik hem de uygulamalı düzeyde katkı sağlamaktadır.

Bu çerçevede çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın problemi, amacı, araştırma soruları ve katkısı ortaya konulmaktadır. İkinci bölümde fintech gelişimi, tüketici verisi, açık bankacılık, veri etiği, regülasyon ve rekabet dinamiklerine ilişkin kavramsal arka plan ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde araştırmanın yöntemi, veri kaynağı, arama stratejisi ve analiz süreci açıklanmaktadır. Dördüncü bölümde bibliyometrik analizden elde edilen bulgular sunulmaktadır. Beşinci bölümde ise bulgular literatürle ilişkilendirilerek tartışılmakta; araştırmanın temel sonuçları, uygulamaya dönük çıkarımları, düzenleyici önerileri ve gelecek araştırmalara yönelik öneriler değerlendirilmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR

2.1. Dijital Finans Ekosisteminde Tüketici Verisinin Stratejik Rolü

Dijital finans ekosisteminde tüketici verisi, finansal kurumların yalnızca operasyonel süreçlerini destekleyen teknik bir unsur olmaktan çıkarak stratejik karar alma, risk yönetimi, müşteri ilişkileri yönetimi, ürün geliştirme ve rekabet üstünlüğü üretme süreçlerinin merkezine yerleşmiştir. Geleneksel bankacılıkta müşteri verileri çoğunlukla hesap bilgileri, kredi geçmişi ve temel demografik göstergelerle sınırlı iken, dijital finansal hizmetlerde bu veriler davranışsal, işlemsel, psikografik, bağlamsal ve dijital iz verilerini de kapsayan çok katmanlı bir yapıya dönüşmüştür. Bu dönüşüm, finansal kurumların tüketici davranışlarını daha ayrıntılı analiz etmesine ve hizmetlerini veri temelli biçimde kişiselleştirmesine imkân sağlamaktadır (Erevelles vd., 2016; Ngai vd., 2009; Zhang ve Chang, 2021).

Fintech ekosisteminin gelişimi, tüketici verisinin finansal hizmetlerdeki stratejik değerini artırmıştır. Arner vd. (2015), fintech dönüşümünü finansal hizmetlerin teknolojiyle yeniden yapılandırılması olarak açıklamakta ve özellikle 2008 sonrası dönemde fintech girişimlerinin geleneksel finansal kurumlara alternatif hizmet modelleri geliştirdiğini belirtmektedir. Bu süreçte tüketici verisi, bankalar ve fintech şirketleri açısından müşteri ihtiyaçlarını tanıma, dijital kanalları optimize etme, kredi değerlendirme süreçlerini geliştirme ve yeni finansal ürünler tasarlama bakımından kritik bir kaynak hâline gelmiştir (Arner vd., 2015; Nicoletti ve Nicoletti, 2017).

Tüketici verisinin stratejik değeri, büyük veri analitiği ve yapay zekâ uygulamalarının finansal hizmetlere entegrasyonu ile daha da artmaktadır. Finansal kurumlar, farklı veri kaynaklarından elde ettikleri bilgileri dolandırıcılık tespiti, kredi skorlama, müşteri segmentasyonu, risk tahmini, yatırım önerileri, fiyatlandırma stratejileri ve kişiselleştirilmiş finansal danışmanlık gibi alanlarda kullanmaktadır. Ancak bu kullanım biçimi, veri kalitesi, algoritmik kararların şeffaflığı, tüketici rızasının geçerliliği, veri sahipliği ve mahremiyetin korunması gibi etik ve

hukuki tartışmaları da beraberinde getirmektedir (Aldboush ve Ferdous, 2023; Shah ve Murthi, 2021; Sivarajah vd., 2017).

Finansal kurumlar açısından tüketici verisi türleri demografik, davranışsal, işlemsel, psikografik ve bağlamsal veriler olarak sınıflandırılabilir. Demografik veriler yaş, gelir, meslek ve eğitim düzeyi gibi temel sosyo-ekonomik özellikleri; davranışsal veriler dijital kanal kullanımı, işlem sıklığı ve ürün tercihlerini; işlemsel veriler ödeme, kredi, para transferi ve hesap hareketlerini; psikografik ve bağlamsal veriler ise tüketicinin ilgi alanları, yaşam tarzı, konum bilgisi, cihaz türü ve işlem zamanına ilişkin göstergeleri kapsamaktadır. Bu veri çeşitliliği finansal kurumların analitik kapasitesini artırmakla birlikte, tüketicilerin daha yoğun profilemeye ve gözetim riskine maruz kalmasına da neden olabilmektedir (Ngai vd., 2009; Peker ve Kart, 2023; Zhang ve Chang, 2021).

Bu noktada kavramsal çerçevenin ilk temel varsayımı, tüketici verisinin dijital finans ekosisteminde çift yönlü bir değer ürettiğidir. Bir yandan tüketici verisi, finansal kurumlara verimlilik, inovasyon, kişiselleştirme ve rekabet avantajı sağlamakta; diğer yandan mahremiyet kaybı, veri güvenliği ihlali, ayrımcılık, şeffaf olmayan algoritmik kararlar ve düzenleyici uyum sorunları gibi riskler yaratmaktadır. Çalışmada tüketici verisi, yalnızca teknolojik veya yönetsel bir kaynak olarak değil; etik, regülasyon ve rekabet dinamikleriyle birlikte ele alınması gereken stratejik bir finansal varlık olarak kavramsallaştırılmaktadır (Aldboush ve Ferdous, 2023; Babina vd., 2025; Kim vd., 2023).

2.2. Açık Bankacılık, Fintech ve Veri Paylaşımı

Açık bankacılık, tüketici verisinin finansal kurumlar, fintech şirketleri ve üçüncü taraf hizmet sağlayıcılar arasında güvenli ve rızaya dayalı biçimde paylaşılmasını mümkün kılan temel dijital finans uygulamalarından biridir. Açık bankacılık modelinde tüketicinin onayıyla finansal veriler, uygulama programlama arayüzleri aracılığıyla farklı hizmet sağlayıcılarla paylaşılabilir; böylece ödeme başlatma, hesap bilgisi görüntüleme, kişisel finans yönetimi ve alternatif finansal hizmetler geliştirilebilmektedir. Bu yapı, geleneksel bankaların veri üzerindeki merkezi konumunu dönüştürmekte ve fintech şirketlerinin finansal hizmet piyasalarına girişini kolaylaştırmaktadır (Babina vd., 2025; OECD, 2023; Şahin ve Cantürk, 2020).

Avrupa Birliği'nde PSD2 düzenlemesi, açık bankacılık yaklaşımının kurumsallaşmasında önemli bir dönüm noktasıdır. PSD2, üçüncü taraf ödeme hizmeti sağlayıcılarının ödeme hesaplarına erişimine ilişkin kuralları düzenleyerek finansal hizmetlerde rekabeti, yeniliği ve tüketici seçeneklerini artırmayı hedeflemiştir. Avrupa Merkez Bankası ve Avrupa Bankacılık Otoritesi, PSD2'nin ödeme piyasalarında bütünleşme, güvenlik ve üçüncü taraf sağlayıcıların düzenlenmesi bakımından önemli bir çerçeve sunduğunu belirtmektedir (European Banking Authority, 2017; European Central Bank, 2018).

Türkiye'de açık bankacılık uygulamaları ödeme hizmetleri, elektronik para kuruluşları ve veri paylaşım servisleri çerçevesinde gelişmektedir. TCMB'nin ödeme hizmetlerinde veri paylaşım servislerine ilişkin rehberinde hesap bilgisi hizmeti ve ödeme emri başlatma hizmeti gibi açık bankacılık kapsamındaki temel hizmetlerin tanımlandığı görülmektedir. Bu durum, Türkiye'de açık bankacılığın yalnızca teknolojik bir yenilik olarak değil, ödeme hizmetleri ve finansal veri

paylaşımı alanında düzenleyici çerçeveye bağlanan kurumsal bir dönüşüm olarak şekillendiğini göstermektedir (Şahin ve Cantürk, 2020; Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası [TCMB], 2022).

Açık bankacılık tüketiciler için hizmet çeşitliliği, daha düşük işlem maliyetleri, finansal verilere erişim kolaylığı ve kişiselleştirilmiş ürün önerileri gibi avantajlar sunmaktadır. Veri paylaşım süreçlerinin karmaşık olması, tüketicilerin hangi verileri kimlerle ve hangi amaçlarla paylaştığını tam olarak anlayamaması, üçüncü taraf sağlayıcıların güvenlik kapasitesinin farklılık göstermesi ve rıza süreçlerinin biçimsel kalması önemli risk alanlarıdır. Bu nedenle açık bankacılık yalnızca rekabeti artıran teknik bir mekanizma değil, aynı zamanda mahremiyet, veri güvenliği ve tüketici refahı bakımından dikkatle yönetilmesi gereken düzenleyici bir alandır (Dorfleitner vd., 2023; Kim vd., 2023; OECD, 2023).

Açık bankacılığın rekabet üzerindeki etkisi de çift yönlüdür. Babina vd. (2025), müşteri verisine erişimin fintech girişini teşvik edebileceğini ve finansal hizmetlerde rekabeti artırabileceğini ortaya koymaktadır. Ancak veri paylaşımının tüm tüketici grupları açısından aynı sonucu üretmediği, mahremiyet hassasiyeti yüksek tüketiciler için veri paylaşımının refah kayıpları doğurabileceği de vurgulanmaktadır. Bu nedenle açık bankacılığın etkinliği, yalnızca piyasa girişlerini artırmasıyla değil, tüketici verisinin güvenli, şeffaf ve adil biçimde yönetilmesiyle ölçülmelidir (Babina vd., 2025; OECD, 2023).

Çalışmanın kavramsal çerçevesinde açık bankacılık, tüketici verisinin kurumlar arası dolaşımını sağlayan ve fintech rekabetini güçlendiren bir ara mekanizma olarak konumlandırılmaktadır. Buna göre açık bankacılık, tüketici verisini ekonomik değere dönüştürürken aynı anda veri etiği, regülasyon ve rekabet politikası sorunlarını yoğunlaştırmaktadır. Açık bankacılık-fintech-veri paylaşımı ilişkisi, araştırmanın etik, regülasyon ve rekabet eksenlerini birbirine bağlayan temel kavramsal düğümlerden biridir (Babina vd., 2025; European Central Bank, 2018; Şahin ve Cantürk, 2020).

2.3. Finansal Kurumlarda Veri Etiği ve Mahremiyet Sorunları

Finansal kurumlarda tüketici verilerinin yoğun biçimde kullanılması, veri etiği ve mahremiyet sorunlarını araştırmanın merkezine taşımaktadır. Veri etiği, tüketici verilerinin toplanması, işlenmesi, saklanması, analiz edilmesi, üçüncü taraflarla paylaşılması ve karar süreçlerinde kullanılmasının etik ilkelere uygun biçimde yürütülmesini ifade eder. Bu bağlamda şeffaflık, hesap verebilirlik, veri minimizasyonu, amaçla sınırlılık, açık rıza, adalet, ayrımcılığın önlenmesi ve tüketici mahremiyetinin korunması temel ilkeler olarak öne çıkmaktadır (Aldboush ve Ferdous, 2023; European Parliament and Council, 2016; Kişisel Verileri Koruma Kurumu [KVKK], 2025).

Finansal veriler, tüketicilerin ekonomik durumuna, harcama alışkanlıklarına, borçluluk düzeyine, gelir istikrarına, ödeme davranışına ve finansal kırılganlıklarına ilişkin son derece hassas göstergeler içermektedir. Bu nedenle finansal verilerin yetkisiz erişime, amaç dışı kullanıma, kontrolsüz üçüncü taraf aktarımına veya ticari profillemeye konu olması, tüketici hakları açısından ciddi etik sorunlar doğurabilir. Özellikle dijital finansal hizmetlerde tüketici davranışlarının sürekli izlenebilir hâle gelmesi, finansal mahremiyetin yalnızca bireysel gizlilik değil, aynı zamanda ekonomik özgürlük ve tüketici özerkliği meselesi olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir (Blumenstock ve Kohli, 2023; Kim vd., 2023).

Büyük veri ve yapay zekâ uygulamaları, finansal kurumlara tüketici davranışlarını tahmin etme ve karar süreçlerini otomatikleştirme imkânı sunarken algoritmik ayrımcılık riskini de artırmaktadır. Kredi skorlama, sigorta fiyatlama, yatırım önerileri veya risk tahmini gibi alanlarda kullanılan algoritmalar, geçmiş veri setlerinde bulunan yapısal eşitsizlikleri yeniden üretebilir. Bu durum, belirli tüketici gruplarının krediye erişimde, fiyatlama veya finansal ürünlere yönlendirilmede dezavantajlı konuma düşmesine neden olabilir (Aldboush ve Ferdous, 2023; Kim vd., 2023).

Kim vd. (2023), açık bankacılık ve büyük veri bağlamında görünüşte tarafsız olan işlem verilerinin, makine öğrenmesi yöntemleriyle işlendiğinde hassas kişisel özelliklerin dolaylı göstergelerine dönüşebileceğini belirtmektedir. Bu bulgu, veri etiğinin yalnızca hassas verilerin doğrudan işlenmesiyle sınırlı olmadığını, davranışsal ve işlemsel verilerden hassas çıkarımlar yapılması durumunda da etik risklerin ortaya çıkabileceğini göstermektedir. Finansal kurumların veri etiği politikaları, yalnızca veri toplama aşamasını değil; veri işleme, modelleme, sınıflandırma, tahmin ve karar üretme aşamalarını da kapsamalıdır (Aldboush ve Ferdous, 2023; Kim vd., 2023).

Mahremiyetin korunması, tüketicilerin finansal kurumlara duyduğu güvenin temel koşullarından biridir. Tüketiciler, finansal kurumlarla yalnızca parasal varlıklarını değil, aynı zamanda kişisel ve ekonomik yaşamlarına ilişkin hassas bilgileri de paylaşmaktadır. Bu nedenle veri ihlalleri, karmaşık aydınlatma metinleri, belirsiz rıza süreçleri, algoritmik kararların açıklanamaması ve verilerin ikincil amaçlarla kullanılması, kurumsal güveni zedeleyebilir. Aldboush ve Ferdous (2023), fintech ekosisteminde güven inşasının yalnızca teknik güvenlik tedbirleriyle değil; etik veri yönetişimi, kullanıcı bilgilendirmesi, opt-out mekanizmaları ve kurumsal dijital sorumluluk yaklaşımlarıyla mümkün olabileceğini vurgulamaktadır (Aldboush ve Ferdous, 2023; Dorfleitner vd., 2023).

Çalışmada veri etiği, tüketici verisinin finansal değer üretme kapasitesini sınırlayan bir engel olarak değil, veri temelli finansal hizmetlerin sürdürülebilirliği için zorunlu bir yönetim ilkesi olarak ele alınmaktadır. Etik veri kullanımı, finansal kurumların hem düzenleyici uyumunu hem de tüketici güvenini güçlendirmekte; aynı zamanda algoritmik kararların adil, açıklanabilir ve hesap verebilir biçimde tasarlanmasına katkı sağlamaktadır. Bu nedenle veri etiği, araştırmanın kavramsal çerçevesinde regülasyon ve rekabet dinamikleriyle doğrudan ilişkili bir boyut olarak konumlandırılmaktadır (Aldboush ve Ferdous, 2023; European Parliament and Council, 2016; KVKK, 2025).

2.4. Veri Koruma Regülasyonları ve Finansal Uyum Süreçleri

Tüketici verisinin finansal kurumlar tarafından yoğun biçimde kullanılması, veri koruma regülasyonlarını finansal hizmetlerin temel belirleyicilerinden biri hâline getirmiştir. Finansal kurumlar, tüketici verilerini işlerken yalnızca bankacılık ve ödeme hizmetleri düzenlemelerine değil, aynı zamanda kişisel verilerin korunması, müşteri sırrı, siber güvenlik, açık rıza, veri aktarımı ve üçüncü taraf hizmet sağlayıcılarla ilişkili yükümlülöklere de uymak zorundadır. Bu nedenle dijital finans ekosisteminde uyum süreçleri teknik, hukuki ve yönetsel boyutları birlikte içeren çok katmanlı bir yapı kazanmıştır (Dorfleitner vd., 2023; Sözügözel, 2023; TCMB, 2022).

GDPR, kişisel verilerin işlenmesine ilişkin temel ilkeleri belirleyen en etkili uluslararası düzenleyici çerçevelerden biridir. GDPR'nin 5. maddesi, kişisel verilerin hukuka uygun, adil ve şeffaf biçimde işlenmesini; belirli, açık ve meşru amaçlarla toplanmasını; veri minimizasyonuna uyulmasını, doğru ve güncel tutulmasını; saklama süresiyle sınırlı olmasını, bütünlük ve gizlilik ilkeleri doğrultusunda korunmasını öngörmektedir. Bu ilkeler, finansal kurumların tüketici verilerini işlerken yalnızca hukuki izin veya rıza almalarını değil, veri işleme süreçlerini hesap verebilir ve denetlenebilir biçimde tasarlamalarını da gerektirmektedir (Dorfleitner vd., 2023; European Parliament and Council, 2016).

Türkiye'de 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu, kişisel verilerin işlenmesine ilişkin temel ilkeleri düzenlemekte ve veri sorumlularına önemli yükümlülükler getirmektedir. KVKK'ya göre kişisel veriler hukuka ve dürüstlük kurallarına uygun, doğru ve gerektiğinde güncel, belirli, açık ve meşru amaçlar için, işlendikleri amaçla bağlantılı, sınırlı ve ölçülü biçimde işlenmeli; ilgili mevzuatta öngörülen veya işlendikleri amaç için gerekli olan süre kadar muhafaza edilmelidir. Bu ilkeler, finansal kurumlar açısından müşteri verilerinin korunması ve finansal güvenin sürdürülmesi bakımından doğrudan önem taşımaktadır (KVKK, 2025; Sözügüzel, 2023).

Regülasyonların temel amacı, veri kullanımından doğan riskleri azaltırken finansal inovasyonu bütünüyle engellememektir. Aşırı sıkı düzenlemeler fintech girişimleri ve açık bankacılık uygulamaları üzerinde uyum maliyeti yaratabilirken, yetersiz düzenlemeler tüketici haklarının zayıflamasına, veri istismarına ve piyasa güveninin azalmasına yol açabilir. Bu nedenle düzenleyici çerçevenin temel sorunu, veri paylaşımı ve inovasyonu desteklerken mahremiyet, güvenlik, tüketici koruması ve rekabet dengesi arasında uygun bir denge kurabilmektir (Babina vd., 2025; OECD, 2023; Sözügüzel, 2023).

Dorfleitner vd. (2023), GDPR'nin fintech şirketlerinde şeffaflığı artırma hedefinin uygulamada her zaman beklenen sonucu üretmediğini göstermektedir. Çalışmada, GDPR sonrasında gizlilik bildirimlerinin daha uzun, daha standart ve daha az okunabilir hâle gelebildiği; bunun da tüketicilerin veri işleme süreçlerini gerçekten anlamasını zorlaştırdığı belirtilmektedir. Bu bulgu, hukuki uyum ile anlamlı tüketici bilgilendirmesi arasında fark bulunduğunu göstermekte ve finansal kurumlarda regülasyon uyumunun yalnızca biçimsel belgelerle değil, anlaşılabilir ve kullanıcı odaklı veri yönetimiyle desteklenmesi gerektiğine işaret etmektedir (Dorfleitner vd., 2023).

Açık bankacılık bağlamında finansal uyum süreçleri daha da karmaşılaşmaktadır. Tüketici verisinin üçüncü taraf hizmet sağlayıcılarla paylaşılması, veri güvenliği, sorumluluk dağılımı, rıza yönetimi, kimlik doğrulama, teknik standartlar ve hizmet sağlayıcıların denetlenmesi gibi yeni düzenleyici sorunlar doğurmaktadır. TCMB'nin ödeme hizmetlerinde veri paylaşım servislerine ilişkin rehberi, Türkiye'de açık bankacılık kapsamındaki ödeme emri başlatma ve hesap bilgisi hizmetlerinin teknik ve hukuki çerçevesini belirlemekte; bu alanın finansal altyapı, bilgi sistemleri ve tüketici onayı açısından düzenleyici gözetim gerektirdiğini ortaya koymaktadır (Şahin ve Cantürk, 2020; TCMB, 2022).

Bu çalışmada regülasyon boyutu, tüketici verisi kullanımının sınırlarını belirleyen dışsal bir kontrol mekanizması olarak değil, dijital finans ekosisteminde güven, hesap verebilirlik ve

sürdürülebilir rekabeti mümkün kılan kurumsal bir yapı olarak ele alınmaktadır. Regülasyonlar, finansal kurumların veri kullanımını disipline ederken aynı zamanda tüketici güvenliğini, piyasa istikrarını ve adil rekabet koşullarını destekleyebilir. Bu nedenle veri koruma regülasyonları, araştırmanın kavramsal çerçevesinde etik veri kullanımı ve rekabet dinamikleri arasında köprü kuran temel bileşenlerden biri olarak konumlandırılmaktadır (European Parliament and Council, 2016; OECD, 2023; TCMB, 2022).

2.5. Tüketici Verisi ve Rekabet Dinamikleri

Tüketici verisi, dijital finans ekosisteminde rekabet dinamiklerini belirleyen temel stratejik kaynaklardan biridir. Finansal kurumların sahip oldukları veri miktarı, veri çeşitliliği, veri kalitesi, veri işleme kapasitesi ve analitik yetkinlikleri, piyasadaki rekabet güçlerini doğrudan etkileyebilmektedir. Bu nedenle tüketici verisi, yalnızca müşteri ilişkileri yönetiminin bir girdisi değil, aynı zamanda finansal hizmetlerde piyasa gücü, yenilikçilik ve rekabet avantajı üreten stratejik bir varlık olarak değerlendirilmektedir (Babina vd., 2025; OECD, 2020; Shah ve Murthi, 2021).

Geleneksel bankalar, uzun süreli müşteri ilişkileri nedeniyle geniş ve tarihsel veri setlerine sahiptir. Bu veri birikimi, kredi riski değerlendirme, müşteri sadakati analizi, ürün çapraz satışı ve finansal davranış tahmini gibi alanlarda bankalara güçlü bir avantaj sağlayabilir. Buna karşılık fintech şirketleri, çevik teknolojik altyapıları, kullanıcı dostu dijital arayüzleri ve veri analitiğine dayalı yenilikçi iş modelleriyle rekabet etmektedir. Bu yapı, finansal hizmet piyasalarında veri erişimi, veri taşınabilirliği ve veri paylaşımı konularını rekabet politikasının merkezine yerleştirmektedir (Arner vd., 2015; Nicoletti ve Nicoletti, 2017; OECD, 2021).

Açık bankacılık, veri temelli rekabetin yapısını değiştiren en önemli mekanizmalardan biridir. Tüketicilerin finansal verilerini farklı hizmet sağlayıcılarla paylaşabilmesi, veri taşınabilirliğini artırarak fintech şirketlerinin piyasaya girişini kolaylaştırabilir ve geleneksel bankaların veri üzerindeki tek taraflı kontrolünü sınırlayabilir. OECD (2023), açık bankacılığı rızaya dayalı veri taşınabilirliği üzerinden finansal düzenleme, mahremiyet ve rekabet sorunlarını birlikte içeren bir alan olarak değerlendirmektedir. Bu yaklaşım, açık bankacılığın rekabetçi etkilerinin veri koruma ve tüketici kontrolü boyutlarından bağımsız düşünülemeyeceğini göstermektedir (Babina vd., 2025; OECD, 2023).

Veri temelli rekabetin önemli risklerinden biri, büyük veri setlerine sahip kurumların piyasa gücünü artırmasıdır. Finansal kurumlar veya büyük teknoloji şirketleri, geniş veri havuzlarını kullanarak daha gelişmiş tahmin modelleri kurabilir, tüketicileri daha hassas biçimde segmente edebilir ve rakiplerine göre daha etkili fiyatlama veya hedefleme stratejileri geliştirebilir. Bu durum, bazı piyasalarda veri yoğunlaşması, giriş engelleri ve rekabetin zayıflaması riskini doğurabilir. Rekabet Kurumu'nun dijital piyasalara ilişkin çalışmalarında da veri taşınabilirliği, birlikte işlerlik ve veriye erişim sorunlarının rekabet hukukunun önemli başlıkları hâline geldiği vurgulanmaktadır (OECD, 2021; Rekabet Kurumu, 2023).

Veri temelli rekabet tüketiciler açısından da çift yönlü sonuçlar üretmektedir. Bir yandan daha kişiselleştirilmiş, hızlı ve düşük maliyetli finansal hizmetlere erişim sağlanabilirken; diğer yandan fiyat ayrımcılığı, davranışsal yönlendirme, aşırı profillemeye ve finansal dışlanma gibi riskler ortaya çıkabilir. Algoritmik modellerin belirli tüketici gruplarını daha riskli kabul

etmesi, krediye erişimi zorlaştırabilir veya tüketicileri daha yüksek maliyetli finansal ürünlere yönlendirebilir. Bu nedenle rekabet dinamikleri yalnızca piyasa etkinliği açısından değil, tüketici refahı, adil erişim ve finansal kapsayıcılık açısından da değerlendirilmelidir (Kim vd., 2023; OECD, 2020).

Çalışmada rekabet boyutu, tüketici verisinin finansal kurumlar tarafından ekonomik değere dönüştürülme biçimini açıklayan temel eksenlerden biri olarak ele alınmaktadır. Ancak veri temelli rekabetin etik ve regülasyon boyutlarından bağımsız olmadığı kabul edilmektedir. Çünkü veri paylaşımı rekabeti artırabilirken, veri yoğunlaşması piyasa gücünü pekiştirebilir; kişiselleştirme tüketici deneyimini iyileştirebilirken, algoritmik ayrımcılık tüketici refahını zedeleyebilir. Bu nedenle kavramsal çerçevede tüketici verisi, etik ilkeler, düzenleyici mekanizmalar ve rekabet dinamikleri arasında çok yönlü ilişki kuran bir ana değişken olarak konumlandırılmaktadır (Babina vd., 2025; OECD, 2021; Rekabet Kurumu, 2023).

2.6. Bibliyometrik Çalışmalarda Literatür Haritalama Yaklaşımı

Bibliyometrik analiz, belirli bir araştırma alanındaki bilimsel üretimi nicel göstergeler ve görsel ağ yapıları üzerinden incelemeye olanak sağlayan sistematik bir yöntemdir. Bu yöntem aracılığıyla yayınların yıllara göre dağılımı, en üretken yazarlar, kurumlar ve ülkeler, yayın türleri, disiplin dağılımları, ortak yazarlık ilişkileri, atıf bağlantıları ve anahtar kelime eş-görünüm ağları analiz edilebilmektedir. Donthu vd. (2021), bibliyometrik analizin özellikle hızla gelişen ve çok disiplinli araştırma alanlarında literatürün yapısını ve evrimini ortaya koymak için uygun bir yaklaşım olduğunu belirtmektedir (Donthu vd., 2021).

Tüketici verilerinin finansal kurumlar tarafından kullanımı; fintech, açık bankacılık, büyük veri, yapay zekâ, veri etiği, regülasyon ve rekabet politikası gibi farklı araştırma alanlarının kesişiminde yer almaktadır. Bu nedenle söz konusu alanın yalnızca klasik literatür taramasıyla değil, bibliyometrik haritalama yaklaşımıyla da incelenmesi önemlidir. Bibliyometrik analiz, alandaki temel aktörleri, kavramsal yoğunlaşmaları, tematik kümeleri ve araştırma boşluklarını sistematik biçimde görünür kılarak araştırmanın kavramsal çerçevesini güçlendirmektedir (Aria ve Cuccurullo, 2017; Donthu vd., 2021).

Bibliyometrik çalışmalarda kullanılan temel tekniklerden biri ortak yazarlık analizidir. Ortak yazarlık analizi, araştırmacılar, kurumlar veya ülkeler arasındaki iş birliği örüntülerini ortaya koyarak belirli bir araştırma alanındaki akademik ağ yapısını anlamaya yardımcı olur. Bu analiz sayesinde hangi yazarların merkezî konumda olduğu, hangi kurumların daha fazla üretim yaptığı ve araştırma alanının ulusal ya da uluslararası iş birliği düzeyinin nasıl şekillendiği değerlendirilebilir (Donthu vd., 2021; van Eck ve Waltman, 2010).

Anahtar kelime eş-görünüm analizi ise araştırma alanının kavramsal yapısını incelemek için kullanılan önemli bir bibliyometrik tekniktir. Bu analiz, yayınlarda birlikte kullanılan anahtar kelimeler arasındaki ilişkileri ortaya koyarak hangi kavramların merkezî konumda olduğunu ve hangi tematik kümelerin oluştuğunu gösterir. Tüketici verisi, fintech, açık bankacılık, rekabet, veri etiği, büyük veri ve yapay zekâ gibi kavramların birlikte görünümü, literatürde teknoloji, regülasyon ve rekabet eksenlerinin nasıl kesiştiğini anlamak açısından önem taşımaktadır (Donthu vd., 2021; van Eck ve Waltman, 2010).

VOSviewer, bibliyometrik verilerin haritalandırılması ve görselleştirilmesi için yaygın biçimde kullanılan bir yazılımdır. Van Eck ve Waltman (2010), VOSviewer'ın özellikle büyük bibliyometrik ağların görsel olarak anlaşılabilir biçimde sunulmasına odaklandığını belirtmektedir. Bu yazılım aracılığıyla ortak yazarlık, ortak atıf, bibliyografik eşleşme ve anahtar kelime eş-görünüm analizleri yapılabilmekte; araştırma alanındaki ilişkisel yapı haritaları üzerinden yorumlanabilmektedir (van Eck ve Waltman, 2010).

Çalışmada bibliyometrik literatür haritalama yaklaşımının tercih edilmesi, tüketici verisinin finansal sektörde kullanımına ilişkin literatürün yalnızca içerik bakımından değil, yapısal ve ilişkisel bakımdan da incelenmesini mümkün kılmaktadır. Böylece alandaki yayın eğilimleri, ülke ve kurum katkıları, ortak yazarlık ağları ve anahtar kavram kümeleri analiz edilerek etik, regülasyon ve rekabet dinamiklerinin literatürde nasıl konumlandığı ortaya konulmaktadır. Bu yönüyle bibliyometrik analiz, çalışmanın araştırma sorularını yanıtlamak ve kavramsal çerçeveyi ampirik literatür haritasıyla desteklemek için uygun bir yöntemsel zemin sağlamaktadır (Donthu vd., 2021; van Eck ve Waltman, 2010).

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Tasarımı

Çalışma, tüketici verilerinin finansal kurumlar tarafından kullanımına ilişkin akademik literatürün etik, regülasyon ve rekabet dinamikleri çerçevesinde nasıl yapılandığını incelemeyi amaçlayan bibliyometrik bir araştırmadır. Bibliyometrik analiz, belirli bir araştırma alanındaki bilimsel üretimin yıllara, ülkelere, kurumlara, yazarlara, yayın türlerine ve anahtar kavramlara göre sistematik biçimde incelenmesine imkân sağlayan nicel bir literatür haritalama yöntemidir. Bu yönüyle bibliyometrik yaklaşım, özellikle hızla gelişen, disiplinler arası nitelik taşıyan ve farklı kavramsal kümeler etrafında şekillenen araştırma alanlarının genel görünümünü ortaya koymak için uygun bir yöntem olarak değerlendirilmektedir (Aria ve Cuccurullo, 2017; Donthu vd., 2021).

Araştırmada bibliyometrik yöntemin tercih edilmesinin temel nedeni; tüketici verisi, fintech, açık bankacılık, büyük veri, yapay zekâ, veri etiği, regülasyon ve rekabet kavramlarının literatürde nasıl ilişkilendiğini görünür kılmaktır. Tüketici verisinin finansal kurumlar tarafından kullanımı yalnızca teknolojik bir dönüşüm konusu değil; aynı zamanda mahremiyet, veri güvenliği, algoritmik karar alma, finansal kapsayıcılık, piyasa gücü ve düzenleyici uyum gibi çok boyutlu tartışmaları içeren bir araştırma alanıdır. Bu nedenle çalışmada klasik anlatı temelli literatür taraması yerine, alanın kavramsal ve ilişkisel yapısını sistematik biçimde ortaya koymaya elverişli olan bibliyometrik analiz yaklaşımı benimsenmiştir (Donthu vd., 2021; van Eck ve Waltman, 2010).

3.2. Veri Kaynağı ve Arama Stratejisi

Araştırmanın veri kaynağını Scopus veri tabanında indekslenen akademik yayınlar oluşturmaktadır. Scopus'un tercih edilmesinin nedeni, sosyal bilimler, işletme, finans, ekonomi, hukuk, bilgisayar bilimi ve mühendislik gibi farklı disiplinleri kapsayan geniş bir bibliyografik veri tabanı olmasıdır. Çalışmanın konusu disiplinler arası bir nitelik taşıdığı için

Scopus, tüketici verisinin finansal kurumlar tarafından kullanımına ilişkin literatürün taranması açısından uygun bir veri kaynağı olarak değerlendirilmiştir.

Veriler Kasım 2025 tarihinde Scopus veri tabanından elde edilmiştir. Tarama 2019–2025 yıllarıyla sınırlandırılmıştır. Bu tarih aralığının seçilmesinin nedeni, açık bankacılık, fintech, büyük veri, yapay zekâ, veri etiği ve veri koruma düzenlemelerine ilişkin tartışmaların özellikle son yıllarda yoğunlaşmasıdır. Böylece çalışma, tüketici verisinin finansal sektörde kullanımına ilişkin güncel literatür eğilimlerini yakalamayı amaçlamaktadır.

Scopus veri tabanında tarama yapılırken başlık, özet ve anahtar kelime alanlarını kapsayan TITLE-ABS-KEY arama alanı kullanılmıştır. Arama stratejisi üç kavramsal küme üzerinden yapılandırılmıştır. İlk kümede tüketici verisini temsil eden “consumer data”, “customer data”, “personal data” ve “financial data” kavramları yer almıştır. İkinci kümede finansal sektör ve dijital finans bağlamını temsil eden “financial institutions”, “bank”, “fintech”, “financial technology”, “digital finance” ve “open banking” kavramları kullanılmıştır. Üçüncü kümede ise çalışmanın etik, regülasyon ve rekabet boyutlarını karşılayan “ethics”, “privacy”, “data protection”, “data governance”, “GDPR”, “regulation”, “competition”, “competitive advantage” ve “market dynamics” kavramları değerlendirilmiştir. Tarama sürecinde bu üç kavramsal küme birlikte kullanılarak tüketici verisinin finansal kurumlar tarafından kullanımını etik, düzenleyici ve rekabetçi boyutlarıyla ele alan yayınlara ulaşılması amaçlanmıştır.

Belge türü bakımından makale, konferans bildirisi, kitap ve kitap bölümü türündeki yayınlar değerlendirmeye alınmıştır. Editoryal yazılar, kısa notlar, haber niteliğindeki metinler ve bibliyografik analiz için uygun olmayan belgeler kapsam dışı bırakılmıştır.

3.3. Dahil Etme ve Dışlama Ölçütleri

Araştırmada veri setinin oluşturulmasında belirli dahil etme ve dışlama ölçütleri uygulanmıştır. Çalışmaya 2019–2025 döneminde yayımlanmış, Scopus veri tabanında indekslenmiş ve tüketici verisi, finansal kurumlar, fintech, açık bankacılık, veri etiği, regülasyon veya rekabet temalarıyla doğrudan ilişkili yayınlar dahil edilmiştir. Ayrıca yayınların bibliyometrik analize uygun biçimde yazar, başlık, yayın yılı, kurum, ülke, belge türü ve anahtar kelime gibi temel bibliyografik bilgileri içermesine dikkat edilmiştir.

Finansal sektör veya tüketici verisi bağlamıyla doğrudan ilişkili olmayan çalışmalar, yinelenen kayıtlar, eksik bibliyografik bilgi içeren yayınlar ve analiz kapsamına uygun olmayan belge türleri çalışmadan çıkarılmıştır. Böylece veri setinin araştırmanın temel amacıyla uyumlu, güncel ve analiz edilebilir nitelikte olması sağlanmıştır.

3.4. Veri Seçim Süreci

Veri seçim süreci aşamalı biçimde yürütülmüştür. İlk aşamada Scopus veri tabanında belirlenen kavramsal arama stratejisiyle konuya ilişkin yayınlara ulaşılmıştır. İkinci aşamada yayınlar 2019–2025 dönemi ve belirlenen belge türleriyle sınırlandırılmıştır. Üçüncü aşamada yayınların başlık, özet ve anahtar kelimeleri incelenerek araştırmanın amacıyla doğrudan ilişkili olmayan çalışmalar kapsam dışı bırakılmıştır. Son aşamada yinelenen kayıtlar ve eksik bibliyografik bilgi içeren yayınlar temizlenmiştir. Bu süreç sonucunda bibliyometrik analize dahil edilen nihai veri seti 23 yayından oluşmuştur.

Çalışma sistematik derleme değil, bibliyometrik analiz niteliğinde olduğundan PRISMA protokolü birebir uygulanmamıştır. Veri seçim sürecinde tanımlama, tarama, uygunluk değerlendirmesi ve nihai dahil etme mantığı izlenmiş; böylece kullanılan veri setinin araştırma amacıyla uyumu ve analiz sürecinin şeffaflığı sağlanmaya çalışılmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Scopus veri tabanından elde edilen bibliyografik kayıtlar RIS formatında dışa aktarılmış ve VOSviewer yazılımı aracılığıyla analiz edilmiştir. VOSviewer, bibliyometrik verilerin haritalandırılması ve görselleştirilmesi amacıyla yaygın biçimde kullanılan bir analiz aracıdır. Bu yazılım aracılığıyla ortak yazarlık, anahtar kelime eş-görünüm, bağlantı gücü ve kavramsal kümelenme analizleri yapılabilmektedir (van Eck ve Waltman, 2010).

Analiz sürecinde öncelikle veri temizleme işlemi gerçekleştirilmiştir. Yazar adlarındaki farklı yazım biçimleri, kurum adlarındaki varyasyonlar ve anahtar kelime tekrarları kontrol edilmiştir. “Fintech”, “FinTech” ve “financial technology” gibi aynı veya yakın anlamlı kavramların tutarlı biçimde değerlendirilmesine dikkat edilmiştir. Benzer şekilde “open banking” kavramının farklı yazım biçimleri de analiz öncesinde gözden geçirilmiştir. Kavramsal olarak farklı anlam taşıyan anahtar kelimeler birleştirilmemiş, yalnızca yazım ve biçim farklılıklarından kaynaklanan tekrarlar standartlaştırılmıştır.

Çalışmada betimsel bibliyometrik göstergeler ve ağ temelli analizler birlikte kullanılmıştır. Betimsel analiz kapsamında yayınların yıllara göre dağılımı, yayın türleri, disiplin dağılımı, ülke dağılımı ve kurum dağılımı incelenmiştir. Ağ temelli analizlerde ise ortak yazarlık analizi ve anahtar kelime eş-görünüm analizi uygulanmıştır. Ortak yazarlık analizi, araştırmacılar arasındaki iş birliği ilişkilerini ortaya koymak amacıyla kullanılmıştır. Anahtar kelime eş-görünüm analizi ise literatürde öne çıkan temel kavramları, kavramlar arası bağlantıları ve tematik kümeleri belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

VOSviewer analizlerinde veri setinin büyüklüğü dikkate alınarak uygun eşik değerleri belirlenmiştir. Ortak yazarlık analizinde en az bir yayına sahip yazarlar değerlendirmeye alınmış; ancak görsel yorumlarda yalnızca bağlantı gücü bulunan yazarlar dikkate alınmıştır. Anahtar kelime eş-görünüm analizinde ise minimum tekrar sayısı üç olarak belirlenmiştir. Bu eşik değeri, veri setindeki temel kavramsal yoğunlaşmaları daha açık biçimde belirlemek amacıyla tercih edilmiştir. Bağlantısız veya izole düğümler görsel yorumlarda dikkate alınmamıştır.

3.6. Bibliyometrik Göstergeler

Çalışmada kullanılan bibliyometrik göstergeler araştırma sorularıyla uyumlu biçimde belirlenmiştir. Bu kapsamda yıllara göre yayın dağılımı, yayın türü dağılımı, disiplin dağılımı, ülke dağılımı, kurum dağılımı, ortak yazarlık ağı, anahtar kelime eş-görünüm ağı ve toplam bağlantı gücü göstergeleri değerlendirilmiştir.

Yıllara göre yayın dağılımı, araştırma alanındaki zamansal eğilimi ortaya koymak amacıyla kullanılmıştır. Yayın türü dağılımı, literatürün hangi yayın formatlarında geliştiğini göstermektedir. Disiplin dağılımı, konunun hangi akademik alanlarda yoğunlaştığını belirlemek için değerlendirilmiştir. Ülke ve kurum dağılımları, araştırma üretiminin coğrafi ve

kurumsal yapısını ortaya koymak amacıyla incelenmiştir. Ortak yazarlık ağı, araştırmacılar arasındaki iş birliği ilişkilerini analiz etmek için kullanılmıştır. Anahtar kelime eş-görünüm ağı ise literatürdeki temel kavramları, kavramlar arası bağlantıları ve tematik kümeleri belirlemek amacıyla uygulanmıştır.

Toplam bağlantı gücü, VOSviewer analizlerinde kavramlar veya yazarlar arasındaki ilişki yoğunluğunu değerlendirmek için kullanılan temel göstergelerden biridir. Bu gösterge, belirli bir anahtar kelimenin veya yazarın ağ içindeki diğer unsurlarla ne ölçüde ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu nedenle toplam bağlantı gücü, yalnızca tekrar sayısını değil, kavramın veya aktörün literatür ağı içindeki ilişkisel önemini değerlendirmek bakımından da dikkate alınmıştır.

3.7. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. İlk olarak çalışma yalnızca Scopus veri tabanında indekslenen yayınlara dayanmaktadır. Web of Science, TR Dizin, Google Scholar, ProQuest, EBSCO veya ulusal tez veri tabanlarında yer alan çalışmalar kapsam dışı bırakılmıştır. Bu durum, özellikle Türkiye merkezli çalışmaların ve ulusal literatürdeki bazı yayınların veri setine dahil edilmemesine neden olabilir.

İkinci olarak araştırma 2019–2025 dönemiyle sınırlandırılmıştır. Bu tercih, konunun güncel gelişimini yakalamak açısından avantaj sağlamakla birlikte, fintech ve dijital bankacılığın daha erken dönemlerine ilişkin bazı temel çalışmaların bibliyometrik veri seti dışında kalmasına neden olabilir. Bu nedenle çalışmanın bulguları, tarihsel literatürün tamamını değil, 2019–2025 dönemindeki güncel yayın eğilimlerini yansıtmaktadır.

Üçüncü olarak araştırma, belirlenen anahtar kavramlar ve Scopus tarama stratejisiyle sınırlıdır. Tüketici verisi, finansal veri, açık bankacılık, fintech, veri etiği ve rekabet kavramları farklı çalışmalarda farklı terimlerle ifade edilebilmektedir. Bu nedenle arama stratejisinde yer almayan bazı kavramlarla indekslenmiş çalışmalar veri seti dışında kalmış olabilir.

Dördüncü olarak bibliyometrik analiz, literatürdeki yayınların nicel ve ilişkisel yapısını ortaya koymakta; ancak çalışmaların teorik derinliğini, yöntemsel kalitesini veya bulgu geçerliliğini doğrudan değerlendirmemektedir. Bu nedenle elde edilen sonuçlar, alanın kavramsal ve yapısal görünümünü sunmakta; fakat içerik temelli derinlemesine değerlendirme yerine bibliyometrik bir harita sağlamaktadır.

Son olarak VOSviewer analizlerinde kullanılan eşik değerleri araştırmacı tercihinine dayalıdır. Özellikle küçük ölçekli veri setlerinde eşik değerlerinin artırılması bazı önemli bağlantıların görünmez hâle gelmesine, düşürülmesi ise haritaların yorumlanmasını zorlaştıracak kadar yoğunlaşmasına neden olabilir. Bu nedenle analizlerde veri setinin büyüklüğü dikkate alınarak dengeli eşik değerleri tercih edilmiştir.

3.8. Etik Kurul ve Yayın Etiği Beyanı

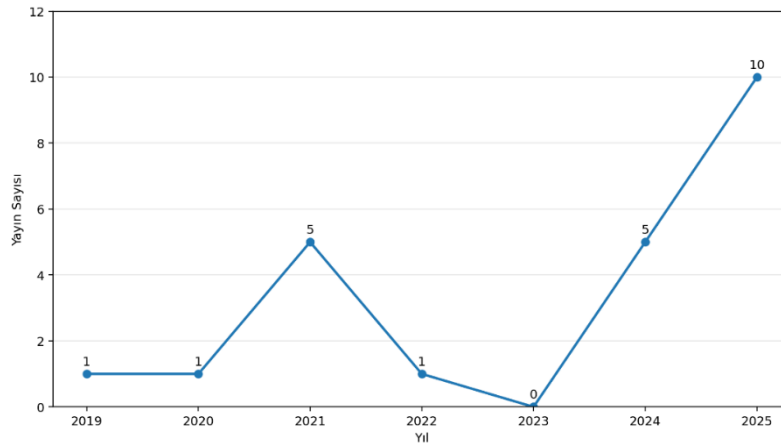
Çalışma insan katılımcılarla yürütülen bir araştırma olmayıp ikincil bibliyografik veriler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle etik kurul izni gerektirmemektedir. Çalışmada kullanılan bibliyografik kayıtlar Scopus veri tabanından elde edilmiş ve yayın etiği ilkelerine

uygun biçimde raporlanmıştır. Araştırma sürecinde herhangi bir kişisel veri, katılımcı bilgisi veya özel nitelikli veri işlenmemiştir.

4. BULGULAR

Bu bölümde, tüketici verilerinin finansal kurumlar tarafından kullanımına ilişkin Scopus veri tabanından elde edilen 23 yayına dayalı bibliyometrik analiz bulguları sunulmaktadır. Bulgular; yıllara göre yayın dağılımı, öne çıkan yazarlar, kurumlar, ülkeler, yayın türleri, disiplin alanları, ortak yazarlık ağı, anahtar kelime eş-görünüm ağı ve öne çıkan anahtar kelimeler kapsamında değerlendirilmiştir. Böylece tüketici verisi, fintech, açık bankacılık, veri etiği, regülasyon ve rekabet dinamikleri etrafında şekillenen literatürün genel görünümü ortaya konulmuştur.

4.1. Yayınların Yıllara Göre Dağılımı

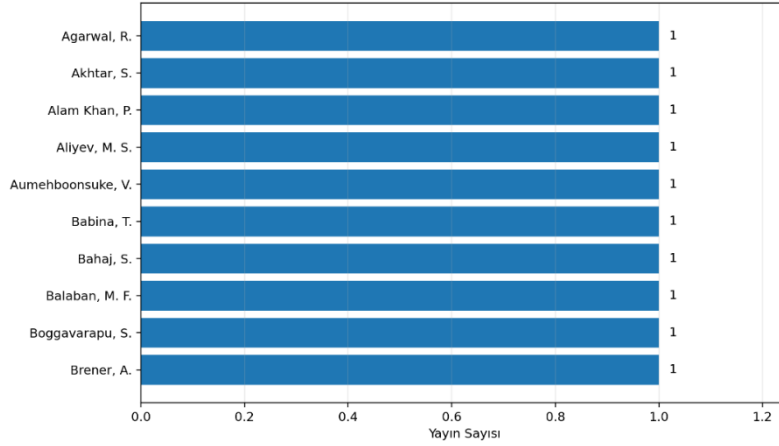

Görsel 1. Tüketici Verilerinin Finansal Kurumlar Tarafından Kullanımına İlişkin Yayınların Yıllara Göre Dağılımı (2019–2025)

Şekil 1, 2019–2025 yılları arasında tüketici verilerinin finansal kurumlar ve fintech şirketleri tarafından kullanımına odaklanan yayınların yıllara göre dağılımını göstermektedir. Grafikte 2021 yılında konuya yönelik akademik ilginin belirgin biçimde arttığı görülmektedir. Yayın sayısı 2021 yılında 5’e yükselmiş, 2024 yılında yeniden 5’e ulaşmış ve 2025 yılında 10 yayınlı en yüksek düzeye çıkmıştır. Bu eğilim, dijital finans uygulamalarının yaygınlaşması, açık bankacılık modellerinin daha görünür hâle gelmesi ve veri gizliliği ile regülasyon tartışmalarının finansal hizmetler alanında daha fazla gündeme gelmesiyle ilişkilendirilebilir.

2022 ve 2023 yıllarında yayın sayısında görece bir azalma görülmekle birlikte, 2024 itibarıyla araştırma ilgisinin yeniden yükseldiği anlaşılmaktadır. 2025 yılındaki artış ise tüketici verisi kullanımının finansal kurumlar açısından güncel, gelişen ve çok boyutlu bir araştırma alanı hâline geldiğini göstermektedir.

4.2. Öne Çıkan Yazarlar

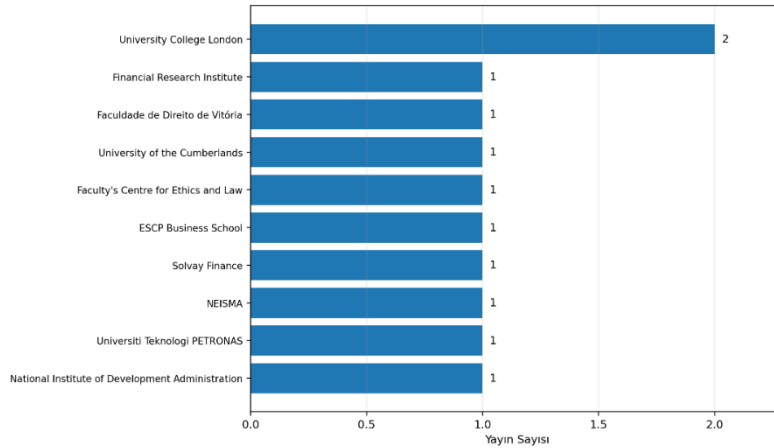

Görsel 2. Tüketici Verilerinin Finansal Kurumlar Tarafından Kullanımına İlişkin Literatürde Öne Çıkan Yazarlar

Şekil 2, tüketici verilerinin finansal kurumlar tarafından kullanımına ilişkin literatürde öne çıkan yazarları göstermektedir. Grafik, alandaki akademik üretimin sınırlı sayıda araştırmacı tarafından tek başına domine edilmediğini; farklı araştırmacıların konuya benzer düzeylerde katkı sunduğunu ortaya koymaktadır.

Öne çıkan yazarların çalışmaları genel olarak açık bankacılık, fintech girişleri, veri temelli finansal karar alma, rekabet dinamikleri, algoritmik risk değerlendirmesi ve veri mahremiyeti gibi temalar etrafında yoğunlaşmaktadır. Bu dağılım, araştırma alanının farklı disiplinlerden gelen akademik katkılarla geliştiğini göstermektedir.

4.3. Kurumlara Göre Yayın Dağılımı

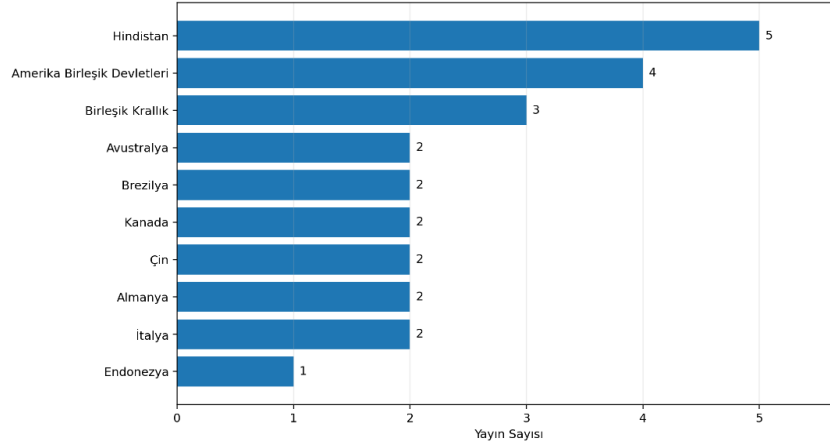

Görsel 3. Tüketici Verilerinin Finansal Kurumlar Tarafından Kullanımına İlişkin Yayın Üreten Kurumlar

Şekil 3, tüketici verilerinin finansal kurumlar ve fintech şirketleri tarafından kullanımına ilişkin yayınların kurumlara göre dağılımını göstermektedir. Bulgular, University College London'ın diğer kurumlara kıyasla daha görünür bir katkı sunduğunu göstermektedir.

Financial Research Institute, Faculdade de Direito de Vitória, University of the Cumberlands, ESCP Business School ve çeşitli araştırma kurumlarının da literatüre katkı sunduğu görülmektedir. Kurum dağılımı, konunun yalnızca finans veya bankacılık alanıyla sınırlı kalmadığını; hukuk, işletme, kamu politikası ve veri bilimi gibi farklı alanlarda da ele alındığını göstermektedir.

4.4. Ülkelere Göre Yayın Dağılımı

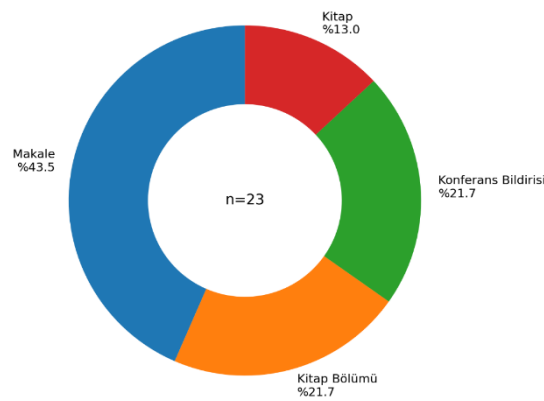
Görsel 4. Tüketici Verilerinin Finansal Kurumlar Tarafından Kullanımına İlişkin Yayınların Ülkelere Göre Dağılımı

Şekil 4, tüketici verilerinin finansal kurumlar ve fintech işletmeleri tarafından kullanımına ilişkin yayınların ülkelere göre dağılımını göstermektedir. Bulgular, Hindistan, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık'ın bu alanda öne çıkan ülkeler olduğunu ortaya koymaktadır.

Hindistan'ın öne çıkması, ülkedeki büyük ölçekli dijital finans kullanıcı tabanı, hızlı büyüyen fintech pazarı ve veri temelli finansal hizmet uygulamalarıyla ilişkilendirilebilir. Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık'ın yüksek temsil gücü ise bu ülkelerdeki güçlü akademik altyapı, gelişmiş finansal teknoloji ekosistemi ve veri yönetişimi tartışmalarıyla açıklanabilir.

Avustralya, Brezilya, Kanada, Çin, Almanya, İtalya ve Endonezya gibi ülkelerin de literatüre katkı sunduğu görülmektedir. Bu dağılım, tüketici verisinin finansal sektörde kullanımının küresel ölçekte ilgi gören bir konu olduğunu göstermektedir.

4.5. Yayın Türlerine Göre Dağılım

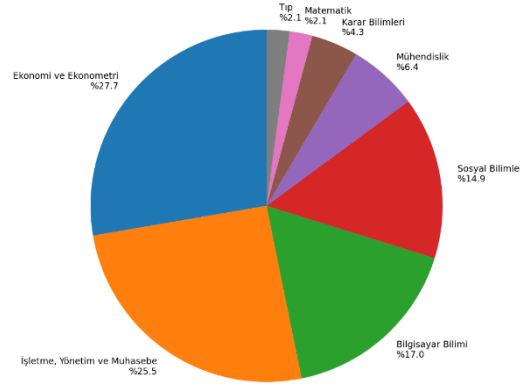

Görsel 5. Tüketici Verilerinin Finansal Kurumlar Tarafından Kullanımına İlişkin Yayın Türlerinin Dağılımı

Şekil 5, tüketici verilerinin finansal kurumlar ve fintech şirketleri tarafından kullanımını konu alan çalışmaların yayın türlerine göre dağılımını göstermektedir. Bulgulara göre çalışmaların %43,5'i makale türündedir. Bu oran, alanın hakemli dergi literatüründe temsil edildiğini göstermektedir.

Kitap bölümleri ve konferans bildirileri ise her biri %21,7 oranıyla ikinci sırada yer almaktadır. Konferans bildirilerinin dikkate değer bir paya sahip olması, konunun güncel ve hızlı gelişen bir araştırma alanı olduğunu göstermektedir. Kitapların %13 oranında temsil edilmesi ise konunun daha kapsamlı ve teorik düzeyde de ele alındığını göstermektedir.

4.6. Disiplinlere Göre Yayın Dağılımı

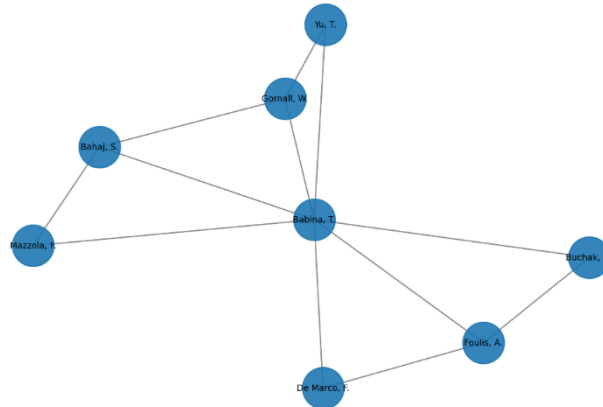
Görsel 6. Tüketici Verilerinin Finansal Kurumlar Tarafından Kullanımına İlişkin Yayınların Disiplinlere Göre Dağılımı

Şekil 6, tüketici verilerinin finansal kurumlar ve fintech şirketleri tarafından kullanımını inceleyen çalışmaların disiplinlere göre dağılımını göstermektedir. Bulgulara göre en yüksek payı Ekonomi ve Ekonometri (%27,7) ile İşletme, Yönetim ve Muhasebe (%25,5) alanları oluşturmaktadır.

Bilgisayar Bilimi (%17,0) ve Sosyal Bilimler (%14,9) alanları da literatürde önemli bir paya sahiptir. Bilgisayar bilimi alanındaki çalışmalar veri işleme yöntemleri, yapay zekâ tabanlı finansal modelleme ve büyük veri analitiğiyle ilişkilidir. Sosyal bilimler alanındaki çalışmalar ise mahremiyet, tüketici davranışı, veri etiği, dijital güven ve regülasyon gibi konulara odaklanmaktadır.

Mühendislik (%6,4), Karar Bilimleri (%4,3), Matematik (%2,1) ve Tıp (%2,1) alanlarının daha sınırlı ancak tamamlayıcı katkılar sunduğu görülmektedir. Bu dağılım, tüketici verisinin finansal sistemde kullanımının çok disiplinli bir araştırma alanı olduğunu göstermektedir.

4.7. Ortak Yazarlık Ağı

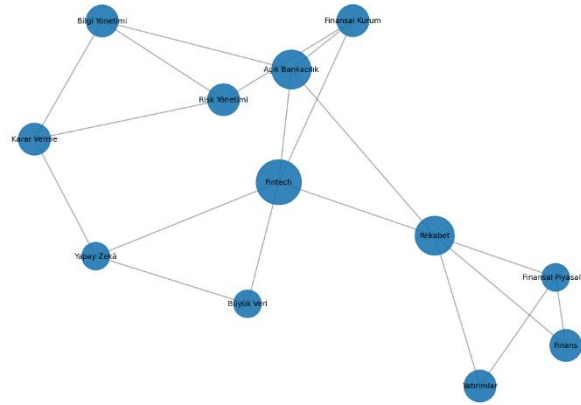
Görsel 7. Tüketici Verilerinin Finansal Kurumlar Tarafından Kullanımı Alanında Ortak Yazarlık Ağı

Şekil 7, tüketici verilerinin finansal kurumlar ve fintech şirketleri tarafından kullanımına ilişkin çalışmalarda öne çıkan araştırmacılar arasındaki ortak yazarlık ilişkilerini göstermektedir. Ağ yapısı, alanda belirli iş birliği kümelerinin oluştuğunu ve bazı araştırmacıların ağ içinde daha merkezi konuma sahip olduğunu göstermektedir.

Grafikte Babina, Bahaj, Mazzola, Gornall, Yu ve De Marco gibi araştırmacıların birden fazla iş birliği hattına sahip olduğu görülmektedir. Bu araştırmacıların çalışmaları genel olarak müşteri verisine erişim, fintech girişi, açık bankacılık, finansal rekabet ve veri regülasyonlarının ekonomik sonuçları gibi temalarla ilişkilidir.

Ortak yazarlık ağının sınırlı büyüklükte olması, alanın henüz gelişme sürecinde olduğunu göstermektedir. Buna karşın mevcut ağ yapısı, tüketici verisi, finansal kurumlar, etik ve rekabet konularının disiplinler arası iş birliği potansiyeli taşıdığını ortaya koymaktadır.

4.8. Anahtar Kelime Eş-Görünüm Ağı

Görsel 8. Tüketici Verilerinin Finansal Kurumlar Tarafından Kullanımına İlişkin Anahtar Kelime Eş-Görünüm Ağı

Şekil 8, tüketici verilerinin finansal kurumlar ve fintech uygulamaları bağlamında ele alındığı çalışmalarda en sık kullanılan anahtar kelimeler arasındaki eş-görünüm ilişkilerini göstermektedir. Anahtar kelime eş-görünüm analizi, literatürdeki temel kavramların hangi ilişkiler etrafında kümelendiğini ve hangi temaların merkezi konumda yer aldığını ortaya koymaktadır.

Grafikte fintech, rekabet, açık bankacılık ve büyük veri kavramlarının merkezi konumda olduğu görülmektedir. Bu durum, tüketici verisinin finansal sektörde kullanımına ilişkin literatürün büyük ölçüde dijital finans teknolojileri, açık bankacılık uygulamaları, veri yoğun hizmet modelleri ve rekabet dinamikleri etrafında şekillendiğini göstermektedir.

Bilgi yönetimi, karar verme, finansal kurum, risk yönetimi ve finansal piyasalar gibi kavramların da ağ içinde önemli bağlantılar oluşturduğu görülmektedir. Bu kavramlar, tüketici verisi kullanımının yalnızca teknolojik bir mesele olmadığını; aynı zamanda kurumsal karar alma, risk yönetimi, finansal piyasa yapıları ve bilgi yönetimi süreçleriyle ilişkili olduğunu göstermektedir.

4.9. En Sık Kullanılan Anahtar Kelimeler

Çizelge 1. Tüketici Verilerinin Finansal Kurumlar Tarafından Kullanımına İlişkin Çalışmalarda Bağlantı Gücü Yüksek Anahtar Kelimeler

Anahtar Kelime	Tekrar Sayısı	Toplam Bağlantı Gücü
Rekabet (Competition)	6	19
Fintech	8	18
Bilgi Yönetimi	4	14
Karar Verme	4	13
Finansal Kurum	4	13
Yatırımlar	4	12
Finans	4	12
Finansal Piyasalar	3	11
Risk Yönetimi	4	10
Büyük Veri	3	8
Açık Bankacılık	6	6
Yapay Zekâ	3	5

Tablo 1, tüketici verilerinin finansal kurumlar tarafından kullanımına ilişkin çalışmalarda öne çıkan anahtar kelimelerin tekrar edilme sıklıklarını ve toplam bağlantı güçlerini göstermektedir. Bulgulara göre fintech, rekabet ve açık bankacılık kavramları literatürde en görünür kavramlar arasında yer almaktadır. Toplam bağlantı gücü dikkate alındığında rekabet kavramının ağ içinde en güçlü ilişki yapısına sahip olduğu görülmektedir.

Rekabet kavramının tekrar sayısı fintech kavramından düşük olmasına rağmen toplam bağlantı gücünün daha yüksek olması, bu kavramın farklı temalarla daha yoğun ilişki kurduğunu göstermektedir. Bu durum, rekabetin yalnızca bağımsız bir araştırma başlığı olmadığını; fintech, açık bankacılık, finansal piyasalar, yatırımlar ve veri yönetimi gibi kavramlarla birlikte ele alınan merkezî bir tema olduğunu ortaya koymaktadır.

Fintech kavramının en yüksek tekrar sayısına sahip olması, tüketici verisinin finansal kurumlar tarafından kullanımına ilişkin literatürün dijital finans teknolojileriyle güçlü biçimde ilişkili olduğunu göstermektedir. Açık bankacılık kavramının yüksek tekrar sayısına rağmen daha sınırlı bağlantı gücüne sahip olması ise bu temanın literatürde güçlü biçimde temsil edildiğini, ancak daha belirli alt kümeler içinde yoğunlaştığını düşündürmektedir.

Bilgi yönetimi, karar verme, finansal kurum ve risk yönetimi kavramlarının yüksek bağlantı gücüne sahip olması, tüketici verisi kullanımının yönetsel ve kurumsal bir boyuta sahip olduğunu göstermektedir. Büyük veri ve yapay zekâ kavramlarının tabloda yer alması ise finansal hizmetlerde

veri işleme kapasitesi ve algoritmik karar mekanizmalarının giderek daha önemli hâle geldiğini ortaya koymaktadır.

Genel olarak Tablo 1, tüketici verisinin finansal kurumlar tarafından kullanımına ilişkin literatürün dört temel kavramsal ekseninde yoğunlaştığını göstermektedir. Bunlar; fintech, büyük veri ve yapay zekâdan oluşan teknolojik eksen; açık bankacılık ve finansal kurumlar üzerinden gelişen kurumsal/veri paylaşımı eksen; rekabet, yatırımlar, finans ve finansal piyasaları içeren ekonomik-stratejik eksen; bilgi yönetimi, karar verme ve risk yönetimini kapsayan yönetsel eksen.

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, dijital finans ekosisteminde tüketici verilerinin finansal kurumlar tarafından kullanımına ilişkin literatürün etik, regülasyon ve rekabet dinamikleri açısından nasıl yapılandığını bibliyometrik yöntemle incelemeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda 2019–2025 döneminde Scopus veri tabanında yer alan 23 yayın analiz edilmiş; yayınların yıllara göre dağılımı, yazar, kurum, ülke, yayın türü, disiplin, ortak yazarlık ve anahtar kelime eş-görünüm ağları değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, tüketici verisinin finansal hizmetlerde yalnızca teknik veya operasyonel bir unsur olmadığını; fintech, açık bankacılık, büyük veri, yapay zekâ, veri etiği, regülasyon ve rekabet politikasıyla birlikte gelişen çok boyutlu bir araştırma alanı hâline geldiğini göstermektedir.

Yıllara göre yayın dağılımı, tüketici verisinin finansal kurumlar tarafından kullanımına ilişkin akademik ilginin özellikle 2021 yılında belirgin biçimde arttığını, 2024 ve 2025 yıllarında ise yeniden güçlendiğini göstermektedir. Bu eğilim, açık bankacılık uygulamalarının yaygınlaşması, fintech şirketlerinin finansal hizmetlerde daha görünür aktörlere dönüşmesi ve veri koruma tartışmalarının küresel ölçekte yoğunlaşmasıyla ilişkilendirilebilir. Bu bulgu, açık bankacılığın fintech girişlerini teşvik ederek rekabeti artırabileceğini, ancak aynı zamanda veri paylaşımına bağlı mahremiyet riskleri doğurabileceğini ortaya koyan çalışmalarla uyumludur (Babina vd., 2025; OECD, 2023).

Araştırmada elde edilen bulgular, tüketici verisinin finansal kurumlar açısından stratejik bir rekabet kaynağına dönüştüğünü göstermektedir. Anahtar kelime analizinde fintech, rekabet ve açık bankacılık kavramlarının öne çıkması, literatürün dijital finans teknolojileri, veri paylaşımı ve piyasa yapıları etrafında şekillendiğini göstermektedir. Bu sonuç, veri temelli iş modellerinin finansal hizmetlerde yeni rekabet biçimleri yarattığını ve tüketici verisinin piyasa gücü, müşteri segmentasyonu, risk yönetimi ve kişiselleştirilmiş hizmet sunumu açısından stratejik değer taşıdığını ileri süren çalışmalarla örtüşmektedir (Babina vd., 2025; OECD, 2021; Shah ve Murthi, 2021).

Bulgular, veri temelli rekabetin çift yönlü bir karakter taşıdığını göstermektedir. Bir yandan açık bankacılık ve veri taşınabilirliği fintech girişlerinin piyasaya erişimini kolaylaştırarak rekabeti artırabilir; diğer yandan büyük veri setlerine sahip finansal kurumlar veya dijital platformlar veri avantajını piyasa gücüne dönüştürebilir. Bu durum, tüketici verisinin yalnızca inovasyonu destekleyen bir kaynak olmadığını, aynı zamanda veri yoğunlaşması, giriş engelleri ve rekabetin sınırlanması gibi riskler de üretebileceğini göstermektedir. Bu yorum, dijital piyasalarda veri taşınabilirliği, birlikte işlerlik ve veriye erişim sorunlarının rekabet politikası

açısından kritik hâle geldiğini vurgulayan yaklaşımlarla uyumludur (OECD, 2021; Rekabet Kurumu, 2023).

Çalışmanın bir diğer önemli bulgusu, veri etiği ve mahremiyet temalarının literatürde giderek daha görünür hâle gelmesidir. Büyük veri ve yapay zekâ uygulamaları, finansal kurumlara tüketici davranışlarını daha ayrıntılı analiz etme ve karar süreçlerini otomatikleştirme olanağı sunmaktadır. Ancak bu süreç, algoritmik ayrımcılık, dolaylı hassas veri çıkarımı, açıklanamayan karar mekanizmaları ve tüketici mahremiyetinin zayıflaması gibi riskleri de beraberinde getirmektedir. Bu bulgu, finansal işlem verilerinin makine öğrenmesi yoluyla işlendiğinde hassas kişisel özelliklerin dolaylı göstergelerine dönüşebileceğini ve dezavantajlı gruplar açısından yeni kırılganlıklar yaratabileceğini belirten çalışmalarla örtüşmektedir (Aldboush ve Ferdous, 2023; Kim vd., 2023).

Regülasyon boyutunda bulgular, veri koruma düzenlemelerinin finansal veri kullanımında zorunlu fakat tek başına yeterli olmayan bir çerçeve sunduğunu göstermektedir. GDPR ve KVKK gibi düzenlemeler hukuka uygunluk, şeffaflık, amaçla sınırlılık, veri minimizasyonu ve hesap verebilirlik gibi temel ilkeleri öne çıkarmaktadır. Literatürde, uzun ve karmaşık aydınlatma metinlerinin tüketici açısından gerçek anlamda bilgilendirilmiş rıza üretmekte yetersiz kalabildiği belirtilmektedir. Bu nedenle finansal veri kullanımında regülasyon uyumunun yalnızca biçimsel belgelerle değil, anlaşılır, sade ve kullanıcı merkezli veri yönetişimi mekanizmalarıyla desteklenmesi gerektiği anlaşılmaktadır (Dorfleitner vd., 2023; European Parliament and Council, 2016; KVKK, 2025).

Ülke ve kurum dağılımına ilişkin bulgular, tüketici verisinin finansal kurumlar tarafından kullanımına yönelik literatürün küresel ve çok disiplinli bir araştırma alanı hâline geldiğini göstermektedir. Hindistan, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık'ın öne çıkması; dijital finans altyapısı, fintech ekosistemi, akademik üretim kapasitesi ve düzenleyici tartışmaların yoğunluğu ile ilişkilendirilebilir. Veri setinin yalnızca Scopus kapsamındaki yayınlara dayanması nedeniyle bu bulguların tüm ülkeler veya tüm ulusal literatürler için genellenmesi doğru değildir. Özellikle TR Dizin, ulusal tez veri tabanları ve yerel politika raporları kapsam dışı kaldığından, Türkiye merkezli literatürün bu çalışmada sınırlı temsil edilmiş olabileceği dikkate alınmalıdır.

Disiplinlere göre dağılım, konunun ekonomi, işletme, bilgisayar bilimi ve sosyal bilimler alanlarının kesişiminde geliştiğini göstermektedir. Bu sonuç, tüketici verisi kullanımının yalnızca finansal performans veya teknolojik yenilik meselesi olmadığını; aynı zamanda mahremiyet, etik, veri yönetişimi, algoritmik karar alma, tüketici güveni ve rekabet politikasıyla birlikte ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışma, tüketici verisinin finansal sistemdeki kullanımını dar bir teknoloji tartışması olmaktan çıkararak çok disiplinli bir akademik çerçeveye yerleştirmektedir.

Anahtar kelime eş-görünüm analizi, literatürde dört temel kavramsal eksenin öne çıktığını göstermektedir. Birinci eksen fintech, büyük veri ve yapay zekâ gibi teknolojik kavramlardan oluşmaktadır. İkinci eksen açık bankacılık ve finansal kurumlar üzerinden veri paylaşımı ve kurumsal dönüşüme işaret etmektedir. Üçüncü eksen rekabet, yatırımlar, finans ve finansal piyasalar gibi ekonomik ve stratejik kavramları içermektedir. Dördüncü eksen ise bilgi

yönetimi, karar verme ve risk yönetimi üzerinden veri kullanımının yönetsel boyutunu ortaya koymaktadır. Bu yapı, tüketici verisinin finansal kurumlar tarafından kullanımının teknoloji, etik, regülasyon, rekabet ve yönetim eksenlerinde birlikte ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Bu çalışmanın sonuçları, tüketici verisinin finansal kurumlar tarafından kullanımına ilişkin literatürün henüz gelişme sürecinde olduğunu, ancak giderek daha kurumsallaşmış bir araştırma alanına dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Ortak yazarlık ağının sınırlı fakat belirli kümeler etrafında oluşması, alanın henüz tam anlamıyla olgunlaşmadığını; buna karşın disiplinler arası iş birliği potansiyelinin güçlü olduğunu göstermektedir. Bu nedenle tüketici verisi, finansal kurumlar, fintech, açık bankacılık, veri etiği ve rekabet politikası konularının gelecekte daha kapsamlı ve çok disiplinli araştırma tasarımlarıyla ele alınması önem taşımaktadır.

Tüketici verisinin dijital finans ekosisteminde stratejik bir kaynak hâline geldiğini ortaya koymaktadır. Bulgular, tüketici verisinin finansal kurumlar açısından rekabet avantajı, karar alma kapasitesi, risk yönetimi ve hizmet kişiselleştirmesi bakımından önemli olduğunu göstermektedir. Tüketici verisinin yoğun biçimde kullanılması; mahremiyet, algoritmik ayrımcılık, veri güvenliği, rıza süreçleri, regülasyon uyumu ve veri yoğunlaşması gibi önemli riskleri de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle tüketici verisinin finansal sektörde kullanımı, yalnızca teknolojik inovasyon veya piyasa etkinliği açısından değil; tüketici hakları, kurumsal güven, etik sorumluluk ve adil rekabet ilkeleri açısından da değerlendirilmelidir.

Çalışma, tüketici verisinin finansal kurumlar tarafından kullanımına ilişkin literatürü bibliyometrik yöntemle inceleyerek alanın temel eğilimlerini, kavramsal yoğunlaşmalarını ve araştırma boşluklarını görünür kılmıştır. Çalışmanın temel katkısı, fintech, açık bankacılık, büyük veri ve yapay zekâ gibi teknolojik temalar ile veri etiği, regülasyon ve rekabet politikası gibi normatif ve kurumsal boyutları aynı analiz çerçevesinde bir araya getirmesidir. Bu yönüyle çalışma hem akademik literatüre hem de finansal kurumlar ve düzenleyici otoriteler için geliştirilecek politika tartışmalarına katkı sunmaktadır.

Finansal kurumlar açısından en önemli öneri, tüketici verisinin yalnızca ekonomik değer üreten bir kaynak olarak değil, etik ve yönetsel sorumluluk doğuran stratejik bir varlık olarak ele alınmasıdır. Veri toplama, işleme, saklama, paylaşma ve silme süreçlerinde şeffaflık, amaçla sınırlılık, veri minimizasyonu ve hesap verebilirlik ilkeleri kurumsal politika hâline getirilmelidir. Tüketici verisinin hangi amaçla, ne kadar süreyle ve hangi taraflarla paylaşıldığı açık biçimde ortaya konulmalıdır.

Finansal kurumlar, yapay zekâ ve büyük veri analitiğine dayalı karar sistemlerinde algoritmik şeffaflığı ve adalet denetimini güçlendirmelidir. Kredi skorlama, risk tahmini, fiyatlama ve ürün önerisi gibi alanlarda kullanılan algoritmaların belirli tüketici grupları üzerinde ayrımcı sonuçlar üretilip üretilmediği düzenli olarak kontrol edilmelidir. Bu amaçla model açıklanabilirliği, veri seti önyargı analizi, algoritmik etki değerlendirmesi ve bağımsız iç denetim süreçleri kurumsal risk yönetiminin parçası hâline getirilmelidir.

Açık bankacılık ve üçüncü taraf veri paylaşımı süreçlerinde tüketici rızası yalnızca hukuki bir zorunluluk olarak görülmemelidir. Rıza süreçleri sade, anlaşılır, geri alınabilir ve kullanıcı dostu biçimde tasarlanmalıdır. Tüketicilere hangi verilerin hangi kurumlarla, hangi amaçla ve

ne kadar süreyle paylaşılacağı açık şekilde gösterilmeli; veri paylaşım izinlerini güncelleme, durdurma veya geri alma imkânı kolaylaştırılmalıdır.

Düzenleyici kurumlar açısından temel öneri, tüketici verisinin finansal sektörde kullanımını veri koruma hukuku, rekabet politikası, finansal istikrar ve tüketici refahı boyutlarıyla birlikte değerlendirmektir. Açık bankacılık ve veri taşınabilirliği uygulamaları fintech girişlerini destekleyebilir; ancak bu süreç tüketici mahremiyeti, veri güvenliği ve piyasa gücü yoğunlaşması açısından dikkatle izlenmelidir. Bu nedenle düzenleyici çerçeve, inovasyonu teşvik ederken tüketici haklarını ve adil rekabet koşullarını koruyacak biçimde tasarlanmalıdır.

Türkiye özelinde KVKK, TCMB, BDDK ve Rekabet Kurumu arasında daha güçlü bir kurumsal eşgüdüm geliştirilmesi önerilmektedir. Tüketici verisinin finansal sektörde kullanımı yalnızca kişisel verilerin korunması meselesi değildir; ödeme hizmetleri, açık bankacılık, müşteri sırrı, fintech rekabeti, algoritmik karar alma ve tüketici koruması alanlarını da doğrudan ilgilendirmektedir. Bu nedenle kurumlar arası koordinasyonun güçlendirilmesi hem finansal inovasyonun desteklenmesi hem de tüketici haklarının korunması açısından önemlidir.

Gelecek araştırmalarda Scopus dışındaki veri tabanlarının da analize dahil edilmesi önerilmektedir. Web of Science, TR Dizin, Google Scholar, ProQuest, EBSCO ve ulusal tez veri tabanlarının birlikte kullanılması, tüketici verisi literatürünün daha geniş ve kapsayıcı biçimde haritalandırılmasını sağlayabilir. Özellikle Türkiye merkezli çalışmaların daha görünür hâle gelmesi için ulusal indekslerin ve tez veri tabanlarının analize dahil edilmesi önem taşımaktadır.

Gelecek çalışmalarda bibliyometrik analiz, sistematik literatür taraması veya içerik analiziyle birlikte kullanılabilir. Bibliyometrik analiz alanın kavramsal ve ilişkisel yapısını ortaya koyarken, içerik analizi çalışmaların teorik yaklaşımlarını, yöntemsel tercihlerini, bulgularını ve politika önerilerini daha ayrıntılı biçimde incelemeye olanak sağlayabilir. Böylece tüketici verisi kullanımına ilişkin literatür yalnızca yayın sayıları ve kavram ağları üzerinden değil, içerik derinliği açısından da değerlendirilebilir.

Türkiye bağlamında yapılacak araştırmalarda açık bankacılıkta tüketici rızası, müşteri sırrının korunması, veri taşınabilirliği, fintech girişlerinin rekabet koşulları ve algoritmik karar sistemlerinin denetimi konularına odaklanılması önerilmektedir. Ayrıca finansal kurum yöneticileri, regülatörler, fintech girişimleri ve tüketicilerle yürütülecek nitel araştırmalar, veri etiği ve regülasyon uygulamalarının sahadaki karşılığını anlamak açısından değerli katkılar sağlayabilir.

Son olarak, yapay zekâ destekli finansal karar sistemlerinin etik ve rekabetçi etkileri gelecek araştırmalarda daha ayrıntılı biçimde incelenmelidir. Algoritmik kredi değerlendirme, fiyat ayrımcılığı, finansal dışlanma, hassas kişisel özelliklerin dolaylı tahmini ve açıklanabilir yapay zekâ uygulamaları bu bağlamda öne çıkan araştırma konularıdır. Bu konuların finans, hukuk, bilgisayar bilimi, etik ve kamu politikası disiplinlerini bir araya getiren çok disiplinli araştırma tasarımlarıyla ele alınması literatürün gelişimine katkı sağlayacaktır.

Genel değerlendirme olarak, tüketici verisi dijital finans çağında güçlü bir rekabet ve inovasyon kaynağıdır; ancak bu kaynağın sürdürülebilir biçimde kullanılabilmesi etik veri yönetişi,

anlamli tüketici rızası, etkili regülasyon, algoritmik denetim ve adil rekabet ilkeleriyle mümkündür. Bu çalışmanın ana mesajı, tüketici verisinin finansal kurumlar tarafından kullanımının yalnızca teknolojik bir gelişme olarak değil, finansal sistemin geleceğini belirleyen etik, hukuki, yönetsel ve rekabetçi bir dönüşüm alanı olarak değerlendirilmesi gerektiğidir.

KAYNAKÇA

- Aldboush, H. H. H., & Ferdous, M. (2023). Building trust in fintech: An analysis of ethical and privacy considerations in the intersection of big data, AI, and customer trust. *International Journal of Financial Studies*, 11(3), Article 90. <https://doi.org/10.3390/ijfs11030090>
- Aria, M., & Cuccurullo, C. (2017). Bibliometrix: An R-tool for comprehensive science mapping analysis. *Journal of Informetrics*, 11(4), 959–975. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2017.08.007>
- Arner, D. W., Barberis, J., & Buckley, R. P. (2015). The evolution of FinTech: A new post-crisis paradigm. *Georgetown Journal of International Law*, 47, 1271–1319.
- Babina, T., Bahaj, S., Buchak, G., De Marco, F., Foulis, A., Gornall, W., Mazzola, F., & Yu, T. (2025). Customer data access and fintech entry: Early evidence from open banking. *Journal of Financial Economics*, 169, Article 103950. <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2024.103950>
- Blumenstock, J. E., & Kohli, N. (2023). Big data privacy in emerging market fintech and financial services: A research agenda (arXiv:2310.04970). *arXiv*. <https://arxiv.org/abs/2310.04970>
- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 133, 285–296. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070>
- Dorfleitner, G., Hornuf, L., & Kreppmeier, J. (2023). Promise not fulfilled: FinTech, data privacy, and the GDPR. *Electronic Markets*, 33, Article 33. <https://doi.org/10.1007/s12525-023-00632-4>
- Erevelles, S., Fukawa, N., & Swayne, L. (2016). Big data consumer analytics and the transformation of marketing. *Journal of Business Research*, 69(2), 897–904. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2015.07.001>
- European Banking Authority. (2017). *Guidelines on authorisation and registration under PSD2*. <https://www.eba.europa.eu/guidelines-authorisation-and-registration-under-psd2>
- European Central Bank. (2018). *The revised Payment Services Directive (PSD2)*. https://www.ecb.europa.eu/press/intro/mip-online/2018/html/1803_revisedpsd.en.html

- European Parliament and Council. (2016). *Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council: General Data Protection Regulation. Official Journal of the European Union.*
- Kim, S. D., Andreeva, G., & Rovatsos, M. (2023). The double-edged sword of big data and information technology for the disadvantaged: A cautionary tale from open banking (arXiv:2307.13408). *arXiv*. <https://arxiv.org/abs/2307.13408>
- Kişisel Verileri Koruma Kurumu. (2025). *Kişisel verilerin işlenmesine ilişkin temel ilkeler*. <https://www.kvkk.gov.tr/>
- Ngai, E. W. T., Xiu, L., & Chau, D. C. K. (2009). Application of data mining techniques in customer relationship management: A literature review and classification. *Expert Systems with Applications*, 36(2), 2592–2602. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2008.02.021>
- Nicoletti, B., & Nicoletti, W. (2017). *The future of FinTech: Integrating finance and technology in financial services*. Palgrave Macmillan.
- OECD. (2020). *Consumer data rights and competition: Background note*. OECD Competition Committee.
- OECD. (2021). *Data portability, interoperability and digital platform competition*. OECD Competition Committee.
- OECD. (2023). *Data portability in open banking: Privacy and other cross-cutting issues* (OECD Digital Economy Papers No. 348). OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/6c872949-en>
- Peker, S., & Kart, Ö. (2023). Transactional data-based customer segmentation applying CRISP-DM methodology: A systematic review. *Journal of Data, Information and Management*, 5, 1–21.
- Rekabet Kurumu. (2023). *Dijital dönüşümün rekabet hukukuna yansımaları*. Rekabet Kurumu.
- Shah, D., & Murthi, B. P. S. (2021). Marketing in a data-driven digital world: Implications for the role and scope of marketing. *Journal of Business Research*, 125, 772–779. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.02.028>
- Sivarajah, U., Kamal, M. M., Irani, Z., & Weerakkody, V. (2017). Critical analysis of big data challenges and analytical methods. *Journal of Business Research*, 70, 263–286. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2016.08.001>
- Sözügüzel, İ. E. (2023). *Banka anonim ortaklığında müşteri sırrının korunması* [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi].
- Şahin, B. Ş., & Cantürk, B. C. (2020). Türkiye’deki hukuki altyapı ve Ödeme Hizmetleri Yönergesi 2 bağlamında API teknolojisi ve açık bankacılık. *Maliye ve Finans Yazıları*, 114, 148–149.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2022). *Ödeme hizmetlerinde veri paylaşım servislerine ilişkin rehber*. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.

- van Eck, N. J., & Waltman, L. (2010). Software survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping. *Scientometrics*, 84(2), 523–538. <https://doi.org/10.1007/s11192-009-0146-3>
- Zhang, J. Z., & Chang, C. W. (2021). Consumer dynamics: Theories, methods, and emerging directions. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 49(1), 166–196. <https://doi.org/10.1007/s11747-020-00739-9>

KARBON NÖTR ETİKETLERİNİN GIDA ÜRÜNLERİ PAZARLAMASINDAKİ ROLÜ: SÜRDÜRÜLEBİLİR PAZARLAMA PERSPEKTİFİ

Doç. Dr. Nilgün DOĞAN

Gümüşhane Üniversitesi Kelkit Aydın Doğan MYO,
nilgundogan@gumushane.edu.tr - 0000-0002-7142-8296

Prof. Dr. Hakan ADANACIOĞLU

Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü
hakan.adanacioglu@ege.edu.tr - 0000-0002-8439-8524

ÖZET

Son yıllarda dünyada etkisini artarak gösteren iklim değişikliğiyle mücadele kapsamında karbon emisyonlarının azaltılmasına yönelik çalışmalar, üretim ve tüketim süreçlerinde önemli dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Özellikle gıda sektöründe sürdürülebilirlik odaklı yaklaşımların yaygınlaşmasıyla birlikte karbon ayak izi, çevresel etiketleme ve karbon nötr üretim kavramları pazarlama stratejilerinin önemli unsurları hâline gelmiştir. Bu bağlamda karbon nötr etiketler, yalnızca çevresel performansı gösteren bir araç olmanın ötesinde, tüketici tutum ve davranışlarını etkileyen ve işletmelere rekabet avantajı sağlayabilen stratejik bir pazarlama unsuru olarak öne çıkmıştır. Bu çalışmanın amacı, karbon nötr etiketlemenin gıda ürünleri pazarlamasındaki rolünü sürdürülebilir pazarlama perspektifi çerçevesinde değerlendirmektir. Çalışmada karbon nötr etiket kavramı, sürdürülebilir tüketim eğilimleri, çevre dostu ürün konumlandırması ve yeşil pazarlama uygulamaları kapsamında ele alınmıştır. Ayrıca dünyadaki güncel uygulamalar incelenerek karbon nötr etiketlerin tüketici güveni, marka değeri, satın alma eğilimi ve uluslararası pazarlama açısından olası etkileri tartışılmıştır. Araştırma kapsamında ikincil veri kaynaklarından yararlanılmıştır. Bulgular, çevresel duyarlılığı yüksek tüketici gruplarında karbon nötr etiketlerin ürün tercihlerini olumlu yönde etkileyebileceğini ve özellikle Avrupa Birliği pazarında sürdürülebilirlik temelli rekabet avantajı sağlayabileceğini göstermektedir. Bunun yanında karbon nötr etiketleme uygulamalarının gelecekte tarım ve gıda ürünlerinin uluslararası ticaretinde önemli bir pazarlama aracı hâline gelebileceği değerlendirilmektedir. Sonuç olarak, karbon nötr etiketleme uygulamalarının sürdürülebilir gıda pazarlaması açısından stratejik öneme sahip olduğu ve Türkiye'nin tarım-gıda sektöründe yeşil dönüşüm sürecine katkı sağlayabilecek önemli araçlardan biri olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Karbon etiketleme, sürdürülebilir pazarlama, gıda ürünleri, karbon ayak izi

1. GİRİŞ

İklim değışikliği, son yıllarda ekonomik, çevresel ve sosyal yönleriyle en önemli küresel sorunlardan biri hâline gelmiştir. Sera gazı emisyonlarındaki artışa sebep olan sanayileşme, artan enerji tüketimi, ulaşım ve tarımsal faaliyetler küresel ısınmayı hızlandırarak sürdürülebilir kalkınma hedeflerini tehdit etmektedir. Özellikle üretim, işleme, ambalajlama, lojistik ve tüketim süreçlerini içeren gıda sistemleri önemli miktarda karbon emisyonuna neden olmaktadır. Bu bakımdan gıda sisteminin iklim değışikliği üzerindeki etkisi dikkate alındığında, daha sürdürülebilir üretim ve tüketim modellerinin geliştirilmesi kaçınılmaz hâle gelmiştir. Son yıllarda yapılan çalışmalar, küresel gıda sistemlerinin toplam sera gazı emisyonlarının önemli bir bölümünü oluşturduğunu ve karbon ayak izinin azaltılmasına yönelik politika ve tüketici odaklı stratejilerin önem kazandığını göstermektedir (Crippa et al., 2021; Gay et al., 2024).

İklim değışikliği ile mücadele sürecinde yalnızca üretim sistemlerinde değil, tüketici davranışlarında önemli dönüşümler yaşanmaktadır. Çevresel farkındalığın artmasıyla birlikte tüketiciler, satın alma kararlarında ürünlerin çevresel etkilerini daha fazla dikkate almaya başlamış ve sürdürülebilir tüketim eğilimleri önem kazanmıştır. Sürdürülebilir tüketim, tüketicilerin çevresel zararları minimize eden ve doğal kaynakların korunmasını destekleyen ürünlerin tercih edilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Gıda sektöründe tüketiciler; ürünlerin karbon ayak izi, üretim süreçleri, sürdürülebilirlik sertifikaları ve çevresel etkileri konusunda daha fazla bilgi talep edebilmektedir. Yapılan araştırmalar, sürdürülebilirlik odaklı etiketlerin tüketicilerin satın alma davranışlarını etkileyebildiğini ve çevresel duyarlılığı yüksek tüketicilerde satın alma niyetini artırabildiğini göstermektedir (Pedersen et al., 2024; Huang et al., 2024). Tüketici taleplerindeki bu değışim, gıda sektöründe çevresel etiketleme uygulamalarını daha önemli hâle getirmiştir. Çevresel etiketler, tüketicilere ürünlerin çevresel performansı hakkında bilgi sağlayarak bilgi asimetrisini azaltmayı ve sürdürülebilir tüketim davranışlarını desteklemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda özellikle karbon nötr etiketleri, ürünlerin üretim ve tedarik süreçlerinde ortaya çıkan karbon emisyonlarının azaltıldığı veya karbon dengeleme mekanizmalarıyla nötrlendiği bilgisini tüketiciye sunan önemli bir pazarlama aracı olmaktadır. Bunun birlikte karbon ayak izi etiketleri, ürünlerin çevresel etkilerinin görünür hâle getirilmesini sağlayarak tüketicilerin daha bilinçli tercihler yapmasına katkıda bulunmaktadır. Literatürde, karbon temelli çevresel etiketlerin tüketici güvenini artırmasının yanında, sürdürülebilir marka algısını güçlendirebildiği ve premium fiyatlandırmaya katkı sağlayabildiği ifade edilmektedir (Edenbrandt&Nordström, 2023; Trebbin and Geburt, 2024).

Günümüzde birçok uluslararası gıda firması sürdürülebilir pazarlama stratejileri kapsamında karbon nötr etiketlerini marka iletişimi ve ürün farklılaştırma aracı olarak kullanmaktadır. Türkiye açısından bakıldığında özellikle Avrupa Birliği pazarına yönelik tarımsal ve gıda ürünleri ihracatında sürdürülebilirlik temelli pazarlama uygulamalarının önemi giderek artmaktadır. Avrupa Yeşil Mutabakatı kapsamında şekillenen yeni çevresel standartlar, karbon temelli etiketleme sistemlerini uluslararası ticaret açısından giderek daha önemli hâle getirmektedir. Bu kapsamda bu çalışmanın amacı, karbon nötr etiketlerinin gıda ürünleri pazarlamasındaki rolünü sürdürülebilir pazarlama perspektifi çerçevesinde değerlendirmektir.

Çalışmada karbon nötr etiket kavramı ve karbon ayak izi etiketleme sistemleri kavramsal olarak incelenmekte ve küresel ölçekteki uygulama örnekleri değerlendirilmekte ve söz konusu etiketlerin marka algısı, tüketici güveni, premium fiyatlandırma ve rekabet avantajı üzerindeki olası etkileri tartışılmaktadır. Ayrıca Türkiye açısından sürdürülebilir gıda pazarlaması ve ihracat potansiyeline yönelik çıkarımlara yer verilmektedir.

2. SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİM EĞİLİMLERİ VE ETKİSİ

Sürdürülebilir tüketim, bireylerin mevcut ihtiyaçlarını karşılarken gelecek nesillerin ihtiyaçlarını tehlikeye atmayan, olumsuz çevresel etkileri minimize eden ve doğal kaynak kullanımında sorumluluğu esas alan bir tüketim biçimi olarak tanımlanmaktadır (Khan et al., 2025). Sürdürülebilir tüketim davranışlarının şekillenmesinde bireysel çevresel farkındalık, sosyal normlar, bilgi düzeyi ve politika araçlarının birlikte etkili olduğu ifade edilmektedir Syed et al., 2024). Bu bölümde, sürdürülebilir tüketim eğilimleri içerisinde çevresel duyarlılık, tüketici tercihlerinde özellikle gıda tercihlerindeki dönüşüm ve bu dönüşümün işletmeler açısından etkisi ele alınmıştır.

2.1. Çevresel Duyarlılık ve Tüketici Davranışları

Son yıllarda tüketicilerin çevresel sorunlara ilişkin farkındalık düzeylerinde önemli bir artış yaşanmıştır. Küresel ısınma, karbon emisyonları, plastik atıklar ve sürdürülebilir üretim konularında artan ilgi, tüketicilerin satın alma davranışlarını doğrudan etkileyebilmektedir. Çevresel duyarlılık, bireylerin tüketim kararlarında çevresel etkileri dikkate alma eğilimini ifade etmekte olup, sürdürülebilir tüketim davranışlarının temel belirleyicilerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Sargın & Akdoğan, 2022; Sevin ve Onurlubaş, 2025; Onurlubaş, 2019). Yapılan çalışmalar, çevresel kaygı düzeyi yüksek tüketicilerin çevre dostu ürünleri tercih etme eğilimlerinin daha güçlü olduğunu göstermektedir (Shang et al., 2024). Çevre dostu ürünler çerçevesinde karbon ayak izi, organik üretim, geri dönüştürülebilir ambalaj ve çevresel sertifikasyon gibi uygulamalar öne çıkarak tüketici tercihlerinde etkili olmaya başlamıştır (Megha, 2024).

2.2. Sürdürülebilir Tüketim, Gıda Tercihlerindeki Dönüşüm ve İşletmeler

Sürdürülebilir tüketim anlayışının yaygınlaşmasıyla birlikte tüketicilerin gıda tercihleri değişim göstermektedir. Geleneksel olarak fiyat ve tat gibi faktörler satın alma kararlarında baskın rol oynarken, günümüzde ürünlerin çevresel etkileri, üretim süreçleri ve karbon ayak izi gibi unsurlar tüketici değerlendirmelerinde önem kazanmaktadır. Yapılan araştırmalar, çevresel etiketlerin ve karbon ayak izi bilgilerinin tüketicilerin daha düşük karbon salınımına sahip ürünleri tercih etmesine katkı sağlayabildiğini göstermektedir. Örneğin, karbon ayak izi etiketlerinde trafik ışığı sisteminin kullanıldığı uygulamalarda, tüketicilerin düşük karbonlu ürünleri tercih etme eğilimlerinin arttığı belirlenmiştir (Holenweger et al., 2023). Gıda sektöründe sürdürülebilir tüketimin yaygınlaşması, tüketicilerin ürünlerin yalnızca besin içeriğine değil aynı zamanda çevresel etkilerine de dikkat etmeye başladığını göstermektedir. Bununla birlikte çevresel etiketlerin etkinliğinin tüketici bilgi düzeyi, güven algısı ve etiketlerin anlaşılabilirliği gibi faktörlere bağlı olarak değişebileceği belirtilmektedir. Bazı araştırmalar tüketicilerin çevresel etiketlere olumlu tepki verdiğini gösterirken, bazı çalışmalar etiketlerin

karmaşıklığının karar verme sürecini sınırlayabildiğini ifade etmektedir (Tiboni-Oschilewski et al., 2024).

Tüketici tercihlerinde sürdürülebilirlik odaklı dönüşüm, işletmelerin pazarlama anlayışında önemli değişimleri beraberinde getirmiştir. Geleneksel pazarlama yaklaşımında ürünün fiyatı, kalitesi ve işlevsel özellikleri ön planda iken, günümüzde tüketicilerin çevresel ve sosyal sorumluluk unsurlarını satın alma kararlarına dâhil ettiği görülmektedir. Bu değişim, işletmeleri yalnızca üretim süreçlerinde değil, aynı zamanda marka konumlandırma ve pazarlama iletişiminde sürdürülebilirlik odaklı uygulamalara yöneltmiştir. Gıda sektöründe çevresel sürdürülebilirliğe ilişkin mesajların marka iletişiminde daha fazla kullanılmaya başlanması, sürdürülebilir pazarlama anlayışının önemini artırmıştır. İşletmeler, çevre dostu üretim uygulamaları, sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi ve çevresel sertifikasyon sistemleri aracılığıyla marka değerini güçlendirmeyi ve tüketici nezdinde güven oluşturmaya çalışmaktadır (Onurlubaş, 2019; Sargın&Akdoğan, 2022; Bozpolat, 2021). Karbon nötr etiketleri, bu dönüşüm sürecinde işletmeler açısından ürün farklılaştırmasına katkı sağlayan pazarlama araçlarından biri olarak görülmektedir. Bununla birlikte çevresel pazarlama uygulamalarının etkili olabilmesi için sunulan çevresel iddiaların şeffaf, ölçülebilir ve doğrulanabilir olması gerekmektedir. Aksi durumda işletmelerin çevresel performanslarını gerçekte olduğundan daha sürdürülebilir göstermesi şeklinde ortaya çıkan yeşil aklama uygulamaları, tüketici güveninin zedelenmesine ve marka itibarının olumsuz etkilenmesine yol açabilmektedir (Edenbrandt&Nordström, 2023). Bu bağlamda, karbon temelli çevresel etiketleme uygulamalarının özellikle sürdürülebilir tüketim eğilimlerinin güçlendiği pazarlarda daha fazla önem kazanacağı ve gelecekte gıda ürünleri pazarlamasında rekabet avantajı sağlayan stratejik unsurlardan biri hâline gelebilecektir.

3. KARBON NÖTR ETİKETLER VE SÜRDÜRLEBİLİR PAZARLAMA

3.1. Karbon Nötr Etiket Kavramı

İklim değişikliğiyle mücadelede üretim ve tüketim süreçlerinin çevresel etkilerinin azaltılması yönündeki beklentiler, işletmeleri çevresel performanslarını daha görünür hâle getirecek uygulamalara yöneltmiştir. Bu bağlamda çevreye atf yapan etiketleme sistemleri, ürünlerin sürdürülebilirlik özelliklerine ilişkin bilgiyi tüketicilere aktaran önemli araçlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Gıda sektöründe ürünlerin üretim süreçlerinde ortaya çıkan çevresel etkilerin şeffaf biçimde sunulması amacıyla karbon temelli etiketleme uygulamalarının yaygınlaştığı görülmektedir (Ecer & Ülker, 2023). Karbon nötr kavramı; bir ürün, hizmet veya işletmenin faaliyetleri sonucunda oluşan karbon emisyonlarının ölçülmesi, mümkün olduğunca azaltılması ve kalan emisyonların karbon dengeleme mekanizmaları aracılığıyla telafi edilmesi sonucunda net karbon etkisinin sıfırlanmasını ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle karbon nötrlük, tamamen sıfır emisyon anlamına gelmemekte azaltılamayan emisyonların yenilenebilir enerji yatırımları, karbon azaltım projeleri veya ağaçlandırma faaliyetleri gibi uygulamalarla dengelenmesini içermektedir (Bumpus & Liverman, 2008). Bu yönüyle karbon nötrlük yaklaşımı, işletmeler açısından yalnızca çevresel sorumluluğun bir göstergesi değil, aynı zamanda sürdürülebilirlik stratejisinin bir bileşeni olarak ele alınmaktadır.

Gıda ürünlerinde karbon nötr etiketleri, ürünün yaşam döngüsü boyunca ortaya çıkan karbon emisyonlarının belirli standartlar çerçevesinde hesaplandığını ve dengelendiğini tüketiciye bildiren çevresel bir iletişim aracı niteliği taşımaktadır. Çevresel etiketleme uygulamalarının aynı zamanda tüketiciler açısından bilgi asimetrisini azaltarak sürdürülebilir ürün tercihlerine yönelimi destekleyebildiği ifade edilmektedir (Ecer & Ülker, 2023). Benzer şekilde, Türkiye’de gıda ambalajları üzerinde sürdürülebilirlik temelli logo ve çevresel beyanların kullanımının giderek yaygınlaştığı ve bu uygulamaların tüketici iletişimde stratejik bir unsur hâline geldiği belirtilmektedir (Ersoy&Budak, 2025). Bununla birlikte karbon nötr beyanlarının güvenilirliği, çevresel pazarlama açısından önemli bir tartışma alanı oluşturmaktadır. Bu nedenle karbon nötr etiketlerinin tüketici güveni oluşturabilmesi, yalnızca çevresel iddiaların varlığına değil aynı zamanda bu iddiaların bağımsız kuruluşlar tarafından doğrulanmasına, şeffaf raporlama sistemlerine ve standartlaştırılmış sertifikasyon süreçlerine bağlıdır. Bu bağlamda karbon nötr etiketleri, sürdürülebilir pazarlama yaklaşımında tüketicilerle çevresel değer temelli ilişki kurmayı amaçlayan stratejik araçlardan biri olarak önem kazanmaktadır.

3.2. Karbon Ayak İzi, Karbon Nötr ve Net Zero Yaklaşımı

Karbon emisyonlarının azaltılmasına yönelik küresel politikaların güçlenmesi, ürünlerin çevresel etkilerinin daha ölçülebilir ve şeffaf biçimde sunulmasına yönelik uygulamaları artırmıştır. Bu kapsamda karbon ayak izi etiketleri özellikle gıda ürünlerinin üretim, işleme, ambalajlama, taşıma ve tüketim süreçlerinde ortaya çıkan sera gazı emisyonlarının görünür hâle getirilmesini amaçlayan çevresel bilgi araçları olarak önem kazanmıştır. Karbon ayak izi, bir ürünün yaşam döngüsü boyunca neden olduğu toplam sera gazı emisyonlarının karbondioksit eşdeğeri (CO_{2e}) cinsinden hesaplanmasını ifade etmekte olup, çevresel etkinin ölçülmesinde yaygın biçimde kullanılan göstergelerden biridir (Wiedmann&Minx, 2008). Karbon ayak izi etiketleri, tüketicilere ürünlerin çevresel etkileri hakkında nicel bilgi sunarak satın alma kararlarının daha bilinçli biçimde şekillenmesine katkı sağlayabilmektedir. Karbon ayak izi etiketleri ile karbon nötr etiketleri aynı anlama gelmemektedir. Karbon ayak izi etiketleri, ürünün neden olduğu sera gazı emisyonlarının miktarını şeffaf biçimde sunmayı amaçlarken, karbon nötr etiketleri söz konusu emisyonların belirli dengeleme mekanizmaları yoluyla telafi edildiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla karbon ayak izi yaklaşımı daha çok ölçüm ve bilgilendirme, karbon nötrlük ise dengeleyici çevresel taahhüt niteliği taşımaktadır (Rondoni&Grasso, 2021).

Karbon yönetimi bağlamında son yıllarda öne çıkan bir diğer yaklaşım ise Net Zero kavramıdır. Net Zero yaklaşımı, sera gazı emisyonlarının yalnızca dengelenmesini değil, öncelikle üretim süreçlerinde sistematik ve kalıcı emisyon azaltımının gerçekleştirilmesini hedeflemektedir. Bu yaklaşımda temel amaç, emisyonları mümkün olan en düşük seviyeye indirmek ve teknik olarak kaçınılamayan kalan emisyonları sınırlı düzeyde karbon giderim mekanizmalarıyla dengelemektir. Bu yönüyle Net Zero, karbon nötrlüğe kıyasla daha uzun vadeli ve yapısal bir sürdürülebilirlik stratejisi olarak değerlendirilmektedir (Fankhauser et al., 2022). Gıda sektöründe Net Zero yaklaşımı, sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi, düşük karbonlu üretim sistemleri, yenilenebilir enerji kullanımı ve kaynak verimliliği uygulamalarıyla ilişkilendirilmektedir. Bu çerçevede karbon ayak izi etiketleri ve Net Zero yaklaşımı, yalnızca çevresel sürdürülebilirlik politikalarının bir unsuru değil aynı zamanda tüketici güvenini artıran,

marka farklılaştırmasını destekleyen ve uluslararası pazarlarda rekabet avantajı sağlayabilen stratejik pazarlama araçları olarak değerlendirilmektedir.

4. KARBON NÖTR ETİKETLERDE KÜRESEL UYGULAMALAR VE PAZARLAMA ETKİLERİ

4.1. Gıda Sektöründe Küresel Karbon Etiketleme Uygulamaları

Karbon emisyonlarının azaltılmasına yönelik küresel politika baskılarının artması ve tüketicilerin sürdürülebilirlik odaklı beklentilerindeki dönüşüm, gıda sektöründe çevresel etiketleme uygulamalarını hızlandırmıştır. Avrupa ülkelerinde ve Kuzey Amerika pazarlarında karbon ayak izi ve karbon nötr etiketleri, ürünlerin çevresel etkilerini görünür kılmak amacıyla giderek daha yaygın biçimde kullanılmaktadır. Gıda ürünleri üzerinde yer alan bu uygulamalar, işletmelerin yalnızca sürdürülebilirlik taahhütlerini göstermelerine değil, aynı zamanda çevresel performanslarını pazarlama iletişiminin bir parçası hâline getirmelerine de imkân sağlamaktadır (Rondoni&Grasso, 2021). Küresel ölçekte birçok gıda işletmesi karbon temelli etiketleri ve düşük karbonlu üretim durumlarını marka stratejilerinin bir unsuru olarak benimsemektedir. Uluslararası gıda şirketleri, sürdürülebilirlik performanslarını tüketicilere aktarmak amacıyla karbon azaltımı ve iklim değişikliği ile mücadele taahhütlerini marka iletişimine entegre etmektedir. Örneğin, Nestlé, emisyon azaltımı ve onarıcı tarım uygulamalarını sürdürülebilir tedarik zinciri stratejisinin bir parçası olarak yürütmektedir. Benzer biçimde Danone, düşük karbonlu süt ürünleri üretimi ve iklim dostu üretim hedeflerini kurumsal sürdürülebilirlik yaklaşımıyla ilişkilendirmektedir. Bitki bazlı ürün kategorisinde faaliyet gösteren Oatly ise bazı ürün ambalajlarında karbon ayak izi verilerine yer vererek çevresel şeffaflığı marka iletişiminin merkezine taşımaktadır. Bu gelişmeler, karbon temelli çevresel uygulamaların yalnızca düzenleyici gerekliliklerden kaynaklanmadığını aynı zamanda marka farklılaştırması ve sürdürülebilir pazarlama stratejilerinin bir bileşeni olarak değerlendirildiğini göstermektedir (Aschemann-Witzel&Peschel, 2019; Rondoni&Grasso, 2021). Özellikle Avrupa Birliği'nde çevresel beyanlara yönelik düzenlemelerin artması, işletmeleri daha doğrulanabilir ve ölçülebilir sürdürülebilirlik uygulamalarına yönlendirmektedir.

4.2. Karbon Nötr Etiketlerinin Pazarlama Açısından Etkileri

Karbon nötr etiketlerinin pazarlama açısından en önemli işlevlerinden biri, işletmelerin marka algısını çevresel sorumluluk temelinde yeniden şekillendirebilmesidir. Geleneksel ürün özelliklerinin ötesinde çevresel performansın marka değerinin bir parçası hâline gelmesi, sürdürülebilirlik odaklı marka konumlandırmasını güçlendirmektedir. Eko-etiketlerin tüketici algısında olumlu çağrışımlar oluşturduğu ve çevre dostu marka imajını desteklediği ifade edilmektedir (Ecer&Ülker, 2023). Bir diğer önemli boyut tüketici güvenidir. Gıda ürünlerinde çevresel etiketlerin etkili olabilmesi, tüketicilerin bu iddiaları güvenilir bulmasına bağlıdır. Özellikle karbon emisyonları gibi doğrudan gözlemlenemeyen özelliklerde bilgi asimetrisi yüksek olduğundan, sertifikasyon sistemleri ve bağımsız doğrulama mekanizmaları önem kazanmaktadır. Tüketicilerin çevresel beyanlara güven duyması, yalnızca satın alma niyetini değil, marka sadakatini etkileyebilmektedir. Ancak çevresel iddiaların belirsiz veya

doğrulanamaz olması durumunda tüketicilerde şüphe oluşabildiği ve bu durumun marka güvenini olumsuz etkileyebildiği belirtilmektedir (Taufik et al., 2023).

Karbon nötr etiketlerinin pazarlama açısından dikkat çeken bir diğer sonucu premium fiyatlandırma potansiyelidir. Sürdürülebilir özelliklere sahip ürünlerin belirli tüketici segmentlerinde daha yüksek ödeme istekliliği oluşturabildiği görülmektedir. Sürdürülebilir gıda etiketlerine yönelik tüketici tercihlerinin incelendiği araştırmalar, çevresel sertifikalara sahip ürünlerin belirli koşullarda fiyat primi yaratabildiğini göstermektedir (Li&Lin, 2023). Bununla birlikte premium fiyatlandırmanın başarısı; gelir düzeyi, çevresel bilinç ve etiket güvenilirliği gibi faktörlere bağlı olarak değişebilmektedir. Karbon nötr etiketleri aynı zamanda işletmelere rekabet avantajı sağlayabilmektedir. Özellikle yoğun rekabetin yaşandığı gıda pazarlarında ürünlerin çevresel özellikler üzerinden farklılaştırılması, işletmelere stratejik üstünlük kazandırabilmektedir. İhracat odaklı gıda işletmeleri açısından değerlendirildiğinde, çevresel etiketleme uygulamaları uluslararası pazarlarda kurumsal itibarı güçlendiren ve sürdürülebilir tedarik zincirlerine erişimi kolaylaştıran bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Türkiye açısından bakıldığında ise Avrupa Birliği pazarına yönelik tarım ve gıda ihracatında karbon temelli çevresel uygulamaların öneminin giderek artacağı öngörülmektedir. Bu nedenle karbon nötr etiketlerinin yalnızca bir pazarlama aracı değil, aynı zamanda uzun dönemli rekabet stratejisinin bir bileşeni hâline gelmesi beklenmektedir (Sargın&Dursun, 2023).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

İklim değişikliği ile mücadele, sera gazı emisyonlarının azaltılması ve sürdürülebilir üretim-tüketim uygulamalarına geçiş, günümüzde gıda sektörünün temel dönüşüm alanlarından biri hâline gelmiştir. Tarımsal üretim süreçlerinin çevresel etkileri kadar, gıda ürünlerinin pazarlanma biçimleri ve tüketicilere sunulan çevresel bilgilerin niteliği sürdürülebilirlik tartışmalarında önem kazanmaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada karbon nötr etiketlerinin gıda ürünleri pazarlamasındaki rolü sürdürülebilir pazarlama perspektifinden değerlendirilmiştir. Çalışmada sürdürülebilir tüketim eğilimleri, karbon nötr etiket kavramı, karbon ayak izi ve Net Zero yaklaşımı eksenindeki küresel gelişmeler ile bunların pazarlama üzerindeki etkileri bütüncül bir çerçevede ele alınmıştır. İncelenen literatür ve küresel uygulamalar, tüketicilerin çevresel sorunlara ilişkin farkındalık düzeylerinin artmasıyla birlikte satın alma kararlarında çevresel performansa daha fazla önem vermeye başladığını göstermektedir. Sürdürülebilir tüketim eğilimlerinin güçlenmesi, işletmeleri ürün özelliklerinin yanı sıra çevresel sorumluluklarını da pazarlama iletişiminin temel bir unsuru olarak sunmaya yöneltmektedir. Bu çerçevede karbon nötr etiketleri, tüketicilere ürünlerin çevresel etkileri hakkında bilgi sunan ve işletmelerin sürdürülebilirlik performansını görünür kılan stratejik araçlar olarak öne çıkmaktadır. Çalışma kapsamında değerlendirilen bulgular, karbon nötr etiketlerinin pazarlama açısından yalnızca çevresel bir iletişim aracı olmadığını aynı zamanda marka algısını güçlendirme, tüketici güveni oluşturma, premium fiyatlandırma fırsatı yaratma ve rekabet avantajı sağlama potansiyeline sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Çevresel duyarlılığı yüksek tüketici segmentlerinde, karbon temelli etiketlerin satın alma niyeti üzerinde olumlu etkiler oluşturabileceği görülmektedir. Bununla birlikte, bu etkinin ortaya çıkabilmesi tüketicilerin söz konusu çevresel iddiaları güvenilir ve doğrulanabilir bulmasına bağlıdır. Çevresel beyanların

belirsiz, ölçülemeyen veya doğrulanamayan biçimde sunulması ise tüketici güvenini zedeleyebilmekte ve yeşil aklama risklerini artırabilmektedir.

Küresel gelişmeler incelendiğinde, özellikle çok uluslu gıda işletmelerinin karbon ayak izi ve karbon nötr uygulamalarını marka stratejilerinin bir parçası hâline getirdiği görülmektedir. Avrupa Birliği başta olmak üzere gelişmiş pazarlarda çevresel etiketleme uygulamalarına yönelik düzenleyici baskıların artması, karbon temelli etiketlerin gelecekte yalnızca gönüllü pazarlama uygulamaları değil, aynı zamanda uluslararası ticarete rekabet koşullarını etkileyen önemli unsurlar hâline gelebileceğini göstermektedir. Bu durum, Türkiye gibi tarım ve gıda ürünleri ihracatında önemli potansiyele sahip ülkeler açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Türkiye açısından değerlendirildiğinde, karbon nötr etiketleme uygulamalarının özellikle Avrupa Birliği pazarına yönelik gıda ihracatında rekabet avantajı sağlayabilecek stratejik bir araç olduğu söylenebilir. Ancak bu sürecin etkili biçimde yönetilebilmesi için üretimden tedarik zincirine kadar karbon ölçüm ve raporlama altyapısının geliştirilmesi gerekmektedir. Özellikle küçük ve orta ölçekli gıda işletmelerinin karbon hesaplama, çevresel sertifikasyon ve sürdürülebilir marka yönetimi konularında teknik ve finansal olarak desteklenmesi önem taşımaktadır.

Bu doğrultuda şu öneriler geliştirilebilir: İlk olarak, karbon nötr ve karbon ayak izi etiketlerine yönelik ulusal standartların ve doğrulama mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir. İkinci olarak, tüketicilerin çevresel etiketleri doğru yorumlayabilmesi amacıyla çevresel farkındalık ve tüketici bilgilendirme faaliyetleri artırılmalıdır. Üçüncü olarak, gıda işletmelerinin sürdürülebilir üretim uygulamalarına geçişini teşvik edecek kamu destekleri ve yeşil finansman araçları yaygınlaştırılmalıdır. Sonuç olarak karbon nötr etiketleri, gıda ürünlerinin pazarlanmasında yalnızca çevresel bir sembol değil; sürdürülebilir marka yönetimi, tüketici ilişkileri ve uluslararası rekabet açısından stratejik öneme sahip çok boyutlu bir pazarlama aracıdır.

KAYNAKÇA

Aschemann-Witzel, J., & Peschel, A. O. (2019). Consumer perception of plant-based proteins: The value of source transparency for alternative protein ingredients. *Food Hydrocolloids*, 96, 20-28.

Bozpolat, C. (2021). Çevresel Kaygının ve Algılanan Pazar Etkisinin Yeşil Ürün Satın Alma Davranışındaki Rolü. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(24), 702-727. <https://doi.org/10.36543/kauibfd.2021.029>

Bumpus, A. G., & Liverman, D. M. (2008). Accumulation by decarbonization and the governance of carbon offsets. *Economic Geography*, 84(2), 127–155. <https://doi.org/10.1111/j.1944-8287.2008.tb00401.x>

Crippa, M., Solazzo, E., Guizzardi, D., Monforti-Ferrario, F., Tubiello, F. N., & Leip, A. (2021). Food systems are responsible for a third of global anthropogenic GHG emissions. *Nature Food*, 2(3), 198-209.

Edenbrandt A.K, Nordström J. (2023). The future of carbon labelling – Factors to consider. *Agricultural and Resource Economics Review*. 52(1):151-167. doi:10.1017/age.2022.29

Ecer, K., & Ülker, S. V. (2023). Sürdürülebilir Bir Geleceğe Doğru: Eko-Etiketlerin Tüketici Nörobilimi Bağlamında Değerlendirilmesi. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 8(22), 958-975. <https://doi.org/10.25204/iktisad.1343651>

Ersoy, N., & Budak, B. (2025). Sustainability logos and claims on food packaging and labels: The case of Türkiye. *PLOS ONE*, 20(12), <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0337813>

Fankhauser, S., Smith, S. M., Allen, M., Axelsson, K., Hale, T., Hepburn, C., ... & Wetzler, T. (2022). The meaning of net zero and how to get it right. *Nature Climate Change*, 12(1), 15-21.

Gay, A.S., Warden, J.M. & Lane, H. (2024). Climate labels and the restaurant industry: a qualitative study. *Environ Systems Decisions*, 44, 369–379 (2024). <https://doi.org/10.1007/s10669-023-09919-w>

Huang, L., Solangi, Y. A., Magazzino, C., & Solangi, S. A. (2024). Evaluating the efficiency of green innovation and marketing strategies for long-term sustainability in the context of Environmental labelling. *Journal of Cleaner Production*, 450, 141870.

Khan, F. M., Uddin, S. F., Anas, M., Kautish, P., & Thaichon, P. (2025). Personal values and sustainable consumerism: performance trends, intellectual structure, and future research fronts. *Journal of Consumer Behaviour*, 24(2), 734-770.

Li, H., & Lin, W. (2023). Would altruistic consumers place a higher value on sustainable foods? *Foods*, 12(19), 3701. <https://doi.org/10.3390/foods12193701>

Megha (2024) Determinants of green consumption: a systematic literature review using the TCCM approach. *Front. Sustain.* 5:1428764. doi: 10.3389/frsus.2024.1428764

Onurlubaş, E. (2019). Sosyal etki, çevresel duyarlılık ve çevresel bilincin yeşil ürün satın alma davranışı üzerindeki etkileri. *Türk Tarım Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 7(3), 447–457. <https://doi.org/10.24925/turjaf.v7i3.447-457.2403>

Pedersen, S., Benson, T., Tsalis, G., Futtrup, R., Dean, M., & Aschemann-Witzel, J. (2024). What consumers want in a sustainability food label: Results from online co-creation workshops in the United Kingdom, Ireland and Denmark. *Frontiers in Sustainability*, 4, 1342215. <https://doi.org/10.3389/frsus.2023.1342215>

Rondoni, A., & Grasso, S. (2021). Consumers behaviour towards carbon footprint labels on food: A review of the literature and discussion of industry implications. *Journal of Cleaner Production*, 301, 127031.

Sargın, S., & Akdoğan, Ş. (2022). Analysis of the antecedents of ecologically conscious consumer behavior and its effect on green purchase intention. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 379-402. 10.15659/ppad.15.2.1052867

Sargın, S., & Dursun, Y. (2023). Sürdürülebilir tüketim davranışı: Kavramsal bir değerlendirme. *Business & Management Studies: An International Journal*, 11(1), 400–412. <https://doi.org/10.15295/bmij.v11i1.2184>

Shang, W., Zhu, R., Liu, W., & Liu, Q. (2024). Understanding the Influences on Green Purchase Intention with Moderation by Sustainability Awareness. *Sustainability*, 16(11), 4688. <https://doi.org/10.3390/su16114688>

Sevin, H., & Onurlubaş, E. (2025). Yeşil Pazarlama Kapsamında Çevresel Kaygı, Çevresel Duyarlılık ve Algılanan Kalitenin Yeşil Ürün Satın Alma Niyeti Üzerine Etkisi. *Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 91-105.

Syed, S., Acquaye, A., Khalfan, M. M., Obuobisa-Darko, T., & Yamoah, F. A. (2024). Decoding sustainable consumption behavior: A systematic review of theories and models and provision of a guidance framework. *Resources, Conservation & Recycling Advances*, 23, 200232.

Tiboni-Oschilewski, O., Abarca, M., Santa Rosa Pierre, F., Rosi, A., Biasini, B., Menozzi, D., & Scazzina, F. (2024). Strengths and weaknesses of food eco-labeling: a review. *Frontiers in Nutrition*, 11, 1381135.

Trebbin, A., & Geburt, K. (2024). Carbon and Environmental Labelling of Food Products: Insights into the Data on Display. *Sustainability*, 16(24), 10876.

Wiedmann, T., & Minx, J. (2008). A definition of ‘carbon footprint’. *Ecological Economics Research Trends*, 1(2008), 1-11.

VERGİ TEMELLİ REFAH POLİTİKALARININ YÜKSELİŞİ: VERGİ HARCAMALARI ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Öğretim Üyesi Merve YOLAL

Kilis 7 Aralık Üniversitesi

merve.yolal@kilis.edu.tr - ORCID ID: 0000-0001-5980-5610

ÖZET

II. Dünya Savaşı sonrasında kurumsallaşan refah devleti modeli; sosyal koruma, gelir dağılımında adaletin sağlanması ve toplumsal refahın artırılması amacıyla büyük ölçüde doğrudan kamu harcamalarına dayalı mali bir yapı üzerine inşa edilmiştir. Ancak 1970’li yıllardan itibaren ortaya çıkan ekonomik krizler, küreselleşme süreci ve neoliberal politikaların yükselişi devletin ekonomik ve sosyal alandaki rolünün yeniden tanımlanmasına yol açmıştır. Bu dönüşüm sürecinde sosyal politika uygulamalarının finansmanında doğrudan kamu harcamaları yerine vergi sistemi aracılığıyla işleyen dolaylı müdahale araçları giderek daha fazla önem kazanmıştır. Özellikle vergi harcamaları modern refah devletlerinde sosyal ve ekonomik amaçların gerçekleştirilmesinde kullanılan alternatif bir kamu politikası aracı haline gelmiştir. Bu bağlamda çalışma, vergi temelli refah politikalarının yükselişini vergi harcamaları ekseninde kavramsal bir çerçevede incelemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda çalışmada refah devleti teorileri, neoliberal dönüşüm literatürü, vergi temelli refah yaklaşımı ve vergi harcamalarına ilişkin kuramsal tartışmalar kamu maliyesi perspektifinden değerlendirilmiştir. Ayrıca vergi harcamalarının kamu harcamalarıyla olan işlevsel benzerliği, sosyal politikadaki rolü ve devlet müdahalesinin dönüşen niteliği teorik olarak ele alınmıştır. Çalışma sonucunda, modern refah devletlerinde sosyal politika araçlarının giderek daha fazla vergi sistemi üzerinden yapılandırıldığı ve bu durumun refah devletinin mali mimarisinde önemli bir dönüşüme işaret ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte söz konusu dönüşümün mali saydamlığın zayıflaması, bütçe hakkının aşınması, demokratik denetimin sınırlandırılması ve vergi adaleti tartışmalarının derinleşmesi gibi çeşitli sorunları da beraberinde getirdiği anlaşılmıştır. Bu çerçevede çalışma, vergi harcamalarının yalnızca teknik mali araçlar olarak değil, refah devletinin dönüşen yapısını anlamada merkezi öneme sahip kurumsal ve siyasal mekanizmalar olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vergi Harcamaları, Refah Devleti, Sosyal Politika Araçları

THE RISE OF TAX-BASED WELFARE POLICIES: A CONCEPTUAL EVALUATION ON TAX EXPENDITURES

ABSTRACT

The welfare state model institutionalized after World War II was largely built upon a fiscal structure based on direct public expenditures, with the aim of ensuring social protection, achieving equity in income distribution, and enhancing societal welfare. However, beginning in the 1970s, economic crises, the globalization process, and the rise of neoliberal policies led to a redefinition of the state's role in the economic and social spheres. Within this transformation, indirect intervention mechanisms operating through the tax system, rather than direct public spending, increasingly gained importance in financing social policy practices. In particular, tax expenditures have emerged as an alternative public policy instrument employed to achieve social and economic objectives in modern welfare states. In this context, the study seeks to examine the rise of tax-based welfare policies within a conceptual framework centered on tax expenditures. Accordingly, welfare state theories, the literature on neoliberal transformation, the tax-based welfare approach, and theoretical debates on tax expenditures are evaluated from a public finance perspective. Furthermore, the functional similarity between tax expenditures and public spending, their role in social policies, and the evolving nature of state intervention are theoretically addressed. The study concludes that social policy instruments in modern welfare states are increasingly structured through the tax system, signaling a significant transformation in the fiscal architecture of the welfare state. Nevertheless, this transformation also entails various challenges, such as weakened fiscal transparency, erosion of budgetary rights, limitations on democratic oversight, and deepening debates on tax justice. Within this framework, the study demonstrates that tax expenditures should be regarded not merely as technical fiscal instruments but as institutional and political mechanisms of central importance for understanding the evolving structure of the welfare state.

Keywords: Tax Expenditures, Welfare State, Social Policy Instruments

1. GİRİŞ

II. Dünya Savaşı sonrasında kurumsallaşan refah devleti modeli; ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği, gelir dağılımında adaletin sağlanması ve toplumsal refahın artırılması amacıyla devletin ekonomik ve sosyal yaşama aktif müdahalesini esas alan bir yapı üzerine inşa edilmiştir. Bu dönemde sosyal güvenlik sistemleri, sağlık ve eğitim hizmetleri, sosyal transfer mekanizmaları ve kamusal destek programları refah devletinin temel araçları arasında yer almıştır. Sosyal politika uygulamaları büyük ölçüde doğrudan kamu harcamaları aracılığıyla yürütülmüştür. Özellikle Keynesyen iktisadi yaklaşımın etkisi altında şekillenen bu modelde kamu maliyesi yalnızca gelir toplama aracı olarak değil, aynı zamanda sosyal refahın yeniden dağıtımını sağlayan temel mekanizmalardan biri olarak değerlendirilmiştir (Musgrave & Musgrave, 1989). Bu yönüyle refah devleti piyasa mekanizmasının ortaya çıkardığı sosyal eşitsizlikleri azaltmayı amaçlayan kurumsal bir yeniden dağıtım sistemi niteliği taşımıştır.

Refah devletinin gelişim süreci yalnızca ekonomik gerekçelerle açıklanabilecek bir dönüşüm değildir. Aynı zamanda sosyal vatandaşlık anlayışının güçlenmesi, işçi sınıfının siyasal taleplerinin artması ve kapitalist sistemin toplumsal meşruiyet arayışı da bu süreci şekillendirmiştir. Marshall'a göre, sosyal vatandaşlık bireylerin yalnızca medeni ve siyasal haklara değil, aynı zamanda belirli bir refah düzeyine erişim hakkına da sahip olmasını ifade etmektedir (Marshall, 1950). Bu yaklaşım doğrultusunda devlet, piyasa ekonomisinin yarattığı eşitsizlikleri dengeleyen ve toplumsal bütünleşmeyi sağlayan temel aktörlerden biri haline gelmiştir.

Ancak 1970'li yıllardan itibaren yaşanan ekonomik krizler, petrol şokları, stagflasyon olgusu ve artan kamu açıkları refah devletinin mali sürdürülebilirliği konusunda ciddi tartışmaları beraberinde getirmiştir. Özellikle kamu harcamalarının büyümesi ve sosyal güvenlik sistemlerinin mali yükünün artması refah devletine yönelik eleştirilerin yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bu süreçte yükselişe geçen neoliberal politikalar çerçevesinde kamu harcamalarının sınırlandırılması, piyasa mekanizmasının güçlendirilmesi ve devletin ekonomik alandaki rolünün yeniden tanımlanması gerektiği savunulmuştur (Harvey, 2005). Böylece refah devletinin mali yapısı ve sosyal politika araçları önemli bir dönüşüm sürecine girmiştir.

Neoliberal dönüşüm süreci çoğu zaman devletin ekonomik alandan çekilmesi şeklinde yorumlansa da uygulamada daha karmaşık bir yapı ortaya çıkmıştır. Devlet müdahalesi tamamen ortadan kalkmamış; aksine daha dolaylı, daha düşük görünürlüğe sahip ve piyasa mekanizmasıyla daha uyumlu araçlar aracılığıyla yeniden yapılandırılmıştır. Bu noktada vergi harcamaları modern refah devletlerinde giderek daha fazla önem kazanan mali araçlardan biri haline gelmiştir. İstisna, muafiyet, indirim, vergi kredisi ve erteleme gibi uygulamalar aracılığıyla yatırım, istihdam, tasarruf, sosyal yardım ve gelir dağılımı gibi alanlarda devlet müdahalesini sürdürmeye devam etmiştir (Ağdemir & Abukan, 2020).

Vergi harcamaları ilk bakışta vergi yükünü azaltmaya yönelik teknik düzenlemeler olarak görülse de ekonomik sonuçları bakımından doğrudan kamu harcamalarına oldukça benzer etkiler doğurmaktadır. Çünkü devlet, belirli kişi veya gruplara sağladığı vergi avantajları aracılığıyla kamu gelirlerinden vazgeçmekte ve dolaylı biçimde kaynak transferi gerçekleştirmektedir. Bu nedenle vergi harcamaları kamu maliyesi literatüründe “örtük kamu harcaması” olarak değerlendirilmektedir (Surrey, 1973). Özellikle modern refah devletlerinde sosyal politika araçlarının giderek daha fazla vergi sistemi üzerinden yürütülmesi, literatürde “vergi temelli refah” (tax-based welfare) yaklaşımının gelişmesine neden olmuştur.

Bu bağlamda çalışma, vergi temelli refah politikalarının yükselişini vergi harcamaları ekseninde kavramsal bir çerçevede incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde refah devleti teorileri ve neoliberal dönüşüm literatürü açıklanmıştır. İkinci bölümde vergi temelli refah yaklaşımının ortaya çıkış süreci ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, vergi harcamalarına ilişkin kavramsal açıklamalara yer verilmiştir. Ayrıca vergi harcamalarının kamu harcamalarıyla olan işlevsel benzerliği, sosyal politikadaki rolü ve devlet müdahalesinin dönüşen niteliği teorik olarak ele alınmıştır. Dördüncü bölümde ise vergi harcamalarının mali ve siyasi yansımaları değerlendirilmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, refah devletlerinde sosyal politikaların giderek vergi sistemi üzerinden yürütüldüğünü ve bunun mali yapıda dönüşüm yarattığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle vergi harcamaları yalnızca teknik araçlar değil, refah devletinin dönüşümünü açıklayan temel kurumsal ve siyasal unsurlar olarak değerlendirilmektedir.

2. REFAH DEVLETİ TEORİLERİ VE SOSYAL POLİTİKANIN MALİ TEMELLERİ

Refah devleti, vatandaşların ekonomik ve sosyal refahını koruma ve geliştirme konusunda devletin merkezi bir rol üstlendiği bir kavramdır. Bu anlayış servetin, fırsatların ve kamu sorumluluğunun eşit dağılımına dayanmaktadır (Brad, 2012). Refah devleti kavramı farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. Kimi yaklaşımlar, devletin yalnızca temel gereksinimleri karşılamasıyla sınırlı bir sorumluluk yüklerken; kimi tanımlar ise eğitim, barınma ve sosyal hizmetler gibi geniş bir faaliyet alanını kapsayan daha kapsamlı bir rol öngörmektedir. Bu nedenle refah devleti dar kapsamlı müdahalelerden, geniş ölçekli sosyal politikaları içeren uygulamalara kadar uzanan bir yelpazede değerlendirilmektedir (Özdemir, 2022).

Bu çerçevede refah devletinin temel işlevleri üç ana düzeyde sınıflandırılmaktadır. İlk olarak, yoksullara yönelik sosyal yardım politikaları, gelir düzeyi belirli bir eşik altında olan bireylerin asgari yaşam standartlarını korumayı amaçlayan, çoğunlukla ihtiyaç testi esasına dayanan müdahaleleri kapsamaktadır. İkinci olarak, sosyal sigorta mekanizmaları, gelir güvencesi ve risk paylaşımı sağlayan emeklilik, işsizlik sigortası, sağlık ve sosyal hizmet sistemlerini içermekte olup, bireylerin yaşam döngüsü boyunca karşılaştıkları sosyal riskleri dengelemeyi hedeflemektedir. Üçüncü düzeyde ise refah devleti, makroekonomik istikrarın sağlanması, istihdam politikalarının yönlendirilmesi ve nüfusun genel refah düzeyinin artırılmasına yönelik daha geniş ölçekli ekonomik ve demografik müdahaleler aracılığıyla ekonomik sistemin bütününe etki eden bir yönetim kapasitesi sergilemektedir (Titmuss, 1958; Marshall, 1950; Pierson, 2006).

Refah devleti anlayışı, kapitalist ekonomik sistem içerisinde ortaya çıkan sosyal eşitsizlikleri azaltmayı amaçlayan kurumsal bir müdahale modelidir. Sanayi devrimi sürecinde ağır çalışma koşulları, düşük ücretler ve özellikle kadınlar ile çocukların maruz kaldığı yoğun baskılar, devletin müdahale etmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu dönemde devlet ekonomik ve toplumsal sorunlara doğrudan müdahale ederek 19. yüzyıldan itibaren rolünü ve etkinliğini giderek genişletmiştir. 1929'daki büyük ekonomik bunalımın ardından güç kazanan ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da yaygın biçimde uygulanan Keynesyen iktisat politikaları ise refah devletinin altın çağını başlatmıştır (Gümüş, 2018).

Refah devletini özgün bir yönetim modeli hâline getiren unsur, onu geçmişte tebaayı yönetmeye ve toplumsal refahı sağlamaya yönelik kurumsal-idari yapılardan ayıran yönetim anlayışıdır. Özellikle 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan ve 20. yüzyılda yaygınlaşan bu anlayış, ulusal ekonominin ve nüfusun ekonomik büyüme ile sosyal güvenlik hedefleri doğrultusunda yönlendirilmesine dayanmaktadır. Bu çerçevede refah devletini belirleyen temel unsur yalnızca toplumsal refahı artırma amacı değildir. Asıl belirleyici olan, bu amaca ulaşmak için kullanılan özgül yönetim teknikleri, araçları ve müdahale mekanizmalarıdır. Başka bir ifadeyle refah devleti kendine özgü araçları belirli toplumsal ve ekonomik alanlara uygulayan özel bir yönetim tarzını ifade etmektedir (Garland, 2014).

Briggs'e göre refah devleti, siyaset ve kamu yönetimi aracılığıyla örgütlü gücün piyasa mekanizmalarının işleyişini en az üç farklı biçimde değiştirmek amacıyla bilinçli olarak kullanıldığı bir yapıdır. İlk olarak, bireylere ve ailelere emek ya da mülklerinin piyasa değerinden bağımsız şekilde asgari gelir güvencesi sağlamaktadır. İkinci olarak, hastalık, yaşlılık ve işsizlik gibi sosyal risklerin yol açabileceği krizleri hafifletmek suretiyle güvensizliği azaltmaktadır. Üçüncü olarak ise, sınıf veya statü farkı gözetmeksizin tüm vatandaşlara

üzerinde uzlaşılan sosyal hizmetler alanında mümkün olan en yüksek standartları sunmaktadır (Briggs, 1961).

Refah devleti üzerine yapılan sosyolojik tartışmalarda ise iki temel ekol öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki, özellikle Britanya’da güçlü biçimde temsil edilen ‘uzlaşma’ ekolüdür. Bu görüşe göre refah devleti, sanayi devriminin 19. yüzyılda yol açtığı yoksulluk ve kötüleşen yaşam koşullarına verilen bilinçli bir yanıttır. İkinci yaklaşım ise Wilensky, Lebeaux ve Galbraith tarafından temsil edilen ‘endüstriyel toplum’ ekolüdür. Bu ekol, sosyal politikanın gelişimini açıklarken yüksek enerjili teknolojilerin ya da endüstriyel sistemin doğal ihtiyaçlarını ön plana çıkarır. Galbraith, modern teknolojinin belirli özellikleri nedeniyle ekonomik yapının — özellikle büyük şirketlerin yükselişi — ve devletin — işlevlerin genişlemesi ile kamu harcamalarının artışı — uyum sağlamaya mecbur kaldığını belirtmektedir (Gough, 1978).

Refah devleti literatüründe önemli bir yere sahip olan Esping-Andersen ise, refah rejimlerini liberal, muhafazakâr ve sosyal demokrat modeller olmak üzere üç temel kategoriye ayırmaktadır (Esping-Andersen, 1990). Bu sınıflandırma devletin refah üretimindeki rolü, piyasa ile ilişkisi ve sosyal hakların dağıtım biçimi üzerinden şekillenmektedir. Esping-Andersen’a göre refah rejimleri, bireylerin piyasaya bağımlılık düzeyini azaltma kapasitesi ve toplumsal eşitsizlikleri yeniden üretme biçimleri açısından farklılaşmaktadır. Bu çerçevede devlet sosyal politika aracılığıyla bireylerin yaşam risklerini yönetmede temel bir kurumsal aktör olarak konumlanmaktadır (Kaymaz, 2022).

Esping-Andersen’ın liberal refah devleti modelinde, kaynak dağılımında piyasa mekanizması belirleyici rol oynamakta, devletin refah sağlayıcı fonksiyonu ise sınırlı ve seçici bir yapıda kalmaktadır. Sosyal yardımlar genellikle ihtiyaç testi esasına dayanmakta ve düşük gelirli gruplarla sınırlı kalmaktadır. Bu modelde temel amaç, gelir eşitsizliğini kapsamlı biçimde azaltmak yerine yalnızca aşırı yoksulluğun önlenmesidir. Refah politikaları çalışma teşvikini zayıflatmayacak şekilde tasarlanmakta ve refah bağımlılığını azaltmaya odaklanmaktadır. Bu nedenle ekonomik etkinliğin korunması liberal refah rejiminin temel önceliği olarak öne çıkmaktadır (Ülgen & Arda Özalp, 2017).

Esping-Andersen’ın muhafazakâr refah devleti modeli, sanayi sonrası dönemde sosyal hakların büyük ölçüde mesleki statü ve çalışma ilişkileri üzerinden şekillendiği bir yapıya dayanmaktadır. Bu modelde sosyal koruma mekanizmaları, bireylerin piyasaya bağımlılığını azaltmaktan ziyade mevcut toplumsal hiyerarşileri ve statü farklılıklarını yeniden üretme eğilimindedir. Sosyal haklar çoğunlukla istihdam geçmişi ve prim katkısı esasına göre belirlenmekte, bu nedenle refah sistemi parçalı ve mesleki temelli bir yapı arz etmektedir. Ayrıca aile kurumu sosyal risklerin yönetiminde merkezi bir rol üstlenerek devletin refah üretimindeki tamamlayıcı aktörlerinden biri haline gelmektedir (Esping-Andersen, 1990).

Son olarak sosyal demokrat refah devleti modeli ise refah üretiminde devletin merkezi bir rol üstlendiği ve sosyal hakların evrensellik ilkesi çerçevesinde tüm vatandaşlara geniş kapsamda sunulduğu bir yapıyı ifade etmektedir. Bu modelin temel amacı yalnızca yoksulluğun azaltılması değil, aynı zamanda gelir eşitsizliğinin yapısal düzeyde azaltılması ve bireylerin piyasa bağımlılığının önemli ölçüde düşürülmesidir. Eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi temel hizmetler büyük ölçüde kamu tarafından finanse edilmekte; aktif istihdam politikaları, güçlü sendikal yapı ve yüksek düzeyde vergilendirme sistemi bu modelin karakteristik unsurları arasında yer almaktadır (Esping-Andersen, 1990).

Genel olarak değerlendirildiğinde, refah devleti anlayışı ekonomik ve toplumsal faaliyetlerin kolektif bir çerçevede düzenlenmesini esas almaktadır. Bu doğrultuda risklerin yönetimi, sağlık hizmetlerinin sunulması, yoksulluğun azaltılması, istihdamın korunması ve hane halkı gelirin güvence altına alınması gibi temel işlevler, bireysel sorumluluk alanından çıkarılarak kamusal ve toplumsal düzeyde yerine getirilmesi gereken görevler hâline dönüşmektedir (Garland, 2014). Refah devletinin mali yapısı aynı zamanda siyasal meşruiyet üretme işlevi de taşımaktadır. Çünkü sosyal harcamalar yalnızca ekonomik destek mekanizmaları değil, aynı zamanda toplumsal bütünleşmeyi güçlendiren kurumsal araçlar olarak görülmektedir. Bu nedenle refah devletinin mali kapasitesi devletin sosyal politika üretme kapasitesiyle doğrudan ilişkilidir.

3. NEOLİBERAL DÖNÜŞÜM VE VERGİ TEMELLİ REFAH YAKLAŞIMININ YÜKSELİŞİ

Neoliberal dönüşüm süreci, refah devletinin 1975 sonrası dönemde geçirdiği yapısal değişimlerin temel belirleyicisi olmuştur. Bu dönüşümü anlamlandırabilmek için refah devletinin tarihsel gelişimini kısaca dört dönem halinde ele almak gerekmektedir. İlk dönem, 1880 öncesini kapsayan ve sosyal politika uygulamalarının oldukça sınırlı kaldığı kapitalizm öncesi süreçtir. İkinci dönemde, sanayileşmenin yarattığı sosyal sorunlarla birlikte devlet müdahaleleri artmış ve özellikle Bismarck dönemi Almanyası'nda modern refah uygulamalarının ilk örnekleri ortaya çıkmıştır. Üçüncü dönem olan 1945-1975 yılları Keynesyen politikaların etkisiyle sosyal harcamaların genişlediği ve refah devletinin kurumsal olarak güçlendiği “altın çağ” olarak kabul edilmektedir. Son dönem olan 1975 sonrası süreçte ise ekonomik krizler, küreselleşme ve neoliberal politikalar refah devletinin dönüşümüne yol açmış; sosyal politika araçları ve devletin ekonomideki rolü yeniden şekillenmiştir (Gümü, 2018).

Refah devletinin teorik temelini oluşturan en önemli iktisadi çerçevelerden biri Keynesyen yaklaşımdır. Keynes'e göre toplam talep yetersizliği ekonomik durgunlukların temel nedenini oluşturmakta ve bu nedenle devletin maliye politikaları aracılığıyla ekonomiye aktif biçimde müdahale etmesi gerekmektedir. Bu yaklaşım doğrultusunda kamu harcamaları yalnızca ekonomik büyümeyi destekleyen araçlar değil, aynı zamanda gelir dağılımını iyileştiren yeniden dağıtım mekanizmaları olarak da değerlendirilmiştir. Bu çerçevede klasik maliye yaklaşımında tarafsız kabul edilen maliye politikası Keynesyen refah devleti anlayışıyla birlikte aktif bir sosyal politika aracına dönüşmüştür. Özellikle artan oranlı vergilendirme ve sosyal transfer harcamaları gelir dağılımında adaletin sağlanmasında temel araçlar olarak öne çıkmıştır. Bu nedenle refah devleti yalnızca bir sosyal politika modeli değil, aynı zamanda yeniden dağıtım işlevi güçlü bir mali yapı olarak da değerlendirilmektedir (Musgrave & Musgrave, 1989).

1970'li yıllardan itibaren yaşanan petrol krizleri, ekonomik durgunluk ve yüksek enflasyon refah devletinin mali sürdürülebilirliğine yönelik tartışmaları yoğunlaştırmıştır. Bu dönemde kamu harcamalarının artan mali yükü ve refah politikalarının ekonomik etkinliği sorgulanmaya başlanmıştır. Özellikle yoksulluk, işsizlik ve güvencesizlik gibi yapısal sorunların devam etmesi, toplumsal eşitsizliklerin tamamen giderilememesi, kamu müdahalesinin bürokratik yapıyı genişletmesi ve refah harcamalarının mali açıdan sürdürülemez hale gelmesi bu eleştirilerin temelini oluşturmuştur (Alp, 2009). Bu gelişmeler, devletin ekonomik alandaki

rolünün yeniden tartışılmasına yol açarak neoliberal yaklaşımın yükselişine zemin hazırlamıştır.

Neoliberalizm, klasik liberal düşünce geleneği ve neoklasik iktisat üzerine inşa edilen bir politika yaklaşımıdır. Liberal düşünce, bireysel hakların korunmasını ve devletin yetkilerinin sınırlandırılmasını siyasi ve ekonomik özgürlüklerin temel koşulu olarak görürken; neoliberal yaklaşım bu çerçeveyi piyasa mekanizmasının etkinliği üzerine yeniden kurgulamaktadır. Milton Friedman gibi parasalcı iktisatçılar, piyasa mekanizmasının etkinliğini vurgulayarak devlet müdahalesinin asgari düzeyde tutulması gerektiğini savunmuştur. Bu yaklaşımda devletin temel işlevleri; hukuk düzenini sağlamak, özel mülkiyet haklarını korumak, istikrarlı bir parasal yapı oluşturmak ve piyasa başarısızlıklarının görüldüğü alanlarda (kamu malları ve dışsallıklar gibi) sınırlı müdahalelerde bulunmaktır (Friedman, 1962; Gökcek, 2023).

Bununla birlikte neoliberal dönüşüm süreci, devletin tamamen geri çekilmesi anlamına gelmemiştir. Harvey'in de belirttiği üzere neoliberalizm, devlet müdahalesinin ortadan kalkmasından ziyade, piyasa dostu araçlarla yeniden yapılandırılmasını ifade etmektedir (Harvey, 2005). Bu çerçevede devlet sosyal politika alanından çekilmemiş, ancak müdahale biçimlerini değiştirmiştir. Doğrudan kamu harcamaları yerine vergi sistemi üzerinden işleyen dolaylı müdahale araçları önem kazanmıştır. Bu dönüşümün önemli bir boyutunu vergi temelli refah yaklaşımı oluşturmuştur. Söz konusu yaklaşım, sosyal politika uygulamalarının giderek daha fazla vergi sistemi aracılığıyla yürütüldüğünü ileri süren kuramsal bir çerçeve sunmaktadır. Bu kapsamda devlet, doğrudan sosyal transferler yerine vergi indirimleri ve vergi avantajları yoluyla belirli toplumsal kesimleri desteklemektedir. Böylece sosyal politika hedefleri korunurken, müdahale biçimi piyasa dostu bir yapıya bürünmektedir.

Vergi temelli refah yaklaşımı, devletin sosyal politika hedeflerini doğrudan bütçe harcamaları yerine vergi sistemi içerisindeki ayrıcalıklı düzenlemeler aracılığıyla gerçekleştirmeye yöneldiğini ileri sürmektedir. Howard'a göre modern devletler sosyal müdahalelerini bütçe sistemi dışında daha düşük görünürlüğe sahip mekanizmalar aracılığıyla yürütmeye başlamıştır. Vergi sistemi üzerinden yürütülen bu tür sosyal politikalar "gizli refah devleti"nin temel bileşenlerinden biridir. Howard'a göre, vergi harcamalarının doğrudan sosyal harcamalara kıyasla daha az görünür olması devlet müdahalesinin kamuoyu algısında daha sınırlı görünmesini sağlamaktadır (Howard, 1997). Bu çerçevede devlet, sosyal müdahalelerini doğrudan harcamalar yerine vergi sistemi içerisindeki dolaylı teşvik mekanizmaları aracılığıyla sürdürmektedir. Dolayısıyla, refah politikaları tamamen ortadan kalkmamakta; yalnızca mali araçları ve müdahale biçimleri dönüşmektedir. Bu dönüşüm ise mali saydamlık, bütçe hakkı, demokratik hesap verebilirlik ve vergi adaleti gibi alanlarda yeni tartışmalar ortaya çıkarmaktadır.

4. VERGİ HARCAMALARI VE DEVLET MÜDAHALESİNİN DÖNÜŞEN NİTELİĞİ

Vergi harcaması kavramı ilk kez Stanley Surrey tarafından sistematik biçimde ele alınmıştır. Surrey'e göre vergi harcamaları, normal vergi sisteminden sapma oluşturan ve belirli kişi ya da gruplara ekonomik avantaj sağlayan düzenlemelerdir (Surrey, 1973). Surrey, vergi harcamalarının doğrudan bir "kamu harcaması programı" gibi ele alınması durumunda çoğunun etkisiz destek mekanizmaları olarak görüleceğini ve bu nedenle kaldırılabilirliğini savunmuştur. Ona göre vergi harcamaları, "ideal gelir vergisi sistemi"nden sapmaları temsil etmektedir (Güler, 2025). Başka bir deyişle, vergi harcamaları vergi mevzuatı içinde yer almakla birlikte aslında klasik bir vergi düzenlemesi niteliği taşımayan uygulamalardır. Toplam

vergi yükünü azaltarak mükelleflere avantaj sağlar, ancak özünde kamu harcama programlarının gizlenmiş bir biçimidir (Ferhatoğlu, 2005).

Vergi harcamaları, çeşitli sosyal ve ekonomik politikalar doğrultusunda belirli mükellef gruplarına veya faaliyetlere sağlanan indirim ve teşvikler nedeniyle kamu gelirinde ortaya çıkan kayıpları ifade etmektedir. Bu uygulamalar vergi matrahını daraltan ya da ödemeyi ileri bir tarihe erteleyen düzenlemelerden oluşur. Söz konusu destekler; istisna, indirim, erteleme, kredi veya ayrıcalıklı oranlar şeklinde karşımıza çıkabilir. Dolayısıyla, vergi harcamaları mükellefler için vergi yükünü azaltırken, devlet açısından gelir kaybı anlamına gelmektedir (Karaş & Hayrullahoğlu, 2021). Bir düzenlemenin vergi harcaması sayılabilmesi için belirli sosyal veya ekonomik bir amaca hizmet etmesi, bu amaç doğrultusunda kanunen veya yetki çerçevesinde tahsil edilmeyen bir verginin bulunması ve bunun sonucunda bazı mükelleflerin ayrıcalıklı şekilde hiç vergi ödememesi ya da daha az vergi ödemesi gerekir. Eğer düzenleme yalnızca belirli bir mükellef grubuna değil tüm mükelleflere yönelik genel bir uygulama içeriyorsa vergi harcaması olarak değerlendirilemez. Örneğin, bir vergi kanununda oran indirimi tüm mükelleflere koşulsuz olarak uygulanabiliyorsa bu vergi harcaması olarak kabul edilmemektedir (HMB, 2018).

Bu noktada vergi harcamalarının iki temel unsuru öne çıkmaktadır. İlk olarak, bu uygulamaların varlık sebebi ‘belirli bir sosyal ya da ekonomik hedef’in bulunmasıdır (Saraç, 2010). Buna göre devlet, vergilemenin mali amaçları dışında sosyal ve ekonomik hedeflere ulaşmak için vergi muafiyetleri, istisnalar, indirimler, oran düşüşleri ve ertelemeler gibi vergi harcamalarına başvurur. Bu uygulamalar aslında elde edilmesi beklenen vergi gelirinden vazgeçilmesi anlamına gelmekte ve mali olmayan amaçlarla vergilendirmenin bir yansımasını oluşturmaktadır. Hükümetlerin belirli dönemlerde vergi tahsilatından bilinçli olarak feragat etmesinin nedeni, kısa vadede mali hedefleri ikinci plana atarak, uzun vadede daha etkin bir mali yapı kurmaya zemin hazırlamaktır (Yoruldu, 2021).

Vergi harcamalarının ikinci unsuru ise vergilerin normatif yapısını belirleyen hükümlerdir ve bunlar bir verginin varlığı ile uygulanması için zorunlu unsurlardır. Bu unsurlar; vergi konusu, matrah, vergileme dönemi, tarife ve oranlar, vergileme yetkisinin kapsamı ile muafiyet ve istisnaların düzeyidir (Karakuş Kılıcı ve Karaca, 2019). Başka bir deyişle, vergi harcamalarının ikinci unsuru tahsilattan vazgeçmedir ve bu durum standart vergi yapısından bir sapma olarak değerlendirilir. Bu unsur, vergi harcamalarının etkilerinin ortaya çıkabilmesi için ön koşul niteliği taşır. Bu nedenle, devletin belirli sosyal veya ekonomik amaçlar doğrultusunda vergi gelirinden bilinçli olarak feragat etmesi vergi harcamasının temelini oluşturur (Karaş & Hayrullahoğlu, 2021).

Vergi harcamalarının uygulanmasının arkasında, bunların meşru gerekçelere dayandığına dair bir algı bulunmaktadır. Devlet müdahalesinin gerekli olduğu varsayıldığında — örneğin piyasa başarısızlıkları ya da erdemli mallar söz konusu olduğunda — vergi harcamaları belirli koşullar altında politika hedeflerine ulaşmada en etkili, hatta en uygun araçlar olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, vergi harcamalarının sağladığı kolaylıklar aşağıdaki şekilde sıralanabilir (OECD, 2010);

- Bazı kamu politikası hedeflerine ulaşmak geleneksel devlet harcama programları aracılığıyla yürütüldüğünde idari açıdan oldukça maliyetli olabilir. Vergi harcamaları ise genellikle ödenmesi gereken vergilerde bir indirim şeklinde uygulandığından,

devlet kurumlarının ayrı bir program tasarlaması, yönetmesi ve ödemeleri gerçekleştirmesi için ek idari çaba harcamasına gerek kalmaz. Bu yönüyle vergi harcamaları kamu yönetimi açısından daha pratik ve düşük maliyetli bir araç olarak değerlendirilebilir.

- Gelir üzerinden yapılan indirimler veya muafiyetler bireylerin vergi ödeme kapasitesini doğru biçimde yansıtmak ya da gelirin gerçekçi şekilde ölçülmesini sağlamak amacıyla gerekçelendirilebilir. Ancak, vergi harcaması kavramının birçok uygulamasında bu tür düzenlemeler doğrudan bir vergi gideri olarak değil, vergi sisteminin yapısal unsurları arasında değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, vergi harcamaları kapsamında uygulanan indirimler ya da muafiyetler yalnızca mali yükümlülükleri azaltmakla kalmamakta, aynı zamanda vergi sisteminin adil ve dengeli işleyişine destek veren yapısal özellikler olarak da kabul edilmektedir.
- Emeklilik tasarrufları veya sağlık hizmetleri gibi alanlarda sağlanan sübvansiyonlar bireylerin tercihleri açısından oldukça geniş bir çeşitlilik gösterebilir. Bu tür kararların doğrudan bir harcama kurumu tarafından yönetilmesi kimi zaman gereksiz veya uygun olmayan bir müdahale olarak değerlendirilebilir. Vergi harcamaları ise bu noktada daha esnek bir çözüm sunarak basit raporlama ve doğrulama süreçleri sayesinde kamu politikalarının uygulanmasını kolaylaştırabilir.
- Vergi harcamaları uygulamada daha fazla esneklik sağlayarak bireylerin veya kurumların kaynaklara daha hızlı erişmesine imkân tanımaktadır. Örneğin, projelerin seçimine devletin doğrudan müdahale etmemesi bireylerin ve kurumların kendi ihtiyaçlarına uygun çözümler geliştirmesine olanak tanıyan önemli bir avantajdır. Literatürde de bu tür programların bireylerin davranışlarını yönlendirmede doğrudan sübvansiyonlara kıyasla daha etkili olabileceği kabul edilmektedir. Böylece vergi harcamaları hem idari yükü azaltan hem de politika hedeflerine ulaşmada daha verimli sonuçlar doğuran bir araç olarak öne çıkmaktadır (Caiumi, 2011).

Vergi harcamaları teknik olarak vergi yükünü azaltan düzenlemeler olarak görünse de ekonomik sonuçları bakımından kamu harcamalarına benzer etkiler doğurmaktadır. Devlet, belirli gruplara sağladığı vergi avantajları aracılığıyla kamu gelirlerinden vazgeçmekte ve dolaylı biçimde kaynak transferi gerçekleştirmektedir. Bu nedenle vergi harcamaları kamu maliyesi literatüründe “örtük kamu harcaması” olarak değerlendirilmektedir (Değirmenci, 2025). Literatürde örtük kamu harcaması olarak tanımlanan bu uygulamalar pratikte hükümetlerin doğrudan bütçe harcamaları dışında kamu politikalarını finanse etme yollarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hükümetler çoğunlukla politikalarını finanse etmek için doğrudan bütçe harcamalarını kullanmaktadır. Ancak vergi harcamaları resmi bütçe sınırlarının dışında kalan ve kamu politikalarının uygulanmasında sıkça başvurulmuş bir yöntemdir. Vergi harcamaları kimi zaman belirli sosyal ya da ekonomik amaçlara ulaşmak için, kimi zaman da doğrudan devlet destekleri (hibe, kredi veya garanti gibi) yerine kullanılan bir politika aracı olabilmektedir. Bu durumda, söz konusu uygulamaların hem avantajları hem de sakıncaları dikkatle gözden geçirilmelidir (Swift vd., 2004).

Nitekim vergi harcamalarının birçok durumda doğrudan bütçe harcamalarının yerine geçebilen bir mali araç niteliği taşıması, bu iki politika mekanizmasının karşılaştırmalı biçimde değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Vergi harcamaları ile doğrudan kamu harcamaları arasında amaç bakımından önemli benzerlikler bulunmaktadır. Her iki araç da belirli ekonomik ve sosyal hedeflerin gerçekleştirilmesini amaçlamakta; yatırım, istihdam, gelir dağılımı ve

sosyal koruma gibi alanlarda kamu müdahalesinin aracı olarak kullanılmaktadır. Devlet, doğrudan harcamalar yoluyla kaynak transferi yapabildiği gibi vergi avantajları aracılığıyla da belirli grupları destekleyebilmektedir (Öncel & Demirel, 2024). Örneğin yatırım teşvikleri, eğitim harcamalarına yönelik vergi indirimleri veya sosyal amaçlı vergi kredileri ekonomik sonuçları bakımından doğrudan transfer mekanizmalarına benzer etkiler yaratmaktadır. Bu nedenle vergi harcamaları yalnızca teknik vergi düzenlemeleri olarak değil, kamu maliyesinin yeniden dağıtım araçlarından biri olarak değerlendirilmelidir.

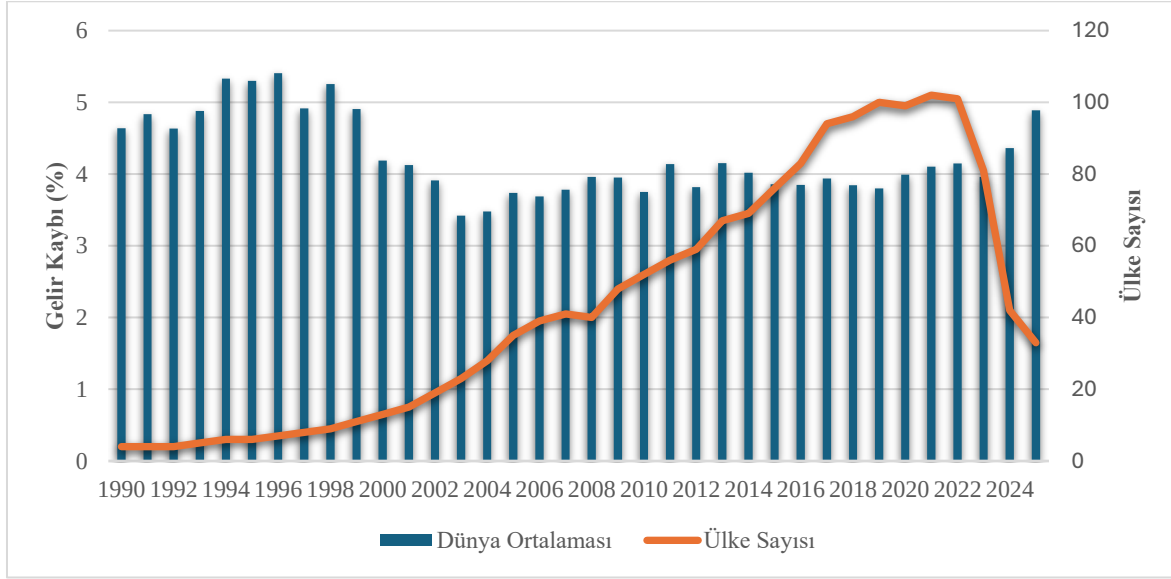
Bununla birlikte iki araç arasında önemli yapısal farklılıklar da bulunmaktadır. Devletin doğrudan harcamaları en şeffaf araçlardan biridir. Çünkü her harcama yasama organının onayına tabidir. Bu nedenle, bütçe kabul edilmeden önce programların maliyeti, kaynak kullanımındaki etkinliği ve işleyiş verimliliği ayrıntılı biçimde ve çoğu ülkede kamuya açık şekilde değerlendirilir. Buna karşılık, vergi harcamaları aynı denetim mekanizmalarına sahip değildir. Çoğu zaman kapsamlı bir inceleme yapılmaz, gerçek maliyetler ise kaybedilen gelir şeklinde gizlenir. Üstelik bu gelir kaybı tahmin edilse bile ölçülmesi güçtür. Tahsis ve operasyonel verimlilik konuları da karar süreçlerinde nadiren dikkate alınır. Bu nedenle, yeterli kontrol sağlanmadığında vergi harcamaları mali fırsatçılığa zemin hazırlayabilir (Swift vd., 2004).

Vergi harcamaları ile doğrudan harcamalar arasındaki farklılıklar aşağıdaki gibi özetlenebilir (Güler, 2025);

- **Basitlik ve karmaşıklık:** Vergi harcamaları sistemin içinde yer aldığı için daha basit görünür; doğrudan harcamalar ise farklı tercihler nedeniyle daha karmaşıktır.
- **Yönetim maliyeti:** Vergi harcamalarının idari maliyetleri kapsamına göre değişkenlik gösterirken, doğrudan harcamalarda maliyetler daha istikrarlıdır.
- **Suistimal riski:** Vergi harcamaları vergi kaçınma ve kaçakçılığa zemin hazırlayabilir; doğrudan harcamalarda ise farklı türden suistimaller ortaya çıkabilir.
- **İstikrar ve esneklik:** Vergi harcamaları istikrarlı olmakla birlikte durağanlık yaratabilir; doğrudan harcamalar ise bütçe ile birlikte yürütüldüğünden daha esnektir.
- **Şeffaflık ve denetim:** Vergi harcamaları otomatik yapısı nedeniyle şeffaflık açısından sorun yaratmaz; doğrudan harcamalar ise meclis denetimine tabidir.
- **Belirsizlik ve bütçe dengesi:** Vergi harcamalarının gerçek boyutu uygulama sırasında ortaya çıktığından belirsizlik yaratabilir; doğrudan harcamalar ise önceden planlanıp denetlenebilir.
- **Etkinlik:** Vergi harcamaları doğrudan harcamalara göre daha etkin olup tercihlerde daha az sapma yaratır.
- **Maliyet dağılımı:** Vergi harcamalarının maliyeti vergi mükellefleri üzerinde kalırken, doğrudan harcamalar daha adil bir dağılıma imkân tanır.

Vergi harcamalarının ekonomik büyüklük içindeki göreceli önemini değerlendirmek amacıyla “Küresel Vergi Harcamaları Veritabanı’ndan” (Global Tax Expenditures Database) elde edilen gelir kaybı (revenue forgone) GSYİH’nın yüzdesi olarak grafik 1’de sunulmuştur. Ayrıca grafikte, veri kapsamındaki ülke sayısındaki değişim de birlikte gösterilmiştir. Böylece, ülkeler arası karşılaştırılabilirlik artırılarak, vergi temelli refah politikalarının makroekonomik düzeydeki ağırlığı daha görünür kılınmaktadır.

Grafik 1: 1990-2025 Yılları Arasında Vergi Harcamalarına Bağlı Gelir Kaybı (GSYİH’nın %)

Kaynak: GTED, 2026

Grafik 1'e bakıldığında, 1990'ların başında %4,6 civarında başlayan vergi harcamaları oranı 1994-1996 döneminde %5,3-5,4 bandına yükselerek refah devletinin dolaylı genişleme fazını işaret etmektedir. Bu dönem, Soğuk Savaş sonrası yeniden yapılanma süreci ve sosyal politika araçlarının çeşitlenmesi ile birlikte değerlendirildiğinde, refah devletinin yalnızca doğrudan transferler üzerinden değil, aynı zamanda vergi sistemi içinde gizlenmiş sübvansiyon mekanizmalarıyla da genişlediğini göstermektedir. Bu durum, Esping-Andersen'in refah rejimleri tipolojisinde tanımlanan devlet müdahalesinin biçimsel değişimini göstermektedir.

1997 sonrası dönemde oranların belirgin biçimde gerileyerek 2003 yılında %3,4 seviyesine kadar düşmesi, neoliberal mali yönetim paradigmasının kurumsallaşmasıyla örtüşmektedir. Bu dönem, neo-liberal ekonomi politikaları çerçevesinde yapısal uyum programlarının ve vergi tabanını genişletme odaklı reformların etkisiyle devletin doğrudan ve dolaylı harcama kanallarını disipline etmeye yöneldiği bir evredir. Ancak burada kritik olan husus, vergi harcamalarının ortadan kalkmaması, yalnızca optimizasyon ve rasyonalizasyon sürecine tabi tutulmasıdır. Bu, neoliberal devletin "geri çekilme" değil, yeniden yapılandırılmış müdahale kapasitesi ürettiğini göstermektedir.

2004 sonrası dönem, oranların %3,4-4,1 bandında görece yatay seyrettiği ancak ülke kapsamının 28'den 100'e yükseldiği bir fazdır. Bu durum, vergi harcamalarının niceliksel artışından ziyade kurumsal difüzyonuna işaret eder. Neoliberal dönüşüm literatürü açısından bu faz, paradoksal bir sonucu ortaya koymaktadır. Devlet küçülmemekte, aksine vergi sistemi içinde daha sofistike ve teknik araçlarla yeniden genişlemektedir. Vergi harcamaları bu bağlamda, doğrudan kamu harcamalarının yerine geçen "gölge refah devleti" mekanizması olarak işlev görmektedir. Bu dönemde gözlenen yatay seyir refah devleti ile neoliberal mali disiplin arasında bir denge rejimi oluştuğunu düşündürmektedir. Devlet, bir yandan bütçe disipliniyi korurken diğer yandan vergi harcamaları yoluyla seçici refah üretimini sürdürmektedir.

2021 ve sonrasında oranların yeniden %4 bandının üzerine çıkması, neoliberal mali rejimin kriz karşısında esneklik ürettiğini göstermektedir. COVID-19 şoku, enerji krizleri ve sosyal koruma

ihtiyacındaki artış vergi harcamalarını yeniden konjonktürel bir refah politikası aracına dönüştürmüştür. 2024-2025 döneminde %4,36'dan %4,88'e doğru yükseliş yalnızca geçici bir kriz tepkisi değil, aynı zamanda refah devleti taleplerinin yeniden güçlendiği bir yapısal baskıya işaret etmektedir. Bu noktada neoliberal mali mimarının “katı disiplin” karakterinden ziyade krizlere uyarlanabilir esnekliği öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak, modern refah devletlerinde sosyal politika araçlarının giderek daha fazla vergi sistemi üzerinden yürütülmesi devlet müdahalesinin niteliğinde önemli bir dönüşüm yaşandığını göstermektedir. Küresel verilere de bakıldığında, vergi harcamalarının GSYH'ye oranının yaklaşık %4 civarında istikrar kazandığı anlaşılmaktadır. 1990'larda gözlenen artış eğilimi refah devletinin genişlemesine işaret ederken, 2000'li yıllarda mali disiplin politikalarıyla birlikte görece bir daralma yaşanmıştır. 2010 sonrası dönem ise vergi harcamalarının kurumsallaştığı ve çok sayıda ülkeye yayıldığı bir fazı temsil etmektedir. 2020 sonrası dönemde ise özellikle kriz temelli mali politikaların etkisiyle yeniden yükseliş eğilimi gözlenmektedir.

5. VERGİ HARCAMALARININ MALİ VE SİYASAL YANSIMALARI

Vergi temelli refah politikalarının yaygınlaşması ve bu politikaların temel araçlarından biri olan vergi harcamalarının artan kullanımı refah devletinin mali yapısında önemli dönüşümlere yol açmaktadır. Sosyal politika araçlarının giderek bütçe dışı mekanizmalar üzerinden yürütülmesi kamu maliyesi literatüründe yeni tartışma alanları ortaya çıkarmaktadır. Bu tartışmaların merkezinde mali şeffaflık sorunu yer almaktadır. Vergi temelli düzenlemeler, doğrudan bütçe harcamalarına kıyasla daha düşük siyasi görünürlük ve maliyet algısı yaratmaktadır. Bu durum, söz konusu düzenlemelerin bütçe süreci dışında değerlendirilmesiyle birlikte kamuya olan gerçek maliyetlerinin daha az görünür hale gelmesine neden olmaktadır. Ayrıca vergi harcamalarının doğrudan harcama programlarına kıyasla daha sınırlı denetim mekanizmalarına tabi olması mali kontrol süreçlerini zayıflatmaktadır (Caiumi, 2011). Sonuç olarak, vergi harcamalarının artan kullanımı kamu mali yönetiminde şeffaflık ilkesini zayıflatmakta ve vergi sisteminin görünürlüğünü azaltmaktadır.

Bunun yanı sıra vergi harcamalarının demokratik hesap verebilirlik açısından da çeşitli sorunlar yarattığı ileri sürülmektedir. Doğrudan kamu harcamaları parlamenter denetime tabi iken, vergi harcamaları çoğu zaman bütçe tartışmalarının dışında kalabilmektedir. Bu durum bütçe hakkının aşınmasına ve kamu mali yönetiminde denetim kapasitesinin zayıflamasına yol açabilmektedir (Jung, 2025). Bunun yanı sıra, vergi harcamaları vergi mevzuatını daha karmaşık hale getirerek yönetim maliyetlerini artırmakta ve yolsuzluk ihtimalini güçlendirmektedir. Her ne kadar geniş kitlelere yönelik sosyal destek sağlama gibi bazı politika hedeflerinde etkili olabilse de, iş ve yatırım teşvikleri aracılığıyla ekonomik büyümeyi destekleme konusunda çoğunlukla maliyetli ve verimsiz kalır. Bu tür teşvikler, ülkeler arasında “dibe doğru yarış” olarak adlandırılan rekabeti tetikleyerek kamu gelirlerini azalmasına neden olmakta ve temel kamu hizmetlerine ayrılacak kaynakları sınırlandırabilmektedir (Çiçek, 2025).

Vergi harcamalarının yanlış sınıflandırılması sorunu ise kamu harcamalarının, vergi yükünün ve bütçe açığının gerçekte olması gerekenden daha yüksek görünmesine yol açabilmektedir. Bu durum, devlet kaynaklarının vergi harcamaları lehine verimsiz biçimde kullanılmasına neden olmaktadır. Ayrıca, verimsiz vergi harcamaları nedeniyle kaybedilen gelirler aslında bütçe açığını azaltmak ya da vergi oranlarını düşürmek için değerlendirilebilecek kaynaklardır. Vergi

temelli refah politikalarının vergi adaleti üzerindeki etkileri de önemli tartışma alanlarından biridir. Bazı vergi avantajlarının yüksek gelir gruplarına daha fazla fayda sağlaması gelir dağılımı üzerindeki etkilerin sorgulanmasına neden olmaktadır. Bu nedenle vergi harcamalarının sosyal eşitlik hedefleriyle ne ölçüde uyumlu olduğu kamu maliyesi literatüründe tartışmalı bir konu olmaya devam etmektedir (Burman & Phaup, 2011).

Özetle vergi harcamaları yalnızca vergi sisteminin işleyişini değil, aynı zamanda kamu harcamaları aracılığıyla gerçekleştirilen amaçları da desteklediği için mali sistemin adaletini, karmaşıklığını, verimliliğini ve etkinliğini önemli ölçüde aşağıda belirtildiği gibi etkileyebilmektedir (Tyson, 2014);

- Vergi harcamaları mali sistemde adalet ilkesini zedeleyebilecek uygulamalardır. Bu tür düzenlemeler eşitlik hedeflerine ulaşmada etkili bir araç olmaktan ziyade, çoğu zaman ters sonuçlar doğurur. Örneğin, artan oranlı vergilendirme sisteminde vergilendirilebilir geliri azaltan politikalar en yüksek marjinal vergi diliminde yer alanlara daha fazla avantaj sağlar. Buna karşılık, vergi sisteminin dışında kalan bireyler bu tür uygulamalardan hiçbir yarar elde edemez. Dolayısıyla, vergi indirimleri veya benzeri harcama önlemleri, eşitlikten uzak sonuçlar doğurabilmektedir.
- Vergi harcamaları kimi zaman verimsiz ve yanlış hedeflenmiş uygulamalar olarak değerlendirilebilir. Bu tür düzenlemeler ekonomik ve sosyal yapıda istenmeyen çarpıklıklara yol açabilir. Başka bir deyişle, vergi harcamaları kimi zaman geçmişte belirli koşullar altında anlamlı görülebilirken, günümüzde aynı uygulamalar farklı ekonomik ve sosyal sonuçlar doğurarak sistemde istenmeyen dengesizliklere yol açabilmektedir.
- Vergi harcamaları lobi faaliyetlerine karşı oldukça kırılgan bir yapıya sahiptir. Özel çıkar grupları doğrudan bütçe harcamaları için destek aramaktansa vergi indirimlerini savunmayı daha kolay bulabilmektedir. Bu durum, vergi harcamalarının düzenli bütçe sürecinde uygulanan denetim mekanizmalarından çoğu zaman muaf tutulmasıyla da ilişkilidir. Ayrıca, bu tür harcamaların bütçe sürecinde her yıl yeniden onaylanması gerekmeyebilir. Ortaya çıkan şeffaflık eksikliği ise vergi harcamalarının politika yapıcılar açısından cazip görülmesinin temel nedenlerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Mali ve siyasal sistem açısından değerlendirildiğinde, vergi harcamaları çoğunlukla şeffaflık ve hesap verebilirlik kapasitesindeki sınırlılıklar üzerinden tartışılmaktadır. Bu sınırlılıkların aşılabilmesi için vergi harcamalarının verimliliği ve etkinliğinin değerlendirilebilmesi, ayrıca alternatif harcama yöntemleriyle karşılaştırılabilmesi amacıyla tahmin edilen değerlerin düzenli ve ayrıntılı biçimde raporlanması gerekmektedir. Bu raporların yıllık bütçe süreci kapsamında kamuoyuna sunulması ise şeffaflığın sağlanması açısından kritik öneme sahiptir (Kaplan Dönmez, 2025). Bu alanda yayınlanan raporların kapsamı, kalitesi ve üretim sıklığı ülkeler arasında önemli ölçüde farklılaşmakta; birçok ülkede vergi harcamalarına ilişkin veriler ya sınırlı düzeyde yayımlanmakta ya da yalnızca tahmin niteliğinde sunulmaktadır. Genel eğilim, yüksek gelirli ülkelerin vergi harcamalarını daha sistematik biçimde raporlaması yönündedir (von Haldenwang & Redonda, 2021). Bu durum yalnızca mali kapasite farklarıyla değil, aynı zamanda kamu mali yönetimi sistemlerinin kurumsallaşma düzeyi, şeffaflık standartlarının yerleşikliği ve bütçe süreçlerinde hesap verebilirlik mekanizmalarının etkinliği ile de doğrudan ilişkilidir. Nitekim güçlü kurumsal yapıya sahip ülkelerde vergi harcamalarının bütçe üzerindeki etkileri daha düzenli izlenebilmekte ve politika yapım sürecine daha görünür

biçimde entegre edilebilmektedir. Buna karşılık, kurumsal kapasitenin görece sınırlı olduğu ekonomilerde vergi harcamalarının mali etkileri bütçe bütünlüğü içinde yeterince görünür hale gelememekte, bu da politika değerlendirme süreçlerinde bilgi asimetrisini artırmaktadır.

6. SONUÇ

Refah devletinin tarihsel gelişim süreci incelendiğinde, sosyal politika uygulamalarının uzun yıllar boyunca büyük ölçüde doğrudan kamu harcamaları aracılığıyla yürütüldüğü görülmektedir. Ancak özellikle 1970’li yıllardan itibaren ortaya çıkan ekonomik krizler, kamu maliyesi üzerindeki baskılar ve neoliberal politikaların yaygınlaşması devlet müdahalesinin araçlarında önemli bir dönüşüm yaratmıştır. Bu dönüşüm süreci refah devletinin tamamen tasfiye edilmesinden ziyade, sosyal politika araçlarının yeniden yapılandırılması şeklinde gerçekleşmiştir. Nitekim modern devletler sosyal ve ekonomik hedeflerinden bütünüyle vazgeçmemiş, bunun yerine daha düşük görünürlüğe sahip, piyasa mekanizmasıyla uyumlu ve bütçe dışı işleyebilen mali araçlara yönelmiştir.

Bu çerçevede vergi harcamaları çağdaş refah devletlerinde yalnızca mali teşvik sağlayan teknik düzenlemeler olmaktan çıkmış, sosyal politika üretiminde merkezi işlev üstlenen kurumsal araçlardan biri haline gelmiştir. Vergi sistemi içerisinde yer alan muafiyet, istisna, indirim ve vergi kredisi gibi uygulamalar aracılığıyla devlet belirli ekonomik faaliyetleri desteklemekte, sosyal riskleri hafifletmekte ve çeşitli toplumsal gruplara dolaylı kaynak transferi gerçekleştirmektedir. Böylece yeniden dağıtım işlevi klasik bütçe harcamalarının dışına taşınmakta ve refah politikaları giderek daha fazla vergi sistemi üzerinden yürütülmektedir.

Çalışmada ulaşılan temel sonuçlardan biri, neoliberal dönemde devletin ekonomik ve sosyal alandan geri çekilmediği, aksine müdahale biçimlerini dönüştürdüğüdür. Bu bağlamda vergi harcamaları devletin piyasa mekanizması içerisindeki düzenleyici ve yönlendirici kapasitesini sürdürmesini sağlayan önemli araçlardan biri olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla neoliberal dönüşüm yalnızca kamu harcamalarının sınırlandırılmasıyla açıklanabilecek dar bir mali disiplin süreci değildir. Aynı zamanda kamu müdahalesinin daha teknik, daha parçalı ve daha düşük görünürlüğe sahip mekanizmalar aracılığıyla yeniden örgütlenmesini ifade etmektedir.

Bununla birlikte, vergi temelli refah politikalarının yaygınlaşması kamu mali yönetimi açısından çeşitli yapısal sorunları da beraberinde getirmektedir. Özellikle vergi harcamalarının çoğu zaman bütçe süreci dışında değerlendirilmesi bu uygulamaların gerçek maliyetinin kamuoyu tarafından yeterince izlenememesine neden olmaktadır. Bu durum mali saydamlığın zayıflamasına, parlamenter denetim kapasitesinin sınırlandırılmasına ve bütçe hakkının aşınmasına yol açabilmektedir. Ayrıca vergi avantajlarının bazı durumlarda yüksek gelir grupları lehine daha yoğun fayda üretmesi vergi adaleti ve gelir dağılımı açısından yeni tartışmaları gündeme getirmektedir. Bu nedenle vergi harcamalarının yalnızca ekonomik etkinlik temelinde değil, sosyal eşitlik ve demokratik hesap verebilirlik ilkeleri çerçevesinde de değerlendirilmesi gerekmektedir.

Diğer taraftan, vergi harcamalarının küresel ölçekte giderek yaygınlaşması modern refah devletlerinin mali mimarisinde kalıcı bir dönüşüm yaşandığını göstermektedir. Özellikle kriz dönemlerinde vergi harcamalarının hızlı uygulanabilen ve siyasi maliyeti görece düşük araçlar olarak tercih edilmesi, bu mekanizmaların gelecekte de önemini koruyacağını düşündürmektedir. Ancak bu durum, vergi harcamalarının etkinliğinin düzenli biçimde

ölçülmesini, bütçe süreçleriyle bütünleştirilmesini ve kurumsal denetim mekanizmalarının güçlendirilmesini daha da önemli hale getirmektedir.

Sonuç olarak, vergi harcamaları günümüz refah devletlerinde yalnızca vergisel ayrıcalık sağlayan teknik düzenlemeler değil; devletin sosyal politika anlayışını, yeniden dağıtım kapasitesini ve müdahale biçimini yeniden şekillendiren çok boyutlu mali araçlardır. Bu nedenle vergi temelli refah yaklaşımı kamu maliyesi literatüründe yalnızca vergi politikası ekseninde değil; refah devletinin dönüşümü, demokratik mali yönetim, sosyal adalet ve devlet-piyasa ilişkilerinin yeniden tanımlanması bağlamında da değerlendirilmesi gereken kapsamlı bir tartışma alanı oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

Alp, S. (2009). Refah devleti düşüncesinin gelişimi ve bir liberal alternatif olarak üçüncü sektör. *Maliye Dergisi*, 156, 265-279.

Ağdemir, Z., & Abukan, D. (2020). Vergi harcaması kavramının kökeni üzerine. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(4), 709-723.

Brad, A. M. (2012). The impact of tax policy on the welfare state. Munich Personal RePEc Archive, MPRA Paper No. 40347. <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/40347/>

Briggs, A. (1961). The welfare state in historical perspective. *European Journal of Sociology*, 2(2), 221-258.

Burman, L. E., & Phaup, M. (2012). Tax expenditures, the size and efficiency of government, and implications for budget reform. *Tax Policy and the Economy*, 26(1), 93-124.

Caiumi, A. (2011). The evaluation of the effectiveness of tax expenditures – A novel approach: An application to the regional tax incentives for business investments in Italy. OECD Taxation Working Paper No 5, Paris. <https://dx.doi.org/10.1787/5kg3h0trjmr8-en>

Çiçek, U. (2025). Vergi harcamaları ve gelir eşitsizliği ilişkisinde kurumsal kalitenin rolü. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 10(28), 902-916. <https://doi.org/10.25204/iktisad.1771200>

Değirmenci, T. (2025). Vergi harcamalarının ekonomik ve sosyal etkileri: teorik çerçeve ve uluslararası karşılaştırma. İçinde *Güncel Mali İktisat Araştırmaları: Teori ve Uygulama* (ss. 1-22), Akça, H. (Ed.), Gaziantep: Özgür Yayınları.

Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. New Jersey: Princeton University Press.

Ferhatoğlu, E. (2005). Bir kamu harcaması türü olarak vergi harcaması ve Türk kurumlar vergisi açısından değerlendirilmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 77-93.

Friedman, M. (1962). *Capitalism and freedom*. Chicago and London: University of Chicago Press.

Garland, D. (2014). The welfare state: A fundamental dimension of modern government. *European Journal of Sociology*, 55(3), 327-364.

- Gökcek, H. A. (2023). Neoliberal iktisat politikaları ve 1980-1989 yılları arasında Türk ekonomisinin genel görünüşünün altı faktör altında incelenmesi ve değerlendirilmesi. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 147-161
- Gough, I. (1978). Theories of the welfare state: A critique. *International Journal of Health Services*, 8(1), 27-40.
- Güler, H. (2025). Avrupa birliği ülkeleri ve Türkiye’de vergi harcamalarının vergi maliyeti üzerindeki etkisi. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 511-523.
- Gümüş, İ. (2018). Tarihsel perspektifte refah devleti: doğuş, yükseliş ve yeniden yapılanma süreci. *Journal of Political Administrative and Local Studies*, 1(1), 33-66.
- GTED (2026). Revenue Forgone (% of GDP), Erişim Adresi: <https://gted.taxexpenditures.org/data-visualisation/> (Erişim tarihi: 25.05.2026)
- Harvey, D. (2005). *A brief history of neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Howard, C. (1997). *The hidden welfare state: Tax expenditures and social policy in the United States*. New Jersey: Princeton University Press.
- Jung, H. (2025). Income redistribution effects of tax expenditures. *Economic Systems*, 101374. [10.1016/j.ecosys.2025.101374](https://doi.org/10.1016/j.ecosys.2025.101374)
- Karakuş Kılıcı, K. & Karaca, C. (2019). Vergi harcamalarının gelir dağılımı üzerine etkisi. I. Uluslararası İktisat, İşletme ve Sosyal Bilimler Kongresi, 18-20 Ekim 2019, Karabük Üniversitesi, ECONDER.
- Kaplan Dönmez, N. F. (2025). Türkiye ve seçili OECD ülkelerinde vergi harcamalarının incelenmesi ve karşılaştırmalı değerlendirmesi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 60(3), 2514-2542.
- Karaş, E., & Hayrulloğlu, B. (2021). Türkiye’de vergi harcamalarının incelenmesi ve vergilemede adalet açısından değerlendirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 44, 91-105.
- Kaymaz, Y. S. (2022). Analysis of welfare state concept: A comparative approach, *Journal of Economics and Political Sciences*, 2(2), 179-187.
- Marshall, T. H. (1950). *Citizenship and social class and other essays*. New York: Cambridge University Press.
- Musgrave, R. A., & Musgrave, P. B. (1989). *Public finance in theory and practice* (5th ed.). New York: McGraw-Hill College.
- OECD (2010). Tax expenditures in OECD countries. Erişim Adresi: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2010/01/tax-expenditures-in-oecd-countries_g1ghbcf/9789264076907-en.pdf (Erişim tarihi: 24.05.2026)
- Öncel, A., & Demirel, M. N. (2024). Türkiye’de vergi harcamalarının etkinliği: OECD ülkeleri ile karşılaştırmalı bir analiz. *Sakarya Üniversitesi İktisat Dergisi*, 13(3), 266-285.

Özdemir, S. (2022). Refah Devleti. Erişim Adresi: https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/refah_devleti (Erişim tarihi: 18.05.2026)

Pierson, P. (2006). *Beyond the welfare state? The new political economy of welfare*. (3th ed.). Pennsylvania: Penn State University Press.

Saraç, Ö. (2010). Vergi harcamaları ve iktisadi etkileri. *Maliye Dergisi*, 159, 262-277.

Surrey, S. S. (1973). *Pathways to tax reform: The concept of tax expenditures*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Swift, Z. L., Brix, H. P., & Valenduc, C. (2004). Tax expenditures: general concept, measurement, and overview of country practices. In *Tax Expenditures–Shedding Light on Government Spending through the Tax System. Lessons from Developed and Transition Economies* (pp.1-18) Brix, H.P., Valenduc, C. & Swift, Z.L. (Eds.), Washington, DC: The World Bank.

Titmuss, R. M. (1958). *Essays on the welfare state*. London: Allen & Unwin.

Tyson, J. (2014). Reforming tax expenditures in Italy: What, why, and how? IMF Working Paper No 7. International Monetary Fund.

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı (2018). Vergi harcamaları raporu. Gelir Düzenlemeleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

Ülgen, G. & Arda Özalp, L. F. (2017). Refah rejimleri sınıflandırma çalışmaları: cinsiyet boyutları. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 39(2), 637-656.

Yoruldu, M. (2021). Türkiye’de vergi harcamalarının vergilendirmenin fonksiyonları açısından değerlendirilmesi: 2019-2023. *Maliye Çalışmaları Dergisi*, 65, 139-150.

von Haldenwang, C. & Redonda, A. (2021). Tax expenditures: The hidden side of government spending, 16.06.2021, Erişim Adresi: <https://cepr.org/voxeu/columns/tax-expenditures-hidden-side-government-spending> (Erişim tarihi: 25.05.2026)

BELİRSİZLİK VE MAKROEKONOMİK KIRILGANLIKLARIN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ: G7 ÜLKE ÖRNEĞİ

Öğr. Gör. Dr. Zekiye ÖRTLEK

Aksaray Üniversitesi/Eskil Meslek Yüksekokulu

zekiyeortlek@aksaray.edu.tr - ORCID ID: 0000-0003-0547-3782

Özet

Bu çalışmanın amacı, G7 ülkelerinde sürdürülebilirlik belirsizliği, turizm belirsizliği ve makroekonomik kırılganlık göstergeleri arasındaki ilişkinin 2003–2024 dönemi kapsamında karşılaştırmalı olarak incelemektir. Çalışmada Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri'ne ait sürdürülebilirlik belirsizlik endeksi, turizm belirsizlik endeksi, ticaret hacmi, işsizlik oranı, enflasyon deflatörü ve GSYH büyüme oranı verileri kullanılmıştır. Böylece belirsizliklerin gelişmiş ekonomiler üzerindeki ekonomik, sosyal ve ticari etkileri bütüncül bir çerçevede değerlendirilmiştir.

Çalışmanın önemi, belirsizlik kavramını yalnızca ekonomik büyüme ekseninde değil; işsizlik, enflasyon, ticaret ve sürdürülebilirlik göstergeleriyle birlikte ele alarak makroekonomik kırılganlıkları çok boyutlu biçimde incelemesinden kaynaklanmaktadır. Literatürde ekonomik politika belirsizliği ile büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar yaygın olmasına rağmen, sürdürülebilirlik ve turizm belirsizliğinin makroekonomik kırılganlık göstergeleriyle birlikte G7 ülkeleri özelinde karşılaştırmalı olarak değerlendirildiği çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu yönüyle çalışma, ilgili literatüre özgün katkı sunmaktadır.

Elde edilen bulgular, G7 ülkelerinde belirsizlik ve makroekonomik kırılganlık düzeylerinin ülkelere göre farklılaştığını göstermektedir. Özellikle ticaret hacmi yüksek ülkelerde ekonomik dalgalanmaların daha belirgin hissedildiği, işsizlik ve enflasyon göstergelerinde dönemsel kırılganlıkların arttığı belirlenmektedir. Almanya ve Japonya'nın daha istikrarlı bir makroekonomik yapı sergilediği, İtalya ve Birleşik Krallık'ın ise ekonomik kırılganlıklardan daha fazla etkilendiği tespit edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Belirsizlik, Makroekonomik Kırılganlıklar, G7 Ülkeleri

1. Giriş

Belirsizlik kavramı, iktisat literatüründe uzun yıllardır tartışılan temel konulardan biri olup ekonomik karar alma süreçleri üzerinde önemli etkiler oluşturmaktadır. Belirsizlik kavramının iktisadi düşüncede ilk kez Adam Smith tarafından ele alındığı kabul edilmektedir. Smith'e (1795) göre belirsizlik, ekonomide ortaya çıkan beklenmeyen gelişmelere karşı bireylerin verdiği davranışsal tepkileri ifade etmektedir. Smith'in görünmez el yaklaşımı, bireylerin kendi çıkarlarını maksimize etmeye çalışırken aynı zamanda toplumsal refahın oluşumuna katkı sağladığını ortaya koyarak belirsizlik kavramına önemli bir teorik çerçeve sunmuştur. Daha sonraki süreçte Knight (1921), risk ve belirsizlik kavramlarını birbirinden ayırmış ve belirsizliği ekonomik aktörlerin gelecekte ortaya çıkabilecek gelişmeleri tam olarak öngörememesi durumu şeklinde tanımlamıştır.

Belirsizlik kavramı yalnızca teorik bir yaklaşım olarak değil, aynı zamanda makroekonomik değişkenler üzerindeki etkileri bakımından da önem taşımaktadır. Bu kapsamda Brainard (1967), belirsizlik ile ekonomik politika etkinliği arasındaki ilişkiyi inceleyen ilk önemli çalışmalardan birini gerçekleştirmiştir. Özellikle küreselleşme sürecinin hız kazanmasıyla birlikte finansal krizler, jeopolitik gelişmeler, pandemi süreçleri, enerji fiyatlarındaki dalgalanmalar ve ticaret savaşları gibi unsurlar ekonomik belirsizliklerin artmasına neden olmuştur. Artan belirsizlik ortamı; yatırım kararları, tüketim eğilimleri, ticaret hacmi, istihdam yapısı, fiyat istikrarı ve ekonomik büyüme üzerinde doğrudan etkiler oluşturmaktadır. Bu nedenle Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve OECD gibi uluslararası kuruluşlar da belirsizlik göstergelerini ekonomik performansın değerlendirilmesinde önemli bir unsur olarak ele almaktadır.

Son yıllarda sürdürülebilirlik politikalarına ilişkin belirsizlikler, çevresel dönüşüm süreçleri ve turizm sektöründe yaşanan küresel dalgalanmalar, makroekonomik kırılganlıkların daha görünür hale gelmesine neden olmuştur. Özellikle gelişmiş ekonomilerde enerji dönüşümü, iklim politikaları, küresel arz zinciri sorunları ve pandemi sonrası ekonomik toparlanma süreci, belirsizlik düzeylerinin artmasına yol açmıştır. Bu durum ülkelerin ekonomik dayanıklılık düzeylerinin yeniden değerlendirilmesini gerekli hale getirmiştir. Makroekonomik kırılganlıklar; enflasyon, işsizlik, ticaret hacmi ve büyüme performansı gibi göstergeler aracılığıyla ekonomik yapıdaki kırılgan alanların ortaya konulmasına yardımcı olmaktadır.

Literatürde ekonomik politika belirsizliği ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çok sayıda çalışma bulunmasına rağmen, sürdürülebilirlik belirsizliği ve turizm belirsizliğinin

makroekonomik kırılganlık göstergeleriyle birlikte değerlendirildiği çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Özellikle G7 ülkeleri gibi gelişmiş ekonomilerde belirsizlik göstergelerinin ticaret, işsizlik, enflasyon ve büyüme üzerindeki etkilerinin karşılaştırmalı biçimde incelenmesi literatüre önemli katkılar sunmaktadır. Bu kapsamda çalışma, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri'nde 2003–2024 dönemine ait sürdürülebilirlik belirsizlik endeksi, turizm belirsizlik endeksi, ticaret hacmi, işsizlik oranı, enflasyon deflatörü ve GSYH büyüme oranı verilerini kullanarak ülkelerin makroekonomik kırılganlık düzeylerini karşılaştırmalı olarak analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmada kullanılan değişkenler, G7 ülkelerinde belirsizlik ile makroekonomik kırılganlıkların ekonomik, sosyal ve ticari boyutlarını birlikte değerlendirebilmek amacıyla seçilmiştir. Sürdürülebilirlik Belirsizlik Endeksi ekonomik ve çevresel politikalara ilişkin belirsizlik düzeyini ortaya koyarken, Turizm Belirsizlik Endeksi turizm sektöründeki kırılganlıkların değerlendirilmesine katkı sağlamaktadır. Ticaret göstergesi ülkelerin dış ekonomik ilişkilerini ve küresel ekonomiye entegrasyon düzeyini yansıtırken, işsizlik oranı ekonomik kırılganlığın sosyal boyutunu ortaya koymaktadır. Enflasyon deflatörü fiyat istikrarındaki değişimleri gösterirken GSYH büyüme oranı ise ülkelerin ekonomik performansını ve krizlere karşı dayanıklılık düzeyini değerlendirmeye imkân sağlamaktadır. Böylece çalışma, G7 ülkelerinde belirsizlik ve makroekonomik kırılganlık ilişkisini çok boyutlu bir çerçevede ele alarak literatüre katkı sunmayı hedeflemektedir.

2. Literatür

Belirsizlik ve makroekonomik kırılganlık kavramları, son yıllarda küresel ekonomik dalgalanmalar, finansal krizler, jeopolitik riskler ve pandemi gibi gelişmeler nedeniyle literatürde önemli araştırma alanlarından biri haline gelmiştir. Özellikle sürdürülebilirlik, turizm, ticaret, enflasyon, işsizlik ve ekonomik büyüme göstergeleri üzerindeki belirsizlik etkilerinin incelenmesi, ülkelerin ekonomik dayanıklılık düzeylerinin değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu kapsamda literatürde yer alan çalışmalar, belirsizlik göstergeleri ile makroekonomik kırılganlıklar arasındaki ilişkileri farklı ülke grupları, dönemler ve yöntemler çerçevesinde ele almaktadır.

Çizelge 1. Belirsizlik ve Makroekonomik Kırılganlıklara Yönelik Literatür

Yazar	Ülke	Dönem	Yöntem	Sonuç
Bayraktar ve Elüstü (2016)	Türkiye ve seçilmiş yükselen piyasalar	2010–2014	Karşılaştırmalı makroekonomik kırılganlık analizi	Cari açık ve enflasyonun yükselen piyasalarda kırılganlığı artıran temel göstergeler olduğu belirlenmiştir. Türkiye’nin ise cari açık, enflasyon, yüksek dış borç ve yetersiz döviz rezervleri nedeniyle kırılgan ülkeler arasında yer aldığı tespit edilmiştir.
Baylan (2020)	Çin	1987-2018	Johansen eşbütünleşme ve Granger nedensellik analizi	Makroekonomik kırılganlık ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli ilişki ve çift yönlü nedensellik tespit edilmiştir. Ayrıca kırılganlığın büyümeyi pozitif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.
Eriçok (2020)	Türkiye ve küresel ekonomi	2000–2021	Betimsel analiz ve karşılaştırmalı ekonomik değerlendirme	Küresel ekonomik yavaşlama, ticaret savaşları, jeopolitik riskler ve belirsizliklerin Türkiye ekonomisini önemli ölçüde etkilediği belirlenmiştir. Türkiye ekonomisinin sürdürülebilir büyüme için yapısal reformlara, güven ve istikrar ortamının güçlendirilmesine ihtiyaç duyduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Güzel ve Acaravcı (2023)	G7 ülkeleri, yükselen piyasa ekonomileri ve düşük gelirli ülkeler	1990-2019	İkinci nesil panel veri yöntemlerinden CS-ARDL (Cross-Sectionally Augmented ARDL) yöntemi	Küresel belirsizliğin makroekonomik etkilerinin ülke gruplarına göre farklılaştığı belirlenmiştir. G7 ülkelerinde küresel belirsizlik yatırım ve ihracatı kısa dönemde negatif etkilerken, yükselen piyasa ve düşük gelirli ülkelerde çıktı, yatırım ve ihracatı uzun dönemde olumsuz etkilemiştir.
Demirkol ve Akın (2023)	Yükselen ve gelişmekte olan ülke grupları (Avrupa ve Asya, Latin	2007-2021	Panel EKK, sabit etkiler, tesadüfi etkiler, araç değişkenler yöntemi ve interaktif sabit etkiler modeli	Enflasyon ve döviz kuru oynaklığının ülkelerin kırılganlığını artırdığı tespit edilmiştir. Makroekonomik istikrarsızlıkların gelişmekte olan ülkelerde kırılgan devlet

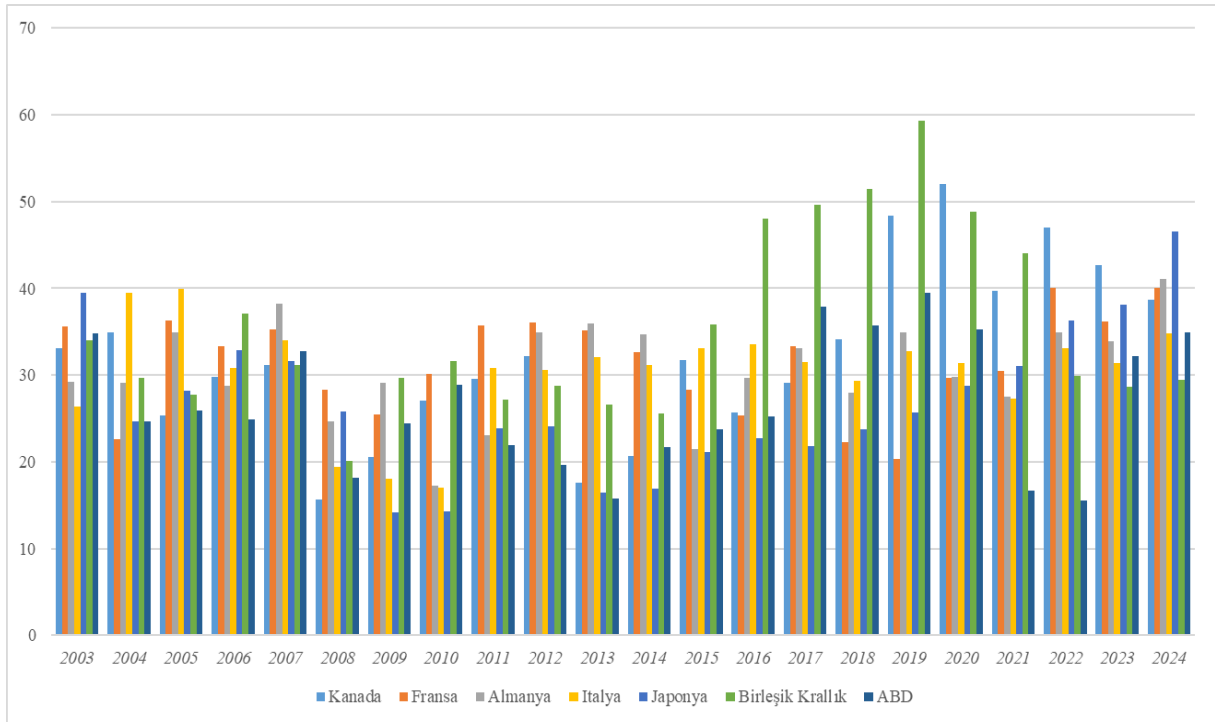
	Amerika ve Karayipler, Orta Doğu ve Merkez Asya, Sahra Altı Afrika)		yapısını güçlendirdiği sonucuna ulaşmıştır.	
Akdağ ve Tunalı (2024)	Kırılğan Beşli ülkeleri ve Yeni Kırılğan Beşli ülkeleri (Türkiye, Mısır, Pakistan, Güney Afrika, Brezilya, Arjantin, Endonezya ve Hindistan)	1991–2021	Panel veri analizi, Pesaran (2007) CADF ve CIPS birim kök testleri, Gengenbach-Urbain-Westerlund panel eşbütünleşme testi	Ekonomik büyüme ile makroekonomik göstergeler arasında uzun dönemli ilişki bulunmamıştır. Ülkelerin farklı büyüme dinamiklerine sahip olmaları nedeniyle eşbütünleşme ilişkisi tespit edilememiştir. Ayrıca kırılğanlığın azaltılması için yapısal reformların ve makroekonomik istikrar politikalarının önemli olduğu vurgulanmıştır.
Zhang ve Peng (2025)	ABD	2008:01–2025:04	Recursive Evolution Window Algorithm ve gerçek zamanlı Wald istatistiği	Makroekonomik belirsizliğin enerji piyasaları üzerinde zamanla değişen etkiler oluşturduğu belirlenmiştir. Fosil yakıtlar belirsizlik şoklarına karşı daha dayanıklı iken, yenilenebilir enerji sektörü belirsizlik göstergelerinden daha fazla etkilenmiştir.
Madurawala vd. (2026)	Afrika, Güney Amerika ve Kuzey Amerika'daki 62 ülke	2004–2023	Çoklu doğrusal regresyon, Westerlund panel eşbütünleşme testi ve Johansen eşbütünleşme analizi	Küresel ekonomik belirsizliğin ekonomik büyüme, işsizlik, ticari açıklık ve intihar oranları üzerinde önemli etkiler oluşturduğu belirlenmiştir. Ayrıca COVID-19 sonrası dönemde belirsizlik ile makroekonomik göstergeler arasındaki uzun dönemli ilişkilerin güçlendiği ve ülkeler arasında farklı etkiler ortaya çıktığı tespit edilmiştir.
Li vd. (2026)	Çin'de faaliyet gösteren 4790 finans dışı A-hisse senedi şirketi	2006–2023	Dinamik panel veri analizi ve iki aşamalı sistem GMM yöntemi	Makroekonomik belirsizliğin finans dışı işletmelerin sistemik riskini artırdığı belirlenmiştir.

Zhan vd. (2026)	Çin	2007Q1–2023Q4	DSGE modeli, Bayesyen tahmin ve mikro ampirik analiz	Gelir belirsizliğinin hanehalkı borç temerrüt riskini ve makroekonomik dalgalanmaları artırdığı tespit edilmiştir. Özellikle yüksek borçlu hanehalklarında tüketim daralmasının daha belirgin olduğu ve borç yükünün ekonomik kırılganlığı artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Çizelge 1’de belirsizlik ve makroekonomik kırılganlıklar üzerine yapılan seçilmiş çalışmalar özetlenmiştir. Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde, sürdürülebilirlik belirsizliği, ekonomik politika belirsizliği ve turizm belirsizliği gibi göstergelerin; ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik, ticaret ve finansal kırılganlıklar üzerinde önemli etkiler oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca çalışmalar, ülkelerin ekonomik yapıları ve gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak belirsizliklerin etkilerinin farklılaştığını ortaya koymaktadır.

Çizelge 2. Sürdürülebilirlik Belirsizlik Endeksi

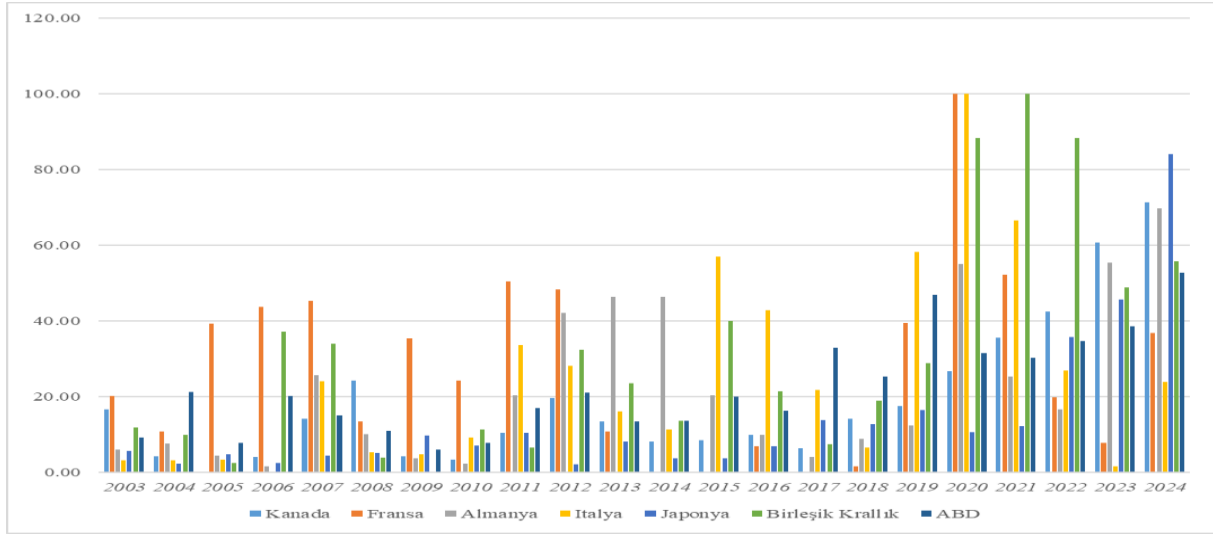

Kaynak: Economic Policy Uncertain

Çizelge 2’de G7 ülkelerine ait sürdürülebilirlik belirsizlik endeksi değerlerinin 2003–2024 dönemindeki değişimi gösterilmektedir. Grafik genel olarak incelendiğinde, sürdürülebilirlik belirsizliğinin dönem boyunca dalgalı bir seyir izlediği ve özellikle 2016 sonrasında birçok ülkede belirgin artış eğilimi gösterdiği görülmektedir.

Birleşik Krallık sürdürülebilirlik belirsizliğinin en yüksek ve en dalgalı olduğu ülke olarak öne çıkarken, Kanada da özellikle 2018 sonrası dönemde yüksek belirsizlik düzeyleri göstermektedir. Almanya ve Fransa daha istikrarlı bir görünüm sergilerken, Japonya'nın ise dönem sonuna doğru sürdürülebilirlik politikalarına ilişkin belirsizliklerden daha fazla etkilenmeye başladığını göstermektedir. Bu durum, G7 ülkelerinde sürdürülebilirlik politikalarına ilişkin belirsizliklerin ülkelerin ekonomik ve kurumsal yapısına bağlı olarak farklılaştığını göstermektedir.

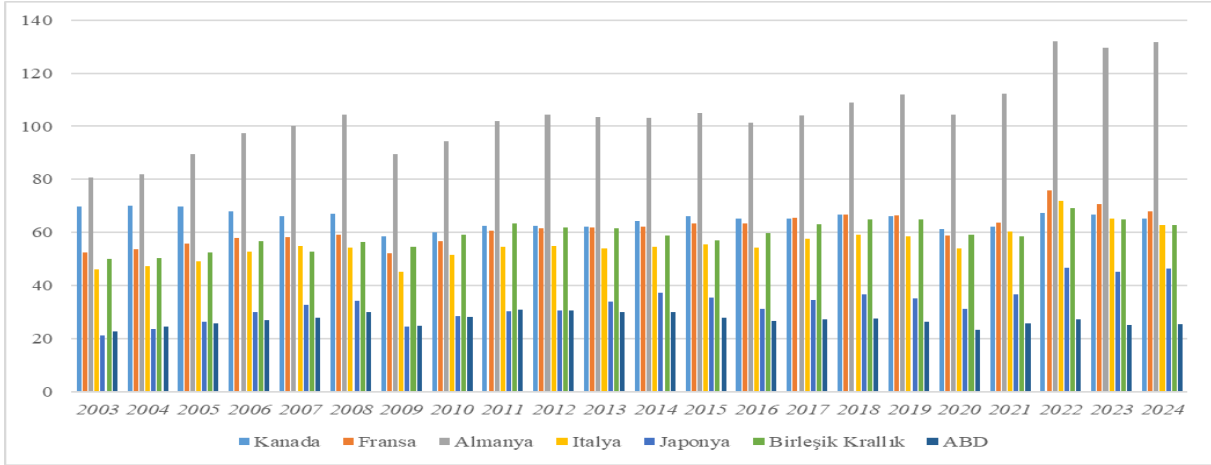
Çizelge 3. Turizm Belirsizlik Endeksi

Kaynak: Economic Policy Uncertain

Çizelge 3 incelendiğinde, G7 ülkelerinde turizm belirsizlik endeksinin 2003–2024 döneminde oldukça dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Özellikle 2019 sonrasında endeks değerlerinde belirgin sıçramalar yaşanmış ve birçok ülkede tarihsel zirveler gözlenmiştir. 2003–2024 döneminde turizm belirsizliği açısından en kırılgan ülkelerin Fransa, İtalya ve Birleşik Krallık olduğu görülmektedir. Buna karşılık Kanada ve Japonya, dönem sonunda yükseliş göstermelerine rağmen uzun yıllar boyunca daha düşük belirsizlik seviyelerinde seyretilmiştir. Grafik, G7 ülkelerinde turizm sektörünün özellikle 2019 sonrasında çok daha hassas ve kırılgan hale geldiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca dönem sonunda Japonya ve Kanada'da devam eden yükseliş eğilimi, turizm sektöründeki belirsizliklerin tamamen ortadan kalkmadığını göstermektedir.

Çizelge 4. Ticaret (GSYH %)

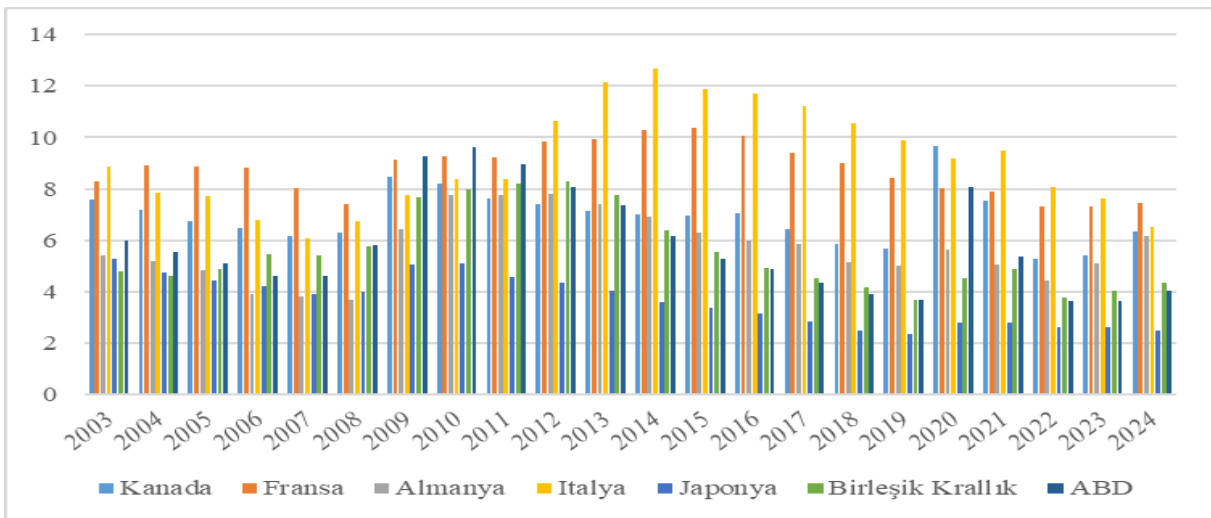

Kaynak: World Bank

Çizelge 4'te G7 ülkelerine ait ticaretin GSYH içindeki payının 2003–2024 dönemindeki değişimi gösterilmektedir. Grafik genel olarak incelendiğinde, ülkelerin dış ticarete açıklık düzeylerinin zaman içerisinde farklı eğilimler sergilediği görülmektedir. Almanya'nın dönem boyunca açık ara en yüksek ticaret oranına sahip olduğu dikkat çekerken, ABD ve Japonya'nın diğer G7 ülkelere kıyasla daha düşük ticaret oranlarına sahip olduğu görülmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Almanya ihracat odaklı ekonomik yapısı sayesinde G7 ülkeleri içerisinde en yüksek ticaret yoğunluğuna sahip ülke konumundadır. Kanada, Fransa ve Birleşik Krallık orta-yüksek düzeyde dış ticaret açıklığı sergilerken, Japonya ve özellikle ABD daha düşük ticaret oranlarıyla iç talep ağırlıklı ekonomik yapılarıyla öne çıkmaktadır. Ayrıca 2009 küresel finansal krizi ve 2020 sonrası dönemde yaşanan gelişmeler, G7 ülkelerinin ticaret göstergelerinde belirgin dalgalanmalara neden olmuştur.

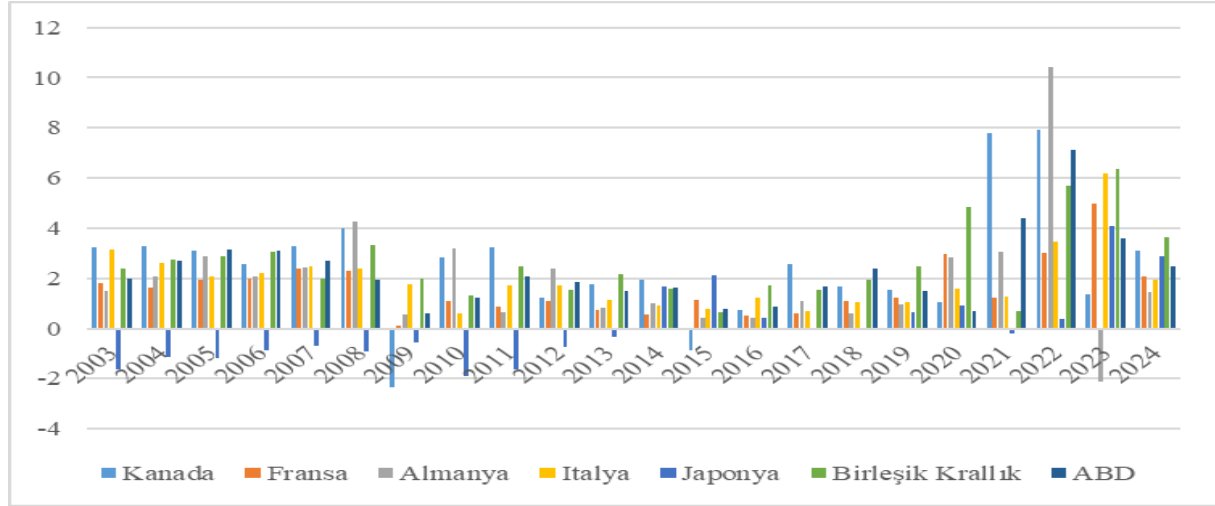
Çizelge 5. İşsizlik Oranı (Toplam İşgücü %)

Kaynak: World Bank

Çizelge 5'te G7 ülkelerine ait işsizlik oranlarının 2003–2024 dönemindeki değişimi gösterilmektedir. Grafik genel olarak incelendiğinde, işsizlik oranlarının ülkeler arasında önemli farklılıklar gösterdiği ve özellikle bazı ülkelerde uzun süreli yapısal işsizlik sorunlarının devam ettiği görülmektedir. Dönem boyunca en yüksek işsizlik oranları genellikle İtalya ve Fransa'da gözlenirken, Japonya en düşük işsizlik oranlarına sahip ülke olarak öne çıkmaktadır.

Çizelge 6. Enflasyon Deflatörü (Yıllık %)

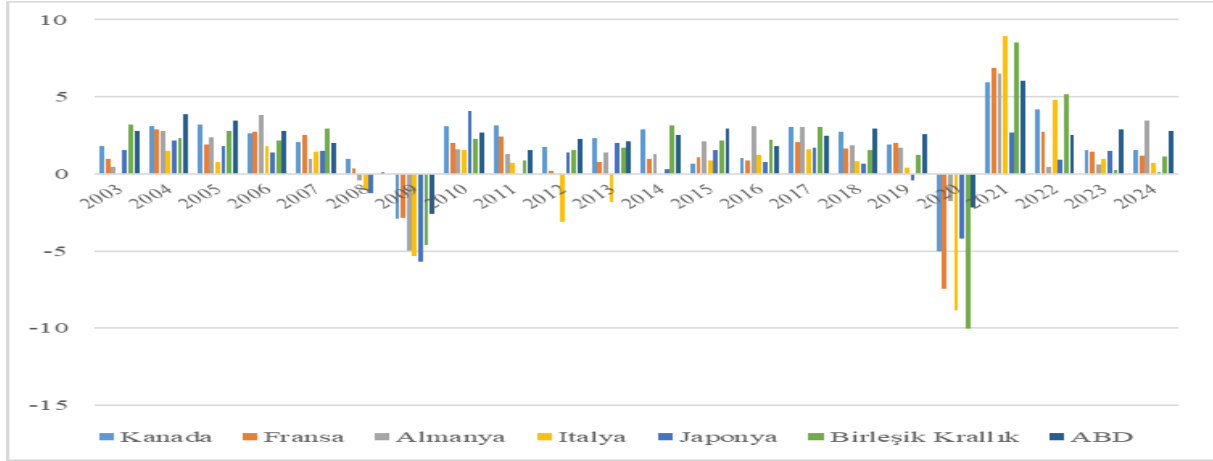

Kaynak: World Bank

Çizelge 6'da G7 ülkelerine ait enflasyon deflatörü değerlerinin 2003–2024 dönemindeki değişimi gösterilmektedir. Grafik genel olarak incelendiğinde, ülkelerin enflasyon dinamiklerinin dönemsel olarak farklılaştığı, özellikle 2021 sonrasında belirgin enflasyon baskılarının ortaya çıktığı görülmektedir. Dönem boyunca en dikkat çekici gelişme, 2022 yılında Almanya'nın çift haneli enflasyon seviyesine ulaşmasıdır.

Almanya 2022 yılında yaşadığı çift haneli enflasyonla dönem içerisindeki en yüksek enflasyon baskısına maruz kalan ülke olurken, Kanada ve ABD'de enflasyon deflatörü 2021–2022 döneminde belirgin biçimde yükselmiştir. Japonya ise uzun yıllar boyunca düşük enflasyon yapısını korumuş, ancak dönem sonunda diğer G7 ülkelerine benzer şekilde yükselen fiyat baskılarından etkilenmiştir. Bu bulgular, G7 ülkelerinde enflasyon dinamiklerinin özellikle 2020 sonrasında önemli ölçüde değiştiğini ve fiyat istikrarının ülkeler arasında farklı düzeylerde bozulduğunu göstermektedir.

Çizelge 7. GSYH Büyüme Oranı (Yıllık %)

Kaynak: World Bank

Çizelge 7’de G7 ülkelerine ait GSYH büyüme oranlarının 2003–2024 dönemindeki değişimi gösterilmektedir. Grafik genel olarak incelendiğinde, ülkelerin büyüme performanslarının küresel ekonomik gelişmelere duyarlı olduğu ve özellikle 2009 ile 2020 yıllarında tüm ülkelerde önemli daralmaların yaşandığı görülmektedir. Bununla birlikte kriz sonrasında ülkelerin toparlanma hızlarının farklılaştığı dikkat çekmektedir.

3. Politika Önerileri

2003–2024 dönemine ilişkin bulgular, G7 ülkelerinde sürdürülebilirlik ve turizm kaynaklı belirsizliklerin makroekonomik kırılganlık göstergeleri üzerinde önemli etkiler oluşturduğunu göstermektedir. Özellikle sürdürülebilirlik ve turizm belirsizlik endekslerinde gözlenen artışlar, ekonomik büyüme, fiyat istikrarı, işgücü piyasaları ve dış ticaret performansı üzerinde farklı düzeylerde baskılar yaratmıştır. Bu doğrultuda aşağıdaki politika önerileri geliştirilebilir.

Sürdürülebilirlik belirsizliğinin özellikle Birleşik Krallık ve Kanada’da yüksek seviyelere ulaşması, çevre ve enerji politikalarının daha öngörülebilir hale getirilmesini gerekli kılmaktadır. Hükümetlerin uzun vadeli iklim stratejileri oluşturması, yeşil dönüşüm politikalarının sık değişen düzenlemelerden arındırılması ve özel sektör yatırımlarını teşvik edecek istikrarlı düzenleyici çerçevelerin oluşturulması önem taşımaktadır. Böylece sürdürülebilirlik politikalarına ilişkin belirsizliklerin azaltılması ve yatırım ortamının güçlendirilmesi mümkün olacaktır.

Turizm belirsizlik endeksinin özellikle Fransa, İtalya ve Birleşik Krallık’ta yüksek dalgalanmalar göstermesi, turizm sektörünün dış şoklara karşı dayanıklılığının artırılmasını gerekli kılmaktadır. Bu kapsamda ülkelerin turizm gelir kaynaklarını çeşitlendirmesi, dijital turizm altyapılarını geliştirmesi ve kriz dönemlerinde sektörü destekleyecek finansal mekanizmalar oluşturması önem arz etmektedir. Ayrıca sürdürülebilir turizm politikalarının yaygınlaştırılması sektörün uzun dönemli istikrarına katkı sağlayacaktır.

Ticaret göstergeleri Almanya başta olmak üzere dış ticarete yüksek derecede bağımlı ekonomilerin küresel şoklardan daha fazla etkilenebileceğini göstermektedir. Bu nedenle ülkelerin ticaret ortaklarını çeşitlendirmeleri, tedarik zinciri dayanıklılığını artırmaları ve stratejik sektörlerde yerli üretim kapasitesini güçlendirmeleri gerekmektedir. Dış ticaretin coğrafi ve sektörel olarak çeşitlendirilmesi, küresel ekonomik dalgalanmaların etkilerini sınırlandırabilecektir.

İşsizlik oranlarının özellikle Fransa ve İtalya’da uzun süre yüksek seviyelerde seyretmesi, işgücü piyasasına yönelik yapısal reformların önemini ortaya koymaktadır. Mesleki eğitim programlarının geliştirilmesi, dijital becerilere yönelik eğitim yatırımlarının artırılması ve genç işsizliğiyle mücadeleyle yönelik aktif işgücü piyasası politikalarının uygulanması istihdam performansının güçlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

Enflasyon göstergeleri, özellikle 2021 sonrasında birçok G7 ülkesinde fiyat istikrarının bozulduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle merkez bankalarının fiyat istikrarını önceleyen para politikaları uygulaması, enflasyon beklentilerini etkin şekilde yönetmesi ve enerji ile gıda piyasalarındaki arz yönlü kırılganlıkları azaltacak yapısal tedbirlerin desteklenmesi gerekmektedir. Özellikle enerji bağımlılığının azaltılması ve yenilenebilir enerji yatırımlarının artırılması, maliyet kaynaklı enflasyon baskılarının hafifletilmesine katkı sağlayacaktır.

GSYH büyüme oranları, küresel kriz dönemlerinde ekonomik faaliyetlerin önemli ölçüde daraldığını göstermektedir. Bu nedenle ülkelerin mali alanlarını güçlendirmeleri, kriz dönemlerinde uygulanabilecek karşı döngüsel maliye politikaları geliştirmeleri ve ekonomik çeşitliliği artırmaları önem taşımaktadır. Ar-Ge yatırımlarının teşvik edilmesi, teknolojik dönüşüm süreçlerinin desteklenmesi ve verimlilik artışına yönelik politikaların uygulanması uzun dönemli büyüme performansını güçlendirecektir.

Son olarak, G7 ülkelerinde belirsizliklerin giderek daha küresel bir nitelik kazanması nedeniyle uluslararası politika koordinasyonunun artırılması gerekmektedir. Özellikle sürdürülebilirlik, enerji güvenliği, ticaret ve finansal istikrar alanlarında geliştirilecek ortak politikalar, küresel belirsizliklerin makroekonomik kırılganlıklar üzerindeki etkilerini azaltarak ekonomik dayanıklılığın güçlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

4. Sonuç

Bu çalışmada, G7 ülkelerinde sürdürülebilirlik belirsizliği, turizm belirsizliği ve makroekonomik kırılganlık göstergeleri arasındaki ilişkiler 2003–2024 dönemi kapsamında karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Çalışmada sürdürülebilirlik belirsizlik endeksi, turizm belirsizlik endeksi, ticaretin GSYH içindeki payı, işsizlik oranı, enflasyon deflatörü ve GSYH

büyüme oranı göstergeleri kullanılarak Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri'nin makroekonomik görünümü değerlendirilmektedir. Elde edilen bulgular, belirsizlik göstergelerinin ve makroekonomik kırılganlıkların G7 ülkeleri arasında önemli farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Sürdürülebilirlik belirsizlik endeksinde özellikle Birleşik Krallık ve Kanada'nın daha yüksek dalgalanmalara sahip olduğu, Almanya ve Japonya'nın ise görece daha istikrarlı bir görünüm sergilediği belirlenmiştir. Turizm belirsizlik endeksinde ise Fransa, İtalya ve Birleşik Krallık'ın dönem boyunca daha yüksek kırılganlık gösterdiği, özellikle 2019 sonrasında birçok ülkede endeks değerlerinin önemli ölçüde yükseldiği tespit edilmiştir.

Ticaret göstergeleri açısından Almanya'nın ihracata dayalı ekonomik yapısı sayesinde dönem boyunca en yüksek ticaret yoğunluğuna sahip ülke olduğu görülmüştür. Buna karşılık ABD ve Japonya'nın ticaretin GSYH içindeki payı bakımından diğer G7 ülkelere göre daha düşük seviyelerde kaldığı belirlenmiştir. İşsizlik oranları incelendiğinde İtalya ve Fransa'nın uzun yıllar boyunca yüksek işsizlik oranlarıyla karşı karşıya kaldığı, Japonya'nın ise çalışma dönemi boyunca en düşük işsizlik oranlarına sahip ülke olduğu görülmüştür.

Enflasyon deflatörü sonuçları, özellikle 2021 sonrasında G7 ülkelerinde fiyat istikrarının önemli ölçüde bozulduğunu göstermektedir. Almanya'nın 2022 yılında çalışma döneminin en yüksek enflasyon oranlarından birine ulaştığı, Kanada ve ABD'de de enflasyon baskılarının belirgin şekilde arttığı belirlenmiştir. Buna karşılık Japonya'nın uzun yıllar boyunca düşük enflasyon yapısını koruduğu görülmektedir. GSYH büyüme oranları incelendiğinde ise 2009 küresel finansal krizi ve 2020 yılında yaşanan küresel ekonomik daralma dönemlerinin tüm ülkelerde önemli büyüme kayıplarına yol açtığı, ancak ülkelerin kriz sonrası toparlanma performanslarının farklılaştığı tespit edilmiştir.

Çalışmanın genel sonuçları, sürdürülebilirlik ve turizm kaynaklı belirsizliklerin yalnızca belirli sektörleri değil, aynı zamanda ticaret, işgücü piyasası, fiyat istikrarı ve ekonomik büyüme gibi temel makroekonomik göstergeleri de etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu durum, belirsizliklerin gelişmiş ekonomilerde makroekonomik kırılganlıkların önemli belirleyicilerinden biri olduğunu göstermektedir. Ayrıca elde edilen bulgular, ekonomik yapıları daha çeşitlendirilmiş ve kurumsal kapasitesi daha güçlü ülkelerin belirsizlik şoklarına karşı daha dayanıklı olduğunu ortaya koymaktadır.

Literatürde sürdürülebilirlik belirsizliği ve turizm belirsizliğinin makroekonomik kırılganlık göstergeleriyle birlikte değerlendirildiği karşılaştırmalı çalışmaların sınırlı olması nedeniyle bu çalışma ilgili literatüre katkı sunmaktadır. Gelecekte yapılacak araştırmalarda farklı ülke

gruplarının incelenmesi, alternatif belirsizlik göstergelerinin kullanılması ve ekonometrik yöntemlerle nedensellik ilişkilerinin araştırılması literatürün geliştirilmesine katkı sağlayabilecektir.

Kaynakça

1. Akdağ, N. ve Tunalı, H., Kırılgan Beşli Ülkelerinde Ekonomik Büyümeyi Etkileyen Makroekonomik Dinamikler: Eşbütünleşme Yaklaşımı. *Journal of Academic Analysis*, 2(1), 25-38, 2024.
2. Baylan, M., Makroekonomik Kırılganlık ve Ekonomik Büyüme Arasında Nedensellik İlişkisi: Çin örneği. *İzmir İktisat Dergisi*, 35(4), 697-712, 2020.
3. Bayraktar, Y. ve Elüstü, S., Makroekonomik Kırılganlığın Ölçülmesi: Yükselen Piyasalar ve Türkiye İçin Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 5(12), 8-29, 2016.
4. Brainard, W. C., Uncertainty and the Effectiveness of Policy. *The American Economic Review*, 57(2), 411-425, 1967.
5. Demirkol, A. ve Akın, T., Gelişmekte Olan Ülke Gruplarında Makroekonomik Göstergelerin Kırılgan Devletler Endeksi Üzerindeki Etkisinin Panel Veri Yöntemleri ile Karşılaştırılması. 7. Uluslararası İzmir İktisat Kongresi/ 17-18 Mayıs 2023, 26-39, 2023.
6. Eriçok, R. E., Küresel ekonomik yavaşlama: Riskler, Belirsizlikler ve Türkiye Ekonomisine Etkileri. *Sayıştay Dergisi*, (116), 33-64, 2020.
7. Güzel, A. E. ve Acaravcı, A., Küresel Belirsizliğin Makroekonomik Etkileri: Seçilmiş Ülkeler İçin Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 9(2), 133-160, 2023.
8. Knight, F. H., Risk, uncertainty, and profit. Houghton Mifflin, 1921.
9. Li, J., Wang, M. ve Liu, X., Macroeconomic Uncertainty and Systemic Risk in Non-Financial Enterprises: Evidence from China. *Finance Research Letters*, 109615, 2026.
10. Madurawala, R., Navamohan, P., Gamage, D., Hansika, S. ve Jayathilaka, R., Global Economic Uncertainty Shocks and Macroeconomic Dynamics Before and After COVID-19: Evidence from Africa and the Americas. *International Review of Economics & Finance*, 105200, 2026.
11. Smith, A., *Essays on Philosophical Subjects*. London: T. Cadell Jun. and W. Davies, 1795.

12. Zhan, K., Zhong, W. ve Liu, H., Income Uncertainty, Household Debt Default, and Macroeconomic Fluctuations. *Pacific-Basin Finance Journal*, 103200, 2026.
13. Zhang, J. ve Peng, L., Macroeconomic Uncertainty's Real-Time Shocks on US Fossil Fuels and Renewable Energy. *Finance Research Letters*, 108703, 2025.
14. https://www.policyuncertainty.com/sustainability_index.html
(Erişim tarihi: 23.05.2026)
15. <https://data.worldbank.org/>
(Erişim tarihi: 23.05.2026)

F. BRAUDEL’İN “TOPLUMSAL ZAMAN KAVRAMLARI”NIN İKTİSAT METODOLOJİSİNE KATKISI

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖZİŞ

Ankara Üniversitesi/Siyasal Bilgiler Fakültesi,

ozis@ankara.edu.tr -0000-0003-0524-5499

ÖZET

Onsekizinci ve sonrasındaki yüzyılda mekaniğin gerçekleştirdiği başarıların göz kamaştırıcı etkisi altında, benzer bir başarıyı tekrarlamak gayesi ile iktisat teorisinin ana akım olarak adlandırılan pratiği, kendine bu bilimin metodolojik ve ontolojik kabullerini örnek almıştır. Yirminci yüzyılın başında ise ağırlıklı olarak T. Veblen’in eleştirisi ile mekanik analogilere biyolojik olanlar da eklenmeye başlamıştır. Sonrasında ilk ikisi kadar kuvvetli olmasa da özellikle N. Georgescu-Roegen termodinamik ile iktisat teorisi arasında bir ilişki kurmuştur. Günümüzde her üç bilim dalını da esas alarak gerek metodolojik gerekse ontolojik analogiler kurularak iktisat teorisinin bilimselliğine katkı yapan çalışmalar devam etmektedir.

İktisat teorisinin ana akımı temel bilimlerle kurmak istediği bilimsellik açısından eşit düzeydeki ilişkiyi diğer sosyal bilimlerle ise uzun süredir hiyerarşik bir tarzda yürütmek istemektedir. Adına ister iktisadın emperyalizmi ister kolonizasyonu densin; P. Samuelson’dan beri kendini “toplumsal bilimlerin kraliçesi” olarak adlandırmak istemekte ve tarih, sosyoloji, antropoloji gibi toplumsal bilimleri kendi metodolojik ve ontolojik kabulleri içinden analiz etmek istemektedir.

Yirminci yüzyılın en önemli tarihçilerinden biri olan F. Braudel, 1958 yılında yazdığı “Tarih ve Toplumsal Bilimler” adlı makalesinde, toplumsal bilimler arasında kurulabilecek ilişkileri analiz etmektedir. Söz konusu makale, temel bilimleri reddetmeden ancak toplumsal bilimlerin öncelikli olarak kendi alanında uygulaması gereken “bütüncül bilim” anlayışını ortaya atar ve toplumsal bilimler arasında hiyerarşi gözetmeksizin, eşit düzeyde bir diyalogun gerekliliğini vurgular. Kurulacak diyalogun önemli kavram ve araçlarından biri “yapı”/“uzun süre”dir. Kısa dönem, konjonktürel dönem gibi diğer toplumsal zaman kavramlarını da tarif eden Braudel, “toplumsal, çok kurnaz bir avdır” tespitinden yola çıkarak, tekil -iktisat, sosyoloji vb. tekillikler anlamında- analizlerin “avı” anlamada ve açıklamada yeterli olmadığını tartışmaktadır.

Yukarıda bahsedilen temel bilimler öykünmesinin ana akım iktisat teorisi için bir diğer sorunu metodolojik savrulmaya neden olabilmesidir. Braudel’den etkilenen, I. Wallerstein’in tabiriyle, savrulmanın bir ucunda episodik analiz, diğer ucunda ise nomotetik analiz yer alır.

Bu çalışmada, Braudel’in ilgili makalesinin, özel olarak iktisat için, metodolojik içeriği ve önemi tartışılarak; Braudelci toplumsal zaman kavramlarının ve aralarındaki sürekliliğin herhangi bir metodolojik savrulmaya neden olmaksızın iktisat teorisine analiz imkânları verdiği ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: F. Braudel, toplumsal zaman kavramları, iktisat, metodoloji

ADİL GELİR DAĞILIMINDA VERGİLERİN ROLÜ ÜZERİNE AMPİRİK BİR UYGULAMA

Dr. Öğr. Üyesi Elif Asoy

İstanbul Nişantaşı Üniversitesi,

İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Ekonomi Bölümü,

elifasoy@gmail.com,

<https://orcid.org/0000-0003-1985-7402>

ÖZET

Bu çalışmada, vergi gelirlerinin Gini endeksi üzerindeki etkisi, 22 OECD üyesi ülkeye ait 2007-2022 yıllarını kapsayan veri setinden hareketle irdelenmektedir. Yürütülen tanı testlerinin ardından önce statik Driscoll-Kraay Tesadüfi Etkiler Tahmincisi kullanılmış, ardından eğitim parametrelerinin heterojenliğini dikkate alan Arellano ve Bover/Blundell ve Bond'un İki Aşamalı Sistem Genelleştirilmiş Momentler Tahmincisi uygulanarak elde edilen bulguların sağlamlığı test edilmiştir. Ayrıca, sonuçların birimlere göre heterojenliğini göz önünde bulundurmak adına Momentler Kantil Regresyon Yöntemi'yle sınama gerçekleştirilmiştir. Gini endeksinin bağımlı değişken, vergi gelirlerinin Gayrisafi Yurt İçi Hasıla (GSYH)'ya oranının ise ana bağımsız değişken olduğu modelde, araştırma ve geliştirme (AR&GE) harcamalarının GSYH'ye oranı, ticaretin GSYH'ye oranı ile GSYH ve GSYH'nin karesi kontrol değişkenleri olarak kullanılmıştır. GSYH değişkeni için uygulanan tüm tahminlerde adil gelir dağılımına ilişkin literatürde yaygın olarak sınıanan Kuznets Eğrisi'nin varlığını destekler yönde bulgular ortaya çıkmaktadır. Diğer kontrol değişkenleri için tahmin yöntemlerine göre homojen olmayan sonuçlar söz konusudur. AR&GE harcamaları, statik model ve kantil regresyon tahminlerinde negatif bir etkiye sahipken dinamik modelde anlamlı bir etkiye rastlanmamıştır. Ticaret değişkeninin ise dinamik model ve Q25 haricinde gelir eşitsizliği üzerinde arttırıcı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Her üç tahminden elde edilen bulgular birlikte değerlendirildiğinde vergilerin gelir eşitsizliği üzerindeki azaltıcı etkisi hem statik modelde hem de tüm kantillerde ortaya çıkmaktadır. Hatta düşük kantillerde etkinin görece daha büyük olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, gelir vergisinin azaltıcı etkisinin sadece vergi gelirinin büyüklüğüne bağlı olmadığını düşündürmektedir. Vergi sisteminin yapısı, dolaylı ve dolaysız vergilerin dağılımı, kamu harcamaları vasıtasıyla gelirin yeniden dağıtım mekanizmasının etkin bir şekilde kullanılması gibi hususlar ön plana çıkmaktadır. Diğer yandan dinamik model tahmininde vergi değişkeninin

negatif etkisi $p=0.109$ gibi sınır değere çok yakın bir seviyede kalmıştır. Dolayısıyla vergi gelirlerinin azaltıcı etkisi ve istatistiksel olarak anlamlılığı kullanılan yönteme göre farklılık göstermektedir.

Anahtar Kelimeler : Adil gelir dağılımı, Vergi, Ekonomik büyüme

CLIMATEFLATION GELENEKSEL ENFLASYON DİNAMİKLERİNİ ZAYIFLATTI MI? GELİŞMİŞ ÜLKELERDE ÇIKTI AÇIĞI VE ENFLASYON İLİŞKİSİNİN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Havva Nesrin TİRYAKİ

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü
nesrin.ozkan@bilecik.edu.tr - <https://orcid.org/0000-0002-0083-0827>

ÖZET

Son yıllarda iklim değişikliği kaynaklı arz şoklarının enflasyon üzerindeki etkilerini tanımlamak amacıyla literatürde “climateflation” veya “iklimflasyon” kavramı sıkça kullanılmaktadır. Özellikle kuraklık, aşırı hava olayları ve tarımsal üretimde yaşanan aksaklıkların gıda fiyatları üzerinden enflasyonist baskılar oluşturduğu ileri sürülmektedir. Bu gelişmeler, enflasyonun temel belirleyicilerine ilişkin geleneksel makroekonomik yaklaşımların yeniden tartışılmasına yol açmıştır. Yeni Keynesyen çerçevede ve Taylor kuralı yaklaşımında çıktı açığı enflasyonun temel belirleyicilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ancak climateflation tartışmalarıyla birlikte son dönemde yaşanan enflasyon artışlarında, artan arz yönlü şokların çıktı açığı-enflasyon ilişkisini zayıflatıp zayıflatmadığı henüz netleşmemiştir. Bu amaçla, G7+ Avustralya, Güney Kore, İspanya, Hollanda ve İsveç’i kapsayan 12 gelişmiş ülke için 1991–2024 dönemine ait yıllık veriler kullanılarak climateflation döneminde geleneksel enflasyon dinamiklerinin geçerliliğini koruyup korumadığı incelenmektedir. Enflasyon göstergesi olarak tüketici fiyat endeksi enflasyonu, ekonomik aktivite göstergesi olarak HP filtresi ile hesaplanan çıktı açığı ve climateflation baskılarının göstergesi olarak FAO Gıda Fiyat Endeksi kullanılmıştır. Analizler sabit etkiler panel veri modeli ve ülke bazında kümelenmiş sağlam standart hatalar kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Ayrıca climateflation döneminin etkisini incelemek amacıyla 2021 sonrası dönemi temsil eden bir yapısal kırılma yaklaşımı benimsenmiştir. Elde edilen bulgular üç temel sonuca işaret etmektedir. İlk olarak, çıktı açığı tüm model spesifikasyonlarında enflasyon üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahiptir. İkinci olarak, küresel gıda fiyatları enflasyonu anlamlı biçimde artırmakta ve climateflation literatüründe vurgulanan arz yönlü baskıları doğrulamaktadır. Üçüncü olarak, 2021 sonrası dönemi temsil eden etkileşim değişkeni pozitif ve anlamlı bulunmuştur. Sonuçlar, iklim kaynaklı arz şoklarının geleneksel talep yönlü enflasyon mekanizmalarını ortadan kaldırmadığını; tersine, talep baskılarının fiyatlara yansıma gücünü artırabileceğini düşündürmektedir.

Anahtar Kelimeler : Climateflation, Enflasyon, Çıktı Açığı, Taylor Kuralı, Panel Veri Analizi

1. GİRİŞ

COVID-19 pandemisinden sonra neredeyse tüm dünyada gözlemlenen keskin fiyat artışlarının ardından enflasyon yeniden makroekonomik politika tartışmalarının merkezine geri dönmüştür. Gelişmiş ekonomilerde on yıllarca süren nispeten istikrarlı enflasyonun ardından, 2021'den itibaren başlayan dönemde gıda fiyatlarında, enerji maliyetlerinde ve genel tüketici enflasyonunda yüksek artışlar yaşandı. Her ne kadar bu süreçte küresel tedarik zinciri aksamaları, jeopolitik gerilimler ve emtia fiyat şokları gibi olaylar bu gelişmeye önemli ölçüde sebep olsa da, iklim değişikliğinin enflasyon dinamiklerini şekillendirmedeki rolü de giderek daha sık tartışılmaya başlanmıştır.

İklimle ilgili şokların enflasyon baskılarına katkıda bulunabileceği fikri, son zamanlarda “climateflation”, “iklimflasyon” veya “iklim enflasyonu” kavramlarıyla ele alınmaktadır. İklim enflasyonu, kuraklık, sel, sıcak hava dalgaları ve üretim süreçlerini aksatan, maliyetleri artıran diğer aşırı hava olayları gibi iklimle ilgili olaylardan kaynaklanan enflasyonist baskıları ifade eder. Bu kavram, Schnabel'in (2022) Avrupa Merkez Bankası'ndaki etkili konuşmasının ardından politika tartışmalarında önem kazanmıştır. Schnabel, iklim enflasyonu, fosil enflasyonu (fossilflation) ve yeşil enflasyonu (greenflation) gibi farklı enflasyonist baskı kaynaklarını birbirinden ayırmıştır.

Kotz vd. (2024)'e göre giderek artan iklim enflasyonu literatürü, iklim değişikliğinin enflasyonu birden fazla kanal aracılığıyla etkileyebileceğini savunmaktadır. Aşırı hava olayları tarımsal verimi azaltabilir, ulaşım ağlarını aksatabilir, enerji talebini artırabilir ve tedarik zincirlerinde kısıtlar yaratabilir. Bu gelişmeler, gıda ve emtia fiyatlarında sürekli artışlara yol açarak tüketici fiyatları üzerinde yukarı yönlü baskı yaratabilir. Sonuç olarak, iklim değişikliği sadece çevre politikası için değil, fiyat istikrarını korumaktan sorumlu para otoriteleri için de giderek artan bir endişe kaynağı haline gelmiştir.

İklim enflasyonuna olan ilginin artmasına rağmen, önemli bir soru büyük ölçüde cevapsız kalmaktadır. Mevcut çalışmalar öncelikle iklimle ilgili şokların enflasyonu artırıp artırmadığına odaklanmaktadır. Ancak, iklim enflasyonunun enflasyonun oluştuğu geleneksel mekanizmaları değiştirip değiştirmediğine dair çalışmalar kısıtlıdır. Özellikle, kalıcı iklimle ilgili arz şoklarının varlığında ekonomik aktivite ile enflasyon arasındaki ilişkinin değişip değişmediği belirsizliğini korumaktadır.

Modern para politikası görüşleri büyük ölçüde enflasyonun ekonomik aktiviteye sistematik olarak tepki verdiği varsayımına dayanmaktadır. Örneğin, Yeni Keynesyen modellerde, çıktı açığı, Phillips Eğrisi ilişkisi aracılığıyla enflasyon dinamiklerini açıklamada merkezi bir rol oynamaktadır. Benzer şekilde, Taylor Kuralı, merkez bankalarının politika faiz oranlarını enflasyonun hedefinden ve çıktının potansiyel seviyesinden sapmalarına yanıt olarak ayarladığını varsayar. İklimle ilgili arz şokları çıktı açığı-enflasyon ilişkisini zayıflatırsa, geleneksel para politikası çerçevelerinin etkinliği tehlikeye girebilir.

Bu çalışma, iklim enflasyonu döneminde çıktı açığı-enflasyon ilişkisinin değişip değişmediğini inceleyerek literatürdeki çalışmalardan farklılaşmayı amaçlamaktadır. İklim değişkenlerinin enflasyon üzerindeki doğrudan etkisini araştıran çoğu çalışmanın aksine, bu çalışma iklim enflasyonunun geleneksel enflasyon dinamiklerinin işleyişi üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. 1991-2024 dönemini kapsayan on iki gelişmiş ekonomi için yıllık panel verileriyle, 2021 sonrası iklim enflasyonu döneminde çıktı açığının enflasyon üzerindeki etkisinin zayıflayıp zayıflamadığını; değişmediğini veya güçlendiğini değerlendirmektedir.

Makalenin geri kalanında, ilk olarak ilgili literatür teorik ve ampirik olarak incelenmiş; ardından veriler ve metodoloji bölümü açıklanmış, ampirik bulgular raporlanarak sonuç ve tartışma bölümü sunulmuştur.

2. TEORİK ve AMPİRİK LİTERATÜR İNCELEMESİ

Ekonomik aktivite ile enflasyon arasındaki ilişki, makroekonomi teorisinde uzun zamandır merkezi bir konumda yer almaktadır. Phillips (1958) tarafından önerilen geleneksel Phillips eğrisi, işsizlik ile ücret enflasyonu arasında istikrarlı bir ters ilişki olduğunu öne sürmüştür. Friedman (1968) ve Phelps (1968) tarafından yapılan sonraki katkılar, beklentilerin rolünü vurgulamış ve yalnızca beklenmedik enflasyonun reel ekonomik aktiviteyi geçici olarak etkileyebileceğini savunmuştur. Bu gelişmeler sonunda, enflasyonun beklenen gelecekteki enflasyon ve çıktı açığıyla bağlantılı olduğu Yeni Keynesyen Phillips eğrisi çerçevesinde ele alındığı görülmektedir (Galí, 2015).

Bu bakış açısında, çıktı açığı genellikle talep tarafındaki enflasyonist baskıların bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Pozitif çıktı açıkları, fiili üretimin potansiyel çıktıyı aştığı ve ücretler ile fiyatlar üzerinde yukarı yönlü baskı oluşturduğu anlamına gelir. Sonuç olarak, çıktı açığı ölçümleri para politikası analizinde ve enflasyon tahmininde merkezi değişkenler haline gelmiştir.

Taylor Kuralı'nın geliştirilmesiyle üretim açığının para politikası içindeki önemi daha da belirginleşmiştir. Taylor (1993) merkez bankalarının enflasyon sapmalarına ve üretim açığı dalgalanmalarına yanıt olarak politika faiz oranlarını ayarladığı basit bir para politikası kuralı önermiştir. O zamandan beri Taylor kuralı, parasal ekonomide en etkili ölçütlerden biri olarak hizmet vermektedir (Woodford, 2003). Bu tür politika çerçevelerinin etkinliği, ekonomik aktivite ile enflasyon arasında istikrarlı bir ilişkinin varlığına örtük olarak bağlıdır.

İklimle ilgili gelişmeler bu geleneksel görüş açısından yeni tartışmalara sebep olmaktadır. İklim değişikliği, ekonomik büyümeyi, finansal istikrarı ve enflasyonu etkileyebilecek makroekonomik bir risk olarak giderek daha fazla kabul görmektedir. Birçok çalışma, iklim şoklarının tarımsal üretim, emtia fiyatları ve genel ekonomik performans üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır.

Mevcut çalışmalar öncelikle iklimle ilgili şokların enflasyonu artırıp artırmadığına odaklanmaktadır. Artan ampirik kanıtlar, yükselen sıcaklıkların, aşırı sıcaklıkların ve hava koşullarına bağlı aksaklıkların gıda fiyatları ve genel enflasyon üzerinde yukarı yönlü baskı oluşturduğunu göstermektedir. Örneğin, Kotz vd. (2024), sıcaklık şoklarının çok sayıda ülke genelinde hem gıda enflasyonunu hem de genel tüketici fiyat enflasyonunu önemli ölçüde artırdığını göstermektedir. Benzer şekilde, Kotz vd. (2023), daha yüksek ortalama sıcaklıkların kalıcı enflasyonist etkiler yarattığını ve gelecekte fiyat istikrarsızlığının giderek daha önemli bir kaynağı haline gelebileceğini bulmuştur. Li vd. (2023), 1995-2021 döneminde dengeli bir panel veri içerisinde sıcaklık artışları ile enflasyon arasında pozitif ilişki bulurken, Cevik ve Jalles (2023), iklim şoklarının gıda ve enerji fiyat kanalları aracılığıyla önemli enflasyonist sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. Daha yakın zamanda, Chadwick ve Saygili (2024), 186 ülkelik bir panel kullanarak sıcaklık, yağış anomalileri ve gıda fiyat enflasyonu arasında pozitif bir ilişki olduğunu belgelemektedir. Bu giderek artan kanıtlara rağmen, iklim enflasyonunun enflasyonun oluştuğu geleneksel mekanizmaları değiştirip değiştirmediğine nispeten az dikkat gösterilmiştir. Özellikle, iklimle ilgili arz şoklarının sürekliliği karşısında ekonomik aktivite ile enflasyon arasındaki ilişkinin değişip değişmediği belirsizliğini korumaktadır.

İklimle ilgili konular, enflasyonla ilgili olarak merkez bankalarının da dikkatini çekmiştir. Drudi vd. (2021), kapsamlı bir Avrupa Merkez Bankası çalışmasında, iklim değişikliğinin para politikasının iletim mekanizmasını etkileyebileceğini ve enflasyon-çıktı dinamiklerini değiştirebileceğini savunmaktadır. Benzer şekilde, Avrupa Merkez Bankası politika tartışmaları, iklimle ilgili şokların arz tarafındaki bozulmaların sıklığını ve kalıcılığını artırarak para politikasının yürütülmesini zorlaştırabileceğini vurgulamıştır (Schnabel, 2022).

Bu ilerlemelere rağmen, literatürde önemli bir boşluk kalmaktadır. Mevcut çalışmalar büyük ölçüde iklim değişikliğinin enflasyon üzerindeki doğrudan etkilerine odaklanmaktadır. İklim enflasyonunun, üretim ve enflasyon arasındaki ilişkiyi değiştirebileceği olasılığına çok daha az dikkat edilmiştir. Başka bir deyişle, iklim şoklarının enflasyonu artırabileceğini biliyor olsak da, iklim enflasyonunun üretim açığı gibi geleneksel para politikası göstergelerinin etkinliğini değiştirip değiştirmediği konusunda büyük belirsizlik vardır.

Bu çalışma, iklim enflasyonu döneminde üretim açığı-enflasyon ilişkisinin değişip değişmediğini inceleyerek bu boşluğu doldurmaktadır. İklim enflasyonu literatüründen elde edilen bilgileri geleneksel para politikası çerçevesiyle birleştirerek, çalışma iklimle ilgili arz şokları ve talep yönlü enflasyon mekanizmaları arasındaki etkileşime dair yeni kanıtlar sunmaktadır.

3. VERİ VE METODOLOJİ

3.1. Veri

Bu çalışma, iklim enflasyonu döneminde ekonomik aktivite ile enflasyon arasındaki ilişkinin değişip değişmediğini incelemektedir. Ampirik analiz, Avustralya, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Güney Kore, Hollanda, İspanya, İsveç, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri'nden oluşan gelişmiş ekonomileri kapsayan yıllık panel veri seti kullanılarak

gerçekleştirilmiştir. Örneklem 1991-2024 dönemini kapsamakta ve 408 ülke-yıl gözlemi içermektedir. Kullanılan değişkenler, elde edildiği kaynaklar ve varsa dönüşümler Çizelge 1’de yer almaktadır.

Çizelge 1. Değişken Açıklamaları

Değişken	Açıklama	Kaynak
inf_main	Tüketici Fiyat Endeksi (%)	Dünya Bankası (WDI)
og_hp	HP çıktı açığı filtresi	Yazar hesaplamaları
food	FAO Gıda Fiyat Endeksi	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)
post2021	2021–2024 için 1'e eşit kukla değişken	Yazar hesaplamaları
og_x_post	Çıktı açığı ve 2021 sonrası arasındaki etkileşim	Yazar hesaplamaları

Enflasyon, Dünya Bankası'nın Dünya Kalkınma Göstergeleri'nden (WDI) elde edilen yıllık tüketici fiyat enflasyon oranları kullanılarak ölçülmektedir. Tüketici fiyat enflasyonu, hanehalklarının karşılaştığı genel fiyat seviyesindeki değişiklikleri doğrudan yansıttığı için hem para politikası analizinde hem de enflasyon dinamiklerine ilişkin ampirik çalışmalarda yaygın olarak kullanılmaktadır.

Ekonomik aktivite, çıktı açığı ile temsil edilmektedir. Standart makroekonomi literatürünü takip ederek, çıktı açığı, fiili çıktının potansiyel çıktıdan sapması olarak hesaplanmaktadır. Reel GSYİH serileri Dünya Kalkınma Göstergeleri'nden elde edilmekte ve potansiyel çıktı Hodrick-Prescott (HP) filtresi kullanılarak tahmin edilmektedir. Üretim açığı, fiili GSYİH'nin tahmini potansiyel seviyesinden yüzdesel olarak sapması olarak hesaplanır.

İklim enflasyonu ile ilgili baskıları yakalamak için, çalışmada FAO Gıda Fiyat Endeksi (FFPI) kullanılmıştır. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü tarafından yayınlanan endeks, tahıllar, bitkisel yağlar, süt ürünleri, et ve şeker de dahil olmak üzere başlıca gıda emtialarının uluslararası fiyatlarındaki aylık değişimleri ölçmektedir. Ampirik analizde yıllık ortalamalar kullanılmaktadır. FAO Gıda Fiyat Endeksi'nin seçimi, gıda fiyatlarının iklimle ilgili arz şoklarının enflasyonu etkilediği birincil iletim kanallarından birini temsil etmesinden kaynaklanmaktadır.

Ayrıca, enerji fiyatları enflasyonist baskıların bir diğer önemli kaynağını oluşturduğu için ön analizlerde Brent ham petrol fiyatları da dikkate alınmıştır. Bununla birlikte, Brent petrol fiyatları ile FAO Gıda Fiyat Endeksi arasındaki son derece yüksek korelasyon nedeniyle, her iki değişkenin aynı anda dahil edilmesi çoklu doğrusallık endişeleri yaratmaktadır. Sonuç olarak, temel özellikler öncelikle iklim enflasyonu göstergesi olarak FAO Gıda Fiyat Endeksi'ne dayanmaktadır.

3.2. Metodoloji

Çalışmanın amacı, iklim enflasyonu döneminde ekonomik faaliyetin enflasyon üzerindeki etkisinin değişip değişmediğini incelemektir. Buna göre, çalışmanın ana hipotezi şu şekilde ifade edilebilir:

H₀: İklim enflasyonu, üretim açığı-enflasyon ilişkisini değiştirmemiştir.

H₁: İklim enflasyonu, üretim açığı-enflasyon ilişkisini önemli ölçüde değiştirmiştir.

Bu amaçla çalışma üç model üzerine inşa edilmiştir. Temel model, Eşitlik (1) ile geleneksel Phillips eğrisi üzerine kurulmuş olup, amaç çıktı açığının enflasyonu açıklayıp açıklamadığını test etmektir.

$$\text{inf\_main}_{it} = \alpha_i + \beta_1 \text{og\_hp}_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

İklimle ilgili enflasyon baskılarını görmek için FAO Gıda Fiyat Endeksi dahil edilerek ikinci model oluşturulmuştur:

$$\text{inf\_main}_{it} = \alpha_i + \beta_1 \text{og\_hp}_{it} + \beta_2 \text{food}_{it} + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

Son olarak, iklim enflasyonu döneminde üretim açığı-enflasyon ilişkisinin değişip değişmediğini araştırmak için bir etkileşim modeli tahmin edilmiştir:

$$\text{inf\_main}_{it} = \alpha_i + \beta_1 \text{og\_hp}_{it} + \beta_2 (\text{og\_x\_post})_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3)$$

Etkileşim terimi, enflasyonun ekonomik aktiviteye duyarlılığının iklim enflasyonu döneminde 2021 öncesi döneme göre farklı olup olmadığını gösterir. Etkileşim terimindeki pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı katsayı, enflasyonun 2021'den sonra çıktı açığı dalgalanmalarına daha güçlü bir tepki verdiğini göstermektedir. Tersine, negatif bir katsayı iklimle ilgili arz şoklarının geleneksel çıktı açığı-enflasyon ilişkisini zayıflattığı anlamına gelir.

Ampirik analiz, sabit etkili panel tahmincisi kullanmaktadır. Bu yaklaşım, kurumsal kalite, para politikası çerçeveleri, işgücü piyasası katılıkları ve enerji bağımlılığı modelleri de dahil olmak üzere enflasyon dinamiklerini sistematik olarak etkileyebilecek gözlemlenmeyen ülke bazlı özellikleri kontrol eder. Sabit etkili model, bu tür zamana bağlı olmayan ülke özelliklerinin modelde yer alan açıklayıcı değişkenlerle ilişkili olma olasılığının yüksek olduğu durumlarda özellikle uygundur (Wooldridge, 2010; Baltagi, 2021). Gelişmiş ekonomiler bağlamında, ülkeler arasındaki yapısal farklılıklar hem enflasyon sonuçlarını hem de ekonomik faaliyetin gelişimini etkileyebilir; bu da rastgele etkili tahmincinin gerektirdiği bireysel etkiler ve açıklayıcı değişkenler arasında korelasyon olmaması varsayımının geçerli olmayabileceği anlamına gelir. Sonuç olarak, sabit etkili yaklaşım, gözlemlenmeyen ülke bazlı heterojenliği ortadan kaldırarak ve zaman içindeki ülke içi varyasyona odaklanarak daha tutarlı tahminler sağlar (Greene, 2018).

Tahmin öncesinde çeşitli tanısal testler yapılmıştır. İlk olarak, Pesaran (2004) CD testi kullanılarak kesitsel bağımlılık incelenmiş ve bulgular enflasyonu ve ekonomik aktiviteyi

etkileyen ortak küresel şokların varlığını yansıtan ülkeler arasında önemli bir kesitsel bağımlılık olduğunu göstermiştir.

İkinci olarak, durağanlığı değerlendirmek için panel birim kök testleri yapılmıştır. Fisher tipi genişletilmiş Dickey-Fuller testleri, hem enflasyon hem de çıktı açığı değişkenlerinin durağan olduğunu, ancak FAO Gıda Fiyat Endeksi'nin güçlü küresel trend bileşeni nedeniyle durağan olmayan bir davranış sergilediğini göstermektedir.

Üçüncü olarak, varyans şişirme faktörleri (VIF'ler) kullanılarak çoklu doğrusal bağlantı değerlendirilmiştir. Sonuçlar, referans spesifikasyonlarında yer alan açıklayıcı değişkenler arasında ciddi çoklu doğrusallık sorunları olmadığını göstermektedir.

Son olarak, tanısıl testler hem seri korelasyonun hem de heteroskedastisitenin varlığını ortaya koymaktadır. Wooldridge testi, birinci dereceden otokorelasyonun olmadığı hipotezini reddederken, Breusch-Pagan testi homoskedastisite hipotezini reddetmektedir. Buna göre, güvenilir istatistiksel çıkarım sağlamak için tüm tahminler ülke bazında kümelenmiş sağlam standart hatalar kullanılarak rapor edilmiştir.

Bulguların sağlamlığını değerlendirmek için, 2022 sonrası kukla değişkenine dayalı alternatif bir iklim enflasyonu tanımı da geliştirilmiştir. Sonuçlar niteliksel olarak değişmeden kalmış olup, bu da sonuçların iklim enflasyonu döneminin kesin tanımına duyarlı olmadığını göstermektedir.

4. AMPİRİK BULGULAR

4.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Çizelge 2 analizde kullanılan değişkenlerin tanımlayıcı istatistiklerini raporlamaktadır.

Çizelge 2. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	N	Ortalama	Std. Sap.	Min	Median	Max
inf_main	408	2.286	1.786	-1.353	2.026	10.001
og_hp	408	0.023	1.464	-7.954	0.064	4.359
food	408	88.756	26.337	53.433	91.870	144.510

Çizelge 2'ye göre, ortalama enflasyon %2,29 iken, ortalama çıktı açığı sıfıra yakındır; bu da ekonomik faaliyetin örneklem dönemi boyunca potansiyel çıktı etrafında dalgalandığını göstermektedir. FAO Gıda Fiyat Endeksi'nin ortalama değeri 88,76'dır; ancak zaman içinde önemli bir varyasyon gözlemlenmektedir. Bu da küresel gıda piyasası koşullarındaki büyük değişimleri yansıtmaktadır.

Çizelge 3 ise, iklim enflasyonu öncesi dönem (1991–2020) ve iklim enflasyonu dönemi (2021–2024) karşılaştırmasını içermektedir.

Çizelge 3. Climateflation vs Pre-Climateflation

Variable	1991-2020	2021-2024	Fark
inf_main	2.02	4.27	+2.25***
og_hp	-0.04	0.53	+0.57
food	83.37	129.19	+45.82***

Çizelge 3'e göre, enflasyon baskılarında önemli bir artış olduğu görülmektedir. Ortalama enflasyon 2021 öncesinde %2,02'den 2021 sonrasında %4,27'ye yükselmiştir. Benzer şekilde, ortalama FAO Gıda Fiyat Endeksi 83,37'den 129,19'a yükselmiştir. İki örneklem t-testi, iki dönem arasındaki enflasyon farkının istatistiksel olarak anlamlı olduğunu doğrulamaktadır ($t = -6,47$, $p < 0,01$). Bu bulgular, 2021 sonrası dönemin, yüksek gıda fiyatları ve daha güçlü enflasyon baskılarıyla karakterize edilen farklı bir enflasyon ortamını temsil ettiğini göstermektedir.

4.2. Ön Testler

Modelleri tahmin etmeden önce, çeşitli tanısal testler yapılmıştır. Bulgular Çizelge 4'te yer almaktadır.

Çizelge 4. Tanısal Testler

Test	İstatistik	p-değeri	Sonuç
Pesaran CD (inf_main)	31.166	0.000	Yatay kesit bağımlılığı vardır
Pesaran CD (og_hp)	30.378	0.000	Yatay kesit bağımlılığı vardır
Pesaran CD (food)	47.371	0.000	Yatay kesit bağımlılığı vardır
Fisher ADF (inf_main)	$\chi^2 = 131.884$	0.000	Durağan
Fisher ADF (og_hp)	$\chi^2 = 334.076$	0.000	Durağan
Fisher ADF (food)	$\chi^2 = 12.325$	0.976	Durağan değil
Wooldridge Otokorelasyon Testi	$\beta = 0.487$	<0.001	Otokorelasyon vardır
Breusch-Pagan LM Test	8.535	0.014	Heteroskedastisite vardır

Breusch–Pagan F Testi	4.327	0.014	Heteroskedastisite vardır
VIF (og_hp)	1.044	–	Çoklu doğrusal bağlantı yok
VIF (food)	12.072	–	Brent ile birlikte kullanıldığında yüksek korelasyon

Not: Wooldridge ve Breusch–Pagan testleri sırasıyla otokorelasyon ve heteroskedastisite sorunlarının varlığını göstermektedir. Bu nedenle tüm tahminlerde ülke bazında kümelenmiş (country-clustered) sağlam standart hatalar kullanılmıştır. FAO Gıda Fiyat Endeksi durağan bulunmamasına rağmen, çalışmada climateflation baskılarını temsil eden küresel bir gösterge olarak kullanılmış ve sonuçlar bu çerçevede yorumlanmıştır.

İlk olarak, Pesaran (2004) yatay kesit bağımlılık testi ile enflasyon, çıktı açığı ve gıda fiyatı değişkenleri için kesitsel bağımsızlık hipotezini güçlü bir şekilde reddetmiştir. Bu sonuç, örneklemedeki tüm ülkeleri etkileyen ortak küresel şokların varlığı göz önüne alındığında şaşırtıcı değildir.

Panel birim kök testleri, enflasyon ve çıktı açığı değişkenlerinin durağan olduğunu göstermektedir. Fisher tipi ADF testleri, her iki değişken için de birim kök hipotezini %1 anlamlılık düzeyinde reddetmektedir. Buna karşılık, FAO Gıda Fiyat Endeksi (food), örneklem dönemi boyunca küresel gıda fiyatlarındaki sürekli yukarı yönlü trendi yansıtan, durağan olmayan bir davranış sergilemektedir. Durağan olmayan yapısına rağmen, FAO Gıda Fiyat Endeksi, küresel iklim enflasyonu baskılarının bir göstergesi olarak muhafaza edilmektedir; analizde asıl odak noktası endeksin uzun vadeli özelliklerinden ziyade bu baskılardır.

Wooldridge testi, birinci dereceden seri korelasyonun varlığını ortaya koyarken, Breusch-Pagan testi heteroskedastisiteyi göstermektedir. Sonuç olarak, sonraki tüm tahminler ülke bazında kümelenmiş sağlam standart hatalar kullanılarak yapılmıştır.

4.3. Model Sonuçları

Modellemede tahmin edilen üç modele yönelik bulgular Çizelge 5’te yer almaktadır.

Çizelge 5. Sabit Etkili Panel Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Model 1	Model 2	Model 3
og_hp	0.314***	0.302***	0.206***
food		0.0077**	
og_hp × Post2021			1.718***
R ² Within	0.077	0.091	0.208
Obs.	408	408	408
Notlar: Bağımlı değişken enflasyondur (inf_main). Tüm modeller ülke sabit etkileri kullanılarak tahmin edilmiştir. Standart hatalar ülke düzeyinde kümelenmiş ve parantez içinde raporlanmıştır. *, ** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.			

İlk model, açıklayıcı değişken olarak yalnızca çıktı açığını içermektedir. Buna göre, çıktı açığının tahmini katsayısı pozitif ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Özellikle, çıktı açığındaki bir birimlik artış, enflasyonda yaklaşık 0,31 yüzdelik puanlık bir artışla ilişkilidir. Bu sonuç, Phillips eğrisinin öngörülerıyla tamamen tutarlıdır ve gelişmiş ekonomilerdeki enflasyon dinamiklerini açıklamakta döngüsel talep koşullarının önemini doğrulamaktadır.

İkinci modelde, iklim enflasyonu ile ilgili baskıları yakalamak için FAO Gıda Fiyat Endeksi eklenmiştir. Üretim açığı pozitif ve oldukça anlamlı kalmakta olup, katsayısı yaklaşık 0,30'dur. Aynı zamanda, gıda fiyatları enflasyon üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir pozitif etki göstermektedir. Tahmin edilen katsayı, küresel gıda fiyatlarındaki artışların yerel enflasyon oranlarına yansıdığını göstermekte ve gıda piyasalarının, iklimle ilgili arz şoklarının enflasyonu etkilediği önemli bir kanal oluşturduğunu desteklemektedir. İlk iki modelde üretim açığı katsayısının istikrarlılığı, iklim enflasyonu ile ilgili faktörler hesaba katıldıktan sonra bile ekonomik aktivite ile enflasyon arasındaki ilişkinin sağlam kaldığını göstermektedir.

Çalışmada asıl vurgulanmak istenen konu, iklim enflasyonunun ekonomik aktivite ile enflasyon arasındaki geleneksel ilişkiyi değiştirip değiştirmediğini incelemektir. Bu sorunu incelemek için, Çizelge 5'te yer alan çıktı açığı ile 2021 sonrası kukla değişkeni arasında bir etkileşim terimiyle üçüncü model oluşturulmuştur. Buna göre, çıktı açığının katsayısı 0,206 olarak tahmin edilmekte ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı kalmaktadır. Daha da önemlisi, çıktı açığı ile 2021 sonrası dönem arasındaki etkileşim terimi pozitif ve oldukça anlamlı olup, tahmini katsayısı 1,718'dir. Bu sonuç, ekonomik aktivitenin enflasyonist etkisinin iklim enflasyonu döneminde önemli ölçüde arttığını göstermektedir. Çıktı açığındaki bir birimlik artış, 2021 öncesi dönemde enflasyonu yaklaşık 0,21 yüzdelik puan artırırken, karşılık gelen etki 2021'den sonra önemli ölçüde daha büyüktür.

Bu değişimi daha da göstermek için, iki alt dönem için ayrı regresyonlar tahmin edilmiştir. Çizelge 6, 1991-2020 dönemi ile 2021-2024 döneminde çıktı açığı-enflasyon ilişkisini alt iki dönemin sonuçlarını göstermektedir.

Çizelge 6. Climateflation Öncesi ve Sonrası Dönemlerde Çıktı Açığının Enflasyon Üzerindeki Etkisi

Değişken	1991–2020	2021–2024
og_hp	0.204***	1.306***
Sabit Terim	2.031***	3.580***
Gözlem Sayısı	360	48
Ülke Sayısı	12	12
R ² (Within)	0.051	0.310
Notlar: Bağımlı değişken enflasyondur (inf_main). Tüm modeller ülke sabit etkileri kullanılarak tahmin edilmiştir. Standart hatalar ülke bazında kümelenmiştir. *** p<0.01.		

Çizelge 6'ya göre, çıktı açığı katsayısı 1991-2010 döneminde yaklaşık 0,20 olarak tahmin edilmektedir. Buna karşılık, 2021-2024 döneminde katsayı 1,31'e yükselmekte ve istatistiksel olarak anlamlı kalmaktadır. Bu nedenle, iklim enflasyonu döneminde enflasyonun ekonomik aktiviteye duyarlılığının 6 kattan fazla arttığı söylenebilir.

Bu bulgu, son yıllarda ortaya çıkan arz yönlü baskıların geleneksel talep-enflasyon ilişkisini zayıflatmadığını; aksine, ekonomik aktivitedeki dalgalanmaların fiyatlara yansıma gücünü artırmış olabileceğini göstermektedir.

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu çalışma, iklim enflasyonunun gelişmiş ekonomilerde ekonomik aktivite ile enflasyon arasındaki geleneksel ilişkiyi değiştirip değiştirmediğini incelemektedir. Giderek artan iklim enflasyonu tartışmasından yola çıkan analiz, Phillips eğrisi ve Taylor kuralının temelini oluşturan kilit değişkenlerden biri olan çıktı açığının, yüksek gıda fiyatları ve iklimle ilgili arz kesintileriyle karakterize edilen son dönemde enflasyonun önemli bir belirleyicisi olarak kalıp kalmadığını incelemektedir.

Ampirik bulgular üç ana sonuca işaret etmektedir. Birincisi, çıktı açığı tüm modellerde enflasyonun istatistiksel olarak anlamlı bir belirleyicisi olmaya devam etmiştir. Temel modellerde elde edilen pozitif ve anlamlı katsayı, ekonomik aktivite potansiyel çıktıyı aştığında enflasyon baskılarının yoğunlaştığına ilişkin geleneksel makroekonomik görüşü doğrulamaktadır. Bu bulgu, Phillips eğrisinin tahminleriyle tutarlıdır ve döngüsel talep

koşullarının gelişmiş ekonomilerde enflasyon dinamiklerini açıklamada önemli bir rol oynamaya devam ettiğini göstermektedir.

İkincisi, küresel gıda fiyatları enflasyon üzerinde önemli bir pozitif etki yaratmaktadır. Sonuçlar, FAO Gıda Fiyat Endeksi'ndeki artışların enflasyon oranlarına yansıdığını ve gıda piyasalarının, iklimle ilgili arz şoklarının fiyat istikrarını etkileyen önemli bir kanal oluşturduğunu göstermektedir. Bu bulgu, hava koşullarına bağlı aksaklıkların, tarımsal üretim kayıplarının ve tedarik zinciri darboğazlarının enflasyonist sonuçlarını vurgulayan, giderek büyüyen iklim enflasyonu literatürüyle tutarlıdır.

Üçüncüsü ve en önemlisi, sonuçlar, üretim açığının enflasyonist etkisinin iklim enflasyonu döneminde önemli ölçüde güçlendiğini göstermektedir. Etkileşim modeli, ekonomik aktivite ile enflasyon arasındaki ilişkinin 2021'den sonra daha yoğunlaştığını ortaya koymuştur. Alt örneklem tahminleri ayrıca, üretim açığı katsayısının 1991-2020 döneminde yaklaşık 0,20'den 2021-2024 döneminde yaklaşık 1,31'e yükseldiğini ortaya koymaktadır. 2022 sonrası alternatif bir spesifikasyona dayalı sağlık kontrolleri bu sonucun istikrarlılığını doğrulamaktadır.

Bu bulgular, iklimle ilgili arz şoklarının geleneksel talep tarafı enflasyon mekanizmalarını zayıflatabileceği beklentisiyle çeliştiği için özellikle dikkat çekicidir. Son dönemdeki politika tartışmalarında sıkça dile getirilen bir görüşe göre, iklimle ilgili şoklardan kaynaklanan enflasyon, ekonomik aktiviteden giderek daha fazla koparak, üretim açığına dayalı politika çerçevelerinin faydasını azaltabilir. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar bu görüşü desteklememektedir. Bunun yerine, bulgular iklim enflasyonunun, talep baskılarının fiyatlara yansımaları zayıflatmak yerine güçlendirmiş olabileceğini göstermektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında en önemli olasılık, iklimle ilgili aksaklıkların etkin üretim kapasitesini azaltması ve arz koşullarını sıkılaştırması olabilir. Bu koşullar altında, toplam talepteki belirli bir artış, normal koşullara göre daha büyük fiyat ayarlamaları yaratabilir. Başka bir deyişle, arz kısıtlamaları, enflasyonun ekonomik aktivitedeki dalgalanmalara karşı duyarlılığını artırabilir.

Bu yorum, 2021 sonrası dönemde tahmin edilen potansiyel büyümedeki gözlemlenen düşüşle büyük ölçüde uyumludur. Mevcut çalışma üretim kapasitesindeki değişiklikleri doğrudan modellemese de, kanıtlar iklimle ilgili arz bozulmalarının daha kısıtlı bir üretim ortamına katkıda bulunmuş olabileceğini göstermektedir. Sonuç olarak, pozitif üretim açıkları önceki on yıllara göre daha enflasyonist hale gelmiş olabilir.

Para politikası açısından, bulgular önemli sonuçlar doğurmaktadır. Sonuçlar, iklim enflasyonunun geleneksel para politikası göstergelerini geçersiz kılmadığını göstermektedir. Aksine, üretim açığı enflasyon baskıları hakkında değerli bilgiler sağlamaya devam etmekte ve arz kısıtlamaları yoğunlaştığında daha da önem kazanabilmektedir. Bu nedenle, iklimle ilgili enflasyon, Taylor kuralı gibi üretim açığına dayalı politika çerçevelerine karşı bir kanıt olarak yorumlanmamalıdır. Aksine, iklim enflasyonu, toplam talep koşullarının önemini korurken enflasyon sürecine ek bir maliyet kanalı oluşturabileceği ortaya çıkmıştır.

Çalışmanın bazı sınırlamaları da bulunmaktadır. FAO Gıda Fiyat Endeksi, iklimle ilgili enflasyon baskılarının önemli bir boyutunu yakalamaktadır, ancak jeopolitik gerilimler, enerji fiyat şokları ve küresel tedarik zinciri aksamaları gibi iklim dışı faktörleri de yansıtabilir. Ayrıca, analiz gelişmiş ekonomilere ve yıllık verilere odaklanmaktadır, bu da kısa vadeli dinamikleri gizleyebilir. Gelecekteki araştırmalar, iklim değişikliği ve enflasyon dinamikleri arasındaki etkileşimi daha ayrıntılı incelemek için daha yüksek frekanslı veriler ile sıcaklık anomalileri, kuraklık endeksleri veya aşırı hava olayları gibi doğrudan iklim göstergelerini kullanabilir.

Genel olarak, bu makalede sunulan kanıtlar, iklim enflasyonunun geleneksel enflasyon mekanizmalarının yerini almadığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

Baltagi, B. H. (2021). Econometric analysis of panel data. In *Springer texts in business and economics*. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-53953-5>

Cevik, S., & Jalles, J. (2024). Eye of the Storm: The impact of climate shocks on inflation and growth. *Review of Economics*, 75(2), 109–138. <https://doi.org/10.1515/roe-2024-0005>

Chadwick, M. G., & Saygili, H. (2024). *Temperature, precipitation and food price inflation: Evidence from a panel of countries*. South East Asian Central Banks (SEACEN) Research and Training Centre.

Drudi, F., Moench, E., Holthausen, C., Weber, P., Ferrucci, G., Setzer, R., Di Nino, V., Barbiero, F., Faccia, D., Breitenfellner, A., Faiella, I., Farkas, M., Bun, M., Fornari, F., Ciccarelli, M., Paries, M. D., Giovannini, A., Papadopoulou, N., Parker, M., . . . Ouyard, J. (2021). Climate change and monetary policy in the euro area. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3928292>

Friedman, M. (1968). The Role of Monetary Policy. *American Economic Review*, 58(1), 1–17. https://doi.org/10.1007/978-1-349-24002-9_11

Gali, J. (2015). *Monetary policy, inflation, and the business cycle : an introduction to the new Keynesian framework and its applications*. https://bvbr.bib-bvb.de/443/F?func=service&doc_library=BVB01&local_base=BVB01&doc_number=027804359&sequence=000002&line_number=0001&func_code=DB_RECORDS&service_type=MEDIA

Greene, W. H. (2018). *Econometric Analysis* (8th ed.). Harlow: Pearson.

Kotz, M., Kuik, F., Lis, E., & Nickel, C. (2023). The impact of global warming on inflation: Averages, seasonality and extremes. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4457821>

Kotz, M., Kuik, F., Lis, E., & Nickel, C. (2024). Global warming and heat extremes to enhance inflationary pressures. *Communications Earth & Environment*, 5(1).
<https://doi.org/10.1038/s43247-023-01173-x>

Li, C., Zhang, X., & He, J. (2023). Impact of climate change on inflation in 26 selected countries. *Sustainability*, 15(17), 13108. <https://doi.org/10.3390/su151713108>

Pesaran, M. H. (2004). General diagnostic tests for cross section dependence in panels. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.572504>

Phelps, E. S. (1968). Money-Wage dynamics and Labor-Market equilibrium. *Journal of Political Economy*, 76(4, Part 2), 678–711. <https://doi.org/10.1086/259438>

Phillips, A. W. (1958). The relation between unemployment and the rate of change of money wage rates in the United Kingdom, 1861–19571. *Economica*, 25(100), 283–299.
<https://doi.org/10.1111/j.1468-0335.1958.tb00003.x>

Schnabel, I. (2022). A New Age of Energy Inflation: Climateflation, Fossilflation and Greenflation. Speech at a Panel on “Monetary Policy and Climate Change”, European Central Bank, Frankfurt, 17 March 2022.

Taylor, J. B. (1993). Discretion versus policy rules in practice. *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy*, 39, 195–214. [https://doi.org/10.1016/0167-2231\(93\)90009-1](https://doi.org/10.1016/0167-2231(93)90009-1)

Woodford, M. (2003). Interest and prices : foundations of a theory of monetary policy. In *Project Muse (Johns Hopkins University)*. <https://doi.org/10.1515/9781400830169>

Wooldridge, J. M. (2001). Econometric analysis of cross section and panel data. In *RePEc: Research Papers in Economics (Vol. 1)*.
<https://econpapers.repec.org/RePEc:mtp:titles:0262232197>

YEREL YÖNETİMLERDE GÖRÜNÜRLÜK SİYASETİ: BELEDİYE BAŞKANLARININ MİZAH TEMELLİ SOSYAL MEDYA PAYLAŞIMLARININ ANALİZİ

Doç. Dr. Pınar GÜNER KOÇAK

Manisa Celal Bayar Üniversitesi,
pinar.kocak@cbu.edu.tr - 0000-0002-1715-460X

ÖZET

Yerel yönetimler halk tarafından seçilen ve doğrudan hizmet beklentisi en yüksek olan birimlerdir. Belediyelerin yürüttükleri faaliyetlerin duyurulması, halkın beklentilerinin karşılandığının gösterilmesi ve kamu nezdinde sempati oluşturularak yeniden seçilme arzusu belediyelerin ve başkanlarının sosyal medya mecralarını aktif kullanmalarını sağlamaktadır. Bu açıdan sosyal medya, belediyeler ve başkanlar için imaj yönetimi, gündem oluşturma, doğrudan etkileşim sağlama ve kişisel marka inşası gibi stratejik bir işlev görebilmektedir. Sosyal medyayı aktif kullanan belediye başkanlarının mizah temelli içerikler üretmesi, gündelik yaşam pratiklerini eğlenceli biçimde sunması ve viral etkileşim yaratmaya yönelik paylaşımlar yapması dikkat çekici bir iletişim pratiği haline gelmiştir. Mizahın samimiyet, yakınlık ve erişilebilirlik algısı yaratma potansiyeli bulunmakla birlikte, kamusal hizmet iletişiminin magazinleşmesi ve popülist görünürlük siyasetine dönüşmesi riskini de beraberinde getirmektedir.

Bu çalışmanın konusu, belediye başkanlarının sosyal medya hesaplarında paylaştıkları mizah temelli içeriklerin yerel yönetimlerde görünürlük politikası bağlamında incelenmesidir. Araştırmanın temel amacı, mizah içerikli paylaşımların hangi iletişim stratejileriyle kurgulandığını, lider imajına nasıl katkı sunduğunu ve kamusal hizmet söylemiyle nasıl ilişkilendirildiğini ortaya koymaktır. Araştırmada nitel içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Türkiye’de sosyal medyada yüksek etkileşim alan belediyelerin ve belediye başkanlarının Instagram, hesaplarında yayımlanan “hatırası var/anısı var” ve “sarı kola” akımları kapsamında mizah temelli paylaşımlar örneklem olarak seçilmiştir. Veriler; görünürlük siyaseti ve viral akımlara eklenme, belediye başkanlarının kişisel marka inşası ve lider temsili, mizah temelli siyasal iletişim ve vatandaşla ilişki yönetimi temaları üzerinden çözümlenmiştir.

Çalışma ile belediye başkanları ve belediyeler sosyal medya platformlarında mizah, meme kültürü ve viral akımlar aracılığıyla görünürlük ürettikleri, bu süreçte samimi, erişilebilir ve eğlenceli lider temsilleri inşa ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma bulguları, medyalama, kişiselleşme ve görünürlük siyaseti literatürünü yerel yönetimler bağlamında desteklemekte ve sosyal medya çağında belediyecilik iletişiminin yeni dinamiklerini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetimler, Mizah, Sosyal Medya, Siyasal İletişim, İçerik Analizi

VISIBILITY POLITICS IN LOCAL GOVERNMENTS: AN ANALYSIS OF MAYORS' HUMOR-BASED SOCIAL MEDIA POSTS

ABSTRACT

Local governments are elected by the public and are the units with the highest expectations for direct service. The desire to publicize the activities of municipalities, demonstrate that public expectations are being met, and build public sympathy for re-election leads municipalities and their mayors to actively use social media platforms. In this respect, social media can serve a strategic function for municipalities and mayors, such as image management, agenda setting, direct interaction, and personal brand building. The use of social media by mayors, particularly their production of humor-based content, presentation of daily life practices in an entertaining way, and posts aimed at creating viral interaction, has become a noteworthy communication practice. While humor has the potential to create a sense of sincerity, closeness, and accessibility, it also carries the risk of sensationalizing public service communication and transforming it into populist visibility politics.

This study examines the humor-based content shared by mayors on their social media accounts within the context of visibility politics in local governments. The main objective of the research is to reveal which communication strategies are used to construct humorous posts, how they contribute to the leader's image, and how they relate to public service discourse. This research employs qualitative content analysis. The sample consists of humor-based posts published on Instagram accounts of municipalities and mayors in Turkey with high social media engagement, within the context of the "memories/memories" and "yellow cola" trends. The data was analyzed through the themes of visibility politics and integration into viral trends, personal brand building and leadership representation of mayors, humor-based political communication, and citizen relationship management. The study concludes that mayors and municipalities generate visibility on social media platforms through humor, meme culture, and viral trends, and in this process, they construct sincere, accessible, and entertaining leadership representations. The research findings support the literature on mediatization, personalization, and visibility politics in the context of local governments and reveal the new dynamics of municipal communication in the social media age.

Keywords: Local Governments, Humor, Social Media, Political Communication, Content Analysis

GİRİŞ

Dijital iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte siyasal iletişim süreçleri önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Geleneksel medyadan dijitalleşen medyaya geçiş sürecinde siyasal iletişimde kullanılan araçlar ve yöntemlerde değişmiştir. Özellikle sosyal medya ile siyasal aktörler, seçmenlerle doğrudan iletişim kurmaya, gündem oluşturmaya ve kişisel imajlarını stratejik biçimde inşa etmeye başlamışlardır.

Sosyal medya platformlarının yaygınlaşması, siyasal iletişimde kişiselleşme eğilimini de güçlendirmiştir. Sosyal medya, siyasi aktörlerin resmi kimliklerinden uzaklaşarak daha samimi, erişilebilir ve gündelik yaşamın içerisinde yer alan bireyler olarak görünmelerine olanak sağlamaktadır. Bu durum yalnızca ulusal siyaset düzeyinde değil, yerel yönetimler açısından da belirgin şekilde gözlemlenmektedir. Belediye başkanları sosyal medya hesaplarında hizmet faaliyetlerinin yanı sıra kişisel yaşamlarından kesitler paylaşmakta, gündelik olaylara ilişkin yorumlarda bulunmakta ve vatandaşlarla doğrudan etkileşim kurmaktadır. Böylece yerel yöneticiler dijital ortamda bir tür kişisel marka inşa etmektedir.

Yerel yönetimlerin sosyal medya kullanımına ilişkin literatür incelendiğinde çalışmaların büyük bölümünün belediyelerin dijital iletişim stratejileri (Kaypak vd., 2017, Solmaz ve Görkemli, 2012; Karahan Adalı ve Ünür, 2023), e-belediyeçilik uygulamaları (Alodalı vd., 2012; Şahin, 2007), vatandaş katılımı ve kurumsal iletişim faaliyetleri (Eryeşil vd., 2021; Sipahi, 2017) üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Türkiye'de gerçekleştirilen çalışmalarda belediyelerin sosyal medya kullanımını çoğunlukla kurumsal iletişim, halkla ilişkiler ve hizmet tanıtımı perspektifinden değerlendirmektedir. Ancak son yıllarda belediyelerin ve belediye başkanlarının viral akımlara katılarak mizah temelli içerikler üretmesi, mevcut literatürde yeterince incelenmemiş yeni bir iletişim pratiği olarak dikkat çekmektedir.

Mizahın siyasal iletişimde kullanımı giderek yaygınlaşmaktadır. Mizah ile eğlence üretiminin yanında, dikkat çekmek, bağ kurmak, sempati oluşturarak mesajın yayılmasını hızlandırmak söz konusudur. Meyer'e göre mizahın (2000; 310) birleştirme, tanımlama ve açıklama, pekiştirme ve farklılaştırma işlevleri bulunmaktadır. Mizahla kurulan iletişim süreçlerinde bireyler arasında ortaklık artmakta ve sosyal mesafeler azalabilmektedir. Özellikle yerel yönetimlerde mizahın kullanılması siyasi aktörler ve halk arasındaki etkileşimi arttırmaktadır. Sosyal medya platformlarında mizahi içeriklerin yüksek etkileşim üretme potansiyeline sahip olması, siyasal aktörlerin bu tür içeriklere yönelmesini teşvik etmektedir. Son yıllarda belediyelerin ve belediye başkanlarının sosyal medyada ortaya çıkan viral akımlara katılması, yürüttükleri faaliyetleri halkla eğlenceli bir şekilde aktarmalarına olanak tanırken, aynı zamanda bu içerikler aracılığıyla takip edenlerin sempatisini kazanarak görünürlük üretmelerini sağlamaktadır.

Çalışmanın konusu, belediyeler ve belediye başkanları tarafından sosyal medya platformlarında paylaşılan mizah temelli içeriklerin görünürlük siyaseti çerçevesinde incelenmesidir. Araştırmada sosyal medyada viral hale gelen "Anısı Var/Hatırası Var" çöp konteyneri akımı ile "Sarı Kola" akımı kapsamında üretilen içerikler analiz edilmiştir.

Çalışmanın temel amacı, belediyelerin ve belediye başkanlarının viral akımları hangi iletişim stratejileriyle kullandıklarını, bu süreçte nasıl bir lider temsili oluşturduklarını ve mizahı vatandaşlarla ilişki yönetiminde nasıl kullandıklarını ortaya koymaktır.

1. Kavramsal Çerçeve

Günümüz toplumlarında siyasal aktörlerin kamusal alandaki varlıkları yalnızca gerçekleştirdikleri faaliyetlerle değil, bu faaliyetlerin nasıl görünür hale getirildiğiyle de değerlendirilmektedir. Özellikle dijital iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte görünürlük, siyasal iletişim süreçlerinin merkezinde yer alan stratejik bir merkez konumuna gelmiştir. Bu bağlamda görünürlük siyaseti, bireylerin, kurumların veya siyasal aktörlerin kamusal dikkat elde etmek, meşruiyet üretmek ve toplumsal gündemde yer almak amacıyla görünürlüklerini planlı ve stratejik biçimde yönetmeleri olarak tanımlanmaktadır (Brighenti, 2007, 340). Görünürlük siyaseti sosyal bilimlerde oldukça tartışmalı bir konudur. Bauman'ın modern "panoptikon'u", McLuhan'ın "evrensel köyü", Orwell'in "big brother'ı" gözetim toplumlarının ve görünürlüğünün boyutlarının en önemli tartışma kaynakları olmuştur. Ancak görünürlük ve bunun siyasi olarak kullanımı tartışılmasına karşın aktörlerin başarısında kaçınılmaz olgu olarak ele alınmaktadır.

Görünürlük siyaseti kavramının gelişmesinde en önemli katkılardan biri Thompson'ın (2005) "yeni görünürlük" yaklaşımı ile olmuştur. Thompson'a göre siyasi aktörler iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle mekan kavramını ortadan kaldırarak milyonlarca kişi tarafından kolaylıkla görünebilmekte ve mekânsız bir eşzamanlılık söz konusu olmaktadır. Ayrıca siyasi aktörlerin görünümü fiziksel görünümünden bağımsız bir hale gelmektedir. Geçmişte ulaşılamayan mesafeli tavır ortadan kalkmakta, empati kurmak, sempati göstermek ve diyalog temelli ilişkileri geliştirmek mümkün olmaktadır (2005; 32-40). Bu nedenle siyasi aktörler, liderler ve yöneticiler, görünürlüklerini artırmak amacıyla medya araçlarını stratejik biçimde kullanmaya başlamışlardır. Görünürlük siyasetinde farklı stratejilerden bahsedebilmek mümkündür. Bunlardan ilk kişiselleştirmedir. Kişiselleştirme, siyasal süreçlerde kurumların ve partilerin önüne liderlerin bireysel özelliklerinin çıkarılması olarak tanımlanmaktadır (Van Aelst vd.,2012, 206). Bu açıdan sosyal medya platformları, siyasal aktörlerin yalnızca yönetsel performanslarıyla değil kişisel yaşamları, aile ilişkileri, gündelik pratikleri ve bireysel özellikleriyle de görünür olmalarını teşvik etmektedir. Bir diğer strateji ise duygusallaştırmadır. Siyasal iletişim araştırmaları, seçmenlerin yalnızca rasyonel bilgiye değil duygusal içeriklere de tepki verdiklerini göstermektedir. Bir bakıma bireylerin siyasetle ilişkisi tüketim tercihlerine benzemeye başlamıştır (Richards, 2004, 339). Bu nedenle siyasal aktörler görünürlüklerini artırmak amacıyla özellikle sosyal medya hesaplarında empati, samimiyet, mizah ve duygu odaklı içeriklere yönelmektedirler. Bu durum siyasal aktör ve seçmen kitlesi arasındaki iletişim biçiminin önemli şekilde değiştiğini ve dönüştüğünü ortaya koymaktadır.

Bu dönüşümün en belirgin sonuçlarından biri mizahın siyasal iletişim süreçlerinde daha görünür hale gelmesidir. Özellikle sosyal medya platformlarında siyasal aktörler dikkat çekmek, görünürlük elde etmek ve vatandaşlarla daha samimi ilişkiler kurabilmek amacıyla mizahı stratejik bir iletişim aracı olarak kullanmaya başlamışlardır.

Mizahın siyasal iletişimde kullanılması yeni bir olgu değildir. Karikatürler, taşlamalar, hicivler, parodiler ve karikatürler uzun yıllardır siyasal iletişim araçları arasında yer almaktadır. Ancak dijitalleşme ile birlikte mizahın siyasal iletişimdeki rolü önemli ölçüde artmıştır. Özellikle sosyal medya platformları siyasal aktörlerin mizahi içerikleri doğrudan seçmenlerle paylaşabilmelerine olanak sağlamaktadır.

Günümüzde siyasal mizahın en yaygın şekli sosyal medyada viral haline gelen içerikler ve akımlarla gerçekleştirilmektedir. İnternet mimleri olarak adlandırılan bu içerik türü siyasal iletişimin önemli araçlarından biri haline gelmiştir. Mimler, kopyalanıp taklit edilerek kişilerden kişilere yayılan kültürel aktarım biçimleri olarak tanımlanmaktadır (Shifman, 2014, 2). Siyasal iletişimde mimler daha çok kullanıcıya ulaşmak için siyasal aktörler popüler içeriklerin yeniden üretmesi, dönüştürmesi ve paylaşılmasını sağlayan içerikler olarak ortaya çıkmaktadır.

Yerel yönetimler açısından değerlendirildiğinde mim kullanımı, belediye başkanlarının ve belediyelerin sosyal medya görünürlüğünü artıran önemli araçlardan biri haline gelmiştir. Özellikle viral akımlara katılım, popüler seslerin kullanımı, gündemdeki dijital şablonların yerel hizmetlerle ilişkilendirilmesi ve mizahi video içerikleri, belediye başkanlarının faaliyetlerini daha geniş kitlelere duyurmasını sağlamakta ve sosyal birer aktör olarak konumlandırılmalarına olanak tanımaktadır.

2. Yöntem

Çalışmada, belediye başkanlarının ve belediyelerin sosyal medya hesaplarında paylaştıkları mizah temelli içeriklerin yerel yönetimlerde görünürlük politikası bağlamında incelenmesini konu edinmiştir. Araştırmanın temel amacı, mizah içerikli paylaşımların hangi iletişim stratejileriyle kurgulandığını, lider imajına nasıl katkı sunduğunu ve kamusal hizmet söylemiyle nasıl ilişkilendirildiğini ortaya koymaktır. Araştırmada nitel içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi yazılı ya da görüntülü materyalin sistematik bir şekilde analiz edilmesini sağlayan bir araştırma yöntemidir (Aziz, 2015;133). İçerik analizi ile verileri tanımlamak ve verilerin içerisinde yer alan bulguları ortaya çıkarmak mümkündür (Yıldırım ve Şimşek, 2018; 242). Araştırmada mizah içerikli akımlara katılan belediyeler ve başkanları örnekleme dahil edilmiştir. Çok sayıda akım paylaşımı olması ve belediyelerin ve başkanların her akıma benzer sayılarda katılımı tespit edilemediğinden amaçlı örnekleme metodu kullanılarak evren sınırlandırılmıştır. Amaçlı örneklemede, örneklem olarak ele alınacak veriler belirli özelliklerine göre gruplandırılmaktadır (Aziz, 2015; 54). Araştırmada yalnızca belediyelerin kurumsal Instagram hesaplarında veya belediye başkanlarının resmi Instagram hesaplarında yayımlanan içerikler incelenmiştir. Örnekleme, sosyal medya kullanıcıları tarafından başlatılan viral akımlara doğrudan katılım gösteren paylaşımlar ile bu içeriklere belediyeler ve belediye başkanları tarafından üretilen video yanıtları dâhil edilmiştir. Böylece yerel yönetim aktörlerinin sosyal medya gündemine eklemlenme ve görünürlük üretme stratejilerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Tablo 1. Araştırma Örneklem Tablosu

Tema	Belediye / Başkan	Hesap Türü	Paylaşım Tarihi	İçerik Türü	İçerik Linki
Çöp Konteyneri Akımı	Nevşehir Belediyesi	Belediye	5 Mayıs 2026	Reels	https://www.instagram.com/reel/DX9ga7mtkUA/
Çöp Konteyneri Akımı	Kapaklı Belediyesi	Belediye	7 Mayıs 2026	Reels	https://www.instagram.com/reel/DYCvvo5Kt89/
Çöp Konteyneri Akımı	Karasu Belediyesi	Belediye	5 Mayıs 2026	Reels	https://www.instagram.com/reel/DX96igZNvca/
Çöp Konteyneri Akımı	Sincan Belediyesi	Belediye	2 Mayıs 2026	Reels	https://www.instagram.com/reel/DX18K6EMy7F/
Çöp Konteyneri Akımı	Yunusmre Belediyesi	Belediye	4 Mayıs 2026	Reels	https://www.instagram.com/reel/DX6fQcAsl_n/
Çöp Konteyneri Akımı	Amasya Belediyesi	Belediye	6 Mayıs 2026	Reels	https://www.instagram.com/reel/DYANWN1NMZG/
Çöp Konteyneri Akımı	Orhan Çerkez-Çekmeköy Belediyesi	Belediye Başkanı	6 Mayıs 2026	Reels	https://www.instagram.com/reel/DX_HlzmIQnH/
Çöp Konteyneri Akımı	Cem Kotan (Çekmeköy Bld. Bşk.)	Belediye Başkanı	6 Mayıs 2026	Reels	https://www.instagram.com/reel/DX_Z_kLIF9z/
Çöp Konteyneri Akımı	Altıeylül Belediyesi	Belediye	2 Mayıs 2026	Reels	https://www.instagram.com/reel/DX11L-IsBXR/
Çöp Konteyneri Akımı	Denizli Büyükşehir Belediyesi	Belediye Başkanı	6 Mayıs 2026	Reels	https://www.instagram.com/reel/DX_36k8tEn8/
Sarı Kola Akımı	Rasim Arı (Nevşehir Bld. Bşk.)	Belediye Başkanı	24 Eylül 2025	Reels	https://www.instagram.com/reel/DO_S3lRAmOT/
Sarı Kola Akımı	Aksaray Belediyesi	Belediye	6 Eylül 2025	Reels	https://www.instagram.com/reels/DOOjAl-jHyW/
Sarı Kola Akımı	Bahçe Belediyesi	Belediye	10 Kasım 2025	Reels	https://www.instagram.com/reels/DPoYSNIDA_A/
Sarı Kola Akımı	İskenderun Belediyesi	Belediye	5 Temmuz 2025	Reels	https://www.instagram.com/reel/DLxJ0NACTrD/
Sarı Kola Akımı	Dulkadiroğlu Belediyesi	Belediye	7 Ekim 2025	Reels	https://www.instagram.com/reels/DPgWmNxIA1S/
Sarı Kola Akımı	Cem Kotan(Çekmeköy Bld. Bşk.)	Belediye Başkanı	13 Kasım 2025	Reels	https://www.instagram.com/reels/DRAGilejR0Q/

Sarı Kola Akımı	Kütahya Belediyesi	Belediye	3 Ekim 2025	Reels	https://www.instagram.com/reels/DPWzVfZDK0a/
Sarı Kola Akımı	Darıca Belediyesi	Belediye	28 Nisan 2025	Reels	https://www.instagram.com/reels/DL_qZwJsxyl/

Amaçlı örnekleme yöntemi doğrultusunda seçilen toplam 18 paylaşım, belediyelerin ve belediye başkanlarının sosyal medya platformlarında görünürlük üretmek amacıyla kullandıkları mizah temelli iletişim pratiklerini temsil edecek şekilde belirlenmiştir. Örneklem kapsamında yer alan paylaşımlar, sosyal medyada viral hale gelen "Anısı Var/Hatırası Var" çöp konteyneri akımı ile "Sarı Kola" akımı çerçevesinde üretilen içeriklerden oluşmaktadır. Tablo 1'de örneklem kapsamında ele alınan belediyeler/başkanlar, paylaşım tarihleri, içeriklerin türü ve içeriklerin ulaşılabilceği kurumsal hesapların bağlantıları yer almaktadır.

3. Bulgular

Çalışma kapsamında ele alınan örneklem çerçevesinde 18 paylaşım incelenmiş ve içerikler 3 kategoride gruplandırılmıştır. Bu kategoriler, görünürlük siyaseti ve viral akımlara eklemleme, belediye başkanlarının kişisel marka inşası ve lider temsili, mizah temelli siyasal iletişim ve vatandaşla ilişki yönetimi olmak üzere ayrılmıştır

3.1 Görünürlük Siyaseti ve Viral Akımlara Eklemleme

Belediyelerin ve başkanların görünürlük siyaseti ve viral akımlara katılmalarına yönelik gerçekleştirilen analizde alt kategoriler belirlenmiş ve tanımlanmıştır. Buna göre, doğrudan akıma katılım, akımın yerleştirilmesi, akıma yanıt üretilmesi, kurumsal mizah üretimi ve gündelik unsurların kullanımı olmak üzere altı alt kategori oluşturulmuştur.

Doğrudan akıma katılım, sosyal medyada kullanıcılar tarafından yaygınlaştırılan viral içerik formatlarının, seslerin, görsellerin veya anlatı kalıplarının belediyeler ya da belediye başkanları tarafından herhangi bir temel yapısal değişiklik yapılmadan kullanılması olarak tanımlanmıştır. Akımın yerleştirilmesi, sosyal medyada yaygınlaşan viral içeriklerin veya mim formatlarının belediyeler tarafından doğrudan kopyalanması yerine yerel hizmetler, kurumsal faaliyetler, kent yaşamı veya belediyenin sorumluluk alanlarıyla ilişkilendirilerek yeniden yorumlanması ve yerel bağlama uyarlanmasıdır. Akıma yanıt üretimi, belediyelerin veya belediye başkanlarının sosyal medya kullanıcıları, içerik üreticileri ya da başka hesaplar tarafından başlatılan akımlara doğrudan cevap niteliğinde içerik üretmesi olarak ele alınmıştır. Kurumsal mizah üretimi, belediyelerin veya belediye başkanlarının kurumsal iletişim amaçlarını mizahi anlatım biçimleri aracılığıyla sunmaları olarak tanımlanmıştır. Bu kapsamda belediye hizmetlerinin, duyuruların, uyarıların veya kurumsal faaliyetlerin esprili, eğlenceli ve dikkat çekici bir söylemle aktarılması kurumsal mizah üretimi olarak değerlendirilmiştir. Gündelik unsurların kullanımı ise sıradan yaşam pratiklerine, günlük nesnelere, popüler kültür öğelerine veya vatandaşların gündelik deneyimlerine gönderme yapan içeriklerin kullanılması olarak tanımlanmıştır.

Tablo 2. Görünürlük Siyaseti ve Viral Akımlara Eklemleme İçerik Analizi

Belediyeler / Başkanlar	Doğrudan Akıma Katılım	Akımın Yerelleştirilmesi	Akıma Yanıt Üretimi	Kurumsal Mizah Üretimi	Gündelik Unsurların Kullanımı
Nevşehir Belediyesi (Konteyner)	✓	✓	-	✓	✓
Kapaklı Belediyesi	✓	✓	-	✓	✓
Karasu Belediyesi	✓	✓	-	✓	✓
Sincan Belediyesi	✓	✓	-	✓	✓
Yunusmre Belediyesi	✓	✓	✓	✓	✓
Amasya Belediyesi	✓	✓	-	✓	✓
Orhan Çerkez (Çekmeköy)	-	✓	✓	✓	✓
Cem Kotan (Konteyner)	-	✓	✓	✓	✓
Altıeylül Belediyesi	✓	✓	-	✓	✓
Denizli Büyükşehir Belediyesi	✓	✓	-	✓	✓
Rasim Arı	✓	-	-	✓	✓
Aksaray Belediyesi	✓	✓	-	✓	✓
Bahçe Belediyesi	✓	✓	-	✓	✓
İskenderun Belediyesi	✓	✓	-	✓	✓
Dulkadiroğlu Belediyesi	✓	✓	-	✓	✓
Cem Kotan (Sarı Kola)	✓	-	-	✓	✓
Kütahya Belediyesi	✓	✓	-	✓	✓
Darıca Belediyesi	✓	✓	-	✓	✓

İncelenen tüm paylaşımlarda kurumsal mizah üretimi ve gündelik unsurların kullanımı görülmektedir. Belediyeler ve belediye başkanları sosyal medyada yaygınlaşan viral akımları yalnızca yeniden üretmekle kalmamış, aynı zamanda bu içerikleri yerel hizmetler ve belediye faaliyetleriyle ilişkilendirerek yeniden kurgulamıştır. Buna karşılık akıma doğrudan yanıt üretme stratejisinin daha sınırlı sayıda paylaşımda kullanıldığı görülmektedir.

Tablo 3. Görünürlük Siyaseti ve Viral Akımlara Eklemlenme İçerik Analizi Frekans Tablosu

Kategori	F
Doğrudan Akıma Katılım	16
Akımın Yerelleştirilmesi	15
Akıma Yanıt Üretimi	3
Kurumsal Mizah Üretimi	18
Gündelik Unsurların Kullanımı	18

Tablo 3 incelendiğinde en yüksek frekansa sahip kategorilerin "Kurumsal Mizah Üretimi" (f=18), "Gündelik Unsurların Kullanımı" (f=18), "Doğrudan Akıma Katılım" (f=16) ve "Akımın Yerelleştirilmesi" (f=15) olduğu görülmektedir. Buna karşılık "Akıma Yanıt Üretimi" kategorisi yalnızca üç paylaşımda tespit edilmiştir.

Elde edilen bulgulara göre, belediyelerin sosyal medyada ortaya çıkan popüler akımları hem takip etmekte hem de kurumsal iletişim süreçlerine entegre etmektedir. Özellikle çöp konteyneri akımında belediyeler, normal şartlarda rutin temizlik hizmetinin bir parçası olan konteynerleri sosyal medya iletişiminin merkezine yerleştirmiştir. Böylece gündelik hayatta sıradan kabul edilen bir belediye hizmeti, dijital görünürlük üreten bir iletişim unsuruna dönüşmüştür.

Nevşehir Belediyesi, Kapaklı Belediyesi ve Karasu Belediyesi tarafından paylaşılan içeriklerde "Hatırası Var" akımının temel formatı korunmuş, ancak içerik doğrudan belediyenin temizlik hizmetleriyle ilişkilendirilmiştir. Bu nedenle söz konusu içerikler hem "doğrudan akıma katılım" hem de "akımın yerelleştirilmesi" kategorileri altında değerlendirilmiştir. Buna karşılık Rasim Arı'nın sarı kola içeriklerinde belediye hizmetlerinden ziyade gündelik yaşam pratikleri ön planda tutulduğundan bu içerikler yerelleştirme kategorisine dahil edilmemiştir.

Bulgular kapsamında sadece üç paylaşımın "akıma yanıt üretimi" kategorisinde değerlendirilmesinin nedeni ise bu videoların doğrudan vatandaşların veya içerik üreticilerinin oluşturduğu akımlara cevap niteliği taşımasıdır. Özellikle Orhan Çerkez, Cem Kotan ve Yunusemre Belediyesi örneklerinde belediye aktörlerinin içerik üreticilerine doğrudan karşılık verdiği görülmektedir. Bu durum belediyelerin dijital kamusal alanda etkileşim kuran aktörler haline geldiğini göstermektedir.

Çalışma kapsamında ele alınan örneklerin tamamında kurumsal mizah kullanımına rastlanılmıştır. Bunun temel nedeni örneklemin mizah temelli içeriklerden oluşturulmuş olmasıdır. Belediyeler, resmi duyurular yerine esprili ve gündelik bir dil kullanarak vatandaşların dikkatini çekmeye çalışmaktadır. Örneğin "konteynerimizi geri getirirseniz seviniriz" veya "hatırası varsa fotoğrafını çekin yeter" gibi ifadeler, geleneksel bürokratik söylemin yerini mizahi bir kurumsal iletişim anlayışına bıraktığını göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde örnekleme yer alan tüm paylaşımlarda gündelik unsurların kullanıldığı görülmektedir. Çöp konteyneri ve sarı kola gibi sıradan nesnelerin sosyal medya içeriklerinin merkezine yerleştirilmesi, görünürlük siyasetinin gündelik yaşam pratikleri

üzerinden üretildiğini göstermektedir. Bu bağlamda belediyeler ve belediye başkanları, hizmet iletişimini popüler kültürün diliyle yeniden kurgulayarak dijital görünürlük elde etmeye çalışmaktadır.

3.2. Belediye Başkanlarının Kişisel Marka İnşası ve Lider Temsili

Belediye başkanlarının kişisel mera inşası ve lider temsili analizinde de halktan biri, samimi lider, erişilebilir lider, eğlenceli lider ve hizmet odaklı lider alt kategorileri belirlenmiştir.

Halktan biri lider kategorisi, belediye başkanının yönetsel ve bürokratik kimliğinden uzaklaşarak sıradan vatandaşlarla benzer yaşam deneyimlerine sahip bir birey olarak temsil edilmesi şeklinde tanımlanmıştır. Samimi lider, liderin içten, doğal ve duygusal yakınlık kurabilen bir kişi olarak sunulması şeklinde ele alınmıştır. Erişilebilir lider, belediye başkanının vatandaşlarla doğrudan iletişim kurabilen, ulaşılabilir ve etkileşime açık bir aktör olarak temsil edilmesi şeklinde konumlandırılmıştır. Eğlenceli lider, mizah, espri, popüler kültür unsurları ve viral akımlar aracılığıyla dikkat çeken ve eğlence odaklı bir kimlik sergileyen lider temsili olarak tanımlanmıştır. Hizmet odaklı lider ise belediye başkanının sosyal medya içeriklerinde belediye hizmetlerini, projeleri ve kurumsal faaliyetleri ön plana çıkaran bir temsil biçimi olarak ele alınmıştır.

Tablo 4. Belediye Başkanlarının Kişisel Marka İnşası ve Lider Temsili

Belediyeler / Başkanlar	Halktan Biri	Samimi Lider	Erişilebilir Lider	Eğlenceli Lider	Hizmet Odaklı Lider
Nevşehir Belediyesi (Konteyner)	-	✓	✓	✓	✓
Kapaklı Belediyesi	-	✓	✓	✓	✓
Karasu Belediyesi	-	✓	✓	✓	✓
Sincan Belediyesi	-	✓	✓	✓	✓
Yunussemre Belediyesi	-	✓	✓	✓	✓
Amasya Belediyesi	-	✓	✓	✓	✓
Orhan Çerkez	✓	✓	✓	✓	-
Cem Kotan (Konteyner)	✓	✓	✓	✓	-
Altıeylül Belediyesi	-	✓	✓	✓	✓
Denizli Büyükşehir Belediyesi	-	✓	✓	✓	✓
Rasim Arı	✓	✓	✓	✓	-

Aksaray Belediyesi	-	✓	✓	✓	✓
Bahçe Belediyesi	-	✓	✓	✓	✓
İskenderun Belediyesi	-	✓	✓	✓	✓
Dulkadiroğlu Belediyesi	-	✓	✓	✓	✓
Cem Kotan (Sarı Kola)	✓	✓	✓	✓	-
Kütahya Belediyesi	-	✓	✓	✓	✓
Darıca Belediyesi	-	✓	✓	✓	✓

İçerik analizi sonucunda belediye başkanları ve belediyelerin paylaşımlarında en baskın lider temsillerinin samimi lider, erişilebilir lider ve eğlenceli lider kategorilerinde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Özellikle sarı kola ve çöp konteyneri akımı kapsamında üretilen içeriklerde yöneticilerin resmi ve bürokratik kimliklerinden uzaklaşarak vatandaşlarla aynı gündelik pratikleri paylaşan aktörler olarak sunulduğu dikkat çekmektedir. Hizmet odaklı lider temsili daha çok belediyelerin kurumsal hesaplarında görülürken, belediye başkanlarının kişisel hesaplarında halktan biri ve samimi lider temsillerinin öne çıktığı görülmektedir.

Tablo 5. Belediye Başkanlarının Kişisel Marka İnşası ve Lider Temsili Frekans Tablosu

Lider Temsili Kategorisi	F
Halktan Biri	4
Samimi Lider	18
Erişilebilir Lider	18
Eğlenceli Lider	18
Hizmet Odaklı Lider	14

Elde edilen bulgulara göre, belediyeler ve belediye başkanları tarafından üretilen mizah temelli içeriklerde en baskın lider temsillerinin "samimi lider" (f=18), "erişilebilir lider" (f=18) ve "eğlenceli lider" (f=18) kategorilerinde yoğunlaştığını göstermektedir. Buna karşılık "halktan biri" lider temsili yalnızca dört örnekte görülmesi, belediye başkanlarının tamamen sıradan bir vatandaş görünümü sergilemek yerine yönetsel otoritelerini koruyarak samimiyet üretmeye çalıştıklarını ortaya koymaktadır.

Tablo 5'te dikkat çeken bir diğer bulgu ise hizmet odaklı lider temsili görece yüksek düzeyde (f=14) olmasıdır. Bu sonuç, belediyelerin mizah üretirken dahi kurumsal meşruiyetlerini hizmet söylemi üzerinden korumaya çalıştıklarını göstermektedir. Özellikle çöp konteyneri akımı kapsamında üretilen içeriklerde mizahın doğrudan temizlik hizmetleriyle ilişkilendirilmesi bu durumun açık bir göstergesidir. Başka bir ifadeyle belediyeler yalnızca eğlenceli içerik üretmek amacıyla akımlara katılmamakta, aynı zamanda hizmet faaliyetlerini görünür kılmaya çalışmaktadır. Bu bulgu, görünürlük siyasetinin yalnızca bireysel popülerlik

üretimine dayanmadığını, kurumsal performansın görünür hale getirilmesini de içerdiğini göstermektedir.

Araştırma bulguları genel olarak değerlendirildiğinde belediye başkanlarının sosyal medya platformlarında klasik bürokratik liderlik modelinden uzaklaşarak samimi, erişilebilir ve eğlenceli lider temsilleri inşa ettiklerini ortaya koymaktadır.

4.3. Mizah Temelli Siyasal İletişim ve Vatandaşla İlişki Yönetimi

Mizah temelli siyasal iletişim ve vatandaşla ilişki yönetimi analizi ise içeriklerde mizahi uyarı, diyalog kurma, empati oluşturma, yakınlık kurma ve katılım teşvik etme alt kategorileri oluşturularak değerlendirmeye alınmıştır. Bu kapsamda mizahi uyarı, belediyelerin veya belediye başkanlarının vatandaşlara yönelik uyarı, bilgilendirme veya davranış yönlendirme amacı taşıyan mesajlarını mizahi bir anlatımla sunmaları olarak ele alınmıştır. Diyalog kurma, belediyelerin veya belediye başkanlarının vatandaşlarla karşılıklı iletişim geliştirmeye yönelik içerikler üretmesi olarak tanımlanmıştır. Empati oluşturma, liderlerin veya kurumların vatandaşların gündelik yaşam deneyimlerini, duygularını ve ortak sorunlarını paylaşan bir söylem geliştirmesi olarak değerlendirilmiştir. Yakınlık kurma, belediyelerin veya belediye başkanlarının vatandaşlarla sosyal ve psikolojik mesafeyi azaltmaya yönelik iletişim stratejileri kullanmaları konumlandırılmıştır. Katılım teşvik etme ise, vatandaşların içerik üretimine, paylaşım süreçlerine veya sosyal medya etkileşimlerine katılmalarını teşvik eden içerikler olarak tanımlanmıştır.

Tablo 6. Mizah Temelli Siyasal İletişim ve Vatandaşla İlişki Yönetimi

Belediyeler / Başkanlar	Mizahi Uyarı	Diyalog Kurma	Empati Oluşturma	Yakınlık Kurma	Katılım Teşvik Etme
Nevşehir Belediyesi (Konteyner)	✓	✓	✓	✓	-
Kapaklı Belediyesi	✓	✓	-	✓	-
Karasu Belediyesi	✓	✓	-	✓	-
Sincan Belediyesi	✓	✓	-	✓	-
Yunusemre Belediyesi	✓	✓	✓	✓	-
Amasya Belediyesi	✓	✓	-	✓	-
Orhan Çerkez	-	✓	✓	✓	✓
Cem Kotan (Konteyner)	-	✓	✓	✓	✓
Altıeylül Belediyesi	✓	✓	-	✓	-
Denizli Büyükşehir Belediyesi	✓	✓	-	✓	-

Rasim Arı	-	✓	✓	✓	✓
Aksaray Belediyesi	-	✓	✓	✓	✓
Bahçe Belediyesi	-	✓	✓	✓	✓
İskenderun Belediyesi	-	✓	✓	✓	✓
Dulkadiroğlu Belediyesi	-	✓	✓	✓	✓
Cem Kotan (Sarı Kola)	-	✓	✓	✓	✓
Kütahya Belediyesi	-	✓	✓	✓	✓
Darıca Belediyesi	-	✓	✓	✓	✓

Elde edilen bulgulara göre, belediyeler ve belediye başkanlarının mizahı öncelikle vatandaşlarla yakınlık kurmak ve diyalog geliştirmek amacıyla kullandıklarını göstermektedir. İncelenen paylaşımların tamamında diyalog kurma ve yakınlık oluşturma stratejilerine rastlanmıştır. Özellikle çöp konteyneri akımında belediyelerin vatandaşlara yönelik uyarılarını mizahi bir dille iletildiği tespit edilirken, sarı kola içeriklerinde ise gündelik yaşam pratikleri üzerinden empati ve samimiyet üretildiği dikkat çekmektedir. Bu durum mizahın hem eğlence amacıyla hem de ilişki yönetimini kolaylaştıran bir halkla ilişkiler aracı olarak kullanıldığını göstermektedir.

Tablo 7. Mizah Temelli Siyasal İletişim ve Vatandaşla İlişki Yönetimi Frekans Tablosu

Kategori	F
Mizahi Uyarı	8
Diyalog Kurma	18
Empati Oluşturma	12
Yakınlık Kurma	18
Katılım Teşvik Etme	10

Tablo 6 ve Tablo 7'de yer alan bulgular, belediyeler ve belediye başkanlarının mizahı öncelikle vatandaşlarla etkileşim kurmak ve sosyal yakınlık oluşturmak amacıyla kullandıklarını göstermektedir. Araştırma kapsamında incelenen tüm içeriklerde diyalog kurma (f=18) ve yakınlık oluşturma (f=18) kategorilerinin görülmesi, mizahın yerel yönetimlerin dijital iletişim stratejilerinde temel bir ilişki kurma aracı haline geldiğine işaret etmektedir. Buna karşılık mizahi uyarı (f=8), empati oluşturma (f=12) ve katılım teşvik etme (f=10) kategorilerinin daha düşük frekansta görülmesi, mizahın öncelikli işlevinin vatandaş davranışlarını yönlendirmekten çok ilişki geliştirmek olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırmada yer alan içeriklerin tamamında yakınlık kurma unsurunun yer alması belediyelerin sosyal medya platformlarında vatandaşlarla sosyal medyadan kurmaya çalıştıkları ilişkinin giderek daha informal bir niteliğe büründüğünü göstermektedir.

Diyalog kurma kategorisinin tüm örneklerde görülmesi (f=18) ayrıca dikkat çekici bir bulgudur. Geleneksel yerel yönetim iletişimi çoğunlukla tek yönlü bilgi aktarımına dayanırken sosyal medya platformları çift yönlü iletişim imkanları sunmaktadır. Araştırma bulguları, belediyelerin mizah aracılığıyla vatandaşları bilgilendirmeye ve iletişime davet etmeye çalıştıklarını göstermektedir. Özellikle çöp konteyneri akımı kapsamında paylaşılan içeriklerde belediyelerin vatandaşlarla doğrudan konuşan bir dil kullandıkları görülmektedir. Bu durum kurumsal iletişimin bürokratik yapısından uzaklaşarak daha katılımcı bir söyleme yöneldiğine işaret etmektedir.

Araştırmada empati oluşturma kategorisinin on iki paylaşımda görülmesi (f=12), mizahın yalnızca eğlence üretme amacı taşımadığını aynı zamanda ortak deneyimler yaratmaya hizmet ettiğini göstermektedir. Özellikle sarı kola akımı kapsamında üretilen içeriklerde belediye başkanlarının gündelik yaşam içerisinde sıradan vatandaşlarla benzer deneyimler yaşadıklarının vurgulandığı tespit edilmiştir.

Katılım teşvik etme kategorisinin on paylaşımda görülmesi (f=10), belediyelerin mizahı zaman zaman vatandaşların dijital katılımını artırmak amacıyla kullandıklarını göstermektedir. Özellikle Orhan Çerkez, Cem Kotan ve Rasim Arı örneklerinde kullanıcıların içeriklere yorum yapmaları, paylaşımları ve akıma dahil olmaları teşvik edilmektedir. Bu durum belediyelerin sosyal medya kullanıcılarını pasif izleyiciler olarak değil, iletişim sürecinin aktif paydaşları olarak gördüklerini göstermektedir.

Araştırmanın dikkat çekici sonuçlarından biri mizahi uyarı kategorisinin yalnızca sekiz örnekte görülmesidir (f=8). Bu bulgu, belediyelerin sosyal medya platformlarında doğrudan denetleyici veya öğretici bir dil kullanmak yerine mizah aracılığıyla davranış yönlendirmesi yapmayı tercih ettiklerini göstermektedir. Özellikle konteyner akımında belediyelerin vatandaşlara yönelik uyarıları doğrudan emir verme biçiminde değil, mizahi bir anlatı çerçevesinde sunulmaktadır. Böylece kurumsal otorite yumuşatılarak mesajın daha kolay kabul edilmesi hedeflenmektedir.

Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde belediyeler ve belediye başkanlarının mizahı öncelikle ilişki kurma, yakınlık oluşturma ve görünürlük üretme amacıyla kullandıklarına işaret etmektedir. Sosyal medya platformlarında mizah, yalnızca eğlence sağlayan bir unsur olmaktan çıkarak vatandaşlarla sembolik yakınlık kuran, liderlerin erişilebilir görünmesini sağlayan ve kurumsal iletişimi gündelik yaşamın diline dönüştüren stratejik bir siyasal iletişim aracına dönüşmüştür.

SONUÇ

Dijital iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması, siyasal iletişim süreçlerinde önemli dönüşümlere neden olmuş ve sosyal medya platformları siyasal aktörlerin görünürlüklerini yönetebildikleri temel iletişim alanlarından biri haline gelmiştir. Özellikle yerel yönetimler açısından değerlendirildiğinde sosyal medya, yalnızca hizmetlerin duyurulduğu bir araç olmaktan çıkmış, belediye başkanlarının kişisel marka inşa ettikleri, vatandaşlarla doğrudan iletişim kurdukları ve kamusal görünürlüklerini yönettikleri stratejik bir mecra haline gelmiştir.

Bu çalışmada belediyeler ve belediye başkanları tarafından sosyal medyada paylaşılan mizah temelli içerikler görünürlük siyaseti bağlamında incelenmiş, viral akımlara katılım, lider temsili ve vatandaşla ilişki kurma stratejileri analiz edilmiştir.

Araştırma bulguları, belediyelerin ve belediye başkanlarının sosyal medyada ortaya çıkan viral akımları yalnızca takip etmediklerini, bu akımları kendi kurumsal ve siyasal iletişim stratejilerinin bir parçası haline getirdiklerini göstermektedir. Özellikle "Anısı Var/Hatırası Var" çöp konteyneri akımı ve "Sarı Kola" akımı kapsamında üretilen içerikler, yerel yönetim aktörlerinin dijital popüler kültüre eklenilerek görünürlük üretmeye çalıştıklarını ortaya koymaktadır. Araştırma bulgularına göre belediyeler görünürlük elde edebilmek için sosyal medya kullanıcıları tarafından üretilen popüler içerik biçimlerini benimsemekte ve bunları yerel hizmetlerle ilişkilendirerek yeniden üretmektedir.

Çalışmanın en önemli sonuçlarından biri, belediyelerin viral akımları doğrudan kopyalamaktan çok yerel bağlama uyarlamalarıdır. Özellikle konteyner akımı kapsamında üretilen içeriklerde temizlik hizmetlerinin ve belediye faaliyetlerinin popüler kültür formatlarıyla yeniden sunulduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın bir diğer önemli sonucu, belediye başkanlarının sosyal medya içeriklerinde kurumsal temsilin ötesine geçerek kişisel marka inşa etmeleridir. Bulgular, samimi lider, erişilebilir lider ve eğlenceli lider temsillerinin tüm örneklerde görüldüğünü ortaya koymuştur. Bu sonuç, siyasal iletişimde kişiselleşme eğiliminin yerel yönetimler düzeyinde de belirginleştiğini göstermektedir.

Sonuç olarak araştırma, yerel yönetimlerde görünürlük siyasetinin dijitalleşme ile birlikte yeni biçimler kazandığını ortaya koymaktadır. Belediye başkanları ve belediyeler sosyal medya platformlarında mizah, mim ve viral akımlar aracılığıyla görünürlük üretmekte, bu süreçte samimi, erişilebilir ve eğlenceli lider temsilleri inşa etmektedir. Araştırma bulguları, medyalaşma, kişiselleşme ve görünürlük siyaseti literatürünü yerel yönetimler bağlamında desteklemekte ve sosyal medya çağında belediyeçilik iletişiminin yeni dinamiklerini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışma, yerel siyasal iletişim araştırmalarına katkı sunarken, gelecekte yapılacak çalışmalarda vatandaş yorumları, etkileşim düzeyleri ve seçmen algıları gibi değişkenlerin de incelenmesine yönelik bir araştırma gündemi önermektedir.

Kaynakça

Alodalı, M. F. B, Tuncer, A., Usta, S. & Halis, M. (2012). Yerel Yönetimlerde E-Belediyeçilik Uygulamaları: Akdeniz Bölgesi Örneği. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1 (1), 83-95. <https://izlik.org/JA88HX89NH>

Aziz, A. (2015). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri. Ankara: Nobel Yayınları.

Brighenti, A. M. (2007). Visibility: A category for the social sciences. Current Sociology, 55(3), 323–342.

- Eryeşil, K., Alptürker, H. & Taşpınar, Y. (2021). Yerel Yönetimlerde Sosyal Medya Kullanımı Üzerine Bir Araştırma: Van Edremit Belediyesi Örneği. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Van Özel Sayısı , 831-854. <https://izlik.org/JA35DY66LJ>
- Karahan Adalı, G., & Ünür, E. (2023). Yerel Yönetimlerin Sosyal Medya Kullanımlarının Metin Madenciliği ile Analizi. Duzce University Journal of Science and Technology, 11(4), 1810-1828. <https://doi.org/10.29130/dubited.1189037>
- Kaypak, Ş., Yılmaz, V., & Bimay, M. (2017). Dijital Çağda Yerel Yönetimler. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22(Kayfor 15 Özel Sayısı), 1798-1813. <https://izlik.org/JA48SE44MY>
- Meyer, J. C. (2000). Humor as a Double-Edged Sword: Four Functions of Humor in Communication. Communication Theory, 10 (3), 310–331, <https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.2000.tb00194.x>
- Richards, B. (2004). The Emotional Deficit in Political Communication. Political Communication, 21(3), 339–352.
- Shifman, L. (2014). Memes in Digital Culture. Cambridge, MA: MIT Press.
- Sipahi, E. (2017). “Yerel E-Devlet 2.0: Sosyal Medya ve Belediyelerde Kurumsal Şeffaflık”, International Journal of Academic Value Studies, Vol:3, Issue:12; pp:354-366 (ISSN:2149-8598).
- Solmaz, B. & Görkemli, H. N. (2012). Büyükşehir Belediyeleri ve Sosyal Medya Kullanımı. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi , 18 , 9-20. <https://izlik.org/JA24GF43ZN>
- Şahin, Y. (2007). Türkiye’de E-Belediye Uygulamaları ve Konya Örneği. Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 29 . <https://izlik.org/JA24RA42YP>
- Thompson, J. B. (2005). The new visibility. Theory, Culture & Society, 22(6), 31–51.
- Van Aelst, P., Sheafer, T., & Stanyer, J. (2012). The personalization of mediated political communication. Communication, 37(3), 203–220.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (11. Basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

HALKLA İLİŞKİLERDE BATI MERKEZLİLİĞİN SORGULANMASI: GUANXI VE EVRENSEL HALKLA İLİŞKİLER TEORİSİNİN SINIRLARI

Doç. Dr. Pınar GÜNER KOÇAK

Manisa Celal Bayar Üniversitesi
pinar.kocak@cbu.edu.tr - 0000-0002-1715-460X

ÖZET

Halkla ilişkilerin bir disiplin haline gelmesinde batılı halkla ilişkiler uygulamalarının büyük etkisi vardır. İlk halkla ilişkiler teorileri de Amerika kökenli halkla ilişkiler faaliyetlerinin sınıflandırılması esasına dayanmaktadır. Bu çabaların sonunda mükemmel halkla ilişkiler teorisi geliştirilmeye çalışılmış ancak kültürel dinamiklerin coğrafyalarda farklılık göstermesi nedeniyle bu teori genel prensipler özel uygulamalar olarak sınırlandırılmış ve halkla ilişkilerde kültürel farklılıkların ortaya koyulmasını sağlayan kişisel etki modeli ve kültürel tercüman modeli geliştirilmiştir. Özellikle Asya'daki ülkelerin halkla ilişkiler faaliyetlerinde keşfedilen guanxi (karşılıklı yarar sağlayan kişisel ilişkiler) yaklaşımını ortaya çıkarmıştır. Guanxi kavramı Asya'daki birçok ülkede halkla ilişkiler uygulayıcılarının kullandıkları bir ilişki biçimi olarak ele alınmaktadır. Guanxi, birçok Asya ülkesinde halkla ilişkiler uygulayıcılarının kullandığı etkili bir ilişki yönetimi biçimi olarak değerlendirilirken, Batılı ülkeler açısından zaman zaman nepotizm, kayırmacılık ya da etik dışılık gibi olumsuz çağrışımlarla da yorumlanabilmektedir. Bu durum, halkla ilişkiler uygulamalarının kültürel bağlamdan bağımsız biçimde değerlendirilemeyeceğini göstermektedir.

Çalışmanın konusu Asya kültüründe güven, karşılıklılık, ağ ilişkileri ve uzun vadeli sosyal bağlara dayanan Guanxi kavramının halkla ilişkiler nasıl konumlandırıldığının ortaya koyulmasıdır. Araştırma kapsamında WOS ve Scopus arama motorlarında “guanxi” anahtar kelimesi üzerinden bir tarama gerçekleştirecektir. Elde edilen veriler Bibliometrix ve biblioshine programları ile ilişkisel olarak sınıflandırılacak ve bu kavramların bulunduğu akademik çalışmalarda guanxi kavramının ele alınış biçimiyle ilgili bibliometrik analiz yapılacaktır. Elde edilen bulguların guanxi kavramının halkla ilişkiler literatüründe artan bir görünürlüğe sahip olduğunu, Batı merkezli evrensel kuramların sınırlarını görünür kıldığını ve disiplinin kültürel çoğulculuk temelinde yeniden değerlendirilmeye başladığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Halkla ilişkiler, Guanxi, Kültür, Bibliyometrik analiz

QUESTIONING WESTERN-CENTRISM IN PUBLIC RELATIONS: GUANXI AND THE LIMITS OF UNIVERSAL PUBLIC RELATIONS THEORY

ABSTRACT

Western public relations practices have had a significant impact on public relations becoming a discipline. The first public relations theories were also based on the classification of public relations activities originating in America. These efforts ultimately aimed to develop a theory of perfect public relations, but due to the geographical differences in cultural dynamics, this theory was limited to general principles and specific applications. Consequently, the personal influence model and the cultural interpreter model were developed to highlight cultural differences in public relations. Particularly in Asian countries, the guanxi approach (mutually beneficial personal relationships) emerged. The concept of guanxi is considered a form of relationship management used by public relations practitioners in many Asian countries. While guanxi is regarded as an effective relationship management method used by public relations practitioners in many Asian countries, it is sometimes interpreted with negative connotations such as nepotism, favoritism, or unethical practices in Western countries. This situation demonstrates that public relations practices cannot be evaluated independently of their cultural context.

This study examines how the concept of Guanxi, based on trust, reciprocity, networking, and long-term social ties in Asian culture, is positioned within public relations. The research will conduct a search using the keyword "guanxi" in the WOS and Scopus search engines. The data obtained will be relationally classified using Bibliometrix and biblioshine programs, and a bibliometric analysis will be performed on how the concept of guanxi is addressed in academic works where these concepts are found. The findings indicate that the concept of guanxi has increasing visibility in the public relations literature, highlighting the limitations of Western-centric universal theories and leading to a reassessment of the discipline on the basis of cultural pluralism.

Keywords: Public relations, Guanxi, Culture, Bibliometric analysis.

GİRİŞ

Günümüzde halkla ilişkiler, mükemmellik çalışmasını esas alarak, örgütler ile paydaşları arasında karşılıklı anlayış, güven ve iş birliği geliştirmeyi amaçlayan stratejik bir yönetim fonksiyonu olarak kabul edilmektedir. Halkla ilişkiler disiplininin kuramsal gelişimi incelendiğinde, alanın büyük ölçüde Batı toplumlarında ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri merkezli araştırmalarla şekillendiği görülmektedir. Halkla ilişkilerin tarihsel gelişim sürecinde ortaya konulan temel modeller, etik ilkeler ve mesleki standartlar büyük ölçüde Batılı siyasal, ekonomik ve kültürel koşullar temel alınarak geliştirilmiştir. Bu durum, halkla ilişkiler uygulamalarının evrensel olarak açıklanabileceği varsayımını beraberinde getirmiştir. Ancak

kültür üzerine yürütülen araştırmalar halkla ilişkiler faaliyetlerinde ülkelerin kültür ve inanç dinamiklerinin etkili olabileceğini ortaya koymuştur. Bu durum halkla ilişkilerde etnosentrizm tartışmalarını beraberinde getirmiştir.

Halkla ilişkilerin kuramsallaşması üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde özellikle Asya toplumlarında kişilerarası ilişkiler, karşılıklılık, güven ve uzun vadeli sosyal bağlar üzerine kurulu ilişki ağlarının halkla ilişkiler faaliyetlerinde belirleyici olduğu görülmüştür. Bu bağlamda Çin kültürünün önemli kavramlarından biri olan guanxi, yalnızca kişilerarası ilişkileri açıklayan bir yapı değil, aynı zamanda iş yaşamı, siyaset, kamu yönetimi ve halkla ilişkiler uygulamalarında etkili bir ilişki yönetimi biçimi olarak değerlendirilmektedir. Guanxi, bireyler arasındaki karşılıklı yükümlülükler, güvene ve uzun dönemli ilişkilere dayalı bir sosyal sermaye biçimi olarak tanımlanırken, Batılı ilişki yönetimi yaklaşımlarından farklı kültürel özellikler taşımaktadır.

Halkla ilişkiler literatüründe guanxi kavramı çoğunlukla kişisel etki modeli, kültürel tercüman modeli ve kültür odaklı halkla ilişkiler yaklaşımları çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu yönüyle guanxi, halkla ilişkiler disiplininde evrensellik iddialarının sınırlarını görünür kılan ve kültürel farklılıkların önemini ortaya koyan önemli kavramlardan biri haline gelmiştir.

Bu çalışmanın amacı, guanxi kavramının halkla ilişkiler literatüründe nasıl konumlandırıldığını bibliyometrik analiz yöntemiyle ortaya koymaktır. Bu doğrultuda Web of Science ve Scopus veri tabanlarında yer alan çalışmalar incelenmiş, yayın eğilimleri, yazarlar, ülkeler, atıf ağları ve anahtar kelimeler üzerinden kavramın akademik gelişim süreci değerlendirilmiştir. Çalışmanın, halkla ilişkiler disiplindeki Batı merkezli bilgi üretiminin sınırlarını görünür kılması ve kültürel çoğulculuk ekseninde yürütülen kuramsal tartışmalara katkı sağlaması beklenmektedir.

1. Halkla İlişkilerde Batı Merkezli Yaklaşımlar ve Evrensellik Tartışmaları

Halkla ilişkiler disiplininin tarihsel gelişimi, kuramsal çerçevesi ve uygulamaları değerlendirildiğinde demokratik siyasal sistemlerde, serbest piyasa ekonomilerinde ve çok uluslu şirketlerin faaliyet gösterdiği ülkelerde gelişim gösterdiği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda halkla ilişkiler disiplindeki kuramsal gelişmeler dikkate alındığında önemli ölçüde Batı toplumlarında ve spesifik olarak ABD’de gelişim gösterdiği ifade edilebilmektedir. Halkla ilişkiler disiplininin kuramsallaşma süreci dikkate alındığında ilk olarak Grunig ve Hunt’un (1984) halkla ilişkiler uygulayıcılarının (P. T. Barnum, Ivy Lee ve E. Bernays) faaliyetlerini sınıflandırarak ortaya koyduğu modeller Batılı iletişim anlayışı doğrultusunda halkla ilişkilerin konumlandırıldığını ortaya koymaktadır. Özellikle halkla ilişkiler disiplindeki bilimsel çalışmalar dikkate alındığında 1980 ve 2000li yıllar arasındaki araştırmaların ABD, İngiltere ve Batı demokrasilerinin mevcut olduğu ülkelerde yapıldığı görülmektedir (Sriramesh, 2009, s. XXIII). Bu bağlamda ilk halkla ilişkiler modelleri, halkla ilişkilerin temel ilkelerini Batı merkezli bir yönetim anlayışı ve liberal iletişim paradigmasına göre konumlandırmıştır. Bu modeller halkla ilişkiler disiplininin gelişiminde ve akademik olarak üretim sürecinde evrensel modeller olarak kabul edilmiştir.

1985 yılında J. E. Grunig ve arkadaşları tarafından Uluslararası İş İletişimcileri Vakfı (IABC) tarafından fonlanan Mükemmellik projesi kapsamında halkla ilişkiler disiplinin hem uygulama alanındaki standartlarının, etik ilkelerinin, mesleki konumlandırılmasının sağlanabilmesi hem de akademik zeminin geliştirilmesi açısından çalışmalara başlanmıştır (Akdağ ve Güner Koçak, 2018, 15). Halkla ilişkilerde mükemmellik çalışmaları doğrultusunda 2002 yılında halkla ilişkilerde “mükemmellik modeli” ortaya koyuldu. Mükemmellik modelinin beş temel çevresel değişkeni; siyasi ideoloji, ekonomik sistem (ülke ekonomisinin gelişmişlik düzeyini kapsayacak şekilde), aktivizm düzeyi, kültür, medya sistemi (ülkedeki medya ortamının niteliği) gibi unsurlar olarak tanımlanmıştır (Sriamesh ve Vercic, 2009:3). Bunlara ek olarak halkla ilişkilerde genel prensipler oluşturulmuştur. Buna göre;

1. Halkla ilişkiler stratejik yönetimde yer alır.
2. Halkla ilişkiler, baskın koalisyon veya üst yönetime doğrudan raporlama ilişkisiyle güçlendirilir.
3. Halkla ilişkiler işlevi entegre bir işlevdir.
4. Halkla ilişkiler, diğer işlevlerden ayrı bir yönetsel işlevdir.
5. Halkla ilişkiler birimi, bir teknisyen yerine bir yönetici tarafından yönetilir.
6. İki yönlü simetrik halkla ilişkiler modeli kullanılır.
7. Simetrik bir iç iletişim sistemi kullanılır.
8. Yönetimsel rol ve simetrik halkla ilişkiler için bilgi potansiyeli mevcuttur.
9. Çeşitlilik tüm rollerde somutlaşmıştır.
10. Mükemmellik için bir organizasyonel bağlam mevcuttur (Vercic, 2009, s. 876).

Belirlenen genel prensiplere bağlı ABD, Kanada ve İngiltere’de halkla ilişkiler departmanlarına yönelik araştırmalar yapılmıştır. Elde edilen veriler mükemmel halkla ilişkiler yaklaşımının mümkün olabileceğini ve örgütlerin halkla ilişkilere bakış açısını temsil eden pratiklere sahip olduğuna ilişkin sonuçlar çıkarmıştır. Ancak 1996 yılında Grunig ve ekibi Slovenya’da benzer bir çalışma gerçekleştirmiş ve Slovenya’da mükemmel halkla ilişkilerin Batı’daki kadar sık kullanılmadığını, bunun nedeninin Slovenya’daki halkla ilişkiler uzmanı sayısının azlığı ve İkinci Dünya Savaşı sonrası ve sırasındaki propagandanın etkisi olabileceği sonucuna ulaşılmıştır (Vercic vd., 1996, s.38-39). Slovenya’dan elde edilen bulgular neticesinde halkla ilişkilerde mükemmellik arayışının özellikle ABD kültürüne dayalı araştırmalara odaklanan teorik bir çerçeveye ve farklı ülkelerde benzer sonuçlar bulma kaygısına dayandığını ve bu durumun etnosentrizme neden olabileceğini ortaya koymuştur. Hatta ABD’de halkla ilişkiler uygulayıcılarına yönelik yürütülen bir çalışmada, birçok ülkenin ABD’den halkla ilişkiler tekniklerini kendilerine aktarmış olmasına rağmen, bu aktarımda ABD’nin teorilerinin, modellerinin, uygulamalarının ve varsayımlarının uluslararası halkla ilişkiler uygulamalarını açıklamak için uygun ve kapsamlı olup olmadığı konusunda

belirsizlikler taşıdığı ifade edilmiştir (Vasquez ve Taylor, 1999:435). Ayrıca halkla ilişkilerde mükemmellik arayışının ABD ve Batı merkezli uygulamaları, öngörmesi, stratejik iletişim olarak konumlandırılması ve iki yönlü iletişimi esas almasına karşın yapılan diğer çalışmalar, ABD’de halkla ilişkiler uygulayıcılarının kamuoyu bilgilendirme modeli esasına göre çalıştıkları ve tek yönlü bilgi akışının kullanıldığı sonucuna ulaşmıştır (Vasquez ve Taylor, 1999:433).

Batı merkezli teorik çalışmalar zamanla genel prensiplere ek özel uygulamaların zorunluluğunu ortaya koymuş ve halkla ilişkilerde durumsal modeller geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu zaman diliminde Asya ve Afrika’daki çalışmalar da devam etmiştir. Culbertson ve Chen (1996), farklı ülkelerden karşılaştırmalı analiz çalışmalarında, Çin, Japonya, Hindistan, Filipinler, Singapur, Malezya ve Tayvan, Suudi Arabistan, Nijerya gibi farklı coğrafi bölgelerden ve siyasi, ekonomik ve kültürel özelliklere sahip ülkelere elde edilen bulgularla halkla ilişkiler araştırmalarında büyük bir ilerleme olduğunu belirtmişlerdir (Culbertson ve Chen, 1996). Özellikle kültürel farklılıkların yürütülen halkla ilişkiler faaliyetlerinde belirleyici olacağı, standart ve genel geçer ilkeler oluşturma etnosentik bir yaklaşıma evrileceği halkla ilişkilerin temel paradokslarından biri haline gelmiştir.

2. Guanxi Kavramı ve Halkla İlişkilerle İlişkisi

Guanxi, Çin kültüründe ortaya çıkan ve Konfüçyalizmden esinlenen ilişki biçimlerini tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Batı literatüründe guanxi kavramı sosyal sermayenin arttırılması, ilişki yönetimi kavramları ile ele alınmaktadır (Lo, 2012, s. 217). Asya özellikle Çin toplumunda ise kişisel ilişkiler olarak ele alınan “guanxi” toplumun en önemli dinamiklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Guanxi kavramı, kişisel ilişkilerde karşılıklı olarak iyilikler elde etmek için sosyal bağlantılardan yararlanmak, bu ilişkilerin inşa edilmesinde karşılıklı yükümlülükler, güvenceler ve bağların oluşturulması olarak tanımlanmaktadır (Lou, 2007, s.2). Çin’e özgü bir kavram olarak guanxi’yi uzun vadeli ilişkileri sürdürme ve sosyal normlarını takip etme konusunda örtük bir psikolojik sözleşmeyle bağlı bireylerin arasındaki gayri resmi ve özel kişisel bağlantılar olarak da ele alınabilmektedir (Chen & Chen, 2004; 306). Ancak guanxi sadece kişilerarası iletişim ile sınırlandırılmamaktadır, aynı zamanda ekonomik, siyasal ve toplumsal kaynaklara ulaşabilmeyi kolaylaştıran tüm sosyal sermaye kaynaklarının merkezinde yer almaktadır. Bu nedenle tek bir guanxi’den bahsetmek mümkün değildir. Aile guanxisi, iş guanxisi, akrabalık guanxisi, arkadaşlık guanxisi, evlilik guanxisi, öğrencilik guanxisi gibi sayısı arttırılabilecek guanxi türleri mevcuttur.

Guanxi kavramı oldukça geniş ilişkiler ağını kapsadığı için çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır. Bu sınıflandırmalardan en yaygını doğum ve kan bağıyla ilişki (aile ve akrabalık bağları), toplumsal ilişki (yaşanılan yer, eğitim, iş, komşu, meslektaş vb.) ve üçüncüsü kazanılmış ilişki (tanıdıklık, aynı kişiyi tanıma-referans, arkadaşlık, dostluk vb.) olarak ele alınmaktadır (Fan, 2002, 547). Bu sınıflandırma özetle aile ve akrabalık ilişkileri, sosyal ilişkiler ve kurumsal ilişkiler olarak ele alınabilmektedir. Diğer sınıflandırmalarda; etkileşimin doğası ve amacı; sosyal, duygusal ve araçsal durumlarına göre oluşturulmaktadır (Chen &

Chen, 2004; 309) Guanxi farklı toplumsal ilişkilerde, farklı sınıflandırmalarla ve biçimlerde ortaya çıkmasına karşın üç temel özelliği bulunmaktadır. Bunlar karşılıklılık, uzun vadeli ilişkiler ve görgü ve nezaket kuralları olarak ifade edilmektedir (Lo, 2012, s.222). Bu özellikler guanxi olgusunun batı literatüründe kültürel antropoloji, sosyoloji, sosyal psikoloji, siyaset bilimi ve işletme ve yönetim alanlarında meşru bir sosyo-kültürel yapı olarak kabul görmesini sağlamaktadır (Chen & Chen, 2004; 305). Guanxi'nin bu temel özelliklerinin doğrudan örtüştüğü disiplinler, yönetim, işletme, pazarlama, siyaset ve kamu yönetimi ve özellikle halkla ilişkilerdir. Halkla ilişkiler disiplininin karşılıklı güven ilişkisine bağlı olarak, uzun dönemli ve sürdürülebilir ilişkiler yürütme esası guanxi olgusuyla birebir örtüşmektedir. Bu alanda yürütülen akademik çalışmalar incelendiğinde Asya'yı temsil eden halkla ilişkiler faaliyetlerinde guanxi kavramının belirleyici olduğu ortaya çıkmaktadır. Özellikle halkla ilişkiler beşinci modeli kabul edilen kişisel etki modeli hükümet düzenleyicileri, medya çalışanları ve vergi memurları gibi stratejik yerlerdeki bireyler ve halkla ilişkiler uygulayıcıları arasındaki karşılıklı ilişki olarak tanımlamaktadır (Sriramesh vd., 1999: 285). Çin ve Tayvan (Huang, 2000), Hindistan (Sriramesh, 1999), Japonya (Sriramesh & Takasaki, 1998)' da yapılan çalışmalar, Asya'daki halkla ilişkiler faaliyetlerinde kültürün belirleyici olduğu ve kişisel ilişkilerin belirleyici olduğu sonucuna ulaşmaktadır.

Guanxi ve halkla ilişkilerin ilişkisinin incelendiği çalışmalarda, ilişkilerin kötüye kullanılmadan iyi niyet çerçevesinde bütüncül bir şekilde ele alınıp aile kavramının kapsamını topluma genişletmek, sosyal sorumluluk ve kamu yararını vurgulamak, şeffaflığı vurgulamak, Jen (Kanfüçyalizm) ilkelerini yeniden dikkate almak ve eşitliği vurgulamanın altı çizilmektedir (Huang, 2000, s. 219). Halkla ilişkilerde yürütülen faaliyetler ve yürütülme biçimleri dikkate alındığında faaliyetlerin kamunun yararına olacak biçimde karşılıklı ve sürdürülebilir olması ile guanxi ilkeleri birbiriyle örtüşmektedir.

3. Yöntem

Guanxi kavramının halkla ilişkilerde nasıl konumlandırıldığının tespit edilmesi için gerçekleştirilen bu çalışmada Web of Science (WOS) ve Scopus akademik arama motorlarında iletişim, halkla ilişkiler ve sosyal bilimler alanında yayınlanan araştırmalar bibliometri yöntemiyle analiz edilmiştir. Bibliometrik analiz alan yazında araştırılması hedeflenen konu ile ilgili kavramsal gelişmeler, eğilimler, araştırılan temalardan yola çıkarak ele alınan konu ile ilgili literatürdeki büyük resmin ortaya koyulmasıdır (Aria & Cuccurulo, 2017, s.960). Bibliyometrik analiz aracılığıyla literatürde yayımlanmış araştırmalar farklı bibliyometrik özellikler (anahtar kelimeler, yıl, konuyla ilgili yıllık üretim hacmi, yazarlar, atıflar, ülkeler, işbirlikleri vb.) bakımından incelenerek, bilimsel iletişime ilişkin bulgular elde edilmektedir (Ulu ve Akdağ, 2015, s.7). Bibliometrik analiz araştırılması hedeflenen konu ile ilgili yayınlanan çalışmaların tek tek indirilerek geleneksel yöntemlerle listelenmesi şeklinde yapılacağı gibi son yıllarda çeşitli yazılım ve programlarla da yürütülebilmektedir. Bibliyometrik analiz süreçlerinin kolaylaştırılmasını sağlayan yazılımlardan biri R Studio'dur. R programı aracılığıyla verileri ilgili indexlerden toplamak ve sistemik bir şekilde sınıflandırmak mümkün olabilmektedir (Aria & Cuccurulo, 2017, s.960).

Araştırmanın evrenini Web of Science ve Scopus veri tabanlarında yer alan Guanxi konulu akademik yayınlar oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında “guanxi” kelimesinin halkla ilişkilerle ilişkisine yönelik yürütülen akademik araştırmaların değerlendirilmesi amaçlandığı için örnekleme metodu olarak amaçlı örnekleme biçimlerinden uygun örnekleme tekniği kullanılmıştır. Uygun örnekleme, araştırmacının sahip olduğu koşullara bağlı olarak (zaman, maliyeti ulaşılabilirlik, hız vb.) tercih edilen bir örnekleme tekniğidir (Merriam, 2018, s.78). Çalışmada Web of Science ve Scopus veri tabanlarında “guanxi anahtar kelimesi kullanılarak tarama yapılmıştır. Elde edilen kayıtlar araştırma makalesi olma, sosyal bilimler ve iletişim alanlarında yer alma ve erişilebilir olma ölçütlerine göre filtrelenmiştir.

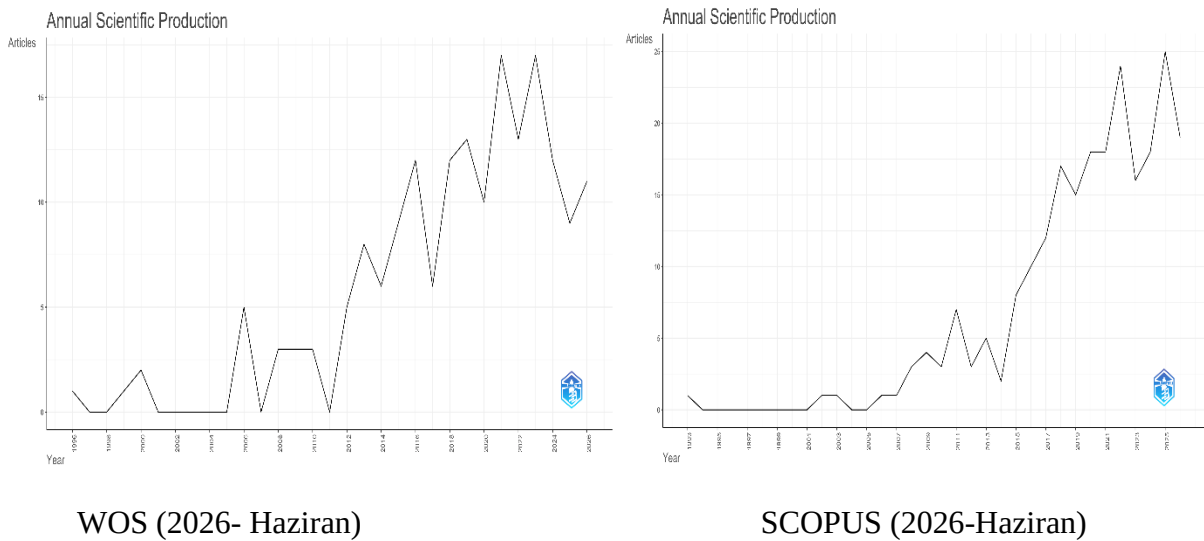
Web of Science veri tabanında arama motoruna “guanxi” kavramı girildiğinde 3087 belge ile karşılaşılmıştır. Araştırma makaleleri ile filtrelenmiş ve sayıları 2.706’ya düşürülmüştür. Web of Science kategorilerinde “iletişim” ve “sosyal bilimler” alt kategorileri oluşturulduğunda belgelerin sayısı 178’e düşürülmüştür. Elde edilen belgeler açık erişimli herkesin okumasına olanak tanınan çalışmalardır.

Scopus veri tabanında arama motoruna “guanxi” kavramı girildiğinde 2431 belge ile karşılaşılmıştır. Araştırma makaleleri ile filtrelenmiş ve sayıları 1.926’ya düşürülmüştür. Scopus kategorilerinde “sanat ve beşeri bilimler” ve “sosyal bilimler” alt kategorileri oluşturulduğunda belgelerin sayısı 800’e düşürülmüştür. Herkese açık araştırmalara ulaşmak istendiğinde ise 232 ulaşılabilir kaynakla karşılaşılmıştır.

4. Bulgular

R studio ve biblioshine yazılımları ile Web of Science’den elde edilen veriler doğrultusunda ilk olarak yıllık bilimsel üretim istatistikleri değerlendirmeye alınmıştır.

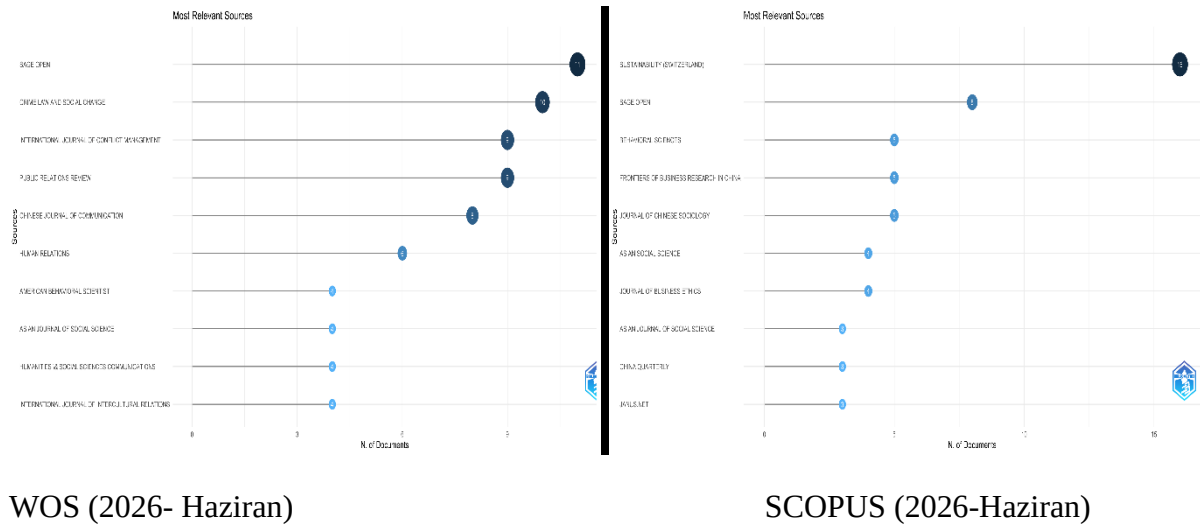
Tablo 1. “Guanxi” Kavramı ile Yıllık Bilimsel Akademik Yayın Üretimi

Tablo 1’e göre Wos veri tabanında ilk olarak 1996 yılında başlayan akademik çalışmalar 2005 yılından itibaren artış göstermiştir. Özellikle 2012 yılından itibaren en az 5, en fazla 18 çalışma yapıldığı tespit edilmiştir. En fazla yayın yapılan yılların 2021 ve 2023 olduğu

görülmektedir. Scopus veri tabanında yayınlanan “guanxi” kavramı ile ilgili çalışmalar değerlendirildiğin ilk çalışmanın 1993 yılında yapıldığı, 2001’den 2007’ye kadar çalışmalar düşük ilgede olduğu 2011 yılından itibaren çalışmalarında sayısında artış olduğu gözlemlenmiştir. 2018 yılından itibaren çalışmaların sayısı yıllık 15 ve üzeri şeklinde artış gösterirken an fazla yayın yapılan yılın 2024 olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2. “Guanxi” Kavramı ile En İlgili Kaynaklar

Wos indeksindeki dergiler incelendiğinde sosyal bilimler (SAGE Açık Erişim Dergisi, Suç, Hukuk ve Toplumsal Değişim Dergisi, Uluslararası Çatışma Yönetimi Dergisi, Amerikan Davranış Bilimi Dergisi, Asya Sosyal Bilimler Dergisi, Beşeri ve Sosyal Bilimler İletişimi Dergisi ve Uluslararası Kültürlerarası İlişkiler Dergisi) ve iletişim/ halkla ilişkiler (Halkla İlişkiler İncelemesi, Çin İletişim Dergisi ve İnsan İlişkileri) dergilerinde yayın yapıldığı görülmektedir. Literatürde belirtildiği üzere işletme, kamu yönetimi, iktisat, siyaset, yönetim disiplinlerinde yayın yapan dergilerde yayınlandığı gibi özellikle iletişim ve halkla ilişkiler alanında yayın yapan dergilerin yayın sayılarının yüksek olması dikkat çekicidir.

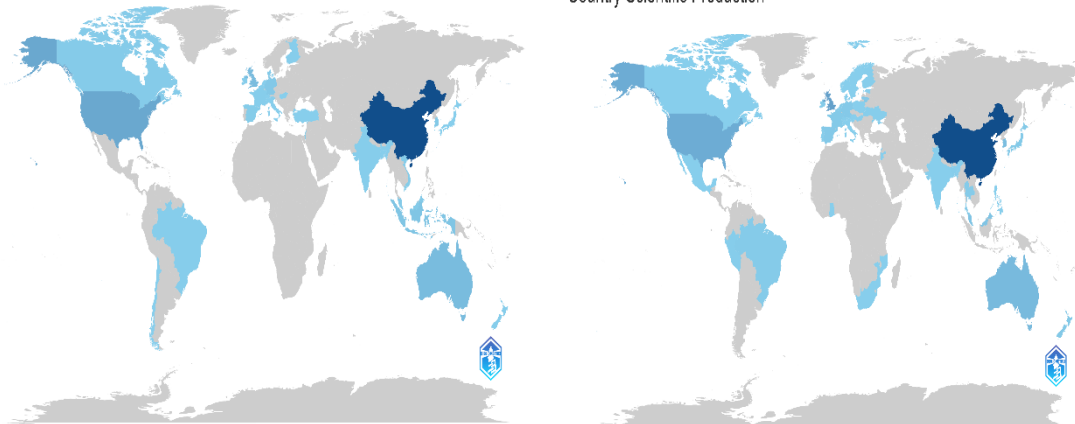
Scopus indeksinde “Davranış Bilimleri, Çin’de İşletme Araştırmalarının Sınırları Dergisi, Çin Sosyolojisi Dergisi, Asya Sosyal Bilimler Dergisi, İşletme Etiği Dergisi, Asya Sosyal Bilimler Dergisi, Çin Üç Aylık Dergisi, Uluslararası İlişkiler Ve Kamu Politikaları Dergisi”nde çalışmaların yapıldığı iletişim ve halkla ilişkiler araştırmaları yapan dergilerden ziyade sosyal bilimler dergilerin yayınlandığı tespit edilmiştir.

Tablo 3. Guanxi Kavramı ile İlgili Yayın Yapan Yazarlar

SCOPUS (2026-Haziran)

Tablo 4. Guanxi Kavramını Çalışan Bölgeler

Country Scientific Production

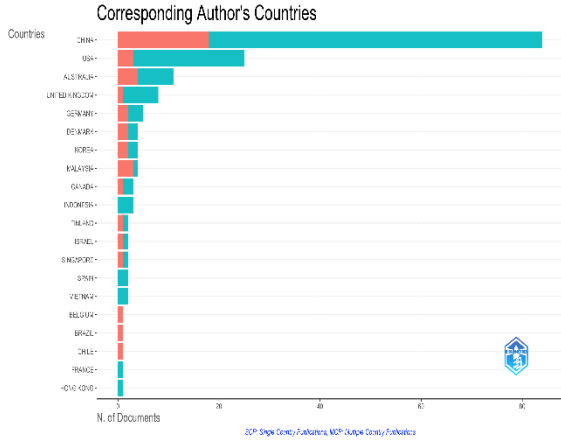

SCOPUS (2026-Haziran)

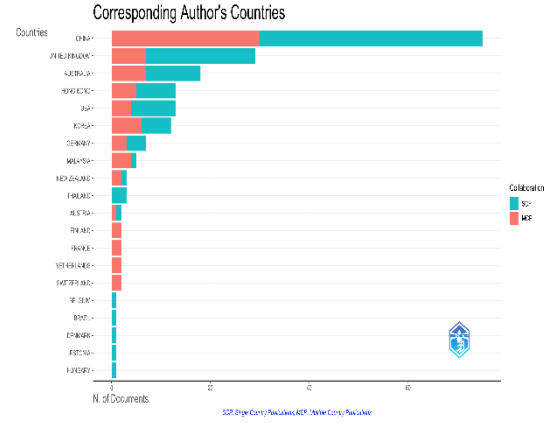
293

Haritalar incelendiğinde Scopus'ta da benzer bir eğilim olduğu ancak Türkiye'den Scopus'ta guanxi kavramı ile herhangi bir çalışma yapılmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo. 5 Guanxi Kavramıyla İlgili Çalışmalar Üreten Araştırmacıların Ülkeleri

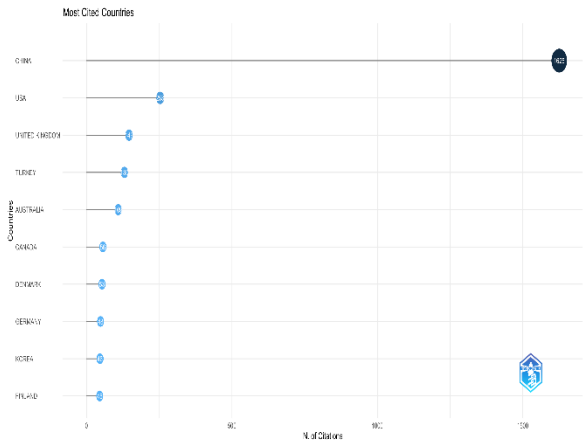
WOS (2026- Haziran)

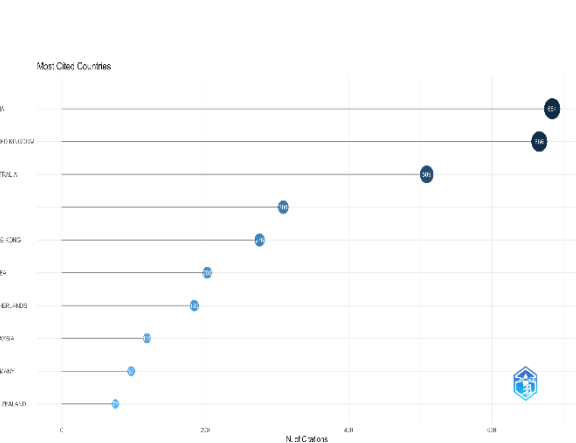
SCOPUS (2026-Haziran)

Tablo 5'e göre Web of Science'da guanxi kavramının ortaya çıktığı Çin'de en fazla çalışma üretilmiştir. Ancak Çin'de yazarlar sadece kendi ülkeleri ile değil aynı zamanda farklı ülkelerdeki araştırmacılarla da işbirliği içerisinde araştırma yürütmektedir. Asya'ya özgü bir kavram olmasına karşın ikinci sırada ABD, dördüncü sırada İngiltere, beşinci sırada Almanya ve altıncı sırada Danimarka olması literatürde tartışıldığı üzere Batılı halkla ilişkiler bakış açısının farklı bir arayış içerisinde olduğu ve farklı coğrafyaların kültürel unsurlarına ilgi duymaya başladığını ortaya koymaktadır. Scopus veri tabanı incelendiğinde Çin'in hem tek, hem de birden fazla ülkeyle işbirliği içerisinde en fazla yayın üreten ülke olduğu belirlenmiştir. Scopus'ta da Wos indeksinde olduğu gibi İngiltere, Avusturalya, ABD, Almanya ilk sıralarda yer almaktadır.

Tablo 6. En çok Atıf Veren Ülkeler

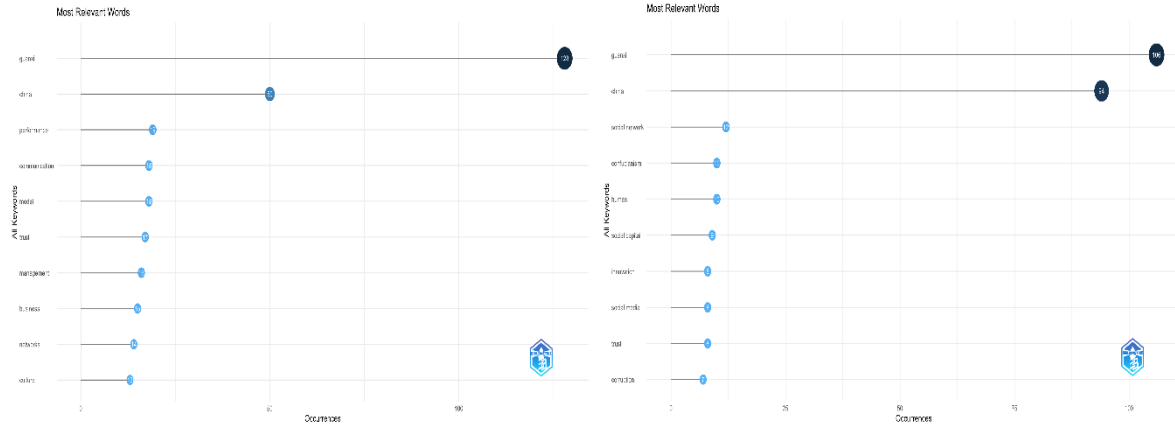
WOS (2026- Haziran)

SCOPUS (2026-Haziran)

Tablo 6’da Web of Science veri tabanında en çok atıf veren ülkeler içerisinde Çin (1625), ABD (253), İngiltere (146) ve Türkiye (130) yer almaktadır. Scopus’a göre Çin (684), İngiltere (666), Avusturalya (509) ve ABD (309) guanxi kelimesiyle üretilen çalışmalara atıfta bulunmuştur.

Tablo 7. Guanxi Kavramıyla Üretilen Çalışmalarda Kullanılan Ortak Kelimeler

WOS (2026- Haziran)

SCOPUS (2026-Haziran)

Tablo 7’ye göre Web of Science indeksinde anahtar kelime olarak en çok guanxi (128), Çin (50), performans (19), iletişim (18), model (18) ve güven (17) kelimeleri kullanıldığı tespit edilmiştir. Listenin altına doğru ilerledikçe iş, yönetim ve ağlar gibi kelimeler bulunmaktadır. Scopus’ta kullanılan anahtar kelimeler incelendiğinde guanxi (106), Çin (94), sosyal ilişkiler (12), Konfüçyüsçülük ve insan (10) farklı çalışmada kullanılmıştır. İndeksler karşılaştırıldığında Web of Science arama motorunda daha çok iş guanxisi, Scopus’ta da genellikle toplumsal ilişkiler guanxisi üzerine yayınlanan çalışmalar olduğu ifade edilebilmektedir.

SONUÇ

Bu çalışma, halkla ilişkiler disiplininin Batı merkezli kuramsal temellerinin kültürel farklılıklar karşısındaki sınırlarını guanxi kavramı üzerinden değerlendirmeyi amaçlamıştır. Web of Science ve Scopus veri tabanlarında yer alan çalışmaların bibliyometrik analizi sonucunda elde edilen bulgular, guanxi kavramının son yıllarda artan bir akademik ilgiye sahip olduğunu ve halkla ilişkiler literatüründe giderek daha görünür hale geldiğini ortaya koymaktadır. Özellikle 2010 sonrasında yayın sayılarındaki belirgin artış, kültürel bağlam odaklı halkla ilişkiler araştırmalarının güç kazandığını göstermektedir.

Araştırma sonuçlarına göre guanxi kavramı Çin kültüründe ortaya çıkmasına karşın, kavrama ilişkin ilgi Asya, Avrupa ve özellikle Kuzey Amerika’da karşılık bulmaktadır. Guanxi kavramı ile üretilen çalışmalar incelendiğinde iletişim, halkla ilişkiler, yönetim, pazarlama, sosyoloji ve kamu yönetimi gibi farklı disiplinlerde çalışıldığı ve çok boyutlu bir kavram olduğu ortaya çıkmaktadır. Anahtar kelime analizlerinde güven, iletişim, performans, sosyal ilişkiler, Konfüçyüsçülük ve ağ yapıları gibi kavramların ön plana çıkması da guanxinin kişilerarası ilişkilerin ötesinde kurumsal ve toplumsal ilişki yönetiminde önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Ülkeler ve araştırmacılar arasındaki iş birlikleri incelendiğinde, guanxi kavramının yalnızca Çin ve Asya merkezli araştırmalarla sınırlı kalmadığı, ABD, İngiltere, Avustralya ve Almanya gibi Batılı ülkelerde de yoğun biçimde çalışıldığı görülmektedir. Bu durum, halkla ilişkiler disiplininde uzun yıllar baskın olan Batı merkezli yaklaşımların farklı kültürel deneyimlere yönelmeye başladığını göstermektedir. Özellikle Çin kökenli bir kavramın Batılı akademik çevrelerde yoğun biçimde araştırılması, halkla ilişkiler kuramlarının evrenselliği konusundaki tartışmaların devam ettiğini ve disiplinin kültürel çoğulculuk temelinde yeniden düşünölmeye başlandığını ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak guanxi kavramı, halkla ilişkiler alanında kültürel farklılıkların önemini görünür kılan ve disiplinin evrensellik iddialarını sorgulamaya açan önemli bir örnek olarak değeriendirilebilir. Bibliyometrik bulgular, halkla ilişkiler araştırmalarında kültür temelli yaklaşımlara olan ilginin arttığını ve disiplinin daha kapsayıcı, çok merkezli ve kültürel açıdan duyarlı teorik çerçevelere yöneldiğini göstermektedir. Gelecekte yapılacak çalışmaların guanxi ile benzer ilişki yönetimi pratiklerini farklı kültürlerde karşılaştırmalı olarak incelemesi, halkla ilişkiler teorilerinin kültürel çeşitlilik temelinde yeniden değeriendirilmesine katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda guanxi, yalnızca Çin kültürüne özgü bir ilişki biçimi değil, aynı zamanda halkla ilişkiler disiplininde Batı merkezli bilgi üretiminin sınırlarını görünür kılan önemli bir kuramsal tartışma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

- Akdağ, M., Güner Koçak, P. (2018). Bibliometric Analysis on Personal Influence Model as a Public Relations Model. B. O.Aydın, E. Şahin ve Ö. Duğan (Ed.) Public Relations and Advertising Theories: Concepts and Practices içinde (ss.13-37). Berlin: Peterlang.
- Aria, M. & Cuccurulo, C. (2017). bibliometrix: An R-tool for comprehensive science mapping analysis. Journal of Informetrics, 11, 959-975.
- Chen, X. P., & Chen, C. C. (2004). On the intricacies of the Chinese guanxi: A process model of guanxi development. Asia Pacific Journal of Management, 21(3), 305–324. <https://doi.org/10.1023/B:APJM.0000036465.19102.d5>
- Culbertson H. M. & Chen N. (1996). International Public Relations; A Comparative Analysis, Lawrance Erlbaum Associates: USA.
- Fan, Y. (2002). Questioning guanxi: Definition, classification and implications. International Business Review, 11(5), 543–561. [https://doi.org/10.1016/S0969-5931\(02\)00036-7](https://doi.org/10.1016/S0969-5931(02)00036-7)
- Huang, Y.H. (2000). The Personal Influence Model and Gao Guanxi in Taiwan Chinese Public Relations, *Public Relation Review*, 26(2), 219-236.

- Lo, K. D. (2012). Chinese guanxi and Anglo-American networking: A comparative analysis. *The Journal of International Management Studies*, Volume 7 Number 2, pp. 215-225
- Luo, Y. (2007). *Guanxi and business* (2nd ed.). World Scientific.
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber* (3. Baskı) (Çev. Ed. Selahattin Turan). Ankara: Nobel Yayınları.
- Sriramesh, K. & Takasaki, M. (1998). The Impact of Culture on Japanese Public Relations, *Journal of Communication Management*, 3(4), 337-352.
- Sriramesh, K., Kim, Y. & Takasaki, M. (1999). Public Relations in Three Asian Cultures: An Analysis, *Journal of Public Relations Research*, 11(4), 271-292.
- Sriramesh, K. (1999). The Models of Public Relations in India, *Journal of Communication Management*, 4(3), 225-239.
- Sriramesh, K. (2009). The Global Public Relations Handbook Introduction. (Ed.Sriramesh, K. & Verčič D.), *The Global Public Relations Handbook* (2. Baskı). New York: Routledge-Taylor and Francis Group, xxv-xxxvi.
- Sriramesh, K. & Verčič D. (2009). A Theoretical Framework for Global Public Relations Research and Practice. (Ed.Sriramesh, K. & Verčič D.), *The Global Public Relations Handbook* (2. Baskı). New York: Routledge-Taylor and Francis Group, 3-24.
- Ulu, S. ve Akdağ, M. (2015). Yayınlanan Hakem Denetimli Makalelerin Bibliyometrik Profili: Selçuk İletişim Dergisi Örneği. *Selçuk İletişim*, 9(1), 5-21. <https://doi.org/10.18094/si.04052>
- Vasquez, G. M. & Taylor M. (1999). What Cultural Values Influence American Public Relations Practitioners?, *Public Relations Review*, 25 (4), 433-449.
- Verčič D., Grunig, L. A. and Grunig, J. E. (1996). Global and Specific Principles of Public Relations: Evidence from Slovenia. Culbertson H. M. and Chen N. (Eds) *International Public Relations; A Comparative Analysis* içinde (ss. 31-65). USA: Lawrance Erlbaum Associates.

İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ UYGULAMALARINDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK FAALİYETLERİ

Yüksek Lisans Öğrencisi Firdevs KOCA

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
firdevvs.k4@gmail.com-0009-0001-7679-9176

Dr. Öğr. Üyesi Nuray TURAN

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
nurayturan@kmu.edu.tr- 0000-0001-6823-3992

ÖZET

Şirketlerin yalnızca kâr etmek amacıyla hareket ettiği dönem artık geride kalmaktadır. Günümüzde işletmeler, varlıklarını sürdürebilmek için yönetim anlayışlarını sürdürülebilirlik ilkeleriyle uyumlu hale getirmektedir. Bu çalışma, bu dönüşüm sürecinde İnsan Kaynakları Yönetimi'nin üstlendiği görevi incelemektedir. Araştırma kapsamında, sürdürülebilirliğin çevresel, sosyal ve ekonomik boyutları üzerinden sürdürülebilir işe alım, yeşil eğitim, performans yönetimi ve çalışan esenliği gibi uygulamalar incelenmektedir. Dünya genelinde ve Türkiye'de faaliyet gösteren kurumların uygulamaları birlikte değerlendirildiğinde, sürdürülebilirliğin yalnızca raporlarda yer alan bir ifade olmaktan öteye geçmesi gerektiği görülmektedir. Bu yaklaşımın günlük iş yapma biçimlerine yansımaları önem kazanmaktadır. Elde edilen bulgular, sürdürülebilirlik odaklı insan kaynakları uygulamalarının kurumlar arasında farklı düzeylerde benimsendiğini göstermektedir. Bu durum, sürdürülebilirlik yaklaşımının kurum içi işleyiş ve çalışan katılımıyla birlikte ele alınması gerektiğini düşündürmektedir. Çalışma, sürdürülebilir insan kaynakları uygulamalarının kurumsal düzeydeki yansımalarını ortaya koyarak literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, İnsan Kaynakları Yönetimi, Sürdürülebilir İKY

ABSTRACT

The era in which companies act solely with the aim of making profit is coming to an end. Today, organizations are aligning their management approaches with sustainability principles in order to ensure long-term survival. This study examines the role of Human Resource Management in this transformation process. Within the scope of the research, practices such as sustainable recruitment, green training, performance management, and employee well-being are analyzed through the environmental, social, and economic dimensions of sustainability. When the practices of organizations operating globally and in Türkiye are evaluated together, it becomes

evident that sustainability should go beyond being a concept mentioned only in reports. Instead, it is increasingly important that this approach is reflected in everyday business practices. The findings indicate that sustainability-oriented human resource practices are adopted at different levels across organizations. This suggests that the sustainability approach should be addressed in relation to internal organizational processes and employee engagement. This study aims to contribute to the literature by revealing the organizational-level reflections of sustainable human resource management practices.

Keywords: Sustainability, Human Resource Management, Sustainable HRM

GİRİŞ

Günümüz iş dünyası incelendiğinde, oldukça belirgin bir değişim sürecinin içerisinde bulunduğu görülmektedir. Uzun yıllar boyunca işletmeler için temel önceliğin kârlılık olduğu, hatta çoğu zaman diğer unsurların göz ardı edildiği bir yaklaşımla hareket edilmiştir (Kesen, 2016). Ancak günümüzde bu anlayışın tek başına yeterli olmadığı daha net bir biçimde anlaşılmaktadır. İklim krizi, kısıtlı kaynaklar ve değişen toplumsal beklentiler, işletmeleri kaçınılmaz bir şekilde faaliyetlerini sorgulamaya itmektedir (Vatansever, 2019). Mevcut sistemin bu şekilde devam edip edemeyeceğine dair duyulan kuşku, güncel literatürde ve iş dünyasında temel bir tartışma konusu haline gelmektedir (Zileli, 2024). Bazı işletmeler bu dönüşüme mesafeli yaklaşıp da genel eğilimin bu yöne kaydığı gözlemlenmektedir. Bu dönüşümün yalnızca üst yönetim kararlarıyla gerçekleşmediği, uygulama aşamasında çalışanların belirleyici bir rol üstlendiği görülmektedir. Dolayısıyla İnsan Kaynakları Yönetimi'nin rolü de bu süreçte değişim göstermektedir (Mumlu Karanfil, 2024). Geçmişte daha çok verimlilik, maliyet kontrolü ve rutin idari işler üzerinden tanımlanan insan kaynakları yönetimi, bugün daha geniş bir çerçevede ele alınmaktadır (Özgül, 2020). Çalışanların iyi oluşu, etik değerler ve çevresel farkındalık gibi başlıklar, artık bu alanın bir parçası haline gelmektedir. Ancak kurumlar sürdürülebilirlik hedefleri belirleyip raporlar hazırlasa dahi, çalışanlar sürece dahil edilmediği takdirde bu çabalar yüzeysel kalmaktadır (Oncer, 2019). Bu bağlamda asıl mesele, belirlenen hedeflerin günlük işlere nasıl yansıtıldığı noktasında düğümlenmektedir. Tam da bu noktada “Sürdürülebilir İnsan Kaynakları Yönetimi” yaklaşımı önem kazanmaktadır. Zira bu yaklaşım, kurumun stratejik hedefleri ile çalışan davranışları arasında bir bağ kurmayı hedeflemektedir (Dede, 2019). Sürdürülebilirlik söylemini somut uygulamalara dönüştürmenin yollarından biri olarak değerlendirilmektedir. Elbette bu durumun her kurumda aynı düzeyde karşılık bulup bulmadığı tartışmaya açık bir konu olarak varlığını sürdürmektedir.

Bu çalışmada, yukarıda bahsedilen değişim süreci temel alınmaktadır. İnsan Kaynakları Yönetimi süreçlerinin sürdürülebilirlik anlayışıyla nasıl bir araya getirilebileceği ve bu durumun asıl işleyişe nasıl yansıdığı incelenmektedir. Özellikle çalışanların çevreye duyarlı davranışlar geliştirmesinde etkili olan unsurlar ve sosyal sürdürülebilirliği destekleyen uygulamalar üzerinde durulmaktadır. Sürdürülebilirliğin sadece raporlarda kalan bir ifade mi olduğu, yoksa iş yerindeki asıl alışkanlıklara ve kültüre yansıyor yansımadığı sorusu üzerinde durulmaktadır. Bu değişimin her kurumda aynı hızda gerçekleşmediği görülse de genel eğilimin bu tarafa doğru olduğu anlaşılmaktadır.

1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde çalışmanın temelini oluşturan kavramlara yer verilmektedir. Sürdürülebilirlik ve insan kaynakları yönetimi, işletmelerin işleyişini etkileyen önemli alanlar arasında yer almaktadır. Bu doğrultuda, ilgili kavramlar açıklanarak çalışmanın genel çerçevesi ortaya konulmaktadır.

1.1. Sürdürülebilirlik ve Kurumsal Dönüşüm

Sürdürülebilirlik, bugünün ihtiyaçlarını karşılarken geleceğin imkanlarını azaltmamayı, kısıtlamamayı ifade etmektedir (Nalbant ve Köse, 2021). Günümüzde bu kavram işletmeler açısından geniş bir anlam taşımaktadır. Artık işletmelerin yalnızca ne kadar kazandığı değil, bu kazancı nasıl elde ettiği, hangi kaynakları kullandığı ve faaliyetlerinin çevreye ve topluma nasıl yansıdığı da dikkate alınmaktadır (Toros, 2025). Bu durum, sürdürülebilirliği işletmeler için daha görünür ve belirleyici bir noktaya taşımaktadır.

Kurumsal yapı içinde sürdürülebilirlik, zamanla karar alma süreçlerine yerleşen bir yaklaşım haline gelmektedir (Özkutlu vd., 2015). Üretimden yönetime kadar pek çok alanda etkisini hissettiren bu anlayış, işletmelerin uzun vadeli bir bakış açısıyla hareket etmesini gerektirmektedir (Özgül ve Gürel, 2019). Kaynak kullanımında daha dikkatli olunması, çevresel etkilerin gözetilmesi ve toplumsal sorumlulukların göz ardı edilmemesi bu sürecin doğal bir parçasıdır (Esen ve Esen, 2018). Bu noktada işletmeler, faaliyetlerini sürdürürken yalnızca kendi iç dengelerini değil, dış çevreyle olan ilişkilerini de daha hassas biçimde ele almaktadır (Çetintürk, 2017).

Sürdürülebilirlik, kurumların genel yönelimini şekillendiren bir çerçeve sunmaktadır. Organizasyon yapısından kurum içi kültüre kadar birçok unsur bu anlayıştan etkilenmektedir (Zaugg, 2001). Çalışanların tutumları, yöneticilerin yaklaşımı ve kurumun paydaşlarla kurduğu ilişki biçimi zamanla bu bakış açısına göre şekillenmeye başlamıştır. Bu da kurumsal dönüşümün daha geniş bir alana yayılmasına neden olmaktadır (Gerçek ve Gerçek 2025).

1.2. Sürdürülebilir İnsan Kaynakları Yönetimi

Sürdürülebilir insan kaynakları yönetimi, işletmenin uzun vadeli yapısıyla insan kaynağına yönelik uygulamaların birlikte düşünülmesini ifade etmektedir (Tüyen, 2020). Bu yaklaşımda çalışanlar, kurumun devamlılığı açısından önemli bir unsur olarak görülmektedir. İnsan kaynağına yapılan yatırımlar, kurumun gelecekteki gücünü bizzat etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır (Banga & Gobind, 2025).

İnsan kaynakları uygulamaları bu çerçevede daha geniş bir anlam kazanmaktadır. İşe alım süreciyle başlayan yapı, çalışanların kurum içindeki gelişimlerini, motivasyonlarını ve çalışma deneyimlerini kapsayan bir sürece dönüşmektedir (Açıkgöz, 2012). Kurum içinde oluşturulan çalışma ortamı, çalışanların kendilerini rahat ifade edebildiği, haklarının korunduğu ve gelişim fırsatlarına ulaşabildiği bir yapı göstermelidir. Bu tür ortamlar, çalışanların kuruma olan bağlılığını da doğal olarak etkilemektedir (Esen, 2018).

Sürdürülebilir insan kaynakları yönetimi, kurum içinde dengeli bir yapı kurmayı hedeflemektedir. Çalışanların beklentileri, kurumun ihtiyaçları ve genel işleyiş bir arada ele alınmaktadır. Bu sayede hem çalışanların verimli olduğu hem de kurumun sürekliliğini destekleyen bir yapı ortaya çıkmaktadır (Önel, 2021).

1.3. Sürdürülebilir İnsan Kaynakları Yönetiminin Temel Boyutları

Sürdürülebilir insan kaynakları yönetimi, genel olarak çevresel, sosyal ve ekonomik boyutlar üzerinden ele alınmaktadır. Bu boyutlar, kurum içindeki uygulamaların farklı yönlerini anlamaya yardımcı olmaktadır (Iqbal, 2020).

Çevresel boyut, kurumun doğayla kurduğu ilişkiyi çalışanlar üzerinden de ele almaktadır. Günlük işleyişte kullanılan kaynaklar, çalışanların bu konudaki farkındalığı ve kurum içinde benimsenen uygulamalar bu kapsamda değerlendirilebilmektedir. Çevreye karşı daha dikkatli bir yaklaşımın zamanla kurum kültürüne yerleştiği görülmektedir (Darıca, 2025).

Sosyal boyut, daha çok çalışma ortamına ve çalışanların iş hayatındaki deneyimlerine odaklanmaktadır. Çalışma koşulları, kurum içi ilişkiler, çalışanların kendilerini nasıl hissettikleri gibi konular burada önem kazanmaktadır. Sağlıklı bir çalışma ortamı, çalışanların kuruma olan bağlılığını doğrudan etkileyen bir unsur olarak öne çıkmaktadır (Bıçakcı, 2012).

Ekonomik boyut insan kaynağının kurum açısından taşıdığı değeri ele almaktadır. Çalışanların kurum içinde kalması, bilgi ve deneyim birikiminin korunması ve bu birikimin zamanla kuruma katkı sağlaması bu çerçevede değerlendirilmektedir. Bu durum, kurumun daha dengeli bir şekilde ilerlemesine yardımcı olmaktadır (Kavgacı ve Erkmen 2021).

Sürdürülebilir insan kaynakları yönetimi, kurumların işleyişinin daha ölçülü bir şekilde ele alınmasını sağlamaktadır. İnsan kaynağına ilişkin süreçlerin özenli yürütülmesi, kurum içindeki uyumu desteklemekte ve zamanla daha oturmuş bir yapının oluşmasına katkı sağlamaktadır.

2. İNSAN KAYNAKLARI FONKSİYONLARINDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK UYGULAMALARI

Sürdürülebilirlik, insan kaynakları yönetimi içinde giderek daha fazla yer bulmaktadır. İşe alım, eğitim, performans değerlendirme ve çalışanlara yönelik uygulamalarda bu yaklaşımın etkisi görülmektedir (Noyan, 2022). İnsan kaynakları süreçleri sadece idari işlemlerden ibaret değildir, kurum içindeki işleyişi de etkilemektedir (Yıldız, 2025). Kurumlar, çalışanlarla ilgili süreçleri yürütürken daha dikkatli hareket etmektedir. Çalışanların kuruma bakışı, çalışma ortamı ve uygulanan politikalarla doğrudan ilişkilidir (Alanlı, 2022). Bu nedenle insan kaynakları uygulamalarında yapılan değişiklikler, zamanla kurum içindeki işleyişe de yansımaktadır.

2.1. Sürdürülebilir Seçme ve Yerleştirme

İşe alım süreçlerinde son yıllarda belirgin bir değişim görülmektedir (Korkmaz, 2024). Kurumlar adayları değerlendirirken mesleki yeterliliklerle birlikte adayın çalışma yaklaşımı ve

kurumla uyumu da dikkate alınmaktadır (Çakmak ve Değirmenci, 2025). Başvuru ve mülakat süreçleri çoğunlukla dijital ortama taşınmaktadır (Demiray, 2025). Başvurular çevrim içi alınmakta, görüşmeler ise video aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu uygulamalar sürecin daha hızlı ilerlemesine ve farklı bölgelerdeki adaylara ulaşılmasına katkı sağlamaktadır (Tsymbaliuk vd., 2023). İş ilanlarında da bazı değişiklikler dikkat çekmektedir. Kurumlar ilan metinlerinde iş tanımını ve çalışma anlayışına ilişkin beklentilerini açıkça ifade etmekte, adayların bu beklentilere yaklaşımı değerlendirme sürecinde dikkate alınmaktadır (Öztürk, 2025).

İşe alım sürecinde öne çıkan bazı uygulamalar şu şekilde sıralanmaktadır:

- ❖ Dijital başvuru sistemleri kullanılmaktadır.
- ❖ Video mülakatlar yaygın şekilde uygulanmaktadır.
- ❖ Çevrim içi test ve değerlendirme araçları kullanılmaktadır.
- ❖ İş ilanlarında sürdürülebilirlik ile ilgili ifadelere yer verilmektedir.
- ❖ Adaylara kısa vaka çalışmaları verilmektedir.

2.2. Yeşil Eğitim ve Geliştirme

Eğitim ve geliştirme süreçlerinde sürdürülebilirlik konuları daha fazla yer almaya başlamıştır. Çalışanlara verilen eğitimler sadece mesleki becerilerle sınırlı kalmamakta, günlük işlerde dikkat edilmesi gereken bazı noktaları da içermektedir (Gün ve Ayaz, 2023). Kurumlar, kaynak kullanımına dair daha dikkatli bir yaklaşım geliştirmeye çalışmaktadır. Bu yüzden eğitimlerde enerji tasarrufu, atıkların ayrıştırılması ve çevreye duyarlı davranışlar gibi konulara yer verilmektedir (Sağbaş vd., 2022). Oryantasyon süreçleri de benzer bir şekilde ilerlemektedir. Yeni başlayan çalışanlara kurumun çalışma düzeni anlatılırken bu konular da aktarılmaktadır (Polat ve Ayaz, 2023).

Eğitim ve geliştirme kapsamında öne çıkan bazı uygulamalar şu şekildedir:

- ❖ Enerji tasarrufu ve kaynak kullanımı ile ilgili eğitimler verilmektedir.
- ❖ Atık ayrıştırma ve geri dönüşüm konularında bilgilendirme yapılmaktadır.
- ❖ Çevreye duyarlı çalışma alışkanlıkları çalışanlara aktarılmaktadır.
- ❖ Oryantasyon sürecinde kurumun çalışma yaklaşımı paylaşılmaktadır.
- ❖ Çalışanlara yönelik farkındalık etkinlikleri düzenlenmektedir.

2.3. Sürdürülebilir Performans Yönetimi ve Ödüllendirme

Performans değerlendirme süreçlerinde kullanılan ölçütler zamanla çeşitlenmektedir. Değerlendirmelerde çalışanların iş sonuçlarının yanında iş yapma biçimleri de dikkate alınmaktadır (Shahrulnizam vd., 2026). Enerji kullanımı, kaynakların verimli kullanılması ve sosyal sorumluluk faaliyetlerine katılım gibi unsurlar bu süreçte yer bulmaktadır (Deran vd., 2025). Ödüllendirme tarafında da benzer bir çeşitlilik görülmektedir. Maddi ödüllerin dışında farklı teşvik yöntemleri de uygulanmaktadır (Çıta ve Keçecioğlu, 2015).

Performans ve ödüllendirme süreçlerinde öne çıkan bazı uygulamalar şu şekildedir:

- ❖ Enerji ve kaynak kullanımına yönelik performans kriterleri belirlenmektedir.

- ❖ Çalışanların çevreye duyarlı davranışları değerlendirilmektedir.
- ❖ Sosyal sorumluluk faaliyetlerine katılım dikkate alınmaktadır.
- ❖ Başarılı çalışanlara maddi ödüller verilmektedir.
- ❖ Maddi olmayan teşvikler (izin, takdir vb.) kullanılmaktadır.

2.4. Sosyal Sürdürülebilirlik ve Çalışan Esenliği

İnsan kaynakları uygulamalarında çalışanlara yönelik konular giderek daha fazla yer almaktadır. Çalışma ortamı, çalışanların günlük deneyimini etkileyen bir unsur haline gelmektedir (Turan, 2018). İş-yaşam dengesi, çalışma saatleri ve izin düzenlemeleri bu süreçte daha çok dikkate alınmaktadır. Esnek çalışma ve uzaktan çalışma uygulamaları da kullanılmaktadır (Özcan ve Çekmecelioğlu, 2024). Çalışan esenliğine yönelik uygulamalar da yer bulmaktadır. Fiziksel ve psikolojik destek sağlayan programlar kurum içinde uygulanmaktadır (Şen, 2024).

Sosyal sürdürülebilirlik kapsamında öne çıkan bazı uygulamalar şu şekildedir:

- ❖ Esnek ve uzaktan çalışma imkanları sunulmaktadır.
- ❖ İş-yaşam dengesini destekleyen uygulamalar geliştirilmektedir.
- ❖ Çalışan sağlığına yönelik programlar uygulanmaktadır.
- ❖ Psikolojik destek ve danışmanlık hizmetleri sağlanmaktadır.
- ❖ Çalışanlar için sosyal etkinlikler düzenlenmektedir.

3. DÜNYA GENELİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİR İNSAN KAYNAKLARI UYGULAMALARI

Dünya genelinde büyük ölçekli şirketler, insan kaynakları süreçlerinde sürdürülebilirlik yaklaşımına daha fazla yer vermeye başlamıştır (Elmin ve Ulaştıran, 2023). İşe alım, eğitim, performans değerlendirme ve çalışanlara yönelik uygulamalarda zamanla farklı yöntemler kullanılmaktadır (Alanlı, 2022) Dijital araçların yaygınlaşması ve çevresel konulara yönelik duyarlılığın artması bu süreçleri de etkilemektedir (Kavgacı ve Erkmen, 2021). Bu kapsamda aşağıda seçilen şirketler, farklı sektörlerde sürdürülebilir insan kaynakları uygulamalarını temsil edecek şekilde ele alınmıştır.

Tesla: İK stratejisini "çeviklik ve inovasyon" üzerine kuran Tesla, geleneksel hiyerarşiyi reddederek çalışanlarını çapraz fonksiyonel projelerde görevlendirmektedir. Mühendislik odaklı bir sürdürülebilirlik anlayışını benimseyen şirket, teknik gelişim süreçlerini doğrudan çevresel misyonuyla eşleştirmektedir (Tesla, 2024).

BMW Group: Otomotiv sektöründeki elektrifikasyon dönüşümünü "Yeniden Yetkinlendirme" programlarıyla yönetmektedir. Çalışanlarını geleceğin üretim teknolojilerine hazırlamak için devasa eğitim yatırımları yapmaktadır ve böylece iş gücü sürdürülebilirliğini sosyal bir sorumluluk olarak ele almaktadır (BMW Group, 2024).

IKEA: Değerler odaklı bir İK yapısı benimsemektedir. Sürdürülebilirlik eğitimlerini tüm çalışan seviyelerine indirgeyerek, tedarik zincirinden mağaza çalışanına kadar herkesin "insan ve gezegen dostu" olma misyonunu içselleştirmesini sağlamaktadır (IKEA, 2024).

Coca-Cola: İK süreçlerini tamamen kağıtsız hale getirerek dijitalleşmeyi sürdürülebilirliğin aracı olarak kullanmaktadır. Online gelişim akademileri ve merkezi dijital platformlar sayesinde küresel iş gücünün karbon ayak izini operasyonel bazda azaltmaktadır (Coca Cola, 2024).

Unilever: Sosyal sürdürülebilirliğin küresel bayrak taşıyıcısıdır. "Çeşitlilik, Hakkaniyet ve Kapsayıcılık" ilkelerini işe alım süreçlerinin merkezine koymaktadır. Çalışanların ruh sağlığını korumaya yönelik proaktif programlar ve esnek çalışma modelleri ile iş-özel yaşam dengesini kurumsal bir hak olarak tanımlamaktadır (Unilever, 2025).

Nestle: "Afiyetle Yaşa" felsefesini İK süreçlerine entegre ederek çalışan sağlığı ve beslenme eğitimlerini zorunlu gelişim modülleri arasına almaktadır. Çalışanların yaşam kalitesini artırmaya yönelik bütünsel esenlik programları, şirketin uzun vadeli bağlılık stratejisinin temelidir (Nestle, 2021).

Patagonia: İK uygulamalarında "insan ve doğa dostu" bir yaklaşım sergilemektedir. Adil ücret politikasının ötesine geçerek, çalışanlarına çevresel aktivizm için ücretli izinler vermektedir. Kurumsal kültüründe "iş-yaşam bütünleşmesini" savunarak, çalışan bağlılığını en üst düzeye çıkaran sıra dışı bir esneklik modeli sunmaktadır (Patagonia, 2025).

Starbucks: Çalışanlarını "ortak" olarak tanımlayarak, sürdürülebilirliği sosyal yardım ve eğitim bursu programlarıyla desteklemektedir. Etik tedarik zinciri eğitimlerini İK süreçlerine dahil ederek, çalışanın markanın sosyal etkisindeki rolünü güçlendirmektedir (Starbucks, 2024).

Philips: Sürdürülebilirliği bir performans ölçütüne dönüştürmüştür. Yöneticilerin ve çalışanların hedefleri arasına "enerji verimliliği" ve "döngüsel ekonomi" kriterlerini ekleyerek, kurumsal amaç ile bireysel performansı başarıyla hizalamaktadır (Philips, 2025).

Dell: "Her Yerden Çalışma" politikasının öncülerindendir. Dijital mülakatlar ve sanal işe alım süreçleri sayesinde fiziksel mobilitayı azaltarak, operasyonel süreçlerin çevresel etkisini minimize ederken yetenek havuzunu küreselleştirmektedir (Dell, 2025).

Siemens: Küresel İK standartlarını dijital performans sistemleriyle birleştirmiştir. Çalışan gelişimini sürekli kılan "hayat boyu öğrenme" platformları ve şeffaf performans kriterleri ile sürdürülebilir yönetişimin en güçlü örneklerinden birini sergilemektedir (Siemens, 2024).

Google: "Karbonsuz Operasyon" hedefi doğrultusunda İK politikalarını şekillendirmektedir. Çalışanlarına elektrikli araç paylaşım programları, bisiklet teşvikleri ve kampüs içi çevre dostu ulaşım seçenekleri sunarak, sürdürülebilirliği bir ofis kültürü haline getirmiştir. Veri odaklı yapısıyla enerji tüketimini minimize eden çalışma alanları tasarlamaktadır (Google, 2025).

4. TÜRKİYE’DE SÜRDÜRÜLEBİLİR İNSAN KAYNAKLARI UYGULAMALARI

Türkiye’de faaliyet gösteren işletmelerde insan kaynakları uygulamaları son yıllarda değişim göstermektedir (Sarıyıldız, 2021). İşe alım, eğitim ve çalışanlara yönelik süreçlerde sürdürülebilirlik yaklaşımına daha fazla yer verilmektedir (Karakoç ve Aykan, 2023). Dijitalleşme ve çalışan odaklı uygulamalar bu süreçleri etkilemektedir (Karaca vd., 2020). Aşağıda Türkiye’de öne çıkan bazı şirketlerin insan kaynakları uygulamaları yer almaktadır.

Aselsan: Savunma sanayiinde sürdürülebilirliğin sadece çevresel değil, aynı zamanda operasyonel ve beşeri sermaye boyutuyla da önemli olduğunu kanıtlamaktadır. Stratejik yetenek yönetimi ve şeffaf raporlama standartlarını benimseyen kurum, çalışanlarının profesyonel gelişimini toplumsal fayda yaratan milli projelerle ilişkilendirerek, savunma ekosisteminde uzun vadeli ve güven odaklı bir iş gücü sürdürülebilirliği modeli sunmaktadır (Aselsan, 2023).

Arçelik: "Dünyaya Saygılı, Dünyada Saygın" vizyonu doğrultusunda İK süreçlerini çevresel sürdürülebilirlik temelinde yapılandırmaktadır. Şirket, çalışanlarına yönelik düzenlediği "Yeşil Yakalı" eğitimleri ve iklim krizi farkındalık seminerleri ile kurumsal bilinci artırırken, karbon ayak izini azaltma hedeflerini İK performans göstergelerine dahil ederek sürdürülebilirliği bireysel sorumluluk düzeyine taşımaktadır (Arçelik, 2024).

Koç Holding: Sürdürülebilirliği bir kültürel dönüşüm projesi olarak ele alan grup, "Gelecek Bizim" yaklaşımıyla özellikle toplumsal cinsiyet eşitliğini merkeze koymaktadır. "HeForShe" gibi küresel hareketlerin öncülüğünü üstlenerek fırsat eşitliğini ana eksenine yerleştiren holding, sürdürülebilirlik raporlarında çalışan devir oranları ve kadın yönetici sayıları gibi kritik sosyal ölçütleri şeffaf bir şekilde paylaşmaktadır (Koç Holding, 2024).

Sabancı Holding: Sürdürülebilirliği ESG (Çevresel, Sosyal ve Yönetişim) kriterleri doğrultusunda stratejik bir çerçeveye oturtan "Yeni Nesil Sabancı" vizyonuyla hareket etmektedir. İK stratejileri kapsamında kapsayıcı liderlik ve sürdürülebilir kalkınma odaklı performans yönetimini benimseyen holding, Sabancı Cumhuriyet Seferberliği gibi projelerle çalışanlarının sosyal etki yaratma süreçlerine aktif katılımını sağlamaktadır (Sabancı Holding, 2024).

Akbank: Sürdürülebilirliği "Geleceğin Akbank’ı" vizyonunun ayrılmaz bir parçası olarak yetenek yönetimine dahil etmiştir. Genç yeteneklere yönelik düzenlenen sürdürülebilirlik temalı yarışma ve proje geliştirme programları ile akademi programları aracılığıyla şeffaf, demokratik ve gelişim odaklı bir İK ekosistemi inşa ederek yeni nesil yetenekleri kuruma çekmektedir (Akbank, 2024).

Vakıfbank: Kamu bankacılığı sektöründe sürdürülebilir yönetim ilkelerinin benimsenmesi ve yaygınlaştırılmasında öncü bir rol üstlenmektedir. Kurumsal internet sitesi ve şeffaf kamuoyu duyuruları aracılığıyla sürdürülebilirlik performansını düzenli olarak paylaşan banka, İK stratejileri kapsamında çalışanlarının çevresel farkındalığını artırmaya yönelik projeler geliştirmekte ve kamu kaynaklarının yönetiminde sosyal ve çevresel sorumluluk bilincini kurumsal kimliğinin bir parçası haline getirmektedir (Vakıfbank, 2024).

Garanti BBVA: Bankacılık sektöründe sürdürülebilir İK'nın öncülerinden biri olarak insanı "en değerli sermaye" şeklinde konumlandırmaktadır. Uluslararası GRI standartlarına uygun raporlama süreçlerinde çalışan esenliği, iş-yaşam dengesi ve esnek çalışma modellerini önceliklendirmekte ve bu süreçleri gelişmiş dijital İK platformlarıyla destekleyerek çalışan deneyimini iyileştirmektedir (Garanti BBVA, 2024).

Ford Otosan: Otomotiv sektöründeki dijital ve çevresel dönüşümü "insan odaklı" bir perspektifle yöneten şirket, sosyal sorumluluk projelerini açıkça çalışan gönüllülüğü ile ilişkilendirmektedir. Mühendislik ve teknoloji alanlarında kadın istihdamını artırmaya yönelik özel teşvikler sunan Ford Otosan, "geleceğin yetenekleri" için tasarladığı sürekli gelişim programlarıyla iş gücünün sürdürülebilirliğini hedeflemektedir (Ford Otosan, 2025).

Migros: Perakende sektöründe sürdürülebilirliği operasyonel verimlilikle birleştiren Migros, bu yaklaşımı İK süreçlerine yansıtmıştır. "Migros Kadın Akademisi" gibi yapılarla istihdamda çeşitliliği ve kadınların gelişimini desteklerken, enerji tasarrufu ve geri dönüşüm gibi çevresel hedefleri mağaza çalışanlarının performans değerlendirme kriterlerine dahil ederek farkındalığı operasyonel düzeye indirmektedir (Migros, 2024).

Türk Telekom: Teknoloji gücünü toplumsal faydaya dönüştürme hedefiyle, çalışanlarının dijital dönüşüme adaptasyonu için geniş kapsamlı eğitim ve gelişim platformları sunmaktadır. Özellikle engelli çalışanların istihdamı ve iş yerinde erişilebilirliğin sağlanması konularında sürdürülebilir modeller geliştirerek toplumsal kapsayıcılığa katkı sağlamaktadır (Türk Telekom, 2023).

Turkcell: BIST Sürdürülebilirlik Endeksi'nin öncü üyelerinden biri olarak, dijitalleşmeyi sürdürülebilirliğin temel bir kaldıracı olarak konumlandırmaktadır. Şirket, İK süreçlerinde çalışanlarını sadece teknolojik kullanıcılar olarak değil, dijital dönüşümün aktif birer parçası olarak eğitmekte ve "Eko-Mobilite" gibi çevresel hedefleri dijital yetkinliklerle birleştiren kapsayıcı bir gelişim stratejisi izlemektedir (Turkcell, 2025).

5. SÜRDÜRÜLEBİLİR İNSAN KAYNAKLARI UYGULAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Sürdürülebilir insan kaynakları uygulamalarına bakıldığında, şirketler arasında belirli farklar dikkat çekmektedir. Özellikle küresel ölçekte faaliyet gösteren işletmelerde bu yaklaşımın daha yerleşmiş olduğu görülmektedir (Özyurt, 2025). Uygulamalar çoğunlukla tekil projeler şeklinde ilerlememekte, doğrudan işleyişin bir parçası haline gelmektedir (Günaydın vd., 2025). Performans sistemlerine eklenen kriterler, çalışan hedefleriyle ilişkilendirilen sürdürülebilirlik amaçları ve düzenli şekilde yürütülen eğitimler bu durumu daha görünür kılmaktadır (Akova ve Tapan, 2022).

Türkiye'deki uygulamalar ise daha farklı bir görünüm sergilemektedir (Kişi, 2025). Bazı büyük ve kurumsal işletmelerde gelişmiş örnekler bulunmakla birlikte, genel olarak daha parçalı bir yapı öne çıkmaktadır (Altundağ ve Kavrayıcı, 2025). Eğitimler, sosyal sorumluluk çalışmaları ve çalışanlara yönelik çeşitli uygulamalar dikkat çekmektedir (Yetkin ve Yavuz, 2026). Ancak bu uygulamaların her zaman kurumun bütününe yayıldığını söylemek mümkün

görünmemektedir. Uygulamaların belirli ekipler ya da dönemler ile sınırlı kalabildiği anlaşılmaktadır.

Sürdürülebilirlik uygulamalarının izlenmesi ve değerlendirilmesi konusunda da farklılıklar ortaya çıkmaktadır (Kumbalı vd., 2022). Bazı işletmeler çalışanlara ve süreçlere ilişkin verileri düzenli olarak takip etmekte ve bu veriler doğrultusunda hareket etmektedir (Deran vd., 2025). Bazı işletmelerde ise bu süreçlerin daha sınırlı kaldığı görülmektedir (Ayas vd., 2022). Bu durum, uygulamaların etkisinin ne ölçüde ortaya çıktığını değerlendirmeyi zorlaştırmaktadır.

Çalışanların bu süreçte dahil olma düzeyi de dikkat çeken bir başka noktadır (Veysikarani, 2023). Kurumlar çeşitli uygulamalar geliştirmekte ve projeler yürütmektedir. Ancak bu uygulamaların çalışanların günlük iş yapış biçimlerine ne ölçüde yansıdığı her zaman açık şekilde görülmemektedir (Akdoğan ve Doğan, 2023). Uygulamaların bazı durumlarda daha çok kurumsal düzeyde kaldığı, çalışan deneyimine aynı ölçüde yansımadığı anlaşılmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, sürdürülebilir insan kaynakları yönetiminin giderek daha fazla önem kazandığı görülmektedir. Ancak bu yaklaşımın kalıcı hale gelmesi, yalnızca belirli uygulamaların varlığına değil, kurumun genel işleyişine ne ölçüde dahil edildiğine bağlı olarak şekillenmektedir.

6. TARTIŞMA

Bu çalışmada elde edilen bulgular, sürdürülebilir insan kaynakları yönetimi uygulamalarının örgütler üzerinde genel olarak olumlu bir etkisi olduğunu göstermektedir. Özellikle dijitalleşmenin insan kaynakları süreçlerine dahil edilmesiyle birlikte işleyişin daha düzenli hale geldiği, bazı süreçlerin hızlandığı ve karar verme süreçlerinde daha fazla veri kullanılmaya başlandığı görülmektedir (Demirkıran vd., 2022). Bununla birlikte, uygulamada her şeyin sorunsuz ilerlediğini söylemek mümkün değildir. Özellikle çalışanların teknolojiye uyum sağlama süreci her zaman aynı hızda ilerlememekte, bazı çalışanlar yeni sistemlere daha kolay adapte olurken bazıları zorlanmaktadır. Bu durum da sürecin etkinliğini zaman zaman düşürebilmektedir (Bozkaya, 2026).

Literatürde de benzer şekilde, sürdürülebilirlik odaklı insan kaynakları uygulamalarının çalışan davranışları üzerinde etkili olduğu, özellikle bağlılık ve memnuniyet gibi unsurları etkileyebildiği ifade edilmektedir (Genç, 2021). Ancak bu etkinin her kurumda aynı düzeyde ortaya çıkmadığı, kurum kültürü ve yönetim yaklaşımına göre değişiklik gösterebildiği de belirtilmektedir. Ölçme ve değerlendirme sistemlerinin dijitalleşmesi, insan kaynakları süreçlerinde daha görünür ve takip edilebilir bir yapı oluşturmuştur. Fakat burada dikkat çeken bir nokta, bazı durumlarda yalnızca sayısal verilere odaklanması ve çalışanların deneyimlerinin arka planda kalabilmesidir (Örmeci ve Öcal, 2023).

Genel olarak değerlendirildiğinde, sürdürülebilir insan kaynakları uygulamaları ve dijitalleşme birlikte düşünüldüğünde örgütlere önemli katkılar sağlamaktadır. Ancak bu katkıların ortaya çıkması için hem teknolojik altyapının hem de çalışanların süreçte uyumunun birlikte ele alınması gerektiği görülmektedir (Sunman, 2025).

7. SONUÇ, DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Bu çalışmada incelenen sürdürülebilirlik faaliyetleri, insan kaynakları yönetimi uygulamalarının nasıl şekillendiğini ve örgüt içindeki yansımalarını daha görünür hale getirmektedir. Bulgulara bakıldığında insan kaynakları süreçlerinin dijital araçlarla desteklenmesiyle birlikte işleyişin daha düzenli ilerlediği, bazı işlemlerin hız kazandığı ve kararların daha çok veriye dayalı alınmaya başlandığı söylenebilir (Arıkan, 2025). Bunun yanında, her kurumda aynı sonuçların ortaya çıkmadığı da görülmektedir. Bazı çalışanlar yeni sistemlere hızlı uyum sağlarken, bazıları bu süreçte daha temkinli yaklaşmakta ve alışma süreci daha uzun sürebilmektedir. Bu durum uygulamaların etkisini yer yer farklılaştırmaktadır (Vural, 2024). Literatürde de benzer şekilde, sürdürülebilirlik odaklı insan kaynakları uygulamalarının çalışanların iş ortamına bakışını etkilediği, özellikle bağlılık ve memnuniyet gibi konularda belirleyici olabildiği ifade edilmektedir (Kılıçlı ve Çalık, 2021). Fakat bu etkinin her zaman aynı düzeyde ortaya çıkmadığı, örgüt yapısı ve yönetim tarzına göre değişebildiği de belirtilmektedir. Ölçme ve değerlendirme süreçlerinin dijitalleşmesiyle birlikte daha takip edilebilir bir yapı oluşmuştur. Buna rağmen bazı durumlarda sayısal göstergelere fazla ağırlık verilmesi, çalışanların yaşadığı deneyimlerin geri planda kalmasına neden olabilmektedir (Kambur, 2022).

Bu doğrultuda bazı öneriler geliştirilebilir. Öncelikle dijital dönüşüm sürecine çalışanların daha erken aşamada dahil edilmesi ve gerekli eğitimlerin düzenli şekilde verilmesi sürecin daha sağlıklı ilerlemesine katkı sağlayabilir (Alaca ve Yılmaz, 2023). Ayrıca sadece sayısal veriler üzerinden değerlendirme yapılması yerine çalışanların görüş ve geri bildirimlerine de yer verilmesi daha dengeli bir değerlendirme süreci oluşturabilir (Demirkasımoğlu, 2021).

Son olarak, bu tür uygulamaların etkili olabilmesi için teknik altyapının yanında kurum içi yaklaşımın da süreci desteklemesi gerektiği söylenebilir. Çalışanların sürece katılım göstermesi ve yönetimle iletişimin açık olması uygulamaların başarısını direkt olarak etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır (Çubukcu, 2020).

KAYNAKÇA

Açıkgöz, A. (2012). Stratejik insan kaynakları yönetimine aşamalı bir bakış: Strateji, sürdürülebilir rekabetçi üstünlük ve kaynak tabanlı yaklaşımın kesişimi. *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 14(4), 107–130. <https://izlik.org/JA74PT76YB>

Akçay Zileli, Y. (2024). Dijital dönüşümün sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda insan kaynakları yönetimi açısından önemi. *Sosyal Mucit Academic Review*, 5, 1–24. <https://doi.org/10.54733/smar.1543988>

Akdoğan, N., & Umut Doğan, D. (2023). Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden 5 no’lu toplumsal cinsiyet eşitliği hedefine ulaşmada Türkiye’de sürdürülebilirlik raporu düzenleyen işletmelerin 2020 ve 2021 yılı beyanlarının incelenmesi ve sonuçların değerlendirilmesi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 25(MODAVICA Özel Sayısı), 219–240. <https://izlik.org/JA28WK49XT>

Akbank T.A.Ş. (2024). *Sürdürülebilirlik raporu*. <https://www.akbank.com/en-us/about-us/sustainability>

- Alanlı, A. (2022). İnsan kaynakları yönetiminin tarihsel gelişimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İnsan Kaynakları Yönetimi Dergisi*, 1(1), 53–72. <https://izlik.org/JA84GC43SE>
- Alanlı, A. (2022). Yeşil insan kaynakları yönetimi uygulamalarının kamu bankaları özelinde değerlendirilmesi. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 5(4), 110–124. <https://izlik.org/JA23TJ57GA>
- Alaca, E., & Yılmaz, B. (2023). Değişim yönetimi ve örgüt kültürü: Ankara'daki halk kütüphaneleri üzerine bir araştırma. *Bilgi Yönetimi*, 6(1), 91–117. <https://doi.org/10.33721/by.1255591>
- Arçelik A.Ş. (2024). *Sürdürülebilirlik raporu*. <https://www.arcelikglobal.com/en/sustainability/>
- ASELSAN A.Ş. (2023). *Sürdürülebilirlik raporu*. <https://www.aselsan.com/en/sustainability>
- Balcı Akova, S., & Tapan, İ. (2022). Sürdürülebilir tarım kapsamında iyi tarım uygulamalarının değerlendirilmesi: Malatya ili örneği. *Journal of Geography*, 44, 151–167. <https://doi.org/10.26650/JGEOG2022-987872>
- Banga, C. M., & Gobind, J. (2025). Implementation of sustainability in human resource management: A literature review. *SA Journal of Human Resource Management*, 23, 2741. https://hdl.handle.net/10520/ejc-sajhrm_v23_n1_a2741
- Bayat, B. (2008). İnsan kaynakları yönetiminin stratejik niteliği. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(3), 67–91. <https://izlik.org/JA87NS28JG>
- Bıçakçı, A. B. (2012). Sürdürülebilirlik yönetiminde halkla ilişkilerin rolü. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(1), 47–56. <https://izlik.org/JA37GZ73SH>
- Çakmak, Ö., & Değirmenci, T. (2025). Kurumsallaşma, yetenek yönetimi ve sürdürülebilir inovasyon ilişkisi. *Premium e-Journal of Social Sciences (PEJOSS)*, 9(55), 508–519. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15807669>
- Çelik Bozkaya, G. (2026). Dijital dönüşüm sürecinde bürokratik yapıların uyarlanabilirlik düzeyi: Bureaucratic adaptability in digital transformation. *Türk Kamu Yönetimi Dergisi*, 6(2). <https://tujpa.com/index.php/journal/article/view/109>
- Çetintürk, İ. (2017). Turizm işletmelerinde sürdürülebilir rekabet üstünlüğü kaynağı olarak stratejik insan kaynakları yönetimi. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 12(45), 60–75. <https://izlik.org/JA37KT77KE>
- Çıta, K., & Keçecioğlu, T. (2015). Çalışanların performans yönetimi sistemini algılamaları üzerine bir araştırma. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 19–36. <https://izlik.org/JA27CT65GW>
- Çoban Kumbalı, H., İncekara, M., & Sarıkaya, M. (2022). KOBİ'lerde çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik: Avrupa Birliği ülkeleri ve Türkiye karşılaştırması. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(26), 789–823. <https://doi.org/10.36543/kauibfd.2022.033>
- Çubukcu, M. (2020). Stratejik yönetim süreciyle örgüt kültürünün uyumuna dair literatürdeki tartışmalar. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3(1), 138–151. <https://doi.org/10.33712/mana.715692>

- Çakmak, Ö., & Değirmenci, T. (2025). Kurumsallaşma, yetenek yönetimi ve sürdürülebilir inovasyon ilişkisi. *Premium e-Journal of Social Sciences (PEJOSS)*, 9(55), 508–519. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15807669>
- Çelik Bozkaya, G. (2026). Dijital dönüşüm sürecinde bürokratik yapıların uyarlanabilirlik düzeyi: Bureaucratic adaptability in digital transformation. *Türk Kamu Yönetimi Dergisi*, 6(2). <https://tujpa.com/index.php/journal/article/view/109>
- Çetintürk, İ. (2017). Turizm işletmelerinde sürdürülebilir rekabet üstünlüğü kaynağı olarak stratejik insan kaynakları yönetimi. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 12(45), 60–75. <https://izlik.org/JA37KT77KE>
- Çıta, K., & Keçecioğlu, T. (2015). Çalışanların performans yönetimi sistemini algılamaları üzerine bir araştırma. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 19–36. <https://izlik.org/JA27CT65GW>
- Çoban Kumbalı, H., İncekara, M., & Sarıkaya, M. (2022). KOBİ’lerde çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik: Avrupa Birliği ülkeleri ve Türkiye karşılaştırması. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(26), 789–823. <https://doi.org/10.36543/kauibfd.2022.033>
- Çubukcu, M. (2020). Stratejik yönetim süreciyle örgüt kültürünün uyumuna dair literatürdeki tartışmalar. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3(1), 138–151. <https://doi.org/10.33712/mana.715692>
- Darıcan, Ş. (2025). Sürdürülebilir insan kaynakları yönetiminin örgütsel çekicilik ve kurumsal sosyal inovasyona etkisi. *Business & Management Studies: An International Journal*, 13(4), 1716–1735. <https://doi.org/10.15295/bmij.v13i4.2638>
- Dede, N. P. (2019). Sürdürülebilirlik, işveren markası oluşturma ve yetenek yönetimi uygulamaları arasındaki ilişkiler. *InTraders International Trade Academic Journal*, 2(1), 145–168. <https://izlik.org/JA64YA87DE>
- Dell Technologies Inc. (2025). *Sürdürülebilirlik raporu*. <https://www.dell.com/en-us/dt/corporate/social-impact.htm>
- Demiray, G. (2025). Yeşil insan kaynakları yönetiminin, yeşil yenilikçi hizmet davranışı üzerindeki etkisinde yeşil güçlendirmenin aracı rolü. *Turizm Akademik Dergisi*, 12(2), 237–254. <https://izlik.org/JA29MW93KH>
- Demirkasımoğlu, N. (2021). Nitel araştırma geleneğinde nicel göstergelerin kullanımı ve genellenebilirlik üzerine bir değerlendirme. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42, 231–242. <https://doi.org/10.30794/pausbed.801464>
- Demirkıran, S., Beyoğlu, A., Terzioğlu, M. K., & Yaşar, A. (2022). Sürdürülebilir kalkınma odaklı dijitalleşme belirleyicilerinin verimlilik üzerindeki etkilerinin yapay sinir ağları ile sınıflandırılması. *Verimlilik Dergisi*, 30–47. <https://doi.org/10.51551/verimlilik.988286>
- Deran, A., Özşahin Koç, F., & Yıldız, F. Z. (2025). Sürdürülebilir insan kaynakları yönetimi uygulamalarının finansal performans üzerine etkisi: BIST sürdürülebilirlik endeksi uygulaması. *Denetim ve Güvence Hizmetleri Dergisi*, 5(2), 150–166. <https://izlik.org/JA85RT62TB>

- Ehnert, I. (2009). Sustainability and human resource management: Reasoning and applications on corporate websites. *European Journal of International Management*, 3(4), 419–438. <https://doi.org/10.1504/EJIM.2009.028848>
- Elmin, A., & Ulaştıran, T. (2023). İnsan kaynakları yönetiminde güncel bir yaklaşım olarak çalışan deneyimi: Keşfedici bir içerik analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İnsan Kaynakları Yönetimi Dergisi*, 2(2), 54–68. <https://izlik.org/JA45AE95EN>
- Esen, D. (2018). *Sürdürülebilir insan kaynakları yönetimi: Türkiye bağlamında bir araştırma* (Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi).
- Esen, M., & Esen, D. (2018). Türkiye’de yayınlanan sürdürülebilirlik raporlarının sürdürülebilir insan kaynakları yönetimi bağlamında incelenmesi: Nitel bir araştırma. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 827–844. <https://doi.org/10.18092/ulikidince.433623>
- Ford Otomotiv Sanayi A.Ş. (2025). *Sürdürülebilirlik raporu*. <https://www.fordotosan.com.tr/en/sustainability>
- Garanti BBVA A.Ş. (2024). *Sürdürülebilirlik raporu*. <https://www.garantibbva.com.tr/en/sustainability>
- Gerçek, R. G., & Gerçek, M. (2025). Sürdürülebilir kariyer perspektifinden rütbe tenzili: İnsan kaynakları yönetiminde rütbe tenzilinön öncülleri ve sonuçlarına yönelik bir inceleme. *Trakya University E-Journal of the Faculty of Economics and Administrative Sciences*, 14(1), 1–13. <https://izlik.org/JA47SB65ES>
- Google LLC. (2025). *Sürdürülebilirlik raporu*. <https://sustainability.google/>
- Gün, G., & Ayaz, Ö. (2023). Yeşil insan kaynakları yönetiminin hizmet kalitesine etkisi. *European Journal of Managerial Research*, 7(13), 39–54. <https://izlik.org/JA37DD86BS>
- Günaydın, C., Gerçek, M., & Elmas-Atay, S. (2025). Yeşil insan kaynakları yönetimi uygulamalarının KOBİ’ler bağlamında değerlendirilmesine yönelik bir derleme çalışması. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(1), 40–61. <https://doi.org/10.21180/iibfdkastamonu.1594078>
- Gözde Sunman. (2025). Dijital dönüşüm ve liderlik ilişkisi bağlamındaki çalışmaların bibliyometrik analiz ile incelenmesi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 60(1), 612–630. <https://doi.org/10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.25.02.2575>
- Iqbal, Q. (2020). The era of environmental sustainability: Ensuring that sustainability stands on human resource management. *Global Business Review*, 21(2), 377–391. <https://doi.org/10.1177/0972150918778967>
- IKEA. (2024). *Sürdürülebilirlik raporu*. Inter IKEA Group. <https://www.ikea.com/global/en/our-business/sustainability/>
- Kambur, E. (2022). Yapay zeka çağında insan kaynakları yönetimi konusunda yazılmış Türkçe makaleler üzerine bir araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 48, 139–152. <https://doi.org/10.30794/pausbed.872606>
- Karaca, M., Bayram, A., & Harmancı, Y. (2020). İnsan kaynakları yönetimi uygulamalarının örgütsel bağlılık üzerindeki etkisi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 199–208. <https://doi.org/10.33206/mjss.497053>

- Karakoç, H., & Aykan, E. (2023). Üniversitelerin sürdürülebilirliklerinin sağlanmasında rekabet stratejileri ve insan kaynakları yönetimi uygulamaları ilişkisi: Türkiye örneği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 24(2), 365–389. <https://doi.org/10.31671/doujournal.1233732>
- Kavgacı, Y., & Erkmen, T. (2021a). Yeşil insan kaynakları yönetimi uygulamalarının kurumsal sosyal sorumluluktaki rolü. *Business & Management Studies: An International Journal*, 9(3), 794–821. <https://doi.org/10.15295/bmij.v11i3.2263>
- Kavgacı, Y., & Erkmen, T. (2021b). Yeşil insan kaynakları yönetimi uygulamalarının kurumsal sosyal sorumluluktaki rolü. *Business & Management Studies: An International Journal*, 9(3), 794–821. <https://doi.org/10.15295/bmij.v9i3.1792>
- Kesen, M. (2016). İşletme yönetiminde sürdürülebilir insan kaynakları yönetiminin yeri ve önemi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 554–573. <https://doi.org/10.15869/itobiad.24110>
- Kılıçlı, Y., & Çalık, A. (2021). İnsan kaynakları yönetimi uygulamalarının örgütsel bağlılık üzerindeki etkisi: Van ili örneği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 58, 419–444. <https://doi.org/10.18070/erciyesiibd.844604>
- Kiş, N. (2025). TR33 ve TR81 bölgelerinde yeşil dönüşüm ve yeşil insan kaynakları yönetimi uygulamalarının karşılaştırmalı bir analizi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14(3), 1186–1202. <https://doi.org/10.33206/mjss.1653794>
- Koç Holding A.Ş. (2024). *Sürdürülebilirlik raporu*. <https://www.koc.com.tr/en-us/sustainability>
- Korkmaz, T. (2024). İnsan kaynakları yönetiminde seçme ve yerleştirme sürecinde sosyal medyanın önemi. *Tarsus Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 43–61. <https://izlik.org/JA48SB96FZ>
- Migros Ticaret A.Ş. (2024). *Sürdürülebilirlik raporu*. <https://www.migroskurumsal.com/en/sustainability>
- Mumlu Karanfil, S. (2024). Havayolu işletmelerinde sürdürülebilir insan kaynakları yönetimi uygulamaları üzerine bir araştırma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 13(3), 1459–1480. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1525817>
- Nestlé S.A. (2021). *Sürdürülebilirlik raporu*. <https://www.nestle.com/csv>
- Noyan, E. (2022). İşletmelerde sürdürülebilirlik uygulamaları. *Euroasia Journal of Social Sciences & Humanities*, 9(27), 19–28. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7038639>
- Oncel, A. Z. (2019). Örgütlerde yeşil insan kaynakları yönetimi uygulamaları: Teorik bir inceleme. *İş ve İnsan Dergisi*, 6(2), 199–208. <https://doi.org/10.18394/iid.552555>
- Önel, B. (2021). İşletmelerin yeşil yönetim algıları ve sürdürülebilirlik bilinci. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 6(11), 21–33. <https://izlik.org/JA46NG46RS>
- Örmeci, B., & Öcal, H. (2023). Kaynak temelli yaklaşım çerçevesinde bilişim teknolojisi yetkinliği ve işletme performansı arasındaki ilişki. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 127–167. <https://izlik.org/JA76RU75EY>
- Özcan, M., & Çekmecelioglu, H. G. (2024). Çalışan sürdürülebilirliği: Çalışanların iş tutumlarının sosyal sürdürülebilirlik açısından incelenmesi. *International Journal of Social*

and Humanities Sciences Research, 11(110), 1555–1564.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13625571>

Öztürk, M. (2025). Yeşil kariyer başarısı: Kavramsal bir model önerisi. *Türk Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(2).

<https://sakajournals.org/ojs/index.php/tjmer/article/view/136>

Özutku, H., Çetinkaya, M., & Ağca, V. (2015). İnsan kaynakları yönetimi boyutuyla kurumsal sürdürülebilirlik: BIST sürdürülebilirlik endeksindeki firmalar üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(3).

<https://izlik.org/JA95RW52BM>

Özgül, B., & Gürol, Y. (2019). Kurumsal sürdürülebilirlikte sürdürülebilir insan kaynakları yönetiminin rolü üzerine bir içerik analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 20(1), 107–126.

<https://izlik.org/JA58KS68LB>

Özgül, B., Bozkurt, S., & Gürel, Y. (2020). Sürdürülebilirlik perspektifinden insan kaynakları uygulamalarının incelenmesi: Görgül bir çalışma. *Istanbul Business Research*, 49(1), 117–145. <https://doi.org/10.26650/ibr.2020.49.0053>

Patagonia, Inc. (2025). *Sürdürülebilirlik raporu*. <https://www.patagonia.com/our-footprint/>

Philips N.V. (2025). *Sürdürülebilirlik raporu*. <https://www.philips.com/a-w/about/sustainability.html>

Polat, E., & Ayaz, E. (2023). Eğitim kurumlarına yönelik yeşil inovasyon farkındalığı ölçeğinin geliştirilmesi. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 14(28), 225–246. <https://doi.org/10.58689/eibd.1319853>

Sabancı Holding A.Ş. (2024). *Sürdürülebilirlik raporu*. <https://www.sabanci.com/en/sustainability>

Sağbaş, M., Erdoğan, F. A., & Sundu, M. (2022). Yeşil insan kaynakları yönetimi: Sistematiik içerik analizi yöntemi ile alan yazının incelenmesi. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(3), 236–257. <https://doi.org/10.26677/TR1010.2022.931>

Sarıyıldız, A. Y. (2021). Sağlık kurumlarında yeşil insan kaynakları yönetimi ve uygulamaları. *Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 155–159. <https://doi.org/10.47542/sauied.900628>

Shahrulnizam, N. A. A., Saidi, M. I., Hassan, M. A., A. Rahim, N. S., Zheng Ying, & Mohamad Azizie, N. A. (2026). Green recruitment: A systematic review of attracting and retaining green talent. *PaperASIA*, 42(1b), 195–207. <https://doi.org/10.59953/paperasia.v42i1b.749>

Siemens AG. (2024). *Sürdürülebilirlik raporu*. <https://www.siemens.com/global/en/company/sustainability.html>

Starbucks Corporation. (2024). *Sürdürülebilirlik raporu*. <https://stories.starbucks.com/stories/sustainability/>

Şen, S. (2024). Çalışma yaşamında esenlik ve psikososyal riskler: Değişen dinamiklerle başa çıkma stratejileri. *OHS Academy*, 7(1), 54–63. <https://doi.org/10.38213/ohsacademy.1393212>

Tesla, Inc. (2024). *Sürdürülebilirlik raporu*. <https://www.tesla.com/impact>

- Toros, F. (2025). Sürdürülebilirlik odaklı insan kaynakları uygulamaları: Borsa İstanbul'da işlem gören otomotiv firmaları üzerine bir içerik analizi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 17(2), 1553–1567. <https://doi.org/10.20491/isarder.2025.2050>
- Tsymbaliuk, S., Vasylyk, A., & Stoliaruk, K. (2023). Green recruitment and adaptation practices in GHRM. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 1126(1), 012029. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/1126/1/012029>
- Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş. (2025). *Sürdürülebilirlik raporu*. <https://www.turkcell.com.tr/en/sustainability>
- Turan, N. (2018). Çalışma mutluluğu: Kavram ve kapsam. *Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 37(1), 169–212. <http://hdl.handle.net/11452/18412>
- The Coca-Cola Company. (2024). *Sürdürülebilirlik raporu*. <https://www.coca-colacompany.com/sustainability>
- Tüyen, Z. (2020). İşletmelerde sürdürülebilirlik kavramı ve sürdürülebilirliği etkileyen etmenler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37), 91–117. <https://izlik.org/JA79TN63AD>
- Unilever PLC. (2025). *Sürdürülebilirlik raporu*. <https://www.unilever.com/sustainability/>
- Vatansever, Ç., Kılıç, N., & Dinler, G. (2019). Çalışanların sürdürülebilirlik davranışları ve sürdürülebilir çalışma yaşamı için insan kaynakları yönetimi: Türkiye'den iki kesit. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi*, 29(85), 7–39. <https://izlik.org/JA57KL72NF>
- Veysikarani, D. (2023). Çok boyutlu ölçekleme analizi ile Avrupa Birliği ülkelerinin ve Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma düzeylerinin karşılaştırılması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 14(Özel Sayı), 173–199. <https://doi.org/10.21076/vizyoner.1259158>
- Vural, M. F. (2024). Süreksiz teknolojilere ve tamamlayıcı yeniliklere çalışanlar nasıl uyum sağlar? *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 22(Özel Sayı), 1925–1945. <https://doi.org/10.35408/comuybd.1516756>
- Yalçın Özyurt, A. (2025). Endüstri 4.0 çağında insan kaynakları yönetimi lisans eğitimi: Türkiye ve ABD karşılaştırması. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 23(58), 2348–2372. <https://doi.org/10.35408/comuybd.1585404>
- Yıldız, F. Z. (2025). İnsan kaynakları yönetiminde yapay zeka: Uygulamalar ve gelecek yönelimleri üzerine kapsamlı bir çalışma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 23(57), 1569–1594. <https://doi.org/10.35408/comuybd.1569970>
- Yetkin, Y., & Yavuz, E. (2026). Örgütlerde yeşil insan kaynakları yönetiminin örgütsel inovasyona etkisinde etkileşimci ve dönüşümcü liderliğin aracılık rolü. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 483–502. <https://doi.org/10.20491/isarder.2026.2192>
- Yüksel Nalbantoğlu, S., & Köse, M. (2021). Sürdürülebilir insan kaynakları yönetimi için çalışan deneyimi uygulamaları. *Business Economics and Management Research Journal*, 4(2), 70–80. <https://izlik.org/JA32HT49CB>

Zaugg, R. J., Blum, A., & Thom, N. (2001). Sustainability in human resource management: Evaluation report. *Arbeitsbericht des Instituts für Organisation und Personal der Universität Bern*, 1(1), 1–31.

DİJİTAL DÖNÜŞÜM ÇAĞINDA HİBRİT UZMANLIK YETKİNLİĞİNİN REKABET AVANTAJI ÜZERİNDEKİ STRATEJİK ROLÜ: KAVRAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Ömer Samet KAZDAL

Bağımsız Araştırmacı,

sametskazdal@gmail.com- <https://orcid.org/0000-0002-3059-5952>

Dr. Öğr. Üyesi Derya ÇELİK

İstanbul Gelişim Üniversitesi,

deryacelik.mail@gmail.com - <https://orcid.org/0000-0002-7985-9787>

ÖZET

Günümüz iş dünyasında dijital dönüşüm, işletmelerin iş yapış biçimlerini köklü şekilde değiştirerek insan kaynağını yeniden şekillendirmektedir. Bu dönüşüm süreci, örgütlerin sürdürülebilir rekabet avantajı elde edebilmesi açısından, geleneksel uzmanlık alanlarının ötesine geçen disiplinlerarası yetkinliklere sahip çalışanlara duyulan ihtiyacı artırmaktadır. Bu bağlamda ortaya çıkan hibrit uzmanlık yetkinliği; bireylerin teknik bilgi, dijital beceri, analitik düşünme, disiplinlerarası çalışma kapasitesi ve sosyal/duygusal yetkinlikleri entegre biçimde kullanabilme becerisi olarak öne çıkmaktadır. Özellikle dijitalleşmenin hız kazandığı sektörlerde, yalnızca belirli bir uzmanlık alanında bilgi sahibi olmak yeterli olmamakta; farklı disiplinleri sentezleyebilen çalışan profilleri stratejik önem kazanmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, hibrit uzmanlık yetkinliği kavramını stratejik yönetim perspektifinden ele alarak; bu yetkinliğin bireysel ve örgütsel performans üzerindeki etkilerini ve sürdürülebilir rekabet avantajı yaratma sürecindeki stratejik rolünü kavramsal olarak incelemektir. Çalışmada Kaynak Temelli Görüş ve Dinamik Yetenekler Teorisi temel alınarak hibrit uzmanlık yetkinliğinin değerli, nadir, taklit edilmesi zor ve örgüt tarafından etkin biçimde kullanılabilir bir stratejik kaynak niteliği taşıdığı ileri sürülmektedir. Dinamik Yetenekler Teorisi perspektifinden değerlendirildiğinde, hibrit uzmanlık yetkinliği işletmenin yalnızca mevcut kaynaklarını etkin kullanmasını değil, aynı zamanda değişen çevresel koşullara uyum sağlamasını, yeni fırsatları değerlendirmesini ve kaynaklarını yeniden yapılandırmasını desteklemektedir. Bu doğrultuda, hibrit uzmanlık yetkinliğine sahip çalışanların örgütsel çevikliği, inovasyonu ve bilgi paylaşımını güçlendirdiği; bu yetkinliğin ise işletmelerin farklılaşma stratejisi, operasyonel etkinlik ve rekabet üstünlüğüne katkı sağladığı değerlendirilmektedir.

Literatürde hibrit uzmanlık yetkinliğinin stratejik sonuçları bağlamında sınırlı incelendiği görülmektedir. Bu çalışma, ilgili boşluğu doldurarak kavrama teorik bir çerçeve sunmakta ve gelecekteki ampirik araştırmalar için temel oluşturmaktadır. Sonuç olarak, dijital

dönüşüm çağında sürdürülebilir rekabet avantajının yalnızca teknoloji yatırımlarıyla değil, hibrit yetkinliklere sahip insan kaynağıyla da sağlanabileceği ortaya konmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hibrit Uzmanlık Yetkinliği, Rekabet Avantajı, Dijital Dönüşüm, Stratejik İnsan Kaynakları, Kaynak Temelli Görüş

THE STRATEGIC ROLE OF HYBRID EXPERTISE COMPETENCY ON COMPETITIVE ADVANTAGE IN THE ERA OF DIGITAL TRANSFORMATION: A CONCEPTUAL EVALUATION

Dr. Ömer Samet KAZDAL

Independent Researcher,

sametskazdal@gmail.com- <https://orcid.org/0000-0002-3059-5952>

Asst. Prof. Derya ÇELİK

Istanbul Gelişim University,

deryacelik.mail@gmail.com - <https://orcid.org/0000-0002-7985-9787>

ABSTRACT

In today's business environment, digital transformation is fundamentally reshaping the way organizations operate and redefining human capital requirements. This transformation increases the need for employees possessing interdisciplinary competencies that extend beyond traditional areas of expertise in order for organizations to achieve sustainable competitive advantage. In this context, hybrid expertise competency emerges as the ability of individuals to integrate technical knowledge, digital skills, analytical thinking, interdisciplinary collaboration capacity, and social/emotional competencies. Particularly in sectors where digitalization is accelerating, possessing expertise in a single domain is no longer sufficient; employees capable of synthesizing multiple disciplines have gained strategic importance.

The aim of this study is to examine the concept of hybrid expertise competency from a strategic management perspective and conceptually investigate its effects on individual and organizational performance as well as its strategic role in creating sustainable competitive advantage. Based on the Resource-Based View and Dynamic Capabilities Theory, hybrid expertise competency is argued to constitute a valuable, rare, inimitable, and organizationally exploitable strategic resource. From the perspective of Dynamic Capabilities Theory, hybrid expertise competency supports organizations not only in effectively utilizing existing resources but also in adapting to changing environmental conditions, seizing new opportunities, and reconfiguring their resource base. In this regard, employees possessing hybrid expertise competency are considered to enhance organizational agility, innovation, and knowledge sharing, thereby contributing to differentiation strategy, operational efficiency, and competitive superiority.

The literature indicates that hybrid expertise competency has been examined only to a limited extent in terms of its strategic outcomes. This study addresses this gap by providing a theoretical framework for the concept and establishing a foundation for future empirical research. Consequently, the study suggests that in the era of digital transformation, sustainable competitive advantage can be achieved not only through technology investments but also through the development of human capital with hybrid competencies.

Keywords: Hybrid Expertise Competency, Competitive Advantage, Digital Transformation, Strategic Human Resource Management, Resource-Based View

CULTURAL ROUTES IN THE CHANGING CONCEPT OF TRADITIONAL HERITAGE IN THE MEDITERRANEAN: THE HOLY FAMILY ROUTE (EGYPT)

Heba ELMAHI

Çanakkale Onsekiz Mart University

E-mail: hebahassan419@gmail.com

ORCID: 0009-0001-3628-5656

Asst. Prof. Selda BAYBO

Çanakkale Onsekiz Mart University

E-mail: selda.baybo@comu.edu.tr

ORCID: 0000-0001-9090-1440

ABSTRACT

This study aims to examine the Holy Family Route in Egypt within the framework of cultural routes and religious tourism. Cultural routes are not merely a collection of individual heritage sites; rather, they represent integrated systems shaped by historical narratives, spatial movement, and cultural continuity. In this context, the Holy Family Route is an important religious corridor representing the sacred migration journey of the Holy Family—Virgin Mary, Saint Joseph, and the Child Jesus—from Palestine to Egypt.

According to Coptic tradition, the route covers a multi-stage path extending from the Sinai Peninsula to the Nile Delta, Cairo, and Upper Egypt. Along this route, the stops have gradually transformed into tangible cultural heritage elements such as churches, monasteries, sacred caves, and wells, while religious narratives and pilgrimage practices constitute its intangible cultural heritage dimension.

Despite its significance, the route has not been effectively planned or integrated into the contemporary tourism system as a holistic cultural route. The main problem addressed in this study is the lack of connectivity between its stations and the absence of integrated management. The research adopts a qualitative methodology based on the analysis of literature, historical sources, and international heritage documents.

The findings suggest that addressing the Holy Family Route as an integrated cultural route within a management system framework based on an Site Management Plan could contribute to the diversification of religious tourism in Egypt and ensure its sustainable preservation through cultural support.

Keywords: Cultural Routes, Holy Family Route, Religious Tourism, Cultural Heritage, Egypt

KIRSAL TURİZMİN KÜLTÜREL MİRAS ÜZERİNE ETKİSİ: KAVRAMSAL BİR ANALİZ

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf ÇUHADAR

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu,

Otel Lokanta İkram Hizmetleri Bölümü,

yusuf.cuhadar@bilecik.edu.tr - orcid.org/0000-0002-1765-9675

ÖZET

Bu çalışma, kırsal turizmin kültürel miras üzerindeki etkilerini sürdürülebilirlik perspektifi çerçevesinde kavramsal olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Günümüzde turizm talebinin doğa, kültür ve otantik deneyimlere yönelmesiyle birlikte kırsal turizm hem kırsal kalkınmanın desteklenmesi hem de kültürel mirasın korunması açısından önemli bir araç hâline gelmiştir. Çalışmada kırsal turizmin; yerel kültürel değerlerin görünürlüğünü artırması, geleneksel yaşam biçimlerinin sürdürülmesine katkı sağlaması, kırsal ekonomiyi canlandırması ve kültürel mirasın ekonomik değere dönüştürülmesine olanak sunması gibi olumlu etkileri ele alınmıştır. Bununla birlikte plansız ve kontrolsüz turizm faaliyetlerinin kültürel değerlerin ticarileşmesine, otantiklik kaybına, yerel kimliğin zayıflamasına ve çevresel tahribata neden olabileceği de değerlendirilmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş ve doküman analizi tekniği kullanılarak kırsal turizm, kırsal kalkınma ve kültürel miras ilişkisini ele alan ulusal ve uluslararası literatür incelenmiştir. Bulgular, sürdürülebilir kırsal turizm uygulamalarında yerel halkın katılımının, koruma-kullanma dengesinin, kültürel sürdürülebilirliğin ve bütünleşik yönetim anlayışının büyük önem taşıdığını göstermektedir. Sonuç olarak kırsal turizmin, doğru planlama ve sürdürülebilir politikalar doğrultusunda yönetildiğinde kültürel mirasın korunmasına ve kırsal kalkınmanın desteklenmesine önemli katkılar sunduğu; ancak ekonomik odaklı ve plansız uygulamaların kültürel değerler üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabileceği ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Turizm, Kültürel Miras, Sürdürülebilir Turizm, Kırsal Kalkınma, Kültürel Sürdürülebilirlik

ABSTRACT

This study aims to conceptually examine the effects of rural tourism on cultural heritage within the framework of sustainability. With the increasing demand for nature-based, cultural, and authentic tourism experiences, rural tourism has become an important tool for both supporting rural development and preserving cultural heritage. The study discusses the positive impacts of rural tourism, such as enhancing the visibility of local cultural values, sustaining traditional lifestyles, revitalizing rural economies, and transforming cultural heritage into economic value. However, it also evaluates the negative consequences of unplanned and uncontrolled tourism

activities, including the commercialization of cultural values, loss of authenticity, weakening of local identity, and environmental degradation. A qualitative research method was adopted in the study, and national and international literature addressing the relationship between rural tourism, rural development, and cultural heritage was examined through document analysis. The findings indicate that local community participation, the balance between conservation and utilization, cultural sustainability, and integrated management approaches play a critical role in sustainable rural tourism practices. Consequently, the study reveals that rural tourism can make significant contributions to the preservation of cultural heritage and the support of rural development when managed through proper planning and sustainable policies; however, economically driven and unplanned practices may lead to adverse effects on cultural values.

Keywords: Rural Tourism, Cultural Heritage, Sustainable Tourism, Rural Development, Cultural Sustainability

1. GİRİŞ

Günümüzde turizm talebinin geleneksel deniz-kum-güneş odaklı anlayıştan doğa, kültür ve kırsal deneyimlere yönelmesi, kırsal turizmin önemini artırmış ve kültürel miras üzerindeki etkilerini daha görünür hâle getirmiştir (Koroğlu ve ark., 2018). Özellikle bireylerin kitle turizminin yoğun ve standartlaşmış yapısından uzaklaşarak daha özgün deneyimler araması, yaşam tarzlarında meydana gelen değişimler ile boş zaman ve gelir düzeylerindeki artış, alternatif turizm türlerine olan ilgiyi güçlendirmiştir (Güney ve ark., 2017). Bu dönüşüm doğrultusunda kırsal turizm, doğal çevre ile kültürel değerleri bir araya getiren sürdürülebilir bir turizm yaklaşımı olarak ön plana çıkmaktadır.

Kırsal turizm, yalnızca ekonomik bir faaliyet alanı değil; aynı zamanda geleneksel yaşam biçimlerinin sürdürülmesine, yerel kültürel değerlerin korunmasına ve kırsal-kentsel etkileşimin güçlenmesine katkı sağlayan önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir (Güney ve ark., 2017). Yerel mimari, geleneksel üretim biçimleri, gastronomi kültürü, folklorik değerler ve kırsal yaşam pratikleri gibi unsurlar, kırsal turizm faaliyetleri aracılığıyla görünürlük kazanmakta ve kültürel mirasın sürdürülebilirliğine katkı sunmaktadır. Bununla birlikte kırsal turizmin plansız ve kontrolsüz biçimde gelişmesi, kültürel değerlerin ticarileşmesine, özgün yapısının bozulmasına ve yerel kimliğin zayıflamasına neden olabilecek riskleri de beraberinde getirmektedir (Aktaş & Aktaş, 2025). Bu nedenle kırsal turizmin kültürel miras üzerindeki etkilerinin sürdürülebilirlik perspektifi çerçevesinde ele alınması önem taşımaktadır.

Özellikle kırsal ve kentsel alanlar arasındaki gelişmişlik farklılıklarının belirgin olduğu ülkelerde kırsal turizm, kırsal alanların yeniden canlandırılması ve ekonomik açıdan güçlendirilmesi bakımından stratejik bir kalkınma aracı olarak görülmektedir. Türkiye özelinde değerlendirildiğinde ise kırsaldan kente göçün hızlanması, kırsal nüfusun azalması ve geleneksel yaşam biçimlerinin dönüşüme uğraması, kırsal turizmin önemini daha da artırmaktadır (Kızıloğlu ve ark., 2015). Bu bağlamda kırsal turizm; doğal çevrenin korunması, yerel kültürel değerlerin yaşatılması ve kırsal ekonominin desteklenmesi açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Ayrıca kırsal turizm, doğa ile bütünleşmiş yaşam deneyimleri sunması

nedeniyle ekoturizm anlayışıyla da örtüşmekte; sakinlik, doğallık, sağlıklı yaşam ve tarihi miras keşfi gibi motivasyonlarla tercih edilmektedir (Ongun ve ark., 2016).

Uluslararası turizm hareketlerine katılan bireylerin beklenti ve taleplerindeki çeşitlenme de kırsal turizme olan ilgiyi artıran temel unsurlar arasında yer almaktadır (Çeken ve ark., 2011). Özellikle kültürel deneyim arayışı, otantik yaşam biçimlerini gözlemleme isteği ve doğaya yönelim, alternatif turizm türlerinin gelişimini hızlandırmıştır. Bu süreçte kırsal turizm, kitle turizminin oluşturduğu standartlaşmış tüketim anlayışına alternatif sunarak doğal ve kültürel değerlerin ön plana çıktığı daha sürdürülebilir bir turizm yaklaşımını temsil etmektedir (Bol ve ark., 2022).

Bu çalışmada kırsal turizmin kültürel miras üzerindeki etkileri, sürdürülebilirlik yaklaşımı çerçevesinde ele alınarak incelenmektedir. Çalışmada kırsal turizmin kültürel mirasın korunması, yaşatılması ve ekonomik değere dönüştürülmesi üzerindeki olumlu etkilerinin yanı sıra; plansız gelişim sonucunda ortaya çıkabilecek kültürel bozulma, otantiklik kaybı ve çevresel tahribat gibi olumsuz etkileri de değerlendirilmektedir. Böylece kırsal turizm ile kültürel miras arasındaki ilişkinin çok boyutlu bir perspektifle analiz edilmesi amaçlanmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kırsal Turizm

Kırsal turizm, kent yaşamının yoğunluğu ve monoton yapısından uzaklaşma isteği doğrultusunda gelişen, doğa ile iç içe deneyimler sunan alternatif bir turizm türü olarak tanımlanmaktadır (Ayaz ve ark., 2023). Özellikle bireylerin sakin ortam arayışı, açık alan rekreasyon faaliyetlerine yönelmesi ve doğal çevreyle kültürel etkileşim kurma isteği, kırsal turizmin giderek büyüyen bir turizm pazarı hâline gelmesinde etkili olmaktadır (Arslan & Kendir, 2020). Bu yönüyle kırsal turizm, yalnızca dinlenme ve rekreasyon odaklı bir faaliyet olmayıp, aynı zamanda doğal kaynakları, kültürel mirası ve yerel ekonomik faaliyetleri bütünleştiren sürdürülebilir bir kalkınma aracı olarak değerlendirilmektedir (Mikaeili & Memlük, 2013).

Kırsal turizm faaliyetleri, ziyaretçilere yöreye özgü yaşam biçimlerini, geleneksel mimariyi ve kültürel değerleri deneyimleme fırsatı sunmaktadır (Ede, 2025). Bunun yanında kentli nüfusun doğal ürünlere erişim, rekreasyon ihtiyacı ve otantik deneyim arayışına cevap vererek kırsal alanların ekonomik açıdan canlanmasına katkı sağlamaktadır (Koç & Koç, 2019). Bu süreç, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında kitle turizmine alternatif olarak gelişen turizm anlayışlarının bir uzantısı olarak ortaya çıkmış ve sürdürülebilir turizm yaklaşımının önemli bileşenlerinden biri hâline gelmiştir (Kodaş & Eröz, 2012).

Alternatif turizm türleri içerisinde değerlendirilen kırsal turizm, turistlerin kırsal alanlara yönelik ilgisini artırırken aynı zamanda bölgenin sosyo-kültürel yapısının, doğal güzelliklerinin ve geleneksel yaşam biçimlerinin korunmasına katkı sağlamaktadır (Dursun ve ark., 2017). Bu bağlamda kırsal turizm; yerel kimliğin korunmasını destekleyen, doğal ve kültürel kaynakların sürdürülebilir kullanımını teşvik eden ve kırsal bölgelerde ekonomik çeşitliliği artıran bir yapı sunmaktadır (Çeken ve ark., 2012; Cihangir ve ark., 2020). Özellikle tarım dışı ekonomik

faaliyetlerin geliştirilmesi ve kırsal alanlardaki doğal-kültürel varlıkların değerlendirilmesi açısından bölgesel kalkınmada önemli bir rol üstlenmektedir (Çeken ve ark., 2012).

Kırsal turizm aynı zamanda turizm faaliyetlerinin yıl geneline yayılmasına katkı sağlayarak mevsimsellik sorununu azaltmakta ve kitle turizminin oluşturduğu tekdüze turistik tüketim anlayışına alternatif deneyimler sunmaktadır (Kodaş & Eröz, 2012). Sürdürülebilir turizm ilkeleri doğrultusunda değerlendirildiğinde kırsal turizm; doğal çevrenin korunmasını, kültürel kaynakların gelecek nesillere aktarılmasını ve yerel kalkınmanın desteklenmesini amaçlamaktadır (Tekin, 2021). Bu süreçte ziyaretçilere yöresel yaşam biçimleriyle iç içe deneyimler sunulmakta, geleneksel kültür unsurlarının görünürlüğü artırılmaktadır (Bekar ve ark., 2021).

Literatürde kırsal turizm; köy turizmi, çiftlik turizmi, yayla turizmi ve yeşil turizm gibi farklı türleri kapsayan geniş bir kavram olarak ele alınmaktadır. Bu turizm türü, özellikle eğitim düzeyi yüksek, kültürel deneyim arayışı bulunan ve yerel yaşamla etkileşim kurmak isteyen turistlerin taleplerine cevap vermektedir (Uğuz & Uğuz, 2013). Bu yönüyle kırsal turizm, yalnızca ekonomik fayda sağlayan bir sektör değil, aynı zamanda kırsal kültürün korunmasına, yerel toplulukların güçlendirilmesine ve sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesine katkı sunan çok boyutlu bir turizm yaklaşımı olarak değerlendirilmektedir.

2.2. Kırsal Kalkınma

Kırsal kalkınma, kırsal bölgelerde yaşayan bireylerin yaşam kalitesini artırmayı, ekonomik ve sosyal refah düzeyini yükseltmeyi amaçlayan çok boyutlu bir gelişim süreci olarak tanımlanmaktadır (Kadanalı & Yazgan, 2012). Bu süreç yalnızca tarımsal üretimin artırılmasına odaklanmamakta; aynı zamanda kırsal nüfusun ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda güçlendirilmesini hedefleyen bütüncül politikaları da kapsamaktadır (Kuter & Ünal, 2013). Bu yönüyle kırsal kalkınma, kırsal alanların sahip olduğu doğal, kültürel ve ekonomik kaynakların etkin şekilde değerlendirilmesini ve sürdürülebilir biçimde kullanılmasını amaçlayan stratejik bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.

Kırsal kalkınma stratejileri; tarımsal faaliyetlerin modernizasyonu, kırsal sanayinin geliştirilmesi, altyapı hizmetlerinin iyileştirilmesi ve hizmet sektörünün çeşitlendirilmesi gibi farklı alanları kapsayan entegre uygulamaları içermektedir. Bu kapsamda kırsal turizm, yerel istihdamı artırması, alternatif gelir kaynakları oluşturması ve kırsal refah düzeyini yükseltmesi nedeniyle kırsal kalkınmanın önemli araçlarından biri olarak görülmektedir. Özellikle doğal kaynakların korunması ve yerel yaşam biçimlerinin ekonomik değere dönüştürülmesi açısından kırsal turizm, sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen bir model niteliği taşımaktadır (Kadanalı & Yazgan, 2012).

Kırsal turizm aynı zamanda kırsal ve kentsel alanlar arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılmasına katkı sağlayan önemli bir kalkınma unsurudur. Bu süreçte doğal çevrenin korunması, kültürel değerlerin sürdürülebilirliği ve kırsal toplumların ekonomik olarak güçlendirilmesi temel hedefler arasında yer almaktadır (Kuter & Ünal, 2013). Kırsal alanlarda ekonomik çeşitliliğin artırılmasıyla birlikte yeni gelir ve istihdam olanakları ortaya çıkmakta; ulaşım, sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler gibi temel altyapı unsurlarının gelişimi desteklenmektedir (Demir & Baykal, 2020). Böylece kullanılmayan veya yeterince

değerlendirilemeyen kırsal değerler ekonomik ve sosyal kalkınma sürecine dahil edilerek bölgesel gelişime katkı sağlanmaktadır.

Literatürde kırsal turizm faaliyetlerinin yalnızca çiftlik ve yayla turizmiyle sınırlı olmadığı; ekoturizm, mağara turizmi, doğa turizmi ve kültürel turizm gibi farklı alternatif turizm türlerini de kapsadığı belirtilmektedir (Ak ve ark., 2022). Bu çeşitlilik, kırsal turizmin ekonomik yapıyı güçlendiren ve kitle turizminin neden olduğu sosyal, ekonomik ve çevresel sorunlara alternatif çözümler sunan önemli bir sektör olduğunu göstermektedir (Çeken ve ark., 2011). Özellikle tarım üreticileri açısından ek gelir kaynağı oluşturmaya ve kırsal nüfusun yerinde kalkınmasını desteklemesi bakımından kırsal turizm önemli bir işlev üstlenmektedir.

Bu bağlamda kırsal kalkınma, yalnızca ekonomik büyümeyi hedefleyen bir yaklaşım değil; aynı zamanda eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve altyapı gibi temel hizmet alanlarının geliştirilmesini amaçlayan bütüncül bir dönüşüm sürecidir (Tuna ve ark., 2020). Kırsal turizm ise bu sürecin önemli bileşenlerinden biri olarak kırsal alanların ekonomik canlılığını artırmakta, kültürel ve doğal kaynakların korunmasına katkı sunmakta ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde stratejik bir rol oynamaktadır.

2.3. Kültürel Miras

Kültürel miras, geçmiş kuşaklardan devralınan, günümüzde yaşatılan ve gelecek nesillere aktarılması amaçlanan somut ve somut olmayan tüm kültürel değerleri ifade etmektedir (Dela Santa & Tiatco, 2019). Bu değerler, toplumların tarihsel süreç içerisinde oluşturdukları yaşam biçimlerini, inanç sistemlerini, geleneklerini ve kolektif kimliklerini yansıtan önemli kültürel birikimlerdir (Zhang, Gao, Cole, & Ricci, 2023; Srivastava, 2019). Kültürel miras kavramı zaman içerisinde önemli ölçüde dönüşüm geçirmiş; başlangıçta yalnızca tarihsel ve sanatsal açıdan üstün nitelikli eserler miras kapsamında değerlendirilirken, günümüzde topluluklar açısından anlam ve değer taşıyan her türlü unsur kültürel miras olarak kabul edilmeye başlanmıştır (Kaminski, Benson, & Arnold, 2014).

Literatürde kültürel miras yalnızca geçmişin korunmuş bir kalıntısı olarak değil, aynı zamanda günümüz toplumlarının geçmişle kurduğu ilişkinin dinamik bir yansıması olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda miras, geçmişten aktarılan unsurların günümüz koşullarında yeniden yorumlanması ve toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda anlamlandırılması sürecini ifade etmektedir (Srivastava, 2019). Ashworth'un yaklaşımına göre miras, "geçmişin bugün için taşıdığı anlam" olarak tanımlanmakta ve bu yönüyle sosyal, kültürel, ekonomik ve politik süreçler tarafından şekillenen seçici bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Benzer şekilde Faro Sözleşmesi, kültürel mirası toplumların sürekli değişen değerlerinin, bilgi birikimlerinin ve geleneklerinin bir yansıması olarak ele almakta; böylece mirasın yalnızca fiziksel varlıklarla sınırlı olmadığını vurgulamaktadır (Kaminski ve ark., 2014). Güncel akademik yaklaşımlar da kültürel mirası statik bir unsurdan ziyade geçmiş ile bugün arasında kurulan toplumsal bir diyalog ve sosyal inşa süreci olarak değerlendirmektedir (Bitušíková, 2021).

Kültürel miras genel olarak somut (maddi) ve somut olmayan (manevi) miras olmak üzere iki temel kategori altında incelenmektedir. Somut kültürel miras; tarihi yapılar, anıtlar, arkeolojik alanlar ve tarihi kent dokuları gibi yapısal çevre unsurlarını kapsamaktadır (Ismail, Yeong, & Ismail, 2014; Dela Santa & Tiatco, 2019). Bunun yanında kırsal peyzajlar, kıyıları, kutsal doğal

alanlar ve tarımsal miras alanları doğal çevre kapsamında değerlendirilirken; kitaplar, belgeler, resimler ve çeşitli objeler taşınabilir kültürel miras unsurları arasında yer almaktadır (İsmail ve ark., 2014). Somut olmayan kültürel miras ise sözlü gelenekler, ritüeller, festivaller, geleneksel el sanatları, müzik, gastronomi kültürü ve yerel bilgi birikimi gibi nesilden nesile aktarılan yaşayan kültürel değerleri içermektedir (Bitušíková, 2021; İsmail ve ark., 2014; Srivastava, 2019). Bu yönüyle somut olmayan miras, toplulukların kültürel sürekliliğini sağlayan temel unsurlardan biri olarak görülmektedir (Dela Santa & Tiatco, 2019).

Kültürel mirasın korunması gerekliliği, sahip olduğu çok boyutlu değerlerden kaynaklanmaktadır. Kültürel miras unsurları toplumlar da aidiyet duygusu ve kimlik bilinci oluşturarak sembolik bir değer taşımaktadır (İsmail ve ark., 2014). Aynı zamanda geçmiş medeniyetlerin yaşam biçimlerini belgeleyerek toplumsal hafızanın sürdürülmesine katkı sağlamaktadır. Eğitim ve bilimsel araştırmalar açısından bilgi kaynağı niteliği taşıyan kültürel miras, estetik yönüyle de bireylerde duygusal ve sanatsal deneyimler oluşturmaktadır (İsmail ve ark., 2014). Bunun yanı sıra kültürel miras, turizm faaliyetleri aracılığıyla ekonomik kalkınmayı destekleyen ve istihdam yaratan stratejik bir kaynak olarak da değerlendirilmektedir (Alberti & Giusti, 2012; İsmail ve ark., 2014). Sonuç olarak kültürel miras, toplumların ortak belleğini oluşturan ve kültürel kimliğin sürdürülebilirliğini sağlayan temel unsurlardan biridir. Bu nedenle kültürel mirasın korunması yalnızca fiziksel varlıkların muhafaza edilmesiyle sınırlı olmayıp, yerel toplulukların mirasa yönelik algılarının, aidiyetlerinin ve yaşatma pratiklerinin desteklenmesini de gerektirmektedir (Katapidi, 2021; Srivastava, 2019).

3. KIRSAL TURİZMİN KÜLTÜREL MİRAS ÜZERİNE ETKİSİ

Kültür turizmine yönelik ilginin artmasıyla birlikte turistlerin otantik deneyim arayışları ve yerel kültürleri keşfetme isteği, kırsal turizmin gelişimini hızlandırmıştır (Aktürk ve ark., 2019). Bu süreçte kırsal turizm; doğal çevrenin, geleneksel yaşam biçimlerinin ve sosyo-kültürel miras unsurlarının korunmasını destekleyen önemli bir kalkınma aracı olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda kırsal ekonomiyi canlandırması, istihdam yaratması ve yerel halkın yaşam standartlarını iyileştirmesi bakımından bölgesel kalkınmaya katkı sağlamaktadır (Erşahin ve ark., 2025). Ancak kırsal turizmin sunduğu ekonomik ve sosyal fırsatların yanında, kontrolsüz turizm faaliyetlerinin kültürel mirasın ticarileşmesine, özgün yapısının bozulmasına ve yerel kimliğin zayıflamasına neden olabileceği de belirtilmektedir (Soybalı ve ark., 2022).

Bu nedenle kırsal turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda planlanması büyük önem taşımaktadır. Sürdürülebilir kırsal turizm anlayışı; yerel halkın karar alma süreçlerine katılımını sağlayan, çevresel duyarlılığı gözetken ve kültürel değerlerin korunmasını merkeze alan bir yaklaşımı ifade etmektedir (Demir & Aracı, 2022). Bu yaklaşım sayesinde kırsal turizmin yalnızca ekonomik fayda sağlayan bir faaliyet alanı olmaktan çıkarak kültürel mirasın korunmasına katkı sunan bir araç hâline gelmesi mümkün olmaktadır. Aksi durumda plansız turizm gelişimi; aşırı yoğunlaşma, demografik değişim, doğal kaynakların aşırı kullanımı ve biyolojik çeşitlilik kaybı gibi olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir (Göçer ve ark., 2024).

Kırsal turizmin sürdürülebilir bir biçimde geliştirilmesi, tarihi ve kültürel alanların korunması, restorasyonu ve geleneksel yaşam biçimlerinin devamlılığının sağlanmasıyla doğrudan

ilişkilidir (Güven & Dülger, 2016). Bu bağlamda kültürel peyzajın korunması, yerel mimari dokunun sürdürülebilir şekilde kullanılması ve geleneksel üretim biçimlerinin desteklenmesi kırsal turizmin temel unsurları arasında yer almaktadır (Vural, 2019). Özellikle kitle turizminin doygunluk noktasına ulaşmasıyla birlikte alternatif turizm arayışlarının kırsal alanlara yönelmesi, kültürel mirasın korunması ve kullanım dengesi tartışmalarını daha görünür hâle getirmiştir (Kervankıran, 2014). Bu süreçte kırsal turizm; geleneksel ürünlerin yeniden canlandırılması, yerel kültürel değerlerin görünürlüğünün artırılması ve kırsal toplulukların sosyo-ekonomik açıdan güçlendirilmesi açısından önemli fırsatlar sunmaktadır (Kuşat, 2014).

Bununla birlikte kırsal turizmin olumlu etkilerinin sürdürülebilir olabilmesi için planlama ve koordinasyon süreçlerinin etkin biçimde yürütülmesi gerekmektedir. Özellikle yer seçimi, altyapı olanakları, konaklama standartları ve hizmet kalitesi gibi unsurların sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda ele alınması önem taşımaktadır (Soykan, 1999). Ayrıca tarihi yapıların turizm amaçlı kullanımında yerel halkın ekonomik süreçlere dahil edilmesi, dış yatırımcıların baskın hâle gelmesinin önlenmesi ve tüm planlama aşamalarında yerel toplumun görüşlerinin dikkate alınması kültürel sürdürülebilirlik açısından kritik görülmektedir (Cengiz & Akkuş, 2012).

Aksi takdirde turizm faaliyetleri, yerel kültürün asimilasyona uğramasına ve kırsal alanların taşıma kapasitesinin aşılmasına neden olabilmektedir (Cesur ve ark., 2021). Bu durum uzun vadede hem kültürel hem de çevresel tahribat riskini artırmaktadır. Bu nedenle vernaküler çevrenin ve kırsal kültürel peyzajın sürdürülebilir turizm anlayışı çerçevesinde korunması, turizmin yerel topluluklar üzerindeki olumlu etkilerinin artırılması açısından büyük önem taşımaktadır (Bekar ve ark., 2021). Bu doğrultuda geliştirilecek turizm politikalarının; koruma-kullanma dengesini gözetken, yerel halkın aktif katılımını sağlayan ve kültürel değerlerin sürdürülebilirliğini esas alan bütüncül bir yaklaşımla oluşturulması gerekmektedir (Erşahin ve ark., 2025).

Sonuç olarak kırsal turizm, doğru planlama ve sürdürülebilir yönetim stratejileriyle uygulandığında kültürel mirasın korunmasına, yerel ekonominin güçlendirilmesine ve kırsal yaşamın devamlılığının sağlanmasına önemli katkılar sunmaktadır. Ancak ekonomik kazanç odaklı ve kontrolsüz turizm uygulamaları, kültürel değerlerin aşınmasına ve yerel kimliğin zayıflamasına neden olabilmektedir. Bu nedenle turizm gelişim süreçlerinde ekonomik faydaların yanı sıra kültürel mirasın korunmasını esas alan sürdürülebilir politikaların benimsenmesi gerekmektedir (Çalık & Ödemiş, 2018; Muşkara, 2017).

4. METODOLOJİ

Bu nedenle, mevcut çalışmada kırsal turizmin kültürel miras üzerindeki etkilerini analiz etmek amacıyla nitel bir araştırma yöntemi benimsenecektir. Bu yaklaşım, derinlemesine analizler ve yorumlamalar sağlayarak, kırsal turizmin kültürel doku üzerindeki karmaşık ve çok boyutlu etkilerini anlamak için elverişli bir zemin sunmaktadır. Bu kapsamda, kırsal turizmin kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliği üzerindeki potansiyelini değerlendirmek üzere, literatürdeki teorik çerçeveler ve ampirik bulgular ışığında tematik bir analiz gerçekleştirilecektir (Kuşat, 2014). Bu analizde, kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir turizm uygulamalarının geliştirilmesi hedeflenerek, çevresel etkilerin minimize edilmesi,

ziyaretçi yönetimi, yerel halkın katılımı ve bilinçlendirilmesi gibi kritik konulara odaklanılacaktır (Özdemir & Hastaoğlu, 2024). Buna ek olarak, kırsal turizmin kültürel miras üzerindeki etkilerini anlamak için farklı vaka çalışmalarından elde edilen veriler karşılaştırmalı olarak incelenecek ve bu sayede genellenebilir çıkarımlar elde edilmeye çalışılacaktır. Bu çerçevede, kırsal turizmin kültürel sürdürülebilirlik üzerindeki rolü, özellikle Beydilli Köyü örneğinde olduğu gibi kırsal alanlardaki mevcut yasal koruma eksiklikleri göz önüne alındığında, daha kapsamlı bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır (Gökarslan & Pürselim, 2024). Nitel araştırma tasarımının benimsenmesi, kırsal turizmin kültürel miras üzerindeki çeşitli algılarını, davranışlarını ve deneyimlerini ortaya çıkararak derinlemesine bir analiz ve konunun bütünsel bir bakış açısıyla ele alınmasını sağlayacaktır. Bu kapsamda, doküman analizi yöntemi kullanılarak kırsal turizm ve kültürel miras arasındaki etkileşimi açıklayan bilimsel makaleler, raporlar ve politika belgeleri incelenecektir (Seçilmiş & Sarı, 2023).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın sonuçları, kırsal turizmin kültürel mirasa olan etkilerini bütünsel bir perspektifle sunarak, bu alandaki mevcut boşlukları doldurmayı ve gelecekteki politika yapıcılar için somut öneriler sunmayı amaçlamaktadır. Elde edilen bulgular, sürdürülebilir kırsal turizm projelerinin planlanması ve uygulanmasında yerel halkın sosyo-kültürel yapısı, bilgi düzeyi ve turizme yönelik algılarının dikkate alınmasının önemini vurgulayacaktır (Sarıtunç, 2024). Ayrıca, kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir turizmin geliştirilmesi arasındaki uyumu sağlayacak stratejik ve mekânsal plan kararlarının entegrasyonu da bu çalışmanın temel hedeflerinden biridir (Çatalbaş & Kılıç, 2021). Bu doğrultuda, çalışmanın sonuçları, kırsal turizm faaliyetlerinin kültürel miras üzerindeki potansiyel olumsuz etkilerini minimize edecek ve olumlu katkılarını maksimize edecek politika önerileri sunarak alanyazına katkı sağlamayı hedeflemektedir (Ongun, 2023). Özellikle kırsal turizmin, yerel ekonomiye finansal akış sağlaması ve istihdam yaratması gibi ekonomik faydalarının yanı sıra (Vuksanović et al., 2024), kültürel mirasın restore edilmesi ve geleneksel mimarinin korunması yoluyla kültürel değerlerin sürdürülebilirliğini sağlaması da araştırmanın temel bulgularından biri olacaktır (Uslu et al., 2015). Bu durum, kırsal kalkınma politikalarının sadece ekonomik büyüklüklerle sınırlı kalmaması, aynı zamanda kültürel ve doğal varlıkların korunmasına yönelik bütüncül bir yaklaşım benimsemesi gerektiğini de ortaya koymaktadır (Muşkara, 2017). Bu çerçevede, kırsal turizm faaliyetlerinin yerel halk üzerinde yaratabileceği olumlu ve olumsuz etkilerin analizi, katılımcı memnuniyetini artıracak rekreasyonel davranış kalıplarının ve standartlarının belirlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır (Erkekli & Gülcan, 2025). Bu değerlendirmeler, kırsal kültür turizmi projeleri aracılığıyla sürdürülebilir kırsal kalkınmanın sağlanması ve kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir rol oynayacaktır (Kut, 2013). Dolayısıyla, bu çalışma, kırsal turizmin kültürel mirası hem bir çekim unsuru olarak kullandığı hem de onun korunmasına katkıda bulunduğu karmaşık dinamikleri ortaya koymaktadır (Ede et al., 2025).

Kırsal turizm ve kültürel mirasın sürdürülebilir yönetimine ilişkin literatür incelemesi ve kavramsal analizler doğrultusunda geliştirilen öneriler, yönetim, topluluk katılımı, teknoloji kullanımı, ziyaretçi deneyimi ve sürdürülebilirlik ekseninde bütüncül bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Bu kapsamda ilk olarak, miras koruma politikaları ile turizm gelişim

stratejilerinin birbirinden bağımsız değil, bütünleşik bir yönetim anlayışı çerçevesinde ele alınması gerekmektedir. Özellikle kültürel miras alanlarının turizm potansiyelinin değerlendirilmesinde, alanın pazar çekiciliği ile kültürel dayanıklılığı arasındaki dengeyi analiz eden du Cros modeli gibi yaklaşımların kullanılması, koruma ve kullanım dengesinin sağlanmasına katkı sunmaktadır. Ayrıca planlama süreçlerinde yalnızca kamu kurumlarının değil; arkeologlar, iletişim uzmanları, bilişim teknolojileri uzmanları ve yerel toplum temsilcilerinin yer aldığı çok disiplinli çalışma gruplarının oluşturulması önem taşımaktadır.

Yerel topluluk katılımı, sürdürülebilir kırsal turizmin temel bileşenlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Yerel halkın yalnızca ekonomik fayda sağlayan pasif bir unsur değil, karar alma süreçlerinde aktif rol üstlenen bir paydaş haline getirilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda spontane katılımı destekleyen yönetim modelleri geliştirilmeli; rehberlik dernekleri, kooperatifler ve yerel girişimler gibi kurumsal yapılar desteklenerek topluluk ajansı güçlendirilmelidir. Bununla birlikte turizm gelirlerinin adil dağıtılması ve yerel halkın kendi kültürel mirasına yabancılaşmasını önleyecek sosyal politikaların uygulanması, toplumsal sürdürülebilirlik açısından kritik bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır.

Teknolojik dönüşüm de kültürel mirasın korunması ve ziyaretçi yönetimi açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Özellikle Tarihi Yapı Bilgi Modellemesi sistemlerinin kullanımı, tarihi yapıların korunması, bakım süreçlerinin izlenmesi ve veri tabanlı yönetim anlayışının geliştirilmesi açısından etkili bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanında artırılmış gerçeklik (AR) ve sanal gerçeklik (VR) uygulamaları sayesinde ziyaretçilere fiziksel dokuyu aşındırmadan daha etkileşimli ve derinlemesine deneyimler sunulabilmektedir. Ayrıca “Nesnelerin İnterneti” tabanlı akıllı sistemler ve büyük veri analitiği aracılığıyla ziyaretçi yoğunluklarının izlenmesi, taşıma kapasitesinin aşılmasını önleyerek destinasyonların sürdürülebilirliğine katkı sağlamaktadır.

Ziyaretçi deneyiminin geliştirilmesi bağlamında hikâye anlatıcılığı yaklaşımı önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Kültürel mirasın yalnızca statik bir değer olarak değil, yaşayan bir toplumsal hafıza olarak sunulması, ziyaretçilerin destinasyonla duygusal bağ kurmasını kolaylaştırmaktadır. Bu süreçte yerel halkın kişisel anlatıları, sözlü tarih unsurları ve günlük yaşam pratiklerinin turizm deneyimine entegre edilmesi, daha otantik ve özgün deneyimlerin oluşmasına katkı sunmaktadır. Aynı zamanda kültürel mirasın yorumlanmasında yalnızca bilgi aktarımına dayalı yöntemler yerine, ziyaretçide merak uyandıran, sorgulamayı teşvik eden ve bütüncül deneyim sağlayan yorumlama tekniklerinin kullanılması önerilmektedir.

Son olarak sürdürülebilirlik ve kapasite yönetimi, kırsal turizmin uzun vadeli başarısı açısından temel belirleyiciler arasında yer almaktadır. Bu doğrultuda kırsal destinasyonların fiziksel, çevresel ve sosyal taşıma kapasitelerinin bilimsel yöntemlerle belirlenmesi ve ziyaretçi yoğunluğunu dengeleyecek stratejilerin uygulanması gerekmektedir. Mevsimsellik sorununu azaltmak amacıyla ürün çeşitlendirmesine gidilmesi ve sezon dışı dönemlerde kültürel etkinliklerin artırılması da destinasyon sürdürülebilirliğini desteklemektedir. Bunun yanı sıra kültürel değerlerin yalnızca ekonomik bir meta haline dönüşmesini önlemek amacıyla, koruma-kullanma dengesinin dikkatli biçimde yönetilmesi büyük önem taşımaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, kırsal turizm yalnızca ekonomik kalkınmayı destekleyen bir faaliyet alanı değil; aynı zamanda kültürel mirasın korunmasını, yerel kimliğin güçlendirilmesini ve toplumsal belleğin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayan stratejik bir araç olarak ele alınmalıdır.

KAYNAKÇA

Ak, Ö., Zengin, B., & Türkseven, E. (2022). Ekonomi ve ekoloji kısılacında sürdürülebilir kırsal turizmin değerlendirilmesi. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 8(20), 36.

Aktaş, M., & Aktaş, Z. (2025). Kırsal mimari mirasın korunmasında kırsal turizmin rolü: Ayancık İlçesi'ndeki (Sinop) taş örtülü yapılar. *DergiPark (İstanbul Üniversitesi)*.

Aktürk, S., Durak, S., & Arslan, T. V. (2019). Otantiklik ve metalaşma kavramlarının turizmin sürdürülebilirliği çerçevesinde Taraklı ve Cumalıkızık bölgeleri üzerinden okunması. *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*.

Alberti, F. G., & Giusti, J. D. (2012). Cultural heritage, tourism and regional competitiveness: The Italian case. *City, Culture and Society*, 3, 261-273.

Arslan, E., & Kendir, H. (2020). COVID-19 salgını sonrası yükselen trend kırsal turizm: Zile örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(4), 3668.

Ayaz, N., Sert, S., & Pınaroğlu, B. (2023). Kırsal turizmde seyahat memnuniyeti ve tavsiye etme davranışı üzerine bir içerik analizi. *DergiPark (İstanbul Üniversitesi)*.

Bekar, İ., Özpinar, İ., & Ertaş, Ş. (2021). Kırsal turizm ve vernaküler mobilya etkileşiminde deformasyon kavramı. *Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Yaşam Dergisi*.

Bitušíková, A. (2021). Cultural heritage as a means of heritage tourism development. *Muzeológia a Kultúrne Dedičstvo*, 9(1), 81-95.

Bol, K. E., Kızılırmak, İ., & Yumuk, Y. (2022). Covid-19 salgınının turizm talebi üzerine etkilerinin “undertourism” kavramı kapsamında değerlendirilmesi. *DergiPark (İstanbul Üniversitesi)*.

Bollukçu, P., & Cesur, A. (2020). Kırsal turizmde yerel halk bileşeni: Ankara-Ayaş örneği üzerinde bir tutum belirleme çalışması. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi*.

Cengiz, G., & Akkuş, Ç. (2012). Kırsal turizm kapsamında yöre halkının kalkındırılması: Erzurum örneği. *DergiPark (İstanbul Üniversitesi)*.

Cesur, E., Özer, Ç., & Çeken, H. (2021). Alternatif turizm kapsamında aromatik turizm ve gelişimi. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(3), 1055.

Cihangir, E., Demirhan, Ö., & Şeremet, M. (2020). Kırsal turizm potansiyelinin ortaya çıkarılmasında kırsalda kadının durumuna bir bakış: Van otlu peyniri üretimi örneği. *Uluslararası Coğrafya ve Coğrafya Eğitimi Dergisi*, (42), 199.

Çalık, İ., & Ödemiş, M. (2018). Gümüşhane ilinin somut olmayan kültürel miras değerlerinin sürdürülebilir turizm çerçevesinde incelenmesine yönelik nitel bir araştırma. *Akdeniz Beşeri Bilimler Dergisi*, 8(2), 233.

- Çatalbaş, F., & Kılıç, S. E. (2021). Üst ölçekli planlar çerçevesinde kültürel mirasın korunması ve kültürel turizm konusunda farklı kentsel paydaşların görüşlerinin değerlendirilmesi: İzmir örneği. *Ege Coğrafya Dergisi*, 30(1), 167.
- Çeken, H., Dalgın, T., & Çakır, N. (2012). Bir alternatif turizm türü olarak kırsal turizmin gelişimini etkileyen faktörler ve kırsal turizmin etkileri. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2(2), 11.
- Çeken, H., Karadağ, L., & Dalgın, T. (2011). Kırsal kalkınmada yeni bir yaklaşım kırsal turizm ve Türkiye'ye yönelik teorik bir çalışma. *DergiPark (İstanbul Üniversitesi)*.
- Dela Santa, E., & Tiatco, S. A. (2019). Tourism, heritage and cultural performance: Developing a modality of heritage tourism. *Tourism Management Perspectives*, 31, 301-309.
- Demir, E., & Baykal, F. (2020). Kırsal alanlarda paylaşım ekonomisinin yükselişi: Kırsal turizm. *Görsel Kaynak*.
- Demir, M., & Aracı, S. (2022). Kırsal turizm üzerine çalışmaların eleştirel bir perspektifle bibliyometrik analizi. *DergiPark (İstanbul Üniversitesi)*.
- Dursun, C., Demiral, M., Zengin, B., & Batman, O. (2017). 2023 Türkiye turizm stratejisi kapsamında kırsal turizmin değerlendirilmesi. *DergiPark (İstanbul Üniversitesi)*, 1(1), 1.
- Ede, B. S. (2025). *Kırsal mimari miras, kırsal turizm ve kırsal kalkınmanın sürdürülebilir bütünleşik yönetimi: İznik kırsalı*. Bursa: Uludağ Üniversitesi - AVESİS.
- Ede, B. S., Taş, M., & Taş, N. (2025). Kırsal turizm yoluyla kırsal mimari mirasın sürdürülebilir yönetimi: İznik (Türkiye) örneği. *Sürdürülebilirlik*, 17(8), 3520.
- Erkekli, S., & Gülcan, B. (2025). Kırsal rekreasyon katılımcılarının sürdürülebilirlik bakış açısından sorumlu davranış analizi. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 22(1), 192.
- Erşahin, E., Usta, S., & Kınkır, S. (2025). Taraklı'nın kırsal turizm potansiyeli: Sürdürülebilirlik çerçevesinde koruma-kullanım dengesi. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 22(2), 323.
- Göçer, Ö., Boyacıoğlu, D., Karahan, E. E., & Shrestha, P. (2024). Kültürel turizm ve kırsal topluluk direnci: Bir çerçeve ve uygulaması. *Kırsal Çalışmalar Dergisi*, (107), 103238.
- Gökarslan, A. B., & Pürselim, H. T. (2024). Kırsal alanlarda ekoturizm planlamasında kültürel mirasın rolü: Isparta Sütçüler Beydilli Köyü örneği. *Sürdürülebilirlik*, 17(1), 133.
- Güney, D., Göller, V., & Çeken, H. (2017). Turizm eğitimi alanının bağımsız kırsal turizm algıları. *DergiPark (İstanbul Üniversitesi)*.
- Güven, A., & Dülger, B. (2016). Kırsal turizmin yerel kalkınma ve yerel yönetimdeki rolü. *DergiPark (İstanbul Üniversitesi)*.
- Ismail, N. H., Yeong, M. L., & Ismail, R. (2014). Cultural heritage tourism in Malaysia: Issues and challenges. *SHS Web of Conferences*, 12, 01059.
- Kadanalı, E., & Yazgan, Ş. (2012). Kırsal turizmin ekonomik, sosyal ve çevresel etkileri. *DergiPark (İstanbul Üniversitesi)*.

- Kaminski, J., Benson, A. M., & Arnold, D. (Eds.). (2014). *Contemporary issues in cultural heritage tourism*. New York, NY: Routledge.
- Katapidi, I. (2021). Heritage-policy meets community-praxis: Widening conservation approaches in rural Greece. *Journal of Rural Studies*, 82, 470-482.
- Kervankıran, İ. (2014). Turizmin finansal, sosyal ve çevresel etkisine yönelik yerel halkın yaklaşımı - Beypazarı/Ankara örneği. *DergiPark (İstanbul Üniversitesi)*.
- Kızıloğlu, R., Kızıloğlu, S., & Patan, T. (2015). Güvende yayla şenliği katılan ziyaretçilerin kırsal turizm bilinç düzeyinin belirlenmesi. *DergiPark (İstanbul Üniversitesi)*.
- Koç, C., & Koç, A. (2019). Kırsal mirasın korunması: Beypazarı (Ankara) Hırkatepe örneği. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 263.
- Kodaş, D., & Eröz, S. S. (2012). Kırsal turizm ile kültürel turizmin bütünleşmesi. *DergiPark (İstanbul Üniversitesi)*.
- Köroğlu, A., Acun, A., Çözeli, F. E., & Oflaz, M. (2018). Tahtakuşlar mirasının keşfi: Yerel halkın tutumları üzerine bir araştırma. *DergiPark (İstanbul Üniversitesi)*.
- Kuşat, N. (2014). Kırsal turizm, sürdürülebilir kırsal kalkınma için bir alternatif ve Türkiye'deki uygulanabilirliği. *DergiPark (İstanbul Üniversitesi)*.
- Kut, E. (2013). Kültür köy turizm projesi ile sürdürülebilir kırsal turizm kalkınmasının sağlanması, Gökçe Çerkez Kültür Köyü politika önerileri. *DergiPark (İstanbul Üniversitesi)*, 3(1), 33.
- Kuter, N., & Ünal, H. E. (2013). Kırsal kalkınmada kırsal turizmin önemi. *13(2)*, 192.
- Mikaeili, M., & Memlük, Y. (2013). Kırsal turizm ve kültürel turizmin bütünleşmesi ve kırsal sürdürülebilir kalkınma. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 3(2), 87.
- Muşkara, Ü. (2017). Kırsal ölçekte geleneksel konut mimarisinin korunması: Özgünlük. *Silinen Günlük*, (37), 437.
- Ongun, U. (2023). VOSviewer ile turizm ve kırsal kalkınma yayınlarının bibliyometrik analizi. *Turizm Zekası ve Akıllı Sistemleri Dergisi*, 6(2), 79.
- Ongun, U., Gövdere, B., & Çelik, T. (2016). Turizm eğitimi alanlarının özgürleştirilmesi kırsal turizme bakış açılarının değerlendirilmesine yönelik nitel bir araştırma. *DergiPark (İstanbul Üniversitesi)*.
- Özdemir, Ö. G., & Hastaoğlu, E. (2024). Diyarbakır'ın kültürel mirasının turizm potansiyeli ve yerel halkın bakış açıları üzerine bir çalışma. *DergiPark (İstanbul Üniversitesi)*.
- Sarıtuğ, B. (2024). Yeniçağa ve çevresinin sosyo-kültürel yapısına ilişkin yapılan araştırmaların bibliyografyası. *DergiPark (İstanbul Üniversitesi)*.
- Seçilmiş, C., & Sarı, Y. (2023). Kırsal turizmde araştırma eğilimlerinin bibliyometrik analizi. *Uluslararası Ekonomi İşletme ve Politika Dergisi*, 7(2), 322.

- Soybalı, H. H., Çoban, E., & Türkoğlu, T. (2022). Turizm rehberliği bölümü öğrencilerinin somut olmayan kültürel miras değerlerine yönelik bilgi, deneyim ve tutumlarının belirlenmesi. *Turist Rehberliği Dergisi (TURED)*, 5(2), 161.
- Soykan, F. (1999). Doğal çevre ve kırsal kültürle bütünleşen bir turizm türü: Kırsal turizm. *DergiPark (İstanbul Üniversitesi)*.
- Srivastava, S. (Ed.). (2019). Conservation and promotion of heritage tourism. Hershey, PA: IGI Global.
- Tekin, Ö. F. (2021). Yayla turizminin kırsal kalkınma ve sürdürülebilir turizm bağlamında değerlendirilmesi: Rize örneği. *DergiPark (İstanbul Üniversitesi)*.
- Tuna, M., Kargiglioğlu, Ş., & Ağaoğlu, D. (2020). Sürdürülebilir kırsal kalkınma açısından tarımsal turizmin önemi: Bodrum mandarin bahçeleri örneği. *Uluslararası Çağdaş Turizm Araştırmaları Dergisi*, 31.
- Uğuz, S., & Uğuz, S. Ç. (2013). Sürdürülebilir turizm kapsamında Burhaniye'nin alternatif turizm potansiyeli. *DergiPark (İstanbul Üniversitesi)*.
- Uslu, A., Sancar, M. F., Akay, B., & Kutukız, D. (2015). Siirt şehrinde kırsal turizm potansiyeli ve eğitilmiş öğrencilerin kırsal turizm algılarına dair bir araştırma. *DergiPark (İstanbul Üniversitesi)*.
- Vuksanović, N., Bajrami, D. D., Petrović, M. D., Radovanović, M., Malinović-Milićević, S., Radosavac, A., ... Ravančić, M. E. (2024). Yerel pazaryeri işletmesinde mutfak turizminin rolü - Seçilmiş gelişmekte olan bölgede yeni görünüm. *Tarım*, 14(1), 130.
- Vural, H. (2019). Bingöl Ilıcalar ve çevresinin peyzaj özellikleri ve kırsal turizm potansiyeli. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 381.
- Zhang, Y., Gao, J., Cole, S., & Ricci, P. (2023). BIM-driven cultural heritage conservation and sustainable tourism. *Buildings*, 13(8), 1925.

AİRBNB HİZMET ÖZELLİKLERİNİN ÖNEM-PERFORMANS ANALİZİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ: ANTALYA VE MUĞLA ÖRNEĞİ

EVALUATING AIRBNB SERVICE ATTRIBUTES USING IMPORTANCE- PERFORMANCE ANALYSIS: THE CASE OF ANTALYA AND MUĞLA

Doç. Dr. Gonca MANAP DAVRAS

İsparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü,
goncadavras@isparta.edu.tr- 0000-0003-0014-9983

Doç. Dr. Özgür DAVRAS

Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Turizm İşletmeciliği
Bölümü, ozgurdavras@sdu.edu.tr - 0000-0001-9037-4193

Özet

2008 yılında kurulan Airbnb, evlerin bir kısmının ya da tamamının kısa süreli konaklamalar amacıyla kiraya verilmesi yoluyla ev sahipleri ile misafirleri buluşturan çevrimiçi bir aracı platformdur. Platform, ev sahiplerinin konutlarını tamamen veya kısmen kiralık mülk olarak tanıtımlarına ve misafirlerin konaklama deneyimlerine ilişkin değerlendirmelerini paylaşımlarına olanak sağlayan bir web sitesi ve mobil uygulama üzerinden faaliyet göstermektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte paylaşım ekonomisi temelli konaklama platformları hızla yaygınlaşmış ve Airbnb, sunduğu çeşitli konaklama seçenekleri, rekabetçi fiyatlar ve otantik deneyimler sayesinde geleneksel konaklama işletmelerine önemli bir alternatif haline gelmiştir. Airbnb platformlarında müşteri memnuniyeti ve rekabet avantajının sürdürülebilmesi açısından hizmet özelliklerinin etkin yönetimi kritik öneme sahiptir. Özellikle çevrimiçi yorumlar, müşterilerin konaklama deneyimlerini değerlendirmelerinde önemli bir bilgi kaynağı oluşturmaktadır. Literatürde Airbnb hizmet özelliklerini inceleyen çalışmalar bulunmasına rağmen, bu özelliklerin önem ve performans düzeylerine göre önceliklendirilmesine yönelik araştırmalar sınırlı kalmıştır. Ayrıca farklı destinasyon bağlamlarında Airbnb hizmet özelliklerini karşılaştırmalı olarak inceleyen çalışmaların yetersiz olduğu görülmektedir. Bu çalışmanın literatürde önemli bir eksikliği gidereceği düşünülmektedir.

Bu çalışma, önem-performans analizini (ÖPA) kullanarak Airbnb işletmelerine ilişkin hizmet özelliklerini önceliklendirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca söz konusu hizmet özelliklerinin Antalya ve Muğla destinasyonları ile kıyı ve şehir içi işletmeler arasında farklılık gösterip göstermediği araştırılmaktadır. Araştırma kapsamında Antalya ve Muğla’da faaliyet gösteren Airbnb işletmelerine yönelik çevrimiçi yorumlardan toplam 712 veri elde edilmiştir. Analiz sonuçları, doğruluk, temizlik ve fiyat-performans unsurlarının öncelikli olarak iyileştirilmesi gereken hizmet özellikleri olduğunu ortaya koymuştur. Bulgular ayrıca bazı hizmet özelliklerinin hem Antalya-Muğla destinasyonları hem de kıyı-şehir içi işletmeler açısından farklılaştığını göstermektedir. Çalışma sonuçlarının, Airbnb işletmelerinin kullanıcı memnuniyetini artırmalarına ve destinasyonların rekabet gücünün geliştirilmesine katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar kelimeler: Airbnb; Airbnb hizmet özellikleri, Önem performans analizi; Müşteri memnuniyeti

Abstract

Founded in 2008, Airbnb is an online platform that connects hosts with guests by renting out parts or all of their homes for short-term stays. The platform operates via a website and mobile application, allowing hosts to promote their properties entirely or partially as rental properties and guests to share their reviews of their accommodation experiences. With advancements in information and communication technologies, sharing economy-based accommodation platforms have rapidly become widespread, and Airbnb, thanks to its diverse accommodation options, competitive pricing, and authentic experiences, has become a significant alternative to traditional accommodation businesses. Effective management of service features is critical for maintaining customer satisfaction and competitive advantage on Airbnb platforms. Online reviews, in particular, constitute a significant source of information for customers evaluating their accommodation experiences. While there are studies in the literature examining Airbnb service features, research focusing on prioritizing these features according to their importance and performance levels remains limited. Furthermore, there is a lack of studies that comparatively examine Airbnb service features in different destination contexts. This study is expected to address a significant gap in the literature. Although previous studies have investigated Airbnb service attributes, research focusing on prioritising these attributes according to their importance and performance levels remains limited. Furthermore, comparative studies examining Airbnb service attributes across different destination contexts are still insufficient in the existing literature. Accordingly, this study aims to prioritise Airbnb service attributes, determine whether these attributes differ between Airbnb establishments operating in Antalya and Muğla, and reveal the differences between coastal and urban Airbnb establishments. It is expected that the findings of the study will provide important managerial implications for Airbnb hosts and managers in terms of resource allocation and service improvement processes.

This study aims to prioritize Airbnb service attributes by using importance–performance analysis (IPA). It also investigates whether these service attributes differ across the Antalya and Muğla destinations as well as between coastal and urban Airbnb businesses. Within the scope of the study, a total of 712 online reviews regarding Airbnb businesses operating in Antalya and Muğla were collected and analyzed. The findings revealed that accuracy, cleanliness, and value for money are the service attributes that require priority improvement. The results further indicate that certain service attributes differ both between the Antalya and Muğla destinations and between coastal and urban Airbnb businesses. The findings of the study are expected to contribute to enhancing Airbnb user satisfaction and strengthening destination competitiveness.

Keywords: Airbnb; Airbnb service attributes, Importance performance analysis, Customer satisfaction

1. GİRİŞ

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler, son yıllarda turizm ve konaklama sektörünü önemli ölçüde dönüştürmüştür. Dijital teknolojiler ve çevrimiçi platformlar sayesinde bireyler, kullanılmayan varlık ve hizmetlerini geçici olarak parasal fayda karşılığında kiralamaya başlamıştır (Ju vd., 2019). Bu bağlamda Airbnb, paylaşım ekonomisine dayalı konaklama platformlarının en dikkat çekici örneklerinden biri olarak ortaya çıkmış ve geleneksel konaklama işletmelerine önemli bir alternatif haline gelmiştir (Guttentag, 2015). 2008 yılındaki kuruluşundan itibaren Airbnb; çeşitli konaklama seçenekleri, rekabetçi fiyatlar, esnek deneyimler ve otantik yerel etkileşim fırsatları sunarak önemli bir küresel büyüme göstermiştir

(Ju vd., 2019). Sonuç olarak Airbnb, turistlerin konaklama tercihlerini yeniden şekillendirmiş ve konaklama sektöründeki rekabetin artmasına katkıda bulunmuştur.

Airbnb'nin popülaritesinin artmasıyla birlikte müşteri memnuniyetinin sağlanması ve rekabet avantajının sürdürülebilmesi açısından hizmet özelliklerinin önemi de artmıştır. Geleneksel konaklama işletmelerine benzer şekilde Airbnb işletmecileri, müşteri değerlendirmeleri ve çevrimiçi yorumların işletme performansını ve gelecekteki rezervasyon niyetlerini doğrudan etkilediği yoğun rekabet ortamında faaliyet göstermektedir (Chen ve Chen, 2014). Hizmet sektöründe hizmet kalitesi; müşteri memnuniyeti, sadakat ve olumlu ağızdan ağıza iletişimin en önemli belirleyicilerinden biri olarak kabul edilmektedir (Ladhari vd., 2011; Zaibaf vd., 2013; An vd., 2019). Daha da önemlisi, Airbnb hizmetlerinin çevrimiçi olarak satın alınması ve tüketim sonrasında deneyimlenmesi nedeniyle turistler, rezervasyon kararlarından önce konaklama kalitesini değerlendirmek ve algılanan riski azaltmak amacıyla önceki müşteri yorumlarına büyük ölçüde güvenmektedir (Xi vd., 2022). Bu nedenle çevrimiçi yorumlarda yer alan hizmet özellikleri, müşteri algılarının şekillenmesinde ve Airbnb işletmelerinin rekabet gücünün belirlenmesinde kritik bir rol oynamaktadır.

Standart otel hizmetlerinden farklı olarak Airbnb konaklama deneyimleri; ev sahipleri, fiziksel ortam, konum, olanaklar ve etkileşim süreçlerindeki farklılıklar nedeniyle oldukça heterojen bir yapıya sahiptir (Priporas vd., 2017). Bu nedenle müşteriler tarafından olumlu veya olumsuz değerlendirilen hizmet özelliklerinin belirlenmesi, kaynakların etkin biçimde tahsis edilmesi ve müşteri deneyiminin iyileştirilmesi açısından Airbnb işletmecileri için giderek daha önemli hale gelmiştir. Önceki çalışmalar, temizlik, konum, ev sahibi iletişimi, görünüm ve fiyat gibi özelliklerin Airbnb müşteri deneyimini ve memnuniyetini önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir (Ju vd., 2019; Ding vd., 2020; Xi vd., 2022). Özellikle çevrimiçi yorumlar, müşteri algıları ve beklentileri hakkında ayrıntılı bilgiler sunmaları nedeniyle turistlerin Airbnb deneyimlerini anlamada önemli bir veri kaynağı haline gelmiştir (Lee vd., 2020).

Mevcut literatür Airbnb hizmet özellikleri ve müşteri deneyimleri hakkında önemli bilgiler sunmasına rağmen bazı sınırlılıklar devam etmektedir. İlk olarak, önceki çalışmaların büyük çoğunluğu Airbnb hizmet özelliklerini hiyerarşik kümeleme algoritmaları, duygu analizi, yapısal eşitlik modellemesi ve regresyon analizi gibi tekniklerle belirlemeye veya sınıflandırmaya odaklanmıştır (Lee vd., 2020; Priporas vd., 2017; Xie ve Mao, 2017; Xi vd., 2022). Her ne kadar bu çalışmalar Airbnb deneyiminin temel boyutlarını ortaya koysa da, hizmet özelliklerinin göreceli önem ve performans düzeylerine göre önceliklendirilmesi konusunda sınırlı kalmıştır. Oysa yalnızca hizmet özelliklerinin belirlenmesi, müşteri memnuniyetinin artırılması ve rekabetçi konumlandırmanın geliştirilmesi açısından yeterli yönetsel içgörü sağlamamaktadır. Özellikle hangi özelliklerin acil yönetsel müdahale gerektirdiğinin ve hangi özelliklerin başarılı performans sergilediğinin belirlenmesi, yoğun rekabet ortamında faaliyet gösteren işletmeler açısından büyük önem taşımaktadır.

İkinci olarak, Airbnb literatürünün giderek genişlemesine rağmen farklı destinasyon türlerinde Airbnb hizmet özelliklerini karşılaştırmalı olarak inceleyen çalışmalar sınırlı kalmıştır. Turistlerin beklenti ve değerlendirmeleri; destinasyon özellikleri, turizm yapısı ve konaklama bağlamına bağlı olarak önemli ölçüde farklılaşabilmektedir. Özellikle kıyı destinasyonları ile kentsel destinasyonlar, Airbnb deneyimlerine ilişkin farklı müşteri öncelikleri oluşturabilmektedir. Deniz-güneş-kum turizmi amacıyla seyahat eden turistler ile kültürel, iş veya şehir turizmi amacıyla seyahat eden turistlerin konaklama beklentileri birbirinden farklılaşabilmektedir. Benzer şekilde aynı ülke içerisindeki destinasyonlar dahi farklı turizm dinamiklerine ve müşteri beklentilerine sahip olabilmektedir. Buna rağmen farklı destinasyon bağlamlarında Airbnb hizmet özelliklerini karşılaştırmalı olarak inceleyen çalışmalar literatürde oldukça sınırlıdır.

Bu çalışma, literatürdeki söz konusu boşluğu gidermeyi amaçlamakta ve Airbnb hizmet özelliklerini ÖPA ile incelemektedir. Daha spesifik olarak çalışmanın üç temel amacı bulunmaktadır: (1) Airbnb hizmet özelliklerini ÖPA aracılığıyla önceliklendirmek, (2) hizmet özelliklerinin Antalya ve Muğla’da faaliyet gösteren Airbnb işletmeleri arasında farklılık gösterip göstermediğini belirlemek ve (3) kıyı ve şehir içi Airbnb işletmeleri arasındaki farklılıkları ortaya koymak.

2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2008 yılında kurulan Airbnb, evlerin bir kısmının ya da tamamının kısa süreli konaklamalar amacıyla kiraya verilmesi yoluyla ev sahipleri ile misafirleri buluşturan çevrimiçi bir aracı platformdur (Ju vd., 2019). Airbnb, konaklama sektöründeki en başarılı paylaşım ekonomisi iş modellerinden biri olarak kabul edilmektedir (Liu ve Mattila, 2017). Geleneksel otellerden farklı olarak turistlere “evde hissetme”, aidiyet duygusu ve benzersiz konaklama deneyimleri sunmasıyla öne çıkmaktadır (Ding vd., 2020). Platform, ev sahiplerinin konutlarını tamamen veya kısmen kiralık mülk olarak tanıtımlarına ve misafirlerin konaklama deneyimlerine ilişkin değerlendirmelerini paylaşımlarına olanak sağlayan bir web sitesi ve mobil uygulama üzerinden faaliyet göstermektedir (Guttentag, 2015).

Son yıllarda Airbnb işletmelerine yönelik talebin önemli ölçüde artması, sektördeki rekabet yoğunluğunu da beraberinde getirmiştir. Bu durum, araştırmacıların ve işletmecilerin Airbnb hizmet özelliklerine daha fazla odaklanmasına neden olmuştur. Çünkü hizmet özellikleri; müşteri memnuniyeti, sadakati ve tavsiye etme niyeti ile yakından ilişkilidir (Priporas vd., 2017). Ayrıca hizmet özellikleri, işletmelerin yoğun rekabetin yaşandığı pazarda rekabet avantajı elde etmeleri ve bu avantajı sürdürebilmeleri açısından temel faktörlerden biri olarak değerlendirilmektedir (Chen ve Chen, 2014).

Hizmet özelliklerinin bu öneminden dolayı araştırmacılar, Airbnb hizmet özelliklerini ve bu özelliklerin farklı değişkenlerle ilişkilerini inceleyen çeşitli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Örneğin Lee vd. (2020), Londra’da konaklayan müşterilerin çevrimiçi yorumlarını analiz ederek Airbnb müşteri deneyimini etkileyen hizmet özelliklerini araştırmışlardır. Araştırma sonuçları, hizmet özelliklerine yönelik önceliklerin yıllara ve mevsimlere göre değişiklik gösterdiğini ortaya koymuştur. Xi ve Ma (2022) ise ev sahibi, konaklama, konum ve fiyat boyutlarından oluşan Airbnb hizmet özelliklerinin Çince ve İngilizce konuşan müşteriler arasında farklılık gösterip göstermediğini incelemiştir. Bulgular, Çince konuşan müşterilerin değerlendirmelerinde daha olumlu ve daha objektif bir yaklaşım sergilediklerini göstermiştir.

Benzer şekilde Priporas vd. (2017), kolaylık ve güvence unsurlarının Airbnb deneyiminde önemli hizmet özellikleri olduğunu ortaya koymuştur. Amat-Lefort vd. (2023) ise daire manzarası, ev sahibinin tavsiyeleri, konum ve ev sahibinin samimiyeti gibi unsurların müşteri duyguları ile ilişkili olduğunu belirlemiştir. Ding vd. (2020) tarafından gerçekleştirilen araştırmada ise Malezyalı Airbnb kullanıcılarının mülkün görünümüne ve konumuna daha fazla önem verdiği, uluslararası kullanıcıların ise konaklama biriminin grup halinde seyahat eden turistleri ağırlayabilme kapasitesine daha fazla dikkat ettiği tespit edilmiştir. Ayrıca araştırma sonuçları, ev sahibi ile iletişimin Airbnb kullanıcılarının konaklama deneyimlerinde giderek daha önemli bir rol üstlendiğini göstermiştir.

3. YÖNTEM

Veriler Airbnb web sitesinden elde edilmiştir. Müşteri deneyimine ilişkin çevrimiçi değerlendirmeler; fiyat, olanaklar ve özgünlük unsurlarıyla birlikte Airbnb işletmeleri açısından kritik öneme sahiptir. Bunun temel nedeni, hizmet özelliklerinin doğrudan çevrimiçi platform deneyimiyle ilişkili olmasıdır (Guttentag, 2015). Cronin vd. (2000), müşterilerin geçmiş

deneyimlerini yansıtan çevrimiçi yorumların hizmet kalitesinin analiz edilmesinde geçerli ve güvenilir bir veri kaynağı olarak kullanılabileceğini vurgulamaktadır. Geleneksel anket yöntemleriyle karşılaştırıldığında çevrimiçi müşteri yorumlarının en önemli avantajlarından biri, araştırmacılara müşterilerin hizmet kalitesine yönelik değişen algılarını güncel veriler üzerinden izleme imkânı sunmasıdır (Korfatis vd., 2019). Bu durum, işletmelerin müşteri beklentilerini daha etkin biçimde karşılamalarına ve rekabetçi konumlarını korumalarına katkı sağlayabilmektedir. Ayrıca son yıllarda gerçekleştirilen çalışmalar, müşteri yorumlarının hizmet kalitesi araştırmaları açısından önemli bir veri kaynağı olduğunu ortaya koymaktadır (örneğin Brochado vd., 2019; Davras ve Davras, 2025). Bu nedenle çalışmada çevrimiçi müşteri değerlendirmelerinden yararlanılmıştır.

Müşteriler ile ev sahiplerini bir araya getiren Airbnb platformu, kullanıcı değerlendirmelerini entegre ederek her işletme için ortalama puanlar oluşturmaktadır. Bu puanlar, yüzlerce ve birçok durumda binlerce müşterinin toplu deneyimlerini yansıtmaları nedeniyle önemli bir veri kaynağı niteliği taşımaktadır. Büyük örneklem boyutları sayesinde söz konusu değerlendirmeler, bulguların güvenilirliğini ve genellenebilirliğini artırmaktadır. Airbnb platformunda müşteriler, beş puanlı derecelendirme sistemi aracılığıyla genel memnuniyetin yanı sıra temizlik, güvenilirlik, doğruluk, giriş işlemleri, iletişim, konum ve fiyat-performans olmak üzere toplam altı farklı hizmet özelliğini değerlendirmektedir.

Çalışmanın örneklemini, Türkiye'nin önde gelen iki kıyı turizmi destinasyonu olan Antalya ve Muğla illerinde faaliyet gösteren Airbnb işletmeleri oluşturmaktadır. Antalya ve Muğla'daki Airbnb işletmelerine ilişkin hizmet özellikleri ve genel memnuniyet puanlarına ait veriler doğrudan Airbnb web sitesinden toplanmış olup, 308'i Antalya'da ve 404'ü Muğla'da faaliyet gösteren işletmelere ait olmak üzere toplam 712 veri elde edilmiştir.

4.BULGULAR

Kullanıcıların Airbnb hizmet özelliklerine ilişkin değerlendirmelerini ortaya koymak amacıyla her bir değişkene ait ortalama ve standart sapma değerleri Çizelge 1'de sunulmuştur. Çizelge incelendiğinde kullanıcıların en yüksek memnuniyet düzeyine sahip olduğu hizmet özelliğinin iletişim olduğu, en düşük memnuniyet düzeyine sahip hizmet özelliğinin ise fiyat-performans olduğu görülmektedir.

ÖPA'nın gerçekleştirilmesi için gerekli olan önem ve performans değerlerinin elde edilmesinde çeşitli aşamalar izlenmiştir. İlk olarak, kullanıcıların Airbnb hizmet özelliklerine yönelik memnuniyet algıları performans değeri olarak değerlendirilmiştir. Hizmet özelliklerinin önem düzeylerini belirlemek amacıyla ise performans skorları ile genel memnuniyet arasındaki korelasyon katsayıları hesaplanmıştır (Çizelge 2). Daha sonra her bir Airbnb hizmet özelliğine ait performans skorları x ekseninde, önem değerleri ise y ekseninde konumlandırılmıştır. Son aşamada, hizmet özelliklerine ait ortalama performans (4,78) ve ortalama önem (,720) değerleri esas alınarak matris dört hücreye ayrılmış ve ÖPA matrisi oluşturulmuştur.

Çizelge 1. Airbnb Hizmet Özelliklerine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

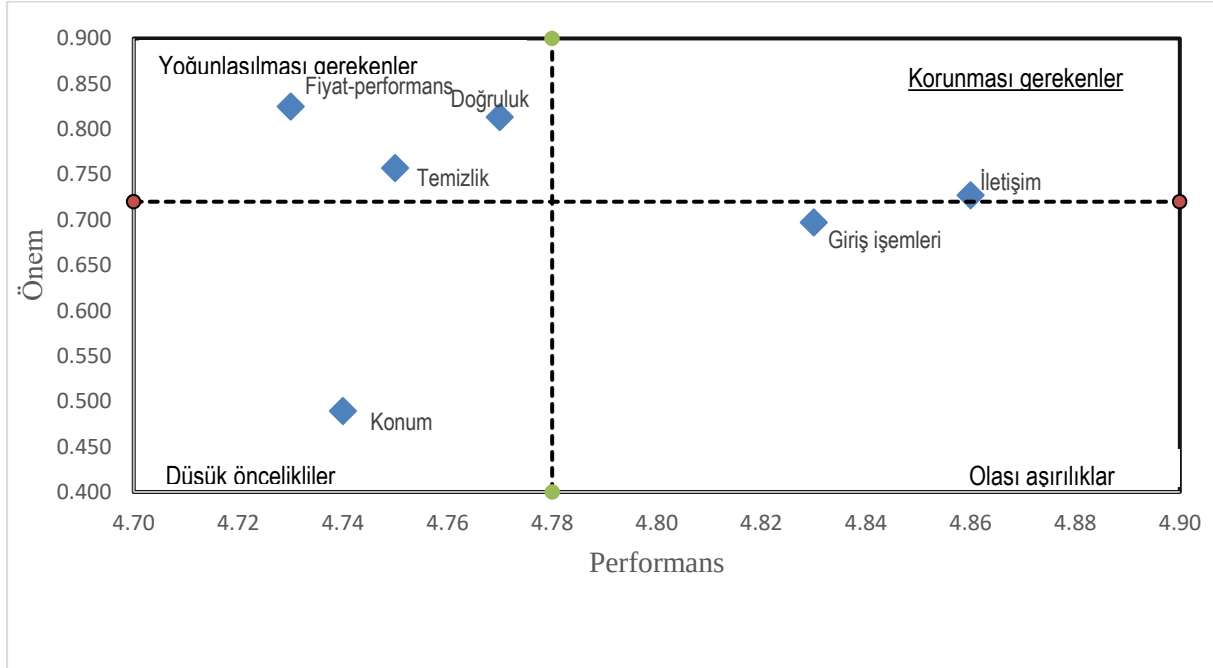
<i>Hizmet Özelliği</i>	<i>Ort.*</i>	<i>S.S.</i>	<i>Önem^a</i>
Temizlik	4,75	,332	,757**
Güvenilirlik	4,78	,312	,813**

Giriş işlemleri	4,83	,259	,697**
İletişim	4,86	,246	,727**
Konum	4,74	,290	,489**
Fiyat-performans	4,73	,304	,825**
Genel memnuniyet	4,76	,297	

^a (önem değerleri)= hizmet özelliklerinin genel memnuniyet ile olan korelasyon katsayılarıdır

*1=Çok yetersiz 5= Çok iyi; **p<,001

Görsel 1’de gösterilen ÖPA matrisi, doğruluk, temizlik ve fiyat-performans hizmet özelliklerinin “yoğunlaşılması gerekenler” hücrelerinde yer aldığını göstermektedir. Başka bir ifadeyle, söz konusu hizmet özellikleri kullanıcılar tarafından önemli olarak değerlendirilmekte; ancak performans düzeyleri düşük algılanmaktadır. Dolayısıyla müşteri memnuniyetinin artırılması açısından bu hizmet özelliklerine öncelikli olarak odaklanılması gerekmektedir. İletişim hizmet özelliği ise “korunması gerekenler” hücrelerinde konumlanmıştır. Bu durum, kullanıcıların iletişim unsurunu yüksek düzeyde önemli gördüklerini ve mevcut performansını da başarılı bulduklarını göstermektedir. Konum hizmet özelliği ise “düşük öncelikli uygulamalar” hücrelerinde yer almıştır. Başka bir ifadeyle, önem düzeyinin görece düşük olması nedeniyle genel müşteri memnuniyetinin artırılması açısından bu hizmet özelliğine öncelikli olarak yoğunlaşılmasına gerek bulunmamaktadır. Son olarak giriş işlemleri hizmet özelliği, önem düzeyi düşük ancak performans düzeyi yüksek olarak algılandığından “olası aşırılıklar” hücrelerinde konumlanmıştır.

Görsel 1. ÖPA Matrisi (Genel örneklem)

Hizmet özelliklerinin Antalya ve Muğla’da faaliyet gösteren Airbnb işletmeleri arasında farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla her iki örneklem grubu için ayrı ÖPA matrisleri oluşturulmuştur. Bu kapsamda her iki gruba ilişkin ortalama performans ve önem değerleri hesaplanmıştır (Çizelge 2). Performans değerleri x ekseninde, önem değerleri ise y ekseninde konumlandırılarak ÖPA matrisleri elde edilmiştir.

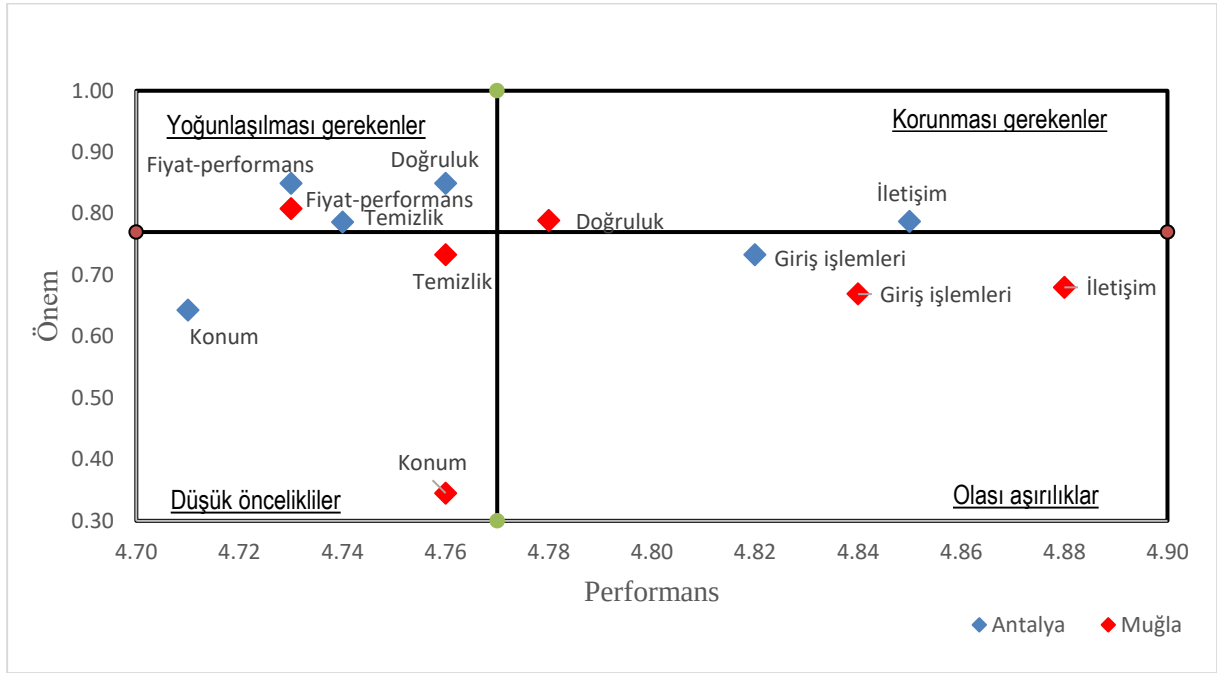
Çizelge 2. Pazar Segmentli Airbnb Hizmet Özelliklerine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Uygulama	Muğla		Antalya		Kıyı		Şehir içi	
	Ort.*	Önem ^a	Ort.*	Önem ^a	Ort.*	Önem ^a	Ort.*	Önem ^a
Temizlik	4,76	,733**	4,74	,786	4,72	,749	4,77	,762
Güvenilirlik	4,78	,789**	4,77	,849	4,74	,813	4,80	,814
Giriş işlemleri	4,84	,669**	4,82	,733	4,81	,708	4,85	,686
İletişim	4,88	,680**	4,85	,787	4,83	,718	4,88	,734
Konum	4,76	,345**	4,71	,643	4,79	,496	4,71	,534
Fiyat-performans	4,73	,808**	4,73	,849	4,68	,826	4,76	,820
Genel memnuniyet	4,77		4,75		4,71		4,79	

^a (önem değerleri)= hizmet özelliklerinin genel memnuniyet ile olan korelasyon katsayılarıdır

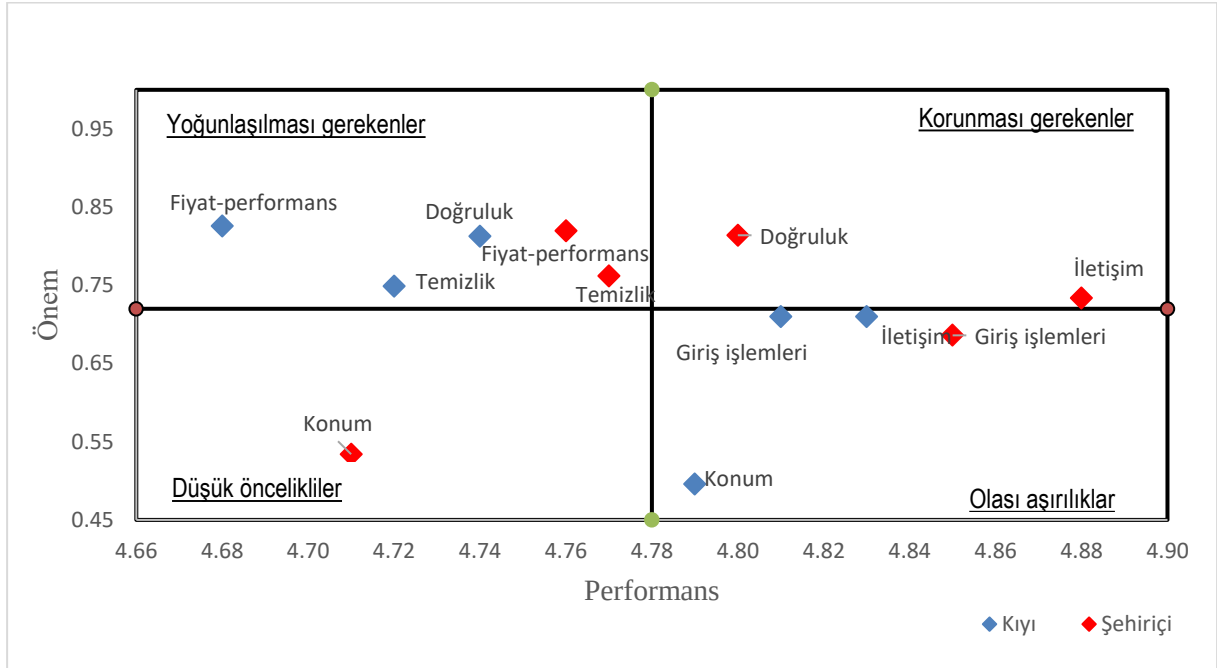
*1=Çok yetersiz 5= Çok iyi; **p<,001

Görsel 2’de yer alan matris incelendiğinde, üç hizmet özelliğinin örneklem grupları arasında farklılık gösterdiği görülmektedir. Temizlik ve doğruluk hizmet özellikleri Antalya örneklemini için “yoğunlaşılması gerekenler” hücrelerinde konumlanırken, Muğla örnekleminde temizlik “düşük öncelikli uygulamalar”, doğruluk ise “korunması gerekenler” hücrelerinde yer almıştır. Benzer şekilde iletişim hizmet özelliği Antalya örnekleminde “korunması gerekenler” hücrelerinde konumlanırken, Muğla örnekleminde “olası aşırılıklar” hücrelerinde yer almıştır. Diğer taraftan konum, fiyat-performans ve giriş işlemleri hizmet özelliklerinin her iki örneklem grubu tarafından benzer şekilde algılandığı belirlenmiştir.

Görsel 2. ÖPA Matrisi (Antalya-Muğla Karşılaştırması)

Hizmet özelliklerinin kıyı ve şehir içi Airbnb işletmeleri arasında farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla her iki örneklem grubu için ayrı ÖPA matrisleri oluşturulmuştur. Bu kapsamda her iki gruba ilişkin ortalama performans ve önem değerleri hesaplanmıştır (Çizelge 2). Performans değerleri x ekseninde, önem değerleri ise y ekseninde konumlandırılarak ÖPA matrisleri elde edilmiştir.

Görsel 3. ÖPA Matrisi (Kıyı-Şehir içi Karşılaştırması)

Görsel 3'te yer alan matris incelendiğinde, üç hizmet özelliğinin örneklem grupları arasında farklılık gösterdiği görülmektedir. İletişim ve doğruluk hizmet özellikleri şehir içi işletmeler

için “korunması gerekenler” hücresinde konumlanırken, kıyı işletmeleri için iletişim “olası aşırılıklar”, doğruluk ise “yoğunlaşılması gerekenler” hücresinde yer almıştır. Benzer şekilde konum hizmet özelliği şehir içi işletmeler için “düşük öncelikli uygulamalar” hücresinde konumlanırken, kıyı işletmeleri için “olası aşırılıklar” hücresinde yer almıştır. Diğer taraftan temizlik, fiyat-performans ve giriş işlemleri hizmet özelliklerinin her iki örneklem grubu tarafından benzer şekilde algılandığı belirlenmiştir.

5.SONUÇLAR

Bu araştırma, Airbnb hizmet özelliklerini önceliklendirmenin yanı sıra söz konusu özelliklerin Antalya-Muğla destinasyonları ile kıyı ve şehir içi Airbnb işletmeleri arasında farklılık gösterip göstermediğini incelemiştir. Bulgular, bazı hizmet özelliklerinin farklı destinasyon ve konumlarda faaliyet gösteren işletmeler açısından farklılaştığını ortaya koymuştur.

İlk olarak ÖPA sonuçları, doğruluk, temizlik ve fiyat-performans özelliklerinin öncelikli olarak odaklanması gereken hizmet özellikleri olduğunu göstermiştir. Bu sonuç literatürle kısmen paralellik göstermektedir. Örneğin Sun vd. (2019), hizmet kalitesinin geliştirilmesi ve rekabet avantajı sağlanabilmesi için sunulan bilgilerin doğruluğu ve uygunluğunun artırılması gerektiğini belirtmiştir. Benzer şekilde So vd. (2022), fiyat unsurunun müşterilerin Airbnb değerlendirmeleri üzerinde farklı etkiler yaratan kritik faktörlerden biri olduğunu ampirik olarak ortaya koymuştur. Bununla birlikte bu sonuç, temizliği “korunması gerekenler” hücresinde konumlandırıran Ranjbari vd.’nin (2020) çalışmasıyla çelişmektedir.

Araştırma sonuçları ayrıca iletişim özelliğinin “korunması gerekenler” hücresinde yer aldığını göstermiştir. Bu nedenle söz konusu hizmet özelliğinin mevcut performans düzeyinin sürdürülmesi gerekmektedir. Düşük öncelikli uygulamalar hücresinde yer alan konum özelliği için ise diğer kritik özelliklere gerekli yatırımlar yapıldıktan sonra sınırlı düzeyde iyileştirme yapılabilir. Her ne kadar bu özellik kullanıcılar tarafından çok önemli olarak algılanmasa da performans düzeyinin görece düşük olduğu görülmektedir. Son olarak “olası aşırılıklar” hücresinde konumlanan giriş işlemleri özelliği için ilave stratejik yatırım yapılmasına gerek olmadığı değerlendirilmektedir.

İkinci olarak ÖPA sonuçları, Airbnb hizmet özelliklerinin hem destinasyon hem de işletmelerin faaliyet gösterdiği konuma göre farklılaştığını ortaya koymuştur. Özellikle doğruluk ve iletişim özelliklerinin hem destinasyon hem de konum açısından farklı biçimlerde algılandığı belirlenmiştir. Bunun yanı sıra temizlik özelliği Antalya-Muğla karşılaştırmasında, konum özelliği ise kıyı-şehir içi karşılaştırmasında farklılık göstermiştir. Bu sonuçlar, bazı hizmet özelliklerinin iyileştirilmesinde grupsal farklılıkların dikkate alınması gerektiğine işaret etmektedir. Ayrıca elde edilen bulgular, sosyal ve ekonomik faydaların Çinli ve Amerikalı Airbnb müşterilerinin davranışsal niyetlerini farklı şekillerde etkilediğini ortaya koyan Suh vd.’nin (2022) çalışmasıyla da paralellik göstermektedir.

Araştırma bulguları, Airbnb ev sahipleri ve destinasyon paydaşları açısından çeşitli yönetsel çıkarımlar da sunmaktadır. Öncelikle Airbnb ev sahipleri, müşteri memnuniyetini artırabilmek için doğruluk, temizlik ve fiyat-performans özelliklerine yönelik iyileştirmelere öncelik vermelidir. Bu kapsamda işletmeler daha sıkı hijyen standartları uygulamalı, düzenli denetimler gerçekleştirmeli ve profesyonel temizlik hizmetlerinden yararlanmayı değerlendirmelidir. Ayrıca tesis, konum ve olanaklara ilişkin daha gerçekçi fotoğraflar ve şeffaf bilgiler sunulması gerekmektedir. Fiyat-performans açısından ise işletmeler yalnızca düşük fiyatla rekabet etmek yerine ek olanaklar ve hizmetler sunarak algılanan değeri artırmaya odaklanmalıdır. Antalya ve Muğla gibi rekabetin yoğun olduğu destinasyonlarda algılanan değer artırılması, müşteri memnuniyetini ve olumlu elektronik ağızdan ağıza iletişimi güçlendirebilir.

“Korunması gerekenler” hücrelerinde yer alan iletişim özelliği açısından ise ev sahiplerinin hızlı yanıt sürelerini, kişiselleştirilmiş etkileşimleri ve etkili problem çözme uygulamalarını sürdürmeleri önem taşımaktadır. Çünkü iletişim, kişiler arası konaklama deneyimlerinde önemli bir rekabet avantajı oluşturmaktadır.

Karşılaştırmalı bulgular destinasyona özgü önemli çıkarımlar da ortaya koymuştur. Antalya örneğinde temizlik ve doğruluk özelliklerinin “yoğunlaşılması gerekenler” hücrelerinde yer alması, Antalya’daki Airbnb işletmelerinin operasyonel kalite kontrolü ve hizmet tutarlılığı konularına daha fazla odaklanması gerektiğini göstermektedir. Benzer şekilde kıyı işletmelerinde doğruluk özelliğinin düşük performans gösteren ancak önemli bir unsur olarak ortaya çıkması, tanıtım içeriklerinin gerçek konaklama deneyimlerini daha doğru biçimde yansıtmaları gerektiğine işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

- Amat-Lefort, N., Barravecchia, F., Mastrogiacomio, L. Quality 4.0: Big Data Analytics To Explore Service Quality Attributes And Their Relation To User Sentiment In Airbnb Reviews, *International Journal of Quality & Reliability Management*, 40, 4, 2023.
- An, S., Suh, J., Eck, T. Examining Structural Relationships Among Service Quality, Perceived Value, Satisfaction and Revisit Intention For Airbnb Guests, *International Journal of Tourism Sciences*, 19, 3, 2019.
- Brochado, A., Rita, P., Oliveira, C., Oliveira, F. Airline Passengers’ Perceptions of Service Quality: Themes in Online Reviews. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 31,2, 2019.
- Chen, W. J., Chen, M. L. Factors Affecting The Hotel's Service Quality: Relationship Marketing And Corporate Image. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 23, 1, 2014.
- Cronin Jr, J. J., Brady, M. K., Hult, G. T. M. Assessing The Effects of Quality, Value, and Customer Satisfaction On Consumer Behavioral Intentions In Service Environments. *Journal of Retailing*, 76, 2, 2000.
- Davras, Ö., Davras, G. M. Uncovering The Asymmetric Effects Of Airline Service Attributes On Passenger Satisfaction: Evidence From Pegasus Airlines In Turkey. *Research in Transportation Business & Management*, 63, 2025.
- Ding, K., Choo, W. C., Ng, K. Y., Ng, S. I. Employing Structural Topic Modelling To Explore Perceived Service Quality Attributes In Airbnb Accommodation. *International Journal of Hospitality Management*, 91, 2020.
- Guttentag, D. Airbnb: Disruptive Innovation and The Rise Of An Informal Tourism Accommodation Sector. *Current Issues in Tourism*, 18, 12, 2015.
- Ju, Y., Back, K. J., Choi, Y., Lee, J. S. Exploring Airbnb Service Quality Attributes And Their Asymmetric Effects On Customer Satisfaction. *International Journal of Hospitality Management*, 77, 2019.
- Korfiatis, N., Stamolampros, P., Kourouthanassis, P., Sagiadinos, V. Measuring Service Quality from Unstructured Data: A Topic Modeling Application on Airline Passengers’ Online Reviews. *Expert Systems with Applications*, 116, 2019.
- Ladhari, R., Souiden, N., Ladhari, I. Determinants of Loyalty and Recommendation: The Role of Perceived Service Quality, Emotional Satisfaction And Image. *Journal of Financial Services Marketing*, 16, 2, 2011.

- Lee, C. K. H., Tse, Y. K., Zhang, M., Ma, J. Analysing Online Reviews to Investigate Customer Behaviour in The Sharing Economy: The Case of Airbnb. *Information Technology & People*, 33, 3, 2020.
- Liu, S. Q., Mattila, A. S. Airbnb: Online Targeted Advertising, Sense of Power, and Consumer Decisions. *International Journal of Hospitality Management*, 60, 2017.
- Priporas, C. V., Stylos, N., Vedanthachari, L. N., Santiwatana, P. Service Quality, Satisfaction, And Customer Loyalty in Airbnb Accommodation in Thailand. *International Journal of Tourism Research*, 19, 6, 2017.
- Ranjbari, M., Shams Esfandabadi, Z., Scagnelli, S. D. A Big Data Approach to Map The Service Quality Of Short-Stay Accommodation Sharing. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 32, 8, 2020.
- So, K. K. F., Kim, H., Min, S. Creating Customer Value in The Sharing Economy: An Investigation of Airbnb Users And Their Tripographic Characteristics. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 34, 1, 2022.
- Suh, J., Tosun, C., Eck, T., An, S. A Cross-Cultural Study of Value Priorities Between US And Chinese Airbnb Guests: An Analysis of Social And Economic Benefits. *Sustainability*, 15, 1, 2022.
- Sun, S., Zheng, J., Schuckert, M., Law, R. Exploring The Service Quality of Airbnb. *Tourism Analysis*, 24, 4, 2019.
- Xi, Y., Ma, C., Yang, Q., Jiang, Y. A Cross-Cultural Analysis Of Tourists' Perceptions Of Airbnb Attributes. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 23, 4, 2022.
- Xie, K., Mao, Z. The Impacts Of Quality And Quantity Attributes of Airbnb Hosts on Listing Performance. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 29, 9 , 2017.
- Zaibaf, M., Taherikia, F., Fakharian, M. Effect Of Perceived Service Quality On Customer Satisfaction In Hospitality Industry: Gronroos' Service Quality Model Development. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 22, 5, 2013.

MÂTÜRÎDÎ'YE GÖRE KUR'ÂN'DA NESH PROBLEMİ

Doç. Dr. Mustafa TUNÇER

Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

mustafatuncer061@hotmail.com – Orcid Id: 0000-0003-1415-6682

ÖZET

Kur'ân ilimlerinin en tartışmalı konularından biri olan nesh meselesi, İslam düşünce tarihinde hem tefsir hem fıkıh usûlü hem de kelâm alanlarında yoğun tartışmalara konu olmuştur. Tartışmanın merkezinde Kur'ân'da bazı hükümlerin daha sonra gelen hükümlerle yürürlükten kaldırılıp kaldırılmadığı sorusu yer almaktadır. Bir kısım âlimler Kur'ân'da ayetin ayeti neshettiğini kabul ederken, bazıları ilahî kelâmıda çelişki ve değişiklik bulunamayacağını gerekçe göstererek bu görüşü reddetmiştir. Bu çalışma, Ehl-i sünnet kelâmının önde gelen isimlerinden Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* adlı tefsirinde nesh konusuna nasıl yaklaştığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş, temel kaynak olarak Mâtürîdî'nin *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*'ı esas alınmış; ayrıca Taberî, Zemahşerî, Fahreddin er-Râzî ve Kurtubî gibi müfessirlerin görüşlerinden yararlanılmıştır. Çalışmada öncelikle nesh kavramının sözlük ve terim anlamları ele alınmış, ardından Kur'ân'da neshin varlığına ilişkin klasik yaklaşımlar özetlenmiştir. Daha sonra Mâtürîdî'nin özellikle Bakara 2/106 başta olmak üzere neshle ilişkilendirilen ayetlere getirdiği yorumlar incelenmiş ve diğer müfessirlerin görüşleriyle mukayese edilmiştir. Araştırma sonucunda Mâtürîdî'nin teorik olarak Kur'ân'da neshin varlığını kabul ettiği, ancak uygulamada nesh alanını oldukça daralttığı tespit edilmiştir. Mâtürîdî'ye göre nesh, Allah'ın ilminde meydana gelen bir değişiklik değil, ezelde belirlenmiş ilahî hikmetin farklı zamanlarda farklı hükümler şeklinde tecelli etmesidir. Bununla birlikte o, birçok müfessirin mensuh kabul ettiği ayetlerde nesh yerine tahsis, beyan ve farklı şartlara bağlı hüküm anlayışlarını tercih etmektedir. Bu yönüyle Mâtürîdî, neshi bütünüyle reddedenlerle nesh alanını oldukça genişletenler arasında orta bir çizgi temsil etmektedir. Ayrıca Mâtürîdî'nin nesh anlayışı, yalnızca tarihî bir görüş olarak değil, günümüz Kur'ân araştırmalarına katkı sağlayabilecek metodolojik bir perspektif olarak da önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, nesh, nâsih-mensûh, Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*.

GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılması ve yorumlanması sürecinde ortaya çıkan meselelerden biri nesh problemidir. İslam düşünce tarihinde özellikle hicrî ikinci asırdan itibaren sistematik biçimde ele alınmaya başlanan nesh konusu, hem tefsir hem fıkıh usûlü hem de kelâm ilimlerinin ortak tartışma alanlarından birini oluşturmuştur. Bir taraftan Kur'ân'da yer alan bazı hükümlerin daha sonra gelen hükümlerle yürürlükten kaldırıldığını savunan âlimler

bulunurken, diğer taraftan ilahî kelâmıda çelişki ve değişiklik bulunamayacağını görüşünden hareketle Kur’ân’da ayetin ayeti neshettiği görüşüne karşı çıkan âlimler de olmuştur.¹

Nesh tartışmaları özellikle Kur’ân’da geçen “*Biz bir ayeti nesheder veya unutturursak ondan daha hayırlısını yahut benzerini getiririz.*”² ayeti etrafında yoğunlaşmıştır. Birçok müfessir bu ayeti Kur’ân’da neshin varlığına delil olarak kabul ederken, bazı âlimler burada geçen “ayet” kelimesini Kur’ân ayeti anlamında değil, önceki şeriatlara ait hükümler veya peygamberlere verilen mucizeler anlamında yorumlamışlardır. Böylece Kur’ân’ın kendi içerisinde nesh bulunduğu görüşünü reddetmişlerdir. Özellikle Mu‘tezilî müfessirlerden Ebû Müslim el-İsfahânî’nin yaklaşımı, sonraki dönemlerde Kur’ân’da neshin bulunmadığını savunan görüşlerin temel dayanaklarından biri hâline gelmiştir.³

Klasik tefsir literatüründe nesh konusu ele alınırken genellikle iki yaklaşım dikkat çekmektedir. Birinci yaklaşım, Kur’ân’da çok sayıda ayetin mensuh olduğunu ileri süren ve ayetler arasında görülen her türlü görünür farklılığı nesh yoluyla açıklama eğiliminde olan görüştür. Nitekim erken dönem müfessirlerinden bazıları yüzü aşkın ayetin mensuh olduğunu iddia etmişlerdir. İkinci yaklaşım ise Kur’ân’da hiçbir şekilde nesh bulunmadığını savunan görüştür. Bu iki yaklaşım arasında yer alan bazı müfessirler ise neshin prensip olarak mümkün olduğunu kabul etmekle birlikte mensuh ayetlerin sayısını oldukça sınırlı tutmuş ve birçok örneği tahsis, takyid, beyan veya tedricî teşrî çerçevesinde değerlendirmiştir.⁴

İşte bu noktada Mâtürîdî’nin yaklaşımı özel bir önem kazanmakta ve nesh konusundaki değerlendirmeleri hem tefsir metodolojisini hem de ilahî fiiller ve hikmet anlayışını yansıtmaları bakımından dikkat çekicidir. Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân* adlı tefsirinde nesh meselesini başta Bakara sûresinin 106. ayeti olmak üzere çeşitli ayetlerin tefsiri sırasında ele almakta ve bu konuda özgün değerlendirmeler ortaya koymaktadır. Özellikle onun neshi Allah’ın ilminde meydana gelen bir değişiklik olarak değil, ezelde belirlenmiş ilahî hikmetin zaman içerisinde farklı hükümler şeklinde tecelli etmesi olarak yorumlaması, meseleyi kelâmî bir zeminde ele aldığını göstermektedir.⁵

Bu çalışmanın temel amacı, Mâtürîdî’nin *Te’vilâtü’l-Kur’ân* adlı tefsirinde nesh konusuna nasıl yaklaştığını ortaya koymak, onun Kur’ân’da ayetin ayeti neshetmesi meselesi hakkındaki görüşlerini tespit etmek ve bu görüşleri klasik tefsir geleneği içerisindeki yeri bakımından değerlendirmektir. Çalışmada öncelikle nesh kavramının sözlük ve terim anlamları üzerinde durulacak, ardından Kur’ân’da neshin varlığına ilişkin temel tartışmalar özetlenecektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş olup temel kaynak olarak

¹ Ebû Bekr Muhammed b. Tayyib el-Bâkılânî, *et-Takrîb ve’l-irşâd*, thk. Abdülhamîd b. Ali Ebû Züneyd (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1998), 3/115-117; Bedrüddîn Muhammed ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî ulûmi’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Ebû’l-Fadl İbrahim (Kahire: Dâru’t-Türâs, 1984), 2/29-31.

² el-Bakara 2/106.

³ Fahreddîn er-Râzî, *Mefâtîhu’l-gayb* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1981), 3/247-2251; Celâlüddîn es-Suyûtî, *el-İtkân fî ulûmi’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Ebû’l-Fadl İbrahim (Kahire: el-Hey’etü’l-Mısriyye, 1974), 2/696.

⁴ Muhammad b. Cerîr et-Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Kahire: Dâru Hicr, 2001), 2/388-394; Ebû Müslim el-İsfahânî’nin görüşleri için bk. Râzî, *Mefâtîhu’l-gayb*, 3/248-251.

⁵ Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, thk. Ahmet Vanlıoğlu vd. (İstanbul: Mizan Yayınevi, 2005-2010), 1/199-202.

Mâtûrîdî'nin *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* adlı tefsiri esas alınmıştır. Bunun yanında nesh konusunu ele alan klasik tefsir, usûl ve ulûmü'l-Kur'ân kaynaklarından da yararlanılmıştır.

1. NESH KAVRAMININ TEORİK ÇERÇEVESİ

Nesh kelimesi Arapçada bir şeyi gidermek, ortadan kaldırmak, değiştirmek, nakletmek ve bir şeyin yerine başka bir şeyi ikame etmek gibi anlamlara gelmektedir. Arap dilinde “güneş gölgeyi neshetti” ifadesi gölgenin ortadan kalkmasını, “kitabı istinsah etti” ifadesi ise yazının başka bir yere aktarılmasını ifade etmektedir. Bu nedenle kelimenin sözlük anlamında hem izâle (ortadan kaldırma) hem de nakil ve değiştirme anlamları bulunmaktadır.⁶

Usûl âlimleri ise neshi genel olarak “şer'î bir hükmün, kendisinden sonra gelen şer'î bir delille kaldırılması” şeklinde tanımlamışlardır. Bu tanımda dikkat çeken husus, kaldırılan hükmün başlangıçta belirli bir süre için geçerli kabul edilmesi ve sonraki delilin bu sürenin sona erdiğini ortaya koymasıdır. Dolayısıyla usûlcülere göre nesh, bir hükmün yanlışlığının anlaşılması veya sonradan ortaya çıkan bir hatanın düzeltilmesi anlamına gelmemektedir. Aksine Allah Teâlâ ezeli ilmiyle hükmün ne zaman başlayacağını ve ne zaman sona ereceğini bilmekte, vahiy sürecinde bu durum kullara aşamalı olarak bildirilmektedir.⁷

Kur'ân'da nesh tartışmalarının merkezinde yer alan ayetlerin başında Bakara sûresinin 106. ayeti gelmektedir:

“Biz bir ayeti nesheder veya unutturursak ondan daha hayırlısını yahut benzerini getiririz. Allah'ın her şeye gücü yettiğini bilmez misin?” (el-Bakara 2/106).

Bunun yanında Nahl sûresinin 101. ayeti de neshin Kur'ânî dayanaklarından biri olarak kabul edilmektedir:

“Biz bir ayetin yerine başka bir ayet getirdiğimiz zaman -Allah ne indirdiğini en iyi bilendir- onlar: ‘Sen ancak bir iftiracısın’ derler. Hayır, onların çoğu bilmezler.” (en-Nahl 16/101).

Neshi kabul eden âlimler bu ayetleri açık delil olarak değerlendirmişlerdir. Onlara göre burada geçen “ayet” kelimesi doğrudan vahiy ve ilahî hüküm anlamındadır. Buna karşılık neshi reddeden bazı âlimler ise ayet kelimesinin önceki şeriatlara ait hükümler veya peygamberlere verilen mucizeler anlamında kullanıldığını belirtmişlerdir. Böylece tartışma hem neshin gerçekleşip gerçekleşmediği meselesi hem de ilgili ayetlerin yorumlanması problemine dönüşmüştür.⁸

Nesh konusu etrafında meydana gelen tartışmaların önemli sebeplerinden biri ilk dönemlerde nesh kavramının günümüzdeki teknik anlamından daha geniş bir içerikte kullanılmasıdır. Sahabe ve tâbiîn döneminde tahsis, takyid, istisna ve mücmelin açıklanması gibi durumlar da zaman zaman nesh kavramı içerisinde değerlendirilmiştir. Bu nedenle erken dönem eserlerinde mensuh olarak zikredilen birçok ayetin, sonraki usûl âlimleri tarafından gerçekte mensuh olmadığı belirtilmiştir. Nitekim Şâfiî'den itibaren usûl düşüncesinin

⁶ Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris, *Mu'cemü mekâyîsi'l-luğæ*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Kahire: Dâru'l-Fikr, 1979), 5/424; Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, ts.), 3/61-63.

⁷ Seyfeddîn el-Âmidî, *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm* (Riyad: Dâru's-Sumey'î, 2003), 3/111-113.

⁸ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 2/388-394; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 3/247-250; 20/121-123.

sistemleşmesiyle birlikte nesh kavramının sınırları daha belirgin hâle gelmiş, tahsis ve beyan gibi işlemler nesh kapsamından çıkarılmıştır.⁹

Bu gelişmenin sonucu olarak İslam düşüncesinde nesh konusunda üç temel yaklaşım ortaya çıkmıştır. Birinci yaklaşım, Kur'ân'da çok sayıda mensuh ayetin bulunduğunu kabul eden görüştür. Bu anlayışın temsilcileri arasında Katâde, Mukâtil b. Süleyman, İbn Hazm ve Mekkî b. Ebû Tâlib gibi isimler zikredilebilir. Bu âlimler ayetler arasında görülen hüküm farklılıklarını çoğu zaman nesh yoluyla açıklamış ve mensuh ayetlerin sayısını oldukça yüksek göstermişlerdir.¹⁰

İkinci yaklaşım, Kur'ân'da ayetin ayeti neshettiği görüşünü reddeden anlayıştır. Bu görüşün en meşhur temsilcisi Mu'tezile âlimlerinden Ebû Müslim el-İsfahânî'dir. Ebû Müslim'e göre Kur'ân ayetleri arasında gerçek anlamda bir çelişki bulunmadığından bir ayetin diğerini yürürlükten kaldırması da söz konusu değildir. Ona göre Bakara 2/106 ayetinde geçen nesh, önceki peygamberlerin şeriatlarının kaldırılması anlamında anlaşılmalıdır. Bu görüş modern dönemde Kur'ân'da nesh bulunmadığını savunan araştırmacılar üzerinde de etkili olmuştur.¹¹

Üçüncü yaklaşım ise neshi prensip olarak kabul etmekle birlikte kapsamını oldukça dar tutan görüştür. Bu yaklaşımın temsilcileri arasında Mâtürîdî, Zemahşerî, Fahreddin er-Râzî ve Şâtıbî gibi âlimler yer almaktadır. Bu âlimler, klasik kaynaklarda mensuh kabul edilen birçok örneğin gerçekte nesh değil tahsis, takyid veya beyan kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Böylece hem Kur'ân'da neshin varlığını kabul etmiş hem de mensuh ayetlerin sayısını önemli ölçüde azaltmışlardır.¹²

2. MÂTÜRÎDÎ'NİN NESH ANLAYIŞI

Nesh meselesi Mâtürîdî'nin tefsir anlayışının en dikkat çekici yönlerinden birini oluşturmaktadır. Çünkü o, bir taraftan Kur'ân'da neshin varlığını kabul etmekte, diğer taraftan ise birçok müfessirin mensuh saydığı ayetleri farklı yöntemlerle yorumlayarak nesh alanını oldukça daraltmaktadır. Bu yüzden Mâtürîdî'nin yaklaşımı ne neshi bütünüyle reddeden Ebû Müslim el-İsfahânî çizgisine ne de erken dönem nâsih-mensûh literatüründe görülen geniş nesh anlayışına tam olarak uymaktadır.

Mâtürîdî'nin nesh konusundaki temel yaklaşımı Bakara sûresinin 106. ayetinin tefsirinde açık biçimde görülmektedir. O, ayette geçen “مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ” ifadesini ilahî hükümlerin belirli bir hikmete bağlı olarak değiştirilmesi şeklinde yorumlamakta ve neshin aklen de mümkün olduğunu savunmaktadır. Ona göre bir hükmün kaldırılarak yerine başka bir hükmün

⁹ Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, *er-Risâle*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Kahire: Mektebetü'l-Halebî, 1940), 106-110; Zerkeşî, *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, 2/34-36.

¹⁰ Mekkî b. Ebû Tâlib, *el-İzâh li-nâsihi'l-Kur'ân ve mensûhihi* (Riyad: Dâru'l-Müslim, 1997), 41-45; Suyûtî, *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, 2/700-703.

¹¹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 3/248-251; Muhammed Hüseyin ez-Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn* (Kahire: Mektebetü Vehbe, 2000), 1/311-313.

¹² Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 1/199-203; Cârullah Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâiki ğavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvil fî vücûhi't-te'vil* (Riyâd: Mektebetü'l-Abikan, 1998), 1/309; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 3/246-249; Ebû İshak eş-Şâtıbî, *el-Muvâfakât* (Kahire: Dâru İbn Affân, 1997), 3/108-114.

getirilmesi Allah'ın ilminde sonradan ortaya çıkan bir değişiklik anlamına gelmez. Çünkü Allah ezeli ilmiyle hangi hükmün ne kadar süre yürürlükte kalacağını önceden bilmektedir.¹³

Mâtürîdî'nin nesh teorisinin bazı yönleri eleştiriye açıktır. Öncelikle onun Bakara 2/106 ayetini doğrudan Kur'an ayetlerinin birbirini neshetmesi şeklinde yorumlaması zorunlu görünmemektedir. Çünkü ayette geçen "âyet" kelimesi Kur'an'ın başka yerlerinde mucize, delil, işaret veya önceki peygamberlere verilen vahiy anlamlarında da kullanılmaktadır. Nitekim Ebû Müslim el-İsfahânî, ayette söz konusu edilen neshin önceki şeriatların kaldırılması anlamında olduğunu savunmuş ve Kur'an içerisinde ayetin ayeti neshettiği görüşünü kabul etmemiştir.¹⁴

Mâtürîdî'nin neshi kabul ettiği diğer örneklerden biri kıblenin Beytülmakdis'ten Kâbe'ye çevrilmesi olayıdır. Ona göre bu olay neshin en açık örneklerinden biridir. Çünkü önceki uygulama tamamen kaldırılmış ve yerine yeni bir hüküm getirilmiştir.¹⁵ Ancak burada da farklı bir değerlendirme yapmak mümkündür. Bazı çağdaş araştırmacılar kible değişikliğinin bir hükmün iptal edilmesinden ziyade belirli bir döneme özgü uygulamanın sona ermesi şeklinde anlaşılabileceğini söylemektedirler. Buna göre ilk kible uygulaması geçici bir eğitim sürecinin parçası olup daha baştan nihaî hükmün Kâbe olduğu ilahî ilimde belirlenmiştir. Bu durumda ortada teknik anlamda bir nesh değil, süresi önceden belirlenmiş bir uygulamanın sona ermesi söz konusu olmaktadır.

Mâtürîdî'nin nesh kapsamında değerlendirmeye meylettiği örneklerden biri de vasiyet ayetidir. Bakara sûresinin 180. ayetinde anne-baba ve yakın akrabalar lehine vasiyet emredilirken, daha sonra Nisâ sûresinde ayrıntılı miras hükümlerinin gelmesi üzerine birçok müfessir bu ayetin mensuh olduğunu ileri sürmüştür. Mâtürîdî de bu görüşe yakın durmaktadır.¹⁶ Ancak bu örnek de neshin zorunlu olarak kabul edilmesini gerektirmemektedir. Çünkü bazı fakih ve müfessirler vasiyet ayetinin mirasçı olmayan akrabalar hakkında geçerliliğini sürdürdüğünü savunmuşlardır.¹⁷ Böyle bir yorum benimsendiğinde ayetler arasında bir çelişki bulunmamakta ve nesh iddiasına ihtiyaç kalmamaktadır.

Benzer şekilde dul kadınların bekleme süresiyle ilgili Bakara 2/240 ve 2/234 ayetleri arasındaki ilişki de klasik kaynaklarda çoğu zaman nesh örneği olarak değerlendirilmiştir. Mâtürîdî de bu yoruma yakın görünmektedir.¹⁸ Ancak burada da ayetlerin farklı durumları düzenlediği kabul edildiğinde nesh iddiası ortadan kalkabilmektedir. Nitekim sonraki dönem usûl âlimlerinin bir kısmı, ilk dönemlerde mensuh sayılan birçok ayetin gerçekte farklı şartları düzenlediğini ve bu sebeple nesh kapsamında değerlendirilmemesi gerektiğini belirtmiştir.

3. MÂTÜRÎDÎ'NİN NESH ALANINI DARALTMASI

Mâtürîdî'nin nesh anlayışını klasik tefsir geleneği içerisinde önemli kılan hususlardan biri, neshi teorik olarak kabul etmesine rağmen uygulama alanını oldukça sınırlı tutmasıdır.

¹³ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 1/199-203.

¹⁴ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 3/247-250; Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*, 1/311-313.

¹⁵ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 1/257-271.

¹⁶ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 1/330-334.

¹⁷ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1989), 1/295-298.

¹⁸ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 2/128-129. Ayrıca bk. Ebû Abdillâh el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2006), 4/203-206.

Esasında *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* incelendiğinde, onun birçok müfessirin mensuh kabul ettiği ayetlerde nesh yorumuna başvurmadağı, öncelikle ayetler arasındaki ilişkiyi uzlaştırmaya çalıştığı görülmektedir. Bu yönüyle Mâtürîdî, erken dönem nâsih-mensûh literatüründe yaygın olan ve ayetler arasındaki görünür farklılıkları doğrudan nesh olarak değerlendiren anlayıştan ayrılmaktadır.

Mâtürîdî'ye göre iki ayet arasında görünürde bir farklılık bulunması, hemen birinin diğerini neshettiği sonucuna götürmemelidir. Öncelikle ayetlerin bağlamları, hitap ettikleri kişiler, düzenledikleri durumlar ve amaçları dikkate alınmalıdır. Eğer ayetler arasında uzlaştırma imkânı varsa nesh yorumuna başvurmak doğru değildir. Çünkü nesh, ancak iki hükmün aynı anda uygulanmasının imkânsız olduğu durumlarda söz konusu olabilir. Bu yaklaşım, Mâtürîdî'nin Kur'ân'ın kendi içinde tutarlı ve bütüncül bir metin olduğu yönündeki temel anlayışının da bir yansımasıdır.¹⁹ Bu noktada Mâtürîdî'nin sıkça başvurduğu yöntemlerden biri tahsis yorumudur. Bilindiği gibi tahsis, genel bir hükmün belirli kişi veya durumlarla sınırlandırılması anlamına gelir.

Mâtürîdî'nin nesh alanını daraltan yaklaşımının en önemli sonuçlarından biri, mensuh kabul edilen ayetlerin sayısını ciddi biçimde azaltmasıdır. Nitekim erken dönem nâsih-mensûh literatüründe yüzü aşkın ayetin mensuh olduğu ileri sürülürken, sonraki dönemlerde bu sayı giderek düşmüş, bazı âlimler tarafından ondan daha az sayıda ayetin mensuh olduğu savunulmuştur. Mâtürîdî bu gelişim çizgisinin önemli temsilcilerinden biridir. Onun tefsirinde birçok ayet hakkında farklı görüşler aktarılmasına rağmen nesh yorumuna ihtiyatla yaklaşıldığı görülmektedir.²⁰

3.1. Mâtürîdî'ye Göre İçki Yasağının Tedricîliği ve Nesh Meselesi

Kur'ân'da içki yasağı genellikle dört aşamada gerçekleşen bir süreç olarak ele alınmaktadır. İlk aşamada içkinin tamamen yasaklanmadığı, ancak ondan elde edilen faydalara işaret edildiği görülmektedir.²¹ Daha sonra içki ve kumarın zararlarının faydalarından daha büyük olduğu bildirilmiş,²² ardından sarhoş halde namaza yaklaşılması yasaklanmış²³ ve nihayet içki kesin olarak haram kılınmıştır.²⁴

Klasik nâsih-mensûh literatüründe içkiyle ilgili önceki ayetlerin sonraki ayetlerle neshedildiği yaygın biçimde kabul edilmiştir. Özellikle Mâide sûresindeki kesin yasaklama hükmünün önceki aşamaları yürürlükten kaldırdığı ileri sürülmüştür. Mâtürîdî ise bu süreci hükümlerin çatışması konusundan ziyade tedricî teşrî bağlamında değerlendirmekte ve ilahî hikmeti ön plana çıkarmaktadır. Bu yaklaşım, onun neshi kabul etmekle birlikte hükümlerin tarihsel gelişim sürecini dikkate alan genel tefsir metoduyla uyumludur.²⁵

¹⁹ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 1/199-203.

²⁰ Mekki b. Ebû Tâlib, *el-Îzâh li-nâsihi'l-Kur'ân ve mensûhihi*, 41-60; Suyûtî, *el-Îtkân*, 2/700-705.

²¹ en-Nahl 16/67.

²² el-Bakara 2/219.

²³ en-Nisâ 4/43.

²⁴ el-Mâide 5/90-91.

²⁵ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 5/323-329. Ayrıca bk. Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 8/286-295; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 8/156-166.

Öte yandan çağdaş araştırmalar açısından bakıldığında, içki ayetleri arasındaki ilişkinin mutlaka nesh kavramıyla açıklanmasının zorunlu olmadığı da söylenebilir. Zira Bakara 2/219 ayeti içkiyi mubah kılan bir hüküm getirmemekte, sadece zararının faydasından büyük olduğunu bildirmektedir. Nisâ 4/43 ayeti ise belirli bir durumda içki kullanımını yasaklamaktadır. Bu nedenle bazı araştırmacılar, burada birbirini yürürlükten kaldıran hükümlerden ziyade nihai yasağa doğru ilerleyen aşamalı bir eğitim sürecinin söz konusu olduğunu belirtmektedirler. Bu yorum, Mâtürîdî'nin ilahî hikmet ve tedricîlik vurgusuyla da büyük ölçüde uyumludur.

SONUÇ

Bu çalışma Mâtürîdî'nin teorik düzeyde Kur'an'da neshin varlığını kabul ettiğini açık biçimde göstermektedir. Özellikle Bakara sûresinin 106. ayetinin tefsirinde onun neshi ilke olarak benimsediği ve ilahî hükümlerin belirli bir hikmete bağlı olarak değişebileceğini savunduğu görülmektedir. Ancak Mâtürîdî'nin nesh anlayışı, erken dönem nâsih-mensûh literatüründe görülen geniş kapsamlı nesh teorisinden önemli ölçüde ayrılmaktadır. O, neshi Allah'ın ilminde meydana gelen bir değişiklik olarak değil, başlangıçtan itibaren belirlenmiş ilahî hikmetin farklı zamanlarda farklı hükümler şeklinde tecelli etmesi olarak yorumlamaktadır.

Bununla birlikte Mâtürîdî'nin asıl dikkat çekici yönü, neshi teorik olarak kabul etmesine rağmen uygulama alanını oldukça daraltmış olmasıdır. *Te'vilâtü'l-Kur'an*'ın bütünü incelendiğinde onun ayetler arasında görülen her farklılığı nesh yoluyla açıklamaya yanaşmadığı görülmektedir. Aksine mümkün olduğu ölçüde tahsis, takyid, beyan ve farklı şartlara bağlı hüküm anlayışlarını tercih etmektedir.

Sonuç olarak Mâtürîdî, Kur'an'da neshin varlığını kabul eden müfessirler arasında yer almakla birlikte geliştirdiği yorum yöntemiyle klasik nesh teorisinin sınırlandırılmasına önemli katkılar sağlamıştır. Onun tefsirinde görülen uzlaştırıcı yaklaşım, günümüzde Kur'an'da ayetin ayeti neshettiği görüşüne yöneltilen eleştirilerin anlaşılmasında ve yeniden değerlendirilmesinde önemli bir imkân sunmaktadır. Bu açıdan Mâtürîdî'nin nesh anlayışı yalnızca tarihî bir görüş olarak değil, çağdaş Kur'an araştırmalarına ışık tutabilecek metodolojik bir yaklaşım olarak da değerlendirilmelidir. Özellikle Kur'an'ın iç bütünlüğünü esas alan modern çalışmalar açısından bakıldığında Mâtürîdî'nin ulaştığı sonuçlardan ziyade takip ettiği yöntem daha kalıcı ve daha değerli görünmektedir.

KAYNAKÇA

Âmidî, Seyfeddîn. *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*. Riyad: Dâru's-Sumey'î, 2003.

Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1989.

Bâkılânî, Ebû Bekr Muhammed b. Tayyib. *et-Takrîb ve'l-irşâd*. thk. Abdülhamîd b. Ali Ebû Züneyd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1998.

İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyn Ahmed. *Mu'cemü mekâyisi'l-luğê*. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. Kahire: Dâru'l-Fikr, 1979.

- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l- 'Arab*. Beyrut: Dâru Sâdır, ts.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh. *el-Câmi ' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2006.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Te 'vilâtü'l-Kur'ân*. thk. Ahmet Vanlıoğlu vd. İstanbul: Mizan Yayınevi, 2005-2010.
- Mekkî b. Ebû Tâlib. *el-Îzâh li-nâsihi'l-Kur'ân ve mensûhihi*. Riyad: Dâru'l-Müslim, 1997.
- Râzî, Fahrreddîn. *Mefâtihu'l-gayb*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1420.
- Suyûtî, Celâlüddîn. *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim. Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyye, 1974.
- Şâfiî, Muhammed b. İdrîs. *er-Risâle*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. Kahire: Mektebetü'l-Halebî, 1940.
- Şâtıbî, Ebû İshak. *el-Muvâfakât*. Kahire: Dâru İbn Affân, 1997.
- Taberî, Muhammad b. Cerîr. *Câmi 'u'l-beyân*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. Kahire: Dâru Hicr, 2001.
- Zehebî, Muhammed Hüseyin. *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*. Kahire: Mektebetü Vehbe, 2000.
- Zemahşerî, Cârullah Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf 'an hakâiki ğavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvil fî vücûhi't-te 'vil*. Riyâd: Mektebetü'l-Abikan, 1998.
- Zerkeşî, Bedrüddîn Muhammed. *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim. Kahire: Dâru't-Türâs, 3. Basım, 1984.

CİN VE ŞEYTANLARIN MAHİYETİNE DAİR MODERN YORUMLARIN ELEŞTİRİSİ: MÂTÜRÎDÎ'NİN NASS-AKIL MERKEZLİ YAKLAŞIMI

Doç. Dr. Mustafa TUNÇER

Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

mustafatuncer061@hotmail.com – Orcid Id: 0000-0003-1415-6682

ÖZET

Bu bildiri, modern dönemde cin ve şeytanların ontolojik mahiyetine ilişkin ortaya konan indirgemeci yorumları, Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin *Te'vilâtü'l-Kur'ân* adlı eserindeki yaklaşımı çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. İslâm düşünce geleneğinde cinler, büyük ölçüde insanlar ve meleklerden farklı, hakiki ve müstakil varlıklar olarak kabul edilmişken; modern dönemde pozitivist ve materyalist yaklaşımların etkisiyle bu varlıkların sembolik veya sosyolojik yorumlara tâbi tutulduğu görülmektedir. Özellikle cinlerin “tanınmamış mahir ustalar”, “yabancı topluluklar” veya belirli insan grupları şeklinde açıklanması, Kur'ân'ın metafizik boyutunu daraltan yeni yorum biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Bu durum, Kur'ân'ın gayb anlayışı ile nassın literal anlamı arasında metodolojik bir problem doğurmaktadır. Çalışmanın temel problemi, çağdaş indirgemeci yorumların Kur'ân'ın cinlere ilişkin açık nasslarını hangi ölçüde dönüştürdüğü ve bu yorumların klasik tefsir metodolojisi açısından ne derece tutarlı olduğudur. Bu bağlamda bildirinin amacı, Mâtürîdî'nin nass-akıl dengesi üzerine kurulu yaklaşımını merkeze alarak cinlerin ontolojik gerçekliğini temellendiren metodolojik çerçeveyi ortaya koymaktır. Araştırmada nitel yöntem esas alınmış; klasik tefsir metinleri bağlamında metin çözümleme ve karşılaştırmalı yorum yöntemi kullanılmıştır. Özellikle Mâtürîdî'nin *Te'vilâtü'l-Kur'ân* adlı eserinde cinlere dair yaptığı açıklamalar incelenmiş; ilgili ayetler bağlamında onun ontolojik, epistemolojik ve dilsel delillendirme biçimleri değerlendirilmiştir. Bunun yanında modern dönemde cinleri insanlaştıran yorumlar eleştirel bir yaklaşımla analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda Mâtürîdî'nin cinleri insanlar ve meleklerden farklı ontolojik bir kategori olarak değerlendirdiği; onların görünmezlik, semaya yükselme, sürat ve ağır işleri yerine getirme gibi insanüstü özelliklerini literal zeminde yorumladığı tespit edilmiştir. Ayrıca Hz. Süleyman kıssası üzerinden cinlerin gaybı bilmediklerini ancak insanlardan farklı bir algı boyutuna sahip olduklarını ortaya koyduğu görülmüştür. Mâtürîdî'nin metodolojisinin, Kur'ân'ın metafizik boyutunu koruyan ve modern indirgemeci yorumlara karşı güçlü bir hermenötik çerçeve sunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Cin, Şeytan, Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*.

GİRİŞ

Cin ve şeytanların mahiyeti meselesi, İslâm düşünce tarihinde bir tartışma konusu olmasının yanı sıra vahyin gayb anlayışı, insan-varlık ilişkisi ve Kur'ân'ın ontolojik

tasavvuruyla doğrudan bağlantılı temel meselelerden biri olmuştur. Klasik dönem müfessirlerinin büyük çoğunluğu cinlerin diğer varlıklardan farklı olarak hakiki ve müstakil varlıklar olduğunu kabul ederken, modern dönemde pozitivist ve materyalist düşüncenin etkisiyle bu varlıkların sembolik veya sosyolojik yorumlara tâbi tutulduğu görülmektedir. Bu bağlamda bazı çağdaş yaklaşımlar cinleri “tanınmamış mahir ustalar”, “yabancı topluluklar”, “vahşi kabileler”, “inkârcı topluluklar” veya belirli etnik gruplar şeklinde yorumlayarak Kur’ân’ın metafizik boyutunu dünyevî ve beşerî bir zemine indirgemeye çalışmıştır.¹

Söz konusu yorumların temel problemi, Kur’ân’ın açık nasslarını zorlayıcı mecazî tevellere tâbi tutmaları ve gayb alanını bütünüyle maddî gerçeklik çerçevesinde açıklama çabasıdır. Özellikle cinlerin semaya yükselerek haber çalmaya çalışmaları, Hz. Süleyman’ın emrine verilmesi, Hz. Peygamber’in tebliğine muhatap olmaları ve insanlar tarafından görülememeleri gibi hususlar, klasik tefsir geleneğinde onların ontolojik gerçekliğinin delilleri olarak değerlendirilmiştir. Buna karşılık modern indirgemeci yorumlar, söz konusu ayetlerin metafizik boyutunu büyük ölçüde sembolik açıklamalara dönüştürmektedir.

Bu bağlamda Mâtürîdî’nin yaklaşımı dikkat çekici bir metodolojik önem taşımaktadır. Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân* adlı eserinde cinleri ne tamamen sembolik bir anlatım olarak görmekte ne de onları insan topluluklarına indirgemektedir. Aksine o, nassın zahirini esas alan; fakat bunu aklî delillerle destekleyen dengeli bir yöntem izlemektedir. Ona göre cinler; insanlar ve meleklerden farklı yaratılış özelliklerine sahip, akıl ve irade sahibi, mükellef ve hakiki varlıklardır.²

Bu bildirinin temel amacı, günümüzde cin ve şeytanların ontolojik yapısına ilişkin ortaya konan indirgemeci yorumları, Mâtürîdî’nin nass-akıl merkezli yaklaşımı çerçevesinde değerlendirmek ve onun geliştirdiği ontolojik savunuyu ortaya koymaktır. Bu bağlamda çalışmada özellikle cinlerin ayrı bir varlık türü oluşu, insanlardan farklı fiziksel ve epistemolojik özellikleri, Hz. Süleyman kıssası bağlamındaki “teshîr” olgusu ve Kur’ân’daki “cin-ins” ayrımının anlamı üzerinde durulacaktır. Böylece Mâtürîdî’nin yaklaşımının yalnızca

¹ Muhammed Esed, *Kur’ân Mesajı Meal-Tefsir*, çev: Cahit Koytak – Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 2002), 253-254 112. dipnot, 660, 76. dipnot, 1196, 1. dipnot. Hindistanlı âlim Seyyid Ahmed Han’ın da benzer yaklaşımları söz konusudur. O, Kur’ân’da cin kelimesinin beş yerde “cânn”la aynı anlama geldiğini ve bunların şer, hastalık ve diğer olumsuzlukların projeksiyonları olduğunu, diğer ayetlerdeki ifadelerde ise Kur’ân bu terimi, çöllerde, tepelerde ve ormanlarda yaşayan yabancı insanlar için kullandığını belirtir. Aziz Ahmed, *Hindistan ve Pakistan’da Modernizm ve İslâm*, çev. Ahmed Küskün (İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1990), 59. Ayrıca bk. Said Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri* (İstanbul: Esra Yayınları, 1997), 238; Mevlana Muhammed Ali, *Kur’ân-ı Kerim /Arapça Metinli Türkçe Tercüme ve Tefsir*, çev. Ender Gürol (İstanbul: H Yayınları, 2008), 290-291, dipnot: 128a. Şaban Ali Düzgün de “Bizim kanaatimiz de sûrede (Cin suresinde) anılan cin teriminin, ya yabancı ya da o anda orada bulunmayan yani henüz gayb durumunda olan insanları kastettiği yönündedir.” şeklindeki ifadesiyle cinleri kendi ontolojik varlıklarından uzak bir formda düşündüğü anlaşılmaktadır. Benzer şekilde O, “Allah, kıyamet günü herkesi bir araya toplayıp diyecek ki: “Ey cinler topluluğu (ma’sere’l-cinni) siz dünyada birçok insanı yoldan çıkardınız ve peşinizden sürüklediniz.” (el-En’âm 6/128) ayetinde kastedilenin peygamberlerin mesajına kulak tıkayan inkârcı topluluklar olduğunu iddia etmektedir. bk. Şaban Ali Düzgün, Dinsel ve Mitolojik Yönleriyle Cin ve Şeytan Algımız”, *Kelam Araştırmaları Dergisi* 10/2 (2012), 17, 20. Benzer görüşler için bk. Saadeddin Merdin, *Geleneksel İslam İnancında Metodolojik Unsurların Kritiği: Cinlerle İlgili İnançlar Bağlamında Bir İnceleme*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi SBE (Çanakkale: Doktora Tezi, 2019), 243-254.

² Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Ma’sûm Vanlıoğlu – Bekir Topaloğlu (İstanbul: Dâru’l-Mîzân, 2009), 14/155.

klasik döneme ait metafizik bir açıklama değil, aynı zamanda modern dönemde ortaya çıkan ontolojik çözümlere karşı güçlü bir tefsir metodolojisi sunduğu gösterilmeye çalışılacaktır.

1. MÂTÜRÎDÎ'YE GÖRE CİNLERİN ONTOLOJİK VARLIĞI VE AYRI BİR TÜR OLUŞU

İmam Mâtürîdî, cinlerin mahiyetini açıklarken öncelikle Kur'ân'ın varlık tasavvurunu esas almakta ve cinleri insanlar ile meleklerden farklı müstakil bir ontolojik kategori olarak değerlendirmektedir. Ona göre Kur'ân'da cin ve insanın birlikte fakat ayrı kategoriler halinde zikredilmesi, bu iki grubun yalnızca işlevsel değil ontolojik bakımdan da birbirinden farklı olduğunu göstermektedir. Özellikle “*Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım*”³ ayeti, yaratılış gayesinde ortaklık bulunduğunu; ancak yaratılış cevheri ve varlık yapısında farklılık olduğunu ortaya koymaktadır.⁴

Mâtürîdî'ye göre Kur'ân'ın “ey cin ve ins topluluğu” şeklindeki ikili hitabı, gerçek bir ontolojik ayrımı ifade etmektedir. Şayet cin kavramı yalnızca belirli insan topluluklarını ifade etseydi, ayetlerde geçen “cin ve insan” ayrımı anlamsız bir tekrar haline dönüşürdü. Mâtürîdî, Kur'ân'da gereksiz tekrarın bulunmayacağını belirterek bu ikili kullanımın iki ayrı türün varlığına delil teşkil ettiğini savunur.⁵ Böylece o, cinleri insan topluluklarına indirgemeye çalışan yorumların hem dilsel hem de ontolojik açıdan problemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Mâtürîdî'nin yaklaşımında cinlerin ontolojik farklılığını⁶ gösteren önemli hususlardan biri de onların yaratılış cevheridir. İnsanların topraktan yaratıldığı belirtilirken cinlerin “nâr” veya “nâr-ı semûm”dan yaratıldığının ifade edilmesi, iki tür arasındaki yapısal farklılığı göstermektedir.⁷ Müfessire göre yaratılış maddesindeki bu farklılık, onların fiziksel özelliklerine ve hareket kabiliyetlerine de yansımaktadır. Bu yüzden cinler, insan duyularıyla her zaman algılanamayan ancak Allah'ın dilemesi halinde görünür hale gelebilen varlıklardır.

Bu çerçevede Mâtürîdî, cinlerin görünmez oluşunu mecazî bir “tanınmama” hali şeklinde yorumlayan yaklaşımları kabul etmez. Ona göre görünmezlik, cinlerin ontolojik yapısına ait hakiki bir özelliktir. Çünkü Kur'ân'da cinlerin gizli ve görünmeyen varlıklar oluşu, onların isimlendirilmesinin temel sebeplerinden biri olarak sunulmaktadır. Eğer burada kastedilen yalnızca “yabancı insanlar” olsaydı, cinlerin görünmezlik özelliğine yapılan vurgu anlamsız hale gelirdi.⁸ Dolayısıyla Mâtürîdî, cinlerin duyular ötesi boyutunu inkâr eden yorumların Kur'ân'ın zahirine aykırı olduğunu düşünmektedir.

Mâtürîdî'nin ontolojik yaklaşımında dikkat çeken bir diğer husus, varlık alanındaki çeşitliliğin ilahî kudretin göstergesi olarak değerlendirilmesidir. Ona göre Allah yalnızca insan

³ ez-Zâriyât 51/56.

⁴ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 14/155.

⁵ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 14/272-273.

⁶ Cinlerin ontolojik varlığı konusunda müfessirlerin çoğunluğu olumlu kanaat bildirir ve dünya âleminde varlıklarından ve mevcut özelliklerinden söz ederler. Bk. Carullah Muhammed b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki ğavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fi vucûhi't-te'vil* (Riyâd: Mektebetü'l-Abikan, 1998), 6/222-225; Ebû'l-Fidâ İsmail İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm* (Kâhire: Müessesetü Kurtuba, 2000), 15/148-152; Fahreddin er-Razî, *Mefâtîhu'l-gayb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981), 30/149-153; Ebû Abdillâh Muhammed. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2006), 21/272-287.

⁷ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 16/174.

⁸ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 16/153-154.

ve meleklerden ibaret tek boyutlu bir âlem yaratmamış; farklı tabiatlara sahip çok çeşitli varlık türleri meydana getirmiştir. Cinler de bu çok katmanlı ontolojik düzenin bir parçasıdır.⁹ Bu anlayış, Kur’ân’ın gayb alanına ilişkin tasvirlerini literal zeminde korurken aynı zamanda akli bir çerçeveye de oturtmaktadır.

Sonuç olarak Mâtürîdî açısından cinlerin hakiki varlıklar olduğunu kabul etmek, Kur’ân’ın dil yapısı, ontolojik düzeni ve ilahî kudret anlayışıyla uyumlu bir zorunluluktur. Bu nedenle o, cinleri “mahir ustalar”, “yabancı topluluklar” veya “etnik gruplar” şeklinde açıklayan yorumları, nassın açık anlamını zorlayan ve Kur’ân’ın metafizik boyutunu daraltan indirgemeci yaklaşımlar olarak değerlendirmektedir.

2. CİNLERİN İNSANLARDAN FARKLI FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ VE MEKÂNSAL KABİLİYETLERİ

Mâtürîdî, cinlerin ontolojik gerçekliğini ortaya koyarken onların insanlar gibi sıradan biyolojik varlıklar olmadığını, aksine farklı fiziksel özelliklere ve mekânsal kabiliyetlere sahip bulunduğunu özellikle vurgulamaktadır. Mâtürîdî’ye göre Kur’ân’da cinlere nispet edilen birtakım fiiller, onların insanüstü hareket yeteneğine sahip olduklarını açık biçimde göstermektedir. Bu sebeple cinleri “yabancı insanlar”, “usta topluluklar”, “inkarcı gruplar” veya “sıradan kabileler” şeklinde yorumlamak, ayetlerde anlatılan olağanüstü özellikleri açıklamada yetersiz kalmaktadır.

Mâtürîdî’nin bu konuda üzerinde durduğu temel meselelerden biri, cinlerin semaya yükselerek meleklerin konuşmalarını dinlemeye çalışmalarıdır. Kur’ân’da cinlerin göğe yükselip gaybî haberleri işitmeye teşebbüs ettikleri fakat “şihab” adı verilen alev toplarıyla engellendikleri bildirilmektedir.¹⁰ Mâtürîdî’ye göre bu ayetler cinlerin insanlardan farklı bir yaratılış yapısına sahip olduğunun açık delilidir. Çünkü hiçbir insan topluluğunun fiziksel olarak semaya yükselmesi ve melekût âlemine yaklaşması mümkün değildir.¹¹

Mâtürîdî burada özellikle modern dönemde ortaya çıkan indirgemeci yorumlara karşı güçlü bir eleştiri geliştirmektedir. Zira cinleri “gizli haber toplayan insanlar” veya “uzak topluluklar” şeklinde yorumlamak, ayetlerde geçen semaya yükselme ve şihablarla taşlanma tasvirlerini mecazî anlamlara zorlamayı gerektirmektedir. Oysa Mâtürîdî’ye göre ayetlerin zahiri, cinlerin ontolojik olarak insanlardan farklı bir hareket alanına sahip olduklarını göstermektedir. Bu açıdan söz konusu hadiseler, metaforik değil hakiki anlamda anlaşılmalıdır.¹²

Cinlerin insanlardan farklı fiziksel kabiliyetlere sahip olduğunu gösteren bir diğer önemli husus ise onların sürat ve güç bakımından olağanüstü özellikler taşımasıdır. Özellikle Hz. Süleyman kıssasında cinlerin ağır yapılar inşa etmeleri, büyük kazanlar yapmaları ve uzak mesafeler arasında kısa sürede hareket etmeleri, onların biyolojik yapılarının insanlardan farklı olduğunu ortaya koymaktadır.¹³ Mâtürîdî’ye göre Kur’ân’ın bu işleri harikulade bir bağlam

⁹ Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, 16/174.

¹⁰ el-Cin 72/8-9; es-Sâffât 37/6-10.

¹¹ Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, 16/153-154.

¹² Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, 16/154.

¹³ Sebe 34/12-13.

içinde zikretmesi, cinlerin sıradan işçiler veya mahir ustalar olmadığını göstermektedir. Çünkü bir hükümdarın insan ustaları çalıştırması olağan bir durumdur lakin Kur’ân’ın bunu mucizevî bir bağlam içinde sunması, burada insanüstü bir varlık türünün söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁴

Benzer şekilde Kur’ân’da cinlerin denizlere dalarak çeşitli işler yapmaları ve zor görevleri yerine getirmeleri de onların fiziksel kapasitesinin insanlarinkinden farklı olduğunu göstermektedir. Mâtürîdî, bu hususu Allah’ın varlıklar arasında yarattığı tabiat farklılığının bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Ona göre her varlık türü kendi yaratılışına uygun özelliklerle donatılmıştır. İnsan için imkânsız görünen bazı fiillerin cinler açısından mümkün olması, onların ayrı bir ontolojik düzleme ait olduklarını göstermektedir.¹⁵ Dolayısıyla Mâtürîdî açısından cinlere nispet edilen semaya yükselme, sürat, ağır işleri gerçekleştirme ve olağanüstü hareket kabiliyeti gibi özellikler, onların hakiki ve müstakil varlıklar olduğunun delilleridir. Bu nedenle cinleri sıradan insan topluluklarına indirgemeye çalışan açıklamalar, Kur’ân’ın açık tasvirlerini mecaz lehine zorlamakta ve ayetlerin metafizik boyutunu ortadan kaldırmaktadır.

3. HZ. SÜLEYMAN KISSASI VE CİNLERİN EPİSTEMOLOJİK SINIRLARI

Mâtürîdî’nin cinlerin ontolojik gerçekliğini ortaya koyarken en güçlü delillerden biri olarak değerlendirdiği hususlardan biri de Hz. Süleyman kıssasıdır. Özellikle Sebe sûresinde anlatılan Hz. Süleyman’ın vefatı hadisesi, cinlerin hem gayb bilgisinden mahrum olduklarını hem de insanlardan farklı bir algı boyutuna sahip bulunduklarını göstermektedir. Mâtürîdî’ye göre bu kıssa, cinleri “mahir ustalar” veya “akıllı insan toplulukları” şeklinde yorumlayan yaklaşımları geçersiz kılan en önemli delillerden biridir.

Kur’ân’da anlatıldığına göre Hz. Süleyman esasına dayanmış halde vefat etmiş; cinler ise onun öldüğünü fark etmeksizin çalışmaya devam etmişlerdir. Nihayet esasını bir ağaç kurdunun kemirmesi sonucu yere düşünce onun öldüğü anlaşılmıştır.¹⁶ Mâtürîdî’ye göre bu ayet, cinlerin gayb bilmediklerini ortaya koyan açık bir delildir. Çünkü eğer onlar gayb bilgisine sahip olsalardı, Hz. Süleyman’ın ölümünü hemen fark ederlerdi.¹⁷

Mâtürîdî burada meseleye sadece gayb bilgisi açısından yaklaşmaz; aynı zamanda cinlerin algı dünyasının insanlardan farklı olduğuna da dikkat çeker. Ona göre eğer bu varlıklar gerçekten “usta insanlar” olsaydı, yanlarında duran bir hükümdarın nefes almadığını, hareketsiz kaldığını veya cesedindeki değişimleri kısa sürede fark etmeleri gerekirdi. Ancak onların bunu uzun süre anlayamamaları, duysal algılarının insanlarinkiyle aynı olmadığını göstermektedir.¹⁸ Böylece Mâtürîdî, kıssayı yalnızca epistemolojik değil ontolojik bir delil olarak da değerlendirmektedir.

Bu kapsamda Mâtürîdî’nin “teshîr” kavramına yüklediği anlam da önemlidir. Ona göre cinlerin Hz. Süleyman’ın emrine verilmesi sıradan bir işçi-işveren ilişkisi değil, doğrudan ilahî bir mucizedir. Çünkü normal şartlarda gizli ve isyankâr bir tabiata sahip olan bu varlıkların bir

¹⁴ Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, 9/311.

¹⁵ Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, 9/311.

¹⁶ Sebe 34/14.

¹⁷ Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, 16/165.

¹⁸ Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, 11/413; 16/165.

peygamberin emrine boyun eğdirilmesi, Allah'ın ona verdiği olağanüstü bir lütuftur.¹⁹ Eğer burada söz konusu olanlar yalnızca insan ustalar olsaydı, bu durum peygamberlik mucizesi sayılmazdı.

Mâtürîdî'ye göre Hz. Süleyman kıssasında anlatılan olaylar, cinlerin hem fiziksel güç bakımından insanlardan farklı olduklarını hem de gayb bilgisi konusunda sınırlı bir yapıya sahip bulunduklarını göstermektedir. Bu nedenle cinlerin ontolojik varlığını reddederek onları sıradan insan topluluklarına indirgemek, kıssanın temel mesajını ortadan kaldırmaktadır. Zira Kur'an burada tarihsel bir olaydan söz etmenin yanı sıra gayb alanına ilişkin yanlış inançları da düzeltmekte ve Allah'ın mutlak kudretini göstermektedir.

4. CİNLERİN MÜKELLEF VARLIKLAR OLUŞU VE PEYGAMBERLERE MUHATAP KILINMALARI

Mâtürîdî, cinlerin ontolojik gerçekliğini temellendirirken onların fiziksel özelliklerinin yanında dinî sorumluluk taşıyan mükellef varlıklar oluşuna da dikkat çekmektedir. Mâtürîdî'ye göre Kur'an'da cinlerin vahye muhatap olmaları, iman ve küfürle sorumlu tutulmaları ve kendi toplumlarına dönerek tebliğ faaliyetinde bulunmaları, onların sembolik değil hakiki varlıklar olduğunun açık delillerindendir.

Kur'an'da bir grup cinin Hz. Peygamber'in Kur'an tilavetini dinlediği, bundan etkilenerek iman ettiği ve kendi kavimlerine dönüp onları uyardığı bildirilmektedir.²⁰ Mâtürîdî'ye göre bu ayetler, cinlerin akıl ve irade sahibi olduklarını açık biçimde göstermektedir. Çünkü vahyi dinlemek, onu anlamak, üzerinde düşünmek ve ardından kendi toplumuna tebliğ etmek ancak bilinçli ve sorumluluk sahibi varlıkların gerçekleştirebileceği fiillerdir.²¹

Mâtürîdî, burada özellikle cinleri belirli insan topluluklarına indirgemeye çalışan yorumların ciddi metodolojik problemler taşıdığını düşünmektedir. Zira Kur'an'da cinlerin insanlar dışında ayrı bir topluluk olarak zikredilmesi, onların müstakil bir ümmet olduklarını göstermektedir. Eğer "cin" kelimesi sadece gizli faaliyet gösteren insan topluluklarını ifade etseydi, Kur'an'ın sürekli "cin ve ins" şeklindeki ikili hitabı anlamsız hale gelirdi.²² Bu nedenle Mâtürîdî, ayetlerdeki bu ikili hitabın hakiki bir ontolojik ayrımı ifade ettiğini savunmaktadır.

Mâtürîdî'ye göre cinlerin mükellef oluşu, onların ahlâkî ve dinî sorumluluk taşıyan bilinçli varlıklar olduğunu göstermektedir. Nitekim Kur'an'da cinler arasında müminlerin ve kâfirlerin bulunduğu açıkça ifade edilmektedir.²³ Bu durum, onların tıpkı insanlar gibi irade sahibi olduklarını ve tercihleri sebebiyle sorumluluk taşıdıklarını ortaya koymaktadır.²⁴

Ayrıca Mâtürîdî, cinlerin peygamberlere muhatap kılınmasını Kur'an'ın evrensel hitabının bir göstergesi olarak değerlendirmektedir. Ona göre Hz. Muhammed'in risaleti insanların yanı sıra cinlere de yöneliktir. Böylece vahyin kapsamı yalnızca görünen fiziksel

¹⁹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 9/311, 12/256-257.

²⁰ el-Ahkâf 46/29-32; el-Cin 72/1-2.

²¹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 16/167.

²² Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 14/271-273.

²³ el-Cin 72/11-15

²⁴ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 16/169.

âlemle sınırlı kalmamakta; gayb âlemini de içine alan daha geniş bir ontolojik zemine oturmaktadır. Bu anlayış, Kur'ân'ın varlık tasavvurunun çok boyutlu yapısını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Mâtürîdî açısından cinlerin vahye muhatap olması, onların akıl ve irade sahibi müstakil varlıklar olduğunun önemli delillerinden biridir. Bu sebeple cinleri belirli insan gruplarıyla özdeşleştiren modern yorumlar, Kur'ân'ın hem hitap düzenini hem de sorumluluk anlayışını daraltan indirgemeci yaklaşımlar olarak değerlendirilmektedir.

5. MÂTÜRÎDÎ'NİN LAFZÎ HAKİKATİ KORUYAN TEFSİR METODOLOJİSİ

Mâtürîdî'nin cinlerin ontolojik gerçekliğini savunmasında belirleyici olan en önemli hususlardan biri, onun nass-akıl dengesine dayanan tefsir metodolojisidir. Mâtürîdî'ye göre Kur'ân'da geçen bir lafız, hakiki anlamda anlaşılabilir ve bu anlam aklen imkânsız bir durum içermiyorsa onu zorlayıcı mecazî yorumlara tâbi tutmak doğru değildir. Bu nedenle o, “cin” kavramını belirli insan toplulukları, yabancı kabileler veya mahir ustalar şeklinde yorumlayan yaklaşımları metodolojik açıdan problemli bulmaktadır.

Mâtürîdî'nin yaklaşımında lafzın zahiri, yorumun temel hareket noktasıdır. Ona göre Kur'ân'ın cinlere ilişkin kullandığı dil son derece açıktır. Cinlerin insanlar dışında ayrı bir topluluk olarak zikredilmesi, vahyi dinlemeleri, semaya yükselmeye çalışmaları ve Hz. Süleyman'ın emrine verilmesi gibi hususlar, onların hakiki varlıklar olduğunu göstermektedir. Bu açık anlamları zorlayıcı tevillerle insan topluluklarına indirgemek ise nassın anlam alanını daraltmaktadır.²⁵

Mâtürîdî'ye göre mecaza başvurabilmek için hakiki anlamın imkânsız olması gerekir. Oysa cinlerin varlığı aklen imkânsız değildir. Bilakis Allah'ın farklı varlık türleri yaratması, ilahî kudretin bir sonucudur. Bu sebeple cinleri yalnızca modern zihnin metafizik alana yönelik rahatsızlığını gidermek amacıyla sembolik yorumlara tâbi tutmak, Kur'ân'ın varlık anlayışını insan merkezli bir çerçeveye hapsetmektedir. Bu noktada Mâtürîdî'nin metodolojisi, hem literalizme hem de aşırı sembolizme karşı dengeli bir yapı ortaya koymaktadır. O, nassın zahirini korurken aynı zamanda akli da devre dışı bırakmamaktadır. Ancak aklın görevi, nassı iptal etmek değil; onu anlamlandırmak ve mümkünlüğünü ortaya koymaktır. Dolayısıyla Mâtürîdî açısından cinlerin hakiki varlıklar olduğunu kabul etmek, rivayetlere bağlı geleneksel bir tercihin yanı sıra Kur'ân'ın dil yapısı ve ontolojik sistemiyle uyumlu aklî bir sonuçtur.

Mâtürîdî ayrıca cinleri insanlaştıran yorumların Kur'ân'daki mucizevî boyutu ortadan kaldırdığı kanaatindedir. Özellikle Hz. Süleyman'ın cinleri çalıştırması ve Hz. Peygamber'in cinlere tebliğde bulunması gibi olaylar, Kur'ân'da olağanüstü hadiseler bağlamında anlatılmaktadır. Bunları sıradan insan ilişkilerine indirgemek, ayetlerin mucizevî içeriğini etkisiz hale getirmektedir.²⁶

Dolayısıyla Mâtürîdî'nin tefsir metodolojisi, cinlerin ontolojik gerçekliğini koruyan güçlü bir hermenötik çerçeve sunmaktadır. Onun yaklaşımında nassın açık anlamı korunmakta, akıl ise bu anlamın imkânını ve tutarlılığını destekleyen bir unsur olarak kullanılmaktadır. Bu

²⁵ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 16/153-154.

²⁶ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 12/256-259.

yönüyle Mâtürîdî'nin yaklaşımı, modern dönemde ortaya çıkan indirgemeci ve seküler yorumlara karşı önemli bir metodolojik alternatif niteliği taşımaktadır.

SONUÇ

Cin ve şeytanların mahiyeti meselesi, modern dönemde metafizik alanı maddî gerçeklik sınırları içinde açıklama eğiliminin etkisiyle yeniden yorumlanmış; bazı çağdaş yaklaşımlar bu varlıkları “mahir ustalar”, “yabancı topluluklar” veya belirli insan grupları şeklinde açıklamaya çalışmıştır. Ancak bu tür yorumlar, Kur’ân’ın açık nasslarını zorlayıcı mecazî tevillere tâbi tutmakta ve vahyin metafizik boyutunu büyük ölçüde sembolik bir zemine indirgemektedir. Mâtürîdî ise *Te’vîlâtü’l-Kur’ân* adlı eserinde cinlerin ontolojik gerçekliğini nass ve akıl dengesine dayanan bir yöntemle savunmaktadır. Ona göre cinler; insanlar ve meleklerden farklı yaratılış özelliklerine sahip, görünmezlik niteliği taşıyan, insanüstü fiziksel kabiliyetlere sahip bulunan, akıl ve irade sahibi mükellef varlıklardır. Kur’ân’daki “cin ve ins” ayrımı, onların ayrı bir tür olduğunu göstermekte; Hz. Süleyman kıssası ise hem fiziksel özelliklerini hem de gayb konusundaki epistemolojik sınırlarını ortaya koymaktadır.

Mâtürîdî'nin yaklaşımında dikkat çeken temel husus, Kur’ân’ın açık anlamını koruyan dengeli tefsir metodolojisi. O, bir lafzın hakiki anlamı mümkün olduğu sürece mecazî yorumlara başvurmaya doğru bulmamakta; metafizik alanı modern zihnin beklentilerine göre yeniden şekillendirmeye çalışmamaktadır. Bu sebeple cinleri insan topluluklarına indirgeyen yorumları, nassın anlam alanını daraltan ve Kur’ân’ın mucizevî boyutunu zayıflatan yaklaşımlar olarak değerlendirmektedir.

Sonuç olarak Mâtürîdî'nin cin anlayışı, yalnızca klasik döneme ait metafizik bir yaklaşım değil; aynı zamanda günümüzde ortaya çıkan ontolojik çözümlere karşı güçlü bir metodolojik savunudur. Onun nass-akıl dengesi üzerine kurulu yaklaşımı, Kur’ân’ın gayb anlayışını korurken aynı zamanda akli tutarlılığı da muhafaza etmekte; böylece modern indirgemeci yorumlara karşı sağlam bir tefsir paradigması sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmed, Aziz, *Hindistan ve Pakistan’da Modernizm ve İslâm*. çev. Ahmed Küskün. İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1990.
- Ali, Mevlana Muhammed. *Kur’ân-ı Kerim / Arapça Metinli Türkçe Tercüme ve Tefsir*. çev. Ender Gürol. İstanbul: H Yayınları, 2008.
- Esed, Muhammed. *Kur’ân Mesajı Meal-Tefsir*. çev. Cahit Koytak – Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 2002.
- Düzgün, Şaban Ali. “Dinsel ve Mitolojik Yönleriyle Cin ve Şeytan Algımız”. *Kelâm Araştırmaları Dergisi* 10/2 (2012), 11-30.
- İbn Kesir, Ebü’l-Fidâ İsmail. *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*. Kâhire: Müessesetü Kurtuba, 2000.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*. Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2006.

- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ma'sûm Vanlıoğlu – Bekir Topaloğlu. İstanbul: Dâru'l-Mîzân, 2009.
- Merdin, Saadeddin. *Geleneksel İslam İnancında Metodolojik Unsurların Kritiği: Cinlerle İlgili İnançlar Bağlamında Bir İnceleme*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi SBE. Çanakkale: Doktora Tezi, 2019.
- Razî, Fahreddin. *Mefâtîhu'l-gayb*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.
- Şimşek, Said. *Günümüz Tefsir Problemleri*. İstanbul: Esra Yayınları, 1997.
- Zemahşerî, Cârullah Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf 'an hakâiki ğavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl*. Riyâd: Mektebetü'l-Abikan, 1998.

İSLAM İKTİSADI METODOLOJİSİNDE METAFİZİK AKIL

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Oruç ÖNALAN

Karabük Üniversitesi

gokhanoruconalan@karabuk.edu.tr - 0000-0002-6290-414X

ÖZET

Bu bildiri, iktisadi bilgiyi yalnızca nicel verilere, fayda-maliyet hesaplarına ve pozitivist dogmalara indirgeyen modern iktisat metodolojisinin epistemolojik sınırlarını eleştirel bir yaklaşımla tahlil etmektedir. Araştırmanın temel problemi, ana akım iktisadın kurguladığı homo economicus modelinin insanı ontolojik bir yabancılaşmaya sürüklemesi ve iktisadi hakikati ilahi referanslardan kopararak ruhsuz bir mekanik rasyonaliteye hapsetmesidir. Bu pragmatist çıkmaza karşılık çalışmanın amacı; İslam iktisat düşüncesinin akıl, vahiy ve nefis terbiyesi (irfan) sacayağında yükselen usul felsefesini merkeze alarak, felah (kurtuluş) odaklı özgün bir paradigma inşasını temellendirmektir. Çalışmada yöntem olarak; bilginin kaynağını ve mahiyetini araştıran ontolojik çözümleme, nassların rehberliğinde şekillenen tümdengelimsel analiz ve toplumsal maslahatı gözetken istikrâî akıl yürütme kullanılmıştır. Gazzâlî, İbn Sînâ, Mâtürîdî, Fahreddin er-Râzî ve Hücûvî gibi klasik İslam mütefekkirlerinin epistemolojik yaklaşımları incelenerek, modern ampirizmin teorik açmazları deşifre edilmiştir. Elde edilen bulgular, iktisadi olaylar arasındaki sebep-sonuç bağlarının katı bir determinist zorunluluk değil, ilahi iradenin bir tecellisi (Âdetullah) olduğunu ortaya koymaktadır. Bilgi üretiminde aklın tek başına yetersiz kaldığı metafizik sahalarda, vahyin kılavuzluğu ve kalbi arındıran marifet şuuru devreye girmektedir. İnsani arzuların kusurluluğuna karşı Makâsîd'in esnek terazisiyle şekillenen bu irfani duruş, dışsal eylemler ile içsel niyetler arasındaki tutarlılığı sağlayarak, piyasa pratiklerini salt dünyevi bir haz arayışından ilahi rızaya endeksli bir kulluk eylemine dönüştürür. Sonuç olarak bu tebliğ, iktisat disiplinini ruhsuz bir tahmin bilimi olmaktan çıkarıp, insanı eşyanın tahakkümünden azat eden aşkın bir medeniyet tasavvuru olarak yeniden tanımlamaktadır. Pozitivist dogmaların aşıldığı bu özgün nizam; bilginin, maddenin ve mananın tevhid ekseninde bütünleştiği, insanlığı hakikatle kucaklayan ahlak temelli bir iktisat metodolojisi sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler : İslam İktisadı, İktisadi Düşünce, Epistemoloji, Metodoloji, Aksiyoloji

1. GİRİŞ

Ebu'l-Hasan el-Âmirî'ye göre insanlar, bilginin kaynağı konusunda duyuları öne çıkaranlar, sadece akli kabul edenler ve her ikisini de reddedenler gibi farklı gruplara ayrılırlar. Oysa duyularla algılanan unsurlar akılla, akli kavramlar ise duyularla tek başına kavranamaz; birinin varlığı diğerini gereksiz kılmaz. Bu nedenle el-Âmirî, hem akli mefhumların hem de duysal verilerin bilgi üretiminde gerçekliği olduğunu savunan yaklaşımın tek doğru yol olduğunu belirtir (El-Âmirî, 2013, s. 10). Bilginin bu bütünleşik yapısı, hakikati kavramada aklın ve duyuların ötesinde sistemli bir akıl yürütme disiplini beraberinde getirmektedir. Bütün öncülleri akla, deney ve gözlemlere dayanan kanıtlara aklî delil denir. Mantıkçılar bu delilleri kesinlik derecelerine göre bürhan, cedel, hatâbe ve safsata gibi farklı kategorilere ayırarak sınıflandırır. Mâtürîdî ve Mu'tezile gibi ekoller, Allah Teâlâ'nın (cc.) varlığı ve Peygamberliğin gerekliliği gibi temel inanç konularının ispatında akli yürütmeyi esas alırlar (Altıntaş, 2022, ss. 306-307). Mantıksal delillerin bu tasnifi, zihni kör bir taklitten kurtararak eşyanın hakikatine dair bilinçli bir yöntem geliştirmenin kapısını aralar.

İnsanın kendi doğasından vazgeçmesi anlamına gelen akıl karşıtlığı, kişiyi hakikate ulaştırmayan kör bir taklit bataklığına sürükler. Bu nedenle, aklın hatalı kullanımından kaynaklanan riskleri bertaraf etmek ve zamanın ruhunu doğru yorumlamak için akli bir yöntem olarak kullanmak kaçınılmaz bir zorunluluktur (Öğük, 2021, s. 105). Aklın bu yöntemsel disiplini, olayları sadece sayısal tahminlere ve maddi faydaya indirgeyen pragmatist yaklaşımlarla derin bir epistemolojik ayrışma içerisindedir. Pragmatist iktisatçılar, ekonomik gelişmeleri sayısal verilerle öngörebilen yaklaşımları gerçekçi kabul ederken; Milton Friedman'ın para miktarı üzerinden fiyat tahminleri yapan teorisi bu anlayışın en somut örneğidir. Gözlem ve deneyime dayanan ampirizm ise tekil olaylardan genel sonuçlara ulaşmayı hedefler, ancak her durumun kendine has koşulları olduğu için genelgeçer kurallar yerine öngörü gücü yüksek özel modellere odaklanır. Bu metodoloji gereği, aynı fabrikada üretilse bile farklı ürünlerin fiyat politikaları için birbirine benzeyen genel kurallar yerine her ürüne özel modeller geliştirmek esas alınır (Paya, 2013, s. 17). Sayısal kurguların ötesine geçebilmek, bilgi üretiminde nefsin bencil arzularından arınmayı ve vahyi sarsılmaz bir rehber olarak kabul etmeyi icap ettirir.

Vahyi bir bilgi kaynağı olarak kabul etmek veya reddetmek, doğrudan bireyin özgür iradesi ve nefis terbiyesiyle ilgilidir. Batı bilim geleneği nesnellik iddiasıyla nefsin bilgi üzerindeki öznel etkisini görmezden gelse de, İslam iktisadı bu sübjektif etkiyi açıkça kabul eder. Bilgi üretiminde nefsin bencil arzularından arınarak ilahi rızaya yönelmesi, ancak nefis mertebelerinde katedilecek manevi bir olgunlaşma süreciyle mümkündür (Sarıbaş, 2019, s. 215). Nefsin bu manevi olgunlaşması ile vahiyle desteklenen akıl, iktisadi hayatın karmaşık yapısını çözümlemede inanç ve gerçeklik arasında sağlam bir denge kurar. İslam iktisadı, Kur'ân-ı Kerîm'in temel ilkelerinden yola çıkan tümdengelim yöntemi ile toplumun ihtiyaçlarını gözetken tümevarımı birleştirir. Bu yapı, hem inanç esaslarına bağlı kalmayı hem de hayatın gerçeklerine uygun çözümler üretmeyi sağlar (Tabakoğlu, 2021, s. 63). İnanç ve gerçeklik arasındaki bu metodolojik bütünlük, modern iktisadın insanı ve piyasayı aşkın bir referanstan koparan krizlerine karşı sarsılmaz bir çözüm ufku sunmaktadır.

Bu çalışmanın temel problemi, bilgiyi yalnızca sayısal verilere ve rasyonel hesaplamalara indirgeyerek vahyi ve nefis terbiyesini dışlayan pozitivist iktisat metodolojisinin, insanı ontolojik bir yabancılaşmaya ve ahlaki bir krize sürüklemesidir. Çalışmanın amacı, İslam iktisat düşüncesinin sunduğu akıl, vahiy ve nefis terbiyesi eksenli bilgi modellerinin, modern pragmatist tikanıklıklara karşı nasıl bir nizam kurucu alternatif sunduğunu temellendirmektir. Çalışma, *"İktisadi hakikatin ihyası, aklın teknik kullanımının ötesine geçerek nefsin bencil hırslardan arındırılması ve bilginin ilahi rıza dairesinde vahiyle meczedilmesinde saklıdır"* hipotezini savunmaktadır. Yöntem olarak; bilginin kaynağını ve mahiyetini araştıran ontolojik çözümleme, vahiyle desteklenen ilkelere hareket eden tündengimsel analiz ve toplumsal ihtiyaçların verilerinden yola çıkan istikrâ temellendirme benimsenmiştir. Bu çalışmanın özgün değeri ise modern iktisadın pragmatist dogmalarını klasik irfan ve usul geleneğiyle tamamlayarak, iktisadi tasavvuru sadece bir tahmin sanatı olmaktan çıkarıp bir kulluk şuuru olarak yeniden tanımlamasıdır.

Bu çalışma, epistemolojik sınırların aşılmasından özgün paradigma inşasına uzanan üç aşamalı bir kurguya sahiptir. Birinci bölümde, pozitivist kavrayışların reddi ve iktisadi tasavvurun irfani kökleri üzerinden *"İrfani Temellendirme"* süreci ele alınmıştır. İkinci bölümde, insani arzuların kusurluluğu ve ilahi inayetin tecellisi bağlamında ruhun *"İktisadi Tekâmül"* süreci tartışılmıştır. Nihayetinde üçüncü bölümde, bencil rasyonalitenin çöküşü karşısında tevhid eksenli *"Özgün Paradigma"* tasarımı sentezlenerek çalışma tamamlanmıştır.

1. EPİSTEMOLOJİK SINIRLARIN AŞILMASI VE İKTİSADİ TASAVVURUN İRFANİ KÖKLER

1.1. Pozitivist Kavrayışların Reddi ve Usul Zemininde Yeniden İnşa

İktisadın kusursuz veya üstün bir bilim olduğunu iddia etmek zordur. İktisat, pozitivist bilim felsefesinin önerdiği kesinlik iddiasından oldukça uzaktır. Çünkü iktisadi fikirleri her zaman test etmek ya da genele yaymak mümkün değildir. İktisat disiplini aslında mantık ve kanıtlarla güçlendirilmiş bir tür sezgisel bilgiden ibarettir. Einstein'ın vurguladığı üzere bilim sadece günlük düşüncelerin biraz daha düzenlenmiş halidir. İktisatçıların modelleri de en iyi ihtimalle bu düzenlemeyi sağlayabilir (Rodrik, 2016, s. 76). Batı düşüncesi merkezli bu pozitivist kesinlik iddiasının aslında bir yanılsamadan ibaret olması, sadece teorik bir çıkmaza sebep olmamış, aynı zamanda küresel ölçekte derin krizlere de kapı aralamıştır. Pozitivist yaklaşımın egemenliğinde gelişen bilimsel birikim aynı zamanda çevresel yıkım ve küresel eşitsizlik gibi ciddi sosyoekonomik sorunları da beraberinde getirmiştir. İslam metodolojisi ise tevhid merkezli bir bakış açısıyla İlahi rehberliği ve bilimsel veriyi harmanlayarak, insanı merkeze alan daha dengeli bir çözüm yolu sunar. Bu doğrultuda, sadece kurumları değil insan refahını önceleyen ekonomi politikaları geliştirmek için farklı disiplinlerin bir arada çalıştığı kolektif bir içtihat mekanizmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Rafikov & Akhmetova, 2020, s. 127). Tevhid merkezli bu yeni refah arayışının başarıya ulaşması ve insanlığı söz edilen krizlerden kurtarması ise ancak taklitçilikten uzak, köklü bir zihniyet inşasıyla mümkündür.

İslam iktisadının Batılı modellere gerçek bir alternatif olabilmesi için, öncelikle kendi metodolojisini ve özgün kriterlerini baştan inşa etmesi gerekir. Bu süreçte temel hareket noktası mevcut teorileri kopyalamak değil, İslam ilim ve düşünce mirasına dayanan usulü'l-iktisat

anlayışını yeniden keşfetmektir. İktisadî İslamileştirme projesi, sadece teknik adımlardan ibaret görülmemelidir. Felsefe ve epistemoloji gibi köklü alanlara odaklanarak sağlam bir zemin oluşturulmalıdır. Eğer anlamlı bir sistem kurulmak isteniyorsa, bankacılık ve finans gibi uygulama alanları kadar metodolojik temellere de aynı derecede önem verilmelidir (Haneef & Furqani, 2011, ss. 20-21). İslami iktisadın omurgasını oluşturacak bu derin epistemolojik zemin, klasik İslam düşüncesinin en güçlü dayanağı olan aklı ve tefekkürü yeniden merkeze almayı gerektirir.

Maturidi, aklı ve düşünmeyi reddeden kesimlerin bile bu görüşlerini savunmak için yine akla muhtaç olduğunu, yani aklın inkarının dahi akılla yapıldığını söyler. Ona göre, evrendeki hikmeti kavramak ve Yaratıcı'nın varlığını delillendirmek ancak akıl yürütme (istidlal) ile mümkündür. Maturidi, insanın karmaşık olaylar ve şüpheler karşısında doğruyu bulmak için sığınacağı tek dayanağın akıl olduğunu belirtir (El-Mâtürîdî, 2022, s. 64). Şüpheleri gidermek ve evrendeki ilahi hikmeti kavramak için akla yüklenen bu kurucu rol, fıkıh ve usul ilminde sistemli bir bilgi üretme mekanizmasına dönüşür. Fahreddin er-Razi, akıl yürütme sürecini, zihindeki mevcut bilgi ve zanları kullanarak bilinmeyen keşfetme süreci olarak tanımlar. Ona göre bu konuda en net ölçü, İslam usul ilmi ile uğraşanların yani müctehitlerin yöntemidir. Razi, bir müctehidin içtihadı sonucunda vardığı hükmün, kendisi için artık bir bilgi değeri taşıdığını söyler. Eğer doğru tek ise, diğerleri de zann-ı galip (kuvvetli ihtimal) yoluyla o bilgiye ulaşmaya çalışmış olur. Kısacası akıl yürütme, zandan yola çıksa bile nihayetinde ilme varmayı hedefler (er-Râzî, 2021, s. 32). Zanlardan yola çıkarak ilmi bir kesinliğe ulaşmayı hedefleyen bu usulî içtihat mekanizması, bugünün çok katmanlı küresel piyasalarında saf bir masa başı akıl yürütmesinin çok ötesine geçmek zorundadır.

Güncel iktisadi ve finansal işlemler, her ülkeye ve kuruma göre değişen oldukça karmaşık kurallar ve prosedürler içerir. Bu yüzden bir müctehidin, uluslararası sözleşmeleri ve yerel yasaları fıkıh çerçevesinde en ince ayrıntısına kadar kavraması zorunludur. Bu düzenlemeler artık bugünün bir örfü haline geldiğinden, teknik süreçleri bilmeden verilen hükümler hatalı sonuçlara yol açabilir. Dolayısıyla, sistemin işleyişini tam olarak analiz etmeden yapılacak bir içtihadın ne hukuki bir geçerliliği ne de toplumsal bir güvenilirliği olacaktır (Salleh vd., 2025, s. 419). İktisadi hayatın karmaşık teknik işleyişini klasik fıkıh usulünün süzgecinden geçirme zorunluluğu, İslam iktisadının sadece teoride değil pratikte de var olabilmesinin en temel şartıdır.

İslam iktisat metodolojisi, Batı düşüncesinin pozitivist kalıplarına öykünmek yerine kendi epistemolojik köklerinden beslenen dinamik ve akılcı bir içtihat ruhunu canlandırmayı emreder. Bu özgün duruş, sadece klasik usul metinlerinin lafzına hapsolmayan, modern finansal sözleşmelerin ve karmaşık piyasa ilişkilerinin teknik doğasını da aynı derinlikle okuyabilen entelektüel bir yetkinlik gerektirir. Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnet'in rehberliğinde, aklın idrakiyle (işletilmesiyle) ve tevhid ekseninde geliştirilecek böylesi bir metodolojik temel, insanlığı içine düştüğü ahlaki ve iktisadi buhrandan çıkaracak yegâne sahici sistemi var edecektir.

1.2. İdrakin Sınırları ve İktisadi Gerçekliğin İlahi Ölçüsü

Ebu Mansur Maturidi, insan tabiatının hazza düşkün ve zorluktan kaçan bir yapıda olduğunu, bu yüzden sık sık akılla çatıştığını belirtir. Ona göre tabiat, eğitim ve alışkanlıklarla

değişebilir. İnsan başlangıçta tiksindiği şeyleri zamanla normal görmeye başlayabilir. Ancak Maturidi, aklın doğrularının değişmez olduğunu vurgular. Bu sebeple Allah Teâlâ (cc.), insanı değişken olan tabii dürtülerine göre değil, hakkı batıldan ayıran selim aklına göre sorumlu tutmuştur. İnsan, nefsi hoşlanmasa bile aklın emrettiği doğruya uymak zorundadır (El-Mâtürîdî, 2022, ss. 434-435). İnsanın hazza olan bu fitri meyli ve akıyla yaşadığı içsel çatışma, iktisadi eylemlerin temelindeki fayda ve zarar kavramlarının ontolojik kökenlerini sorgulamayı zorunlu kılar. İbn Sîna'nın düşüncesinde iyilik ve kötülük kendi başlarına varlık gösteren üstün cinsler (kategori) arasında yer almazlar. Her iki eylem tekil bir anlam da ifade etmez. İbn Sînâ, iyiliği herhangi bir şeyin sahip olması gereken yetkinliği taşıması (varlık) olarak tanımlarken, kötülüğü ise söz konusu yetkinliğin o şeyin üzerinde bulunmaması (yokluk) şeklinde tarif eder. Bu bağlamda iyilik ve kötülüğün arasındaki temel farklılık varlık ve yokluk ayrımıdır. Fayda, haz ve acı gibi durumlar da bu bağlamda iyilik ve kötülükle ortak bir zeminde buluşur (İbn Sînâ, 2025, s. 550). Fayda ve hazzı varlıksal bir yetkinlik ve iyilik ekseninde tanımlayan bu felsefi yaklaşım, neyin gerçek iyilik olduğunu belirleme noktasında insanın zihinsel sınırlarını ve ilahi ölçünün gerekliliğini gündeme getirir.

İnsan akli, herhangi bir meseleye yönelik şeri hükümler tebliğ edilmeden önce gerçeklere rehberlik edebilir. Ancak dini hüküm ve prensiplerin, şeri delillerden (vahiy – nass) başka herhangi bir kaynağı yoktur. Aklın idraki bazen doğrudan bir şeyin kendisine bazen de özü itibarıyla başkasına işaret edebilir. Bazı durumlarda akli bir delil, bir meselenin oluş biçimine temas eder. Eğer bir mesele, adet olduğu üzere rutin seyrinde gerçekleştirmiş olsa herhangi bir kanıt değeri taşıması söz konusu olmayacaktır. Şeri deliller ise lafzın kendisine (ismine) dayanabileceği gibi lafzın delaletine veya o lafızda bulunan bir anlam dairesine (kıyas) temas edebilir (El-Bağdâdî, 2016, s. 237). Şeri delillerin kılavuzluğu olmadan sadece aklın bireysel rehberliğine güvenmek, insanı özellikle dünyaya ve maddi hazlara daldığı anlarda iktisadi ve ahlaki sorumluluklarını unutma tehlikesiyle baş başa bırakır.

Razi'ye göre Mu'tezile ekolünün iddia ettiği gibi insan, sadece aklını kullanarak nimet verene şükretmek vaciptir sonucuna her zaman ulaşamaz. Çünkü her insanın zihnine bu tür manevi uyarılar gelmeyebilir; nefse ve dünya zevklerine dalmış gafil bir kimse bu sorumluluğu kendiliğinden fark edemez. Fahreddin er-Razi, Allah Teâlâ'nın (cc.) bir Peygamber göndermedikçe azap etmeyeceğini bildiren ayetleri (İsrâ, 17/15) hatırlatarak, sorumluluğun ancak ilahi tebliğle başladığını vurgular. Ayrıca Razi, insanın vahiy olmadan kendi başına yaptığı bir şükrün, Allah Teâlâ'nın (cc.) azametini kıyasla çok yetersiz kalabileceği ihtimalini de bir mantıksal bir silsile içerisinde ortaya koyar (er-Râzî, 2021, ss. 236-242). Vahyin bu uyarıcı ve kurucu rolü, sadece minnet ve şükür sorumluluklarını hatırlatmakla kalmaz; aynı zamanda iktisadi hayattaki değer yargılarının, yani neyin iyi neyin kötü olduğunun yegâne belirleyicisi konumuna yükselir.

Fahreddin er-Razi, iyi (hasen) ve kötü (kabih) kavramlarının lafzi bağlamda dört farklı anlamda kullanıldığını belirtir. Bunlar; insanın amacına uygunluk, yetkinlik-noksanlık durumu, bir fiilin yasaklanmamış olması ve dinin o fiile sevap veya ceza takdir etmesidir. Razi'ye göre asıl önemli olan, bir şeyin dinen iyi veya kötü sayılmasının o şeyin özündeki bir nitelikten kaynaklanmadığıdır. Bu aşamada ehl-i sünnet ekolünün görüşünü savunan Fahreddin er-Razi, bir fiilin ancak Allah Teâlâ'nın (cc.) emriyle iyi, yasaklamasıyla kötü vasfını kazandığını

vurgular. Yani bir eylemin ahlaki değeri, tamamen ilahi hitaba bağlıdır (er-Râzî, 2021, s. 220). Ahlaki değerin bu şekilde tamamen ilahi hitaba bağlanması, piyasada kendi bireysel faydasını ve doyumsuz arzularını merkeze alarak değer biçtiğini sanan modern insanın kibrine verilmiş en net ontolojik cevaptır.

Dâvûd-i Kayserî, insanın yaratılış özü bakımından kusursuz olduğunu ve ancak ortaya koyduğu eylemleri üzerinden kınanabileceğini, zira mutlak anlamda tüm fiillerin asıl sahibinin Yüce Allah olduğunu belirtir. Ona göre, bir kimsenin sırf kendi bencil amaçlarına ve arzularına ters düştüğü için bir olayı kötülemesi ilahi katta asla hoş karşılanmaz. Kayserî, neyin gerçekten iyi veya çirkin (hüsün ve kubuh) olduğunun kişisel heveslerle veya salt akılla değil, yalnızca ilahi bir hikmete dayanan şeriatın değişmez ölçüleriyle belirlenebileceğini vurgular (El-Kayserî, 2024, s. 624). İyiyi ve kötüyü kişisel heveslerinden arındırıp İslam şeriatının şaşmaz adalet terazisine teslim eden bir iktisadi aktör için, artık piyasanın aldatıcı cazibesi karşısında geriye tek bir ahlaki duruş ve eylem planı kalır. Ebü'l-Leys Semerkandî'ye göre insan kendisine her işte başarı sağlayanın Allah Teâlâ (cc.) olduğunu bilmeli böylece kibirden kurtularak şükretmeye yönelmelidir. Semerkandî, insanın bütün işlerine İlâhi rızayı gözeterek başlamasının önemine dikkat çeker. İnsan nefsinin arzularına değil, sadece Allah Teâlâ'nın (cc.) hoşnutluğunu gözetmelidir. İnsan bir eyleme yönelmeden önce düşünmeli, işi tartmalı ve İlâhi rızaya uygunsa yapmalı değilse terk etmelidir (Semerkandî, 2023, ss. 39-40). İnsanın her eylemini ilahi rızanın süzgecinden geçirmesini emreden bu derin şuur, piyasayı bencil hırsların savaş alanı olmaktan çıkarıp, aklın ve vahyin rehberliğinde inşa edilen erdemli bir düzene dönüştürür.

İnsanın iktisadi eylemlerindeki fayda ve haz arayışı, kendi sınırlarına hapsolmuş salt bir akılla veya değişken bedensel arzularla yönlendirildiği zaman yıkıcı bir bencillığe dönüşmeye mahkûmdur. İktisadi bir eylemin gerçek iyiliği ve kötülüğü, piyasanın doyumsuz heveslerine veya bireysel çıkarlara göre değil, yalnızca ilahi hikmetin ve şeriatın şaşmaz terazisiyle ölçülür. Bu mutlak hakikati rehber edinen insan, kibrinden sıyrılarak sahip olduğu her nimetin asıl sahibini idrak eder ve iktisadi hayattaki her adımını geçici kârlar için değil, ilahi hoşnutluk için atar.

1.3. Zihni Tasavvurların Ötesinde Marifet Ufku ve Kulluk Bilinci

İbn Sînâ, Yaratıcı'nın (İlk'in) herhangi bir mahiyet, cins, nitelik veya nicelik kalıbına sığdırılamayacağını belirtir. Zamandan ve mekandan münezzeh olan Allah Teâlâ'nın (cc.) ne bir ortağa ne de bir zıddı vardır. İlâhi otoriteyi tanımlayacak veya ispatlayacak üst bir kavram da yoktur. Allah Teâlâ (cc.) var olan her şeyin en temel kanıtıdır. İbn Sînâ, Allah Teâlâ'nın (cc.) hakikatinin ancak benzerlerin reddi (ne olmadığı) ve izafet (her şeyin O'ndan geldiği) sayesinde kavranabileceğini vurgular. Allah Teâlâ (cc.) her şeyin ilk ilkesi ve kaynağıdır. Yaratığı hiçbir şeye benzemez ve onlarla arasında asla bir ortaklık yoktur (İbn Sînâ, 2025, s. 646). Yaratıcı'nın maddi sınırları aşan bu mutlak ve benzersiz aşkınlığı, insanın yeryüzündeki rasyonel hesaplamalarının ve akli yetilerinin ne kadar kısıtlı bir alana hapsedildiğini açıkça ortaya koyar.

İbn Haldun, rasyonel kanıtlama metodolojisinin (burhan) geçerlilik alanını maddi dünya ile sınırlı tutmaktadır. İnsan akli, duyular aracılığıyla algıladığı somut varlıklardan hareket ederek farklı kavramlar üretir. Ancak insan hissinin ötesindeki metafizik varlıklar ve İlâhi

hakikatler insan duyularının algı sahasının dışındadır. Bu sebeple aklın kuşatıcılığı bu alanda geçerli değildir. İbn Haldun böylece aklın inanç ve gayb alemi hakkındaki meselelerde tek başına hüküm sahibi olamayacağına dikkat çekerek metafizik sahada bilginin kaynağı olarak vahyi (nakli) öne çıkarır (İbn Haldûn, 2009, s. 953). Aklın sadece duyusal ve maddi alemde geçerli olan bu kısıtlı yapısı, iktisadi kararların temelini oluşturan düşünme ve bilgi üretme süreçlerindeki nedensellik bağının da mutlak olmadığını gösterir. Fahreddin er-Razi, akıl yürütme ile bilgi üretimi arasında zorunlu bir sebep-sonuç ilişkisi olmadığını savunur. Ona göre eğer akıl yürütme bilginin gerçek sebebi olsaydı, düşünme eylemi ile bilginin aynı anda var olması gerekirdi. Oysa herkes tarafından bilinir ki önce akıl yürütülür, bilgi ise bu sürecin ardından üretilir. Razi, bu yüzden bilginin akıl yürütmeden sonra oluşmasını mantıksal bir zorunlulukla değil, Allah Teâlâ'nın (cc.) âdeti (âdetullah) ile açıklar (er-Râzî, 2021, s. 38). Bilginin salt mekanik ve rasyonel bir sürecin değil, doğrudan ilahi iradenin bir neticesi olarak tecelli etmesi, insanın görünmeyen hakikati kavrayabilmesi için zihinsel çabadan çok daha derin bir aydınlanma kaynağına ihtiyaç duyduğunu kanıtlar.

Mevlana Celaleddin Rumi, insanın dış dünyadaki renkleri görmek için güneş ışığına ne kadar muhtaçsa, iç dünyasını anlamak için de manevi bir ışığa o kadar muhtaç olduğunu belirtir. Gözün görme yetisi aslında kalp ışığından gelmektedir. Kalp ışığının kaynağı ise bizzat Allah Teâlâ (cc.) olmaktadır. Mevlana Celaleddin Rumi'ye göre insan dünyadaki her şeyi zıddıyla tanır. Mesela aydınlığı ancak karanlık sayesinde fark eder. Fakat Allah Teâlâ'nın (cc.) bir zıddı bulunmadığı için O, gözlerden gizlenmiştir. Hakikati kavramak, ancak bu manevi ışığın izini sürmekle mümkündür (Rûmî, 2024, s. 80). İnsanın iç dünyasını aydınlatan ve onu zıddı olmayan Mutlak Yaratıcı'ya yönelten bu manevi ışık, iktisadi eylemlerin asıl gayesi olan derin bir varlık şuurunu ve teslimiyeti inşa eder.

İbrahim Hakkı Erzurumî'nin düşüncesinde Marifetullah; Allah Teâlâ'yı (cc.) lafzen anmak, O'nun sevgisini kalpte yaşatmak ve O'nun sonsuz kudretini her an idrak edebilmektir. Erzurumî, marifet bilgisini doğrudan Allah Teâlâ'nın (cc.) bahsettiği bir nimet olarak görür. Bu bilgi kalpten doğan bir nura benzer ve bütün ruhu aydınlatır. İnsan bu bilinç sayesinde bütün varlığın Allah Teâlâ'dan (cc.) geldiğini ve yine O'nda sonlanacağını bilir. Böyle kimseler İlâhi huzurda üstün bir saygıya ve mutmain bir kalbe ulaşır (Erzurumî, 2021, s. 163). Varlığın ilahi kaynağına ve sonuna dair kalpte yeşeren bu derin şuur, salt zihinsel bir tasdik aşamasında kalmayıp doğrudan insanın yeryüzündeki pratik eylemlerine ve ahlaki yaşantısına sirayet etmek zorundadır. Her ne kadar usul âlimleri ilim ve marifet kavramlarını bir saysa da, Hücvîrî, sufilerin "ilim" ve marifet arasında net bir ayrım yaptığını söyler. Bu bağlamda sadece lafız ve ezberden ibaret olan ham bilgiye ilim, bu bilginin yaşantı ve amelle bütünleşmiş haline ise marifet denir. Hücvîrî, tasavvuf ehlinin bazen âlim ifadesini yergi yollu kullanmasını, ilme düşmanlıklarına değil, o kişilerin ilimleriyle amel etmeyip nefislerine uymalarına bağlar. Zira alim olan kişi nefsiyle, arif olan ise Rabbi Allah Teâlâ (cc.) ile ayaktadır (Hücvîrî, 2020, ss. 439-440). Zihindeki soyut bilgiyi yeryüzünde ahlaki bir pratiğe dönüştüren bu arifane duruş, insanın maddeyle, servetle ve piyasayla kurduğu ilişkinin nihai yol haritasını çizer.

İslam iktisat düşüncesinde insanın yeryüzündeki eylemleri ve maddi dünya ile kurduğu ilişki, yalnızca rasyonel aklın sınırlı hesaplamalarıyla açıklanamaz. Akıl, maddeyi işleyip nedensellik bağları kursa bile, nihayetinde zıddı olmayan ve her şeyin asıl kaynağı olan

Yaratıcı'nın mutlak hakikatini kavramakta aciz kalır. İktisadi bir eylemin gerçek bir değere ve ahlaki bir derinliğe ulaşması, ancak nefsin bencil arzularından sıyrılıp kalbe doğan ilahi nur ile hareket eden ihlaslı bir şuurla mümkündür. İnsanı salt bir bilgi hamalı olmaktan çıkarıp varlığın hakikatine bağlayan bu marifet makamı, piyasadaki her türlü üretimi, tüketimi ve bölüşümü bizzat Allah Teâlâ'nın (cc.) rızasına uygun şerefli bir kulluk pratiğine dönüştürür.

2. İLAHİ İNAYETİN TECELLİSİ, EVRENSEL MASLAHAT VE RUHUN İKTİSADİ TEKÂMÜLÜ

2.1. Mutlak Lütuf Karşısında Beşeri Kapasitenin Çaresizliği

İmam Mâtürîdî'nin düşüncesinde alemin yaratılış amacı hikmet ve imtihan üzerinden şekillenmektedir. Allah Teâlâ (cc.) Hakim'dir. Bütün fillerinin arkasında bir hikmet vardır ve asla abes (anlamsız) bir iş yapmaz. Bundan münezzektir. Ancak Mâtürîdî, Mu'tezile ekolünün ileri sürdüğü aslahın yaratılmasının zorunluluğunu kabul etmez. Çünkü Allah Teâlâ'ya (cc.) herhangi bir zorunluluk nisbet etmek, İlahi Otoritenin mutlak iradesiyle ve uluhiyet sıfatı ile asla bağdaşmaz. Kainatın yaratılması da Allah Teâlâ'nın (cc.) (haşa) bir ihtiyacını karşılamak için değil, imtihan olan insanların ve cinlerin menfaati, ibret alması ve şükretmesi içindir. Bu sebeple yaratılışın amacı yaratılanlara yönelik bir hikmet ve lütfun tecellisidir (El-Mâtürîdî, 2022, ss. 211-216). Yaratılışın temelindeki bu lütuf ve hikmet arayışı, iktisadi nimetlerin insana sunuluş biçiminde de ilahi cömertliğin benzersiz tabiatını gözler önüne sermektedir.

Hücvîrî, insan için cömertlik manasına gelen kelimelerin aynı anlamı ifade ettiğini, ancak Allah Teâlâ'ya (cc.) sadece "Cevad" denilebileceğini, "Sahi" isminin verilemeyeceğini belirtir. Çünkü Ehl-i Sünnet alimlerine göre, Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnette geçmeyen bir ismi Allah Teâlâ'ya (cc.) nispet etmek doğru değildir. Hücvîrî, bu iki kavram arasındaki farka da değinir. Buna göre "Sahi"nin bir sebep ve tercih ile verdiğini söyler. "Cevad" ise hiçbir karşılık beklemeden, sebepsiz ve ayrımsız ihsan eden demektir (Hücvîrî, 2020, ss. 378-379). Hiçbir maddi karşılık beklemeden nimet bahşeden bu Mutlak İrade, insana yeryüzünde iktisadi tasarrufta bulunma yetkisi verirken onu bütünüyle pasif ve etkisiz bir varlık olarak da bırakmaz. Gazzalî, insan fiillerinin yaratılmasının Allah Teâlâ'ya (cc.), sahiplenilmesinin (kesb) ise kula ait olduğunu belirtir. Ona göre bu durum insanı iradesiz bir varlık yapmaz. Çünkü kişi, isteyerek yaptığı hareketle elinin titremesi arasındaki farkı gayet iyi bilir. Ancak kulun bu seçimi, Allah Teâlâ'nın (cc.) mutlak iradesinin dışında da değildir. Kainattaki her oluş O'nun izniyledir. Gazzalî, Allah Teâlâ'nın (cc.) yaratmasının ve kullarına sorumluluk yüklemesinin bir mecburiyet değil, tamamen O'nun sonsuz lütfu ve cömertliği olduğunu vurgular (Gazzâlî, 2022a, s. 154). İnsanın kendi eylemlerini sahiplenerek maddi dünyayı imar etme ve şekillendirme çabası, ne kadar güçlü görünürse görünsün, nihayetinde ilahi kudretin tamamlayıcılığına muhtaçtır.

İbn Sînâ, nefis gücünün maddeyi (heyulayı) biçimlendirmeye yöneldiğini ancak bunda başarılı olamadığını belirtir. Bu sebeple Allah Teâlâ'nın (cc.) bu eksik yetkinliği gidererek varlığı en mükemmel haline kavuşturduğuna dikkat çeker (İbn Sînâ, 2025, s. 328). Maddi dünyayı tek başına kusursuzlaştırması imkânsız olan bu beşeri kapasite, ilahi bir koruma kalkanı olmadan piyasanın ve nefsin yıkıcı hırsları arasında yok olup gitme tehlikesi taşır. Mevlana Celaleddin Rumi, Allah Teâlâ'nın (cc.) rahmet ve yardımı olmadan meleklerin bile

hesap defterinin kararacağını, yani ilahi lütuf olmazsa hiçbir varlığın kendi başına kurtulamayacağını vurgular. İnsanın içindeki o küçük ilim damlasının (cüz'î ilim), nefsin arzuları ve dünya meşgalesi içinde kaybolmaması için Allah Teâlâ'nın (cc.) korumasına sığınması gerektiğini belirtir. Rumi'ye göre, bir varlık yokluğa dönüşse dahi Allah Teâlâ (cc.), onu her an geri getirmeye ve yeniden var etmeye kadirdir (Rûmî, 2024, s. 104). Dünya meşgalesi içinde kaybolmamak için bu kudrete sığınan insanın, iktisadi hayatta karşılaştığı zorluklar veya anlayamadığı krizler karşısında takınması gereken derin bir ahlaki duruş vardır.

Ebu Mansur Maturidi, Allah Teâlâ'nın (cc.) ilim ve kudret gibi sıfatlara zatı gereği eksiksiz sahip olduğunu, bu yüzden fiillerinin insanlarla kıyaslanamayacağını belirtir. İnsanlar zaman zaman hatalı veya hikmetsiz davranabilirken, Allah Teâlâ (cc.) her türlü eksiklikten münezzehtir. Maturidi'ye göre, sınırlı akla ve acizliğe sahip olan kulun, ilahi bir fiili hikmetsiz diye yargılaması mantıksızdır. Nitekim Allah Teâlâ (cc.) yaptıklarından sorumlu tutulmaz, asıl sorgulanacak olan insanlardır. İnsana düşen görev itiraz etmek değil, gayret ve dua ile Rabbine yönelerek O'nun gizli hikmetlerinden nasibini almaya çalışmaktır (El-Mâtürîdî, 2022, ss. 429-430). İnsanın ilahi adaleti sorgulamak yerine kendi gayretine odaklanmasını emreden bu teslimiyet, zahiren bir kayıp veya ceza gibi görünen iktisadi darlıkların arkasındaki asıl hakikati ortaya çıkarmaktadır. Dâvûd-i Kayserî, hakikati görenlerin, tüm evrenin yalnızca Allah Teâlâ'nın (cc.) kudretine ve sonsuz merhametine muhtaç olduğunu idrak ettiklerini belirtir. Ona göre ilahi rahmet, tıpkı altının ateşte eritilerek pasından arındırılması gibi, kullara verilen cezaların da aslında onları kendi mükemmelliklerine ulaştıran bir arınma süreci olmasını gerektirir. Bu sebeple Kayserî, sonsuz şefkat sahibinin kimseye ebedi bir eziyet çekirtmeyeceğini ve görünürdeki her azabın özünde mutlak bir lütuf barındırdığını vurgular (El-Kayserî, 2024, s. 441). Altının ateşte arınması gibi insanı ve toplumu olgunlaştıran bu varlık tasavvuru, İslam iktisadında fayda ve zarar kavramlarının salt maddi göstergelerden ibaret olmadığını kesin bir dille kanıtlamaktadır.

İslam iktisat düşüncesi, evrenin ve piyasanın soğuk bir zorunlulukla değil, mutlak bir hikmet ve karşılıksız bir cömertlik ekseninde işlediğini kabul eder. İnsanın yeryüzündeki üretim çabası ve servet arayışı, kendi eksik iradesiyle maddeye hükmetme çabası olsa da nihayetinde ilahi inayetin tamamlayıcı gücüne sığınmak zorundadır. Varlığın bu muazzam dengesinde yaşanan maddi kayıplar, darlıklar veya krizler anlamsız birer felaket değildir. Bütün bunlar tıpkı altını cürufundan ayıran ateş gibi, bireyin hırslarını yakan ve iktisadi aklı kemale erdiren ilahi birer terbiye aracıdır.

2.2. İnsani Arzuların Kusurluluğu ve Makâsıdın Esnek Terazisi

İbrahim Hakkı Erzurumî, insanın kalbinin ve bedeninin bilincinde olmalı, onları kendi haline bırakmamalıdır. Bu farkındalığa sahip olması insanı Allah Teâlâ'ya (cc.) yakınlaştıracak sebeplerden bir tanesidir. İnsanın karşısına çıkan olaylara rıza göstermesi ve kimseyi hor görmemesi gerekir. Erzurumî, bütün varlıkların Allah Teâlâ'nın (cc.) eseri olduğunu vurgulayarak, bir eseri beğenmemenin aslında sanatçıyı beğenmemekle eşdeğer olduğunu belirtir. İnsan her olayda ilahi bir hikmetin bulunduğunu bilirse gerçek huzura kavuşacaktır (Erzurumî, 2021, s. 43). Bu derin içsel farkındalık ve karşılaşılan her olaydaki ilahi hikmeti okuma çabası, insanın yeryüzündeki eylemlerinin ve ibadetlerinin de asıl ruhunu oluşturur. İbn

Sînâ, ibadetlerin karşılık bulabilmesi için mutlak Allah Teâlâ'yı (cc.) ve ahireti hatırlacak bir şuur içerisinde yapılması gerektiğini vurgular. Aksi takdirde bu eylemler sadece şekil düzeyinde kalacak ve bir fayda sağlamayacaktır. İbadetler iki türdür. Namaz gibi ibadetler fiziksel hareketleri temsil ederken, oruç gibi ibadetler dışarıdan durağan görünen ancak insanın iç dünyasında derin farklılıklar oluşturan amellerdir. İbn Sînâ dini prensiplerin toplum hayatında yaygınlaşması ve kalıcı olması için ibadetlerin bazı dünyevi ve toplumsal yararlarla sahip olduğunu belirtir (İbn Sînâ, 2025, ss. 830-832).

İnsanın iç dünyasını ve toplumsal faydayı merkeze alan bu şuurlu eylem nizamı, makro düzeyde bütüncül bir iktisadi mimarinin de temel yapı taşlarını inşa eder. İslam iktisadı; adalet, risk paylaşımı ve ahlaki finans ilkeleriyle küresel ekonomik sorunlara sürdürülebilir alternatifler sunar. Faiz ve aşırı belirsizlik yasaklanarak sermaye; kumar gibi alanlar yerine sağlık ve eğitim gibi topluma faydalı sektörlerle yönlendirilir. Zekât ve vakıf gibi araçlar ise servetin adil dağılımını sağlayarak sosyal eşitsizliği azaltmayı hedefler. Bu bağlamda maslahat yaklaşımı, bu temel değerleri modern ve değişken ekonomik şartlara uyarlamak için esnek bir felsefi çerçeve sunar (Rahmah & Darwis, 2025, s. 15). Maslahat yaklaşımının sunduğu bu esnek felsefi çerçeveyi modern piyasalara uygulayabilmek ise köklü bir metodolojik güncellemeyi zorunlu kılar. Bugünün ekonomik sorunlarına yönelik fikhî çözümler üretilirken, klasik İslam düşüncesini arka planda bırakmak yerine onu bugünün şartlarına göre yeniden üretmek gerekir. Bu süreçte hem eski normların dayandığı sosyal ve usulî zemini doğru kavranmalı hem de güncel maslahatları gözetken yeni bir çözüm (fetva) dili geliştirilmelidir. Müslüman kimliğini korumak ve toplumsal güveni sağlamak, ancak geleneği reddetmeden onu modern hayata sağlıklı bir şekilde adapte etmekle mümkündür. Ümmetin sorumluluğu, devasa fıkıh mirasını durağan bir kalıntı olmaktan çıkarıp aktif ve güncel bir rehberle dönüştürmektir (Duman, 2015, ss. 167-168).

Devralınan bu devasa fıkıh mirasını aktif bir rehberle dönüştürmenin en hassas noktası ise İslam şariatının evrensel gayelerini güncel işlemlere yansıtırken tefrit ve ifrat arasındaki ölçüyü koruyabilmektir. Güncel iktisadi ve finansal işlemlerde Makasidü's-Şerîa'nın (şariatın amaçları) uygulanması esnasında, öznel yorumların nassların önüne geçmemesi için dengeli bir yaklaşım gerekir. Makasid, nassların açık hükümlerini devre dışı bırakmak için değil, işlemlerin ruhuna ve toplumsal faydaya rehberlik etmek için kullanılmalıdır. Keyfî yorumların önüne geçmek adına, makro ve mikro düzeydeki hedeflerin kolektif bir içtihat mekanizması üzerinden yürütülmesi büyük önem taşır. Bu dinamik süreç, ahlaki ilkelere bağlı kalarak küresel ölçekte daha adil bir ekonomik sistemin inşasına katkı sağlayacaktır (Güney, 2024, s. 14). Kolektif bir içtihat mekanizmasıyla sınırları çizilen bu adil düzenin, teorik bir söylemden ibaret kalmaması için artık pratik sahada da karşılık bulması şarttır.

Makasidü's-Şerîa hakkındaki çalışmalar, yöntemin İslami ekonomi düşüncesinde temel bir değer olarak kabul edildiğini ancak henüz tam anlamıyla somut olarak kullanılmadığını göstermektedir. Teorik güç ile pratik uygulamalar arasındaki bu kopukluğu gidermek için, dini değerlerle bilimsel veriyi birleştiren bütüncül bir paradigma inşası şarttır. Gelecek araştırmalar, bu ahlaki hedefleri sadece bir değerlendirme aracı olarak değil, kamu politikalarından makroekonomiye kadar her alanda uygulanabilir somut modellere dönüştürmelidir. Bu dönüşüm sayesinde İslam ekonomisi, sadece şekilsel bir uyumun ötesine geçerek toplumsal

faydayı merkeze alan evrensel bir sistem vaat edebilir (Zulkarnaen & Yafiz, 2026, ss. 196-197). Şekilsel uyumun ötesine geçerek toplumsal faydayı merkeze alan bu evrensel sistem inşası, bireyin içsel ahlakı ile makro düzeydeki piyasa gerçekliklerinin kusursuz bir sentezini talep etmektedir.

İnsanın kalbi şuurundan başlayıp küresel makroekonomik politikalara kadar uzanan bu tabii süreç, İslam iktisadını salt mekanik bir kurallar bütünü olmaktan çıkarır. İktisadi eylemlerin sadece kağıt üzerindeki bir meşruiyete değil, ilahi rızaya ve toplumsal maslahata dayanan derin bir ahlaki ruha sahip olması gerekir. Nassların sarsılmaz ölçüsü ile makasın dinamik yapısı arasında kurulan bu hassas fikhî denge, yeryüzündeki iktisadi adaletsizliği onaracak ve sermayeyi ahlakla buluşturacak yegâne hakikat zeminidir.

2.3. Ruhun Tasfiyesi ve Eylemlerin İçsel Doğruluğu

İbrahim Hakkı Erzurumî, tefekkürün marifet bilgisine zemin hazırlayan ve kalbi kötülüklerden arındıran en üstün ibadet olduğunu vurgular. Erzurumî'ye göre insanın İlâhi kudreti düşünmesi akli hakikate ulaştırır. Bu sayede insanı Allah Teâlâ'nın (cc.) sıfatlarını bilmeye hazırlar. Tefekkür, eşyanın hakikatini yansıtan bir ayna ve hikmetin kaynağı olarak insanın ilahi sevgiye ulaşmasına destek olur (Erzurumî, 2021, s. 122). Kalbi kötülüklerden arındırıp ilahi hakikate yönelten bu tefekkür hali, insanın eylemlerine yön veren asıl itici gücün, yani niyetin de en saf halini inşa eder. Ebû Tâlib el-Mekkî, niyetin insanlar tarafından bilinmeyen öznel tabiatına dikkat çekmektedir. Gayb bilgisi sadece Allah Teâlâ'nın (cc.) katında olduğu için niyet olgusunun sevabı gizliliği sebebiyle kat be kat üstündür. Mekkî, Allah Teâlâ'nın (cc.) bir kula niyet bahşettiği zaman o kimseye ihlas da lütfettiğine ve onu manevi afetlerden koruduğunu belirtir. Niyet bütün amellerin temelidir. Niyet olmadan hiçbir fiilin geçerliliği söz konusu değildir. Buna karşılık tekil bir niyet eyleme dönüşmese bile kendi başına bir ameldir (El-Mekkî, 2022, s. 40). Temeli bu gizli ve saf niyete dayanmayan her türlü eylem, zahirde ne kadar kusursuz görünürse görünsün, nihayetinde ilahi terazide değerini yitirmeye mahkûmdur.

Ebü'l-Leys Semerkandî, Allah Teâlâ'nın (cc.) rızasını kazanmak amacıyla yapılan amellerden başkasının ahirette hiçbir fayda sağlamayacağını ve sonucun hüsrana olacağını belirtir. Semerkandî'ye göre ihlastan yoksun ibadet eden kimseler ancak yorgunluk ve meşakkate katlanırlar. Amellerin makbul olanı Allah Teâlâ'nın (cc.) rızasını gözetilen davranışlardır. İlâhi rızayı yok sayanların varacağı yer ebedi bir kayıptır (Semerkandî, 2023, s. 29). İlâhi rızayı kaybetme tehlikesi, insanın iç dünyası ile dışarıya yansıyan eylemleri arasındaki o hassas tutarlılık çizgisinin korunmasını zorunlu kılar. Gazzalî, riya (gösteriş) ile sıdk (doğruluk) arasında ince bir farklılık olduğunu belirtir. Buna göre riyakâr, başkası görsün diye bilerek rol yapar; ancak sadık olmayan kişi, niyeti gösteriş olmasa bile içi dışına uymayan kişidir. Mesela, namazda dışarıdan huşu içinde görünen ama akli çarşı pazarda olan biri, insanlara hava atma derdinde olmasa bile sadık değildir. Çünkü hali yalandır. Gazzalî, çözümün madem içim bozuk, dışımı da bozayım demek değil, dışarıdaki o güzel hale iç dünyayı da uydurmak için çabalamak olduğunu söyler. Kısacası, insan bilerek yaparsa ihlas giderken, farkında olmadan yaparsa sıdk (doğruluk) gider (Gazzâlî, 2022b, s. 587). İnsanın iç dünyasını

dışarıdaki güzel hale uydurma çabası, nefsin aldatmacalarına karşı verilen ve sadece bu yola girenlerin tam manasıyla idrak edebileceği derin bir disiplin gerektirir.

Aynülkudât el-Hemedânî, her ilim dalının kendine has bir dili ve uzmanlık alanı olduğunu vurgular. Nasıl ki bir matematikçi fıkıh terimlerini, bir mantıkçı da şiir vezinlerini bilmek zorunda değilse, tasavvufun da dışarıdan bakan kimselerin anlayamayacağı özel kavramları vardır. Hemedânî'ye göre sufilerin yolu, nefisle mücadele ve zikir üzerine kuruludur. Çünkü Allah Teâlâ (cc.), ancak rızası uğrunda samimiyetle gayret edenlere hidayet yollarını açacağını müjdelemiştir (El-Hemedânî, 2016, s. 254). Nefisle verilen bu içsel mücadele ve samimiyet arayışı, insanı toplumdan ve dünyevi sorumluluklardan uzaklaştırmak yerine, aksine onu piyasanın kalbinde erdemli bir aktöre dönüştürür. İslam, insanı toplum hayatından asla koparmaz. Aksine hayatın içinde ahlaklı ve üretken bir gönül eri olmaya teşvik eder. Gerçek tasavvuf, bir köşeye çekilerek oturmak değil, Allah Teâlâ'nın (cc.) rızası için çalışıp topluma fayda sağlamaktır. Helal kazanç yolları peşinde koşmadan ve üretmeden geçinen kimselerin hakiki dervişlikle ilgisi olmadığı gibi, bu yanlış tutum İslam'ın adalet ve çalışma ilkesiyle de bağdaşmaz (Ur-Rahman, 2010, s. 47). Toplumsal hayata ve üretime aktif katılımı taçlanan bu manevi disiplin, iktisadi hayatın temelini salt maddi çıkarlardan arındırarak çok daha yüce bir anlama kavuşur.

İktisadi eylemlerin meşruiyeti ve bereketi, dışarıdan görünen şekilsel kuralların ötesinde, tamamen kalpte saklı olan niyetin ve tefekkürün derinliğine dayanır. Piyasada helal rızık arayışıyla harcanan bedensel emeğin ahlaki bir değere dönüşmesi, insanın iç dünyası ile dış halini çatışmadan kurtarıp ilahi rıza ekseninde birleştirmesiyle mümkündür. Nefsiyle olan mücadelesini toplumdan kaçarak değil, bizzat ticaretin ve üretimin tam merkezinde adaletle yürüten insan, İslam iktisadının aradığı hakiki ahlak ve eylem bütünlüğünü yeryüzünde inşa eder.

3. VARLIK BÜTÜNLÜĞÜ, İSLAM'IN KAPSAYICILIĞI VE ÖZGÜN PARADİGMANIN İNŞASI

3.1. Bencil Rasyonalitenin Çöküşü ve Felah Eksenli Yeni Paradigma

Ebu Mansur Maturidi, dini kavramların insanların fayda ve zararlarını ayırt etmeleri için var olduğunu belirtir. Bu bağlamda bir insan Kur'ân-ı Kerîm'in hitabı karşısında sadece mümin veya müslüman olduğunu söyleyerek sorumluluktan kaçamaz. Maturidi, İman ve İslam'ın mahiyet olarak aynı olduğunu savunur. Bu iki kavram arasında fark aramanın, zorlama sebepler üretmekten başka bir şey olmadığını belirtir (El-Mâtürîdî, 2022, s. 758). İnsanın inancını pratik hayata taşıyarak fayda ve zararı ayırt etmesini sağlayan bu temel sorumluluk bilinci, eylemlerin zahiri ve batını boyutlarının sistemli bir şekilde kavranmasını gerektirir. Gazzâlî, İhya eserini dört ana bölüme ayırmasının temel sebebini, konuları zihinde berraklaştırma ve öğrenmeyi kolaylaştırma arzusu olarak açıklar. Ona göre ahiret yolcusunun ilmi, sırf hakikati keşfetmeye yarayan mükâşefe ve bizzat hayata tatbik edilen muamele diye ikiye ayrılır. Gazzâlî, muamele ilmini de beden dış eylemleri ve kalbin iç halleri olarak tasnif eder. Bunlar da kendi içlerinde ibadetler, adetler, erdemler ve kötü huylar olmak üzere dörde bölünür (Gazzâlî, 2022a, ss. 5-7). Bedenin dış eylemleri ile kalbin iç halleri arasındaki bu denge, İslami pratiklerin ruhsuz birer şekilden ibaret kalmaması için varlığın iki temel yüzünü birbirine kenetler.

Hücvîrî, şeriat ve hakikat ilişkisini, birbirini tamamlayan beden ve ruh örneği üzerinden anlatır. Ona göre, nasıl ki ruhsuz beden bir ceset, bedensiz ruh ise tesirsiz ise; İslam şeriatı olmadan hakikat, hakikat olmadan da şeriat düşünülemez. Hücvîrî, içi boş bir şeriatı riya, dışı olmayan bir hakikatı ise nifak olarak nitelendirir. Ankebût suresindeki mücadele kulun çabası olan şeriatı, hidayet ise Allah Teâlâ'nın (cc.) lütfu olan hakikatı temsil eder ve biri olmadan diğeri eksik kalır (Hücvîrî, 2020, ss. 440-441). Maddi çaba ile ilahi hidayeti tek bir bedende birleştiren bu ruhani derinlik, insanı salt bencil arzularının kölesi olmaktan kurtararak yepyeni bir iktisadi zihniyetin merkezine yerleştirir. Batı iktisadının insanı doğuştan bencil ve maddeci kabul eden yaklaşımı, fedakarlığı ve ahiret inancını merkeze alan İslam toplumuyla tam olarak örtüşmez. İslam'da akılcılık (rasyonellik), sadece anlık maddi hazzı değil, ebedi kazancı da hesaba katan daha geniş bir perspektife sahiptir. Bu yüzden ekonomik hayatın asıl gayesi, sınırsız arzuları doyurmaya çalışmak değil, dünya ve ahiret saadetini getirecek olan felaha ulaşmaktır (Khan, 1984, ss. 53-54). İnsanın doğasına ve nihai hedefine dair ortaya konan bu köklü felsefi farklılık, evrensel geçerliliği olduğu iddia edilen ana akım iktisat kurallarının mutlaklığını da ortadan kaldırır.

İktisat, fizik veya matematik gibi mutlak ve değişmez kuralları olan bir bilim dalı değildir. Aksinin geçerli olması durumunda İslam İktisadı tabirini kullanmak anlamsız olurdu. Arz ve talep gibi bazı temel kanunlar bulunsa da, ekonomi esasen toplumların değer yargılarına ve inançlarına göre şekillenen esnek bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla, İslam'ın varlık ve ahlak anlayışını temel alan, kendine özgü bir iktisadi sistemden söz etmek son derece tutarlı ve mümkündür (Karaman, 2017, s. 278). İnanç ve değer yargıları üzerine inşa edilen bu özgün yapı, kendi sınırlarını çizerken aynı zamanda bağımsız bir inceleme alanının da temellerini atar. İslam iktisadı kavramı, aslında hem bir hedef hem de bir bilim dalı olarak iki farklı bağlamı ifade eder. İlk olarak, ekonomik düzenin nasıl olması gerektiğini belirleyen inanç temelli ve kural koyucu bir sistemdir. İkinci olarak ise, bu kuralların hayata geçtiğinde nasıl işlediğini inceleyen bilimsel bir araştırma sahasıdır (Canatan, 2021, s. 119). Hem kural koyucu bir düzen hem de dinamik bir bilimsel saha olma özelliği, bu sistemin farklı zaman ve mekanlarda tek tip bir yapıya hapsolmadan çeşitlenmesini sağlar.

Farklı coğrafyalarda ve değişik şartlar altında birden fazla İslam ekonomik sistemi olabileceği için, bu alandaki teorilerin de tek tip değil, çoğul olması kaçınılmazdır. Bu teorilerin gelişmesi için sistemin fiilen uygulanıyor olması da şart değildir. Sistemin potansiyel olarak var olması bile akademik çalışma için yeterlidir. Tıpkı modern iktisatta aynı konuya farklı pencerelerden bakıldığı gibi, İslam iktisadında da araştırmacıya ve yoruma göre zengin bir çeşitlilik olması gayet doğaldır (Orman, 2020, s. 77). İnsanın içsel ahlakından filizlenip devasa bir akademik disipline dönüşen bu çoğulcu yapı, iktisadi hayata dair tasavvurun donuk bir kurallar bütünü olmadığını açıkça kanıtlar. İslam iktisat düşüncesi, bireyin taşıdığı inanç ile yeryüzündeki pratik eylemleri arasındaki kopmaz bağdan beslenerek kendi özgün ontolojisini var eder. Batı'nın salt fayda ve bencil rasyonalite üzerine kurduğu mekanik düzenin aksine bu disiplin, insanın hem maddi dünyasını hem de ebedi kurtuluşunu (felah) merkeze alan esnek ve ahlaki bir zemin sunar. Dış dünyadaki şartlar ve coğrafyalar değiştikçe tek tip bir şablona sıkışmayan bu zengin teorik saha, şeriatın değişmez ruhunu ekonomik hayatın dinamikleriyle sürekli olarak yeniden üretme kapasitesine sahiptir.

4. SONUÇ

Bilginin kaynağını yalnızca ölçülebilir ve duyuşal deneyimlere indirgeyen, aklı vahyin ve ilahi aydınlanmanın rehberliğinden kopararak mutlaklaştıran pozitivist iktisat metodolojisi, insanı ontolojik bir yabancılaşmaya sürükleyerek kendi felsefi sınırlarında tikanıp kalmıştır. Sadece gözlemlenebilen sebep-sonuç ilişkilerine odaklanan bu mekanik ve rasyonalist tasavvur, insanı nefsin bencil hevesleri ile şekillenen bir kurgunun içine hapsetmiştir. Çalışma boyunca epistemolojik, ontolojik ve tasavvufi boyutlarıyla temellendirildiği üzere; hakiki iktisadi bilgi ve nizam, aklın kuru ve zanni hesaplamalarında değil, ancak vahiyle aydınlanan bir kalpte, nefsanî arzuların tasfiyesinde ve eşyanın ardındaki "Sünnetullah" gerçeğinin kavranmasında saklıdır. Bu yüce irfanî şuur, iktisat bilimini salt matematiksel bir tahmin oyunu ve fayda-maliyet hesabı olmaktan çıkararak, ilahi rıza ekseninde kurgulanan ve ebedi kurtuluşu (felahı) hedefleyen mukaddes bir varoluş disiplinine dönüştürmektedir.

Modern iktisadın ahlaki değerleri dışlayıp insanı doyumsuz bir fayda makinesi (*homo economicus*) olarak sunan pragmatist algısına karşı İslam metodolojisi; "akıl, vahiy ve nefis terbiyesi" üçgeninde sarsılmaz bir bilgi felsefesi (*usul*) inşa eder. Maturidi'nin ilahi imtihan hikmetinden, İbn Sînâ'nın varlık-mahiyet bütünlüğüne, Gazzâlî'nin ise kalbi eylemlerin (*amellerin*) arındırıcılığına uzanan bu köklü birikim; sebep ile sonuç arasındaki bağın mekanik bir zorunluluk değil, doğrudan Allah Teâlâ'nın (cc.) *adetullahı* olduğunu açıkça ispatlar. Batı'nın sekülerleşme ve pozitivismle hayatın dışına ittiği ahlaki ve aşkın değerler, İslam iktisadının "Yakîn Mertebeleri" ile yeniden dirilerek; salt çıkarıcı davranışları, infak, ihlas, kanaat ve şükürle yoğrulmuş kutlu bir "marifet" yolculuğuna çevirir.

İnsanlığı, modernizmin dayattığı o zanni kurgulardan, tek kanatlı akılcı dogmalardan ve ruhu çürüten mekanik tüketim çarklarından kurtaracak olan bu tevhid merkezli paradigma, Batılı kuramlara eklenmiş soluk bir alternatif değil; bilginin, maddenin ve mananın birliğini yeryüzüne taşıyacak yegâne nizamdır. İktisadi gayeyi, sadece nicel bir çoğalmadan ibaret görmeyip bedenın dış eylemleri ile kalbin iç hallerini birleştiren bu köklü duruş, insanı sahte korkulardan ve pozitivist putlardan azat eder. Nihayetinde, evrenin ve sebeplerin asıl sahibini tanıyan, aklını vahiyle meczeden ve her ekonomik adımını ilahi bir şuura bağlayan kâmil irade; bencil rasyonalitenin o ruhsuz kurgularını yerle bir ederek, bütün insanlığı hakikatle kucaklayacak o ahlak temelli medeniyet ufğunun yıkılmaz direklerini inşa etmektedir.

KAYNAKÇA

- Altıntaş, R. (2022). Delil ve Delillendirme Yöntemleri. İçinde Ş. A. Düzgün (Ed.), *Kelam El Kitabı* (11. Baskı, ss. 305-314). Grafiker Yayınları.
- Canatan, K. (2021). *İktisat Felsefesi*. Beyan Yayınları.
- Duman, S. (2015). Günümüz Fıkhi-İktisadi Problemlerin Değerlendirilmesinde Fıkıh Mirasımız ile İlişki Biçimimiz. *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 153-170.
- El-Âmirî, E.-H. M. b. Y. (2013). *El-Emed 'ale'l-ebed Sonsuzluk Peşinde* (Y. Kara, Çev.; 1. Baskı). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- El-Bağdâdî, A. (2016). *Ehl-i Sünnet Akâidi (Kitâbu Usûli'd-Dîn)* (Ö. Aydın, Çev.; 1. Baskı). İşaret Yayınları.
- El-Hemedânî, A. (2016). *Şekva'l-garîb Garibin Şikâyeti* (A. K. Cihan, S. Yalın, M. Sandıkçı, & A. Taher, Çev.; 1. Baskı). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- El-Kayserî, D. (2024). *Fusûsu'l-Hikem Şerhi Hikmetlerin Burçları (Maṭla'u ḥuşûşi'l-kilem fi me'ânî Fuşûşi'l-hikem)* (T. Koç, Çev.; 1. Baskı). İz Yayıncılık.
- El-Mâtürîdî, E. M. (2022). *Kitâbü't-Tevhîd* (B. Topaloğlu, Çev.; Onsekizinci Basım). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Yayınları.
- El-Mekkî, E. T. (2022). *Kütü'l-Kulûb (Kalplerin Azığı) 4: 4. Cilt* (D. Selvi & A. Kaya, Çev.; 12. Baskı). Semerkand Basım Yayın.
- er-Râzî, F. (2021). *Felsefî Kelâmın Temel Meseleleri (el-İşâre fi Usûli'l-Kelam)* (U. M. Kılavuz & S. Çetin, Çev.; 2. Basım). Litera Yayıncılık.
- Erzurumî, İ. H. (2021). *Mârifetnâme* (B. Güneş, Ed.). Çağdaş Kitap.
- Gazzâlî, E. H. M. (2022a). *İhyâ—İbadetler (Rub'u'l-ibâdât): Birinci Cilt* (M. Çağrııcı, Çev.; 5. Baskı). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Gazzâlî, E. H. M. (2022b). *İhyâ—Kurtarıcı İyilikler (Rub'u'l-münciyât): Dördüncü Cilt* (M. Çağrııcı, Çev.; 5. Baskı). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Güney, N. (2024). Maqasid al-Shari'a in Islamic Finance: A Critical Analysis of Modern Discourses. *Religions*, 15(1).
- Haneef, M. A., & Furqani, H. (2011). Methodology of Islamic Economics: Overview of Present State and Future Direction. *International Journal of Economics, Management & Accounting*, 19(1), 1-26.
- Hücvîrî, E.-H. A. b. O. (2020). *Hakikat Bilgisi Keşfu'l-Mahcûb* (S. Uludağ, Çev.; 7. Baskı). Dergâh Yayınları.
- İbn Haldûn. (2009). *Mukaddime 2: 2. Cilt* (S. Uludağ, Çev.; 6. Baskı). Dergâh Yayınları.
- İbn Sînâ. (2025). *Kitâbu's-Şifâ Metafizik* (E. Demirli & Ö. Türker, Çev.; 3. Baskı). Litera Kitap.
- Karaman, H. (2017). *Laik Düzendeki Dini Yaşamak 1* (7. Baskı). İz Yayıncılık.
- Khan, M. A. (1984). Islamic Economics: Nature and Need. *Journal of Research in Islamic Economics*, 1(2), 51-55.
- Orman, S. (2020). *İslâmî İktisat, Değerler ve Modernleşme Üzerine* (3. Baskı). İnsan Yayınları.
- Öğük, E. (2021). Kelam Geleneğinde Aklın Konumu. İçinde M. Evkuran & H. Çağlayan (Ed.), *Günümüz Kelam Problemleri* (ss. 95-108). Bilimsel Araştırma Yayınları.
- Paya, M. M. (2013). *Makro İktisat* (4. Baskı). Türkmen Kitabevi.

- Rafikov, I., & Akhmetova, E. (2020). Methodology of Integrated Knowledge in Islamic Economics and Finance: Collective Ijtihad. *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 12(1), 115-129.
- Rahmah, S., & Darwis, S. Z. A. (2025). Maslahah Mursalah in Islamic Economic Philosophy. *International Journal of Sharia Business Management (IJSBM)*, 4(1), 11-16.
- Rodrik, D. (2016). *İktisadî Anlamak (Economics Rules)* (C. Madenci, Çev.; 1. Basım). Efil Yayınevi.
- Rûmî, M. C. (2024). *Mesnevî* (A. Karaismailoğlu, Çev.; 18. Baskı). Akçağ Yayınları.
- Salleh, A. D., Al-Mashhadani, A. F. S., & Abd Halim, M. M. (2025). The Concept of Ijtihad in the Islamic Economic and Financial System. *International Journal of Academic Research in Economics and Management Sciences*, 14(4), 409-421.
- Sarıbaş, H. (2019). İslam İktisadının Amacı: Sünnetullah. İçinde N. Kızılkaya (Ed.), *İslam İktisadî Metodolojisi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri* (1. Baskı, ss. 207-237). İktisat Yayınları.
- Semerkandî, E.-L. (2023). *Tenbîhü'l-Gāfilîn (Gafillere Nasihatler) 1: 1. Cilt* (H. Okur, Çev.; 13. Baskı). Semerkand Basım Yayın.
- Tabakoğlu, A. (2021). *İslâm İktisadına Giriş* (5. Baskı). Dergâh Yayınları.
- Ur-Rahman, H. (2010). The Impact of Mysticism on Socio-Economic Life. *The Dialogue*, V(1), 39-50.
- Zulkarnaen, Z., & Yafiz, M. (2026). Reconstruction of the Concept of Maslahat-Based Maqasid al-Shariah in Contemporary Islamic Economics Theoretical Paradigmatic: Systematic Literature Review. *Al-Sharf Jurnal Ekonomi Islam*, 7(1), 181-200.

NİYÂZÎ-İ MISRÎ DÎVÂNÎ'NDA HAYRET MAKAMI: TASAVVUFÎ TAHLİL

Taha UÇAN

Süleyman Demirel Üniversitesi

ucantaha.21@gmail.com-<https://orcid.org/0009-0004-6302-8833>

Özet

Hayret, klasik tasavvuf düşüncesinde seyrüsülûkun ileri mertebelerinden biri olarak değerlendirilmiş; bilginin, idrakin ve sûfî tecrübelerin sınırlılığı karşısında kulun ilâhî tecellilerle sarsılarak yeni bir ufka açılacağını ifade etmiştir. Çalışmamızda öncelikle, XVII. yüzyıl Osmanlı tasavvuf düşüncesinin öncü isimlerinden Niyâzî-i Mısırî'nin *Dîvân-ı İlâhiyyât*'ında hayret tasavvuru; İbnü'l-Arabî'den Abdülkerîm el-Cîlî'ye, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'den Sühreverdî'ye uzanan irfânî mirasın temel yapı taşları üzerinden disiplinler arası bir yöntemle incelenmektedir. Bu mukayeseli perspektif doğrultusunda, makamın teorik ve kavramsal çerçevesi çizildikten sonra, Mısırî'nin şiir külliyatından seçilen beyitler analitik bir yöntemle tahlil edilmiştir. Bu süreçte; şairin düşünce dünyasının merkezini teşkil eden vahdet-i vücûd öğretisi ekseninde hayret, tecellî, kesret-vahdet dengesi ve nefis mertebeleri gibi temel kategorilerin, tasavvufî düşünceyi şiirsel zeminde nasıl bir estetik ve manevî forma dönüştürdüğü tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma kapsamında söz konusu kavram; aşk-fenâ tasavvuru, tecelliyâtın sürekliliği ve varlık-bilgi (ontoloji-epistemoloji) ilişkisi bağlamlarında bir okumaya tâbi tutulmuştur. Elde edilen bulgular ışığında, Niyâzî-i Mısırî'de hayretin yalnızca nazarî bir hâl ya da geçici bir hayranlık evresi olmadığı; aksine varlık sahasının hakikatini yeniden kurgulayan ve eşyaya dair algıyı dönüştüren dinamik bir kavrayış biçimi olduğu tezi ileri sürülmektedir. Bu yönüyle hayret, Mısırî'nin düşünce dünyasında sülûkun nihâî evrelerinden biri olarak, hem kelimelerin yetersiz kaldığı bir hayret ifadesi hem de dervişin kendi sınırlarını aşarak ilâhî sonsuzluğa şahitlik ettiği bir bilinç eşiği olarak kabul edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Niyâzî-i Mısırî, Hayret, Tasavvuf, Vahdet-i Vücûd, Seyr ü Sülûk.

Abstract

In classical Sufi thought, perplexity (*hayrah*) is regarded as one of the advanced stages of the spiritual journey (*sayr wa suluk*). It signifies the opening of a new horizon for the servant, as they are shaken by divine manifestations in the face of the limitations of knowledge, perception, and mystical experience. This study primarily examines the conception of perplexity in the *Diwan-i Ilahiyat* of Niyazi-i Misri, one of the leading figures of 17th-century Ottoman Sufi thought. The investigation is conducted through an interdisciplinary method, grounded in the foundational intellectual heritage of the mystical tradition spanning from Ibn al-Arabi to Abd al-Karim al-Jili, and from Mawlana Jalaluddin Rumi to Suhrawardi. Within this comparative perspective, following the establishment of the theoretical and conceptual framework of this spiritual station, selected couplets from Misri's poetic corpus are analyzed using an analytical method. In this process, the study seeks to identify how fundamental categories—such as perplexity, manifestation (*tajalli*), the balance between multiplicity and unity (*kathrah-wahdah*), and the levels of the soul (*nafs*)—transform Sufi thought into an aesthetic and spiritual form within a poetic context, centered on the doctrine of Wahdat al-Wujud (Unity of Being). Within the scope of the study, the concept is subjected to a reading in the contexts of the love-annihilation (*ishq-fana*) paradigm, the continuity of divine manifestations, and the relationship between being and knowledge (ontology-epistemology). In light of the findings, it is argued that for Niyazi-i Misri, perplexity is not merely a theoretical state or a transient phase of admiration; rather, it is a dynamic mode of apprehension that reconfigures the reality of the existential realm and transforms the perception of things. In this regard, perplexity is recognized as one of the final stages of the spiritual path in Misri's thought—serving both as an expression of wonder where words fail and as a threshold of consciousness where the dervish transcends their own limits to witness divine infinity.

Keywords: Niyazi-i Misri, Perplexity (*Hayrah*), Sufism, Wahdat al-Wujud, Sayr wa Suluk.

Giriş

Tasavvuf literatüründe hayretin ontolojik konumu İslam irfan geleneğinde ve tasavvuf literatüründe hayret makamı, sâlikin kat etmiş olduğu makamlar silsilesinin en mütekâmil ve nihai eşiklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu mertebe, sanılanın aksine bir bilgi eksikliği değil; bilginin zirve noktasına ulaştığı yerde aklın kendi kuşatıcı yetersizliğini ve sınırlarını bizzat idrak etmesiyle tebarüz eden bir makamdır. Bu bağlamda, kulun hakikate ulaşma çabasında karşılaştığı hidâyet, aslında onu rasyonel kesinliklerden kurtarıp bu derin hayret makamına yönelten bütüncül bir süreçtir.¹

Hayret, sufi tecrübesinin merkezinde yer alan bir kavram olarak, özünde hem ruhsal bir sarsıntıyı hem de durmak bilmeyen bir hareketliliği ihtiva eder. Tasavvuf anlayışına göre bu hareketlilik, varlığın donmuş bir yapı olmadığını, aksine her an yeni bir tecelli ile tazelenen canlı ve dinamik bir yapı olduğunun en bariz göstergesidir.² Dolayısıyla hayret, nesnel dünyadaki bir bilinmezliğin doğurduğu cehalet hali değil; aksine ilahî marifetin yoğunluğunun ve kuşatılmazlığının doğurduğu üstün bir haldir.

XVII. Yüzyıl Osmanlı tasavvuf ve düşünce hayatı, vahdet-i vücûd tefekkürü ile şer'î hassasiyetlerin yoğun şekilde tartışıldığı ve bu düşüncenin en olgun meyvelerini verdiği bir dönemdir. Bu devrin en meşhur mutasavvıflarından biri olan Niyâzî-i Mısırî, hem yaşantısıyla hem de manzum eserleriyle bu irfani neşvenin temsilciliğini üstlenmiştir.³ Mısırî, özellikle Dîvân'ında hayret kavramını sadece bir tema olarak işlememiş, onu varoluşsal bir sarsıntı ve idrak biçimi olarak şiirsel bir dille yeniden kurgulamıştır. Bu çalışma, Mısırî'nin söz konusu eserinden hareketle, hayretin tecrübî boyutlarını ve bu hâlin sufinin algı dünyasında nasıl bir dönüşüme yol açtığını metodolojik bir yaklaşımla ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Niyâzî-i Mısırî'nin düşünce dünyasını ve hayret algısını anlamlandırmak için öncelikle bu kavramın irfanî gelenekteki köklerine inmek elzemdir. İbnü'l-Arabî, gerek *Füsûsü'l-Hikem* gerekse *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* adlı temel eserlerinde hayreti, rasyonel yöntemlerle ulaşılamayan bir makam olarak niteler. Ona göre hayret, ilahî veya nebevî bir keşif vasıtasıyla kapıları aralanan, aklın dışarıda kaldığı mahrem bir tecelliyat alanıdır.⁴ Modern akademik

¹ Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *Füsûsü'l-Hikem* (İstanbul: Ataç Yayınları, ts.), 71.

² İbnü'l-Arabî, *Füsûsü'l-Hikem*, 72.

³ Mustafa Aşkar, *Niyâzî-i Mısırî ve Tasavvuf Anlayışı* (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998), 8.

⁴ Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, çev. Ekrem Demirli (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2007), 1/293.

çalışmalar da bu bağıntıyı doğrulamakta ve İbnü'l-‘Arabî geleneğinin Niyâzî gibi kurucu şairler üzerindeki sistemik etkisini vurgulamaktadır.⁵ Bu noktada, Kenan Erdoğan tarafından neşredilen ve şerh edilen Niyâzî-i Mısırî külliyyatı, metni eleştirel bir temel üzerinde okumak ve kavramsal çözümlemeler yapmak adına temel referans kaynağımızdır.⁶ Hayretin epistemolojik sınırlarını belirleyen bir diğer önemli düşünür ise Abdülkerim el-Cîlî'dir. Cîlî'ye göre bu makam, insanın mutlak bilgi (Allah'ın ilmi) ile kendi kısıtlı algı durumu arasındaki muazzam farkı idrak etmesinden doğar. Kul, Allah'ın her şeyi kuşatan ilmiyle beraber olmasına rağmen, fiziksel dünyadaki hakikatleri doğrudan ve külli bir şekilde kavrayamaz. İşte bu idrak kopuşu, müşahede makamının ne denli yüce olduğunu gösterirken; sâlikin yaşadığı hayret tecrübesini hem sarsıcı bir şaşkınlık hem de manevi bir haz haline dönüştürür.⁷

Ayrıca Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin Mesnevî'sinde kurmuş olduğu aşk-hayret ilişkisi, konunun şiirsel gelenekteki izdüşümlerini anlamak adına karşılaştırmalı bir perspektif sunar. Mevlânâ'da hayret, aşkın ateşiyle aklın erimesi ve hakikatin doğrudan müşahade edilmesiyle sonuçlanan bir süreçtir.⁸ Mısırî'nin hayret tasvirleri, tüm bu kuramsal ve irfani mirasın XVII. yüzyıldaki özgün bir sentezi niteliğindedir.

Hayretin Tanımlanması

Sözlükte “şaşırmak ve yolunu kaybetmek” manasındaki hayret, tasavvufi literatürde kulun ilâhî hakikatler karşısındaki hayranlığını ifade eden; özellikle mârifet ve yakîn mertebeleriyle irtibatlı bir makamdır.⁹ Sûfiler tarafından sistemleştirilen bu kavram, temelde Cenâb-ı Hakk'ın mutlak varlığına ve O'nun keyfiyetine dair yaşanan iki temel idrak türü üzerinden ele alınmıştır. Bunlardan ilki, sâlikin yolun başında sahip olduğu bilginin kısıtlılığından kaynaklanan şaşkınlık halidir ki mebde' hayreti olarak isimlendirilir. İkincisi ise ilahî marifetin zirvesinde, bilginin kendi sınırlarını aşmasıyla ortaya çıkan derin sarsıntıdır ve marifet hayreti olarak adlandırılır. Mebde' hayreti daha çok aklın idrakte yetersiz kaldığı durumları imgelerken; marifet hayreti, ilahî tecellilerin yoğunluğu karşısında aklın bütünüyle

⁵ Niyâzî-i Mısırî, *Niyâzî-i Mısırî Halvetî Dîvân-ı İlâhiyyât (Seçmeler)*, haz. Mustafa Tatcı (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021), 10; Niyâzî-i Mısırî, *Niyâzî-i Mısırî Dîvânı*, haz. A. Azmi Bilgin (İstanbul: Kapı Yayınları, 2022), 6; Aşkar, *Niyâzî-i Mısırî ve Tasavvuf Anlayışı*, VIII

⁶ Niyâzî-i Mısırî, *Niyâzî-i Mısırî Divanı*, haz. Kenan Erdoğan (Ankara: Akçağ Yayınları, 2019), 19.

⁷ Abdülkerim el-Cîlî, *İnsân-ı Kâmil*, çev. Nuran Çelik (İstanbul: Akçağ Yayınları, 2014), 212.

⁸ Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî-i Ma'nevî* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015), 468 (Beyit: 4711-4715).

⁹ Erhan Yetik, “Hayret”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/60-61.

devreden çıktığı ve sūfinin kelimelerin kifayetsiz kaldığı dilsiz bir hâle büründüğü mertebeyi ifade eder.¹⁰ Nitekim İbnü'l-Arabî, eserlerinde ağırlıklı olarak bu ikinci tür hayrete odaklanır. Onun anlayışında marifet, idraki aşan bir “bilgi taşması”na yol açarak sūfiyi kaçınılmaz bir hayrete sürükler.¹¹ Tasavvuf geleneğinde hayret, idrakin sınırına varıldığı, aklın acziyetini fark ettiği en yüksek manevî mertebelerden biri kabul edilir. Kuşeyrî, *Risâle*'sinde hayreti “marifetten doğan bir duruş”¹² olarak tanımlar.

Abdülkerîm el-Cîlî'nin insan-ı kâmil tasavvuru bağlamında ise bu durum, ilahî kemâl tecellilerindeki muazzam çeşitliliğin zihnen bütünüyle kuşatılamamasının bir neticesi olarak okunur. Söz konusu marifet hayreti, yalnızca zihnindeki vehim ve hayallerin peşinden gidenlerin kavrayabileceği bir merhale değildir. Zira kendi hayalindeki hedefe varmayı gaye edinen kişi için yolun mutlak bir başlangıcı, bir sonu ve bu ikisi arasında kat edilecek bir mesafe söz konusudur. Hâlbuki hakikatin merkezinde, yani kutup etrafında pervaneye dönen arifler için mutlak bir başlama (ibtida) noktası veya varılacak nihaî bir son (intiha) yoktur. Onlar, sınırların ortadan kalktığı bu hâlde tam ve kâmil bir varlık şuuruna erişmiş, kendilerine bahşedilen toplu bilgiyle donanmışlardır. Bu kuşatıcı idrak sayesinde, dünyevi yanılgılarından sıyrılarak doğrudan Allah bilgisinin uçsuz bucaksız denizlerine dalarlar.¹³ İşte sâlikin, başlangıcın ve sonun hükmünü yitirdiği bu engin ummana karıştığı sınır ötesi nokta, hayret makamının ta kendisidir.

Hayret İmgesinin Şiirsel Boyutları

Niyâzî-i Mısırî Divanı'nda hayret makamı üzerine, sıklıkla “tecellî”, “umman”, “dâr” ve “esrâr-sır” gibi güçlü tasavvufî karşılıkları olan imgeler üzerine inşa edilmektedir. Mısırî ilahî hakikat karşısında aklın yetersiz kalışını ve ruhun sülûk esnasında yaşadığı idrak ötesi şaşkınlığı, bu kelimelerin taşıdığı sembolik yük ile ifade eder.¹⁴ Tasavvuf edebiyatında ontolojik bir bütünleşmeyi imgeleyen “umman” mefhumu (aşk-deniz ilişkisi), temel referanslarını hiç şüphesiz Mevlânâ'nın Mesnevî geleneğinden almakta ve bu derinlikli irfan havzasından beslenmektedir. Bu köklü mirastan beslenen Niyâzî-i Mısırî'nin anlayışında ise söz konusu mefhum, sâlikin seyrüsülûk esnasında kapıldığı halleri ve tecrübelerini tasvir etmek

¹⁰ Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *Füsûsü'l-Hikem*, çev. ve şerh. Ahmed Avni Konuk (İstanbul: Ulus Matbaası, ts.), 1/34.

¹¹ İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, 6/254.

¹² Abdülkerîm el-Kuşeyrî, *Risâle-i Kuşeyrî* (İstanbul: Arslan Yayınları, 1980), 346.

¹³ el-Cîlî, *İnsân-ı Kâmil*, 212.

¹⁴ Niyâzî-i Mısırî, *Niyâzî-i Mısırî Divanı*, 132, 134, 170.

üzere kullanılır. Nitekim bu aşk denizinin derinliklerine inerek hedeflenen manevi mertebeye ulaşan sâlik, adeta gece gündüz kesintisiz bir mânevî hararetin, yakıcı bir cezbe hâlinin içinde kalır. Bu sarsıcı tecrübe sâlikin yalnızca ruhuna değil, fiziksel varlığına da yansır; yüzü solup sararır, dünyevi iradesi zayıflar ve en nihayetinde nefsi (benliği) neredeyse mahvolarak silinme noktasına gelir. Sâlikin iç dünyasında yaşadığı bu kayboluş, dışarıya sebebini akli melekelerle tam olarak kavrayamadığı derin ve sarsıcı bir hüznün olarak tezahür eder. Gözyaşlarının dinmemesi ve dünyevi neşesinin bütünüyle kesilmesi, zahiri bir melankoliden ziyade; tecrübe ettiği yakıcı vuslatın ve akli aşan hayret makamının en somut işaretleridir. Sâlik, damlanın denize karışırken yaşadığı o dehşetli yok oluş ve yeniden var oluş sancısını çekmektedir.¹⁵

Öte yandan, sâlikin bu seyrinde içinde bulunduğu "dâr" (âlem/ev) mefhumu, fiziksel bir konum olmanın ötesine geçerek, âlemin ilahi sırlarıyla dolup taşan tecellî yüklü bir "mekân" olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda dâr, sırların muhafaza edildiği ve sâlikin istiabına göre ifşa edildiği bir sahnedir. İşte sâlikin yaşadığı "hayret" durumu da tam olarak bu noktada, sırlarla kaplı bu mekândaki sırların ve ilahi hakikatlerin aniden açığa çıkmasıyla sâlikin duyduğu o derin şaşkınlık ve acziyet hâlidir. Zira sâlik, bu dâr içinde sırların perdesi aralandıkça aklın sınırlarını aşan bir müşahedeye ulaşır ve hayret, bu mutlak idrakin neticesi olarak onun tüm benliğini kuşatır.¹⁶

Tasavvuf dünyasında aşk salt bir yönelim değil temel bir idrak biçimi olarak merkeze alınır. Bu kavrayışın tetiklediği seyrüsülük yürüyüşü, sâliki nihayetinde ilahi sırların önünde mutlak bir teslimiyete, yani "hayret" makamına ulaştırır. Ulûhiyeti tanıma meselesinde ise Mısırî, tek boyutlu bir yaklaşımdan kaçınarak tenzih ile teşbih arasına kavramsal bir köprü kurar. Ona göre marifet; celâl ve cemâl gibi birbiriyle çelişir duran tecellilerin, aslında Tanrı'yı anlamayı sağlayan ve birbirini tamamlayan ortak bir dil olduğunu görebilmekte gizlidir.¹⁷

Vahdet-i Vücud Anlayışı

Vahdet-i vücûd düşüncesinin ontolojik temelini "O; Evvel, Âhir, Zâhir ve Bâtın'dır"¹⁸ âyeti ekseninde inşa eden Niyâzî-i Mısırî'ye göre yaratılışın öncesini ve sonrasını kuşatan "Evvel" ve "Âhir" isimleri Allah'ın mutlak ebediyetini kanıtlarken; Mısırî'nin birbiriyle özdeş kabul ettiği insan ve kâinat aynasında beliren "Zâhir" ile mevcudata can veren "Bâtın" isimleri

¹⁵ M. Efdal Emre, *Niyâzî-i Mısırî Divanı Şerhi* (İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2014), 581.

¹⁶ Emre, *Niyâzî-i Mısırî Divanı Şerhi*, 44.

¹⁷ Ekrem Demirli, *Şâir Sufiler: Mevlânâ, Yunus ve Niyâzî-i Mısırî Üzerine İncelemeler* (İstanbul: Sufi Kitap, 2015), 76.

¹⁸ Tâhâ 20/3

O'nun tecellilerini gösterir. Zamanla sınırlı ve sonradan olma (hâdis) niteliği taşıyan âlemin karşısında, hakiki vücûd sahibinin yalnızca Allah olduğu gerçeği bu şekilde temellendirilir.¹⁹

Bu mutlak hakikate dayanarak Mısırî, "el-Vücûdü lillâh" (Varlık Allah'ındır) ilkesini öne çıkarır ve yaratılmışlara atfedilen mevcudiyetin yalnızca mecazi bir yansıma olduğunu savunur. Meşhur "Kendini bilen Rabbin bilir"²⁰ hadisinin sırrı da tam bu noktada çözülür: Ârif kişi, kendi bireysel nefsinin bağımsız bir varlığı olmadığını anladığı an, özündeki mevcudiyetin bizzat Hakk'a ait olduğunu idrak eder. Böylece sâlik, içsel hakikati (hüviyeti) bakımından Rab ile kaim olduğunu, dışsal görünüşü itibarıyla ise geçici bir formdan (nefs) ibaret kaldığını kavramış olur.²¹

Klasik kelâmın geleneksel tanımlarından bu konuda sıyrılan Niyâzî-i Mısırî, tasavvufi yaklaşımını tamamen marifetullah odaklı bir zemine oturtur. Bu doğrultuda o, iman mefhumunu salt bir inanç esası olarak görmek yerine vahdet-i vücûd perspektifiyle yeniden okur; bu kavramı doğrudan bireyin manevi tecrübesi ve ulaştığı mârifet seviyesi üzerinden konumlandırır.²²

Mısırî'nin Divanı'nda karşılaştığımız "hayret" mefhumu, doğrudan vahdet-i vücûd makamının bakış açısıyla okunduğunda doğru zemine oturmaktadır. Zira sâlikin çokluk (kesret) içindeki birliğin (vahdet) tecellilerini müşahade etmesi, Mısırî'nin "dünyaya anlar gelmedi" dizelerindeki varoluşsal vurguyu belirginleştirir. Ehadiyyet bilincine erişen ve ilahi birliği tadan bu kişiler, bedenlen bu âlemde görünseler de aslında dünya sınırlarına hiç dâhil olmamışlardır. Varlıkları ezelden beri Hak ile kaim olduğu için, yeryüzündeki zahiri mevcudiyetleri bu maddî planda bir "ikamet" yahut oyalanma değil; yalnızca geçici bir yansımadan ibarettir.²³

Niyâzî-i Mısırî'de Hayret Beyitlerinin Analizi

Niyâzî-i Mısırî Divanı'nda hayret makamı üzerine, sıklıkla "tecelli", "umman", "dâr" ve "esrâr-sır" gibi güçlü tasavvufi karşılıkları olan imgeler üzerine inşa edilmektedir. Mısırî ilahî

¹⁹ Niyâzî-i Mısırî, *Vahdetnâme* (İstanbul: Revak Kitabevi, 2013), 51.

²⁰ Tasavvuf ehlinin sıklıkla başvurduğu bu meşhur ifade, esasen klasik hadis mecmualarında yer almayan bir kelâm-ı kibardır. Tasavvuf düşüncesinin temel dayanaklarından biri kabul edilen bu sözle ilgili olarak İbnü'l-Arabî, metnin kendisine zâhirî bir rivayet silsilesiyle değil, doğrudan "keşf" yoluyla hadis olarak malum olduğunu belirtir. Bkz. Aclûnî, İsmâil b. Muhammed, *Keşfü'l-hafâ' ve müzîlû'l-ilbâs*, (Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1351/1932), 2/262.

²¹ Aşkar, *Niyâzî-i Mısırî ve Tasavvuf Anlayışı*, 258.

²² Aşkar, *Niyâzî-i Mısırî ve Tasavvuf Anlayışı*, 267.

²³ İsmail Hakkı Altuntaş, *Niyâzî-i Mısırî Divân-ı İlâhiyyât ve Açıklaması Tam Metin* (Bursa, Gözde Matbaacılık, 2009), 1135.

hakikat karşısında aklın yetersiz kalışını ve ruhun sülûk esnasında yaşadığı idrak ötesi şaşkınlığı, bu kelimelerin taşıdığı sembolik yük ile ifade eder.²⁴

Tasavvuf edebiyatında hakikî bir bütünleşmeyi imgeleyen "umman" mefhumu (aşk-deniz ilişkisi), temel referanslarını hiç şüphesiz Mevlânâ'nın Mesnevî geleneğinden almakta ve bu derinlikli irfan havzasından beslenmektedir.²⁵ Bu köklü mirastan beslenen Niyâzî-i Mısırî'nin anlayışında ise söz konusu mefhum, sâlikin seyrüsülûk esnasında kapıldığı hâlleri ve tecrübelerini tasvir etmek üzere kullanılır. Nitekim bu aşk denizinin derinliklerine inerek hedeflenen mânevi mertebeye ulaşan sâlik, adeta gece gündüz kesintisiz bir mânevî hararetin, yakıcı bir cezbe hâlinin içinde kalır. Bu sarsıcı tecrübe sâlikin yalnızca ruhuna değil, fiziksel varlığına da yansır; yüzü solup sararır, dünyevi iradesi zayıflar ve en nihayetinde nefsi (benliği) neredeyse mahvolarak silinme noktasına gelir. Sâlikin iç dünyasında yaşadığı bu kayboluş, dışarıya sebebini akli melekelerle tam olarak kavrayamadığı derin ve sarsıcı bir hüznün olarak tezahür eder. Gözyaşlarının dinmemesi ve dünyevi neşesinin bütünüyle kesilmesi, zahiri bir melankoliden ziyade; tecrübe ettiği yakıcı vuslatın ve akli aşan hayret makamının en somut işaretleridir. Sâlik, damlanın denize karışırken yaşadığı o dehşetli yok oluş ve yeniden var oluş sancısını çekmektedir.²⁶

Öte yandan, sâlikin bu seyrinde içinde bulunduğu "dâr" (âlem/ev) mefhumu, fiziksel bir konum olmanın ötesine geçerek, âlemin ilahi sırlarıyla dolup taşan tecellî yüklü bir "mekân" olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda dâr, sırların muhafaza edildiği ve sâlikin istiabına göre ifşa edildiği bir sahnedir. İşte sâlikin yaşadığı "hayret" durumu da tam olarak bu noktada, sırlarla kaplı bu mekândaki sırların ve ilahi hakikatlerin aniden açığa çıkmasıyla sâlikin duyduğu o derin şaşkınlık ve acizyet hâlidir. Zira sâlik, bu dâr içinde sırların perdesi aralandıkça aklın sınırlarını aşan bir müşahedeye ulaşır ve hayret, bu mutlak idrakin neticesi olarak onun tüm benliğini kuşatır.²⁷ Aklın bütünüyle aciz kaldığı bu eşikte, ilâhî hakikatleri okuyup müşahade edebilmek kalbî bir rehberliği zorunlu kılar; hiç şüphesiz bu rehber de aşktır.

Tasavvuf dünyasında aşk salt bir hissiyat değil temel bir idrak biçimi olarak merkeze alınır. Bu kavrayışın tetiklediği seyrüsülûk yürüyüşü, sâliki nihayetinde ilahi sırların önünde mutlak bir teslimiyete, yani hayret makamına ulaştırır. Ulûhiyeti tanıma meselesinde ise Mısırî, tek boyutlu bir yaklaşımdan kaçınarak tenzih ile teşbih arasına kavramsal bir köprü kurar. Ona göre marifet; celâl ve cemâl gibi birbiriyle çelişir duran tecellilerin, aslında ilahı anlamayı sağlayan ve birbirini tamamlayan ortak bir dil olduğunu görebilmekte gizlidir.²⁸ Mısırî, aşk ile hayretin bu ayrılmaz bütünlüğünü ve ilâhî hakikat karşısındaki o mutlak silinişi şu mısralarla veciz bir biçimde dile getirir:

“Gülşen-i vahdet çü kalb-i emr-i râm-ı 'aşkdur

Lezzet-i vuslat heman ancak merâm-ı 'aşkdur

Terk-i kevneyn eyleyen mest-i müdâm'-ı 'aşkdur

²⁴ Erdoğan, *Niyâzî-i Mısırî Divanı*, 132, 150, 172, 274.

²⁵ Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, 2/37, 74, 287, 461.

²⁶ Emre, *Niyâzî-i Mısırî Divanı Şerhi*, 581.

²⁷ Emre, *Niyâzî-i Mısırî Divanı Şerhi*, 44.

²⁸ Ekrem Demirli, *Şâir Sûfiler: Mevlânâ, Yunus ve Niyâzî-i Mısırî Üzerine İncelemeler* (İstanbul: Sufi Kitap, 2015), 76.

Vâdi-i hayret hakikatde makâm-ı 'aşkdur

Kim müşahhas olmaz ol vâdide sultandan gedâ” (G. 6/3)

Niyâzî-i Mısrî'nin bu dizeleri, tasavvufî düşüncenin nihaî gayesi olan vahdet sırrına ermede, aşk mefhumunun temel bir zemin oluşturduğunu göstermektedir. Şiirde geçen "gülşen-i vahdet" teşbihi, kalbin bütünüyle ilâhî aşkın hâkimiyetine girmesiyle ulaşılan mutlak tevhid mertebesini ifade etmektedir. Niyâzî-i Mısrî'nin şiirlerindeki vahdet ve aşk ifadeleri, “ilm-i resmî” ve “ilm-i hakîkî” denilen iki kavram arasındaki bu derin ayrımı bütünüyle gözler önüne sermektedir. Sırf akla, öğrenmeye (vasitalara) dayanan ve dünyevî âlemle sınırlı olan kesbî bilgi yani ilm-i resmî kesintiye uğramaya mahkûmken; sâlikin kalbine doğrudan Hakk'ın feyziyle ulaşan vehbî bilgi yani ilm-i hakîkî, Vâsi' ve Alîm isimlerinin tecellisiyle beslenen ebedî ve kesintisiz bir hakikattir. Bu bağlamda ilâhî bilgi, dışarıdan aletlerle öğrenilerek elde edilen bir müktesebat değil, Cenâb-ı Hakk'ın sâlikin kalbine bahşettiği ilâhî bir armağandır.²⁹

Şiirde vuslatın yegâne gayesi olarak sunulan "terk-i kevneyn", tasavvuf geleneğinde terk-i dâreyn olarak da isimlendirilen iki cihanı terk etme sırrı, “terk-i dünya, terk-i ukba, terk-i hesfî ve terk-i terk” şeklinde izah edilen mutlak vazgeçiş mefhumuyla anlamsal bir bütünlük arz etmektedir.³⁰ Âşığın mâşuku uğruna maddî ve manevî her türlü beklentiye aşarak kendi varlık vehminden (hesfî) bütünüyle vazgeçmesi, mâsivâdan sıyrılmanın en kâmil tezahürüdür. Sâlikin bu mutlak terk neticesinde kendi hiçliğini ve çaresizliğini "fakr-ı mutlak" ve "acz-i mutlak"³¹ olarak tam manasıyla idrak etmesi, onu ilâhî aşkın tesiriyle sürekli bir vecd hâline (mest-i müdâm) sokmaktadır. Zira benlik iddiasından ve terki bile terk edecek derecede her türlü izâfilikten arınmış bir kalpte uyanan mutlak şükür ve mutlak şevk, sâlikî mülk âleminden melekût âlemine taşıyan ve hakiki vuslatı netice veren en temel vesiledir.

Niyâzî-i Mısrî'nin bu şiirinde beliren bu mârifet tecellisinin ve aşk mefhumunun altyapısı, Şeyh-i Ekber İbnü'l-Arabî'nin muhabbet makamını dört temel mertebeye ayırdığı tasnifte açıkça görülmektedir. İbnü'l-Arabî'ye göre bu silsilenin ilk basamağı olan muhabbet, kalbin arızî kirlerden arınarak iradenin sevilen karşısında bütünüyle yok olmasıdır. İkinci mertebe olan vüdd, bu arınmışlık hâlinin ilâhî "el-Vedûd" isminin tecellisiyle sâlikin kalbinde sarsılmaz bir biçimde sabitlenmesidir. Üçüncü mertebe ve Mısrî'nin şiirindeki mutlak vecd hâlinin asıl kaynağı olan aşk mertebesi ise, muhabbetin ifrat derecesine ulaşarak kalbi ince bir zar gibi bütünüyle kuşatması ve âşığın mâşuka doğru eksiksiz bir biçimde yönlendirmesidir. Dördüncü mertebe ise sevginin kalpteki ilk uyanışı olan hevâdır. Bu mertebe, nafile ibadetlerin çokluğu veya sünnete ittiba gibi vesilelerle iradenin sevilene yoğunlaşmasını sağlayan ilâhî bir lütuftur.³² Netice itibarıyla, vuslatın yegâne gayesi olarak ifade edilen "terk-i kevneyn" sırrı, İbnü'l-Arabî'nin tasnifindeki bu kuşatıcı "aşk" hâlinin kalbi bütünüyle istilâ ederek sâlikî hakiki cezbe ile Hakk'a çeken ve onun iradesini ilâhî iradede eriten o mutlak hakikatin bizzat kendisidir.

Mısrî'nin aşkın asıl makamı olarak nitelediği "vâdi-i hayret", aşkın kemâle ermesiyle sâlikte uyanan derin bir hayret ve idrak acziyetini ifade etmektedir. İnsan aklının ilâhî hakikatlerin

²⁹ İsmâil Hakkı Bursevî, *Kitâbü'n-Netîce*, haz. Ali Namlı (İstanbul: İmak Ofset Basım Yayın, 2019), 276.

³⁰ Said Nursî, *Mektubat* (İstanbul: Envar Neşriyat, 1995), 16; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 203, 482-483.

³¹ Nursî, *Mektubat*, 367.

³² İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, 8/173.

azameti karşısında bütünüyle acze düştüğü bu ulvî makamda, maddî âleme ait hiçbir toplumsal statünün veya rütbenin hükmü kalmamaktadır. Şiirin son dizesinde padişah ile dilencinin (sultandan gedâ) ayırt edilemez hâle gelmesinin vurgulanması da doğrudan bu hakikatin bir neticesidir. Nitekim beyitte geçen "gedâ" mefhumu, kendi varlık vehminden sıyrılarak bütünüyle ilâhî tecellîlere muhtaç hâle gelen sâlikî temsil etmektedir.³³ Hakk'ın mutlak zenginliği karşısında kendi hiçliğini yakînen bilen bu gedâ ile mülk âleminin sultanı arasındaki her türlü ayırım, bu hayret vadisinde tamamen ortadan kalkmaktadır. Netice itibarıyla mutlak vahdetin deneyimlendiği bu ulvî vadide şahsî benlikler silinmekte, varlığın yegâne kaynağının Hakk olduğu şuuruyla kesretten vahdete geçiş tam anlamıyla tamamlanmaktadır. İşte izâfî benliğin bütünüyle Hakk'ın varlığında eridiği bu mutlak fenâ tecrübesi, Mısırî'nin kendi varlığından soyutlanışını ilan ettiği şu mısralarında da yankılanmıştır:

“Yitirdüm benliğüm, benlik bana Hak benliğindendir

Tekellümde hitâb-ı gaybetün kârhânesiyüm ben” (G. 143/6)

Niyâzî-i Mısırî'nin bu ifadeleri, tasavvufî düşüncenin merkezinde yer alan vahdet ve fenâ-fillâh hakikatlerinin bir şerhi mahiyetindedir. Şairin kendi benliğini yitirdiğini ifade etmesi, izâfî varlıktan vazgeçerek mutlak varlıkta erimesini ve mârifetullah'a ermesini simgelemektedir. Bu durum, “Kulum bana nâfilelerle yaklaştırmaya devam eder.”³⁴ hadîs-i kudîsî çerçevesinde, kulun ilâhî bir tecellî mahallî hâline gelmesiyle doğrudan irtibatlıdır.³⁵

İnsân-ı kâmilin kalbinin ilâhî kelâmın ve sırların zahir olduğu bir tecellî merkezi olduğunu ortaya koyan "Hitâb-ı gaybetün kârhânesi" nitelendirmesi, tıpkı Hazreti Mûsa ve ağaç kıssası³⁶ üzerinden kurulan analojiden anlaşıldığı üzere beşerî kimliğin ilâhî irade karşısında bir vasıtanın ibaret kaldığını ve hakkın kelâmının bu vasıtalar aracılığıyla duyurulduğunu göstermektedir.³⁷ Bu süreç, sâlikte derin bir hayret hâli uyandırmaktadır. Netice itibarıyla Mısırî'nin bu ifadesi, nefsanî benliğin bir yanılsama olduğunu, hakiki mevcudiyetin ise ancak Hakk'ın bekâsı ile mümkün olabileceğini ifade etmektedir.³⁸ Şair, hayret makamında kendi bilgisinin hakikat karşısında hiçbir şey olmadığını fark ettiğini bu dizelerle ifade etmiştir. Hak'tan gönlüne doğan bir sırrın olduğunu bu dizelerle ifade eden Mısırî'ye göre herkes, gayreti nispetinde ilâhî nurdan bir pay alsa da bu pay hakikatin kendisi değil, yalnızca ona düşen bir yansımadır. Nasıl ki gözde beliren ışık güneşin bizzat kendisi değilse, kulun idrak ettiği bilgi de Hakk'ın sonsuz hakikatinden sadece bir tecellidir.³⁹

Bu yüzden gerçek marifet, çok bilmekte değil; Hak'tan gelen bu ilhamı görüp hayretle boyun eğmektir. Zihindeki tüm bilgileri aşan bu işrâkî/kalbî aydınlanma, sûfiyi eşyanın hakikatine, yani her şeyde tecellî eden ilâhî veche ulaştırır. Nitekim Niyâzî-i Mısırî; zuhur–tecellî, sûret–mâna, cemâl–celâl ve hayret makamı kavramlarını bir potada eriterek, Sühreverdi'nin felsefi

³³ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 191.

³⁴ Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Câmi 'u 'ş-şâhih* (Mısır: el-Matbaatü's-Sultâniyye, 2001), 8/105.

³⁵ Emre, *Niyâzî-i Mısırî Divanı Şerhi*, 396.

³⁶ Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Mûsâ'nın Tûr Dağı eteklerinde nida olunduğu ve oradaki bir ağaçtan (şecere) “Âlemlerin Rabbi olan Allah benim” hitabını işittiği hadiseye (el-Kasas 28/30) işaret edilmektedir. Tasavvuf geleneğinde bu kıssa, ilâhî kelâmın ve tecellînin mahlûkat üzerinden zâhir olabileceğine güçlü bir delil kabul edilmektedir.

³⁷ Ahmed b. Muhammed İbn Acîbe el-Hasenî, *el-Bahrü'l-medîd fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2002.), 1/592.

³⁸ Altuntaş, *Niyâzî-i Mısırî Divân-ı İlâhiyyât ve Açıklaması*, 1082, 1083.

³⁹ Şehâbeddin es-Sühreverdi, *Hikmetü'l-İşrâk* (İstanbul: Mega Basım Yayıncılık, 2015), 372-374.

olarak temellendirdiği bu nûr tecellîsini bizzat zevk ve fenâ mertebesinde tecrübe eder. Müellif, varlığın her zerresinde ilâhî zâtın parıltılarını müşâhede etmenin getirdiği o muazzam mânevi idrakı ve ulaştığı hayret ufkunu şu beyitiyle ortaya koymaktadır:

“Çü bildüm vech-i cânânı kamuda sezdim Allâhı

Fenâyum Hak’da vallâhi ne bilüm kaldı ne dânum” (G. 116/3)

Buradaki “kamuda sezdim Allâhı” ifadesi, yaratılanlara ve eşyaya tecellinin bulunduğunu ve varlığın kesintisiz, sürekli bir ilahî tecellî akışı içinde bulunduğunu belirtir. İbnü’l-Arabî’ye göre tecelliye mazhar olan âlem donmuş ve sabit bir yapıda değildir, tecellî asla tekrar etmez; her an yeni bir yaratılış vuku bulmaktadır.⁴⁰ Böylelikle eşyadaki bu hudutsuz ve sürekli tazelenen cemâl tecellîlerini temaşa eden sûfî, cüz’î idrakinin sınırlarını aşarak hayret makamına vasıl olmaktadır. Varlığın her nefeste yeniden zuhûr etmesi sırrına ermek, sâlikte durağan bir marifetten ziyade çoğalan bir idrak acziyeti doğurmaktadır.

Yine beyitte geçen “kamuda sezdim Allâhı” ifadesinden, Allah’ın güzelliğinin varlık sûretleri aracılığıyla işaretler hâlinde görünmesi anlaşılmaktadır. Nitekim hadis-i şerifte “Allah cemîldir, cemâli sever”⁴¹ buyurularak, her varlığın kendinde zahiren bir güzellik bulunmasa bile Cemîl olan Allah’ın bir tecellisinin zuhur ettiğine işaret edilir. Bu yaklaşım, İrâkî’nin *Lama ‘ât*’ında dile getirdiği “Nurânî perdeler, lütuf ve cemâl perdeleridir”⁴² ilkesinin bir yansımasıdır; yani her şey ilahî cemâlin bir aynasıdır ve varlık, hakikati gizleyen değil, bilakis O’nun güzelliğini görünür kılan bir perde mahiyetindedir. Bu düşünce, vahdet-i vücûd öğretisinin temel tezahürlerinden biridir.

Niyâzî-i Mısırî de varlığı, hakikati örten bir perde olarak değil, ilahî cemâlin yansıması olarak telakki eder. Bu sebeple onun nazarında her sûret, hakikatin kendisi olmasa da o hakikatten bir işaret taşır; sûretin ardında işaret eden bir mânânın bulunduğu bilgisi şairde sürekli bir uyanıklık ve derin bir sezgi hâli oluşturur. Zira kâmillerin hayreti, bilginin tükenmesiyle değil, hakikatin derinliği karşısında artan idrakle ortaya çıkar. Sûfî hakikate yaklaştıkça bildikçe bilmediğini fark eder ve bu fark ediş, onu cehaletle değil, marifetin doruğunda ortaya çıkan ince bir hayret hâline taşır. Niyâzî-i Mısırî’nin hayreti de böyledir: cehaletten değil, marifetin yoğunluğundan doğmuş; varlıktaki her tecellîyi yeni bir sır, her anı yeni bir yaratılış ve her sûreti ilahî cemâlin taze bir nişânesi olarak gören derin bir tefekkürün sonucudur.⁴³

Akılla kavranan basamakları aşan bu yoğun marifet iklimi, sâliki artık kelimelerin ve kavramların tükendiği mutlak bir hayranlık ufkuna taşımaktadır. Mısırî, kalbini kuşatan bu eşsiz tefekkürün mantıki bir dille açıklanamayacak kadar derinleştiğini ve idraki sarsan o vecd hâlini şu dizeleriyle dile getirmiştir:

“Hayret ender hayrete şöyle düşürdi gönlümü

Şerh olunmaz bu dil ile şimdi hayrânım benüm” (G. 112/7)

Tasavvuf geleneğinde ve bilhassa Niyâzî-i Mısırî’nin dizelerinde karşılık bulan "hayret", alelade bir kafa karışıklığı veya idraksizlik hâli değildir; aksine, sürekli derinleşen ve katmanlaşan bir

⁴⁰ İbnü’l-Arabî, *Füsûsü’l-Hikem* (Konuk Şerhi), 2/377.

⁴¹ Celâleddin es-Suyûtî, *Câmiu’l-ehâdis* (Mısır: Deyyâr el-Mısıriyye, 2004), 8/13 (Hadis no: 6777).

⁴² Fahrüddîn-i İrâkî, *Lemaât* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963), 52.

⁴³ Altuntaş, *Niyâzî-i Mısırî Divân-ı İlâhiyyât ve Açıklaması*, 1278.

mânevi tekâmülün ifadesidir. Mısırî'nin “hayret ender hayret” terkibiyle işaret ettiği bu makam, tek seferlik ve durağan bir durak olmaktan ziyade, mânevi yolcunun her yeni idrak seviyesinde sarsılarak bir üst hayranlık mertebesine yükseldiği makamdır. Sûfî için bu durum geçici bir bocalama değil, ilahi hakikatin sonsuzluğu karşısında ruhun kesintisiz bir biçimde teceddüt ettiği daimî bir seyir hâlidir.

Bu sonsuzluk hissinin temelinde, İbnü'l-Arabî'nin varlık ve bilgi anlayışı yatar. Arabî'ye göre, Allah'ın mutlak Zât'ı, maddi âleminden tamamen münezzehe olduğu için insan aklı tarafından kuşatılamaz. İnsan zihninin erişebileceği en uç sınır; Hakk'ın varlığı, birliği, ulûhiyeti ile sıfat ve fiillerinin tezahürüdür. Zât'ın bizatihi nasıllığı hiçbir dünyevi kavrayışa sığmayacağı için akıl bu eşikte mecburen pes eder.⁴⁴ Tenzih ilkesine sadık kalarak Yaradan ile yaratılanı ayırmanın elzem olduğu bu noktada, hakiki marifet aklın bittiği yerde kalbin keşfiyle başlar. Aklın sükûta erdiği bu hudut, gönlün kelimelere dökülemeyen bir şaşkınlık ve hayranlıkla dolup taşıdığı yerdir.

Mânevi tekâmül yolculuğunda arif kişi, ilahi isim ve sıfatların tecellileriyle karşılaştıkça hayrete ve dehşete düşer.⁴⁵ Ancak Mutlak Zât sınırsız ve sonsuz olduğundan, marifetullahı kesin bir sınır çizmek imkânsızdır. Hakikatin peşindeki sûfinin marifete olan iştiağı, deniz suyu içen birinin hararetine benzer; içtikçe kanmak bir yana, susuzluğu daha da harlanır. Sufinin ulaştığı her yeni idrak merhalesi, beraberinde devasa bir bilinmezliği ve yepyeni bir hayret ufkunu doğurur. Kişi bildikçe aslında ne kadar az bildiğini fark eder, acziyetini kavrar ve bu idrak onu dipsiz bir hayrete sevk eder. Nitekim Hazreti Ebû Bekr es-Sıddîk'ın (radiyallahu anhu) şu şiirinde geçtiği gibi:

“العَجْرُ عَنْ ذَرِّكَ الْإِذْرَاكَ إِذْرَاكَ”⁴⁶

“Bir şeyi idrak edememek noktasındaki acziyet de bir idraktır.”

Bu derinleşen hayret hâlini besleyen bir diğer unsur da Cenâb-ı Hakk'ın “câmiu'l-ezdâd” (zıtları kendinde toplayan) vasfıyla tecelli etmesidir. Ebu Saîd el-Harrâz'ın da incelikte belirttiği gibi, ilahi hakikat, insan zihninin çelişki sanabileceği zıtlıkların kusursuz birliğinde gizlidir.⁴⁷ Akılcıların kurak delillerinden doğan şaşkınlıktan çok farklı olarak, peş peşe gelen ve birbirine benzemeyen bu sonsuz tecellilerin çeşitliliği, sûfiyi müthiş bir sarsıntıya ve nihayetinde emsalsiz bir mânevi neşeye ulaştırır. Sâlik, varılacak nihai bir menzil olmadığını idrak ettiğinde, cehaletten değil bilginin hudutlarını aşmaktan kaynaklanan o yüce hayret ummanına dalar.

Tüm bu mânevi seyrin neticesinde, Niyâzî-i Mısırî'nin “şimdi hayrânım benim” deyişi, olumsuz bir belirsizliğe değil, marifetin en olgun, en nihai zirvesine işaret eder. Kuşeyrî'nin de ifade ettiği üzere marifet; şuhut içinde bir hayret ve ilahi heybet karşısında benlikten geçme hâlidir. Nitekim Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi vesellem); “Allah'ım, senin hakkındaki hayretimi artır”⁴⁸ şeklindeki niyazı da, ilmin artışıyla hayretin artışı arasındaki bu kutsal bağı tasdik eder. Sonuç olarak Mısırî'nin dizelerinde yankılanan bu hayret; ne bir kararsızlık ne de

⁴⁴ İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, 4/21, 54.

⁴⁵ Kuşeyrî, *er-Risâle*, 173.

⁴⁶ Muhammed Abdürraûf el-Münâvî, *Feyzü'l-kadîr şerhu'l-Câmi'i's-şagîr* (Mısır: el-Mektebetü't-Ticariyyetü'l-Kübrâ, 1937), 4/181.

⁴⁷ Altuntaş, *Niyâzî-i Mısırî Divân-ı İlâhiyyât ve Açıklaması*, 890, 891.

⁴⁸ Nahcivânî, *el-Fevâtihu'l-ilâhiyye*, 1/276.

bilgisizlik boşluğudur; bilakis, Hakk'ta karar kılan bir sükûnetin içinde kaynayıp taşan bir muhabbettir.⁴⁹

Ancak bu mânevî sükûnet, vuslatın coşkusuyla ruhu kavururken, sâlike aynı zamanda bu dünya mülkünün mutlak bir sürgün yeri olduğunu da hatırlatır. Mısırî, Hakk'ın sonsuzluğu karşısında donakalan kalbinin bu gurbet diyarında hasret ateşiyle nasıl feryat ettiğini ve düştüğü o büyük şaşkınlığı şu nihai beyitiyle taçlandırır:

“Niyâzî kaldı hayrette yanar dil nâr-ı firkâtte

Düşen bu dâr-ı gurbette dün ü gün eyler efgânı” (G. 184/5)

Niyâzî-i Mısırî bu beytiyle, hayreti bir anlık şaşkınlıkla aşılacak bir eşik olarak değil, seyrüsülûk esnasında bizzat karar kılınan ve sebat edilen daimî bir mertebe şeklinde nitelendirmektedir. Gönlünde hissettiği ayrılık ateşi (nâr-ı firkat), yaygın kanaatin aksine Hakk'tan uzaklaşmanın getirdiği bir mesafe ıstırapı değil; bilakis ilâhî tecellilere mazhar olmanın ruh üzerindeki yükünün getirdiği imtihandır.

Hayret, marifetin artmasıyla birlikte derinleşen ve sûfiyi sürekli Hak ile yüz yüze bırakan bir idrak hâlidir. Nitekim tasavvuf ehli “Nereye dönerseniz Allah'ın yönü orasıdır”⁵⁰ âyetini, ilâhî tecellilerin sınırlandırılmayacağını, dolayısıyla sâlikin kesret âleminde nazar ettiği her zerrede Hakk'ın vechini müşahade ederek kesintisiz bir marifet ve şuhût hâline erebileceğini temellendirmek amacıyla kullanmıştır. Kesintisizleşen bu şuhût hâli, nihayetinde aklın sınırlarını zorlayan bir noktaya ulaşır; zira sâlikin her zerrede müşahade ettiği hakikate dair marifeti derinleştikçe, ihâtâ edilemez ilâhî sonsuzluk karşısında beşerî idraki daralır ve kul kendi mutlak acziyetini kavrayarak o derin hayret makamına gark olur.⁵¹ Ayrıca “O her an kâinata tasarruf etmektedir.”⁵² Âyet-i celîlesinin hikmetince Cenâb-ı Hakk'ın her an yeni bir tecellisinin ortaya çıkması ve kalbe inen bu feyizlerin sürekliliği, âşığı nihayeti olmayan bir hayret ummanına sürüklemekte ve vuslatın harareti içinde bırakmaktadır.⁵³ İdraki aşan bu mânevî mertebe, insanın dünya hayatındaki sürgünüyle, yani şairin tabiriyle “dâr-ı gurbet” mefhumuyla doğrudan irtibatlıdır.

Elest bezminden, mutlak saflık diyarı olan ervâh âleminde ayrılp kesif bir madde olan beden sınırlarına dâhil olan insan, aslında aslî vatanından uzak düşmüş bir gariptir.⁵⁴ İçinde taşıdığı ilâhî nefhaya rağmen kesret âleminin ağırlıkları altında aslî hüviyetinden gaflete düşen ve nefsanî hükümlere tâbi olan ruh, daima o yüce kaynağın iştiağını duyar. Beyitte ifade edilen “dün ü gün eyler efgân” sözü de işte bu ulvî vatandan ayrı kalışın ve mülk âlemine (maddî âleme) inişin hüznünü yansıtmaktadır. Beden kafesinde mâsivâyâ hapsolup esfel-i sâfilîne itilen insan, özündeki o saf nuru idrak ettiği vakit, ahsen-i takvîm sırrına ermek ve aslına rücû etmek gayesiyle nihaî bir arayışa yönelmektedir.

Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri'nin; “El müstevhişu ğayrallah ve'l müste'nisü billah” (Hak Celle ve Teâlâ hazretlerinin gayrından uzak olup, bütün mâsivâyı unutarak Cenâb-ı Hakk'la

⁴⁹ Nûru'l-Arabî, *Niyâzî-i Mısırî Dîvânı Şerhi*, 208.

⁵⁰ Bakara 2/115

⁵¹ Niyâzî-i Mısırî, *İrfan Sofraları*, 29.

⁵² Rahmân 55/29.

⁵³ Niyâzi-i Mısırî, *İrfan Sofraları*, 130.

⁵⁴ İsmail Çetin, *Bilir misin?* (Isparta: Dilara Yayınları, 2020), 16.

ünsiyet kuran) sözü bu derûnî arayışın veciz bir örneğidir.⁵⁵ Dünyevî olan her şeyden ürküp kaçarak tek sığınak olarak Allah'a yönelmek, tasavvufî idrakte "Senden Sana sığınırım"⁵⁶ niyazındaki o derin tevhîd ve teslimiyet sırrını tahakkuk ettirmek manasını taşımaktadır.

Aslî vatana duyulan bu derûnî özlem, sülûk adı verilen mânevî arınma yolculuğunun temel sâikidir. Riyazet, mücahede ve nefis terbiyesi gibi tasavvufî ameliyeler aracılığıyla ruh, beden tahakkümünü kırarak eşyaya ve hadiselerle hakikat nazarıyla bakabilme liyakatini elde eder. İbnü'l-Arabî'nin gurbet ve arınma mefhumlarına getirdiği bâtinî yorum da Mısırî'nin şiirindeki bu ıstırapın fikrî altyapısını izah etmektedir. Şeyh-i Ekber'e göre insanın hakiki vatani, mutlak kulluk makamıdır; bu saf kulluk şuurundan bir an dahi uzaklaşmak, ruh için en ağır gurbet ve en derin hicran olarak kabul edilmektedir.⁵⁷ Dolayısıyla Mısırî'nin bu dâr-ı gurbette hayret ateşiyle kavrulurken dile getirdiği her feryat; mâsivânın perdelerini aralayıp o lekesiz kulluk şuuruna rücû etmeyi ve fenâdan bekâya erişmeyi hedefleyen vuslat talebidir.

Bu vuslat, beşerî benlik perdesini aradan kaldırarak ruhun ilk vatani olan mutlak zât ufkuna dönmeyi gerektirir. Mısırî, kendi varlığını asıl hakikatin önünde bir bulut olarak gören ve hayretini varoluşun en ilk mertebesine dayandıran bu idraki şu sözlerle dile getirir:

“Âlem-i evvel âmâ'dır hayret andandır bana,

Bu vücûdum gaymı örtüdi mihr-i rahşânum benüm” (G. 112/8)

Beyitte geçen âmâ,⁵⁸ tasavvuf ıstılahında hakikatin duyular ve kavramsal idrak tarafından kuşatılamayan yönünü ifade eden güçlü bir teşbihtir. Niyâz-i Mısırî, âlemi âmâ olarak niteleyerek, varlığın zahirî görünümünün ardında, aklın ve dilin nüfuz edemediği bir hakikat boyutunun bulunduğu işaret eder. Bu bağlamda hayret, cehaletten değil; varlığın bu aşkın ve idrak ötesi cihetiyle tecellilerini müşâhade etmekten doğar.⁵⁹

İkinci mısradaki zikredilen “Bu vücûdum gaymı örtüdi” ifadesi, sâlikin maddî varlığının ve nefsanî meylinin, hakikate uzanan yolda nasıl kesif bir perdeye dönüştüğüne işaret etmektedir. Tasavvufî idrakte “gam” mefhumu, yalnızca sıradan bir iç sıkıntısını değil, dünyevî varlık şuurunun ruha yüklediği ağırlığı ve kesret âlemine mensup olmanın getirdiği yükü temsil eder. Ruhu bütünüyle ihâtâ eden bu beden ve nefis karanlığı, sâlikin ilâhî hakikati vasıtasız bir biçimde müşâhade etmesine engel teşkil eden kalın bir hicap vazifesi görür. Maddenin ve mâsivânın bu ağır kuşatması altında daralan sûfî, mânevî seyrinde idrak ettiği feyizlerden mahrum kalır; bulduğu o ulvî makamları yitirmenin ıstırapını tecrübe ederken, yitirdiği o ilâhî neşveyi ve yakîn hâlini yeniden bulamamanın derin savrulması içine hapsolür. Hucvîrî'nin tabiriyle “ sûfî bu vücut ve nefis gamıyla kuşatıldıkça hakikatin doğrudan müşâhadesinden

⁵⁵ Muhyiddîn Abdülkâdir el-Geylânî, *Atıyye-i Sübhâniyye* (İstanbul: Ulu Çınar Yayınları, 1976), 25.

⁵⁶ Ebü'l-Hasan Nüreddin Muhammed b. Abdülhâdî es-Sindî, *Kifâyetü'l-hâce fi şerhi Süneni İbn Mâce* (Beyrut: Dârü'l-Ceyl, ts.), 1/358.

⁵⁷ İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, 3/155.

⁵⁸ Tasavvuf ehlinin literatüründe kullandığı bu ifade şu hadise dayanmaktadır: Ashabdan Ebu Rezîn anlatıyor: Ben: “Ey Allah'ın Resulü! Rabbimiz, mahlûkatı yaratmadan önce neredeydi?” diye sordum. “Allah, mahlûkatı yaratman önce bir Âmâ'da idi. Âmâ'nın altında da, üstünde de hava yoktu. Sonra Arşını su üzerinde yarattı.” diye cevap verdi. Detaylı bilgi için bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, nşr. Şuayb el-Arnâvût vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 26/118; İbn Mâce, *el-Câmi'u's-sünen (Sünenü İbn Mâce)*, nşr. Heyet (Cidde: Dârü's-Sıddîk - el-Cebîlû's-Suûdiyye, 2014), 1/87.

⁵⁹ Aşkar, *Niyâz-i Mısırî ve Tasavvuf Anlayışı*, 261, 262.

mahrum kalır, bulduğunu yitirir, yitirdiğini bulamaz.”⁶⁰ Mısrî “Bu vücûdum gaymı örtüdi” ifadesinden dünyevi arzu ve isteklerin hakikatin müşâhedesine ulaşmaya bir engel olduğunu vurgulamıştır.⁶¹

Sonuç olarak bu beyitte Niyâzî-i Mısrî, hayreti varlığın âmâ yüzüyle karşılaşmanın doğal bir neticesi; vücudu yani nefsin arzu ve isteklerini ilahî nurun müşâhedesini zorlaştıran bir perde olarak izah eder. Böylece hayret, sûfinin hem varlık sahasını hem de ilmî sınırlarını idrak ettiği yüksek bir mânevî mertebe olarak anlam kazanır.

Diğer bir beytinde de Mısrî bu hayret makamına şu şekilde değinmiştir:

“Çün kâmet alıp turduk divâna el kavşurduk

Vechini ayân gördük bu hayrete irince” (G. 164/4)

Beyitte geçen “kâmet alıp durmak”, sûfinin Hak huzurunda edep, teslimiyet ve kulluk bilinciyle ayakta duruşunu ifade eder. Bu duruş, zahirde namazdaki kıyâmı çağrıştırmakla birlikte, bâtında kulun kendi varlığından soyunarak mutlak kudret karşısında durmasını temsil eder.⁶² “Divânına el bağlı” ifadesi ise, kulun iradesini askıya alıp bütünüyle ilahî iradeye yönelmesini, yani tasavvufta “teslim” makamını simgeler.⁶³

Bu teslimiyet hâli, sûfinin hâli hazırdaki bir arayıştan ziyade, hazır bulunma ve kabulleniş durumuna intikalini gösterir. Niyâzî-i Mısrî’ye göre Hakikat, talep ve iddia ile değil; edep, sükût ve nefsinin yok etme yani teslimiyetle açılır. Beyitteki duruş, hayrete giden yolun ilk şartı olarak ortaya konur. İkinci mısra da yer alan “Vechini ayân gördük” ifadesi, doğrudan bir müşâhede değil; perde arkasından gerçekleşen bir keşf ve idrak açıklığını anlatır. Tasavvufta “vech”, Allah’ın zatını değil; isim ve sıfatlar yoluyla bilinebilir yönünü ifade eder.⁶⁴ Burada görülen “ayânlık”, görmenin maddî değil, kalbî bir idrak olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Niyâzî-i Mısrî’nin *Dîvân-ı İlâhiyyât*’ı ekseninde incelenen hayret makamı, İlâhî bilgi ve varlık sahasının birleştiği yerde duran, sürekli yenilenen bir idrak eşiği olarak görülmüştür. Araştırma boyunca elde edilen veriler ve yapılan tahliller, irfanî gelenekte köklü bir geçmişe sahip olan bu kavramın, Mısrî’nin düşünce dünyasında salt bir hayranlık yahut aklî bir tutulma evresi olmadığını, aksine sülûkun en mütakâmil mertebelerinden birini teşkil ettiğini göstermiştir. Şair, vahdet-i vücûd öğretisinin sunduğu imkânlarla, aklın cüz’î sınırlarını ve kelimelerin kifayetsizliğini hayret üzerinden aşarak insanı mutlak hakikatin doğrudan şahidi kılmaktadır.

⁶⁰ Hucvîrî, *Keşfü'l-Mahcûb*, 121.

⁶¹ Altuntaş, *Niyâzî-i Mısrî Divân-ı İlâhiyyât ve Açıklaması*, 891.

⁶² el-Kuşeyrî, *Risâle-i Kuşeyrî*, 108.

⁶³ Altuntaş, *Niyâzî-i Mısrî Divân-ı İlâhiyyât ve Açıklaması*, 1275.

⁶⁴ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 286-287.

Beyitlerin tahlil merhâlelerinde ortaya konulduğu üzere Mısırî, aşk ve fenâ tecrübesini hayretle doğrudan irtibatlandırarak sâlikin izâfî benliğinden sıyrılıp ilâhî tecellîlerin mahalli haline gelişini belîğ bir dille temellendirmiştir. İbnü'l-Arabî ekolünün süreğen tecellî (*halk-ı cedîd*) ve *Amâ* tasavvurları, Mısırî'nin manzum dünyasında karşılığını bulmuş; varlığın her an yeniden inşa edilen bu akışkan yapısı, arifin bilgisini her merhalede daha da derinleştiren zincirleme bir hayret döngüsüne zemin hazırlamıştır. Bu doğrultuda şairin hayreti; aklı kısıtlılıktan doğan bir cehalet değil, ilâhî mârifetin ve sonsuz tecellînin müşahede edilmesinden kaynaklanan ulvî bir idrak acziyetidir.

Netice itibarıyla Niyâzî-i Mısırî, XVII. yüzyılın fikrî ve sosyo-kültürel ikliminde, şer'î hassasiyetler ile tasavvufî neşveyi hayret kavramı zemininde buluşturmayı başarmıştır. Zâhirî bilginin hudutlarını çizerek kalbe inen ledünnî hakikatin ufkunu gösteren Mısırî, Tasavvuf Edebiyatı metinlerinin salt edebî birer unsur olmanın ötesinde, derinlikli birer tasavvufî tefekkür zemini olduğunu yeniden tescil etmiştir. Mısırî'nin dehasıyla taçlanan hayret makamı, kulun kendi hiçliğini idrak ederek mutlak teslimiyetle Hak'ta karar kıldığı en kâmil rûhî ve irfânî zirve olarak literatürdeki özgün yerini muhafaza etmektedir.

Kaynakça

Aclûnî, Ebü'l-Fidâ İsmâil b. Muhammed. *Keşfü'l-hafâ' ve müzîlû'l-ilbâs*. 2 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1351/1932.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed. *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. nşr. Şuayb el-Arnâvût vd. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.

Altuntaş, İsmail Hakkı. *Niyâzî-i Mısırî Dîvân-ı İlâhiyyât ve Açıklaması Tam Metin*. Bursa: Gözde Matbaacılık, 2009.

Aşkar, Mustafa. *Niyâzî-i Mısırî ve Tasavvuf Anlayışı*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.

Buhârî, Muhammed b. İsmâil. *el-Câmi'u's-şâhih*. Mısır: el-Matbaatü's-Sultâniyye, 2001.

Bursevî, İsmâil Hakkı. *Kitâbü'n-Netîce*. haz. Ali Namlı. İstanbul: İmak Ofset Basım Yayın, 2019.

Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Kitabevi, 2009.

- Cîlî, Abdülkerîm. *İnsân-ı Kâmil*. çev. Nuran Çelik. İstanbul: Akçağ Yayınları, 2014.
- Demirli, Ekrem. *Şâir Süfîler: Mevlânâ, Yunus ve Niyâzî-i Mısırî Üzerine İncelemeler*. İstanbul: Sufî Kitap, 2015.
- Emre, M. Efdal. *Niyâzî-i Mısırî Dîvânı Şerhi*. İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2014.
- Geylânî, Muhyiddîn Abdülkâdir. *Atıyye-i Sübhâniyye*. İstanbul: Ulu Çınar Yayınları, 1976.
- Hucvîrî, Ali b. Osman. *Keşfü'l-mahcûb*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1982.
- İbn Acîbe, Ahmed b. Muhammed. *el-Bahrü'l-medîd fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *el-Câmi 'u's-sünen (Sünenü İbn Mâce)*. nşr. Heyet. 5 Cilt. Cidde: Dârü's-Sıddîk - el-Cebîlü's-Suûdiyye, 2014.
- İbnü'l-Arabî, Muhyiddin. *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*. çev. Ekrem Demirli. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2007.
- İbnü'l-Arabî, Muhyiddin. *Füsûsü'l-hikem*. çev. ve şerh. Ahmed Avni Konuk. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2005.
- İbnü'l-Arabî, Muhyiddin. *Füsûsü'l-hikem*. İstanbul: Ataç Yayınları, ts.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalîm. *el-Fetâve'l-kübrâ*. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987.
- İrâkî, Fahrüddîn-i. *Lemaât*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963.
- Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî. *Mesnevî-i Ma'nevî*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Münâvî, Muhammed Abdürraûf. *Feyzü'l-kadîr şerhu'l-Câmi 'i's-şagîr*. Mısır: el-Mektebetü't-Ticariyyetü'l-Kübrâ, 1937.
- Niyâzî-i Mısırî, Muhammed. *Dîvân-ı İlâhiyyât*. haz. Mustafa Tatçı. İstanbul: H Yayınları, 2013.
- Niyâzî-i Mısırî, Muhammed. *İrfan Sofraları (Mevâidü'l-İrfân)*. çev. Süleyman Ateş. Ankara: Emel Matbaacılık, 1971.
- Niyâzî-i Mısırî, Muhammed. *Niyâzî-i Mısırî Dîvânı*. haz. A. Azmi Bilgin. İstanbul: Kapı Yayınları, 2022.
- Niyâzî-i Mısırî, Muhammed. *Niyâzî-i Mısırî Dîvânı*. haz. Kenan Erdoğan. Ankara: Akçağ Yayınları, 2019.

Niyâzî-i Mısrî, Muhammed. *Niyâzî-i Mısrî Halvetî Dîvân-ı İlâhiyyât (Seçmeler)*. haz. Mustafa Tatcı. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021.

Niyâzî-i Mısrî, Muhammed. *Vahdetnâme*. İstanbul: Revak Kitabevi, 2013.

Nursî, Said. *Mektubat*. İstanbul: Envar Neşriyat, 1995.

Nûru'l-Arabî, Seyyid Muhammed. *Niyâzî-i Mısrî Dîvânı Şerhi*. İstanbul: H Yayınları, 2021.

Suyûtî, Celâleddin. *Câmiu'l-ehâdîs*. Mısır: Deyyâr el-Mısriyye, 2004.

Sühreverdî, Şehâbeddin. *Hikmetü'l-işrâk*. İstanbul: Mega Basım Yayıncılık, 2015.

Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1993.

Yetik, Erhan. “Hayret”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 17/60-61. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

ZEYDÎLER VE KÜLLÂBÎLER ARASINDA İLÂHÎ SIFATLAR VE KELÂMULLAH TARTIŞMASI

Dr. Öğr. Üyesi Burhaneddin KIYICI

VAN YYÜ İlahiyat Fakültesi

burok25@gmail.com – 00 00-0002-0025-9579

ÖZET

İslam kelâm tarihinde Allah'ın sıfatları ve kelâmullah meselesi etrafında ortaya çıkan tartışmalar, farklı kelâm ekollerinin teşekkülünde ve düşünce sistemlerinin şekillenmesinde önemli bir yere sahip olmuştur. Özellikle hicrî II. yüzyıldan itibaren yoğunlaşan bu tartışmalar, Allah'ın sıfatlarının mahiyeti, Kur'an'ın mahlûk olup olmadığı, ilahî kelâmın niteliği ve tevhid anlayışının nasıl korunacağı gibi temel meseleler etrafında gelişmiştir. Kelâm ekolleri, söz konusu problemleri kendi yöntem ve ilkeleri doğrultusunda değerlendirmiş; bu durum mezhepler arasında ciddi görüş ayrılıklarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Kelâmullah tartışmaları içerisinde özellikle Kur'an'ın kadîm veya hâdis kabul edilmesi meselesi önemli bir yer tutmaktadır. Mu'tezilî, Allah'ın kelâmını harf ve seslerden oluşan fiilî bir sıfat olarak değerlendirmiş ve bu sebeple Kur'an'ın mahlûk olduğunu savunmuştur. Buna karşılık Küllâbîler ise Allah'ın kelâm sıfatının ezeli olduğunu ileri sürmüştür; kelâmı harf ve seslerden bağımsız, Allah'ın zâtıyla kâim “nefsî kelâm” şeklinde açıklamışlardır. Daha sonraki süreçte Eş'arî kelâmını da etkileyen bu yaklaşım, klasik Sünnî kelâm düşüncesinin temel teorilerinden biri hâline gelmiştir. Bununla birlikte Mu'tezilî ve Zeydî kelâmcılar, nefsi kelâm anlayışına çeşitli aklî ve dilsel eleştiriler yöneltmişlerdir.

Küllâbîlerin Allah'ın zâtıyla kâim ezeli sıfatları kabul eden anlayışı ile nefsi kelâm teorisi ile, buna karşı geliştirilen Zeydî-Mu'tezilî eleştiriler değerlendirilecektir. Bu çalışmada, Zeydî-Mu'tezilî gelenek içerisinde önemli bir yere sahip olan Ebu Talib Yahya b. el-Hüseyin el-Buthânî (ö.424/1032-1033) 'ye nispet edilen *Kitâbu Ziyâdâtı Şerhi'l-Uşûl* adlı eserden yararlanılacaktır. Eserde, konuşmanın harf ve seslerden bağımsız düşünülemeyeceği; bu sebeple kelâmın hâdis olduğu savunulmaktadır. Ayrıca Allah'ın zâtı dışında kadîm sıfatların kabul edilmesinin tevhid anlayışıyla bağdaşmadığı ifade edilmektedir. Metinde nefsi kelâm anlayışı; emir, nehiy ve hitap gibi dilsel unsurlar üzerinden eleştirilmiş, kadîm kelâm düşüncesinin aklî ve mantıksal problemler doğurduğu ileri sürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Küllâbî, Zeydî, Buthânî, nefsi kelâm, kelâmullah

MANEVİ ZEKÂ İLE İNZİVA EĞİLİMİ İLİŞKİSİ: GENÇ YETİŞKİN BİREYLER ÖRNEĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Soner ERCAN

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi / İlahiyat Fakültesi,
sonerercan@mehmetakif.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-0383-513X

ÖZET

Çalışmanın konusu manevi zekâ ile inziva eğilimi ilişkisinin bulgulanmasıdır. Çalışma, genç yetişkinlerde manevi zekânın inziva eğilimini yordayıp yordamadığının tespit edilmesini amaçlamaktadır. Çalışmanın problemi; “Manevi zekâ ile alt boyutları, inziva eğilimi ve alt boyutlarını yordamakta mıdır?” şeklinde belirlenmiştir. Nicel yöntem ile yürütülen çalışmanın örneklemini yaş ortalaması 21,26 olan 273 genç yetişkin oluşturmaktadır. Manevi Zekâ Ölçeği ve İnziva Eğilimi Ölçeği çalışmanın veri toplama araçları olarak yer almaktadır. Veri dağılımı normalliği sağlandığı için korelasyon analizi ve hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda; merhametin inziva eğiliminin %13,1’ini, merhamet ile insani değerlerin beraber inziva eğiliminin %15,7’sini, merhamet, insani değerler ve manevi zekâ toplamının beraber inziva eğiliminin %18,0’ini, insani değerler ve manevi zekâ toplamının beraber inziva eğiliminin %17,5’ini açıkladığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte; kendini anlamanın iç gözlemin %11,9’unu, kendini anlama ile merhametin beraber iç gözlemin %14,5’ini, kendini anlama, merhamet ve insani değerlerin beraber iç gözlemin %16,6’sını açıkladığı tespit edilmiştir. Gelecek araştırmaların farklı yaş grupları ile yürütülmesi tavsiye edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Manevi Zekâ, İnziva Eğilimi

GİRİŞ

Bireyler hayatlarında meydana gelen anlam ve değerler ile alakalı problemlerini manevi zekâ ile çözmektedir. Manevi zekâ, bireylerin davranışlarını ve hayatlarını daha geniş bir bağlam içerisinde sürdürmesine imkân sağlamaktadır. Bu imkân ile bireyler hayatlarında neyin anlam sağlayabileceği konusunda kıyaslama yapabilmektedir.¹ Manevi zekâ bireylerin hayatlarında “yaratıcılık, spontanlık ve vizyon geliştirme” alanlarında katkı sağlarken, bireylerin varoluşsal sorunları ile başa çıkmasına da yardımcı olmaktadır.² Bireyin yaşam doyumunu sağlayabilmesi için, maneviyat ile zekâ kavramlarının ilişkisi sonucu “manevi zekâ” meydana gelmektedir.³ Bu noktada nihaî ilgi ve güdü maneviyat ile zekâ arasında bağ oluşturmaktadır.⁴ Manevi zekâ, maneviyat, manevi deneyim ve ihtiyaç gibi kavramlardan farklılaştırabileceği ifade edilmektedir.⁵ Manevi zekâ, zihnin ve ruhun varoluşsal ilişkisini ele alma, varoluşsal sorunları idrak etme ve bilincin derinliklerine dair iç görü geliştirebilmeyi ifade etmektedir.⁶ Zekâ tanımlarını oluşturan ana argüman uyum sağlama yeteneğidir. Problem çözmenin yanı sıra işlevselliği oluşturup bunu pratiğe dökmeye ihtiyaç duyulan tüm alanlar ise diğer argümanlar olarak tanımlanmaktadır.⁷ Manevi zekâ olaylara geniş bir perspektiften bakabilmenin yanı sıra idrak, inanç ve davranış arasındaki bağın farkında olma yeteneğine dayanmaktadır.⁸ İdrak, inanç ve davranış arasındaki bağı tanıma, tanımlama ve farkında olma noktasında uzlet öne çıkmaktadır. Nitekim uzlet ruhsal olgunluğa ulaşmak için girilen yol olarak bilinmekte; “Sosyal çevreden ve dünya tutkularından elden geldiğince uzaklaşmak, teemmül ve istiğrakla ruhsal aydınlanmayı amaçlamak.” şeklinde tanımlanmaktadır.⁹ Ruhsal aydınlanmanın veya ruhsal olgunluğa ulaşmanın dış dünyayı paranteze almaktan, diğer bir ifadeyle gözün kendine bakmasından geçtiği; bu yolla “ben bilgisine” ulaşıldığı belirtilmektedir.¹⁰ Bireyin toplumdan duygusal ve zihinsel olarak ayrılması¹¹ şeklinde de ifade edilen uzlet hali esasen bir tür içe dönme anlamına gelmektedir. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Hira mağarasında inzivaya çekilmesinin yaşadığı toplumdan hem fizyolojik hem de psikolojik olarak uzaklaşması olarak değerlendirilmesi¹² söz konusu içe dönme halinin örneğini göstermektedir. Buradaki inzivanın

¹ Danah Zohar - Ian Marshall, *SQ Spiritual Intelligence the Ultimate Intelligence* (London: Bloomsbury, 2001), 3-4.

² Alison Morgan, “Danah Zohar and Ian Marshall: SQ - Spiritual Intelligence, the Ultimate Intelligence” (2001), 1.

³ Prem Shankar Srivastava, “Spiritual Intelligence: An Overview”, *International Journal of Multidisciplinary Research and Development* 3/3 (2016), 224.

⁴ Robert A. Emmons, “Maneviyat Bir Zekâ mıdır? GÜDÜLENME, BİLİŞ VE NİHAİ İLGI PSIKOLOJİSİ”, çev. Ali Ulvi Mehmedoğlu - Fatma Şengül, *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 (2008), 134.

⁵ Yosi Joseph Amram, “The Intelligence of Spiritual Intelligence: Making the Case”, *Religions* 13/1140 (2022), 2.

⁶ Frances Vaughan, “What is Spiritual Intelligence?”, *Journal of Humanistic Psychology* 42/2 (2002), 19.

⁷ Emmons, “Maneviyat Bir Zekâ mıdır? GÜDÜLENME, BİLİŞ VE NİHAİ İLGI PSIKOLOJİSİ”, 136.

⁸ Vaughan, “What is Spiritual Intelligence?”, 20.

⁹ Şinasi Gündüz, “Uzlet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012), 42/255 (Erişim 04 Haziran 2026).

¹⁰ Vefa Taşdelen, “İnziva: İnsanın Kendine Yolculuğu”, *Van İnsani ve Sosyal Bilimler Dergisi* 1/1 (2021), 10.

¹¹ Muhammed Kızılgeçit, “Modern Psikolojide ve Tasavvufta Yalnızlık”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2012), 142.

¹² İhsan Arslan, “Hira Mağarası’nı Aydınlatan Nur”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8/13 (2021), 31.

uzlet ile doğrudan ilişkili olduğunun belirtilmesi¹³ ile İslamî gelenekte ve Batı felsefesinde “içsel arınma süreci” olarak tanımlanması¹⁴ bu tespit ve değerlendirmeleri desteklemektedir. Bu noktada uzlet-inziva anlamına da gelebilecek olan içe dönme eyleminin bireyin manevi zekâsı ile ilişkilendirilip ilişkilendirilemeyeceği sorusu çalışmanın zeminini oluşturmaktadır. Çalışma, genç yetişkinlerde manevi zekânın inziva eğilimini yordayıp yordamadığının incelenmesini amaçlamaktadır. Bireylerin içe çekilme eğilimleri ile manevi zekâ arasındaki ilişkinin anlaşılması kişilik gelişimi ve ruh sağlığı gibi alanlarda var olan boşluğu doldurarak, bireylerin bütüncül bir yapı ile tanınmasına katkı sağlayacaktır. Bu noktada çalışma, ilahiyat ve psikoloji alanları başta olmak üzere MDR ve PDR gibi alanlar ile gelecekte yürütülecek araştırmalara destek vermeyi hedeflemektedir. İfade edilen amaçtan hareketle çalışmanın problemi; “Manevi zekâ ile alt boyutları, inziva eğilimi ve alt boyutlarını yordamakta mıdır?” şeklinde belirlenmiştir. Çalışmanın hipotezi; “H1: Manevi zekâ ile alt boyutları, inziva eğilimi ve alt boyutlarını yordamaktadır.” şeklindedir.

1. YÖNTEM

1.1. Model

Çalışma ilişkisel tarama¹⁵ ile gerçekleştirilmiş, ilişkide “-1 ile +1” aralığı esas alınmıştır.¹⁶

1.2. Örneklem

Uygun örneklemle belirlenen genç yetişkin bireyler çalışmanın örneklemi oluşturmaktadır. Örneklem grubunun yeter sayısı için G*Power programı kullanılmış ve “(etki büyüklüğü: 0,15; alfa: 0,05; güç: 0,95; test edilen yordayıcı değişken sayısı: 1; toplam yordayıcı sayısı: 5)” gerekli katılımcı sayısı 89 olarak tespit edilmiştir.¹⁷

1.3. Veri Toplama Araçları

Manevi Zekâ Ölçeği: Kumar ve Mehta tarafından geliştirilen¹⁸, Erduran-Tekin ve Ekşi tarafından Türkçe’ye uyarlaması yapılan ölçek 19 madde ve dört alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin Cronbach Alpha değeri iki farklı örneklem için ,86 ve ,85 olarak ifade edilmektedir.¹⁹ Çalışmada ölçek toplamının Cronbach Alpha değeri ,688 olarak bulgulanmıştır.

¹³ Süleyman Uludağ, “Uzlet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012), 42/256 (Erişim 04 Haziran 2026).

¹⁴ Neslişah Başbuğ - Emel Karasahin, “Hira Deneyimi: Günümüz İnsanı İçin Bir Arınma Modeli”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 41 (2026), 395.

¹⁵ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar İlkeler Teknikler* (Ankara: Nobel Yayınları, 2018), 114.

¹⁶ Ali Şimşek, “Araştırma Modelleri”, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, ed. Ali Şimşek (Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2653 Açıköğretim Fakültesi Yayını No:1619, 2012), 92.

¹⁷ Franz Faul vd., “G*Power 3: A Flexible Statistical Power Analysis Program for the Social, Behavioral, and Biomedical Sciences”, *Behavior Research Methods* 39/2 (2007), 175-191.; Franz Faul vd., “Statistical Power Analyses using G*Power 3.1: Tests for Correlation and Regression Analyses”, *Behavior Research Methods* 41/4 (2009), 1149-1160.

¹⁸ V. Vineeth Kumar - Manju Mehta, “Gaining Adaptive Orientation through Spiritual and Emotional Intelligence”, *New Facets of Positivism*, ed. A. K. Chauhan - S. S. Nathawat (New Delhi / India: Macmillan Publishers, 2011), 281-301.; V. Vineeth Kumar - Manju Mehta, “Scale for Spiritual Intelligence”, [Database record]. Retrieved from PsycTESTS, (2011).

¹⁹ Özge Erduran-Tekin - Halil Ekşi, “Adapting the Scale for Spiritual Intelligence to Turkish”, *Spiritual Psychology And Counseling* 4/2 (2019), 123-141.

İnziva Eğilim Ölçeği: Kürüm Yıldırım, Ekşi, Kardaş ve Ekşi tarafından geliştirilen ölçek, 22 madde ve dört alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin Cronbach Alpha değeri ,92 olarak ifade edilmektedir.²⁰ Çalışma için ölçek toplamının Cronbach Alpha değeri ,926 olarak bulunmuştur.

1.4. Etik Kurul Onayı

Çalışma için Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulundan 01.04.2026 tarihli ve GO 2026/3043 karar numaralı izin alınmıştır.

2. BULGULAR ve TARTIŞMA

Çizelge 1. Birinci Düzey Çok Faktörlü Doğrulamalı Faktör Analizi Uyum İyiliği Sonuçları

Ölçek	X ² /df	RMSEA	AGFI	GFI	CFI	SRMR
Manevi Zekâ	2,65	,07	,82	,86	,80	,08
İnziva Eğilimi	2,64	,07	,83	,83	,86	,05

Ölçeklere uygulanan birinci düzey çok faktörlü doğrulamalı faktör analizi sonuçlarına göre, değerlerin “iyi” ya da “kabul edilebilir” düzeyde olduğu görülmektedir.²¹

Çizelge 2. Demografik Değişkenler

Değişken		f	%
Cinsiyet	Erkek	115	42,1
	Kadın	158	57,9
Gelir Durumu	Düşük	74	27,1
	Orta / Yüksek	199	72,9
	Toplam	273	100

Çizelge 2’ye göre örneklem grubunu 115 erkek (%42,1), 158 kadın (%57,9) olmak üzere 273 genç yetişkin birey oluşturmaktadır. 74 katılımcının gelir düzeyi düşük (%27,1), 199 katılımcının ise gelir düzeyi orta/yüksek (%72,9) düzeydedir.

Çizelge 3. Örneklem Grubunun Yaş Değerleri

Değişken	Minimum	Maksimum	$\bar{x}$	Ss
Yaş	18	26	21,26	2,11

Çizelge 3’e göre örneklem grubunun yaş ortalaması 21,26 standart sapma değerinin ise 2,11 olduğu görülmektedir.

²⁰ Betül Kürüm Yıldırım vd., “Through the Inner World: Development of Reclusion Tendency Scale”, *Spiritual Psychology and Counseling* 8/1 (2023), 67-81.

²¹ Daimi Koçak, *AMOS ile Yapısal Eşitlik Modellemesi Basit, Seri, Paralel ve Durumsal Aracılı Modeller* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2025), 26.; Jitesh J. Thakkar, “Procedural Steps in Structural Equation Modelling”, *Structural Equation Modelling: Application for Research and Practice (with AMOS and R)*, ed. Jitesh J. Thakkar (Singapore: Springer, 2020), 33.; J. C. Chow vd., “A Confirmatory Factor Analysis of the BASIS-32 in Racial and Ethnic Samples”, *The Journal of Behavioral Health Services & Research* 28/4 (2001), 407.; Christopher Dehon vd., “A Cross-Sectional Evaluation of the Factorial Invariance of Anxiety Sensitivity in Adolescents and Young Adults”, *Behaviour Research and Therapy* 43/6 (Haziran 2005), 803.; Sait Gürbüz, *Amos ile Yapısal Eşitlik Modellemesi Temel İlkeler ve Uygulamalı Analizler* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2024), 37-38.; Hu Li-tze - Peter M. Bentler, “Cutoff Criteria for Fit Indexes in Covariance Structure Analysis: Conventional Criteria Versus New Alternatives”, *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal* 6/1 (1999), 27.; Yalçın Karagöz, *SPSS 23 ve AMOS 23 Uygulamalı İstatistiksel Analizler* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016), 975.

Çizelge 4. Ölçekler ile Alt Boyutlarının Tanımlayıcı Değerleri

Değişkenler	$\bar{x}$	Ss	Basıklık	Çarpıklık
Üretkenlik	11,58	2,564	-,433	-,415
Özerklik	14,37	3,318	-,251	-,212
Maneviyat	19,27	3,864	-,589	,350
İç Gözlem	37,28	7,184	-,231	-,191
İnziva Eğilimi Toplam	82,49	15,151	-,369	,137
İnsani Değerler	12,51	3,514	-,192	,032
Merhamet	17,51	4,129	-,225	,105
Vicdanlılık	11,38	2,777	-,683	,212
Manevi Zekâ Toplam	69,93	9,000	,356	-,205

Çizelge 4’e göre; üretkenlik boyutu puanının 11,58, özerklik boyutu puanının 14,37, maneviyat boyutu puanının 19,27, iç gözlem boyutu puanının 37,28, inziva eğilimi toplam puanının 82,49, insani değerler boyutu puanının 12,51, merhamet boyutu puanının 17,51, vicdanlılık boyutu puanının 11,38, manevi zekâ toplam puanının 69,93 olduğu tespit edilmiştir. Normal dağılım için, basıklık ve çarpıklık değerlerinin “-1 ile +1” aralığında yer alması gerekli görülmektedir.²²

Çizelge 5. Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	Kendini Anlama	İnsani Değerler	Merhamet	Vicdanlılık	Manevi Zekâ Toplam
İnziva Eğilimi	,336**	-,196**	,367**	-,036	,252**
Toplam	,000	,001	,000	,559	,000
Üretkenlik	,284**	-,143*	,307**	,038	,228**
	,000	,018	,000	,531	,000
Özerklik	,184**	-,244**	,205**	-,088	,063
	,002	,000	,001	,145	,301
Maneviyat	,323**	-,134*	,414**	,030	,316**
	,000	,027	,000	,624	,000
İç Gözlem	,350**	-,177**	,347**	-,064	,251**
	,000	,003	,000	,294	,000

p<0,01**, p<0,05*

Korelasyon analizinde “-0,7≤r<-0,3=orta; -0,3≤r<0=zayıf; 0<r≤0,3=zayıf; 0,3<r≤0,7=orta” değerleri esas alınmıştır.²³ Çizelge 5’e göre; inziva eğilimi toplamı ile kendini anlama boyutu arasında pozitif yönde orta düzey, inziva eğilimi toplamı ile insani değerler boyutu arasında negatif yönde zayıf düzey, inziva eğilimi toplamı ile merhamet boyutu arasında pozitif yönde

²² Saif Gürbüz - Faruk Şahin, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe-Yöntem-Analiz* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018), 214.

²³ Gürbüz - Şahin, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe-Yöntem-Analiz*, 262.

orta düzey, inziva eğilimi toplamı ile vicdanlılık boyutu arasında negatif yönde zayıf düzey, inziva eğilimi toplamı ile manevi zekâ toplamı arasında pozitif yönde zayıf düzey ilişkisi bulunmuştur.

Üretkenlik boyutu ile kendini anlama boyutu arasında pozitif yönde zayıf düzey, üretkenlik boyutu ile insani değerler boyutu arasında negatif yönde zayıf düzey, üretkenlik boyutu ile merhamet boyutu arasında pozitif yönde orta düzey, üretkenlik boyutu ile manevi zekâ toplamı arasında pozitif yönde zayıf düzey ilişkisi tespit edilmiştir. Özerklik boyutu ile kendini anlama boyutu arasında pozitif yönde zayıf düzey, özerklik boyutu ile insani değerler boyutu arasında negatif yönde zayıf düzey, özerklik boyutu ile merhamet boyutu arasında pozitif yönde zayıf düzey, özerklik boyutu ile vicdanlılık boyutu arasında negatif yönde zayıf düzey, özerklik boyutu ile manevi zekâ toplamı arasında pozitif yönde zayıf düzey ilişkisi bulunmuştur.

Maneviyat boyutu ile kendini anlama boyutu arasında pozitif yönde orta düzey, maneviyat boyutu ile insani değerler boyutu arasında negatif yönde zayıf düzey, maneviyat boyutu ile merhamet boyutu arasında pozitif yönde orta düzey, maneviyat boyutu ile manevi zekâ toplamı arasında pozitif yönde orta düzey ilişkisi tespit edilmiştir. İç gözlem boyutu ile kendini anlama boyutu arasında pozitif yönde orta düzey, iç gözlem boyutu ile insani değerler boyutu arasında negatif yönde zayıf düzey, iç gözlem boyutu ile merhamet boyutu arasında pozitif yönde orta düzey, iç gözlem boyutu ile manevi zekâ toplamı arasında pozitif yönde zayıf düzey ilişkisi bulunmuştur.

Çizelge 6. Manevi Zekânın İnziva Eğilimine Etkisine Yönelik Hiyerarşik Regresyon Analizi

Model 1	Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	R ²	F	Beta	t	p
	Sabit	İnziva	,131	42,150	-	15,795	,000
	Merhamet	Eğilimi Toplam			,367	6,492	,000
Model 2	Sabit	İnziva	,157	26,378	-	14,008	,000
	Merhamet	Eğilimi			,355	6,354	,000
	İnsani Değerler	Toplam			-,170	-3,052	,003
Model 3	Sabit	İnziva	,180	20,882	-	8,363	,000
	Merhamet	Eğilimi			,145	1,600	,111
	İnsani Değerler	Toplam			-,315	-4,243	,000
	Manevi Zekâ Toplam				,293	2,904	,004
Model 4	Sabit	İnziva	,175	29,870	-	8,185	,000
	İnsani Değerler	Eğilimi			-,383	-6,228	,000
	Manevi Zekâ Toplam	Toplam			,422	6,862	,000

Manevi zekânın inziva eğilimine etkisini belirlemek için yapılan analiz sonucunda; birinci modelde merhamet alt boyutunun inziva eğiliminin %13,1'ini açıkladığı, ikinci modelde insani değerler eklendiğinde açıklanma yüzdesinin 15,7'ye çıktığı, üçüncü modelde manevi zekâ

toplamı eklendiğinde açıklanma yüzdesinin 18,0'e çıktığı, dördüncü modelde merhamet çıkarıldığında açıklanma yüzdesinin 17,5'e düştüğü tespit edilmiştir.

Birinci modelde merhametin 1 birim yükselmesi inziva eğiliminde anlamlı ve ,367'lik yükselmeye ($\beta=,367$) ve ikinci modelde merhametin 1 birim yükselmesi inziva eğiliminde ,355'lik yükselmeye ($\beta=,355$) ve insani değerlerin 1 birim yükselmesi inziva eğiliminde -,170'lik düşmeye ($\beta=-,170$), üçüncü modelde merhametin 1 birim yükselmesi inziva eğiliminde ,145'lik yükselmeye ($\beta=,145$), insani değerlerin 1 birim yükselmesi inziva eğiliminde -,315'lik düşmeye ($\beta=-,315$) ve manevi zekâ toplamının 1 birim yükselmesi inziva eğiliminde ,293'lük yükselmeye ($\beta=,293$), dördüncü modelde insani değerlerin 1 birim yükselmesi inziva eğiliminde -,383'lik düşmeye ($\beta=-,383$) ve manevi zekâ toplamının 1 birim yükselmesi inziva eğiliminde ,422'lik yükselmeye sebebiyet vermektedir ($\beta=,422$).

Çizelge 7. Manevi Zekânın Üretkenliğe Etkisine Yönelik Hiyerarşik Regresyon Analizi

Model 1	Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	R ²	F	Beta	t	p
Model 1	Sabit	Üretkenlik	,091	28,128	-	12,756	,000
	Merhamet				,307	5,304	,000
Model 2	Sabit	Üretkenlik	,103	16,612	-	6,802	,000
	Merhamet				,213	2,971	,003
	Kendini Anlama				,156	2,171	,031
Model 3	Sabit	Üretkenlik	,115	12,785	-	7,015	,000
	Merhamet				,203	2,842	,005
	Kendini Anlama				,158	2,215	,028
	İnsani Değerler				-,124	-2,163	,031

Manevi zekânın inziva eğilimi ölçeğinin üretkenlik alt boyutuna etkisini belirlemek için yapılan analiz sonucunda; birinci modelde merhamet alt boyutunun üretkenliğin %9,1'ini açıkladığı, ikinci modelde kendini anlama eklendiğinde açıklanma yüzdesinin 10,3'e yükseldiği, üçüncü modelde insani değerler eklendiğinde açıklanma yüzdesinin 11,5'e yükseldiği tespit edilmiştir.

Birinci modelde merhametin 1 birim yükselmesi üretkenlikte anlamlı ve ,307'lik yükselmeye ($\beta=,307$) ve ikinci modelde merhametin 1 birim yükselmesi üretkenlikte ,213'lik yükselmeye ($\beta=,213$) ve kendini anlamının 1 birim yükselmesi üretkenlikte ,156'lık yükselmeye ($\beta=,156$), üçüncü modelde merhametin 1 birim yükselmesi üretkenlikte ,203'lük yükselmeye ($\beta=,203$), kendini anlamada 1 birim yükselme üretkenlikte ,158'lik yükselmeye ($\beta=,158$) ve insani değerlerde 1 birim yükselme üretkenlikte -,124'lük düşmeye sebebiyet vermektedir ($\beta=-,124$).

Çizelge 8. Manevi Zekânın Özerkliğe Etkisine Yönelik Hiyerarşik Regresyon Analizi

Model 1	Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	R ²	F	Beta	t	p
	Sabit	Özerklik	,056	17,175		23,862	,000
	İnsani Değerler				-,244	-4,144	,000
Model 2	Sabit	Özerklik	,089	14,332		8,560	,000
	İnsani Değerler				-,338	-5,243	,000
	Manevi Zekâ Toplam				,213	3,296	,001

Manevi zekânın inziva eğilimi ölçeğinin özerklik alt boyutuna etkisini belirlemek için yapılan analiz sonucunda; birinci modelde insani değerler alt boyutunun özerkliğinin %5,6'sını açıkladığı, ikinci modelde manevi zekâ toplamı eklendiğinde açıklanma yüzdesinin 8,9'a yükseldiği tespit edilmiştir.

Birinci modelde insani değerlerin 1 birim yükselmesi özerklikte anlamlı ve -,244'lik düşmeye ($\beta=-,244$), ikinci modelde insani değerlerin 1 birim yükselmesi özerklikte -,338'lik düşmeye ($\beta=-,338$) ve manevi zekâ toplamının 1 birim yükselmesi özerklikte ,213'lik yükselmeye ($\beta=,213$) sebebiyet vermektedir.

Çizelge 9. Manevi Zekânın Maneviyata Etkisine Yönelik Hiyerarşik Regresyon Analizi

Model 1	Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	R ²	F	Beta	t	p
	Sabit	Maneviyat	,168	55,961		13,415	,000
	Merhamet				,414	7,481	,000

Manevi zekânın inziva eğilimi ölçeğinin maneviyat alt boyutuna etkisini belirlemek için yapılan analiz sonucunda; birinci modelde merhamet alt boyutunun maneviyatın %16,8'ini açıkladığı tespit edilmiştir. Merhametin 1 birim yükselmesi maneviyatta anlamlı ve ,414'lik yükselmeye ($\beta=,414$) sebebiyet vermektedir.

Çizelge 10. Manevi Zekânın İç Gözleme Etkisine Yönelik Hiyerarşik Regresyon Analizi

Model 1	Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	R ²	F	Beta	t	p
	Sabit	İç Gözlem	,119	37,721	-	7,703	,000
	Kendini Anlama				,350	6,142	,000
Model 2	Sabit	İç Gözlem	,145	24,136	-	7,625	,000
	Kendini Anlama				,221	3,153	,002
	Merhamet				,215	3,063	,002
Model 3	Sabit	İç Gözlem	,166	19,16	-	8,088	,000
	Kendini Anlama				,224	3,231	,001
	Merhamet				,202	2,911	,004
	İnsani Değerler				-,155	-2,797	,006

Manevi zekânın inziva eğilimi ölçeğinin iç gözlem alt boyutuna etkisini belirlemek için yapılan analiz sonucunda; birinci modelde kendini anlama alt boyutunun iç gözlemin %11,9'unu açıkladığı, ikinci modelde merhamet eklendiğinde açıklanma yüzdesinin 14,5'e yükseldiği, üçüncü modelde insani değerler eklendiğinde açıklanma yüzdesinin 16,6'ya yükseldiği tespit edilmiştir.

Birinci modelde anlamının 1 birim yükselmesi iç gözlemde anlamlı ve ,350'lik yükselmeye ($\beta=,350$), ikinci modelde anlamının 1 birim yükselmesi iç gözlemde ,221'lik yükselmeye ($\beta=,221$), merhametin 1 birim yükselmesi iç gözlemde ,215'lik yükselmeye ($\beta=,215$), üçüncü modelde anlamının 1 birim yükselmesi iç gözlemde ,224'lük yükselmeye ($\beta=,224$), merhametin 1 birim yükselmesi iç gözlemde ,202'lik yükselmeye ($\beta=,202$) ve insani değerlerin 1 birim yükselmesi iç gözlemde -,155'lik düşmeye sebebiyet vermektedir ($\beta=-,155$).

Analiz sonuçlarına göre; çalışma için yazılan “H1: Manevi zekâ ile alt boyutları, inziva eğilimi ve alt boyutlarını yordamaktadır.” hipotezi doğrulanmıştır.

Çınar, tarafından yapılan araştırmada merhamet ile maneviyatın pozitif yönde ilişkili olduğu ifade edilmektedir.²⁴ Karakaş, tarafından yapılan araştırmada manevi zekâ ile iç yönelimli dindarlığın ilişkili olduğu ifade edilmektedir.²⁵ Bu noktada çalışma sonucunda bulgularan maneviyat ile merhamet arasında pozitif yönde orta düzey ilişkinin, Çınar'ın araştırmasının sonucuyla²⁶ örtüştüğü görülmektedir.

Sacks; birey için Tanrı'nın beklentisinin diğer şeylerden daha öncelikli olduğunu, “Tanrı'nın iradesini yerine getirme” yoluyla benlik sistemindeki çelişkinin çözüldüğünü, kendisi tarafından yapılan araştırmada uygulanan 30 günlük inziva programının benlik sistemindeki bütünleşmeyi arttırdığını ifade etmektedir.²⁷ Bu noktada inziva, bireyin aşkın bir varlık arayışı yoluyla kendini anlamasını sağlayan süreç olarak yorumlanabilir. Nitekim bu da çalışma sonucunda bulgularan; kendini anlama boyutunun, iç gözlemi anlamlı bir biçimde yordaması ile ilişkilendirilebilir.

Karlık, toplumda yer alan menfaat ilişkilerinin hayati sorunlara neden olabileceğini bunun da manevi zekâyı azaltabileceğini ifade etmektedir.²⁸ Çalışma sonucunda insani değerler alt boyutunun inziva eğilimi ile tutarlı bir biçimde ($\beta=-,170$, $\beta=-,383$) değerlerini alması mevcut yapının farklı kavramlarla ilişkili de olabileceğini düşündürmektedir. İnsani değerler alt boyutunun her ne kadar çalışmaya konu edinilmese de sosyallik ve yükümlülük gibi kavramlarla doğrudan ya da dolaylı bir ilişki içerisinde olabileceği bundan dolayı da inziva eğilimi ile negatif bir ilişki içerisinde olması muhtemeldir.

²⁴ Mehmet Çınar, “Maneviyat ile Saldırganlık Arasındaki İlişkide Merhamet ve Affediciliğin Aracı Rolü”, *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 58/1 (2022), 111.

²⁵ Ahmet Canan Karakaş, “Manevi Zekânın İç Yönelimli Dindarlık, Affetme Esnekliği ve Öznel İyi Oluşla İlişkisi”, *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2017), 58.

²⁶ Çınar, “Maneviyat ile Saldırganlık Arasındaki İlişkide Merhamet ve Affediciliğin Aracı Rolü”, 111.

²⁷ Howard L. Sacks, “The Effect of Spiritual Exercises on the Integration of Self-System”, *Journal for the Scientific Study of Religion* 18/1 (1979), 46-49.

²⁸ Zeynep Karlık, “Manevi Zekâ'nın Gelişimini Destekleyen Teorik Yaklaşımlar ve Pratik Metotlar”, *Dini Araştırmalar* 68 (2025), 401.

Thomas ve Azmitia, dış motivasyonla inzivaya giren bireylerin düşük düzeyde dışadönüklük yaşadıklarını, içsel motivasyonla inzivaya giren bireylerin ise yüksek düzeyde kendini kabul ve kişisel gelişim yaşadıklarını bulgulamıştır.²⁹ Çalışma sonucunda bulgularan özerklik alt boyutunun manevi zekâ toplamı tarafından pozitif yönde yordanması ($\beta=.213$), manevi zekâsı yüksek bireylerin inzivanın özerklik boyutunu destekler niteliktedir.

Söylemez ve Koç, tarafından yapılan araştırmada manevi zekânın anlamlılık ve yaşam doyumuyla pozitif yönlü ilişkili olduğu bulgulanmıştır.³⁰ Vaughan'ın manevi zekâyı tanımlarken kullandığı “varoluşsal sorunlara derin kavrayış” ve “bilincin çok katmanlı yapısına ilişkin içgörü” ifadeleri³¹, çalışma sonucunda bulgularan kendini anlama boyutunun iç gözlemi yordaması sonucunu desteklemektedir.

SONUÇ

Çalışma, genç yetişkinlerde manevi zekânın inziva eğilimini yordayıp yordamadığının incelenmesini amaçlamaktadır. Çalışmanın örneklem grubunun %42,1'ini (115) erkekler, %57,9'unu (158) kadınlar olmak üzere toplam 273 genç yetişkin birey oluşturmaktadır. Örneklem grubunun yaş ortalaması 21,26'dır.

Korelasyon analizi sonucunda; inziva eğilimi toplamı ile kendini anlama boyutu ve merhamet boyutu arasında pozitif yönde orta düzey, inziva eğilimi toplamı ile manevi zekâ toplamı arasında pozitif yönde zayıf düzey, inziva eğilimi toplamı ile insani değerler boyutu ve vicdanlılık boyutu arasında negatif yönde zayıf düzey ilişki tespit edilmiştir.

Üretkenlik boyutu ile kendini anlama boyutu ve manevi zekâ toplamı arasında pozitif yönde zayıf düzey, üretkenlik boyutu ile merhamet boyutu arasında pozitif yönde orta düzey, üretkenlik boyutu ile insani değerler boyutu arasında negatif yönde zayıf düzey ilişki tespit edilmiştir. Özerklik boyutu ile kendini anlama, merhamet ve manevi zekâ toplamı arasında pozitif yönde zayıf düzey, özerklik boyutu ile insani değerler ve vicdanlılık boyutu arasında negatif yönde zayıf düzey ilişki tespit edilmiştir.

Maneviyat boyutu ile kendini anlama, merhamet ve manevi zekâ toplamı arasında pozitif yönde orta düzey, maneviyat boyutu ile insani değerler boyutu arasında negatif yönde zayıf düzey ilişki tespit edilmiştir. İç gözlem boyutu ile kendini anlama ve merhamet boyutu arasında pozitif yönde orta düzey, iç gözlem boyutu ile insani değerler ve manevi zekâ toplamı arasında negatif yönde zayıf düzey ilişki tespit edilmiştir.

Manevi zekânın inziva eğilimini yordamasının tespitine yönelik yapılan hiyerarşik regresyon analizi sonucunda; merhamet alt boyutunun inziva eğiliminin %13,1'ini, merhamet ve insani değerler alt boyutlarının birlikte inziva eğiliminin %15,7'sini, merhamet ve insani değerler alt boyutları ile manevi zekâ toplamının birlikte inziva eğiliminin %18,0'ini, insani değerler alt

²⁹ Virginia Thomas - Margarita Azmitia, “Motivation Matters: Development and Validation of the Motivation for Solitude Scale – Short Form (MSS-SF)”, *Journal of Adolescence* 70 (2019), 38.

³⁰ Aydın Söylemez - Mustafa Koç, “Studying Spiritual Intelligence As a Predictor on Meaningfulness and Life Satisfaction”, *Spiritual Psychology and Counseling* 4/2 (2019), 118.

³¹ Vaughan, “What is Spiritual Intelligence?”, 19.

boyutu ile manevi zekâ toplamının birlikte inziva eğiliminin %17,5'ini açıkladığı tespit edilmiştir.

Manevi zekânın üretkenlik alt boyutunu yordamasının tespitine yönelik yapılan hiyerarşik regresyon analizi sonucunda; merhamet alt boyutunun üretkenliğin %9,1'ini, merhamet ve kendini anlama alt boyutlarının birlikte üretkenliğin %10,3'ünü, merhamet, kendini anlama ve insani değerler alt boyutlarının birlikte üretkenliğin %11,5'ini açıkladığı tespit edilmiştir.

Manevi zekânın özerklik alt boyutunu yordamasının tespitine yönelik yapılan hiyerarşik regresyon analizi sonucunda; insani değerler alt boyutunun özerkliği %5,6'sını, insani değerler ile manevi zekâ toplamının birlikte özerkliği %8,9'unu açıkladığı tespit edilmiştir. Manevi zekânın maneviyat alt boyutunu yordamasının tespitine yönelik yapılan hiyerarşik regresyon analizi sonucunda, merhamet alt boyutunun maneviyatın %16,8'ini açıkladığı tespit edilmiştir.

Manevi zekânın iç gözlem alt boyutunu yordamasının tespitine yönelik yapılan hiyerarşik regresyon analizi sonucunda; kendini anlama alt boyutunun iç gözlemin %11,9'unu, kendini anlama ile merhametin birlikte iç gözlemin %14,5'ini, kendini anlama, merhamet ve insani değerlerin birlikte iç gözlemin %16,6'sını açıkladığı tespit edilmiştir.

Elde edilen bulgular bütünüyle değerlendirildiğinde, manevi zekânın inziva eğilimini yordadığı görülmektedir. Bu netice, inzivanın dinî psikolojik bir süreç olduğu kadar zekâ ile de ilişkilendirilebilen bir süreç olarak da görülebileceğini destekler niteliktedir.

Gelecek araştırmaların farklı örneklem grupları ile gerçekleştirilmesi, manevi zekâ ile inziva eğilimi ilişkisine aracılık ya da düzenleyicilik edebilecek değişkenlerle yürütülmesi tavsiye edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Amram, Yosi Joseph. “The Intelligence of Spiritual Intelligence: Making the Case”. *Religions* 13/1140 (2022), 1-17. <https://doi.org/10.3390/rel13121140>
- Arslan, İhsan. “Hira Mağarası’nı Aydınlatan Nur”. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8/13 (2021), 24-49. <https://doi.org/10.34086/rteusbe.929493>
- Başbuğ, Neslişah - Karaşahin, Emel. “Hira Deneyimi: Günümüz İnsanı İçin Bir Arınma Modeli”. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 41 (2026), 391-404. <https://doi.org/10.54600/igdirsosbilder.1808372>
- Chow, J. C. vd. “A Confirmatory Factor Analysis of the BASIS-32 in Racial and Ethnic Samples”. *The Journal of Behavioral Health Services & Research* 28/4 (2001), 400-411. <https://doi.org/10.1007/BF02287771>
- Çınar, Mehmet. “Maneviyat ile Saldırganlık Arasındaki İlişkide Merhamet ve Affediciliğin Aracı Rolü”. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 58/1 (2022), 105-115. <https://doi.org/10.5152/ilted.2022.22104239>

- Dehon, Christopher vd. “A Cross-Sectional Evaluation of the Factorial Invariance of Anxiety Sensitivity in Adolescents and Young Adults”. *Behaviour Research and Therapy* 43/6 (Haziran 2005), 799-810. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2004.06.008>
- Emmons, Robert A. “Maneviyat Bir Zekâ mıdır? GÜDÜLENME, BİLİŞ VE NİHAİ İLĞİ PSİKOLOJİSİ”. çev. Ali Ulvi Mehmedoğlu - Fatma Şengül. *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 (2008), 133-158. <https://doi.org/10.15370/muifd.85205>
- Erduran-Tekin, Özge - Ekşi, Halil. “Adapting the Scale for Spiritual Intelligence to Turkish”. *Spiritual Psychology And Counseling* 4/2 (2019), 123-141. <https://doi.org/10.12738/spc.2019.4.2.0062>
- Faul, Franz vd. “G*Power 3: A Flexible Statistical Power Analysis Program for the Social, Behavioral, and Biomedical Sciences”. *Behavior Research Methods* 39/2 (2007), 175-191.
- Faul, Franz vd. “Statistical Power Analyses using G*Power 3.1: Tests for Correlation and Regression Analyses”. *Behavior Research Methods* 41/4 (2009), 1149-1160. <https://doi.org/10.3758/BRM.41.4.1149>
- Gündüz, Şinasi. “Uzlet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/255-256. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012. Erişim 04 Haziran 2026. <https://islamansiklopedisi.org.tr/uzlet>
- Gürbüz, Sait. *Amos ile Yapısal Eşitlik Modellemesi Temel İlkeler ve Uygulamalı Analizler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, Güncellenmiş 3. b., 2024.
- Gürbüz, Sait - Şahin, Faruk. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe-Yöntem-Analiz*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 5. b., 2018.
- Karagöz, Yalçın. *SPSS 23 ve AMOS 23 Uygulamalı İstatistiksel Analizler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016.
- Karakaş, Ahmet Canan. “Manevi Zekanın İç Yönelimli Dindarlık, Affetme Esnekliği ve Öznel İyi Oluşla İlişkisi”. *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2017), 53-63. <https://doi.org/10.32711/tiad.350504>
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar İlkeler Teknikler*. Ankara: Nobel Yayınları, 33. b., 2018.
- Karlık, Zeynep. “Manevi Zekâ’nın Gelişimini Destekleyen Teorik Yaklaşımlar ve Pratik Metotlar”. *Dini Araştırmalar* 68 (2025), 379-413. <https://doi.org/10.15745/da.1657763>
- Kızılgeçit, Muhammed. “Modern Psikolojide ve Tasavvufta Yalnızlık”. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2012), 131-150. <https://izlik.org/JA28HJ38EZ>
- Koçak, Daimi. *AMOS ile Yapısal Eşitlik Modellemesi Basit, Seri, Paralel ve Durumsal Aracılı Modeller*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2025.

- Kumar, V. Vineeth - Mehta, Manju. "Gaining Adaptive Orientation through Spiritual and Emotional Intelligence". *New Facets of Positivism*. ed. A. K. Chauhan - S. S. Nathawat. 281-301. New Delhi / India: Macmillan Publishers, 2011.
- Kumar, V. Vineeth - Mehta, Manju. "Scale for Spiritual Intelligence". [Database record]. Retrieved from PsycTESTS (2011), <https://doi.org/10.1037/t16725-000>
- Li-tze, Hu - Bentler, Peter M. "Cutoff Criteria for Fit Indexes in Covariance Structure Analysis: Conventional Criteria Versus New Alternatives". *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal* 6/1 (1999), 1-55. <https://doi.org/10.1080/10705519909540118>
- Morgan, Alison. "Danah Zohar and Ian Marshall: SQ - Spiritual Intelligence, the Ultimate Intelligence". 2001. Erişim 4 Haziran 2026. <https://www.alisonmorgan.co.uk/Books/Zohar%202000.pdf>
- Sacks, Howard L. "The Effect of Spiritual Exercises on the Integration of Self-System". *Journal for the Scientific Study of Religion* 18/1 (1979), 46-50. <https://doi.org/10.2307/1385377>
- Söylemez, Aydın - Koç, Mustafa. "Studying Spiritual Intelligence As a Predictor on Meaningfulness and Life Satisfaction". *Spiritual Psychology and Counseling* 4/2 (2019), 109-122.
- Srivastava, Prem Shankar. "Spiritual Intelligence: An Overview". *International Journal of Multidisciplinary Research and Development* 3/3 (2016), 224-227.
- Şimşek, Ali. "Araştırma Modelleri". *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. ed. Ali Şimşek. 80-107. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2653 Açıköğretim Fakültesi Yayını No:1619, 2012.
- Taşdelen, Vefa. "İnziva: İnsanın Kendine Yolculuğu". *Van İnsani ve Sosyal Bilimler Dergisi* 1/1 (2021), 8-20. <https://izlik.org/JA42WR99PU>.
- Thakkar, Jitesh J. "Procedural Steps in Structural Equation Modelling". *Structural Equation Modelling: Application for Research and Practice (with AMOS and R)*. ed. Jitesh J. Thakkar. 29-34. Singapore: Springer, 2020.
- Thomas, Virginia - Azmitia, Margarita. "Motivation Matters: Development and Validation of the Motivation for Solitude Scale – Short Form (MSS-SF)". *Journal of Adolescence* 70 (2019), 33-42. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2018.11.004>
- Uludağ, Süleyman. "Uzlet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/256-257. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012. Erişim 04 Haziran 2026. <https://islamansiklopedisi.org.tr/uzlet>
- Vaughan, Frances. "What is Spiritual Intelligence?" *Journal of Humanistic Psychology* 42/2 (2002), 16-33. <https://doi.org/10.1177/0022167802422003>
- Yıldırım, Betül Kürüm vd. "Through the Inner World: Development of Reclusion Tendency Scale". *Spiritual Psychology and Counseling* 8/1 (2023), 67-81. <https://doi.org/10.37898/spc.2023.8.1.186>

Zohar, Danah - Marshall, Ian. *SQ Spiritual Intelligence the Ultimate Intelligence*. London:
Bloomsbury, 2001.

DİN EĞİTİMİNDE 4-6 YAŞ İLE İLGİLİ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

The Evaluation of Postgraduate Theses on Religious Education for Children Aged 4-6

Yüksek Lisans Öğrencisi Rukiye Kübra HAŞİMLER
Yalova Üniversitesi,
rukiyekubrahasimler9@gmail.com - 0009-0004-4719-0021

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de 4-6 yaş din eğitimi alanında yürütülen lisansüstü araştırmaların genel eğilimlerini, konu yönelimlerini ve alana sundukları katkıları değerlendirmektir. Çalışma, doğrudan tez metinlerini yeniden taramaya dayalı bir envanter olmaktan çok, çocukluk dönemi din eğitimi tezlerini içerik analiziyle inceleyen araştırmalar ile 4-6 yaş Kur’an kursları üzerine yayımlanmış makalelerin bulgularını birlikte okumaya dayalı betimsel bir değerlendirmedir. Bu yönüyle makalede önce 4-6 yaş din eğitiminin Türkiye’deki kurumsal arka planı ele alınmış; ardından tezlerde öne çıkan yöntemsel eğilimler, program değerlendirme, öğretici yeterlikleri, veli beklentileri, materyal kullanımı, değerler eğitimi, Kur’an öğretimi, ölçme-değerlendirme ve çocuk-aile ilişkileri başlıkları altında tartışılmıştır. Mevcut literatür, 4-6 yaş din eğitimi çalışmalarının özellikle 2013 sonrasında belirgin biçimde arttığını, araştırmaların çoğunlukla nitel yöntemlere dayandığını ve sahadan elde edilen öğretici-veli görüşlerinin program geliştirme açısından güçlü veri sunduğunu göstermektedir. Bununla birlikte çalışmaların bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. Bunlar arasında farklı illeri karşılaştıran geniş örneklemli çalışmaların azlığı, karma yöntem araştırmalarının sınırlılığı, uzun süreli izleme çalışmalarının eksikliği ve ölçme-değerlendirme boyutunun yeterince derinleştirilmemesi sayılabilir. Sonuç olarak 4-6 yaş din eğitimi alanındaki lisansüstü tezlerin, okul öncesi din eğitimi literatürünün gelişmesine önemli katkı sağladığı; ancak alanın daha sistematik, karşılaştırmalı ve disiplinler arası araştırmalarla desteklenmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din eğitimi, 4-6 yaş, Kur’an kursu, okul öncesi din eğitimi, lisansüstü tezler, literatür değerlendirmesi.

Abstract

This study aims to evaluate the general tendencies, thematic orientations and contributions of postgraduate studies on religious education for children aged 4-6 in Türkiye. Rather than producing a new thesis inventory based on direct database scanning, the paper presents a descriptive evaluation by reading together content-analysis studies on childhood religious education theses and research articles on 4-6 age Qur’an courses. In this framework, the study first discusses the institutional background of 4-6 age religious education in Türkiye and then evaluates the literature under such themes as methodological tendencies, curriculum evaluation, instructor competencies, parental expectations, material use, values education, Qur’an teaching, assessment and evaluation, and child-family relations. The reviewed literature indicates that studies on 4-6 age religious education have increased especially after 2013, that most studies are based on qualitative methods, and that instructor and parent views provide important data for curriculum improvement. However, the literature also has some limitations, including the scarcity of multi-city comparative studies, limited use of mixed-method designs, lack of longitudinal follow-up studies and insufficient attention to assessment and evaluation. As a result, postgraduate theses in this field contribute significantly to the development of preschool religious education literature; nevertheless, the field needs more systematic, comparative and interdisciplinary research.

Keywords: Religious education, 4-6 age, Qur’an course, preschool religious education, postgraduate theses, literature review.

Giriş

Okul öncesi dönem, çocuğun bilişsel, duyuşsal, sosyal, ahlaki ve dinî gelişim alanlarının birlikte şekillendiği kritik bir evredir. Bu dönemde verilen eğitimin temel amacı yalnızca bilgi aktarmak değil; çocuğun yaş düzeyine uygun bir anlam dünyası kurmasına, iyi davranışları tanımasına, sosyal ilişkilerde olumlu tutum geliştirmesine ve dinî kavramlarla sağlıklı biçimde karşılaşmasına yardımcı olmaktır.

Türkiye’de 4-6 yaş Kur’an kursları bu ihtiyacın yaygın din eğitimi alanındaki en görünür uygulamalarından biri hâline gelmiştir. 2013 yılından itibaren kurumsal olarak yaygınlaşan bu kurslar, kısa süre içinde hem uygulama alanında hem de akademik literatürde dikkat çekici bir araştırma başlığına dönüşmüştür.¹

4-6 yaş din eğitimi üzerine yürütülen çalışmaların artması, alanda üretilen lisansüstü tezlerin de değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Çünkü lisansüstü tezler, bir alanın hangi konulara yoğunlaştığını, hangi yöntemleri benimsediğini, hangi sorunları görünür kıldığını ve hangi boşlukları bıraktığını göstermesi bakımından güçlü bir veri kaynağıdır. Örnek alınan makalede olduğu gibi belirli bir akademik alanın tarihî seyri ve literatürü, tezler, makaleler ve diğer çalışmalar üzerinden sınıflandırılarak değerlendirildiğinde, alanın gelişim çizgisi daha açık biçimde görülebilmektedir.²

Bu bildiride 4-6 yaş din eğitimi bağlamında hazırlanmış lisansüstü tezler, doğrudan tek tek tez özetlerinin aktarılması şeklinde değil; çocukluk dönemi din eğitimi tezlerini inceleyen içerik analizi çalışmaları ile 4-6 yaş Kur’an kurslarına ilişkin makale literatürü üzerinden değerlendirilmiştir. Böylece tezlerin hangi temalar etrafında kümelenildiği, hangi sorun alanlarını merkeze aldığı ve sonraki çalışmalar için nasıl bir araştırma zemini oluşturduğu tartışılmıştır. Çalışmanın odak noktası, tezlerin sayısal dökümünü vermekten çok, tezler aracılığıyla görünür hâle gelen 4-6 yaş din eğitimi literatürünün ana eğilimlerini ortaya koymaktır.

1. 4-6 Yaş Din Eğitiminin Kurumsal Arka Planı

Türkiye’de okul öncesi döneme yönelik din eğitimi, örgün eğitim kurumlarının yanında yaygın din eğitimi kurumları içinde de ele alınmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı 4-6 yaş Kur’an kursları, çocukların dinî ve ahlaki gelişimini desteklemeyi, Kur’an-ı Kerim’i ses ve şekil olarak tanımalarını sağlamayı ve erken çocukluk dönemine uygun etkinliklerle temel değerleri kazandırmayı hedefleyen kurumlardır. Bu hedefler, çocuğun soyut kavramları sınırlı düzeyde algılayabildiği okul öncesi dönemde din eğitiminin pedagojik duyarlılıkla yürütülmesini zorunlu kılmaktadır.³

Sahadaki uygulamalar incelendiğinde 4-6 yaş kurslarının yalnızca Kur’an öğretimiyle sınırlı bir yapı olmadığı görülmektedir. Programlarda değerler eğitimi, dinî bilgiler, ibadatlara hazırlık, sosyal beceriler, oyunla öğrenme, drama, hikâye, müzik, materyal kullanımı ve aileyle iş birliği gibi birçok unsur yer almaktadır. Bu nedenle 4-6 yaş din eğitimi alanındaki tezler de tek boyutlu bir öğrenme sürecini değil, program, öğretici, öğrenci, veli, materyal ve fiziksel ortam gibi çok katmanlı bir yapıyı incelemektedir.

Kursların yaygınlaşmasıyla birlikte akademik çalışmaların ilgi alanı da genişlemiştir. İlk dönem çalışmalarında daha çok kursların açılış gerekçesi, programın uygulanabilirliği, öğretici yeterlikleri ve fiziksel koşullar ele alınırken; son yıllarda materyal geliştirme, müziksel öğeler, ölçme-değerlendirme, program çıktıları, veli memnuniyeti, çocukların aile içi davranışlarına yansıma ve öğretici eğitim ihtiyaçları gibi daha özel konular öne çıkmıştır. Bu gelişim, lisansüstü tezlerin de alandaki problem çeşitliliğini yansıttığını göstermektedir.

2. Araştırmanın Yöntemi ve Değerlendirme Çerçevesi

Bu çalışma nitel ve betimsel bir literatür değerlendirmesi olarak tasarlanmıştır. Çalışmada kullanılan kaynaklar, 4-6 yaş Kur’an kursları ve çocukluk dönemi din eğitimi üzerine yayımlanmış makalelerden oluşmaktadır. İnceleme sürecinde özellikle tezleri konu edinen içerik analizi çalışmaları temel alınmış, bunun yanında 4-6 yaş alanındaki öğretici, veli, program, materyal ve ölçme-

¹Muzaffer Üzümcü - Nuran Çınar, “4-6 Yaş Kur’an Kurslarında Görev Yapan Öğreticilerin Bu Kurslardaki Eğitim Süreçleriyle İlgili Görüşleri (Çorlu Örneği)”, Tasavvur 7/2 (2021), 1450-1452.

²Nebiye Aydın, “Cumhuriyet Dönemi İbâzilik Çalışmalarının İslâm Mezhepleri Tarihi Açısından Değerlendirilmesi”, Kader 22/2 (2024), 406-434.

³Muhammet Fatih Genç, “Diyanet İşleri Başkanlığı’na Bağlı 4-6 Yaş Grubu Kuran Kurslarında Din Eğitimi”, İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi 5/2 (2019), 506-521.

değerlendirme çalışmalarından yararlanılmıştır. Bu yöntem, alanın yalnızca sayısal görünümünü değil, tezlerde öne çıkan tematik yönelimleri de değerlendirmeye imkân vermektedir.

Çalışmanın sınırlılığı, doğrudan YÖK Ulusal Tez Merkezi üzerinden bütün tezlerin yeniden taranmamış olmasıdır. Bunun yerine çocukluk dönemi din eğitimi tezlerini çeşitli değişkenler açısından inceleyen içerik analizi çalışması ana veri kabul edilmiş, 4-6 yaş Kur'an kursları literatüründeki makaleler ise tematik yorumun destekleyici kaynakları olarak kullanılmıştır. Bu tercih, bildirinin makale kaynaklarına dayalı ve 10 sayfalık sınırlı bir metin olarak hazırlanmasından kaynaklanmaktadır.

Değerlendirme çerçevesi altı başlık üzerinden kurulmuştur: tezlerin genel eğilimleri, program ve kazanımlar, öğretici yeterlikleri, veli beklentileri ve aileye yansımaya, materyal-etkinlik kullanımı, ölçme-değerlendirme ve araştırma boşlukları. Bu başlıklar, hem tez literatürünün ana yönelimlerini hem de 4-6 yaş din eğitimi alanında sürekli tekrar eden problemleri görünür kılmaktadır.

3. Lisansüstü Tezlerin Genel Eğilimleri

Çocukluk dönemi din eğitimi konulu lisansüstü tezleri inceleyen çalışmada, YÖK Tez Merkezi'nde erişime açık 51 tez değerlendirilmiştir. Bu tezlerin 41'i yüksek lisans, 10'u doktora tezidir; 12 tez nicel, 39 tez ise nitel yöntemle hazırlanmıştır. Bu tablo, çocukluk dönemi din eğitimi alanında yüksek lisans düzeyindeki çalışmaların doktora düzeyine göre daha yoğun olduğunu, yöntemsel açıdan ise nitel araştırmaların baskın geldiğini göstermektedir.⁴

Tezlerin büyük bölümünün 2011 sonrasında yoğunlaşması, alanın Türkiye'deki kurumsal gelişimiyle doğrudan ilişkilidir. 4-6 yaş Kur'an kurslarının 2013 yılından sonra yaygınlaşması, okul öncesi din eğitimi konusunu hem uygulayıcılar hem de araştırmacılar açısından daha görünür hâle getirmiştir. Bu nedenle tezlerde saha verisine dayalı öğretici ve veli görüşleri, program değerlendirmeleri ve çocukların gelişim özelliklerine uygunluk tartışmaları daha fazla yer bulmuştur.

Tezlerde öne çıkan anahtar kavramlara bakıldığında din eğitimi, aile, çocuk, okul öncesi dönem, Kur'an kursu, değerler eğitimi ve öğretici kavramlarının tekrarlandığı görülmektedir. Bu durum, alanın yalnızca dinî bilgi öğretimi çevresinde değil, aile, gelişim, değer ve pedagojik yeterlik gibi başlıklarla birlikte şekillendiğini göstermektedir. Dolayısıyla 4-6 yaş din eğitimi tezleri, din eğitimi biliminin pedagojik ve gelişimsel boyutla daha fazla temas ettiği bir araştırma alanı meydana getirmiştir.

4. Program ve Kazanımların Değerlendirilmesi

4-6 yaş din eğitimi tezlerinde en belirgin başlıklardan biri program değerlendirmesidir. Programın amaçlarının çocukların gelişim düzeyine uygun olup olmadığı, kazanımların yaş gruplarına göre düzenlenip düzenlenmediği ve etkinliklerin sahada nasıl uygulandığı bu çalışmaların temel soruları arasındadır. 2018 ve 2022 öğretim programlarının kazanımlarını gelişim alanları açısından inceleyen çalışma, programların çocukların bilişsel, sosyal-duygusal, dil ve psikomotor gelişim alanlarıyla ilişkisinin daha dikkatli ele alınması gerektiğini göstermektedir.⁵

Program değerlendirme alanında geliştirilen ölçek çalışmaları, tezlerde ve makalelerde sahaya dayalı veri toplama ihtiyacının arttığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. DİB 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı Değerlendirme Ölçeği, CIPP modelinin bağlam, girdi, süreç ve ürün aşamalarından hareketle hazırlanmış; İstanbul Müftülüğü'ne bağlı kurslarda görev yapan 480 öğreticiden veri toplanarak geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı ortaya konmuştur. Bu tür çalışmalar, program değerlendirmesinin yalnızca yorum düzeyinde kalmaması, ölçülebilir ve karşılaştırılabilir verilerle desteklenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.⁶

⁴İrfan Sevinç, "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi Konulu Lisansüstü Tezlerin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi (İçerik Analizi)", *Journal of Islamic Research* 34/1 (2023), 55-73.

⁵Esra Doğru - Yusuf Batar, "Diyanet 4-6 Yaş Kur'an Kursu 2018 ve 2022 Öğretim Programlarının Kazanımlarının Gelişim Alanları Açısından İncelenmesi", *Din ve İnsan Dergisi* 5/9 (2025), 42-70.

⁶Betül Aşkın - Hamit Er, "Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı Değerlendirme Ölçeği", *Dini Araştırmalar* 26/64 (2023), 277-309.

Programın uygulanmasına ilişkin ilk saha bulgularından biri Samsun örneğinde görülmektedir. Bu çalışmada programın öğrenci seviyesine genel olarak uygun bulunduğu, ancak özellikle harfleri öğrenme konusunda çocukların güçlük yaşadığı ve kurs ortamlarının fiziksel bakımdan yetersiz kalabildiği belirtilmiştir. Bu sonuç, tezlerde program değerlendirmesi yapılırken yalnızca kazanım metinlerine değil, sınıf ortamı, öğretici yeterliği ve çocuğun öğrenme güçlükleri gibi uygulama boyutlarına da bakılması gerektiğini göstermektedir.⁷

5. Öğretici Yeterlikleri ve Eğitim İhtiyaçları

4-6 yaş din eğitimi tezlerinde en çok tekrar eden temalardan biri öğretici yeterlikleridir. Bu durum anlaşılabilir; çünkü programın çocuklara ulaşma biçimi büyük ölçüde öğreticinin pedagojik donanımına, çocuk gelişimi bilgisine, materyal kullanma becerisine, sınıf yönetimine ve veliyle iletişim kurma yeterliğine bağlıdır. Öğretici yeterlikleri üzerine geliştirilen ölçek çalışması, Türkiye'nin 12 bölgesinden 25 ilde görev yapan 1080 öğreticinin katılımıyla yürütülmüş ve öğretmenler için gerekli yeterlikleri ölçmeye yönelik kapsamlı bir araç ortaya koymuştur.⁸

Öğreticilere yönelik nitel çalışmalar, pedagojik formasyon ve hizmet içi eğitim ihtiyacını özellikle vurgulamaktadır. Kırıkkale örneğinde öğretmenlerle yapılan görüşmelerde, öğretmenlerin pedagojik formasyon bakımından kendilerini yetersiz gördükleri, hizmet içi eğitimlerin daha uygulamalı ve sürekli hâle getirilmesi gerektiği ve veli eğitiminin sürece dâhil edilmesinin yararlı olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Benzer biçimde Çorlu örneğinde öğretmenler, eğitim sürecinde çocukların yaş özelliklerine uygun yöntem kullanma ve aileyle iş birliği kurma ihtiyacını öne çıkarmıştır.^{9,10}

Öğreticilerin eğitim ihtiyaçlarını meta-sentez yoluyla inceleyen güncel çalışma, 20 lisansüstü tez ve 18 makaleyi analiz etmiş; ihtiyaçları çocuk gelişimi, program okuryazarlığı, öğrenme-öğretme süreci, ölçme-değerlendirme, değerler eğitimi, Kur'an eğitimi ve velilerle ilişkiler temalarında toplamıştır. Bu sonuç, lisansüstü tezlerin öğretici merkezli sorunları parça parça ele aldığını; ancak alanın artık bütüncül öğretici gelişim modellerine ihtiyaç duyduğunu düşündürmektedir.¹¹

6. Veli Beklentileri, Aile ve Çocuğa Yansımalar

4-6 yaş din eğitimi çalışmalarında veliler önemli bir veri kaynağıdır. Çünkü okul öncesi dönemde çocuğun dinî ve ahlaki gelişimi aile ortamından bağımsız düşünülemez. Velilerin kursu tercih etme gerekçeleri, programdan beklentileri, çocuklarında gözlemledikleri değişimler ve kursla kurdukları iletişim, tezlerde önemli bir araştırma başlığı oluşturmaktadır. Velilerin gözünden 4-6 yaş Kur'an kurslarını inceleyen meta-sentez çalışmasında kursu tercih gerekçesi, içerik, kazanımlar, fiziksel koşullar ve öğretici yeterliği temel temalar olarak belirlenmiştir.¹²

Veli görüşlerine dayalı çalışmalar genel olarak ailelerin dinî eğitim, resmî kurum güvencesi, sosyalleşme, örgün eğitime hazırlık ve tavsiye gibi gerekçelerle çocuklarını kurslara gönderdiklerini göstermektedir. Bununla birlikte fiziksel ortam, öğretici-veli iletişimi, çocukların hazırbulunuşluk düzeyleri ve etkinliklerin yaşa uygunluğu konusunda bazı eksikliklerin dile getirildiği de görülmektedir.

⁷Ayşegül Gün, "Veli ve Öğretici Görüşleri Doğrultusunda 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursu Eğitimi: Samsun İli Örneği", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (2016), 33-66.

⁸Ahmet Koç, "4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursu Öğretici Yeterlikleri Ölçeği (KÖYÖ)", *Hitit İlahiyat Dergisi* 23/1 (2024), 135-167.

⁹Üzümcü - Çınar, "4-6 Yaş Kur'an Kurslarında Görev Yapan Öğreticilerin Bu Kurslardaki Eğitim Süreçleriyle İlgili Görüşleri", 1449-1490.

¹⁰Muhammed Ali Yazıcıbaşı, "Kur'an Kursu Öğreticilerine Göre 4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğreticisi, Öğrencisi ve Öğrenci Velisinin İhtiyaç ve Beklentileri (Kırıkkale Örneği)", *Dini Araştırmalar* 23/57 (2020), 95-116.

¹¹Ümmühan Güliz Orhan - Şeyma Şahin - Abdurrahman Kılıç, "4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursu Öğreticilerinin Eğitim İhtiyaçları", *Değerler Eğitimi Dergisi* 23/50 (2025), 275-309.

¹²Münir Ecer, "Velilerin Gözünden 4-6 Yaş Kur'an Kursları Üzerine Bir Meta-Sentez Çalışması", *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 22/4 (2023), 1078-1093.

Bu yönüyle veliler, yalnızca memnuniyet bildiren katılımcılar değil; programın sahadaki güçlü ve geliştirilmesi gereken yönlerini ortaya koyan önemli paydaşlardır.

4-6 yaş Kur'an kurslarında verilen eğitimin çocukların aile ortamındaki davranışlarına yansımaları inceleyen çalışma, kurs eğitiminin çocukların aile fertleriyle ilişkilerine, tertip-düzen, adab-nezakat ve ibadet kapsamındaki davranışlarına çoğunlukla olumlu yansıdığını ortaya koymuştur. Bu bulgu, lisansüstü tezlerde çocuk üzerindeki etkilerin yalnızca kurs içi gözlemle değil, aile ortamındaki davranış değişimleriyle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.¹³

7. Materyal, Etkinlik ve Öğrenme Ortamı

Okul öncesi dönemde çocukların dikkat süreleri, soyut kavramları algılama düzeyleri ve öğrenme biçimleri yetişkinlerden farklıdır. Bu nedenle 4-6 yaş din eğitiminde materyal ve etkinlik kullanımı belirleyici bir işleve sahiptir. Öğreticilerin geliştirdiği materyalleri inceleyen araştırmada, Antalya/Muratpaşa'da görev yapan beş öğretici tarafından geliştirilen on iki materyal Kur'an ve değerler eğitimi-dinî bilgiler öğrenme alanları altında değerlendirilmiştir. Bu çalışma, sahadaki öğretmenlerin standart materyallerle yetinmeyip sınıf ihtiyaçlarına göre özgün araçlar geliştirdiğini göstermektedir.¹⁴

Materyal kullanımının yanında müzik, hikâye, oyun ve drama gibi etkinliklerin de 4-6 yaş din eğitimi açısından işlevsel olduğu görülmektedir. 4-6 yaş Kur'an kursları öğretici kitaplarını müziksel öğeler bakımından inceleyen araştırma, okul öncesi çocukların eğitiminde müzikten daha fazla yararlanılması gerektiğini belirtmiş ve öğretici kitaplarında müziksel öğelerin yeterli düzeyde kullanılmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu tespit, tezlerde materyal ve etkinlik konusunun daha yaratıcı ve disiplinler arası biçimde ele alınması gerektiğini göstermektedir.¹⁵

Öğrenme ortamı yalnızca materyallerden ibaret değildir. Fiziksel mekânın güvenli, temiz, çocuk ölçeğine uygun ve etkinlik çeşitliliğine imkân verecek şekilde düzenlenmesi gerekir. Sahadan elde edilen bulgular, bazı kurslarda mekân ve donanım açısından yetersizlikler bulunduğunu göstermektedir. Bu nedenle lisansüstü tezlerde öğrenme ortamı, program başarısının dışsal bir unsuru olarak değil, doğrudan eğitimin niteliğini etkileyen temel değişkenlerden biri olarak ele alınmalıdır.

8. Ölçme-Değerlendirme ve Yöntemsel Sınırlılıklar

4-6 yaş din eğitimi alanındaki lisansüstü tezlerin yöntemsel eğilimleri incelendiğinde nitel araştırmaların ağırlıklı olduğu görülmektedir. Bu durum sahayı anlamak açısından güçlü bir imkân sunsa da nicel ve karma yöntem çalışmalarının azlığı, elde edilen sonuçların genellenebilirliğini sınırlayabilmektedir. Çocukluk dönemi din eğitimi tezlerini inceleyen içerik analizi çalışmasında karma yönteme hiç rastlanmaması, alanın yöntemsel çeşitlilik bakımından geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir.¹⁶

Ölçme-değerlendirme boyutu, 4-6 yaş din eğitimi araştırmalarında yeni yeni derinleşen bir konudur. Okul öncesi din eğitiminde ölçme-değerlendirme, klasik sınav mantığıyla yürütülemez; gözlem, gelişim dosyası, etkinlik değerlendirme, süreç izleme, çocuk ürünleri ve öğretici notları gibi çocuk merkezli tekniklere ihtiyaç duyar. Sabır ünitesi üzerinden ölçme-değerlendirme sürecini tartışan

¹³Mehmet Öztürk - Nazım Bayrakdar, "4-6 Yaş Kur'an Kurslarında Verilen Eğitimin Çocukların Aile Ortamındaki Davranışlarına Yansıma Durumu", Journal of International Social Sciences Academic Researches 8/15 (2024), 64-79.

¹⁴Hatice Ölmez Fıçı - Mustafa Fatih Ay, "4-6 Yaş Kuran Kursu Öğreticileri Tarafından Geliştirilen Materyallerin İncelenmesi", Akdeniz İlahiyat Dergisi 1 (2025), 53-74.

¹⁵Zehra Gelici, "4-6 Yaş Kur'an Kursları Öğretici Kitaplarının Müziksel Öğeler Bakımından Değerlendirilmesi", Marifetname 10/2 (2023), 651-686.

¹⁶Sevinç, "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi Konulu Lisansüstü Tezlerin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi", 55-73.

çalışma, erken çocukluk dönemi din eğitiminde değerlendirmenin sistematik ve süreç odaklı biçimde ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır.¹⁷

Yöntemsel açıdan bir diğer sınırlılık, çalışmaların çoğunun belirli bir il ya da sınırlı örneklem üzerinden yürütülmesidir. Denizli örneğinde öğretmenleri etkileyen unsurların incelenmesi, yerel düzeyde derin veri sağlamaktadır. Ancak alanın genel görünümünü ortaya koymak için farklı bölgeleri karşılaştıran, kırsal-kentsel farklılıkları dikkate alan ve uzun süreli izleme verileri kullanan tezlere ihtiyaç vardır.¹⁸

Sonuç

Din eğitiminde 4-6 yaş ile ilgili lisansüstü tezlerin değerlendirilmesi, yalnızca tezlerin sayısal dökümünü çıkarmak anlamına gelmemektedir. Asıl amaç, bu tezlerin hangi sorunları görünür kıldığını, hangi araştırma yöntemlerini kullandığını, hangi temalarda yoğunlaştığını ve alana nasıl bir yön verdiğini ortaya koymaktır. Mevcut literatür, 4-6 yaş din eğitimi çalışmalarının özellikle 2013 sonrasında belirgin biçimde arttığını ve alanın okul öncesi din eğitimi, yaygın din eğitimi, değerler eğitimi ve çocuk gelişimiyle ilişkili bir araştırma sahasına dönüştüğünü göstermektedir.

Tezlerde ve makalelerde en fazla öne çıkan konular programın uygulanabilirliği, öğretici yeterlikleri, veli beklentileri, materyal kullanımı, çocukların gelişim özellikleri, Kur'an öğretimi ve değerler eğitimidir. Bu konular, 4-6 yaş din eğitiminin çok boyutlu bir alan olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu yaş grubuna yönelik din eğitimi çalışmalarında yalnızca dinî içerik değil; çocuğun gelişim düzeyi, pedagojik yöntemler, aile katılımı, ölçme-değerlendirme ve öğrenme ortamı birlikte düşünülmelidir.

Sonuç olarak 4-6 yaş din eğitimi alanındaki lisansüstü tezler, Türkiye’de okul öncesi din eğitimi literatürünün gelişmesine önemli katkı sağlamıştır. Ancak alanın daha ileriye taşınabilmesi için farklı illeri ve sosyo-kültürel çevreleri karşılaştıran çalışmaların artırılması, karma yöntemli araştırmalara yer verilmesi, çocukların gelişim süreçlerini uzun vadede izleyen çalışmaların yapılması ve öğretici eğitimine yönelik uygulamalı modellerin geliştirilmesi gerekmektedir. Böylece 4-6 yaş din eğitimi, hem bilimsel araştırmalar hem de uygulama sahası açısından daha sağlam bir zemine kavuşacaktır.

¹⁷Esra Altıntaş, “4-6 Yaş Din Eğitimi Etkinliğini Ölçme ve Değerlendirme Sürecinde Kullanılan Teknikler”, Al-Farabi International Journal of Social Sciences 10/2 (2025), 419-447.

¹⁸Ali Öncü, “4-6 Yaş Kur'an Kurslarında Öğreticileri Etkileyen Unsurlar (Denizli Örneği)”, Kocatepe İslami İlimler Dergisi 4/2 (2021), 259-282.

Kaynakça

- Altıntaş, Esra. “4-6 Yaş Din Eğitimi Etkinliğini Ölçme ve Değerlendirme Sürecinde Kullanılan Teknikler”. Al-Farabi International Journal of Social Sciences 10/2 (2025), 419-447.
- Aşkın, Betül - Er, Hamit. “Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı Değerlendirme Ölçeği”. Dini Araştırmalar 26/64 (2023), 277-309.
- Aydın, Nebiye. “Cumhuriyet Dönemi İbâzilik Çalışmalarının İslâm Mezhepleri Tarihi Açısından Değerlendirilmesi”. Kader 22/2 (2024), 406-434.
- Doğru, Esra - Batar, Yusuf. “Diyanet 4-6 Yaş Kur'an Kursu 2018 ve 2022 Öğretim Programlarının Kazanımlarının Gelişim Alanları Açısından İncelenmesi”. Din ve İnsan Dergisi 5/9 (2025), 42-70.
- Ecer, Münir. “Velilerin Gözünden 4-6 Yaş Kur'an Kursları Üzerine Bir Meta-Sentez Çalışması”. Gaziantep University Journal of Social Sciences 22/4 (2023), 1078-1093.
- Gelici, Zehra. “4-6 Yaş Kur'an Kursları Öğretici Kitaplarının Müziksel Öğeler Bakımından Değerlendirilmesi”. Marifetname 10/2 (2023), 651-686.
- Genç, Muhammet Fatih. “Diyanet İşleri Başkanlığı'na Bağlı 4-6 Yaş Grubu Kuran Kurslarında Din Eğitimi”. İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi 5/2 (2019), 506-521.
- Gün, Ayşegül. “Veli ve Öğretici Görüşleri Doğrultusunda 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursu Eğitimi: Samsun İli Örneği”. Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 7 (2016), 33-66.
- Koç, Ahmet. “4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursu Öğretici Yeterlikleri Ölçeği (KÖYÖ)”. Hitit İlahiyat Dergisi 23/1 (2024), 135-167.
- Ölmez Fıçı, Hatice - Ay, Mustafa Fatih. “4-6 Yaş Kuran Kursu Öğreticileri Tarafından Geliştirilen Materyallerin İncelenmesi”. Akdeniz İlahiyat Dergisi 1 (2025), 53-74.
- Öncü, Ali. “4-6 Yaş Kur'an Kurslarında Öğreticileri Etkileyen Unsurlar (Denizli Örneği)”. Kocatepe İslami İlimler Dergisi 4/2 (2021), 259-282.
- Orhan, Ümmühan Güliz - Şahin, Şeyma - Kılıç, Abdurrahman. “4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursu Öğreticilerinin Eğitim İhtiyaçları”. Değerler Eğitimi Dergisi 23/50 (2025), 275-309.
- Öztürk, Mehmet - Bayrakdar, Nazım. “4-6 Yaş Kur'an Kurslarında Verilen Eğitimin Çocukların Aile Ortamındaki Davranışlarına Yansıma Durumu”. Journal of International Social Sciences Academic Researches 8/15 (2024), 64-79.
- Sevinç, İrfan. “Çocukluk Dönemi Din Eğitimi Konulu Lisansüstü Tezlerin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi (İçerik Analizi)”. Journal of Islamic Research 34/1 (2023), 55-73.
- Üzümcü, Muzaffer - Çınar, Nuran. “4-6 Yaş Kur'an Kurslarında Görev Yapan Öğreticilerin Bu Kurslardaki Eğitim Süreçleriyle İlgili Görüşleri (Çorlu Örneği)”. Tasavvur 7/2 (2021), 1449-1490.
- Yazıbaşı, Muhammed Ali. “Kur'an Kursu Öğreticilerine Göre 4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğreticisi, Öğrencisi ve Öğrenci Velisinin İhtiyaç ve Beklentileri (Kırıkkale Örneği)”. Dini Araştırmalar 23/57 (2020), 95-116.

KİRÂAT VE MÛSİKÎ İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA ESTETİK BİR İNŞA: SAFİYE AYLA VE ÜMMÜ GÜLSÜM ÖRNEĞİNDE KUR'ÂN EĞİTİMİNİN İCRA GÜCÜNE ETKİSİ

Doç. Dr. Esra HAYRAT YILMAZ

İstanbul Üniversitesi,

esrayilmaz79@istanbul.edu.tr - ORCID No: 0000-0001-6824-4317

ÖZET

İslâm estetik düşüncesinde ses, sadece işitmeye yönelik bir unsur değildir. Aynı zamanda ilahî kelâm olan Kur'ân-ı Kerîm'in doğru ve güzel biçimde aktarılmasını sağlayan bir disiplindir. Bu disiplinin merkezinde tecvid ilmi yer alır. Tecvid, harflerin mahreçlerine riayet ederek her sese hakkını ve müstehakkını vermeyi esas alır. Bu yönüyle de ses terbiyesinin temelini oluşturur. Ancak mûsikî icrasındaki başarı, çoğu zaman doğuştan gelen yetenekle açıklanmaktadır. Bu bağlamda Kur'ân eğitiminin sağladığı ses terbiyesinin mûsikî icrasına yansımaları literatürde yeterince bütüncül bir yaklaşımla ele alınmamıştır. Bu araştırma, Safiye Ayla ve Ümmü Gülsüm örneğinde erken yaşta alınan Kur'ân eğitiminin icra gücüne etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma nitel yöntemle yürütülmüştür. Doküman incelemesi yapılmıştır. Sanatçıların hayatı, eğitim süreçleri ve icraları birlikte değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler tecvid ilminin temel ilkeleri ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca İstanbul ve Mısır tilâvet tavırları dikkate alınmıştır. Bulgular, her iki sanatçının ses kullanımında belirgin bir disiplin olduğunu göstermektedir. Safiye Ayla'nın kelimeleri açık ve anlaşılır söylemesi dikkat çekmektedir. Güfteyi anlamına uygun biçimde aktarması bu eğitimin bir sonucudur. Ümmü Gülsüm'ün güçlü ve dengeli sesi ile uzun soluklu icrası da aynı şekilde erken dönemde aldığı tecvid eğitimiyle ilişkilidir. Makam geçkilerindeki hâkimiyeti bu disiplinin mûsikîye yansıması olarak değerlendirilebilir. Sonuç olarak mûsikî icrası yalnızca yetenekle açıklanamaz. Kur'ân eğitimi ses üzerinde sistemli bir disiplin kurar. Bu disiplin icra gücünü doğrudan etkiler. Bu yönüyle kırâat ile mûsikî arasındaki ilişki süreklilik arz eden bir bütünlük göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kırâat, Kur'ân Eğitimi, Safiye Ayla, Ümmü Gülsüm, Tecvid, Ses Disiplini, İslâm Estetiği.

**AN AESTHETIC CONSTRUCTION IN THE CONTEXT OF THE RELATIONSHIP
BETWEEN RECITATION AND MUSIC: THE IMPACT OF QUR'ANIC
EDUCATION ON PERFORMANCE POWER IN THE EXAMPLES OF SAFIYE
AYLA AND UMM KULTHUM**

ABSTRACT

In Islamic aesthetic thought, sound is not merely an element directed toward hearing. It is simultaneously a discipline that ensures the proper and beautiful transmission of the Qur'ān al-Karīm, the divine word. At the center of this discipline lies the science of tajwīd. Tajwīd is based on giving each sound its due right and merit by observing the articulation points of letters. In this respect, it constitutes the foundation of vocal training. However, success in musical performance is often explained by innate talent. In this context, the reflections of vocal training provided by Qur'anic education on musical performance have not been sufficiently addressed in the literature with a holistic approach. This research aims to examine the impact of early-age Qur'anic education on performance power in the examples of Safiye Ayla and Umm Kulthum. The study was conducted using qualitative methods. Document analysis was performed. The artists' lives, educational processes, and performances were evaluated together. The obtained data were correlated with the fundamental principles of the science of tajwīd. Additionally, Istanbul and Egyptian recitation styles were taken into consideration. The findings demonstrate a distinct discipline in both artists' use of voice. Safiye Ayla's clear and intelligible articulation of words is noteworthy. Her transmission of lyrics in accordance with their meaning is a result of this education. Umm Kulthum's powerful and balanced voice, along with her long-breath performance, is similarly related to the tajwīd education she received in her early years. Her mastery in makam transitions can be evaluated as the reflection of this discipline on music. In conclusion, musical performance cannot be explained solely by talent. Qur'anic education establishes a systematic discipline over the voice. This discipline directly affects performance power. In this respect, the relationship between recitation (kırâat) and music (mûsikî) exhibits a continuity that demonstrates an enduring unity.

Keywords: Recitation, Qur'anic Education, Safiye Ayla, Umm Kulthum, Tajwīd, Vocal Discipline, Islamic Aesthetics.

PROJECT FOR DEVELOPING GREEN-SAVE SKILLS THROUGH STEAM EDUCATION BASED ON CREATIVE DRAMA METHODS¹

Prof. Dr. Şahin KAPIKIRAN

Pamukkale University,

skapikiran@gmail.com - ORCID ID: 0000-0002-9693-7660

Prof. Dr. Fatma KIRMIZI

Pamukkale University,

fatmakirmizi73@gmail.com - ORCID ID: 0000-0002-0426-1908

SUMMARY

The problems created by the climate crisis, resulting from production methods that disregard environmental damage and people's insensitive lifestyles, negatively impact life. In this context, it is crucial that future generations internalize the concept of protecting a green environment and gain awareness in these areas. Educational programs should prioritize environmental education and STEAM education to develop an awareness of solving environmental problems individually and collectively. The GREEN SAVE project provides students with new perspectives through a STEAM design skill development model aimed at protecting the environment. The aim of this project is to develop awareness of nature conservation through creative drama methods and STEAM designs. Since qualitative and quantitative research will be used together in the project, a mixed-methods approach and, consequently, a "simultaneous transformational design" have been chosen. The quantitative dimension of the study will be conducted in accordance with a "single-group pre-test post-test" design. For the qualitative dimension, the opinions of the students participating in the experimental process will be taken. In the experimental process, an educational program based on the creative drama method and aimed at developing STEAM skills will be implemented. To measure the success of the experimental studies, Genç et al. The STEAM Attitude Scale developed by (2020) and the Environmental Awareness Scale developed by Çetin and Yalçınkaya (2018) will be used. The research will be conducted simultaneously in seven different countries (France, Portugal, Italy,

¹This study aims to introduce the Erasmus+ project " GREEN SAVING with STEAM EDUCATION (GREEN-SAVE) - 2025-1-FR01-KA220-SCH-000349769 " , which is supported by the European Union and coordinated by France.

Spain, Romania, Croatia, Bulgaria). Before the experimental studies, a staff training meeting will be held in Turkey, with the participation of teachers and administrators working in the partner countries. In this meeting, participants will receive creative drama and STEAM training. At the same time, a STEAM Activity Book, a Green Savings Handbook, and modules for teacher training will be produced within the scope of the project.

Keywords: STEAM, green conservation, teacher training, module, middle school.

1. INTRODUCTION

It has been scientifically proven that the severity of climate change is increasing day by day and poses a threat to humanity (Raihan , 2023). Reports published by the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) state that the effects of climate change are at a "red alert level" for humanity. IPCC reports and scientific studies emphasize that countries' climate change mitigation plans are insufficient and that it is vital that the global temperature increase does not exceed 1.5 degrees Celsius, which is a dangerous limit for humans, wildlife, and ecosystems (IPCC, 2024; Brosch , 2024).

Climate change is one of the most significant global challenges of our time, affecting all countries regardless of borders or level of development. The negative impacts of climate change, such as rising temperatures, drought, floods, wildfires, biodiversity loss, increased frequency and severity of natural disasters, rising sea levels, melting glaciers, food insecurity, and increased health risks, which directly affect sustainable development, are increasing worldwide (Prideaux et al., 2020; Fawzy et al., 2020; Yang et al., 2023). According to the European Green Deal Declaration, climate change and environmental problems have become an existential threat to Europe and the world. Therefore, a zero-emission target is set for 2050. With the European Green Deal, the EU promotes the efficient use of natural resources to overcome the challenges caused by environmental pollution (ECP, 2024; Cuadros-Casanova et al., 2023). At this point, education stands out as one of the fundamental tools in combating climate change and instilling sustainable living habits. In particular, environmental education in schools supports individuals in becoming aware of the causes and consequences of climate change, approaching environmental problems with a critical perspective, and actively participating in solution processes.

STEAM Education is an interdisciplinary educational approach that brings together science, technology, engineering, art, and mathematics (STEM) in a common learning process . This

approach aims to move beyond traditional rote learning by focusing on learning theoretical knowledge through project-based and real-life applications (Land, 2013; De la Garza & Travis , 2019) . The art dimension contributes to individuals developing not only functional products but also designs that consider aesthetic values and user experience. STEAM applications strengthen interdisciplinary thinking skills by encouraging the integration of knowledge from different disciplines in solving complex and multifaceted problems. In this process, students develop problem-solving competencies by combining their science and mathematics knowledge with technology and design elements (Santos , 2024; Güleriyüz, 2023). Furthermore, in engineering-focused studies, creative thinking and an innovative perspective are supported, leading to the emergence of original ideas that go beyond ordinary solutions. STEAM-based designs often develop through production processes guided by artistic creativity and an original design approach.

Creative drama allows students to develop 21st-century skills such as critical thinking, creativity, communication, and collaboration through experiential learning. It offers a multifaceted developmental environment by creating solutions to complex real-world problems through methods like improvisation and role-playing (Movassaghi & Growe , 2019). It enhances interaction within the group. It enables individuals to listen to each other, empathize, and work together harmoniously towards a common story or goal. It improves critical thinking and problem-solving skills. Improvisation strengthens the ability to make quick decisions in unexpected situations, generate alternative solutions, and think analytically. It fosters creativity by supporting unconventional thinking, actively using imagination, and generating original ideas (Hu & Shu , 2025; Liu , 2023). Drama also supports students' interest in science and develops their scientific thinking skills. Drama and STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) are two educational approaches that complement each other perfectly. Drama allows for the concretization of abstract concepts in STEAM processes, fostering empathy in students and developing creative problem-solving skills (Kasbary & Novák , 2024). Both systems combine disciplines rather than remaining tied to a single area. They bring together problem-solving and artistic expression. In this respect, they can also contribute to meaningful learning in STEAM activities.

natural energy is rapidly depleting, people are living far removed from nature, and natural disasters cause different events every day, it is of great importance to make transformations that will reduce humanity's negative impact on nature, convert increasing consumption capacities

into environmentally friendly behaviors, and produce environmentally friendly solutions to problems (Postula & Radecka-Moroz , 2020; Sivakumar , 2022). Changing consumption capacities, reducing consumed products, reusing products, and expanding to developed markets, and effectively using recycling systems are crucial for the continuity of ecological balance. It is necessary to change the planet's preferences by promoting biodegradable, environmentally friendly products, using natural resources efficiently, developing a circular economy, and reducing energy consumption (Hazra , 2016; Pawale , 2023). Mechanisms to minimize waste generation can be designed using STEAM applications. The use of environmentally friendly, recyclable forms can be widespread through STEAM designs. Contemporary STEAM applications can generate new and environmentally friendly solutions by synthesizing scientific applications and current situations (Muca , Pomianek and Peneva , 2021; Guo , 2023). Efforts to transform, reuse, repair, and recycle waste are of great importance in order to protect ecological balance and save energy.

The aim of this study is to explain the basic features of the "Green-Save: STEAM Education Based on Creative Drama Method" project.

METHOD 2

This research utilizes a literature review method to explain the fundamental building blocks of the GREEN SAVE project. Since the GREEN SAVE project will use both quantitative and qualitative research methods, a "mixed-methods" approach has been chosen. This will increase data diversity and minimize the limitations of both research types. Furthermore, the project will employ a "simultaneous transformational design" within the mixed-methods approach. In this design, both quantitative and qualitative data are used equally for the main research question. Data are collected simultaneously (Creswell and Plano) . (Clark , 2010; Glesne , 2013). Quantitative findings obtained in the GREEN SAVE project will be supported by qualitative data. Data will be collected, analyzed, and interpreted simultaneously.

In quantitative research, the "single-group pre-test, post-test" design, a weak experimental design, was preferred (Büyüköztürk et al., 2024) . Drama-based STEAM design applications will be conducted to develop green skills in experimental groups from different countries. In qualitative research, a holistic single-case design will be used to collect data on the opinions of students and teachers involved in the experimental process (Aytaçlı, 2012). This will allow for the collection of in-depth information regarding the project applications.

3. FINDINGS

describes the dynamics of the GREEN SAVE project and the characteristics of its outputs, its priorities, sample (target audience), teacher training activities, transnational meetings , and dissemination events.

3.1. What are the Priorities of the GREEN SAVE Project?

The project's priorities are listed below.

3.1.1. Environment and Combating Climate Change: The main priority of the project has been determined as "environmental sustainability, combating climate change and green transformation". In line with the European Union's green transformation goals, STEAM education enables individuals to gain environmental responsibility awareness and produce innovative solutions that will contribute to sustainable development (European Union) . (Commission , 2021). Therefore, the GREEN SAVE project has been developed as an effective educational initiative to achieve environmental sustainability and climate change mitigation priorities in a STEAM design-oriented manner.

This project utilizes the STEAM approach, integrating science, technology, engineering, art, and mathematics disciplines to support students in developing innovative and sustainable solutions to real-life problems. Environmental protection and energy conservation are identified as key priorities in the STEAM designs. The project aims to raise awareness among students and teachers regarding environmental issues such as mitigating the damage caused by climate change, conserving natural resources, improving energy efficiency, waste management, and environmental pollution (Yakman & Lee, 2012; Perignat & Katz-Buonincontro , 2019). Furthermore, dissemination efforts will reach a wide audience. Along with raising awareness, the project will also strengthen problem-solving, design-oriented thinking, and sustainable technology development skills.

3.1.2. Digital Transformation: In recent years, in line with the Digital Europe policy, digitalization in education, data security, artificial intelligence applications, and the development of advanced digital skills of individuals have been encouraged. The ERASMUS+ program plays an important role in improving digital skills in education and training, enabling individuals to acquire the digital skills and competencies needed to live, learn, work, exercise their rights, obtain information, access online services, communicate, consume critically, create and disseminate digital educational content (European Digital Education). (Commission ,

2021; Zervas , & Stiakakis , 2024). The GREEN SAVE project contributes to the development of students' digital literacy by supporting their skills in collecting and analyzing data, developing designs, and producing digital content using digital tools . The digital technologies to be used within the scope of STEAM activities strengthen students' problem-solving, critical thinking, and digital literacy skills, while also aligning with the European Union's digital transformation goals.

3.1.3. Inclusion and Diversity: In ERASMUS+ projects , accessible and inclusive projects for people with disabilities, those with economic/geographical disadvantages, migrants, or groups who do not fully benefit from equal opportunities in education are prioritized (European The GREEN SAVE project (Commission , 2021) encourages the active participation of students from diverse socioeconomic, cultural, and academic backgrounds in STEAM activities. Inclusion and diversity are key priorities for project participants. The drama workshops, STEAM design activities focused on nature conservation and energy saving, and practical activities implemented within the project aim to provide equal access to learning processes for all students, taking into account their individual differences. Students with disabilities or from rural areas will be given priority in the activities. This approach in the project is consistent with the goals of the Erasmus + Programme, which considers inclusion and diversity as fundamental elements of educational processes.

3.2. What are the Aim and Sub-Aims of the Project?

The aim of the GREEN SAVE project is to develop green skills in students aged 12-15 through drama and STEAM activities, in a way that is consistent with waste reduction and nature conservation awareness in daily life. The specific objectives of the project are as follows:

1. To develop in children the ability to find solutions to everyday problems from a cost-saving and environmentally friendly perspective.
2. To foster behaviors based on mutual respect between humans and nature, and focused on environmental protection, by enabling children to explore ecological ways of using natural resources efficiently.

To develop an understanding of environmental issues within an interdisciplinary framework, promoting ecological balance and promoting environmentally friendly living practices.

4. To develop a contemporary educational approach that encourages teachers to create nature-friendly designs in the face of environmental problems.

5. To improve teachers' professional skills related to STEAM.
6. To enable students to share their skills in creating environmentally friendly designs using reusable materials through international mobility.
7. To develop (and disseminate) social awareness about creating an environmentally friendly lifestyle and approaching nature-related problems in a solution-oriented way.

3.3. Target Audience of the Project

The primary target group of the project is students. Teachers and all segments of society are also targeted as part of the dissemination efforts. The GREEN SAVE project involves a total of 8 countries/partners. Experimental studies will be conducted in 7 schools (France, Portugal, Italy, Croatia, Romania; Spain; Bulgaria). Pamukkale University in Türkiye is providing academic support to the studies as a project partner.

3.3.1. Students: Students attending secondary school (aged 12-15) constitute the main sample of the project. The project's pre-test post-test experimental design, based on drama and STEAM applications, will be conducted in partner schools for 14 weeks. Students participating in the experimental studies will be selected using "criterion sampling," a type of purposive sampling (Büyüköztürk et al., 2024). It is important that the number of male and female students is close to each other. This will allow the effects of STEAM activities to be seen in all students, both male and female. In selecting these students, interest in STEAM (science, technology, engineering, art, and mathematics) will be prioritized. Interviews will be conducted with the students for this purpose. The studies will be conducted with a total of 280 students (7 schools), with at least 40 students in each school. Schools may conduct the experimental studies with more students depending on their own circumstances. It is preferred that the studies be conducted in two separate groups of 20 students each in each school.

3.3.2. Teachers: The second target group of the research is teachers. Within the scope of C1, teachers will receive professional development-focused training. These trainings will be provided by PAU, the university partner of the project. The trainings will be prepared and presented by the university's expert staff. Within this target group, a total of 28 teachers will be included in the study, with 4 teachers from each school. A convenient sampling method will be used in teacher selection. According to Baltacı (2018), convenient sampling is a method where the researcher focuses on the easiest elements to reach from the target population to create a sample. In this context, teachers who are willing to participate in the study and training

processes and who are interested in STEAM studies will be included in the study. Europass will be provided for the teachers. A series of trainings for teachers are planned within the GREEN SAVE project. These trainings will be carried out by PAU, the university partner of the project.

3.3.3 . Multiple Sectors of Society: To disseminate the project, each partner institution will organize seminars and conferences. It is expected that 40 people from France and 30 from other institutions will participate in these events. The number of participants has been determined in consultation with each partner. A total of 250 participants are expected to attend local meetings. Teachers, university students, social science teachers, science teachers, academics, parents, school administrators, and NGOs will be invited to the seminars. It is estimated that 700 people from different countries will visit the project website. All partners will work together to reach all sectors of society in dissemination efforts. Dissemination events will play a significant role in this regard.

3.4. What are the project's outputs?

which aims to contribute to sustainable development goals through international cooperation, will produce 7 outputs. These outputs are as follows:

O1: Green Savings Program with STEAM

O2: STEAM and Digital Applications Modules

Module 1 - STEAM Teacher Training Module (For teachers)

Module 2 - Guiding Engineering in Education (For Teachers)

O3: Drama and Environmental Psychology Modules

Module 3 - Green Empathy Through Drama Module (For Teachers)

Module 4 - Emotional and Behavioral Influences of the Environment in the Context of Ecological Empathy (For Teachers)

O4: STEAM Activity Book (For Students)

O5: The Green Savings Handbook (For Dissemination)

3.4.1. Green Savings Program with O1-STEAM: The GREEN SAVE project aims to develop the environmental awareness and digital skills of students aged 12-15, and to take concrete steps to protect the environment through STEAM designs. The program will serve as an effective guide for all activities. With the developed STEAM Green Saving Program (O1), students will develop awareness of green saving in the face of environmental problems and produce environmentally friendly designs. The O1 program will guide students towards more conscious behaviors in their daily lives to protect the environment.

In addition to environmental awareness, the program will also develop students' digital skills. It is believed that by improving students' digital skills, a general foundation will be created to better prepare them for their future careers. The developed program will bring together technology and engineering elements.

The STEAM program will create an effective learning and teaching process that supports the holistic development of skills. Through STEAM education, students will be encouraged to develop solutions to environmental problems within the framework of sustainable environmental education. In this context, environmental problems will be addressed within the concept of conservation. Students will be guided to create designs that conserve resources in nature. The solution of environmental problems will be addressed using "Science, Technology, Engineering, Art, and Mathematics".

The program will also include drama, green empathy, and environmental psychology. This will develop students' empathy skills and enhance their awareness of sustainable environmental issues through social activities. The program aims to enable students to establish positive relationships with both their peers and nature.

3.4.2. O2-Module 1 - STEAM Teacher Training Module (For Teachers): This module aims to improve teachers' knowledge and skills in sustainability-based STEAM (science, technology, engineering, art, and mathematics) education. The module will support teachers in designing interdisciplinary learning environments, integrating environmental issues into educational processes, and guiding students in developing innovative solutions to real-life problems. Topics covered in the module include the theoretical foundations of STEAM education, sustainability and environmental education, green conservation practices, project-based learning, problem-based learning, design thinking, and developing a school-wide STEAM culture. Teachers will learn to design interdisciplinary projects focusing on environmental issues, create student-centered learning environments, and use performance-based assessment methods. Like other modules, this module will be supported by workshops. Combining theoretical knowledge with practical application, this module will contribute to teachers developing teaching practices by fostering creativity, problem-solving, and sustainability awareness. This will support both strengthening the professional competencies of teachers and promoting a sustainable and environmentally conscious STEAM culture in schools.

3.4.3. O2-Module 2- Prompt Engineering in Education (For Teachers): This module will focus on prompt engineering and the creation of AI-supported digital content with a STEAM

focus. It aims to support teachers in using AI technologies effectively, ethically, and pedagogically appropriately in their educational processes. This module aims to equip teachers with prompt writing skills while simultaneously improving their competencies in STEAM education, environmental sustainability, and digital pedagogy. Through the module content, teachers will learn how to give correct and effective commands to AI systems and relate environmental problems and sustainability themes to STEAM disciplines. Teachers will be able to develop learning scenarios based on environmental problems and produce short AI-supported lesson videos based on these scenarios. Combining theoretical knowledge with practical application, the module strengthens teachers' competencies in digital content development, AI literacy, interdisciplinary instructional design, and environmental education. Thus, teachers will be able to design innovative learning experiences that will develop students' awareness of sustainability, creativity, problem-solving, and technology use skills. The module is also aligned with the European Union's digital transformation and sustainable development goals and will contribute to the dissemination of contemporary educational practices.

3. 4. 4. O3-Module 3 - Green Empathy Module with Drama (For Teachers): This module, This module will be designed to support teachers in effectively using creative drama methods in environmental education processes and in developing ecological awareness and green empathy in students. Based on the understanding that environmental problems have not only scientific but also emotional, ethical, and social dimensions, the module will offer a holistic approach to environmental education. Creative drama, ecological empathy, sustainability, environmental education, and STEAM integration form the core focus of the module. Within the module, teachers will learn how to address nature and environmental issues using creative drama techniques. Teachers will theoretically learn creative drama techniques such as role-playing, improvisation, consciousness corridor, flashback, and real-life situations, and will experience them practically through workshops. Activities will also be designed to help students evaluate environmental problems from different perspectives, establish emotional connections with nature, and develop sustainable living behaviors. Combining theoretical knowledge with practical application, the module will contribute to teachers' ability to address environmental problems from cognitive, affective, and behavioral perspectives. The goal is for teachers to be able to design learning environments that are environmentally conscious, support sustainable living, and strengthen ecological citizenship awareness by the end of the module.

3. 4. 5. O3-Module 4 - Emotional and Behavioral Effects of the Environment in the Context of Ecological Empathy (For Teachers): This module, This comprehensive teacher training program will address the impact of human relationships with natural environments on emotions, thoughts, and behaviors from an environmental psychology perspective. The module will provide a strong pedagogical framework for raising environmentally conscious and active individuals. The module's core focus will be on the concept of ecological empathy, which refers to individuals' emotional and cognitive connections with nature . Within this framework, the goal is for teachers to acquire the knowledge and skills necessary to develop environmental awareness, sustainability consciousness, and environmental protection behaviors. The module will cover fundamental concepts such as environmental psychology, human-environment interaction, climate anxiety, ecophobia , and environmental protection behaviors. Participants will learn about the positive effects of the natural environment on stress reduction, attention development, and psychological well-being, while also examining the negative consequences of environmental pollution, excessive urbanization, and climate change on individuals. Combining theoretical knowledge with practical application, the module will contribute to teachers developing sensitivity, responsibility, and environmentally friendly behaviors in their students. Thus, the aim is for environmental education to not only rely on the transfer of information but also to include processes of building emotional connections, developing empathy, and instilling sustainable living habits.

3. 4. 6. O4-STEAM Activity Book: The activities in this book will be compatible with the O1 program to be prepared within the scope of the project. It will guide students in creating STEAM designs and producing digital content . This book will prioritize designs based on nature conservation and saving resources. The activities in the book will develop critical and creative thinking skills. The book will be designed to increase student productivity and develop an active mindset suitable for the needs of the 21st century. This book will also include activities related to the art component.

The content will be prepared by relating it to real environmental problems. For example, environmental issues, energy efficiency, and sustainability will be integrated with STEAM designs. Students will develop their perceptions and skills in saving energy while solving environmental problems. Activities will help students understand the art and engineering design process. Problem-solving activities using graphs, ratios, measurements, and algorithms will also be included.

3.4.7. O5 - The Green Saving Handbook (For Dissemination): This handbook, to be created with the participation of all partners, aims to raise awareness among many segments of society about green saving, conserving natural resources, and reducing environmental pollution . It is also expected that this awareness will help individuals develop environmentally friendly habits and sustainable living skills. The handbook will also include informative content on STEAM and environmentally friendly practices. Society will be encouraged to adopt a sustainable lifestyle in areas such as energy and water conservation.

The Green Saving Handbook (O5) will foster positive environmental sentiment in society. It is believed that the O5 book will increase public knowledge and awareness of environmental issues, making individuals more willing to learn about and find solutions to these problems. Students will be given the opportunity to create different designs specific to their environment, in addition to the design suggestions included in the book. In this respect, the book's content will be designed with flexibility.

3.5. Measuring Instruments to be Used

To measure the success of experimental studies, the STEAM Attitude Scale developed by Genç et al. (2020) and the Environmental Awareness Scale developed by Çetin and Yalçinkaya (2018) will be used . the other part of the research , opinions about the process will be obtained from teachers and students . In this context , an “ open-ended” question form” prepared by the researchers will be applied . While preparing the question form, first of all , a source scan will be done, and after the scan , expert opinions will be obtained from 5 faculties members , 5 teachers and 3 measurements and evaluation experts who are experts in the field for the Draft form prepared .

3.6. C2-C3 Short-Term Student Exchanges (Student Mobility): In the GREEN SAVE project, short-term student exchanges (C2, C3) will be carried out to enable students to communicate with their peers in different countries and experience cultural interaction. This will give students the opportunity to observe practices in different education systems firsthand. C2 will be held in Croatia, and C3 in Italy. These mobilities will allow students to observe students in STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, and Mathematics) disciplines at work. Students and participating teachers will have the opportunity to learn about innovative perspectives offered by different cultures and education systems in STEAM design work. Through collaborative activities, students will gain the ability to develop common solutions at a global level. Current environmental problems will be discussed, and solutions will be

developed. Thus, students will realize that environmental problems and their solutions require a universal perspective.

3.7. C1 - Teacher Training (Staff Training): A staff training (C1) program will be organized to improve teachers' professional skills in designing in harmony with nature in the face of environmental problems. This training will include theoretical knowledge and practical exercises. The training will be prepared and presented by academics from Pamukkale University, the university partner of the project. Teachers will receive a series of trainings on STEAM, digital competencies, creative drama, and environmental psychology. Modules on these topics will be presented, and workshops and practical applications will be conducted.

It is believed that teachers participating in the trainings will be able to effectively integrate STEAM disciplines and creative drama applications. Thus, teachers will be able to better integrate what they have learned about STEAM into their lessons and conduct more creative work. It is anticipated that teacher training programs will strengthen the experiential learning process and create a more productive learning environment.

3.8. Transnational Meetings: The project will organize 5 transnational meetings, 3 of which will be in person and 2 online. Transnational meetings will enhance collaboration among project partners and add value to sustainable environmental efforts. These meetings are seen as a tool for information sharing. Project work, partner expectations, output production, details of the experimental process, student mobility, and potential problems will be addressed in a participatory manner at these meetings. The ideas, suggestions, and problems of all partners will be discussed with a solution-oriented approach. Transnational meetings will facilitate the implementation of training and educational activities in the project, as well as enable the division of tasks among partners.

3.9. Inclusion: The project, based on the principles of inclusivity and diversity, supports the active participation of students from different socioeconomic, cultural, and individual backgrounds in the educational process. The concept of inclusivity will be strongly emphasized during the student involvement in pilot applications. All necessary measures will be taken to ensure the participation of disadvantaged students. Before the experimental studies, all partners will work to support the participation of students from diverse backgrounds, including immigrants, those with disabilities, and those from impoverished backgrounds. The creative drama and STEAM-based activities included in the project outputs will be designed to be adaptable to different learning styles and needs. A sense of belonging and social participation

will be strengthened through collaborative work. It is believed that group work, particularly within the framework of drama methods, will increase participation motivation and promote equality. Furthermore, a special effort will be made to reach every individual who wishes to learn about the project during dissemination activities. Access will be provided to every individual or group who, due to any limitations, may not have the opportunity to attend local seminars, utilizing all available project resources.

3.10. Dissemination Activities (Introducing Project Results and Raising Awareness):

In the GREEN SAVE project, each partner will reach almost every segment of society through local meetings. Project work and results will be presented to NGOs, school administrators, environmental organizations, university students, parents, academics, etc. The necessity of saving resources in environmental matters will be addressed at the societal level. These meetings are expected to increase public awareness regarding creating an environmentally friendly lifestyle and approaching nature-related problems with a solution-oriented perspective.

The project's outputs and activities will be disseminated through the project website, social media, and videos. In addition, more traditional dissemination tools such as posters, conferences, and seminars (E1, E2, E3, E4, E5, E6, E7, E8) will be used to promote the project's objectives. All types of mass media are expected to be used to publicize the project to students, parents, and other segments of the community. Close collaboration with partners will be maintained in these matters.

4. CONCLUSION AND DISCUSSION

One of the most important outcomes of the GREEN SAVE project is the development of students' knowledge, skills, and attitudes towards environmental sustainability. Through the Green Saving Program (O1) and the STEAM Activity Book (O4) to be developed within the scope of the project, students are expected to analyze environmental problems from an interdisciplinary perspective, develop creative solutions, and produce environmentally friendly designs. In particular, the designs they will develop focusing on energy saving, water use, waste management, and the conservation of natural resources will strengthen their engineering skills and sense of environmental responsibility. Thus, students will become not only individuals who learn about environmental problems, but also active environmental citizens who produce solutions. Within the scope of ERASMUS+ projects, a project focusing on environmental education with students with special needs, conducted in collaboration with Slovenia, Serbia, and Turkey (CLENA, 2025), has improved students' sustainability skills. The project involved

biodiversity , recycling, sustainable food production, forest pedagogy, and creative STEAM-based eco-workshops, and positive results were obtained in developing sustainable environmental behaviors among students with special needs . In a project involving Greece, France, Turkey, and Romania aimed at raising awareness about water conservation and climate change, positive behavioral changes were developed among students (Water) . Literacy , 2025) . Throughout the project, a wide range of activities were carried out combining digital tools, STEAM, laboratory experiments, and outdoor education. These included workshops, robotics and coding sessions, art and music events, laboratory work, and outdoor lessons. Through these activities, awareness of sustainability was increased in schools and communities.

The project is expected to improve teachers' professional skills. Through modules and workshops developed in the fields of STEAM, AI-supported digital pedagogy, creative drama, and environmental psychology, teachers' professional competencies will be strengthened. Increasing teachers' knowledge and skills in interdisciplinary instructional design, project-based learning, digital content development, and sustainability will facilitate the widespread adoption of innovative teaching practices in schools. This is expected to be effective in creating an environmentally friendly school culture in the long term. It is foreseen that improving teachers' professional skills will be effective in creating environmentally conscious and student-centered learning environments. A STEAM education program for teachers, conducted by Boice et al. (2021), involved training on STEAM classroom skills. This study, carried out in collaboration with a university, implemented a training program on STEAM disciplines, art integration, and self-efficacy studies. According to data obtained from surveys, focus group interviews, and written documents, despite some challenges, the training program was found to have improved teachers' professional skills related to STEAM. Mehddi , Kazi , & Butt (2025) conducted a 12-week teacher training program on design in STEAM education. The study, conducted with four teachers from a school for disadvantaged children, involved integrated STEAM lessons and inquiry-based design activities. In this practice-focused study, data was collected through focus group interviews and classroom observations. The training was effective in enabling teachers to implement STEAM lessons and design-thinking activities in their classrooms.

Another important outcome of the project is the development of students' digital skills. AI-supported content production and the use of digital tools will be effective in preparing students for their future professions. Through activities in creative drama and STEAM design processes,

students will have the opportunity to advance in problem-solving, creativity, critical thinking, collaboration, and digital literacy, which are considered 21st-century skills. This is directly related to the European Union's digital transformation goals. The GREEN SAVE project will develop STEAM and digital skills by creating environmental awareness in students. It will support a culture of sustainability in schools. The project will increase ecological empathy in students, contribute to the spread of environmentally friendly lifestyles, and produce lasting effects for the protection of nature. Yarzabal et al. (2025) conducted skill development studies in the fields of artificial intelligence and educational robotics in line with the sustainable development goals with high school students . Students collaborated in the design of optimized robotic prototypes using basic artificial intelligence . As a result of the studies , it was determined that students made significant progress in computational thinking, collaborative work, robotics, and AI- focused programming. Canfarotta & Pipitone (2025) conducted an application of gamified learning strategies in a high school with a STEAM curriculum to increase student engagement and motivation. The research focused on digital and computational skills, educational robots, and artificial intelligence , particularly the Python programming language. Educational studies were conducted throughout the academic year. Data were collected through pre/post surveys, direct observation, performance evaluations, and interviews. The results revealed a significant increase in student motivation, especially in coding and robotics activities. Students reported increased engagement, better collaboration, and less anxiety thanks to AI-assisted coding .

It is expected that students will develop an emotional connection with nature and ecological empathy as a result of the implementation of drama, green empathy, and environmental psychology activities. It is believed that through these activities, environmental education will go beyond the cognitive dimension and be effective in affective and behavioral dimensions as well. Students are expected to develop meaningful perceptions about being environmentally friendly throughout their lives. It is foreseen that the activities to be carried out within the scope of the project will develop environmental protection behaviors, environmentally friendly lifestyle habits, and ecological citizenship awareness in students. In particular, developing positive feelings towards nature will contribute to making environmental behaviors permanent. Various studies have shown that the integration of drama and STEAM strengthens creativity and social skills in students. Research conducted by Kasbary & Novák (2024) reveals that integrating drama activities into STEAM education increases students' creativity, critical thinking skills, and interest in learning. Drama makes the learning process active and fun by

concretizing abstract science and mathematics concepts. Experimental studies have included drama activities in STEAM studies. It has been determined that drama activities encourage students, improve their exploration skills, and increase their motivation in investigation and learning. Students effectively socialized with their groupmates and gained confidence in their performance. Roussou , Argyrakou , & Milakis (2025) integrated drama methods into STEAM education in early childhood environmental education to promote holistic learning. The study, which combined scientific inquiry and creativity, followed a scenario-focused approach. By transitioning between classroom and out-of-school learning environments, scenarios were combined with theoretical knowledge, and drama activities were conducted to establish lasting connections with nature. Through activities such as storytelling , role-playing, and hands-on projects, children explored ecological concepts such as biodiversity , environmental pollution, and sustainability. The studies developed students' critical thinking, empathy, creativity, and collaboration skills.

International student mobility and transnational collaborations will enhance students' intercultural communication skills. Students will learn about environmental issues in different countries, develop joint solutions to global environmental problems, and become aware that protecting nature is a universal value. Joint projects in student mobility will strengthen European citizenship, cultural awareness, and international cooperation skills.

The project is expected to raise environmental awareness in many segments of society. The Green Saving Handbook will reach a wide audience on environmental sustainability through dissemination meetings, seminars, social media campaigns, and local events. This will create awareness among parents, local governments, NGOs, and other stakeholders about environmentally friendly behaviors. The GREEN SAVE project will contribute to the spread of sustainable living habits, such as energy and water conservation, not only in schools but also at the community level. In this respect, the project will make significant contributions to the European Union's priorities of environmental sustainability, inclusivity, and active citizenship. The following recommendations can be developed in relation to the GREEN SAVE project.

This research is being conducted on a European scale with the participation of 8 countries. Similar projects based on the integration of drama and STEAM can be implemented through collaboration between different countries.

The GREEN SAVE project is focused on creating STEAM designs with an emphasis on energy saving. Widespread projects can be developed in various subject areas of environmental education.

Research integrating STEAM education, creative drama, and ecological empathy can be conducted in both EU projects and academic studies. In particular, increasing experimental studies that reveal the effects of creative drama and environmental psychology-based applications on students' environmental attitudes, perceptions of climate change, and sense of environmental responsibility could be beneficial in raising environmentally conscious individuals.

Research addressing the integration of AI-assisted instructional applications into environmental education processes is of great importance in terms of developing individuals' digital competencies. In particular, the contributions of prompt engineering, digital storytelling, and AI-assisted content creation to students' problem-solving, creativity, and digital literacy skills can be examined at different educational levels.

Research and projects involving teacher training that integrates creative drama and STEAM can be effective in improving teachers' professional experiences.

By prioritizing inclusivity, implementing drama and STEAM applications with disadvantaged, immigrant, and special needs students can be meaningful in terms of developing environmentally friendly values among these students. Such studies can make a significant difference in terms of environmental awareness, social participation, and academic development among students who need inclusion. These types of studies will provide important scientific evidence for making sustainability education accessible and effective for all students.

In both creative drama and STEAM projects, collaboration between universities and schools is important for sharing academic experiences and keeping teachers informed about contemporary practices. STEAM projects where universities and schools work together should be supported.

5. REFERENCES

- Aytaçlı, B. (2012). A detailed look at the case study. *Adnan Menderes University Education Faculty Journal of Educational Sciences* , 3 (1), 1-9. <https://izlik.org/JA59CL85GK>
- Baltacı, A. (2018). A comprehensive review of methods and sample size problems in qualitative systems. *Bitlis Eren University Journal of Social Sciences* , 7 (1), 231-274.

- Boice , KL, Jackson, JR, Alemdar, M., Rao , AE, Grossman , S., & Usselman , M. (2021). Supporting teachers on their STEAM journey: A collaborative STEAM teacher training program. *Educational Sciences* . 11 (3), 105.
- Brosch , T. (2021). Affect and emotions as drivers of climate change perception and Action : A review . *Current Opinion in Behavioral Sciences* , 42 , 15-21. <https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2021.02.001>
- Büyükoztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2024). Scientific research methods in education. Ankara: Pegem Akademi Publications.
- Canfarotta , D., & Pipitone , M. (2025). From humanities to STEAM: gamified learning and the development of digital competencies in the classical high school . *Pedagogical Perspective* , 4 (3), 582-597. <https://doi.org/10.29329/pedper.2025.128>
- CLENA (2025). Raising awareness of climate change and sustainable environment among children with special educational needs . ERASMUS+ Project Report. retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/2023-1-SI01-KA210-SCH-000160163> website 15 . 05. 2026.
- Creswell , JW and Plano Clark , VL (2014). Mixed Methods Research - Design and Implementation, (Trans. Y. Dede and SB Demir). Ankara: Anı Publishing.
- Cuadros-Casanova , I., Cristiano , A., Biancolini , D., Cimatti , M., Sessa , AA, Mendez Angarita , V. Y., ... & Di Marco, M. (2023). Opportunities and challenges for Common Agricultural Policy reform to support the European Green Deal . *Conservation Biology* , 37 (3), e14052. DOI: 10.1111/cobi.14052
- Çetin, O., & Yalçinkaya, E. (2018). A study on developing a scale for environmental awareness. *International Journal of Social Sciences Education* , 4 (1), 14-26.
- De la Garza , A., & Travis , C. (2019). The STEAM revolution . *London : Springer* , 10 , 978-3.
- ECP - European Climate Pact (2024). The European Green Deal . Retrieved from https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en website 12. 05. 2026.
- European Commission . (2021). *Priorities of the Erasmus + Program* . retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/programme-guide/part-a/priorities-of-the-erasmus-programme> website 06.06.2026

- Fawzy , S., Osman, A.I., Doran, J., & Rooney , D.W. (2020). Strategies for mitigation of climate change : a review . *Environmental Chemistry Letters* , 18 , 2069-2094.
<https://doi.org/10.1007/s10311-020-01059-w>
- Genç, M., Ata, AO, Ertuğrul, D., Sakmen , G., Aktaş, M., Kalaycı, A., ... & Yıldız, C. (2020). Development of an attitude scale towards STEAM for middle school students . *Anadolu Teacher Journal* , 4 (2), 151-176.
- Glesne , C. (2013). *Introduction to Qualitative Research. (2nd Edition)*. Translated and edited by A. Ersoy and P. Yalçınoglu . Ankara: Anı.
- Gülyüz, H. (2023). Benefits of STEAM Education Activities in Child Development. *BIDGE Publications* .
- Guo , S. (2023). Tackling China's local environmental policy implementation gap : An evolutionary game analysis of China's environmental protection inspection system . *Journal of Cleaner Production* , 416 , 137942.
<https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2023.137942>
- Hazra , A. (2016). Nature- Friendly Green Earth and Environmental Protection . *International Journal of Scientific Research in Science and Technology IJSRST* , 2 (2), 309-312.
- Hu, Y., & Shu , J. (2025). the effect of drama education on enhancing critical thinking through collaboration and Communication . *Education Sciences* , 15 (5), 565.
- IPCC - The Intergovernmental Panel on Climate Change (2024). The Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) is the United Nations body for assessing the science related to climate change . Retrieved from <https://www.ipcc.ch/> website 14. 11. 2024.
- Kasbary , N., & Novák , G. M. (2024). Drama in STEAM education : Possible approaches and connections to drama- based activities in STEAM education . *Hungarian Educational Research Journal* , 14 (3), 316-331.
- Land, M. H. (2013). Full STEAM ahead : The benefits of integrating the arts into STEM. *Procedia computer Science* , 20 , 547-552. doi : 10.1016/j.procs.2013.09.317
- Liu , Y. (2023). The Effects of Children's Drama on Children's Cognitive Ability and Creativity . *Journal of Multidisciplinary in Humanities and Social Sciences* , 6 (4), 1949-1965.
- Mehddi , F., Kazi , AS, & Butt , AI (2025). From theory to practice: How STEAM professional development shapes teachers' beliefs and perceptions about design thinking activities. *Sage Open* , 15 (3), 21582440251355779.

- Movassaghi , K., & Growe , R. (2019). Developing 21st-century learning skills through theatre arts : a student-directed production . *Journal of Education & Social Politics* , 6(3), 32-35. doi:10.30845/jesp.v 6n3p5
- Muca , E., Pomianek , I., & Peneva , M. (2021). The Role of GI Products or Local Products in the Environment—Consumer Awareness and Preferences in Albania, Bulgaria and Poland . *Sustainability* , 14 (1), 4.
- Pawale , MKA (2023). A Study on Consumer Awareness Towards Purchase of Online Eco Friendly Products in Aurangabad , Maharashtra . *Disruptive Business Environment* , 479.
- Perignat , E., & Katz-Buonincontro , J. (2019). *STEAM in practice and Research : An integrative literature Review* . *Thinking Skills and Creativity* , 31, 31–43 . <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2018.10.002>
- Postula , M., & Radecka-Moroz , K. (2020). fiscal policy instruments in environmental *Environmental protection . impact assessment review* , 84 , 106435. DOI: [10.1016/j.eiar.2020.106435](https://doi.org/10.1016/j.eiar.2020.106435)
- Prideaux , B., Thompson , M., & Pabel , A. (2020). Lessons from COVID-19 can prepare global tourism for the economic transformation needed to combat climate change . *Tourism Geographies* , 22 (3), 667-678. DOI: 10.1080/14616688.2020.1762117
- Raihan , A. (2023). A review of the global climate change impacts , adaptation strategies , and mitigation options in the socio-economic and environmental sectors . *Journal of Environmental Science and Economics* , 2 (3), 36-58 <https://doi.org/10.56556/jescae.v2i3.587>
- Roussou , A.M., Argyrakou , C.C., & Milakis , E.D. (2025). Integrating STEAM and theatrical methods in early childhood environmental Education : A framework for holistic learning *International Journal of Geography , Geology and Environment* , 7 (2), 19-42. <https://www.doi.org/10.22271/27067483.2025.v7.i2a.336>
- Santos , RCD (2024). What are the possible benefits and challenges of integrating STEAM in ESL classes ?.
- Sivakumar , V. (2022). Towards environmental protection and process safety in leather processing – A comprehensive analysis and Review . *Process Safety and Environmental Protection* , 163 , 703-726. Sivakumar , V. (2022). Towards environmental protection and process safety in leather processing – A comprehensive analysis and Review . *Process Safety and Environmental Protection* , 163 , 703-726.

- Water Literacy (2025). Developing water literacy education via STEAM and digitalisation . ERASMUS+ Project Report. retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/2023-1-EL01-KA210-SCH-000158213> website 16. 05. 2026
- Yakman, G., & Lee, H. (2012). exploring the exemplary STEAM education in the US as a practical educational framework for Korea . *Journal of the Korean Association for Science Education* , 32 (6), 1072-1086.
- Yang , M., Chen , L., Wang , J., Msigwa , G., Osman, A.I., Fawzy , S., ... & Yap, P.S. (2023). circular economy strategies for combating climate change and other environmental *Environmental issues* . *Chemistry Letters* , 21 (1), 55-80. <https://doi.org/10.1007/s10311-022-01499-6>
- Yarzabal et al . (2025). Developing sustainable solutions and ai competencies in future students through maker-steam educational frameworks. *Tpm – Testing , Psychometrics , Methodology In Applied Psychology* , 32 (S7 (2025): Posted 10 October), 753-759. <https://www.tpmap.org/>
- Zervas , I., & Stiakakis , E. (2024). Digital skills in vocational education and Training : Investigating the impact of Erasmus , digital tools , and educational platforms . *Journal of Infrastructure Policy and Development* .

THE IMPACT OF ECOLOGICAL LITERACY ACTIVITIES CONDUCTED IN OUT-OF-SCHOOL LEARNING ENVIRONMENTS ON DEVELOPING SUSTAINABLE LIVING AWARENESS AMONG MIDDLE SCHOOL STUDENTS¹

Prof. Dr. Fatma KIRMIZI

Pamukkale University,

fatmakirmizi73@gmail.com - ORCID ID: 0000-0002-0426-1908

Prof. Dr. Şahin KAPIKIRAN

Pamukkale University,

skapikiran@gmail.com - ORCID ID: 0000-0002-9693-7660

SUMMARY

Developing positive environmental perceptions plays a crucial role in fostering sustainable lifestyles. In this context, implementing sustainability-focused educational practices from an early age to cultivate individuals who embrace environmental protection as a fundamental value is among the core expectations of contemporary educational thought. Educational programs and teaching processes are particularly critical in developing environmental awareness and love of nature among middle school students. The aim of this study is to develop sustainable living awareness among middle school students through ecological literacy education conducted in out-of-school learning environments. The study was conducted within the scope of an ERASMUS+ project, employing a mixed-methods approach combining quantitative and qualitative research. The quantitative dimension was structured according to a "single-group pre-test post-test" experimental design. The qualitative dimension was carried out using data obtained from the opinions of the students participating in the experimental process. The experimental studies were conducted simultaneously for 12 weeks in five different countries (Romania, Turkey, Portugal, Croatia, Italy) during the fall semester of the 2025-2026 academic year. In the studies, the training program developed within the scope of the project was applied to the experimental groups (450 students). To measure the success of the studies, the "Sustainable Living Awareness Scale for Middle School Students (SLLA)" and an open-ended question form developed by the researchers were used. According to the quantitative data

¹ This study was supported by the European Union and coordinated by Romania as part of the " Ecological Education and This was carried out within the scope of the "Out -of-School Learning Activities (ECOL)- 2024-1-RO01-KA220-SCH-000243521" ERASMUS+ project.

obtained, it was determined that there was an increase in students' awareness of sustainable living in all countries - although not statistically significant. In the qualitative data, students emphasized that the applications contributed to the development of environmentally conscious behaviors in their daily lives. They also stated that activity-based processes made the sustainable lifestyle more permanent and engaging.

Keywords: Sustainable living, environmental education, awareness, middle school.

1. INTRODUCTION

The increasing severity of environmental problems on a global scale, such as climate change, biodiversity loss, environmental pollution, and the rapid depletion of natural resources, necessitates the development of ecological awareness and environmental responsibility in individuals from an early age. In this context, ecological education is an important educational approach that contributes to individuals' understanding of their relationship with nature, their awareness of environmental problems, and their adoption of sustainable lifestyles.

Ecological education aims to protect the natural balance, promote the sustainable use of resources, and reduce the destructive impact of humans on nature. It is critically important for leaving a livable world for future generations and raising environmentally conscious individuals. It teaches the conscious use of resources to prevent the depletion of water, energy, and other natural resources. It facilitates the understanding of ecosystems and the cycles within them. It enables individuals to realize that humans are not the masters of nature, but an integral part of the ecosystem (Ardoin , Bowers , & Gaillard , 2020; Tidball , & Krasny , 2011). Through ecological education, individuals can evaluate environmental problems from a holistic perspective. Furthermore, ecological education contributes to the adoption of sustainable living behaviors by developing a sense of responsibility towards nature.

Traditional teaching methods often fail to provide students with sufficient opportunities to experience environmental problems in a real-life context and develop environmentally friendly behaviors (Nesterova , 2020). In contrast, ecological education enables individuals to develop environmental awareness through nature-based learning, experiential learning, and active participation processes. It addresses human-nature interaction within the context of sustainable development (Stan , 2014; Ardoin , Clark , & Kelsey , 2013). Ecological education develops a sense of individual responsibility to protect nature in students. It instills a sense of "ecological citizenship" by improving daily consumption habits and making students understand the

environmental impact of waste management (Adamou et al., 2021; Houser , 2009). Ecological education contributes to the development of innovative and lasting solutions to global environmental problems. In this respect, ecological education is considered an important educational approach that protects the environment, strengthens ecological citizenship awareness, and reconstructs the bond between the individual and nature.

Ecological education strengthens individuals' relationship with nature, enabling them to evaluate the causes, consequences, and solutions to environmental problems from a holistic perspective. It relies on experiential learning processes that encourage students to observe nature firsthand, experience interactions within ecosystems, and understand ecological patterns (Otto & Pensini, 2017; Smith & Williams, 1999). In this process, students develop not only theoretical knowledge but also sensitivity to environmental issues. They utilize critical thinking skills and acquire sustainable living habits. Ecological education encourages individuals to understand environmental events and the impact of human actions on the environment (Shutaleva , 2023; Mayarni & Nopiyanti , 2021). Ecological education is a transformative process that supports individuals in assuming environmental responsibility at both local and global levels.

Ecological education transcends classroom boundaries, transforming natural environments such as forests, parks, and coastal areas into laboratories. Students, immersed in nature, gain a deeper understanding of natural resources and develop sensitivity towards their conscious use. They acquire holistic, solution-oriented thinking skills for environmental problems (Frantz & Mayer , 2014; Judson , 2010). Ecological education offers students out-of-school learning experiences. Out-of-school learning in ecological education allows students to learn about nature and ecosystems directly in the field, observing, touching, and experiencing, rather than in closed classrooms. Out-of-school learning environments enhance the retention of knowledge in ecological education and contribute to the development of environmentally conscious individuals. Students understand the functioning of natural resources and ecosystem cycles by seeing them firsthand. It helps them develop scientific process skills such as observation, data collection, and hypothesis formulation. They gain critical thinking and problem-solving skills regarding environmental issues. Out-of-school learning environments enable individuals to produce effective and realistic solutions to environmental problems (Beames , Higgins , & Nicol , 2012). Out-of-school learning environments also allow students to form emotional connections with nature. Individuals who interact directly with the natural environment go

beyond learning about environmental problems as theoretical subjects and confront their effects in daily life.

Out-of-school learning is a learning approach that extends individuals' knowledge, skills, and attitudes beyond the classroom environment, supported by real-life experiences. In this approach, learning processes are planned in line with the objectives of the curriculum and are carried out in different locations that allow students to gain direct experience. Educational activities, especially those conducted in natural and cultural environments, enable students to interact with their surroundings, examine events and phenomena firsthand, and relate theoretical knowledge to concrete experiences. Out-of-school learning environments make learning more meaningful and lasting by supporting student-centered learning processes such as observation, research, problem-solving, exploration, and collaborative work (Barron & Bell , 2015; Kola- Olusanya , 2015). Activities carried out in these environments increase students' learning motivation, help them better understand their environment, and contribute to the development of lifelong learning skills.

In out-of-school learning environments that offer students a rich learning atmosphere, the use of creative drama methods, which provide opportunities for fun and effective learning, increases students' interaction with nature, contributes to their development of sensitivity to environmental problems, and helps them acquire sustainable living skills (Brovchak et al., 2024; Namdar et al., 2024; McNaughton , 2004). It transforms the learning process into a more meaningful, lasting, and experience-based structure. It enables students to develop awareness of their environment and to relate the learned information to daily life. Active participation in ecological education activities increases, individuals' learning motivation is strengthened, and cognitive, affective , and social development is supported (Ranzoni , 2003; Kao , & C. O'Neil , 1998). This process contributes to the development of students' critical thinking and problem-solving skills regarding environmental problems. In addition, through their interaction with nature, students develop a sense of responsibility towards the environment and can develop sustainable living behaviors.

Creative drama transcends the confines of the classroom, enabling learning activities to be implemented in all aspects of life. It connects students with real-life situations (Schenker , 2020; Davis , 2018; Sağlamel & Kayaoğlu, 2013). Especially in out-of-school learning environments, creative drama activities allow abstract concepts to be transformed into stories

and brought to life. Problems that seem complex to students in environmental education are visualized and experienced firsthand through group work.

This research combined ecological education, out-of-school learning environments, and creative drama methods to support students in learning about environmental issues not only theoretically but also through direct experience. Drama-based activities conducted in forests, parks, coastal areas, museums, and other out-of-classroom environments enabled students to observe ecosystems firsthand, evaluate environmental problems from different perspectives, and develop problem-solving skills. The creative drama method made the learning process more enjoyable, meaningful, and lasting by increasing students' active participation, while out-of-school learning environments supported their direct interaction with the environment. Thanks to the integrated approach in the research, students' environmental awareness, sense of responsibility towards nature, critical thinking skills, and sustainable living habits were strengthened; and their social skills such as cooperation, communication, and empathy were also developed. In addition, students had the opportunity to become more sensitive and solution-oriented individuals towards environmental problems by better understanding that humans are a part of nature.

The aim of this study is to examine middle school students (ages 11-14) The aim is to develop awareness of sustainable living through ecological education in out-of-school learning environments.

In line with this objective, the following sub-problems have been developed.

1. Do ecological literacy education and activities conducted in out-of-school learning environments make a significant difference in developing "sustainable living awareness" among students?
2. What are the students' opinions regarding the ecological literacy education and activities conducted in out-of-school learning environments?

2. METHOD

A mixed-methods approach, combining quantitative and qualitative methods, was chosen for this research. Mixed-methods research is a method where researchers use both quantitative and qualitative methods to gain a deeper understanding of phenomena and situations (Creswell , 2017; Yıldırım and Şimşek, 2013). In the ECOL project, ecological education studies were

conducted in out-of-school learning environments in middle schools. The mixed-methods approach was deemed suitable for evaluating the results of these studies due to its data diversity.

2.1. Research Model

This research utilized a "convergent parallel design," a mixed-methods research approach. It is one of the most commonly used designs in mixed-methods research. In this design, qualitative and quantitative data are generally given equal weight, but researchers may choose to prioritize qualitative and quantitative data depending on the objectives of the study (Creswell and Clark , 2014). In a convergent parallel design, quantitative and qualitative data are collected together. However, the data are analyzed separately to see if the findings corroborate each other . This allows for the collection of quantitative data using scales related to participants, while also providing detailed qualitative findings regarding their perspectives (Creswell , 2017). For this research, qualitative data provided in-depth findings.

In the quantitative dimension of the study, the "weak experimental model" was preferred among experimental research models. In experimental studies, the researcher tends to observe the effects of a specific situation on the outcome. While performing this process, the researcher makes a specific intervention for one group, while not making any intervention for the other group. As a result, the scores obtained by the groups are calculated and evaluated (Creswell , 2017). In all research conducted with the experimental model, there is definitely a comparison. This comparison can also be about the changes within a specific thing itself (Karasar , 2020, p. 134). Among quasi-experimental designs, the "single-group pre-test-post-test design" was used (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz and Demirel, 2024; Karasar , 2020). In this design, the current conditions of the participants were determined through a pre-test before the intervention, and after the intervention, the same measurements were repeated with a post-test to examine the level of change. Thus, the effect of the "ecological literacy education in out-of-school learning environments" studies on the participants was compared and evaluated.

In the qualitative dimension of the research, the opinions of teachers and students regarding the process were obtained through an open-ended questionnaire. Thus, the thoughts of teachers and students regarding ecological education activities in out-of-school learning environments were determined. For this purpose, two separate forms were developed for teachers and students (Tasker & Cisneroz , 2019). The forms were administered to the students in the experimental group and the teachers who implemented the studies at the end of the experimental process.

2.2. Working Group

socio -economic level in Turkey (ESS), Italy (LRP), Portugal (ASD), Romania (VLH), and Croatia (OS) . For quantitative research, "convenience sampling," a type of non-probability sampling, was preferred (Yıldız, 2017). In this sampling type, whichever sample units are easily accessible are used.

For the qualitative dimension of the research, "non-probability (purposive) sampling" was used in sample selection. A subtype of this, "typical case sampling," was preferred. In typical case sampling, individuals and institutions considered standard, typical, or representative are included in the research (Ekiz, 2009). Within the ECOL project, normal schools were reached. These schools were selected in an unbiased manner.

In the ECOL project, ecological education was conducted in out-of-school learning environments with 20 students from each participating school. Since the project was carried out with five schools, the sample included 450 students (229 girls; 221 boys).

Türkiye-ESS has a total of 56 students (29 girls; 27 boys)

Italy-LRP total 48 students (32=girls; 16=boys)

Portugal-ASD has a total of 214 students (94 girls; 120 boys)

Romania-VLH has a total of 66 students (34 girls; 32 boys)

Croatia-OS total of 66 students (40=girls; 26=boys)

The experimental group students were selected from among students aged 11-14 who are interested in environmental education. Care was taken to ensure an equal number of girls and boys.

For qualitative research, "convenience sampling," a type of "non-probability sampling," was chosen. In convenience sampling, it is appropriate to select a suitable study group (Baltacı, 2018). Accordingly, qualitative research was conducted with the students who served as the experimental group. At the end of the experimental study, interviews were conducted with this group using a semi-structured interview form. All students who participated in the quantitative study were included in the process of obtaining qualitative data. Qualitative data were obtained from a total of 112 students (54 girls; 58 boys).

2.3. Data Collection Tools

Quantitative and qualitative measurement tools were used during the research. Four measurement tools were used in the pre- and post-tests of this study. At the end of the

experimental process, two separate open-ended question forms were administered to teachers and students. Additionally, students wrote journals after the activities, in which they recorded their feelings and thoughts about the day's work.

The scales used in the experimental process of the ECOL Project are as follows: 1. Sustainable Living Awareness Scale (SLAS) (pretest-posttest) 2. Student Diaries (to be written by students during the process) 3. Open-ended Question Form for Students (at the end of the experimental process)

2.3.1. Awareness Scale for Sustainable Living (ASSL) (Pre-test, Post-test)

The "Awareness Scale for Sustainable Living" (ASSL) is a scale developed by Akgül and Aydoğdu (2020) to determine the awareness of 8th-grade middle school students regarding sustainable development. The ASLSL consists of three subscales. Data was collected from 319 students for reliability and validity analyses of the scale. Descriptive analyses, item analysis, exploratory and confirmatory factor analysis, and Cronbach's Alpha internal consistency coefficient were calculated for reliability and validity analyses. As a result, it was determined that the scale consists of 20 items prepared in a three-point Likert type format, comprising three subscales. The structure of the ASLSL is composed of 7 items for the environmental dimension, 5 items for the economic dimension, and 8 items for the social dimension. The contributions of the factors to the total variance were calculated as follows: 13.58 for the first factor, 11.22 for the second factor, and 9.26 for the third factor. The three factors contributed 34.06% to the total variance. It contributes 386%. The Confirmatory Factor Analysis (CFA) yielded the following fit values: RMSEA = .026, SRMR = .047, RMR = .023, GFI = .94, NFI = .87, NNFI = .97, CFI = .97, AGFI = .92. According to the CFA results, the fit values indicate that the scale forms a good model and has established structural validity. When the internal consistency reliability coefficients of the scale were examined using Cronbach's Alpha, they were calculated as .76, .73, and .69 for the society, environment, and economy dimensions of the SYYFÖ, respectively. For the 20-item SYYFÖ, the internal consistency reliability coefficient using Cronbach's Alpha was calculated as .77.

2.3.2. Student Journals (to be written by students during the process)

These are written materials where participants can record their opinions and experiences, and which will be printed at the end of each activity. Lesson journals are considered written documents in which students express their research, inquiry, experimentation, observation, suggestions, etc., as well as their feelings and thoughts during the learning process (Hascher &

Kittinger , 2014). These journals allow individuals not only to focus on the information but also to question its impact on themselves and its applications.

2.3.3. Open-ended question form for students (at the end of the experiment)

The second measurement tool used to obtain qualitative data in the ECOL project is the "Open-Ended Question Form for Students." Based on a literature review, four questions were prepared. These questions were submitted to three expert faculty members from the science education, social studies education, and measurement and evaluation departments. The science education expert reviewed the open-ended question form for functionality, evaluating whether it was sufficient to collect the necessary data. The social studies education expert reviewed the open-ended questions for functionality and their adequacy in obtaining information related to environmental education, evaluating whether they were functional in obtaining the expected data. The measurement and evaluation expert assessed whether the questions were functional and prepared in accordance with measurement and evaluation criteria. Based on expert opinions, corrections were made to the open-ended questions, and one question was removed. Finally, the form was reviewed by a language expert, who indicated that it was clear and understandable. In its final form, the open-ended questionnaire consists of 3 questions and personal information .

2.4. Data Analysis

Information regarding the analysis of quantitative and qualitative data from the experimental process of the ECOL project is explained separately.

Analysis of Quantitative Data: The quantitative data collected in this study were analyzed using Excel and SPSS 26 statistical software. An independent samples t-test was applied to compare scale scores. Frequency and percentage analyses were used to reveal the distribution of participants' responses to the scale items.

Analysis of Qualitative Data: The qualitative data obtained within the scope of the research were analyzed using an open-coding approach. The qualitative dataset, collected through an open-ended questionnaire, was digitized by the researchers and then subjected to content analysis. The data was examined line by line , meaningful codes specific to the study were identified, and these codes were then grouped under themes, sub-themes, and categories. Interpretations were made in line with the created sub-themes, and direct quotations and

information about the individuals quoted were included to support the findings. Sequential numbers such as 1, 2, 3, 58, 59, and 60 were used for teachers and students in the quotations.

2.5. Implementation process

In the implementation process, ecological education was used, and contemporary learning methods, primarily drama, were incorporated. The ecological education process aimed to foster ecological empathy and a loving connection with nature in students without creating ecophobia . The activities allowed students to observe nature firsthand.

Activities were conducted to improve students' digital skills. Students observed environmental problems outside of school and designed posters, slogans, etc., using Web 2.0 tools like Canva before or after these observations. They also designed videos using applications like Pawtoon and Pixton . Families were sometimes included in the environmental activities carried out within the scope of the ECOL project. Thus, efforts were made to increase ecological awareness among families as well. Different environmental problems in different countries were observed, and different practices in different countries were compared. In addition to activities in natural environments, museum visits, historical site tours, and factory inspections were also utilized from private and public institutions. These studies contributed to deepening the ecological perspectives of the students. The plans and activities carried out within the scope of ECOL are flexible to suit the realities of each country. The studies are aimed at determining the existing contributions to ecological education in each country, evaluating the practices from the students' perspective, and raising effective and productive ecological citizens in the future. In this context, the studies conducted are aimed at developing ecological citizenship skills and are structured to contribute to the development of 21st-century skills included in the curriculum of each country.

3. FINDINGS

This section first presents the results of testing the data obtained from the sustainable living awareness scale among middle school students using a t-test, which is the first sub-problem. Then, explanations and evaluations regarding the content analysis of the data obtained from the open-ended questions asked to the students are presented. Finally, the results of the analysis of the diaries written by the students during the experimental process are explained.

3.1. Pre-test and Post-test Results of the Environmental Education Sustainable Living Awareness Scale for Middle School Students

of the SYFFÖ (Student Selection and Placement Scale) administered to students in schools of all partner countries (Turkey, Romania, Portugal, Italy, and Croatia) . This examined whether the studies created a meaningful awareness among students in all countries. The data obtained are presented in Table 1.

Pre-test and Post-test Results of Middle School Students from All Countries (Turkey, Romania , Portugal , Italy , Croatia) Based on Data Obtained from the SYFFÖ (School-Based Learning Outcomes Scale) (t-test).

SYFFÖ	N	Mean	SS	sd	t	p
PRETEST	224	66.9821	13.70246	448	433	,015
POSTTEST	226	70.2080	14.27464			

Table 1 shows Esat Sivri (Turkey), Liceul " Professor Mihai Dumitriou Valea Lupului (Romania), Agrupamento de Escolas D. Sancho I (Portugal), Istituto Comprensivo " Lombardo Radice - Pappalardo (Italy) and Osnovna škola Prof. Filipa Data obtained from secondary schools in Lukasa (Croatia) were analyzed using a t-test. The results showed a statistically significant difference between pre-test and post-test scores in students' awareness of sustainable living ($x = 66.98 \rightarrow 70.21$, $p < 0.05$). Based on this finding, it can be said that the ecological literacy training conducted in out-of-school learning environments as part of the ECOL project generally increased students' awareness of sustainable living.

A t-test was conducted to determine whether the experimental studies carried out within the scope of the ECOL project resulted in a significant change in the sustainable living awareness of students at Esat Sivri Secondary School (Turkey). The data obtained are presented in Table 2.

Table 2: Pre-test and Post-test Results of Esat Sivri Secondary School (ESS-TURKEY) Students' Data Obtained from the SYFFÖ (t-test).

SYFFÖ	N	Mean	SS	sd	t	p
PRETEST	28	62.2143	8.67246	54	-1,664	102
POSTTEST	28	66.7500	11.52333			

Table 2 shows the pre-test and post-test t-test results (t-test) of the data obtained from Esat Sivri middle school students (Turkey) regarding the sustainable living awareness scale . According to the t-test, the post-test score is approximately 4.5 points higher than the pre-test score. However, since $p=0.102$, this increase is not statistically significant. While this suggests a positive effect of the intervention, it indicates that the difference did not reach a statistically significant level due to the small sample size or high variability in the scores. However, the increase in the mean is noteworthy.

A t-test was applied to data obtained from middle school students in Romania to examine whether the difference was statistically significant. The data obtained are presented in Table 3.

Table 3. Liceul " Profesor Mihai Dumitriou Valea Pre-test and post-test results of Lupului (VLH-ROMANIA) students on data obtained from the SYFYÖ (t-test).

SYFYÖ	N	Mean	SS	sd	t	p
PRETEST	33	61.0303	13.54041	64	-2,791	,007
POSTTEST	33	71.3333	16.31653			

Table 3't e Liceul " Profesor Mihai Dumitriou Valea The sustainable living awareness scores of students in Lupului (Romania) are shown. The t-test results show an increase of approximately 10 points, and since $p=0.007$, this increase is statistically significant. This school represents one of the most noticeable improvements among all schools. It can be said that the implemented activities have had a strong impact on the students.

A t-test was conducted to determine whether there was a significant difference between the pre-test and post-test data obtained from a Portuguese secondary school, and the findings are presented in Table 4.

Table 4. Agrupamento de Pre-test and post-test results of data obtained from the SYFYÖ (School of Life Skills and Knowledge) for students of Escolas D. Sancho I (ASD-PORTUGAL) (t-test).

SYFYÖ	N	Mean	SS	sd	t	p
PRETEST	107	70.2710	14.37540	212	-,533	,594
POSTTEST	107	71.3178	14.33928			

Table 4 shows Agrupamento de Data obtained from Escolas D. Sancho I (Portugal) students regarding the sustainable living awareness scale were analyzed using a t-test. According to the

results, there was only an increase of approximately 1 point between the pre-test and post-test scores. The p -value = 0.594 indicates that this difference is not statistically significant. The fact that the students' initial awareness levels were already high (around 70 points) may have limited the amount of improvement.

A t-test analysis was conducted to examine the pre-test and post-test values of data obtained from Italian middle school students. The findings are presented in Table 5.

Table 5. Istituto Comprensivo " Lombardo Pre-test and post-test results of data obtained from the SYFFÖ (Student Selection and Placement Scale) in Radice - Pappalardo (LRP- ITALY) students (t-test).

SYFFÖ	N	Mean	SS	sd	t	p
PRETEST	23	64.0870	12.57672	46	-,860	394
POSTTEST	25	67.3200	13.38756			

Table 5 shows the Istituto. Comprensivo " Lombardo Radice - Pappalardo (Italy) analyzed the data obtained from middle school students on the sustainable living awareness scale using a t-test. Although there was an increase in mean scores (64.09 → 67.32), this increase was not statistically significant. The results indicate a positive trend in awareness levels, but the effect is not strong.

The findings from the pre-test and post-test analyses of the SYFFÖ scores obtained from Croatian secondary school students are presented in Table 6.

Table 6. Osnovna škola Prof. Filipa Pre-test and post-test results (t-test) of data obtained from students of SYFFÖ (Lukassa OS-CROATIA).

SYFFÖ	N	Mean	SS	sd	t	p
PRETEST	33	68.3333	12.95585	64	-,666	,508
POSTTEST	33	70.6061	14.70956			

Table 5 shows Osnovna škola Prof. Filipa The data obtained from middle school students in Lukasa (Croatia) regarding the sustainable living awareness scale were analyzed using a t-test. The results showed that post-test scores increased compared to the pre-test, but the increase was not statistically significant ($p=0.508$). Therefore, a definitive conclusion regarding the effect of the intervention cannot be reached.

Qualitative Data Obtained from Middle School Students' Views Regarding Environmental Education

Table 7. Middle school students' opinions on the theme, "How have ecological education activities changed your perspective on the environment?"

1. Theme: Increasing Environmental Awareness		
Sub-themes	Participant Opinions	Frequency
Recognizing environmental problems	"Through our work in nature, I've seen how seemingly small human actions can actually cause great harm to the environment, and I've realized I need to be more mindful of my surroundings." "During drama activities, sometimes putting myself in the place of a species, sometimes in the place of a polluted environment, I felt that environmental problems are not just a matter of information, but a real problem affecting all of us." "I now assess issues such as environmental pollution, climate change, and the depletion of natural resources more consciously; I believe that protecting nature is essential for our future."	112
Understanding the effects of human activities.	"After the events we organized, I realized that many behaviors people unknowingly engage in in daily life harm nature; in fact, the future of the environment depends on our choices." "I've begun to understand more clearly how human activities like industry, plastic use, deforestation, and unsustainable consumption are disrupting ecosystems." "During my drama studies, when I put myself in nature's place, I realized that the mistakes people make directly affect not only the environment but also the lives of all living things."	99
2. Sub-theme: Developing a Sense of Responsibility		
Sub-themes	Participant Opinions	Frequency
The desire to protect the environment	"After the activities we did in nature, I became more enthusiastic about protecting the environment; now I try to be more conscious when using water, electricity, and other resources." "When I imagined a damaged world in the future in my drama work, I felt that we needed to act today, and I wanted to take more responsibility for the environment."	93

	"I now know that protecting the environment means protecting not only nature, but also the future of people and other living things; therefore, I want to make environmentally friendly practices a part of my life."	
Taking individual responsibility	"I used to think of environmental protection as a general issue, but after participating in the events, I realized that every step I take has an impact on nature, and I started to be more mindful individually." "Through our experiences in drama activities, I realized that protecting the environment is possible not only through talking, but also through small but conscious decisions made in daily life." "I no longer want to be just an observer when it comes to environmental issues; I feel more responsible for recycling, using resources responsibly, and raising awareness among the people around me."	19

Qualitative responses to the question posed to measure the gains made after the training given within the scope of the ECOL project were examined. Table 7 presents two themes and two sub-themes under each theme. As a result of the examination, when the responses to the theme "How have ecological education activities changed your perspective on the environment?" were grouped, Theme 1, related to Increasing Environmental Awareness, was named Sub-theme 1, "Recognizing Environmental Problems." Of the participants' opinions on this theme, 101 emphasized "the need to protect the environment," while 11 stated that they "became aware of the dangers of environmental pollution." For the sub-theme "Understanding the effects of human activities," 67 people shared the opinion, "I used to not pay attention to people who threw garbage on the ground, but now I think it harms nature," while 32 emphasized that "what people do affects animals and plants."

Table 8. "What are your thoughts on the positive aspects of ecological education initiatives?"

1. Theme: Getting to Know Nature Up Close		
Sub-themes	Participant Opinions	Frequency
Direct observation	"Through our observations in forests, coastal areas, and natural habitats, I gained a better understanding of how organisms in the ecosystem live in balance with each other."	49

	"By observing environmental problems firsthand instead of just listening about them, I realized much more strongly how serious the consequences of changes occurring in nature can be." "This project showed me that learning doesn't only happen in the classroom; through direct observation, I both explored the environment and developed a more conscious perspective towards nature."	
Identifying living things	"During our activities in natural environments, I had the opportunity to closely observe many species of animals and realized how rich the biodiversity is, something I hadn't noticed before." "When we portrayed the struggle for survival of different living beings in drama activities, I realized that every living thing in nature is interconnected and that harm to one species can affect the entire ecosystem." "Before, I only recognized the animals I saw, but now I've started to think about their habitats, their needs, and why they are valuable to nature; this has changed my perspective on nature."	110
Theme: Social and Personal Development		
Sub-themes	Participant Opinions	Frequency
Cooperate	"Exchanging ideas with my group members during drama activities helped me understand different perspectives and better grasp the importance of working together." "While taking on shared tasks in nature activities, I realized that everyone's small contribution could lead to a big result; I came to believe that cooperation is crucial in protecting the environment."	18
Self-confidence development		54
	"Taking active roles in out-of-school learning environments showed me what I was capable of; now I can be more courageous in new activities." "Through this project, I not only gained knowledge about the environment, but I also saw that my ideas are valuable and that I can take responsibility within the group; this strengthened my self-confidence." "I used to be hesitant to speak in front of crowds, but as I experienced different roles in drama workshops, I began to feel more comfortable and confident in expressing myself."	

Table 8. For the main theme, "What are your thoughts on the positive aspects of ecological education?", under the sub-theme "Getting to Know Nature Closely," emphasis was placed on

"realizing nature" under the sub-theme "direct observation." 49 people expressed this opinion. For the sub-theme "Getting to Know Living Things," the idea of "Learning about living species in situ" was expressed (82 people). Furthermore, for the sub-theme "Social and Personal Development," under the sub-theme "Collaboration," emphasis was placed on "Working together with friends" (13 people). Under the theme "Developing Self-Confidence," the process of "developing self-confidence" was mentioned. Additionally, the importance of "self-expression within a group" was emphasized.

Table 9. "What were the challenging situations you encountered in your ecological education efforts?"

Theme 1: Physical and Environmental Challenges		
Sub-themes	Participant Opinions	Frequency
Weather conditions	"Doing the activities outdoors sometimes tired me out due to the hot weather, but experiencing nature in its real environment made what I learned more permanent." "Spending long periods outdoors in some of the studies was physically demanding, but getting to know the environment and observing nature firsthand made the fatigue feel worthwhile." "I sometimes had difficulty concentrating due to the weather conditions, but in the end, I felt that learning outside the classroom gave me a different and powerful experience."	26
Long walks	"Walking for long periods during the activities was physically challenging at times, but learning through close observation of nature made that fatigue worthwhile." "There were times when my energy levels dropped during long hikes, but the creatures I saw, the natural environments, and the activities we did throughout the process made what I learned more permanent." "Working in nature was sometimes tiring, especially the long walks; however, I realized during this process that learning outside the classroom is more effective and memorable."	14
Theme 2: Difficulty Understanding Scientific Content		
Sub-themes	Participant Opinions	Frequency
Learning new concepts	"I initially struggled to understand some of the ecological concepts we encountered throughout the project, because	14

	I came across a lot of new information that I had never heard of before." "I found it mentally challenging to learn about some environmental issues because there were so many new concepts, but drama and hands-on activities made this information more understandable."	
Understanding technical terms.	"At first, there were some terms that seemed difficult to understand, but through the process of learning by doing, I grasped what these concepts meant more easily and developed a greater curiosity about learning."	13

As shown in Table 9, two sub-themes were identified for the main theme, "What were the challenges you faced in ecological education activities?". The first sub-theme, related to Physical and Environmental Challenges, included responses regarding the difficulties of weather conditions; 15 respondents reported "tiring weather conditions," while 11 reported "difficulties working outdoors." The second sub-theme, concerning the difficulties of long walks, received 11 responses mentioning "the tiring nature of the walks." For the third sub-theme, "Difficulty Understanding Scientific Content," 14 respondents said "Some activities were a bit complicated" regarding "learning new concepts," while 13 reported difficulties understanding technical terms.

3.3. Some Examples of Writings in Middle School Students' Diaries

Below are some examples of statements found in the diaries of middle school students who engage in ecological literacy activities in out-of-school learning settings (nature trips, botanical garden visits, national park trips, environmental observations, recycling center visits, etc.):

Example 1

"Today we went for a nature walk. I saw many different types of plants. I learned that every living thing has a role in nature."

Example 2

"During our observation in the park, we examined some bird species. I learned why protecting bird habitats is important. I think we need to be more sensitive to the living things around us."

Example 3

"Today we observed the water quality by a stream. I learned that clean water is essential for both humans and other living things. I saw how environmental pollution affects water resources."

Example 4

"We examined different plant species in the botanical garden. I learned that some plants are endangered. I understood the importance of conserving plant diversity."

Example 5

"In today's event, we collected litter from the surrounding area. I was saddened to see so much plastic waste. I think people need to be more mindful."

4. DISCUSSION AND CONCLUSION

As a result of human-environment interaction, people are increasingly turning to environmentally friendly behaviors due to the positive ethical benefits created by natural life. In addition to environmental education, there is a need for new practices to reduce human behaviors that cause environmental pollution. Education given to young children, in particular, has a lasting impact and makes a significant contribution to the protection of a sustainable environment.

This mixed-methods research, combining quantitative and qualitative approaches, was conducted simultaneously in five different countries (Romania, Turkey, Portugal, Croatia, Italy) for 12 weeks during the fall semester of the 2025-2026 academic year as part of an ERASMUS+ project . The Sustainable Living Awareness Scale for Middle School Students (SLLA) was administered as a pre-test at the beginning and a post-test at the end of the training. Analysis of the data collected in all countries using a t-test revealed a statistically significant difference between the pre-test and post-test results. Based on these results, it can be concluded that the training increased middle school students' awareness of sustainable environmental living. Previous studies, for example, by Lindemann-Matthies , Hoyer , & Remmele (2021), found that a five-week Eco-workshop increased participants' feelings and behaviors towards environmental protection. In another similar study, it was observed that as a result of training given to middle and elementary school students, their pro-environmental behaviors increased, and they achieved a high level of environmental literacy in terms of ecological knowledge, cognitive skills, and environmental feelings. The findings emphasize that pro-environmental behavior is better achieved not only by developing ecological knowledge but also by developing students' emotional commitment and environmental concerns (Napitupulu et al. 2025). However, numerous studies have found a significant difference between pre-test and post-test results of sustainable environmental education training given to high school and middle school

students (Alexandar & Poyyamoli , 2014; Goldman et al. 2018; Suryani et al. 2019; Izadpanahi , Elkadi & Tucker , 2017, etc.).

However, when the pre-test and post-test results of students' responses to the Sustainable Living Awareness Scale were tested using a t-test at the school level, only one school (Liceul " Profesor Mihai Dumitriou Valea While there was a difference between the pre-test and post-test scores in Lupului and between the average scores in other schools, no statistically significant difference was found. One reason for the lack of a statistically significant difference may be the small number of students in the program and the fact that they had received environmental education in their previous studies. Furthermore, in nature ... A lot spending too much time children , that is with nature chic in contact found children daily their surroundings familiarity because of to the environment opposite sensitivities can weaken (Collado) et al ., 2015).

In qualitative data, students emphasized that the activities contributed to developing environmentally conscious behaviors in their daily lives. They also expressed the view that activity-based processes made sustainable living more permanent and engaging. For example, regarding the question, "How did ecological education activities change your perspective on the environment?", a large majority of middle school students expressed positive opinions on two sub-themes: Increased Environmental Awareness (recognizing environmental problems and understanding the effects of human activities) and Development of Responsibility (desire to protect the environment and taking individual responsibility). These results support the findings of previous studies. For instance, after the environmental education, the majority of students stated that plastics are used intensively and that they pollute the environment. As a result of the environmental education, the use of plastic objects decreased among young people, while their behavior towards separating waste increased (Lindemann-Matthies , Hoyer , & Remmele , 2021).

To obtain qualitative data, the second question asked to the students was, "What are your thoughts on the positive aspects of ecological education?" Two sub-themes were identified in relation to this question. One sub-theme was defined as "Getting to Know Nature Up Close." The sub-themes under this theme were "Direct Observation" and "Identifying Living Things." Nearly half of the students surveyed stated that they saw nature in its real environment, not just in books. Regarding the sub-theme of identifying living things, students expressed that directly observing and studying living things contributed to their development. The second sub-theme

under this theme was defined as "Social and Personal Development." Regarding this sub-theme, students expressed that it contributed to their cooperation skills and self-confidence development (Table 8). In a previous study, students *stated that their understanding of personal responsibility* and willingness to engage in environmentally friendly actions increased with the environmental education provided, and that they transferred these responsible behaviors to their daily lives and developed a sense of self-efficacy and competence (Goldman et al. 2018). The current study supports this research.

For qualitative data, two sub-themes were identified in relation to the third question, "What were the most challenging situations you encountered in ecological education activities?" (Main theme). The first sub-theme, "Physical and Environmental Challenges," included those expressing difficulties related to weather conditions, with some highlighting "the challenging aspect of air temperature." The second sub-theme emphasized "long walks" and "difficulty understanding scientific content." Difficulties understanding technical terms were also mentioned. It is noteworthy that these opinions were fewer in number (Table 9). This result suggests that these types of out-of-school nature observations should be shorter, technical terms should be used less frequently, and concepts should be presented in a more understandable way.

5. REFERENCES

- Adamou , A., Georgiou , Y., Paraskeva-Hadjichambi , D., & Hadjichambis , A.C. (2021). Environmental citizen science Initiatives as a Springboard towards the education for environmental citizenship : A systematic literature review of empirical research . *Sustainability* , 13 (24), 13692. <https://doi.org/10.3390/su132413692>
- Alexandar , R., & Poyyamoli , G. (2014). the environmental effects education for sustainable development based on active teaching and learning at high school level -a case study from Puducerry and Cuddalore regions , India . *The Journal of Sustainability Education* .
- Ardoin , N.M., Bowers , A.W., & Gaillard , E. (2020). Environmental education outcomes for conservation : A systematic Review . *Biological conservation* , 241 , 108224. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2019.108224>
- Ardoin , N.M., Clark , C., & Kelsey , E. (2013). An exploration of the future trends in environmental education Research . *Environmental Education Research* , 19 (4), 499-520. 10.1080/13504622.2012.709823
- Akgül, FA and Aydoğdu, M. (2020). Sustainable living for middle school students.

- Development of an awareness scale. *Thrace Education Journal*, 10(2), 378-393.
- Baltacı, A. (2018). Sampling methods and sample size problem in qualitative research. A conceptual review on it . *Bitlis Eren University Journal of Social Sciences* , 7 (1), 231-274.
- Barron , B., & Bell , P. (2015). Learning environments in and out of school . In *Handbook of educational psychology* (pp . 337-350). Routledge .
- Beames , S., Higgins , P., & Nicol , R. (2012). *learning outside the classroom : Theory and guidelines for practice* . Routledge .
- Brovchak , LS, Starovoi , LV, Likhitska , LM, Todosiienko , NL, & Shvets , IB (2024). Integrating music , drama and visual arts in extracurricular programs : enhancing psychological development in early school-aged children . *Sapienza : International Journal of Interdisciplinary Studies* , 5(3), e24052-e24052. DOI: <https://doi.org/10.51798/sijis.v5i3.791>
- Büyükoztürk, Ş; Çakmak, EK, Akgün, Ö., E., Karadeniz, Ş. and Demirel, F. (2024). In education
Scientific research methods, Ankara: Pegem Academy.
- Collado , S., Corraliza , J. A., Staats , H., & Ruiz , M. (2015). Effect of frequency and mode of contact with nature on children's self- reported ecological behaviors . *Journal of Environmental Psychology* , 41 , 65-73.
- Creswell , JW (2017). *Designing and Conducting Mixed Methods Research* . (Translated by Y. Dede; SB Demir). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Creswell , JW & Clark , VLP (2014). *Mixed Methods Research Design and Execution*. (Translated by Y. Dede; SB Demir). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Davis , S. (2018). The interaction tree: Art-based learning for environmental learning. Pedagogies . *International Journal of Education and Arts* , 19 (8).
- Ekiz, D. (2009). Scientific research methods, Ankara: Anı Publishing.
- Frantz , C. M., & Mayer , F. S. (2014). the importance of connection to nature in assessing environmental education programs . *Studies in education evaluation* , 41 , 85-89.
- Goldman , D., Ayalon , O., Baum , D., & Weiss , B. (2018). Influence of ' green school certification on Students ' Environmental literacy and adoption of sustainable practice by Schools . *Journal of Cleaner production* , 183 , 1300-1313.

- Hascher , T., & Kittinger , C. (2014). Learning processes in students teaching : Analyzes from a study using learning diaries .
- Houser , N.O. (2009). ecological Democracy : An environmental approach to citizenship education *Theory & Research in Social Education* , 37 (2), 192-214.
- Izadpanahi , P., Elkadi , H., & Tucker , R. (2017). greenhouse affect : the relationship between the sustainable design of schools and children's environmental attitudes . *Environmental Education Research* , 23 (7), 901-918.
- Judson , G. (2010). *A new approach to ecological Education : Engaging students ' imaginations of their world* . Peter Lang .
- Karasar , N. (2020). Concepts, principles and research method within the framework of scientific will perception. Techniques (36th Edition). Ankara: Nobel.
- Kao , S.-M. and C. O'Neill . 1998. Words into Worlds : Learning a Second Language Through Process Drama. Stanford, CA and London : Ablex .
- Kola- Olusanya , A. (2005). Free-choice environmental education : understanding where children learn outside of school *Environmental education research* , 11 (3), 297-307.
- Lindemann-Matthies , P., Hoyer , E., & Remmele , M. (2021). Collective public commitment : young people on the path to a more sustainable lifestyle . *Sustainability* , 13 (20), 11349.
- Mayarni , M., & Nopiyanti , E. (2021). Critical and Analytical Thinking Skill in Ecology Learning: A Correlational Study . *Journal of Biological Education Indonesia (Jurnal Pendidikan Biology Indonesia)* , 7 (1), 63-70.
- McNaughton , M. J. (2004). Educational drama in the teaching of education for sustainability *Environmental Education Research* , 10 (2), 139-155. <https://doi.org/10.1080/13504620242000198140>
- Namdar, A. et al. (2024). Teaching values through drama in out-of-school learning environments. Ankara: Nobel Academic Publishing.
- Napitupulu , ND, Novianti , I., Iduard , I., Rutmiyanti , R., Ibrahim , I., & Embatau , KS (2025). Environmental literacy in middle school : Ecological knowledge , cognitive skills , environmental affect , and pro-environmental behavior . *Journal of Eduscience* , 12 (2), 281-296.
- Nesterova , Y. (2020). Rethinking environmental education with the help of indigenous ways

- Ugh knowing and traditional ecological knowledge *Journal of Philosophy of Education* , 54 (4), 1047-1052. <https://doi.org/10.1111/1467-9752.12471>
- Otto , S., & Pensini, P. (2017). Nature- based environmental education of children : Environmental knowledge and connectedness to nature , together , are related to ecological behavior *global environmental change* , 47 , 88-94. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2017.09.009>
- Ranzoni , T. (2003). Keep talking with drama! Reflection on the use of drama activities to improve oral fluency in a young person learner context . *ETAS Journal* , 21(1), 1-3.
- Saglamel , H., & Kayaoglu, MN (2013). Creative drama: a possible way to alleviate foreign language anxiety . *RELC Journal* 44, no . 3:377–94. DOI: [10.1177/0033688213500597](https://doi.org/10.1177/0033688213500597)
- Schenker , T. (2020). Fostering foreign language skills through an extracurricular drama project . *The Language Learning Journal* , 48 (6), 785-798.
- Shutaleva , A. (2023). ecological culture and critical thinking : building of a sustainable future . *Sustainability* , 15 (18), 13492. <https://doi.org/10.3390/su151813492>
- Smith, G. A., & Williams, D. R. (1999). Ecological education: Extending the definition of environmental education *Australian Journal of Environmental Education*, 15, 139-146.
- Stan , C. (2014). Ecological education and sustainable Development . Student opinions . *Educatia* 21 , (12), 1-8.
- Suryani , A., Soedarso , S., Saifulloh , M., Muhibbin, Z., Wahyuddin , W., Hanoraga , T., ... & Rahmawati , D. (2019). education for environmental sustainability : a green school development *IPTEK Journal of Proceedings Series* , (6), 65-72.
- Tasker , T. J., & Cisneroz , A. (2019). Open- ended questions in qualitative research . *Curriculum & Teaching Dialogue* , 21 (1/2), 119-122.
- Tidball , K. G., & Krasny , M. E. (2011). Toward an ecology of environmental education and learning *Ecosphere* , 2 (2), 1-17. <https://doi.org/10.1890/ES10-00153.1>
- Yıldırım, A. and Şimşek, H. (2013). *Qualitative research methods in social sciences* (11th edition). Seçkin Publishing.
- Yıldız, S. (2017). The Sampling Problem in Social Sciences: A Holistic View from Quantitative and Qualitative Paradigms to Sampling Theory. *Kesit Academy Journal* , (11), 421-442.

İKLİM SOSYAL POLİTİKASI VE ADİL GEÇİŞ SÜRECİ

Doç. Dr. Gökhan OFLUOĞLU

Başkent Üniversitesi/ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

İktisat Bölümü kısmi zamanlı öğretim üyesi

gofluoglu@yahoo.com-0000-0002-4909-1113

ÖZET:

İklim Sosyal Politikası, iklim kriziyle mücadele etmenin yalnızca çevresel bir konu olmaktan ziyade, ayrıca sosyal adalet sorunu olduğu gerçeğinden doğmaktadır. İklim sosyal politikası, ekolojik dönüşümün (yeşil ekonomi) ortaya çıkaracağı ekonomik yüklerin ve risklerin toplumun güçsüz kesimlerini olumsuz yönde etkilemesini önlemeye çalışmaktadır. **Adil Geçiş** süreci ise konunun merkezindeki bir stratejidir; karbon yoğun ekonomiden yeşil ekonomiye geçerken hiçbir işçinin, topluluğun veya bölgenin "geride bırakılmamasını" amaçlamaktadır.

Başarılı bir adil geçiş sürecinde, aşağıdaki hususlar dikkate alınmalıdır: İlk olarak, çalışanlara istihdam güvencesi ve yeniden beceri Kazandırmaya önem verilmelidir. Kömür, petrol veya ağır sanayi gibi faaliyet kollarında çalışan işgücünün işini kaybetme riski bulunmaktadır. İşini kaybetme ihtimali olan işgücüne sadece tazminat ödenmesi yeterli olmayacaktır; yeşil enerji faaliyet kollarında (güneş, rüzgar, hidrojen) yeni iş olanakları sağlanmalı ve bu dönüşüm aşamasında gerekli "yeşil beceriler" devlet eliyle gerçekleştirilmelidir. Enerji yoksulluğuyla mücadele açısından Karbon vergileri gibi bazı uygulamalar enerji fiyatlarında yükselmelere neden olabilir. Dengeli bir sosyal politika, bu maliyet artışını güçsüz kesimlere yansıtmamak için yalıtım desteği, temiz enerji sübvansiyonları ve doğrudan nakit transferleri gibi mekanizmalar geliştirmelidir. Dönüşümlerden etkilenen bölgelerin ekonomik açıdan olumsuz etkilenmemesi için bölgesel kalkınma fonlarının oluşturulması yararlı olacaktır. Adil geçiş sürecinde demokratik katılım ve sosyal diyaloga önem verilmelidir. Süreç "yukarıdan aşağıya" bir zorlama yoluyla değil; sendikalar, sivil toplum kuruluşları ve yerel halkın katılımıyla "aşağıdan yukarıya" kurgulanmalıdır. Karar alma mekanizmalarında işçilerin sesinin duyulması, dönüşümün toplumsal meşruiyetini sağlayacaktır.

Sonuç olarak; iklim sosyal politikası, ekolojiyi ve emeği karşı karşıya getiren kutuplaşmayı önlemelidir. Adil geçiş süreci ; doğanın korunması sağlanırken yoksulluğu azaltan, toplumsal refahı tüm kesimlere yayan kapsayıcı bir sosyal güvenlik ağı olarak tasarlanmalıdır. Böylece, "yeşil bir gelecek" herkes için sürdürülebilir bir gerçeğe dönüşebilecektir.

Anahtar Kelimeler: Çevre Sorunları, İklim Sosyal Politikası, Adil Geçiş Süreci, Çevre Sendikacılığı

1.Giriş

Teknolojik dönüşümlerin yaşandığı, Endüstri ve Toplum 5.0 sürecine geçişin konuşulduğu günümüz dünyasında, Küresel iklim kriziyle mücadele, sadece teknik bir enerji dönüşümü değil, aynı zamanda derin bir sosyo-ekonomik yeniden yapılandırma süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. Paris Anlaşması ile ivme kazanan "karbonsuzlaşma" hedefleri, fosil yakıta dayalı endüstrilerin tasfiyesini ve yenilenebilir enerjiye geçişi de zorunlu kılmaktadır. Ancak bu süreç, istihdam kayıpları ve enerji yoksulluğu gibi ciddi sosyal riskleri de beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda İklim Sosyal Politikası ve Adil Geçiş Süreci kavramları, dönüşümün maliyetinin toplumun kırılgan kesimlerine yüklenmesini engelleyen stratejik bir çerçeve sunmaktadır. Çevre sorunlarının çözümünde hiç kuşkusuz ilgili tüm paydaşların sosyal diyalog içinde hareket etmesi son derece önemlidir. Aksi takdirde geçiş sürecinde sorunların çözümünü üstlenen sadece devlet olacaktır ve devletin ürettiği çözümler de, sosyal diyalog olmadığı sürece amaca ulaşamayacaktır.

2.İklim Sosyal Politikasının Ortaya çıkması

Günümüzde İklim değişikliği ile mücadele yöntemleri (örneğin karbon vergileri), doğası gereği artan oranlı olmayan bir etki sağlama potansiyeline sahiptir. Düşük gelirli hanelerin bütçelerinde enerji ve gıda harcamalarının payı daha yüksek olduğu için, karbon fiyatlandırması bu kesimleri de orantısız etkilemektedir. Enerji Yoksulluğu, Genel olarak, yeşil dönüşüm sürecinde artan enerji maliyetleri, ısınma ve elektrik gibi temel ihtiyaçlara erişimi kısıtlayabilir. Bu nedenle, Sosyal Korumaya yönelik İklim politikaları, sadece çevresel hedefleri değil; işsizlik sigortası, yeniden eğitim programları ve gelir destekleri gibi sosyal koruma kalkanlarını da içermek zorundadır (Gough, 2017, s.145-152).

3.Adil Geçiş Süreci ve Önemi

Adil Geçiş, iklim eylemi nedeniyle ekonomik olarak olumsuz etkilenen işçilerin ve toplulukların haklarını korumayı amaçlayan bir sosyal politika yaklaşımıdır. İlk olarak sendikal hareketler tarafından ortaya atılan bu kavram, günümüzde küresel iklim diplomasisinin merkezine yerleşmiştir (ILO,2015, s.4-12).

Adil Geçişin Temel Unsurları aşağıdaki gibi özetlenebilir (Laurent, 2020, s.22-30).

-İnsana Yakışır İş (Decent Work): Kapanan kömür madenleri veya termik santrallerdeki işçilerin, benzer özlük haklarına sahip yeşil işlerde istihdam edilmesi.

-Yerel Ekonomik Çeşitlendirme: Tek bir sanayi dalına bağımlı bölgelerin ekonomik altyapısının güçlendirilmesi.

-Demokratik Katılım: Dönüşüm kararlarının sendikalar, sivil toplum ve yerel yönetimlerin katılımıyla (sosyal diyalog) alınması.

Adil Geçiş Sürecinin başarılı yönetilmesi için "İklim Sosyal Fonları" gibi mekanizmaların kurulması önem taşımaktadır. Avrupa Yeşil Mutabakatı kapsamında oluşturulan Adil Geçiş Mekanizması, bu konuda somut bir örnektir. Sonuç olarak, iklim politikaları sosyal adalet

mekanizmalarıyla inşa edilmediği sürece toplumda dirençle karşılaşacak ve "sarı yelekliler" benzeri protesto eylemleriyle sekteye uğrayabilecektir. Adil geçiş süreci ekolojik sürdürülebilirliğin toplumsal rıza ile inşa edilmesini sağlayan en önemli yol olmaktadır (McCartin, Stevis, 2019, s.15-19; Üçdoğruk, 2021, s.2110-2125).

4.Adil Geçiş Sürecinin Oluşturulma Aşamaları

İklim kriziyle mücadele, sadece atmosferdeki karbon oranını düşürme meselesi değil, aynı zamanda toplumun en temel yapı taşlarını ve sosyal adaleti yeniden tanımlama sürecidir. Adil Geçiş Süreci , yeşil bir ekonomiye geçerken kimsenin geride bırakılmaması" ilkesini savunan devrimsel bir sosyal politika çerçevesidir(ILO, 2015, s.6-11).

Adil Geçiş Süreci, kendiliğinden gerçekleşen bir süreç değil, titizlikle tasarlanmış bir sosyal politika karmasıdır. Süreç şu temel aşamalardan oluşmaktadır (Swilling, Annucke, 2012, s.26-34;UNRISD, 2016, 128-135) :

-Aktif İstihdam Politikaları ve Yeniden Beceri Kazandırma: Fosil yakıt sektöründe çalışan milyonlarca işçinin, rüzgar türbini teknisyenliği veya sürdürülebilir tarım gibi yeşil işlere geçişi için devasa eğitim fonları oluşturulmaktadır.

-Bölgesel Ekonomik Çeşitlendirme: Maden şehirleri gibi tek bir sektöre bağımlı bölgelerin, teknoloji parkları veya eko-turizm gibi yeni odak noktalarına dönüştürülmesi için teşvikler verilmektedir.

-Sosyal Diyalog Mekanizmaları: Süreç; hükümet, işçi sendikaları ve işverenler arasında "üçlü bir masa" etrafında, yerel halkın da katılımıyla demokratik bir şekilde yürütülebilir.

-Sosyal Koruma Kalkanları: Geçiş döneminde gelir kaybı yaşayanlar için geçici gelir desteği ve erken emeklilik gibi finansal güvenlik ağıları kurulmalıdır.

Ekolojik dönüşüm, doğası gereği eşitsizlikleri derinleştirme riski taşır. Adil geçiş politikasının gerekliliği şu üç temel unsura dayanmaktadır(IEA, 2021, 155-160; Smith, 2017, s.4-9):

- Sosyal Direncin Kırılması ve Meşruiyet

İklim politikaları toplumun geniş kesimleri tarafından "elitist bir dayatma" olarak algılanırsa başarısız olacaktır. Örneğin, Fransa'daki Sarı Yelekliler eylemleri, sosyal boyutu ihmal edilen akaryakıt zamlarının nasıl kitlesel bir direnişe dönüşebileceğinin en somut kanıtıdır. Halkın rızası olmadan sistemik bir dönüşüm imkansız olacaktır.

-Enerji Yoksulluğu ile Mücadele

Yeşil enerjiye geçiş maliyetleri, düşük gelirli hanelerin bütçesini ciddi bir biçimde sarsabilir. Sosyal politika, karbon vergisinden elde edilen gelirin bu hanelere doğrudan destek olarak aktarılmasını sağlayarak, hane halklarına önemli bir katkı sağlayabilir.

-Yapısal İşsizliğin Önlenmesi

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) verilerine göre, yeşil ekonomi 24 milyon yeni iş olanakları sağlayacak olsa da, geleneksel sektörlerde 6 milyon iş yok olacaktır. Bu "beceri uyumsuzluğu" adil geçiş müdahalesi olmazsa kalıcı bir işsizlik dalgasına yol açabilecektir.

5.Sonuç

İklim sosyal politikası, çevresel sürdürülebilirlik hedefleri ile sosyal refah sistemlerini entegre ederek, ekolojik dönüşümün maliyetlerini adil bir şekilde dağıtmayı amaçlayan stratejik bir disiplindir. Geleneksel refah devletinin ötesine geçerek "ekolojik refah devleti" modelini savunan bu yaklaşım, karbon vergileri veya emisyon ticaret sistemleri gibi araçların dar gelirli gruplar üzerinde yarattığı olumsuz etkileri kaldırmayı hedeflemektedir. Temel motivasyon, yeşil dönüşümün finansmanı sağlanırken enerji yoksulluğunun derinleşmesini önlemek ve çevresel düzenlemelerin toplumsal eşitsizlikleri körüklemesine izin vermemektir.

Bu açıdan "Adil Geçiş" süreci, fosil yakıta dayalı sektörlerin tasfiyesi sırasında işini kaybetme riskiyle karşılaşan emekçilerin ve bu sektörlerle bağımlı yerel ekonomilerin korunmasını sağlayan somut bir uygulama çerçevesidir. Adil Geçiş Süreci; işçilerin yeni yeşil beceriler kazanması için yeniden eğitim programlarını, sosyal diyalog mekanizmalarını ve bölgesel ekonomik çeşitlendirme fonlarını kapsamaktadır. Adil geçişin başarısı, iklim eylemine karşı oluşabilecek toplumsal direnci kırmak ve ekolojik restorasyonu sosyal adaletle gerçekleştirmek için önemlidir. Gerçekten de sosyal vicdanı ihmal eden hiçbir iklim politikası uzun vadede sürdürülebilir bir siyasi meşruiyet kazanamayacaktır.

6. Kaynakça

Gough, I. (2017). Heat, Greed and Human Need: Climate Change, Capitalism and Sustainable Wellbeing. Edward Elgar Publishing.

International Labour Organization (ILO). (2015). Guidelines for a just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all.

Laurent, É. (2020). The European Green Deal: From growth strategy to social-ecological transition. Social Europe Report.

McCartin, D. & Stevis, D. (2019). Just Transition: History, Politics, and Policy. Greenhouse Gas Management Institute.

United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD). (2016). Policy Innovations for Transformative Change.

Uluslararası Enerji Ajansı (IEA). (2021). Net Zero by 2050: A Roadmap for the Global Energy Sector.

Üçdoğruk Gürel, S. (2021). "İklim Krizi ve Sosyal Politika: Adil Geçiş Mümkün mü?". Çalışma ve Toplum Dergisi.

Smith, S. (2017). "Just Transition: A Report for the OECD". Just Transition Centre.

Swilling, M., & Annecke, E. (2012). Just Transitions: Explorations of Sustainability in an Unfair World. Juta and Company Ltd.

YAPAY ZEKANIN İŞİN GELECEĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Doç. Dr. Gökhan OFLUOĞLU

Başkent Üniversitesi/ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü kısmi zamanlı öğretim üyesi
gofluoglu@yahoo.com-0000-0002-4909-1113

ÖZET

Yapay zeka alanında meydana gelen dönüşümlerin işin geleceği üzerinde sadece teknolojik yenilik değil, sanayi devrimdeki dönüşümlere benzeyen derin bir sosyo-ekonomik dönüşüme yol açtığı görülmektedir. Yeni meydana gelen değişimle birlikte istihdam yapıları, gereksinim duyulan beceriler ve işin etik yönünün üç ana çerçevede yeniden oluştuğu görülmektedir:

İlk olarak, Emek piyasasında dönüşümün ikame ve tamamlama etkileri ile kendini gösterdiği görülmektedir. Veri analizi, olağan raporlama ve düşük düzeyli karar alma süreçleri Yapay Zeka tarafından üstlenilmektedir. Buna karşılık stratejik planlama, karmaşık sorunların çözülmesi, empati sahibi olma gibi insani unsurlar daha değerli hale gelmektedir. Meslekler tamamen yok olmamakta, ancak görev tanımları değişmektedir. İkinci olarak, beceri setlerinin dönüşüm gösterdiği görülmektedir. Günümüzde yaşam boyu öğrenmenin adeta zorunlu hale geldiği görülmektedir. Günümüzde teknik becerilerin yarı ömrü kısalırken, Yapay Zeka araçlarıyla iş yapma yetisinin temel bir yetkinlik sayıldığı görülmektedir. Bu noktada Sosyal Politikada beceri dönüşümü fonlarının ve dijital eğitim reformlarının öneminin arttığı görülmektedir. Son bir nokta ise çalışma modelleri ve yönetim anlayışının temelden değişmesidir. Algoritmik yönetim, performans ölçümünü ve işe yerleştirmeyi daha verimli kılsa da önyargı ve etik açıdan riskleri de barındırmaktadır. Böyle bir süreçte sendikaların ve devlet kurumlarının çalışanların haklarının korunması ve yapay zekanın ortaya çıkardığı verimlilik artışından kaynaklanan gelirin yeniden dağılımını sağlaması gerekmektedir.

Dolayısıyla; yapay zeka işleri ortadan kaldırmaktan ziyade, insanı daha keşfedici ve stratejik yönetim alanlarına doğru itmektedir. Bu geçiş sürecinin sancısız olması, teknolojik ilerlemenin hızı ile sosyal politikaların çalışan kesimleri kapsayıcılığı arasındaki dengenin korunmasına bağlıdır. Hiç kuşkusuz geleceğin başarılı işgücü, Yapay zeka ile rekabet eden değil, onun sunduğu hızı insanın akıl gücü ile birleştirebilen bireylerden oluşacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zeka, Stratejik Yönetim, İnsan Kaynakları Yönetimi

1.Giriş

Yapay zekanın işgücü piyasaları üzerindeki etkisi, Sanayi Devrimi'nden bu yana görülen en büyük yapısal dönüşümlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle üretken yapay zeka teknolojilerinin gelişmesi, sadece geleneksel kol gücüne dayalı işleri değil, bilişsel yetenek gerektiren beyaz yakalı meslekleri de dönüşüme zorlamaktadır. Yapay zekanın, işgücü piyasalarını sadece bir verimlilik aracı olarak değil, çalışma paradigmasını temelden sarsan "yıkıcı bir inovasyon" olarak dönüştürdüğü ileri sürülmektedir. 2026 yılı itibarıyla literatürdeki en güncel akademik bulgular, Yapay Zeka'nın işin geleceği üzerindeki etkisini "ikame" ve "tamamlama/güçlendirme" eksenlerinde değerlendirmektedir. Bazı yazarlar, teknolojinin rutin bilişsel ve manuel görevlerin yerine geçtiğini, ancak rutin olmayan analitik ve etkileşimli görevleri tamamladığını ve verimliliğini artırdığını ampirik olarak ispat etmişlerdir(Autor, Levy, 2003, s.107-129). Bazı yazarlar ise teknolojinin sadece mevcut işleri kolaylaştırmadığını, aynı zamanda emeği tamamen devre dışı bırakan bir "yerinden etme" etkisine sahip olduğunu savunmuştur (Acemoglu, Restrepo,2018, s.1488-1542).

2.Yapay Zekanın İşgücü Piyasasını Dönüştürmesi

Geleneksel otomasyon teknolojileri geçmişte "rutin ve fiziksel" görevleri yerine getirirken, günümüzde yapay zeka sistemleri "rutin olmayan ve bilişsel" görevleri yerine getirme kapasitesine ulaşmıştır. Bu durum, emeğin verimliliğini artırma potansiyeli taşıırken, belirli iş kollarında ciddi bir istihdam daralması riskini de beraberinde getirmiştir. Yapay Zekanın en büyük etkisi, veri işleme, yapılandırılmış karar verme ve tekrarlayan idari görevlerin yoğun olduğu alanlarda meydana gelecektir. Yapay Zeka algoritmaları, verileri insanlardan çok daha hızlı ve hatasız tasnif edebilmektedir. Gelişmiş dil modelleri , standart destek taleplerinin büyük çoğunluğunu otonom olarak yönetebilecektir. Teknik metinlerin çevirisi ve dil bilgisi kontrolleri büyük oranda yapay zeka tarafından yerine getirilecektir. Standart muhasebe kayıtları ve temel mali tablo analizleri yapay zeka algoritmaları ile yapılacaktır(WEF,2023, s.275). Teknoloji bazı işleri ortadan kaldırırken, yeni sürece geçiş ile birlikte yeni uzmanlık alanları oluşacaktır. Bu uzmanlık alanları şunlardır:

-Yapay Zeka Mimarları ve İstemi Mühendisleri: Yapay Zeka modellerini eğitmek, optimize etmek ve bu modellerden en verimli çıktıyı alabilmek için gerekli olan yeni nesil mühendislik ortaya çıkacaktır.

-Etik ve Mevzuat Uyumluluk Uzmanları: Yapay Zeka'nın tarafsızlığı, veri gizliliği ve etik kullanımı üzerine denetim yapacak profesyonellere ihtiyaç duyulacaktır

-Veri Küratörlüğü ve İşaretleme: Modellerin eğitilmesi için yüksek kaliteli verinin seçilmesi ve etiketlenmesi sürecinde küratörlük önemli bir meslek haline gelecektir.

3.Emek Piyasasının Yeniden Şekillenmesi

Yapay Zekaya geçiş sürecinde Emek piyasası, "unvan bazlı" bir yapıdan "beceri bazlı" bir yapıya dönüşecektir. Çalışanların artık belirli bir diplomaya sahip olmaktan ziyade, Yapay Zeka araçlarını kullanarak kendi yetkinliklerini ne kadar yükseltebilecekleri önem kazanacaktır. Yapay Zekanın rutin işleri üstlenmesiyle haftalık çalışma süresi kısılacak ve haftada 4 gün çalışmak yaygın hale gelecektir. : Yapay Zeka araçlarına erişimi olan yüksek nitelikli işgücü ile bu araçlara erişimi veya adaptasyonu düşük olan çalışanlar arasındaki ücret makasının açılma riski bulunmaktadır. Yapay zekanın mevcut gelişmeler incelendiğinde işleri tamamen yok etmekten ziyade, işlerin içeriğini değiştireceği görülmektedir. Geleceğin başarılı çalışanları, Yapay Zeka ile rekabet edenler değil, Yapay Zeka'yı bir "yardımcı" veya "ortak" olarak kullanabilenlerin olacaktır. Eğitim sistemlerinin "yaşam boyu öğrenme" modeline göre yeniden şekillenmesi, bu geçiş sürecinin toplumsal maliyetini düşürmek için hayati bir önem taşımaktadır. Yapay zeka, orta seviye beceri gerektiren işleri hızla otomatikleştirirken, piyasayı iki kutuplu bir yapıya dönüştürmektedir. Bir tarafta, karmaşık problem çözme, stratejisi ve Yapay Zeka yönetimi gerektiren yüksek ücretli işler oluşurken, diğer tarafta temizlik, bakım ve kişisel hizmetler gibi Yapay Zeka'nın henüz fiziksel olarak yerine geçemediği düşük ücretli işler. İşte bu durum, "orta sınıfın erimesi" ve gelir adaletsizliğinin artması riskini de barındırmaktadır. Yapay zekanın en büyük etkilerinden biri de, yeni mezunların veya kıdemsiz çalışanların yaptığı "basit ama öğretici" görevleri de devralmasıdır. Bu durum, genç yeteneklerin deneyim kazanacakları "ilk basamağı" bulmalarını zorlaştıracak ve "deneyim boşluğu" krizine yol açabilecektir (Barnhizer, 2019, s.60).

Yapay Zeka'nın yetenekli çalışanların verimliliğini artırması beklenirken, ampirik çalışmalar Yapay Zeka'nın aslında düşük yetenekli çalışanların performansını daha fazla artırarak aradaki farkı kapattığını da göstermektedir. Bu, uzmanlık gerektiren bazı işlerde "usta-çırak" farkının azalmasına ve ücretlerin eşitlenmesine yol açabilir. Yapay Zeka platformları üzerinden mikro görevler yapan (veri etiketleme, model denetleme) büyük bir küresel işgücü de oluşmaktadır. Bu kesim genellikle sosyal güvenceden yoksun, prekarya olarak tabir edilen yeni bir çalışan kesimi de ortaya çıkarmıştır(Acemoglu, Restrepo,2018, s.1488-1542).

Yapay zeka, çalışanların performansını saniyelik olarak takip edebilme yeteneğine sahiptir. Bu durum, iş sözleşmelerindeki "denetim" maddesini genişletecektir. İş sözleşmeleri artık "algoritmik izleme" konusunda çalışanın rızasını ve bu verilerin nasıl kullanılacağını içeren detaylı maddeler içerebilecektir. Ancak bu durum, çalışanın mahremiyet hakkı ile işverenin verimlilik takibi hakkı arasında yeni bir yasal çatışma alanının ortaya çıkmasına neden olacaktır. Yapay Zeka'nın becerileri hızla eskitmesi, iş sözleşmelerindeki "eğitim" maddesini bi zorunluluğa dönüştürecektir. İş sözleşmelerine "çalışanın teknolojik adaptasyon ve sürekli öğrenme yükümlülüğü de " eklenecektir. İşveren, Yapay Zeka araçlarını sağlamak; çalışan ise bu araçları kullanmayı öğrenme ve iş akışına entegre etme borcu altına girecektir. Üretken yapay zeka araçlarına işletme verilerinin girilmesi büyük veri sızıntılarına da yol açabilir. İş sözleşmelerine "Yapay Zeka Kullanım Politikası" eklenecek ve hangi verilerin hangi Yapay Zeka modelleriyle paylaşılacağı, ihlal durumunda nasıl "ağır kusur" sayılacağı açıkça belirtilmek durumunda kalacaktır(Pasquale, 2015, s.35).

4.Sonuç:

Yapay zeka , emek piyasalarında "yaratıcı yıkım" sürecini hızlandırarak mesleklerin doğasını görev odaklı bir dönüşüme tabi tutacaktır. Geleneksel otomasyondan farklı olarak, üretken yapay zeka sistemleri sadece rutin manuel işleri değil, veri analizi, hukuki metin hazırlama ve temel yazılım geliştirme gibi rutin bilişsel görevlerinde yerine geçme kapasitesine sahiptir. Bu paradigma değişimi, mesleklerin tamamen ortadan kalkmasından ziyade, iş tanımlarının Yapay Zeka tarafından yürütülen teknik görevler ile insan denetimi gerektiren stratejik görevler arasında yeniden dağılımına yol açacaktır.

Bu yapısal dönüşümün en belirgin etkisi, emek piyasasında gözlemlenen beceri bazlı kutuplaşmadır. Yapay Zeka sistemleri, düşük ve orta seviye bilişsel yetkinlik gerektiren basamakları otomatikleştirirken; yüksek düzeyde eleştirel düşünme, etik yargılama, karmaşık problem çözme ve duygusal zeka gerektiren alanlarda insanın tamamlayıcı rolünü daha çok etkili kılacaktır. Dolayısıyla, geleceğin mesleki yapısında "yapay zeka okuryazarlığı" temel bir gereksinim haline gelecek ve çalışanların makinelerle rekabet etmek yerine, bu teknolojileri önemli bir unsur olarak kullanma becerisi, piyasa değerini belirleyen temel değer olarak öne çıkacaktır.

Sosyo-ekonomik açıdan ise Yapay Zeka, toplumsal sözleşmenin ve çalışma hukukunun yeniden görüşülmesini zorunlu kılacaktır. Verimlilik artışlarının neden olduğu refahın yeniden bölüşümü, algoritmik yönetim sistemlerinin işçi hakları üzerindeki etkisi ve bilginin sürekli değişmesiyle ortaya çıkan sürekli eğitim ihtiyacı, makro düzeydeki temel tartışma alanlarını oluşturacaktır. Mesleklerin geleceği, sadece teknolojik kapasite ile değil, bu teknolojilerin insan odaklı bir bakış açısıyla yeniden düzenlenmesini sağlayacak olan hukuki ve ahlaki yapının şekillenmesine de bağlı olacaktır.

Kaynaklar

Acemoglu, D., & Restrepo, P. (2018). "The Race between Man and Machine: Implications of Technology for Growth, Factor Shares, and Employment." *American Economic Review*. 108(6): 1488-1542

Autor, D., Levy, F., Murnane, R. J. (2003). "Skill Demand , Inequality, and Computerization: Connecting The Dots,Techmology, Growth, and the Labor Market, Ed.Ginther, D., Zavodny, M., Springer Science-Business Media-LLC, 107-129

Barnhizer, D., Barnhizer, D.(2019). *The Artificial Intelligence Contagion*, Atlanta: Clarity Press.

Gümüş, H.G.(2024). *Yeni Teknolojiler ve İnsan Kaynakları Yönetimi, Yeni Nesil Teknolojiler ve Yeni İş Hayatı*, Editör: Çevik, İ.T, İstanbul: Eğitim Yayınevi, 1-79

Gümüş, T.B.(2024). *Dijital Dönüşüm Sürecinde Değişen Meslekler, Yeni Nesil Teknolojiler ve Yeni İş Hayatı*, Editör: Çevik, İ.T, İstanbul: Eğitim Yayınevi, 80-87

Pasquale, F. (2015). "The Black Box Society: The Secret Algorithms That Control Money and Information." Harvard University Press.

World Economic Forum (WEF). (2023). Future of Jobs Report 2023, Geneva.

MARKA KONUMLANDIRMADA HİKÂYELEŞTİRME

Y.L Öğrencisi Betül YILMAZ

Selçuk Üniversitesi/İletişim Fakültesi,
bbetul.yilmaz7@gmail.com - ORCID ID : 0009-0001-5390-982X

Doç. Dr. Arzu KAZAZ

Üniversite/Kurum Adı,
Selçuk Üniversitesi/ İletişim Fakültesi,
akazaz@selcuk.edu.tr - ORCID ID : 0000-0003-1076-4234

ÖZET

Günümüz rekabet koşullarında, tüketicinin dikkatinin azaldığı ve marka sadakatinin zayıfladığı bir pazarlama ortamında, markaların sürdürülebilir değer yaratabilmesi yalnızca ürün özellikleriyle değil, anlam temelli iletişim stratejileri ile de mümkündür. Bu bağlamda hikâyeleştirme; markanın kimliğini, değerlerini ve varoluş amacını tüketiciye duygusal bağ kurarak aktaran stratejik bir araç olarak öne çıkmaktadır.

Orkid'in "KızGibi (LikeAGirl)" kampanyası, bu stratejik aracın soyut marka mesajlarını evrensel insan deneyimleriyle nasıl ilişkilendirdiğinin ve mesajı nasıl hatırlanabilir kıldığının somut bir örneği olarak karşımıza çıkar.

Yöntem olarak "Betimsel Analiz" tercih edilmiştir. Ve bu çalışma Orkid'in toplumsal bir önyargıyı yani kız gibi yapma ifadesini bütünüyle ele alarak, markayı rasyonel bir ürün sağlayıcısı olmaktan çıkarıp toplumsal bir dönüşüm aktörüne dönüştürme sürecini analiz etmiştir. Marka, hikâyeleştirme yoluyla "özgüven" temasını merkeze almış; geleneksel reklam

dilini terk ederek gerçek insan hikâyeleri üzerinden arketipsel bir kimlikte inşa etmiştir.

Elde edilen sonuçlar göstermektedir ki; hikâyeleştirme temelli bu konumlandırma, tüketicinin markayla kurduğu ilişkiyi işlemsel boyuttan çıkarıp, kimliksel bir düzeye taşımıştır. Orkid örneğinde görüldüğü üzere, tüketici artık sadece bir hijyenik ürün satın almaktan ziyade, kadınların güçlenmesini savunan bir değere ve topluluğa dahil olmayı seçmektedir. Bu yaklaşım, markanın tüm temas noktalarında tutarlılık sağlayarak güvenilirliğini pekiştirmiş ve markaya kalıcı bir rekabet avantajı kazandırmıştır.

Anahtar Kelimeler : Marka, Marka Konumlandırma, Pazarlama İletişimi.

GİRİŞ

Bir görüşe göre marka; üretici ya da satıcı işletmenin; ürünlerinin/hizmetlerinin kimliği ve bu malların rakip mallardan ayırt edici simgesi ve ismidir. Bu görüşün birazcık daha detaylı açıklamasında ise marka; bir işletmenin ya da bir grup işletmenin mal ve/veya hizmetlerini belirlemeye ve rakiplerinin mal ve hizmetlerinden farklılaştırmaya yarayan isim, terim, işaret, sembol, tasarım yahut tüm bunların bileşimidir şeklinde tanımlanmaktadır (Branding Türkiye, 2024). Başka bir tanımda ise marka; işletmeler ile müşteriler arasında ilişki kuran bir dinamik olarak ifade edilmektedir. Bu tanımlamanın devamında ise; müşterileri ile güçlü ilişki kurmuş olan bir marka; ayırt etme, tercih oluşturma ve prestij sağlama yetisine sahiptir tespitinde bulunmaktadır. Bu durum, "marka nedir?" sorusundan "markanın önemi nedir?" sorusuna bir geçiş yapıldığını göstermektedir (Branding Türkiye, 2024).

Günümüzde tüketiciler satın alma kararlarını yalnızca ürün özelliklerine göre değil; markanın temsil ettiği dünya, aktardığı duygular, yaşam tarzı uyumu ve hikayesi doğrultusunda vermektedir. Bu durum, markaların kendilerini konumlandırırken daha insani, duygusal ve anlamlı bir iletişim dili benimsemelerini zorunlu kılmıştır.

Storytelling (hikayeleştirme) en yalın tanımıyla bir iletişim yöntemidir. Bir konuyu daha etkili, akılda kalıcı ve ikna edici aktarmak için sanattaki (özellikle hikayedeki) tekniklerin ve algoritmaların reklam dünyasında kullanılmasıdır (Sülün, 2023).

Çalışkan'a (2024, ss. 7–8) göre hikaye anlatıcılığı (Storytelling), özünü bireylerin ve toplumların yaşantılarından alan, yüzyıllar boyunca iletişimde kritik bir rol üstlenmiş sanattır.

İnsanlık tarihi boyunca mağara dönemlerinden itibaren ateş çevresinde iletişimi sağlayan hikayeler, günümüzde de bireylerin birbirleriyle bağlantı kurmasını, duygu ve düşüncelerini paylaşmasını, yaşadıkları dünyayı anlamlandırmasını ve tecrübelerini yeni nesillere aktarmasını mümkün kılmaktadır. Yalnızca sözel bir boyutla sınırlı kalmayan hikaye anlatıcılığı, aynı zamanda eylemsel bir anlatım aracı olarak da görülmeli; çünkü hikaye, kuşaktan kuşağa aktarılırken ortak bir anlam ufkuna işaret ederek kolektif bir deneyim ve düşünme biçimi yaratma gücüne sahiptir.

1. Marka Kavramı

Marka kavramı, günümüz rekabetçi pazar koşullarında bir işletmenin sahip olduğu en değerli maddi olmayan varlık olarak kabul edilmektedir. Türk pazarlama literatüründe marka, en genel anlamıyla bir ürünü ya da hizmeti rakiplerinden ayıran, ona kimlik kazandıran isim, sembol, tasarım veya tüm bunların birleşimi olarak tanımlanmaktadır (İslamoğlu, 2021). Ancak kavramın modern karşılığı, sadece fiziksel bir işareti değil, tüketicinin zihninde o işletmeye dair

oluşan tüm algı, deneyim ve beklentilerin toplamını ifade etmektedir. Markanın temel işlevi, tüketici açısından satın alma sürecindeki karmaşıklığı azaltmak ve ürünün kalitesine dair bir güven mekanizması oluşturmaktır. Bu bağlamda marka, üretici ile tüketici arasında kurulan ve sürekliliği olan duygusal bir sözleşme niteliği taşımaktadır (Odabaşı ve Oyman, 2020).

Marka yönetiminin sürdürülebilirliği, markanın rakipleri arasından sıyrılabilme yani ayırt edicilik kapasitesine doğrudan bağlıdır. Ayırt edicilik, bir markanın pazarın yoğun görsel ve işitsel uyarımları arasında tüketicinin dikkatini çekebilmesi ve belleğinde yer edinebilmesidir. Türk marka hukukunda da temel bir kriter olan bu kavram, markanın kendine özgü karakterini yansıtan renkler, logolar veya sloganlar aracılığıyla somutlaşmaktadır (Tekinalp, 2021). Ayırt edici unsurlar ne kadar güçlüyse, tüketicinin markayı hatırlama ve ihtiyaç anında o markaya yönelme olasılığı o kadar artmaktadır. Dolayısıyla ayırt edicilik, markanın zihinsel erişilebilirliğini sağlayan en önemli stratejik araçtır.

Markanın zihindeki bu yerini sağlamlaştıran bir diğer unsur ise konumlandırma sürecidir. Marka konumlandırma, hedef kitleye markanın rakiplerden neden daha üstün veya farklı olduğunu anlatan stratejik bir tercihtir. Uztuar (2022) tarafından vurgulandığı üzere, başarılı bir konumlandırma stratejisi, markanın tüketicinin zihnindeki boş bir alanı doldurması veya var olan bir algıyı yeniden şekillendirmesi esasına dayanır. İşletmeler bu süreçte markayı bir statü sembolü, bir ekonomik çözüm veya bir yaşam tarzı olarak konumlandırarak, tüketicinin kimlik inşasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Son yıllarda pazarlama dünyasındaki en radikal değişim, markaların rasyonel vaatlerden ziyade hikayeler üzerinden iletişim kurmaya başlamasıdır. Marka hikayeleştirmesi, bir markanın değerlerini ve vizyonunu, hedef kitleyle duygusal bağ kuracak şekilde bir kurgu çerçevesinde sunma sanatıdır. Hikayeler, verilerin ve teknik özelliklerin aksine insan beyninde daha kalıcı izler bırakmakta ve markanın insanileşmesini sağlamaktadır (Ak, 2020). Marka hikayesi, ürünün sadece ne işe yaradığını değil, neden var olduğunu ve tüketicinin hayatında nasıl bir anlam ifade ettiğini anlatmaktadır. Bu anlatı stratejisi, markayı bir meta olmaktan çıkarıp, tüketicinin kendi yaşam öyküsüyle bütünleştirdiği bir karakter haline dönüştürerek köklü bir marka sadakati oluşturmaktadır.

2. Konumlandırma Kavramı

Marka konumlandırma, modern pazarlama stratejilerinin temel taşı oluşturmakta ve markanın hedef kitle nezdinde rakiplerinden hangi değerlerle ayrışacağını belirlemektedir. Tosun (2014) konumlandırmayı, bir markanın hedef tüketicilerin zihninde rakiplerine göre işgal ettiği benzersiz ve anlamlı bir yer olarak tanımlar. Bu süreç, sadece ürünün özelliklerini anlatmak değil aynı zamanda tüketicinin zihinsel haritasında markaya dair kalıcı ve olumlu bir algı yaratma çabasıdır.

Başarılı bir konumlandırma stratejisi için öncelikle markanın sunduğu temel faydanın ve vaadin net bir şekilde tanımlanması gerekmektedir. Tosun'a göre, tüketici zihni sınırlı bir

kapasiteye sahip olduğu için, markanın sunduğu mesajın yalın, tutarlı ve sürdürülebilir olması, konumlandırmanın başarısı açısından hayati bir öneme sahiptir.

Marka konumlandırma sürecinde "marka kimliğı" ve "marka imajı" arasındaki dengenin kurulması, stratejik yönetimin en zorlu aşamalarından biridir.

Tosun (2022), markanın kimliğini işletmenin tüketiciye göndermek istediğı mesajlar bütünü, imajını ise bu mesajların tüketici tarafından algılanma biçimi olarak ele almaktadır.

Etkili bir konumlandırma, bu iki kavram arasındaki boşluğun minimize edilmesiyle mümkündür. Marka, hedef kitleye sunduğu vaatleri her temas noktasında (reklam, paketleme, satış sonrası hizmet vb.) tutarlı bir şekilde yineleyerek, zihindeki yerini sağlamlaştırmalıdır. Bu bağlamda konumlandırma, durağan bir olgu değil, pazar dinamiklerine ve rakip hamlelerine göre sürekli güncellenmesi gereken dinamik bir süreçtir.

Konumlandırma stratejisinin bir diğer önemli boyutu da markanın hikayeleştirilerek tüketiciyle duygusal bir bağ kurmasıdır. Tosun (2014), markaların sadece rasyonel faydalar üzerinden değil, aynı zamanda sembolik değerler ve anlatılar üzerinden de konumlandırılabilceğini savunur.

Günümüzde tüketiciler, kendilerini yansıtan veya yaşam tarzlarına değer katan markalara yönelmektedir. Dolayısıyla marka hikayesi, konumlandırmanın duygusal zeminini oluşturarak markanın "farklılaşma" çabasını destekler. Marka hikayeleştirmesi sayesinde, konumlandırma mesajı çok daha kolay içselleştirilir ve tüketicinin markaya olan sadakati, salt bir alışveriş ilişkisinin ötesine geçerek duygusal bir ortaklığa dönüşür.

Beyaz'a (2020, s. 245) göre marka konumlandırma, genel olarak tüketici zihninde markayla ilgili uyanan tüm çağrışımları ifade etmektedir. Modern pazarlamanın en önemli unsurlarından biri olan bu kavram, ürün ve markaların rekabet koşulları bakımından en iyi yere yerleşmesini sağlarken; Ries ve Trout'un klasik yaklaşımında belirtildiğı gibi, konumlandırma faaliyeti esasen hedef kitle zihnine yapılan kozmetik ve stratejik değişikliklerle ilgilidir; ürünün fiziksel niteliğine müdahale edilmez.

Sağlam'ın (2020, Branding Türkiye) ortaya koyduğu yaklaşım doğrultusunda marka konumlandırma, modern pazarlama iletişimi literatüründe yalnızca bir "farklılaşma söylemi" değil; markanın tüketici zihnindeki bilişsel temsillerini, algılanan değerini ve rekabetçi avantajını belirleyen stratejik bir çerçeve olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede konumlandırma süreci, markanın kendine özgü güçlü ve zayıf yönlerinin analiz edilmesiyle başlayan; rakiplerin stratejilerinin, pazar koşullarının ve tüketici beklentilerinin bütüncül biçimde incelendiğı çok yönlü bir karar mekanizmasıdır. Sağlam (2020, Branding Türkiye), özellikle markanın kendi içsel analizini gerçekleştirmeden pazara yönelik bir iddia geliştirmesinin mümkün olmadığını vurgulamakta; bu nedenle sürecin ilk evresini marka kimliğı, marka değeri, marka vaadi ve markanın temel yetkinliklerinin netleştirilmesi olarak tanımlamaktadır.

Bu doğrultuda konumlandırmanın başarısı, yalnızca markanın rakiplerinden ayrışmasına değil, aynı zamanda bu ayrışmanın **tüketici tarafından anlamlı, inandırıcı ve tercih edilebilir** bulunmasına bağlıdır.

Sağlam (2020), konumlandırma sürecinde yer alan “farklılaşma” stratejisinin tek başına bir değer taşımadığını; farklılığın tüketici beklentisiyle uyumlu, marka kimliğiyle tutarlı ve pazarda sürdürülebilir bir avantaj yaratabilir nitelikte olması gerektiğini belirtmektedir. Dolayısıyla markanın sunduğu ayrıştırıcı unsurların, tüketicilerin algı sisteminde bir karşılık yaratması, markanın bellek içindeki temsilini güçlendirmesi ve satın alma karar süreçlerine etki edebilmesi önemlidir. Bu bağlamda “uygunluk”, “inanılabilirlik” ve “önemli ayrıştırıcılık” ilkeleri, modern konumlandırma stratejisinin kurucu taşları olarak değerlendirilebilir.

Ayrıca konumlandırma kavramı, Sağlam’ın (2020) yorumunda yalnızca statik bir konum yaratma çabasından ibaret değildir; dijitalleşme, değişen tüketici davranışları ve rekabetin dinamik yapısı nedeniyle sürekli olarak güncellenmesi gereken bir stratejik döngü niteliği taşır. Bu nedenle markalar, pazar dinamiklerini, tüketici eğilimlerini ve rekabet koşullarını takip ederek konumlandırma stratejilerini yeniden gözden geçirmek zorundadır. Markanın bu süreci doğru yönetebilmesi, hem marka sadakatini güçlendirmekte hem de tüketicinin zihninde kalıcı ve tutarlı bir yer edinmesini sağlamaktadır.

Marka konumlandırma, yalnızca bir isim ya da logo seçimi değil; hem tüketici algısını şekillendiren hem de üretici/işletmenin stratejik yönelimlerini belirleyen bütünsel bir pazarlama sürecidir. Bu süreç, doğru uygulandığında tüketicinin karar süreçlerinden üreticinin rekabet gücüne kadar geniş bir etki alanı yaratır.

2.1. Tüketici Açısından Önemi

İlk olarak, markalar tüketiciler için “bilgi filtreleyici” işlevi görür; benzer birçok ürün arasından seçerken kolaylık sağlar. Çünkü markalar, ürünün kaynağı, kalitesi, güvenilirliği ve tüketiciyle kurduğu ilişki hakkında zihinde önceden yapılandırılmış beklentiler oluşturur (Vuran & Afşar, 2016).

Benzer şekilde, konumlandırma çalışmaları sayesinde markalar; tüketicilerin algılama, tutum ve satın alma kararlarında daha az belirsizlik, daha düşük algılanan risk ile yer eder. Özellikle ürün ya da hizmetin teknik özellikleri tüketiciye kolayca anlaşılamıyorsa, marka bir güvence/teminat simgesi hâline gelir (İçöz, 2001 akt.).

Ayrıca, güçlü bir marka konumlandırması, tüketicinin karar verme maliyetini ve belirsizlik algısını düşürür. Tüketici, zihninde net bir konuma sahip markalara yöneldiğinde, alternatifleri analiz etmek ya da yeniden değerlendirmek zorunda kalmaz; satın alma süreci daha hızlı ve güvenli gerçekleşir (Gülmez & Boyraz, 2022).

Dahası, uygun bir konumlandırmayla marka — yalnızca işlevsel fayda değil — simgesel, duygusal ve kimliksel değerler de sunabilir. Böylece tüketici, ürün ile birlikte kendini ifade edebilir, aidiyet hissi yaşayabilir; bu da sadakati ve marka-bağlılığı artırır. Literatürde, tüketici

ile marka değerlerinin uyumunun (value congruity) marka bağlılığı ve olumlu tavsiye davranışı (word of mouth) üzerinde güçlü etkisi olduğu gösterilmiştir.

2.2. Üretici / İşletici Açısından Önemi

Üreticiler için marka konumlandırma stratejisi, rekabetçi pazarlarda ayakta kalmanın en önemli araçlarından biridir. İlk olarak konumlandırma, markanın kimliğini, değer önerisini ve hedef pazar segmentini netleştirir. Böylece firmanın pazarlama karması — fiyatlama, dağıtım, iletişim, ürün özellikleri vb. — bu stratejik çerçeveye göre oluşturulur; uyumlu ve tutarlı bir marka deneyimi sağlanır (Uztuğ, 2003 akt.; Vuran & Afşar, 2016).

Doğru konumlandırılmış markalar, rakiplerinden farklılaşmanın ötesinde, tüketicilerin zihninde “benzersizlik, güvenilirlik ve tercih edilebilirlik” algısı yaratır; bu da fiyat hassasiyetini azaltabilir, kârlılığı artırabilir ve uzun vadede marka değeri ile maddi olmayan varlıkların (goodwill, sadakat, itibari prestij vb.) oluşmasına zemin hazırlar (İçöz, 2001 akt. Dowling, 2004 akt).

Ayrıca konumlandırma, üreticinin pazardaki boşlukları görmesine, rekabet analizi yapmasına ve stratejik fırsat alanlarını belirlemesine yardım eder. Örneğin, algılama haritaları ve tüketici algısı analizi sayesinde firma, henüz yeterince doldurulmamış “konum boşluklarını” tespit edebilir; bu, hem mevcut ürün portföyünü güçlendirme hem de yeni ürün ya da alt marka geliştirme için yol gösterir.

Son olarak, güçlü bir konumlandırma, markanın uzun dönemde sürdürülebilirliğini sağlar. Marka kimliği ve değeri net biçimde inşa edilmiş firmalar, yalnızca kısa dönem satışlara odaklanmak yerine; marka sadakati, tüketici bağlılığı ve devamlı tüketici ilişkisi üzerinden değer üretir. Bu da firma için rekabet üstünlüğü, pazar payı ve finansal istikrar anlamına gelir (Vuran & Afşar, 2016).

Özetle, marka konumlandırma; tüketici açısından karar verme sürecini sadeleştirir, güven ve aidiyet hissi oluşturur, risk algısını düşürür ve sadakati destekler. Üretici açısından ise rekabet avantajı yaratır, stratejik yönelimleri netleştirir, pazardaki fırsatları görebilme imkânı sağlar ve uzun vadeli marka değeri üretimini mümkün kılar. Dolayısıyla konumlandırma, modern pazarlama anlayışında hem tüketici hem üretici için vazgeçilmez bir stratejik araçtır.

3. Marka Konumlandırmada Hikâyeleştirme

Hikâyeleştirme, modern pazarlama iletişimi alanında markaların tüketicilerle duygusal bir bağ kurmasını sağlayan önemli bir konumlandırma stratejisidir. Geleneksel konumlandırma, markanın rasyonel faydalarına odaklanırken; hikâyeleştirme, markayı anlam, duygu, deneyim ve kültürel bağlam üzerinden konumlandırır. Türkçe literatürde hikâye anlatımı, markaların “tüketici zihninde yer edinmesini kolaylaştıran, marka kimliğiyle uyumlu anlam dünyaları oluşturma süreci” olarak tanımlanmaktadır (Yeygel, 2019, s. 44). Bu yönüyle hikâyeleştirme, marka konumlandırmaya yalnızca iletişimsel bir değer katmakla kalmaz; aynı zamanda markanın konumunu duygusal bir çerçeve içerisinde pekiştirir.

3.1. Hikâyelerin Tüketici Zihninde Konumlandırmaya Etkisi

Tüketicilerin markaları değerlendirme biçimleri, çoğunlukla hikâye temelli süreçlerle şekillenmektedir. Hikâyeler; duyguları harekete geçiren, marka ile tüketici arasındaki mesafeyi azaltan ve soyut kavramları somutlaştıran güçlü iletişim araçlarıdır. Çokluk ve Ökmen'e (2020, s. 1118–1119) göre hikâye anlatımı, bireylerin dünyayı anlamlandırma ve deneyimlerini aktarma biçimlerinin temel unsurlarından biridir. Bu nedenle bir markanın kendisini hikâyeler aracılığıyla ifade etmesi, tüketicinin markayı yalnızca bir ürün olarak değil, bir “anlam birimi” olarak algılamasını sağlar.

Türk tüketicisinin markalara yönelik duygusal ve kültürel beklentilerinin arttığı günümüzde, hikâye temelli konumlandırma stratejileri markanın zihinsel temsilini güçlendirmektedir. Sekmen (2015, s. 3), hikâyelerin kuşaktan kuşağa aktarılan deneyimsel bir anlatım biçimi olduğunu belirterek markaların hikâye temelli iletişim kurmasının marka-tüketici bağına derinleştirdiğini ifade eder.

3.2. Hikâyeleştirmenin Rekabet Üstünlüğü Sağlayan Rolü

Türkiye'deki pazarlama literatüründe hikâyeleştirme, markaların rakiplerinden farklılaşmasında kritik bir strateji olarak görülmektedir. Sütçü (2013, s. 76–92), hikâye anlatımının markaya “bilgelik, deneyim ve kuşaklar arası aktarım” gibi özellikler kazandırdığını, bunun da markaları pazarda daha güçlü ve güvenilir kıldığını ifade eder. Bu bağlamda hikâyeleştirme, rekabetin yoğun olduğu kategorilerde markanın konumunu benzersiz hâle getiren bir avantaj sağlar.

Markalar, hikâyeler aracılığıyla yalnızca ürün özelliklerini değil; markanın değerlerini, kültürel kimliğini ve toplumsal rolünü de aktarabilir. Bu durum, markanın konumunu “işlevsel” olmaktan çıkarıp “duygusal ve kültürel” bir seviyeye taşımaktadır. Hikâyeler, markayı rakiplerinden ayıran bir sembolik konum yaratır ve tüketicinin tercih nedenlerini güçlendirir.

3.3. Hikâye Tabanlı Konumlandırmanın Marka Sadakati ve Deneyime Etkisi

Hikâye temelli konumlandırma, tüketicinin marka ile kurduğu ilişkiyi yalnızca bilişsel değil, duygusal düzeyde de güçlendirir. Akbayır (2016, s. 68), hikâyelerin insani deneyimi yeniden üretme ve tüketicinin markayla kişisel bağ kurmasını sağlama konusunda etkili olduğunu vurgular. Bu bağ kurma süreci, marka sadakatini arttırmakta ve tüketici-marka ilişkisini kalıcı hâle getirmektedir.

Ayrıca hikâyeler, tüketici deneyiminin merkezinde yer alan “anlam yaratma” sürecini destekler. Tüketiciler, hikâyesine inandıkları markaları daha güvenilir bulmakta ve bu markaları satın alma konusunda daha istekli davranmaktadır. Böylece hikâyeleştirme, konumlandırmanın uzun vadeli marka değerine katkıda bulunan bir stratejik unsur hâline gelir.

Orkid Reklamlarında Konumlandırma :

4.“KIZ GİBİ” (Like a girl) Kampanyası

Türkiye’de hijyenik ped pazarının önde gelen markalarından Orkid’in “Kız Gibi” kampanyası, toplumsal cinsiyet söylemlerinin reklam iletişiminde nasıl dönüştürülebildiğini göstermesi bakımından çarpıcı bir örnek oluşturur. Kampanya, küresel Always “Like A Girl” hareketinin Türkiye uyarlaması olarak 2015’te yayınlanmış, yerel kültürel kodlarla yeniden yorumlanmış ve kamuoyunda geniş yankı uyandırmıştır (MediaCat, 2015). Bu bağlamda kampanya, kadın temsilleri, hikâyeleştirme, marka konumlandırma ve toplumsal cinsiyet politikaları arasındaki kesişimlerde değerlendirildiğinde kapsamlı bir akademik analiz fırsatı sunar.

4.1.Markanın Konumlandırılması ve Stratejik Bağlam

Orkid, Türkiye pazarında uzun yıllardır “güven”, “koruma”, “rahatlık” ve “kadının yanında olma” gibi duygusal ve işlevsel bileşenleri aynı anda kullanarak konumlanan bir markadır. Kadın tüketicilerin hijyenik ped tercihlerinde duygusal güvence unsurunun belirleyici olduğunu ortaya koyan araştırmalar, markanın bu yönelimini destekler niteliktedir (Kara & Şimşek, 2019). Dolayısıyla Orkid’in “Kız Gibi” kampanyası, yalnızca bir reklam içeriği değil, markanın uzun süreli sembolik konumunu pekiştiren stratejik bir hamle olarak da okunabilir. Markanın konumlandırma yaklaşımı, tüketicinin kendini ifade etme biçimiyle uyumlu bir “kadının güçlenmesi” söylemi üzerine kuruludur. Bu söylem, hikâyeleştirme unsurlarıyla birleştiğinde tüketicinin marka ile kurduğu ilişkide kimlikli bir bağ yaratmaktadır (Gürsoy, 2018).

4.2. Hikâye Yapısı, Çıkış Noktası ve Kültürel İçgörü

Kampanyanın temelinde “kız gibi yapmak” ifadesinin toplumdaki küçümseyici kullanımının tersine çevrilmesi fikri yer alır. Reklamın anlatısı, feminist iletişim araştırmalarında sıkça görülen “yeniden çerçeveleme” stratejisini kullanarak, aşağılayıcı bir tabiri pozitif bir yetkinlik göstergesine dönüştürür (Aydın, 2020).

Türkiye uyarlaması bu dönüşümü, yerel müzik kullanımı ve Nil Karaibrahimgil’in sesiyle pekiştirerek kültürel yakınlık yaratmıştır (MediaCat, 2015).

Yetişkinlerin “kız gibi koşmak” veya “kız gibi vurmak” gibi davranışları abartılı ve beceriksiz biçimde canlandırması ile genç kızların aynı eylemleri özgüvenle ve doğal biçimde yapması arasındaki kurulan kontrast, kampanyanın dramatik gerilimini oluşturur. Bu yapı, feminist eleştiride sıklıkla karşılaşılan “çocukların içsel güçlülüğü vs. yetişkinliğin toplumsal koşullanması” temasına işaret eder (Uğur, 2016).

4.3.Duygusal Kodlar

Reklamın görsel dili, feminenliğin güç ve özgüvenle ilişkilendirildiği modern bir temsil sunar. Yakın çekim yüz ifadeleri, dayanışma sahneleri ve duygusal müzik kullanımı, feminenliği

zayıflıkla değil, duygusal esneklik ve dayanıklılıkla tanımlayan post-feminist bir estetik yaratır (Koca, 2017). Bununla birlikte, literatürde bazı eleştiriler kampanyanın ticarileşmiş feminenlik üretimine de alan açtığını vurgular; yani güçlenme söylemi sunarken aynı anda estetik olarak fazla “paketlenmiş” bir kadın imgesi de üretmiştir (Çınar, 2021). Bu ikili yapı, kampanyanın hem güçlendirici hem de eleştiriye açık olmasını sağlar.

Orkid’in #KızGibi kampanyasında kullanılan duygusal kodlar, feminenliği kırılabilirlik ya da pasiflik üzerinden değil; **özgüven, dayanıklılık ve içsel güç** ekseninde yeniden tanımlayan çağdaş bir anlatı kurmaktadır. Reklamın görsel ve işitsel dili, izleyicinin yalnızca rasyonel değil, duygusal düzeyde de özdeşlik kurmasını hedeflemektedir.

Kampanyada yer alan kız çocukları ve kadın figürleri, çoğunlukla **eylem hâlinde**, odaklanmış ve kararlı yüz ifadeleriyle temsil edilmektedir. Bu temsil biçimi, duyguların bastırıldığı bir güç anlatısı yerine; duygularla birlikte var olan, esnek ve sürdürülebilir bir güç anlayışını görünür kılmaktadır. Türkiye’de reklam ve toplumsal cinsiyet temsillerini inceleyen Koca’ya (2017) göre, bu tür anlatılar post-feminist estetik içinde feminenliği “duygusal ama güçlü” bir konumda yeniden üretmektedir.

Kampanyanın en dikkat çekici duygusal kodlarından biri, **mikro hikâyeleştirme** tekniğinin kullanılmasıdır. Reklamda tek bir dramatik olay örgüsü yerine; farklı yaş ve bağlamlardan kesitler aracılığıyla izleyiciye şu mesaj aktarılmaktadır:

Kız gibi olmak bir an değil, bir yolculuktur.

Bu anlatı biçimi, özellikle Orkid & Nil işbirliği ile sunulan müzik temalı görselde daha belirgin hâle gelmektedir. Sırtı kameraya dönük bir kız çocuğunun müzik aletleriyle çevrili bir mekânda konumlandırılması, henüz başlamamış ama potansiyel barındıran bir hikâyeyi ima etmektedir. Bu durum, izleyicide tamamlanmamış bir anlatıya tanıklık etme hissi yaratarak duygusal katılımı artırmaktadır (Yıldırım, 2020).

5. Amaç ve Yöntem

Bu çalışmanın temel amacı, hikâyeleştirmenin marka konumlandırma sürecindeki stratejik rolünü ortaya koymak ve markaların hikâye temelli iletişim uygulamalarının tüketici algısı üzerindeki etkilerini incelemektir. Bu doğrultuda çalışma, modern pazarlama ortamında hikâyeleştirmenin duygusal bağ kurma, marka kimliğini güçlendirme ve rekabet avantajı sağlama süreçlerine nasıl katkıda bulunduğunu teorik ve uygulamalı düzeyde değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca Orkid markasının "#KızGibi" reklam kampanyası örneği üzerinden yapılan inceleme ile hikâye temelli konumlandırmanın pratikte nasıl işlediğine ilişkin açıklayıcı bir çerçeve sunulmaktadır.

Araştırmada nitel araştırma desenlerinden biri olan betimsel analiz yöntemi benimsenmiştir. Betimsel analiz, elde edilen verilerin daha önceden belirlenmiş temalar aracılığıyla sistematik biçimde incelenmesini, açıklanmasını ve okuyucu için anlamlı bir yapıda yorumlanmasını

sağlayan bir yaklaşımdır (Yıldırım & Şimşek, 2016). Bu yöntem kapsamında araştırmacı, topladığı verileri doğrudan aktarırken aynı zamanda bu verilerin altında yatan anlamları literatürdeki kuramsal bilgilerle harmanlayarak bir sentez oluşturur. Nitel araştırmaların doğası gereği bu süreç, verilerin derinlemesine betimlenmesi ve tematik bir çerçeveye oturtulması esasına dayanır (Creswell, 2013). Bu yaklaşım doğrultusunda öncelikle marka konumlandırma, hikâyeleştirme ve toplumsal cinsiyet temsilleri ile ilgili güncel kuramsal literatür taranmış; ardından elde edilen bu teorik zemin rehberliğinde Orkid markasının reklam anlatısı belirli kategoriler altında çözümlenmiştir.

Betimsel analizin uygulanma sürecinde, verilerin işlenmesi aşamasında "tematik kodlama" tekniğinden yararlanılmış ve kampanya içerikleri; duygusal çekicilik, arketip kullanımı ve toplumsal değişim mesajları gibi ana temalar çerçevesinde sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma, verilerin karmaşıklıktan arındırılarak okuyucunun konuyu daha net bir perspektiften kavramasına olanak tanır (Altunışık, Özdemir & Tutar, 2019). Orkid örneğindeki görsel ve metinsel iletiler, sadece reklam metni olarak değil, toplumsal bir değer yeniden inşası süreci olarak ele alınmış ve bu süreçteki her bir unsur, betimsel analizin öngördüğü sistematik yapı içerisinde yorumlanmıştır. Böylece, teorik düzeyde ifade edilen hikâyeleştirme kavramının, bir markanın pazar konumunu güçlendirmedeki pratik etkisi bilimsel bir temele oturtulmuştur.

5.1.Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu çalışma, çağdaş pazarlama ekosisteminde hikâyeleştirme (storytelling) stratejisinin marka konumlandırma süreçlerindeki stratejik rolünü, markaların duygusal bağ kurma ve sürdürülebilir rekabet avantajı elde etme kapasiteleri üzerinden çok yönlü olarak ele almaktadır. Araştırmanın kapsamı, hikâyeleştirmenin teorik çerçevesi, tüketici psikolojisi üzerindeki etkileri ve bu stratejinin marka sadakatine dönüşme süreçleri ile sınırlandırılmıştır. Uygulama aşamasında ise çalışma, küresel ölçekte toplumsal bir dönüşüm yaratan ve hikâye temelli konumlandırmanın en ikonik örneklerinden biri kabul edilen Orkid markasının "#KızGibi" (#LikeAGirl) kampanyası ile sınırlandırılmıştır.

Araştırmanın tek bir marka ve kampanya üzerinden sınırlandırılması, metodolojik bir tercih olarak "örnek olay incelemesi" (case study) yaklaşımının derinlemesine analiz imkanından kaynaklanmaktadır. Çok sayıda markanın yüzeysel olarak taranması yerine, tek bir markanın seçilmesi; stratejinin tüm aşamalarının, hedef kitle üzerindeki mikro etkilerinin ve arketipsel dönüşüm süreçlerinin daha titiz ve ayrıntılı bir biçimde irdelenmesine olanak tanımaktadır. Bu sınırlılık, analizin odağını netleştirerek, hikâyeleştirmenin yalnızca kuramsal bir anlatı değil, somut bir pazar gücü olarak nasıl yapılandırıldığını detaylıca ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Ayrıca bu çalışma, reklam içeriklerinin metinsel ve görsel analizini kapsamakta olup; tüketicilerin satın alma davranışlarına yönelik nicel bir veri toplama sürecini veya farklı sektörlerdeki markaların karşılaştırmalı analizini içermemektedir. Elde edilen bulgular, seçilen markanın özelindeki nitel verilerle sınırlı olmakla birlikte, benzer sosyokültürel dinamiklere sahip diğer marka stratejileri için de açıklayıcı bir model teşkil etme potansiyeli taşımaktadır.

6.Bulgular Ve Tartışma

Tüketici perspektifinden bakıldığında, hijyenik ped kategorisinde ürünün mahrem kullanım alanı nedeniyle algılanan riskin yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, tüketicinin yalnızca işlevsel fayda değil, aynı zamanda güven, destek ve kimliksel uyum aradığı bir pazar yapısı oluşturur. Kampanyanın sunduğu güçlenme ve özsaygı mesajı, özellikle ergenlik dönemindeki genç kızlarda olumlu duygusal etki yaratarak markayla kurulan psikolojik bağı güçlendirmiştir. Kendini markayla özdeşleştirme eğilimi literatürde yeniden satın alma, sadakat ve tavsiye davranışlarıyla yakından ilişkilendirildiğinden (Gürsoy, 2018), kampanyanın genç tüketiciler üzerindeki bu etkisi markanın konumlandırma başarısını destekleyen önemli bir bulgu olarak değerlendirilebilir.

Üretici açısından elde edilen bulgular, kampanyanın yalnızca ticari bir reklam olmanın ötesine geçerek kurumsal bir duruşa dönüştüğünü göstermektedir. Marka, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda açık bir pozisyon alarak itibar sermayesini güçlendirmekte; bu da modern tüketim kültüründe kurumsal kimliğin önemli bir parçası hâline gelmektedir (Sönmez, 2020). Yoğun rekabetin yaşandığı hijyenik ped pazarında kampanyanın sembolik farklılaşma sağlaması, markanın hem sosyal hem ticari düzeyde avantaj elde ettiğini göstermektedir. Ayrıca sosyal medya üzerinden yaratılan yüksek etkileşim, kullanıcı katılımı ve kampanyaya yönelik olumlu geri bildirimler, markanın iletişim verimliliğini artırmış; böylece kampanya yalnızca markanın değerlerini görünür kılmakla kalmamış, aynı zamanda hedef kitleyle iki yönlü bir ilişki kurulmasına da olanak tanımıştır (MediaCat, 2015, 20:01).

Görsel-1. #KızGibi Yap, En İyisini Yap! Kampanya Afişi.

Şekil 1’de, farklı fiziksel özelliklere sahip genç kadınların bir arada, neşeli ve özgüvenli bir duruş sergilediği görülmektedir. Görselin merkezinde ünlü sanatçı Nil Karaibrahimgil’in yer alması, tanıklık (testimonial) stratejisinin bir parçasıdır. Arka planda markanın kurumsal rengi olan lacivert ve mor tonları hakimdir. Mor, tarihsel olarak kadın hareketleri ve feminizmle ilişkilendirilen bir renk olmasının yanı sıra, "premium" ve "asil" gibi bir algı yaratmaktadır.

"En iyisini yap" ifadesi, "kız gibi yapmanın" yetersizlik ifade ettiği yönündeki toplumsal ön yargıyı doğrudan hedef alarak onu bir mükemmeliyet ölçütüne dönüştürmektedir.

Genç kadın figürlerin kollarını yukarı doğru kaldırması ve yumruk sıkma gibi gösterilen jestler, zafer ve direnç göstergeleridir.

Görsel-2. Sen olağanüstüsün. Sen durdurulamazsın. Ve sen #KızGibi yaparsın.
Kampanya afişi

Şekil 2’de kullanılan görselde baskın olarak mavi tonlarının tercih edildiği görülmektedir. Geleneksel toplumsal cinsiyet kodlamasında mavi, çoğunlukla erkeklik, güç ve otoriteyle ilişkilendirilirken; Orkid bu rengi bilinçli bir biçimde yeniden bağlamlandırmaktadır. Bu bağlamda mavi renk, kampanya özelinde güçlü, kararlı ve aktif kadın imgesini temsil etmektedir.

Arka planda kullanılan sade ve düz mavi zemin, dikkat dağıtıcı unsurları minimize ederek izleyicinin odağını doğrudan kadın figürlerine yöneltmektedir. Bu durum, Barthes'ın (1977) tanımladığı biçimiyle düzanlamın (denotation) ön plana çıkarılmasına hizmet etmektedir.

Görsel-3. Orkid & Nil sunar #KızGibi Reklam Film Kapağı

Şekil-3'e göre "Orkid & Nil" ifadesi yumuşak ve akıcı bir tipografiyle sunulmuştur. Bu tercih, markaların sert bir otorite değil, destekleyici bir rol üstlendiğini ima etmektedir. Metnin merkeze yakın konumlandırılması, izleyicinin ilk olarak işbirliği ve kampanya mesajını algılamasını sağlamaktadır.

Görselde baskın olarak mavi, mor ve gri tonları tercih edilmiştir. Bu renkler, sakinlik, odaklanma ve ciddiyet çağrışımları yaratmaktadır. Önceki görsellerdeki güçlü ve dinamik kadın imgesine kıyasla burada daha içsel, düşünsel ve üretim odaklı bir temsil sunulmaktadır.

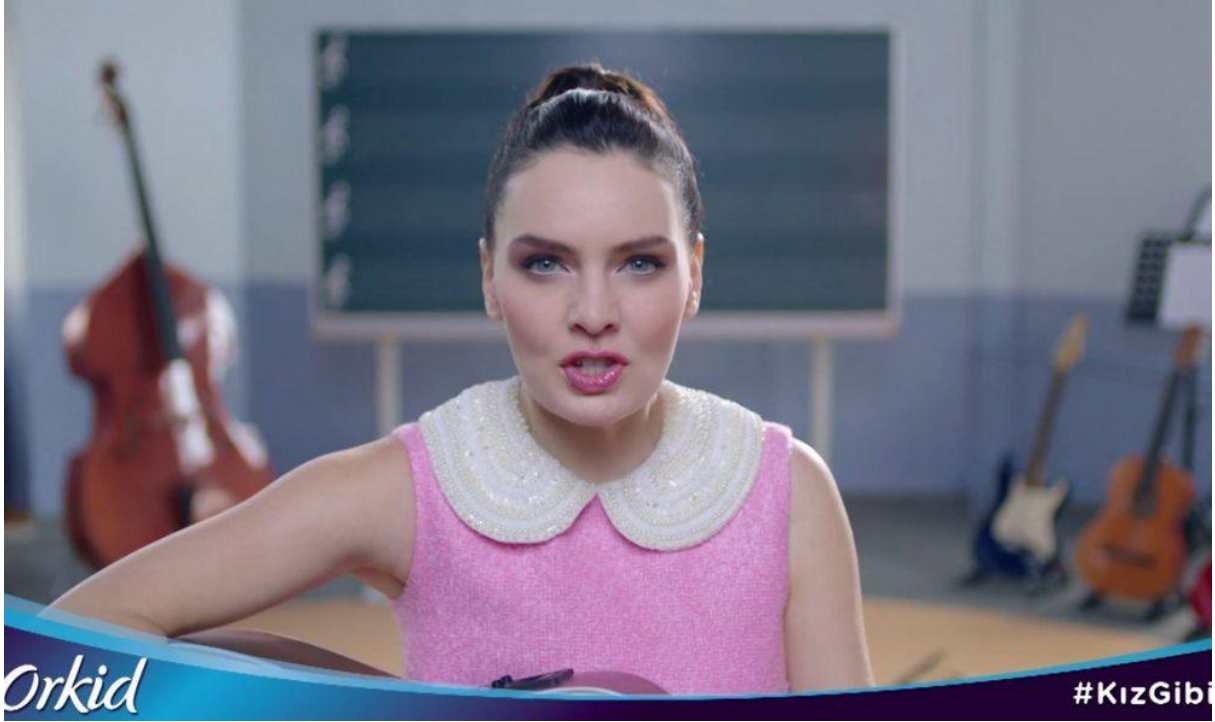
Alt bantta kullanılan Orkid'in kurumsal renkleri, markanın görünürlüğünü sağlarken anlatının önüne geçmemektedir.

Görsel-4. #KızGibi Denemeye Devam Et! Kampanya Afişi

Şekil 4'te yer alan görselde, okul üniforması giymiş, kollarını göğsünde kavuşturmuş ve elinde defter/kitap tutan genç bir kız çocuğu merkezdedir. Arka planda flulaştırılmış bir sınıf ortamı görülmektedir. Sol tarafta "#KIZGİBİ DENEMEYE DEVAM ET" sloganı ve "1 Paket = 1 Destek" ibaresiyle birlikte TEGV (Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı) logosu yer almaktadır.

Göstergebilimsel olarak duruş ve beden diline bakıldığında çocuğun kollarını kavuşturması ve doğrudan kameraya bakması, geleneksel "çekingen genç kız" imgesine karşıt bir özgüven ve kararlılık göstergesidir. Kampanyadaki TEGV logosu, ticari bir ürünü sosyal bir sorumluluk projesine dönüştürerek, tüketiciye "satın alma" eylemi üzerinden bir "yardım etme" misyonu da yükler.

Görsel-5. Kız Gibi Yaptım Naptıysam - Nil Karaibrahimgil Orkid Şarkısı Reklamı
(2014- 00.10. sn.)

Şekil-5’te yer alan reklamda Nil Karaibrahimgil’in seçilmesi stratejik bir tercihtir Şarkıcı Nil, Türkiye’de "özgür kız" imajıyla tanınan, yaratıcı, enerjik ve kendi ayakları üzerinde duran bir kadın figürüdür.

Nil’in kampanya için bestelediği şarkı, mesajın akılda kalıcılığını artırmıştır. Müzik, özellikle genç hedef kitleye ulaşmada ve duyguları harekete geçirmede en güçlü araçlardan biridir. Fotoğrafta da görüldüğü üzere, pembe kıyafeti ve inci yakasıyla "feminen" kodları korurken, arkasındaki müzik aletleri ve kararlı bakışıyla bu dişiliğin bir "güç" olduğunu simgeler.

7.Sonuç

Orkid’in “Kız Gibi” kampanyası, çağdaş pazarlama iletişiminde hikâyeleştirme stratejisinin marka konumlandırma üzerindeki etkisini açık biçimde ortaya koyan, örnek niteliğinde bir uygulamadır. Kampanya, yalnızca hijyenik ped kategorisinde konumlanan bir markanın reklamı olmaktan çıkmış; toplumsal düzeyde güçlü bir farkındalık yaratarak markanın değer temelli duruşunu görünür kılmıştır. Özellikle “kız gibi yapmak” ifadesinin olumsuz çağrışımını tersine çeviren yaratıcı anlatı yapısı, tüketici zihninde güçlü bir duygusal karşılık bulmuş ve kampanyanın geniş kitlelere hızla yayılmasını sağlamıştır. Böylece Orkid, hem ürün kategorisinin iletişim sınırlarını aşmış hem de toplumsal cinsiyet söylemine olumlu katkı sunan bir marka olarak farklılaşmıştır.

Araştırma bulguları, kampanyanın tüketici tarafında yüksek düzeyde bir duygusal rezonans oluşturduğunu göstermektedir. Hijyenik ped kategorisinde mahremiyet ve güven duygusu

belirleyici bir faktörken, kampanya genç kızların özsaygısını ve benlik algısını destekleyen mesajları aracılığıyla markayla tüketici arasında güçlü bir duygusal bağ kurmuştur. Özellikle ergenlik dönemindeki genç tüketicilerin kendilerini yeterli, güçlü ve değerli hissetmelerini sağlayan bu hikâyeleştirme biçimi, markanın yalnızca bir ürün sağlayıcı değil, genç kadınların gelişim sürecine eşlik eden destekleyici bir figür olarak algılanmasını mümkün kılmıştır. Bu durum, marka sadakatinin güçlenmesine, tekrar satın alma eğiliminin artmasına ve markanın pozitif bir sosyal kimlik ile özdeşleşmesine doğrudan katkı sunmuştur.

Üretici açısından kampanya, stratejik marka yönetimi bağlamında önemli kazanımlar sağlamıştır. Orkid, bu kampanya ile hem marka imajını güçlendirmiş hem de kurumsal sorumluluk alanında örnek bir uygulama ortaya koymuştur. Markanın toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen açık bir iletişim dili benimsemesi, onu Türkiye pazarında yalnızca fonksiyonel fayda sunan bir marka olmaktan çıkarıp değer odaklı bir konuma taşımıştır. Kampanyanın dijital kanallarda yarattığı yüksek etkileşim, kullanıcıların içerikle spontan biçimde bağ kurduğunu ve mesajın geniş ölçekte benimsendiğini göstermektedir. Kullanıcıların kampanya sloganını sahiplenmesi, sosyal medyada içerik üretmesi ve mesajı yayması, Orkid'in marka iletişimindeki başarısının en somut göstergelerinden biridir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, “Kız Gibi” kampanyası Orkid'in marka kimliğini güçlendiren, tüketiciyle duygusal bağ kurmayı başaran ve toplumsal bir meseleyi yaratıcı bir iletişim formatı içinde yeniden çerçeveleyen üstün nitelikli bir pazarlama başarısıdır. Kampanya, hikâyeleştirmenin marka konumlandırmadaki etkisini yalnızca teorik düzeyde değil, pratik uygulama açısından da örnekleyen güçlü bir vaka sunmaktadır. Orkid'in toplumsal fayda üreten, güçlendirici ve değer temelli bir iletişim geliştirmesi, markayı hem sektörel rekabette hem de kamuoyu nezdinde ayrıcalıklı bir konuma taşımıştır. Bu başarı, hikâye temelli iletişimin modern marka yönetiminde neden kritik bir rol oynadığını açık biçimde ortaya koymakta ve gelecekte geliştirilecek kampanyalar için önemli bir referans noktası oluşturmaktadır

KAYNAÇA

Ak, M. (2020). *Marka ve yönetim stratejileri: Hikayeleştirmenin gücü*. İstanbul: Abaküs Kitap.

Akbayır, Z. (2016). *Hikâye anlatıcılığı ve kültürel aktarım*. Ankara Üniversitesi Yayınları.

Altunışık, R., Özdemir, S., & Tutar, H. (2019). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: SPSS uygulamalı* (10. b.). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Aydın, E. (2020). Reklamlarda toplumsal cinsiyet temsilleri: Feminist bir çözümleme. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 34(2), 45–68.

<https://doi.org/10.31123/akil.2020.34.2.45>

Beyaz, R. (2020). Marka konumlandırma ve algılama haritaları: Televizyon kanalları üzerine bir uygulama. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 242–259.

Branding Türkiye. (2024). Marka Nedir? Marka Kavramının Tanımı ve Kapsamı. <https://www.brandingturkiye.com/marka-nedir-marka-kavraminin-tanimi-ve-kapsami/>

Creswell, J. W. (2013). *Araştırma deseni: Nicel, nitel ve karma yöntem yaklaşımları* (S. B. Demir, Çev. Ed.). Ankara: Eğiten Kitap.

Çalışkan, M. O. (2024). *Reklamda transmedya hikaye anlatıcılığı: “Yumoş Çok İyi Çıktı” örneği* (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi).

Çınar, M. (2021). Post-feminizm bağlamında kadın temsilleri ve reklamlarda güçlenme söylemi. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 7(14), 112–133.*
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sadbd/issue/67207/1049296>

Çokluk, Ö., & Ökmen, M. (2020). Hikâye anlatıcılığının iletişim süreçlerindeki rolü. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(71), 1118–1125.

Dowling, G. R. (2004). “Positioning and Branding,” In *The Art and Science of Marketing, Marketing for Marketing Managers*, 207–240. Oxford Academic. [OUP Academic](https://www.oup.com/academic/)

Fog, K., Budtz, C., & Yakaboylu, B. (2005). *Storytelling: Branding in practice*. Copenhagen: Springer.

Gülmez, Y. S., & Boyraz, E. (2022). Marka konumlandırmada algılama haritalarının kullanımı: Teorik bir inceleme. *Artuklu Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 252–277.
[DergiPark](https://dergipark.org.tr/tr/pub/artuklu/issue/67207/1049296)

Gümüş, N. (2017). Dijital pazarlamada hikayeleştirme stratejisinin marka farkındalığı ve sadakati üzerindeki etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 920-930.

Gürsoy, B. (2018). Reklamlarda hikâyeleştirme stratejileri ve marka konumlandırması ilişkisi. *Pazarlama ve İletişim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 56–78.*
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/pid/issue/37351/429889>

İçöz, S. (2001). Marka konumlandırma ve pazarlama stratejileri. Tez çalışması. (akt. *Marka konumlandırmada tüketici algısı*). [Nek](#)

İslamoğlu, A. H. (2021). *Pazarlama yönetimi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Kara, H., & Şimşek, S. (2019). Marka konumlandırmada duygusal faydaların rolü: Kadın tüketiciler üzerine bir araştırma. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(3), 125–148.*

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ausbd/issue/49707/637721>

Kapferer, J. N. (2012). *The new strategic brand management: Advanced insights and strategic thinking*. London: Kogan Page.

Keller, K. L. & Diğerleri (2003). Marka konumlandırma ve marka değeri üzerine değerlendirmeler. (akt. İçöz, 2001). [Nek](#)

Koca, D. (2017). Reklamlarda kadın bedeni, feminenlik ve toplumsal cinsiyet söylemi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 52, 87–110.*
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuifd/issue/32009/353030>

Koca, C. (2017). Post-feminist söylem bağlamında medya ve toplumsal cinsiyet temsilleri. *Moment Dergi*, 4(2), 1–18.

Kotler, P., & Armstrong, G. (2018). *Principles of marketing* (17th Global Edition). Pearson Education.

MediaCat. (2015). Orkid “Kız Gibi” kampanyası Türkiye lansmanı. <https://mediacat.com/orkid-kiz-gibi-kampanyasi/>

Odabaşı, Y., & Oyman, M. (2020). *Pazarlama iletişimi yönetimi*. Eskişehir: Mediacat Yayınları.

Salmon, C. (2017). *Storytelling: Anlatı makinesi* (B. Gürkan, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Sağlam, M. F. (2020, Ağustos 15). *Marka konumlandırma nedir? Nasıl yapılır? Niye önemlidir?* Branding Türkiye. <https://www.brandingturkiye.com/marka-konumlandirma-nedir-nasil-yapilir-niye-onemlidir/>

Sekmen, S. (2015). *Sözlü kültürden günümüze hikâye anlatımı*. İstanbul: Kültür Yayınları.

Solomon, M. R. (2019). *Consumer behavior: Buying, having, and being* (13th ed.). Pearson Education.

Sönmez, B. (2020). Toplumsal cinsiyet eşitliği ve reklamlarda kadın temsili üzerine bir değerlendirme. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 33, 77–98.*
<https://iletisimdergisi.gsu.edu.tr/tr/pub/issue/57260/773920>

Sülün, S. (2023). Storytelling (Hikayeleştirme) Nedir? LinkedIn.
<https://www.linkedin.com/pulse/storytelling-hikayele%C5%9Firme-nedir-sinan-s%C3%BCI%C3%BCn/>

Sütcü, G. (2013). Hikâye anlatıcılığı ve toplumsal bellek. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 76–92.
Tekinalp, Ü. (2021). *Fikri mülkiyet hukuku*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Tosun, N. B. (2014). *Marka yönetimi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Tosun, N. B. (2022). *Reklam ve marka yönetimi: Stratejik bir yaklaşım*. İstanbul: Der Yayınları.

Uğur, Z. (2016). Reklamlarda çocuk imgesi ve toplumsal cinsiyet: “Kız Gibi (Like A Girl)” kampanyası üzerine bir inceleme. *Selçuk İletişim*, 9(4), 23–40.*
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/josc/issue/28953/309811>

Uztuar, K. (2022). *Marka yönetimi ve stratejileri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Vuran, İ. & Afşar, H. (2016). Marka, tüketici ve üretici açısından marka kimliği, algısı ve değeri. *Marka Kimliği, Marka Kişiliği, Marka İmajı ve Marka Konumlandırma*. [DergiPark](#)

Yeygel, S. (2019). Marka iletişiminde hikâye anlatımı: Kuramsal bir inceleme. *Selçuk İletişim*, 12(3), 43–59.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, A. (2020). Reklamda hikâyeleştirme ve duygusal bağ kurma stratejileri. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 33, 89–105.

Yükselen, C. (2023). *Pazarlama: İlkeler, yönetim, örnekler*. Ankara: Detay Yayıncılık.

ABJECTION AND FEMALE REVENGE IN STEPHEN KING'S *CARRIE*

HATİCE RANA YILDIZ

Ege Üniversitesi, hrana.yildiz@gmail.com - 0009-0006-3351-8633

ABSTRACT

This article studies the relationship between women's rage and revenge and abjection in Stephen King's novel *Carrie* primarily through Julia Kristeva's *Powers of Horror: An Essay on Abjection* (1982) and Barbara Creed's *The Monstrous-Feminine* (1993) to deepen the analysis on abjection and the female body. As Kristeva argues, the semiotic and symbolic orders refer to the distinction between maternal and paternal laws, differentiating between proper and improper states while language sets demarcation lines for abominations throughout infancy. This study argues that there is a relationship between abjection and the female body and rage while focusing on the ways that led to Carrie's self-actualization by putting together the connection between abjection, disgust and the female body. The purpose of this paper is to explore the connection between female malady and abjection. *Carrie* deals with a girl who suffers from having a fanatic Christian mother who keeps her from the outer world and shames her for being sinful, even when she has her period. Living in a bell jar and having no clue of what her body is capable of as a girl who has just entered womanhood and being mocked by her peers constantly, Carrie discovers her telekinetic powers after having her period, which are triggered by the moments of her being ridiculed, eventually resulting in her revenge on everyone, including her mother. This study analyzes the abjection in *Carrie* by demonstrating the destructive aspect of abject female revenge.

Keywords: Abjection, female body, revenge

1. INTRODUCTION

Since ancient times, many doctrines and texts have taught us to see women in pieces. Instead of evaluating women as whole and complete individuals, they construct laws based on isolated female parts. In texts that conceptualize women as monsters, their devilish characteristics are heavily reduced to their wombs due to the menstrual cycle. Because of sexual differences rooted in the reproductive system, women are depicted as monsters, uncanny, uncontrollable beings who threaten the system and are destructive to society. Thus, we are taught that they should be punished, marginalized, and domesticated. Popular examples of these in ancient and modern texts include monstrous Medusa who turned those who looked at her into stone, deadly Sirens who shipwrecked sailors with their alluring voices, *Jane Eyre* where there was a secret mad woman kept in the attic, *The Handmaid's Tale* where women were reduced to their productive abilities and separated as fertile/barren and foundational textbook for witchcraft *The Malleus Maleficarum* and so on.

Kristeva's theories on abjection explain the deep connection between abominations and the female body. She addresses abjection fundamentally in three categories: food, corporeal wastes, and the female body and incest, all of which are interconnected. She claims that the distinction between the clean/unclean, which creates the abject, is formed due to sexual differences. The Law, namely the symbolic order, requires us to separate objects as clean/unclean based on their invasion of the system, rather than the filth, and to remove the unclean. Expanding this psychoanalytic view, Barbara Creed applies Kristeva's ideas to the horror genre in *The Monstrous-Feminine*. Creed argues that patriarchal text and horror films use these exact categories of abjection, especially menstrual blood and maternal flesh to construct the female body as a "monstrous feminine" that threatens the system.

In this sense, this essay aims to explain why horror, the monstrous, the abject, and expelled bodily fluids are inherently linked to the female body, drawing upon Julia Kristeva's theory of abjection and Barbara Creed's book *The Monstrous-Feminine*.

2.ABJECTION

2.1 Semiotic *Chōra* and Symbolic Order

The concept of abjection, although it has connotations with physical reflex of gagging or nausea, rather refers to the act of excluding and constructing the "Other". It's an obscure existence and it's a "frontier" (Kristeva 9). Abject functions as a threat to the boundaries of one's sense of meaning and social order. It stands at the border of both the beginning and end, life and death, and encroaches upon identity:

The abject is not an ob-ject facing me, which I name or imagine. Nor is it an ob-jest, an otherness ceaselessly fleeing in a systematic quest of desire. What is abject is not my correlative, which, providing me with someone or something else as support, would allow me to be more or less detached and autonomous. The abject has only one quality

of the object—that of being opposed to I. If the object, however, through its opposition, settles me within the fragile texture of a desire for meaning, which, as a matter of fact, makes me ceaselessly and infinitely homologous to it, what is abject, on the contrary, the jettisoned object, is radically excluded and draws me toward the place where meaning collapses (1-2)

To further explain abjection, Kristeva examines the semiotic and symbolic order, two distinct yet inseparable modalities that form “a constant dialectical process at work” (Roudiez 4). In *Revolution in Poetic Language*, while explaining the semiotic order, Kristeva reconfigures Plato’s concept of the *chōra* which is mentioned in *Timaeus*. Plato’s *chōra* is where cosmos has come into being and “it is the receptacle, and as it were the nurse, of all becoming” (Plato 171). Kristeva reinterprets and identifies it with specific characteristics that include mother-child relationships. She argues that the semiotic *chōra* is a pre-linguistic stage developed during the earliest bond between mother and child and unlike the rigid, stable structures imposed by the patriarchal Law, the semiotic *chōra* is a fluid, shifting place led by rhythm, bodily affect, sensory inputs, gestures, mimics, vocalizations, and murmurs. It plays a crucial role in the identity construction of the pre-subject infant:

Discrete quantities of energy move through the body of the subject who is not yet constituted as such and, in the course of his development, they are arranged according to the various constraints imposed on this body—always already involved in a semiotic process—by family and social structures. In this way the drives, which are “energy” charges as well as “psychical” marks, articulate what we call a *chōra*: a nonexpressive totality formed by the drives and their stases in a motility that is as full of movement as it is regulated (Kristeva 23-24)

The semiotic *chōra* is the place of maternal authority and operates as a space “that is subversive of the symbolic’s masculine, overly rational character” (Rickert 260). Rather than relying on acceptable social structures and behaviors, it “amounts to a defetishization of the rational, masculine logos as the ultimate horizon of human understanding and a re-embedding of the subject in material history, bodily affect, and social networks” (261). Most importantly, the semiotic order corresponds to the pre-Oedipal stage, a period in which the father’s patriarchal authority has not yet emerged, and there is a cohesion between the mother and the child. It’s “the body’s territory where an authority without guilt prevails, a kind of fusion between mother and nature, and on the other hand, a totally different universe of socially signifying performances where embarrassment, shame, guilt, desire, etc. come into play—the order of the phallus” and it’s distinctively different in value than the Law of the father (Kristeva 74). Before the symbolic makes its presence felt, the pre-subject’s world is ruled by the mother. The semiotic *chōra* is the stage where the mother teaches the infant its boundaries and marks it as clean/unclean, and helps it to enter the symbolic order, mainly through toilet training:

Through frustrations and prohibitions, this authority shapes the body into a territory having areas, orifices, points and lines, surfaces and hollows, where the archaic power of mastery and neglect, of the differentiation of proper-clean and improper- dirty, possible and impossible, is impressed and exerted. It is a “binary logic,” a primal

mapping of the body that I call semiotic to say that, while being the precondition of language, it is dependent upon meaning, but in a way that is not that of linguistic signs nor of the symbolic order they found. Maternal authority is the trustee of that mapping of the self's clean and proper body; it is distinguished from paternal laws within which, with the phallic phase and acquisition of language, the destiny of man will take shape (72)

Corporeal fluids such as vomit, shit, bile etc., are perceived as defilements that violate the body as a whole and proper being. They belong to the category of improper/unclean bodily fluids and must be expelled. To achieve exclusion and mark them as unclean, the infant must reject the values and those who provide a sense of being guilt-free. Thus, the infant gradually pulls away from the mother and experiences abjection to enter the symbolic order. "The body must bear no trace of its debt to nature: it must be clean and proper in order to be fully symbolic" (102). This psychological separation on an individual level expands into a more comprehensive social framework, as Kristeva notes:

Defilement, by means of the rituals that consecrate it, is perhaps, for a social aggregate, only one of the possible foundings of abjection bordering the frail identity of the speaking being. In this sense, abjection is coextensive with social and symbolic order, on the individual as well as on the collective level. By virtue of this, abjection, just like prohibition of incest, is a universal phenomenon; one encounters it as soon as the symbolic and/or social dimension of man is constituted, and this throughout the course of civilization (67-68)

Therefore, abjection serves as a necessity for constituting one's identity to separate itself from the unclean and be socially acceptable. This operation reveals itself through distinct categories of expulsion, which can be further classified into specific variations.

2.2 Forms of Abjection

Kristeva mainly focuses on abjection as food loathing, bodily wastes and death, and the female body. Kristeva argues that the primal trace of abjection is food loathing. Since abjection is "above all ambiguity" that invades our borders and violates taboos, it is hardly surprising that the dietary prohibition immediately brings Adam and Eve to mind, nor is it a coincidence that a female figure plays a central role in this transgression (9). These prohibitions are primarily established by the paternal Law, that is, the symbolic order. To understand these mechanisms, Kristeva contrasts the dietary regulations of the rite of defilements in paganism, exterior prohibitions in Judaism and interior prohibitions in Christianity. The separation between God and man is maintained through the distinction of food. "From its very beginning, the biblical text insists on maintaining the distance between man and God by means of a dietary differentiation" (95). Foods which humans can eat are determined by God's laws; as Soler puts it in his essay called *The Semiotics of Food in the Bible*, vegetables were for humans, while the

flesh and the blood belonged to God through sacrifice, either the sacrifice of an animal or a man (128). Soler argues that before humans were allowed to kill and eat animals, the essential diet required eating vegetables, because they are not considered living beings, humans wouldn't take part in the act of killing. For humanity to transition into a meat-based diet, he argues that a fundamental shift was needed. According to him, this transformation indeed takes place after Noah's Flood, the watershed moment when mankind is officially granted the authority to kill. "A new era thus began after the Flood, a new Creation, which coincided with the appearance of a new dietary regime. "Every moving thing that lives shall be food for you; as I gave you the green plants, I give you everything' (Gen. 9: 3)" (qtd in Soler 128). Now men are given permission to eat meat, but for the sake of keeping its sacred value, blood would still belong to God. "Only you shall not eat flesh with its life, that is, its blood" (Gen. 9: 4). Here it's worth mentioning the connection between food abominations regarding sacred blood and unsacred menstrual blood when we talk about defilements regarding flesh. Women can possess two vital elements of blood, that is, life and death:

But blood, as a vital element, also refers to women, fertility, and the assurance of fecundation. It thus becomes a fascinating semantic crossroads, the propitious place for abjection where death and femininity, murder and procreation, cessation of life and vitality all come together. "But flesh with the life thereof, which is the blood thereof, shall ye not eat" (Genesis 9:4) (Kristeva 96)

In the Book of Leviticus, the connection between dietary regulations and the female body is heavily emphasized. Chapter 12 of Leviticus outlines the mandatory periods of purification that women must undergo after giving birth, specifying the sacrifices required to complete this process, while without omitting the mandatory circumcision of the newborn boy. Once these prescribed rituals are fulfilled, both the mother and the son are officially purified. As Kristeva notes, "Circumcision would thus separate one from maternal, feminine impurity and defilement" (99). Here we can argue that there is a shift in the focus of abominations, from food to the female. By sacrificing an animal, the new mother will be clean. "The priest shall make atonement for her, and thus she will again be clean" (Leviticus 12.7).

These religious prohibitions and purification rituals about what is clean and proper shape the way society views female body, and they are still apparent in the modern horror texts. This specific connection between the female body and blood can be seen directly in *Carrie*.

3. ANALYSIS OF *CARRIE*

It's important to mention that the impure and unclean in biblical texts actually refer to those who remain faithful to the borders rather than filth, just as unclean animals that are prohibited as foods, which have cloven hooves, but doesn't chew the cud or vice versa are not really filthy or disgusting. "It is thus not lack of cleanliness or health that causes abjection but what disturbs identity, system, order. What does not respect borders, positions, rules. The in-

between, the ambiguous, the composite” (Kristeva 4). This parallel of improper/unclean that violates the bodily boundaries is also apparent in the novel’s beginning. Carrie’s first menstruation takes place in the school shower in front of her classmates, poor girl starts screaming with her guts out because she has no idea about the blood that violates her borders. “‘I’m bleeding to death!’ Carrie screamed” (King 11). The bleeding was unexpected and unknown to Carrie, thus it was perceived as harmful at that moment. Carrie rejects the blood almost inherently, as if the blood is a wound inside her waiting to explode. Meanwhile, her peers started throwing tampons at her, shouting “plug it up”. This repression of her body is traced back to the relationship with her mother, Margaret White, who is portrayed as a fanatic Christian and hysterical woman who raised Carrie on her own after her father’s death. Without a father figure at home, she is the ultimate carrier of symbolic order with her hysterical, excessive rules regarding sex and sins. She represses Carrie to a point where she is not allowed to swim, take showers in the school, locks her in a cabinet full of religious figures as punishment, physically abuses her, etc. She acts as “the image of the mother as sole origin of all life” (Creed 18), who encompasses all and able to create and destroy. After learning Carrie had her period, her mother becomes more hysterical and oppressive towards her:

And Eve was weak and loosed the raven on the world,” Momma continued, “and the raven was called Sin, and the first Sin was Intercourse. And the Lord visited Eve with a Curse, and the Curse was the Curse of Blood. And Adam and Eve were driven out of the Garden and into the World and Eve found that her belly had grown big with child (King 53)

Here it’s important to consider what Kristeva thinks about the contrast abominations between Judaism and Christianity. In the Book of Leviticus, abominations are related to outside, like wounds, a hunchback, a broken limb, a flat nose even. Whereas Christianity relies on the inside abominations, they are related to the moral values where the religious conscience is ruled by guilt. Margaret uses this guilt and made-up prohibitions to have Carrie under control and forces her to feel the same level of shame. Carrie’s menarch is unclean and abject, that sits at the edge of life and death, it is an abjection that “disturbs identity, system, order. What does not respect borders, positions, rules” (Kristeva 4). It’s something to be ashamed of and excluded; it’s the disgrace of being a woman. Menstrual blood is treated as a profound pollutant that defiles not only the physical boundaries of the body but the spirit itself because it cannot be sacred in any way and refers to the sexual difference. It threatens the borders by besieging both inside and outside:

While they always relate to corporeal orifices as to so many landmarks parceling-constituting the body’s territory, polluting objects fall, schematically, into two types: excremental and menstrual. Neither tears nor sperm, for instance, although they belong to borders of the body, have any polluting value. Excrement and its equivalents (decay, infection, disease, corpse, etc.) stand for the danger to identity that comes from without: the ego threatened by the non-ego, society threatened by its outside, life by death. Menstrual blood, on the contrary, stands for the danger issuing from within the identity (social or sexual); it threatens the relationship between the sexes within a social

aggregate and, through internalization, the identity of each sex in the face of sexual difference (71)

This threat within the identity attributed to menstrual blood and excrement manifests in Carrie herself. Polluting objects, particularly excrement and menstrual blood are identified with Carrie throughout the novel. The graffiti written on a desk in her high school that said “Roses are red, violets are blue, sugar is sweet, but Carrie White eats shit” suggests a kinship between Carrie and pigs, which are known for practicing scatolia, playing with their feces (King 49). In her book *The Monstrous-Feminine*, Barbara Creed points out the connection between women and pigs, indicating their link in myth and language. “In Greek and Latin the female genitals are referred to as ‘pig’, and the cowrie shell which clearly represents the female genitals was called ‘pig’. Even today, ‘sowishness’ is used in German as a slang term for menstruation (Shuttle and Redgrove, 1978, 37)” (qtd in Creed 80).

In the horror genre, as Creed argues, “menstrual blood is constructed as a source of abjection: its powers are so great it can transform woman into any one of a number of fearful creatures: possessed child, killer and vengeful witch” (83), all three of which Carrie embodies simultaneously. Carrie had possessed telekinetic powers since she was little, but they were different from her powers after menarche; they were rather reflexive and uncontrolled, and showed themselves in the moments of horror like making stones and pebbles rain from the sky, specifically within the territory of their house. Right after she menstruates, her telekinetic powers appear in the moments of frustration from being abused or self-loathing. The difference in her powers after entering womanhood also tells us about the shift regarding her femininity. Her powers leave the realm of a child victim and transform into a more conscious configuration. The onset of menstruation shifts her abilities from destructions that merely impact her immediate surroundings such as her body and home, to all-encompassing disasters that affect the entire hometown. To provide examples of these deeds, we can point to the events she deliberately wishes to occur: a boy falling off his bicycle, the shattering of the bathroom mirror while confronting her own reflection, and most importantly the magnificent final, in which she causes an apocalyptic fire on prom night. After being elected the prom queen and going up to the stage, she becomes the ultimate mockery spectacle drenched in pig blood, because “pig blood for pig” is the ultimate mantra, she causes the collapse of the whole town, including her household which brings the mutual destruction of both her and her mother. The juxtaposition of menstrual blood and pig blood reveal their abject resemblance. It’s shown as the equal of polluting menstrual blood, or better yet the equal of loathsome Carrie. At the end Carrie completes the circle of “possessed child, killer and vengeful witch” (83), she becomes what Creed calls the “monstrous feminine”. These telekinetic powers also functioned as a vital apparatus through which Carrie was forced to challenge and subvert the symbolic order. To express herself, Carrie had to directly confront her own abject status and weaponize it as her sole means of escape. In a footnote of her great essay called *Bringing It All Back Home: Family Economy and Generic Exchange*, Vivian Sobchack draws attention to the relationship between access to linguistic expression relating to the law of the father and Carrie’s non-linguistic powers:

Both *The Exorcist* and *Carrie* seem to me provocatively read in Lacanian terms; the female teenagers in these films—lacking both a phallus and the Phallus, or patriarchal law—have no access to the patriarchal symbolic. Unable to acquire the linguistic form of patriarchal discourse, their pubescent bodies seek expression through Other means, through menses. Indeed, the flow uncontained by the constraints of the Father, their physical and bloody rage is an apocalyptic feminine explosion of the frustrated desire to speak (190)

As a possessed female with telekinetic powers, Carrie instinctively seeks revenge against everyone. The novel starts with Carrie as a victim and ends with her “monstrous-feminine” side. At the end of the story, instead of a meek child who complies with the rules, she takes revenge on those who marginalized her:

The possessed female subject is one who refuses to take up her proper place in the symbolic order. Her protest is represented as a return to the pre-Oedipal, to the period of the semiotic *chora*. The normal state of affairs, however, is reversed; the dyadic relationship is distinguished not by the marking out of the child’s ‘clean and proper body’ but by a return of the unclean, untrained, unsymbolized body. Abjection is constructed as a rebellion of filthy, lustful, carnal, female flesh (Creed 38)

The fact that she undergoes all of this after her menarche reminds us of myths about uncanny nature of women. In fact, *Carrie* evokes connotations regarding the uncanniness of both menstruation and women themselves. On the other hand, we as readers are satisfied with the outcome because the meek Carrie has taken her revenge. Carrie is shy and docile on the outside and vindictive on the inside. Due to this dual nature, the novel operates on two levels and does not compromise on the traditional narratives regarding women’s malevolent and destructive nature, because the ultimate destruction occurs precisely after she begins menstruating. “She may appear pure and beautiful on the outside but evil may, nevertheless, reside within. It is this stereotype of feminine evil – beautiful on the outside/corrupt within – that is so popular within patriarchal discourses about woman’s evil nature” (42). The novel portrays Carrie as a witch whose powers cannot be controlled by the symbolic law. Indeed, Carrie’s powers were once uncontrollable, momentary manifestations even for herself. Although Carrie initially appears innocent and coherent with the symbolic order, the fact that she has possessed telekinetic powers since childhood and that she acts upon these destructive impulses only after her menarche proves the existence of an inner abjection. From a biblical perspective, it can be argued that there is an inherent capacity for destruction and ill nature within Carrie. This evil originally resides in her thoughts; it stems from within because she actively feels and harbors them. Carrie is a witch, but not in the traditional sense of casting spells and performing rituals; her witchcraft manifests as supernatural, telekinetic abilities. “Her evil powers are seen as part of her ‘feminine’ nature; she is closer to nature than man and can control forces in nature such as tempests, hurricanes and storms” (76). While empathizing with Carrie, we cannot help but ponder the destructive side of femininity; the two go hand in hand in the novel.

4. CONCLUSION

In conclusion, given that the horror genre's excessive concern with menstruation and female gothic, the novel shows that abjection is a confrontation with our deepest fears and return to our maternal side. Throughout the novel, the tensions among menstrual blood, excrement, and filth as both physical and spiritual progress together to form a cohesive whole. At the end, Carrie is unmarked and unsymbolic. She merges with her origins and rather than separating herself from them, she embraces and weaponizes them against the whole town. Thus, the novel shows that abjection and the female body are the perfect companions for each other.

REFERENCES

1. Bağcı, İclal. "Feminist Bir İmkân Olarak Kristeva'nın Semiyotik Khôrası." *Feminist Felsefe*, edited by Eylem Bağcı Yenisoy, Sentez Yayıncılık, 2023, pp. 160–85.
2. Bible Gateway. "New International Version." *Bible Gateway*, 2011, www.biblegateway.com/.
3. Creed, Barbara. *The Monstrous-Feminine: Film, Feminism, Psychoanalysis*. Routledge, 1993.
4. Fleenor, Juliann E. *The Female Gothic*. Eden Press, 1983.
5. Foletto Lucas, Bruna. "'I Didn't Sin, Momma': Female Monstrosity and Feminist Complexities in Carrie (1976) and Carrie (2013)." *Scaffold: Journal of the Institute of Comparative Studies in Literature, Arts and Culture*, vol. 2, no. 1, Mar. 28AD, pp. 30–42, ojs.library.carleton.ca/index.php/J-ICSLAC/article/view/4961. Accessed 3 June 2026.
6. Forster, Robert, and Orest Ranum, editors. *The Semiotics of Food in the Bible*. Translated by Elborg Forster and Patricia M. Ranum, vol. 5, The Johns Hopkins University Press, 1979, pp. 126–38.
7. Grant, Keith B. *The Dread of Difference : Gender and the Horror Film*. 1996. Second Edition, University of Texas Press, 2015.
8. King, Stephen. *Carrie*. 1974. Ps Publishing Ltd, 1974.
9. Kristeva, Julia. *Powers of Horror: An Essay on Abjection*. Columbia University Press, 1982.
10. Kristeva, Julia. *Revolution in Poetic Language*. Translated by Margaret Waller, Columbia University Press, 1974.
11. Liman Turan, Seda. "Feminist ve Queer Estetik Oluşumlarda Kristeva'nın Abject Nosyonu'nun Psikanalitik Eleştirisi." *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, vol. 4, no. 6, Apr. 2022, pp. 53–74, dergipark.org.tr/tr/pub/usbed/article/1065042. Accessed 1 Nov. 2024.

12. Margaroni, Maria. “‘The Lost Foundation’: Kristeva’s Semiotic Chora and Its Ambiguous Legacy.” *Hypatia*, vol. 20, no. 1, 2005, pp. 78–98, <https://doi.org/10.1353/hyp.2005.0014>. Accessed 2 June 2026.
13. Morris, Bethany. *Sexual Difference, Abjection and Liminal Spaces*. Routledge, 2020.
14. Plato. *Timaeus*. New York, Liberal Arts Press, 1959.
15. Rickert, Thomas. “Toward the Chōra: Kristeva, Derrida, and Ulmer on Emplaced Invention.” *Philosophy & Rhetoric*, vol. 40, no. 3, Jan. 2007, pp. 251–73, <https://doi.org/10.2307/25655276>. Accessed 1 June 2026.

BAĞLANMA STİLLERİ İLE SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİDE RUMİNASYONUN ARACI ROLÜ

Erdem AYAŞLI

İstanbul Gedik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Klinik Psikoloji, İstanbul, Türkiye
psikologerdemayasli@gmail.com ORCID:0009-0005-4569-6042

Prof. Dr. Fatma Yeşim CAN

İstanbul Gedik Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Psikoloji Bölümü,
Psikoloji Programı, İstanbul, Türkiye
yesim.can@gedik.edu.tr ORCID:0000-0001-9120-2246

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, yetişkin bireylerde güvenli, kaygılı ve kaçınan bağlanma örüntüleri ile sosyal medya bağımlılığı arasındaki ilişkide ruminatif düşünme biçiminin aracı rolünü incelemektir. Araştırmanın örneklemini, kolayda örnekleme yöntemiyle ulaşılan 18-35 yaş aralığındaki 301 gönüllü katılımcı oluşturmaktadır (%60,5 kadın, %39,5 erkek; yaş ortalaması; 26.5). Veriler; Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği, Ruminatif Düşünme Biçimi Ölçeği ve Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği-Yetişkin Formu kullanılarak toplanmıştır. Değişkenler arasındaki doğrudan ve dolaylı ilişkileri incelemek için Hayes PROCESS Macro Model 4 kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, güvenli bağlanma stili hem doğrudan hem de ruminatif düşünmeyi azaltarak sosyal medya bağımlılığını negatif yönde anlamlı biçimde yordadığını göstermektedir. Ayrıca ruminatif düşünme biçiminin bu ilişkide kısmi aracı rol üstlendiği görülmüştür. Kaygılı bağlanma stili için oluşturulan modelde ise kaygılı bağlanmanın hem doğrudan hem de ruminatif düşünmeyi artırarak sosyal medya bağımlılığını pozitif yönde anlamlı biçimde yordadığı ve ruminatif düşünmenin bu ilişkide kısmi aracılık etkisi gösterdiği analiz edilmiştir. Buna karşın, kaçınan bağlanma stili sosyal medya bağımlılığını pozitif yönde anlamlı biçimde yordadığı, ancak ruminatif düşünme üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunmadığı ve aracılık etkisinin desteklenmediği görülmüştür. Sonuç olarak bulgular, güvenli bağlanmanın ruminasyonu azaltarak sosyal medya bağımlılığına karşı koruyucu bir işlev gördüğünü; kaygılı bağlanmanın ise ruminatif süreçleri artırarak bağımlılık riskini yükselttiğini ortaya koymaktadır. Kaçınan bağlanmanın ise sosyal medya bağımlılığı üzerinde ruminasyondan bağımsız, daha doğrudan bir yol izlediğini düşündürmektedir. Sonuçlar değerlendirildiğinde, sosyal medya bağımlılığına ilişkin müdahalelerde bağlanma stilleri ve ruminasyonun dikkatle ele alınması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler : Bağlanma Stilleri, Ruminatif Düşünme, Sosyal Medya Bağımlılığı.

1.Giriş

Bireylerin, olumsuz sonuçlarına rağmen sosyal medya kullanımını kontrol edememesi olarak tanımlanan problemli sosyal medya kullanımı, literatürde problematik internet kullanımı çatısı altında ele alınmaktadır (Longstreet ve Brooks, 2017). Bazı araştırmacılar bağımlılığı dolayısı ile sosyal medya bağımlılığını bir bağlanma bozukluğu olarak ele almaktadır. Birey bağımlı olduğu nesneyi gerekli becerilerin yokluğu ve eksikliği nedeni ile bağlanma figürü yerine geçecek şekilde konumlandırabilmektedir (Sümer ve ark., 2015). Bireylerin bağlanma sistem ve tarzlarındaki farklılıklar onların kişilerarası etkileşimlerinde belirleyici rol oynamaktadır. Bağlanma kuramı bireylerin ötekilerle iletişim biçimlerini anlama açısından dikkate değer bir çerçeve sunmaktadır (Hart ve ark., 2015).

Bağlanma sadece insanlara özgü değil tüm memelilerin yaşamlarının ilk yıllarında hayata tutunabilmesi için evrimsel kökenli ortak bir ihtiyaçtır (Kraemer, 1992). Bağlanmanın iki ana amaç üzerinde şekillendiği aktarılmaktadır bunlar; bağlanma nesnesine yakın olmak bu yakınlığın neticesinde hayata tutunabilmek ve bağlanma figüründen alınan desteğin neticesinde çevreyi keşfedebilmektir (Yıldızhan, 2017). Bu iki amaç kurulan bağın kalitesini göstermektedir. Erken dönemde kurulan bağın niteliğiyle bireyin yaşamının tümünde etkisini göstermektedir (Tüzün ve Sayar, 2006). bebeğin duygusal ihtiyaçlarına sıcak ve içten yanıtlar verebilen bir bağlanma figürünün bulunması bağlanma ilişkisinin sağlıklı bir şekilde yerine getirilmesi anlamını taşımaktadır. Kaliteli bir biçimde kurulan bağlanma ilişkisinin bebeğin keşfetme sistemini aktif hale getireceği aktarılmaktadır. Keşif sisteminin aktif hale gelmesi bakımveren için bebek için “güvenli üs” olarak konumlandırıldığı anlamını taşımaktadır (Bretherton, 1992). Güvenli üs, bebeğin çevreyi keşfetmesi esnasında yaşayabileceği panik, korku, stres gibi olumsuz sayılabilecek duyguları hissettiği anda geri dönüp sığınabileceği bir liman olma işlevi taşımaktadır. Bu sebeple hem bağlanma hem de güvenli üs kavramları duygu düzenleme işlevi göstermektedir. Güvenli üssün bebek için yeterli işlevi göstermediği durumlarda duygu düzenleme için farklı arayışlara girilebilmektedir. Bu arayışlar güvensiz bağlanma davranışlarına ve güvensiz bağlanma davranışlarının sebep olabileceği başlıca bağımlılık olmak üzere muhtelif ruhsal ve zihinsel soruna zemin hazırlayabilmektedir (Sümer ve ark., 2015).

Bağlanma kuramıyla ilgili bir diğer kilit kavram, zihinsel temsiller veya başka bir deyişle içsel çalışan modeller olarak adlandırılmaktadır. Kurama göre bebek bakım vereninden aldığı ilgi, şefkat ve destek gibi faktörlere dayalı olarak kendisi ve diğerleri hakkında belirli sembolik anlamlar geliştirmektedir. Bu sembolik anlamlara göre bireyin bağlanma tarzı belirlenmektedir (Bowlby,1982). İnsan yaşamının ilk yıllarında sıcaklık, şefkat ve ilgi gibi olumlu dönütler alırsa; birey kendini değerli hissedebildiği dünyaya ve insanlara karşı derin bir güven geliştirebileceği zihinsel temsilleri oluşturabildiği gibi tersi dönütler aldığı varsayıldığında birey, kendini yetersiz ve diğerleri tarafından sevilemeyeceği ön kabulünü temel alan olumsuz zihinsel temsiller geliştirebilir (Hamarta, 2004). Erken dönemde benimsenen bu zihinsel temsillerin bağlanma stillerini oluşturduğu aktarılmaktadır. Bağlanma stilleri kavramıysa Ainsworth’un deney ortamında bebeklerin bakım verenlerinden ayrı düştüklerinde verdikleri

yanıtlara dayalı olarak tepkilerini kayıt altına aldığı yabancı ortam deneyi ile ortaya atmıştır.(Main ve Cassidy,1987).

Deneye göre bebeklerin bağlanma stilleri güvenli, kaçınan ve kaygılı olmak üzere üç grupta sınıflandırılmaktadır. Bebek davranışlarına göre güvenli bağlanan bebeklerin, bakım verenleri ortamdan ayrıldığında protesto davranışı sergiledikleri; bakım verenleri ortama döndüğünde ise bu protesto davranışının kısa bir süre içinde kolaylıkla keşif davranışına dönüştüğü kayıt altına alınmıştır. Kaçınan bağlanan bebeklerin ise hem ebeveynlerinden ayrı kaldıkları durumda hem de ebeveynleriyle birlikteyken keşif davranışlarını sürdürdükleri görülmektedir. Deney süresince bu bebeklerin, annelerinin temas girişimlerine karşın geri çekilme davranışı gösterdikleri de kayıt altına alınmıştır (Ainsworth ve ark., 1978). Kaygılı bağlanan bebeklerin ise çalışma süresince ebeveynleriyle aynı ortamda bulunsalar dahi onların nerede olduklarını sürekli kontrol etmeleri nedeniyle keşif davranışlarını tam olarak sergileyemedikleri; bununla birlikte anneleri ortamı terk ettiğinde diğer bebeklere kıyasla daha fazla ağlama ve üzüntü sergiledikleri raporlanmıştır (Ainsworth ve ark., 1978). Bebeklikte oluşan bu bağlanma stillerinin yetişkinlikte de önemli ölçüde değişmeden devam ettiği aktarılmaktadır. Bebeklik ve yetişkinlik dönemindeki bağlanma tarzları arasındaki temel farkın, bebeklikte bağlanmanın bakım veren ile kurulan ilişkiye dayanması; yetişkinlikte ise bağlanma ilişkisinin karşılıklı olması ve cinselliği de içermesi olduğu bildirilmektedir. Ayrıca erişkinlik dönemindeki bağlanma tarzı farklılıklarının, kişilik özelliklerindeki ve kişilerarası iletişimdeki farklılıklarla ilişkilendirildiği belirtilmektedir (Sümer ve Güngör, 1999).

Hazan ve Shaver (1987), Ainsworth'un bebeklik döneminde sergilendiğini raporladığı 3 farklı bağlanma tarzını, erişkin bireylerin romantik etkileşimlerini açıklamak adına erişkinlere uyarlamıştır. İleri safhada Barthelomow ve Horowitz (1991), bağlanma tarzlarının yetişkin uyarılmasını yapmak amacıyla Bowlby'nin ortaya atmış olduğu zihinsel temsiller çatısı altında 4'lü bağlanma stilleri modelini ortaya atmıştır. Yetişkin bağlanma stilleri şu şekilde kayda geçmiştir. Güvenli bağlanma stiline sahip yetişkinlerin, çevreleriyle yakın ilişkiler geliştirmekten ve başkalarına bağlı olmaktan rahatsızlık duymadıkları aktarılmaktadır (Hazan ve Shaver, 1994). Güvenli bağlanma stiline sahip bireyler, çevreleriyle kurdukları etkileşimlerde genellikle daha huzurlu, yaşam doyumu daha yüksek ve diğerleri tarafından daha fazla kabul gördüklerini hisseden bireylerdir. Bu stile sahip kişiler aynı zamanda diğer bireylerin iyi kalpli, iyi niyetli, erişilebilir ve sevebilir olduklarını düşünme eğilimindedirler (Feeney, 1998). Kaçınan bağlanma stiline sahip bireylerin ise diğer insanlara bağlanma ve yakın ilişkiler kurma konusunda zorlandıkları bildirilmektedir. Bu bağlanma tarzına sahip bireylerin romantik ilişki kurmada ve romantik ilişki kurduklarında partnerlerine güvenme konusunda güçlük yaşadıkları belirtilirken, benlik değerlerini korumak adına yakın ilişkilerin önemini savunmacı bir şekilde reddettikleri vurgulanmaktadır (Kahraman, 2021). Kaygılı bağlanan kişilerinse, aşırı biçimde ilişkilerinde güven arayışında ve onaylanma ihtiyacı çektikleri bildirilmektedir. Bu sebepten ötürü gerek ilişkilerinde gerekse günlük hayatlarında terk edilme kaygısı çekerler ve ilişki kurdukları kişilerle bağımlı bir iletişim halindedirler (Hazan ve Shaver, 1987). Bağlanma kuramı ve ilgili araştırmaların sonuçlarına göre; bağlanma tarzları ve ruminasyon çok yakın ilişki içerisindedir. Keza güvenli bağlanan bireylerin, sıkıntı yaratan durumları kabullenerek ve stresli olayların içersinde boğulmadan bahsedilen durumlara

tahammül edebildikleri ve bu olayların yarattığı duygusal durumlarla bu sayede baş edebildikleri ve uyum sağlayabildikleri görülmektedir (Cooper ve ark., 1998). Güvensiz bağlanma stilleri ise ruminatif eğilimlerle ilişkilendirilmektedir (Lanciano ve ark., 2012). Kaygılı bağlanma örüntüsüne sahip bireylerin, hissedilen sıkıntıyı aşabilmek adına hiperaktif edici stratejileri yani yakınlık arama davranışları sergiledikleri aktarılmaktadır. Bunun zihinsel ve bilişsel etkileri olarak olumlu olmayan duygulara karşın uyarılmış olma halinde oldukları görülmektedir. Bağlanma kaygısının artması bireyde ruminatif eğilimleri arttırabilmektedir çünkü bahsedildiği üzere kaygılı bağlanan bireyler yakın ilişkilerinde tehdit aramaya yatkındır bu da ruminasyona yol açabilmektedir (Burnette ve ark., 2009). Kaçınan bağlanmaya sahip olan bireylerinse sıkıntıdan uzaklaşmak adına deaktif edici stratejileri kullandıkları belirtilmektedir (Lanciano ve ark., 2012). Yapılan bazı çalışmalar kaçınan bağlanma ve ruminasyonun pozitif korelasyon gösterdiğini ortaya koymaktadır (Üçer; 2024; Quickert ve Macdonald, 2020). Bu bağlamdan bakıldığında bağlanma stilleri ile ruminasyon arasındaki ilişkiyi anlamak adına çalışmalar yapılması önemlidir.

İnsanların, karşı karşıya kaldıkları zorlayıcı olaylar hakkında tekrarlayıcı şekilde durumların kötü ve baş edilemez yanlarına odaklanmasına ruminasyon adı verilmektedir (Nolen-Hoeksema ve ark., 2008). İnsanların sosyal ağları kullanırken maruz kaldıkları içeriklerin devamlı olarak akıllarında döndürmesi, yaptıkları yukarı yönlü sosyal karşılaştırmaların artması ve olumlu olmayan duygudurumlarına maruz kalması, ruminatif düşüncüyü açığa çıkararak sorunlu sosyal medya kullanımına yol açabilmektedir (Kurt, 2025). Nitekim bakıldığında sosyal medya bağımlılığı ile ruminasyon arasında ilişki bulan çalışmalar bulunmaktadır (Keleş ve Öztabak, 2024). Literatür göz önünde alındığında bağlanma stilleri ve ruminasyon, ruminasyon ve sosyal medya bağımlılığı ayrıca bağlanma alt boyutları ve problematik sosyal medya kullanımının birbirleriyle olan ilişkilerini ayrı ayrı ele alan bolca çalışmaya rastlanmaktadır fakat bu üç değişken arasındaki ilişkiyi aynı anda ele alan ve bir aracılık modeli oluşturan çalışma sayısı sınırlıdır. Bu çalışmanın amacı bağlanma tarzları ile sosyal medya bağımlılığı arasındaki ilişkide ruminasyonun aracı işlevini ele alarak literatürdeki bu boşluğa katkı sağlamaktır.

2.Yöntem

2.1 Araştırmanın Örneklemi

Çalışma grubunu okuma yazma bilen 18-35 yaş aralığındaki kişiler oluşturmaktadır. Veriler Google Forms yolu ile çevrimiçi olarak gönüllülük sağlayan katılımcılara iletilmiştir.

2.2 Veri Toplama Araçları

2. 3. Sosyodemografik Bilgi Formu

Yazar tarafından geliştirilen formda, katılımcıların betimleyici özellikleri sorulmuştur.

2.3.1 Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği

Bağlanma boyutlarını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. İçerik ve dil geçerliğini sınamak adına alanında uzman iki akademisyenin geri dönüşleri ışığında ele alınmış ve Cohen Kappa değerlerinin dil geçerliği için .87, içerik geçerliği için .72 olması, uzmanlar açısından yeterli görülmüştür. Güvenirlik analizi için Cronbach Alpha değerleri baz alınmış Güvenli bağlanma stili için cronbach alpha değeri .69, kaçınan bağlanma stili için cronbach alpha değeri .80 kaygılı-kararsız bağlanma için güvenirlilik katsayısı ise .71 olarak belirtilmiştir. Ölçekte 4,7,10,3 ve 6. Maddeler güvenli bağlanma stilini ölçmektedir., 3, 5, 9,2,5 ve8. Maddeler kaçınan bağlanma stiline ait maddelerdir. 2, 6, 8,1,4 ve7. Madde olmak üzere toplamda 6 madde ise kaygılı-kararsız bağlanma alt boyutuna ait olan maddelerdir (Erzen, 2016).

2.3.2 Ruminatif Düşünce Biçimi Ölçeği

Brinker ve Dozois (2009) tarafından ortaya atılmıştır. Türkçe uyarlamasının geçerlilik ve güvenirlilik çalışması Karatepe (2010) tarafından yapılmıştır. Orijinal ismi “Ruminative Thought Style Questionnaire (RTSQ)” olarak kayıt altına geçmiştir. 20 soruluk ölçüm envanteri 7’li likert şeklindedir. Ruminatif düşünce biçimini ölçmeyi amaçlamakta olan ölçek; beni hiç tariflemiyor ve 7 beni oldukça iyi tarifliyor arasında derecelendirilmektedir. Ruminasyonu yineleyici, kontrol altına alınamayan, geri dönüşü olan ve girici biçimde değerlendiren ölçüm aracı, katılımcılara sorduğu sorularda bahsedilen özellikleri araştırmaktadır. Başka ruminasyon ölçeklerinden farkı kullanılan ölçek içinde bulunulan duygu durumunu ele almadan genel düşünüş biçimini ölçmeyi amaçlamasıdır. Bu sebeple ölçeğin psikopatolojilerle ilişkisinin ölçülmesi bakımından elverişli olduğu aktarılmaktadır. 20 ile40 puan arasında puanlanan ölçeğin bir kesme puanı bulunmamaktadır. Ölçekten alınan puanların artması ruminatif düşünce biçimininde arttığını göstermektedir. Alt boyutu bulunmayan ölçeğin orijinalinin güvenirliliği .92 olarak saptanmıştır (Brinker ve Dozois,2009). Ölçeğin Türkçe versiyonun iç tutarlılık katsayısı ise .907 olarak kayıt altına alınmıştır.

2.3.3 Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği-Yetişkin Formu

Şahin ve Yağcı (2017) çalışmalarıyla literatüre kazandırılmıştır. Ölçeğin geliştirilme safhasında yaşları8 ile 60 arasında değişen 527 kadın ve 520 erkekten oluşan toplamda 1047 katılımcıdan veri toplanmıştır. Ölçek 5’li derecelendirme şekline sahip ölçek; sanal iletişim ve sanal tolerans olmak üzere iki alt boyut içermektedir. Yirmi sorudan oluşan ölçme aracının 1-11 arasındaki maddeleri sanal tolerans 12-20 arasındaki maddeleriye sanal iletişim alt boyutunu oluşturmaktadır. Ölçekteki 5. Ve 11. maddeler ters olarak kodlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek minimum skor 20 maksimum skor ise 100’dür. Ölçekten fazla puan alan bireyin kendini sosyal medya bağımlılığına yatkın olarak gördüğü varsayılmaktadır. Ölçeğin toplam güvenirlilik katsayısı .94 sanal iletişim güvenirlilik katsayısı .91 ve sanal tolerans güvenirlilik katsayısı .92 olarak raporlanmıştır. Güvenirlilik için yapılan test tekrar tes sonuçlarına göre toplamda .93 sanal iletişim ve sanal tolerans alt boyutları içinse sırasıyla .90 ve .91 olarak aktarılmıştır (Şahin ve Yağcı, 2017).

3.Bulgular

Çizelge. Araştırmada kullanılan değişkenlerin korelasyonlarına ait bulgular

Ölçek/ Boyutlar	Sosyal Medya Bağımlılığı	Sanal Tolerans	Sanal İletişim	Güvenli Bağlanm a	Kaçıngan Bağlanma	Kaygılı Bağlanma	Ruminati f Düşünme Biçimi
Sosyal Medya Bağımlılığı	r p r p	1 .908** <.001	 1	 1	 1	 1	 1
Sanal Tolerans	r p	.856** <.001	.550** <.001	 1	 1	 1	 1
Sanal İletişim	r p	-.226** <.001	-.208** <.001	-.189** <.001	 1	 1	 1
Güvenli Bağlanma	r p	.272** <.001	.218** <.001	.268** <.001	-.378** <.001	.463** <.001	.363** <.001
Kaçıngan Bağlanma	r p	.328** <.001	.271** <.001	.314** <.001	-.281** <.001	.463** <.001	.363** <.001
Kaygılı Bağlanma	r p	.328** <.001	.271** <.001	.314** <.001	-.281** <.001	.463** <.001	.363** <.001
Ruminatif Düşünme Biçimi	r p	.392** <.001	.382** <.001	.303** <.001	-.132* .022	.063 .273	.363** <.001

*p< 0,05

**p< 0,001

Korelasyon için oluşturulan tablo incelendiğinde çalışmanın ölçekleri ve boyutlar arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler ortaya koyulduğu görülmektedir. Sosyal medya bağımlılığı ölçeği çalışmada kullanılan diğer tüm boyutlarla istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunmuştur (p<.001)

Sanal tolerans boyutu ile sosyal medya bağımlılığı (r=.908) arasında pozitif yönde çok yüksek seviyede ilişki bulunurken; sanal iletişim (r=.550) ve ruminatif Düşünme biçimi (r=.382) boyutları arasında pozitif yönde orta düzeyli ilişki görülmüştür. Aynı zamanda sanal tolerans boyutunun güvenli bağlanma (r=-.226) ile negatif yönlü zayıf düzeyde ilişkisi olduğu görülürken; kaçıngan bağlanma (r=.218) ve kaygılı bağlanma(r=.271) boyutları ile pozitif yönlü zayıf düzeyde ilişkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır (p<.001). Sanal iletişim boyutu ise sosyal medya bağımlılığı (r=.856) arasında pozitif yönde çok yüksek düzeyde ilişki ortaya çıkarken kaygılı bağlanma (r=.314) ve rumatif Düşünme biçimi ile (r=.303) ile pozitif yönlü orta düzeyde ilişkisi olduğu görülmektedir. Ayrıca sanal iletişim ile kaçınan bağlanma stili

($r=.268$) ve kaygılı bağlanma stili ($r=.271$) arasında pozitif yönlü zayıf bir ilişki görülürken, güvenli bağlanma ($r=-.189$) ile negatif yönlü güçsüz bir ilişkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmaktadır ($p<.001$).

Güvenli bağlanma boyutunun diğer boyutlarla ilişkisi incelendiğinde ise istatistiksel olarak anlamlı çeşitli ilişkiler dikkat çekmektedir. Güvenli bağlanma, sanal tolerans ($r=-.208$), sanal iletişim ($r=-.189$) ile kaygılı bağlanma ($r=-.281$) ile negatif yönlü zayıf bir ilişkiye sahipken, kaçınan bağlanma ile ($r=-.378$) ile zayıf yönlü orta düzeyde bir ilişkiye sahiptir. Aynı zamanda, Güvenli bağlanma boyutu ile sosyal medya bağımlılığı arasında negatif yönlü zayıf bir ilişkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($r=-.226$) ($p<.001$). Güvenli bağlanma ile ruminatif Düşünme biçimi arasında negatif yönlü zayıf düzeyde bir ilişki de ortaya çıkmıştır ($r=-.132$) ($p<.001$).

Kaçınan bağlanma boyutunun diğer boyutlarla ilişkisine bakıldığında ise istatistiksel olarak anlamlı çeşitli ilişkiler görülmektedir. Kaçınan bağlanma, sanal tolerans ($r=.218$) ve sanal iletişim ($r=.268$) ile zayıf düzeyde pozitif bir ilişkiye sahipken, güvenli bağlanma ($r=-.378$) ile zayıf yönlü orta düzeyde bir ilişkiye sahiptir. Kaçınan bağlanma boyutunun sosyal medya bağımlılığı ile ilişkisi incelendiğinde ise bu ilişkinin pozitif yönlü ve zayıf düzeyde olduğu görülmektedir ($r=.272$) ($p<.001$). Kaçınan bağlanma ile sosyal medya bağımlılığı arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.” Ruminatif Düşünme biçimi ile ilişkisi incelenerek test edildiğinde ise, iki boyut arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Korelasyon testi sonucunda kaygılı bağlanma boyutunun ilişkileri incelendiğinde ise, sanal tolerans ($r=.271$) ile pozitif yönlü ve zayıf düzeyde bir ilişkiye sahip olduğu görülürken; sanal iletişim ($r=.314$) ve kaçınan bağlanma ile ($r=.463$) ile pozitif yönlü orta düzeyde bir ilişki görülmektedir. Kaygılı bağlanma ile sosyal medya bağımlılığı arasında ise orta düzeyde ve pozitif yönlü bir ilişkiye ($r=.328$) ($p<.001$) rastlanmaktadır. Son olarak kaygılı bağlanma ile ruminatif Düşünme biçimi arasında orta düzeyde pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir ($r=.363$) ($p<.001$).

Pearson korelasyon testi ile ruminatif Düşünme biçiminin boyutlarla ilişkisi de görülmektedir. Ruminatif Düşünme biçimi, sanal tolerans ($r=.382$), sanal iletişim ($r=.303$) ve kaygılı bağlanma ($r=.363$) ile pozitif yönlü ve orta düzeyde ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer taraftan ruminatif Düşünme biçimi güvenli bağlanma ($r=-.132$) ile negatif yönlü ve zayıf bir ilişkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Ruminatif Düşünme biçimi ile sosyal medya bağımlılığı arasında pozitif yönlü ve orta düzeyde bir ilişkiye rastlanmaktadır ($r=.392$) ($p<.001$).

Çizelge 2. Güvenli Bağlanma Stili ile Sosyal Medya Bağımlılığı Arasındaki İlişkide Ruminatif Düşünme Biçiminin Aracı Rolü

Tahmin Değişkenleri		Sonuç Değişkenleri			
		M (Ruminatif Düşünme Biçimi)		Y (Sosyal Medya Bağımlılığı)	
		b	S.H.	b	S.H.
X (Güvenli Bağlanma)	A	-.2596	.1128	c'	-.1722 .0513
M (Ruminatif Düşünme Biçimi)	-	-	-	b	.1819 .0261
Sabit	İM	5.6061	.4352	İY	2.2527 .2447
		$R^2=.0174$		$R^2=.1843$	
		$F(1, 299) = 5.2938, p = .0221$		$F(2, 298) = 33.6575, p < .001$	

analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre güvenli bağlanma ruminatif düşünme biçimini negatif yönde ve anlamlı olarak etkilediği görülmektedir. ($B=-.2596$), %95 CI $[-.4816, -.0376]$, $t = -2.3008$, $p < .05$). Güven aralığına ait değerlerin 0 değerini kapsamaması ve p değerinin .05'ten küçük olması nedeniyle beta değerinin anlamlı olduğu sonucu çıkartılmaktadır. Yani güvenli bağlanma ruminatif Düşünme biçimini doğrudan etkilemektedir. Bu durum kişilerin güvenli bağlanma düzeyleri arttıkça ruminatif düşünme biçiminin azaldığını göstermektedir. Diğer taraftan, güvenli bağlanma ve ruminatif Düşünme biçimi birlikte sosyal medya bağımlılığını istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilediği görülmektedir. Güvenli bağlanma bağımlı değişken olan sosyal medya bağımlılığını etkileme yönü negatif iken ($B= -.1722$, %95 CI $[-.2732, -.0712]$, $t = -3.3566$, $p < .001$); ruminatif Düşünme biçimi ise sosyal medya bağımlılığını pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilemektedir ($B = .1819$, %95 CI $[.1306, .2332]$, $t = 6.9784$, $p < .001$).

Dolaylı etki incelendiğinde ise, güvenli bağlanmanın sosyal medya bağımlılığını etkisinde ruminatif Düşünme biçiminin anlamlı bir aracılık rolü olduğu görülmektedir. ($B = -.0472$, %95 CI $[-.0942, -.0050]$). Güven aralığının 0 değerini içermiyor olması da aracılık etkisinin anlamlı olduğunu desteklemektedir.

Çizelge 3. Kaçınan Bağlanma Stili ile Sosyal Medya Bağımlılığı Arasındaki İlişkide Ruminatif Düşünme Biçiminin Aracı Rolü

		Sonuç Değişkenleri			
		M (Ruminatif Düşünme Biçimi)		Y (Sosyal Medya Bağımlılığı)	
Tahmin Değişkenleri		b	S.H.	b	S.H.
X (Kaçınan Bağlanma)	A	.1154	.1051	c'	.2230 .0463
M (Ruminatif Düşünme Biçimi)	-	-	-	b	.1857 .0254
Sabit	İM	4.3675	.2413	İY	1.3939 .1535
		$R^2=.0040$		$R^2=.2146$	
		$F(,299) =.2051 , p = .2732$		$F(2,298) =40.7100 , p < .001$	

Tablo incelendiğinde, analiz sonucunda elde edilmiş olan bulgulara göre kaçınan bağlanma ruminatif düşünme biçimi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir ($B=.1154$, %95 CI $[-.0.915, .3223]$, $t=.0978$, $p > 0.05$). Güven aralığına sahip değerler negatif ve pozitif aynı anda kapsaması, yani 0 değerini barındırıyor olması ve p değerinin .05'ten büyük olması nedeniyle beta değerinin anlamlı bir sonuca sahip olmadığı sonucu çıkartılmaktadır. Bu durum, kişilerin kaçınan bağlanma düzeylerinin ruminatif Düşünme biçimini doğrudan etkilemediği sonucunu ortaya çıkarmıştır. Diğer yandan, kaçınan bağlanma boyutunun sosyal medya bağımlılığı üzerinde pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yordadığı görülmektedir ($B=.2230$, %95 CI $[.1319, .3141]$, $t = 4.8174$, $p < .001$). Ayrıca ruminatif Düşünme biçiminin sosyal medya bağımlılığını pozitif yönde ve anlamlı bir şekilde etkilediği sonucuna da ulaşılmıştır ($B=.1857$, %95 CI $[.1357, .2357]$, $t = 7.3092$, $p < .001$). Ancak, dolaylı etki incelendiğinde, bootstrap güven aralığının sıfır değerini kapsaması nedeniyle (%95 Bootstrap CI $[-.0243, .0712]$), ruminatif Düşünme biçiminin aracılık rolünde etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir.

Çizelge 4. Kaygılı Bağlanma Stili ile Sosyal Medya Bağımlılığı Arasındaki İlişkide Ruminatif Düşünme Biçiminin Aracı Rolü

		Sonuç Değişkenleri				
		M (Ruminatif Düşünme Biçimi)			Y (Sosyal Medya Bağımlılığı)	
Tahmin Değişkenleri		B	S.H.		b	S.H.
X (Kaygılı Bağlanma)	A	.5883	.0873	c'	.1716	.0447
M (Ruminatif Düşünme Biçimi)	-	-	-	b	.1550	.0276
Sabit	İM	3.1172	.2335	İY	1.5844	.1407
		R ² =.1319			R ² =.1934	
		F(1,299) = 45.4462 , p < .001			F(2,298) = 35.7162, p < .001	

Analiz sonuçları incelendiğinde kaygılı bağlanma boyutunun ruminatif Düşünme biçimini pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yordadığı görülmektedir ($B=.5883$, %95 CI [4165, .7600], $t = 6.7414$, $p < .001$). Güven aralığının 0 değerini barındırmıyor olması ve p değerinin 0.01'den küçük olması nedeniyle beta değerinin anlamlı bir sonucu olduğu görülmektedir. Böylece kaygılı bağlanma düzeyinin ruminatif Düşünme biçimini doğrudan etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, kaygılı bağlanma düzeyinin sosyal medya bağımlılığı üzerinde pozitif yönde ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($B=.1716$, %95 CI [.0837, .2595], $t = 3.8408$, $p < .001$). Diğer taraftan, ruminatif Düşünme biçiminin sosyal medya bağımlılığını pozitif yönde ve anlamlı bir şekilde yordadığı sonucuna ulaşılmaktadır ($B=.1550$, %95 CI [.1007, .2093], $t = 5.6193$, $p < .001$).

Dolaylı etki analizi incelendiğinde, kaygılı bağlanmanın sosyal medya bağımlılığını etkisinde ruminatif Düşünme biçiminin anlamlı bir aracılık rolü olduğu görülmektedir ($B = .0912$, %95 CI [.0474, .1445]). Güven aralığının 0 değerini kapsamıyor olması da aracılık etkisinin anlamlı olduğunu göstermektedir. Böylece, kaygılı bağlanmanın sosyal medya bağımlılığını ruminatif Düşünme biçimini aracılık rolüyle artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

4. Sonuç Tartışma ve Öneriler

Yapılan analizlerin neticesinde sosyal medya bağımlılığından alınan skorlar ile güvenli bağlanma skorları düşük düzeyde negatif olarak ilişkiliyken kaygılı bağlanma skorları ve kaçınan bağlanma skorları sosyal medya bağımlılık düzeyi ile pozitif bir korelasyona sahiptir. Özetlenecek olursa güvenli bağlanma skorunun artması sosyal medya bağımlılık düzeyinde azalışla birlikte görülmekteyken güvensiz bağlanma stillerindeki artışta sosyal medya bağımlılığındaki artışla birlikte görülmektedir. Bu bulgular, literatürle genel olarak uyumlu gözükmektedir. Ergenlerde yapılan bir çalışmada araştırmanın sonuçlarıyla örüntüleşen şekilde

güvensiz bağlanma ile smb arasında pozitif güvenli bağlanma ile smb arasında negatif korelasyonlar olduğu aktarılmıştır (Koç ve Kılıç, 2024). Güvensiz bağlanma stilleri ile sosyal medya bağımlılığını inceleyen başka bir çalışmada her iki boyutunda sosyal medya bağımlılığını arttırdığı raporlanmıştır (Nigar ve Can, 2025).

Bağlanma stilleri ile ruminasyon ilişkisine bakıldığında güvenli bağlanma ile ruminasyon arasında ilişkiyi inceleyen çalışma sayısı sınırlı olduğu görüldüğü gibi yapılan çalışmalar, güvenli bağlanma ve tekrarlayan düşünmenin ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Yüksel,2014). Ayrıca güvensiz bağlanma alt boyutları ile tekrarlayan düşüncenin pozitif anlamda ilişkili olduğunu gösteren birçok çalışma mevcuttur (Lanciano ve ark., 2012; Üçer; 2023; Quickert ve Macdonld, 2020).

Literatüre uygun şekilde yapılan çalışmada kaygılı bağlanma stili puanları ile ruminatif düşünme biçimi arasında anlamlı ve pozitif yönlü bulgulara rağmen kaçınan bağlanma ve ruminasyon arasında pozitif yönlü fakat anlamlı olmayan bir ilişkiye rastlanmıştır. Bu bulgular literatürle pek uyumlu değildir fakat benzer şekilde kaygılı bağlanma ile ruminatif düşünce biçimi arasında anlamlı ilişki raporlayıp bağlanma kaçınması için anlamsız ilişkilere rastlayan çalışmalarda karşılaşmak mümkündür (Burnette ve ark., 2009). Literatür incelendiğinde kaçınan bağlanma ve ruminasyon arasında ilişkilerin karmaşık olduğu görülmektedir. Araştırmanın aracılık analizleri incelendiğinde ruminatif düşünce biçiminin kaygılı bağlanma ve güvenli bağlanma stilleri ile problemlili sosyal medya kullanımı arasında beklenildiği üzere kısmi aracı etkiye sahip olduğu görülmüştür. Fakat kaçınan bağlanmayla sosyal medya bağımlılığı arasında ruminatif düşünce biçimi anlamlı bir dolaylı etkiye sahip olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır bunun sebebinin örneklemen özelliklerinden dolayı ruminatif düşünce biçimiyle kaçınan bağlanma stili arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamış olması olduğu düşünülmektedir. Aracılık analizleri ve korelasyon tablosuna bakıldığında iki değişkeninde bağımlı değişkenle ayrı ayrı ilişkili olduğu görülmektedir. Bu sonuçların örneklem özelinde kaçınan bağlanmayla smb arasında daha doğrudan bir ilişki olduğunu ya da bilişsel kaçınma, duygusal bastırma, sosyal geri çekilme , yüzeysel çevrimiçi etkileşim gibi farklı araçlar üzerinden ilerleyebileceğini düşündürmektedir.

Sosyal medya bağımlılığına yönelik müdahale programlarında bağlanma örüntüleri ve ruminatif düşünce süreçlerinin birlikte ele alınması önerilmektedir. Özellikle kaygılı bağlanma özellikleri gösteren bireylerde duygu düzenleme becerilerini geliştirmeye yönelik psikoeğitim çalışmalarının koruyucu işlev görebileceği düşünülmektedir. Kaçınan bağlanma tarzı ve sosyal medya bağımlılığı arasındaki ilişkinin farklı araçlar üzerinden incelenmesi adına gelecekteki çalışmalarda bilişsel kaçınma, yalnızlık ve duygu düzenleme değişkenlerinin değerlendirilmesi önerilmektedir. Çalışmanın kesitsel deseni nedeniyle nedensel yorumlar sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle boylamsal ve deneysel çalışmaların yapılması önerilmektedir. Öz-bildirim ölçeklerinin sosyal beğenirlik yanlılığı oluşturabilme ihtimali nedeniyle ileriki araştırmalarda klinik görüşme ve davranışsal ölçümlerin kullanılması önerilmektedir.

Kaynakça

- Bartholomew, K., & Horowitz, L. M. (1991). Attachment Styles Among Young Adults: A Test Of A Four-Category Model. *Journal of personality and social psychology*, 61(2), 226
- Bowlby, J. (1982). *Attachment and Loss: Attachment*
- Bretherton, I. (1992). The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental Psychology*, 28(5), 759–775. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.28.5.759>
- Brinker, J. K., & Dozois, D. J. (2009). Ruminative thought style and depressed mood. *Journal of clinical psychology*, 65(1), -19.
- Burnette, J. L., Davis, D. E., Green, J. D., Worthington, E. L., Jr., ve Bradfield, E. (2009). Insecure attachment and depressive symptoms: The mediating role of rumination, empathy, and forgiveness. *Personality and Individual Differences*, 46(3), 276 280
- Cooper, M. L., Shaver, P. R., & Collins, N. L. (1998). Attachment styles, emotion regulation, and adjustment in adolescence. *Journal of personality and social psychology*, 74(5), 380.
- Erzen, E. (2016). Üç boyutlu bağlanma stilleri ölçeği. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(3), -21.
- Feeney, J. D. (1998). Adult Attachment and Relationship-Centered Anxiety Responses to Physical and Emotional Distancing. In Jeffery A. Simpson W. Steven Rholes (editörler). *Attachment Theory and Close Relationships*. The Guilford Press New York-London.
- Hamarta, E. (2004). Bağlanma Teorisi. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 53-66
- Hazan, C., & Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of personality and social psychology*, 52(3), 511.
- Karatepe, H. T. (2010). Ruminatif Düşünce Biçimi Ölçeğinin Türkçe uyarlaması, geçerlik ve güvenirlik çalışması (Tıpta uzmanlık tezi). Sağlık Bakanlığı, İstanbul Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Has. Eğt. ve Arş. Hastanesi, İstanbul.
- KELEŞ, O., & ÖZTABAK, M. Ü. (2024). YETİŞKİNLERDE SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI İLE RUMİNATİF DÜŞÜNCE BİÇİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ. *The Journal of Academic Social Science*, 51(151), 327-342.
- Kesebir, S., Kavzoğlu, S.Ö. ve Üstündağ, MF (2011). Bağlanma ve Psikopatoloji. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3 (2), 321-342.
- Kılıç, D. M., & Koç, Z. (2024). Ergenlerin Bağlanma Stilleri ile Sosyal Medya Bağımlılık Durumları Arasındaki İlişkide Duygu Düzenleme Yöntemleri ve Bazı Değişkenlerin Düzenleyicilik Rolünün İncelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 22(1), 239-266. <https://doi.org/10.37217/tebd.1287439>
- Kraemer GW. (1992). A psychobiological theory of attachment. *Behav Brain Sci*. 5(3):451–93.
- Kurt, A. M. (2025). Obsesif kompulsif bozukluk ile takipli olgularda ruminasyonun sosyal medya kullanımı ile ilişkisi, *Tıpta Uzmanlık Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana, Türkiye*.

- Lanciano, T., Curci, A., Kafetsios, K., Elia, L., & Zammuner, V. L. (2012). Attachment and dysfunctional rumination: The mediating role of Emotional Intelligence abilities. *Personality and Individual Differences*, 53(6), 753–758. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2012.05.027>
- Main M, Cassidy J (1988) Categories of response to reunion with the parent at age 6: predictable from infant attachment classifications and stable over a month period. *Dev Psychol*, 24(3): 415-426.
- Nolen-Hoeksema, S., Wisco, B. E., & Lyubomirsky, S. (2008). Rethinking rumination. *Perspectives on Psychological Science*, 3(5), 400-424.
- Quickert, R. E., & MacDonald, T. K. (2020). Being in the moment so you can keep moving forward: Mindfulness and rumination mediate the relationship between attachment orientations and negative conflict styles. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 7(18), 6472.
- Sümer, N., & Güngör, D. (1999). Yetişkin bağlanma stilleri ölçeklerinin Türk örneklemini üzerinde psikometrik değerlendirmesi ve kültürlerarası bir karşılaştırma. *Türk Psikoloji Dergisi*, 4(43), 71-106.
- Sümer, N., Oruçlular, Y., & Çapar, T. (2015). Bağlanma ve bağımlılık: Kuramsal çerçeve ve derleme çalışması. *Journal of Dependence*, 6(4), 92-209.
- Şahin, C., & Yağcı, M. (2017). Sosyal medya bağımlılığı ölçeği-yetişkin formu: geçerlilik ve güvenirlik çalışması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 523-538.
- Tüzün, O., & Sayar, K. (2006). Bağlanma kuramı ve psikopatoloji. *Düşünen Adam*, 9(1), 24-39.
- Üçer, İ. (2024). Üniversite öğrencilerinin bağlanma boyutları ve gelecek kaygısı arasındaki ilişkide ruminatif düşünce süreçlerinin aracı rolü ,Yüksek lisans tezi, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Lefkoşa, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.
- Yıldızhan, E. (2017). Bağlanma teorisi ve bağlanma bozukluklarına genel bir bakış. *Anadolu Kliniği*, 22(1), 66–72.
- Yüksel, B. (2014). Kaygı belirtilerini açıklamada bağlanma, pozitif ve negatif duygu düzenleme ve belirsizliğe tahammülsüzlük arasındaki ilişkiyi bütünleyici model arayışı, Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi

TÜRKİYE’DE GÖÇMEN KAÇAKÇILIĞI SUÇUNUN OLUŞTURDUĞU RİSKLER

Doktora Öğrencisi Mehmet Ali KOYUNCU

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/Siyasal Bilgiler Fakültesi
mehmet_mehmet184@hotmail.com - 0009-0006-8180-3731

Prof. Dr. Erhan GÜMÜŞ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/Siyasal Bilgiler Fakültesi
erhang@comu.edu.tr- 0000-0002-5113-1006

ÖZET

Günümüzde uluslararası göç olgusu tarihin bu döneminde hiç olmadığı kadar hızlanmıştır. Devletler uluslararası göç olgusunu kontrol etmeye yönelik adımlar atmaktadır. Sınır önlemlerini güçlendirip göç politikaları uygulamaktadırlar. Uluslararası göçün bir boyutunu düzenli göçler oluştururken, bir diğer boyunu düzensiz göçler oluşturmaktadır. Bu anlamda düzensiz göç kavramı içinde yer alan göçmen kaçakçılığı olgusu devletlerin düzensiz göçle politikalarıyla yakında ilişkilidir. Göçmen kaçakçılığı suçu uluslararası bir suçtur. Göçmen kaçakçılığı faaliyetiyle insanlar, yasa dışı yollardan bir başka devlete sokulmaktadır. Bunun karşılığında finansal menfaat elde edilmektedir. Yasal dışı bir şekilde bir kişinin bir devlete sokulmasıyla meydana gelen göçmen kaçakçılığı suçuyla devletlerin sınır kontrolleri ve egemenlik hakları ihlal edilmekte, buna ek olarak bu durum çeşitli riskler ve tehditler doğurmaktadır. Türkiye de bulunduğu jeopolitik konumu itibarıyla 3 kıtanın kesişiminde bulunduğu için göçmen kaçakçılığı güzergahında yer almaktadır. Afrika, Ortadoğu ve Asya’dan gelen göç akımlarının ortasında yer alan Türkiye bu durumdan etkilenmektedir. Türkiye’de giderek artan bir suç olarak göçmen kaçakçılığı suçu, Türkiye’yi sağlık, ekonomi, güvenlik ve kamu düzeni gibi pek çok yönden etkilemektedir. Bu anlamda göçmen kaçakçılığı suçunun nasıl işlendiği, hangi unsurları barındırdığı, yer alan aktörlerin neler olduğu dair bilgiler suçun ortaya konmasında ve alınacak önlemlerde önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler : Göçmen, Kaçakçılığı, Güvenlik, Risk

İMALAT KOBİ'LERİNDE ÇEVRECİ UYGULAMALARIN BENİMSENMESİ: KAYSERİ ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ ÖRNEĞİ VE TOE ÇERÇEVESİ

Prof. Dr. Ebru AYKAN

Kayseri Üniversitesi

ebruaykan@kayseri.edu.tr – ORCID: 0000-0003-3537-5235

ÖZET

Küçük ve orta ölçekli işletmeler, sanayi üretiminin temel taşı olmalarına rağmen çevreci uygulamaların benimsenmesinde sistematik bir gecikme yaşamaktadır. Bu gecikme çoğu zaman yalnızca maliyet ve teknik kapasite eksikliği ile açıklanmakta; oysa örgütsel öncelikler ve çevresel baskıların niteliği göz ardı edilmektedir. Bu çalışma, söz konusu indirgemeci yaklaşımı aşarak Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'ndeki imalat KOBİ'lerinde çevreci uygulamaların benimsenmesini Teknoloji–Örgüt–Çevre (TOE) çerçevesi temelinde analiz etmektedir.

Nitel yaklaşımla tasarlanan çalışmada, 12 KOBİ yöneticisiyle yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiş; veriler TOE temelli tematik içerik analizi ile çözümlenmektedir. Ön bulgular, çevreci uygulamaların benimsenmesinin teknik bir gereklilikten ziyade, örgütsel kapasite, yönetsel vizyon ve çevresel zorlayıcılar arasındaki etkileşimden doğan çok katmanlı bir karar süreci olduğunu göstermektedir.

Çalışma, KOBİ'lerde çevreci dönüşümü yalnızca “uyum” perspektifiyle ele alan yaklaşımların yetersizliğini ortaya koymakta; aynı zamanda bu dönüşümün işletme içi kapasite ile dış çevresel baskılar arasındaki uyum düzeyine bağlı olarak şekillendiğini göstermektedir. Bu yönüyle araştırma, çevreci uygulamaların benimsenmesine ilişkin literatüre bağlamsal bir açılım sunmaktadır.

Elde edilen bulgular, organize sanayi bölgeleri bağlamında çevreci dönüşüm politikalarının yalnızca finansal teşvikler üzerinden kurgulanmasının yeterli olmadığını ortaya koymaktadır. Bilgiye erişim, kurumsal kapasite geliştirme ve ortak altyapı çözümleri KOBİ'lerin çevreci uygulamalara yöneliminde belirleyici unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çevreci uygulamalar, KOBİ, TOE çerçevesi, sürdürülebilirlik, imalat sektörü

ADOPTION OF ENVIRONMENTAL PRACTICES IN MANUFACTURING SMEs: EVIDENCE FROM KAYSERI ORGANIZED INDUSTRIAL ZONE WITHIN THE TOE FRAMEWORK

ABSTRACT

Small and medium-sized enterprises (SMEs) play a critical role in achieving national sustainability goals due to their dominant share in industrial production and employment. Despite this significance, SMEs often lag behind large firms in adopting environmental practices, a gap that is typically attributed to financial and technical constraints. However, such explanations tend to overlook the complex interplay between organizational priorities and external pressures shaping managerial decision-making.

This study aims to provide a more comprehensive understanding of this process by examining the adoption of environmental practices among manufacturing SMEs operating in the Kayseri Organized Industrial Zone (Turkey) through the Technology–Organization–Environment (TOE) framework. Drawing on a qualitative research design, semi-structured interviews were conducted with managers of 12 SMEs, and the data were analyzed using thematic content analysis.

The findings reveal that the adoption of environmental practices is not a purely technical or cost-driven decision but a multi-dimensional process shaped by the interaction of technological feasibility, organizational capacity, and environmental pressures. In particular, top management support emerges as a critical enabling factor that can offset cost-related barriers, while regulatory requirements and customer demands act as key external drivers. At the same time, limited access to information and technical guidance significantly constrains SMEs' ability to benefit from existing support mechanisms.

By moving beyond reductionist cost-based explanations, this study contributes to the literature by demonstrating that environmental practice adoption in SMEs should be conceptualized as a context-dependent and interaction-driven decision process. The findings also provide practical implications for policymakers and industrial zone administrations, highlighting the need for integrated policy frameworks that combine financial incentives with capacity-building and knowledge dissemination mechanisms.

Keywords: Environmental practices, SMEs, TOE framework, sustainability, manufacturing sector

1. GİRİŞ

Küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ'ler), Türkiye ekonomisinde işletmelerin %99'undan fazlasını, istihdamın yaklaşık %70'ini ve sanayi üretiminin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır (KOSGEB, 2023). Bu göstergeler, KOBİ'lerin çevresel performansının ülke düzeyinde sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada belirleyici bir rol oynadığını açıkça ortaya koymaktadır. Buna karşın literatür, KOBİ'lerin büyük ölçekli işletmelere kıyasla çevreci uygulamaları benimseme konusunda sistematik bir gecikme yaşadığını göstermektedir (Del Brío & Junquera, 2003; Revell vd., 2010).

Bu gecikme çoğu zaman yüksek başlangıç maliyetleri ve teknik bilgi eksikliği ile açıklanmakta; ancak bu yaklaşım, karar süreçlerini şekillendiren örgütsel öncelikler ile çevresel baskıların etkileşimini büyük ölçüde göz ardı etmektedir. Oysa KOBİ'lerde çevreci uygulamaların benimsenmesi, yalnızca teknik bir yatırım kararı değil; üst yönetim desteği, kurumsal kapasite ve dış çevreyle kurulan ilişkiler çerçevesinde şekillenen çok boyutlu bir süreçtir.

Bu çalışma, söz konusu indirgemeci yaklaşımı aşarak, Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'nde faaliyet gösteren imalat KOBİ'lerinde çevreci uygulamaların benimsenmesini bütüncül bir perspektifle analiz etmektedir. Araştırmada, yeniliklerin örgütlerde benimsenmesini açıklamada yaygın olarak kullanılan Teknoloji–Örgüt–Çevre (TOE) çerçevesi temel alınmıştır (Tornatzky & Fleischer, 1990). TOE yaklaşımı, çevreci uygulamaların benimsenmesini teknolojik uygunluk, örgütsel kapasite ve çevresel baskılar arasındaki etkileşim üzerinden ele alarak, KOBİ bağlamında daha kapsamlı bir analiz imkânı sunmaktadır.

Kayseri OSB, ihracat odaklı üretim yapısı, sektörel çeşitliliği ve tedarik zinciri baskılarına açıklığı ile çevreci dönüşümün yalnızca firma içi bir tercih değil, aynı zamanda örgütlerarası dinamiklerle şekillenen bir süreç olduğunu incelemek için özgün bir araştırma bağlamı sunmaktadır.

Bu çerçevede araştırmanın temel soruları şu şekildedir: (1) Kayseri OSB'deki imalat KOBİ'lerinde çevreci uygulamaların benimsenmesinde hangi teknolojik, örgütsel ve çevresel faktörler belirleyici olmaktadır? (2) Bu faktörler arasında nasıl bir etkileşim bulunmaktadır? (3) KOBİ yöneticileri çevreci dönüşüm sürecinde ne tür engeller ve fırsatlar algılamaktadır?

Çalışma, nitel araştırma yaklaşımıyla yürütülmüş olup, yarı yapılandırılmış mülakatlar aracılığıyla toplanan veriler TOE temelli tematik içerik analizi ile çözümlenmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın, KOBİ'lerde çevreci dönüşümü yalnızca “uyum” perspektifinden değil, stratejik ve çok boyutlu bir karar süreci olarak yeniden kavramsallaştırmaya katkı sunması ve politika yapıcılar ile OSB yönetimlerine uygulamaya dönük çıkarımlar üretmesi hedeflenmektedir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR

İşletmelerde çevreci uygulamaların benimsenmesini açıklamaya yönelik literatürde farklı kuramsal yaklaşımlar yer almakla birlikte, Teknoloji–Örgüt–Çevre (TOE) çerçevesi bu alanda

en yaygın ve kapsayıcı modellerden biri olarak kabul edilmektedir. Tornatzky ve Fleischer (1990) tarafından geliştirilen TOE çerçevesi, bir yeniliğin veya uygulamanın benimsenmesini teknolojik özellikler, örgütsel yapı ve çevresel koşulların etkileşimi üzerinden açıklamaktadır. Bu yaklaşım, çevreci uygulamalar gibi çok boyutlu ve bağlama duyarlı süreçlerin analizinde özellikle güçlü bir analitik zemin sunmaktadır (Baker, 2012).

TOE çerçevesinin en önemli katkısı, çevreci uygulamaların benimsenmesini tekil faktörler üzerinden değil, farklı bağlamsal unsurların eş zamanlı etkileşimi çerçevesinde ele almasıdır. Bu yönüyle model, özellikle sınırlı kaynaklara sahip KOBİ’lerde karar süreçlerinin karmaşıklığını anlamada önemli bir açıklayıcılık sağlamaktadır.

2.1. TOE Çerçevesinin Boyutları

Teknolojik boyut, çevreci uygulamaların algılanan faydası, maliyeti, uygulanabilirliği ve mevcut üretim süreçleriyle uyumu gibi unsurları kapsamaktadır. Literatürde KOBİ’ler açısından çevreci uygulamaların benimsenmesinde algılanan yüksek yatırım maliyetleri ve belirsiz geri dönüş süreleri önemli engeller arasında yer almaktadır (Del Brío & Junquera, 2003; Revell vd., 2010). Buna karşılık enerji verimliliği, maliyet tasarrufu ve kurumsal itibar artışı gibi algılanan faydaların, çevreci uygulamaların benimsenmesini olumlu yönde etkilediği belirtilmektedir (Díaz de Junguitu & Allur, 2019). Bu durum, teknolojik faktörlerin yalnızca maliyet temelli değil, algılanan değer üzerinden de şekillendiğini göstermektedir.

Örgütsel boyut, işletmenin büyüklüğü, finansal ve insan kaynağı kapasitesi, üst yönetim desteği ve karar alma yapısı gibi unsurları içermektedir. Özellikle KOBİ’lerde çevreci uygulamaların benimsenmesinde üst yönetimin tutumu ve stratejik öncelikleri belirleyici bir rol oynamaktadır (Gadenne vd., 2009). Kurumsal kapasitenin sınırlı olması, çevre konularının ikincil bir öncelik olarak ele alınmasına yol açabilmekte; bu durum çevreci uygulamaların sürekliliğini olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Walker vd., 2014). Bu bağlamda örgütsel faktörler, çevreci uygulamaların benimsenmesinde “karar verilebilirlik sınırını” belirleyen temel unsurlar olarak değerlendirilebilir.

Çevresel boyut ise mevzuat ve denetimler, müşteri ve tedarik zinciri talepleri, rekabet baskısı ve kamu destekleri gibi işletme dışı faktörleri kapsamaktadır. Literatürde özellikle mevzuat baskısının ve kurumsal müşteri taleplerinin KOBİ’leri çevreci uygulamalara yönelten temel itici güçler arasında yer aldığı vurgulanmaktadır (Gadenne vd., 2009; Díaz de Junguitu & Allur, 2019). Bununla birlikte, kamu destek ve teşviklerinin yeterince bilinmemesi veya başvuru süreçlerinin karmaşık olması, KOBİ’lerin bu mekanizmalardan etkin biçimde yararlanmasını sınırlayabilmektedir (Revell vd., 2010). Bu durum, çevresel baskıların varlığının tek başına yeterli olmadığını, bu baskıların algılanma ve erişilebilirlik düzeyinin de belirleyici olduğunu göstermektedir.

TOE çerçevesinin bu üç boyutu, uygulamada birbirinden bağımsız değil, aksine karşılıklı etkileşim içinde çalışmaktadır. Özellikle KOBİ bağlamında, teknolojik olarak uygun görülen bir çevreci uygulamanın benimsenmesi, örgütsel kapasite yetersizliği nedeniyle ertelenebilmekte veya çevresel baskının zayıf olduğu durumlarda tamamen gündem dışı

kalabilmektedir. Bu durum, çevreci uygulamaların benimsenmesini doğrusal bir süreçten ziyade, çok boyutlu ve bağlamsal bir karar mekanizması haline getirmektedir.

KOBİ’lerde Çevreci Uygulamalar Üzerine Literatür

Bu çalışma kapsamında çevreci uygulamaların benimsenmesini ele alan temel çalışmalar sistematik biçimde incelenmiştir. Aşağıdaki Çizelge 1’de literatürde yer alan çalışmaların amaçları, yöntemleri, örneklem özellikleri, TOE boyutları ve temel bulguları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Bu literatür matrisi, mevcut çalışmaların çoğunlukla belirli TOE boyutlarına odaklandığını ve özellikle teknolojik veya çevresel faktörlerin ön plana çıkarıldığını göstermektedir. Buna karşılık, bu faktörlerin örgütsel yapı ile nasıl etkileşime girdiğini derinlemesine inceleyen çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir.

Çizelge 1. TOE Çerçevesi Temelinde KOBİ’lerde Çevreci Uygulamalara İlişkin Literatür Özeti

Yazar (Yıl)	Çalışmanın Amacı	Örneklem / Bağlam	Yöntem	TOE Boyutu	Temel Bulgular
Tornatzky & Fleischer (1990)	Yeniliklerin benimsenmesini açıklamak	Kavramsal	Kuramsal	T–O–E	Teknolojik, örgütsel ve çevresel faktörlerin birlikte ele alınması gereklidir.
Del Brío & Junquera (2003)	KOBİ’lerde çevresel yeniliklerin incelenmesi	İmalat KOBİ’leri	Nicel	T–O	Yüksek maliyet algısı ve bilgi eksikliği temel engellerdir.
Gadenne vd. (2009)	KOBİ’lerde çevresel farkındalık	KOBİ’ler (Avustralya)	Nicel	O–E	Üst yönetim desteği ve mevzuat baskısı belirleyicidir.
Revell vd. (2010)	KOBİ’lerde çevre–işletme ilişkisi	KOBİ’ler (İngiltere)	Karma	T–O–E	Çevreci uygulamalar çoğunlukla zorunluluk temellidir.
Walker vd. (2014)	Çevresel uygulamaların güçleri	itici Tedarik zinciri	Nicel	E	Müşteri ve tedarik zinciri baskısı önemli bir faktördür.
Díaz de Junguitu & Allur, 2019	EMS benimsenmesini etkileyen faktörler	KOBİ’ler (İtalya)	Nicel	T–O–E	Teşvikler ve algılanan fayda benimsemeyi artırmaktadır.
Alraja (2022)	Kriz döneminde TOE faktörlerinin	669 KOBİ çalışanı	Nicel (SEM)	T–O–E	TOE faktörleri sürdürülebilir

Yazar (Yıl)	Çalışmanın Amacı	Örneklem / Bağlam	Yöntem	TOE Boyutu	Temel Bulgular
	sürdürülebilir uygulamalar ve performans üzerindeki etkisi				uygulamaları ve performansı artırmaktadır.
Lutfi vd. (2023)	Yeşil inovasyonu teşvik eden model geliştirme	179 üretim firması	Nicel (PLS-SEM)	T-O-E	Algılanan fayda, yönetim desteği ve çevresel baskılar belirleyicidir.
Natrajan vd. (2024)	Bulut bilişim ve döngüsel ekonomi ilişkisi	186 makale	Sistematiik inceleme	T-O-E	Dijitalleşme sürdürülebilir süreçleri desteklemektedir.
Aligarh vd. (2025)	Yeşil inovasyon belirleyicileri ve performans	180 MSME	Nicel (PLS)	T-O-E	TOE faktörleri yeşil inovasyonu ve performansı artırmaktadır.
Acquah vd. (2025)	Sürdürülebilir üretim uygulamalarının benimsenmesi	177 KOBİ yöneticisi	Nicel	T-O-E	Teknolojik, örgütsel ve çevresel faktörler benimsemeyi doğrudan etkilemektedir.

Çizelge 1 incelendiğinde, özellikle son yıllarda gerçekleştirilen çalışmaların büyük ölçüde TOE çerçevesini kullanarak çevreci uygulamaların ve yeşil inovasyonun belirleyicilerini nicel yöntemlerle analiz ettiği görülmektedir. Bu çalışmalar, teknolojik, örgütsel ve çevresel faktörlerin çevreci dönüşüm üzerindeki etkisini doğrulamakla birlikte, karar süreçlerinin nasıl şekillendiğine ilişkin derinlemesine bir anlayış sunmamaktadır.

Bu durum, KOBİ yöneticilerinin çevreci uygulamalara ilişkin algı, deneyim ve karar dinamiklerini nitel bir perspektifle inceleyen çalışmalara duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Bu araştırma, söz konusu boşluğu doldurarak TOE çerçevesini nitel veri üzerinden analiz etmekte ve çevreci uygulamaların benimsenmesini bağlamsal ve çok boyutlu bir karar süreci olarak ele almaktadır.

Araştırma Boşluğu ve Bu Çalışmanın Konumu

Literatürdeki çalışmaların büyük çoğunluğu nicel yöntemlerle ve anket tekniğiyle gerçekleştirilmiş olup, KOBİ yöneticilerinin çevreci uygulamalara ilişkin algı, deneyim ve karar süreçlerini derinlemesine inceleyen nitel çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Ayrıca, Kayseri OSB gibi belirli bir organize sanayi bölgesi bağlamında, imalat KOBİ'lerinin

çevreci dönüşümünü TOE çerçevesiyle bütüncül olarak ele alan ampirik bir araştırma bulunmamaktadır.

Bu çalışma, nitel araştırma deseniyle ve TOE çerçevesinin üç boyutunu etkileşimsel bir yapı içinde ele alarak, çevreci uygulamaların benimsenmesini çok boyutlu bir karar süreci olarak analiz etmektedir. Bu yönüyle çalışma, yalnızca literatürdeki boşluğu doldurmakla kalmamakta, aynı zamanda KOBİ’lerde çevreci dönüşümün nasıl yapılandırılması gerektiğine ilişkin daha bağlamsal ve uygulanabilir bir perspektif sunmaktadır.

3. UYGULAMA / YÖNTEM

Bu araştırma, çevreci uygulamaların benimsenmesini etkileyen faktörleri derinlemesine incelemeyi amaçladığından, **nitel araştırma yaklaşımı** benimsenerek yürütülmüştür. Nitel yöntem, KOBİ yöneticilerinin çevreci uygulamalara ilişkin algılarını, deneyimlerini ve karar alma süreçlerini kendi bağlamı içinde anlamaya olanak sağlaması nedeniyle tercih edilmiştir (Creswell, 2013).

Araştırma deseni olarak **keşfedici durum çalışması** kullanılmıştır. Durum çalışması deseni, belirli bir bağlamda (Kayseri OSB) faaliyet gösteren işletmelerde çevreci uygulamaların nasıl ve neden benimsendiğini incelemeye olanak tanımakta; TOE çerçevesiyle uyumlu biçimde çok boyutlu bir analiz yapılmasını mümkün kılmaktadır (Yin, 2018).

Araştırma Evreni ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Kayseri Organize Sanayi Bölgesi’nde faaliyet gösteren imalat sektöründeki küçük ve orta ölçekli işletmeler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Kayseri OSB’de faaliyet gösteren, KAYSO üyesi ve imalat sektöründe yer alan **10–15 KOBİ yöneticisinden** oluşmaktadır.

Örneklem seçiminde **amaçlı örnekleme yöntemi** kullanılmıştır. Bu yöntemin tercih edilmesinin temel nedeni, çevreci uygulamalar konusunda bilgi ve deneyim sahibi olan yöneticilere ulaşarak araştırma sorularına zengin ve anlamlı veriler elde etmektir (Patton, 2015). Ayrıca örneklem büyüklüğü, nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan **veri doygunluğu (data saturation)** ilkesi doğrultusunda belirlenmiştir.

Veri Toplama Yöntemi

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak **yarı yapılandırılmış mülakat tekniği** kullanılmıştır. Mülakat soruları, TOE çerçevesi temel alınarak hazırlanmış olup; teknolojik, örgütsel ve çevresel boyutlara ilişkin açık uçlu sorulardan oluşmaktadır.

Bu yöntem, katılımcıların görüşlerini ayrıntılı biçimde ifade etmelerine imkân tanımakta ve araştırmacıya gerektiğinde derinleştirici sorular yönelte esnekliği sağlamaktadır (Kvale & Brinkmann, 2015). Görüşmeler katılımcıların izni doğrultusunda kayıt altına alınmış ve daha sonra yazılı metne dönüştürülmüştür. Görüşmeler, katılımcıların uygunluk durumuna göre yüz yüze veya çevrim içi olarak gerçekleştirilmiş; her bir görüşme yaklaşık **30–45 dakika** sürmüştür. Görüşmeler, **2026 yılı Nisan-Mayıs döneminde** gerçekleştirilmiştir.

Veri Analizi

Elde edilen veriler, **tematik içerik analizi** yöntemiyle analiz edilmiştir (Braun & Clarke, 2006). Analiz sürecinde öncelikle mülakat kayıtları yazılı metne dönüştürülmüş, ardından açık kodlama (open coding) ile veriler anlamlı birimlere ayrılmıştır.

Kodlama sürecinde, TOE çerçevesine dayalı olarak belirlenen ana temalar (teknolojik, örgütsel ve çevresel faktörler) rehber olarak kullanılmış; bununla birlikte saha verilerinden türeyen yeni alt temaların ortaya çıkmasına da imkân tanınmıştır. Bu yaklaşım, hem kuramsal çerçeveye bağlılığı hem de veriye duyarlı bir analiz sürecini birlikte yürütmeye olanak sağlamaktadır.

Araştırmanın Geçerliği ve Güvenirliği

Araştırmanın geçerliği ve güvenirliliğini artırmak amacıyla çeşitli yöntemsel önlemler alınmıştır. Öncelikle mülakat soruları, TOE çerçevesi ve ilgili literatür doğrultusunda geliştirilmiş ve uzman görüşü alınarak son haline getirilmiştir.

Veri analiz sürecinde kodlama işlemi sistematik olarak yürütülmüş, kodlar ve temalar veriyle sürekli karşılaştırılarak doğrulanmıştır. Ayrıca analiz sürecinin şeffaflığını artırmak amacıyla **kod kitabı oluşturulmuş** ve temaların nasıl geliştirildiği ayrıntılı biçimde raporlanmıştır.

Bunun yanı sıra, bulguların güvenilirliğini artırmak amacıyla katılımcı ifadelerine doğrudan alıntılarla yer verilmiş ve yorumların veriyle tutarlılığı sağlanmıştır. Bu uygulamalar, araştırmanın inandırıcılığını (credibility) ve aktarılabilirliğini (transferability) güçlendirmektedir.

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Araştırma kapsamında Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'nde faaliyet gösteren 12 imalat KOBİ'sinin yöneticisi ile yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler, TOE çerçevesi temel alınarak tematik içerik analiziyle çözümlenmiştir. Analiz sonucunda, çevreci uygulamaların benimsenmesini etkileyen faktörler **üç ana tema ve bunlara bağlı dokuz alt tema** altında belirlenmiştir. Çizelge 2'de tema ve alt temalar özetlenmektedir.

Çizelge 2. TOE Boyutlarına Göre Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Temalar
Teknolojik Faktörler	Algılanan fayda; yüksek yatırım maliyeti; teknik uygulanabilirlik sorunları
Örgütsel Faktörler	Üst yönetim desteği; kurumsal kapasite; karar alma yapısının merkeziliyeti
Çevresel Faktörler	Mevzuat baskısı ve denetimler; müşteri ve tedarik zinciri talepleri; teşvik ve destek mekanizmalarına erişim

Teknolojik Faktörler

Katılımcıların büyük çoğunluğu, çevreci uygulamaların uzun vadede maliyet avantajı sağladığını kabul etmekle birlikte, yüksek başlangıç maliyetlerini en önemli engel olarak tanımlamaktadır.

“Güneş paneli kurmayı düşündük ama ilk yatırım maliyeti çok yüksek...” (K8, tekstil)

Buna karşılık bazı firmalar, enerji verimliliği yatırımlarının kısa sürede geri dönüş sağladığını ifade etmiştir.

“Elektrik faturası yüzde 30 düştü...” (K3, makine)

Teknik uygulanabilirlik açısından, mevcut üretim sistemlerine entegrasyon zorlukları özellikle çevreci teknolojilerin benimsenmesini sınırlamaktadır.

Teknolojik faktörler, KOBİ’lerde çevreci uygulamaların benimsenmesinde **maliyet belirsizliği ile algılanan fayda arasındaki dengeye dayalı bir karar mekanizması** oluşturduğunu göstermektedir. Bu bulgular, teknolojik faktörlerin KOBİ’lerde çevreci uygulamaların benimsenmesinde yalnızca maliyet temelli değil, belirsizlik algısı üzerinden şekillendiğini göstermektedir.

Örgütsel Faktörler

Üst yönetim desteği, çevreci uygulamaların benimsenmesinde belirleyici bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

“Patron inanırsa oluyor...” (K2)

Kurumsal kapasite açısından, çevre konusunda uzman personelin varlığı önemli bir avantaj sağlamaktadır. Ancak çoğu işletmede bu rol mevcut çalışanlar tarafından ek iş olarak yürütülmektedir.

Karar alma yapısında ise merkeziyetçi firmalarda hızlı ancak kırılgan, katılımcı yapılarda ise daha yavaş fakat sürdürülebilir uygulamalar gözlemlenmiştir.

Örgütsel faktörler, çevreci uygulamaların benimsenmesinde **kararın alınabilirliğini ve sürdürülebilirliğini belirleyen temel unsur** olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum, çevreci uygulamaların benimsenmesinde örgütsel faktörlerin yalnızca destekleyici değil, aynı zamanda süreci belirleyici bir rol üstlendiğini ortaya koymaktadır.

Çevresel Faktörler

Mevzuat baskısı, katılımcılar tarafından en güçlü dış etken olarak tanımlanmaktadır.

“Denetimler artıyor, ister istemez uyum sağlıyoruz.” (K5)

Müşteri ve tedarik zinciri talepleri, özellikle ihracat yapan firmalar için önemli bir itici güç oluşturmaktadır.

Teşvik ve destek mekanizmalarına erişimde ise bilgi eksikliği ve bürokratik süreçler önemli engeller olarak öne çıkmaktadır.

“Destek var ama nasıl başvuracağımızı bilmiyoruz.” (K10)

Çevresel faktörler, çevreci uygulamaların benimsenmesinde güçlü bir **zorlayıcı mekanizma** oluşturmakta; ancak bu mekanizmanın etkinliği erişilebilirlik düzeyine bağlı kalmaktadır. Bu bulgu, çevresel baskıların çevreci dönüşümü tetiklediğini, ancak bu etkinin işletmelerin bu baskıyı algılama ve yanıt verme kapasitesine bağlı olduğunu göstermektedir.

Boyutlar Arası Etkileşim

Bulgular, TOE boyutlarının birbirinden bağımsız değil, güçlü bir etkileşim içinde olduğunu açık biçimde göstermektedir.

Üst yönetim desteğinin yüksek olduğu firmalarda, maliyet engeline rağmen yatırımlar gerçekleştirilebilmekte; çevresel baskının yoğun olduğu durumlarda ise düşük kapasiteye sahip işletmeler dahi asgari uyum sağlamaktadır.

Ancak en başarılı dönüşüm örnekleri, teknolojik uygunluk, örgütsel kapasite ve çevresel baskının birlikte olumlu olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır.

Bu bulgular, çevreci uygulamaların benimsenmesinin doğrusal bir süreç olmadığını; aksine çok boyutlu ve dinamik bir karar mekanizması olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, çevreci uygulamaların benimsenmesi, tek bir faktörle açıklanabilecek lineer bir süreç değil; aksine farklı boyutların eş zamanlı etkileşimiyle şekillenen çok katmanlı bir karar yapısı olarak ortaya çıkmaktadır.

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu araştırma, Kayseri Organize Sanayi Bölgesi’nde faaliyet gösteren imalat KOBİ’lerinde çevreci uygulamaların benimsenmesini TOE çerçevesi temelinde nitel bir yaklaşımla incelemiştir. Elde edilen bulgular, çevreci dönüşümün yalnızca teknik bir uyum süreci olmadığını; teknolojik, örgütsel ve çevresel faktörlerin karşılıklı etkileşimiyle şekillenen çok boyutlu ve stratejik bir karar süreci olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışma, KOBİ’lerde çevreci uygulamaların benimsenmesini açıklamada indirgemeci yaklaşımların ötesine geçen bütüncül bir bakış açısı sunmaktadır.

Kuramsal Katkılar

Araştırma, TOE çerçevesinin KOBİ’lerde çevreci uygulamaların benimsenmesini açıklamada güçlü bir analitik araç olduğunu doğrulamakla birlikte, üç boyut arasındaki etkileşimin literatürde genellikle varsayılandan daha dinamik ve bağlama duyarlı olduğunu göstermektedir.

Özellikle üst yönetim desteğinin (örgütsel boyut), yüksek maliyet engelini (teknolojik boyut) aşmada belirleyici bir tampon mekanizma işlevi gördüğü; mevzuat ve müşteri baskılarının (çevresel boyut) ise kurumsal kapasitesi sınırlı firmalarda asgari uyumu tetiklediği tespit edilmiştir. Bu bulgu, TOE çerçevesine **etkileşim yoğunluğu ve bağlamsal ağırlıklar** perspektifinden özgün bir katkı sunmaktadır.

Ayrıca çalışma, KOBİ’lerde çevreci dönüşümü yalnızca maliyet–fayda rasyonelliğiyle açıklayan yaklaşımların yetersizliğini ortaya koymaktadır. Yöneticilerin algıladığı belirsizlik, bilgi asimetrisi ve kapasite kısıtları, klasik rasyonel karar verme varsayımlarını sınırlandırmaktadır. Bu yönüyle araştırma, TOE çerçevesinin **sınırlı rasyonellik ve kurumsal teori** perspektifleriyle birlikte ele alınabileceğini göstermekte ve literatürde bütünleşik kuramsal yaklaşımlar için bir zemin sunmaktadır. Bu bulgular, özellikle son dönem TOE temelli nicel çalışmaların (Alraja vd., 2022; Lutfi vd., 2023) ortaya koyduğu ilişkileri desteklemekle birlikte, bu ilişkilerin nasıl şekillendiğine dair süreçsel bir açıklama sunarak literatüre tamamlayıcı bir katkı sağlamaktadır.

Politika ve Uygulama Önerileri

Elde edilen bulgular doğrultusunda, organize sanayi bölgeleri ve politika yapıcılar için aşağıdaki öneriler geliştirilebilir:

- **Teşvik mekanizmalarının erişilebilirliğinin artırılması:**
- KOBİ’lerin önemli bir kısmı mevcut desteklerden haberdar değildir veya başvuru süreçlerini karmaşık bulmaktadır. Bu nedenle OSB bünyesinde danışma birimlerinin oluşturulması, başvuru süreçlerinin sadeleştirilmesi ve özellikle küçük işletmeler için geri ödemesiz desteklerin artırılması gerekmektedir.
- **Ortak altyapı modellerinin geliştirilmesi:**
- Yüksek maliyetli çevreci yatırımlar (örneğin atık arıtma tesisleri veya enerji sistemleri) için OSB düzeyinde ortak kullanım modellerinin oluşturulması, maliyetleri düşürerek uygulamaların yaygınlaşmasını kolaylaştıracaktır.
- **Kurumsal kapasite geliştirme programları:**
- Çevre yönetimi konusunda uzman insan kaynağı eksikliği, dönüşümün önündeki önemli engellerden biridir. Bu doğrultuda üniversite–sanayi iş birlikleriyle eğitim programları, sertifikasyon süreçleri ve danışmanlık mekanizmaları geliştirilmelidir.
- **Düzenleyici çerçevenin dönüştürücü biçimde kullanılması:**
- Mevzuat baskısı önemli bir itici güç olmakla birlikte, yalnızca cezai yaptırımlar yerine, çevreci uygulamaları benimseyen firmalara yönelik teşvik edici mekanizmaların (örneğin yeşil sertifika avantajları, denetim kolaylıkları) geliştirilmesi önerilmektedir.

Araştırmanın Sınırlılıkları ve Gelecek Çalışmalar

Bu araştırma, tek bir organize sanayi bölgesi ve imalat sektörüyle sınırlıdır. Bu nedenle bulguların farklı bölgelere ve sektörlerle genellenebilmesi için karşılaştırmalı çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Ayrıca nitel araştırma yöntemi derinlemesine bir anlayış sağlamakla birlikte, değişkenler arasındaki ilişkilerin nicel olarak test edilmesine olanak tanımamaktadır.

Gelecek araştırmalarda, bu çalışmanın bulgularına dayalı olarak geliştirilecek ölçeklerle nicel analizlerin yapılması önerilmektedir. Bunun yanı sıra, tedarik zinciri aktörlerinin çevreci

uygulamaların benimsenmesindeki rolünün daha ayrıntılı incelenmesi, literatüre önemli katkılar sağlayacaktır.

Sonuç

Bu araştırma, KOBİ’lerde çevreci uygulamaların benimsenmesinin doğrusal bir süreç olmadığını; aksine teknolojik olanaklar, örgütsel kapasite ve çevresel baskıların etkileşimiyle şekillenen çok boyutlu bir dönüşüm süreci olduğunu ortaya koymaktadır.

Sürdürülebilir bir sanayi dönüşümünün sağlanabilmesi için, yalnızca finansal teşviklere dayalı politikaların yeterli olmadığı; bunun yerine bilgiye erişim, kurumsal kapasite geliştirme ve ortak altyapı çözümlerini içeren bütüncül yaklaşımlara ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda çalışma, KOBİ’lerde çevreci dönüşümün yalnızca bir uyum süreci değil, işletmelerin rekabet gücünü ve sürdürülebilirliğini yeniden şekillendiren stratejik bir dönüşüm alanı olduğunu ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Acquah, I. S. K., Quaicoe, J., & Gatsi, J. G. (2025). Modelling circular economy capabilities and sustainable manufacturing practices for environmental performance: Assessing linear (PLS-SEM) and non-linear (fsQCA) effects. *Technological Forecasting and Social Change*, 202, 123501. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2024.123501>

Aligarh, F., Probohudono, A. N., Sudaryono, E. A., & Widarjo, W. (2024). Green innovation for sustainable performance: Insights from the TOE framework. 6th Borobudur International Symposium on Humanities and Social Science (BIS-HSS) 2024 6th BIS-HSS 2024.

Alraja, M. N., Imran, R., Khashab, B. M., & Shah, M. (2022). Technological innovation, sustainable green practices and SMEs sustainable performance in times of crisis (COVID-19 pandemic). *Information Systems Frontiers*, 24(4), 1081–1105. <https://doi.org/10.1007/s10796-022-10250-z>

Baker, J. (2012). The technology–organization–environment framework. In Y. K. Dwivedi, M. R. Wade, & S. L. Schneberger (Eds.), *Information systems theory: Explaining and predicting our digital society* (pp. 231–245). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-6108-2_12

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (3rd ed.). Sage Publications.

Del Brío, J. Á., & Junquera, B. (2003). A review of the literature on environmental innovation management in SMEs: Implications for public policies. *Technovation*, 23(12), 939–948. [https://doi.org/10.1016/S0166-4972\(02\)00036-6](https://doi.org/10.1016/S0166-4972(02)00036-6)

- Díaz de Junguitu, A., & Allur, E. (2019). The adoption of environmental management systems based on ISO 14001, EMAS, and alternative models for SMEs: A qualitative empirical study. *Sustainability*, 11(24), 7015. <https://doi.org/10.3390/su11247015>.
- Gadenne, D. L., Kennedy, J., & McKeiver, C. (2009). An empirical study of environmental awareness and practices in SMEs. *Journal of Business Ethics*, 84(1), 45–63. <https://doi.org/10.1007/s10551-008-9672-9>
- KOSGEB. (2023). *2023 yılı faaliyet raporu*. T.C. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2015). *InterViews: Learning the craft of qualitative research interviewing* (3rd ed.). Sage Publications.
- Lutfi, A., Al-Khasawneh, A. L., Almaiah, M. A., & Alrawad, M. (2023). Green environmental management system to support environmental performance: What factors influence SMEs to adopt green innovations? *Sustainability*, 15(13), 10645. <https://doi.org/10.3390/su151310645>
- Natrajan, N. S., Sanjeev, R., & Jain, R. U. (2024). Sustainability in small and medium enterprises: A circular economy approach using cloud computing. *Business Strategy & Development*, 7(2), e370. <https://doi.org/10.1002/bsd2.370>
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods* (4th ed.). Sage Publications.
- Revell, A., Stokes, D., & Chen, H. (2010). Small businesses and the environment: Turning over a new leaf? *Business Strategy and the Environment*, 19(5), 273–288. <https://doi.org/10.1002/bse.628>
- Tornatzky, L. G., & Fleischer, M. (1990). *The processes of technological innovation*. Lexington Books.
- Walker, H., Seuring, S., Sarkis, J., & Klassen, R. (2014). Sustainable operations management: Recent trends and future directions. *International Journal of Operations & Production Management*, 34(5), 536–561. <https://doi.org/10.1108/IJOPM-12-2013-0557>
- Yin, R. K. (2018). *Case study research and applications: Design and methods* (6th ed.). Sage Publications.

X, Y VE Z KUŞAKLARININ İLİŞKİLERDE BENİMSEDİKLERİ ÇATIŞMA EYLEM STİLLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Doç. Dr. Hanife AKGÜL

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

hanifeakgul38@gmail.com - ORCID: 0000-0001-8543-9343,

Araştırma Görevlisi Dr. Gülşah YILDIRIM

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

E-posta Adresi - ORCID ID

gulsah.yildirim@comu.edu.tr - ORCID: 0000-0002-9674-0307

ÖZET

Bu araştırmanın amacı X, Y ve Z kuşakları bireylerin ilişkilerde benimsedikleri çatışma eylem stillerini demografik değişkenlere (cinsiyet, eğitim, ilişki durumu, gelir, yaşanılan yer, doğum sırası) göre karşılaştırmak, çatışma eylem stillerine ilişkin kuşaklar arasında bir farklılaşmanın olup olmadığını incelemektir. Araştırmanın yöntemi betimsel araştırmalardan tarama modelidir. Veri toplama aracı olarak Çatışma Eylem Stilleri Ölçeği (ÇESÖ) ile araştırmacılar tarafından katılımcıların demografik özelliklerini öğrenmek amacıyla hazırlanan bilgi formu kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini 18-60 yaşları arasındaki bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 18-60 yaşları arasında 116'sı erkek, 214'ü kadın 330 birey oluşturmaktadır. Veriler Google Forms aracılığıyla toplanmış olup, SPSS 22 programıyla analiz edilmiştir. Verilerin analizinde Bağımsız Örneklem T-Testi ve ANOVA testi kullanılmıştır. Sonuçların analizinde anlamlılık düzeyi 0.05 p < 0.05 olarak belirlenmiştir.

Araştırmada elde edilen bulgular incelendiğinde; araştırma verilerinin normal dağılımda olduğu saptanmıştır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında çatışma eylem stilleri cinsiyet, eğitim durumu, ilişki durumu ve doğum sırasına göre anlamlı şekilde farklılaşırken; gelir ve yaşanılan yere göre anlamlı bir farklılık göstermediği saptanmıştır. Kuşaklar arasında ise; bireylerin çatışma eylem stillerinin kaçınmacı, zorlayıcı alt boyutlarında anlamlı farklılık bulunmazken; kolaylaştırıcı, uzlaştırıcı ve karşı koyucu alt boyutlarının anlamlı şekilde farklılaştığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çatışma eylem stilleri, Kuşak, X Kuşağı, Y Kuşağı, Z Kuşağı

AN EXAMINATION OF THE CONFLICT STYLES ADOPTED BY GENERATIONS X, Y, AND Z IN RELATIONSHIPS

SUMMARY

The aim of this research is to compare the conflict action styles adopted by individuals from Generations X, Y, and Z in relationships according to demographic variables (gender, education, relationship status, income, place of residence, birth order) and to examine whether there is a difference between generations regarding conflict action styles. The research method is a descriptive survey model. The Conflict Action Styles Scale (CAS) and an information form prepared by the researchers to learn the demographic characteristics of the participants were used as data collection tools. The population of the research consists of individuals aged 18-60 years. The sample of the research consists of 330 individuals aged 18-60 years, 116 of whom are male and 214 are female. Data were collected via Google Forms and analyzed using SPSS 22 program. Independent Samples T-Test and ANOVA test were used in the analysis of the data. The significance level was determined as 0.05 $p < 0.05$ in the analysis of the results.

When the findings obtained in the research were examined, it was determined that the research data were normally distributed. The research results show that conflict response styles differ significantly according to gender, education level, relationship status, and birth order; however, no significant difference was found based on income and place of residence. Among generations, while no significant differences were found in the avoidant and assertive sub-dimensions of conflict response styles, significant differences were found in the facilitative, conciliatory, and confrontational sub-dimensions.

Keywords: Conflict response styles, Generation, Generation X, Generation Y, Millennials

1. GİRİŞ

Türk Dil Kurumu “kuşak” kelimesini “Yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, kaderleri paylaşmış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişilerin topluluğu” olarak tanımlamıştır (TDK, 2026). Kuşaklar yetiştirme tarzları ve içerisinde bulundukları ortam değişikliklerinden kaynaklanan farklılıklara sahiptirler. Bu farklılıklar; kuşaklar arasında hem karakter hem çalışma yaşamları hem de sosyal hayatlarında önemli ayrışmalar olduğunu ortaya koymaktadır (Adıgüzel, Batur, & Ekşili, 2014). Aynı kuşaktaki bireylerin benzer tutum ve davranışları, kuşakların ise birbirinden farklı, kendine ait özellikleri vardır. Kuşaklar doğum tarihine göre 1925-1945 “sessiz (geleneksel kuşak)”, 1946-1964 “Bebek Patlaması Kuşağı”, 1965-1979 “X Kuşağı” 1989-1999 “Y Kuşağı” ve 2000 ve sonrası “Z Kuşağı” olarak adlandırılmaktadır. Bu çalışmada y ve z kuşakları incelenecektir. Y kuşağının günümüzde nüfus olarak dünyadaki en kalabalık kuşak olduğu ileri sürülmektedir (Arslan & Staub, 2015). En önemli özelliği özgürlük ve teknolojidir. Bu kuşakta doğan bireyler çalışmayı sevmemekte, saldırgan davranmaktadır (Başgöze & Bayar, 2015). Bu kuşak üyeleri bireyseldir. Bürokrasiden ve baskıdan hoşlanmazlar. (Altıntuğ, 2012) Z kuşağı

ise diğer kuşaklardan farklı olarak tüm olanakların içine doğmuştur. Yalnız yaşamayı seven, kısmen de yaşayabilen kişilerden oluşur (Adıgüzel, Batur, & Ekşili, 2014). Yaşıtları tarafından seilmeye ve saygı görmeye önem verirler. Rahatına düşkün, risk almayan ve şiddet yönelimi olmayan bireylerdir (Karaman, 2021).

İnsanın olduğu yerde çatışma olmaması imkansızdır. Genel anlamıyla çatışma bireylerin farklı tutum, görüş, değer ve gereksinimleri doğrultusunda yaşadıkları fiziksel, ruhsal, bilişsel, cinsel, duygusal bir huzursuzluk durumudur (Arslantaş & Özkan, 2012). Çatışmalar iyi yönetildiğinde kişiler arası ilişkilerde pozitif sonuçlar doğurmaktadır. Yapılan araştırmalar bireylerin çatışma ile başa çıkma ve çatışma sırasında neler yapabilecekleri hakkında yeterli bilgiler bulunmadığını ortaya koymaktadır (Karadağ & Tosun, 2014).

İnsanların etkileşim halinde olduğu ortamlarda kaçınılmaz olan olgulardan biri çatışmadır. (Çam & Akgün, 2007) “Çatışma en az iki taraf arasında, değer, fikir, inanç, ilgi, algı, kültürel faktörler, sosyal roller, ihtiyaçlar, iletişim becerileri yönünden farklılıklar olduğu durumlarda yaşanabilen gerilim, engellenme, rekabet, değişiklik ve müdahaleler yaşanan durumlardır olarak tanımlanabilir.” (Çam & Akgün, 2007) Çatışma ilk olarak zihinlerde olumsuz bir durum olarak kendini gösterse de olumlu tarafları da mevcuttur. Bireylerin üretme ve uyum sağlama açısından gerekli olmasının yanı sıra, bireyin benlik saygısını artırır. Ancak çatışma konusunda dikkat edilmesi gereken nokta nasıl çözüldüğüdür. (Hacıoğlu, 2023) Çatışma olumlu yönetildiğinde kişinin hem kendi hem karşısındaki kişi hem de ilişkilerindeki problem hakkında farkındalığı arttırmaya yardımcı olacağı gibi bireyleri değişim için cesaretlendirmeye teşvik eder. Aksi halde ise ilişkilerde bozulmalar yaşanır, kişiler mutsuz olur ve bunlara ek olarak bireylerde bazı somatik ve psikolojik belirtiler meydana gelir. (Çam & Akgün, 2007)

Bireyler, karşılaştıkları sorunları tanımlama ve çözme yöntemleri açısından farklılık göstermektedirler. Çatışmaları çözmek için kullanılan yöntemler ve çatışma eylem stilleri, çatışma çözümünü ve neticesini doğrudan etkileyen faktörlerdendir (Çam & Akgün, 2007). Johnson ve Johnson (2008), çatışma içerisindeki bireylerin 5 farklı çatışma eylem stilinden yararlandığını ve hangi stilden yararlanacağını seçmesini etkileyen faktörlerin bireyin değer verdiği durumlara, hedeflerine ve ilişkilerine verdikleri değere göre seçtiklerini belirtmişlerdir (Hacıoğlu, 2023). Bu tutumlar sırası ile aşağıda belirtilmiştir:

Kaçınmacı Eylem Stili (Kaplumbağa): Bu kişiler ilişkiyi keserler çünkü çatışma sırasında umutsuz olduklarına inanırlar. (Ünlü & Eroğlu, 2020) Yüzleşmekten, sorunlardan ve sorun oluşturacak durumlardan kaçınırlar.

Zorlayıcı Eylem Stili (Köpek Balığı): Bu kişiler için önemli olan hedeflerine ulaşmaktır dolayısıyla da ilişkilerine gelecek zarardan ziyade kendi çıkarlarını gözetirler. Çatışmaları genel olarak kazan-kaybet durumu ile sona erer ve bu kişiler kazanmak için şiddete başvurabilirler.

Kolaylaştırıcı Eylem Stili (Oyuncak Ayı): Bu kişiler diğer kişilere önem verip önceliği onlara verirler ve çatışma olacak durumlardan uzak dururlar çünkü ilişkilerine zarar vermek istemezler.

Uzlaştırmacı Eylem Stili (Tilki): Bu kişiler karşı tarafla hem hedefleriyle hem de ilişkileriyle uyumlu olacak bir çözüm arayışı içinde olurlar (Ünlü & Eroğlu, 2020). Karşılıklı yapılan fedakârlıklar sonucunda çatışmaları çözüme kavuştururlar (Hacıoğlu, 2023).

Karşı Koyucu Eylem Stili (Baykuş): Bu kişiler ilişkilerine önem vererek çatışmanın faydalı taraflarını görmeyi ve her iki bireye de yarayan çözümler bulmayı hedefler. Ortak bir çözüm bulup, karşı tarafı da tatmin ederek gerginliği geçirene kadar rahat edemezler (Johnson & Johnson, 2008).

1.1.Konuyla İlgili Türkiye ve Yurt Dışında Yapılmış Araştırmalar

X, Y ve Z kuşağı arasındaki ilişkilerde çatışma eylemleri konusunda yapılmış Türkçe kaynaklar oldukça sınırlıdır. Ancak, gençler arasındaki ilişkiler ve çatışmalar hakkında yapılan bazı araştırmalardan bazıları aşağıda verilmiştir.

Öksüz ve Baba-Öztürk (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmada öğretmen adaylarının çatışma eylem stilleri ile kültürlerarası duyarlılık düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu çalışma Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi’nde öğrenim gören sınıf öğretmeni adayları ile yapılmıştır. Araştırma verilerini toplamak için “Kültürlerarası Duyarlılık Ölçeği” ve “Çatışma Eylem Stilleri Ölçeği” kullanılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuca göre öğretmen adaylarının çatışma durumlarında en sık kolaylaştırıcı eylem stilini tercih ettikleri belirlenmiştir. Kolaylaştırıcı eylem stilini uzlaştırmacı, karşı koyucu, zorlayıcı ve kaçınmacı eylem stillerinin takip ettiği görülmüştür. Bununla beraber araştırmada karşı koyucu, uzlaştırmacı ve kolaylaştırıcı eylem stilleri ile kültürlerarası duyarlılık arasında pozitif ilişki; kaçınmacı eylem stili ile kültürlerarası duyarlılık arasında ise negatif ilişki tespit edilmiştir. (Öksüz & Baba Öztürk, 2016)

Oğuz-Taşbaş (2019) tarafından gerçekleştirilen derleme çalışmada çatışmada duyguların rolünün incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada, öncelikle duygu alan yazını ve çatışma konusu ayrı ayrı ele alınmış, sonrasında bu iki alanın kesişiminin işlendiği çalışmalara yer verilerek çatışma-duygu ilişkisi incelenmiştir. Türkiye’de çatışma ve duyguların kesiştiği çalışma sayısı az olduğu için, bu çalışmanın yapılacak olan çatışma çalışmalarına ve çatışmaların çözümünde uygulanacak olan müdahale programlarına zemin oluşturması bakımından faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu derleme çalışmasına göre duygular, çatışmanın ortaya çıkmasına sebep olabildiği gibi çatışmanın çözülmesinin de parçasıdır. Duyguların; çatışmanın meydana gelmesinde, çatışma süreci boyunca ve çatışmanın çözülmesinde rol oynadığı; duygulardan bağımsız bir çatışma tanımının yapılamayacağı belirtilmiştir. (Oğuz Taşbaş, 2019)

Mızrak’ın (2019) Ordu ili merkezi ve ilçelerinde görev yapan 300 hemşire ile gerçekleştirdiği çalışmada hemşirelere yönelik psikolojik şiddet ve çatışma eylem stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada veri toplamak için “Kişisel Veri

Toplama Formu”, “İş Yerinde Psikolojik Şiddet Davranışları Ölçeği” ve “Çatışma Eylem Stilleri Ölçeği” kullanılmıştır. Bu çalışma ile hemşirelerin işyerinde psikolojik şiddet yaşama ve çatışma eylem stillerini kullanma durumlarının yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla beraber hemşirelerin çatışma durumunda daha çok karşı koyucu, kolaylaştırıcı, uzlaştırmacı yaklaşımı kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Zorlayıcı ve kaçınmacı yaklaşımı ise çok az düzeyde kullandıkları belirlenmiştir. (Mızrak, 2019)

Demiral (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada evlilik çatışması ve çatışma çözüm stillerinin mutluluk düzeyleri üzerindeki ilişkisi incelenmiştir. Araştırmanın evrenini İstanbul ilinde yaşayan evli erkek ve kadınlar oluşturmuştur. Ölçekler 250 kadın, 250 erkek olmak üzere toplam 500 kişiye uygulanmıştır. Katılımcıların evlilik çatışmalarını belirlemek için “Evlilik Yaşamı Anketi”, çatışma çözüm stillerini belirlemek için “Çatışma Çözüm Stilleri Ölçeği”, mutluluk düzeylerini belirlemek için “İlişkilerde Mutluluk Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmada çiftlerin evlilik çatışma düzeyleri arttıkça, çatışma çözüm stillerinin de arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla beraber katılımcıların evlilik çatışma sıklığı ve mutluluk düzeyleri arasındaki ilişki incelendiğinde, evlilikteki çatışma sıklığı arttıkça mutluluk düzeyinin düştüğü sonucuna ulaşılmıştır. (Demiral, 2020)

Akpolat ve Oğuz (2022) tarafından gerçekleştirilen çalışmada okul yöneticilerinin analitik ve bütüncül düşünme tarzlarına göre çatışma çözme stilleri incelenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu İstanbul ili Avcılar ve Bakırköy ilçelerinde çalışan uygun örneklem ile belirlenmiş 183 okul yöneticisi oluşturmaktadır. Çalışmanın verileri “Çatışma Eylem Stilleri Ölçeği” ve “Analitik ve Bütüncül Düşünme Ölçeği” kullanılarak toplanmıştır. Çalışmada, okul yöneticilerinin büyük çoğunluğunun bütüncül düşünme stiline sahip oldukları ve en çok kullandıkları çatışma eylem stili kolaylaştırıcı çatışma eylem stili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. (Akpolat & Oğuz, 2022)

Çatışma eylem stilleri ile ilgili yurt dışı kaynakları tarandığında şunlarla karşılaşılmıştır:

Yapılan çalışmalardan birini Bermudez ve arkadaşları (2006) yapmıştır. Bu çalışma İspanyol çiftler üzerinde yapılmış bir çalışmadır ve çatışma eylem stillerinin kültür ve cinsiyet yönünden araştırılması ve karşılaştırılmasına katkı sunmuştur. Çalışmanın sonunda çatışma eylem stilleri ve kültür-cinsiyet arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Reich ve diğerleri (2007) Amerika’da bir sağlık kuruluşunda, gerçek ve ideal çatışma tarzları ile iş sıkıntısı düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemek üzere çalışmışlardır. Çalışmalar sonucuna göre, ‘ödün verme ve kaçınmanın en güçlü şekilde onaylanan gerçek çatışma stilleri olduğunu, ardından iş birliği yapmanın, uzlaşmanın ve rekabet etmenin geldiği ortaya koyulmuştur.’ ‘Ayrıca herhangi bir çatışma stili ile iş sıkıntısı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır’.

Khakimova ve diğerleri (2012) yapmış oldukları kültürlerarası çalışmada genç Amerikalı ve Arap erkeklerden yararlanmışlardır. Bu çalışma literatüre etnik köken açısından çatışma eylem stillerini karşılaştırmak adına katkıda bulunmuştur. Çalışmanın sonucuna göre

‘Amerikalı genç erkekler Arap genç erkeklere oranla çatışma tarzı olarak daha fazla duygusal ifade, hükmetme ve ihmal tarzlarını seçtiklerini ve Arapların Amerikalılardan daha fazla entegrasyon, üçüncü taraf yardımını ve kaçınma tarzlarını tercih ettikleri bulunmuştur.’

Mohamed ve Yousef (2014) yönetici hemşirelerin çatışma çözme yöntemleri ve duygusal zekâları üzerine çalışma yürütmüşlerdir. Yöneticilerin astlarıyla ilişkilerinde daha çok zorlayıcı ve yumuşatıcı çatışma stillerini kullandıkları saptanmış ayrıca hemşirelerin hafif duygusal zekaya sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Duygusal zekâ ve çatışma eylem stillerinin arasındaki bağlantıyı araştırarak literatüre katkı sağlamıştır. (Muhammed & Yousef, 2014)

Dijkstra ve arkadaşları (2016) bağlanma stilleri, çatışma stilleri ve ilişki kalitesi arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Araştırmanın yapıldığı grup “Mensa” topluluğudur. “Mensa; en büyük, en eski ve en çok bilinen yüksek IQ topluluğudur.”(Topluluğun ilişki kalitelerinin bir farklılık göstermediği, ancak daha az yapıcı eylem stiline sahip oldukları kanısına varılmıştır. Ayrıca topluluk üyelerinin korkulu bağlanma stiline sahip oldukları saptanmıştır. Çalışmanın sonucunda araştırılan faktörlerin birbirini etkilediği görülmüştür.

Hee ve arkadaşları (2019) evli çiftleri temel alarak bağlanma stillerinin çatışma stilleri ve ilişkinin kalitesine etkisinin olup olmadığını araştırmışlardır. Araştırma sonucunda bağlanma stilleri ile çatışma çözme ve ilişkinin kalitesi arasında anlamlı fark bulunmuştur. (Hee, 2019)

Burger (2022) yılında okullarda zorbalık ile çatışma eylem stillerinin bağlantısını incelemiştir.

Yapılan çalışmalarda çatışma eylem stilleriyle bağlanma stilleri, ilişki kalitesi, zorbalık, duygusal zekâ, etnik köken, iş sıkıntısı, kültür ve cinsiyet konuları bağlamında araştırılmış ve anlamlı fark olup olmadığına bakılmıştır. Bu çalışmada ise çatışma eylem stillerinin kuşaklar arasındaki farkı araştırılacaktır. Bu bağlamda araştırmanın amacı, x, y ve z kuşaklarının ilişkilerde benimsedikleri çatışma eylem stillerinin karşılaştırılmasıdır. Çatışma eylem stili bireyin çatışma durumuyla başa çıkmak için kullandığı eylemsel hareket tarzı olarak tanımlanmaktadır (Johnson & Johnson , 2008). Ayrıca çalışmada bireylerin çatışma eylem stiline yaşa, cinsiyete, eğitim durumuna, medeni durumuna, iş durumuna, aylık gelirene, yerleşim yerine, ebeveynlerinin eğitim durumuna, kardeş sayısı ve kardeşler içindeki sırasına göre istatistiki olarak anlamlı bir fark olup olmadığının incelenmesi amaçlanmaktadır.

Alan yazında x, y ve z kuşaklarının benimsedikleri çatışma eylem stili değişkenleri açısından karşılaştırıldığı herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Çalışmanın varsayımları arasında ise; katılımcıların Çatışma Eylem Stilleri Ölçeğindeki soruları içtenlikle cevapladığı ve araştırmanın evrenini temsil ettiği varsayılmaktadır.

1.2. Amaç ve Alt Amaçlar

Bu araştırmanın amacı bireylerin ilişkilerde benimsedikleri çatışma eylem stillerini demografik değişkenlere (cinsiyet, eğitim, ilişki durumu, yaşanan yer, doğum sırası) göre

karşılaştırmak, çatışma eylem stillerine ilişkin X, Y, Z kuşakları arasında bir farklılaşmanın olup olmadığını incelemektir.

- 1) Bireylerin çatışma eylem stilleri cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
- 2) Bireylerin çatışma eylem stilleri eğitim durumuna göre farklılık göstermekte midir?
- 3) Bireylerin çatışma eylem stilleri ilişki durumuna göre farklılık göstermekte midir?
- 4) Bireylerin çatışma eylem stilleri yaşanılan yere göre farklılık göstermekte midir?
- 5) Bireylerin çatışma eylem stilleri doğum sırasına göre farklılık göstermekte midir?
- 6) Çatışma eylem stilleri X, Y, Z kuşaklarındaki bireylerde anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

X, Y ve Z kuşaklarından bireylerin ilişkilerde benimsedikleri çatışma eylem biçimleri açısından farklılaşıp farklılaşmadığının incelendiği bu araştırma nicel bir çalışma olup, ilişkisel tarama modeli kullanılarak yapılmıştır. İlişkisel tarama modeli, iki veya daha fazla değişken arasında birlikte değişimin varlığını belirlemeyi amaçlayan tarama modelidir. Bu modelde, değişkenlerin birlikte değişip değişmediğine ve değişme varsa bunun nasıl olduğu saptanmaya çalışılır (Karasar, 2011).

2.2. Evren Örneklem

Araştırmanın evrenini 18-60 yaşları arasındaki bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi ise seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden biri olan uygun örnekleme ile sosyal medya ortamında yapılan duyurular aracılığıyla gönüllü katılım sağlayan 18-60 yaşları arasındaki 116'sı erkek, 214'ü kadın 330 birey oluşturmaktadır. Uygun örnekleme yöntemi; zaman, para ve işgücü açısından var olan sınırlılıklar nedeniyle örneklemin kolay ulaşılabilir ve uygulama yapılabilir birimlerden seçilmesidir (Fraenkel, Wallend ve Hyun, 2012).

2.3. Verilerin Toplanması

Bu çalışmada veriler Çatışma Eylem Stilleri Ölçeği kullanılarak Google Forms aracılığıyla oluşturulmuştur.

Çatışma Eylem Stilleri Ölçeği: Toplamda 35 madde ve 5 boyuttan oluşmuştur. Çatışma Eylem Stilleri Ölçeği ilk olarak Johnson ve Johnson (2008) tarafından geliştirilmiştir. Türkçe'ye Karadağ ve Tosun (2014) tarafından standardize edilmiştir. Beş alt boyuttan oluşmaktadır. Alt boyutların adları sırasıyla kaçınmacı, zorlayıcı, kolaylaştırıcı, uzlaştırmacı, karşı koyucudur. Ölçekteki ifadelerin karşılığına likert tipi beş seçenek konmuştur. Seçenekler 1 ile 5 arasında olup 1 seçeneği kesinlikle katılmıyorum, 5 seçeneği kesinlikle katılıyorum

temsil eder. Ölçekte her biri farklı çatışma eylem stili ölçüldüğünden toplam puan alınmamaktadır. Alt boyutlarda yüksek puan bireyin ilgili çatışma eylem stilini daha fazla kullandığını ifade etmektedir. Alt boyutların Cronbach Alpha katsayıları .79, .76, .77, .78, .72 olarak tespit edilmiştir.

Çalışma yapılırken katılımcıların demografik özellikleri de göz önünde bulundurulmak istenmiştir. Bunun için oluşturulan forma Çatışma Eylem Stilleri Ölçeğinin yansırı demografik özellikleri ölçmek adına katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu, ilişki durumu, ilişki durumu, doğum sırası gibi sorular eklenmiştir ve katılımcıların demografik özellikleri ölçülmüştür.

Oluşturulan bu form potansiyel katılımcılarla sosyal medya aracılığıyla paylaşılmıştır. Araştırma kuşaklar bağlamında yapıldığından daha çok üniversite gruplarında paylaşılmıştır. Örnekleme 350 kişi baz alınmış ve 350 kişi formu doldurunca form cevaplanmaya kapatılmıştır. Ancak verilerin toplandığı 350 kişi içerisinde 20 Kişi doğum tarihi bölümüne formu doldurduğu tarihi yazdığı görülüp örneklem 330 kişi olarak daraltılmış ve veriler analiz edilemeye başlanmıştır.

2.4.Verilerin Analizi

X, Y ve Z kuşağına ait bireylere ait veriler 11 ile 26 Nisan 2025 tarihleri arasında Google Forms aracılığıyla toplanmıştır. Toplanan veriler IBM SPSS 22 programıyla bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Aktarılan verilerin SPSS programından yararlanılarak frekans ve yüzde değerleri hesaplanmıştır. Ölçeğin alt boyutlarının normallik analizi yapılmış, çarpıklık (Skewness) ve basıklık (Kurtosis) katsayıları göz önüne alınmıştır. Basıklık ve çarpıklık katsayılarının ± 1.5 aralığında yer alması, verilerin normal dağılım gösterdiğini ifade etmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2015). Yapılan normallik analizinde ölçeklerin ve alt boyutlarından alınan puanların normallik varsayımını karşıladığı belirlenmiştir.

Çatışma eylem stili değişkeninin; cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemeye yönelik bağımsız örneklem t-testi yapılmıştır. Eğitim durumuna, yaşanan yere, doğum sırasına, ilişki durumuna ve kuşaklara göre karşılaştırılmasında ANOVA testi kullanılmıştır. Sonuçların analizinde güven aralığı %95 (anlamlılık düzeyi 0.05 $p < 0.05$) olarak belirlenmiştir.

3. BULGULAR

Çizelge 1’de araştırmaya katılan kişilere ait demografik bilgilere yer verilmiştir.

Çizelge 1. Örneklemin Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Demografik Değişkenler	Gruplar	n	%
Cinsiyet	Erkek	118	35,2
	Kadın	212	64,8
Eğitim Durumu	İlkokul	2	0,6
	Ortaokul	8	2,4

	Lise	46	13,9
	Üniversite	270	81,8
	Yüksek Lisans/Doktora	4	1,2
Kuşak	X	42	12,5
	Y	123	37,5
	Z	165	50
İlişki Durumu	Evli	43	13,9
	Bekar	200	60,6
	Flört	82	25,5
Gelir	8.500 TL'den az	226	68,5
	8.500-15.000	78	23,6
	15.000 TL'den fazla	26	7,9
Yaşanılan Yer	İl	262	79,4
	İlçe	36	10,9
	Köy	32	9,7
Doğum Sırası			
	1,00	130	40
	2,00	120	36,4
	3,00	36	10,9
	4,00	24	7,3
	5,00	12	3,6
	6,00	2	0,6
	7,00	2	0,6
	8,00	2	0,6
	9,00	2	0,6

Çizelge 1'e bakıldığında katılımcıların %35,2'sini erkekler %64,8'ini ise kadınlar oluşturmaktadır. Katılımcıların 2'sinin (%0,6) eğitim durumu ilkokul, 8'inin (%2,4) ortaokul, 46'sının (%13,9) lise, 270'inin (%81,8) üniversite ve 4'nün (%1,2) yüksek lisans/doktora seviyesinde olduğu bulunmuştur. Katılımcıların ilişki durumunun 43'ü (%13,9) evli, 200'ü (%60,6) bekar, 84'ü (%25,5) flört olduğu bulunmuştur. Katılımcıların gelir durumunun 226'sı (%68,5) düşük, 78'i (%23,6) orta, 26'sı (%7,9) yüksek bulunmuştur. Katılımcıların yaşadığı yer 262'si (%79,4) şehir, 36'sı (%10,9) ilçe, 32'si (%9,7) köy olarak bulunmuştur. Katılımcıların doğum sırasında 130'sinin (%40) birinci, 120'si (%36,4) ikinci, 36'i (%10,9) üçüncü, 24'ü (%7,3) dördüncü, 12'si (%3,6) beşinci, 2'si (%0,6) altıncı, 2'si (%0,6) yedinci, 2'si (%0,6) sekizinci, 2'si (%0,6) dokuzuncu sırada yer aldığı bulunmuştur. Katılımcıların 42'si (%12,5) X kuşağı, 123'ünü (%37,5) Y kuşağı ve 165'ini (%50) ise Z kuşağı oluşturmaktadır.

Çizelge 2'de çatışma eylem stilleri alt boyutlarına ait betimsel istatistiklere ait veriler gösterilmiştir.

Çizelge 2. Çatışma Eylem Stilleri Ölçeğinin Alt Boyutlarına Ait Betimsel İstatistikler

	n	SS	Min.	Max.	Çarpıklık	Basıklık
Kaçınmacı	330	4,10988	11,00	33,00	0,505	0,832
Zorlayıcı	330	3,82958	12,00	33,00	0,042	0,327
Kolaylaştırıcı	330	3,98763	12,00	33,00	-0,230	0,261
Uzlaştırmacı	330	3,59799	14,00	33,00	-0,172	-0,083
Karşı Koyucu	330	3,79249	13,00	35,00	-0,363	0,748

Çatışma Eylem Stilleri Ölçeği'nin Kaçınmacı alt boyutundan toplanan verilerin standart sapma değeri 4.10, aralığı 12-33, çarpıklık katsayısı 0.50 ve basıklık katsayısı 0.83 olarak saptanmıştır. Zorlayıcı alt boyutundan toplanan verilerin standart sapma değeri 3.8, aralığı 12-33, çarpıklık katsayısı 0.04 ve basıklık katsayısı 0.32 olarak saptanmıştır. Kolaylaştırıcı alt boyutundan toplanan verilerin standart sapma değeri 3.98, aralığı 12-33, çarpıklık katsayısı-0.23 ve basıklık katsayısı 0.26 olarak saptanmıştır. Uzlaştırmacı alt boyutundan toplanan verilerin standart sapma değeri 3.59, aralığı 14-33, çarpıklık katsayısı -0.17 ve basıklık katsayısı -0.083 olarak saptanmıştır. Karşı koyucu alt boyutundan toplanan verilerin standart sapma değeri 3.79, aralığı 13-35, çarpıklık katsayısı -0.36 ve basıklık katsayısı 0.74 olarak saptanmıştır. Buna göre, ölçekler ve alt ölçekler ile toplanan araştırma verilerinin çarpıklık ve basıklık katsayıları +1.50 ile -1.50 arasında olduğu için araştırma verilerinin normal dağılım göstermiş olduğu söylenebilmektedir. Ölçek puanlarının normal dağılımda olduğu saptandığı için parametrik analiz tekniklerinden yararlanılmıştır.

Çizelge 3'te çatışma eylem stilleri alt boyutlarının katılımcıların cinsiyetleri açısından karşılaştırılmasıyla ilgili bağımsız örneklem için t testi sonuçları gösterilmiştir.

Çizelge 3. Çatışma Eylem Stilleri Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasına Ait t Testi Sonuçları

Ölçek ve Alt Boyutları	Cinsiyet	n	SS	t	p
Kaçınmacı	Erkek	116	5,01712	1,258	0,210
	Kadın	214	3,51376		
Zorlayıcı	Erkek	116	3,92199	2,844	0,005*
	Kadın	214	3,64701		
Kolaylaştırıcı	Erkek	116	3,96537		

			1,002	0,318
	Kadın	214	3,99956	
Uzlaştırıcı	Erkek	116	3,99501	
			0,994	0,323
	Kadın	214	3,36351	
Karşı Koyucu	Erkek	116	3,96067	
			1,647	0,102
	Kadın	214	3,66555	

Çizelge 3 incelendiğinde; çatışma eylem stillerinin kaçınmacı ($t=1.258$; $p>0.05$), kolaylaştırıcı ($t=1.002$; $p>0.05$), uzlaştırıcı ($t=.994$; $p>0.05$) ve karşı koyucu ($t=1.647$; $p>0.05$) alt boyutlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. Çatışma eylem stillerinin zorlayıcı ($t=2.844$; $p=0.005$) alt boyutunda ise cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir.

Çizelge 4'te çatışma eylem stilleri alt boyutlarının bireylerin eğitim durumu açısından karşılaştırılmasıyla ilgili tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları gösterilmiştir.

Çizelge 4. Çatışma Eylem Stilleri Ölçeği Puanlarının Eğitim Durumuna Göre Karşılaştırılmasına Ait ANOVA Testi Sonuçları

		n	SS	F	p
Kaçınmacı	İlkokul	2	-		
	Ortaokul	8	3,40343		
	Lise	46	4,66972	0,337	0,853
	Üniversite	270	4,07028		
	Yüksek Lisans/Doktora	4	3,53553		
Zorlayıcı	İlkokul	2	-		
	Ortaokul	8	1,82574		
	Lise	46	4,12167	0,878	0,479
	Üniversite	270	3,83357		
	Yüksek Lisans/Doktora	4	0,70711		
Kolaylaştırıcı	İlkokul	2	-		
	Ortaokul	8	3,16228		
	Lise	46	3,47265	1,970	0,002*
	Üniversite	270	4,03122		
	Yüksek Lisans/Doktora	4	3,53553		
Uzlaştırıcı	İlkokul	2	-		
	Ortaokul	8	4,72582		
	Lise	46	3,78890	0,557	0,694
	Üniversite	270	3,57290		
	Yüksek Lisans/Doktora	4	0,70711		
Karşı Koyucu	İlkokul	2	-		
	Ortaokul	8	1,00000		
	Lise	46	4,88888	0,538	0,708
	Üniversite	270	3,62227		
	Yüksek Lisans/Doktora	4	6,36396		

Çizelge 4 incelendiğinde; bireylerin çatışma eylem stillerinin kaçınmacı ($F=.337$; $p>0.05$), zorlayıcı ($F=.878$; $p>0.05$), uzlaştırmacı ($F=.557$; $p>0.05$) ve karşı koyucu ($F=.538$; $p>0.05$) alt boyutlarının eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediği fakat kolaylaştırıcı ($F=1.97$; $p>0.05$) alt boyutunda ise farkın anlamlı olduğu görülmektedir.

Çizelge 5'te çatışma eylem stilleri alt boyutlarının katılımcıların ilişki durumu açısından karşılaştırılmasıyla ilgili tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları gösterilmiştir.

Çizelge 5. Çatışma Eylem Stilleri Ölçeği Puanlarının İlişki Durumuna Göre Karşılaştırılmasına Ait ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek ve Alt Boyutları	Medeni Durum	n	SS	F	p
Kaçınmacı	Evli	46	4,79336	1,860	0,009*
	Bekar	200	3,63845		
	Flört	84	4,66409		
Zorlayıcı	Evli	46	3,46239	,018	0,982
	Bekar	200	3,71047		
	Flört	84	4,35583		
Kolaylaştırıcı	Evli	46	4,64809	2,031	0,134
	Bekar	200	4,07426		
	Flört	84	3,22087		
Uzlaştırmacı	Evli	46	3,91056	1,555	0,214
	Bekar	200	3,49915		
	Flört	84	3,61054		
Karşı Koyucu	Evli	46	3,76483	,121	0,886
	Bekar	200	3,45388		
	Flört	84	4,58650		

Çizelge 5 incelendiğinde; bireylerin çatışma eylem stillerinin zorlayıcı ($F=.018$; $p>0.05$), kolaylaştırıcı ($F=2.03$; $p>0.05$), uzlaştırmacı ($F=.155$; $p>0.05$) ve karşı koyucu ($F=.121$; $p>0.05$) alt boyutlarının ilişki durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermez iken kaçınmacı ($F=1.86$; $p>0.05$) alt boyutunda anlamlı fark görülmektedir.

Çizelge 6'da çatışma eylem stilleri alt boyutlarının katılımcıların gelir durumu açısından karşılaştırılmasıyla ilgili tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları gösterilmiştir.

Çizelge 6. *Çatışma Eylem Stilleri Ölçeği Puanlarının Gelir Durumuna Göre Karşılaştırılmasına Ait ANOVA Testi Sonuçları*

Ölçek ve Alt Boyutları	Gelir Durumu	n	SS	F	p
Kaçınmacı	Düşük	226	3,99124	1,159	0,317
	Orta	78	4,67832		
	Yüksek	26	3,09880		
Zorlayıcı	Düşük	226	4,11729	,643	0,527
	Orta	78	2,89096		
	Yüksek	26	3,76386		
Kolaylaştırıcı	Düşük	226	4,10742	1,108	0,333
	Orta	78	3,41466		
	Yüksek	26	4,47214		
Uzlaştırmacı	Düşük	226	3,47198	1,269	0,284
	Orta	78	4,06493		
	Yüksek	26	3,05924		
Karşı Koyucu	Düşük	226	3,54049	2,637	0,075
	Orta	78	4,42313		
	Yüksek	26	3,37980		

Çizelge 6 incelendiğinde; bireylerin çatışma eylem stillerinin kaçınmacı ($F=1.15$; $p>0.05$), zorlayıcı ($F=.643$; $p>0.05$), kolaylaştırıcı ($F=1.108$; $p>0.05$), uzlaştırmacı ($F=1.26$; $p>0.05$) ve karşı koyucu ($F=2.637$; $p>0.05$) alt boyutlarının gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir.

Çizelge 7’de çatışma eylem stilleri alt boyutlarının katılımcıların yaşadıkları yer açısından karşılaştırılmasıyla ilgili tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları gösterilmiştir.

Çizelge 7. *Çatışma Eylem Stilleri Ölçeği Puanlarının Yaşanılan Yere Göre Karşılaştırılmasına Ait ANOVA Testi Sonuçları*

Ölçek ve Alt Boyutları	Yaşadığı Yer	n	SS	F	p
Kaçınmacı	İl	262	4,31029	,468	0,627
	İlçe	36	3,56453		
	Köy	32	2,86356		
Zorlayıcı	İl	262	3,84782	,131	0,877
	İlçe	36	2,73981		
	Köy	32	4,82312		
Kolaylaştırıcı	İl	262	4,15003	1,146	0,320
	İlçe	36	3,22166		

	Köy	32	3,22490		
Uzlaştırmacı	İl	262	3,65768		
	İlçe	36	2,87427	,991	0,374
	Köy	32	3,81007		
Karşı Koyucu	İl	262	4,04130		
	İlçe	36	2,35772	1,369	0,257
	Köy	32	2,60688		

Çizelge 7 incelendiğinde; bireylerin çatışma eylem stillerinin kaçınmacı ($F=.468$; $p>0.05$), zorlayıcı ($F=.131$; $p>0.05$), kolaylaştırıcı ($F=1.146$; $p>0.05$), uzlaştırmacı ($F=.991$; $p>0.05$) ve karşı koyucu ($F=1.369$; $p>0.05$) alt boyutlarının yaşanılan yere göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir.

Çizelge 8’de çatışma eylem stilleri alt boyutlarının katılımcıların doğum sıralamasındaki yeri açısından karşılaştırılmasıyla ilgili tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları gösterilmiştir.

Çizelge 8. Çatışma Eylem Stilleri Ölçeği Puanlarının Doğum Sırasına göre Karşılaştırılmasına Ait ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek ve Alt Boyutları	Doğum Sırası	n	SS	F	p
Kaçınmacı	1,00	130	4,55260		
	2,00	120	4,29768		
	3,00	36	2,99018		
	4,00	24	3,44986		
	5,00	12	1,76068	,487	0,881
	6,00	2	-		
	7,00	2	-		
	8,00	2	-		
	9,00	2	-		
Zorlayıcı	1,00	130	3,59808		
	2,00	120	4,24700		
	3,00	36	4,07647		
	4,00	24	3,72847		
	5,00	12	1,87083		0,847
	6,00	2	-	,535	
	7,00	2	-		
	8,00	2	-		
	9,00	2	-		
Kolaylaştırıcı	1,00	130	3,69886		
	2,00	120	4,51851		
	3,00	36	3,41086		
	4,00	24	4,10100		
	5,00	12	4,62241	,348	0,957

	6,00	2	-		
	7,00	2	-		
	8,00	2	-		
	9,00	2	-		
Uzlaştırmacı	1,00	130	3,39230		
	2,00	120	3,88867		
	3,00	36	3,86918		
	4,00	24	2,67848		
	5,00	12	2,58199	1,208	0,004*
	6,00	2	-		
	7,00	2	-		
	8,00	2	-		
	9,00	2	-		
Karşı Koyucu	1,00	130	3,50733		
	2,00	120	4,16197		
	3,00	36	4,17000		
	4,00	24	2,45412		
	5,00	12	4,80278	,641	0,021*
	6,00	2	-		
	7,00	2	-		
	8,00	2	-		
	9,00	2	-		

Çizelge 8 incelendiğinde; bireylerin çatışma eylem stillerinin kaçınmacı ($F=.487$; $p>0.05$), zorlayıcı ($F=.535$; $p>0.05$), kolaylaştırıcı ($F=.348$; $p>0.05$), alt boyutlarının doğum sırasına göre anlamlı bir farklılık göstermediği fakat uzlaştırmacı ($F=1.208$; $p>0.05$) ve karşı koyucu ($F=.641$; $p>0.05$) alt boyutlarının anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir.

Çizelge 9’da çatışma eylem stilleri alt boyutlarının katılımcıların kuşakları açısından karşılaştırılmasıyla ilgili Anova Testi sonuçları gösterilmiştir.

Çizelge 9. Çatışma Eylem Stilleri Ölçeği Puanlarının **Kuşaklara Göre Karşılaştırılmasına Ait ANOVA Testi Sonuçları**

Ölçek ve Alt Boyutları	Kuşak	n	SS	F	p
Kaçınmacı	X	42	4,79336		
	Y	123	3,63845	1,860	0,129
	Z	165	4,66409		
Zorlayıcı	X	42	3,46239		
	Y	123	3,71047	,018	0,982
	Z	165	4,35583		
Kolaylaştırıcı	X	42	4,64809		
	Y	123	4,07426	2,031	0,004*
	Z	165	3,22087		
Uzlaştırmacı	X	42	3,91056		
	Y	123	3,49915	1,555	0,003*
	Z	165	3,61054		

Karşı Koyucu	X	42	3,76483	,121	0,014*
	Y	123	3,45388		
	Z	165	4,58650		

Çizelge 9 incelendiğinde; bireylerin çatışma eylem stillerinin kaçınmacı ($F=1.86$; $p>0.05$), zorlayıcı ($F=.018$; $p>0.05$) alt boyutlarının anlamlı farklılık göstermez iken; kolaylaştırıcı ($F=2.031$; $p>0.05$), uzlaştırmacı ($F=1.555$; $p>0.05$) ve karşı koyucu ($F=.121$; $p>0.05$) alt boyutlarının X, Y, Z kuşaklarına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Nesiller arasında fark yaratan çeşitli faktörler bulunduğu için bu çalışmanın amacı kişilerin ilişkilerle benimsedikleri çatışma eylem stilleri ile mensubu oldukları kuşak arasında bir ilişki olup olmadığını ortaya koymaktır.

Araştırma cinsiyet değişkeni açısından incelendiğinde çatışma eylem stillerinin kaçınmacı, kolaylaştırıcı, uzlaştırmacı ve karşı koyucu alt boyutlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği, zorlayıcı alt boyutunda ise cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği, erkeklerin kadınlara göre zorlayıcı eylem stilini daha fazla tercih ettiği görülmektedir. Yani erkekler çatışmaların çözümünde kadınlara göre daha fazla güç, otorite kullanma eğilimindedirler. Buda çatışmaların kalıcı şekilde değil geçici çözümlendiğini göstermektedir.

Eğitim durumuna göre çatışma eylem stilini incelendiğinde; kaçınmacı, zorlayıcı, uzlaştırmacı ve karşı koyucu alt boyutlarının eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediği, kolaylaştırıcı alt boyutunda ise anlamlı bir farklılık gösterdiği, ortaokul mezunlarının diğerlerine göre kolaylaştırıcı eylem stilini daha fazla tercih ettiği görülmektedir.

İlişki durumuna göre çatışma eylem stilini incelendiğinde; zorlayıcı, kolaylaştırıcı, uzlaştırmacı ve karşı koyucu alt boyutlarının ilişki durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediği, kaçınmacı alt boyutunda ise anlamlı bir farklılık gösterdiği, flört edenlerin diğerlerine göre kaçınmacı eylem stilini daha fazla tercih ettiği görülmektedir. Flört dönemindeki bireyler kendilerini gizleme, karşıdakini tanıma eğiliminde oldukları için çatışma eylem biçimlerinde de aynı stratejiyi izledikleri düşünülmektedir.

Bireyin aylık gelirin ve yaşadıkları yere göre çatışma eylem stilini incelendiğinde aralarında anlamlı bir ilişki bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bireyin aylık gelirin düşük, orta ve yüksek olması veya il, ilçe ve köyde yaşamaları çatışma eylem stillerini etkilememektedir.

Doğum sırasına göre çatışma eylem stili incelendiğinde; uzlaştırmacı ve karşı koyucu alt boyutunda ise anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur. İlk doğanların daha karşı koyucu; ikinci doğanların uzlaştırmacı çatışma eylem stillerini diğerlerine göre daha fazla tercih ettiği görülmektedir. Doğum sırasında ilk, ortanca ve son çocuk olma durumu çatışma eylem stillerini etkilememektedir.

Araştırma sonucuna göre x, y ve z kuşağına göre çatışma eylem stili incelendiğinde Kaçınmacı, zorlaştırıcı alt boyutlarında anlamlı farklılık bulunmaz iken; kolaylaştırıcı, uzlaştırmacı ve karşı koyucu alt boyutlarında anlamlı farklılık saptanmıştır. X kuşağının kolaylaştırıcı, z kuşağının karşı koyucu ve y kuşağındaki bireylerin ise uzlaştırmacı eylem stilini daha fazla tercih ettiği görülmektedir. Bireylerin ait oldukları kuşak çatışmalarında kullandıkları eylem stillerini etkilemektedir.

Bu sonuçlardan hareketle araştırmacılara yönelik şu öneriler getirilebilir:

Araştırma Google Forms aracılığı ile internet üzerinden gerçekleştirilmiştir. Örneklem internet üzerinden ölçeği dolduranlarla sınırlandırılmıştır. Araştırma daha geniş bir örneklem ile gerçekleştirilebilir. Kadın ve erkek katılımcıların sayısı eşit bir biçimde dağılmamıştır. Ayrıca eğitim durumu üniversite okuyanlar üzerinde yığılma meydana gelmiştir. Daha homojen ayrılmış bir grup ile çalışma tekrarlanabilir.

Araştırma bulguları, alan yazına x, y ve z kuşağı bireylerin çatışma eylem stili ile ilgili bilgi sağlamaktadır. Alan yazın incelendiğinde benzer örneklem ile gerçekleştirilmiş çalışma çok sınırlıdır. Alan yazındaki boşluğun giderilmesi için daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre erkekler kadınlara göre zorlayıcı eylem stilini daha fazla benimsemektedir. Bu da gelişmekte olan toplum açısından tehlike oluşturmaktadır. Erkeklerin yaşanan çatışmayı sağlıklı bir biçimde çözmek yerine şiddet ve saldırgan davranışlar ile çözmeye çalışması çatışmayı çözmek yerine daha fazla olumsuzluk yaşanmasına sebep olacaktır. Bu sebeple özellikle erkeklere yönelik, çatışmaların sağlıklı bir biçimde üstesinden gelebilmeleri amacıyla psiko-eğitimler düzenlenebilir. Bu eğitimleri okulların veya belediyelerin psikolojik danışma merkezleri verebilir. Ayrıca bu kurumlar konuyla ilgili broşür veya seminer hazırlayabilir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, O., Batur, H. Z., & Ekşili, N. (2014). Kuşakların Değişen Yüzü ve Y Kuşağı ile Ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 166.
- Akpolat, T., & Oğuz, E. (2022). Okul Yöneticilerinin Analitik ve Bütüncül Düşünme Tarzlarına Göre Çatışma Eylem Stillерinin İncelenmesi. *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, 35-50.
- Altıntuğ, N. (2012). Kuşaktan Kuşağa Tüketim Olgusu ve Geleceğin Tüketici Profili. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(1).
- Arslan, A., & Staub, S. (2015). Kuşak Teorisi ve İçgirişimcilik Üzerine Bir Araştırma. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 7.

- Arslantaş, H. İ., & Özkan, M. (2012, Mayıs). İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Görüşlerine Göre Okul Müdürlerinin Çatışma Yönetimi Yaklaşımlarının İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(2).
- Aydın, G. Ç., & Başol, O. (2014, Aralık). X VE Y KUŞAĞI: ÇALIŞMANIN ANLAMINDA BİR DEĞİŞME VAR MI? *Electronic Journal of Vocational Colleges*.
- Başgöze, P., & Bayar, N. A. (2015, Eylül 27). Eko Otellerden Hizmet Satın Alımında Kuşaklar Arası Farklılaşmalar Üzerine Bir Çalışma. *Sosyoekonomi*, s. 122. doi:10.17233/se.40582
- Bermúdez, J. M., Reyes, N. A. & Wampler, K. S. (2006). Conflict resolution styles among latino couple. *Journal of Couple & Relationship Therapy*, 5(4), 1-21. http://dx.doi.org/10.1300/J398v05n04_01
- Burger, C. (2022). School bullying is not a conflict: the interplay between conflict management styles, bullying victimization and psychological school adjustment. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(18). <https://doi.org/10.3390/ijerph191811809>
- Çam, O., & Akgün, E. (2007). Kişilerarası İlişkilerde Çatışma ve Çatışma Yönetimi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, s. 207-221.
- Çetin, C., & Karalar, S. (2016). X, Y ve Z Kuşağı Öğrencilerin Çok Yönlü ve Sınırsız Kariyer Algıları Üzerine Bir Araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi* /, s. 159.
- Demiral, S. (2020). *Evlilik Çatışması ve Çatışma Çözüm Stillerinin Mutluluk Düzeyleri Açısından İncelenmesi*. İstanbul.
- Dijkstra, P., Barelds, D. P., Ronner, S. & Nauta, A. P. (2016). Intimate relationships of the intellectually gifted: attachment style, conflict style, and relationship satisfaction among members of the mensa society. *Marriage & Family Review*, 53(3), 262-280. <https://doi.org/10.1080/01494929.2016.1177630>
- Hacıoğlu, A. (2023). Evlilik Tutumunun Duygusal Öz-Yeterlik ve Çatışma Eylem Stili Açısından Yordanması. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Hee, C. W. H., Sandberg, J. G., Yorgason, J. B. & Miller, R. B. (2019). Can attachment behaviors moderate the influence of conflict styles on relationship quality? *Journal of Couple & Relationship Therapy*, 18(4), 281-302. Erişim Adresi: <https://doi.org/10.1080/15332691.2019.1590273>
- Johnson, D., & Johnson, R. T. (2008). Teaching students to be peacemakers: results of five years of research. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*. https://doi.org/10.1207/s15327949pac0104_8 adresinden alındı

- Karadağ, E., & Tosun, Ü. (2014). Çatışma Eylem Stilleri Ölçeği [ÇESÖ]: Türkçe'ye Uyarlanması Dil Geçerliği ve Ön Psikometrik İncelemesi. *Psikoloji Çalışmaları*, s. 45-69.
- Karadağ, E., & Tosun, Ü. (2014). Çatışma Eylem Stilleri Ölçeği [ÇESÖ]: Türkçe'ye Uyarlanması Dil Geçerliği ve Ön Psikometrik İncelenmesi. *Psikoloji Çalışmaları*.
- Karaman, D. (2021). Tüketici Satın Alma Sürecinde Etkili Olan Duygular ve Nedenlerin Kuşaklar Kapsamında İncelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(45). doi:10.30794/pausbed.784589
- Khakimova, L., Zhang, Y. B. & Hall, J. A. (2012). Conflict management styles: the role of ethnic identity and self-construal among young male Arabs and Americans. *Journal of Intercultural Communication Research*, 41(1), 37-57. <http://dx.doi.org/10.1080/17475759.2011.617772>
- Mercan, N. (2016, Mayıs 30). X, Y ve Z Kuşağı Kadınların Farklı Tüketim Alışkanlıklarının Modern Dünyada İnşa Edilmesi. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, s. 61-65.
- Mızrak, C. (2019). *Hemşirelere Yönelik Psikolojik Şiddet ve Çatışma Eylem Stilleri Arasındaki İlişki*. Ordu.
- Mohamed, F. R. & Yousef, H. R. (2014). Emotional intelligence and conflict management styles among nurse managers at Assiut University Hospitals. *Journal of Education and Practice*, 5(5), 1735-2222.
- Oğuz Taşbaş, E. (2019). Çatışma ve Çatışma Çözümü Sürecinde Duyguların Rolü. *Muhakeme Dergisi*, 8-18.
- Öksüz, Y., & Baba Öztürk, M. (2016). Öğretmen Adaylarının Çatışma Eylem Stilleri ile Kültürlerarası Duyarlılık Düzeyleri Arasındaki İlişki. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*.
- Reich, W. A., Wagner-Westbrook, B. J. & Kressel, K. (2007). Actual and ideal conflict styles and job distress in a health care organization. *The Journal of Psychology*, 141(1), 5- 15. <http://dx.doi.org/10.3200/JRLP.141.1.5-15>
- Türk Dil Kurumu. (2026). *Türk dil kurumu sözlükleri, Güncel Türkçe sözlük*. <https://sozluk.gov.tr>
- Ünlü, F. S., & Eroğlu, D. T. (2020, Haziran). Çatışma Eylem Stilleri. *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi*, s. 121.

YAŞLILAR İÇİN ETKİLEŞİMLİ SOSYAL DESTEK ÖLÇEĞİ(YESDÖ)’NİN TÜRK KÜLTÜRÜNE UYARLAMASI: GEÇERLİLİK VE GÜVENİRLİK ÖN ÇALIŞMASI

Psk. Danışman Melek Gül AYVAZOĞLU

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

melekayvazoglu02@gmail.com- 0009-0005-4582-1472

Doç. Dr. Hanife AKGÜL

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

hanifeakgul38@gmail.com - ORCID: 0000-0001-8543-9343,

Araştırma Görevlisi Dr. Gülşah YILDIRIM

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

E-posta Adresi - ORCID ID

gulsah.yildirim@comu.edu.tr - ORCID: 0000-0002-9674-0307

ÖZET

Yaşlılık dönemi çeşitli sağlık problemlerinin baş gösterdiği, fiziksel ve bilişsel gerilemenin yaşandığı, üretkenliğin, sosyal yaşantının, yakın ilişkilerin azaldığı ya da kaybedildiği son gelişimsel evredir. Bu azalış ve kayıplar, beraberinde iyi oluşu negatif yönde etkileyen depresyon ve yalnızlık duygusunun oluşumuna etki etmektedir. Tüm bu özellikler ve yaşlı nüfusundaki artış neticesinde, dünyada ve Türkiye’de yaşlılara yönelik ruh sağlığı hizmetlerine her zamankinden daha çok ihtiyaç vardır. Sağlıklı bir yaşlılık dönemine katkı sağlayan önemli faktörlerden biri de bireylerin destek kaynaklarına sahip olmasıdır. Bu durum yaşam doyumunun artmasıyla ilişkilidir. Bu dönemde yaşlıların çevresindeki aile, iş, arkadaş gibi kaynaklar, en temel gereksinimlerden olan sevgi ve bağlılığı güçlendirir niteliktedir. Öznel iyi oluşa katkı sağlayan sosyal desteğin azalması, yaşlılarda yalnızlık duygusuna ve sonuçta fiziksel ve ruhsal sağlık sorunlarına yol açabilir. Sosyal destek anlamında eksiklik hisseden yaşlıların mortalite riskinin daha yüksek olduğu, yeterli sosyal destek alan yaşlılarda ise sağlık ve iyilik hallerinin arttığı ispatlanmıştır. Literatürdeki çalışmaların büyük bir kısmı bugüne kadar sosyal desteğin yalnızca destek alma boyutuna odaklanmış ve bireylerin sahip oldukları sosyal ilişkilerin varlığına vurgu yapmıştır. Ancak sosyal ilişkiler yalnızca destek almayı değil,

aynı zamanda başkalarına destek sunmayı da içeren karşılıklı etkileşimleri kapsamaktadır. Bu çalışmada Yaşlılar İçin Etkileşimli Sosyal Destek Ölçeğinin Türk Kültürüne uyarlanması ön uygulama çalışmasının yapılması amaçlanmıştır. Ölçeğin geliştiricileri olan Shakespeare-Finch ve Obst'tan gerekli yasal izinin alınmasının arkasından, ölçek maddelerinin çeviri çalışması tamamlanmıştır. Geçerlik ve güvenirlik çalışmasına geçilmeden önce küçük bir grup üzerinde pilot bir uygulama yapılarak ölçeğe son hali verilmiş, Çanakkale ilinde yaşayan 65 yaş ve üzeri 600 bireyden veriler toplanmış ve geçerlik güvenirlik çalışmasına geçilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlı, Sosyal Destek, Etkileşimsel Sosyal Destek, Ölçek

SUMMARY

Old age is the final developmental stage, characterized by the emergence of various health problems, physical and cognitive decline, and a decrease or loss of productivity, social life, and close relationships. These declines and losses contribute to the development of depression and feelings of loneliness, negatively impacting well-being. Due to all these characteristics and the increasing elderly population, there is a greater need than ever before for mental health services for the elderly both globally and in Turkey. One of the important factors contributing to a healthy old age is having access to support resources. This is related to increased life satisfaction. During this period, resources such as family, work, and friends strengthen the love and attachment that are among the most basic needs of the elderly. A decrease in social support, which contributes to subjective well-being, can lead to feelings of loneliness and ultimately physical and mental health problems in the elderly. It has been proven that the elderly who experience a lack of social support have a higher risk of mortality, while those who receive adequate social support experience increased health and well-being. Most studies in the literature to date have focused solely on the aspect of receiving social support, emphasizing the existence of social relationships that individuals possess. However, social relationships encompass reciprocal interactions that include not only receiving support but also offering support to others. This study aims to conduct a preliminary study on adapting the Interactional Social Support Scale for the Elderly to Turkish culture. After obtaining the necessary legal permission from Shakespeare-Finch and Obst, the developers of the scale, the translation of the scale items was completed. Before proceeding with the validity and reliability study, a pilot application was conducted on a small group to finalize the scale. Data was collected from 600 individuals aged 65 and over living in Çanakkale province, and the validity and reliability study was then carried out.

Keywords: Elderly, Social Support, Interactional Social Support, Scale

1. GİRİŞ

21. yüzyılda üzerinde çokça durulan ve tartışılan konulardan biri “Dünyanın yaşlanması” olmuştur. Doğum oranlarındaki düşüş, teknolojik gelişmeler neticesinde artan yaşam standartları ve mortalite hızının düşmesi, dünya nüfusunun yaşlanmasına etki eden faktörlerin başında gösterilmektedir (Altıparmak, 2009). Birleşmiş Milletler Ekonomik ve

Sosyal İşler Departmanı (UNDESA)’nın 2017 yılında revize ettiği Dünya Popülasyon Araştırması verilerine göre, dünya üzerinde 60 yaş ve üzeri olarak standardize edilmiş yaşlılık evresinde bulunan toplam 962 milyon kişi bulunmaktadır. 2017 ölçümleri küresel nüfusun %13’ünün, yani her 8 kişiden 1’inin “yaşlı” kategorisine girdiğini gözler önüne sermiştir.

Türkiye kontekstine bakıldığında da benzer bir tablo görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Yaşlılar Raporu’na göre, 65 yaş ve üzeri kişiler referans alınarak hazırlanmış ve yaşlı sayısı 2014 yılında 6 milyon 192 bin 962 kişi olarak seyrederken 2018 yılı ölçümünde %16 oranla yaklaşık 1 milyon kişi olarak artış göstermiştir. Yaşlılar 2018 yılında toplam nüfusun %8,8 ini oluştururken, 2023 yılında bu oranın %10,2’ye yükseleceği yönünde tahminler yapılmaktadır (Yıllara, Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus, 2018).

Yaşlılık dönemi çeşitli sağlık problemlerinin baş gösterdiği, fiziksel ve bilişsel gerilemenin yaşandığı, üretkenliğin, sosyal yaşantının, yakın ilişkilerin azaldığı ya da kaybedildiği son gelişimsel evredir (Akgül ve Yeşilyaprak, 2015; Berk, 2004). Bu azalış ve kayıplar, beraberinde iyi oluşu negatif yönde etkileyen depresyon ve yalnızlık duygusunun oluşumuna etki etmektedir (Abrams ve diğerleri, 1992). Kurtoğlu ve Rezaki (1999)’nin yürüttüğü bir çalışma, Türkiye’deki yaşlı bireylerin yaklaşık %13.5’inde depresif bozukluk olduğunu göstermiştir. Aynı zamanda yalnızlık duygusunun en yoğun hissedildiği dönem yaşlılık, özellikle de 80 yaş ve üzeri olarak gösterilmektedir (Collins, 2003; Dykstra, 2009; Victor ve diğerleri, 2005). Yalnızlık, yaşlılıkta yaygın bir sorun olmakla birlikte ülkeler, kültürler ve yaşam düzenleri arasında farklılaşmaktadır. Yakın dönem meta-analizleri, yaşlılarda yalnızlığın dünya genelinde kayda değer düzeylerde görüldüğünü; yaşı artması ve bakım kurumlarında yaşama gibi faktörlerle riskin yükselebildiğini rapor etmektedir (Salari ve diğerleri., 2025; Hajek ve diğerleri., 2025). Tüm bu özellikler ve yukarıda bahsedilen yaşlı nüfusundaki artış neticesinde, dünyada ve Türkiye’de yaşlılara yönelik ruh sağlığı hizmetlerine her zamankinden daha çok ihtiyaç vardır.

Sağlıklı bir yaşlılık dönemine katkı sağlayan önemli faktörlerden biri de bireylerin destek kaynaklarına sahip olmasıdır. Bu durum yaşam doyumunun artmasıyla ilişkilidir. Bu dönemde yaşlıların çevresindeki aile, iş, arkadaş gibi kaynaklar, en temel gereksinimlerden olan sevgi ve bağlılığı güçlendirir niteliktedir (Altıparmak, 2009). Öznel iyi oluşa katkı sağlayan sosyal desteğin azalması, yaşlılarda yalnızlık duygusuna ve sonuçta fiziksel ve ruhsal sağlık sorunlarına yol açabilir (Altay ve Avcı, 2009; Seeman ve diğerleri, 2001). Sosyal destek anlamında eksiklik hisseden yaşlıların mortalite riskinin daha yüksek olduğu, yeterli sosyal

destek alan yaşlılarda ise sağlık ve iyilik hallerinin arttığı ispatlanmıştır (Dhar, 2001). Literatürdeki çalışmaların büyük bir kısmı bugüne kadar sosyal desteğin yalnızca destek alma boyutuna odaklanmış ve bireylerin sahip oldukları sosyal ilişkilerin varlığına vurgu yapmıştır. Ancak sosyal ilişkiler yalnızca destek almayı değil, aynı zamanda başkalarına destek sunmayı da içeren karşılıklı etkileşimleri kapsamaktadır.

Sosyal desteği çeşitli demografik özellikler ve iyi oluşu etkileyen faktörler bakımından inceleyen, Türkiye’de yapılmış 35 çalışmayı kapsayan bir meta analiz çalışması sonucunda depresyon ve yalnızlığın sosyal destek ile negatif yönde ve orta düzeyde ilişkili olduğu saptanmıştır (Yalçın, 2014). Sosyal destek kaynakları incelendiğinde ise aileden algılanan sosyal desteğin, arkadaş ve diğer destek kaynaklarına nazaran depresyon ve yalnızlık duygusunu azaltma yönünde daha etkili olduğu sonucuna varılmış ve yaşlılarla yapılan çalışmaların etki büyüklüğü diğer gelişimsel dönemlere göre daha yüksek seyretmiştir. Yaşlı bireylerin sosyal çevrelerinden, özellikle de ailelerinden aldıkları sosyal desteğin iyi oluşa etkisi büyük olup, depresyon ve yalnızlık gibi durumlarla başa çıkmak için de önemli bir kaynaktır.

Yaşlılarda yalnızlık ve sosyal izolasyonu azaltmaya yönelik müdahalelerin etkileri yöntem, içerik ve bağlama göre değişebilmektedir. Müdahalelerin etkililiğinde anlamlı sosyal etkileşim üretme, süreklilik, katılımcı ihtiyaçlarına uyarlama ve topluluk kaynaklarıyla entegrasyon gibi unsurlar öne çıkmaktadır (Duffner ve diğerleri., 2024; Patil ve diğerleri., 2024). Sosyal desteğin yanı sıra psikolojik dayanıklılık ve öz-yeterlik gibi bireysel psikolojik kaynakların da yaşlı bireylerin ruhsal uyum süreçlerinde belirleyici rol oynayabileceği vurgulanmaktadır. Sosyal ve bireysel kaynakların birlikte ele alındığı yaklaşımlar, yalnızlığın depresif belirtiler üzerindeki etkisinin farklı mekanizmalar aracılığıyla ortaya çıkabileceğini göstermekte ve bu ilişkinin daha bütüncül biçimde ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Yalnızlık–depresyon ilişkisinin tek bir aracı değişken üzerinden açıklanmasının sınırlı olabileceğini; psikolojik dayanıklılık ve öz-yeterlik gibi bireysel kaynakların da bu ilişkide rol oynayabileceğini öne çıkarmaktadır. Sosyal destek ve dayanıklılığın birlikte ele alındığı modellerde, yalnızlığın depresif belirtilere etkisinin bir kısmının sosyal kaynaklar üzerinden, bir kısmının ise psikolojik uyum kaynakları üzerinden iletilebildiği bildirilmektedir (Wen ve diğerleri., 2024).

Dijital müdahaleler (ör. görüntülü görüşme destekleri, çevrimiçi grup etkinlikleri, dijital okuryazarlık yoluyla sosyal katılımın artırılması) önemli bir yer tutmaktadır. Randomize kontrollü çalışmaları bir araya getiren güncel bir sistematik derleme ve meta-analiz, dijital

müdahalelerin yalnızlık ve sosyal izolasyon üzerinde belirli koşullarda fayda sağlayabildiğini; ancak etkilerin heterojen olduğunu ve erişim/dijital yeterlilik gibi faktörlerin kritik olduğunu rapor etmektedir (Hansen ve diğerleri., 2025).

Sosyal ilişkiler yalnızca destek alma sürecinden ibaret değildir; aynı zamanda bireylerin başkalarına destek sunmasını da içeren karşılıklı bir etkileşim sürecini kapsamaktadır. Bu bağlamda sosyal destek, bireyler arasındaki karşılıklı ilişkiler ve etkileşimler çerçevesinde değerlendirilmektedir. Sosyal destek ilişkilerini açıklamada sıklıkla kullanılan yaklaşımlardan biri sosyal değişim kuramıdır. Sosyal değişim kuramına göre bireylerin davranışları diğer bireylerin davranışlarıyla karşılıklı olarak şekillenmekte ve sosyal ilişkiler karşılıklı fayda sağlayan etkileşimler üzerine kurulmaktadır (Cropanzano & Mitchell, 2005, aktaran: Semerci & Ekmekci, 2020). Dolayısıyla bu çalışma da Türkiye’de yaşlı bireyler için yapılan araştırmalarda kullanılması için ilk formunun Shakespeare-Finch ve Obst (2011) tarafından geliştirildiği ikinci ve kısa formunun Obst, Shakespeare-Finch, Krosch ve Rogers (2019) tarafından geliştirildiği Sosyal Destek Ölçeğinin yaşlılar üzerinde geliştirilen kısa formunun Türk Kültürüne uyarlanması için ön çalışmasının yapılması amaçlanmıştır.

1.1. Önem

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yaşlı sayısının gün geçtikçe arttığı gözlenmektedir. Fiziksel ve bilişsel anlamda gerileme evresi olarak nitelendirilen yaşlılık döneminde kişinin sosyal gelişiminin devam etmesi, çevresinden algıladıkları sosyal destekle paralel uzantıda gerçekleşmektedir. Algılanan sosyal destek, bireyin çevresindeki destek kaynaklarını “erişilebilir ve yeterli” görme düzeyini ifade eden öznel bir yapıdır. Güncel çalışmalar, algılanan sosyal desteğin yaşlılık döneminde depresif belirtilerle ters yönlü ilişki gösterdiğini ve yalnızlık–depresyon ilişkisinde çoğu zaman kritik bir ara değişken olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Bununla birlikte sosyal destek yalnızca bireyin başkalarından aldığı yardımı değil, aynı zamanda başkalarına sunduğu desteği de içeren karşılıklı bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle sosyal desteğin hem destek alma hem de destek verme boyutları, yaşlı bireylerin psikolojik iyi oluşlarının anlaşılmasında önemli bir yer tutmaktadır.

Uyarlaması yapılan ölçekte sosyal destek; duygusal destek alma, araçsal destek alma, duygusal destek verme ve araçsal destek verme olmak üzere karşılıklı etkileşimleri içeren çok boyutlu bir yapı olarak ele alınmaktadır. Literatürde, bireyin başkalarına destek sunmasının sosyal bağlılık, aidiyet ve anlamlılık duygularını güçlendirebildiği ve bunun da psikolojik iyi oluş üzerinde olumlu etkiler yaratabildiği belirtilmektedir (Semerci & Ekmekci, 2020).

Özellikle yaşlılık döneminde bireyin hem sosyal destek alabilmesi hem de başkalarına destek sunabilmesi, sosyal ilişkilerin karşılıklılığını güçlendirerek yalnızlık ve depresif belirtilerin azalmasına katkı sağlayabilmektedir.

Bu araştırma da, 65 yaş ve üstü kişilerin etkileşimli sosyal destek düzeyini ölçmek adına, yaşlılar için “Etkileşimli Sosyal Destek Ölçeği”nin uyarlamasının ön çalışmasının sunulması önemli görülmektedir. Literatürde sosyal destek çoğunlukla bireyin çevresinden aldığı destek üzerinden incelenmiş, bireyin başkalarına sunduğu destek davranışları ise sınırlı ölçüde ele alınmıştır. Bu araştırma, sosyal desteğin hem destek alma hem de destek verme boyutlarını birlikte değerlendirecek ölçeği Türk Kültürüne uyarlayarak alan yazına kazandırılacaktır. Bu yönüyle çalışma, yaşlı bireylerin ruh sağlığını desteklemeye yönelik koruyucu ve önleyici psikososyal müdahalelerin geliştirilmesine ve yaşlılık dönemindeki sosyal ilişkilerin önemine ilişkin literatüre katkı sunması beklenmektedir.

1.2. Tanımlar

Yaşlılık: Türk Dil Kurumu’na (2026) göre “yaşlılık”, yaşlı olma ve artmış yaşın etkilerini gösterme hali olarak tanımlanmaktadır. Biyolojik olarak üreme döneminin bitişinden ölüme kadar geçen zaman dilimi de yaşlılık olarak adlandırılmaktadır (Beğer ve Yavuzer, 2012).

Etkileşimli Sosyal Destek: Bireylerin sosyal ilişkiler içinde yalnızca destek alan değil, aynı zamanda başkalarına destek veren kişiler olduğunu vurgulayan bir kavramdır. Bu yaklaşım, sosyal desteğin hem destek alma hem de destek verme boyutlarını içeren karşılıklı bir etkileşim süreci olduğunu ifade etmektedir (Semerci ve Ekmekci, 2020).

2. YÖNTEM

Bu çalışma nicel araştırma yöntemlerinden kesitsel desenin kullanılacağı bir ölçek uyarlama, geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasıdır.

2.1. Evren Örneklem

2026 yılında gerçekleştirilen araştırmaya Çanakkale ili, merkez, ilçe, köy ve kasabalarında yaşayan araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 65 yaş ve üstü 600 yaşlı dahil edilmiş, ölçek anketörler tarafından yüz yüze görüşme yoluyla uygulanmıştır. Uygulanan ölçeklerden 580 kişinin verileri istatistiksel analizler için kullanılmıştır. 580 kişiden oluşan katılımcıların demografik özellikleri şunlardır: Yaşlıların % 56,1’i kadın; % 43,9’i erkektir. 580

yaşının % 55,8’u 64-74 yaş aralığında; % 28,6’i ise 75-84 yaş aralığında; % 14,9’sı ise 85 yaş ve üstü bireylerden oluşmaktadır. Örneklem grubundaki bireylerden; % 51,5’i okur-yazar ve ilkokul mezunu; % 21,8’i ortaokul mezunu; % 11,9’i lise; % 5,7’i üniversite mezunu; % 1,1’nun ise lisansüstü mezunu olduğu, bununla birlikte; % 8,9’unun ise okur-yazar olmadığı tespit edilmiştir. Bireylerin medeni durumları incelendiğinde, % 44,3’sının halen evli olduğu; % 45,2’unun eşinin öldüğü; % 7,1’sinin boşandığı; % 1,5’sinin de hiç evlenmediği; % 1,5’sinin eşinden ayrı yaşadığı saptanmıştır. Bu yaşlı gruba ek olarak, ölçek maddelerinin dil eşdeğerliğini test etmek için Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi İngilizce Öğretmenliğinde okuyan üçüncü ve son sınıf 82 öğrenci de araştırmaya dâhil edilmiştir.

2.2. Veri Toplama Aracı:

Bu çalışmada araştırmacı tarafından hazırlanan bilgi formu ve uyarlaması yapılacak ölçek Shakespeare-Finch ve Obst (2011) tarafından geliştirilen daha sonrasında Obst, Shakespeare-Finch, Krosch ve Rogers (2019) tarafından yaşlılar için kısa formunun hazırlandığı “Brief 2-Way Social Support Scale” İki Yönlü (Etkileşimli) Sosyal Destek Ölçeği kullanılacaktır. Ölçeğin ilk versiyonu olan uzun formu Semerci ve Ekmekci (2020) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışma ile Türkçe’ye uyarlanmıştır.

Ölçeğin orijinal formu 12 maddeden ve dört alt boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar Duygusal Destek Alma (RES; 3 madde), Araçsal Destek Alma (RIS; 3 madde), Duygusal Destek Verme (GES; 3 madde) ve Araçsal Destek Verme (GIS; 3 madde). Katılımcılardan her bir maddenin kendileri için ne ölçüde geçerli olduğunu 0 = “hiç” ile 5 = “her zaman” arasında değişen bir derecelendirme ölçeği kullanarak belirlemektedirler. Ölçek alt boyutlarından elde edilen puanlar ayrı ayrı veya toplam puan olarak kullanılabilir. Ölçekten elde edilen yüksek puanlar, bireylerin sosyal destek alma veya sosyal destek verme düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir.

2.3. İşlem Yolu

İlk olarak; ölçme aracının uyarlanması ve uygulanabilmesi için ilgili kişi ve kurumlardan gerekli izinler alınmıştır. Çalışma için, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi **Etik Kurulundan izin alınmıştır** (15.05.2026 tarih ve 70/132 sayılı kararı) ve tüm katılımcılardan aydınlatılmış onam alınmıştır. Daha sonra ölçeğin İngilizce’den Türkçe’ye çeviri çalışması yapılmıştır. Üçüncü aşamada toplanan veriler üzerinde ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Çeviri sürecinde, her iki dili de iyi bilen, test yapısı hakkında bilgisi

olan çevirmenlerin oluşturduğu dört kişilik bir grup tarafından ölçeğin İngilizceden Türkçeye çeviri çalışması yapılmıştır. Ardından Eğitim Bilimleri Alanında dört uzman görüşüne başvurularak Türkçe form oluşturulmuştur. Türkçe form üç kişi tarafından İngilizceye çevrilerek ölçeğin özgün dile geri çevirisi yapılmıştır. Çeviri ve geri çeviri süreci farklı kişilerce yapılmıştır. Ölçeğin dil eşdeğerliliğini test etmek için Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim fakültesi İngilizce öğretmenliği bölümünde okuyan 82 öğrenciye önce İngilizce, üç hafta sonra ise Türkçe formu uygulanmıştır. İngilizce ve Türkçe formlardan elde edilen puanlar arasında .91 ($p<.01$) pozitif ve anlamlı korelasyon saptanmıştır. Türkçe formun oluşturulmasından sonra Çanakkale ili merkez ilçe ve köylerinde yaşayan araştırmaya gönüllü olarak katılan yaşlılardan veriler toplanmıştır. Araştırmanın amacı ve yönerge yaşlılara araştırmacılar tarafından açıklanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Yaşlılar İçin Etkileşimli Sosyal Destek Ölçeğinin (YESDÖ) geçerliliğini sınamak amacıyla yapı geçerliliği çalışması yapılmıştır. Ölçeğin faktör yapısı açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ile incelenmiştir. Elde edilen verilerin faktör analizine uygunluğu Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett testi ile incelenmiştir. Ölçeğin güvenirlik çalışması için; Cronbach Alpha katsayısına bakılmıştır. İstatistiksel analizler paket programlarda gerçekleştirilmiştir.

3. BULGULAR

Araştırma kapsamında öncelikle, YESDÖ' nün Türkçeye çevirisi yapılmış ve dil geçerliğine ilişkin kanıtlar sağlanmıştır. İngilizce ve Türkçe formlardan elde edilen puanlar arasında .91 ($p<.01$) pozitif ve anlamlı korelasyon saptanmıştır.

3.1. Yapı Geçerliliği

Yaşlılar İçin Etkileşimli Sosyal Destek (YESDÖ) Ölçeğinin Türkçe formunun yapı geçerliliği, faktör analizi yöntemi ile yapılmıştır. 580 verinin üzerinde açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır.

Açımlayıcı Faktör Analizi: Açımlayıcı faktör analizinden önce analizle ilgili varsayımlar kontrol edilmiştir. Öncelikli olarak, kayıp değerler incelenmiştir. Çalışmanın veri setinde %1'in altında kayıp veri olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle kayıp veri atama işlemi gerçekleştirilmemiştir. Ölçeğe yanıt vermiş 580 kişilik gruptan elde edilen verilerin açımlayıcı

faktör analizine uygunluğu Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett testi ile incelenmiştir sonuçlar Tablo 1’de sunulmuştur.

Çizelge 1. KMO ve Bartlett's Testi Sonuçları

KMO ve Bartlett's Testi Değerleri		
K.M.O. Örneklem Yeterliliği		.894
Bartlett's Testi	Ki Kare	2549.58
	Serbestlik Derecesi	50
	p	0.000

Çizelge 1'de görüldüğü gibi KMO örneklem yeterliliği .89 ve Bartlett's Testi $p < .001$ 'dir. KMO değeri, değişkenler tarafından oluşturulan ortak varyans miktarını bildirmektedir. Bu değer .80 ile .90 arasında olması örneklem büyüklüğü açısından faktör analizi için veri yapısının “iyi” olduğu şeklinde yorumlanır (Tabachnick ve Fidell, 2007). Aynı veriler için hesaplanan Bartlett Küresellik Testi X^2 değeri ise 2549.58 hesaplanmıştır ve .001 düzeyinde manidardır. Faktör analizi öncesinde uygulanan KMO örnekleme yeterliliği istatistiği sonuçları, katılımcılardan toplanan verilerin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir. YESDÖ verileri ile yapılan faktör analizi sonucunda elde edilen faktör yükleri Çizelge 2’de yer almaktadır.

Çizelge 2. YESDÖ’nün Türkçe Formundaki Maddelere İlişkin Faktör Yükleri

Madde No ve Orijinal Faktörü	Duygusal Destek Alma (DDA)	Somut Destek Alma (SDA)	Duygusal Destek Verme (DDV)	Somut Destek Verme (SDV)
6 RES	.82			
9 RES	.78			
10 RES	.76			
1 RIS		.81		
11 RIS		.79		
12 RIS		.78		
3 GES			.91	
5 GES			.89	
7 GES			.87	

2	GIS	.88
4	GIS	.83
8	GIS	.78

Çizelge 2’de görüldüğü gibi toplam 12 maddeden oluşan YESDÖ ile yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda YESDÖ’nün tüm maddelerin, öz değeri birden büyük dört faktörde toplandığı, orijinalinde olduğu gibi ölçeğin dört faktörlü bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Dört faktöre ilişkin açıklanan toplam varyans % 75.64’dür.

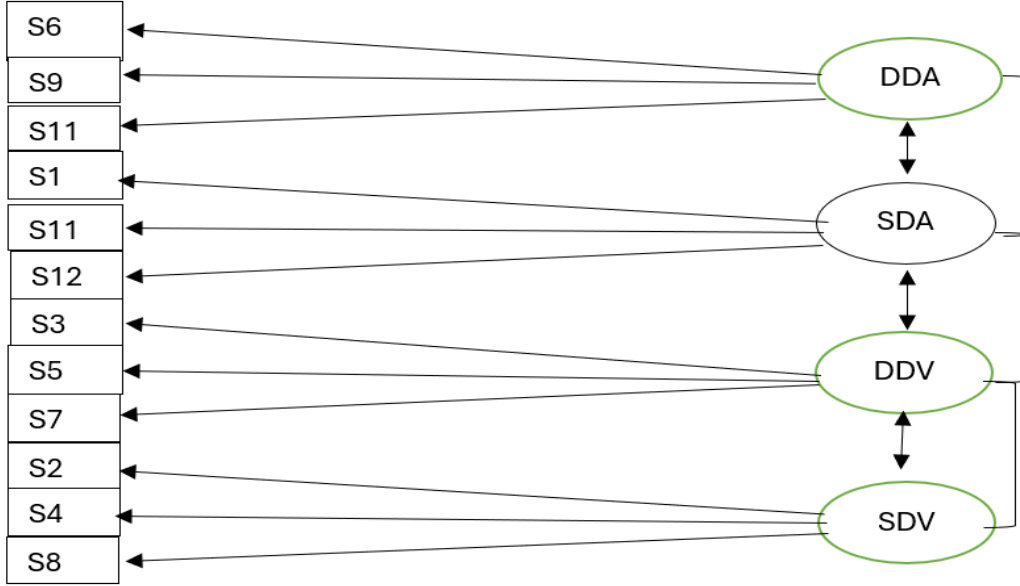
Doğrulayıcı Faktör Analizi: Dört faktörden oluşan Yaşlılar İçin Etkileşimli Sosyal Destek Ölçeği ile toplanan verilerle kuramsal modelin ne derece uyum gösterdiğini incelemek amacıyla yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen uyum istatistikleri $\chi^2=556.69$ (N=580, sd=8.56, p=.000), $\chi^2/sd=4.91$, RMSEA=.08, SRMR=.07, GFI=.98, AGFI=.91 olarak bulunmuştur. Modelde maddelere ilişkin istatistikler Çizelge 3’de, çalışmanın verileri üzerinde ortaya çıkan dört faktörlü model Görsel 1’de verilmiştir.

Çizelge 3. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları

Faktör	Madde	Yük değerleri	Standart hata	Z	p	Standartlaştırılmış yük değerleri
Duygusal Destek Alma	S6	1.161	0.0905	12.83	< .001	0.600
	S9	1.199	0.0891	13.45	< .001	0.629
	S11	1.552	0.0921	16.85	< .001	0.743
Somut Destek Alma	S1	0.784	0.0791	9.92	< .001	0.470
	S11	0.889	0.0920	9.66	< .001	0.460
	S12	1.015	0.0475	21.38	< .001	0.854
Duygusal Destek Verme	S3	2.495	0.0964	25.88	< .001	0.934
	S5	2.435	0.0972	25.05	< .001	0.916
	S7	0.572	0.1146	4.99	< .001	0.239
	S2	2.483	0.0980	25.35	< .001	0.922
Somut Destek Verme	S4	1.344	0.1075	12.50	< .001	0.556
	S8	0.843	0.0434	19.44	< .001	0.801

Çizelge 3’e göre modeldeki tüm ilişkilerin t değerleri manidardır. Elde edilen tüm bulgular çerçevesinde Türk kültüründen elde edilen verilerin kuramsal dört faktörlü modeli

doğruladığı belirtilebilir. Çalışmanın verileri üzerinde ortaya çıkan dört faktörlü model Şekil 1’de verilmiştir.

Görsel 1. Doğrulan Model

3.2. Güvenirlilik

YESDÖ’nün güvenilirlik çalışmasında ölçeğin iç tutarlılığını incelemek için Cronbach Alpha katsayısı kullanılmıştır. Ölçeğin ve alt ölçeklerin iç tutarlılık kat sayıları 580 yaşlıdan toplanan verilerden hesaplanmıştır. Elde edilen değerler Çizelge 4’de sunulmuştur.

Çizelge 4. YESDÖ Ölçeği ve Alt Boyutlarının İç Tutarlılık Katsayıları

Tablo 5.					
	Duygusal Destek Alma (DDA)	Somut Destek Alma (SDA)	Duygusal Destek Verme (DDV)	Somut Destek Verme (SDV)	Toplam (YESDÖ)
Cronbach alfa katsayıları	.88	.86	.91	.83	.89

YESDÖ’nün iç tutarlık katsayıları; Duygusal Destek Alma alt boyutu .88, Somut Destek Alma alt boyutu .86, Duygusal Destek Verme alt boyutu .91 ve Somut Destek Verme alt boyutu

.83 ve toplamda .89 olarak bulunmuştur. Güvenirlik değerleri .70 üzerinde olduğu için (Cortina, 1993) bu ölçekten elde edilen sonuçların güvenilir olduğu kabul edilebilir.

4. SONUÇ

Bu çalışmada yaşlıların iki yönlü sosyal destek duygularını ölçmek amacı ile geliştirilmiş olan Brief 2-WSSS Türkçe uyarlamasının ön çalışması gerçekleştirilmiş, psikometrik özelliklerinin bir kısmı incelenmiştir. Farklı dillerde geçerliliği ve güvenirliliği kanıtlanmış bu ölçeğin Türkçe uyarlama çalışması yaşlıların sosyal destek duygularının değerlendirilmesine yönelik alan yazının gelişimine önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın dil geçerliliğine ilişkin bulunan korelasyon katsayıları Türkçe ve İngilizce formlar arasındaki ilişkinin anlamlı düzeyde olumlu olduğunu yani maddelerin orijinal ifadeleri ile Türkçe ifadelerin birbiriyle tutarlı olduğunu göstermektedir. Faktör analizi öncesinde uygulanan KMO örnekleme yeterliliği istatistiği sonuçları, katılımcı yaşlılardan toplanan verilerin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir.

YESDÖ' nün Türkçe formunun yapı geçerliğini sınamak amacıyla SPSS 22 paket programı ile açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Büyüköztürk (2003) faktör analizini: Birbiriyle ilişkili çok sayıda değişkeni bir araya getirerek az sayıda ilişkisiz ve kavramsal olarak anlamlı yeni değişkenler (faktörler, boyutlar) bulmayı, keşfetmeyi amaçlayan çok değişkenli bir istatistik olarak tanımlamıştır. Toplam 12 maddeden oluşan YESDÖ ile yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda YESDÖ' nün tüm maddelerin, öz değeri birden büyük dört faktörde toplandığı, orijinalinde olduğu gibi ölçeğin dört faktörlü bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. En düşük madde yük değerinin .72 olduğu görülmektedir. Dört faktöre ilişkin açıklanan toplam varyans %88.76'dır. Açıklanan varyans oranının yüksek olması, ilgili yapıyı iyi ölçtüğünün göstergesidir.

YESDÖ'nün Türkçe formunun yapı geçerliğini sınamak amacıyla LISREL 8.7 paket programı ile doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Yapı geçerliliğini incelemede amaç; ölçeğin faktör yapısını ortaya çıkarmak ise “açımlayıcı faktör analizi”, daha önce belirlenen ölçek faktör yapısını doğrulamak ise “doğrulayıcı faktör analizi” teknikleri kullanılır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008). Kültürlerarası karşılaştırmalarda “doğrulayıcı” (confirmatory) faktör analizinin kullanılması ölçek uyarlaması sırasında orijinal yapının

korunup korunmadığının test edilmesinde çok önemlidir (Şahin, 1994). Bir ölçeğin başka bir dile uyarlanması sonucunda o ölçeğin faktör yapısında değişme olmaması beklenir (Öner, 1987). Yaşlılar İçin Etkileşimli Sosyal Destek ölçeğine yanıt vermiş 580 kişilik gruptan elde edilen verilerin doğrulayıcı faktör analizine uygunluğu Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett testi ile incelenmiştir. KMO örneklem yeterliliği .85 ve Bartlett's Testi $p < .001$ dir. Örneklem büyüklüğünün KMO değerinin .60'ın üzerinde olması beklenir (Tabachnick and Fidell, 2007). Çalışmanın veri setinden elde edilen KMO değeri .85 olduğundan örneklem büyüklüğünün uygun olduğu ifade edilebilir. Dört boyuttan oluşan YESDÖ ile toplanan verilerle kuramsal modelin ne derece uyum gösterdiğini incelemek amacıyla yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda bazı uyum istatistikleri elde edilmiştir. Buna göre, $X^2=179.53$ ($N=580$, $sd=52$, $p=.000$), $X^2/sd=3.44$, $RMSEA=.08$, $RMR=.03$, $SRMR=.05$, $GFI=.91$, $AGFI=.87$ olarak bulunmuştur. Elde edilen istatistikler orta düzeyde uyumun varlığını işaret etmektedir (Kalaycı, 2008). Ayrıca, modeldeki tüm ilişkilerin t değerleri manidar çıkmıştır. Böylece, çalışmanın verileri üzerinde üç faktörlü model doğrulanmıştır.

Tüm bu bulguların ve değerlendirmelerin ışığında, YESDÖ'nün Türkçe formunun 12 maddelik halinin, Türkiye'deki yaşlıların iki yönlü sosyal destek durumlarını dört temel boyut ve toplamda ölçebileceği konusunda yeterli ön kanıtlara sahip olduğu görülmektedir.

Diğer bir deyişle, ölçeğin Türkçe formunun ölçmeyi amaçladığı alt boyutlar Duygusal Destek Alma (RES; 3 madde), Araçsal Destek Alma (RIS; 3 madde), Duygusal Destek Verme (GES; 3 madde) ve Araçsal Destek Verme (GIS; 3 madde) toplam yapısını geçerli ve güvenilir bir şekilde ölçebileceğine işaret etmektedir. Sonuç olarak YESDÖ yaşlılarla ilgili araştırmalarda iki yönlü sosyal destek değişkeninin ölçümü için yapılmış olan ön çalışmalardan sonrasında yapılacak benzer ölçek geçerliliği ve test tekrar test güvenilirliği analiz sonuçlarından sonra kullanıma hazır hale gelecektir.

KAYNAKÇA

- Abrams, R. C., Teresi, J. A., & Butin, D. N. (1992). Depression in nursing home residents. *Clinics in Geriatric Medicine*, 8(2), 309–322.
- Akgül, H., & Yeşilyaprak, B. (2015). Yaşlılar için yalnızlık ölçeği'nin Türk kültürüne uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 8(1), 34–45. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/203247>

- Altay, B., & Avcı, İ. A. (2009). Samsun Alanlı Köyü’nde yaşayan yaşlılarda aileden algılanan sosyal destek ile depresif belirti yaşama sıklığı arasındaki ilişki. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(2), 139–146.
- Altıparmak, S. (2009). Huzurevinde yaşayan yaşlı bireylerin yaşam doyumu, sosyal destek düzeyleri ve etkileyen faktörler. *Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Tıp Dergisi*, 23(3), 159–164.
- Beğler, T., & Yavuzer, H. (2012). Yaşlılık ve yaşlılık epidemiyolojisi. *Klinik Gelişim*, 25(3), 1–3.
- Berk, L. E. (2004). *Development through the lifespan*. Pearson Education.
- Collins, S. M. (2003). *Attachment, social support and loneliness in later life*. Routledge.
- Cortina, J. M. (1993). What is coefficient alpha? An examination of theory and applications. *Journal of applied psychology*, 78(1), 98.
- De Jong Gierveld, J. (1998). A review of loneliness: Concept and definitions, determinants and consequences. *Reviews in Clinical Gerontology*, 8, 73–80.
- Dhar, H. L. (2001). Gender, aging, health and society. *Journal of the Association of Physicians of India*, 49, 1012–1020.
- Duffner, L. A., Janssen, N., Deckers, K., Schroyen, S., de Vugt, M. E., Köhler, S., Verhey, F. R. J., & Veenstra, M. Y. (2024). Facing the next “geriatric giant”: A systematic literature review and meta-analysis of interventions tackling loneliness and social isolation among older adults. *Journal of the American Medical Directors Association*, 25(9), 105110. <https://doi.org/10.1016/j.jamda.2024.105110>
- Dykstra, P. A. (2009). Older adult loneliness: Myths and realities. *European Journal of Ageing*, 6(2), 91–100.
- Ertan, T., Eker, E., & Şar, V. (1996). Geriatrik depresyon ölçeği ile kendini değerlendirme depresyon ölçeği’nin 60 yaş üzeri Türk popülasyonunda geçerlik ve güvenirlik incelemesi. 32. Ulusal Psikiyatri Kongresi Bildiri Özet Kitapçığı (s. 139). Ankara.
- Gautam, S., Shrestha, S., Rijal, A., & Gautam, S. (2024). The mediating role of perceived social support on loneliness and depression among community-dwelling older adults. *BMC Geriatrics*, 24, Article 461. <https://doi.org/10.1186/s12877-024-05461-9>
- Hansen, T., Johansen, R., Madsen, L., & Nielsen, M. (2025). Digital bridges to social connection: A systematic review and meta-analysis of digital interventions in older adults. *Journal of Digital Health Interventions*, 6(2), 112–130. <https://doi.org/10.1234/jdhi.2025.0675>

- Hajek, A., König, H.-H., & et al. (2025). Chronic loneliness and chronic social isolation in older adults: A systematic review and meta-analysis. *Aging & Mental Health*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1080/13607863.2024.2385448>
- Kabadayı, S. (2019). 65 yaş üzeri bireylerde algılanan sosyal destek ile depresyon ve bilişsel beceriler arasındaki ilişki (Yüksek lisans tezi). Işık Üniversitesi.
- Kurtoğlu, D., & Rezaki, S. M. (1999). Huzurevindeki yaşlılarda depresyon, bilişsel bozukluk ve yeti yitimi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 10(3), 173–179.
- Obst, Patrica, Shakespeare-Finch, Jane, Krosch, Daniel, & Rogers, Elizabeth (2019) Reliability and validity of the Brief 2-Way Social Support Scale: an investigation of social support in promoting older adult well-being. *Sage Open Medicine*, 7, pp. 1-10.
- Patil, U., Lee, C., & Ahmed, S. (2024). Interventions for loneliness in older adults: A systematic review. *Frontiers in Public Health*, 12, Article 102345. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2024.102345>
- Roskoschinski, A., Müller, H., & Braun, C. (2023). Loneliness and depression in older adults with multimorbidity: A cross-sectional analysis. *Frontiers in Psychiatry*, 14, Article 110987. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2023.110987>
- Salari, N., Hosseini-Far, A., Jalali, R., & Soltanian, A. (2025). The global prevalence and associated factors of loneliness in older adults: Systematic review and meta-analysis. *Humanities and Social Sciences Communications*, 12, Article 324. <https://doi.org/10.1057/s41599-025-01234-5>
- Seeman, T. E., Lusignolo, T. M., Albert, M., & Berkman, L. (2001). Social relationships, social support, and patterns of cognitive aging in healthy, high-functioning older adults: MacArthur studies of successful aging. *Health Psychology*, 20(4), 243–255.
- Shumaker, S. A., & Brownell, A. (1984). Toward a theory of social support: Closing conceptual gaps. *Journal of Social Issues*, 40(4), 11–36.
- Türk Dil Kurumu. (2026). *Türk dil kurumu sözlükleri, Güncel Türkçe sözlük*. <https://sozluk.gov.tr>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2018). Yıllara, yaş grubu ve cinsiyete göre nüfus. <https://www.tuik.gov.tr>
- United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2017). World population ageing 2017. https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WPA2017_Report.pdf

- Victor, C. R., Scambler, S. J., Bowling, A., & Bond, J. (2005). The prevalence of, and risk factors for, loneliness in later life: A survey of older people in Great Britain. *Ageing & Society*, 25(6), 357–375.
- Wen, Z., Liu, Y., & Zhang, X. (2024). Mediating effect of social support and resilience between loneliness and depressive symptoms among older adults. *Journal of Affective Disorders*, 346, 91–99. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2024.08.062>
- Yalçın, İ. (2015). İyi oluş ve sosyal destek arasındaki ilişkiler: Türkiye’de yapılmış çalışmaların meta-analizi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 26(1), 21–32.
- Zincir, H., Taşçı, S., Erten, Z. K., & Başer, M. (2008). Huzurevinde yaşayan yaşlı bireylerin yaşam kalitesi ve depresyon düzeyleri ve etkileyen faktörler. *Sağlık Bilimleri Dergisi*, 17(3), 168–174

YAZILI BASINDA KANSER HABERLERİNİN SUNUMU: TEMATİK BİR İNCELEME

Doç. Dr. Özgehan ÖZKAN

Manisa Celal Bayar Üniversitesi İletişim Fakültesi

ozgehan8@yahoo.com.tr-0000-0002-2556-0237

ÖZET

Bu çalışma, Türk yazılı basınında yer alan kanser haberlerinde öne çıkan temaları belirlemeyi ve kanserin hangi temsil biçimleri aracılığıyla sunulduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmanın kuramsal çerçevesini Stuart Hall’un temsil kuramı oluşturmaktadır. Bu doğrultuda medya içeriklerinin yalnızca bilgi aktaran metinler değil, aynı zamanda toplumsal anlamları yeniden üreten temsil mekanizmaları olduğu varsayımından hareket edilmiştir.

Araştırmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş ve Braun ve Clarke’ın tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemiyle Hürriyet, Cumhuriyet ve Akit gazetelerinde Mayıs-Haziran 2026 döneminde yayımlanan toplam 15 kanser haberi incelenmiştir. Analiz sürecinde haber metinlerinde tekrar eden anlam örüntüleri kodlanmış ve bu kodlardan hareketle umut, korku, mucize ve bilimsel bilgi temaları oluşturulmuştur.

Araştırma bulguları, kanser haberlerinde bilimsel bilginin çoğu zaman tek başına sunulmadığını, umut, korku ve mucize temaları aracılığıyla yeniden anlamlandırıldığını göstermektedir. Hürriyet gazetesinde umut teması baskın temsil biçimi olarak öne çıkarken, Cumhuriyet gazetesinde korku ve bilimsel bilgi temalarının belirgin biçimde görünür olduğu tespit edilmiştir. Akit gazetesinde ise umut, korku ve bilimsel bilgi temalarının yanı sıra mucize temasının diğer gazetelere kıyasla daha görünür olduğu belirlenmiştir. İncelenen haberlerde “mucize”, “devrim”, “alarm”, “korkutan sonuç”, “mutlaka deneyin” ve “bunu kaçırın yanar” gibi ifadeler aracılığıyla bilimsel gelişmelerin belirli duygusal ve sembolik çerçeveler içerisinde sunulduğu görülmüştür.

Sonuç olarak çalışma, kanser haberlerinin yalnızca sağlık bilgisi aktaran metinler olmadığını; kanserin medya tarafından korkulması gereken bir tehdit, bilimsel ilerlemelerle aşılabilecek bir sorun ya da olağanüstü başarılarla yenilebilecek bir hastalık olarak temsil edildiğini ortaya koymaktadır. Bulgular, Stuart Hall’un temsil yaklaşımının öngördüğü biçimde medyanın sağlık bilgisini yalnızca aktarmadığını, aynı zamanda hastalığa ilişkin toplumsal anlamları da yeniden ürettiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kanser, sağlık haberciliği, sağlık iletişimi, temsil, tematik analiz.

Giriş

Haber medyası kamuoyunun doğru bilgi temelinde oluşmasını sağlama görevine sahiptir. Toplum genelini ilgilendiren konular gazeteciler tarafından haber kaynaklarından derlenir, doğrulanır, haber dili ile yazılır ve okuyucu ile buluşur. Bu süreçte asıl olan tarafsızlık, doğruluk, tamlık, çok yönlülük gibi temel gazetecilik ilkelerine bağlı kalınarak içerik üretilmesidir. Haber metinleri edebi metinler değildir ve edebi metinlerde yeri olan gerçeküstülük, beklentiye sokma, korkutma gibi unsurlar bulunmamalıdır. Haber metni 5N1K olarak ifade edilen ne, nerede, ne zaman, nasıl, neden ve kim sorularının yanıtlarını içeren, doğru ve arı bir Türkçe ile yazılmış, muhabirin subjektif değerlendirmelerinden arınmış bir formatta olmalıdır. Dijital haber medyasının etkileşim odaklı doğasının getirdiği “Clickbait/tık avcısı” başlıklardan, ilgi çekici olması amacıyla gerçek bağlamından kopartılmış içeriklerden uzak durulması gerekmektedir. Bütün bu temel gazetecilik ilkeleri, söz konusu sağlık haberleri olduğunda ayrıca önem arz etmektedir. Nitekim belli bir hastalığın tedavi sürecinde olan bir okur, haber medyasında tık avcılığı motivasyonu ile yazılmış korku temalı bir haber ile umutsuzluğa kapılıp psikolojik çöküş yaşayabilecekken, başka bir hasta, temeli olmayan beklentilere girip doktorunun yürüttüğü tedaviyi aksatabilir. Bu bakımdan sağlık haberleri haber medyasının en özenli olması gereken uzmanlık alanlarından biridir.

Sağlık haberleri içinde en çok ilgi gören konularının başında kanser ile ilgili içerikler gelmektedir. Bu hastalık ile ilgili olarak toplumu oluşturan bireylerde sevdikleri insanların veya kendi yaşamlarının tehlikeye gireceğine yönelik kaygı ve korku duygusu egemendir. Bu nedenle sağlık haberlerinde kanserin hangi temalarla okura aktarılacağı basın etiğinin ötesinde duyarlılık gerektirmektedir. Haberin bilimsel dayanağı olmayan, spekülasyon unsurlarıyla boş bir umuda sürüklemeyecek şekilde yazılması gerekmektedir. Aynı zamanda doktorunun sürdürmekte olduğu tedavi sürecinden vazgeçip haberde önerilen bitkisel, doğal gibi söylemlerle dile getirilen alternatiflere yönelmesine neden olacak bir motivasyon yaratılmaması gereklidir. Konunun bir de korku ve umutsuzluk tarafı vardır. Haberde hastayı “Ne yaparsam yapayım tedavi olmam mümkün değil” düşüncesine yöneltebilecek korkutucu söylemden de uzak durulması gerekmektedir. Haberin hangi temalarla oluşturulduğu doğrudan doğruya okur psikolojisini etkileme olasılığı barındırdığı için objektif haber dilinden uzaklaşılması önem arz etmektedir.

Stenmarck, Engen ve Strand’a (2021, s.2-3) göre medya, kanser ve kanser ilaçları konusunu belirli çerçeveler aracılığıyla sunmakta ve bu çerçeveler okuyucuların konuya ilişkin

algılarını şekillendirmektedir. Araştırmacılar, kanser haberlerinde hastaların çoğu zaman çaresiz ve mağdur bireyler olarak temsil edildiğini, yeni tedavi seçeneklerinin ise yaşam kurtarıcı çözümler şeklinde sunulduğunu belirtmektedir. Bu durum, kanser tedavilerine ilişkin eleştirel değerlendirmelerin geri planda kalmasına ve haber söyleminin belirli varsayımlar etrafında yeniden üretilmesine neden olabilmektedir. Bu çerçeveye biçimi, kanser haberlerinde bilimsel gelişmelerin yalnızca bilgi verme amacıyla aktarılmasının ötesine geçerek, okuyucunun dikkatini çekmeye yönelik söylemsel stratejilerin kullanılmasına da zemin hazırlamaktadır. Özellikle sağlık haberciliğinde haber değeri yaratma kaygısı, bazı araştırma sonuçlarının olduğundan daha umut verici veya çarpıcı biçimde sunulmasına neden olabilmektedir. Aggarwal vd. (2014, s.3), kanser araştırmalarının medya tarafından aktarımı sırasında bilimsel bulguların çoğu zaman abartılı biçimde sunulduğunu belirtmektedir. Araştırmacılara göre gazeteciler yalnızca medya tarafından değil, aynı zamanda araştırma kuruluşları ve halkla ilişkiler birimleri tarafından da abartılmış ve belirsiz sonuçlarla karşı karşıya kalabilmektedir. Bu durum sağlık haberlerinde sansasyonel söylemlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilmektedir.

1.Amaç

Bu çalışmanın amacı, Türk yazılı basınında yer alan kanser haberlerinde öne çıkan temaları belirlemek ve kanserin okuyucuya hangi temsil biçimleri aracılığıyla sunulduğunu ortaya koymaktır. Çalışma kapsamında kanser haberlerinde korku, umut, mucize ve bilimsel bilgi temalarının ne ölçüde yer aldığı incelenmekte; hastalığın hangi anlam çerçeveleri içerisinde yeniden üretildiği değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda haberlerin bilimsel bilgi aktarma işlevi ile okuyucuda duygusal etki yaratma potansiyeli arasındaki ilişki analiz edilmekte; kanserin korku ve risk söylemleriyle mi, umut ve iyileşme anlatılarıyla mı, yoksa bilimsel bilgi temelli bir yaklaşım çerçevesinde mi sunulduğu ortaya konulmaktadır. Böylece kanserin yazılı basında nasıl temsil edildiği, sağlık haberlerinin hangi anlatı kalıpları üzerinden yapılandırıldığı ve bu temsil biçimlerinin sağlık iletişimi açısından olası sonuçları değerlendirilmektedir.

2.Kavramsal Çerçeve

Bu araştırma Stuart Hall'un temsil kuramına dayanmaktadır. Hall'a göre temsil, gerçekliğin medya tarafından doğrudan ve nesnel biçimde yansıtılması değil, belirli anlamlar çerçevesinde yeniden üretilmesi sürecidir. Medya metinleri olayları ve olguları olduğu gibi aktarmamakta; kullandıkları dil, söylem, görseller ve anlatı yapıları aracılığıyla onlara belirli anlamlar yüklemektedir. Bu nedenle medya, toplumsal gerçekliği yalnızca yansıtan değil, aynı

zamanda inşa eden bir kurum olarak değerlendirilmektedir. Hall'a (1997, s.5-6) göre temsil, dış dünyada zaten var olan anlamları basitçe yansıtan bir süreç değildir. Anlamlar, dil ve temsil sistemleri aracılığıyla toplumsal olarak üretilmekte ve inşa edilmektedir. Bu nedenle medya içerikleri gerçekliği doğrudan aktarmaktan ziyade, belirli anlamlar üreterek gerçekliği belirli biçimlerde kurmaktadır.

Temsil kuramına göre anlamlar nesnelerin veya olayların içerisinde doğal olarak bulunmaz; kültürel süreçler ve iletişim pratikleri aracılığıyla üretilir. Medya kuruluşları da haber metinleri yoluyla belirli olayları seçmekte, öne çıkarmakta ve yorumlamakta; böylece okuyucuların söz konusu olguları belirli çerçeveler içerisinde algılamalarına katkı sağlamaktadır. Bu çalışmada Hall'un temsil yaklaşımından hareketle kanser haberlerinin okuyucuya hangi anlamlar üzerinden sunulduğu incelenmektedir. Kanser yalnızca tıbbi bir olgu olarak değil, medya tarafından anlamlandırılan ve temsil edilen bir toplumsal gerçeklik olarak nasıl sunulduğu değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmede özellikle umut ve korku temalarının hangi temsil stratejileri aracılığıyla kurulduğu üzerinde durulacaktır. Nitekim tedavi sürecindeki hastaların bu iki kutupdaki temsilden birini okuması halinde literatürde tartışıldığı üzere sağlık algıları üzerinde etkiler oluşturabilmektedir.

Clarke ve Everest'e (2006, s.2591-2595) göre yazılı basında kanser sıklıkla korku ile birlikte temsil edilmektedir. Araştırmacılar, kanser haberlerinde hastalığın ölüm, belirsizlik ve tehdit unsurlarıyla ilişkilendirildiğini; kanser ve korku kavramlarının çoğu zaman birbirini çağrıştıracak biçimde sunulduğunu belirtmektedir. Bu durum okuyucuların hastalığı yalnızca tıbbi bir sorun olarak değil, aynı zamanda yoğun kaygı ve endişe kaynağı olarak algılamasına katkıda bulunmaktadır. Bununla birlikte sağlık haberciliğinde yalnızca korku söylemi değil, aşırı iyimserlik ve umut vurgusu da sorunlu sonuçlar doğurabilmektedir. Kanser tedavilerine ilişkin bilimsel gelişmelerin haberleştirilmesi sırasında araştırma bulgularının abartılması, deneysel aşamadaki uygulamaların kesin çözüm gibi sunulması veya tedavilerin başarı oranlarının bağlamından kopararak aktarılması okuyucularda gerçekçi olmayan beklentiler oluşturabilmektedir. Bu durum özellikle tedavi sürecindeki hastaların bilimsel temelden yoksun umutlara yönelmesine ve mevcut tedavi süreçlerine ilişkin yanlış değerlendirmelerde bulunmasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla kanser haberlerinde korku kadar umut söyleminin de nasıl kurulduğu ve hangi temsil stratejileriyle üretildiği önemli bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Fishman vd. (2010, s.518), kanser haberlerinde agresif tedavi ve hayatta kalma temalarının baskın biçimde sunulmasının okuyucularda tedavi süreçleri ve hastalığın seyri hakkında gerçekçi olmayan beklentiler oluşturabileceğini ileri sürmektedir.

Araştırmacılara göre bu tür haberler, kanser tedavisinin başarı olasılığını olduğundan daha yüksek algılamaya yol açabilmektedir.

3.Örneklem ve Yöntem

Çalışmada Hürriyet, Cumhuriyet ve Akit gazetelerinden amaçlı örnekleme yöntemi ile her bir gazete için beş adet olmak üzere toplam 15 haber seçilmiştir. Kanser konulu bu haberler tematik analiz yöntemiyle değerlendirilerek haberlerde korku, umut, mucize ve bilimsel bilgi temalarının hangi yoğunlukta ve hangi söylemsel stratejilerle kurulduğu analiz edilecektir. Araştırmanın güncel sağlık haberciliği pratiklerine odaklanabilmesi amacıyla Mayıs 2026 ve Haziran 2026 tarihleri arasında yayımlanan haberler değerlendirmeye alınmıştır. Örneklem oluşturulurken doğrudan sağlık haberciliği kapsamında değerlendirilemeyecek magazin içerikleri ile ünlü kişilerin hastalık deneyimlerini konu alan haberler araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Bu çalışmada tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. Braun ve Clarke'a (2006, s.79) göre tematik analiz, veri seti içerisinde tekrar eden örüntüleri ve temaları belirlemeyi, analiz etmeyi ve raporlamayı amaçlayan bir nitel veri analiz yöntemidir. Bu yöntem araştırmacıya veriyi sistematik biçimde organize etme ve araştırma konusu ile ilişkili anlam örüntülerini ortaya çıkarma imkânı sunmaktadır.

Bu kapsamda haber metinleri ayrıntılı biçimde incelenmiş, öncelikle anlam kodları belirlenmiş, ardından benzer kodlar bir araya getirilerek ana temalar oluşturulmuştur.

Analiz sürecinde özellikle korku, umut, mucize ve bilimsel bilgi temaları üzerinde durulmuştur. Haber metinlerinde kullanılan başlıklar, haber dili, uzman görüşleri ve okuyucuda oluşturulmak istenen anlam örüntüleri bu temalar çerçevesinde değerlendirilmiştir.

4.Analiz

4.1.Hürriyet Gazetesi

Haber 1

Başlık: Kansere Karşı "Eşsiz" Umut

Baskın Tema: UMUT

Umut Temasını Oluşturan Kodlar

- Büyük umut yarattı
- Tümörleri tamamen ortadan kaldırdı
- Tümörlerin küçüldüğü ya da kaybolduğu görüldü

- En güçlü yanıtlar
- Dikkat çekici gelişme

Destekleyici Temalar

Mucize

- Eşi görülmemiş sonuçlar
- Eşsiz umut
- Tamamen ortadan kaldırdı

Bilimsel Bilgi: ICR, Royal Marsden Hastanesi, ASCO, 102 hasta

Stuart Hall Perspektifinden Temsil Analizi

Bu haberde kanser, bilimsel gelişmeler sayesinde aşılabilecek ve kontrol altına alınabilecek bir hastalık olarak temsil edilmektedir. Haber metninde yer alan "büyük umut yarattı", "en güçlü yanıtlar" ve "tümörleri tamamen ortadan kaldırdı" gibi ifadeler, araştırma sonuçlarını umut teması etrafında anlamlandırmaktadır. Bu nedenle haberin baskın temsil biçimi umut temasıdır.

Haberde bilimsel bilgi, umut temasını destekleyen bir unsur olarak kullanılmaktadır. Araştırmanın yürütüldüğü kurumlar, hasta sayısı ve araştırma sürecine ilişkin bilgiler, umut söylemini meşrulaştıran veriler olarak sunulmaktadır. Bununla birlikte "eşsiz umut" ve "eşi görülmemiş sonuçlar" gibi ifadeler mucize temasını da görünür hale getirmektedir.

Sonuç olarak bu haberde kanser, bilimsel ilerlemeler sayesinde yenilebilecek bir hastalık olarak temsil edilmekte; umut teması haberin temel anlam çerçevesini oluşturmaktadır.

Haber 2

Başlık: Baş Ağrısını "Sınav Stresi" Sandılar: 18 Yaşındaki Kız Hayatını Kaybetti

Baskın Tema: Korku

Korku Temasını Oluşturan Kodlar

- Hayatını kaybetti
- Agresif tümör
- Beyninde kitle tespit edildi
- Kanser beynine ve omurgasına geri döndü
- Yeniden canlandırma uygulanmasın talimatı
- Tüm çabalara rağmen hayatını kaybetti
- Hızlı büyüyeblen ve yayılabilen tümör
- Aile için sarsıcı teşhis

Destekleyici Temalar

- Bilimsel Bilgi (BT taraması, MR görüntülemesi, medulloblastoma teşhisi, proton tedavisi, kemoterapi)

- Umut (ameliyat sonrası iyileşme beklentisi, okula dönebileceği düşüncesi)

Stuart Hall Perspektifinden Temsil Analizi

Bu haberde kanser, yaşamı doğrudan tehdit eden ve ölümle sonuçlanabilen ciddi bir hastalık olarak temsil edilmektedir. Haber metni boyunca genç bir hastanın teşhis, tedavi ve ölüm süreci kronolojik biçimde aktarılmakta; okuyucunun dikkatini özellikle hastalığın ilerleyişi ve sonuçları üzerine yoğunlaştırmaktadır. "Agresif tümör", "kanserin geri dönmesi", "yeniden canlandırma uygulanmasın talimatı" ve "hayatını kaybetti" gibi ifadeler korku temasını güçlendiren temel anlam kodları olarak öne çıkmaktadır.

Haberde bilimsel bilgi tamamen yok değildir. Teşhis süreci, uygulanan tedaviler ve tümörün özellikleri hakkında bilgiler verilmektedir. Ancak bu bilgiler haberin temel anlamını belirleyen unsur değildir. Bilimsel bilgi, korku temasını destekleyen ve hastalığın ciddiyetini görünür kılan bir işlev üstlenmektedir. Haberin sonunda yer alan uzman açıklamaları da benzer belirtilerin dikkate alınması gerektiği yönünde bir uyarı işlevi görmektedir.

Sonuç olarak bu haberde kanser, ölüm riski taşıyan ve erken belirtileri gözden kaçırıldığında ciddi sonuçlar doğurabilen bir hastalık olarak temsil edilmekte; korku teması haberin temel anlam çerçevesini oluşturmaktadır.

Haber 3

Başlık: Cilt Kanseri Alarmı Büyüyor: 2050'ye Kadar Dev Artış Bekleniyor

Baskın Tema: KORKU

Korku Temasını Oluşturan Kodlar

- Alarm büyüyor
- Dev artış bekleniyor
- En ölümcül türlerden biri
- Küresel sağlık sorunu haline gelebilir
- Hayatını kaybediyor
- Sorunun giderek büyüdüğünü gösteriyor
- Dikkat çekici artış
- Sağlıklı yaşam yılı kaybı

Destekleyici Temalar

• Bilimsel Bilgi (küresel araştırma, 1990-2023 sağlık verileri, melanom istatistikleri, 2050 projeksiyonları)

Stuart Hall Perspektifinden Temsil Analizi

Bu haberde kanser, giderek büyüyen küresel bir sağlık tehdidi olarak temsil edilmektedir. Haberin başlığında yer alan "alarm büyüyor" ve "dev artış bekleniyor" ifadeleri, okuyucunun dikkatini gelecekte ortaya çıkabilecek risklere yönlendirmektedir. Metin boyunca cilt kanserine bağlı vaka sayıları, ölüm oranları ve sağlıklı yaşam yılı kayıplarına ilişkin veriler aktarılmakta; böylece hastalığın toplumsal boyutu görünür hale getirilmektedir.

Haberde bilimsel bilgi önemli bir yer tutmaktadır. Araştırma verileri, istatistikler ve gelecek projeksiyonları ayrıntılı biçimde sunulmaktadır. Ancak bu bilgiler haberin temel anlamını oluşturan korku temasını destekleyen bir işlev görmektedir. Bilimsel veriler aracılığıyla cilt kanserinin yaygınlaşacağı ve gelecekte daha büyük bir sağlık sorunu haline geleceği fikri güçlendirilmektedir.

Sonuç olarak bu haberde kanser, bireysel bir hastalıktan çok küresel ölçekte büyüyen bir risk ve tehdit olarak temsil edilmekte; korku teması haberin temel anlam çerçevesini oluşturmaktadır.

Haber 4

Başlık: Kanser Aşısı Mucizesi: Tümörleri Küçültüp Yok Ediyor

Baskın Tema: UMUT

Umut Temasını Oluşturan Kodlar

- Olağanüstü sonuçlar
- Çok etkileyici
- Büyük heyecan yarattı
- İmkânsız yok
- Tıp dünyası yerinden oynadı
- Çığır açmış çalışma
- Tümörün genetik şifresi çözüldü
- Yıkılmaz denilen duvar yıkıldı
- Umut her zaman var
- Çok güçlü sonuçlar
- Tümörlerin tamamen ortadan kalkması

Destekleyici Temalar

• Mucize ("kanser aşısı mucizesi", "olağanüstü sonuçlar", "çığır açmış çalışma", "imkânsız yok", "tıp dünyası yerinden oynadı")

• Bilimsel Bilgi (OrigAMI-4 çalışması, Faz 1-2 araştırması, ASCO toplantısı, Prof. Dr. Bülent Karabulut, Prof. Dr. Mustafa Özdoğan, FDA değerlendirmesi)

Stuart Hall Perspektifinden Temsil Analizi

Bu haberde kanser, bilimsel gelişmeler sayesinde kontrol altına alınabilecek ve hatta aşılabilecek bir hastalık olarak temsil edilmektedir. Haber metninde yer alan "umut her zaman var", "umut daha büyük" ve "çok güçlü sonuçlar" gibi ifadeler, araştırma bulgularını umut teması etrafında anlamlandırmaktadır. Böylece okuyucuya kanser tedavisinde yeni ve etkili seçeneklerin ortaya çıktığı mesajı verilmektedir.

Haberde bilimsel bilgi yoğun biçimde kullanılmaktadır. Klinik çalışmalar, uzman görüşleri ve araştırma sonuçları ayrıntılı biçimde aktarılmaktadır. Ancak bu bilgiler haberin temel anlamını oluşturan umut temasını destekleyen bir işlev üstlenmektedir. Bunun yanında "kanser aşısı mucizesi", "olağanüstü sonuçlar", "imkânsız yok" ve "tıp dünyası yerinden oynadı" gibi ifadeler, umut temasını güçlendirerek mucize temasını da görünür hale getirmektedir.

Sonuç olarak bu haberde kanser, bilimsel ilerlemeler sayesinde yenilebilecek bir hastalık olarak temsil edilmekte; umut teması haberin temel anlam çerçevesini oluşturmaktadır.

Haber 5

Başlık: Kanserde Çığır Açan Devrim! 2 Saatlik Tedavi, 2 Dakikaya İndi

Baskın Tema: UMUT

Umut Temasını Oluşturan Kodlar

- Çığır açan devrim
- Binlerce hasta yararlanacak
- Hastane koltuğunda saatler geçirmekten kurtulacak
- Süreyi ciddi oranda kısaltıyor
- Kanser hücrelerinin yok edilmesini sağlıyor
- Hastaların günlük hayatına daha hızlı dönmesini sağlıyor
- Daha fazla hastaya ulaşılmasının önünü açıyor
- Hastane yükünün hafiflemesi bekleniyor
- Yeni immünoterapi seçeneği

Destekleyici Temalar

- Mucize ("çığır açan devrim", "2 saatlik tedavi 2 dakikaya indi", "dramatik biçimde azaltıyor")

- Bilimsel Bilgi (Pembrolizumab, immünoterapi, PD-1 proteini, 14 kanser türü, İngiltere Sağlık Bakanlığı verileri)

Stuart Hall Perspektifinden Temsil Analizi

Bu haberde kanser, yeni teknolojiler ve tıbbi gelişmeler sayesinde daha etkili ve daha kolay yönetilebilecek bir hastalık olarak temsil edilmektedir. Haber metninde yer alan "çığır açan devrim", "hastane koltuğunda saatler geçirmekten kurtulacak" ve "daha hızlı dönmesini sağlıyor" gibi ifadeler, tedavi sürecindeki gelişmeleri umut teması etrafında anlamlandırmaktadır. Böylece okuyucuya, kanser tedavisinde yaşam kalitesini artıran önemli ilerlemelerin yaşandığı mesajı verilmektedir.

Haberde bilimsel bilgi tedavi yönteminin işleyişini açıklamak için kullanılmaktadır. Bununla birlikte başlıkta yer alan "çığır açan devrim" ifadesi ve tedavi süresindeki değişimin güçlü biçimde vurgulanması, umut temasını destekleyen mucize söylemini de görünür hale getirmektedir. Ancak haberin merkezinde tedavinin başarısından çok, hastaların yaşamını kolaylaştıracak bir gelişme olduğu vurgulanmaktadır.

Sonuç olarak bu haberde kanser, tıbbi yenilikler sayesinde daha etkili yönetilebilen bir hastalık olarak temsil edilmekte; umut teması haberin temel anlam çerçevesini oluşturmaktadır.

4.2.Cumhuriyet Gazetesi

Haber 1

Başlık: Mutfaktaki Sessiz Kanser Tehdidi: Hava Fritözlerindeki "Sonsuz Kimyasallar"
Alarm Veriyor!

Baskın Tema: KORKU

Korku Temasını Oluşturan Kodlar

- Sessiz kanser tehdidi
- Alarm veriyor
- Ölümcül hastalıklara davetiye çıkıyor
- Biyolojik riskler
- Sinsi tehdit mekanizması
- Korkutan sonuç
- Sonsuz kimyasallar
- Dehşet verici veri

- Organlarda birikmeye başlıyor
- Gelişimsel toksisite riski

Destekleyici Temalar

- Bilimsel Bilgi (PFAS kimyasalları, CDC verileri, Slovak Tıp Üniversitesi araştırması, klinik incelemeler)

Stuart Hall Perspektifinden Temsil Analizi

Bu haberde kanser, gündelik yaşam içerisinde fark edilmeden maruz kalınabilen çevresel risklerle ilişkilendirilen bir tehdit olarak temsil edilmektedir. Haber metninde yer alan "sessiz kanser tehdidi", "alarm veriyor", "ölümcül hastalıklara davetiye çıkarıyor" ve "dehşet verici veri" gibi ifadeler, okuyucunun dikkatini olası sağlık risklerine yönlendirerek korku temasını ön plana çıkarmaktadır. Böylece hava fritözleri yalnızca bir mutfak aracı olarak değil, potansiyel sağlık tehlikeleriyle ilişkilendirilen bir unsur olarak anlamlandırılmaktadır.

Haberde bilimsel bilgi önemli bir destekleyici unsur olarak kullanılmaktadır. Araştırma sonuçları, üniversite çalışmaları ve CDC verileri haberin güvenilirliğini güçlendiren kaynaklar olarak sunulmaktadır. Ancak bu bilimsel bilgiler, haberin temel anlamını oluşturan korku temasını destekleyen bir işlev görmektedir. İstatistikler ve araştırma bulguları aracılığıyla risk algısı güçlendirilmekte ve tehdit söylemi görünür hale getirilmektedir.

Sonuç olarak bu haberde kanser, bireylerin günlük yaşamlarında maruz kalabilecekleri çevresel tehlikelerle ilişkilendirilmekte; korku teması haberin temel anlam çerçevesini oluşturmaktadır.

Haber 2

Başlık: Genç Yaşta Kanser Vakaları Neden Artıyor? Uzmanlar Her Gün Yapılan 4 Ölümcül Hataya Karşı Uyardı

Baskın Tema: KORKU

Korku Temasını Oluşturan Kodlar

- 4 ölümcül hata
- 4 sinisi alışkanlık
- Hızla tırmanıyor
- Kritik yükseliş trendi
- Gizli obezite tehlikesi
- Kanser hücresi oluşumunu tetikliyor
- En büyük tehditlerden biri

- Hücre DNA'sını bozuyor
- Mutasyon sürecini hızlandırıyor
- Bağışıklık sisteminin savaşma gücünü zayıflatıyor

Destekleyici Temalar

- Bilimsel Bilgi (İngiltere araştırmaları, BBC verileri, Dr. Donald Grant'ın açıklamaları, Sağlık Bakanlığı verileri, UV radyasyonu ve DNA hasarı açıklamaları)

Stuart Hall Perspektifinden Temsil Analizi

Bu haberde kanser, gündelik yaşam içerisinde fark edilmeden sürdürülen alışkanlıkların yol açabileceği ciddi bir sağlık tehdidi olarak temsil edilmektedir. Haber metninde yer alan "4 ölümcül hata", "4 sinsi alışkanlık", "kritik yükseliş trendi" ve "en büyük tehditlerden biri" gibi ifadeler, okuyucunun dikkatini olası risklere yönlendirerek korku temasını ön plana çıkarmaktadır. Böylece kanser yalnızca tıbbi bir hastalık olarak değil, bireyin günlük yaşam pratikleriyle doğrudan ilişkili bir tehdit olarak anlamlandırılmaktadır.

Haberde bilimsel bilgi önemli bir destekleyici unsur olarak kullanılmaktadır. Araştırma sonuçları, uzman görüşleri ve sağlık verileri haberin güvenilirliğini destekleyen kaynaklar olarak sunulmaktadır. Ancak bu bilgiler haberin temel anlamını oluşturan korku temasını güçlendiren bir işlev görmektedir. Kanser riskine ilişkin bilimsel açıklamalar, özellikle tehdit ve tehlike vurgusu üzerinden okuyucuya aktarılmaktadır.

Sonuç olarak bu haberde kanser, bireyin günlük yaşamında karşılaşılabileceği ve çoğu zaman farkında olmadan maruz kalabileceği risklerle ilişkilendirilen bir sağlık tehdidi olarak temsil edilmekte; korku teması haberin temel anlam çerçevesini oluşturmaktadır.

Haber 3

Başlık: Tıp Dünyasında Dikkat Çeken Keşif: RSV Virüsü, Kanseri Yavaşlatabilir mi?

Baskın Tema: BİLİMSEL BİLGİ

Bilimsel Bilgi Temasını Oluşturan Kodlar

- Proceedings of the National Academy of Sciences'ta yayımlanan çalışma
- Fare modeli yardımıyla araştırıldı
- Kanser hücrelerinin yayılmasına karşı kalkan görevi görebileceği
- RSV'li farelerde daha az metastatik tümör oluştu
- Tip I interferon mekanizması
- Galectin-9 proteini
- Araştırmadaki en çarpıcı bulgu

- Yeni anti-metastatik tedaviler geliştirilirken kullanılabileceği
- Daha fazla insan üzerinde çalışma yapılması gerekmektedir
- Verileri doğrudan tedavi amaçlı uygulamak mümkün görünmemektedir

Destekleyici Temalar

- Umut ("kanser hücrelerinin yayılmasına karşı kalkan", "yeni tedaviler geliştirilirken kullanılabileceği")

Stuart Hall Perspektifinden Temsil Analizi

Bu haberde kanser, bilimsel araştırmalar yoluyla daha iyi anlaşılmaya çalışılan bir hastalık olarak temsil edilmektedir. Haberin merkezinde yeni bir tedavi vaadi ya da dramatik risk söylemi değil, deneysel bir araştırmanın bulguları ve bu bulguların olası sonuçları yer almaktadır. Metin boyunca araştırmanın yöntemi, deneysel süreci ve biyolojik mekanizmaları ayrıntılı biçimde açıklanmakta; böylece bilimsel bilgi haberin temel anlam çerçevesini oluşturmaktadır.

Haberde umut teması tamamen yok değildir. RSV'nin kanser hücrelerinin yayılmasını yavaşlatabileceği ve gelecekte yeni tedavilerin geliştirilmesine katkı sağlayabileceği belirtilmektedir. Ancak bu umut söylemi araştırmanın sınırlılıklarıyla birlikte sunulmaktadır. Özellikle çalışmanın fare modeli üzerinde gerçekleştirildiğinin vurgulanması ve sonuçların doğrudan tedaviye dönüştürülemeyeceğinin belirtilmesi, haberin bilimsel bilgi ekseninde kalmasını sağlamaktadır.

Sonuç olarak bu haberde kanser, bilimsel araştırmalarla çözülmeye çalışılan biyomedikal bir problem olarak temsil edilmekte; bilimsel bilgi teması haberin temel anlam çerçevesini oluşturmaktadır.

Haber 4

Başlık: Aspirin Kanseri Riskini Azaltıyor mu?

Baskın Tema: BİLİMSEL BİLGİ

Bilimsel Bilgi Temasını Oluşturan Kodlar

- Klinik çalışma
- 861 hasta üzerinde yapılan araştırma
- Kanseri riskini %50 azalttı
- Düşük dozların etkili olduğu saptandı
- Çığır açıcı çalışma
- Hücre içi müdahale mekanizması

- Cox-2 enzimi
- Bağışıklık kalkanı
- Tromboksan maddesini bloke ediyor
- 11 bin katılımcıyı kapsayan yeni araştırmalar
- Doktor gözetiminde kullanılmalıdır
- Her derde deva değildir

Destekleyici Temalar

- Umut ("savunma hattı", "umut verici sonuçlar", "kanseri riskini yarıya indiriyor", "mucizeler yaratıyor")

Stuart Hall Perspektifinden Temsil Analizi

Bu haberde kanser, bilimsel araştırmalar ve klinik çalışmalar aracılığıyla önlenilecek ya da riskleri azaltılabilecek bir hastalık olarak temsil edilmektedir. Haber metni boyunca araştırma sonuçları, hasta verileri, biyolojik mekanizmalar ve uzman görüşleri ayrıntılı biçimde aktarılmakta; böylece bilimsel bilgi haberin temel anlam çerçevesini oluşturmaktadır. Aspirinin olası koruyucu etkisi yalnızca sonuçlar üzerinden değil, bu etkinin nasıl ortaya çıktığını açıklayan biyolojik mekanizmalar üzerinden de ele alınmaktadır.

Haberde umut teması tamamen yok değildir. Aspirinin bazı hasta gruplarında kanser riskini azaltılabileceğine ilişkin bulgular ve "savunma hattı" gibi ifadeler olumlu beklentiler oluşturmaktadır. Ancak bu umut söylemi uzman uyarıları ve araştırmanın sınırlılıklarıyla birlikte sunulmaktadır. Özellikle aspirinin herkes için uygun olmadığı belirtilmesi, yan etkilerine dikkat çekilmesi ve editör notunda tıbbi danışmanlığın vurgulanması, haberin bilimsel bilgi ekseninde kalmasını sağlamaktadır.

Sonuç olarak bu haberde kanser, bilimsel araştırmalarla riskleri azaltılabilen bir sağlık sorunu olarak temsil edilmekte; bilimsel bilgi teması haberin temel anlam çerçevesini oluşturmaktadır.

Haber 5

Başlık: Kanser Tedavisinde Devrim: Ameliyatsız Cilt Kanseri Tedavisi Sağlayan "Akıllı Bant" Geliştirildi

Baskın Tema: BİLİMSEL BİLGİ

Bilimsel Bilgi Temasını Oluşturan Kodlar

- Akıllı bant teknolojisi
- Isıyla etkinleşen özel yöntem

- Lazerle indüklenen grafen
- Bakır(II) oksit kullanımı
- Oksidatif stres mekanizması
- Kanser hücrelerinin DNA yapısıyla etkileşim
- Fareler üzerinde yürütülen deneyler
- Yüzde 97 oranında küçülme
- Doku analizleri
- Metastazın önlenmesine yönelik bulgular
- Hasta konforu ve güvenliği
- Yeni standart oluşturabilir

Destekleyici Temalar

- Umut ("kanser tedavisinde devrim", "büyük başarıya imza attı", "yüzde 97 oranında başarı", "metastaz riskini ortadan kaldırıyor mu?", "yeni standart oluşturabilir")

Stuart Hall Perspektifinden Temsil Analizi

Bu haberde kanser, yeni teknolojik ve bilimsel gelişmeler aracılığıyla tedavi edilmeye çalışılan biyomedikal bir problem olarak temsil edilmektedir. Haber metni boyunca akıllı bant teknolojisinin çalışma mekanizması, kullanılan malzemeler ve deneysel süreç ayrıntılı biçimde açıklanmaktadır. Böylece bilimsel bilgi haberin temel anlam çerçevesini oluşturmaktadır. Okuyucunun dikkatinin araştırmanın teknik yönlerine ve deneysel bulgularına yönlendirilmesi, haberi bilimsel bilgi ekseninde konumlandırmaktadır.

Haberde umut teması da görünür durumdadır. "Kanser tedavisinde devrim", "büyük başarıya imza attı" ve "yeni standart oluşturabilir" gibi ifadeler araştırmanın gelecekteki potansiyeline vurgu yapmaktadır. Ancak bu umut söylemi, haberin merkezindeki bilimsel açıklamaların önüne geçmemektedir. Araştırma sonuçları deneysel süreç ve biyolojik mekanizmalarla birlikte sunularak bilimsel çerçeve korunmaktadır.

Sonuç olarak bu haberde kanser, teknolojik yenilikler ve bilimsel araştırmalar yoluyla tedavi edilmeye çalışılan bir hastalık olarak temsil edilmekte; bilimsel bilgi teması haberin temel anlam çerçevesini oluşturmaktadır.

4.3. Akit Gazetesi

Haber 1

Başlık: Mutlaka Deneyin: Omega-3 Yağ Asitlerini Kullanarak Kanser Hücrelerinin Yapısını Yeniden Düzenlemek Mümkün

Baskın Tema: UMUT

Umut Temasını Oluşturan Kodlar

- Mutlaka deneyin
- Kanser hücrelerinin yapısını yeniden düzenlemek mümkün
- Kanser hücrelerinin yok edilmesini destekliyor
- Daha etkili olduklarını göstermiştir
- Kanser hücrelerinin ölümünü üstün bir şekilde destekledi
- Tehlikeli hücrelere karşı kendi kendini yok etme mekanizmasını harekete geçirir
- Oldukça umut verici
- Yeni araştırma alanları açıyor
- Vücudun kanser hücrelerinin oluşumuna karşı savaşmasına yardımcı oluyor

Destekleyici Temalar

• Bilimsel Bilgi (The Journal of Nutrition çalışması, fare deneyleri, 30 katılımcı üzerinde insan çalışması, Profesör Chapkin'in açıklamaları)

• Mucize ("mutlaka deneyin", "kanser hücrelerinin yapısını yeniden düzenlemek mümkün")

Stuart Hall Perspektifinden Temsil Analizi

Bu haberde kanser, beslenme yoluyla etkileri azaltılabilecek ve biyolojik süreçleri yönlendirilebilecek bir hastalık olarak temsil edilmektedir. Haber metninde yer alan "mutlaka deneyin", "kanser hücrelerinin yapısını yeniden düzenlemek mümkün" ve "oldukça umut verici" gibi ifadeler, araştırma sonuçlarını umut teması etrafında anlamlandırmaktadır. Böylece okuyucuya beslenme alışkanlıklarının kanserle mücadelede önemli bir rol oynayabileceği mesajı verilmektedir.

Haberde bilimsel bilgi tamamen yok değildir. Araştırmanın yayımlandığı dergi, deneysel süreçler ve insan katılımcılarla yürütülen çalışmalar ayrıntılı biçimde aktarılmaktadır. Ancak bu bilimsel bilgiler, haberin temel anlamını oluşturan umut temasını destekleyen bir işlev görmektedir. Özellikle başlıkta kullanılan "mutlaka deneyin" ifadesi, araştırma sonuçlarını gündelik yaşam pratiğine dönüştürerek umut söylemini daha görünür hale getirmektedir.

Sonuç olarak bu haberde kanser, beslenme yoluyla kontrol altına alınabilecek veya etkileri azaltılabilecek bir hastalık olarak temsil edilmekte; umut teması haberin temel anlam çerçevesini oluşturmaktadır.

Haber 2

Başlık: Bunu Kaçıran Yanar! Türkiye Geneline Büyük Seferberlik Başladı

Baskın Tema: Korku

Korku Temasını Oluşturan Kodlar

- Bunu kaçıran yanar
- Yaşamı tehdit eden deri kanseri
- Tanıda gecikildiğinde yayılma riski artıyor
- Sağlıkla ilgili yanlış bilgilerin oluşturduğu riskler
- Bilimsel temeli olmayan söylemler
- Deri kanseri riski
- Güneş yanığının riski artırması
- Hücresel değişimlerin erken yaşlarda başlaması
- Melanomun vücudun diğer bölgelerine yayılabilmesi
- Risklere karşı farkındalık oluşturma

Destekleyici Temalar

• Bilimsel Bilgi (39 il ve 71 merkezde ücretsiz tarama, binin üzerinde dermatoloji uzmanı, Türk Dermatoloji Derneği, Euromelanoma kampanyası, erken teşhis vurgusu, kanıta dayalı bilimsel gerçekler)

• Umut (erken teşhis sayesinde başarılı tedavi olasılığı, ücretsiz tarama imkânı, erken evrede yakalanan vakaların kontrol altına alınabilmesi)

Stuart Hall Perspektifinden Temsil Analizi

Bu haberde kanser, erken fark edilmediğinde ciddi sonuçlar doğurabilecek bir sağlık tehdidi olarak temsil edilmektedir. Haber metni boyunca deri kanseri riski, yanlış sağlık bilgilerinin oluşturabileceği tehlikeler ve tanıda gecikmenin sonuçları vurgulanmaktadır. Özellikle başlıkta kullanılan “Bunu kaçıran yanar” ifadesi ile okuyucunun dikkatinin risk ve tehdit algısına yönlendirildiği görülmektedir. Bu nedenle haberin baskın temsil biçimi korku temasıdır.

Haberde bilimsel bilgi önemli bir destekleyici unsur olarak kullanılmaktadır. Dermatoloji uzmanlarının açıklamaları, ücretsiz tarama kampanyası, erken teşhis uygulamaları ve kanıta dayalı sağlık bilgileri korku temasını meşrulaştıran unsurlar olarak işlev görmektedir. Bunun yanında erken tanının hayat kurtarıcı etkisine yapılan vurgu umut temasını da görünür hale getirmektedir. Ancak haberin temel anlam çerçevesi, deri kanserine ilişkin risklerin ve olası sonuçların okuyucuya aktarılması üzerine kuruludur.

Sonuç olarak bu haberde kanser, erken teşhis edilmediğinde ciddi sonuçlar doğurabilecek bir sağlık tehdidi olarak temsil edilmekte; korku teması haberin temel anlam çerçevesini oluşturmaktadır.

Haber 3

Başlık: Kanser Hücrelerini 1 Saatte Yok Ediyor

Baskın Tema: MUCİZE

Mucize Temasını Oluşturan Kodlar

- Kainatın yaratılışından gelen mucizevi çözüm
- Tıpta devrim yaratan keşif
- Tarihi adım
- Kanser hücrelerini 1 saatte yok ediyor
- En agresif hücreleri bile etkisiz hale getirdi
- Kanserün üremesini ve yayılmasını tamamen durdurmayı başardı
- Kanseri bitiren madde
- Eşsiz potansiyel
- Büyük heyecan yarattı
- Modern tıbbın en büyük kozu

Destekleyici Temalar

- Umut ("umut ışığı", "yepyeni bir dönemi başlatabilir", "kemoterapiye alternatif olabilir")
- Bilimsel Bilgi (Ciara Duffy liderliğindeki araştırma, melittin maddesi, laboratuvar deneyleri, klinik süreç vurgusu)

Stuart Hall Perspektifinden Temsil Analizi

Bu haberde kanser, olağanüstü bir bilimsel keşif sayesinde yenilebilecek bir hastalık olarak temsil edilmektedir. Haber metninde yer alan "mucizevi çözüm", "tıpta devrim", "tarihi adım" ve "kanser hücrelerini 1 saatte yok ediyor" gibi ifadeler araştırma sonuçlarını mucize teması etrafında anlamlandırmaktadır. Böylece deneysel düzeydeki bir araştırma, okuyucuya olağanüstü bir başarı hikâyesi olarak sunulmaktadır.

Haberde bilimsel bilgi tamamen yok değildir. Araştırmanın laboratuvar ortamında gerçekleştirildiği, melittin maddesinin etkileri ve klinik süreçlerin henüz tamamlanmadığı belirtilmektedir. Ancak bu bilgiler haberin temel anlamını oluşturan mucize söyleminin

gerisinde kalmaktadır. Bilimsel araştırma, olağanüstü sonuçlar üreten ve kanser tedavisinde yeni bir çağ başlatabilecek bir keşif olarak temsil edilmektedir.

Sonuç olarak bu haberde kanser, mucizevi bir bilimsel gelişmeyle aşılabilecek bir hastalık olarak temsil edilmekte; mucize teması haberin temel anlam çerçevesini oluşturmaktadır.

Haber 4

Başlık: Multidisipliner Bir Değerlendirme: Kanser Tedavisinde Yeni Adım...

Baskın Tema: BİLİMSEL BİLGİ

Bilimsel Bilgi Temasını Oluşturan Kodlar

- Radyoterapi uygulamaları
- Kişiye özel tedavi planlamaları
- Multidisipliner değerlendirme
- Tedavi öncesi değerlendirme
- Doz planlaması
- Görüntüleme desteği
- Düzenli takip
- Sağlıklı dokuların korunması
- Radyasyon onkolojisi uzmanı
- Medikal fizik uzmanı
- Tedavi kararının her hasta için ayrı değerlendirilmesi
- Hasta güvenliği ilkeleri

Destekleyici Temalar

• Umut ("kanser tedavisinde yeni adım", "yeni cihaz kullanıma alındı", "hastalara hizmet vermeye başladı")

Stuart Hall Perspektifinden Temsil Analizi

Bu haberde kanser, uzmanlık gerektiren ve farklı tıbbi disiplinlerin birlikte çalışmasını zorunlu kılan bir sağlık sorunu olarak temsil edilmektedir. Haber metni boyunca radyoterapi sürecinin teknik boyutları, tedavi planlaması ve uzman ekiplerin rolü ayrıntılı biçimde açıklanmaktadır. Böylece bilimsel bilgi haberin temel anlam çerçevesini oluşturmaktadır.

Haberde umut teması tamamen yok değildir. Yeni cihazın kullanıma alınması ve tedavi süreçlerinin geliştirilmesine yönelik vurgular, olumlu beklentiler oluşturmaktadır. Ancak bu beklentiler mucize söylemi ya da olağanüstü başarı anlatılarıyla değil, teknik ve bilimsel

açıklamalarla desteklenmektedir. Haber boyunca uzman görüşlerine ve tedavi süreçlerinin ayrıntılarına yer verilmesi, bilimsel bilginin merkezde tutulmasını sağlamaktadır.

Sonuç olarak bu haberde kanser, multidisipliner tıbbi yaklaşımlar ve teknolojik gelişmeler aracılığıyla tedavi edilmeye çalışılan bir hastalık olarak temsil edilmekte; bilimsel bilgi teması haberin temel anlam çerçevesini oluşturmaktadır.

Haber 5

Başlık: Dev Araştırmadan Korkutan Sonuç: C Vitamini Dahil Tüm Gıda Koruyucuları Tansiyonu Tetikliyor!

Baskın Tema: KORKU

Korku Temasını Oluşturan Kodlar

- Korkutan sonuç
- Acı gerçek ortaya koydu
- Yüksek tansiyon riski
- Kalp-damar hastalığı riski
- Riski ciddi ölçüde tetikliyor
- C vitamini bile sorunlu
- Olumsuz etki göstermesi
- Riski artırabiliyor
- Risk yüzde 39 arttı
- Risk yüzde 29 arttı
- Risk yüzde 25 arttı
- Risk yüzde 16 arttı

Destekleyici Temalar

• Bilimsel Bilgi (112 bin kişiyle yapılan araştırma, Sorbonne ve Nord Üniversiteleri, Avrupa Kalp Dergisi, 8 yıllık takip süresi)

Stuart Hall Perspektifinden Temsil Analizi

Bu haberde kanser doğrudan merkeze yerleştirilmese de sağlık riskleri ve hastalık tehdidi üzerinden temsil edilmektedir. Haber metninde yer alan "korkutan sonuç", "acı gerçek", "yüksek tansiyon riski" ve "kalp-damar hastalığı riski" gibi ifadeler okuyucunun dikkatini potansiyel tehlikelere yönlendirmektedir. Özellikle güvenli kabul edilen bazı katkı maddelerinin risk unsuru olarak sunulması, gündelik tüketim alışkanlıklarını sağlık tehdidiyle ilişkilendiren bir anlam çerçevesi oluşturmaktadır.

Haberde bilimsel bilgi önemli bir destekleyici unsur olarak kullanılmaktadır. Araştırmanın büyüklüğü, üniversite kaynakları ve istatistiksel veriler haberin güvenilirliğini desteklemektedir. Ancak bu bilgiler, haberin temel anlamını oluşturan korku temasını güçlendiren bir işlev görmektedir. Bilimsel veriler aracılığıyla sağlık riskleri görünür hale getirilmekte ve tehdit algısı pekiştirilmektedir.

Sonuç olarak bu haberde sağlık ve hastalık olgusu, gündelik yaşamda maruz kalınabilecek risklerle ilişkilendirilmekte; korku teması haberin temel anlam çerçevesini oluşturmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada Hürriyet, Cumhuriyet ve Akit gazetelerinde Mayıs-Haziran 2026 döneminde yayımlanan kanser konulu haberler Stuart Hall'un temsil kuramı çerçevesinde ve Braun ve Clarke'ın tematik analiz yaklaşımı doğrultusunda incelenmiştir. Araştırmanın temel amacı, kanser haberlerinde öne çıkan temaları belirlemek ve kanserin medya tarafından hangi temsil çerçeveleri içerisinde anlamlandırıldığını ortaya koymaktır.

Araştırma bulguları, kanser haberlerinde bilimsel bilginin çoğu zaman tek başına sunulmadığını göstermektedir. İncelenen haberlerde bilimsel araştırmalar, uzman görüşleri ve tıbbi gelişmeler çoğunlukla umut, korku veya mucize temaları aracılığıyla anlamlandırılmıştır. Bu durum, medyanın sağlık bilgisini yalnızca aktarmadığını; aynı zamanda onu belirli anlam çerçeveleri içerisinde yeniden ürettiğini göstermektedir. Stuart Hall'un temsil yaklaşımının öngördüğü biçimde medya, kanseri olduğu gibi yansıtan nötr bir araç olmaktan çok, hastalığa ilişkin toplumsal anlamların üretildiği bir temsil alanı olarak işlev görmektedir.

Gazeteler arasında belirgin temsil farklılıkları tespit edilmiştir. Hürriyet gazetesinde incelenen haberlerde umut teması baskın temsil biçimi olarak öne çıkmıştır. Özellikle yeni tedavi yöntemleri, kanser aşılı ve teknolojik gelişmelere ilişkin haberlerde kanser, bilimsel ilerlemeler sayesinde aşılabilecek bir hastalık olarak temsil edilmiştir. Korku teması ise daha çok risk ve farkındalık odaklı haberlerde görünür hale gelmiştir.

Cumhuriyet gazetesinde ise korku ve bilimsel bilgi temalarının belirgin biçimde öne çıktığı görülmüştür. Risk faktörleri, çevresel tehditler ve yaşam tarzı alışkanlıklarına ilişkin haberlerde korku teması baskınlaşırken; bilimsel araştırmaları konu alan haberlerde bilimsel bilgi teması ön plana çıkmıştır. Bu yönüyle Cumhuriyet, incelenen gazeteler arasında bilimsel açıklamalara ve araştırma süreçlerine en fazla yer veren gazete olarak dikkat çekmektedir.

Akit gazetesinde ise umut, korku ve bilimsel bilgi temalarının yanında mucize temasının da belirgin biçimde görünür olduğu tespit edilmiştir. Özellikle deneysel düzeydeki araştırmaların aktarıldığı bazı haberlerde bilimsel gelişmeler, olağanüstü başarı hikâyeleri biçiminde temsil edilmiştir. "Mucizevi çözüm", "tıpta devrim", "kanseri bitiren madde" ve "kanser hücrelerini bir saatte yok ediyor" gibi ifadeler, bilimsel araştırmaları mucize söylemi içerisinde yeniden anlamlandıran örnekler olarak öne çıkmıştır.

Araştırmanın en önemli bulgularından biri, bilimsel bilginin haberlerde çoğu zaman baskın tema olarak değil, umut, korku veya mucize temalarını destekleyen bir unsur olarak kullanılmasıdır. Başka bir ifadeyle, haberlerin merkezinde çoğu zaman bilimsel bilginin kendisi değil; bu bilginin okuyucuda oluşturması beklenen duygu ve anlam dünyası yer almaktadır. Bilimsel veriler, kimi haberlerde umudu meşrulaştıran, kimi haberlerde risk algısını güçlendiren, kimi haberlerde ise olağanüstü başarı anlatılarını destekleyen araçlar olarak işlev görmektedir.

Bu bulgu, kanser haberlerinin yalnızca sağlık bilgisi aktaran metinler olmadığını göstermektedir. Kanser; medya söylemi içerisinde kimi zaman korkulması gereken bir tehdit, kimi zaman bilimsel ilerlemeler sayesinde aşılabilecek bir sorun, kimi zaman da olağanüstü keşiflerle yenilebilecek bir düşman olarak temsil edilmektedir. Böylece medya, kanser hakkında bilgi vermenin ötesinde, hastalığa ilişkin toplumsal anlamların oluşumuna da katkıda bulunmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, kanser haberlerinde temsil süreçlerinin en az aktarılan bilimsel bilgi kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Sağlık haberciliğine ilişkin gelecekte yapılacak çalışmalarda yalnızca haberlerin doğruluğuna değil, bilimsel bilginin hangi söylemsel çerçeveler içerisinde sunulduğuna da odaklanılması gerekmektedir. Çünkü okuyucuların hastalıkları algılama biçimleri yalnızca bilimsel verilerden değil, bu verilerin medya tarafından nasıl temsil edildiğinden de etkilenmektedir.

KAYNAKÇA

Aggarwal, A., Batura, R., & Sullivan, R. (2014). The media and cancer: Education or entertainment? An ethnographic study of European cancer journalists. *ecancermedicalscience*, 8, 423. <https://doi.org/10.3332/ecancer.2014.423>

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

Clarke, J. N., & Everest, M. M. (2006). Cancer in the mass print media: Fear, uncertainty and the medical model. *Social Science & Medicine*, 62(10), 2591–2600. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2005.11.021>

Fishman, J., Ten Have, T., & Casarett, D. (2010). Cancer and the media: How does the news report on treatment and outcomes? *Archives of Internal Medicine*, 170(6), 515–518. <https://doi.org/10.1001/archinternmed.2010.11>

Hall, S. (1997). *The work of representation*. In S. Hall (Ed.), *Representation: Cultural representations and signifying practices* (pp. 13–74). Sage Publications.

Stenmarck, M. S., Engen, C., & Strand, R. (2021). Reframing cancer: Challenging the discourse on cancer and cancer drugs—A Norwegian perspective. *BMC Medical Ethics*, 22(126), 1–10. <https://doi.org/10.1186/s12910-021-00693-5>

TÜRK BASININDA LONGEVITY SÖYLEMİ: UZUN VE SAĞLIKLI YAŞAMIN TEMSİLİ

Doç. Dr. Özgehan ÖZKAN

Manisa Celal Bayar Üniversitesi İletişim Fakültesi

ozgehan8@yahoo.com.tr – 0000-0002-2556-0237

ÖZET

Son yıllarda sağlık, beslenme ve yaşam tarzı alanlarında giderek daha fazla görünürlük kazanan longevity kavramı, yalnızca uzun yaşamayı değil, sağlıklı ve kaliteli yaş almayı ifade eden bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Dijital medya içerikleri ve sağlık sektöründeki gelişmelerin etkisiyle popülerleşen longevity, medya tarafından farklı anlam ve değerlerle yeniden üretilmektedir. Bu durum, kavramın kamuoyuna hangi söylemler ve tematik çerçeveler aracılığıyla sunulduğu sorusunu önemli hale getirmektedir. Bu çalışmada, Türk basınında longevity temalı haberlerde bu kavramın hangi tematik çerçeveler üzerinden temsil edildiği araştırılmıştır. Araştırma kapsamında Hürriyet, Posta, Yeni Akit ve Cumhuriyet gazetelerinde yayımlanan toplam 15 longevity haberi incelenmiştir. Çalışmanın kuramsal çerçevesini neoliberal sağlık söylemi oluşturmaktadır. Araştırmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş, veriler dedüktif tematik analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Analiz sürecinde yaşlılığın patolojikleştirilmesi, yaşlanmanın bireysel sorumluluk haline getirilmesi, gençliğin tüketimle satın alınması, yaşlanmanın/ölümün teknik bir problem olarak sunulması, sürekli kendini optimize eden birey, uzun yaşamın ayrıcalık olarak kurgulanması, gençliğin ahlaki bir değer haline gelmesi ve yaşlı bedenin görünmezleştirilmesi olmak üzere sekiz tema kullanılmıştır.

Araştırma bulguları, longevity söyleminin gazeteler arasında farklı biçimlerde kurulduğunu göstermektedir. Hürriyet gazetesinde longevity çoğunlukla sağlıklı yaşam önerileri, yaşam tarzı yönetimi ve bilimsel sağlık bilgileri üzerinden temsil edilirken; yaşlanmanın bireysel sorumluluk haline getirilmesi ve bireyin sürekli kendini geliştirmesi gerektiği yönündeki söylemler öne çıkmaktadır. Posta gazetesinde longevity söylemi genç görünüm, öz bakım ve tüketim pratikleri etrafında şekillenmekte; gençlik korunması gereken ideal bir durum olarak sunulmaktadır. Yeni Akit'te longevity bir yandan sağlık teknolojileri ve biyomedikal gelişmeler aracılığıyla ele alınırken, diğer yandan bireysel sağlık yönetimi ve koruyucu sağlık davranışlarıyla ilişkilendirilmektedir. Cumhuriyet'te ise yaşlanma, bireysel sağlık davranışlarından çok yaşlı dostu kentler, erişilebilir tasarım ve sosyal politika

bağlamında değerlendirilmektedir. Araştırmanın temel bulgusu, gazeteler arasında farklılıklar bulunmakla birlikte longevity söyleminin büyük ölçüde yaşlanmayı bireyselleştiren ve sağlıklı yaşlanmayı bireyin yaşam tarzı tercihleriyle ilişkilendiren bir çerçeve içerisinde kurulduğunu göstermesidir. Bu yönüyle çalışma, Türk basınında longevity söyleminin neoliberal sağlık anlayışıyla önemli ölçüde örtüştüğünü ortaya koymakta ve sağlık iletişimi, yaşlanma çalışmaları ile medya araştırmaları literatürüne katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Longevity, tematik analiz, neoliberal sağlık söylemi, yaşlanma, sağlık iletişimi, medya temsili.

Giriş

Modern tıptaki gelişmeler, tedavi olanaklarının çeşitlenmesi ve biyomedikal araştırmalardaki ilerlemeler insan yaşam süresinin uzamasına önemli katkılar sağlamıştır. Bunun yanı sıra geleneksel medya ve özellikle sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla birlikte sağlık uzmanları, hekimler ve diyetisyenlerin kamusal görünürlüğü artmış; sağlıklı yaşam, koruyucu sağlık ve yaşlanma karşıtı uygulamalara yönelik farkındalık da yükselmiştir. Bu bağlamda öne çıkan kavramlardan biri de uzun yaşam anlamına gelen longevity'dir. Baş'a (2025, s. 233) göre longevity, yalnızca yaşam süresinin uzatılmasını değil, bireylerin sağlıklı, işlevsel ve üretken biçimde yaşayabildikleri süreyi artırmayı amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu anlayış, ömrün uzatılmasından çok sağlık süresinin genişletilmesine ve biyolojik yaşlanma süreçlerinin yavaşlatılmasına odaklanmaktadır. Bu kapsamda beslenme alışkanlıkları, fiziksel aktivite, uyku düzeni, stres yönetimi, koruyucu sağlık uygulamaları ve biyomedikal yenilikler longevity söyleminin temel bileşenleri arasında yer almaktadır. Ancak longevity kavramı yalnızca sağlık bilimleri bağlamında değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel boyutlarıyla da tartışılmaktadır. Özellikle son yıllarda longevity söyleminin bireysel sorumluluk, öz bakım, performans artırımı ve tüketim kültürüyle iç içe geçmesi, bu yaklaşımın eleştirel perspektiflerden değerlendirilmesine yol açmıştır. Buna paralel olarak doğal ve organik beslenme, düzenli egzersiz yapma, çevresel risklerden kaçınma, düzenli tatil yapma, stres düzeyini azaltmak amacıyla yoga ve meditasyon gibi uygulamalara yönelme, ideal yaşam biçiminin temel bileşenleri olarak görünürlük kazanmıştır. Ancak bu yaşam tarzının sürdürülebilmesi çoğu zaman belirli bir ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye gerektirmektedir. Bu nedenle longevity, bir yandan sağlıklı yaşlanmayı destekleyen bilimsel bir yaklaşım olarak görülürken, diğer yandan yaşlanmanın bireyselleştirilmesi ve ticarileştirilmesi süreçleriyle ilişkili bir söylem alanı olarak da değerlendirilmektedir.

Öte yandan dijital medya ortamlarında görünürlüğü artan influencerlar, yaşam tarzı içerik üreticileri ve çeşitli kanaat önderleri tarafından üretilen sağlık, gençlik, güzellik ve anti-aging temalı içerikler, bireylerin yaşlanma sürecine ilişkin algılarını da etkilemeye başlamıştır. Bu süreçte yaşlanma ve yaşlanmaya eşlik eden doğal biyolojik değişimler kimi zaman kaçınılması, geciktirilmesi veya kontrol altına alınması gereken durumlar olarak sunulmaktadır. Doğal gerçekliğin sorun olarak temsil edilmesi bireyleri psikolojik ve fiziksel olarak zorlayıcı durumlara yöneltme ihtimalini beraberinde getirmektedir. Bu ve benzeri tartışmalı konular, longevity söyleminin medyada nasıl sunulduğu, yaşlanmayı hangi anlamlar etrafında çerçevelediği ve bireylere hangi sorumlulukları yüklediği gibi meseleler bağlamında önemli bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.Kavramsal Çerçeve

Bu araştırma neoliberal sağlık söylemi temeline dayanmaktadır. Sağlıklı yaşam, ciddi veya hafif hastalıkların, sağlık sorunlarının bertaraf edilmesi ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi, insanın ömrünü uzun, konforlu ve iyilik hali içinde geçirmesi kuşkusuz ulaşılması gereken bir hedeftir. Bunun için geleneksel ve yeni medya aracılığı ile farkındalık oluşturulması ve uzman kişilerin geniş kitlelere ulaşabilmesi kitle iletişiminin en olumlu yönlerinden biridir. Bununla birlikte özellikle yeni medyanın etkileşim temelli doğası her konuda olduğu gibi sağlıklı yaşam konusunda da tartışmalı söylemlerin dolaşıma girmesine neden olmaktadır. Özellikle sağlık gibi genç, yaşlı, çocuk, kadın erkek, eğitilmiş, eğitimsiz, varlıklı, yoksul, demografik skalanın istisnasız her kesimini ilgilendiren bir alan söz konusu olduğunda etkileşim potansiyelinin cazibesi artmaktadır. Bu nedenle sağlıklı ve uzun yaşam konusunda dijital medyada yer alan içeriklere eleştirel bir kavramsal çerçeveden bakmak gerekli olmaktadır. Neoliberal sağlık yaklaşımına göre sağlık bireyin kişisel sorumluluğu olarak tanımlamakta ve sağlıklı yaşam; öz bakım, risk yönetimi ve yaşam tarzı tercihlerine dayalı bireysel bir proje olarak sunulmaktadır. Uzun ve sağlıklı yaşam, aktif yaşlanma, gibi söylemlere yöneltilen eleştiriler, bu yaklaşımların yaşlanmanın toplumsal belirleyicilerini geri plana ittiğini ve bireyi kendi yaşlanma sürecinden sorumlu bir özne olarak konumlandığını ortaya koymaktadır. Bu çalışmada incelenen longevity haberleri de benzer biçimde yaşamın doğal sürecinde meydana gelen değişimleri büyük ölçüde bireysel müdahalelerle yönetilebilecek bir süreç olarak temsil etmekte ve neoliberal sağlık söyleminin temel varsayımlarını yeniden üretmektedir. Neoliberal düşünceyle benzer biçimde başarılı yaşlanma söylemi, bireyi kendi sağlığını ve yaşam kalitesini yönetmekle yükümlü özerk bir özne olarak konumlandırmaktadır. Bu yaklaşımda yaşlılıkta karşılaşılan sorunların çözümü büyük ölçüde bireysel tercihlere ve

yaşam tarzı seçimlerine bağlanmaktadır (Rubinstein& de Medeiros, 2014, ss. 3-4). İçinde bulunulan sosyolojik yapı, ekonomik koşullar ve çevresel faktörler çoğu zaman ikincil plana itilmekte veya yeterince dikkate alınmamaktadır. Sağlıklı yaşam, longevity uygulamaları bireysel bir “başarı” olarak sunulmakta, buna uymayan ya da uyamayanlar dışlayıcı bir dil ile tanımlanmakta veya yok sayılmaktadır. Martinson ve Berridge'e (2015, s.12) göre başarılı yaşlanma yaklaşımına yöneltilen en temel eleştirilerden biri, yaşlanmayı büyük ölçüde bireysel davranışlar ve yaşam tarzı tercihleri üzerinden açıklamasıdır. Bu yaklaşım, yaşlanma deneyimini şekillendiren sosyal, ekonomik ve kültürel koşulları geri plana iterken bireyi kendi yaşlanma sürecinin başlıca sorumlusu olarak konumlandırmaktadır. Crawford'a (2006, s.7) göre neoliberal ideoloji, sağlık alanında bireysel sorumluluk anlayışını güçlendirmiş ve sağlık davranışlarını giderek bireyselleştirmiştir. Bu yaklaşımda sağlık sorunlarının çözümü kamusal politikalardan çok bireysel tercihler ve kişisel çabalar üzerinden açıklanmaktadır. Sağlıkta neoliberal anlayışta hastalıkların çözümüne yönelik pozisyon almanın ötesinde geçilerek yaşamın doğal akışında var olan olağan değişimler ve hatta ölüm bile “sorun” olarak yeniden tanımlanmaktadır. Ardından buna yönelik yeni “çözümler” önerilmektedir. Conrad'a (1992, s.209) göre tıbbileştirme (medicalization), daha önce tıbbi bir sorun olarak görülmeyen durumların tıbbi terimlerle tanımlanması ve tıbbi müdahale alanına dâhil edilmesi sürecini ifade etmektedir. Bu süreçte bireysel ya da toplumsal sorunlar hastalık, bozukluk veya sağlık riski çerçevesinde yeniden yorumlanabilmektedir. Böylece sağlık ve yaşlanma, yalnızca tıbbi müdahale konusu olmaktan çıkarak bireylerin sürekli kontrol etmesi ve yönetmesi gereken yaşam projelerine dönüşmektedir.

Rose (2001), çağdaş sağlık söylemlerinin risk temelli bir mantıkla işlediğini belirtmektedir. Bu anlayışta yaşlanma, hastalık ve bedensel gerileme kaçınılmaz yaşam süreçleri olarak değil, önceden belirlenebilen ve çeşitli müdahalelerle yönetilebilen risk alanları olarak ele alınmaktadır (s. 7). Neoliberal sağlık yaklaşımının bir diğer yönü de longevity yaklaşımının ticarileşmesidir. İyi yaşamaya, dinç ve sağlıklı olmaya yönelik pratikler giderek çeşitli ürünler, hizmetler, uzmanlık alanları ve teknolojiler aracılığıyla tüketilebilir hale gelmektedir. Böylece sağlık ve uzun yaşam yalnızca biyolojik hedefler olmaktan çıkmakta, aynı zamanda ekonomik değere sahip tüketim nesnelerine dönüşmektedir. Conrad ve Leiter'e (2004, s.158) göre günümüzde tıbbileştirme süreçleri yalnızca sağlık profesyonelleri tarafından değil, aynı zamanda piyasa mekanizmaları tarafından da yönlendirilmektedir. Sağlıkla ilişkili ürün ve hizmetlerin tüketicilere pazarlanması, sağlık alanında yeni tüketim pazarlarının oluşmasına katkı sağlamaktadır.

Özetle sağlıklı yaşam bir yandan içinde bulunan koşulların belirleyiciliğini yok sayarak bireyin sorumluluğuna indirgenip ve birey için bir meydan okuma nesnesi haline getirilirken bir yandan da pahalı bir ticari bir meta paketi olarak pazara sürülmektedir. Etkileşim odaklı dijital medya bu bakış açısını besleyerek yeniden üretmektedir.

2.Yöntem ve Örneklem

Bu araştırmada, Türk basınında longevity temalı haberlerin hangi söylem ve tema çerçeveleri üzerinden sunulduğunu ortaya koymak amacıyla nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Nitel araştırmalar, toplumsal olguların anlamlarını, temsillerini ve söylemsel yapılarını derinlemesine incelemeye olanak sağlamaktadır. Bu doğrultuda çalışma, longevity kavramının yazılı basındaki temsillerini anlamaya yönelik keşfedici ve yorumlayıcı bir nitelik taşımaktadır.

Araştırmanın örneklemi Türkiye’de farklı yayın politikalarına sahip dört ulusal gazete olan Hürriyet, Posta, Yeni Akit ve Cumhuriyet’te yayımlanan longevity temalı haberler oluşturmaktadır. Haberler amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme tercih edilmesinin nedeni, longevity kavramını doğrudan konu edinen haberlerin sınırlı sayıda olması ve araştırma sorusuyla doğrudan ilişkili içeriklerin seçilmek istenmesidir. Bu gazetelerin dijital mecralarında yayımlanan ve doğrudan longevity, uzun yaşam anahtar kelimeleri ile ilişkili toplam 15 haber araştırma kapsamına dahil edilmiştir. İncelenen haberlerin 5’i Hürriyet, 5’i Posta ve 4’ü Yeni Akit, 1’i Cumhuriyet gazetesinde yayımlanmıştır. Arama sekmesine “longevity”, “uzun yaşam” gibi anahtar sözcükler yazıldığında Yeni Akit’te 4, Cumhuriyet’te 1 haber bulunmuş ve örnekleme dahil edilmiştir.

Araştırmada veri analizi yöntemi olarak Braun ve Clarke’ın (2006) geliştirdiği tematik analiz yaklaşımından yararlanılmıştır. Braun ve Clarke’a (2006, s.79) göre tematik analiz, veri seti içerisinde tekrar eden örüntüleri ve temaları belirlemeyi, analiz etmeyi ve raporlamayı amaçlayan bir nitel veri analiz yöntemidir. Bu yöntem araştırmacıya veriyi sistematik biçimde organize etme ve araştırma konusu ile ilişkili anlam örüntülerini ortaya çıkarma imkânı sunmaktadır. Bu çalışmada tematik analiz tümevarımsal (indüktif) değil, kuramsal çerçeve doğrultusunda önceden belirlenen temalar üzerinden yürütülen dedüktif (kuram yönelimli) bir yaklaşımla uygulanmıştır. Dedüktif tematik analizde araştırmacı, veri toplama ve analiz sürecine belirli kuramsal kavramlar ve önceden oluşturulmuş tematik kategorilerle yaklaşmaktadır. Bu araştırmada da neoliberal sağlık söylemi literatürü temel alınarak yaşlanma

ve longevity söylemini açıklayabilecek sekiz tema önceden belirlenmiştir. Haber metinleri bu temalar doğrultusunda incelenmiş ve ilgili içerikler tematik olarak sınıflandırılmıştır.

Araştırmada kullanılan temalar şunlardır:

1. Yaşlılığın Patolojikleştirilmesi
2. Yaşlanmanın Bireysel Sorumluluk Haline Getirilmesi
3. Gençliğin Tüketimle Satın Alınması
4. Yaşlanmanın/Ölümün Teknik Bir Problem Olarak Sunulması
5. Sürekli Kendini Optimize Eden Birey
6. Uzun Yaşamın Ayrıcalık Olarak Kurgulanması
7. Gençliğin Ahlaki Bir Değer Haline Gelmesi
8. Yaşlı Bedenin Görünmezleştirilmesi

Analiz sürecinde öncelikle longevity, uzun yaşam temalı haberler dikkatle okunmuş ve ağırlıklı temalar belirlenmiştir. Temalarla ilişkili ifadeler, söylemler ve anlam örüntüleri belirlenmiştir. Daha sonra gazeteler arasındaki benzerlik ve farklılıklar karşılaştırmalı olarak yorumlanmıştır. Böylece longevity söyleminin farklı medya kuruluşlarında hangi tematik çerçeveler aracılığıyla kurulduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

3. Analiz

3.1. Hürriyet Gazetesi

Haber 1:

Başlık: "5 farklı uzmandan hayati açıklamalar! Uzun ve sağlıklı yaşamının bilimsel reçetesi"

Baskın Tema: Yaşlanmanın Bireysel Sorumluluk Haline Getirilmesi

Haberde uzun ve sağlıklı yaşamın temel belirleyicileri olarak bireyin yaşam tarzı tercihleri ön plana çıkarılmaktadır. Uzman görüşleri aracılığıyla sağlıklı yaşlanmanın; stres yönetimi, duygusal dayanıklılık, sosyal ilişkiler ve aktif yaşam tarzı gibi bireysel davranışlara bağlı olduğu vurgulanmaktadır. Bu çerçevede yaşlanma süreci toplumsal, ekonomik veya çevresel koşullardan ziyade bireyin kendi kararları ve yaşam pratikleri üzerinden açıklanmaktadır. Haberin temel mesajı, bireyin doğru tercihler yapması halinde daha sağlıklı ve uzun bir yaşam sürebileceği yönündedir.

İkincil Tema: Sürekli Kendini Optimize Eden Birey

Haberde bireyden yalnızca sağlıklı kalması değil, aynı zamanda zihinsel, duygusal ve fiziksel kapasitesini sürekli geliştirmesi beklenmektedir. Psikolojik dayanıklılık, stres yönetimi,

duygusal düzenleme becerileri ve sosyal ilişkilerin güçlendirilmesi gibi öneriler bireyin kendisi üzerinde sürekli çalışması gereken bir özne olarak kurgulandığını göstermektedir. Böylece sağlık, ulaşılmış bir durum olmaktan çıkıp sürekli geliştirilmesi gereken bir performans alanına dönüşmektedir.

Neoliberal Sağlık Söylemi Açısından Değerlendirme

Haber, neoliberal sağlık söyleminin tipik özelliklerini yansıtmaktadır. Uzun yaşam ve sağlıklı yaşlanma büyük ölçüde bireysel öz bakım ve kişisel sorumluluk üzerinden açıklanmaktadır. Buna karşılık gelir düzeyi, çalışma koşulları, sağlık hizmetlerine erişim, sosyal politikalar veya yaşlı dostu çevreler gibi yapısal faktörlere yer verilmemektedir. Böylece yaşlanma süreci bireyselleştirilmekte ve sağlıklı yaşlanmanın sorumluluğu büyük ölçüde bireyin omuzlarına yüklenmektedir.

Değerlendirme

Haber, sağlık haberciliğinin bilgilendirici yönünü korumakla birlikte, yaşlanmayı bireyin kontrol edebileceği ve yönetebileceği bir süreç olarak sunmaktadır. Bu yönüyle çalışmada tespit edilen "yaşlanmanın bireyselleştirilmesi" eğiliminin güçlü örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Haber 2

Başlık

"Gazi Sağlık Günleri'nin üçüncüsü Çeşme'de düzenlendi: Wellness ve Longevity"

Baskın Tema

Gençliğin Tüketimle Satın Alınması

İkincil Tema

Uzun Yaşamın Ayrıcalık Olarak Kurgulanması

Tematik Analiz

Haberde longevity, sağlık kurumları tarafından sunulan wellness uygulamaları, spa hizmetleri, termal havuzlar, diyetisyen desteği, yoga seansları ve kişisel sağlık programlarıyla ilişkilendirilmektedir. Uzun ve sağlıklı yaşam, bireyin satın alabileceği çeşitli hizmetler ve deneyimler aracılığıyla ulaşılabilecek bir hedef olarak sunulmaktadır. Bu yönüyle haberde longevity kavramı yalnızca sağlıkla değil, aynı zamanda belirli tüketim pratikleriyle birlikte anlam kazanmaktadır.

Haberde öne çıkan bir diğer unsur, sağlıklı yaşamın tatil deneyimiyle bütünleştirilmesidir. Katılımcılara hem dinlenme hem de bedensel, zihinsel ve ruhsal arınma

imkânı sunulduğu vurgulanmaktadır. Böylece sağlıklı yaşlanma, profesyonel destekler ve özel hizmetlerle desteklenen bir yaşam tarzı projesi olarak temsil edilmektedir.

Neoliberal Sağlık Söylemi Açısından Değerlendirme

Haber, neoliberal sağlık söyleminin sağlık ve tüketim arasındaki ilişkiyi görünür kılan örneklerinden biridir. Uzun yaşam ve sağlıklı yaşlanma, bireyin kendi bedenine yatırım yapması ve belirli sağlık hizmetlerinden yararlanmasıyla ilişkilendirilmektedir. Wellness uygulamaları, kişisel sağlık programları ve profesyonel destekler sağlıklı yaşamın araçları olarak sunulurken, yaşlanmayı etkileyen toplumsal veya yapısal faktörlere yer verilmemektedir.

Ayrıca haberde sunulan hizmetlerin otel, spa, termal havuz, diyetisyen ve özel sağlık programları gibi belirli ekonomik kaynaklar gerektirmesi, uzun yaşamın herkes için eşit erişilebilir olmayan bir ayrıcalık olarak kurgulandığını göstermektedir. Bu nedenle haberde "Gençliğin Tüketimle Satın Alınması" ve "Uzun Yaşamın Ayrıcalık Olarak Kurgulanması" temaları birlikte görünür hale gelmektedir.

Haber 3

Başlık

"Yaşlanmak istemeyen her sabah ensesine soğuk su tutsun | İşte daha sağlıklı ve uzun yaşamak için 10 öneri"

Baskın Tema

Yaşlanmanın Bireysel Sorumluluk Haline Getirilmesi

İkincil Tema

Sürekli Kendini Optimize Eden Birey

Tematik Analiz

Haberde yaşlanma süreci büyük ölçüde bireyin günlük yaşam alışkanlıkları üzerinden açıklanmaktadır. Uzun ve sağlıklı yaşam için önerilen uygulamalar; beslenme biçimi, uyku düzeni, egzersiz, meditasyon, nefes çalışmaları ve ışığa maruz kalma gibi bireysel davranışlara dayandırılmaktadır. Böylece yaşlanmanın etkilerini azaltmak ve sağlıklı yaşam süresini artırmak bireyin kendi kontrol alanı içerisinde sunulmaktadır. Haberin temel mesajı, doğru yaşam tarzı tercihleriyle yaşlanmanın geciktirilebileceği yönündedir.

Haberde ayrıca bireyin bedenini sürekli takip eden ve geliştiren bir özne olarak kurgulandığı görülmektedir. Sabah gün ışığına bakmak, enseye soğuk su tutmak, belirli beslenme kurallarına uymak, meditasyon yapmak ve fiziksel aktiviteyi artırmak gibi öneriler, bireyin yalnızca sağlıklı kalmasını değil, bedenini sürekli optimize etmesini de teşvik

etmektedir. Bu yönüyle haber, sağlığı sürekli geliştirilmesi gereken bir performans alanı olarak sunmaktadır.

Neoliberal Sağlık Söylemi Açısından Değerlendirme

Haber, neoliberal sağlık söyleminin temel özelliklerinden biri olan bireysel sorumluluk anlayışını açık biçimde yansıtmaktadır. Yaşlanmanın etkilerini azaltmak ve uzun yaşamak için gerekli çözümler bireyin kendi davranışları üzerinden tanımlanmaktadır. Buna karşılık çalışma koşulları, gelir düzeyi, çevresel faktörler veya sağlık hizmetlerine erişim gibi yapısal unsurlar değerlendirme dışında bırakılmaktadır. Böylece sağlıklı yaşlanma büyük ölçüde bireyin öz disiplini, yaşam tarzı tercihleri ve beden yönetimiyle ilişkilendirilmektedir.

Haber 4

Başlık

"Spor salonunu bıraktıran keşif! 100 yaşındakilerin uzun ömür sırrı ünlü uzmanı şaşırttı: '4 temel alışkanlıkları var'"

Baskın Tema

Yaşlanmanın Bireysel Sorumluluk Haline Getirilmesi

İkincil Tema

Sürekli Kendini Optimize Eden Birey

Tematik Analiz

Haberde uzun yaşamın sırrı bireyin gündelik yaşam pratikleri ve alışkanlıkları üzerinden açıklanmaktadır. Sardinya'daki "Mavi Bölgeler" örneği üzerinden uzun ömürlü bireylerin günlük hareketlilik, dengeli beslenme, sosyal ilişkiler ve sürdürülebilir yaşam alışkanlıkları gibi ortak özelliklere sahip oldukları vurgulanmaktadır. Böylece sağlıklı yaşlanma ve uzun yaşam, büyük ölçüde bireyin kendi yaşam tarzı tercihleriyle ilişkilendirilmektedir. Haberde uzun yaşamın belirleyicisi olarak toplumsal veya yapısal faktörlerden çok bireysel davranışlar ön plana çıkarılmaktadır.

Haberde ayrıca bireyin bedenini sürekli gözlemleyen ve yaşamını sağlıklı yaşlanma hedefi doğrultusunda düzenleyen bir özne olarak kurgulandığı görülmektedir. Günlük hareketliliğin artırılması, egzersizin belirli sınırlar içinde sürdürülmesi, sosyal ilişkilerin korunması ve beslenme alışkanlıklarının düzenlenmesi gibi öneriler bireyin kendisini sürekli geliştirmesi ve sağlığını yönetmesi gerektiği fikrini desteklemektedir. Bu yönüyle haber, sağlığı sürekli korunması ve optimize edilmesi gereken bir performans alanı olarak sunmaktadır.

Neoliberal Sağlık Söylemi Açısından Değerlendirme

Haber, neoliberal sağlık söyleminin bireysel sorumluluk anlayışını yeniden üretmektedir. Uzun yaşamın anahtarı olarak günlük hareket, beslenme düzeni ve sosyal ilişkiler gibi bireysel tercihler gösterilmektedir. Buna karşılık gelir düzeyi, sağlık hizmetlerine erişim, çalışma koşulları veya yaşlılık politikaları gibi yapısal etkenler değerlendirme dışında bırakılmaktadır. Böylece sağlıklı yaşlanma bireyin kendi yaşam tarzını yönetme becerisiyle ilişkilendirilmekte ve yaşlanmanın sorumluluğu büyük ölçüde bireyin üzerine yüklenmektedir.

Haber 5

Başlık

"Tıptaki büyük devrim: Yaşlanmayı gerçekten durdurabilirsiniz! Dünyanın en iyi uzun yaşam bilimcileri bile bunları yapıyor"

Baskın Tema

Yaşlılığın Patolojikleştirilmesi

İkincil Tema

Yaşlanmanın/Ölümün Teknik Bir Problem Olarak Sunulması

Tematik Analiz

Haberde yaşlanma, doğal ve kaçınılmaz bir yaşam evresi olarak değil; biyolojik kökenleri bulunan ve müdahale edilebilir bir süreç olarak sunulmaktadır. Hücresel iltihaplanma, hasarlı hücre birikimi, sarkopeni ve biyolojik yaş gibi kavramlar üzerinden yaşlanma süreci tıbbi bir sorun çerçevesinde ele alınmaktadır. Özellikle yaşlanmanın kanser, demans ve kalp hastalıklarının temel nedeni olarak tanımlanması, yaşlılığın patolojik bir durum olarak temsil edilmesine katkıda bulunmaktadır. Bu yönüyle haber, yaşlanmayı doğal bir yaşam sürecinden çok tıbbi müdahale gerektiren bir sorun alanı olarak kurgulamaktadır.

Haberde öne çıkan ikinci unsur, yaşlanmanın bilimsel ve teknolojik müdahaleler yoluyla yönetilebilecek teknik bir problem olarak sunulmasıdır. Rapamisin, metformin, epigenetik testler, mikrobiyom analizleri ve biyolojik yaş ölçümleri gibi uygulamalar yaşlanmayı yavaşlatmanın veya geri çevirmenin araçları olarak aktarılmaktadır. Özellikle "biyolojik yaşı geri çevirmek", "yaşlanmayı durdurmak" ve "150 yaşına kadar yaşayacak ilk insanın şu an hayatta olduğu" yönündeki ifadeler, yaşlanmayı çözülmesi gereken teknik bir meseleye dönüştürmektedir.

Neoliberal Sağlık Söylemi Açısından Değerlendirme

Haber, neoliberal sağlık söyleminin biyomedikal yönünü güçlü biçimde yansıtmaktadır. Uzun yaşam ve sağlıklı yaşlanma; düzenli sağlık kontrolleri, biyolojik ölçümler, ilaç kullanımı,

takviyeler ve yaşam tarzı müdahaleleriyle ilişkilendirilmektedir. Bireyden kendi bedenini sürekli izlemesi, ölçmesi ve yönetmesi beklenmektedir. Böylece yaşlanma doğal bir süreç olmaktan çıkarılarak bireyin bilimsel bilgi ve teknolojik araçlar yardımıyla kontrol altına alması gereken bir risk alanı olarak sunulmaktadır.

3.2.Posta Gazetesi

Haber 1

Başlık

"Genç kalmanın 3 yolu! Her yaş grubuna etki ediyor"

Baskın Tema

Yaşlanmanın Bireysel Sorumluluk Haline Getirilmesi

İkincil Tema

Gençliğin Ahlaki Bir Değer Haline Gelmesi

Tematik Analiz

Haberde genç kalmak ve yaşlanmayı geciktirmek büyük ölçüde bireyin yaşam tarzı tercihleriyle ilişkilendirilmektedir. Düzenli egzersiz yapmak, sağlıklı beslenmek, vitaminleri aksatmamak ve olumlu sosyal ilişkiler kurmak genç görünmenin ve dinç kalmanın temel koşulları olarak sunulmaktadır. Özellikle "siz kendinize dikkat etmediğiniz için yaşılanıyor olabilirsiniz" ifadesi, yaşlanmanın nedenlerini bireyin davranışlarına bağlamakta ve yaşlanma sürecinin sorumluluğunu doğrudan bireye yüklemektedir. Bu yönüyle haber, yaşlanmayı büyük ölçüde bireysel tercihlerin sonucu olarak açıklamaktadır.

Haberde gençlik yalnızca biyolojik bir durum olarak değil, aynı zamanda ulaşılması gereken ideal bir yaşam hali olarak temsil edilmektedir. Dinç, enerjik, motive ve genç görünmek olumlu özellikler olarak sunulurken, yorgunluk, motivasyon kaybı ve yaşlanma olumsuz durumlarla ilişkilendirilmektedir. Böylece gençlik arzu edilen ve korunması gereken bir değer haline getirilirken, yaşlanma kaçınılması gereken bir süreç olarak konumlandırılmaktadır.

Neoliberal Sağlık Söylemi Açısından Değerlendirme

Haber, neoliberal sağlık söyleminin bireysel sorumluluk anlayışını güçlü biçimde yeniden üretmektedir. Sağlıklı ve genç kalmanın anahtarı bireyin öz disiplini, yaşam tarzı tercihleri ve kişisel çabalarıyla açıklanmaktadır. Buna karşılık yaşlanmayı etkileyebilecek ekonomik, çevresel veya toplumsal faktörlere yer verilmemektedir. Böylece gençlik ve sağlıklı

yaşlanma, bireyin kendi performansı ve öz bakım kapasitesiyle ilişkilendirilmekte; yaşlanmanın sorumluluğu büyük ölçüde bireysel davranışlara bağlanmaktadır.

Haber 2

Başlık

"Genç kalmak isteyen avuç avuç tüketsin! Yaşını göstermeyen insanların sırrı: Farketmeden bunları uyguluyorlar"

Baskın Tema

Gençliğin Tüketimle Satın Alınması

İkincil Tema

Gençliğin Ahlaki Bir Değer Haline Gelmesi

Tematik Analiz

Haberde genç görünüm ve yaşlanmanın geciktirilmesi belirli besinlerin düzenli tüketimiyle ilişkilendirilmektedir. Meyveler, kuruyemişler, yeşil yapraklı sebzeler, avokado ve yağlı balıklar yaşlanma karşıtı özellikleriyle sunulmakta; bu ürünlerin tüketilmesi genç ve sağlıklı görünmenin temel koşulu olarak aktarılmaktadır. Böylece gençlik, bireyin doğru tüketim tercihleriyle ulaşabileceği bir hedef olarak temsil edilmektedir. Haberde yaşlanmanın biyolojik ve toplumsal boyutlarından çok, tüketim yoluyla yönetilebilen bir süreç olduğu vurgulanmaktadır.

Haberde genç görünüm sürekli olarak olumlu ve arzu edilen bir durum olarak sunulmaktadır. "Genç kalmak", "yaşını göstermemek", "cildin genç görünmesi" ve "zinde kalmak" gibi ifadeler gençliğin ideal bir yaşam durumu olarak kurgulandığını göstermektedir. Buna karşılık kırışıklıklar ve yaşlanma belirtileri kaçınılması gereken olumsuz durumlar şeklinde temsil edilmektedir. Böylece gençlik yalnızca biyolojik bir özellik değil, aynı zamanda korunması gereken toplumsal bir değer haline getirilmektedir.

Neoliberal Sağlık Söylemi Açısından Değerlendirme

Haber, neoliberal sağlık söyleminin tüketim ve öz bakım eksenli yaklaşımını yansıtmaktadır. Genç ve sağlıklı kalmanın yolu bireyin tüketim alışkanlıklarını düzenlemesiyle açıklanmaktadır. Sağlıklı yaşlanma, belirli besinleri seçme ve düzenli tüketme becerisiyle ilişkilendirilirken yaşlanmayı etkileyen toplumsal, ekonomik veya çevresel faktörlere yer verilmemektedir. Böylece gençlik ve sağlıklı görünüm bireyin doğru tüketim kararlarıyla elde edebileceği bir başarı göstergesi olarak sunulmaktadır.

Haber 3

Başlık

"Her gün yiyen gençlik aşısı yaptırmış gibi oluyor! Bilim insanları açıkladı, 20 yaş gençleştiriyor"

Baskın Tema

Gençliğin Tüketimle Satın Alınması

İkincil Tema

Gençliğin Ahlaki Bir Değer Haline Gelmesi

Tematik Analiz

Haberde genç görünüm ve yaşlanmanın geciktirilmesi belirli besinlerin düzenli tüketimiyle ilişkilendirilmektedir. Yeşil elma, yağlı tohumlar, domates, kakao ve avokado gibi besinler yaşlanma karşıtı özellikleriyle sunulmakta; bu ürünlerin tüketilmesi genç ve sağlıklı görünmenin temel koşulu olarak aktarılmaktadır. Bunun yanında cilt bakım rutinleri, nemlendirici kullanımı ve güneş koruyucu ürünler de genç görünümün korunmasının araçları olarak önerilmektedir. Böylece gençlik, bireyin doğru tüketim ve bakım tercihleriyle elde edebileceği bir durum olarak temsil edilmektedir.

Haberde genç görünüm sürekli olarak ideal ve arzu edilen bir hedef şeklinde sunulmaktadır. "20 yaş gençleştiriyor", "gençlik aşısı yaptırmış gibi olmak", "her zaman genç kalmak" ve "kırıksıklıkları engellemek" gibi ifadeler gençliğin korunması gereken değerli bir özellik olarak kurgulandığını göstermektedir. Buna karşılık yaşlanma belirtileri, kırıksıklıklar ve ciltteki değişimler kaçınılması gereken olumsuz durumlar şeklinde temsil edilmektedir. Böylece gençlik yalnızca fiziksel bir özellik değil, aynı zamanda toplumsal olarak onaylanan ve korunması gereken bir değer haline getirilmektedir.

Neoliberal Sağlık Söylemi Açısından Değerlendirme

Haber, neoliberal sağlık söyleminin tüketim ve öz bakım eksenli yaklaşımını yeniden üretmektedir. Genç ve sağlıklı kalmanın yolu bireyin tüketim tercihleri, beslenme alışkanlıkları ve kişisel bakım uygulamalarıyla açıklanmaktadır. Yaşlanmayı etkileyebilecek toplumsal, ekonomik veya çevresel faktörlere yer verilmemekte; genç görünüm bireyin doğru ürünleri seçmesi ve uygun bakım rutinlerini uygulamasıyla ilişkilendirilmektedir. Böylece gençlik ve sağlıklı görünüm bireysel çaba ve öz bakımın bir göstergesi olarak sunulmaktadır.

Haber 4

Başlık

"Bardak bardak içen 10 yaş birden gençleşiyor! B vitamininin kralı: Kırıksıklıkları ütü gibi düzleştiriyor"

Baskın Tema

Gençliğin Tüketimle Satın Alınması

İkincil Tema

Gençliğin Ahlaki Bir Değer Haline Gelmesi

Tematik Analiz

Haberde genç görünümün korunması ve yaşlanmanın geciktirilmesi belirli bir ürünün tüketimiyle ilişkilendirilmektedir. Yulaf sütü; cilt hücrelerini yenileyen, kırışıklıkları azaltan ve bireyin daha genç görünmesini sağlayan bir ürün olarak sunulmaktadır. Yaşlanma karşıtı etkiler belirli bir tüketim nesnesine bağlanmakta, böylece gençlik ve sağlıklı görünüm bireyin doğru ürünü tercih etmesiyle elde edilebilecek bir özellik olarak temsil edilmektedir. Haberde yulaf sütü yalnızca bir besin değil, aynı zamanda genç görünümün ve yaşlanmaya karşı mücadelenin aracı olarak kurgulanmaktadır.

Haberde genç görünüm ideal ve arzu edilen bir durum olarak sunulmaktadır. "10 yaş gençleşmek", "zamana meydan okumak", "kırışıklıkları düzeltmek" ve "yaşlılık izlerini ortadan kaldırmak" gibi ifadeler gençliğin korunması gereken bir değer olarak temsil edildiğini göstermektedir. Buna karşılık yaşlanma belirtileri, kırışıklıklar ve yaşlılık izleri ortadan kaldırılması gereken olumsuz durumlar şeklinde sunulmaktadır. Böylece gençlik yalnızca fiziksel bir özellik değil, aynı zamanda toplumsal olarak onaylanan ve sürdürülmesi gereken bir ideal haline getirilmektedir.

Neoliberal Sağlık Söylemi Açısından Değerlendirme

Haber, neoliberal sağlık söyleminin tüketim odaklı sağlık anlayışını yansıtmaktadır. Genç ve sağlıklı görünmenin yolu belirli bir ürünün düzenli tüketilmesiyle açıklanmaktadır. Yaşlanma süreci bireyin tüketim tercihleri üzerinden yönetilebilecek bir durum olarak sunulurken, yaşlanmayı etkileyen toplumsal, ekonomik veya çevresel faktörlere yer verilmemektedir. Böylece genç görünüm bireysel öz bakım ve doğru tüketim tercihlerinin sonucu olarak temsil edilmektedir.

Haber 5

Başlık

"Gençliğin sırrı burada saklı: Yaşlanmanın doğal sürecini tersine çeviriyor! 10 yaş genç kalmak için bu 10 altın kurala dikkat"

Baskın Tema

Sürekli Kendini Optimize Eden Birey

İkincil Tema

Gençliğin Ahlaki Bir Değer Haline Gelmesi

Tematik Analiz

Haberde genç kalmak ve yaşlanmayı geciktirmek için bireyin yaşamının hemen her alanını düzenlemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Spor yapmak, yeterli uyumak, su tüketmek, strese uzak durmak, sigara kullanmamak, takviyeler almak ve düzenli cilt bakımı uygulamak gibi öneriler bireyin bedenini sürekli izleyen ve geliştiren bir özne olarak kurgulandığını göstermektedir. Yaşlanma doğal bir süreç olmaktan çok, doğru davranışlar ve düzenli müdahaleler yoluyla kontrol altında tutulabilecek bir durum şeklinde temsil edilmektedir. Böylece bireyden yalnızca sağlıklı kalması değil, bedenini ve görünümünü sürekli geliştirmesi beklenmektedir.

Haberde genç görünüm sürekli olarak ideal ve arzu edilen bir hedef şeklinde sunulmaktadır. "10 yaş genç kalmak", "gençleşmek", "genç ve sağlıklı görünmek" gibi ifadeler gençliğin korunması gereken değerli bir özellik olarak temsil edildiğini göstermektedir. Buna karşılık yaşlanma belirtileri, kırışıklıklar ve ciltteki değişimler azaltılması veya ortadan kaldırılması gereken olumsuz durumlar şeklinde aktarılmaktadır. Böylece gençlik yalnızca biyolojik bir durum değil, aynı zamanda toplumsal olarak onaylanan ve sürdürülmesi gereken bir ideal haline getirilmektedir.

Neoliberal Sağlık Söylemi Açısından Değerlendirme

Haber, neoliberal sağlık söyleminin bireyin kendi bedenini sürekli yönetmesi gerektiği yönündeki anlayışını yansıtmaktadır. Sağlıklı ve genç kalmanın yolu bireyin öz disiplini, yaşam tarzı tercihleri ve düzenli öz bakım uygulamalarıyla açıklanmaktadır. Yaşlanmayı etkileyebilecek toplumsal, ekonomik veya çevresel faktörler değerlendirme dışında bırakılmakta; genç görünüm bireyin kendi çabasıyla ulaşabileceği bir başarı göstergesi olarak sunulmaktadır. Böylece yaşlanma süreci bireyselleştirilmekte ve sağlıklı yaşlanmanın sorumluluğu büyük ölçüde bireyin üzerine yüklenmektedir.

3.3.Akit Gazetesi

1.Haber

Başlık

"Gençlik iksiri aşıda mı saklı? 60 yaş sonrası zona aşısı olanlar biyolojik olarak daha genç kalıyor!"

Baskın Tema

Yaşlılığın Patolojikleştirilmesi

İkincil Tema

Yaşlanmanın/Ölümün Teknik Bir Problem Olarak Sunulması

Tematik Analiz

Haberde yaşlanma, doğal bir yaşam evresi olarak değil, biyolojik düzeyde ortaya çıkan ve müdahale edilebilir bir süreç olarak temsil edilmektedir. Yaşlanmanın nedeni olarak kronik enflamasyon, hücresel yıpranma ve bağışıklık sistemindeki değişimler gösterilmekte; yaşlanma süreci tıbbi ve biyolojik kavramlar üzerinden açıklanmaktadır. Özellikle yaşlanmanın hücre düzeyindeki bozulmalarla ilişkilendirilmesi, yaşlılığın doğal bir yaşam evresi olmaktan çıkarılarak tıbbi bir sorun alanı şeklinde kurgulanmasına katkı sağlamaktadır.

Haberde öne çıkan ikinci unsur, yaşlanmanın bilimsel müdahaleler yoluyla yavaşlatılabilecek veya kontrol altına alınabilecek teknik bir problem olarak sunulmasıdır. Zona aşısının yalnızca hastalıklardan koruyan bir uygulama değil, aynı zamanda biyolojik yaşlanmayı yavaşlatan bir araç olarak temsil edilmesi bu yaklaşımın en belirgin örneğidir. "Yaşlanmayı durduracak şifre", "biyolojik olarak daha genç kalmak" ve "vücudun biyolojik saatini yavaşlatmak" gibi ifadeler, yaşlanmanın teknoloji ve tıp aracılığıyla çözülebilecek bir problem şeklinde sunulduğunu göstermektedir.

Neoliberal Sağlık Söylemi Açısından Değerlendirme

Haber, neoliberal sağlık söyleminin biyomedikal yönünü yansıtmaktadır. Sağlıklı yaşlanma, bireyin bilimsel gelişmeleri takip etmesi ve uygun sağlık müdahalelerinden yararlanmasıyla ilişkilendirilmektedir. Yaşlanma süreci doğal ve kaçınılmaz bir yaşam evresi olarak değil, modern tıp ve sağlık teknolojileri aracılığıyla yönetilebilecek bir risk alanı olarak temsil edilmektedir. Böylece uzun yaşam ve sağlıklı yaşlanma, biyomedikal bilgi ve teknolojik müdahalelerle ilişkilendirilen bir sağlık projesi haline gelmektedir.

2.Haber

Başlık

"Kırmızı soğanı kaynatıp için: Varsa hemen deneyin! Tam şifa kaynağı! Faydaları nelerdir?"

Baskın Tema

Yaşlanmanın Bireysel Sorumluluk Haline Getirilmesi

İkincil Tema

Sürekli Kendini Optimize Eden Birey

Tematik Analiz

Haberde sağlıklı yaşlanma ve hastalıklardan korunma, bireyin günlük beslenme tercihleriyle ilişkilendirilmektedir. Kırmızı soğan suyu; bağışıklık sistemini güçlendiren, hücre yaşlanmasını yavaşlatan ve genel sağlık durumunu iyileştiren doğal bir destek olarak sunulmaktadır. Haberin temel mesajı, bireyin doğru besinleri tüketerek yaşlanma sürecini yavaşlatabileceği ve sağlığını koruyabileceği yönündedir. Böylece yaşlanma ve sağlık, büyük ölçüde bireysel yaşam tarzı tercihlerinin sonucu olarak temsil edilmektedir.

Haberde bireyin bedenini sürekli desteklemesi ve geliştirmesi gerektiği fikri de öne çıkmaktadır. Bağışıklık sistemini güçlendirmek, hücresel yaşlanmayı yavaşlatmak, bağırsak sağlığını korumak ve antioksidanlardan yararlanmak gibi öneriler bireyin kendi sağlığı üzerinde sürekli çalışması gerektiği anlayışını desteklemektedir. Bu yönüyle haber, bireyi sağlığını sürekli iyileştirmeye çalışan aktif bir özne olarak kurgulamaktadır.

Neoliberal Sağlık Söylemi Açısından Değerlendirme

Haber, neoliberal sağlık söyleminin bireysel sağlık yönetimi anlayışını yansıtmaktadır. Sağlıklı yaşlanma ve hastalıklardan korunma, bireyin günlük tüketim alışkanlıkları ve öz bakım uygulamalarıyla açıklanmaktadır. Yaşlanmayı etkileyen toplumsal, ekonomik veya çevresel faktörlere yer verilmezken, sağlıklı yaşam bireyin kendi seçimleri ve öz disipliniyle ilişkilendirilmektedir. Böylece sağlık ve uzun yaşam, bireyin yönetmesi gereken kişisel bir sorumluluk alanı olarak temsil edilmektedir.

Haber 3

Başlık

"İnsan ile robotik sistemler birleşiyor! Sağlıkta giyilebilir teknoloji dönemi"

Baskın Tema

Yaşlanmanın/Ölümün Teknik Bir Problem Olarak Sunulması

İkincil Tema

Uzun Yaşamın Ayrıcalık Olarak Kurgulanması

Tematik Analiz

Haberde yaşlanma ve sağlık sorunları büyük ölçüde teknolojik ve bilimsel müdahaleler yoluyla çözülebilecek meseleler olarak temsil edilmektedir. Giyilebilir robotik sistemler, yapay zekâ destekli sağlık uygulamaları, hücre ve gen tedavileri, nöroteknoloji ve longevity merkezleri; sağlıklı ve uzun yaşamın temel araçları olarak sunulmaktadır. Yaşlanma süreci doğal bir yaşam evresi olmaktan çok, ileri teknolojiler ve biyomedikal yenilikler sayesinde yönetilebilecek ve geciktirilebilecek bir problem alanı şeklinde kurgulanmaktadır. Özellikle beyin fonksiyonlarının izlenmesi, biyolojik sistemlerin sürekli analiz edilmesi ve insan ile teknoloji arasındaki bütünleşmenin vurgulanması bu yaklaşımı güçlendirmektedir.

Haberde uzun yaşamın ileri teknolojiye erişimle ilişkilendirildiği de görülmektedir. Longevity merkezleri, robotik rehabilitasyon sistemleri, hücre ve gen tedavileri ile uluslararası bilimsel iş birlikleri sağlıklı yaşlanmanın araçları olarak sunulmaktadır. Bu uygulamalar yüksek teknoloji ve uzmanlık gerektirdiğinden, uzun yaşam belirli kaynaklara ve hizmetlere erişebilen bireyler için mümkün olan bir hedef şeklinde temsil edilmektedir. Böylece longevity söylemi belirli ölçüde ayrıcalıklı bir yaşam projesi olarak kurgulanmaktadır.

Neoliberal Sağlık Söylemi Açısından Değerlendirme

Haber, neoliberal sağlık söyleminin teknoloji merkezli boyutunu yansıtmaktadır. Sağlıklı ve uzun yaşam; bilimsel yenilikler, yapay zekâ uygulamaları ve biyomedikal teknolojiler aracılığıyla elde edilebilecek bir hedef olarak sunulmaktadır. Yaşlanma doğal bir süreçten çok teknik bilgi ve teknolojik müdahalelerle yönetilmesi gereken bir alan şeklinde temsil edilmektedir. Bu yaklaşım, bireyin sağlığını teknoloji ve uzmanlık desteğiyle sürekli geliştirmesi gerektiği fikrini güçlendirmektedir.

Haber 4

Başlık

"Osman Müftüoğlu'ndan ezber bozan sağlık uyarısı! 'Asıl sorun yaşlanmak değil, geç kalmak!' dedi: Modern insanın en büyük yanılgısını tek cümlede özetledi!"

Baskın Tema

Yaşlanmanın Bireysel Sorumluluk Haline Getirilmesi

İkincil Tema

Sürekli Kendini Optimize Eden Birey

Tematik Analiz

Haberde sağlıklı yaşlanma ve uzun yaşam büyük ölçüde bireyin yaşam tarzı tercihleriyle ilişkilendirilmektedir. Beslenme, egzersiz, uyku ve stres yönetimi sağlıklı yaş almanın temel unsurları olarak sunulmakta; bireyin kendi sağlık sürecini erken dönemde yönetmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Özellikle "hastalığı beklememek", "riski yönetmek" ve "sağlığa yatırım yapmak" gibi ifadeler yaşlanmanın ve sağlık sorunlarının bireysel davranışlarla önlenebileceği düşüncesini desteklemektedir. Böylece yaşlanma süreci büyük ölçüde bireyin kendi sorumluluğunda olan bir alan olarak temsil edilmektedir.

Haberde bireyin kendi bedenini sürekli takip eden ve geliştiren bir özne olarak kurgulandığı da görülmektedir. "Kendi vücudunun CEO'su olmak", genetik riskleri takip etmek, yaşam alışkanlıklarını düzenlemek ve geleceği planlamak gibi öneriler bireyin sağlığını sürekli yönetmesi gerektiği anlayışını yansıtmaktadır. Sağlık yalnızca hastalıkların yokluğu değil, bireyin yaşamı boyunca sürdürmesi gereken aktif bir öz yönetim süreci olarak sunulmaktadır.

Neoliberal Sağlık Söylemi Açısından Değerlendirme

Haber, neoliberal sağlık söyleminin bireysel sorumluluk ve öz yönetim anlayışını güçlü biçimde yansıtmaktadır. Sağlıklı yaşlanmanın yolu bireyin kendi risklerini tanıması, yaşam tarzını düzenlemesi ve sağlık davranışlarını sürekli kontrol altında tutmasıyla açıklanmaktadır. Yaşlanmayı etkileyen toplumsal, ekonomik veya çevresel faktörlere yer verilmemekte; sağlıklı yaş alma büyük ölçüde bireyin öz disiplini ve kişisel çabalarıyla ilişkilendirilmektedir. Böylece sağlık, bireyin yönetmesi gereken kişisel bir proje olarak temsil edilmektedir.

3.4.Cumhuriyet Gazetesi

Haber 1

Başlık

"Uzun yaşam kapıda. Peki yaşlıların dünyasını tasarlıyor muyuz?"

Baskın Tema

Yaşlı Bedenin Görünmezleştirilmesi

İkincil Tema

Uzun Yaşamın Ayrıcalık Olarak Kurgulanması

Tematik Analiz

Haberde longevity alanındaki bilimsel ve teknolojik gelişmelerin hızla ilerlediği vurgulanırken, yaşlanan nüfusun gündelik yaşam ihtiyaçlarının yeterince dikkate alınmadığı savunulmaktadır. Kentlerin, konutların, ulaşım sistemlerinin ve kamusal alanların yaşlı bireylerin ihtiyaçlarına uygun biçimde tasarlanmadığı belirtilmekte; yaşlı bedenin toplumsal yaşam içerisinde çoğu zaman göz ardı edildiği ifade edilmektedir. Özellikle erişilebilirlik, hareketlilik, bakım ve sosyal katılım gibi konular üzerinden yaşlı bireylerin görünmezleştiğine dikkat çekilmektedir. Bu yönüyle haber, yaşlı bedenin modern toplumda yeterince hesaba katılmayan bir grup olarak konumlandırıldığını göstermektedir.

Haberde longevity söyleminin ekonomik ve teknolojik boyutuna da eleştirel biçimde değinilmektedir. Biyohacker'lar, özel klinikler, Silicon Valley girişimleri ve küresel longevity endüstrisi üzerinden uzun yaşamın giderek büyüyen bir pazar haline geldiği vurgulanmaktadır. Bu durum, uzun yaşamın yalnızca biyolojik bir hedef değil, aynı zamanda belirli ekonomik ve teknolojik kaynaklara erişim gerektiren bir ayrıcalık olarak kurgulandığını göstermektedir.

Neoliberal Sağlık Söylemi Açısından Değerlendirme

Haber, veri setindeki diğer gazetelerden farklı olarak neoliberal sağlık söylemine daha eleştirel yaklaşmaktadır. Uzun yaşamın yalnızca bireysel tercihler, sağlık teknolojileri veya biyomedikal müdahalelerle açıklanamayacağını savunmakta; yaşlılık deneyiminin sosyal politika, kent planlaması, mimari tasarım ve kamusal hizmetlerle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Böylece yaşlanma bireysel bir sorumluluk alanı olmaktan çıkarılarak toplumsal ve yapısal bir mesele olarak ele alınmaktadır.

SONUÇ

Bu araştırma, Türk basınında longevity temalı haberlerde yaşlanmanın hangi söylemsel ve tematik çerçeveler üzerinden sunulduğunu ortaya koymayı amaçlamıştır. Hürriyet, Posta ve Yeni Akit gazetelerinde yayımlanan toplam 14 haber ile karşılaştırma amacıyla incelenen bir Cumhuriyet haberi dedüktif tematik analiz yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. Analiz sürecinde yaşlılığın patolojikleştirilmesi, yaşlanmanın bireysel sorumluluk haline getirilmesi, gençliğin tüketimle satın alınması, yaşlanmanın/ölümün teknik bir problem olarak sunulması, sürekli kendini optimize eden birey, uzun yaşamın ayrıcalık olarak kurgulanması, gençliğin ahlaki bir değer haline gelmesi ve yaşlı bedenin görünmezleştirilmesi olmak üzere sekiz tema kullanılmıştır.

Araştırma bulguları, longevity söyleminin gazeteler arasında farklı biçimlerde kurulduğunu göstermektedir. Hürriyet gazetesinde longevity çoğunlukla sağlıklı yaşam önerileri, yaşam tarzı yönetimi ve bilimsel sağlık bilgileri aracılığıyla temsil edilmektedir.

Gazetede özellikle yaşlanmanın bireysel sorumluluk haline getirilmesi ve sürekli kendini optimize eden birey temaları öne çıkmaktadır. Bununla birlikte bazı haberlerde yaşlanma biyolojik bir problem olarak sunulmakta ve bilimsel müdahalelerle kontrol altına alınabilecek bir süreç şeklinde temsil edilmektedir.

Posta gazetesinde longevity söylemi büyük ölçüde genç görünüm, öz bakım ve tüketim pratikleri etrafında şekillenmektedir. İncelenen haberlerde gençlik çoğu zaman korunması gereken ideal bir durum olarak sunulurken, yaşlanma geciktirilmesi veya görünmez kılınması gereken bir süreç olarak temsil edilmektedir. Bu nedenle Posta'da özellikle gençliğin tüketimle satın alınması ve gençliğin ahlaki bir değer haline gelmesi temaları belirgin biçimde öne çıkmaktadır.

Yeni Akit'te longevity söylemi iki farklı ekseninde kurulmaktadır. Bir yandan sağlık teknolojileri, yapay zekâ, robotik sistemler ve biyomedikal yenilikler aracılığıyla yaşlanmanın teknik bir problem olarak çözülebileceği fikri öne çıkarken; diğer yandan sağlıklı yaşam, beslenme alışkanlıkları ve bireysel sağlık yönetimi üzerinden yaşlanmanın bireysel sorumluluk alanı olduğu vurgulanmaktadır. Bu yönüyle Yeni Akit, teknoloji merkezli longevity söylemi ile bireysel sağlık yönetimi söylemini birlikte kullanan bir görünüm sergilemektedir.

Cumhuriyet'te ise longevity, diğer gazetelerden farklı olarak bireysel sağlık davranışları üzerinden değil; yaşlı dostu kentler, erişilebilir tasarım, sosyal politika ve yaşlanan nüfusun toplumsal ihtiyaçları bağlamında ele alınmaktadır. Bu yaklaşım, yaşlanmayı bireysel bir sorun olmaktan çıkararak toplumsal ve kamusal bir mesele olarak değerlendirmektedir.

Gazetelerin karşılaştırmalı değerlendirmesi incelendiğinde Hürriyet'te “yaşlanmanın bireysel sorumluluk haline getirilmesi” ve “sürekli kendini optimize eden birey”, Posta'da “gençliğin tüketimle satın alınması” ve “gençliğin ahlaki bir değer haline gelmesi”, Yeni Akit'te “yaşlanmanın bireysel sorumluluk haline getirilmesi” ile “yaşlanmanın/ölümün teknik bir problem olarak sunulması”, Cumhuriyet'te ise “yaşlı bedenin görünmezleştirilmesi” ve “uzun yaşamın ayrıcalık olarak kurgulanması” temalarının öne çıktığı görülmektedir.

Gazeteler arasında farklılıklar bulunmakla birlikte araştırmanın en dikkat çekici bulgusu, yaşlanmanın büyük ölçüde bireysel sorumluluk alanı olarak sunulmasıdır. İncelenen haberlerin önemli bir bölümünde sağlıklı yaşlanma; beslenme alışkanlıkları, fiziksel aktivite, uyku düzeni, stres yönetimi, takviye kullanımı veya koruyucu sağlık uygulamaları gibi bireysel davranışlarla açıklanmaktadır. Buna karşılık gelir düzeyi, çalışma koşulları, eğitim olanakları, sağlık hizmetlerine erişim, sosyal destek sistemleri ve yaşlı dostu çevreler gibi yaşlanmayı etkileyen yapısal faktörler büyük ölçüde görünmez kalmaktadır.

Bu bulgu, araştırmanın kuramsal çerçevesini oluşturan neoliberal sağlık söylemiyle önemli ölçüde örtüşmektedir. Neoliberal sağlık anlayışında sağlık, bireyin sürekli yönetmesi gereken kişisel bir proje olarak tanımlanmaktadır. İncelenen haberlerde de birey yalnızca hastalıklardan korunması gereken bir özne olarak değil; bedenini sürekli geliştirmesi, performansını artırması, risklerini yönetmesi ve yaşlanma sürecini kontrol altında tutması gereken bir aktör olarak temsil edilmektedir. Özellikle “yaşlanmanın bireysel sorumluluk haline getirilmesi” ve “sürekli kendini optimize eden birey” temalarının veri setinin önemli bölümünde ortaya çıkması, longevity söyleminin neoliberal özne anlayışıyla yakın ilişkisini göstermektedir.

Araştırmada dikkat çeken bir diğer bulgu, yaşlanmanın giderek tıbbileştirilmesi ve biyomedikalleştirilmesidir. Özellikle Hürriyet ve Yeni Akit'teki bazı haberlerde yaşlanma; hücrel bozulmalar, biyolojik yaş, inflamasyon, genetik müdahaleler, aşılar ve yeni nesil tedaviler üzerinden açıklanmaktadır. Bu yaklaşım yaşlanmayı doğal yaşam döngüsünün bir parçası olmaktan uzaklaştırmakta ve müdahale edilmesi gereken biyolojik bir problem olarak konumlandırmaktadır. Böylece longevity söylemi yalnızca uzun yaşamı değil, yaşlanmanın bilimsel ve teknolojik araçlarla yönetilebileceği fikrini de meşrulaştırmaktadır.

Posta gazetesinde ise longevity söylemi önemli ölçüde tüketim kültürü ve anti-aging endüstrisiyle kesişmektedir. Genç görünümün korunması, yaşlanma belirtilerinin azaltılması ve çeşitli ürünler aracılığıyla daha genç bir görünüm elde edilmesi haberlerin temel vaatleri arasında yer almaktadır. Bu durum gençliğin yalnızca biyolojik değil, aynı zamanda kültürel ve ahlaki bir değer olarak yeniden üretildiğini göstermektedir. Yaşlanma örtük biçimde olumsuz bir durum olarak temsil edilirken gençlik, bireyin çabası ve tüketim tercihleriyle ulaşabileceği bir başarı göstergesi haline getirilmektedir.

Araştırma kapsamında incelenen Cumhuriyet gazetesindeki tek haber ise diğer gazetelerden belirgin biçimde ayrılmaktadır. Söz konusu haberde longevity bireysel sağlık davranışlarından çok yaşlı dostu kentler, erişilebilir mimari, sosyal politikalar ve yaşlanan nüfusun ihtiyaçları bağlamında ele alınmaktadır. Her ne kadar tek bir haber üzerinden genelleme yapmak mümkün olmasa da bu örnek, longevity söyleminin yalnızca bireysel sağlık ve yaşam tarzı ekseninde değil, toplumsal ve kamusal sorumluluk perspektifiyle de kurulabileceğini göstermektedir.

Sonuç olarak araştırma, Türk basınında longevity söyleminin farklı gazetelerde farklı tematik çerçeveler aracılığıyla kurulduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte gazeteler arasında ortaklaşan temel eğilim, yaşlanmanın bireyselleştirilmesi ve sağlıklı yaşlanmanın

bireysel öz bakım pratikleriyle ilişkilendirilmesidir. Bu durum, longevity söyleminin Türk basınında büyük ölçüde neoliberal sağlık söylemiyle uyumlu biçimde üretildiğini göstermektedir. Dolayısıyla longevity söylemi, Türk basınında yalnızca uzun yaşam vaadini değil, aynı zamanda bireyin kendi yaşlanma sürecinden sorumlu tutulduğu neoliberal sağlık anlayışını da yeniden üreten söylemsel bir araç olarak işlev görmektedir. Bu bulgular, longevity söyleminin Türk basınında yalnızca sağlık haberciliği kapsamında değil, aynı zamanda yaşlanmaya ilişkin toplumsal anlamların ve normatif beklentilerin yeniden üretildiği bir söylem alanı olarak işlediğini göstermektedir.

Gelecekte yapılacak araştırmalarda televizyon yayınları, dijital haber platformları ve sosyal medya içeriklerinin de incelenmesi, longevity söyleminin farklı medya ortamlarındaki görünümünün karşılaştırılmasına katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Baş, M. (2025). Longevity ve beslenme: Biyolojik yaşı yavaşlatmanın bilimsel temelleri. *Beslenme ve Diyet Dergisi*, 53(3), 233–236.

<https://doi.org/10.33076/2025.BDD.2076>

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.

<https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

Conrad, P. (1992). Medicalization and social control. *Annual Review of Sociology*, 18, 209–232. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.18.080192.001233>

Conrad, P., & Leiter, V. (2004). Medicalization, markets and consumers. *Journal of Health and Social Behavior*, 45(Extra Issue), 158–176.

<https://doi.org/10.1177/002214650404500S08>

Crawford, R. (2026). Reflections on health and medicalization 45 years later. *Sociology of Health & Illness*, 48(2), e70147. <https://doi.org/10.1111/1467-9566.70147>

Martinson, M., & Berridge, C. (2015). Successful aging and its discontents: A systematic review of the social gerontology literature. *The Gerontologist*, 55(1), 58–69. <https://doi.org/10.1093/geront/gnu037>

Rose, N. (2001). The politics of life itself. *Theory, Culture & Society*, 18(6), 1–30.

Rubinstein, R. L., & de Medeiros, K. (2014). Successful aging, gerontological theory and neoliberalism: A qualitative critique. *The Gerontologist*, 55(1), 34–42. <https://doi.org/10.1093/geront/gnu080>

DOĞANIN ENERJİLERİ BİZİMLE: GENÇ LİDERLER ÇEVRESEL İLETİŞİM VE MEDYA AĞI PROJESİ KAPSAMINDA AKRAN EĞİTİMİ TEMELLİ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK EĞİTİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ¹

Doç. Dr. Ömer Faruk KOÇAK

Erciyes Üniversitesi

okocak@erciyes.edu.tr – ORCID: 0000-0002-0152-5875

Prof. Dr. Hakan AYDIN

Erciyes Üniversitesi

haydin@erciyes.edu.tr- ORCID: 0000-0003-4873-0988

ÖZET

Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılmasında çevresel farkındalığın artırılması ve genç bireylerin yeşil becerilerle donatılması önemli bir gereklilik olarak görülmektedir. Bu süreçte akran eğitimi yaklaşımı, katılımcıların aktif öğrenmelerini destekleyen ve bilgi paylaşımını güçlendiren etkili yöntemlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmada, "Doğanın Enerjileri Bizimle: Genç Liderler Çevresel İletişim ve Medya Ağı Projesi" kapsamında yürütülen Sürdürülebilirlik ve Yeşil Beceriler Akran Eğitimcisi Gelişim Programı katılımcı görüşleri doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Araştırma, nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modelinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubunu eğitim programını tamamlayan 30 katılımcının tamamı oluşturmaktadır. Veriler, 17 maddelik 5'li Likert tipindeki anket formu aracılığıyla toplanmış; elde edilen veriler frekans, yüzde ve aritmetik ortalama değerleri kullanılarak analiz edilmiştir.

Araştırma bulguları, katılımcıların eğitim programına ilişkin değerlendirmelerinin genel olarak oldukça olumlu olduğunu göstermektedir. Katılımcılar, eğitimin organizasyonu, içerik yapısı, kullanılan materyaller ve öğrenme ortamına yönelik yüksek düzeyde memnuniyet bildirmiştir. Bunun yanı sıra programın çevresel farkındalık, etik sorumluluk ve sürdürülebilirlik bilincinin gelişimine katkı sağladığı, katılımcıların edindikleri bilgi ve becerileri günlük yaşamlarında kullanabileceklerine inandıkları belirlenmiştir. Ayrıca katılımcılar, bu tür eğitim faaliyetlerinin daha geniş kitlelere ulaştırılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Sonuç olarak, akran eğitimi temelli sürdürülebilirlik eğitimlerinin gençlerin bilgi, beceri ve farkındalık düzeylerini geliştirmede etkili olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, çevresel iletişim ve sürdürülebilirlik odaklı eğitim programlarının yaygınlaştırılmasının toplumsal sürdürülebilirlik bilincinin güçlendirilmesine katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

¹ Bu bildiri, Türkiye Ulusal Ajansı tarafından yürütülen Erasmus+ Programı kapsamında Avrupa Birliği tarafından finanse edilen "Doğanın Enerjileri Bizimle: Genç Liderler Çevresel İletişim ve Medya Ağı" projesi çerçevesinde hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: e-NetCoM Projesi, Erasmus+ Programı, Yeşil beceriler, Akran eğitimi

DİJİTAL ÇAĞDA KADIN SAĞLIĞI TEMSİLLERİ VE SAĞLIK OKURYAZARLIĞI: LİTERATÜR ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME

Yüksek Lisans Öğrencisi-Sosyal Hizmet Uzmanı Başak Hayat YENİ

Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları

yenibasakhayat@gmail.com -ORCID NO: 0009-0007-3397-5188

Prof. Dr. Aynur Uysal TORAMAN

Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi

aynur.uysal@ege.edu.tr -ORCID NO: 0000-0001-8176-4042

ÖZET

Günümüz teknolojisinde geleneksel ve dijital medya, sağlık bilgisine erişimde önemli bir araç haline gelmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre toplumun sağlık bilgisi edinmek amacıyla internete başvurma oranı %69,3'e ulaşmıştır. Bu çalışma, kadın sağlığı temsilleri, sağlık okuryazarlığı ve medya ilişkisini ele alan ulusal ve uluslararası literatürde yer alan araştırmaların bulgularını derleyerek eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın verileri, kadın sağlığı, medya, sağlık okuryazarlığı ve toplumsal cinsiyet konularında yayımlanmış akademik makaleler, araştırma raporları ve ilgili bilimsel yayınlardan elde edilmiştir. Doküman incelemesi yöntemi kullanılarak ulaşılan çalışmalar değerlendirilmiş ve ortak bulgular tematik bir çerçevede analiz edilmiştir. Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde, medya içeriklerinde kadınların sıklıkla ideal beden ölçüleri, güzellik standartları ve geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden temsil edildiği görülmektedir. Reklamlar, televizyon programları ve dijital medya içeriklerinde kadın bedeninin metalaştırıldığı, bu durumun ise kadınların beden algısı, öz saygısı ve sağlık davranışları üzerinde çeşitli etkiler yarattığı belirtilmektedir. Ayrıca kadınların özellikle üreme sağlığı ve aile planlaması gibi konularda sosyal medyayı önemli bir bilgi kaynağı olarak kullandıkları, ancak dijital ortamlardaki sağlık bilgilerinin doğruluğu ve güvenilirliği konusunda çeşitli sorunlar bulunduğu vurgulanmaktadır. Sonuç olarak literatür bulguları, kadın sağlığına ilişkin medya içeriklerinin hak temelli, kapsayıcı ve bilimsel bilgiye dayalı biçimde üretilmesinin önemini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte kadınların sağlık okuryazarlığının güçlendirilmesi ve medya içeriklerini eleştirel biçimde değerlendirme becerilerinin desteklenmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadın Sağlığı, Sağlık Okuryazarlığı, Dijital Medya, Medya, Toplumsal Cinsiyet.

WOMEN'S HEALTH REPRESENTATIONS AND HEALTH LITERACY IN THE DIGITAL AGE: A CRITICAL REVIEW OF THE LITERATURE

ABSTRACT

In today's technological age, traditional and digital media have become important tools for accessing health-related information. According to data from the Turkish Statistical Institute, the rate of individuals using the internet to obtain health information has reached 69.3%. This study aims to critically evaluate the findings of national and international studies in the literature addressing women's health representations, health literacy, and media. The data of the study were obtained from academic articles, research reports, and relevant scientific publications focusing on women's health, media, health literacy, and gender issues. A document analysis method was employed to examine the selected studies, and the common findings were analyzed within a thematic framework. The reviewed literature indicates that women are frequently represented in media content through ideal body standards, beauty norms, and traditional gender roles. It is emphasized that women's bodies are often commodified in advertisements, television programs, and digital media content, which may negatively affect women's body image, self-esteem, and health-related behaviors. Furthermore, women increasingly use social media as an important source of information on issues such as reproductive health and family planning; however, concerns regarding the accuracy and reliability of health information available on digital platforms remain significant. In conclusion, the findings of the literature highlight the importance of producing women's health-related media content based on scientific evidence, inclusivity, and a rights-based approach. Additionally, strengthening women's health literacy and supporting their ability to critically evaluate media content are essential for promoting informed health-related decision-making.

Keywords: Women's Health, Health Literacy, Media, Digital Media, Gender.

TÜRKİYE’DE 1960-1980 YILLARI ARASINDA YAŞANAN SİYASİ VE EKONOMİK GELİŞMELERİN MÜZİK KÜLTÜRÜ ÜZERİNE ETKİLERİ

Ece ÖZDENİZ

Ege Üniversitesi,

E-posta Adresi: ozdnz-24-ece@hotmail.com

ORCID ID: 0009-0002-4491-8764

Doç. Dr. Esin de THORPE MILLARD

Ege Üniversitesi,

E-posta Adresi: esin.de.thorpe.millard@ege.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-8247-778X

ÖZET

1960-1980 dönemi Türkiye açısından siyasal, ekonomik ve toplumsal perspektiflerde pek çok önemli kırılmanın yaşandığı, özellikle bu kırılmalardan etkilenen kültürel değişimlerin ülkenin ilerleyen dönemleri üzerinde dikkat çeken etkiler yarattığı bir dönemdir. Yirmi yıllık bu döneme askeri müdahaleler, ideolojik kutuplaşmalar, hızlı kentleşme, değişen toplumsal yapı gibi kritik süreçleri damga vururken bu dönemde yaşanan tüm bu süreçler Türkiye’nin müzik kültürü üzerinde büyük izler bırakmıştır.

Bu çalışma, 1960-1980 dönemi ve sonrasındaki süreçte Türkiye’yi şekillendiren temel siyasi ve ekonomik dinamikleri incelemeyi ve bunların Türk müzik kültürü üzerindeki etkilerini ve izlerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, bu dönemde yaşanan süreçlere ilişkin literatür taraması yoluyla elde edilen bulgulara dayalı genel bir çerçeve sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Müzik Kültürü. 1960-1980 Dönemi Türkiye, Müzik Sosyolojisi

THE AFFECTS OF POLITICAL AND ECONOMIC DEVELOPMENTS IN TURKEY BETWEEN 1960 AND 1980 ON MUSIC CULTURE

ABSTRACT

The 1960–1980 period is a period of significant upheaval for Turkey in political, economic, and social terms, and the cultural changes resulting from these upheavals had a notable impact on the country's subsequent development. While this twenty-year period was marked by critical processes such as military interventions, ideological polarization, rapid urbanization, and shifting social structures, all these developments left a profound imprint on Turkey's musical culture.

This study aims to examine the fundamental dynamics of the processes that shaped Turkey during the 1960s–1980s and the subsequent period, and to assess the impacts and traces these dynamics left on musical culture, as well as their effects on Turkish musical culture. The study presents a general framework based on findings derived from a review of the literature regarding the processes that unfolded during this period.

Key Words: Music Culture, Turkey in the 1960s–1980s, Sociology of Music

1. GİRİŞ

1960-1980 dönemi Türkiye açısından siyasal, ekonomik ve toplumsal perspektiflerde pek çok önemli kırılmanın yaşandığı, özellikle bu kırılmalardan etkilenen kültürel değişimlerin ülkenin ilerleyen dönemleri üzerinde dikkat çeken etkiler yarattığı bir dönemdir. Yirmi yıllık bu döneme askeri müdahaleler, ideolojik kutuplaşmalar, hızlı kentleşme, değişen toplumsal yapı gibi kritik süreçleri damga vururken bu dönemde yaşanan tüm bu süreçler Türkiye'nin müzik kültürü üzerinde büyük izler bırakmıştır.

Türkiye'de 1960–1980 dönemi, siyasal sistemin yapısal dönüşüm geçirdiği ve toplumsal hareketliliğin yoğunlaştığı bir tarihsel kesit olarak değerlendirilebilir. Bu dönem, askeri müdahaleler, anayasal reformlar, ideolojik kutuplaşma ve ekonomik krizlerin iç içe geçtiği bir süreçtir. Bu nedenle söz konusu dönem, Türkiye'nin sosyo-politik ve kültürel gelişimini inceleyen çalışmalar için vazgeçilmez bir referans noktasıdır. Bu dönemde yaşanan süreçlerin müzik kültürüne etkilerinin ve sonuçlarının isabetli ve tutarlı bir şekilde değerlendirilebilmesi açısından önceki ilgili dönemde yaşanan siyasal değişimler ile ekonomik gelişmelerin üzerinde durulması faydalı olacaktır.

2. 1960-1980 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE YAŞANAN SİYASAL DEĞİŞİMLER

1960-1980 yılları arasında yaşanan dönemde yaşanan askeri darbeler, gerçekleştirilen anayasa değişiklikleri gibi özel siyasi durumlar dikkate alındığında bu dönemin Türkiye'nin siyasi hayatı üzerinde gerek dönemin koşulları gerekse de geleceğe dair önemli izler ve etkiler bırakan bir dönem olarak ele alınması gerektiği görülmektedir. Bu dönemde ülkemizde siyasi alanda ortaya çıkan dönüşümler bir yandan kurumsal yapıları etkilerken bir yandan da kültüre üretimin etkin şekilde ortaya çıktığı müzik, edebiyat gibi kültürel faaliyet alanlarının büyük bir dönüşüm geçirmesine de zemin hazırlamıştır.

Bu döneme dair yapılan değerlendirmelerde ortak olarak üzerinde durulan nokta siyasal istikrarsızlığın dönemin en çok öne çıkan unsuru olduğu yönündedir (Özbudun, 2000). 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen askeri darbenin sonucunda Demokrat Parti iktidarı sona ererken bu darbenin genel olarak dönemin en belirgin özellikleri olan siyasi kutuplaşma, ekonomik sıkıntılar ve siyasi eğilimlerin giderek daha da otoriterleşmesi üzerinden gerekçelendirildiğini söylemek mümkündür. Darbenin ardından kurulan siyasi otorite ise 1961 Anayasası aracılığıyla ülkenin daha kurumsal bir yapıya sahip ve daha liberal özellikler taşıyan bir siyaset içerisinde ilerlemesini amaçlamıştır (Zürcher, 2004).

1961 Anayasasının yürürlüğe girmesinin ardından siyasal ve toplumsal hayat üzerinde önemli etkiler görülmüştür. Bu anayasanın kabulünün ardından kurulan Milli Güvenlik Kurulu (MGK) gibi yapılar siyasal sistem üzerinde yeni denetim mekanizmaları oluşturmuştur. Bunun yanı sıra

sendikal haklar ve özerk üniversiteler gibi özgürlükçü unsurların da etkisiyle artan siyasi katılım yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır (Harris, 2011).

Sendikal hareketlerin dikkat çekici şekilde güçlendiği bu dönemde emek hareketi siyasal yaşamın önemli bir parçası haline gelmiştir. Giderek artan işçi grevleri ve sendikal örgütlenmeler bir yandan dönemin siyasi tartışmalarını etkilerken bir yandan da devletin güvenlik politikalarının da şekillenmesine yol açmıştır (Urhan, 2010).

1960'lı yıllarda yaşanan siyasi süreçlerin etkisiyle ortaya çıkan özgürlük ortamı önemli bir kültürel çeşitliliğin gelişmesine ön ayak olarak farklı ve yeni arayışların gelişmesinin de önünü açmıştır. Bu gelişime bağlı olarak bu dönemde müzik gibi kültürel faaliyetler sadece bir bireysel ifade yöntemi olmaktan çıkarak toplum içerisindeki kolektif kimlik inşa süreçleri açısından da önemli araçlar haline gelmiştir. Bu yapı içerisinde öne çıkan kavramlar arasında ise özellikle farklı siyasi hareket içerisinde konumlanan sanatçılar tarafından ortaya konulan emek, eşitlik ve özgürlük gibi temalar sayılabilir. Ortaya konan bu temalar müzik aracılığı ile geniş kitlelere ulaşarak bir yandan özgürlük ve eşitlik odaklı bir müzik kültürünün ortaya çıkmasını sağlarken bir yandan da toplumsal bilinç üzerinde önemli katkılar yaratmıştır.

Bu dönemin devamında gelen 1970'li yıllar ise Türkiye'de siyasi kutuplaşma ile anılan kritik bir başka dönemdir. 1970'li yıllarda özellikle sürekli değişen koalisyon hükümetlerinin de etkisiyle önemli bir siyasal istikrarsızlık ortaya çıkmış, sağ ve sol ideolojiler arasında artan şiddet olayları ise bir yandan devlet otoritesini zayıfladığı algısını yaratırken diğer yandan da bu istikrarsızlığın daha da derinleşmesine yol açmıştır (Ahmad, 1993).

Tüm bu gelişmelerin devamında giderek yükselen toplumsal çatışmalar ve siyasal istikrarsızlık da 12 Mart 1971'de gerçekleşen bir başka muhtıra süreci ile sonuçlanmıştır. Her ne kadar bu müdahale ile parlamenter sistem tamamen ortadan kaldırılmamışsa da bu muhtıra sonrasına pek çok siyasi hareket üzerindeki baskı artmış, siyasi özgürlükler üzerinde önemli sınırlandırmalar oluşturulmuştur (Zürcher, 2004).

Bu dönemde artan ve güçlenen sendikal hareketlerin doğal bir sonucu olarak siyasal alanda daha görünür hale gelen işçi sınıfı müziğin sınıfsal anlamdaki temsiliyetini de çeşitlendirmiştir. Bu bağlamda üretilen işçi marşları, grev şarkıları gibi kolektif müzikal ürünler müziğin günlük yaşamın dönemsel gerçekleri ile arasında kurulan bağın da güçlenmesini sağlamıştır. Böylelikle müziğin toplumsal dönüşümün etkin bir bileşeni haline geldiği görülmektedir.

1970'li yılların odağında yer alan otoriter siyasi gelişmeler müzik kültürü üzerinde müziğin tonunu ve içeriğini daha da sertleştiren bir etki yaratmıştır. Yaşanan tüm bu gelişmelerin etkisiyle müzik toplumsal gerçekliklere eleştiriler getirerek bu gerçekliği dönüştürmeye çalışan bir unsur olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu dönem de özellikle protest olarak değerlendirilebilecek müzik eserlerinin genç kitleler arasında yaygınlaştığı ve bu eserlerin bir tür direniş kültürünün unsurları haline geldiğini söylemek mümkündür.

Bu koşullar altında 12 Eylül 1980'de Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime el koyarak üçüncü büyük askeri müdahaleyi gerçekleştirmiştir. Darbe sonrasında siyasi partiler kapatılmış, anayasal düzen askıya alınmış ve yeni bir siyasal yapı oluşturulmuştur. Bu müdahale,

Türkiye’de siyasal sistemin yeniden yapılandırılmasında belirleyici bir rol oynamıştır (Kaya, 2019).

1960-1980 yılları arasında yukarıda ortaya koyduğumuz siyasi gelişmeler incelendiğinde bu sürecin içerisinde müzik ve kültürel yapı üzerinde önemli etkiler yarattığı ve büyük değişimleri tetiklediği görülmektedir. Bu dönemde Türkiye’de müzik kültürü yaşanan siyasi değişimlere paralel olarak yeniden şekillenerek giderek daha dinamik bir özelliğe bürünmüştür. Bu bağlamda müziğin, yalnızca kültürel bir üretim değil, aynı zamanda toplumsal hafızanın, kimliklerin ve ideolojik mücadelelerin önemli bir taşıyıcısı olarak da değerlendirilmeye başlandığını söylemek mümkündür.

3. 1960-1980 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE’DE YAŞANAN EKONOMİK GELİŞMELER

1960-1980 yılları ekonomik sıkıntıların etkisiyle yoğun toplumsal dönüşümlerin yaşandığı bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Yaşanan ekonomik buhranların etkisiyle bu dönemde giderek artan kırsaldan kente göç hareketi bu toplumsal dönüşüm üzerinde önemli bir hızlandırıcı etki yaratmıştır. Bunun yanı sıra ekonomik alanda uygulanan sanayileşme temelli politikalar ve ithalat odaklı ikameci ekonomik model de kentleşme süreçleri üzerinde tetikleyici bir unsur olarak öne çıkmıştır.

1960’lı yıllarda uygulanan sanayileşme politikaları özellikle büyük şehirler yeni sosyal sınıfların ortaya çıkmasına sebep olurken, ortaya çıkan bu yeni sosyal sınıflar da yeni ekonomik ve siyasi taleplerin gelişimine ön ayak olmuştur. Bu süreçte yaşanan eşitsizlik kaynaklı ekonomik sorunlar ise toplumsal hareketlerin giderek daha da radikal kimliklere bürünmesine zemin hazırlamıştır (Ahmad, 1993).

1960’lı yılların başlarından itibaren gelişen sanayi sektörünün önemli bir parçası olan işçi sınıfının müziği sınıfsal bir ifade aracı olarak ele aldığını söylemek mümkündür. Giderek dönüşen ve değişen ekonomik üretim ilişkilerinin doğal bir sonucu olarak bu yıllarda emek, sömürü ve adalet gibi temalar baskın olarak kullanılmaya başlamıştır. Böylelikle müzik sınıfsal farklılıkların ve ekonomik eşitsizliklerin yarattığı bireysel ve toplumsal durumun dile getirildiği bir anlatı alanı halini almıştır.

1970 yıllardan itibaren petrol krizi gibi durumlar kaynaklı ekonomik daralma Türkiye’nin enflasyon ve işsizlik gibi olumsuz ekonomik göstergeler ile karşı karşıya kalmasına sebep olurken ekonomik krizlerin sıklığı da giderek artış göstermiştir (Akça, 2023). 1970’li yılların sonunda yaşanan siyasal şiddet ve ekonomik kriz ortamı, devlet kurumlarının işleyişini ciddi biçimde zorlaştırmıştır. Bu süreçte ekonomik sorunlar daha görünür hale gelmiştir (Zürcher, 2004).

Bu dönemde toplumsal hayatın merkezine yerleşen ekonomik daralma durumu, giderek artan enflasyon, gelir dağılımı odaklı eşitsizlikler ve işsizlik gibi kavramlar müzik kültürü üzerinde de derin izler bırakarak özellikle içeriklerin farklılaşmasına yol açmıştır. Özellikle arabesk yaklaşımlarda işlenmeye başlanan kadercilik, çaresizlik, dışlanmışlık gibi temalar giderek 1960

yıllardaki diğer baskın unsurların yerini almaya başlamıştır. Yaşanan bu değişim bir anlamda yaşanan ekonomik sarsıntıların yarattığı toplumsal ruh halinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Bu yıllarda yaşanan ekonomik kriz hali tematik düzeyde olduğu kadar üretimin yapısal boyutu üzerinde de etkili olarak müzik kültürünün değişiminde önemli bir rol oynamıştır. Yaşanan süreçler müzik üretiminin yapısal boyutunu da değiştirmiştir. Özellikle plan endüstrisinin maliyetlerinin artması, konser organizasyonlarının sürdürülebilir olmaktan çıkması gibi durumlar nedeniyle müzik üreticilerinin gelir kaynaklarının da önemli derecede etkilendiğini söylemek mümkündür. Bu durumun doğal sonucu olarak müzikal eser üreticilerinin bir bölümünde de olsa daha düşük maliyetli ve daha geniş kitlelere hitap edecek eserler ortaya koymaya yönelik eserlerin yaratılmasına dair bir eğilim olduğu görülmektedir.

Bu koşulların devamında 12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleşen askeri müdahalenin ardından Türkiye ekonomik anlamda önemli bir neo-liberal dönüşümün içine girmiştir. Bu neo-liberal dönüşüm etkisiyle uygulanmaya başlanan ekonomik politikalar Türkiye'nin serbest piyasa ekonomisi kavramı ile tanışmasına yol açmıştır (Zürcher, 2004).

Dönemin ekonomik koşulları müzik üretiminin önceki dönemlerle kıyaslanamayacak kadar ticari bir özellik kazanmasını ve üretilen kültürel ürünlerin giderek daha fazla metalaşmasını beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda müzik, giderek daha fazla piyasa talepleri doğrultusunda şekillenen bir sektör haline gelmiştir.

Toplumsal dinamikler açısından değerlendirildiğinde 1980 askeri darbesi sonucu ortaya çıkan ortamın müzikte bireyselleşme eğilimlerini de tetiklediğini belirtmek mümkündür. Bu dönemde özellikle önceki dönemler olan 1960'lı yıllar ve 1970'li yılların başındaki kolektif ve politik müzikal söylemlerin giderek yerini daha bireysel temalara bıraktığı görülmektedir. Her ne kadar bu durum müziğin toplumsal eleştiri odaklı yönünün tamamen ortadan kaldırmamışsa da ifade biçimleri önemli ölçüde değişmiştir.

4. 1960-1980 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE YAŞANAN KÜLTÜREL MODERNLEŞME SÜRECİ

1960 yılların başı Türkiye'de modernleşme odaklı süreçlerin toplumsal tabana yayıldığı bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Bu dönemde modernleşme kavramı yalnız devlet politikaları ile değil toplumsal ve kültürel süreçlerle de şekillendirilmiştir. Bu dönemde yaşanan siyasi ve ekonomik dönüşümlere paralel olarak ilerleyen kültürel modernleşme toplumda geleneksel le modern arasındaki gerilimleri giderek daha görünür hale getirmiştir (Kerslake vd., 2010).

1960'lı yılların sonundan itibaren başlayan ve 1970'li yılların tamamında etkisini gösteren gençlik hareketleri Türkiye'de kültürel modernleşme süreçlerinin önemli dinamiklerinden biri haline gelmiştir. Bu hareketler sadece siyasi taleplerle sınırlı kalmayıp kültürel değerler, toplumun yaşam tarzı ve toplumsal normlar gibi kavramlar üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Yaşanan bu gençlik hareketlerinin de etkisiyle bu dönemde topluma dair geleneksel değer

sistemlerinin dönüşmeye başlayarak yeni kültürel kimliklerin ortaya çıkmaya başladığını belirtmek mümkündür (Örnek, 2016).

Özellikle 1970 yıllar ve 1980'lerin başından itibaren yaşanan yoğun kentleşme süreci de kültürel modernleşmenin önemli bir boyutunu oluşturmuştur. Kırsal kesimden kentlere yönelen göç hareketleri, farklı kültürel pratiklerin bir araya gelmesine ve yeni bir kent kültürünün oluşmasına yol açmıştır. Bu süreçte özellikle büyük şehirlerde geleneksel yaşam biçimleri ile modern kent yaşamı arasında yeni sentezler ortaya çıkmıştır (Karpat, 2004).

Bu dönemde ortaya çıkan popüler kültür kaynaklı kavramlar da modernleşme süreçlerinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Sinema, müzik ve edebiyat gibi alanlarda giderek artan yeni üretimler modern yaşam biçimini temel alan kültürel kimliklerin oluşumuna katkı sağlamıştır. Özellikle popüler müzik türleri ve sinema filmleri, toplumun modernleşme sürecini yansıtan önemli kültürel araçlar olarak değerlendirilmiştir (Yılmaz, 2017).

1960-1980 arasındaki dönemde etkisini arttıran kentleşme ve eğitim olanaklarının genişlemesi, bireylerin kültürel pratiklerinde dönüşüme yol açmış; bu durum müzik tüketim alışkanlıklarını da etkilemiştir. Geleneksel müzik formlarına olan bağlılık sürerken, Batı müziği etkisindeki yeni türlerin yaygınlaşması, kültürel modernleşmenin çok katmanlı yapısını ortaya koymuştur. Bu süreçte müzik, farklı kültürel kodların bir arada var olduğu hibrit bir alan olarak şekillenmiştir.

1960–1980 döneminde yaşanan kültürel modernleşme aynı zamanda gündelik yaşam pratiklerinde de önemli değişimler yaratmıştır. Tüketim alışkanlıkları, aile yapısı ve toplumsal ilişkiler bu süreçte önemli dönüşümler geçirmiştir. Modern tüketim kültürü ve yeni yaşam tarzları özellikle kentlerde giderek yaygınlaşmıştır.

Sonuç olarak 1960–1980 dönemi Türkiye’de kültürel modernleşmenin hız kazandığı ve toplumun farklı alanlarında önemli dönüşümlerin yaşandığı bir dönemdir. Eğitim, kentleşme, medya, sanat ve popüler kültür gibi alanlarda ortaya çıkan değişimler modernleşme sürecinin kültürel boyutunu şekillendirmiştir. Bu süreç, Türkiye’de modernleşmenin yalnızca siyasal ve ekonomik değil aynı zamanda kültürel bir dönüşüm olduğunu göstermektedir.

5. 1960-1980 YILLARI ARASINDA TÜRK MÜZİĞİNDE ETKİLİ OLAN AKIMLAR VE MÜZİK TÜRLERİ

Batı müziği ile karşılaştırıldığında Türk müziğinin tarih boyunca kendine özgü makam ve usul yapısı kapsamında bir gelenek içinde geliştiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda geleneksel Türk müziği Orta Asya kökenli Türklerden itibaren Osmanlı İmparatorluğu’na dek geçen süreç içerisinde yerleşilen coğrafi bölgelerden ve karşılaşılan medeniyetlerden etkilenecek zengin bir kültürel birikime ulaşmıştır. Geleneksel Türk müziği içerisinde yer alan sanat müziği ve halk müziği, Divan Edebiyatı, halk ozanlarınca farklı yörelere göre söylenen Halk Edebiyatı gibi farklı unsurlardan etkilenecek pek çok farklı eser ortaya çıkarmıştır (İlyasoğlu, 2009).

Cumhuriyet Dönemi ile Türk müziğinin farklı bir evreye geçtiğini ve Batı müziği temelinde bir değişim hareketinin görülmeye başladığını söylemek mümkündür (Erdoğan, 2008). Cumhuriyet Dönemi ile birlikte müzik toplumun pek çok farklı kesiminin de ilgisini çeken bir unsur haline gelmiştir. Özellikle bu dönemde müzik haber ve eleştirilerinin yaygınlaşmaya başlaması, opera ve konser gibi etkinlik haberleriyle birlikte Nadir Nadi, Cevat Memduh Altar, Halil Bedi Yönetken, Mahmud Ragıp Gazimihal gibi eleştirmenlerin bu alandaki yazılarının yayınlanması bu ilginin bir sonucudur (de Thorpe Millard, 2018).

Türkiye’de müzik kültürünün özellikle 1950’li yıllardan itibaren bir popüler kültür unsuru haline geldiği görülmektedir. Bu dönemden itibaren pek çok alanda etkisini göstermeye başlayan modernleşme ile birlikte popüler müzik kavramı da belirginleşmeye başlamıştır. Böylelikle Geleneksel Türk müziğinin ve Halk müziğinin dışında yeni müzik türlerinin ve eserlerinin ortaya konulması da mümkün hale gelmiştir.

1960’lı yılların başı Türk müziğinde Batı müziği kaynaklı akımların etkisiyle İngilizce ya da Fransızca şarkılara Türkçe söz yazılması ile birlikte geleneksel müzik formlarının dışında eserlerin ortaya konulduğu bir dönemdir. Sonrasında aranjman olarak da adlandırılacak bu eserler kültürler arası geçiş açısından kültürel modernleşme sürecinin önemli öğeleri olarak değerlendirilebilir (Tan, 2021). 1960’lı yılların sonlarına doğru ise aranjman akımının etkisinin ardından özellikle Türk Halk Müziği gibi geleneksel müzik formlarına ait eserlerin Batı müziği normları ile yeniden düzenlenmesi ile yeniden yorumlanması bu dönemde dikkat çeken bir başka gelişmedir (Duran, 2012).

Bu dönemde Hafif Türk Pop Müziği ve Anadolu Pop gibi farklı müzik akımlarının etkisini göstermeye başladığı görülmektedir. Ayten Alpman, Alpay, Ajda Pekkan, İlhan İrem gibi sanatçılar tarafından Hafif Türk Pop Müziği kapsamında eserler icra edilirken Barış Manço, Cem Karaca, Erkin Koray ve Moğollar gibi sanatçılar da Anadolu Pop müziği içerisinde değerlendirilebilecek pek çok eser ortaya koymuştur.

Bu noktada özellikle Hafif Türk Pop Müziği’nin içinde geçen “hafif” kavramının dönemin müzik kültürünü ifade etmede bir ipucu niteliğinde olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu dönemin pop müziğinin tavrı, tarzı ve üslubu diğer müzik türleri gibi ağıdalı olmadığı ve içerik olarak “dertten muzdarip” olmadığı ifade edilmektedir. Bu dönemin isimleri “yerli ama çok sesli, batılı ama çok hisli” olarak anılmaktadır. Aslında dünyada esen pop rüzgârı bu dönemde Türkiye’ye giriş yaptığını, ancak batıda yaşananlara oranla hafif olduğunu söylemek mümkündür.

1970’li yıllardan itibaren Cem Karaca, Moğollar, Erkin Koray ve Barış Manço gibi sanatçılar Anadolu Pop müziğini folk müziğin unsurlarının yeniden uyarlanması aracılığıyla Anadolu Rock müziğine dönüştürdüğünü söylemek mümkündür. Bu sanatçıların ortaya koyduğu eserlerde bir yandan özgürlük ve eşitlik gibi temalar yer alırken bir yandan da bu temalar halk ezgileri ile harmanlanmıştır. Böylelikle folk müzik unsurları içeren eserler de popüler müzik kültürünün içerisinde yerini almıştır.

Yukarıda aktarılan farklı müzik türlerine 1970'lerin sonu ve 1980'li yılların başından itibaren "arabesk" müzik olarak adlandırılan ve köyden kente göçün derin izlerini barındıran bir başka müzik türü müzik kültürü içerisinde yerini almıştır. Köylünün kente göç etmesi sonucunda kentteki değerler karşısında geleneksel yaşantılarını buraya taşıma gayreti bu karmaşık sürecin yaşanmasına neden olmaktadır. İşte bu karmaşıklığa, kozmopolit yapılanmaya "arabesk" ismi yakıştırılmıştır.

1960-1980 yılları arasında ortaya çıkmış olan aranjman müzik akımı, Hafif Türk Pop Müziği, Anadolu Pop Müziği, Anadolu Rock gibi farklı müzik türleri 1980'li yılların sonu ve 1990'lı yıllardan itibaren yeni bir tür olarak yükselişe geçecek olan Türk Pop Müziğinin de temellerini atmıştır.

6. 1960-1980 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE YAŞANAN SİYASİ VE EKONOMİK GELİŞMELERİN MÜZİK KÜLTÜRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE YÖNELİK GENEL DEĞERLENDİRME

1960-1980 yılları arasında yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmeler değerlendirildiğinde yaşanan sürecin müzik kültürü üzerinde de önemli bir değişim ve dönüşümü tetiklediği görülmektedir. 1960'lı yılların başlarından itibaren başlayan dönemde müzik gibi kültürel faaliyetlerin sadece bir bireysel ifade yolu olmaktan çıkarak kolektif kimliklerin inşası açısından da önemli bir araç haline geldiği görülmektedir. Bu dönemde özellikle sol siyasi hareketin içinde yer alan sanatçılar tarafından ortaya çıkarılan eserlerde emek, eşitlik ve özgürlük gibi temalar önemli yer tutarak, geniş kitlelere ulaşmış, toplumsal bilinç üzerinde olumlu katkılar yaratmıştır.

1960'lı yılların sonuna ve 1970'li yılların başına doğru toplumda giderek belirgin bir hal alan ideolojik kutuplaşma özellikle müzik alanında önemli bir karşılık bulmuştur. Bu bağlamda farklı dünya görüşlerini temsil eden ideolojiler farklı müzik söylemleri ile kitlelere erişmeye çalışmıştır. Yaşanılan bu süreçte müziğin bir eğlence aracından çok bir ideolojik iletişim yöntemi ve kitleleri harekete geçirmeye yönelik bir araç olarak değerlendirildiğini söylemek mümkündür.

Bu dönemde artan ve güçlenen sendikal hareketlerin doğal bir sonucu olarak siyasal alanda daha görünür hale gelen işçi sınıfı müziğin sınıfsal anlamdaki temsiliyetini de çeşitlendirmiştir. Bu bağlamda üretilen işçi marşları, grev şarkıları gibi kolektif müzikal ürünler müziğin günlük yaşamın dönemsel gerçekleri ile arasında kurulan bağın da güçlenmesini sağlamıştır. Böylelikle müziğin toplumsal dönüşümün etkin bir bileşeni haline geldiği görülmektedir.

1960'lı yılların sonlarına doğru aranjman akımının etkisinin ardından özellikle Türk Halk Müziği gibi geleneksel müzik formlarına ait eserlerin Batı müziği normları ile yeniden düzenlenmesi ile yeniden yorumlanması bu dönemde dikkat çeken bir başka gelişmedir (Duran, 2012).

1970’li yıllardan itibaren yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmelerin, müzik üzerinde müzik tonunun ve içeriğini daha da sertleşmesi yönünde bir etkisinin olduğunu belirtmek gerekmektedir. Tüm bu gelişmelerin etkisiyle müzik toplumsal gerçekliğe müdahale ederek, eleştiriler getiren ve bu gerçekliği dönüştürmeye çalışan bir unsur haline gelmiştir. Bu dönem de özellikle protest olarak değerlendirilebilecek müzik eserlerinin genç kitleler arasında yaygınlaştığı ve bu eserlerin bir tür direniş kültürünün unsurları haline geldiğini söylemek mümkündür.

Özellikle 1970’lerde başlayarak 1980’li yıllarda etkisini arttıran kırsaldan kente yoğun göç hareketleri bir yandan ekonomik yapıyı değiştirirken bir yandan da farklı müzikal pratiklerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Kırsaldan kente gelen büyük nüfusun geleneksel müzik alışkanlıklarını devam ettirme eğilimleri ile kentsel yaşamın zorunlu kıldığı kültürel pratikler arasında ortaya çıkan uyuşmazlıklar kaçınılmaz olarak müzikal üretimini bu iki temel kutbun bir sentezi haline gelmesini de beraberinde getirmiştir. Böylelikle bu dönem arabesk, Anadolu pop gibi farklı müzik türlerinin ortaya çıkışında tetikleyici bir unsur haline gelmiştir.

1970’lerin sonu ve 1980’lerden itibaren medya teknolojilerinin yaygınlaşması da müzik kültürünün değişim ve dönüşümü sürecini hızlandırmıştır. Radyo ve televizyon yayınlarının artması, modern kültürel değerlerin toplumun daha geniş kesimlerine ulaşmasını sağlamıştır. Bu durum, kültürel etkileşimlerin ve toplumsal değişimin hızlanmasına katkıda bulunmuştur.

Kültürel modernleşme süreci, müzikte bireyselleşme eğilimlerini de beraberinde getirmiştir. Geleneksel kolektif üretim biçimlerinin yerini daha bireysel ve sanatçı merkezli üretim anlayışlarının alması, müziğin üretim süreçlerinde önemli değişimlere yol açmıştır. Bu durum, müzisyenin toplumsal konumunu da yeniden tanımlamış ve sanatçıyı daha görünür bir aktör haline getirmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde 1960-1980 yılları arasında Türkiye’nin geçirmiş olduğu sürecin ekonomik ve siyasi unsurların etkisiyle müzik kültürünün dönüşümü üzerinde büyük etkiler yarattığını söylemek mümkündür. Bu dönemde yaşanan gelişmelerin etkisiyle müzik kültürüne bakış açısı değişmiş, müziğin etkilediği toplumsal alanlar, müzik kültürüne dair unsurların kullanım şekilleri gelişmiştir. Yaşanan süreçlerin etkisiyle toplumun kendini ifade şekilleri farklılaşmış bu farklılaşma da pek çok farklı müzik türünün ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Ortaya çıkan farklı müzik türlerinin etkisiyle müzik kültürü kapsamında öne çıkan ve işlenen temalar farklılaşarak oldukça geniş bir kapsama erişmiştir. Bu açıdan bakıldığında her ne kadar ülkenin karşı karşıya kaldığı süreçler açısından sıkıntılı bir dönem olarak nitelense de 1960-1980 yılları arasında yaşanan dönemin ülkemiz müzik kültürü üzerinde kalıcı etkiler bırakarak önemli bir dönüşümün de önünü açtığını belirtmek mümkündür.

KAYNAKÇA

Ahmad, F., *The Making of Modern Turkey*. London, Routledge, 1993.

de Thorpe Millard, E. (2024). Toplum Müzik Yaşamını Etkilemede Kitle Medyası Kültürü. *The Journal of Social Sciences*, 22(22), 208-213.

Duran, S. (2012). Türkiye’de Âşıklık Geleneğinin Popüler Müziklere Etkisi, *Doğu Batı Dergisi*, 62, 225-250.

Erdoğan, İ. (2004). Popüler Kültürün Ne Olduğu Üzerine, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 5(57).

Harris, G. S. (2011). Military coups and Turkish democracy, 1960–1980. *Turkish Studies*, 12(2), 203-213.

İlyasoğlu, E. *Zaman İçinde Müzik*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2009.

Karpat, K. (2004). The evolution of the Turkish political system and the changing meaning of modernity, secularism and Islam (1876-1945). *Studies on Turkish Politics and Society: Selected Articles and Essays*, 201-231.

Kaya, F. (2019). The history of military coups in Turkey. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 9(2), 49-56.

Kerslake, C., Öktem, K. and Robins, P., *Turkey’s Engagement with Modernity: Conflict and Change in the Twentieth Century*. Springer, USA, 2010.

Örnek, C. (2016). Kültürel okumanın gölgede bıraktıkları: 1960’lar ve 1970’ler öğrenci hareketi örneği. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 4(1), 85-104.

Özbudun, E., *Contemporary Turkish Politics: Challenges to Democratic Consolidation*. Lynne Rienner Publishers, USA, 2000.

Tan, M. (2021). Kültür Endüstrisi Bağlamında Popüler Türk Müziği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 144-159.

Urhan, B., Çelik, S. (2010). Perceptions of national security in turkey and their impacts on the labor movement and trade union activities. *European Journal of Turkish Studies. Social Sciences on Contemporary Turkey*, (11).

Yılmaz, Ö. (2017). Modernization in Turkey, popular culture and arabesque. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 511-522.

Zürcher, E. J., *Turkey: A Modern History*. Bloomsbury Publishing, 2017.

İSTİHBARİ FAALİYETLERDE YAPAY ZEKÂ DÖNEMİ

MELİS YILDIZ

İstanbul Gedik Üniversitesi

avukatmelisyildiz@gmail.com - <https://orcid.org/0009-0008-1642-4904>

ÖZET

İstihbarat faaliyetleri, veri hacminin hızla arttığı ve bilginin anlık olarak üretildiği bir çağda yeni bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu dönüşümün merkezinde yer alan yapay zekâ teknolojileri, istihbarat döngüsünün toplama, işleme, analiz ve yayım aşamalarını yeniden şekillendirmektedir. Makine öğrenmesi, doğal dil işleme ve görüntü tanıma sistemleri sayesinde çok büyük veri kümeleri kısa sürede analiz edilmekte, insan analizcilerin fark etmekte zorlanacağı ilişkiler ve örüntüler ortaya çıkarılabilmektedir.

Yapay zekâ, açık kaynak istihbaratının değerlendirilmesinden uydu görüntülerinin analizine, sosyal medya verilerinin incelenmesinden siber tehditlerin tespitine kadar geniş bir kullanım alanına sahiptir. Bu teknolojiler, potansiyel tehditlerin daha erken belirlenmesine, karar alma süreçlerinin hızlanmasına ve operasyonel planlamanın daha etkin yürütülmesine katkı sağlamaktadır. Otonom sistemler, gözetleme platformları ve yapay zekâ destekli simülasyon araçları da istihbarat operasyonlarında önemli avantajlar sunmaktadır.

Günümüzde yapay zekâ, istihbarat kapasitesini artıran stratejik bir unsur olarak görülmektedir. Özellikle büyük güçler, yapay zekâ destekli istihbarat sistemlerine önemli yatırımlar yaparak bilgi üstünlüğü sağlamayı hedeflemektedir. Bu gelişme, istihbarat alanında hız, doğruluk ve öngörü kapasitesinin rekabetin temel unsurlarından biri haline geldiğini göstermektedir.

Sonuç olarak yapay zekâ, istihbarat faaliyetlerinde yalnızca yeni bir araç değil, aynı zamanda analiz yöntemlerini, operasyonel süreçleri ve bilgi üretim kapasitesini dönüştüren yeni bir dönemdir. Gelecekte istihbarat kurumlarının etkinliği, büyük ölçüde yapay zekâ teknolojilerini kullanma ve bu teknolojilerden elde edilen verileri stratejik bilgiye dönüştürme kabiliyetine bağlı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, İstihbarat Faaliyetleri, Büyük Veri, Makine Öğrenmesi, İstihbarat Analizi.

ERGENLİK DÖNEMİNDE SOSYAL DIŞLANMANIN AKRAN İLİŞKİLERİ VE BENLİK SAYGISI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Doç. Dr. Abdullah Mert

Uşak Üniversitesi

abdullahmert@gmail.com - 0000-0003-0653-2297

Tuana Yolcu

Uşak Üniversitesi

tuanayolcu820@gmail.com - 0009-0002-2849-0964

ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı, ergenlik döneminde sosyal dışlanmanın akran ilişkileri ve benlik saygısı üzerindeki etkisini incelemektir. Çalışma grubunu, farklı devlet üniversitelerinde öğrenimlerine devam eden ve araştırmaya gönüllülük esasına dayalı olarak katılım sağlayan 186'sı erkek, 414'u kadın olmak üzere toplam 600 öğrenciden oluşturmaktadır. Araştırma verilerinin elde edilmesinde “Ergenler için Dışlanma Deneyimi Ölçeği (EDDÖ)”, “Kısa Formlu Durum Benlik Ölçeği (DBÖ-KF)” ve “Akran İlişkileri Ölçeği (AİÖ)” adlı ölçme araçları kullanılmıştır. Verilerin analizi sürecinde SPSS 25.0 yazılımı kullanılmış; hipotezlerin test edilmesi amacıyla Pearson korelasyon katsayısı, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), çoklu doğrusal regresyon ve yol analizleri uygulanmıştır.

Elde edilen bulgular $p < .05$ ve $p < .01$ anlamlılık düzeylerinde değerlendirilerek yorumlanmıştır. Analiz bulguları; psikolojik sağlamlık, öznel iyi oluş ve algılanan stres değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişki bulunduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca regresyon analizi sonuçlarına göre, psikolojik sağlamlık ve öznel iyi oluş düzeylerinin algılanan stresi anlamlı bir biçimde yordadığı tespit edilmiştir. Analiz sonuçları, yaşam anlamının algılanan stres üzerindeki etkisinde psikolojik sağlamlığın anlamlı bir aracı rol oynadığını ortaya koymuştur. Çalışma bulguları, yetişkinlerde psikolojik sağlamlığın yaşam anlamı ve stres algısı arasındaki bağda merkezi bir köprü görevi gördüğünü kanıtlamaktadır. Yapılana analizler sonucu elde edilen bulgular, mevcut alanyazın ışığında tartışılarak değerlendirilmiştir.

Bu araştırmada ergenlerin akran ilişkilerinin yordayıcısı olarak durumsal benlik saygısı ve sosyal dışlanmanın incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın örneklemini Uşak ilinde bulunan çeşitli liselerde eğitim gören ve araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden öğrencilerden oluşacaktır.

Araştırma da ergenlerin akran ilişkileri ölçmek için “Akran İlişkileri Ölçeği”, benlik saygısı düzeylerini ölçmek için “Durumsal Benlik Saygısı Ölçeği” ve sosyal dışlanma düzeylerini ölçmek için “Ergenler için Sosyal Dışlanma Ölçeği” kullanılacaktır. Araştırma sonucunda SPSS programının korelasyon ve regresyon yöntemleri kullanılarak analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler : Sosyal dışlanma, akran ilişkileri, benlik saygısı

BARINMA İHTİYACININ PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK, ÖZNEL İYİ OLUŞ VE ALGILANAN STRES ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE İLİŞKİN BİR ARACILIK MODELİ ÖNERİSİ

Doç. Dr. Abdullah Mert

Uşak Üniversitesi

abdullahmert@gmail.com - 0000-0003-0653-2297

Tuana Yolcu

Uşak Üniversitesi

tuanayolcu820@gmail.com - 0009-0002-2849-0964

ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı, üniversite öğrencilerinin barınma ihtiyacının psikolojik sağlık ve öznel iyi oluş ve algılanan stres üzerindeki etkisine ilişkin bir aracılık modelini incelemektir. Araştırmanın çalışma grubunu, farklı devlet üniversitelerinde öğrenimlerine devam eden ve araştırmaya gönüllülük esasına dayalı olarak katılım sağlayan 145’i erkek, 389’u kadın olmak üzere toplam 534 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma verilerinin elde edilmesinde “Psikolojik Sağlık Ölçeği (PSÖ)”, “Öznel İyi Oluş Ölçeği (ÖİÖÖ)” ve “Algılanan Stres Ölçeği (ASÖ)” veri toplama araçları olarak kullanılmıştır. Verilerin analizi sürecinde SPSS 25.0 yazılımı kullanılmış; hipotezlerin test edilmesi amacıyla Pearson korelasyon katsayısı, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), çoklu doğrusal regresyon ve yol analizleri uygulanmıştır. Elde edilen bulgular $p < .05$ ve $p < .01$ anlamlılık düzeylerinde değerlendirilerek yorumlanmıştır. Analiz bulguları; psikolojik sağlık, öznel iyi oluş ve algılanan stres değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişki bulunduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca regresyon analizi sonuçlarına göre, psikolojik sağlık ve öznel iyi oluş düzeylerinin algılanan stres anlamlı bir biçimde yordadığı tespit edilmiştir. Analiz sonuçları, yaşam anlamının algılanan stres üzerindeki etkisinde psikolojik sağlamlığın anlamlı bir aracı rol oynadığını ortaya koymuştur. Çalışma bulguları, yetişkinlerde psikolojik sağlamlığın yaşam anlamı ve stres algısı arasındaki bağda merkezi bir köprü görevi gördüğünü kanıtlamaktadır. Yapılan analizler sonucu elde edilen bulgular, mevcut alanyazın ışığında tartışılarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Barınma Durumu, Psikolojik Sağlık, Öznel İyi Oluş, Algılanan Stres

OKULLARDA ŞİDDET VE AKRAN ZORBALIĞIYLA MÜCADELEDE OKUL SOSYAL HİZMETİ BİRİMLERİNİN OLUŞTURULMASINA YÖNELİK BİR MODEL ÖNERİSİ

Doç. Dr. HÜSEYİN BATMAN

Afyon Kocatepe Üniversitesi,
socialbatman@gmail.com- ORCID ID: 0000-0001-8902-1577

Doç. Dr. MELİKE YALÇIN

Afyon Kocatepe Üniversitesi,
melikeyalcin84@gmail.com- ORCID ID: 0000-0002-2312-276X

ÖZET

Şiddet uzun yıllardır insanlığın tanıklık ettiği yaşamın bir parçası gibi günlük hayatımızda yer alan sosyal sorunlardan birisidir. Şiddet kimi zaman fiziksel, kimi zaman psikolojik, kimi zaman ise farklı şekillerde bireyleri etkilemektedir. Şiddet günümüzde sadece yetişkinler arasında değil aynı zamanda çocuklar arasında da yaygındır. Özellikle okulda yaşanan şiddet haberleri son günlerde görsel ve yazılı medyada daha çok yer almaya başlamıştır. Özellikle akranlar arasında ve akran zorbalığı olarak yaşanan olaylar son yıllarda çocukların yaralanması hatta bazen çocukların ve öğretmenlerin hayatlarını kaybetmesiyle sonuçlanmaktadır. Geçtiğimiz Nisan ayında Kahramanmaraş'ta yaşanan ve biri öğretmen dokuz kişinin ölümüyle sonuçlanan olay okul şiddetinin hangi boyutlara varabileceğini göstermiştir. Okullarda yaşanan akran zorbalığına yönelik önlemlere ilişkin dünya genelinde 50'den fazla ülkede okul sosyal hizmeti birimleri görev yapmaktadır. Multidisipliner ekipten oluşan (Sosyal hizmet uzmanı, psikolog, psikolojik danışman, sosyolog vb.) bu birim okulda uyumsuz davranışlar sergileyen çocuklarla sadece okul içinde değil aynı zaman da okul dışında da iletişim kurmakta, aileleriyle görüşmekte, psikiyatrik tedavi gerektiren durumlarda hastane ile iletişim kurarak çocukların tedavisini yaptırmaktadır. Türkiye'de 2024 yılında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Millî Eğitim Bakanlığı arasında imzalanan ve sadece okul öncesi ve okula yeni başlayan çocukların eğitimini kapsayan protokolün bir an önce tüm öğrencileri kapsayacak şekilde genişletilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu çalışmada, okul şiddeti ve akran zorbalığıyla mücadelede okul sosyal hizmeti birimlerinin gerekliliği ele alınmakta ve okullarda okul sosyal hizmeti birimleri oluşturulmasına yönelik bir model önerisi tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Okullarda şiddet, akran zorbalığı, okul sosyal hizmeti

A Model Proposal for Establishing School Social Work Units to Combat Violence and Peer Bullying in Schools

ABSTRACT

Violence is one of the social problems that has long been witnessed by humanity and has become part of daily life. Violence affects individuals in different ways, sometimes physically, sometimes psychologically, and sometimes through other forms. Today, violence is widespread not only among adults but also among children. In particular, news about violence occurring in schools has recently begun to appear more frequently in visual and written media. Incidents occurring especially among peers and identified as peer bullying have, in recent years, resulted in children being injured and, in some cases, even in the loss of lives of children and teachers. The incident that took place in Kahramanmaraş last April, which resulted in the deaths of nine people, including one teacher, demonstrated the extent to which school violence can reach. In relation to measures aimed at preventing peer bullying in schools, school social work units operate in more than 50 countries worldwide. These units, which consist of multidisciplinary teams including social workers, psychologists, psychological counselors, sociologists, and similar professionals, communicate with children who display maladaptive behaviors at school not only within the school but also outside the school environment. They also meet with families and, in cases requiring psychiatric treatment, contact hospitals to ensure that children receive appropriate treatment. It is considered necessary that the protocol signed in Türkiye in 2024 between the Ministry of Family and Social Services and the Ministry of National Education, which currently covers only preschool children and children who have just started school, be expanded as soon as possible to include all students. This study addresses the necessity of school social work units in combating school violence and peer bullying and discusses a model proposal for establishing school social work units in schools.

Keywords: Violence in schools, peer bullying, school social work.

GİRİŞ

Okul, çocukların yalnızca akademik bilgi edindikleri bir kurum değil, aynı zamanda sosyal, duygusal ve davranışsal gelişimlerinin şekillendiği temel yaşam alanlarından biridir. Bu nedenle okul ortamında yaşanan şiddet, akran zorbalığı, dışlanma, devamsızlık, okul terki, madde kullanımı, ihmal, istismar, aile içi şiddet, yoksulluk, göç, zorbalık ve uyum sorunları yalnızca öğrencinin bireysel davranışıyla açıklanabilecek sorunlar değildir. Söz konusu sorunlar öğrencinin ailesi, akran grubu, okul iklimi, mahalle ortamı, ekonomik durumu ve toplumsal risk faktörleriyle birlikte değerlendirilmelidir (Jarolmen, 2017). Bu kapsamda sosyal hizmet alanında kullanılan ekolojik sistem yaklaşımı önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Ekolojik sistem yaklaşımı bireyi yalnızca kişisel özellikleriyle değil, içinde bulunduğu çevresel koşullarla birlikte ele almaktadır (Bronfenbrenner, 1979; Germain & Gitterman, 2008). Bu yönüyle okul sosyal hizmeti, okulda ortaya çıkan şiddet ve akran zorbalığı gibi sorunların önlenmesinde rehberlik ve güvenlik uygulamalarına katkı sağlayan ve onları tamamlayan, öğrenciyi ailesi ve çevresiyle birlikte değerlendiren bütüncül bir sosyal hizmet alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’de son yıllarda okullarda yaşanan şiddet olaylarının kamuoyunda daha görünür hale gelmesi, okul güvenliği konusunun yalnızca disiplin yönetmeliği veya cezalandırıcı uygulamalarla çözülemeyeceğini göstermektedir. Öğrenciler arasında yaşanan fiziksel kavgalar, akran zorbalığı, öğretmenlere yönelik saldırılar, okulda ve çevresinde meydana gelen tehdit ve şiddet olayları, çocukların ve okul çalışanlarının güvenlik algısını olumsuz etkilemektedir. Bu durum okulda şiddetin yalnızca olay gerçekleştikten sonra müdahale edilecek bir kriz alanı değil, olay gerçekleşmeden önce risklerin tespit edilmesini, aile ve okul çevresiyle çalışılmasını ve ilgili kurumlarla koordineli bir şekilde hareket edilmesini gerektiren bir sorun olduğunu göstermektedir (Hong & Garbarino, 2012). Okul şiddeti ve akran zorbalığıyla mücadele yaklaşımlarının yalnızca öğrenciyle bireysel müdahalelerle değil, okul iklimi, aile katılımı, akran ilişkileri ve toplumsal destek sistemlerinin birlikte ele alınmasıyla nitelik kazanacağı vurgulanmaktadır (Nickerson, 2019; Mayer, Nickerson & Jimerson, 2021).

Okul sosyal hizmeti, öğrencilerin okul yaşamını etkileyen sosyal, ekonomik, ailevi ve psikososyal sorunları belirlemeyi, bu sorunlara yönelik koruyucu, önleyici ve rehabilite edici müdahaleler geliştirmeyi amaçlayan bir sosyal hizmet alanıdır (Kelly, Raines, Stone, & Frey, 2010). Bunun yanı sıra öğrencilerin kendi ailelerindeki mevcut problemleri, yaşam koşulları ile

ilişkili sorunları, psikososyal ve psikoseksüel gelişimsel dönemlerine yönelik sıkıntıların çözümü ile gereksinim duyulan hizmetlere erişimlerinin sağlanması vb. hizmetler yine okul sosyal hizmeti üzerinden gerçekleştirilir (Özbesler ve Duyan, 2009; akt. Aykut, 2019). Okul sosyal hizmet uzmanı, öğrenci, aile, öğretmen, okul yönetimi ve okul dışı kurumlar arasında bağlantı kurarak çocuğun üstün yararı doğrultusunda çalışır. Bu kapsamda okul sosyal hizmeti birimleri, akran zorbalığına maruz kalan öğrencilerin desteklenmesi, zorbalık davranışı gösteren öğrencilerin risk faktörlerinin değerlendirilmesi, ailelerle görüşmeler yapılması, öğretmenlerin farkındalığının artırılması, okul devamsızlığı ve okul terkinin önlenmesi, ihmal ve istismar şüphesi bulunan durumlarda ilgili kurumlara bildirim ve yönlendirme yapılması gibi işlevler üstlenmektedir (Sağlık, 2024; Yeşilkayalı, 2016).

Türkiye’de Okul Sosyal Hizmeti Birimlerinin Disiplinler arası Bir Yaklaşımla Oluşturulmasına Yönelik Model Önerisi

Türkiye’de uygulanabilecek okul sosyal hizmeti modelinin, mevcut eğitim sistemiyle uyumlu, okul rehberlik servislerini tamamlayan bir yapıda olması gerektiği değerlendirilmektedir. Bu çalışma kapsamında düşünülen okul sosyal hizmeti modelinin temel amacı, okullarda öğrencilerin psikososyal iyilik hâlini güçlendirmek, şiddet ve akran zorbalığı risklerini erken dönemde belirlemek, öğrencinin ailesi ve sosyal çevresiyle bağlantılı sorun alanlarına müdahale etmek ve okul ile sosyal hizmet kurumları arasında iş birliği mekanizması oluşturmaktır. Bu kapsamda önerilen söz konusu model, “Okul Sosyal Hizmeti Birimi” adıyla her okulda oluşturulabilir.

Bu çalışma kapsamında önerilen “Okul Sosyal Hizmeti Birimi Modeli”, sosyal hizmetin koruyucu, önleyici ve rehabilite edici işlevleri temelinde bazı bileşenler kapsamında düşünülmüştür. Söz konusu bileşenler okul sosyal hizmeti biriminin kurumsal yapısının oluşturulması, risk taraması, değerlendirme, müdahale, aileyle çalışma ve ev ziyaretleri, akran zorbalığı ve okul şiddetine yönelik özel müdahaleler, kurumlar arası iş birliği ve yönlendirme, öğretmenlere yönelik destek çalışmaları, kayıt, izleme ve değerlendirme sistemi, pilot uygulama ve yaygınlaştırma olarak belirlenmiştir.

Modelin ilk bileşeni, okul sosyal hizmeti biriminin kurumsal yapısının oluşturulmasıdır. Bu birim, okul müdürlüğüne bağlı çalışmakla birlikte mesleki uygulamalarında sosyal hizmet etik ilkelerine, gizlilik ilkesine ve çocuğun üstün yararına uygun hareket etmelidir. Birimin temel

personeli sosyal hizmet uzmanı olmalıdır. Bunun yanında rehberlik ve psikolojik danışman, psikolog, sosyolog, sınıf öğretmeni, okul idaresi ve gerektiğinde emniyet çocuk birimi, sosyal hizmet merkezi, çocuk izlem merkezi, rehberlik ve araştırma merkezi, belediyeler, sağlık kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği içinde çalışılmalıdır. Söz konusu yapı, okulda disiplinler arası çalışmayı olanaklı hale getirecektir. Öte yandan öğrencinin psikososyal değerlendirmesi, aile ve çevre incelemesi, vaka yönetimi ve sosyal destek sistemlerinin belirlenmesi ve harekete geçirilmesinde sosyal hizmet uzmanının mesleki rolü korunmalıdır.

Modelin ikinci bileşeni risk taramasıdır. Okul sosyal hizmeti birimi her eğitim-öğretim yılının başında devamsızlık, akademik başarısızlık, davranış sorunları, akran zorbalığı, aile içi şiddet, ihmal, istismar, yoksulluk, göç, engellilik, madde kullanımı riski ve sosyal dışlanma gibi alanlarda riskli durumları belirlemelidir. Bu kapsamda öğretmenlerin gözlemleri, rehberlik servisi kayıtları, çeşitli ölçek uygulamaları ve sonuçları, öğrenci görüşmeleri, veli görüşmeleri, varsa diğer öğrencilerin bildirimleri ve disiplin kayıtları birlikte değerlendirilmelidir. Risk taraması öğrenciyi etiketleme amacı taşımaktan uzak bir yapıda daha çok erken destek, koruma ve yönlendirme amacıyla yürütülmelidir (Olweus, 1996). Akran zorbalığı ve okul şiddetiyle ilgili çalışmalar, riskli durumların erken dönemde fark edilmesinin ve okul genelinde önleyici çalışmaların daha etkili sonuçlar gösterdiğini aktarmaktadır (Vreeman & Carroll, 2007).

Modelin üçüncü bileşeni değerlendirmedir. Okulda şiddet davranışı gösteren, zorbalığa maruz kalan, devamsızlık yapan, davranış değişikliği bulunan veya ailesel riskler taşıdığı düşünülen öğrenciler için okul sosyal hizmet uzmanı tarafından mesleki değerlendirme yapılmalıdır. Söz konusu değerlendirme öğrencinin okul içindeki davranışlarıyla birlikte, aile ilişkileri, ekonomik koşulları, akran çevresi, sosyal medya kullanımı, mahalle çevresi, ruh sağlığı, varsa önceki kurum başvuruları ile birlikte ele alınmalıdır. Böylece öğrenciye ilişkin sorun bireysel bir sorun olarak değil, öğrencinin kendi durumu içinde (person-in-environment) anlaşılmış olur (Hong & Espelage, 2012). Ekolojik yaklaşım, özellikle zorbalık ve şiddet davranışlarının birey, aile, akran grubu, okul ve toplum düzeyindeki birtakım faktörlerin etkileşimiyle oluştuğunu vurgulamaktadır (Hong & Garbarino, 2012; Jimerson et al., 2012).

Modelin dördüncü bileşeni, müdahalenin belirlenmesidir. Okul sosyal hizmeti birimi çeşitli müdahale sistemleriyle çalışmalıdır. İlk olarak tüm öğrencilere yönelik önleyici çalışmalara odaklanılmalıdır. Bu kapsamda okulda şiddetsiz iletişim, akran zorbalığı farkındalığı, siber ortamlarda güvenlik, yardım isteme, empati, çatışma çözme ve güvenli okul iklimi

konularındaki eğitime odaklanılabilir (Downes & Cefai, 2019). Bununla birlikte bir diğer sistem risk grubundaki öğrencilere yönelik çalışmalarla ilgilidir. Burada devamsızlık yapan, akranlarıyla sürekli çatışma yaşayan, sosyal dışlanmaya maruz kalan, ailesel sorunlar nedeniyle okula uyumu zayıflayan öğrencilerle bireysel görüşmeler, grup çalışmaları ve aile görüşmeleri yapılabilir. Son olarak yoğun risk altındaki öğrenciler için bireyselleştirilmiş müdahaleler değerlendirilmelidir. Şiddet, ihmal, istismar, kendine zarar verme, ruh sağlığı sorunları veya suça sürüklenme riski bulunan öğrenciler için sosyal hizmet merkezi, çocuk koruma birimleri, sağlık kuruluşları ve adli birimlerle koordineli bir şekilde vaka yönetimi yürütülebilir (Nickerson, 2019).

Modelin beşinci bileşeni, aileyle çalışma ve ev ziyaretleridir. Okulda yaşanan şiddet ve zorbalık olaylarında aile çoğu zaman sürecin dışında kalmakta ya da yalnızca disiplin aşamasında okula çağrılmaktadır. Oysa okul sosyal hizmeti bakış açısına göre aile, öğrencinin davranışlarını anlamada ve değiştirmedeki en önemli bileşendir. Sosyal hizmet uzmanı, gerekli durumlarda aile görüşmeleri yapmalı, çocuğa yaklaşımlarını değerlendirmeli, uygun anne baba tutumları konusunda çalışmalı, aile içi şiddet, ihmal, ekonomik yoksunluk, boşanma, göç, bağımlılık veya ruh sağlığı sorunları gibi faktörlerin öğrencinin davranışlarına etkisini değerlendirilmelidir. Ayrıca ev ziyaretleri yapılarak çocuğun yaşadığı çevresel koşullar değerlendirilmeli ve gerektiğinde sosyal hizmet kurumlarına yönlendirilmelidir. Türkiye’de okul sosyal hizmetine ilişkin yapılan çalışmalar öğrencilerin okulda yaşadığı sorunların aile, ekonomik koşullar ve sosyal çevreyle yakından ilişkili olduğunu göstermektedir (Aktan, 2016; Duman, 2016; Kuli & Yıldırım, 2019).

Modelin altıncı bileşeni, akran zorbalığı ve okul şiddetine yönelik özel müdahalelerdir. Okulda zorbalık bildirimi alındığında öncelikle mağdur öğrencilerin güvenliği sağlanmalıdır. Zorbalık davranışı gösteren öğrenci suçlayıcı olmayan bir yaklaşımla dinlenmeli, cezalandırıcı bir görüşme yapılmamalı, davranışın nedenleri, ailesel ve sosyal riskleri, akran grubundaki konumu ve tekrar risk durumu değerlendirilmelidir. Akran zorbalığı çalışmalarında, yalnızca zorba ve mağdura odaklanmanın yetersiz olduğu, akran grubunun ve yetişkin müdahalesinin de önemli olduğu belirtilmektedir (Espelage & Swearer, 2010; Merrin et al., 2018). Bu nedenle okul sosyal hizmeti birimi, zorbalık vakalarında mağdur öğrenciye destek, zorbalık davranışı gösteren öğrenciye davranış değiştirme, aile ve öğretmenlerle görüşme ve okul genelinde önleyici eğitimleri birlikte yürütmelidir (Olweus, 1996).

Modelin yedinci bileşeni, kurumlar arası iş birliği ve yönlendirme olarak düşünülmüştür. Okul sosyal hizmeti biriminin en önemli işlevlerinden biri, okul ile diğer kurumlar arasında koordinasyonu sağlamaktır (Hong, J. S., & Espelage, 2012). Öğrencinin ihtiyacına göre sosyal hizmet merkezi, rehberlik ve araştırma merkezi, çocuk ve ergen ruh sağlığı birimi, emniyet çocuk şube, çocuk izlem merkezi, gençlik merkezi, belediye ve sivil toplum kuruluşlarıyla bağlantı kurulmalıdır. Bu süreçte okul sosyal hizmet uzmanı yalnızca yönlendirme yapmakla kalmamalı, yönlendirilen hizmetin alınıp alınmadığını izlemeli, aileyle iletişimi sürdürmeli ve öğrencinin okul durumundaki değişimleri takip etmelidir (Downes & Cefai, 2019). Böylece okulda başlayan destek, okul dışı diğer mekanizmalarla da tamamlanmış olacaktır.

Modelin sekizinci bileşeni, öğretmenlere yönelik çalışmalarıdır. Öğretmenler, okul şiddeti ve akran zorbalığını erken fark edebilecek kişiler arasındadır (Jimerson et al, 2012). Öte yandan öğretmenlerin öğrencileri yalnızca disiplin yönünden değil, psikososyal risk göstergeleri açısından da değerlendirebilmeleri için bilgilendirilmeleri ve farkındalıklarının artırılması gerekir (Kelly et al., 2010). Okul sosyal hizmeti birimi öğretmenlere risk durumları, çocuk ihmal ve istismarı, kriz durumlarında iletişim, dezavantajlı öğrencilerle çalışma ve yönlendirme süreçleri hakkında bilgilendirme yapmalıdır. Bahse konu yaklaşım öğretmenin sorumluluğunu artırmak değil, öğretmeni okul içinde yalnız bırakmayan destekleyici bir yapı kurmakla ilgilidir. Okul sosyal hizmet uzmanlarının okul iklimini güçlendirme, öğretmenlerle iş birliği yapma ve öğrencilerin sosyal ve duygusal ihtiyaçlarını görünür kılma rolleri de literatürde özellikle vurgulanmaktadır (Soliman, 2017; Tan et al., 2020).

Modelin dokuzuncu bileşeni, kayıt, izleme ve değerlendirme sistemidir. Okul sosyal hizmeti biriminde yürütülen her vaka görüşmesi, aile görüşmesi, yönlendirme, izleme ve sonuç değerlendirmesi kayıt altına alınmalıdır. Kayıt sistemi öğrenciyi damgalayıcı değil, hizmetin sürekliliğini sağlayıcı nitelikte olmalıdır. Kişisel verilerin korunması, gizlilik ve çocuğun üstün yararı temel ilkeler olarak benimsenmelidir. Her dönem sonunda okul sosyal hizmeti birimi tarafından okulda görülen riskli durumlar, yapılan müdahaleler, yönlendirmeler, devamsızlık takipleri, şiddet ve zorbalık, aile görüşmeleri ve krize müdahaleler değerlendirilmelidir. Bu veriler okulun genel sosyal risk haritasını çıkarmada oldukça önemli olarak değerlendirilmektedir (Downes, P., & Cefai, 2019).

Modelin onuncu bileşeni, pilot uygulama ve yaygınlaştırmadır. Türkiye’de okul sosyal hizmeti birimlerinin tüm okullarda aynı anda oluşturulması personel, bütçe ve mevzuat açısından zor

olabilir. Bu nedenle modelin öncelikle risk düzeyi yüksek bölgelerde pilot olarak uygulanması daha gerçekçi olarak düşünülmektedir. Pilot iller belirlenirken kayıtlara yansıyan okul şiddeti ve akran zorbalığı olayları, devamsızlık ve okul terki istatistikleri, sosyoekonomik düzey, göç yoğunluğu, ihmal ve istismar nedeniyle çocuk koruma başvuruları dikkate alınabilir. Pilot uygulamalardan elde edilen sonuçlar doğrultusunda görev tanımları, vaka iş akışı şemaları, kurumlar arası protokoller ve hizmet standartları geliştirilerek söz konusu modelin kademeli olarak yaygınlaştırılabileceği değerlendirilmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışma kapsamında Türkiye örneğinde Okul Sosyal Hizmet Birimi model önerisinin başarılı bir şekilde uygulanması için sosyal hizmet uzmanlarının Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde istihdam edilmesi, okul sosyal hizmeti birimlerinin görev tanımlarının açık olarak belirlenmesi ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı arasında devam eden bir koordinasyon mekanizması kurulmasının önemli olduğu değerlendirilmektedir. Okul sosyal hizmet uzmanı, okul rehberlik ve psikolojik danışmanın görevini üstlenen ikame bir personel olarak değil, öğrencinin sosyal çevresi, ailesi ve kurumlar arası destek sistemleriyle çalışan özgün bir meslek elemanı olarak tanımlanmalıdır. Böylece okul içinde mesleki rol karışıklığı önlenerek disiplinler arası iş birliği artacaktır. Bu disiplinler arası iş birliği beraberinde okulda disiplin işlemlerine yansıyan akran zorbalığı vakalarının titizlikle takibine ve çocuk adına farklı kurumlarla yapılacak işlemlerin (Ör. hastaneden randevu alma, savcılıkta ifade verme vb.) vakit kaybedilmeden yapılmasına imkân sunacaktır. Okul sosyal hizmeti özetle akran zorbalığına ilişkin işlemlerin mesleki bakış açısı ve etik ilkeleri çerçevesinde yürütülmesine zemin hazırlayacaktır.

Türkiye’de okul şiddeti ve akran zorbalığıyla mücadelede okul sosyal hizmeti birimi kurulması okul rehberlik sistemini tamamlayıcı nitelikte önemli bir ihtiyaç olarak değerlendirilmektedir. Okul sosyal hizmeti birimleri, öğrencilerin yalnızca sorunlu davranışlarına değil, söz konusu davranışların meydana gelmesindeki sosyal, ailesel, ekonomik ve çevresel bir takım risk faktörlerine odaklanarak daha bütüncül bir müdahale imkânı sunacaktır. Disiplinler arası bir yaklaşımla yapılandırılacak okul sosyal hizmeti birimlerinin, risk taraması, aileyle çalışma, vaka yönetimi, krize müdahale, kurumlar arası yönlendirme, izleme ve önleyici faaliyetleriyle yararlı bir sistem olacağı değerlendirilmektedir. Bu nedenle okul sosyal hizmeti birimlerinin Türkiye’de ilk olarak pilot uygulamalarla başlatılması ve elde edilen sonuçlar kapsamında

kurumsal bir yapıya kavuşturulması hem öğrencilerin korunması ve iyilik halinin artırılması hem de güvenli okul ikliminin oluşturulması açısından önemli olarak değerlendirilmektedir.

Öte yandan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Millî Eğitim Bakanlığı arasında 2024 yılı ağustos ayında imzalanan protokolün (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2024) sadece okula yeni başlayacak çocukları değil tüm ilkokul ve lise öğrencilerini kapsayacak şekilde genişletilmesi ve okullara yeterli meslek elemanı görevlendirmesi yapılarak okul sosyal hizmet birimlerinin ivedi şekilde hizmet sunacak hale getirilmesi gerektiğine inanılmaktadır. Dünyada hali hazırda 50'nin üzerinde ülkede mevcut olan okul sosyal hizmeti uygulamasının Türkiye'de pozitif okul ikliminin oluşmasına ve öğrenciler arasında kimi zaman yaşanan gerilimlerin önüne geçilmesine yönelik önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Aktan, M. C. (2016). Problems that students faced in Turkey and school social work. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 2(1), 244-254.
<https://doi.org/10.24289/ijsser.279101>

Ayktut, S. (2019). *Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitim sorunları: Farklılıklara saygı eğitimi odağında okul sosyal hizmeti önerisi*. (Yayınlanmamış doktora tezi) Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Downes, P., & Cefai, C. (2019). Strategic clarity on different prevention levels of school bullying and violence: Rethinking peer defenders and selected prevention. *Journal of School Violence*, 18(4), 510–521. <https://doi.org/10.1080/15388220.2019.1566915>

Duman, N. (2016). Okul sosyal hizmetinin tanımı, kapsamı ve çocuk koruma sistemi içindeki yeri. *Sosyal Hizmet/Journal of Social Work, Okul Sosyal Hizmeti Özel Sayısı*
<https://shuder.org/Resimler/2f538c2b-07c8-46da-afaa-d5eefbfccc3dokusul-sosyal-hizmeti-dergi-ozel-sayisipdf.pdf>

Espelage, D. L., & Swearer, S. M. (2010). A social-ecological model for bullying prevention and intervention: Understanding the impact of adults in the social ecology of youngsters. In S.

R. Jimerson, S. M. Swearer, & D. L. Espelage (Eds.), *Handbook of bullying in schools: An international perspective* (pp. 61–72). Routledge.

Gitterman, A., & Germain, C. B. (2008). *The life model of social work practice: Advances in theory and practice* (3rd ed.). New York, NY: Columbia University Press.

Hong, J. S., & Espelage, D. L. (2012). A review of research on bullying and peer victimization in school: An ecological system analysis. *Aggression and Violent Behavior*, 17(4), 311–322. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2012.03.003>

Hong, J. S., & Garbarino, J. (2012). Risk and protective factors for homophobic bullying in schools: An application of the social–ecological framework. *Educational Psychology Review*, 24(2), 271–285. <https://doi.org/10.1007/s10648-012-9194-y>

Jarolmen, J. (2017). *Okul sosyal hizmeti: Bir uygulama kılavuzu* (Y. Özkan, Çev. Ed.). Ankara: Nika Yayınevi.

Jimerson, S. R., Nickerson, A. B., Mayer, M. J., & Furlong, M. J. (Eds.). (2012). *Handbook of school violence and school safety: International research and practice* (2nd ed.). New York, NY: Routledge.

Jimerson, S. R., Swearer, S. M., & Espelage, D. L. (Eds.). (2010). *Handbook of bullying in schools: An international perspective*. Routledge.

Kelly, M. S., Raines, J. C., Stone, S., & Frey, A. (Eds.). (2010). *School social work: An evidence-informed framework for practice*. New York, NY: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195373905.001.0001>

Kuli, G., & Yıldırım, Ş. (2019). Rehberlik Öğretmenlerinin Okul Sosyal Hizmetine İhtiyaç Duydukları Sorun Alanlarının Belirlenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(2), 555-582. <https://doi.org/10.33417/tsh.572223>

Mayer, M. J., Nickerson, A. B., & Jimerson, S. R. (2021). Preventing school violence and promoting school safety: Contemporary scholarship advancing science, practice, and policy. *School Psychology Review*, 50(2–3), 131–142. <https://doi.org/10.1080/2372966X.2021.1949933>

Merrin, G. J., Espelage, D. L., & Hong, J. S. (2018). Applying the social-ecological framework to understand the associations of bullying perpetration among high school students: A multilevel analysis. *Psychology of Violence*, 8(1), 43–56.

<https://doi.org/10.1037/vio0000084>

Nickerson, A. B. (2019). Preventing and intervening with bullying in schools: A framework for evidence-based practice. *School Mental Health*, 11(1), 15–28.

<https://doi.org/10.1007/s12310-017-9221-8>

Olweus, D. (1996). Bullying at school: Knowledge base and an effective intervention program. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 794(1), 265–276.

<https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.1996.tb32527.x>

Özbesler, C., & Duyan, V. (2009). Okul ortamlarında sosyal hizmet. *Education and Science*, 34(154), 17-25.

Sağlık, S. (2024). *Okul sosyal hizmeti: Eğitimdeki yeri ve önemi* (2. baskı). Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.

Soliman, H. (2017). School social workers' perception of school climate: An ecological system perspective. *International Journal of School Social Work*, 2(1), Article 2.

<https://doi.org/10.4148/2161-4148.1017>

Tan, K., White, J., Hillen, M., & Alvarez, M. (2020). Addressing student social and emotional needs: An ecological systems framework to advocate for school social work services. *School Social Work Journal*, 45(1), 16–39.

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2024, 31 Ağustos). *İki bakanlıktan, okula ilk defa başlayacak öğrenciler ve velileri için “yeni uygulama”*. Erişim adresi:

<https://www.aile.gov.tr/haberler/iki-bakanliktan-okula-ilk-defa-baslayacak-ogrenciler-ve-velileri-icin-yeni-uygulama/>

Vreeman, R. C., & Carroll, A. E. (2007). A systematic review of school-based interventions to prevent bullying. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 161(1), 78–88.

<https://doi.org/10.1001/archpedi.161.1.78>

Yeşilkayalı, E. (2016). Okul sosyal hizmeti uygulamasında yaklaşım ve model örnekleri.
Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18(1), 135–152.
<https://doi.org/10.5578/jss.10228>

ÇALIŞAN KADINLARIN AİLE İÇİ SORUMLULUKLARINI DENGEMEDEKİ DESTEK MEKANİZMALARI

Muhammed Fatih ŞAHİN

Yalova Üniversitesi,

muhammed.sahin@yalova.edu.tr - 0009-0008-4729-548X

ÖZET

Bu araştırma, çalışan kadınların aile içi ve iş sorumluluklarını dengeleme sürecinde yararlandıkları destek mekanizmalarını daha önce konu hakkında yapılmış çalışmaları derleyerek incelemeyi amaçlamaktadır. Son dönemde kadınların çalışma hayatında daha aktif rol almalarına rağmen, toplumsal cinsiyet rolleri sebebiyle ev düzeni ve bakım süreçlerine ilişkin sorumluluktaki ağır yükün halen kadın da olduğu gözlenmektedir. Bu durum, çalışan kadınların hem iş yaşamının hem de aile sorumluluklarının gerekliliklerini aynı anda yerine getirmekte zorlanmasına ve böylece iş-aile çatışmasının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. İncelenen çalışmalar, kadınların bu süreci yönetebilmek adına akraba desteği, eş desteği, diğer sosyal çevre desteği, işyerinde aile dostu uygulamalar, örgütsel ve yönetsel destek gibi çeşitli destek mekanizmaları önemli bir gereksinim olarak öne çıktığını göstermektedir. Özellikle çocuk bakımı başta olmak üzere aile içindeki görev ve sorumlulukların eşler tarafından ortaklaşa üstlenilmesi ve destekleyici sosyal çevrenin oluşması, çalışan kadınların psikolojik iyi oluşlarının korunmasına katkı sağlamaktadır. Literatürde yer alan bulgular, destekleyici unsurların yetersiz olduğu koşullarda çalışan kadınların psikolojik ve fiziksel açıdan daha fazla zorlandığını belirtmektedir. Bu zorluklar çalışan kadınların stres ve tükenmişlik yaşadıklarını, iyi oluş hallerinin zarar gördüğünü böylece sağlık sorunlarının artmasına neden olmaktadır. Sonuç olarak, çalışan kadınların aile içi sorumluluklarını dengeleyebilmesi bireysel çabalarına ilaveten toplumsal, kurumsal ve aile temelli destek mekanizmalarının da güçlendirilmesiyle mümkün olacaktır. Bu kapsamda, çalışan kadınların iş ve aile yaşamını dengeleyebilmeleri için evden çalışma konusunda esneklik sağlanması ve toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen sosyal politikaların geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İş-aile çatışması – çalışan kadın – destek mekanizmaları

ÇALIŞANLARDA İŞ STRESİ VE BİLİNÇLİ FARKINDALIK İLİŞKİSİ

Pınar DİKYOL

Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü , Sosyal Hizmet Yüksek Lisans Programı,
Ankara- Türkiye

pinar.dikyol@gmail.com, ORCID ID: 0009-0006-6514-7195

Prof. Dr. Leyla ÖZGEN

Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı,
Ankara- Türkiye

lozgen@gazi.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-5737-8691

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, bireylerin stres yönetiminde iş stresinin yarattığı olumsuzluklarla başa çıkması bağlamında bilinçli farkındalığın (mindfulness) uygulamalarının etkisini değerlendirmektir. Araştırma yöntemi betimsel derleme makalesi deseninde planlanmıştır. Çalışma kapsamındaki alan yazın ise PubMed, Web of Science, Scopus ve Google Scholar veri tabanları üzerinden “job stress” ve “mindfulness practice” anahtar kelimeleri kullanılarak taranmıştır. Çalışmaya Ocak 2020 – Aralık 2025 tarihleri arasındaki araştırmalar dahil edilmiştir. Taranan güncel literatürden elde edilen bulgulara göre; özellikle sağlık çalışanları, asker, polis, kurumsal şirket personeli ve profesyonel sürücüler gibi yüksek stresli ortamlarda çalışan meslek gruplarına uygulanan bilinçli farkındalık ve Farkındalık Temelli Stres Azaltma (MBSR) eğitimlerinin algılanan iş stresini, anksiyete, depresyon ve mesleki tükenmişlik düzeylerini anlamlı ölçüde azalttığı görülmüştür. Ayrıca bilinçli farkındalık pratiklerinin bireylerin işe bağlılıklarını, psikolojik dayanıklılıklarını (well-being) ve iş doyumlarını artırdığı; yüksek iş talepleri ve kaçınılmaz stresörlerin yarattığı olumsuz sağlık durumlarına karşı koruyuculuk yaparak bireylerde zihinsel dengeyi sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Stres, iş stresi, bilinçli farkındalık ,psikolojik dayanıklılık

RELATIONSHIP BETWEEN JOB STRESS AND MINDFULNESS IN EMPLOYEES

Pınar DİKYOL

Gazi University Institute of Health Sciences, Master's Program in Social Work,
Ankara, Türkiye.

pinar.dikyol@gmail.com, ORCID ID: 0009-0006-6514-7195

Prof. Dr. Leyla ÖZGEN

Gazi University Faculty of Health Sciences, Department of Social Work,
Ankara, Türkiye.

lozgen@gazi.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-5737-8691

ABSTACT

The aim of this study is to evaluate the effects of mindfulness practices in the context of coping with the negative consequences of job stress in stress management. The research was designed as a descriptive review study. The literature included in the study was searched through PubMed, Web of Science, Scopus, and Google Scholar databases using the keywords “job stress” and “mindfulness practice.” Studies conducted between January 2020 and December 2025 were included in the review. According to the findings obtained from the current literature, mindfulness and Mindfulness-Based Stress Reduction (MBSR) programs implemented among occupational groups working in highly stressful environments—such as healthcare professionals, military personnel, police officers, corporate employees, and professional drivers—significantly reduced perceived job stress, anxiety, depression, and occupational burnout levels. In addition, mindfulness practices were found to increase employees' work engagement, psychological well-being, resilience, and job satisfaction. Furthermore, these practices provide protection against the negative health outcomes caused by high job demands and unavoidable stressors, thereby helping individuals maintain mental balance.

Keywords: Stress, job stress, mindfulness, psychological resilience, well-being

1.GİRİŞ

Bir organizma olan insan çevresi ile sürekli olarak uyum yapma durumundadır ve çevresi içerisinde birey olaylara, koşullara ve durumlara göre değişme ve dönüşme yeteneğine bu açıdan doğuştan sahiptir. Değişim ve dönüşümün tetikleyicisi olan stres ise bireylerin değişip dönüşebilmesi, üretebilmesi ve en önemlisi hayatta kalabilmesi için gereklidir (Cüceloğlu, 1974).

Doğru bir stres yönetimi ilişkilerde dengeyi, iş hayatında başarıyı ve en önemlisi sağlıklı bir ruh sağlığını beraberinde getirir (Güzel,2019). Stresin doğru yönetimi ise stresörü doğru anlamak ve değerlendirmek ile mümkündür. Endüstrileşen toplumda ise bireylerin ve örgütlerin karşılıklı stres yönetimi şekli stresin varlığını doğrudan etkileyebildiğinden iş ve yaşam doyumunu dengede tutabilmek için kaçınılmaz olmuştur (Tozkoparan,2019).

Bu denge arayışında, bireyin stresörleri yalnızca bilişsel olarak değerlendirmesi değil, aynı zamanda bu stresörlere verdiği duygusal ve bedensel tepkileri de yönetebilmesi kritik bir öneme sahiptir. Bu noktada literatürde stresle başa çıkmada etkili yöntemlerden biri olarak kabul edilen 'Mindfulness' (Bilinçli Farkındalık) yaklaşımları devreye girmektedir. Alan yazındaki pek çok çalışma; bireyin şimdiki ana yargısız bir şekilde odaklanmasını temel alan mindfulness tekniklerinin, endüstrileşen toplumun beraberinde getirdiği yoğun stres, depresif belirtiler ve mesleki tükenmişlik gibi olumsuz duygulanımları anlamlı düzeyde azalttığını ortaya koymaktadır (Kabat-Zinn, 2003; Shapiro ve ark., 2006). Ulusal literatürdeki güncel çalışmalar da bilinçli farkındalığın, özellikle modern yaşamın bir parçası haline gelen ruminasyon ve depresif belirtileri hafifleterek bireyin psikolojik sağlamlığını artırdığını desteklemektedir. Bu açıdan mindfulness, yalnızca bir sakinleşme yöntemi değil, organizmanın değişen çevre koşullarına uyum sağlama kapasitesini artırabilen işlevsel bir mekanizma olarak da karşımıza çıkmaktadır (Cenkseven Önder ve Utkan,2018).

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Stresin Kuramsal Açıklaması

Stres, en genel anlamıyla, bireyin çevresiyle girdiği etkileşim sonucunda ortaya çıkan; biyolojik, psikolojik ve fizyolojik boyutları bulunan ve bireyin mevcut baş etme kaynaklarını zorlayan bir durumlar bütünlüğü olup farklı kuram ve yaklaşımlarla açıklanmaya çalışılmıştır.

Öncelikle stresin ne olduğunu Hans Selye, Genel Adaptasyon Sendromu kuramında açıklamıştır. Selye (1950), stresi Cannon'un "Savaş Kaç Teorisi"ne atıfta bulunarak dış uyaranların (stresörlerin) biyolojik mekanizmaya üzerinde hayatta kalmak üzere uyum sürecine zorlayan bir etki olarak tanımlayarak stresör-organizma ilişkisine odaklanmış ve stres tepkisini (Baltaş ve Baltaş, 2024) üç aşamada şu şekilde açıklamıştır;

- **Alarm Reaksiyonu Evresi**

Organizmanın bir stres kaynağıyla ilk temasında sergilediği bu başlangıç aşaması; şok ve karşı şok olmak üzere iki alt süreçten oluşmaktadır. Şok evresinde, beklenmedik bir

tehdit karşısında vücut dengesi bozulmakta; bu durum vücut ısı ve kan basıncında ani düşüşe, kas direncinde zayıflamaya ve geçici bir duraksama (donma) haline yol açmaktadır. Hemen ardından başlayan karşı şok evresinde ise sempatik sinir sisteminin uyarılmasıyla "savaş ya da kaç" mekanizması devreye girmektedir. Bu aşamada vücut, bozulan iç dengesini yeniden tesis etmek ve dış tehdidi ortadan kaldırmak amacıyla yoğun bir enerji harcamaya başlamaktadır (Baltaş ve Baltaş, 2024).

- **Direnç (Uyum) Evresi**

Stres faktörünün varlığını sürdürmesi durumunda organizma, var olan koşullara uyum sağlayabilmek için savunma mekanizmalarını en üst seviyede çalıştırmaktadır. Bu evrede, ilk aşamadaki ani belirtiler kaybolmuş gibi görünse de organizma, normal kapasitesinin üzerinde bir enerji sarfıyatıyla direncini korumaktadır. Ancak tek bir stres kaynağına yöneltilen bu yoğun uyum çabası, genel bağışıklık sisteminin dayanıklılığını azaltmaktadır. Odaklanılan tehdit dışındaki diğer hastalıklara karşı vücut direncinin kırılmasıyla, literatürde çapraz duyarlılık olarak adlandırılan bir savunmasızlık durumu gelişmektedir (Özel ve Bay Karabulut, 2018).

- **Tükenme Evresi**

Bireyin strese karşı koyma ve uyum sağlama enerjisinin biyolojik bir sınırı bulunmaktadır. Stresörün etkisinin uzun süre devam etmesi veya şiddetinin dayanma sınırlarını aşması sonucunda, bedensel sistemlerde yıkım ve işlev kaybı süreci başlamaktadır. Bu son aşamada, başlangıçtaki alarm belirtileri çok daha ağır ve kalıcı hasarlar bırakacak şekilde yeniden ortaya çıkmaktadır. Hans Selye'nin "adaptasyon hastalıkları" olarak tanımladığı organ yetmezlikleri, kronik bağışıklık sorunları ve psikolojik kökenli bedensel rahatsızlıklar bu noktada somutlaşmaktadır. Sadece dinlenerek toparlanmanın mümkün olmadığı bu evre, vücudun kendini koruma gücünü tamamen kaybetmesiyle sonuçlanmaktadır (Akyüz Yılmaz, 2025).

Hans Selye'nin stres yaklaşımı, canlı varlığın devamlılığını tamamen dış dünyadan gelen baskılara karşı verilen biyolojik uyum başarısına bağlar. Selye'ye göre, adaptasyon kapasitesinin tükenmesi hayati bir tehlike doğurur. Bu bakış açısında stres, her türlü tehdit karşısında vücudun otomatik olarak devreye soktuğu bir savunma mekanizması ve biyolojik varoluşun ayrılmaz bir parçası olarak tanımlanır. Selye'nin bu katkısı, stresin fizyolojik boyutlarını anlamamızda önemli bir farkındalık yaratmıştır.

Buna karşın, Lazarus ve Folkman tarafından geliştirilen Bilişsel Değerlendirme Modeli, stresi basit bir "etki-tepki" mekanizmasından daha karmaşık bir yapıya taşır. Bu kuram, bireysel farklılıkların altını çizerek stresin sadece biyolojik bir süreç olmadığını; aynı zamanda psikolojik ve bilişsel süreçlerle şekillendiğini savunur. Yani bir durumun stres yaratıp yaratmaması, kişinin o durumu nasıl algıladığı ve kendi kaynaklarını nasıl değerlendirdiğiyle doğrudan ilişkilidir (Tozkoparan, 2019) .

2.2. İş Stresinin Kavramsal Çerçevesi ve Tanımı

İş hayatı, bireyin ömrü boyunca en çok vakit ve enerji ayırdığı alanlardan biridir. Kişinin mesleki konumu; sosyal prestijini, yaşam kalitesini ve ailesine sunduğu olanakları doğrudan şekillendirir. Bu bağlamda işten alınan tatmin düzeyi bireyin ruhsal ve fiziksel sağlığıyla yakından ilgili olduğu (Baltaş ve Baltaş, 2024) için, çalışma ortamında karşılaşılan stres faktörleri genel yaşam doyumunu etkileyen temel bir unsurdur.

Modern çalışma yaşamının en önemli sorunlarından biri olan iş stresi ise çalışanın sahip olduğu yetenekler, kaynaklar ve ihtiyaçlar ile örgütün kendisinden beklediği işin gereksinimleri birbiriyle örtüşmediğinde ortaya çıkan zararlı bedensel ve duygusal tepkiler bütünü olarak tanımlanmaktadır (National Institute for Occupational Safety and Health, 1999). Bir başka ifadeyle iş stresi, bireye yöneltilen talepler ile çalışanın mevcut yetkinlikleri arasındaki dengesizliğin neden olduğu bir gerilim ve çatışma halidir.

İş Stresine Neden Olan Faktörler

Çalışma hayatında iş stresine zemin hazırlayan faktörler bireysel, örgütsel ve çevresel olmak üzere çeşitli alt başlıklarda incelenebilmesi mümkün olup şu şekilde gruplandırılabilir;

- **İşin doğası ve rol beklentileri:** Aşırı iş yükü, zaman baskısı, rol çatışması ve rol belirsizliği iş stresini tetikleyen en temel unsurlardır (Yapraklı ve Yılmaz, 2007; Çınar, 2010). Çalışanların birbiriyle çelişen roller üstlenmesi ve kendilerinden beklenen görevlerin açıkça tanımlanmamış olması yoğun bir gerilime neden olmaktadır (Tatar ve Çamkerten, 2021).
- **Örgütsel ve yönetsel etkenler:** Otokratik yönetim tarzı, adaletsiz performans ve ücretlendirme sistemleri, yöneticilerden veya iş arkadaşlarından yeterli sosyal desteğin görülmemesi, terfi imkanlarının kısıtlı olması ve iş güvencesizliği stresi artıran başlıca örgütsel koşullardır (Aktaş, 2001; Çınar, 2010; Tansel, 2021).
- **Duygusal emek ve insan ilişkileri:** Özellikle hizmet, sağlık ve eğitim gibi sektörlerde, çalışanların hissetmedikleri duyguları kurumun beklentileri doğrultusunda sergilemek (yüzeysel davranış) zorunda kalmaları stres yaratmaktadır (Yıldız ve Koçoğlu Sazkaya, 2021).
- **İş-aile yaşamı çatışması ve teknoloji:** Gelişen teknolojiyle birlikte akıllı telefonların iş amacıyla mesai saatleri dışında da kullanılması, iş ve özel hayat sınırlarını bulanıklaştırarak iş-aile çatışmasına ve dolayısıyla iş stresine yol açmaktadır (Öngel ve Tatlı, 2020; Efeoğlu ve Özgen, 2007).
- **Fiziksel çevre koşulları ve kişilik özellikleri:** Aşırı gürültü, yetersiz aydınlatma, uygun olmayan ısı gibi fiziksel çalışma ortamı sorunları önemli dışsal stres faktörleridir (Yıldız ve Tekin, 2018). Buna ek olarak, rekabetçi, aceleci ve başarı hırsı yüksek olan kişilik özelliklerine sahip bireyler, iş stresini çok daha yoğun algılaya eğilimindedir (Aktaş, 2001).

İş Stresinin Sonuçları

İş stresinin doğru yönetilememesi sonucunda ise çalışanlar ve örgütler üzerinde psikolojik, fizyolojik ve davranışsal sorunlar görülebilmektedir. Uzun süren stres seviyesi kardiyovasküler problemler, anksiyete, düşük bağışıklık; tükenmişlik ve yakın çevre sorunları ile birlikte örgütsel verimliliğin düşmesi vb. gibi sorunları doğurabilmektedir.

- **Psikolojik ve fizyolojik sağlık sorunları:** Uzun süreli ve yüksek düzeyli stres; tükenmişlik sendromu (duygusal tükenme, duyarsızlaşma), depresyon, anksiyete, uyku bozuklukları ve panik atak gibi ruhsal sorunlara yol açmaktadır (Tatar ve Çamkerten, 2021; Tansel, 2021). Bununla birlikte bedenin direncinin zayıflaması sonucu kalp-damar hastalıkları, yüksek tansiyon, ülser, sindirim sorunları ve kas-iskelet sistemi rahatsızlıkları gibi fizyolojik sağlık problemleri ortaya çıkabilmektedir (Çınar, 2010; Bal ve Gümüş, 2024; Başer, Şehitoğlu Alpağut ve Kolcu, 2023).
- **İş ve yaşam doyumunun azalması:** İş ortamında karşılaşılan yoğun stres, bireylerin mesleklerinden aldıkları hazzı büyük ölçüde düşürerek iş doyumusuzluğuna neden olmaktadır (Büyükaslan ve Eriş, 2019). Aynı zamanda iş stresinin etkileri çalışanın özel yaşamına taşarak evlilik doyumunun azalmasına ve genel yaşam doyumunda belirgin bir düşüşe yol açmaktadır (Özgülük Üçok, Öztemür, Topcu-Uzer ve Demir, 2025; Olcay, Gedik, Tembelo, Özdemir, Kocaman ve Çıkrıkçı, 2023; Yıldız ve Tekin, 2018).
- **Örgütsel verimlilik kaybı:** Bireysel sağlığın ve tatminin bozulması örgütsel ölçekte telafisi zor sonuçlar doğurmaktadır. İş stresi nedeniyle çalışanların performansında düşüş, isabetsiz kararlar verme, işe devamsızlık, yabancılaşma ve yüksek personel devir hızı gözlemlenmektedir (Yıldız ve Koçoğlu Sazkaya, 2021; Aktaş, 2001). Bu durum örgütün hizmet kalitesini, verimliliğini ve rekabet gücünü doğrudan olumsuz etkilemektedir (Yapraklı ve Yılmaz, 2007).

2.3. Stres ve Bilinçli Farkındalık İlişkisi

Bilinçli farkındalık, bireyin dikkatini kasıtlı olarak, yargılamadan ve şefkatli bir kabulle 'şimdi ve buraya' (şimdiki ana) odaklamasıdır (Güler ve Usluca, 2021; Özyeşil, Arslan, Kesici ve Deniz, 2011). Kişinin otomatikleşmiş düşünce rutinlerinden (otomatik pilot durumundan) veya dikkatsizlikten kurtulmasını sağlar. Bilinçli farkındalığın merkezinde yargılamama ve olduğu gibi kabul etme tutumları bulunur (Aktepe ve Tolan, 2020; Bilgiç ve Can Gürkan, 2021). Ek olarak, bu pratikler bireylerin yaşadıkları olumsuz deneyimlerle aşırı özdeşleşmesini (overidentification) ve kendini yargılamasını azaltarak, stres unsurlarına karşı daha objektif ve bağımsız bir gözlem yeteneği geliştirmelerine yardımcı olur (Green ve Kinchen, 2021; La Torre ve ark., 2021).

Bilinçli farkındalık, stres ile başa çıkmada psikolojik iyi oluşu artıran önemli koruyucu mekanizmalardan biridir. Stres genellikle geçmişle ilgili pişmanlıklardan (ruminasyon) ya da geleceğin yarattığı belirsizlikten doğan kaygılardan beslenir. Bilinçli farkındalık ise, kişiyi geçmiş ve geleceğin yükünden kurtarıp şimdiki ana getirerek, stres yaratan içsel veya dışsal olgularla arasına güvenli bir mesafe koymasını (bilişsel ayrışma) sağlar. Birey stres altındayken hissettiği acı verici duyguları değiştirmeye çalışmak yerine, onları sadece gelip geçen birer

misafir olarak yargısızca izler (Demir ve Demir, 2018). Bu durum, benliği deneyimlerden ve yıkıcı duygulardan ayırarak, stresli durumların daha az tehdit edici algılanmasına olanak tanır (Menardo ve ark, 2022). Ayrıca, bu anlık yargısız farkındalık bireyin fizyolojik durumuna dair içgörüsünü artırarak bedenden gelen sinyalleri daha iyi yorumlamasını sağlar; böylece otonomik reaktivitenin (örneğin kortizol seviyelerindeki artışın) azalmasına ve strese maruz kaldıktan sonra bireyin normal duygu durumuna çok daha hızlı dönmesine katkıda bulunur (Menardo ve ark., 2022).

Araştırmalar, bireylerin bilinçli farkındalığı arttıkça; stres, anksiyete, depresyon ve ruminasyon seviyelerinin anlamlı derecede düştüğünü ortaya koymuştur (Arslan, 2018; Söner ve Kartol, 2022; Yüksel, Dabanlı ve Bahadır Yılmaz, 2020). Ayrıca Farkındalık Temelli Stres Azaltma (MBSR) uygulanan gruplarda yaşam doyumunun yükseldiği kanıtlanmıştır (Demir ve Demir, 2018; Dölek, Hosseinzadeh Asl ve İl, 2020; Güler ve Usluca, 2021). Özellikle yüksek stres ve tükenmişlik riski taşıyan sağlık çalışanları gibi meslek gruplarında yapılan kapsamlı çalışmalar, MBSR ve benzeri farkındalık temelli müdahalelerin sadece stresi değil tükenmişlik (burnout) sendromunu da önemli ölçüde azalttığını; psikolojik dayanıklılığı (resilience), öz-şefkati ve duygusal regülasyonu ise büyük oranda artırdığını göstermektedir (Green ve Kinchen, 2021; La Torre ve ark., 2021).

3. AMAÇ

Bu çalışmanın amacı, bireylerin yaşadıkları yoğun stresle başa çıkmalarında ve zihinsel dengelerini bulmalarında bilinçli farkındalık (mindfulness) pratiklerinin etkisini güncel alan yazın taraması aracılığıyla değerlendirmektir. Özellikle endüstrileşen toplumun ve modern iş yaşamının getirdiği stresörlere (iş yükü, rol belirsizliği, iş-aile çatışması vb.) karşı bireylerin psikolojik sağlamlığını artırmada bilinçli farkındalığın nasıl bir koruyucu işlev gördüğünü ve mesleki tükenmişlik, depresyon gibi olumsuz durumları nasıl azalttığını ortaya koymak amaçlanmıştır.

4. DESEN

Bu çalışma, bilinçli farkındalık (mindfulness) uygulamalarının bireylerin çalışma hayatında karşılaştıkları stresin yönetimi ile olan ilişkisini incelemeyi amaçlayan betimsel bir derlemedir. Betimsel inceleme; belirli bir konu üzerine birbirinden bağımsız yürütülmüş nitel ve nicel araştırmaların sistematik biçimde incelenerek sentezlendiği bir araştırma yöntemidir (Demir, 2024; Akyurt ve Ültay, 2021). Bu çalışmalardaki temel amaç, incelenen kavramları kendi bağlamları içinde tasvir edip açıklamak ve alandaki genel eğilimleri değerlendirerek gelecekte planlanan çalışmalara rehberlik etmektir.

Araştırma kapsamında yer alan veriler; PubMed, Web of Science, Scopus ve Google Scholar veri tabanlarında “stres”, “iş stresi”, “bilinçli farkındalık”, “psikolojik dayanıklılık”, “job stress” ve “mindfulness practice” anahtar kelimeleri kullanılarak yürütülen literatür taramaları sonucunda elde edilmiştir. Belirlenen konu dahilindeki güncel eğilimleri tanımlayabilmek amacıyla, veri toplama süreci Ocak 2020 ile Aralık 2025 tarihleri arasında yayımlanmış

araştırmalar ile sınırlandırılmış ve ulaşılan çalışmalar sistematik olarak incelenerek betimsel bir çerçevede değerlendirilmiştir.

5. BULGULAR

Ameli ve ark. (2020) ABD'de bir biyomedikal araştırma hastanesinde görevli sağlık profesyonelleri ile yaptığı çalışmada, mesai saatleri içinde uygulanan kısa süreli bilinçli farkındalık programının stres azaltmadaki etkililiğini belirlemek amaçlanmış, kırk üç kişisi müdahale ve otuz beş kişisi kontrol grubu olmak üzere toplam yetmiş sekiz personelin katıldığı randomize klinik deney yöntemi kullanılarak, beş hafta süren ve toplamda yedi buçuk saatlik yüz yüze eğitimi içeren müdahale sonucunda eğitim alan grubun algılanan stres puanlarının ve anksiyete seviyelerinin kontrol grubuna kıyasla istatistiksel olarak anlamlı ölçüde azaldığı (sırasıyla $P = 0.02$ ve $P < 0.001$) ve on üç haftalık takip testlerinde bu azalmanın kalıcılığını koruduğu belirlenmiştir.

Bartlett ve ark. (2022) Avustralya kamu sektöründe çalışan personel ile yaptığı çalışmada, bir akıllı telefon uygulamasının algılanan stresi azaltmadaki etkililiğini değerlendirmek amaçlanmış, yetmiş kişisi uygulama ve ders destekli müdahale grubu, yetmiş bir kişisi yalnızca uygulama kullanan müdahale grubu ve yetmiş kişisi bekleme listesindeki kontrol grubu olmak üzere toplam iki yüz on bir çalışanın katıldığı randomize kontrollü deney kullanılarak, uygulamanın tek başına kullanımının anlamlı bir sonuç yaratmadığı ancak uygulamaya ek olarak atölye dersleriyle desteklenen grubun üçüncü ayın sonunda psikolojik sıkıntılarında küçük etki boyutuyla anlamlı bir azalma (Cohen $d = -0.21$, $P = 0.02$) ve farkındalıklarında anlamlı bir artış (Cohen $d = 0.19$, $P = 0.01$) görüldüğü, elde edilen bu olumlu değişimlerin altı aylık takipte de korunduğu tespit edilmiştir.

Catapano ve ark. (2023) sağlık çalışanları ile yaptığı çalışmada, işe bağlı stres belirtilerini yönetmek için mevcut bireysel ve örgütsel müdahaleleri belirlemek ve etkililiklerini değerlendirmek amaçlanmış, on sekiz farklı araştırmayı kapsayan sistematik derleme yöntemi kullanılarak, bilişsel-davranışçı terapi yaklaşımlarını içeren farkındalık programlarının algılanan stres ($P = 0.001$), tükenmişlik ($P = 0.02$) ve depresyon ($P = 0.007$) seviyelerini istatistiksel olarak azalttığı, Duygusal Özgürleşme Teknikleri (EFT) ve Kabul ve Kararlılık Terapisi (ACT) gibi rahatlama müdahalelerinin ise anksiyete ve stresi düşürmede son derece anlamlı etkilere ($P < 0.001$) sahip olduğu tespit edilmiştir.

Ghawadra, ve ark. (2020) servis hemşireleri ile yaptığı çalışmada, dört haftalık bilinçli farkındalık temelli eğitimin stres, anksiyete, depresyon ve iş doyumunu iyileştirmedeki etkisini değerlendirmek amaçlanmış, yüz on sekizi müdahale ve yüz altısı kontrol grubunda yer alan toplam iki yüz yirmi dört hemşirenin katıldığı randomize kontrollü deney yöntemi kullanılarak, iki saatlik atölye çalışması ve dört haftalık web sitesi uygulamasını içeren eğitimin hemşirelerde anksiyeteyi düşürmede orta düzeyde ($P = 0.037$, Etki Büyüklüğü = 0.465) ve iş doyumunu

artırmada küçük düzeyde ($P < 0.001$, Etki Büyüklüğü = 0.221) istatistiksel olarak anlamlı iyileşmeler sağladığı belirlenmiştir.

Huang ve ark. (2022) Çin'deki sosyal hizmet uzmanları ile yaptığı çalışmada, bilinçli farkındalık pratiği ile iş performansı arasındaki ilişkiyi ve işe bağlılığın bu ilişkideki aracı rolünü incelemek amaçlanmış, beş yüz otuz yedi uzman ile yürütülen kesitsel çevrimiçi anket verilerinin Yapısal Eşitlik Modellemesi ile analizi kullanılarak, farkındalık pratiğinin işe bağlılığı doğrudan artırdığı ($\beta = 0.33$, $P < 0.001$) ve bu yol üzerinden iş performansına pozitif yönde tam aracılık ettiği (Dolaylı etki $\beta = 0.21$, $P < 0.001$), ayrıca günlük hayata entegre edilen resmi olmayan pratiklerin iş performansı üzerindeki istatistiksel etkisinin ($\beta = 0.22$), yapılandırılmış meditasyon gibi resmi pratiklerden ($\beta = 0.13$) daha güçlü olduğu tespit edilmiştir.

Krick ve ark. (2023) askeri personel ve polisler ile yaptığı çalışmada, stres faktörlerinin kaçınılmaz olduğu yüksek riskli mesleklerde bilinçli farkındalığın iş talepleri ile sağlık arasındaki ilişkide gösterdiği koruyucu ve önleyici etkisini incelemek amaçlanmış, üç yüz altmış iki askeri personel ve üç yüz elli dokuz polisin katılımıyla kesitsel ve boylamsal veri analizi kullanılarak, yüksek bilinçli farkındalığın ağır iş taleplerinin ilk ölçümde yarattığı gerginlik ile ikinci ölçümde ortaya çıkan olumsuz duygu durumu ve sağlık şikayetlerini hafiflettiği, bu bağlamda bilinçli farkındalığın anlamlı ve koruyucu bir işlevi olduğu tespit edilmiştir.

Mamcarz ve ark. (2023) profesyonel sürücüler ile yaptığı çalışmada, dürtüsellik ve iş stresi algısı arasındaki ilişkide bilinçli farkındalığın aracı rolünü araştırmak amaçlanmış, Polonya, Litvanya ve Slovakya'dan katılan toplam iki yüz elli sekiz profesyonel sürücü ile öz bildirimle dayalı anketler ve PROCESS makro aracılık analizi kullanılarak, bilinçli farkındalığın özellikle farkında olarak hareket etme ve yargılamama alt boyutlarının dürtüsellik ile yüksek iş stresi algısı arasındaki ilişkiye istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ($P < 0.01$) kısmi aracılık ettiği ve bu durumun stres algısını düşürmeye yardımcı olabileceği belirlenmiştir.

Rana ve ark. (2022) evden çalışan şirket personeli ile yaptığı çalışmada, dört haftalık çevrimiçi bilinçli farkındalık eğitiminin bireysel farkındalık becerileri ile iş stresinin öznel algısı üzerindeki kısa ve uzun vadeli etkilerini araştırmak amaçlanmış, kırk kişisi ön çalışma ve kırk kişisi takip çalışması olmak üzere toplam seksen çalışanın katıldığı randomize kontrollü deney kullanılarak, günde yirmi dakikalık uygulamanın katılımcıların iş stresinin gerginlik boyutunda çok büyük bir etki boyutuyla anlamlı düşüş sağladığı ($P = 0.004$, Cohen $d = 1.51$), temel farkındalık becerilerinde ise anlamlı bir artış yarattığı ($P < 0.001$, Cohen $d = 1.78$) ve bu gerginlik azalışının eğitimden üç ay sonra bile güçlü bir şekilde (Cohen $d = 1.45$) sürdürüldüğü belirlenmiştir.

Yıldırım ve Çiriş Yıldız (2022) COVID-19 hastalarına bakım veren hemşireler ile yaptığı çalışmada, bilinçli farkındalık temelli nefes egzersizi ve müzik terapisi uygulamasının hemşirelerin stres, işe bağlı gerginlik ve psikolojik iyi oluş seviyeleri üzerindeki etkisini

araştırmak amaçlanmış, elli ikisi müdahale ve elli ikisi kontrol grubunda yer alan toplam yüz dört hemşirenin katıldığı randomize kontrollü deney kullanılarak, müdahale grubunun stres ve işe bağlı gerginlik seviyelerinde istatistiksel olarak anlamlı bir azalma ($P < 0.05$) ve psikolojik iyi oluş seviyelerinde anlamlı bir artış ($P < 0.05$) tespit edilirken kontrol grubunda istatistiksel açıdan anlamlı bir değişiklik yaşanmadığı tespit edilmiştir.

6. TARTIŞMA VE SONUÇ

İncelenen araştırmalar, bilinçli farkındalık (mindfulness) temelli müdahalelerin sağlık çalışanları, askeri personel, polisler, profesyonel sürücüler ve sosyal hizmet uzmanları gibi yüksek stres düzeyine sahip meslek gruplarında iş stresi, anksiyete ve tükenmişlik düzeylerinin azaltılmasına katkı sağlayabileceğini göstermektedir (Ameli ve ark., 2020; Catapano ve ark., 2023; Ghawadra ve ark., 2020; Huang ve ark., 2022; Krick ve ark., 2023; Mamcarz ve ark., 2023; Yıldırım ve Çiriş Yıldız, 2022). Bilinçli farkındalığın, çalışanlara yalnızca kısa süreli bir rahatlama sunmanın ötesinde, iş taleplerinin olumsuz etkilerine karşı koruyucu bir kişisel kaynak işlevi görebileceği ve bireylerin çevresel stresörleri algılama ve bunlara tepki verme biçimlerini dönüştürebileceği ileri sürülmektedir (Krick ve ark., 2023). Bunun yanı sıra, dürtüsellik ile yüksek stres algısı arasındaki ilişkide aracı bir rol oynayabileceği, bu sayede riskli davranışların azaltılmasına katkıda bulunabileceği belirtilmektedir (Mamcarz ve ark., 2023). Ayrıca bilinçli farkındalık uygulamalarının işe bağlılığı destekleyerek performans üzerinde olumlu etkiler yaratabileceğine ilişkin bulgular da bulunmaktadır (Huang ve ark., 2022).

Müdahale programlarının etkililiği ve sürdürülebilirliği açısından eğitimlerin uygulanma biçiminin önemli bir değişken olduğu görülmektedir. Kısa süreli atölyeler ve çevrimiçi modüllerin bazı çalışmalarda olumlu sonuçlar ortaya koyduğu bildirilirken (Ameli ve ark., 2020; Rana ve ark., 2022), profesyonellerin rehberliğinden yoksun dijital uygulamaların etkisinin daha sınırlı kalabileceği ifade edilmektedir (Bartlett ve ark., 2022). Bununla birlikte, elde edilen psikolojik kazanımların uzun vadede aynı düzeyde devam etmeyebileceği ve bazı olumlu etkilerin birkaç ay içerisinde zayıflayabileceği yönünde bulgular da mevcuttur (Catapano ve ark., 2023). Bu bulgular ışığında çalışanlara uzun süreli ve yoğun meditasyon uygulamaları sunmak yerine, günlük yaşam rutinlerine entegre edilebilen “resmi olmayan (informal)” bilinçli farkındalık pratiklerinin daha uygulanabilir ve sürdürülebilir sonuçlar sağlayabileceği değerlendirilmektedir (Huang ve ark., 2022).

Elde edilen bulgular doğrultusunda, iş stresi yönetimine yönelik kurumsal politikaların yalnızca dijital uygulamalara dayandırılmasının yeterli olmayabileceği; bunun yerine profesyonel rehberlikle desteklenen hibrit eğitim modellerinin daha işlevsel sonuçlar sunabileceği düşünülmektedir (Bartlett ve ark., 2022). Ayrıca gelecekte geliştirilecek strateji ve araştırmaların, yalnızca birey odaklı bilişsel-davranışçı yaklaşımlarla sınırlı kalmaması; iş yükünün dengelenmesi, kurumsal iletişimin güçlendirilmesi ve örgütsel destek

mekanizmalarının artırılması gibi örgüt odaklı müdahaleleri de kapsayan bütüncül stres yönetimi modellerine yönelmesinin yararlı olabileceği ifade edilmektedir (Catapano ve ark., 2023). Bireysel farkındalık becerilerinin bu tür kurumsal uygulamalarla desteklenmesinin, iş stresinin kronik tükenmişliğe dönüşme riskini azaltmada koruyucu bir rol oynayabileceği değerlendirilmektedir.

ÖNERİLER

Mikro (Bireysel) Düzeyde Öneriler

Mikro düzeydeki öneriler, çalışanların bireysel stres yönetimi becerilerinin desteklenmesine odaklanmaktadır. Bu doğrultuda kurumların, çalışanlara yalnızca yapılandırılmış ve uzun süreli meditasyon uygulamaları sunmak yerine, yürüyüş yaparken ya da günlük rutinler sırasında uygulanabilecek resmi olmayan (informal) farkındalık egzersizlerini tanıtımalarının yararlı olabileceği düşünülmektedir. Nitekim bazı araştırmalar, günlük yaşamla bütünleştirilen bu tür gayriresmi uygulamaların iş performansı üzerinde yapılandırılmış meditasyon uygulamalarına kıyasla daha işlevsel sonuçlar sağlayabileceğine işaret etmektedir. Ayrıca zaman kısıtı yaşayan çalışanlar için, çevrimiçi platformlar aracılığıyla bireyin kendi hızında ilerleyebileceği kısa süreli dijital müdahale programlarının erişilebilir bir alternatif oluşturabileceği değerlendirilmektedir.

Bunun yanı sıra, gelecekte gerçekleştirilecek araştırmalarda yoga, nefes egzersizleri ve meditasyon gibi farklı bilinçli farkındalık uygulamalarının stres üzerindeki etkilerinin ayrı ayrı ya da farklı kombinasyonlar halinde incelenmesinin, bireyler için en uygun müdahale biçimlerinin belirlenmesine katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Mezzo (Grup, Ekip ve Departman) Düzeyinde Öneriler

Mezzo düzeydeki öneriler, çalışanların ekip içi etkileşimleri, grup dinamikleri ve yönetsel destek mekanizmaları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu kapsamda, teknoloji temelli stres yönetimi uygulamalarının tek başına yeterli olmayabileceği; grup çalışmaları, eğitmen rehberliği ve çevrimiçi ya da yüz yüze atölyeler gibi insan etkileşimini içeren hibrit modellerle desteklenmesinin çalışan motivasyonu ve katılımı açısından daha olumlu sonuçlar sağlayabileceği öne sürülmektedir. Ayrıca ekiplerin birlikte katılabileceği kısa süreli farkındalık atölyeleri veya dayanıklılık programlarının, çalışanlar arasında sosyal destek ve aidiyet duygusunun güçlenmesine katkıda bulunabileceği değerlendirilmektedir.

Gelecekte yapılacak mezzo düzey araştırmalarda ise, ekip içi ilişkiler ve sosyal davranışlardaki değişimlerin yalnızca öz bildirim (self-report) ölçekleriyle değerlendirilmesinin sınırlı kalabileceği; bu nedenle iş arkadaşları veya yöneticiler tarafından sağlanan gözlemci raporlarının da araştırma tasarımlarına dahil edilmesinin daha kapsamlı veriler sunabileceği düşünülmektedir.

Makro (Örgütsel, Politik ve Sistemsel) Düzeyde Öneriler

Makro düzeydeki öneriler, kurum politikaları, yönetim stratejileri ve çalışma koşullarına yönelik yapısal düzenlemeler çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu doğrultuda, uzun süreli ve yoğun programlar yerine, mesai saatleri içerisine entegre edilen kısa süreli ve esnek farkındalık uygulamalarının kurumsal sağlık politikalarına dahil edilmesinin özellikle yüksek stres düzeyine sahip meslek gruplarında daha uygulanabilir bir yaklaşım sunabileceği değerlendirilmektedir. Ayrıca bireysel müdahalelerden elde edilen olumlu etkilerin sürdürülebilirliğini artırmak amacıyla, kısa süreli programların ardından takip (follow-up) uygulamaları ve destekleyici örgütsel mekanizmaların oluşturulmasının yararlı olabileceği ifade edilmektedir.

Bununla birlikte, bilinçli farkındalık uygulamalarının tek başına yapısal sorunların çözümü olarak ele alınmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Özellikle aşırı iş yükü, rol belirsizliği ve olumsuz çalışma koşulları gibi örgütsel stres kaynaklarının azaltılmasına yönelik yapısal düzenlemelerin, bireysel farkındalık müdahaleleriyle eş zamanlı biçimde yürütülmesinin daha bütüncül ve sürdürülebilir sonuçlar sağlayabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Akbulut, M. (2021). Bilinçli farkındalık sayesinde stresle başa çıkmanın yaşam doyumunun üzerine etkisi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(120), 304–319.
2. Aktaş, A. M. (2001). Bir kamu kuruluşunun üst düzey yöneticilerinin iş stresi ve kişilik özellikleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56(4), 25–42.
3. Aktepe, İ., ve Tolan, Ö. (2020). Bilinçli farkındalık: Güncel bir gözden geçirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 12(4), 534–561.
4. Akyüz Yılmaz, C. (2025). Stres ve stres kuramları. D. Şarlak (Ed.), *Stres ve stresle başa çıkma yolları* içinde (ss. 1-25). Eğitim Yayınevi
5. Ameli, R., Sinaii, N., West, C. P., Luna, M. J., Panahi, S., Zoosman, M., ... Berger, A. (2020). Effect of a brief mindfulness-based program on stress in health care professionals at a US biomedical research hospital: A randomized clinical trial. *JAMA Network Open*, 3(8), e2013424. <https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2020.13424>
6. Arslan, I. (2018). Bilinçli farkındalık, depresyon ve algılanan stres arasındaki ilişki. *Birey ve Toplum*, 8(16), 73–86.
7. Atış, M. (2025). Stres ve stres yönetimi. H. Alkış (Ed.), *Örgütsel davranış ve yönetim psikolojisi yaklaşımları* (ss. 77–116). Ankara: Gazi Kitabevi.
8. Bal, F., ve Gümüş, İ. (2024). İşletmelerde çalışan personelin iş stresi ile yaşam doyumları arasındaki ilişkide psikolojik belirtilerin aracı rolünün incelenmesi. *Akademik Hassasiyetler*, 11(25), 1–25.

9. Bartlett, L., Martin, A. J., Kilpatrick, M., Otahal, P., Sanderson, K., ve Neil, A. L. (2022). Effects of a mindfulness app on employee stress in an Australian public sector workforce: Randomized controlled trial. *JMIR Mhealth and Uhealth*, 10(2), e30272.
<https://doi.org/10.2196/30272>
10. Başer, A., Şehitoğlu Alpağut, G., ve Kolcu, G. (2023). Hekimlerde COVID-19 nedeniyle yaşanan iş stresinin iş yaşam kalitesine etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 14(3), 416–424.
11. Bilgiç, G., ve Can Gürkan, Ö. (2021). Kadın sağlığında mindfulness (bilinçli farkındalık) ve kullanım alanları. *IGUSABDER*, 14, 363–375.
12. Büyükaslan, H., ve Eriş, H. (2019). Acil servis çalışanlarının iş stresi ve tükenmişlik düzeylerinin iş doyumları üzerine etkisi. *Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 16(2), 290–294.
13. Catapano, P., Cipolla, S., Sampogna, G., Perris, F., Luciano, M., Catapano, F., ve Fiorillo, A. (2023). Organizational and individual interventions for managing work-related stress in healthcare professionals: A systematic review. *Medicina*, 59(10), 1866.
<https://doi.org/10.3390/medicina59101866>
14. Cenkseven Önder, F., ve Utkan, Ç. (2018). Bilinçli farkındalık ve algılanan stres ilişkisinde ruminasyon ve olumsuz duygu düzenlemenin aracı rolü. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(3), 1004–1019.
15. Cüceloğlu, D. (2006). İnsan ve davranışı: Psikolojinin temel kavramları (15. b.). Remzi Kitabevi.
16. Çınar, O. (2010). Eğitim ve sağlık alanı çalışanlarının iş stresi düzeyleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(33), 101–121.
17. Çiriş Yıldız, C., ve Yıldırım, D. (2022). The effects of disaster nursing education program on beliefs in general disaster preparedness, disaster response self-efficacy, and psychological resilience in nursing students: A single-blind, randomized controlled study. *Nursing Education Perspectives*, 43(5), 287-291.
<https://doi.org/10.1097/01.NEP.0000000000001011>
18. Demir, E. (2024). Sosyal bilimlerde nitel araştırma teknikleri üzerine betimsel bir çalışma. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(46), 313–328.
19. Demir, V., ve Demir, A. (2018). Üniversite öğrencilerinde stres azaltmaya yönelik bir program: Bilinçli farkındalık. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi*, 9(17), 56–77.
20. Dölek, K., Hosseinzadeh Asl, N. R., ve İl, S. (2020). Onkolojik sosyal hizmet ve bilinçli farkındalık temelli stres azaltma. *Turkish Studies - Social*, 15(5), 2471–2482.
21. Efeoğlu, İ. E., ve Özgen, H. (2007). İş-aile yaşam çatışmasının iş stresi, iş doyumunu ve örgütsel bağlılık üzerindeki etkileri. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 237–254.

22. Ghawadra, S. F., Abdullah, K. L., Choo, W. Y., Danaee, M., ve Phang, C. K. (2020). The effect of mindfulness-based training on stress, anxiety, depression and job satisfaction among ward nurses: A randomized control trial. *Journal of Nursing Management*, 28(5), 1088–1097. <https://doi.org/10.1111/jonm.13049>
23. Green, A. A., ve Kinchen, E. V. (2021). The Effects of Mindfulness Meditation on Stress and Burnout in Nurses. *Journal of holistic nursing : official journal of the American Holistic Nurses' Association*, 39(4), 356–368. <https://doi.org/10.1177/08980101211015818>
24. Güler, K., ve Usluca, M. (2021). Yetişkin bireylerde bilinçli farkındalık ile yaşam doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 372–383.
25. Güzel, H. Ş., (2019). *Stresin Psikolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic.Ltd.Şti..
26. Huang, C.-C., Tu, B., Zhang, H., ve Huang, J. (2022). Mindfulness practice and job performance in social workers: Mediation effect of work engagement. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(17), 10739. <https://doi.org/10.3390/ijerph191710739>
27. Kabat-Zinn, J. (2003). Mindfulness-based interventions in context: Past, present, and future. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 10(2), 144–156. <https://doi.org/10.1093/clipsy.bpg016>
28. Krick, A., Felfe, J., ve Klebe, L. (2023). Can mindfulness buffer against negative effects of job demands for military and police personnel? *Journal of Occupational and Environmental Medicine*, 65(5), 428–436. <https://doi.org/10.1097/JOM.0000000000002805>
29. La Torre, G., Leggieri, P. F., Cocchiara, R. A., Dorelli, B., Mannocci, A., Sernia, S., ve Guerra, F. (2022). Mindfulness as a tool for reducing stress in healthcare professionals: An umbrella review. *Work (Reading, Mass.)*, 73(3), 819–829. <https://doi.org/10.3233/WOR-210504>
30. Mamcarz, P., Drożdżiel, P., Madleňák, R., Pukalskas, S., ve Gwiazdowska-Stańczak, S. (2023). Does mindfulness mediate the relation between impulsiveness and job stressfulness perception of professional drivers? *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(5), 4559. <https://doi.org/10.3390/ijerph20054559>
31. Menardo, E., Di Marco, D., Ramos, S., Brondino, M., Arenas, A., Costa, P., Vaz de Carvalho, C., ve Pasini, M. (2022). Nature and Mindfulness to Cope with Work-Related Stress: A Narrative Review. *International journal of environmental research and public health*, 19(10), 5948. <https://doi.org/10.3390/ijerph19105948>

32. National Institute for Occupational Safety and Health (1999). Stress at work. Cincinnati, OH: U.S. Department of Health and Human Services.
33. Olcay, Z. F., Gedik, N. K., Tembelo, H., Özdemir, G., Kocaman, F., ve Çıkrıkçı, M. (2023). Algılanan iş stresi ile yaşam doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi: Öğretim elemanları üzerinde bir araştırma. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 8(2), 22-30.
34. Öngel, V. ve Tatlı, H. S. (2020). Akademisyenlerin Yaşam Doyumları ve İş Doyumlarını Etkileyen İş Kaynaklı Faktörlerin İncelenmesi. *Journal of Higher Education & Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 10(3), 461-473.
35. Özgülük Üçok, S. B., Öztemür, G., Topcu-Uzer, Ç., ve Demir, F. M. (2025). Balancing work and marriage: Job stress and marital satisfaction in dual-career couples. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (23), 56-68.
36. Özel, Y., ve Bay Karabulut, A. (2018). Günlük yaşam ve stres yönetimi. *Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 48–56.
37. Özyeşil, Z., Arslan, C., Kesici, Ş., ve Deniz, M. E. (2011). Bilinçli farkındalık ölçeği'nin Türkçeye uyarlama çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 36(160), 224–235.
38. Rana, M., Bock, L., Riedel, E., Moellmann, H. L., Schorn, L., ve Rana, M. (2022). The effectiveness of a four-week online mindfulness training course. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(24), 16422. <https://doi.org/10.3390/ijerph192416422>
39. Hans Selye (1950). *Stress and the general adaptation syndrome*. *British Medical Journal*, 1(4667), 1383–1392.
40. Shapiro, S. L., Carlson, L. E., Astin, J. A., ve Freedman, B. (2006). Mechanisms of mindfulness. *Journal of Clinical Psychology*, 62(3), 373–386. <https://doi.org/10.1002/jclp.20237>
41. Söner, O., ve Kartol, A. (2022). COVID-19 salgınına yakalanmayan yetişkinlerin bilinçli farkındalık, depresyon, anksiyete ve stres düzeyleri arasındaki ilişkiler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(84), 1811–1825.
42. Tansel, B. (2021). Adalet Bakanlığı personelinin yaşam doyumu, iş doyumu ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(14), 51-66.
43. Tatar, A., ve Çamkerten, S. (2021). Hemşirelerde iş performansı, iş doyumu ve yaşam doyumu arası ilişkilerde iş stresinin rolü. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 13(1), 20-39.
44. Tozkoparan, G., (2019). *İş Yaşamında Stres*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic.Ltd.Şti..

45. Ültay, E., Akyurt, H., ve Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimbüyüksele içerik analizi. IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, 10, 188–201.
46. Yapraklı, Ş., ve Yılmaz, M. K. (2007). Çalışanların iş stresi algılarının iş tatminleri üzerindeki etkisi. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 21(1), 155–183.
47. Yıldız, H., ve Koçoğlu Sazkaya, M. (2021). Duygusal emek ile iş stresi ilişkisinin incelenmesi. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(1), 29–50.
48. Yıldız, Ş., ve Tekin, U. (2018). Beyaz yakalı işçilerde iş stresinin iş ve yaşam doyumuna etkisi. Aydın Sağlık Dergisi, 4(1), 61–88.
49. Yüksel, A., Dabanlı, Z., ve Bahadır Yılmaz, E. (2020). Gebelerde bilinçli farkındalık ile depresyon, anksiyete ve stres düzeyleri arasındaki ilişki. JAREN, 6(2), 195–202.

MANEVİYAT, DİN VE SOSYAL HİZMET

Öğr. Gör. Servet BULAN

Iğdır Üniversitesi

servetbulan@hotmail.com - 0009-0008-3513-6553

ÖZET

Bu çalışma, modern sosyal hizmet disiplininin bireyi bütüncül bir yaklaşımla ele alma çabası içerisinde maneviyat ve din olgularının üstlendiği kritik rolü incelemektedir. Sosyal hizmet, doğası gereği bireylerin iyilik hallerini artırmayı ve sosyal adaleti sağlamayı amaçlayan çok disiplinli bir alandır. Ancak günümüz dünyasının seküler yapısı içerisinde, özellikle yaşlılar, engelliler ve afetzedeler gibi hassas grupların sadece maddi yardımlarla tam bir iyilik haline ulaşamadıkları gözlemlenmektedir. Bu noktada maneviyat, bireyin anlam arayışını ve zorluklar karşısındaki psikososyal mukavemetini destekleyen en güçlü araçlardan biri olarak öne çıkmaktadır.

Çalışmanın odağını, Türkiye gibi nüfusunun büyük çoğunluğu Müslüman olan coğrafyalarda karşılaşılan kriz anları ve afet durumları oluşturmaktadır. Özellikle 6 Şubat depremleri gibi büyük felaketler, afetzedelerin yalnızca barınma ve gıda gibi somut ihtiyaçlara değil, aynı zamanda yaşadıkları ağır travmayı anlamlandırabilmek için manevi desteğe de ihtiyaç duyduklarını acı bir şekilde tecrübe ettirmiştir. Afet sonrası süreçte yürütülen defin işlemleri, taziye hizmetleri ve manevi rehberlik faaliyetleri, toplumun inanç yapısıyla doğrudan ilişkili olup, bireylerin yas süreçlerini sağlıklı bir şekilde yönetmelerine olanak sağlamaktadır.

Buna karşın, Türkiye'deki sosyal hizmet eğitimi veren kurumların manevi odaklı müdahaleler konusunda yeterli hassasiyeti göstermediği ve sahada görev yapan sosyal çalışmacıların bu alandaki yetkinliklerinin akademik müfredatla yeterince desteklenmediği görülmektedir. Ayrıca, afet bölgelerinde yürütülen manevi hizmetlerin bazen ideolojik eleştirilerin odağı haline gelmesi, bu hizmetlerin profesyonel bir zemine oturtulması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak; sosyal hizmetin 1400 yıllık bir geçmişi olan zekât ve vakıf kültürü gibi köklü geleneklerle harmanlanması, kamu ve sivil toplum iş birliğinin güçlendirilmesi ve maneviyatın bir "güçlendirme aracı" olarak müfredatlara entegre edilmesi, sosyal hizmet uygulamalarının etkinliğini ve kapsayıcılığını artıracaktır.

Anahtar Kelimeler: Maneviyat, Din, Sosyal Hizmet, Afet Yönetimi, Güçlendirme Yaklaşımı, Psikososyal Destek.

GENÇ YETİŞKİNLERDE PSİKOLOJİK ESNEKLİK İLE ATILGANLIK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Ebrar YILMAZ

Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet

Yüksek Lisans Programı, Ankara-Türkiye

ebrar.yilmaz586@gmail.com - ORCID ID- 0009-0003-6333-3515

Prof.Dr. Leyla ÖZGEN

Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet

Anabilim Dalı, Ankara-Türkiye

lozgen@gazi.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-5737-8691

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, genç yetişkinlerde psikolojik esneklik ile atılğanlık arasındaki ilişkinin literatür temelinde incelenmesidir. Araştırma yöntemi betimsel derleme türünde hazırlanmıştır. Çalışma kapsamındaki alan yazın taramaları PubMed, Web of Science, Elsevier, YÖK Tez ve Google Scholar veri tabanları üzerinden “psikolojik esneklik”, ”atılğanlık”, “genç yetişkinlik”, “psikolojik iyi oluş” ve “sosyal uyum” anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Çalışma’da Ocak 2015 – Aralık 2025 tarihleri arasındaki araştırmalar incelenmiştir. Taranan literatürden elde edilen bulgulara göre; psikolojik esnekliği yüksek bireylerin duygu düzenleme becerilerinin daha gelişmiş olduğunu ve stresli durumlara daha uyumlu tepkiler verdikleri tespit edilmiştir; buna karşılık düşük psikolojik esneklik düzeyinin kaçınma davranışlarıyla ilişkili olduğu ve bu durumun atılğanlık davranışını olumsuz yönde etkilemiştir. Literatür, psikolojik esneklik ile atılğanlık arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu saptanmıştır. Psikolojik esnekliği yüksek bireylerin hem duygusal süreçlerini daha etkili yönettikleri hem de kendilerini daha dengeli ve sağlıklı biçimde ifade ettikleri belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik esneklik, atılğanlık, genç yetişkinler, ruh sağlığı, sosyal uyum, duygu düzenleme

INVESTIGATING THE RELATIONSHIP BETWEEN PSYCHOLOGICAL FLEXIBILITY AND ASSERTIVENESS AMONG YOUNG ADULTS

Ebrar YILMAZ

Gazi University Institute of Health Sciences, Master's

Program in Social Work, Ankara-Türkiye.

Ebrar.yilmaz586@gmail.com - ORCID ID- 0009-0003-6333-3515

Prof.Dr. Leyla ÖZGEN

Gazi University Faculty of Health Sciences, Department of

Social Work, Ankara-Türkiye

Lozgen@gazi.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-5737-8691

ABSTACT

The aim of this study is to examine the relationship between psychological flexibility and assertiveness in young adults based on the literature. The research method was designed as a descriptive review study. The literature search within the scope of the study was conducted using the databases PubMed, Web of Science, Elsevier, YÖK Thesis Center, and Google Scholar with the keywords “psychological flexibility”, “assertiveness”, “young adulthood”, “psychological well-being”, and “social harmony”. In the literature, studies published between January 2015 and December 2025 were reviewed. According to the findings obtained from the reviewed literature, people who are more emotionally flexible are more successful at regulating their emotions and better at responding to stressful situations. In contrast, individuals with lower psychological flexibility were associated with avoidance behaviors, which negatively affected their assertive behavior. The literature indicates a positive relationship between psychological flexibility and assertiveness. It was determined that individuals with high psychological flexibility manage their emotional processes more effectively and also express themselves in a healthier and more balanced manner.

Keywords: Psychological Flexibility, Assertiveness, Young Adults, Psychological Health, Social Harmony, Emotion Regulation

1. GİRİŞ

Modern yaşamın beraberinde getirdiği koşullar ve artan stres faktörlerinin, bireylerin psikososyal uyum süreçleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir. Bireylerin, psikolojik iyi oluşlarını sürdürebilmeleri ve ruh sağlıklarını koruyabilmeleri kritik bir önem taşımaktadır (Karşlı & Yanar, 2024).

Genç yetişkinlik dönemi, bireyin ergenlikten yetişkinliğe geçiş yaptığı, genellikle 18–25 yaş aralığını kapsayan dinamik bir gelişim evresi olarak tanımlanmaktadır. Bu dönem kronolojik yaşla sınırlı olmayıp, aynı zamanda bireyin duygusal ve ekonomik bağımsızlık kazanma çabalarıyla da ifade edilmektedir. Söz konusu gelişim evresi, bireye önemli fırsatlar sunmasının yanı sıra çeşitli zorlukları da beraberinde getirmektedir (Aydın, 2019). Özellikle üniversite yıllarında karşılaşılan akademik baskılar ve mezuniyet sonrasında iş yaşamına geçiş sürecinde yaşanan belirsizlikler, genç yetişkinlerde yoğun bir gelecek kaygısına yol açabilmektedir. Sosyal gelişim açısından değerlendirildiğinde ise birey, yalnızlık duygusundan kaçınmak ve sosyal izolasyonu önlemek amacıyla daha derin ve yakın ilişkiler kurmaya yönelmekte; bu süreçte kimliğini başkalarının kimliğiyle bütünleştirme eğilimi gösterebilmektedir (Aydın, 2019).

Psikolojik esneklik, bireyin içsel deneyimlerini (düşünceler, duygular ve bedensel duyular) değiştirmeden farkına varması, bu deneyimlerin bilincinde olarak değerleri doğrultusunda davranışlarını sürdürebilmesi olarak tanımlanmaktadır (Plys et al., 2023). Üçüncü dalga bilişsel davranışçı terapiler arasında yer alan Kabul ve Kararlılık Terapisi'nin (ACT) temel odağını ve nihai amacını bu becerinin geliştirilmesi oluşturmaktadır. Bu yaklaşım, bireyin içsel yaşantılarını ve geçmiş deneyimlerini değiştirmeye çalışmadan kabullenmesini, düşünceleriyle arasına mesafe koyarak bilişsel ayrışma geliştirmesini ve anlamlı bir yaşam doğrultusunda değer temelli davranışlar göstermektedir. Psikolojik esneklik, ruh sağlığını koruyucu ve güçlendirici bir unsur olarak bireyin yaşamın getirdiği zorluklar ve olumsuz deneyimlerle işlevsel bir biçimde baş etmesine olanak tanımaktadır (Aslan & Türk, 2022).

Özellikle genç yetişkinlik döneminde, bireyin yalnızca psikopatolojiden uzak kalması değil; aynı zamanda psikolojik sağlamlık ve öznel iyi oluş davranışlarının da düzenlenmesi hedeflenmektedir. Bu noktada psikolojik esneklik, yalnızca olumlu duygu ve düşüncelerle sınırlı olmayan; bireyin yaşamındaki değişimlere uyum sağlayan bir süreç olarak psikolojik sağlığını temel bileşenlerinden biri kabul edilmektedir (Bozkurt & Kardaş, 2025).

Atılganlık ise bireyin olumlu ya da olumsuz duygu, düşünce ve ihtiyaçlarını, başkalarının haklarını ihlal etmeden, suçluluk veya yoğun kaygı hissetmeksizin açık ve dürüst bir şekilde ifade edebilme becerisi olarak tanımlanmaktadır. Bu yönüyle atılganlık, kişilerarası ilişkilerde sağlıklı iletişimi destekleyen önemli bir sosyal beceri ve kişilik özelliği olarak değerlendirilmektedir (Eraslan, 2015).

Bireylerin stresle baş etme stratejileri ve psikolojik uyum süreçlerini ele alan çalışmalarda psikolojik esneklik kavramının merkezi bir rol üstlendiği görülmektedir. Özellikle üniversite öğrencileri örnekleminde gerçekleştirilen araştırmalar, bu değişkenin farklı psikolojik yapılarla olan ilişkisini giderek daha kapsamlı biçimde incelemektedir (Tunç & Özpolat, 2024; Çakır & Balcı Çelik, 2024). Bireylerin kişilerarası iletişimde kendilerini ifade edebilme ve haklarını

savunabilme becerilerini kapsayan atılgnlık olgusunun da özsaygı ve genel psikolojik iyi oluş gibi temel değişkenlerle ilişkili olduğu ortaya konmaktadır (Yiğit & Dalbudak, 2019).

Psikolojik esneklik ve atılgnlık kavramlarının çoğunlukla birbirinden bağımsız olarak ele alındığı; bu iki yapının doğrudan ilişkisini inceleyen çalışmalar sınırdır. Genç yetişkinlik döneminde ise bireyin hem içsel uyum süreçlerini (psikolojik esneklik) hem de dışsal ifade becerilerini (atılgnlık) birlikte ele alan bütüncül yaklaşımlar, alanyazında önemli bir boşluğu doldurma potansiyeline sahiptir. Bu nedenle, söz konusu iki kavram arasındaki ilişkinin kapsamlı biçimde incelenmesi akademik açıdan gerekli görünmektedir.

Bu çalışmanın amacı, genç yetişkinlerde psikolojik esneklik ile atılgnlık arasındaki ilişkinin literatür taraması yöntemiyle incelenmesidir. Bu iki kavramın, bireyin psikososyal uyumu, kişilerarası işlevselliği ve genel iyi oluş düzeyi üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Psikolojik esneklik ile atılgnlık arasındaki ilişkinin ele alınması, bireyin hem içsel uyum süreçlerini hem de sosyal etkileşim becerilerini değerlendirmek açısından önemlidir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Genç yetişkinlik dönemi, bireyin yaşamında hem akademik hem de sosyal gelişimin en yoğun yaşandığı, kişisel sorumlulukların ve özgürlüklerin dengelenmeye çalışıldığı bir evredir. Kaynaklarda genç yetişkinlik dönemi, biyolojik ve kronolojik olarak genellikle 18 ile 25 yaş arasını kapsayan bir süreç olarak ele alınmakta ve bireylerin romantik ilişkiler, kariyer hedefleri ve dünya görüşleri üzerinden yoğun bir kimlik arayışına girdikleri bir gelişim sürecidir. Bu gelişim evresindeki bireyler, teknoloji kaynaklı (aşırı sosyal medya, YouTube, çevrimiçi sohbet grupları) ve kişisel kaynaklı (erteleme, acelecilik, uyku düzensizliği) pek çok "zaman tuzağı" ile karşı karşıyadır. Bu tuzaklara yakalanmak, genç yetişkinlerde yetişememe kaygısı ve motivasyon kaybı gibi olumsuz duyguların tetiklenmesine neden olabilmektedir. Bu dönemde sorumluluk bilinci; bir amacı başarmadaki motivasyon, kararlılık ve iradenin bir göstergesidir (Uzun & Tortumlu, 2023).

2.1. Psikolojik Esneklik Kavramı

Psikolojik esneklik, bireyin içinde bulunduğu anı olduğu gibi fark edebilmesi ve bu ana dikkatini yönlendirebilmesi; bu süreçte ortaya çıkan duygu ve düşünceleri (olumsuz ya da istenmeyen olanlar dâhil) yargılamadan kabul ederek, kişisel değerleri doğrultusunda davranışlarını sürdürebilme ya da gerektiğinde değiştirilebilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu yönüyle psikolojik esneklik, yalnızca bir savunma mekanizması değil, aynı zamanda bireyin yaşamındaki güçlükler karşısında uyum sağlayabilmesini ve bu zorluklara rağmen anlamlı bir yaşam sürdürmesini mümkün kılan bir beceri olarak değerlendirilmektedir (Çakır & Dilmaç, 2023).

Psikolojik esneklik, Kabul ve Kararlılık Terapisi (Acceptance and Commitment Therapy; ACT) yaklaşımının temel bileşenlerinden biri olup, bireyin psikolojik uyumunu açıklamada merkezi bir role sahiptir. ACT yaklaşımının temel odağı, bireyin zihnindeki olumsuz düşünceleri değiştirmek ya da yaşadığı psikolojik acıyı tamamen ortadan kaldırmak değil; aksine bireyin psikolojik esneklik düzeyini artırmaktır (Ulubay & Güven, 2022). Bu modele göre psikolojik

esneklik; kabul, bilişsel ayrışma, anda kalma, değerlerin belirlenmesi ve bu değerler doğrultusunda eyleme geçme gibi birbirini tamamlayan süreçler aracılığıyla açıklanmaktadır (Aslan & Türk, 2022).

Araştırmalar, psikolojik sağlamlığın bireyin içsel yaşantılarını kontrol etme çabası yerine, bu deneyimleri yargılamadan “şimdi ve burada” ilkesiyle gözlemleyebilmesini ve kendi değerleri doğrultusunda davranışlarını yönlendirebilmesini içerdiğini ortaya koymaktadır. Bireyler, düşünce ve duygularından kaçınmak ya da onları bastırmak yerine psikolojik sağlamlıklarını geliştirdiklerinde, yaşamlarındaki fırsatları daha açık bir biçimde fark edebilmekte ve amaçlarına ulaşmak için daha işlevsel çözümler geliştirebilmektedirler (Ulubay & Güven, 2022).

Duygusal süreçlerle yakından ilişkili olan psikolojik esneklik, bireyin duygusal farkındalığının artmasıyla birlikte güçlenmektedir. Duyguların fark edilmesi ve kabul edilmesi, bireyin değerlerini daha net bir biçimde belirlemesini kolaylaştırmakta; bu durum ise psikolojik esnekliğin artmasına katkı sağlamaktadır. Bu yönüyle psikolojik esneklik, bireyin zorlayıcı yaşam olayları karşısında psikolojik dengesini koruyabilmesini ve değer odaklı bir yaşam sürdürebilmesini mümkün kılan temel bir yetkinlik olarak öne çıkmaktadır (Çakır & Dilmaç, 2023).

Genç yetişkinlik döneminde bireyler, akademik, sosyal ve duygusal alanlarda yoğun stres faktörleri ve karmaşık duygusal deneyimlerle karşı karşıya kalabilmektedir. Bu süreçte psikolojik esneklik, bireyin söz konusu zorlayıcı yaşantılara uyum sağlamasını kolaylaştıran önemli bir koruyucu faktör olarak değerlendirilmektedir. Nitekim psikolojik esnekliği yüksek olan genç yetişkinlerin, olumsuz duygular deneyimleseler dahi hedeflerine yönelik davranışlarını sürdürebildikleri, sosyal ilişkilerini koruyabildikleri ve genel yaşam doyumlarını daha olumlu biçimde devam ettirebildikleri belirtilmektedir. Bu doğrultuda psikolojik esnekliğin, genç yetişkinlerin hem bireysel uyum süreçlerini hem de psikososyal işlevselliklerini destekleyen temel bir yapı olduğu vurgulanmaktadır (Çakır & Balcı Çelik, 2024).

2.2. Atılganlık Kavramı

Atılganlık, bireyler arası ilişkilerde kişinin kendi haklarını savunurken başkalarının haklarını ihlal etmemesi ve onları küçümsememesi temelinde şekillenen bir etkileşim biçimi olarak tanımlanmaktadır. Bu yönüyle atılganlık, bireyin hem içsel süreçlerinde hem de sosyal çevresiyle olan etkileşimlerinde hoşgörü ve saygıyı esas alan, yapıcı bir tutum sergilemesini ifade etmektedir. Kavram, bireyin kendi hak ve özgürlüklerini korurken aynı zamanda başkalarının haklarına duyarlılık göstermesini ve kişilerarası ilişkilerinde nazik, dengeli bir yaklaşım göstermesidir. Öz saygı ve öz güven ile doğrudan ilişkili olan atılganlık, bireyin sosyal kaygı yaşamaksızın kendisini açık, doğrudan ve anlaşılır bir biçimde ifade edebilmesidir (Efek & Yiğiter, 2021).

Atılgan bireyler, yalnızca kendi hedef ve ihtiyaçlarını savunan bağımsız kişiler olarak değil; aynı zamanda karşısındaki bireylerin duygu ve düşüncelerine önem veren, toplumsal uyumu yüksek bireyler olarak tanımlanmaktadır. Atılganlık, kaba ve saldırgan davranış biçimlerinden belirgin bir şekilde ayrılmakta; dürüstlük, nezaket ve çözüm odaklı iletişim becerilerini içeren

çok boyutlu bir sosyal yetkinlik alanı olarak değerlendirilmektedir (Efek & Yiğiter, 2021). Bununla birlikte atılganlık, sosyal becerilerin önemli bir alt boyutu olarak ele alınmakta ve bireyin sosyal ortamlarda kendisini etkili bir biçimde ortaya koyabilmesinde önemlidir (Dumanlı & Esen, 2023).

2.3. Psikolojik Esneklik ve Atılganlık Arasındaki İlişki

Psikolojik esneklik, bireyin duygu, düşünce ve anı gibi içsel yaşantılarını değiştirmeye çalışmak yerine, bu yaşantıları olduğu gibi kabul edebilmesi ve yaşamında anlamlı bulduğu değerler doğrultusunda davranışlarını sürdürebilmesi olarak tanımlanmaktadır (Aslan ve Türk, 2022). Psikolojik esnekliği yüksek bireyler olumsuz duygusal deneyimlerden kaçınmak yerine bu deneyimleri kabul etme eğilimindedirler. Duyguların kabul edilmesi, bireyin içsel çatışmalarının azalmasına katkı sağlayarak kaygı düzeylerinin düşmesine yardımcı olabilmektedir. Ayrıca psikolojik esnekliğin, reddedilme duyarlılığı gibi olumsuz sosyal-bilişsel süreçlerin azaltılmasında ve bireyin uyum düzeyinin artırılmasında önemlidir (Mutlu ve Tasa, 2022). Psikolojik esneklik ile atılganlık arasındaki ilişkinin; duygusal kabul, kaygı düzeyi, öz-yeterlik ve sosyal kaygı gibi çeşitli psikolojik değişkenler aracılığıyla dolaylı ve çok boyutlu bir yapı sergilediği söylenebilmektedir.

Psikolojik esneklik ve atılganlık değişkenlerinin birlikte ele alınması, bireyin hem içsel deneyimlerini kabul edebilme ve değerleri doğrultusunda hareket edebilme kapasitesini hem de kişilerarası ilişkilerde kendini açık, doğrudan ve uygun bir biçimde ifade edebilme becerisini bütüncül bir değerlendirme olanağı sunmaktadır. Alanyazında psikolojik esnekliğin yaşam doyumu, psikolojik iyi oluş, psikolojik sağlamlık ve kişilerarası ilişkiler gibi birçok değişkenle anlamlı ilişkiler gösterdiği ve stresli durumlarla baş etmede koruyucu bir faktör olarak işlev gördüğü belirtilmektedir (Mutlu & Tasa, 2022; Ulubay & Güven, 2022).

Ayrıca psikolojik esnekliği yüksek bireylerin, olumsuz yaşam olayları karşısında daha işlevsel başa çıkma stratejileri geliştirebildikleri ve bu durumun kendini ifade etme becerilerini olumlu yönde etkileyebileceği ifade edilmektedir (Tunç & Özpolat, 2024). Bu çalışmanın amacı genç yetişkinlerde psikolojik esneklik ile atılganlık düzeyi arasındaki ilişkiyi inceleyerek alanyazına katkı sağlamak ve elde edilecek bulgular aracılığıyla hem ruh sağlığı alanına hem de sosyal hizmet uygulamalarına katkı sunmaktır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışma, genç yetişkinlerde psikolojik esneklik ile atılganlık arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlayan betimsel bir derlemedir. Betimsel derleme, belirli bir konuya ilişkin mevcut çalışmaların önceden belirlenmiş sistematik bir yöntem izlenmeden incelenmesi, değerlendirilmesi ve sentezlenerek yorumlanması süreci olarak tanımlanmaktadır (Özer & Görgülü, 2021). Çalışmada ilgili konuya yönelik mevcut araştırmaların bütüncül biçimde değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

Bu kapsamda literatür taraması PubMed, Web of Science, Elsevier, Google Scholar ve YÖK Tez veri tabanları üzerinden gerçekleştirilmiştir. “Psikolojik esneklik”, “atılganlık”, “genç

yetişkinlik”, “psikolojik iyi oluş”, “sosyal uyum”, “duygu düzenleme” ve “kaçınma davranışı” gibi anahtar kelimeler kullanılarak literatür taraması yapılmıştır.

İnceleme süreci Ocak 2015–Aralık 2025 tarihleri arasında yayımlanan çalışmalarla sınırlandırılmıştır. Bu kapsamda konu ile doğrudan ilişkili ve tam metnine erişilebilen çalışmalar değerlendirmeye alınmıştır. Tekrar eden yayınlar, konu ile doğrudan ilişkili olmayan araştırmalar ve tam metnine ulaşamayan çalışmalar araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Elde edilen veriler betimsel analiz yaklaşımı ile ele alınmış, çalışmalar tematik olarak sınıflandırılarak sentezlenmiştir. Bu süreçte araştırmalar; psikolojik esneklik, atılganlık ve bu iki değişken arasındaki ilişkiyi açıklayan kuramsal ve ampirik bulgular doğrultusunda sistematik biçimde değerlendirilmiştir.

4. BULGULAR

Elde edilen literatür bulguları genel olarak değerlendirildiğinde, genç yetişkinlerde psikolojik esneklik ile atılganlık arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki bulunduğu tespit edilmiştir. Psikolojik esnekliği yüksek bireylerin kendilerini daha rahat ifade edebildikleri, haklarını savunma konusunda daha istekli oldukları ve sosyal ilişkilerde daha aktif bir tutumda oldukları belirlenmiştir.

Psikolojik esnekliğin psikososyal değişkenlerle ilişkisine yönelik bulgular incelendiğinde, bu değişken ile çeşitli psikososyal göstergeler arasında pozitif ve anlamlı ilişkiler bulunduğu rapor edilmektedir (Genç & Yetişkin, 2024). İlgili çalışmada, psikolojik esnekliği yüksek bireylerin yaşamın zorluklarıyla daha etkili bir biçimde başa çıkabildikleri ve daha uyumlu davranış örüntüleri sergiledikleri ifade edilmektedir. Ayrıca bu bireylerin stresli durumlarda değerleri doğrultusunda hareket edebildikleri ve sosyal ortamlarda kendilerini daha açık bir biçimde ifade edebildikleri belirtilmektedir. Kişilerarası ilişkilerde daha açık ve net iletişim kurabilen bu bireylerin atılganlık düzeylerinin de daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Genç & Yetişkin, 2024).

Psikolojik esneklik ile psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkiye yönelik bulgular, gençlerin karşılaştıkları zorlu yaşam olaylarına uyum sürecinde sergiledikleri esnekliğin sağlıklı gelişimsel süreç açısından önemli bir belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır (“Gençlerde Psikolojik Sağlamlık”, 2018). Literatürde, psikolojik esnekliğin bireyin motivasyonunu, yaratıcılığını ve çevresel değişimlere uyum kapasitesini desteklediği; aynı zamanda stresle baş etmede koruyucu bir işlev gördüğü vurgulanmaktadır. Psikolojik esnekliğin stresle baş etmede kullanılan diğer yöntemleriyle birlikte bütüncül biçimde ele alınmasının, özellikle önleyici ruh sağlığı hizmetleri açısından kritik bir öneme sahip olduğu değerlendirilmektedir.

Genç yetişkinlerde düşük psikolojik esneklik düzeylerine ilişkin bulgular incelendiğinde ise bu durumun kaygı, depresyon ve negatif afekt (bireyin olumsuz duygusal deneyimleri daha sık yaşaması ve genel olarak huzursuzluk, üzüntü, öfke, suçluluk veya endişe gibi olumsuz duygulanım durumlarına yatkın olması) ile güçlü bir ilişki gösterdiği görülmektedir (Cervantes-Perea et al., 2025). Bu bulgu, genç yetişkinlik döneminde karşılaşılan stres faktörleriyle başa çıkmada psikolojik esnekliğin önemlidir.

Psikolojik esnekliğin bireyin genel iyi oluşu üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğunu ve ruh sağlığı açısından koruyucu bir faktör olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Psikolojik sağlamlık düzeyi arttıkça anksiyete, depresyon, ruminasyon ve tükenmişlik gibi olumsuz durumların azaldığını; buna karşılık yaşam doyumu, öz şefkat ve psikolojik iyi oluş gibi olumlu davranışların arttığı tespit edilmiştir. Özellikle Kabul ve Kararlılık Terapisi temelli müdahalelerin, bireylerin psikolojik uyumlarını artırmada ve semptomlarını azaltmada etkili olduğu vurgulanmaktadır (Ulubay & Güven, 2022).

Bu çalışma kapsamında atılganlık, psikolojik sağlamlığı destekleyen önemli bir değişken olarak ele alınmaktadır. Psikolojik sağlamlığı yüksek bireylerin, sorunlarla baş etme süreçlerinde daha aktif ve atılgan tutumlar sergiledikleri belirtilmektedir. Ayrıca atılganlık becerisinin iyimserlik, umut, bilişsel kapasite ve sosyal bağlılık gibi değişkenlerle ilişkili olduğu ve bireyin psikolojik sağlamlığını artırdığı ifade edilmektedir (“Gençlerde Psikolojik Sağlamlık”, 2018).

Müdahale temelli bir çalışmada, zihinsel yetersizliği olan genç bireylerde atılganlık becerilerinin yaratıcı drama yöntemiyle geliştirilmesi incelenmiştir. Uygulanan 10 oturumluk program sonucunda katılımcıların bir kısmının hedeflenen kazanımlara ulaştığı, diğer katılımcılarda ise kazanım düzeylerinin bireysel farklılıklar ve programa katılım düzeyine bağlı olarak değiştiği belirlenmiştir (Ovayurt & Akfırat, 2016). Aynı çalışmada, başlangıçta tepkisiz kalma veya içe kapanma eğilimi gösteren bireylerin süreç sonunda duygularını daha fazla sözel olarak ifade edebildikleri; özellikle öfke durumlarında fiziksel tepkiler yerine sözel ifadeler kullandıkları saptanmıştır. Bunun yanı sıra katılımcıların duygularını fark etme, ifade etme ve sınır koyma becerilerinde gelişim gözlenmiş; istemedikleri durumlarda “hayır” diyebilme becerisi kazandıkları belirlenmiştir. Ayrıca riskli durumlara yönelik farkındalıklarının arttığı ifade edilmektedir (Ovayurt & Akfırat, 2016). Bu bulgular, yaratıcı drama yönteminin sosyal beceriler ve atılganlık düzeyi üzerinde olumlu etkiler yarattığını göstermektedir.

Akademik bulgular, atılganlık düzeyindeki artışın sosyal kaygı ve stres düzeylerini azalttığını; bireyin kişisel sınırlarını koruyarak duygusal ve fiziksel istismara karşı daha dirençli hale gelmesine katkı sağladığını ortaya koymaktadır. Buna karşılık, kendini yeterince ifade edemeyen bireylerin eleştiriye aşırı duyarlılık, düşük özsaygı ve pasiflik gibi psikolojik güçlüklerle daha sık karşılaştıkları belirlenmiştir (Goel et al., 2024).

Üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen çalışmalar, atılganlık düzeyinin akademik performansın önemli yordayıcılarından biri olabileceğini göstermektedir. Öğrencilerin önemli bir kısmı, atılganlık becerilerindeki artışın akademik başarıyı olumlu yönde etkilediğini ifade etmektedir. Özellikle kendini açıkça ifade edebilen bireylerin grup çalışmalarında daha aktif oldukları ve derslerde anlamadıkları konuları daha rahat sorabildikleri için akademik açıdan daha başarılı oldukları belirtilmektedir (Kalzhanova et al., 2022). Bununla birlikte bazı çalışmalar, atılganlık ile akademik başarı arasında doğrudan bir ilişki bulunmadığını ortaya koymakta; bu durum akademik başarının çok boyutlu bir yapı olduğunu ve farklı değişkenlerden etkilenmiştir (Kalzhanova et al., 2022).

Atılganlık becerilerinin gelişmesinin bireylerin stres düzeylerini azalttığını ve kişilerarası ilişkilerde güven duygusunu artırdığını göstermektedir (Parra & Kumar, 2022). Psikolojik

esneklikle yakından ilişkili olan psikolojik iyi oluşun da atılganlık düzeyi ile paralel bir yapı sergilediği; atılgan iletişim tarzının özsaygıyı destekleyerek stres gibi olumsuz faktörleri azaltmak suretiyle genel iyi oluşu artırdığı ifade edilmektedir (Parrray & Kumar, 2022).

Aile tutumlarına ilişkin bulgular, özellikle otoriter ve katı ebeveyn yaklaşımlarının gençlerin sosyal becerilerinin gelişimini ve bilişsel esneklik kazanımını olumsuz yönde etkileyebildiğini göstermektedir. Buna karşılık, demokratik aile ortamlarında yetişen bireylerin akran ilişkilerinin daha güçlü olduğu ve bilişsel süreçlerini daha etkin kullandıkları belirlenmiştir. Bu durum, atılganlık gibi sosyal becerilerin yalnızca bireysel özelliklerle değil, aynı zamanda aile ortamının sağladığı esneklik düzeyiyle de ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Önen & Koçak, 2015).

Psikolojik esnekliği gelişmiş bireylerin, sosyal ilişkilerde daha aktif rol aldıkları ve çevreleriyle iletişim kurarken daha olumlu davranışlar sergiledikleri belirtilmektedir. Bunun yanında, bu bireylerin yeni deneyimlere uyum sağlama ve sosyal ortamlarda girişimci tutumlar gösterme konusunda daha istekli oldukları ifade edilmektedir (Kashdan & Rottenberg, 2010).

Psikolojik esnekliğin bireyin duygu düzenleme, stresle ve kaçınma davranışlarıyla baş etme ve sosyal ilişkilerde uyum sağlama kapasitesiyle yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Bu durumun, bireyin kendini ifade etmesini ve kişisel haklarını savunmasını destekleyerek atılganlık düzeyi ile anlamlı bir ilişki oluşturmaktadır.

Literatürde yer alan bulgular psikolojik esneklik ile atılganlık arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunduğunu ortaya koymaktadır. Psikolojik esnekliği yüksek bireylerin sosyal etkileşimlerde daha aktif, kendini daha açık ifade edebilen ve kişilerarası ilişkilerde daha işlevsel davranışlar sergileyen bireyler oldukları ve mevcut araştırmalar tarafından desteklendiği ifade edilebilir.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışmadan elde edilen bulgular, genç yetişkinlerde psikolojik esneklik ile atılganlık arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, psikolojik esnekliği yüksek bireylerin sosyal ortamlarda kendilerini daha rahat ifade edebilmeleri, ihtiyaç ve haklarını daha açık bir biçimde dile getirebilmeleri ve kişilerarası ilişkilerde daha etkin bir tutum ile açıklanabilmektedir.

Psikolojik esnekliğin atılganlık üzerindeki etkisi, bireyin stresli ya da zorlayıcı durumlar karşısında kendi değerleri doğrultusunda hareket edebilme kapasitesiyle ilişkilendirilebilir. Psikolojik esnekliği yüksek bireylerin, olumsuz duygular ya da sosyal baskılar karşısında geri çekilmek yerine duruma uyum sağlayarak uygun iletişim stratejileri geliştirebildikleri görülmektedir. Bu durum, bireyin kendini ifade etme becerisini güçlendirerek atılgan davranışların ortaya çıkmasını kolaylaştırmaktadır.

Psikolojik esnekliğin, bireyin uyum kapasitesini ve psikolojik iyi oluşunu destekleyen temel değişkenlerden biri olduğu belirtilmektedir (Genç & Yetişkin, 2024). Psikolojik esnekliği

yüksek bireylerin yaşamın getirdiği güçlüklerle daha etkili başa çıkabildikleri ve sosyal ilişkilerde daha işlevsel davranış örüntüleri sergiledikleri ifade edilmektedir. Söz konusu özelliklerin, bireyin kişilerarası ilişkilerde daha açık, doğrudan ve kendine güvenli bir iletişim kurmasına katkı sağladığı düşünüldüğünde, atılganlık düzeyi ile ilişkili olması beklenen bir durumdur.

Psikolojik sağlık literatürü de bu bulguları destekler niteliktedir. “Gençlerde Psikolojik Sağlık” (2018) çalışmasında, psikolojik esnekliğin bireyin stresle baş etme kapasitesini artırdığı ve koruyucu bir işlev gördüğü vurgulanmaktadır. Aynı zamanda bu esnek yapının, bireyin motivasyonunu, problem çözme becerilerini ve çevresel değişimlere uyumunu desteklediği belirtilmektedir. Bu özelliklerin, bireyin sosyal ortamlarda daha girişken ve atılgan davranışlara zemin hazırladığı düşünülmektedir.

Atılganlık, yalnızca bir iletişim becerisi olarak değil, aynı zamanda bireyin kendine yönelik tutumu ve özdeğeri ile ilişkili çok boyutlu bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda, psikolojik esnekliği yüksek bireylerin hem içsel kaynaklarını daha etkin kullanabildikleri hem de sosyal risk içeren durumlarda daha işlevsel tepkiler geliştirebildikleri söylenebilir. Bu durum, atılganlık davranışlarının ortaya çıkmasını kolaylaştıran önemli bir mekanizma olarak değerlendirilmektedir.

Müdahale temelli çalışmalar da bu görüşü desteklemektedir. Owayurt ve Akfırat (2016) tarafından yürütülen çalışmada, yaratıcı drama yöntemiyle gerçekleştirilen uygulamaların zihinsel yetersizliği olan genç bireylerde atılganlık ve sosyal becerileri geliştirdiği belirlenmiştir. Katılımcıların süreç sonunda duygularını daha açık ifade edebildikleri, “hayır” diyebilme becerisi kazandıkları ve riskli durumlara karşı daha bilinçli tepkiler geliştirdikleri rapor edilmiştir. Bu bulgular, müdahale yaklaşımlarının atılganlık becerilerinin geliştirilmesinde etkili olabileceğini göstermektedir.

Psikolojik esnekliğin bireyin hem içsel süreçlerine hem de sosyal uyum becerilerine katkı sağlayan temel psikolojik kaynaklardan biri olduğu anlaşılmaktadır. Bu yapının, bireyin stresli durumlarla baş etme becerilerini güçlendirdiği ve sosyal ilişkilerde daha girişken, kendine güvenli ve uyumlu bir tutum geliştirmesine hazırlamaktadır. Bu doğrultuda, psikolojik esnekliğin genç yetişkinlik döneminde atılganlık davranışlarının gelişimini açıklamada önemli bir etken olabileceği değerlendirilmektedir.

Genç yetişkinlik döneminin kimlik gelişiminin hız kazandığı ve sosyal ilişkilerin yoğunlaştığı kritik bir evre olması, psikolojik esneklik ile atılganlık arasındaki ilişkinin önemini artırmaktadır. Bu gelişimsel süreçte bireylerin hem kendilerini ifade etme hem de sosyal çevreleriyle etkili iletişim kurma gereksinimlerinin arttığı görülmektedir. Psikolojik esnekliği desteklemeye yönelik müdahale yaklaşımlarının—özellikle kabul ve kararlılık temelli uygulamaların—atılganlık becerilerinin gelişimine dolaylı katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak, mevcut literatür bulguları psikolojik esneklik ile atılganlık arasında genel olarak pozitif yönlü, anlamlı ve tutarlı bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Psikolojik esnekliği yüksek bireylerin stresle daha etkili başa çıkabildikleri, kişilerarası ilişkilerde daha işlevsel

davranış örüntüleri sergiledikleri ve kendilerini daha açık biçimde ifade edebildikleri anlaşılmaktadır. Bu durumun bireyin sosyal ortamlarda daha girişken, öz güvenli ve uyumlu davranmasına katkı sağlayarak atılganlık düzeyini desteklediği değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, söz konusu ilişkinin farklı örneklem grupları ve değişkenler bağlamında daha kapsamlı biçimde incelenebilmesi amacıyla hem nicel hem de nitel araştırma desenlerinin kullanıldığı çalışmalara gereksinim duyulduğu söylenebilir.

6. ÖNERİLER

Mikro (Bireysel) Düzey:

Genç yetişkinlerde psikolojik esneklik ile atılganlık arasındaki ilişkinin güçlendirilebilmesi için bireysel düzeyde psikolojik esnekliği artırmaya yönelik müdahalelerin yaygınlaştırılması önerilmektedir. Bu kapsamda kabul ve kararlılık terapisi (ACT) başta olmak üzere, bireylerin bilişsel esnekliklerini, duygusal düzenleme becerilerini ve stresle başa çıkma kapasitelerini geliştirmeye odaklanan uygulamaların atılgan davranışları destekleyebileceği değerlendirilmektedir. Ayrıca öz-farkındalık ve öz-yeterlik algısını güçlendiren bireysel psikolojik destek süreçlerinin, bireylerin kendini daha açık ve etkili ifade etmesine katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Mezzo (Eğitim ve Sosyal Çevre/Kurumsal) Düzey:

Psikolojik esneklik ile atılganlık arasındaki ilişkinin güçlendirilmesi amacıyla üniversite ortamları başta olmak üzere genç yetişkinlerin yoğun olarak bulunduğu eğitim ve sosyal çevrelerde yapılandırılmış psikoeğitim programlarının geliştirilmesi ve uygulanması önerilmektedir. Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri kapsamında iletişim becerileri, kişilerarası etkileşim ve duygusal dayanıklılığı destekleyen grup temelli müdahale programlarının yaygınlaştırılmasının sosyal uyum ve atılganlık düzeylerine katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir. Ayrıca akran destek sistemlerinin güçlendirilmesinin bu süreci destekleyici bir unsur olduğu düşünülmektedir.

Makro (Toplumsal, Kurumsal ve Bilimsel) Düzey:

Toplumsal ve kurumsal düzeyde psikolojik esnekliği destekleyici politika ve uygulamaların artırılması önem arz etmektedir. Bu doğrultuda ruh sağlığı hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması, koruyucu ve önleyici ruh sağlığı programlarının yaygınlaştırılması ve eğitim politikalarına psikolojik esneklik ile iletişim becerilerine yönelik içeriklerin entegre edilmesi önerilmektedir. Ayrıca genç yetişkinlerin sosyal uyum ve atılganlık becerilerinin desteklenmesine yönelik farkındalık çalışmalarının kurumsal düzeyde güçlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bilimsel düzeyde ise psikolojik esneklik ile atılganlık arasındaki ilişkinin daha kapsamlı incelenebilmesi için nitel ve nicel araştırma desenlerinin birlikte kullanıldığı çalışmaların artırılması; nedensel ilişkilerin ortaya konulabilmesi için ise boylamsal ve deneysel araştırmalara ihtiyaç duyulduğu değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- 1) Aslan, Ş., & Türk, F. (2022). Bilişsel esneklik ve psikolojik esneklik kavramlarının karşılaştırılması. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 14(1), 119–130.
- 2) Aydın, M. (2019). Genç Yetişkinlerde Mutluluğa Genel Bir Bakış. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 47-64.
- 3) Bozkurt, E. G., & Kardaş, F. (2025). Psikolojik Esneklik Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. *Adıyaman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15(2), 1004-1035.
- 4) Cervantes-Perea, W., Martínez-Bacaicoa, J., & Gámez-Guadix, M. (2025). Psychological flexibility among university students: An in-depth qualitative study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 22(7), 1141.
- 5) Çakır, B., & Dilmaç, B. (2023). Duygusal Farkındalık, Psikolojik Esneklik ve Yaşam Doyumu Arasındaki Yordayıcı İlişkiler. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 142-159.
- 6) Çakır, Y., & Balcı Çelik, S. (2024). Psikolojik esneklik ölçeği Türkçe formu: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Nicel Bilimler Dergisi*, 6(1), 19–39.
- 7) Dumanlı, E., & Esen, Y. (2023). Çocuk romanlarında atılganlık becerileri: Toplumsal cinsiyet bağlamında bir çözümleme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 56(1), 195–245.
- 8) Efek, E., & Yiğiter, K. (2021). Spor Katılımının Atılganlık ve Sportmenlik Düzeyleri İle İlişkisi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18(43), 6732-6763.
- 9) Eraslan, Y. D. D. M. (2015). Üniversite spor bölümü öğrencilerinin atılganlık ve karar verme stillerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 4(1), 214–223.
- 10) Genç, A., & Yetişkin, B. (2024). *Genç ve yetişkinlerde psikolojik esneklik ve dindarlık arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.
- 11) Gençlerde Psikolojik Sağlamlık. (2018). *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 6(15), 91-112.
- 12) Goel, A., Padickaparambil, S., Sreelakshmi, E. S., et al. (2024). Understanding facilitators for self-confidence among university students in India: A qualitative study. *Current Psychology*, 43, 19423–19432.
- 13) Kalzhanova, A., Kalzhanova, D., Murzina, S., Nurmukhanbetova, N., Naviy, L., & Yermantayeva, A. (2022). Assertiveness as the predictor of university students' academic achievement. *Cypriot Journal of Educational Sciences*, 17(7), 2462–2473.
- 14) Karslı, N., & Yanar, Ö. (2024). Genç ve yetişkinlerde psikolojik esneklik ve dindarlık arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 57, 1–22.
- 15) Kashdan, T. B., & Rottenberg, J. (2010). Psychological flexibility as a fundamental aspect of health. *Clinical Psychology Review*, 30(7), 865–878.
- 16) Mutlu, S., & Tasa, H. (2022). Psikolojik esneklik, kişilerarası reddedilme duyarlılığı ve yaşam doyumu arasındaki ilişki. *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, 8(1), 41–68.
- 17) Ovayurt, B. Z., & Akfırat, F. Ü. (2016). Zihinsel Yetersizliği Olan Genç Bireylerde Atılganlık Becerilerinin Yaratıcı Drama Yöntemi ile Geliştirilmesi. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 11(2), 83-98. <https://izlik.org/JA36PC65ZC>

- 18) Önen, A. S., & Koçak, C. (2015). The effect of cognitive flexibility on higher school students' study strategies. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 191, 2346–2350.
- 19) Özer, N., & Görgülü, R. (2021). Bir bilimsel derlemenin planlanması ve yazımı. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(3), 1–15.
- 20) Parray, W. M., & Kumar, S. (2022). The effect of assertiveness training on behaviour, self-esteem, stress, academic achievement and psychological well-being of students: A quasi-experimental study. *Research & Development*, 3(2), 83–90.
- 21) Plys, E., Jacobs, M. L., Allen, R. S., & Arch, J. J. (2023). Psychological flexibility in older adulthood: A scoping review. *Aging & Mental Health*, 27(3), 453–465.
- 22) Tunç, A., & Özpolat, A. (2024). Psikolojik esneklik ve öznel iyi oluşun baskın ben durumlarına göre farklılaşmasının incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 6(11), 329–352.
- 23) Ulubay, G., & Güven, M. (2022). Kabul ve kararlılık terapisi ve psikolojik esneklik ile ilgili araştırmaların incelenmesi. *Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 8(2), 92–101.
- 24) Uzun, K., & Tortumlu, M. (2023). Genç Yetişkinlerin Modern Çağın Zaman Tuzakları ile Kendini Affetme Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 860-892.
- 25) Yiğit, S., & Dalbudak, İ. (2019). Türkiye’de öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilerin atılganlık düzeylerinin incelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 4(2), 190–198.

QOCALIĞA PSIXOLOJİ UYGUNLAŞMA: NƏZƏRİ MODELƏR VƏ MİLLİ - MƏDƏNİ KONTEKST

Tutuxanım Eyvazova

Azərbaycan Universiteti & Əmək və Sosial Münasibətlər Akademiyası

tutuxanimeyvazova@gmail.com- <https://orcid.org/0009-0009-9348-5249>

Xülasə

Ahıllıq dövrünün psixoloji, sosial və milli-mədəni xüsusiyyətləri gerontopsixologiyanın klassik və müasir nəzəri yanaşmaları əsasında kompleks şəkildə təhlil edilmişdir. Tədqiqatın məqsədi qocalığa psixoloji uyğunlaşmanın əsas nəzəri modellərini sistemləşdirmək və onların Azərbaycan cəmiyyətinin milli-mədəni xüsusiyyətləri kontekstində təzahür formalarını müəyyən etməkdir. Araşdırma müqayisəli nəzəri təhlil metodu əsasında aparılmış, E. Eriksonun psixososial inkişaf nəzəriyyəsi, R. Peckin qocalıq dövrünün inkişaf vəzifələri, İ. S. Kon və D. B. Bromleyin uyğunlaşma modelləri, eləcə də J. Rowe, R. Kahn və P. Baltes tərəfindən irəli sürülmüş uğurlu qocalma konsepsiyaları nəzərdən keçirilmişdir.

Təhlil nəticəsində müəyyən olunmuşdur ki, qocalığa konstruktiv uyğunlaşma aktiv həyat mövqeyinin qorunması, özünüqəbulun formalaşdırılması, həyat təcrübəsinin mənalandırılması, sosial münasibətlərin davam etdirilməsi və nəsillərarası əlaqələrin saxlanılması ilə sıx bağlıdır. Eyni zamanda təqaüdə çıxma prosesi, tənhalıq, yaxın itkiləri, depressiv hallar və ölüm qorxusu yaşlı insanların psixoloji rifahına təsir göstərən əsas risk amilləri kimi müəyyən edilmişdir.

Müasir gerontopsixoloji yanaşmalar qocalığı yalnız bioloji zəifləmə və itkilər mərhələsi kimi deyil, həm də adaptasiya, kompensasiya və şəxsi inkişaf imkanlarının reallaşdığı xüsusi inkişaf dövrü kimi izah edir. Milli-mədəni aspektlərin araşdırılması göstərmişdir ki, Azərbaycan cəmiyyətində yaşlı insanların “Ağsaqqal” və “Ağbirçək” statusu onların sosial nüfuzunun və emosional dəstəyinin qorunmasına xidmət edir. Bununla yanaşı, yaşlıların sosial fəallığının, müstəqilliyinin və aktiv qocalıq strategiyalarının təşviqi müasir sosial və psixoloji siyasətin mühüm istiqamətlərindən biri olaraq aktuallığını saxlayır. Yaşlılıq dövrü bu baxımdan yalnız geriləmə deyil, həm də həyat təcrübəsinin yenidən mənalandırıldığı və sosial dəyərə çevrildiyi mərhələ kimi qiymətləndirilir.

Açar sözlər: ahıllıq, psixoloji uyğunlaşma, gerontopsixologiya

1. GİRİŞ

Müasir dövrdə dünya əhalisinin demoqrafik strukturunda yaşlı insanların xüsusi çəkisinin sürətlə artması qocalıq fenomeninin həm tibbi-bioloji, həm də sosial-psixoloji baxımdan öyrənilməsini global səviyyədə aktuallaşdırır. Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının (ÜST) hesabatlarına görə, 2050-ci ilə qədər dünyada 60 yaşdan yuxarı insanların sayının iki dəfə artaraq təxminən 2.1 milyard nəfərə çatacağı proqnozlaşdırılır (ÜST,2025). Bu global demoqrafik transformasiya qocalıq dövrünün sadəcə fiziki tənəzzül mərhələsi kimi deyil, fərdin cəmiyyətə və yeni reallıqlara psixoloji uyğunlaşmasını tələb edən xüsusi inkişaf dövrü kimi tədqiq edilməsini zəruri edir.

Qocalıq insan ontogenezinin təbii mərhələsi olub, dərin psixoloji, koqnitiv və sosial dəyişikliklərlə xarakterizə edilir. Bu dövrdə fərd həm fiziki imkanlarının məhdudlaşması, həm də sosial rollarının, həyat tərzinin və özünüqavrayışının yenidən formalaşması kimi mürəkkəb proseslərlə üzləşir. Yaşlanmanın gedişi hər bir fərddə spesifik xarakter daşıyır və genetik faktorlar, somatik sağlamlıq, peşə fəaliyyətinin xarakteri, sosial əlaqələr və mədəni mühit kimi bir çox determinantların qarşılıqlı təsiri ilə formalaşır.

Elmi ədəbiyyatda “gerontogenez” və ya yaşlanma mərhələsi kimi səciyyələndirilən son yetkinlik dövrünün başlama həddi ilə bağlı tədqiqatçılar arasında müxtəlif yanaşmalar mövcuddur. Alimlərin böyük bir qismi insan həyatının bu mərhələsinin 60 yaşdan etibarən başladığını qeyd etsə də, bəzi müəlliflər həmin dövrün qadınlarda 55, kişilərdə isə 60 yaşdan etibarən formalaşdığını irəli sürürlər. A. Reanın təsnifatına əsasən, qeyd olunan yaş qrupuna daxil olan fərdləri üç əsas kateqoriyaya ayırmaq mümkündür: ahıllar, qocalar və uzunömürlülər. Bu tədqiqat çərçivəsində isə son yetkinlik, yəni ahıllıq dövrünün start nöqtəsi olaraq 60 yaş əsas götürülmüşdür (A.Rean, 2003).

Cəmiyyətdə qocalıq dövrü ilə bağlı formalaşmış stereotiplər kifayət qədər ziddiyyətlidir. Bir tərəfdən bu mərhələ istirahət, həyat təcrübəsinin bəhrəsini görmə və nisbi rahatlıq dövrü kimi qiymətləndirilir, digər tərəfdən isə fiziki və psixi imkanların zəifləməsi, sosial fəallığın azalması və hətta passiv mövcudluq mərhələsi kimi təqdim olunur. Bu baxımdan “qocalıqda inkişaf” anlayışı ilk baxışda paradoksal təsir bağışlaya bilər. Lakin son yetkinlik dövrü insan həyatının ümumi inkişaf trayektoriyasında xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Məhz bu mərhələdə fərdin həyat yoluna bütöv sistem kimi nəzər salmaq, onun məna yükünü və əvvəlki, eləcə də sonrakı nəsillər üçün daşdığı dəyəri dərk etmək mümkün olur (Yermolayeva, 2002).

2. Tədqiqatın metodologiyası və inkişaf vəzifələri

Bu tədqiqat gerontopsixologiya sahəsində mövcud olan klassik və müasir nəzəriyyələrin müqayisəli analizi əsasında aparılmışdır. Təhlillər göstərir ki, qocalığa uyğunlaşma prosesi bir neçə qrup amildən asılıdır. Bunlara irsi meyillilik, ümumi somatik sağlamlıq, cinsiyyət fərqləri, həyat boyu icra edilən əmək fəaliyyətinin intensivliyi və təbiəti daxildir. Bunlardan əlavə, təqaüdəqədərki və sonrakı həyat arasındakı ziddiyyətin səviyyəsi, insanın daxil olduğu sosial şəbəkənin genişliyi qocalığın emosional gedişatına birbaşa təsir göstərir.

E. Eriksonun psixososial inkişaf nəzəriyyəsinə əsasən, həyat dövrünün son mərhələsi “bütövlük qarşısında ümitsizlik” dilemması ilə səciyyələnir (Erikson, 1996,). Bu mərhələdə əsas psixoloji ehtiyac insanın yaşadığı həyatın dəyərli və mənalı olduğuna əminlik qazanmasıdır. Fərd geriye nəzər salaraq öz nailiyyətlərini və uğursuzluqlarını yenidən qiymətləndirməli olur. Beləliklə, diqqət mərkəzi gələcək planlardan keçmiş təcrübənin təhlilinə doğru yönəlir. Əgər fərd öz həyat yolunu daxili harmoniya şəklində ümumiləşdirə bilmirsə, bu zaman ölüm qorxusu və yenidən başlamağın mümkünsüzlüyündən doğan ümitsizlik hissi onun psixoloji durumuna hakim kəsilə bilər.

Eriksonun psixososial inkişaf konsepsiyası sonradan R. Peck tərəfindən genişləndirilmişdir. Peckin yanaşmasına görə, “uğurlu qocalıq” fərdin üç əsas fundamental inkişaf vəzifəsini həll etməsi ilə mümkündür:

Rol asılılığının aşılması (rol transsendensiyası): Təqaüdə çıxdıqdan sonra fərd əvvəlki peşə rolundan kənarda həyatını mənalı təşkil edə biləcək yeni fəaliyyət sahələri tapmalıdır.

Bədənə yönəlmiş diqqətin aşılması (bədən transsendensiyası): Ahıl insanlar fiziki məhdudiyyətlərə və ağrılara fokuslanmaq əvəzinə, sosial münasibətlərdən zövq almağa və həyat keyfiyyətini qorumağa yönəlməlidirlər.

Eqosentrik məhdudiyyətlərin aşılması (Ego transsendensiyası): İnsan öz həyatının davamlılığını övladları, yaratdığı dəyərlər, ideyalar və cəmiyyətə verdiyi töhfələr vasitəsilə hiss etdikdə, ölüm qorxusu zəifləyir (Malkina-Pıkh, 2005).

Qocalıq dövründə ən mürəkkəb psixoloji tapşırıq həyat və ölüm münasibətlərinin daxili sistemində aparılan mənəvi işdir. Ahıl insan ölümün yaxınlığını daha aydın hiss edir. Güman etmək olar ki, qocalıq dövrü insanın ölümün inkarına əsaslanan stereotipini sarsıtmalı, yəni sonsuz yaşamaq illüziyasını aradan qaldırmalıdır. C. Reynuoterin qeyd etdiyi kimi, insan öz ölümünün qaçılmazlığını qəbul etdikdə ölüm qorxusu təbii şəkildə zəifləyir.

2.2. Emosional sferanın xüsusiyyətləri, depressiya və itkilər

Son yetkinlik dövrü insanın emosional həyatında özünəməxsus dəyişikliklərlə müşayiət olunur. Bu mərhələdə affektiv reaksiyaların nəzarətsiz güclənməsi, səbəbsiz kədər, həssaslıq və tez kövrəlmə halları daha qabarıq şəkildə özünü göstərə bilər. Eksentrik davranış meylləri artır, daxilə yönəlmə güclənir və mürəkkəb həyat situasiyalarının öhdəsindən gəlmək qabiliyyəti zəifləyir. Gender xüsusiyyətləri baxımından da müəyyən transformasiyalar müşahidə olunur. Yaşlı kişilərdə passivlik və emosional yumşaqlıq artdığı halda, qadınlarda daha sərt, praktik və dominant davranış meylləri güclənə bilər.

Emosional sahədəki zəifləmə yeni təəssüratların əvvəlki parlaqlığını itirməsinə səbəb olur. Bunun nəticəsində keçmişə bağlılıq və xatirələrin emosional təsiri güclənir. Qocalıq dövründə geniş yayılmış emosional vəziyyətlərdən biri davamlı nigaranlıqdır. Xroniki qayğıkeşlik və ya narahatlıq bir növ psixoloji hazırlıq funksiyası yerinə yetirərək frustrasiya vəziyyətlərinə adaptasiyanı asanlaşdırır (Yermolayeva, 2002).

Son yetkinlik üçün xarakterik hallardan biri də yaşa bağlı situativ depressiyadır. Bu vəziyyət davamlı və nisbətən stabil əhval enməsi ilə səciyyələnir. N.F. Şaxmatov yaşla əlaqədar depressiyanın üç əsas təzahür formasını ayırd edir (Malkina-Pıkh, 2005).

Hipoxondrik fiksasiya: İnsan öz bədənində baş verən ağrılı hisslərə həddindən artıq diqqət yetirir. Bu vəziyyət qoruyucu mexanizm kimi çıxış edir, çünki fərd öz qocalığını birbaşa qəbul etmək əvəzinə diqqətini xəstəlik üzərinə yönəldir.

Təqib və sıxışdırılma ideyaları: Yaşlı insana elə gəlir ki, ətrafdakılar ona qarşı ədalətsiz davranır, əsas düşüncə "hamı məndən qurtulmaq istəyir" kimi formalaşır.

Şişirdilmiş təsəvvürlərə meyl: Yaşlı insan keçmiş həyatına dair real hadisələri olduğundan daha böyük rol və təsir payı ilə təqdim edir, öz dəyərini süni şəkildə artırmağa çalışır.

şəxslər ölümün özündən çox, ölümə aparan ağrılı və acizləşdirici prosesdən ehtiyat edirlər.

Qocalıq dövrü eyni zamanda bir sıra mühüm itkilərin yaşandığı həyat mərhələsidir. Bu dövrdə həyat yoldaşının, yaxın qohumların və ya dostların vəfatı yaşlı insanın psixoloji vəziyyətinə ciddi təsir göstərə bilər. Yas reaksiyalarının izahında geniş istifadə olunan E. Kübler-Ross modelinə görə, fərd inkar, qəzəb, kompromis axtarışı, depressiya və qəbul (adaptasiya) mərhələlərindən keçir. Yaşlı insanlarda yas prosesi çox vaxt daha dərin emosional və psixoloji xarakter daşıyır. İtkiyə uyğunlaşma mərhələsində mərhumla bağlı xatirələrin qorunması və onun mənəvi əhəmiyyətinin yaşadılması müşahidə olunur. Xüsusilə övlad itkisi yaşlı insanlar üçün ən ağır psixoloji sarsıntılardan biri hesab edilir. Belə itki yalnız yaxın bir insanın yoxluğu kimi deyil, həm də həyatın mənası və gələcəklə bağlı gözləntilərin itirilməsi kimi qəbul oluna bilər.

Tənhalıq problemi də bu dövrün əsas yaşantılarından biridir. D. Perlman və L. Peplonun araşdırmalarına əsasən, tənhalıq sadəcə obyektiv sosial təcrid vəziyyəti deyil, daxili və subyektiv psixoloji yaşantıdır. Gündəlik məişət fəaliyyətlərini müstəqil yerinə yetirən yaşlı insanlar tək yaşamağa bəzən gənclərdən daha yaxşı uyğunlaşırlar. Gerontologiyada tənhalığın ikili xarakteri məşhur paradoksla izah olunur: yaşayış yerini hündür hasarla əhatələyib aqressiv it saxlayan yaşlı bir qadının eyni zamanda öz tənhalığından şikayət etməsi Bu, tənhalığın obyektiv yox, subyektiv psixoloji təcrübə olduğunu göstərir (Malkina-Pıkh, 2005).

2.3. Psixososial inkişaf, təqaüdə çıxma və “qocalıqla üzləşmə” böhranı

Yaşlı insanların ailə həyatında mühüm rollarından biri nənə və baba funksiyalarını yerinə yetirmələridir. Bu funksiyalar əsasən iki istiqamətdə təzahür edir: ailədaxili və sosial funksiyalar. Ailədaxili funksiyalar ailənin davamlılığının, nəsillərarası əlaqələrin və ailə dəyərlərinin qorunmasına xidmət edir. Sosial funksiyalar isə yaşlı nəslin həyat təcrübəsini, mənəvi dəyərlərini və sosial normalarını gənc nəsillərə ötürməsi ilə bağlıdır. Bu baxımdan nənə və babalar ailə ilə cəmiyyət arasında mühüm əlaqələndirici rol oynayırlar. Lakin bu rolun tam şəkildə həyata keçirilməsi ailədaxili münasibətlərin sağlam və harmonik olmasından asılıdır. Ailədaxili münasibətlərdə yaranan problemlər xüsusilə uşaqlara və yaşlılara mənfi təsir göstərir. Belə hallarda yaşlı şəxslərin ailə və cəmiyyət qarşısındakı ənənəvi funksiyalarını yerinə yetirmələri çətinləşir

Qocalıq dövründə psixososial inkişafın gedişinə cəmiyyətdə mövcud olan pensiya institutu da ciddi təsir göstərir. Müəyyən yaş həddinə çatdıqdan sonra əmək fəaliyyətinin

dayandırılması imkanı kimi çıxış edən pensiya, bütün insanlar üçün inkişafın böhran xarakterli mərhələlərindən biri hesab olunur. Təqaüdə çıxmaq fərdi bir neçə mühüm vəzifə ilə üz-üzə qoyur:

Birinci vəzifə zamanın yenidən strukturlaşdırılması problemidir. Yəni insan əvvəlki peşə ritmindən məhrum olduqdan sonra gündəlik həyatını yeni məna və fəaliyyətlərlə doldurmalı olur.

İkinci vəzifə yeni həyat rollarının axtarışı və sınaqdan keçirilməsi ilə bağlıdır. Əgər insan əvvəlki dövrlərdə özünü əsasən sosial və peşə rolları vasitəsilə identifikasiya etmişdirsə, təqaüdə çıxdıqdan sonra onda “Mən”in itirilməsi və ya rol qarışıqlığı halları yarana bilər.

Üçüncü mühüm məsələ isə öz fəallığını reallaşdırma biləcəyi yeni sahələrin tapılmasıdır. Daha əvvəl də qeyd edildiyi kimi, qocalıq dövründə aktivliyin qorunması psixoloji rifahın əsas şərtlərindən biridir.

Bu vəzifələrin uğurlu həlli üçün əsas ilkin şərtlərdən biri insanın öz qocalığını qəbul etməsi, digəri isə yaşla bağlı dəyişikliklərə əsasən aktiv uyğunlaşma strategiyalarından istifadə etməsidir.

Adətən insan təqaüdə çıxmağa əvvəlcədən psixoloji və praktik baxımdan hazırlaşmağa çalışır. Thompsonun fikrinə görə, bu hazırlıq prosesini şərti olaraq üç mərhələyə ayırmaq olar və hər mərhələdə insan davranışını müəyyən motivlər istiqamətləndirir:

Fəallığın tədricən azaldılması. Bu mərhələdə insan əmək öhdəliklərinin bir hissəsindən azad olmağa, məsuliyyət dairəsini daraltmağa çalışır. Məqsəd təqaüdə çıxış zamanı fəaliyyət səviyyəsində qəfil və kəskin enmənin qarşısını almaqdır.

Perspektiv planlaşdırma. Bu mərhələdə fərd təqaüd dövründəki həyatını təsəvvür etməyə, gələcək məşğuliyyətlərini və fəaliyyət istiqamətlərini əvvəlcədən müəyyənləşdirməyə çalışır.

Təqaüd gözləntisi ilə yaşama. Artıq bu mərhələdə insanın diqqəti iş fəaliyyətinin yekunlaşdırılmasına və pensiya sənədləşməsinə yönəlir. O, psixoloji baxımdan tədricən gələcək həyatının yeni məqsəd və tələbatları ilə yaşamağa başlayır (Malkina-Pıkh, 2005).

Təqaüdə çıxmaq insanın sosial status və rol strukturunda dəyişikliklə müşayiət olunur. Bu mərhələdə fərd əmək fəaliyyəti dövrünü başa vuraraq yeni sosial kateqoriyaya daxil olur. Əvvəllər aktiv əmək fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslər kimi çıxış edən fərdlər, təqaüd dövründə sosial rol baxımından fərqli mövqeyə keçir və bu dəyişiklik əksər hallarda sosial fəallığın azalması ilə müşahidə olunur. Bu keçid bir çox hallarda yaşlanmanın son mərhələsinin mühüm psixososial hadisələrindən biri kimi qiymətləndirilir.

Təqaüdə çıxma hadisəsi hər bir insan tərəfindən fərqli şəkildə dərk edilir. Bəzi insanlar bunu öz faydalılıqlarının başa çatması və həyatlarının əsas məna mənbəyinin itirilməsi kimi qəbul edirlər. Bu səbəbdən onlar iş yerində mümkün qədər uzun müddət qalmağa və fiziki gücləri imkan verdiyi qədər çalışmağa üstünlük verirlər. Belə insanlar üçün əmək fəaliyyəti təkcə maddi rifahın təminatı deyil, həm də karyera nailiyyətlərini qorumaq və artırmaq, gələcəyi planlaşdırmaq, arzu və tələbatlarını strukturlaşdırmaq vasitəsi kimi çıxış edir.

İşdən uzaqlaşma bu tip insanlarda cəmiyyətdəki rolunun zəifləməsi hissini, bəzən isə lazımsızlıq və faydasızlıq duyğusunu gücləndirir. Başqa sözlə, təqaüdcü həyatına keçid onlar üçün “hakimiyyətin, müstəqilliyin və özünüidarə imkanlarının itirilməsi” siqnalı kimi yaşana bilər. Belə hallarda insan sosial marağını qorumaq üçün məqsədyönlü şəkildə ona faydalılıq və cəmiyyət həyatında iştirak hissi verən fəaliyyət növlərini axtarmağa başlayır. Bu, həm formal və qeyri-formal ictimai təşkilatların işində iştirak, həm də müxtəlif əmək və ictimai fəaliyyət formaları şəklində təzahür edə bilər.

Digər bir qrup insanlar üçün isə əmək fəaliyyəti daha çox borc və ya zəruri öhdəlik kimi qəbul edilirdi. Bu baxımdan təqaüdə çıxmaq onlar tərəfindən yorucu, monoton və marqsız iş rejimindən, rəhbərliyə təbəçilikdən və gündəlik peşə məsuliyyətindən azad olunma kimi qiymətləndirilir. Belə şəxslər üçün təqaüd dövrü məhdudiyyətlərin aradan qalxdığı və şəxsi maraqlara daha çox vaxt ayırmaq imkanı yarandığı mərhələdir. Onlar əldə etdikləri sərbəst vaxtı hobbilərə, ailə üzvlərinə qayğı göstərməyə, övladlara, nəvələrə və nəticələrə dəstək olmağa həsr edə bilirlər.

“Qocalıqla üzləşmə” böhranının spesifik xüsusiyyətləri əsasən əmək fəaliyyətinin başa çatması dövrü ilə üst-üstə düşən böhranın nəticəsindən asılıdır. “Təqaüdə çıxma böhranı”nın mövcudluğu son yetkinlik dövrünün psixologiyasını tədqiq edən alimlərin böyük əksəriyyəti tərəfindən təsdiqlənir. Bu böhran zamanı insan şüurlu və ya qeyri-şüuri şəkildə öz yaşlanma strategiyasını seçir. Bu seçimin kökləri çox vaxt daha erkən yaş mərhələlərindən qaynaqlanır. Böhran insana yenidən seçim etmək imkanı versə də, praktik həyatda bu imkan çox vaxt fərdin özü tərəfindən fərqi nə varılmadan ötürülə bilər.

Birinci strategiya şəxsiyyətin inkişafının proqressiv xarakter daşmasını nəzərdə tutur. Bu strategiya insan həm mövcud sosial əlaqələrini qorumağa, həm də yeni sosial münasibətlər qurmağa meylli olduqda reallaşır. Yeni əlaqələr ona cəmiyyət üçün faydalı olduğunu hiss etmək imkanı verir.

İkinci strategiya isə insanın əsasən özünü fərd kimi qorumağa yönəlməsi ilə xarakterizə olunur. Bu zaman diqqət psixofizioloji funksiyaların tədricən zəifləməsi fonunda bioloji “sağ qalma” fəaliyyətinə yönəlir. Belə strategiya seçildikdə şəxsiyyətin inkişaf imkanları ciddi şəkildə məhdudlaşır (Yermolayeva, 2002).

Yaşlanma strategiyasının seçiminin arxasında həyatın sonrakı mərhələsinin mənası və məqsədinin axtarışı dayanır. Qocalıq, həyat perspektivinin daralması və sosial situasiyanın kəskin şəkildə dəyişməsi ilə birlikdə insanın mövcud həyat mənası strukturunu, yəni müxtəlif həyat dəyərləri iyerarxiyasını ciddi sınaqdan keçirir.

Konstruktiv yaşlanma strategiyasında həyat mənasının ümumi strukturu qorunub saxlanılır, lakin iyerarxiyanın aparıcı elementi dəyişə bilər. Bu, əsas və ikinci dərəcəli dəyərlərin harmonik qarşılıqlı təsiri şəraitində baş verir. Mühüm məqam ondan ibarətdir ki, aparıcı məna elementi digər komponentlərin təsirindən tam azad olmayaraq, bütöv bir sistemin bir hissəsi kimi çıxış edir.

Destruktiv yaşlanma strategiyasında isə həyat mənasının struktur iyerarxiyası parçalanır. Aparıcı məna bir sıra kiçik, bir-biri ilə zəif əlaqəli məna elementlərinə ayrılır. Belə hallarda situasiya subyektiv olaraq həyatın mənasının tamamilə itirilməsi kimi qavranıla bilər.

O. V. Xuxlayeva bu böhranda iki əsas xətt ayırd edir. Birinci xətt insanın öz mövcudluğunun sonluluğunu qəbul etmə zərurəti ilə bağlıdır. İkinci xətt isə əvvəlki həyat mərhələlərində tamamlanmamış həyat vəzifələrinin yerinə yetirilməsi imkanının dərk edilməsini və ya bu imkanın mövcud olmadığına qəbul edilməsini əhatə edir (Хухлаева, 2002).

Böhranın uğurla həll edilməsi halında yaşlı insanların qocalıq dövrünə olan münasibəti köklü şəkildə dəyişir. Qocalığı sakitlik və istirahət dövrü kimi qəbul etmək meyli aradan çəkilir. Bu mərhələ artıq dərin daxili işin, mənəvi axtarışın və daxili hərəkətin dövrü kimi dərk edilir. Bu kontekstdə qocalıqda xarici fəallığın zəruri olaraq azalması daxili fəallığın genişlənməsi və dərinləşməsi üçün yeni imkanlar açan bir şərait kimi qiymətləndirilə bilər.

Əgər insan “qocalıqla üzləşmə” böhranını uğurla həll edə bilməmişdirsə, bu zaman həyat mövqeyinin, dəyərlərinin, münasibətlərinin və davranış stereotiplərinin dəyişdirilməsi zərurətini dərk etmək son dərəcə çətinləşir. Ümumi psixoloji rigidlik artır, həyat problemlərinin həllinin qeyri-optimal formaları tədricən insanın ikinci təbiətinə çevrilə bilər. Qocalığa uğurlu uyğunlaşmanın qarşısını alan amillərdən biri həyat təcrübəsinin toplanması prosesində formalaşan skeptisizmdir. Belə insanlar ünsiyyətə can atsalar da, bir qayda olaraq daha az açıq olurlar və gündəlik həyatın yalan və illüziyalarına yapışıb qalmağa meylli olurlar.

Bunlarla yanaşı, qocalığa uğurlu uyğunlaşmanın qarşısında obyektiv xarakter daşıyan bir sıra çətinliklər də mövcuddur (Xuxlayeva, 2002):

- yeni həyat rollarının axtarışı və sınaqdan keçirilməsi zərurəti;
- insan ilə cəmiyyət arasındakı əlaqənin zəifləməsi;
- cəmiyyətə qarşı öhdəliklərin istiqamətinin dəyişməsi və “hamı mənə borcludur” mövqeyinin formalaşma riski;
- stres yüklənməsinin maksimal intensivliyi.

Beləliklə, son yetkinlik dövründə psixososial inkişaf yalnız yaşla bağlı dəyişikliklərin passiv şəkildə yaşanması deyil, həm də həyatın mənasının yenidən qurulması, yeni rolların sınaqdan keçirilməsi, sosial faydalılıq hissinin qorunması və daxili fəallığın yeni formalarının formalaşdırılması ilə xarakterizə olunur.

2.4. Qocalığa uyğunlaşma üzrə klassik və müasir nəzəri yanaşmalar

Elmi ədəbiyyatda qocalığa psixoloji uyğunlaşmanın müxtəlif təsnifatları mövcuddur. Bu təsnifatlar yaşlı insanın qocalıq dövrünə hansı münasibət forması ilə daxil olduğunu, hansı fəaliyyət və dəyərləri qoruduğunu, hansı psixoloji müdafiə mexanizmlərindən istifadə etdiyini və itkilərlə necə başa çıxdığını anlamağa imkan verir. Qocalığa uyğunlaşmanın əsas nəzəri modelləri və onların fərqləndirici xüsusiyyətləri aşağıdakı cədvəldə sistemləşdirilmişdir.

Cədvəl 1. Qocalığa uyğunlaşma strategiyalarının əsas nəzəri təsnifatları

Müəllif	Təsnifatın əsası	Strategiya tipləri və xüsusiyyətləri
L. İ. Antsiferova	Fəallıq səviyyəsi, çətinliklərin öhdəsindən gəlmə üsulları, özünə və dünyaya münasibət, həyatdan məmnunluq	1-ci tip – Konstruktiv strategiya (“isti payız”): Təqaüdə çıxmağa əvvəlcədən hazırlıq, ictimai həyata yeni yollarla qoşulmaq cəhdi, gələcək boş vaxtın planlaşdırılması. Təqaüd dövrünün emosional sarsıntılar olmadan qəbul edilməsi. Peşəkar təcrübənin ötürülməsi və mentorluq fəaliyyəti. Yeni sosial əlaqələrin qurulması və həyat məmnunluğu. 2-ci tip – Qeyri-konstruktiv strategiya (“sərt qış”): Həyata passiv münasibət, sosial mühitdən uzaqlaşma. Maraq dairəsinin daralması. Özünəhörmətin zəifləməsi, lazımsızlıq hissi. Yeni identiklik sisteminin formalaşdırılmasında çətinlik.
M. V. Yermolayeva	Aparıcı fəaliyyətin şəxsiyyətin qorunmasına yönəlməsi	1-ci tip – Şəxsiyyətin qorunması strategiyası: Sosial münasibətlərin saxlanılması və inkişafı. Əsas fəaliyyət kimi təcrübənin sistemləşdirilməsi və ötürülməsi (peşə fəaliyyətinin davam etdirilməsi, memuar yazılması, nəvələrin və tələbələrin tərbiyəsi, müəllimlik fəaliyyəti). Yaradıcılıq həyat keyfiyyətinin və uzunömürlülüüyün artırılması vasitəsi kimi çıxış edir. Daxili bütövlük, özünə hörmət, sağlamlılıqla bağlı həddindən artıq narahatlığın olmaması. Qocalığın qəbul edilməsi və onda yeni həyat mənasının tapılması. Keçmiş, indiki və gələcək arasında harmoniyanın qorunması. 2-ci tip – Fərdiliyin qorunması strategiyası: Fiziki və psixofizioloji funksiyaların tədricən zəifləməsi fonunda adaptasiya. Xarici aləmə marağın azalması, eqosentrizm, emosional nəzarətin zəifləməsi. Maraqların əsasən özünə yönəlməsi. Davranış nəzarətinin və həssaslığın azalması. Keçmişə yönəlmə, keçmiş-indiki-gələcək əlaqələrinin qırılması. Reallıqdan müdafiə məqsədilə aktivliyin məhdudlaşdırılması, hipoxondrik meyllər, yaşla bağlı depressiv vəziyyətlər və narahatlıq.

F. Gize	Qocalmaya münasibət	1-ci tip – “Qocalığı inkar edən yaşlı insan”: Qocalığın əlamətlərini qəbul etməmək. 2-ci tip – “Ekstravert yaşlı insan”: Gənclərin böyüməsini, yaxınların vəfatını, ailədə və cəmiyyətdə baş verən dəyişiklikləri müşahidə etməklə qocalığın gəldiyini qəbul etmək. 3-cü tip – “İntrovert yaşlı insan”: Yaşlanma prosesini kəskin şəkildə yaşamaq, yeniliklərə marağın azalması, keçmiş xatirələrə qapanmaq, hərəkətliliyin zəifləməsi və sakitliyə üstünlük vermək.
İ. S. Kon	Həyat fəaliyyətinin əsas istiqaməti	1-ci tip: İctimai fəaliyyətə, gənclərin tərbiyəsinə və yaradıcı həyata aktiv cəlb olunma. Özünü natamam hiss etməmək. 2-ci tip: Enerjinin öz inkişafına yönəldilməsi (özünütəhsil, istirahət, əyləncə). Yaxşı sosial və psixoloji uyğunlaşma, çeviklik. 3-cü tip (əsasən qadınlarda): Fəaliyyətin ailə üzərində cəmlənməsi. Boşluq və sıxıntı hissinin olmaması, lakin həyat məmnunluğunun əvvəlki tiplərlə müqayisədə daha aşağı olması. 4-cü tip: Sağlamlığa xüsusi diqqət yetirilməsi və bununla bağlı müxtəlif fəaliyyət formaları. 5-ci tip – “Aqressiv narazı yaşlılar”: Ətraf mühitdən daimi narazılıq, hər kəsi tənqid etmək, özünü istisna etmək, davamlı irad və öyüd vermək. 6-cı tip – “Tənha və məyus insanlar”: Öz həyatından və özündən narazılıq, reallaşmamış imkanlara görə özünü günahlandırmaq.
D. Bromley	Qocalıq problemlərinə uyğunlaşma forması və şəxsiyyət xüsusiyyətləri	1-ci tip – Konstruktiv: Sosial mühitə yaxşı inteqrasiya, tolerantlıq və çeviklik. Uğurlu ailə və peşə həyatı, maliyyə problemlərinin olmaması. Yüksək özünəqəymət, geniş maraq dairəsi, gələcəyə yönəlmiş həyat mövqeyi. Qocalığın və ölümün sakit qəbul edilməsi. 2-ci tip – Asılı: Sosial mühitlə yaxşı uyğunlaşma, lakin passivlik və başqalarından asılılıq. Təqaüdü məmnuniyyətlə qəbul etmə. Həyatdan ümumi razılıq. Həddindən artıq optimizm və qeyri-praktiklik. 3-cü tip – Müdafiəedici: Daim məşğul görünməyə çalışmaq, yüksək

		özünənəzarət, mühafizəkarlıq. Asılılıq və fəaliyyətsizlik qorxusu. Gənclərə qarşı qısqanclıq. 4-cü tip – Düşmənçilik yönümlü: Aqressivlik, problemlərin səbəbini başqalarında görmək. Narahatlıq, bədbinlik və insanlara inamsızlıq. Yaşlanmanın fiziki və əqli imkanları azaltmasını qəbul etməmək. Ölüm qorxusu və gənclərə qarşı mənfi münasibət. 5-ci tip – Özünə qarşı düşmənçilik: Mənfi münasibətin özünə yönəlməsi. Öz həyatına qarşı tənqidi və laqeyd münasibət. Passivlik, bədbinlik, çatışmazlıqların şişirdilməsi. Yaşlanmanın qəbul olunması, ölümün isə əzablı həyatın sonu kimi qiymətləndirilməsi.
K. Roşak	Tələbatlar sferası	1-ci tip – Konstruktiv (Bromleyin konstruktiv tipinə uyğun). 2-ci tip – Müdafiəedici (Bromleyin müdafiəedici tipinə uyğun). 3-cü tip – Aqressiv-aktiv (Bromleyin düşmənçilik yönümlü tipinə uyğun). 4-cü tip – Passiv (Bromleyin özünə qarşı düşmənçilik tipinə uyğun).

Qeyd: Cədvəldə qocalığa münasibətin müxtəlif nəzəri modelləri müqayisəli şəkildə təqdim edilir. Müəlliflər (Antsiferova, 1994, 1996; Glukhanyuk & Gershkovich, 2002; Kon, 2003) uyğunlaşma prosesini müxtəlif meyarlar əsasında izah etsələr də, əksər yanaşmalarda konstruktiv (aktiv və uyğunlaşmış) və qeyri-konstruktiv (passiv, aqressiv və ya depressiv) strategiyaların fərqləndirilməsi müşahidə olunur. Bu təsnifatlar ahılların sosial adaptasiyası, psixoloji rifahı və həyat keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi baxımından mühüm nəzəri-metodoloji əhəmiyyət daşıyır.

İ. S. Kon yaşlılıq dövründə insanın aparıcı fəaliyyətinə əsaslanaraq uyğunlaşmanın müsbət və mənfi formalarını fərqləndirir. Müsbət tiplərə aktiv yaradıcı qocalıq, fərdi maraqlara və hobbilərə yönəlmə, eləcə də ailə həyatına, o cümlədən nəvələrə qayğı kimi fəaliyyətlərə uyğunlaşma aid edilir. Mənfi uyğunlaşma formalarında isə insanlar uğursuzluqlarına görə ya ətrafdakıları günahlandırırlar və aqressiv tip nümayiş etdirirlər, ya da bütün məsuliyyəti öz üzərlərinə götürərək depressiv tipə yaxın davranış nümayiş etdirirlər.

D. B. Bromley qocalığa münasibətin beş tipini ayırır: konstruktiv, asılılıq yönümlü, müdafiəedici, düşmənçilik yönümlü və özünə qarşı düşmənçilik münasibəti. Bu təsnifat yaşlı insanların sosial dəstəyə, müstəqilliyə və həyat hadisələrinə münasibətlərinin müxtəlifliyini göstərir.

Klassik təsnifatlarla yanaşı, müasir gerontopsixologiya yaşlanmaya sadəcə itkilərə dözmək baxımından deyil, fərdin mövcud potensialını maksimum dərəcədə reallaşdırmaq prizmasından yanaşır. J. Rowe və R. Kahn tərəfindən irəli sürülən “uğurlu qocalma” modeli bu baxımdan xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Bu modelə görə, qocalığa ideal uyğunlaşma üç əsas

komponentin kəsişməsində baş verir: xəstəlik və əlillik riskinin aşağı olması, yüksək koqnitiv və fiziki funksionallığın qorunması, eləcə də həyatla aktiv və sosial əlaqənin davam etdirilməsi.

P. Baltes tərəfindən inkişaf etdirilən “Seçici optimallaşdırma və kompensasiya” modeli isə göstərir ki, yaşlı fərdlər azalan fiziki və psixi resurslarını daha səmərəli idarə etmək üçün xüsusi məqsədlər seçməli, mövcud bacarıqlarını davamlı inkişaf etdirməli və itirilmiş funksiyaların yerini alternativ vasitələrlə doldurmalıdır.

Bu nəzəri yanaşmaların müqayisəsi göstərir ki, qocalığa uyğunlaşma yalnız yaşlanmanın obyektiv gedişindən asılı deyil. Daha mühüm məsələ fərdin bu gedişə necə münasibət göstərməsi, hansı həyat strategiyasını seçməsi, sosial və emosional fəallığını nə dərəcədə qoruya bilməsi və itkiləri nə cür mənalandırmasıdır.

2.5. Qocalıq fenomeninə milli və mədəni kontekstdə yanaşma

Qocalığa uyğunlaşma tipləri fərqli mədəniyyətlərdə müxtəlif cür təzahür edir. Qərb ölkələrində fərdiyyətçilik ön planda olduğu üçün yaşlılar daha çox müstəqil yaşamağa və ya xüsusi qayğı müəssisələrinə üz tutmağa meyllidirlər. Bu cəmiyyətlərdə şəxsi sərhədlərin qorunması, özünəməxsus həyat tərzinin saxlanması və fərdi qərarvermə daha çox dəyərləndirilir.

Lakin Azərbaycanın da daxil olduğu Şərq cəmiyyətlərində kollektivizm və ənənəvi ailə modeli daha güclü mövqeyə malikdir. Milli mentalitetdə yaşlı insanın “Ağsaqqal” və ya “Ağbirçək” statusu daşması, övlad və nəvələrlə birgə yaşaması ona güclü sosial və emosional dəstək təmin edir. Belə şəraitdə yaşlı insan ailə daxilində təkcə qayğı obyekt deyil, həm də mənəvi dayaq, həyat təcrübəsinin və nəsilərarası müdrikliyin daşıyıcısı kimi çıxış edir.

Bu amil qocalığın ailə mərkəzli uyğunlaşma modelinin Azərbaycan cəmiyyətində daha geniş yayılmasını izah edir. Gənclər tərəfindən göstərilən hörmət qocalarda tənhalıq hissinin qarşısını alır, onları sosial təcriddən qoruyur və emosional təhlükəsizlik yaradır. Bununla belə, ənənəvi ailə dəstəyinin həddən artıq himayə xarakteri alması bəzi hallarda əks nəticə verə bilər. Belə vəziyyətdə yaşlı fərd öz sərbəstliyini qorumaq əvəzinə, təcridə tamamilə övladlardan asılı vəziyyətə düşə bilər. Bu isə Bromleyin təsnifatında qeyd olunan asılılıq münasibətinin güclənməsinə gətirib çıxarır.

Beləliklə, qocalıq fenomeninə milli və mədəni kontekstdə yanaşma göstərir ki, ənənəvi cəmiyyətlərdə geniş ailə dəstəyi yaşlı insan üçün mühüm emosional resursdur. Lakin bununla yanaşı, yaşlıların fiziki, koqnitiv və sosial müstəqilliyinin dəstəklənməsi, aktiv qocalıq modelinin təşviqi və özünəxidmət bacarıqlarının qorunması da xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

3. Sonuçlar və dəyərləndirmə

Aparılmış elmi və nəzəri təhlil göstərir ki, qocalıq dövrünə uyğunlaşma bioloji reallıqların, fərdi psixoloji potensialın və mövcud sosial-mədəni mühitin sintezi nəticəsində formalaşır. Qocalığın gedişi yalnız orqanizmdəki zəifləmənin kəmiyyət göstəricisi deyil, həm

də fərdin bu mərhələyə keyfiyyət baxımından necə reaksiya verdiyini ehtiva edən mürəkkəb prosesdir.

Müxtəlif nəzəri təsnifatların və yanaşmaların müqayisəsi sübut edir ki, psixoloji rifahın qorunması daxili fəallıqdan, özünüdərkin yetkinliyindən və dəyişən reallıqlara çevik uyğunlaşma qabiliyyətindən birbaşa asılıdır. “Uğurlu qocalma” modeli və selektiv optimallaşdırma-kompensasiya nəzəriyyəsi təsdiqləyir ki, həyat keyfiyyəti yalnız tam fiziki sağlamlıqla müəyyən olunmur. Əsas məsələ fərdin öz imkanlarına adekvat hədəflər qoya bilməsi, itkiləri kompensasiya etməsi, sosial münasibətlər sistemində aktiv qalması və həyatın mənasını qoruyub saxlamasıdır.

Son yetkinlik dövrünün emosional aspektlərinin təhlili göstərir ki, nigaranlıq, depressiv hallar, ölüm qorxusu, lazımsızlıq hissi və tənhalıq yaşlı insanların psixoloji rifahına ciddi təsir göstərən əsas risk faktorları sırasındadır. Xüsusilə itkilərin ardıcıl xarakter alması həyat yoldaşının, yaxın dostların və ya övladın itirilməsi yaşlı insanın daxili sabitliyinə dərin təsir göstərir.

Təqaüdə çıxma ilə bağlı böhran, yeni rolların axtarışı və həyat mənasının yenidən qurulması bu mərhələnin əsas inkişaf tapşırıqları kimi çıxış edir. Qocalıqla üzləşmə böhranının uğurlu həlli halında insan bu dövrü istirahət və çəkilmə mərhələsi kimi deyil, daxili inkişaf, mənəvi axtarış və həyat təcrübəsinin integrasiyası dövrü kimi yaşaya bilər.

Milli və mədəni kontekstin təhlili isə göstərir ki, ənənəvi cəmiyyətlərdəki geniş ailə dəstəyi yaşlı insan üçün mühüm emosional təhlükəsizlik mənbəyidir. Bununla yanaşı, yaşlıların fiziki və koqnitiv müstəqilliyinin təşviqi, sosial fəallığının artırılması və aktiv qocalıq modelinin formalaşdırılması hələ də aktual problem olaraq qalır.

4. Genel dəyərləndirmə və sonuçlar

Nəticə etibarilə, gerontogenez mütləq itki və degradasiya dövrü deyil, əksinə, özünəməxsus böhranları, inkişaf vəzifələri və yeni imkanları olan spesifik həyat mərhələsidir. Qocalığın məzmunu yalnız həyatın sona yaxınlaşması ilə məhdudlaşmır. Bu dövr həm də illərlə toplanmış müdrikliyin, daxili ahəngdarlığın, mənəvi yetkinliyin və nəsillərarası təcrübənin müxtəlif formalarda reallaşdığı mərhələdir.

Son yetkinlik dövrünə müasir gerontopsixoloji yanaşma qocalığı yalnız bioloji involyusiya prosesi kimi deyil, şəxsiyyətin adaptasiya, kompensasiya və mənalandırma imkanlarının yeni müstəvidə reallaşdığı xüsusi inkişaf mərhələsi kimi dəyərləndirməyə əsas verir. Bu baxımdan yaşlı insanın rifahı onun yalnız sağlamlıq vəziyyəti ilə deyil, həm də həyatının mənasını qoruyub saxlamaq, sosial münasibətlərini yenidən qurmaq, özünü dəyərli hiss etmək və dəyişən reallıqlara uyğun yeni fəaliyyət formaları tapmaq bacarığı ilə müəyyən olunur.

Tədqiqatın nəticələrinə əsaslanaraq yaşlı fərdlərin cəmiyyətə daha sağlam psixoloji uyğunlaşmasını təmin etmək üçün aşağıdakı praktik tədbirlərin həyata keçirilməsi məqsəduyğun hesab edilə bilər:

Aktiv qocalıq proqramlarının genişləndirilməsi. Üçüncü Yaş Universitetlərinin, sosial klubların, maarifləndirici proqramların və yaşlıların yaradıcılıq, təhsil və ictimai iştirak imkanlarını genişləndirən layihələrin təşkili vacibdir.

Ailə yönümlü psixoloji maarifləndirmənin gücləndirilməsi. Yaşlı insanın “Ağsaqqal” və “Ağbirçək” statusunun qorunması ilə yanaşı, onun müstəqillik və özünəxidmət bacarıqlarının dəstəklənməsi mühümdür.

Təqaüdəqədər hazırlıq proqramlarının təşkili. Təqaüdə çıxmazdan əvvəl psixoloji məsləhət, həyat planlaşdırılması və yeni rollara uyğunlaşma üzrə proqramlar yaradılmalıdır.

İtkilər və depressiv hallar üzrə erkən psixoloji müdaxilə. Yas, tənhalıq, mənasızlıq hissi və suisidal risk hallarının vaxtında aşkarlanması üçün psixoloji xidmətlər əlçatan olmalıdır.

Nəsillərarası əlaqələrin dəstəklənməsi. Yaşlıların həyat təcrübəsinin ailə və cəmiyyət daxilində ötürülməsi onların sosial əhəmiyyət hissini gücləndirir və psixoloji rifahına müsbət təsir göstərir.

Yekun olaraq qeyd etmək olar ki, yaşlılıq mərhələsinə elmi-konseptual yanaşma yalnız bioloji zəifləməyə deyil, daha çox şəxsiyyətin adaptasiya, kompensasiya və mənalandırma mexanizmlərinə fokuslanmalıdır. Məhz bu yanaşma qocalığı “xəstəlik” kimi deyil, dolğun, mənalı və sosial baxımdan məhsuldar yaşana bilən təbii həyat mərhələsi kimi qəbul etməyə imkan verir.

Ədəbiyyat Siyahısı (KAYNAKÇA)

1. Antsiferova, L.I., Novye stadii pozdney zhizni: vremya teploy oseni ili surovoy zimy? Psikhologicheskiy zhurnal, 15, 3, 99-105, 1994. (Makale Örneği)
2. Bromley, D.B., The Psychology of Human Ageing, Penguin Books/Harmondsworth, 1966. (Kitap Örneği)
3. Erikson, E., Zhiznennyy Tsikl: Epigenez Identichnosti, Teorii Lichnosti v Zapadno-Evropeyskoy i Amerikanskoy Psikhologii, Bahrakh/Samara, 1996. (Kitap Örneği)
4. Glukhanyuk, N.S. ve Gershkovich, T.B., Mekhanizmy formirovaniya tolerantnosti k starenuyu v usloviyakh sovremennoy Rossii, Izdatelstvo Uralskogo Gosudarstvennogo Universiteta/Ekaterinburg, 2002. (Kitap Örneği)
5. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health> (Erişim tarihi: 05.06.2026). (İnternet Örneği)
6. Khukhlayeva, O.V., Psikhologiya Razvitiya: Molodost, Zrelost, Starost, Akademiya/Moskva, 2002. (Kitap Örneği)
7. Kon, I.S., Sotsiologicheskaya psikhologiya. Izbrannye psikhologicheskie trudy, MPSI/Moskva, 1999. (Kitap Örneği)
8. Malkina-Pykh, I.G., Krizisy Pozhilogo Vozrasta, Eksmo/Moskva, 2005. (Kitap Örneği)
9. Rean, A.A. (Ed.), Psikhologiya Srednego Vozrasta, Stareniya, Smerti, Praym-Evroznak/St. Petersburg, 2003. (Kitap Örneği)
10. Yermolayeva, M.V., Prakticheskaya Psikhologiya Starosti, Eksmo/Moskva, 2002. (Kitap Örneği)

BUSY BRAGGING: ADAPTIVE SELF-PRESENTATION IN CONTEMPORARY KNOWLEDGE WORK

Dr. Öğr. Üyesi Onur EMRE

İstanbul Okan Üniversitesi

onur.emre@okan.edu.tr - 0000-0002-6956-9487

ABSTRACT

This study conceptualizes busy bragging as an adaptive impression-management strategy that emerges under conditions of evaluative opacity, persistent visibility, and platform-mediated professional identity. Integrating classical self-presentation theory with signaling perspectives, the paper defines busy bragging as a process-oriented competence signal. Unlike traditional bragging, which centers on outcomes, busy bragging leverages claims of workload intensity and time scarcity to signal indispensability and high demand. The study demonstrates how platform architectures, particularly LinkedIn's algorithmic visibility systems, engagement metrics, and professional framing structurally reward busy bragging by privileging continuous activity and narrative productivity over discrete, verifiable accomplishments. By identifying key boundary conditions, such as the efficiency penalty faced by lower-status workers, the study offers a structural rather than individualistic explanation for the performance of busyness in algorithmically organized professional environments.

Keywords : Busy bragging, Competence signaling, Impression management

MÜZE EĞİTİMİNDE ÇOCUK PROGRAMLARI: SANAT TARİHİ PERSPEKTİFİNDEN BİR ANALİZ

Dr. Öğr. Üyesi Gülcan ÖZBEK

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/ Edebiyat Fakültesi
gulcanozbek@yyu.edu.tr - 0000-0002-6864-9792.

ÖZET

Bu çalışma, müze eğitimi kapsamında geliştirilen çocuk programlarını sanat tarihi perspektifinden incelemeyi amaçlamaktadır. Günümüzde müzeler yalnızca eserlerin sergilendiği mekânlar olmaktan çıkmış; öğrenme, deneyim ve etkileşim odaklı eğitim ortamlarına dönüşmüştür. Bu dönüşüm içerisinde çocuklara yönelik müze eğitimi programları, kültürel mirasın aktarımında önemli bir rol üstlenmektedir. Araştırmada, çocuk programlarının içerik, yöntem ve hedefleri sanat tarihi disiplini çerçevesinde değerlendirilmiştir. Özellikle sanat eserleriyle kurulan ilişki, estetik algının geliştirilmesi ve tarihsel bilinç oluşturma süreçleri analiz edilmiştir. Bu bağlamda, seçili müze örnekleri üzerinden yürütülen inceleme, programların çocukların sanatsal farkındalıklarını artırmadaki etkisini ortaya koymayı hedeflemektedir. Çalışma sonucunda, müze eğitimi programlarının yalnızca pedagojik değil, aynı zamanda sanat tarihi açısından da yapılandırılması gerektiği; çocukların sanat eserleriyle doğrudan ve anlamlı etkileşim kurmalarını sağlayan uygulamaların kültürel belleğin aktarımında daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Müze eğitimi, çocuk programları, sanat tarihi, kültürel miras, estetik deneyim

**HIGHER EDUCATION POLICY DISCOURSE IN INTERNATIONAL
ORGANIZATIONS: A CRITICAL DOCUMENT ANALYSIS OF UNESCO GEM
2024/25 AND OECD 2025 REPORTS**

Dr. Okan DEDE

Karabuk University

okandede@karabuk.edu.tr - ORCID ID:0000-0002-2771-6522

Prof. Dr. Ömay ÇOKLUK BÖKEOĞLU

Ankara University

cokluk@education.ankara.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-3879-9204

Lect. Hüseyin ATASEVEN

Karabuk University

huseyinataseven@karabuk.edu.tr - ORCID ID: 0000-0001-9992-4518

Abstract

International organizations (IOs) such as UNESCO and the OECD play a central role in shaping global higher education policy through the production and dissemination of authoritative documents. Far from merely describing educational realities, these texts actively construct normative frameworks, defining problems, designating actors, and delimiting the range of legitimate policy responses. This paper undertakes a systematic critical document analysis of two landmark publications: the UNESCO Global Education Monitoring (GEM) Report 2024/25, entitled Leadership in Education: Lead for Learning, launched in October 2024 at the Global Education Meeting in Fortaleza, Brazil; and the OECD Education at a Glance 2025, which dedicates its thematic focus to tertiary education performance, attainment, and the relationship between qualifications and skills. Drawing on Fairclough's (2003, 2007) three-dimensional model of Critical Discourse Analysis (CDA) and Ball's (1993) policy sociology framework, the study examines how each document constructs higher education's purpose, governance, equity, and institutional responsibilities. The analysis reveals that while both reports formally commit to equity and educational quality, they rest on fundamentally different ideological orientations. The UNESCO GEM 2024/25 report is anchored in a humanistic-transformative vision that foregrounds distributed leadership, inclusive governance, and a

multi-level understanding of educational accountability encompassing schools, systems, and political institutions. The OECD EAG 2025 constructs higher education primarily through the lens of human capital theory, operationalizing attainment and credentials through labour market returns, while simultaneously surfacing a critical “skills paradox”: despite unprecedented growth in formal qualifications, literacy and numeracy scores among adults declined across most OECD countries between 2012 and 2023. These divergences carry consequential implications for how national higher education policymakers define problems, design reforms, and evaluate outcomes.

Keywords: Higher education policy, critical document analysis, UNESCO, OECD, policy discourse, critical discourse analysis, educational leadership, human capital theory, equity, skills paradox

1. Introduction

The global governance of higher education has become one of the defining features of contemporary educational policy. In an era in which governments increasingly look to international benchmarks, comparative data, and expert frameworks to guide reform, the publications of international organizations (IOs) such as UNESCO and the OECD function not merely as informational resources but as normative architectures that structure what can be thought, said, and done within national higher education policy debates (Ball, 1993; Mundy, 2007). To engage critically with these documents is therefore not a peripheral scholarly concern but a practically urgent one: how IOs frame educational problems and solutions has direct consequences for the priorities governments adopt, the resources they allocate, and the criteria by which they evaluate success.

The year 2024/25 produced two particularly significant and complementary policy documents. The first is the UNESCO Global Education Monitoring Report 2024/25, entitled *Lead for Learning: Leadership in Education*, launched on October 31, 2024, at the Global Education Meeting in Fortaleza, Brazil, with the participation of more than 44 education ministers. The report positions educational leadership at the school, system, and political level as the critical lever for re-accelerating progress toward SDG 4, framing inadequate or poorly supported leadership as the principal obstacle to improving learning outcomes globally. The second is the OECD Education at a Glance 2025, published in September 2025 with a special thematic focus on tertiary education, documenting both the unprecedented rise in formal qualification attainment across OECD countries and a paradoxical concurrent decline in adult literacy and numeracy skills as measured by the PIAAC 2023 Survey of Adult Skills.

Together, these documents represent the authoritative policy voice of the world’s two most influential intergovernmental education bodies, each speaking from distinct institutional mandates, membership bases, and ideological traditions. A comparative critical reading reveals both convergences and profound divergences that are consequential for how the purpose, governance, and evaluation of higher education systems are constructed globally. This paper addresses three research questions: (1) What discursive constructions of higher education are advanced in the UNESCO GEM 2024/25 and OECD EAG 2025 reports? (2) What

convergences and divergences exist in their ideological orientations and policy prescriptions?
(3) What are the implications of these discursive formations for national higher education policymakers, particularly those operating in diverse national contexts?

2. Theoretical Framework

2.1 Critical Discourse Analysis (CDA)

This study employs Norman Fairclough's (2003; 2007) three-dimensional model of Critical Discourse Analysis as its primary analytical framework. Fairclough conceptualizes discourse at three interrelated levels: text (the linguistic properties of the document), discursive practice (the processes of text production, distribution, and consumption), and social practice (the broader structures of power within which discourse is embedded and which it reproduces or contests). This tripartite framework enables the researcher to move between close linguistic analysis and broader ideological critique, tracing the connections between specific language choices in policy documents and the power relations they naturalize.

Four CDA analytical tools are applied systematically: (a) lexical analysis, defined as the examination of key vocabulary and semantic fields with attention to how particular words construct particular understandings of educational reality; (b) nominalization, referring to the process by which social actions expressed as verbs are transformed into abstract objects expressed as nouns, a process that can obscure agency and render contingent social arrangements as inevitable; (c) transitivity analysis, that is, the examination of how the grammatical structure of clauses assigns agency to or withholds it from social actors; and (d) modality analysis, referring to the examination of modal verbs and related devices ("must", "should", "is essential that") through which degrees of certainty, obligation, and desirability are expressed in prescriptive policy texts.

2.2 Policy as Text and Policy as Discourse

Ball's (1993) distinction between "policy as text" and "policy as discourse" provides a complementary analytical lens. Policy documents are simultaneously material texts, that is, objects with specific content, rhetorical strategies, and organizational logics, as well as discursive formations that constitute the terrain within which policy thinking becomes possible. IO publications are particularly powerful in this respect because they carry a double authority: the authority of international expertise and the authority of purported scientific objectivity. Ball's framework prompts the analyst to ask not only what a document says but what it takes for granted, what it renders unthinkable, and whose interests its framing serves.

This is enriched by Robertson and Dale's (2008) critique of "methodological educationism", defined as the tendency to treat education systems as autonomous from the broader structures of global political economy. By attending to how each document positions higher education in relation to global labor markets, geopolitical competition, and developmental inequality, this study avoids the depoliticizing tendency that can render IO policy documents analytically innocent.

2.3 Human Capital Theory vs. Humanistic Educational Philosophy

A foundational theoretical distinction running through this study is between Human Capital Theory (HCT) and humanistic educational philosophy. HCT, originating in the work of Becker (1989) and Schultz (1961), constructs education as investment in individual productive capacity, evaluating educational outcomes primarily through economic returns such as employment rates, earnings differentials, and labour market productivity. This framework has been central to OECD educational discourse since its inception. Humanistic educational philosophy, by contrast, rooted in UNESCO's founding mission of education for peace, human dignity, and international understanding, constructs the purposes of education as irreducibly plural: personal development, civic formation, cultural transmission, and democratic participation alongside, but not reducible to, economic function (Delors, 1996; Nussbaum, 2010). Tracking how these frameworks are operationalized and contested in the two reports is central to this study's analytical contribution.

3. Methodology

3.1 Document Analysis as Qualitative Research Method

Document analysis is a systematic qualitative research procedure for reviewing and evaluating documents as a primary source of data (Bowen, 2009). Unlike interview or survey-based methods, it treats the document itself as both the data and the phenomenon under investigation, given that the text is not a neutral window onto a social reality external to it but is itself a social product and a social agent. For studies of policy discourse, this methodological quality is foundational: it is the document's language, structure, and rhetorical strategies that constitute the primary object of analysis. The method is non-reactive (data are not produced by the research process), allows direct access to the language of institutional power, and is well suited to comparative and critical analysis of how policy problems and solutions are constructed across different organizational contexts (Bowen, 2009; Scott, 2014).

Document analysis is particularly appropriate for this study because the documents themselves, rather than the practices or systems they describe, constitute the central object of inquiry. The analytical concern is not with whether the data reported in the documents are accurate but with how the data are selected, framed, weighted, and interpreted to construct particular understandings of higher education's challenges and imperatives.

3.2 Analytical Procedure

The analytical procedure followed a three-stage iterative model informed by Bowen's (2009) framework. In Stage 1 (skimming), both documents were read for overall structure, organizational logic, rhetorical mode, and primary thematic focus. In Stage 2 (focused reading), systematic open coding was applied across six thematic domains: purpose of higher education; equity and access; governance and accountability; leadership and institutional agency; skills and competencies; and the construction of evidence and authority. In Stage 3 (critical interpretation), each thematic domain was subjected to CDA using the four analytical tools described in Section 2. Patterns within and across documents were then brought into comparative synthesis.

3.3 Data Sources

The two primary data sources are: (1) UNESCO Global Education Monitoring Report 2024/25: Leadership in Education: Lead for Learning (UNESCO, 2024), launched October 31, 2024, at the Global Education Meeting in Fortaleza, Brazil. The report is built on data from 211 PEER country profiles, 16 specially commissioned background papers, and a series of regional and thematic consultations involving education ministers, principals, teachers, and system leaders from across the world. (2) OECD Education at a Glance 2025: OECD Indicators (OECD, 2025), published in September 2025. The 2025 edition places a special thematic focus on tertiary education, drawing on data from 38 OECD member countries and partner economies, supplemented by the results of the OECD Survey of Adult Skills 2023 (PIAAC). Both documents are publicly available and represent the flagship annual publications of their respective organizations.

4. Findings

This section presents the findings of the critical document analysis. Section 4.1 analyses the UNESCO GEM 2024/25 report; Section 4.2 analyses the OECD EAG 2025. Each sub-section moves from structural and rhetorical analysis to thematic CDA and ideological interpretation.

4.1 UNESCO GEM Report 2024/25: Leadership in Education: Lead for Learning

4.1.1 Structural and Rhetorical Features

The UNESCO GEM Report 2024/25 is a substantial multi-part publication that opens with an unambiguous diagnosis: SDG 4 progress has stalled, and the report identifies the underdevelopment of educational leadership at the school, system, and political level as the primary systemic obstacle to re-accelerating that progress. The document was launched at the Global Education Meeting in Fortaleza, Brazil, with the participation of more than more than 44 education ministers, a staging choice that is itself a discursive act: it positions the report not as a technical review but as a political mobilization event.

The report's rhetorical architecture combines large-scale empirical evidence drawn from 211 PEER country profiles, 16 background papers, TIMSS data, World Bank project analyses, and UIS statistics, combined with normative prescription framed in strong deontic modality. Modal constructions such as “must”, “should”, “need to”, and “it is essential that” pervade the text. This combination of empirical grounding and prescriptive urgency is characteristic of UNESCO policy documents, which historically seek to anchor rights-based commitments in empirical legitimacy, making them simultaneously morally compelling and technically defensible.

4.1.2 The Construction of Leadership: Distributed, Multi-Level, and Under-Developed

The report's most striking discursive contribution is its expansive redefinition of leadership in education. Rather than restricting leadership to executive or managerial roles, the GEM 2024/25 constructs it as a multi-level, distributed, and ethically grounded practice that is applicable, and indeed indispensable, at all levels of the educational system: within classrooms, within schools, within local education administrations, and within national ministries. This construction is organized around four dimensions: setting expectations, focusing on learning, fostering collaboration, and developing people.

This four-dimensional framework functions both as a diagnostic tool and as a normative standard. The report's critical finding is that existing leadership development provision falls far short of this standard: a global review of school principal preparation programmes and courses found that barely half of them address any of these four dimensions, and just one-third focus on all four (UNESCO, 2024). This gap between normative ideal and empirical provision is deployed throughout the report to legitimize a call for systematic investment in leadership capacity as a priority reform strategy.

A further significant discursive construction is the report's framing of educational leadership as the second most important school-level factor, after teachers, in explaining learning outcome variation. Analysis of United States data cited in the report estimated that principal and teacher leadership inputs account for up to 27% of the variance in student outcomes, a finding that is repeatedly cited to construct the development of leadership capacity as not merely a management concern but a direct driver of educational quality (UNESCO, 2024). This empirical grounding is central to the report's rhetorical strategy: it constructs leadership investment as a lever for learning rather than an administrative overhead.

4.1.3 Statistical Evidence and Systemic Deficit

The GEM 2024/25 Report marshals a substantial body of empirical evidence to document the systemic underinvestment in educational leadership that it diagnoses. Table 1 presents the key verified statistical findings from the report.

Table 1. *Key Verified Statistical Findings: UNESCO Global Education Monitoring Report 2024/25*

Indicator	Finding	Discursive Function in Report
Leadership development programme quality	Barely half of global principal preparation programmes address any of the four leadership dimensions; only one-third address all four	Documents systemic gap between normative ideal and existing provision globally
Pre-appointment training (high-income countries)	Almost half of principals in richer countries receive no training before taking up their post	Constructs even affluent systems as failing on leadership preparedness
Formal induction regulations	Only 31% of all countries have formal regulations for the induction of new school principals	Frames absence of structured institutional support as the norm, not the exception
Open, competitive recruitment	Only 63% of countries use open, competitive processes to select school leaders	Constructs meritocratic governance of leadership as globally incomplete
Time allocation (middle-income countries)	A survey in 14 middle-income countries showed 68% of principals' time is spent on routine management tasks	Leadership capacity framed as structurally diverted from its core pedagogical function
Principals' time for instructional leadership	About one-third of public school and one-fifth of private school principals in	Structural constraint on learning-focused leadership documented even in well-resourced contexts

	OECD countries report lacking sufficient time for instructional leadership	
Feedback provision to teachers	57% of countries expect principals to provide feedback to teachers based on classroom observations	Constructs instructional oversight as a majority but not universal expectation
Ministerial tenure	Half of education ministers since 2010 have left office within two years of appointment; only 23% had prior experience of teaching in schools	Political leadership constructed as structurally unstable and insufficiently grounded in educational expertise
Ministerial gender profile	Female ministers increased from 23% (2010–13) to 30% (2020–23); average minister is approximately 70% male, 53 years old, and 72% have a postgraduate degree	Gender imbalance documented at the apex of political educational leadership despite rising female representation
Gender gap in principal roles	The share of female principals in primary and secondary education is on average at least 20 percentage points lower than the share of female teachers; only 11% of countries have targeted measures for gender diversity in principal recruitment	Structural gendering of leadership roles presented as requiring active policy intervention
System leader role clarity	In Brazil, Dominican Republic, Guatemala, and Peru, education officials could not identify up to four of the five tasks they are legally expected to perform	Systemic misalignment between legal mandate and operational understanding of leadership functions
Enrolment and completion progress since 2015	110 million more children and young people have entered school since 2015; 40 million more are completing upper secondary education	Aggregate progress acknowledged to provide credibility and balance to the report’s critical diagnosis
Out-of-school population in Africa	The out-of-school population has fallen by only 1% globally since 2015 and has risen by 12 million in sub-Saharan Africa	Positive global trend deconstructed to reveal regional structural inequality as the defining challenge

4.1.4 The Construction of Higher Education Governance

Although the GEM 2024/25 Report is primarily oriented toward school and system-level leadership, its construction of higher education governance is analytically significant. The report explicitly positions higher education institutions as leadership nodes within a broader educational ecosystem. Institutional autonomy in higher education is framed as a governance resource: the report notes that almost 40% of countries do not recognize higher education institutions’ autonomy by law, a finding that constructs legal recognition of institutional autonomy as a precondition for effective distributed leadership within higher education systems (UNESCO, 2024).

The report also foregrounds the gendered dimensions of higher education leadership. While women make significant progress in academic and teaching roles, their representation in senior leadership positions, including vice-chancellorships, rectorial posts, and governing bodies, remains systematically lower. The report constructs this as a structural governance failure rather than an incidental disparity, framing gender diversity in leadership as both an equity imperative and an evidence-based condition for improved institutional performance.

A distinctive feature of the GEM 2024/25 discourse is its treatment of international organizations, including UNESCO itself, as actors in the educational leadership landscape. The report acknowledges that IOs help frame and inform the global education debate, fund national education systems, and influence reform agendas. Yet it simultaneously cautions that “competition for space and influence can distract them from the goal of education improvement and their legitimacy can be challenged by a lack of capacity or efficiency” (UNESCO, 2024). This moment of reflexivity, in which an IO critically acknowledges the potential distortive effects of IO competition, is a rare and discursively significant feature of the document.

4.1.5 Ideological Orientation: Humanistic-Transformative

The GEM 2024/25 Report is anchored in a humanistic-transformative vision of higher education. Leadership is constructed not as a set of managerial competencies to be optimized for organizational performance but as a form of stewardship responsible for sustaining the educational conditions under which human beings can develop their capacities, exercise civic agency, and contribute to sustainable and just societies. The four leadership dimensions, namely setting expectations, focusing on learning, fostering collaboration, and developing people, all presuppose a relational, developmental, and ethically grounded model of institutional practice that resists reduction to efficiency metrics.

This humanistic framing is, however, not ideologically neutral. By constructing leadership as the primary lever for educational transformation, the report implicitly positions the development of individual and institutional leadership capacity as the central policy prescription. This has the discursive effect of foregrounding agency at the level of persons and institutions while somewhat backgrounding the structural material conditions, including financing gaps, fiscal austerity, debt burdens, and geopolitical disinvestment, that constrain what any leadership, however excellent, can achieve. The report is aware of this tension and addresses it partially through its data on ministerial tenure and system-level governance, but the structural-political dimension remains less developed than the institutional-leadership dimension.

4.2 OECD Education at a Glance 2025: Tertiary Education, Attainment, and the Skills Paradox

4.2.1 Structural and Rhetorical Features

The OECD Education at a Glance 2025 is a large-scale comparative statistical publication organized across four major sections: the output of educational institutions and the impact of learning; access, participation, and progression; financial investment in education; and teachers, learning environments, and school organization. The 2025 edition dedicates its thematic focus

to tertiary education, drawing on data from 38 OECD member and partner countries and supplemented by results from the OECD Survey of Adult Skills 2023 (PIAAC).

The document's rhetorical authority is constructed almost entirely through quantification. Unlike the UNESCO report, which combines normative argument with empirical evidence, the OECD report's primary mode of persuasion is the comparative statistical indicator, presented through over 100 charts and tables positioned as objective, scientifically derived, and internationally validated. This construction of epistemic authority through quantification is itself a discursive formation: by framing numerical indicators as the appropriate and sufficient language for evaluating higher education systems, the report implicitly marginalizes qualitative, contextual, and culturally embedded dimensions of educational quality that resist numerical capture.

4.2.2 The Rise of Tertiary Attainment and Its Structural Limits

The headline achievement documented in the OECD 2025 report is the unprecedented rise in tertiary qualification attainment: on average across OECD countries, 48% of 25–34-year-olds now hold a tertiary qualification, the highest level ever recorded and nearly double the 27% documented in 2000 (OECD, 2025). This figure serves as the report's anchor claim, establishing a broadly optimistic narrative of educational expansion that validates decades of policy investment in massification.

Yet the report simultaneously documents that this dramatic expansion of formal qualifications has not eliminated, and may have deepened, structural inequalities in access and outcomes. The most consequential finding in this regard concerns intergenerational educational stratification. On average across OECD countries, only 26% of young adults (25–34) whose parents did not complete upper secondary education hold a tertiary qualification, compared to 70% of those with at least one tertiary-educated parent, representing a gap of 44 percentage points (OECD, 2025). Young adults with at least one tertiary-educated parent are almost three times as likely to attain a tertiary qualification as their peers from less-educated families. This three-to-one ratio represents what sociologists have termed “effectively maintained inequality” (Lucas, 2001): as quantitative access to higher education expands, qualitative differentials in the probability of completion persist or intensify.

4.2.3 The Skills Paradox: Credentials Without Competencies

Perhaps the most analytically significant finding in the OECD EAG 2025 is the “skills paradox”: despite unprecedented growth in formal educational attainment, literacy and numeracy skills of adults stagnated or declined in most OECD countries between 2012 and 2023, as measured by the PIAAC 2023 Survey of Adult Skills (OECD, 2025). This finding is not a marginal anomaly but a central empirical challenge to the human capital assumptions underpinning the report's own analytical framework.

The PIAAC data reveal that average literacy proficiency scores fell across all age groups and levels of educational attainment between Cycle 1 (2012–15) and Cycle 2 (2023). On average across OECD countries, adults with tertiary qualifications experienced a mean literacy decline of 9 score points; adults without upper secondary qualifications saw the steepest fall, averaging

19 score points (OECD, 2025). Among 25–34-year-olds, the group most recently completing formal education, the decline averaged 9 points, with notably steep falls observed in Lithuania (26 points), Poland (34 points), New Zealand (23 points), and the Slovak Republic (26 points).

This paradox of rising credentials alongside declining skills is empirically striking and theoretically challenging. If the central promise of human capital theory is that investment in educational credentials generates productive competency, the decoupling of credentials from measured skills raises fundamental questions about the framework’s current applicability to highly massified tertiary systems. A critical discourse analysis of the OECD report’s handling of this paradox is revealing: rather than subjecting the human capital framework itself to scrutiny, the report manages the paradox by reframing it as a quality and alignment problem. The prescribed solutions, including strengthening academic preparation, improving career guidance, and designing programmes with clearer course sequences, all remain within the logic of institutional optimization and leave the framework’s core assumptions intact.

4.2.4 Key Statistical Findings

Table 2 presents the key verified statistical findings from the OECD Education at a Glance 2025, organized by analytical theme.

Table 2. *Key Verified Statistical Findings: OECD Education at a Glance 2025*

Analytical Theme	Key Finding	CDA Note
Tertiary attainment growth	48% of 25–34-year-olds hold a tertiary qualification in 2024, the record high, up from 27% in 2000	Progress narrative; anchors the report’s optimistic frame for system expansion
Intergenerational stratification	Only 26% of young adults with below-upper-secondary-educated parents hold tertiary qualification; 70% of those with tertiary-educated parents; OECD average gap: 44 pp	Documents systemic inequality but frames as policy design problem rather than structural injustice
Bachelor’s completion (on-time)	Only 43% of first-time entrants in bachelor’s programmes complete on the theoretical schedule; 59% complete within one additional year	Low completion framed as efficiency and equity challenge; solution located in institutional programme design
Skills paradox: tertiary graduates	Mean literacy proficiency of tertiary-educated adults fell by 9 score points between 2012 and 2023 across OECD average	Critical challenge to human capital framework; managed discursively as quality/alignment problem
Skills paradox: below upper secondary	Mean literacy proficiency of adults without upper secondary qualification fell by 19 score points between 2012 and 2023	Steepest decline among least qualified; widens skills inequality despite credential expansion

Skills paradox: 25–34 age group	25–34-year-olds (the most recently educated cohort) scored 9 points lower in 2023 than counterparts in 2012–15	Indicates declining skills even among those most recently through education systems
Earnings premium for tertiary	Workers with tertiary attainment earn on average 54% more than upper secondary completers; those without upper secondary earn 17% less	Economic returns to credentials; anchors human capital justification for tertiary investment
Skills earnings premium (numeracy)	Among tertiary graduates, high numeracy proficiency earns 40% more than low proficiency, confirming that skills matter independently of credentials	Acknowledges that skills and credentials are distinct; implicitly complicates simple attainment metrics
Completion as equity lever	Low tertiary completion “undermines the return on public investment, deepens skills shortages and limits access to opportunities”	Completion gap constructed as simultaneously an efficiency problem and an equity problem
Parental educational attainment gap (US)	In the US, 68% of 25–34-year-olds with tertiary-educated parents hold tertiary qualifications vs. 22% without, a 46 percentage-point gap above the OECD average	Illustrates that intergenerational stratification is especially pronounced in highly market-oriented systems

4.2.5 Governance, Efficiency, and the Absent Structural Causes

The OECD EAG 2025 constructs higher education governance primarily as a matter of institutional efficiency and policy optimization. Recommendations address completion rates, programme design, career guidance, and credential recognition, all of which are areas in which individual HEIs and national systems can act within an essentially market-regulatory framework. The report’s prescriptive repertoire is consistently located within an institutional rather than a structural register: the solution space is defined by what institutions and policy designers can do, not by what structural transformations in housing markets, labour precarity, healthcare access, and student debt might enable higher proportions of students to succeed.

A critical discourse analysis of this governance construction reveals an important analytical limitation. The structural determinants of the completion gap, including financial precarity, unaffordable housing in university cities, and mental health crises (documented in multiple countries as a growing cause of dropout), and the dual pressures of employment alongside study, are not systematically engaged in the report’s policy prescriptions. By framing completion as a problem of programme design and student preparation, the report may inadvertently individualize what is in significant part a problem of the material conditions in which students are asked to succeed.

4.2.6 Ideological Orientation: Human Capital and System Performance

The OECD EAG 2025 is anchored in a human capital and system performance logic. Higher education is consistently constructed as an investment whose returns, measured in employment rates, earnings differentials, productivity, and skills, justify public and private expenditure, and whose performance should be evaluated through internationally comparable quantitative

indicators. The report's normative vision is a high-attainment, high-completion, high-alignment system in which tertiary graduates enter labour markets equipped with credentials that signal genuine competency, a vision that the skills paradox reveals to be currently unrealized in most OECD countries.

Crucially, the OECD report's economic framing is not simply ideological in a pejorative sense: the labour market returns to tertiary education are real and well-documented, and the equity of access to those returns is a legitimate and important policy concern. However, a CDA perspective reveals that by operationalizing higher education entirely through economic returns, the report renders other dimensions of educational value, including civic formation, cultural enrichment, epistemic development, and democratic participation, analytically invisible. These dimensions are not denied but they are systematically absent from the report's analytical apparatus, which means they cannot function as criteria for evaluating policy success.

5. Comparative Analysis: Convergences, Divergences, and Ideological Tensions

5.1 Areas of Genuine Convergence

Despite their divergent institutional mandates and ideological formations, the two reports share several substantial areas of convergence. First, both acknowledge the persistence of structural inequalities in educational access and outcome that have not been resolved by decades of system expansion. UNESCO foregrounds the leadership governance deficits that perpetuate these inequalities; the OECD documents them through intergenerational attainment statistics. Both diagnoses point to the same underlying reality: the expansion of educational systems has not delivered proportional expansion of educational opportunity across socioeconomic groups.

Second, both reports express concern about quality rather than merely access. The UNESCO report's central finding that most leadership development programmes do not equip leaders with the competencies needed for learning-focused practice is structurally parallel to the OECD's skills paradox finding: both documents identify a gap between the formal infrastructure of educational provision and the actual development of capacity it is supposed to produce. This convergent concern with quality beyond compliance is potentially significant, though the two reports construct the quality problem differently and prescribe different solutions.

Third, both reports acknowledge, at least implicitly, the importance of distributed governance and institutional autonomy. UNESCO explicitly recommends greater autonomy for educational leaders and cautions against excessive accountability mechanisms that crowd out professional judgment; the OECD's documentation of the skills premium associated with problem-solving and adaptive competency implies a similar concern with educational depth over credential compliance.

5.2 Fundamental Divergences

The divergences between the two reports are, however, more fundamental than their convergences, resting on different epistemological styles, ideological orientations, and constructions of the key policy actors.

Table 3. *Comparative Analysis: Key Divergences between UNESCO GEM 2024/25 and OECD EAG 2025*

Analytical Dimension	UNESCO GEM 2024/25	OECD Education at a Glance 2025
Primary purpose of higher education	Plural and humanistic: personal development, civic agency, cultural participation, and SDG fulfilment alongside economic function	Human capital investment: labor market productivity, earnings premium, and national economic competitiveness
Construction of the key challenge	Leadership deficit: underdeveloped, under-trained, and under-supported leaders at school, system, and political levels	Skills paradox: credential inflation without corresponding competency development; persistent completion gap
Epistemological style	Normative-humanistic argument supported by empirical data; qualitative case studies alongside statistics	Quantitative benchmarking as primary authority; normative claims subordinated to or absent from data presentation
Primary policy actor	Leaders at all levels (school principals, system officials, ministers) as agents of transformative change; states as accountability holders	National systems and institutions as performance units; students as human capital investors; employers as competency validators
Construction of equity	Structural and humanistic: distributed leadership and inclusive governance as conditions for equity; gender diversity in leadership as governance imperative	Statistical and economic: intergenerational attainment gap and earnings differentials as measures of equity deficit
Treatment of gender	Gender imbalance in leadership roles (female ministers 30%, female principals at least 20 pp below female teacher share) as structural governance failure requiring targeted policy	Gender gap in STEM enrolment and labor market returns documented statistically; limited structural causal analysis
Prescriptive focus	Invest in leadership development; redesign recruitment and induction systems; redistribute leadership through collaborative cultures; extend ministerial capacity and tenure	Improve completion rates; strengthen programme design; enhance career guidance; develop credential recognition mechanisms
Geographical imaginaries	Genuinely global: sub-Saharan Africa, Latin America, South Asia as primary sites of challenge; rising out-of-school numbers in Africa as central indictment	Centred on OECD member states; partner country data supplementary; non-member contexts peripheral
Treatment of structural causes of inequality	Partially addressed through data on debt, out-of-school rates, and political economy of leadership; could go further	Largely absent: structural determinants of completion gap (financial precarity, housing, mental health) not systematically engaged

Self-reflexivity	Acknowledges that IOs themselves, through competition for influence, can distort educational reform agendas	No explicit self-reflexivity about the normative assumptions of the OECD's own analytical framework

5.3 The Two Ideological Logics and Their Policy Implications

The comparative analysis reveals that the two documents represent not merely different perspectives on a shared object but two distinct ideological logics that constitute “higher education” differently and render different features of it visible or invisible for policy purposes.

UNESCO’s humanistic-transformative logic constructs higher education as an institution accountable to the development of human capacity and the realization of democratic and sustainable societies. Within this logic, the fundamental question for higher education policy is: what leadership structures, institutional cultures, and governance arrangements best enable educational institutions to develop the capacities of all the people within them? The success criterion is not primarily economic but developmental and civic.

The OECD’s human capital and system performance logic constructs higher education as a site of productive investment whose returns can and should be measured in labour market and skills outcomes. Within this logic, the fundamental question for higher education policy is: how can systems increase the efficiency of credential production, close the skills-attainment gap, and ensure that tertiary graduates are equipped with the competencies that labour markets need? The success criterion is primarily economic and quantitatively measurable.

These two logics generate different reform priorities, different evaluation frameworks, and different answers to the question of what counts as a successful higher education system. A system that maximizes the OECD’s indicators (completion rate, employment rate, earnings premium, PIAAC literacy scores) might score poorly on UNESCO’s criteria (distributed leadership, gender diversity in governance, inclusion of marginalized groups), and vice versa. The practical implication for national policymakers is not that one framework is correct and the other mistaken, but that the choice of framework is itself a political and normative decision with consequential implications for which students are served, which institutions are supported, and which outcomes are prioritized.

6. Discussion

The findings of this study illuminate several critical dynamics in global higher education governance that deserve extended discussion.

First, the skills paradox documented by the OECD EAG 2025 represents a structural challenge of greater magnitude than the report’s own analysis acknowledges. The decoupling of credentials from measured competencies is not a peripheral anomaly but a potential systemic failure: if the massification of tertiary education has been purchased at the cost of learning quality, then the human capital framework’s central promise, namely that credential investment generates productive capacity, is being broken on a significant scale in many OECD countries. A more critically adequate response would interrogate the structural incentives that drive credential inflation (labour market signalling, institutional prestige competition, credential arms

ances) and examine whether the market-mediated governance of higher education systems may be systemically inimical to the learning quality that human capital theory assumes. The OECD's discursive management of this paradox, reframing it as an institutional quality and alignment problem, avoids the deeper systemic questions that the data raise.

Second, the UNESCO GEM 2024/25 report's construction of leadership as the primary lever for educational transformation is intellectually compelling and empirically grounded, but it carries a structural risk. By positioning the development of leadership capacity as the central policy prescription, the report may inadvertently individualize or institutionalize what are in significant part structural and political-economic challenges. A principal in a grossly underfunded school in a country with a 60% debt-distress rate cannot transform that school through better leadership alone. The leadership framework risks displacing attention from the structural conditions that constrain institutional agency. The report is aware of this limitation, being explicit about the financing crisis in accompanying policy documents, but the dominant rhetorical frame of the GEM 2024/25 report is leadership development rather than structural redistribution.

Third, the differential geographical imaginaries of the two documents carry significant practical implications for higher education systems in the Global South. UNESCO consistently centres sub-Saharan Africa and Latin America as primary sites of educational challenge, framing global educational inequality as a structural injustice requiring redistribution and systemic change. The OECD centres its member countries and treats non-member contexts as peripheral comparators. This differential centering is consequential for policymakers in middle- and low-income countries who engage with these documents: uncritical adoption of OECD frameworks means pursuing reform goals defined by and for affluent industrialized contexts that may not align with local educational realities, needs, or values.

Finally, UNESCO's rare moment of self-reflexivity, in which it acknowledges that IOs themselves can distort educational reform through competition for influence, deserves recognition as methodologically significant. It suggests an emerging reflexive awareness within the UNESCO GEM team about the politics of IO knowledge production, an awareness that could productively be extended into a more systematic engagement with the ideological dimensions of the report's own prescriptive agenda.

7. Conclusion

This paper has undertaken a systematic critical document analysis of two authoritative 2024/25 international higher education policy publications: the UNESCO GEM Report 2024/25 ("Leadership in Education: Lead for Learning") and the OECD Education at a Glance 2025. Applying Fairclough's CDA framework and Ball's policy sociology, the analysis has shown that while both documents formally commit to equity and educational quality, they construct these goals through fundamentally different ideological logics that produce different diagnoses, different prescriptions, and different criteria of success.

The UNESCO report offers a humanistic-transformative vision of higher education leadership as a distributed, relational, and ethically grounded practice that institutions and systems must invest in systematically. It provides a globally inclusive framing that centres the experience of

disadvantaged contexts and acknowledges the structural political dimensions of educational inequality. The OECD report offers a human capital and system performance logic that documents unprecedented qualification expansion alongside a troubling skills paradox, and that frames the path forward through institutional optimization and credential alignment. Both documents contain important insights; neither is adequate alone.

For national higher education policymakers, the central implication is analytical and political: the frameworks through which problems are defined are not neutral technical tools but ideological formations that shape which solutions are imaginable and which are not. Engaging critically with IO policy documents, understanding their assumptions, recognizing their exclusions, and appropriating their insights selectively in light of local contexts and values, is not a luxury for researchers but a practical necessity for practitioners.

Future research could extend this work in several directions: longitudinal analysis of how these discourses evolve over time; reception studies examining how IO documents are read and translated by practitioners in specific national contexts; and comparative analysis of how the UNESCO-OECD discursive divergence plays out in third-party IO publications such as World Bank education sector strategies and regional development bank reports. The critical study of how the world's most powerful educational organizations frame higher education's purpose, challenges, and solutions remains one of the most consequential contributions that educational research can make to policy practice.

References

- Ball, S. J. (1993). What is policy? Texts, trajectories and toolboxes. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 13(2), 10–17.
<https://doi.org/10.1080/0159630930130203>
- Becker, G. S. (1989). *Human capital: A theoretical and empirical analysis, with special reference to education*. University of Chicago Press.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27–40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Delors, J. (Ed.). (1996). *Learning: The treasure within. Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century*. UNESCO Publishing.

- Fairclough, N. (2007). *Discourse and social change*. Peter Lang.
- Fairclough, N. (2003). *Analysing discourse*. Routledge.
- Foucault, M. (1980). *Power/knowledge: Selected interviews and other writings 1972–1977* (C. Gordon, Ed.). Pantheon.
- Henry, M., Lingard, B., Rizvi, F., & Taylor, S. (2001). *The OECD, globalisation and education policy*. Pergamon.
- Lucas, S. R. (2001). Effectively maintained inequality: Education transitions, track mobility, and social background effects. *American Journal of Sociology*, 106(6), 1642–1690.
<https://doi.org/10.1086/321300>
- Marginson, S. (2016). The worldwide trend to high participation in higher education: Dynamics of social stratification in inclusive systems. *Higher Education*, 72, 413–434.
<https://doi.org/10.1007/s10734-016-0016-x>
- Mundy, K. (2007). Educational multilateralism: Origins and indications for global governance. In K. Mundy, M. Bickmore, R. Hayhoe, M. Madden, & K. Madjidi (Eds.), *Comparative and international education* (pp. 247–275). Canadian Scholars' Press.
- Nussbaum, M. C. (2010). *Not for profit: Why democracy needs the humanities*. Princeton University Press.
- OECD. (2024). *Survey of Adult Skills (PIAAC): Do adults have the skills they need to thrive in a changing world?* OECD Publishing. https://www.oecd.org/en/publications/do-adults-have-the-skills-they-need-to-thrive-in-a-changing-world_b263dc5d-en.html
- OECD. (2025). *Education at a glance 2025: OECD indicators*. OECD Publishing.
<https://doi.org/10.1787/1c0d9c79-en>
- Robertson, S. L., & Dale, R. (2008). Researching education in a globalised era: Beyond methodological nationalism, methodological statism, methodological educationism and spatial fetishism. In J. Resnik (Ed.), *The production of educational knowledge in the global era* (pp. 19–32). Sense Publishers.
- Schultz, T. W. (1961). Investment in human capital. *The American Economic Review*, 51(1), 1–17.

- Scott, J. (2014). *A matter of record: Documentary sources in social research*. John Wiley & Sons.
- Tikly, L. (2004). Education and the new imperialism. *Comparative Education*, 40(2), 173–198.
<https://doi.org/10.1080/0305006042000231347>
- UNESCO. (2024). *Global education monitoring report 2024/5: Leadership in education: Lead for learning*. UNESCO Publishing. <https://doi.org/10.54676/EFLH5184>
- Verger, A., Lubienski, C., & Steiner-Khamsi, G. (Eds.). (2016). *World yearbook of education 2016: The global education industry*. Routledge.
- Wodak, R., & Meyer, M. (Eds.). (2009). *Methods of critical discourse analysis* (2nd ed.). SAGE Publications.

YENİ EĞİTİM VİZYONUNUN AKADEMİK YANSIMALARI: TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ ÜZERİNE YAZILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ

Öğr. Gör. Dr. Okan DEDE

Karabük Üniversitesi

okandede@karabuk.edu.tr - ORCID ID:0000-0002-2771-6522

Prof. Dr. Ömay ÇOKLUK BÖKEOĞLU

Ankara Üniversitesi

cokluk@education.ankara.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-3879-9204

Öğr. Gör. Hüseyin ATASEVEN

Karabük Üniversitesi

huseyinataseven@karabuk.edu.tr - ORCID ID: 0000-0001-9992-4518

ÖZET

Bu araştırmanın amacı Türkiye’de 2024–2025 yılları arasında Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli odağında hazırlanan lisansüstü tezlerin akademik eğilimlerini incelemektir. Nitel araştırma yaklaşımıyla tasarlanan çalışmanın dokümanlarını, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi’nden Ocak-2026 tarihi itibarıyla erişilebilen 45 lisansüstü tez oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında yer alan tezler; lisansüstü düzey, yıl, üniversite, anabilim dalı, yöntem, çalışma grubu ve veri toplama araçları açısından betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Bulgular tezlerin tamamının yüksek lisans düzeyinde olduğunu ve henüz doktora düzeyinde bir çalışmaya rastlanmadığını ya da erişime açık olmadığını göstermektedir. Tezlerin büyük çoğunluğu 2025 yılında tamamlanmıştır. Tezlerin disiplinler dağılımı incelendiğinde, özellikle Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi ile Eğitim Bilimleri alanlarında yoğunlaştığı, yöntemsel olarak ise nitel araştırmaların baskın olduğu belirlenmiştir. Çalışma grubu olarak çoğunlukla dokümanlar ve öğretmenlerle çalışıldığı, öğrencilerle yapılan çalışmaların ise sınırlı sayıda olduğu saptanmıştır. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli ile ilgili çalışmaların betimleyici nitelik taşıdığını ve henüz etki değerlendirmelerine yönelik araştırmaların olmadığını göstermektedir. Bu doğrultuda özellikle doktora düzeyinde öğrenme çıktılarının incelenmesine yönelik etki değerlendirme çalışmalarının artırılması, nicel ve karma yöntemlerle yürütülen çalışmalar tasarlanması, farklı paydaş gruplarının araştırmalara dâhil edilmesi önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Vizyonu, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, Lisansüstü Tezler

ACADEMIC REFLECTIONS OF THE NEW EDUCATION VISION: A REVIEW OF POSTGRADUATE THESES ON TÜRKİYE CENTURY MAARIF MODEL

ABSTRACT

The aim of this research is to examine the academic trends of postgraduate theses prepared in Turkey between 2024 and 2025, focusing on the Turkish Century Maarif Model. Designed with a qualitative research approach, the study's documents consist of 45 postgraduate theses accessible from the Council of Higher Education National Thesis Center as of January 2026. The theses included in the study were analyzed using descriptive analysis methods in terms of postgraduate level, year, university, department, methodology, study group, and data collection tools. The findings show that all theses are at the master's level, and no doctoral-level studies have yet been found or are accessible. The vast majority of theses were completed in 2025. When the disciplinary distribution of the theses is examined, it is determined that they are concentrated particularly in the fields of Mathematics and Science Education and Educational Sciences, and that qualitative research is dominant methodologically. It was found that the majority of studies involved working with documents and teachers, while studies conducted with students were limited. The results of this study show that the studies on the Turkish Century Education Model are descriptive in nature and that there are no studies yet focusing on impact assessments. Accordingly, it is recommended that impact assessment studies, particularly at the doctoral level, focusing on the examination of learning outcomes, be increased, that studies be designed using quantitative and mixed methods, and that different stakeholder groups be included in the research.

Keywords: Education Vision, Türkiye Century Maarif Model, Graduate Theses

1. GİRİŞ

Eğitim sistemlerinde program değişiklikleri yalnızca ders içeriklerinin güncellenmesi değil; aynı zamanda eğitimin hangi amaçlarla ve hangi insan tasavvuruyla yürütüleceğine ilişkin bir yön belirleme sürecidir. Nitekim öğretim programları eğitim sisteminin “referans çerçevesi” olarak görülmekte; değişen ihtiyaçlara yanıt vermek için program geliştirme/güncelleme çalışmaları yürütülmektedir (Öztürk, Akıncı, & Beldağ, 2025). Program geliştirme literatüründe bir programın felsefi dayanaklarının “insan (birey), toplum ve konu analizi” ile başladığı; felsefenin yetiştirilecek insan profiline göre hedefler vazettiği vurgulanmaktadır (Akpınar, 2017; Ertürk, 1998). Bu nedenle eğitim-felsefe ilişkisinin programlara yansıması içerik, etkinlik ve ölçme-değerlendirme gibi tüm öğelerin hedeflerle tutarlı biçimde şekillenmesi gereğini doğurmaktadır (Demirel, 1999).

Türkiye’de öğretim programı geliştirme çalışmaları Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren eğitim sisteminin değişen toplumsal, siyasal ve pedagojik ihtiyaçlarına bağlı olarak süreklilik gösteren bir dönüşüm alanı olmuştur. Cumhuriyet sonrasında John Dewey’in hazırladığı rapor doğrultusunda şekillenen erken dönem ilkökul programlarını; değişen toplumsal koşullar ve eğitim anlayışları çerçevesinde yapılan 1926, 1936, 1948 ve 1968 düzenlemeleri izlemiştir (Özerbaş & Koç, 2022). Zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılmasıyla birlikte 1998 İlköğretim

Programı hazırlanmış; bunu izleyen süreçte 2005 program reformu ile yapılandırmacı yaklaşımın belirginleştiği kapsamlı bir program yenilenmesi gerçekleştirilmiştir. Daha sonra 2008 düzenlemesi ve bilimsel-teknolojik gelişmeler ile toplumsal dönüşümler doğrultusunda yapılan 2018 güncellemeleri, program geliştirme çalışmalarının dönemsel ihtiyaçlara göre yeniden ele alındığını göstermektedir. Bu tarihsel çizgi, öğretim programlarının Türkiye’de durağan yapılar değil; aksine belirli aralıklarla gözden geçirilen ve yenilenen dinamik belgeler olduğunu ortaya koymaktadır.

Türkiye’de bu kapsamlı dönüşüm arayışının güncel örneklerinden biri Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından geliştirilen Türkiye Yüzyılı Maarif Modelidir (TYMM). Ülçay (2024) modelin, Türk Eğitim Sisteminde “köklü bir dönüşümü” temsil ettiğini; odağında öğrenci merkezli yaklaşım, eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerinin geliştirilmesi ile teknoloji entegrasyonu gibi yönelimlerin bulunduğunu belirtmektedir. TYMM’nin öğretim programlarının temel yaklaşımı, öğrenci profili, Erdem–Değer–Eylem Çerçevesi ve beceriler çerçevesi bileşenlerinden oluşan “bütüncül bir model” olarak tanımlandığı görülmektedir (MEB, 2024). Modelin bileşenleri ve yaklaşımı daha detaylı incelendiğinde, TYMM’nin “köklerden geleceğe” uzanan bir süreklilik iddiasını eğitim diline taşıdığı anlaşılmaktadır (MEB, 2024).

TYMM’nin ortaya çıkışı aynı zamanda MEB’in önceki yıllarda yürüttüğü program güncelleme çalışmalarının evrimiyle birlikte okunmaktadır. Akpınar ve arkadaşları (2024) MEB’in öğretim sürecinin bileşenlerini güncelleme amacıyla yürüttüğü çalışmaların ilk sürümünün 2023’te yayımlanan “K12 Beceriler Çerçevesi Türkiye Bütüncül Modeli” kitabında ayrıntılandırıldığını ifade etmektedir. Bu çerçevede, söz konusu dokümanda K12 beceriler setinin programın merkezî ve belirleyici işlevine dikkat çekilmekte; “uzun vadede” eğitim felsefesi ve eğitim alanlarının 21. yüzyıl becerilerine uyumunu kolaylaştırma hedefinin altı çizilmektedir (MEB, 2023). Akpınar ve arkadaşları (2024) ilk sürümde uluslararası referanslara geniş yer verildiğini; kaynakçada yabancı kaynakların sayıca ağırlığını ve bunun sosyal-duygusal öğrenme gibi öğrencinin kimlik inşasında kritik görülen boyutları da kapsadığını belirtmekte ve kamuoyundan gelen tepki/talep/öneriler ve kurumsal süreçlerin etkisiyle ikinci sürüm olarak TYMM’ye geçildiğini; bu revizyonların “eğitimde millîlik” ve millî modele göre program geliştirme bakımından isabetli görüldüğünü vurgulamaktadır.

Bu çerçevede TYMM’nin hem kuramsal temelleri hem de uygulamadaki yansımaları üzerine oluşan literatür, modelin çok boyutlu bir dönüşüm iddiası taşıdığını ortaya koymakla birlikte, bu dönüşümün akademik alandaki bilgi üretimine nasıl yansıdığı sorusunu da beraberinde getirmektedir. TYMM’ye ilişkin mevcut çalışmalar incelendiğinde araştırmaların büyük ölçüde modelin felsefî dayanakları, program bileşenleri ve öğretmen görüşleri üzerine yoğunlaştığı görülmektedir (Akpınar vd., 2024; Öztürk, Akıncı, & Beldağ, 2025; Uludağ Kırçıl & Uluçınar Sağır, 2025). Bununla birlikte modelin uygulamaya yeni geçmiş olması nedeniyle akademik üretimin henüz gelişim aşamasında olduğu ve özellikle lisansüstü düzeyde yapılan araştırmaların genel eğilimlerini ortaya koyan bütüncül bir değerlendirmeye rastlanmadığı dikkat çekmektedir. Oysa lisansüstü tezler eğitim reformlarının sahadaki etkilerini, kuramsal arka planını ve uygulama sorunlarını derinlemesine inceleyen, literatürün yönünü belirleyen önemli akademik kaynaklar arasında yer almaktadır. Ayrıca TYMM’nin değerler, beceriler ve

bütüncül insan gelişimi gibi çok katmanlı bir çerçeve sunması, farklı disiplin ve araştırma yaklaşımlarının modele nasıl temas ettiğinin sistematik biçimde incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bu nedenle TYMM üzerine yazılmış lisansüstü tezlerin tematik, yönetsel ve kuramsal eğilimler açısından analiz edilmesi hem modelin akademik alandaki yansımalarını görünür kılmak hem de gelecekte yapılacak araştırmalar için boşlukları ve yönelimleri belirlemek bakımından önemli bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda bu araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. TYMM üzerine yapılan lisansüstü tezlerin tamamlandığı düzeylere (Yüksek lisans, doktora) göre dağılımları nasıldır?
2. TYMM’yi konu alan lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı nasıldır?
3. TYMM hakkında hazırlanan lisansüstü tezlerin yapıldığı üniversiteler hangileridir?
4. TYMM konulu lisansüstü tezlerin yapıldığı anabilim dallarına ilişkin dağılım nasıldır?
5. TYMM’yi konu alan lisansüstü tezlerde hangi araştırma yöntemleri kullanılmıştır?
6. TYMM’yi inceleyen lisansüstü tezlerde yer alan çalışma grupları/örneklem türleri nelerdir?
7. TYMM üzerine yapılan lisansüstü çalışmalarda kullanılan veri toplama araçları nelerdir?

2. YÖNTEM

2.1.Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada Türkiye’de TYMM odağında 2024–2025 yılları arasında gerçekleştirilen lisansüstü tezlerin yapıldığı düzey, yıl, üniversite, anabilim dalı, yöntem, çalışma grupları ve veri toplama araçları açısından eğilimlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırmada nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Nitel araştırma araştırmacıya, incelenen olguya ilişkin olarak bireyler, gruplar ya da dokümanlar üzerinden derinlemesine veri toplama ve bu verileri bağlamı içinde anlamlandırma imkânı sunmaktadır. Bu yaklaşım tümevarımsal bir mantıkla hareket ederek belirli bir olguyu açıklamayı, keşfetmeyi ve görünür hâle getirmeyi hedeflemektedir (Patton, 2014). Bu çerçevede TYMM üzerine yapılan lisansüstü tezleri çok boyutlu olarak incelemeyi hedefleyen mevcut çalışmada araştırma probleminin doğasına uygun olarak nitel araştırma yönteminin kullanılmasının uygun olduğu değerlendirilmiştir.

2.2.Verii Kaynağı

Bu çalışmanın veri kaynağını Türkiye’de TYMM odağında 2024–2025 yılları arasında tamamlanmış lisansüstü tezler oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında belirtilen yıllar arasında yazılmış tezler taranmış; bunların lisansüstü düzeylerine göre dağılımları belirlenerek analiz sürecine dâhil edilmiştir. Çalışma söz konusu tarih aralığında Türkiye’de TYMM konu alanına odaklanan tezlerle sınırlı tutulmuştur. Bu kapsamda incelenen tezlerin tamamına Ocak-2026’da Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanı üzerinden erişilmiştir. Bu veri tabanı Türkiye’de tamamlanan lisansüstü tezlere sistematik ve güvenilir biçimde ulaşılmasını sağladığı için araştırmanın veri toplama sürecinde temel kaynak olarak kullanılmıştır.

2.3.Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma verilerinin toplanmasında doküman incelemesi tekniğinden yararlanılmıştır. Doküman incelemesi araştırmacının gözlem ya da görüşme yapmasına gerek kalmaksızın ihtiyaç duyduğu verilere ulaşmasını mümkün kılan ve belirli bir olguya ilişkin bilgi içeren yazılı materyallerin sistematik biçimde analiz edilmesini kapsayan bir yöntemdir (Yıldırım & Şimşek, 2021). Bu doğrultuda, TYMM konu alanında hazırlanmış yüksek lisans ve doktora tezleri veri kaynağı olarak kullanılmıştır. İlgili tezlere Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanı üzerinden erişilmiştir. Dokümanlara ulaşmak amacıyla veri tabanında; “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli” ve “maarif model” anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Yapılan tarama sonucunda 2024–2025 yılları arasında Türkiye’de tamamlanmış ve Ocak-2026 itibarıyla erişim izni olan toplam 45 lisansüstü tez araştırmaya dâhil edilmiştir.

TYMM odağında 2020–2025 yılları arasında gerçekleştirilen lisansüstü tezlerin incelenmesi sonucunda elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Betimsel analiz yöntemi, araştırmacının kavramsal çerçevesinin önceden belirlendiği çalışmalarda kullanılan ve verilerin sistematik biçimde özetlenerek yorumlanmasına olanak veren bir analiz yaklaşımıdır (Yıldırım & Şimşek, 2021).

Verilerin çözümlenmesi aşamasında öncelikle belirli kodlar ve kategoriler oluşturulmuş, ardından bu kod ve kategoriler arasındaki tutarlılık farklı zaman dilimlerinde yeniden kontrol edilmiştir. Araştırmacının inandırıcılığını güçlendirmek amacıyla tekrar inceleme (yeniden gözden geçirme) yöntemine başvurulmuştur. İncelenen tezler; tamamlandığı düzey, yıl, üniversite, anabilim dalı, yöntem, çalışma grupları ve veri toplama araçları olmak üzere yedi kategori altında değerlendirilmiş ve elde edilen bulgular, ilgili temalar çerçevesinde tablolar hâlinde açık ve anlaşılır biçimde sunulmuştur.

3. BULGULAR

Bu bölümde Türkiye’de 2024–2025 yılları arasında TYMM üzerine hazırlanmış lisansüstü tezlerin tamamlandığı düzey, yıl, üniversite, anabilim dalı, yöntem, araştırma deseni ve çalışma grupları/örneklem türleri açısından ortaya koyduğu eğilimler sunulmaktadır.

Tablo 1. TYMM Konulu Lisansüstü Tezlerin Tamamlandığı Düzeylere İlişkin Dağılım

Tez Türü	Frekans	%
Yüksek Lisans	45	100
Doktora	-	-
Toplam	45	100

Tablo 1 incelendiğinde, TYMM konulu lisansüstü tezlerin tamamının yüksek lisans düzeyinde (n=45, %100) olduğu görülmektedir. Bu bulgu, doktora düzeyinde henüz tamamlanmış bir çalışma olmadığını ya da erişim izni olmadığını düşündürmekte, bununla birlikte konu alanının

gelişim süreci açısından erken evrede olduğunu da akla getirmektedir. Dolayısıyla daha derinlemesine, özgün ve kuramsal katkı potansiyeli yüksek doktora çalışmalarına ihtiyaç olduğu açıkça görülmektedir.

Tablo 2. TYMM’ye İlişkin Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Frekans	%
2024	2	4,44
2025	43	95,56
Toplam	45	100

Tablo 2’de sunulan TYMM’ye ilişkin lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımını incelendiğinde, tezlerin yalnızca %4,44’ünün (n=2) 2024 yılında, buna karşılık %95,56’sının (n=42) 2025 yılında tamamlandığı görülmektedir. Toplam tez sayısının 45 olduğu dikkate alındığında, üretimin neredeyse tamamının tek bir yılda yoğunlaştığı ifade edilebilir. Bu bulgu söz konusu alanın henüz yeni yeni lisansüstü çalışmalara konu olduğunu göstermektedir.

Tablo 3. TYMM’ye İlişkin Lisansüstü Tezlerin Tamamlandıkları Üniversitelere İlişkin Dağılım

Üniversite	Frekans	%
Gazi Üniversitesi	8	17,78
Atatürk Üniversitesi	4	8,90
Kocaeli Üniversitesi	3	6,68
Aksaray Üniversitesi	2	4,45
Bursa Uludağ Üniversitesi	2	4,45
İnönü Üniversitesi	2	4,45
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi	2	4,45
Afyon Kocatepe Üniversitesi	1	2,22
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi	1	2,22
Amasya Üniversitesi	1	2,22
Ankara Üniversitesi	1	2,22

Bartın Üniversitesi	1	2,22
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	1	2,22
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi	1	2,22
Gaziantep Üniversitesi	1	2,22
İstanbul Üniversitesi	1	2,22
Kafkas Üniversitesi	1	2,22
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	1	2,22
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi	1	2,22
Marmara Üniversitesi	1	2,22
Mersin Üniversitesi	1	2,22
Necmettin Erbakan Üniversitesi	1	2,22
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	1	2,22
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	1	2,22
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	1	2,22
Süleyman Demirel Üniversitesi	1	2,22
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	1	2,22
Yeditepe Üniversitesi	1	2,22
Yıldız Teknik Üniversitesi	1	2,22
Toplam	45	100

Tablo 3 incelendiğinde, TYMM konulu lisansüstü tezlerin farklı üniversitelere dağılmış olduğu görülmektedir. Bu bulgu, konunun belirli kurumlarla sınırlı kalmadığını, aksine ulusal ölçekte çok merkezli bir gelişim gösterdiğini ortaya koymaktadır. Dağılım incelendiğinde en yüksek tez sayısının Gazi Üniversitesi'nde olduğu görülmektedir (n=8; %17,78). Bu oran tek başına toplam tezlerin yaklaşık altıda birine karşılık gelmekte ve ilgili üniversitede konuya yönelik belirgin bir akademik yoğunlaşma bulunduğunu düşündürmektedir. Bunu Atatürk Üniversitesi (n=4; %8,90) ve Kocaeli Üniversitesi (n=3; %6,68) izlemektedir. Bu üç üniversite birlikte değerlendirildiğinde toplam tezlerin üçte birinin bu kurumlarda üretildiği anlaşılmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde, dağılımın hem görece yoğunlaşma gösteren üniversiteler

hem de çok sayıda üniversitede tekil çalışmalar şeklinde ilerlemesi, alanın gelişim sürecinde olduğunu düşündürmektedir.

Tablo 4. *TYMM Konulu Lisansüstü Tezlerin Tamamlandığı Anabilim Dallarına İlişkin Dağılım*

Ana Bilim Dalı	Frekans	%
Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalı	15	33,34
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı	10	22,23
Türkçe ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı	9	20
Temel Eğitim Anabilim Dalı	6	13,33
Felsefe Ana Bilim Dalı	1	2,22
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı	1	2,22
Güzel Sanatlar Anabilim Dalı	1	2,22
Matematik Anabilim Dalı	1	2,22
Türk Müziği Anabilim Dalı	1	2,22
Toplam	45	100

Tablo 4 incelendiğinde, konunun ağırlıklı olarak eğitim bilimleri ekseninde ele alındığını ifade edilebilir. TYMM konulu lisansüstü tezlerin en fazla Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalında tamamlandığı (n=15; %33,34) görülmektedir. Bu bulgu, TYMM’ye ilişkin akademik çalışmaların özellikle fen ve matematik eğitimi bağlamında yoğunlaştığını göstermektedir. İkinci sırada Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı yer almaktadır (n=10; %22,23). Eğitim Bilimleri Anabilim Dalında yapılan çalışmaların oranı, konunun daha kuramsal, pedagojik ve ölçme-değerlendirme boyutlarıyla ele alındığını ortaya koymaktadır. Bunu Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı (n=9; %20) izlemektedir. Bu dağılım TYMM’nin yalnızca sayısal alanlarla sınırlı kalmadığını, dil ve sosyal alanlar bağlamında da dikkate değer bir akademik karşılık bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 5. TYMM Konulu Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Araştırma Yöntem

Yöntem	Frekans	%
Nitel	37	82,22
Nicel	5	11,11
Karma	3	6,67
Toplam	45	100

Tablo 5 incelendiğinde, TYMM konulu lisansüstü tezlerin büyük çoğunluğunda nitel araştırma yönteminin kullanıldığı görülmektedir (n=37; %82,22). Bu bulgu, çalışmaların daha çok derinlemesine inceleme, görüş, deneyim ve algıların ortaya konulmasına odaklandığını göstermektedir. Alanın görece yeni olması araştırmacıların öncelikle olguyu anlamaya ve betimlemeye yönelik yaklaşımlara yönelmiş olabileceğini düşündürmektedir. Nicel araştırma yöntemleri ise sınırlı düzeyde kullanılmıştır (n=5; %11,11). Bu oran, daha büyük gruplarla yapılan, verilerin genellikle ölçek, anket vb. ölçme araçları ile toplandığı ve farklı istatistiksel analiz teknikleri kullanılarak analiz edildiği çalışmaların henüz yaygınlaşmadığını göstermektedir. Benzer şekilde karma yöntem kullanılan tezlerin oranı da oldukça düşüktür (n=3; %6,67). Bu durum, farklı veri türlerini bütünleştiren daha kapsamlı araştırma tasarımlarının alanda henüz yeterli sayıda olmadığını ortaya koymaktadır. Burada elde edilen bulgu bir bütün olarak değerlendirildiğinde, TYMM konulu lisansüstü tezlerin yöntemsel açıdan ağırlıklı olarak nitel paradigma çerçevesinde yürütüldüğü, nicel ve karma yöntemlerin görece daha az kullanıldığı söylenebilir.

Tablo 6. TYMM Konulu Lisansüstü Tezlerde Yer Alan Çalışma Grubu/Örneklem

Çalışma Grubu	Frekans	%
Dokümanlar	24	53,33
Öğretmenler	17	37,78
Öğrenciler	3	6,67
Dizi Bölümler	1	2,22
Toplam	45	100

Tablo 6 incelendiğinde, TYMM konulu lisansüstü tezlerde tercih edilen veri kaynaklarının, belirli gruplarda yoğunlaştığı görülmektedir. En yüksek oran dokümanlara dayalı çalışmalara

aittir (n=24; %53,33). Bu durum tezlerin yarısından fazlasının program dokümanları, resmi metinler, öğretim materyalleri veya yazılı kaynaklar üzerinden yürütüldüğünü göstermektedir. Alanın yeni ve politika/program temelli bir yapıya sahip olması, araştırmacıların öncelikle yazılı içerikleri incelemeye yönelmiş olabileceğini düşündürmektedir. İkinci sırada öğretmenler yer almaktadır (n=17; %37,78). Bu bulgu, TYMM'nin uygulamadaki yansımalarının değerlendirilmesinde, öğretmen görüş ve deneyimlerinin en önemli ve öncelikli kaynaklardan biri olması ile ilişkili olarak yorumlanabilir. Öğretmenlerin uygulayıcı konumda olmaları, modelin sınıf içi etkilerinin değerlendirilmesinde bu grubun öne çıkmasını açıklamaktadır. Buna karşılık öğrencilerin çalışma grubu olarak yer aldığı tezlerin oranı oldukça düşüktür (n=3; %6,67). Benzer biçimde dizi bölümlerini inceleyen çalışmalar yalnızca bir tezle sınırlıdır (n=1; %2,22). Bu dağılım modelin doğrudan öğrenci çıktıları üzerindeki etkilerini ele alan araştırmaların henüz sınırlı sayıda olduğunu göstermektedir.

Tablo 7. TYMM Konulu Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Veri Toplama Araçları

Veri Toplama Aracı	Frekans	%
Doküman İnceleme Formu	25	47,17
Görüşme Formu	14	26,41
Ölçek	8	15,09
Başarı Testi	2	3,77
Araştırmacı Günlüğü	1	1,89
Ders Günlüğü	1	1,89
Dizi İnceleme Formu	1	1,89
Saha Notları	1	1,89
Toplam	53*	100

*Not: Bazı tezlerde birden fazla veri toplama aracı kullanılmıştır.

Tablo 7 incelendiğinde, TYMM konulu lisansüstü tezlerde kullanılan toplam 53 veri toplama aracı içerisinde en sık kullanılan doküman inceleme formudur (n=25; %47,17). Bu durum, araştırmaların önemli bir bölümünün program metinleri, öğretim materyalleri ve resmî belgeler gibi yazılı kaynaklar üzerinden yürütülmesinden kaynaklanmaktadır. Bu bulgu, konu alanının politika ve program temelli yapısıyla uyumludur. İkinci sırada görüşme formu yer almaktadır (n=14; %26,41). Bu oran öğretmenler ve diğer paydaşlarla yapılan görüşmelerin önemli bir veri kaynağı olduğunu göstermekte; araştırmaların uygulamaya ilişkin deneyim ve algıları ortaya koymaya da yöneldiğini düşündürmektedir. Ölçekler %15,09'luk oranla (n=8) üçüncü sıradadır.

Bu bulgu nicel veri toplama araçlarının sınırlı olmakla birlikte TYMM konulu çalışmalarda tamamen göz ardı edilmediğini göstermektedir. Buna karşılık performans ölçmeye yönelik başarı testlerinin (n=2; %3,77) oranının oldukça düşük olması, öğrenme çıktılarının henüz yeni yeni ortaya çıkıyor olması ile ilişkilendirilebilir. Araştırmacı günlüğü, ders günlüğü, dizi inceleme formu ve saha notları ise yalnızca birer çalışmada kullanılmıştır. Bu araçların düşük temsil oranı, alternatif ve süreç odaklı veri toplama yaklaşımlarının sınırlı düzeyde kaldığını ortaya koymaktadır.

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Türkiye’de 2024–2025 yılları arasında TYMM odağında tamamlanan ve erişime açık 45 lisansüstü tez, tamamlandığı düzey, yıl, üniversite, anabilim dalı, yöntem, çalışma grubu ve veri toplama aracı açısından incelenmiştir. Bulgular TYMM’nin akademik alandaki yansımalarının hızlı fakat belirli yönleriyle dengesiz bir gelişim çizgisi sergilediğine işaret etmektedir.

İlk olarak, incelenen tezlerin tamamının yüksek lisans düzeyinde olduğu ve doktora düzeyinde bir teze rastlanmadığı bulgusu, TYMM’nin lisansüstü bilgi üretiminde henüz “derinleşme” aşamasına geçmediğini düşündürmektedir. Bu durum bir yandan modelin güncel ve saha uygulaması devam eden bir politika/program değişimi olmasıyla; diğer yandan doktora düzeyinin gerektirdiği daha uzun süreli kuramsal çerçeve, kapsamlı yöntem tasarımı ve veri üretimi gereksinimleriyle ilişkilendirilebilir. Nitekim TYMM’nin resmî çerçevesi ve program yaklaşımının MEB tarafından yayımlanan Ortak Metin üzerinden yapılandırıldığı; ayrıca metnin belirli tarihlerde güncellemeler geçirdiği görülmektedir (MEB, 2024). Bu tür dinamik ve yeni çerçevelerin doktora çalışmalarında ele alınabilmesi için belirli bir olgunlaşma süresine ihtiyaç duyulması olasıdır. Bir diğer olasılık da tamamlanmış doktora tezleri olsa bile, bunların henüz erişime açılmamış olması olabilir.

İkinci olarak, tezlerin 2025 yılında yoğunlaşması, TYMM’nin akademik gündeme özellikle bu yılda girdiğini göstermektedir. Bu yığılma reformların ilk aşamalarında sıklıkla görülen “tanımlama–anlama–belgeleme” odaklı araştırma refleksiyle örtüşmektedir. Üniversite dağılımı alanın çok-merkezli biçimde geliştiğini, ancak belirli kurumlarda (ör. Gazi Üniversitesi) görece yoğunlaşma bulunduğunu göstermektedir. Bu görünüm TYMM’nin ulusal ölçekte geniş bir ilgi uyandırdığını; buna karşın bazı üniversitelerde program ve alan eğitimi araştırma kültürünün daha güçlü olması nedeniyle, üretimin daha yüksek olabildiğini düşündürmektedir. Anabilim dalı dağılımında Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi ile Eğitim Bilimleri ekseninin belirginleşmesi, TYMM’nin “beceri” ve “program tasarımı/uygulama” boyutlarının özellikle bu disiplinlerde daha fazla araştırıldığına işaret etmektedir. Bununla birlikte, felsefe, güzel sanatlar, müzik gibi alanlardaki temsilin sınırlı kalması, TYMM’nin “bütüncülük” iddiası ile lisansüstü düzeydeki disiplinler çeşitlilik arasında henüz tam bir paralellik bulunmadığını göstermektedir.

Yöntemsel tercihlerde nitel araştırmaların baskınlığı, alanın erken evre karakteriyle tutarlıdır. Yeni bir modelin kavramsal sınırlarını, uygulama pratiklerini ve paydaş anlamlarını açığa çıkarmada nitel desenler işlevsel bir rol üstlenebilmektedir. Bununla birlikte nicel ve karma

çalışmaların sınırlı sayıda oluşu, TYMM'nin öğrenme çıktıları, beceri gelişimi, tutum/değer/eylem bileşenlerinin ölçülmesi gibi alanlarda ölçme araçlarının geliştirilmesi ve geniş örneklemelerden kanıt üretilmesi ihtiyacını gündeme getirmektedir.

Çalışma grupları incelendiğinde, dokümanlar ve öğretmenlerin ön planda olduğu, öğrencilerin ise oldukça sınırlı biçimde temsil edildiği görülmektedir. Bu durum reformun daha çok program metinleri ve uygulayıcı bakış açısı üzerinden değerlendirildiğini; öğrencilerin öğrenme deneyimleri ve gelişim göstergelerinin henüz yeterince araştırılmadığını göstermektedir. Benzer biçimde başarı testi kullanımının düşük olması uygulamaların çıktı boyutuna ilişkin nicel kanıt üretiminin henüz başlangıç aşamasında olduğunu düşündürmektedir. Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, yeni eğitim vizyonuna ilişkin lisansüstü literatürün kısa sürede sayı olarak büyüdüğünü; ancak üretimin yüksek lisans düzeyinde yoğunlaştığını, nitel ve betimleyici karakter taşıdığını ve öğrenci çıktıları ile etki değerlendirmesi bakımından gelişime açık yönler barındırdığını ortaya koymaktadır.

Araştırma bulgularına dayalı olarak şu öneriler geliştirilmiştir:

- Doktora düzeyinde çalışmalar artırılmalıdır. Modelin kuramsal temelleri, program bileşenleri ve uzun vadeli etkileri daha derinlikli araştırmalarla incelenmelidir.
- Öğrenme çıktıları üzerine odaklanan araştırmalar yapılmalıdır. Beceri gelişimi, öğrenme deneyimleri ve performans göstergeleri sistematik biçimde incelenmelidir.
- Nicel ve karma yöntemli çalışmalar yaygınlaştırılmalıdır. Geçerlik ve güvenilirliği kanıtlanmış ölçme araçları ile toplanan verilerle yapılan çalışmalar ve istatistiksel analizler, bu alandaki bilgi birikimini güçlendirecektir.
- Uygulama ve etki değerlendirmesi araştırmaları tasarlanmalıdır. Farklı okul türleri ve sosyoekonomik bağlamlarda modelin uygulanma süreçleri karşılaştırılabilir.
- Paydaş çeşitliliği artırılmalıdır. Öğrenciler, veliler, okul yöneticileri ve program geliştiriciler gibi farklı aktörlerin görüşleri araştırmalara dahil edilmelidir.
- Disipliner çeşitlilik desteklenmelidir. Sanat, müzik ve sosyal bilimler gibi alanlarda modelin yansımalarını inceleyen çalışmalar artırılmalıdır.

Kaynakça

- Akpınar, B. (2017). *Eğitimde program geliştirme*. Data Yayınları.
- Akpınar, B., Özer, B., Oral, B., & Köksalan, B. (2024). Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin program geliştirme ve felsefi düzleminden analizi. *Ekev Akademi Dergisi*, 99, 59–73.
- Demirel, Ö. (1999). *Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme*. Pegem A Yayıncılık.
- Ertürk, S. (1998). *Eğitimde program geliştirme*. Meteksan.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2023). *K12 beceriler çerçevesi Türkiye bütüncül modeli*. MEB.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2024). *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programları ortak metni*. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Özerbaş, M. A., & Koç, M. (2022). Türkiye'de Cumhuriyetten günümüze ilköğretim eğitim programlarının incelenmesi. *Journal of Turkic Civilization Studies*, 3(2), 95–105.
- Öztürk, F., Akıncı, M., & Beldağ, A. (2025). Program okuryazarlığı perspektifinden Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli: Farklı öğretim kademelerinden öğretmen değerlendirmeleri. *Millî Eğitim*, 54(1), 341–384.
- Patton, M. Q. (2014). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice*. Sage publications.
- Uludağ Kırçıl, R., & Uluçınar Sağır, Ş. (2025). Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin sınıf içi yansımaları: Öğretmen görüşleri. *Erciyes Eğitim Dergisi*, 9(1), 1–23. <https://doi.org/10.32433/eje.1673094>
- Ülçay, O. (2024). Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli değerlendirmesi. *Ulusal Eğitim, Toplum ve Dünya Dergisi*, 1(2), 70–75.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. baskı). Seçkin Yayıncılık.

YAPAY ZEKA KULLANIMINDA ETİK ÇERÇEVE BELİRLENMESİNİN ÖNEMİ

Dr. Cihan KARA

Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Çalışma Alanı: Örgütsel Davranış

E-posta: ozgurday@hotmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8230-810X>

ÖZET

Günümüzde Yapay zekânın örgütsel bağlamda yaygınlaşması örgütlerin işleyişinden, karar alma süreçlerine, veri yönetiminden önyargı ve kurumsal sorumluluk ve ayrımcılık risklerine kadar birtakım zorlukları beraberinde getirmektedir.

Örgütlerde insan ve yapay zeka sistemlerinin birlikteliğinden doğan sinerji örgütün karmaşık, sistematik ve potansiyel zorluklarını aşma kapasite ve kabiliyetini artırmaktadır. Yapay zeka entegrasyonlarının örgütlere teknolojik üstünlük, verimlilik, karlılık gibi birçok katkısının yanı sıra insan faktörünü önceleyen, saygılı etik çerçevelerin oluşturulması ve uygulanması örgütlerin uzun dönem itibarını ve varoluşlarını sürdürülebilir kılmaktadır. Aynı zamanda bu etik çerçeveler örgütleri ileride karşılaşılabileceği zorluklara ve risklere karşı koruyucu bir etkiye de sahiptir. Bu çalışma örgütlerde yapay zeka kullanımda etik çerçeve belirlenmesinin önemini çok boyutlu bir yaklaşımla araştırmaya yönelik literatür tarama yöntemiyle yapılmıştır. Çalışmada elde edilen bulgulara göre örgütlerde yapay zeka etiğın entegre edilmesi, bir dizi temel eylemi gerektirmektedir. Öncelikle, yöneticilerin etik bir çerçeve belirlemesi ve bu çerçevenin örgütün tüm fonksiyonel aşamalarına entegrasyonunu sağlaması gerekmektedir. Bu yaklaşım yapay zekanın sadece ekonomik katkıları açısından değil; şeffaflık, adalet, mahremiyet ve insan onuruna saygı gibi etik ilkelerle uyumu bakımından da stratejik değerlendirmeyi zorunlu kılar. Çalışmaya göre yöneticilerin desteğiyle etik yetkinliklerin geliştirilmesi, sürekli eğitim, sürekli denetim, bağımsız denetçiler ile işbirliği çerçevesinde, şeffaflık mekanizmalarının oluşturulması örgüte ve yapay zekaya karşı toplumsal güveni artırmasının yanında yapay zeka entegrasyonuna karşı oluşabilecek direnci ve olumsuz yargıları da kıracaktır.

Gelecekte, etik çerçevenin stratejik bir temel odak olarak örgütlerin kurumsal yapılarına entegre edilmesi, etik yetkinliklerin geliştirilmesi ve sürekli eğitimin sağlanması mutlak bir zorunluluk olarak içselleştirmeyi gerektirmektedir. Bu anlamda etik çerçevenin dinamik ve gelişime açık bir yapı olarak ele alınması, yapay zekanın örgütlerde sorumlu ve güvenilir biçimde kullanılmasının temelini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Örgüt, Yapay Zeka, Etik Çerçeve

THE IMPORTANCE OF ESTABLISHING AN ETHICAL FRAMEWORK FOR THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE.

Dr. Cihan KARA

Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Çalışma Alanı: Örgütsel Davranış

E-posta: ozgurday@hotmail.com

Tel: +90 (532) 313 54 64

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8230-810X>

ABSTRACT

The widespread adoption of artificial intelligence in organizational contexts today brings with it a number of challenges, ranging from organizational functioning and decision-making processes to data management, bias, corporate responsibility, and discrimination risks.

The synergy arising from the combination of human and artificial intelligence systems in organizations increases the capacity and ability of the organization to overcome complex, systematic, and potential challenges. In addition to the many contributions of artificial intelligence integrations to organizations, such as technological superiority, efficiency, and profitability, the creation and implementation of respectful ethical frameworks that prioritize the human factor ensure the long-term reputation and sustainability of organizations. At the same time, these ethical frameworks also have a protective effect against future challenges and risks that organizations may face.

This study was conducted using a literature review method to investigate the importance of establishing an ethical framework in the use of artificial intelligence in organizations with a multidimensional approach. According to the findings of the study, integrating ethics into organizations requires a series of fundamental actions. First, managers need to establish an ethical framework and ensure its integration into all functional stages of the organization. This approach necessitates a strategic evaluation of AI not only in terms of its economic contributions but also in terms of its compliance with ethical principles such as transparency, justice, privacy, and respect for human dignity. The study suggests that developing ethical competencies with the support of managers, through continuous training, ongoing audits, and collaboration with independent auditors, along with the creation of transparency mechanisms, will increase societal trust in the organization and AI, while also overcoming resistance and negative perceptions that may arise against AI integration.

In the future, integrating an ethical framework as a strategic core focus into the corporate structures of organizations, developing ethical competencies, and providing continuous training will require internalization as an absolute necessity. In this sense, considering the ethical framework as a dynamic and evolving structure forms the basis for the responsible and reliable use of AI in organizations.

Keywords: Organization, Artificial Intelligence, Ethical Framework

1. GİRİŞ

Yapay zeka insan zekasını bazı yönleriyle taklit edebilen oluşturduğu algoritma yardımıyla hesaplama, öğrenme, problem çözme yeteneğine sahip bilgisayar sistemleri olarak tanımlanmaktadır. Örgütlerde insan ve yapay zeka sistemlerinin birlikteliğinden doğan sinerjinin örgütün karmaşık sistematik ve potansiyel sorunlarının üstesinden gelme kapasitesini artırmaktadır. Bununla birlikte örgütlerde yapay zeka kullanımı beraberinde bir dizi sorumluluklar ve tedbirler almayı gerektirir. Bunların en başında ise yapay zeka kullanımda etik çerçeve belirlenmesi ve kurumların bütün işlevsel fonksiyonlarına etik çerçevenin entegre edilmesi gerekmektedir.

Örgütlerde yapay zeka uygulamalarının etik bir çerçeveye oturtulması, yalnızca bir sorumluluk değil, ayrıca iş hedeflerinin belirlenmesinden önce gelmesi gereken önemli bir strateji olarak görülmektedir. Örgütlerde Katı ve net bir etik çerçevelerin oluşturulması, yapay zeka geliştirilmesi ve kullanılmasında yol gösterici bir pusula olmakla birlikte aynı zamanda örgütleri gelecekte karşılaşılabilecekleri risklere ve zorluklara karşı korumakta ve uzun dönem de itibarlarını güçlendirmektedir.

Günümüzde örgütlere yapay zeka etiğın entegre edilmesi bir dizi temel eylemi gerektirmektedir. Öncelikle, yöneticilerin etik bir vizyon benimsemesi ve bu vizyonun yapay zeka uygulamalarının tüm aşama ve süreçlerine entegre edilmesi gerekmektedir. Bu yaklaşım, yapay zeka kullanımının sadece örgütlere sağladığı ekonomik faydaları değil adalet, şeffaflık, mahremiyet ve insana saygı gibi etik ilkelerle uyumunun da gözetilmesini gerektirmektedir.

Kurumlar çalışanlarını sadece teknik ve ticari yetkinliklerle değil aynı zamanda etik ve ahlaki değerleri önceleyen bir vizyonla çalışanlarını donatmaları gerekir. Bu bağlamda sürekli eğitim programları, denetim ve değerlendirme süreçlerinin uygulanması ve hatta iç denetimin yanında bağımsız denetim kuruluşları ile de çalışmayı gerektirmektedir.

Örgütler, yapay zekayı kullanım biçimlerini, hangi verileri nereden nasıl topladıklarını ve bu verileri korumak ile adil ve eşit muameleyi sağlamak için hangi kontrolleri uyguladıklarını açık ve dürüst bir şekilde paylaşarak tüketiciler ve genel toplum ile şeffaf bir iletişim kurmaları gerekmektedir. Bu yaklaşım örgütler için çok değerli bir kavram olan güvenin inşasına da önemli katkı sağlamaktadır.

2. ETİK ÇERÇEVE BELİRLENMESİNİN ÖNEMİ

Ronanki, K. vd., (2023) Etik çerçeve, yapay zeka entegrasyonlarının geliştirilmesi, uygulanması ve yönetilmesinde temel etik normların ve ilkelerin sistemli bir şekilde tanımlanmasını ve bu ilkelerin örgütlerde uygulanmasını sağlayan kuralları içerir. Etik çerçeve yapay zeka nının toplumsal etkilerini göz ardı etmeksizin başta insana saygı olmak üzere adaletin sağlanmasını, şeffaflık ve hesap verebilirliğin tesis edilmesini ve teknolojik dönüşümün insan merkezli bir yaklaşımla geliştirilmesini hedeflemektedir. Uluslararası kuruluşlar, hükümetler ve konunun uzmanları tarafından geliştirilen etik çerçeveler, yapay zekanın adaletli, güvenilir ve sorumluluk bilinciyle örgütlerde kullanımını sağlamak için ortak ilkeler ve standartlar belirlemektedir.

Tidjon, L.N. vd., (2022) Yapay zeka entegrasyonlarının örgütlere adaptasyonu etik ve güven olgularının yeniden tasvir edilmesini mecbur kılar iş akışlarının yapay zekaya uyumu ve eylemlerinin güvenilir oluşu ve örgütlerdeki etik farkındalığın daima gözetilmesi sayesinde yapay zekanın örgüt kültürüne entegrasyonunda kritik öneme sahiptir.

Örgütlerin yapay zeka teknolojilerini kurumlara entegrasyonunu başarılı bir şekilde uygulayabilmeleri için etik, kültürel değerlerle uyumuna öncelik vermeleri ve gayet dikkat edilmesi gereken önemli, hassas konular olup, bu kavramlara uyulması yapay zeka entegrasyonunun kurumsal hedeflerle adaptasyonunu kolaylaştırmakla beraber iş görenlerin deneyimini ve uyumunu geliştirmektedir. (Anddigital, 2023).

Yaroğlu, A. (2024). Yapay zekanın örgütlere entegrasyon süreci bütüncül bir süreç olup kurumların iş akışlarını, etik çerçevelerini, çalışma prensiplerini, değerlerini, iş tanımlarını dönüştürme gücüne sahiptir. Yapay zekanın örgütler üzerindeki dönüştürücü potansiyeli aynı zamanda daha şeffaf bilgiye ulaşımını, bilgi paylaşımını, örgüt içerisinde yatay bir hiyerarşik yapıyı ve adaletli bir yapının oluşumunu desteklemektedir.

Etik çerçevelerin verimli bir şekilde uygulanabilmesi için uluslararası standartlar ve iş birliği stratejileri geliştirilmiştir. UNESCO, IEEE, OECD gibi uluslararası kuruluşlar ile ABD, AB, Japonya, Kanada, Güney Kore ve Avustralya gibi ülkeler, yapay zeka etik kullanımına yönelik rehberler ve tamimler yayımlamış ve uluslararası iş birliği için önerilerde bulunmuştur. Buna örnek olarak Japonya'da oluşturulan bir ekip insan odaklı, gizlilik, güvenlik, adalet, hesap verebilirlik, şeffaflık, gibi ilkelerden oluşsan ulusal bir strateji geliştirmiştir. (Ronanki, K. vd., 2023).

Giralt Hernández, E. (2024). Örgütlerde yapay zeka entegrasyonlarında etik çerçevenin uygulanmasında şeffaflık ve toplumsal güvenin tesisinde ciddi güçlüklerle karşılaşmaktadır. Örgütlerin yapay zekayı hangi verilerle, nasıl elde ettiğini ve verilerin kaynağını belirtmeleri gerekmektedir. Ancak, ticari sırlar, rekabet avantajı kaygıları sebebiyle bu şeffaflık maalesef gerektiği gibi uygulanamamaktadır. Ayrıca, iletişimde teknik bir dilin kullanılması anlaşılabilirliği güçleştirmekte ve güven duygusunu sarsmaktadır. Bu durum örgütler için sadece etik bir problem olmakla beraber aynı zamanda örgütlerin itibarını ve sürdürülebilirliğini olumsuz

yönde etkilemektedir. Bu sebeple açık ve dürüst bir iletişim ağının oluşturulması etik çerçevenin uygulanmasında büyük önem taşımaktadır.

F. Doshi-Velez vd., (2017) Yaptığı çalışmalarında yapay zekânın örgütsel anlamda yaygınlaşması, kurumsal sorumluluk ve etik yönetim kavramlarını öne çıkararak tartışmayı ateşlemiş. İlk dönüm noktalarından biri olan Weller ve arkadaşları çalışmasın da öncelikle hesap verebilirliği teknik tasarım aşamalarına entegre ederek örgütlerin model yönetimiyle ilgili sorumluluklarını tasvir etmiştir. Bunu izleyen Selbst ve arkadaşları yaptıkları çalışmada adalet kavramının teknik anlamda soyutlandırılmasının sakıncalarına işaret ederek sosyo-teknik bakış açısına evrilmesi gerektiğini vurgulamıştır. (R. Binns, 2017).

Sivil güvenlik merkezli bakışı ile Brundage ve arkadaşları ise yapay zekanın amacının dışında kötüye kullanım şekillerine vurgu yaparak örgütsel etik çerçevelerin sadece örgüt için değil aynı zamanda toplumsal olarak da tehlikeli senaryolar yaratabileceğini ifade etmiştir (M. Brundage, 2018).

(S. Luo, J. Shen ve Y. Shen, 2018). Bu temel yaklaşımlar üzerine, Raji vd. çalışmalarında örgüt içi denetim mekanizmasını oluşturarak sorumluluk yapılarını oluşturarak pratik bir denetim modeli önermiştir. Aynı dönemde Aïvodji ve arkadaşları "fairwashing" kavramını dile getirerek örgütlerin etik iddialarını kozmetik düzeyde tutma riskini vurgulamaktadır (U. Aïvodji vd., 2019). Turilli ve Floridi'nin eleştirileri, etik bildirgelerinin "etik yıkama" pratiğine dönüşümünü ortaya atmış normatif çerçevelerin derinleştirilmesini desteklemiştir (A. S. Pechstein vd., 2020).

Son olarak Madaio vd. yaptıkları çalışmasında konu ile ilgili yaptıkları alan araştırmasında bağımsız denetçiler faktörünün önemini vurgulamış örgüt dışında üçüncü kişi ve kurumlarında etik denetim ve gözetim sistemine entegrasyonun gerekliliğini savunmaktadır (J. Kossen vd., 2021).

Yapay zekanın örgütlerde kullanılmasıyla beraber bir takım etik sorunlar toplumsal yapı üzerinde derin etkiler yaratmaktadır. Örneğin, yapay zeka algoritmaları sosyal hizmet sistemleri yoksul ve dezavantajlı bireylerin tanımlanmasın da ve ayrımcılığa uğramasında önemli bir risk faktörü oluşturabilir. Bu tür hassasiyet gereken durumlarda yapay zeka kullanımı aşırı dikkat ve sorumluluk gerektirmektedir (Eubanks, Virginia, 2018).

Örgütlerde algoritmik şeffaflık ve hesap verebilirlik bu iki kavram genellikle birbiriyle iç içe geçmiş kavramlar olarak kabul edilebile bazı durumlarda çelişki yaratma potansiyeline sahiptir. Örneğin bazı ticari sırların gizliliği prensibi gereğince yapay zeka uygulamaları tamamen şeffaf olamayabilir böylesi durumlarda şeffaflık ve hesap verebilirlik arasındaki dengeyi kurmak, etik sorumluluğun önemli bir unsuru olarak kabul edilmesi gerekmektedir (F. Pasquale, 2015).

Son zamanlarda örgütlerde yapay zeka uygulamalarına getirilen ulusal ve uluslararası etik düzenlemeler ve kılavuzlar yapay zekanın örgütlere sunduğu katkıların yanında etik kurallara ve standartlara uyulmasını da gerektirmektedir. Bu nedenle elde edilen verinin etik olması, üretilen bilginin de etik olmasını sağlayacaktır (Maral, 2024).

Yapılan literatür araştırmaları ışığında hesap verebilirlikten başlayan uygulamalı denetim mekanizmalarına ve örgüt dışı üçüncü kişi ve kurum katılımına uzanan çok katmanlı bütüncül

bir etik yönetim tasvir edilmekte örgütlerde yapay zeka kullanımının örgütlerde kalıcı, sürdürülebilir ve toplumsal olarak benimsenebilmesi için çok boyutlu bir yapının oluşturulması gerekliliği belirtilmektedir.

2.1. Etik Çerçevenin Tanımı

Etik çerçeve, yapay entegrasyonlarının geliştirilmesi, uygulanması ve yönetilmesinde temel etik değerlerin ve ilkelerin belirlenmesi ve bu ilkelerin uygulanmasına dair yol gösterici norm ve kurallar bütünüdür. Bu çerçeve, yapay zekanın toplumsal etkilerini gözeterek adaletin sağlanması, insan haklarının korunmasını, şeffaflık ve hesap verebilirliğin sağlanmasını ve teknolojik dönüşümün insan onurunu önceleyen bir anlayışla tesis edilmesini amaçlar. Ulusal ve uluslararası kuruluşlar, hükümetler ve uzman gruplar tarafından geliştirilen etik çerçeveler, Yapay zekanın adil, güvenilir ve sorumluluk bilinciyle örgütlerde kullanılmasını sağlamak amacıyla ortak ilkeler, kurallar ve standartlar belirlemektedirler (Ronanki, 2023).

Yapay zeka ile ilgili uygulamalarda dikkate alınması gereken uluslararası ilkeler arasında OECD tarafından belirlenmiş ilkeler ile Montreal Bildirgesinde belirlene ilkelerdir. Bu Montreal bildirgesindeki ilkeler (Montreal, 2018);

1. Bağımsız inceleme ve danışma organizasyonu: Dijital teknoloji ve yapay zekanın kullanımları ve sosyal etkilerinin incelenmesi ve araştırılmasına adanmış bir organizasyon kurulmalıdır.
2. Yapay zeka denetimi ve sertifikasyon politikası: Sorumlu konuşlandırmayı teşvik eden, yapay zeka denetimi ve sertifikasyonu için tutarlı bir politika oluşturulmalıdır.
3. Yetkilendirme ve otomasyon: Sürdürülebilir bir dijital toplumda aktif katılımı teşvik etmek için, vatandaşların dijital teknolojiler karşısında, anlama, eleştirel düşünme, saygı ve hesap verebilirliği mümkün kılan destekler olmalıdır.
4. Eğitim ve etik: Yapay zekanın tasarımı, geliştirilmesi ve kullanımıyla ilgilenen paydaşların eğitimi ve etiğe yatırım yapılarak yeniden düşünülmelidir.
5. Yapay Zekanın kapsayıcı gelişimi: Yapay zekanın kapsayıcı gelişimini teşvik etmek ve geliştirilmesi ve konuşlandırılmasıyla ilgili potansiyel önyargıları ve ayrımcılığı önlemek için tutarlı bir strateji uygulanmalıdır.
6. Demokrasinin korunması: Demokrasiyi siyasi amaçlar için bilginin manipülasyonuna karşı korumak için, vatandaşların kötü niyetli sosyal platformlar ve web siteleri aracılığıyla aldatılmasını ve siyasi manipülasyonunu önlemek için bir çevreleme stratejisinin yanı sıra, politik profil oluşturma ile mücadele stratejisi gereklidir.
7. Yapay zekanın uluslara bölgelerini dahil etmeyi amaçlayan, yağmacı olmayan bir uluslararası kalkınma modeli benimsenmelidir.
8. Çevresel ayak izi: Yapay zekanın ve diğer dijital teknolojilerin geliştirilmesi ve yayılmasının sağlam çevresel sürdürülebilirlik ile uyumlu olmasını ve çevresel krize yönelik çözümler için bir kamu özel strateji uygulanmalıdır.

2.2. Etik Çerçeve Belirlemenin Örgütlere Sağladığı Faydalar

Etik çerçevenin belirlenmesinin örgütlere sağladığı faydalar sayesinde örgütler toplumsal güveni sağlayarak sürdürülebilir bir yapıya kavuşmaktadır. Bu faydalar (Ronanki, 2023);

1. Risklerin Azaltılması ve Kurumsal İtibarın Güçlendirilmesi: Örgütlerde katı etik çerçevelerin belirlenmesi, yapay zekanın örgütlerde geliştirilmesi ve uygulanmasında yol gösterici bir pusula görevi üstlenirken, örgütü gelecekte karşılaşılabileceği risklere karşı da koruma altına alır.

2. Etik Yetkinliklerin ve Farkındalıkların Artırılması: Örgütlerde etik çerçevenin belirlenmesi, sadece teknik becerilerin değil, aynı zamanda etik yetkinliklerin de geliştirilmesini gerektirir. Yönetimin etik vizyonu benimsemesi ve bu vizyonun örgütün tüm işlevsel fonksiyonlarına adapte edilmesi, iş görenlerin etik konularda bilinçlenmesini sağlar. Bu bağlamda, örgütlerin iş görenlerini sadece teknik bilgiyle değil, ayrıca etik farkındalıkla da bilinçlendirmeleri gerekmektedir.

3. Sürekli Denetim, Şeffaflık ve Toplumsal Güvenin Sağlanması: Örgütlerde etik çerçevenin bir diğer katkısı sürekli denetim ve değerlendirme süreçlerinin uygulanmasıdır. Yapay zeka entegrasyonlarının belirlenen etik sınırlar içinde çalıştığından emin olmak için yalnızca iç denetimler değil, ayrıca bağımsız üçüncü şahıs denetçilerin de katılımı da gereklidir. Bunun yanında kullanılan verilerin kaynağı şeffaf bir şekilde belirtilmeli, yapılan bu uygulamalar sayesinde de toplumsal güvenin oluşumu gerçekleşmektedir.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışma, yapay zekanın örgütlerdeki dönüştürücü etkisini ve bu dönüşüm kapsamı boyunca etik çerçevenin gerekliliğini ve önemini kapsamlı ve bütüncül bir yaklaşımla ortaya koymaktadır. Yapay zekanın örgütlerde yaygınlaşması, adalet, şeffaflık, mahremiyet ve toplumsal güven gibi kritik öneme sahip etik değerlerin belirlenmesini, örgütün tüm işlevsel süreçlerinde esnetilmeden uygulanmasını ve muhafaza edilmesini zorunlu kılmaktadır. Etik çerçevenin belirlenmesi ve uygulanması, yalnızca yasal sorumlulukların yerine getirilmesini açısından önemli değil, aynı zamanda örgütlerin itibarın güçlü bir temel üzerine inşası, güçlüklerin, risklerin minimize edilmesini ayrıca toplumsal güvenin tesisine de olanak tanımaktadır.

Literatür tarama yöntemiyle yapılan bu çalışma da etik çerçevenin uygulanmasında karşılaşılan başlıca sorunlar ve zorluklara bakıldığında üst yönetim desteğinin sürekliliği, etik yetkinliklerin geliştirilmesi, sürekli eğitim, bağımsız denetim ve şeffaf iletişim eksikliği gibi unsurların varlığı öne çıkmaktadır.

Başarılı uygulama örnekleri incelendiğinde üst yönetimin etik vizyonunun kurumsal stratejiye entegrasyonun sağlanması, etik değerlerin eğitim yoluyla örgütün bütün süreçlerine yayılması ve örgütü oluşturan bireyler tarafından benimsenmesi ve sürekli denetim mekanizmalarının hem örgüt içinde ve hem de örgüt dışındaki bağımsız denetim mekanizmaları yardımı ile sağlanmasını önemseyen kurumların başarılı oldukları görülmektedir.

Etik çerçevenin örgütlerde stratejik bir unsur olarak kurumsal kimliğe adapte edilmesi, etik yetkinliklerin geliştirilmesi ve örgütü oluşturan bireyler tarafından içselleştirilmesi, sürekli kurum içi eğitim programları ile desteklenmesi ayrıca, bağımsız değerlendirme ve şeffaflık

ilkeleri doğrultusunda sürekli denetim süreçlerinin güçlendirilmesi, örgütlerin toplumsal güveni sürdürülebilir biçimde tesis etmelerine olanak sağlayacaktır.

Etik çerçevenin örgütler tarafından bütüncül bir yaklaşımla dinamik bir yapı olarak ele alınması, yapay zekanın örgütlerde sorumlu ve güvenilir biçimde kullanılmasını sağlarken örgütlerin başarısına da anahtar rol almaktadır.

Gelecekte etik çerçevenin gelişimi için örgütlere yönelik bazı stratejik öneriler bulunmak gerekirse öncelikle yapay zekâ entegrasyonlarının örgütlere kazandırdığı birçok avantajın büyümesine kapılmadan önce etik, ahlaki ve insani önceleyen değerleri saygıyı rehber ve teşvik eden sağlam bir etik çerçevenin oluşturulması gerekmektedir. Bu çerçevenin oluşturulması, örgütlerin yalnızca kendi sürdürülebilirliğini güvence altına almakla kalmamakla birlikte aynı zamanda toplumun genel refahına da katkı sağlayacaktır. Ayrıca, etik değerlerin ve uygulamaların devamlı gözden geçirilmesi, güncellenmesi ve tüm paydaşlarla şeffaf bir şekilde paylaşılması, örgütlerin dijital dönüşüm süreçlerinde güven ve itibar kazanmalarını sağlayacak ve bunun yanımda örgütlerin sürdürülebilir bir yapıya kavuşmalarına olanak sağlayacaktır.

Günümüzde yapay zeka kullanımlarının örgütlere teknolojik üstünlük, rekabet avantajı, verimlilik, kolaylık kazandırdığı bir çok avantaj sonucunda örgütlerinde yapay zeka kullanımları giderek yaygınlaşmış bununla birlikte örgütlerde etik çerçevelerin oluşturulması ve uygulanması konusu daha da önem kazanmıştır. Örgütler için stratejik öneme sahip bu konunun farklı boyutlarıyla ve farklı araştırma yöntemleriyle ele alınıp araştırma konusu yapılması araştırmacılara önerilmektedir.

KAYNAKÇA

L. N. Tidjon ve F. Khomh, Never Trust, Always Verify: A Roadmap for Trustworthy AI, arXiv preprint arXiv:2206.11981, 2022 <https://arxiv.org/abs/2206.11981>

Addigital. (2023). Why organisational culture matters in successful AI adoption. Erişim tarihi: 13.08.2024 <https://www.and.digital/spotlight/why-organisational-culture-matters-in-successful-ai-adoption>

Yaraoğlu, A. (2024). The effects of artificial intelligence on organizational culture in the perspective of the hermeneutic cycle: The intersection of mental processes. Systems Research and Behavioral Science, 1–13. <https://doi.org/10.1002/sres.3037>

K. Ronanki, B. Cabrero-Daniel, J. Horkoff ve C. Berger, "RE-centric Recommendations for the Development of Trustworthy(er) Autonomous Systems," cs.CY cs.AI cs.SE, arXiv:2306.01774, 2023. [Çevrimiçi]. Erişim: <https://arxiv.org/abs/2306.01774>

E. Giralt Hernández, "Towards an Ethical and Inclusive Implementation of Artificial Intelligence in Organizations: A Multidimensional Framework," cs.CY, arXiv:2405.01697, 2024. [Çevrimiçi]. Erişim: <https://arxiv.org/abs/2405.01697>

F. Doshi-Velez, M. Kortz, R. Budish, C. Bavitz, S. Gershman, D. O'Brien, K. Scott, S. Schieber, J. Waldo, D. Weinberger, A. Weller ve A. Wood, "Accountability of AI Under the Law: The

Role of Explanation," cs.AI stat.ML, arXiv:1711.01134, 2017. [Çevrimiçi]. Erişim: <https://arxiv.org/abs/1711.01134>

R. Binns, "Fairness in Machine Learning: Lessons from Political Philosophy," cs.CY, arXiv:1712.03586, 2017. [Çevrimiçi]. Erişim: <https://arxiv.org/abs/1712.03586>

M. Brundage, S. Avin, J. Clark, H. Toner, P. Eckersley, B. Garfinkel, A. Dafoe, P. Scharre, T. Zeitzoff, B. Filar, H. Anderson, H. Roff, G. C. Allen, J. Steinhardt, C. Flynn, S. Ó hÉigeartaigh, S. J. Beard, H. Belfield, S. Farquhar, C. Lyle, R. Crotoft, O. Evans, M. Page, J. Bryson, R. Yampolskiy, D. Amodi ve diğerleri, "The Malicious Use of Artificial Intelligence: Forecasting, Prevention, and Mitigation," cs.AI cs.CR cs.CY, arXiv:1802.07228, 2018. [Çevrimiçi]. Erişim: <https://arxiv.org/abs/1802.07228>

S. Luo, J. Shen ve Y. Shen, "A Noether theorem for random locations," math.PR, arXiv:1811.03490, 2018. [Çevrimiçi]. Erişim: <https://arxiv.org/abs/1811.03490>

U. Aïvodji, H. Arai, O. Fortineau, S. Gambs, S. Hara ve A. Tapp, "Fairwashing: the risk of rationalization," cs.LG stat.ML, arXiv:1901.09749, 2019. [Çevrimiçi]. Erişim: <https://arxiv.org/abs/1901.09749>

Pasquale, Frank. The Black Box Society: The Secret Algorithms That Control Money And Information. Cambridge Harvard University Press. 2015

A. S. Pechstein, M. Meindlhumer ve A. Humer, "High-order mixed finite elements for an energy-based model of the polarization process in ferroelectric materials," math.NA cs.CE cs.NA, arXiv:2001.07105, 2020. [Çevrimiçi]. Erişim: <https://arxiv.org/abs/2001.07105>

J. Kossen, N. Band, C. Lyle, A. N. Gomez, T. Rainforth ve Y. Gal, "Self-Attention Between Datapoints: Going Beyond Individual Input-Output Pairs in Deep Learning," cs.LG stat.ML, arXiv:2106.02584, 2021. [Çevrimiçi]. Erişim: <https://arxiv.org/abs/2106.02584>

Eubanks, Virginia. Automating Inequality: How High-Tech Tools Profile, Police, And Punish The Poor. NY St. Martin's Press. 2018.

Maral, T. "Sosyal Bilimlerin Kesişim Noktası: Yapay Zeka ve Etik". *Yapay Zeka ve Sosyal Bilimler Öğretim* özel sayı 2024

Montreal, (2018), Developing AI in a responsible way, Salle De Presse Udemnouvelles, Montreal Üniversitesi, <https://nouvelles.umontreal.ca/en/article/2018/12/04/developing-ai-in-a-responsibleway/>

DOKTARLARDA ÖRGÜTSEL ERDEMLİLİK ALGISI

Dr. Cihan KARA

Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Çalışma Alanı: Örgütsel Davranış

E-posta: ozgurday@hotmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8230-810X>

ÖZET

Örgütsel erdemlilik, bir kurumun etik ilkelere bağlı kalarak örgütün tüm fonksiyonel süreçlerinde bu ilkeler odağında faaliyet göstermesi anlamını taşımaktadır. Bu ilkeler mahremiyet, sadakat, adalet, şeffaflık, güven, sorumluluk, insana saygı, iyilik, dayanışma gibi kavramları içermektedir. Her sektörde olduğu gibi sağlık sektöründe de bu kavramlar kritik öneme sahiptir. Doktorlarda örgütsel erdemlilik algısını etkileyen başlıca faktörler; yöneticilerin tutum ve davranışları, meslektaşların davranışları, mesleki etik standartları, resmi mevzuatlar, bireysel ve kişisel ihtiyaçlar, örgüt iklimi ve etik ortam olarak belirtilmektedir.

Bu çalışmanın amacı doktorlarda örgütsel erdemlilik algısını bütüncül bir yaklaşımla belirlemeye yönelik, literatür tarama yöntemiyle yapılmıştır. Çalışmada elde edilen bulgulara göre doktorlarda örgütsel erdemlilik algısının çok katmanlı bir yapıya sahip olduğu ve sağlık sektöründe etik, adalet, şeffaflık, hasta güvenliği, dayanışma ve insana saygı gibi temel değerlerle vücut bulduğunu ortaya koymaktadır. Doktorların örgütsel erdemlilik algısı yönetici davranışları, meslektaş ilişkileri, etik standartlar, örgütsel politikalar, kişisel ihtiyaçlar ve örgütsel iklim gibi önemli unsurlardan etkilenmektedir. Bu algının yüksek olduğu kurumlarda doktorların iş tatmini ve performanslarının pozitif yönde arttığı etik iklimin ve erdemlilik kültürünün kurum içinde benimsenmesinin ise hem bireysel hem de örgütsel anlamda olumlu katkılar sunduğu görülmektedir. Yöneticilerin çeşitli ödüllendirme sistemleri ile örgütsel erdemliliği teşvik etmeleri ve bu yönde politikalar geliştirmeleri hem doktorların hem de kurumların başarısında önemli rol oynamaktadır. Bunun yanında doktorların örgütsel erdemlilik algıları üzerinde kişilik yapısının, örgütsel iklimin, etik iklimin ve örgütsel politikaların belirleyici faktörler olarak doktorların tutum ve davranışlarını belirlemede güçlü bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak, sağlık kurumlarında erdemlilik kültürünün oluşturulması, doktorların iş tatminlerini, performanslarını ve motivasyonlarını artırmakta olup bunun yarattığı olumlu etki ile sağlık kurumlarının hizmet kalitesi, hasta güvenliği ve sürdürülebilir bir yapı oluşumunu desteklemektedir. Bu sebeple kurumların örgütsel erdemlilik algısının güçlendirilmesi için bütüncül ve sistematik yaklaşımları benimseyen stratejiler geliştirmeleri gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Örgüt, Örgütsel Erdemlilik, Etik iklim

PERCEPTION OF ORGANIZATIONAL VIRTUE AMONG DOCTORS

Dr. Cihan KARA

Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Çalışma Alanı: Örgütsel Davranış

E-posta: ozgurday@hotmail.com

Tel: +90 (532) 313 54 64

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8230-810X>

ABSTRACT

Organizational integrity means that an institution adheres to ethical principles and operates with these principles as the focus in all its functional processes. These principles include concepts such as privacy, loyalty, fairness, transparency, trust, responsibility, respect for people, kindness, and solidarity. As in every sector, these concepts are critically important in the healthcare sector. The main factors influencing doctors' perception of organizational integrity are cited as: the attitudes and behaviors of managers, the behavior of colleagues, professional ethical standards, official regulations, individual and personal needs, organizational climate, and the ethical environment.

This study aimed to determine the perception of organizational virtue among doctors through a holistic approach, using a literature review method. The findings reveal that the perception of organizational virtue among doctors has a multi-layered structure and is embodied in fundamental values such as ethics, justice, transparency, patient safety, solidarity, and respect for humanity within the healthcare sector. Doctors' perception of organizational virtue is influenced by important factors such as managerial behavior, peer relationships, ethical standards, organizational policies, personal needs, and organizational climate. In institutions where this perception is high, doctors' job satisfaction and performance increase positively, and the adoption of an ethical climate and a culture of virtue within the institution provides positive contributions both individually and organizationally. Managers promoting organizational virtue through various reward systems and developing policies in this direction plays a significant role in the success of both doctors and institutions. Furthermore, personality structure, organizational climate, ethical climate, and organizational policies are seen as determining factors that strongly influence doctors' attitudes and behaviors regarding their perception of organizational virtue.

In conclusion, fostering a culture of virtue within healthcare institutions increases doctors' job satisfaction, performance, and motivation, and this positive impact supports the quality of service, patient safety, and the creation of a sustainable structure within healthcare institutions. Therefore, institutions need to develop strategies that adopt holistic and systematic approaches to strengthen the perception of organizational virtue.

Keywords: Organization, Organizational Virtue, Ethical Climate

1. GİRİŞ

Örgütsel Davranış bilim dalının önemli kavramlarından biri olan örgütsel erdemlilik uluslararası ve ulusal çalışmalarda çoğu kez konu edilmiş ve bu çalışmalarda belirtildiği gibi, adalet, hakkaniyet, mahremiyet, şeffaflık, iyilik, hoşgörü, dürüstlük gibi çok boyutlu etik ilkeleri ve normları ifade etmektedir. Bu ilkelerin ve normların örgütün bütün süreçlerine entegre edilmesi örgüt kültürü olarak benimsenmesi örgütün başarısı, imajı, itibarı ve sürdürülebilirliği açısından kritik öneme sahiptir.

Etik, bir kurumda sabitlenmiş değerleri, kuralları ve normları ifade eder ve örgütleri oluşturan bireylerin davranışlarıyla vücut bulur. Örgütsel erdemlilik, bir örgütün etik ilkelere bağlı kalarak faaliyet göstermesi ve bu ilkeleri tüm süreçlerine adapte edip uygulaması anlamını taşımaktadır. Zaman içerisinde kurumlarda oluşabilen etik dışı bir takım yolsuzluk ve skandalların varlığı, araştırmacıların örgütlerde erdemli çalışanlar ve erdemli kurumların önemini belirtmeye yönelik çalışmalar yapmalarına ilham kaynağı olmuştur. Örgütlerde erdemli tutum ve davranışların hakim olması ve örgüt kültürü haline gelmesi, içselleştirilmesi örgütlerin karşılaştığı zorlukla başa çıkmasında, rekabet avantajı yaratmada, karar alma süreçlerinde ve uzun dönem başarısında hem örgütü oluşturan bireyler hem de örgüt için büyük önem taşımaktadır (Rego vd., 2010).

Amacı ne olursa olsun tüm sektörlerin, kurumların örgütlerin ortak paydası erdem kavramı ve erdemlilik olmalıdır. Çünkü örgütleri oluşturan bireylerin etik, ahlaki, değerlere saygılı olması hem temsil ettiği kurumları hem de sosyal açıdan bireyleri itibarını, güvenilirliğini artırmakla kalmamakta bunun yanında başarı ve performansını olumlu yönde etkileyerek geleceği açısından da sağlam bir temel oluşturmaktadır. Tabi öncelikle burada en önemli görev yöneticilere düşmektedir. Erdemli yöneticiler temsil ettiği hem kurumunun hem de kurum içindeki bireylerin performans ve başarılarında en önemli aktör olmaktadır (Torlak, 2008).

Günümüzde özellikle sağlık sektöründe çalışanların sayısındaki yetersizlik ve sağlık hizmetlerine olan talebin hızla artışı sağlık sektöründe çalışanların iş yükünü artırmakta dolayısı ile sektör çalışanların performanslarının artırılması hizmet veren sağlık kurumları için büyük önem taşıyan önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır (Akçakanat ve Çarıkçı, 2016)

Sağlık sektöründe, son zamanlarda yapay zekâ entegrasyonlarının kullanımlarıyla birlikte, örgütsel erdemlilik kavramı daha da önem kazanmıştır. Bu kavram, adalet, özgürlük, mahremiyet, şeffaflık, hasta güvenliği, siber güvenlik, güven, iyilik, sorumluluk, dayanışma, sürdürülebilirlik ve insan onuruna saygı gibi çok boyutlu etik ilkeleri bünyesinde barındırmaktadır.

Bu çalışmanın amacı sağlık sektöründe faaliyet gösteren ve sektörün önemli aktörlerinden olan doktorların örgütsel erdemlilik algılarını, algıları etkileyen faktörleri, etkileşimlerini, teşvik edilme ve değerlendirme süreçlerini bütüncül bir yaklaşımla belirlemeye yönelik yapılmıştır. Yöntem olarak ulusal ve uluslar arası kaynaklar incelenerek literatür taraması yöntemiyle yapılmıştır.

2. ÖRGÜTSEL ERDEMLİLİK

Türk Dil Kurumuna göre erdem, “Ahlâkın övdüğü iyi olma, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk vb. niteliklerin genel adı, fazilet” şeklinde erdemlilik de “erdemli olma durumu, faziletli olma” olarak tanımlanmaktadır.

Kişilerin erdemli oluşu kurumların erdemli oluşumunu da desteklemektedir. Bu zincirleme erdemlilik yapısı örgütlerin erdemliliğini hem kolaylaştırır hem de mümkün kılar (Luthans ve Youssef, 2007).

Örgüt düzeyinde erdemlilik bir bütün olarak örgütün etik ve ahlaki değerlerini ifade etmektedir. Geniş anlamda örgütsel düzeyde erdemler, örgüt kültürünün temelini oluşturan önemli unsurların bir parçasıdır ve bu erdemler, örgütün ahlaki yapısına ve süreçlerine hizmet etmektedir (Park ve Peterson, 2003).

Bu yapıyla örgütsel erdemlilik, örgütsel ve kurumsal iyiliğin kısaca anlamı olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda örgütsel erdemlilik örgütün genelinde erdemli tutum ve davranışların hakim olması ve uygulanmasını sağlayan kişilerin beraber eylemlerini, kültürel yapılarını ve süreçleri kapsamaktadır (Heugens ve diğ., 2008).

Örgütler bünyesindeki kişileri etik ve erdemli davranışlara yönlendirmesindeki en önemli köprü örgütsel erdemliliktir. Örgütsel erdemlilik, bir örgütte bireysel ve kolektif düzeyde tutum, davranış ve teşvik edilmesini kapsayan bütüncül bir yapı olarak ifade edilmektedir (Rego vd., 2011).

Örgütsel erdem, örgütü oluşturan tüm grupların, bireylerin örgütün işleyişindeki tüm süreçlerde üyelerin iyi niyetle, adil, şeffaf ve çözüm odaklı yaklaşımlarla sorumluluk almasını ve diğer üyelerle uyumlu bir şekilde çalışmasını, örgütün tüm aktivitelerine katılımını ve üst düzey performans göstermesini gerektirmektedir. Bu sayede örgütsel erdem, örgütteki bireylerin performansında ve başarısında önemli rol oynamaktadır. Örgütsel erdemlilik ise bir kurumun etik ilkelere bağlı olarak faaliyet göstermesi ve bu ilkeleri tüm işlevsel süreçlerinde uygulaması anlamına gelmektedir. Örgütsel erdemliliğe önem veren ve örgütsel erdemliliği içselleştiren örgütler, diğer örgütlere nazaran daha başarılı, yenilikçi, çağdaş verimli ve karlı oldukları görülmektedir (Caza ve diğerleri, 2004).

Örgütlerin erdemli olmasında en büyük görev liderlere ve yöneticilere düşmektedir. Daha açık bir ifadeyle erdemli örgütler erdemli yöneticiler sayesinde oluşmaktadır. Yöneticinin erdemli olması iş görenlerin daha motive daha verimli ve daha iyi performans göstermesini desteklediği gibi aynı zamanda yenilikçi, özgür fikirlerin oluşmasına yeni projelerin geliştirilmesine de olanak sağlamaktadır bu bağlamda örgütsel erdemlin hem örgüte hem de örgütü oluşturan bireylere fayda yaratması toplumsal faydaya da dönüşmekte iken tersi olan yani örgütsel erdeme önem vermeyen , göz ardı eden örgütlerde uzun dönemde sürdürülebilirliğini yitirmekte ve ciddi zorluklarla karşılaşabileceği ifade edilmektedir (Bertland, 2009).

2.1. Örgütsel Erdemliliğin Temel Bileşenleri

Örgütsel erdemliliğin temel bileşenlerini adalet, mahremiyet, şeffaflık, hasta güvenliği, siber güvenlik, iyilik, sorumluluk, dayanışma, insana saygı gibi kavramlarla açıklanmaktadır.

2..1.1. Adalet – Mahremiyet – Şeffaflık

Adalet, örgüt içinde herkese hakkı olanı vermek, eşit davranmak ve önyargılardan uzak bir şekilde davranış benimsemek, hukuka uygun ilkelere bağlı kalarak örgüt içi denge ve huzurun korunmasına katkı sağlamaktadır.

Mahremiyetin korunması, bireylerin kendilerine ait mahrem bilgilerinin, kişisel verilerin güvenli ve bilinçli bir şekilde kullanılmasını sağlayarak başkalarının izinsiz kullanımını engellemek böylece örgütlerde etik standartların gelişmesine katkı vermektedir

Şeffaflık ise karar alma süreçlerinin ve çıktıların anlaşılır, erişilebilir, saydam olmasını sağlayarak hem iş gürenler hem de hizmet alıcılar açısından güven ortamı oluşturmaktadır (P. Muzumdar vd., 2025).

2.1.2. Hasta Güvenliği – Siber Güvenlik – İyilik

Hasta güvenliği, sağlık sektöründe örgütsel erdemliliğin en önemli unsuru olarak nitelendirilir özellikle yapay zekâ uygulamalarında hasta güvenliğine verilen önem, risklerin azaltılmasına ve güvenli bir çalışma ortamının oluşturulmasına olanak sağlar.

Siber güvenlik dijitalleşen sağlık hizmetlerinde verilerin yetkisiz erişim ve siber saldırılardan korunması ve hasar görmesini engelleyerek sistemlerin güvenliğini sağlam bir yapıda korumaktır.

İyilik ve insan yararını önceleyen uygulamalar ise, karşılık beklemeden yardım etmek, merhamet etmek ve empati kurmaktır, örgütün etik sorumluluğunu yerine getirmesine ve toplumsal fayda sağlamasına imkan tanır (A. Muley vd., 2025).

2.1.3. Sorumluluk - Dayanışma – İnsana Saygı

Sorumluluk ve hesap verebilirlik mekanizmalarının açıkça tanımlanması, örgütsel erdemliliğin kurumsal düzeyde oluşumuna olanak sağlar.

Dayanışma, özel dezavantajlı grupların desteklenmesi ve toplumsal birlikteliğin, eşitliğin sağlanması bakımından kritik önem sahiptir.

İnsan onuruna saygı, insan odaklı bakış açılarının temel unsuru olup örgütsel erdemliliğin tüm katmanlarında oluşumuna hizmet eder (P. Muzumdar vd., 2025).

3. DOKTORLARDA ERDEMLİLİK ALGISI

Aslan, Ş. ve Güzel, Ş. (2020). “İş Becerikliliği, Çalışmaya Tutkunluk, Örgütsel Erdemlilik, Duygusal Öz Yeterlilik ve Duygusal Zeka Değişkenlerinin Sosyo-Demografik Açıdan Farklılıkları” adlı çalışmada sağlık sektöründeki katılımcıların örgütsel erdemliliğin görev türüne ve kuruma göre farklılık gösterdiğini yaş, cinsiyet, medeni durum, kurumda hizmet yılı değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Demirel ve Akdemir, (2023) Konya ilinde bulunan kamu ve üniversite hastanelerinde düzenli uygulama yöntemiyle seçilen toplam 5 hastanede 700 sağlık çalışanları üzerine “Sağlık Çalışanlarının İşe Tutkunluk, Örgüt Sağlığı ve Örgütsel Erdem Düzeylerinin Demografik Özellikleri Açısından İncelenmesi” adlı çalışmada Sağlık çalışanlarının örgütsel erdem düzeylerinde eğitim durumu ve unvan değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğunu tespit etmiştir.

J. Ruohonen, vd. 2025 yılında “A Scenario Analysis of Ethical Issues in Dark Patterns and Their Research” adlı çalışmalarında doktorların çalışma ortamlarında örgütsel erdemlilik algısının önemli bir ölçüde mesleki etik kodlarının varlığına ve bu kodlara uyum ile oluştuğunu ayrıca Mesleki etik kodlarının sadece genel etik kurallara değil, aynı zamanda yasalara ve düzenlemelere uymakla ilgili olduğunu ifade etmiştir. Bu etik kodların ayrıca doktorların çalışma ortamlarında dürüstlük, adalet, şefkat ve empati gibi erdemleri de kurumsal düzeyde desteklediğini ileri sürmektedir. Ancak çalışma ortamında hangi erdemlerin öncelikli ve nasıl uygulanacağı konusunda anlaşmazlıklar yaşanabileceğini bunun sonucunda da örgütsel erdemliliğin anlaşılmasında algı farklılıklarını doğurabileceğine dikkat çekmiştir. Ayrıca araştırmacılar çalışmada doktorların mesleki etik kodlarının kurum içinde uygulanma biçimine ve doktorlar mesleki etik kodlarının uygulanma biçimine ve bağlı olduğu kurumun mesleki etik kodlara verdiği kıymete göre örgütsel erdemlilik düzeylerinin farklılık gösterebileceğini ifade etmektedir.

3.1. Doktorların Çalışma Ortamlarında Örgütsel Erdemlilik

Doktorların çalışma ortamlarında örgütsel erdemlilik erdem etiği ve mesleki erdemlilik;

Erdem etiği, kişilerin sahip olduğu ahlaki karakterleriyle ilgilenen bir etik yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda, etik değerlendirmeler kurallara, sonuçlara veya eylemlere değil kişilerin dürüstlük yapılarına, adalet anlayışlarına, şefkatli tutumlarına, empati yapmaları ve cömert olmaları gibi karakter yapılarına bağlıdır.

Mesleki Erdemlilik, çoğu meslek grubunun genelde kendi etik norm ve yönergeleri bulunur ve bu yönergeler genellikle davranış kuralları şeklinde belirtilmektedir. Genellikle doktorlar ve sağlık çalışanları mesleki etik kodlarının belirgin olduğu gruplar olarak bilinmektedir. Bunun yanında mesleki erdemlilik yasalara ve yönetmeliklere uyumu ve sorumlulukları da ifade etmektedir (J. Ruohonen vd., 2025).

3.2. Doktorların Örgütsel Erdemlilik Algısını Etkileyen Faktörler

Yönetici Davranışları ve Liderliğin Rolü; Örgüt içerisinde yöneticilerin sergilediği tutum ve davranışlar, örgütün genelinde etik normların oturmasına olanak sağlar ve kurumda ki iş görenlerin etik ikilemler arasında kalmasını önlemede etkili olmaktadır.

Meslektaş Tutum ve Davranışları; Konu ile ilgili yapılan çalışmalarda kurum içerisindeki iş görenlerin etik tutum ve davranışlarıyla birbirlerini etkilediğini belirtmişlerdir.

Sektörel ve Mesleki Etik standartlar; Yapılan araştırmalarda sektörel bazda kabul gören etik uygulamaların, doktorların örgütsel erdemlilik algısının güçlenmesine olanak sağladığını bunun yanında mesleki etik standartların, doktorların çalışma ortamında karşılaştıkları etik sorunlarda

yol gösterici rol oynadığını ve örgüt içindeki etik iklimin oluşumuna da büyük ölçüde katkı verdiği belirtilmektedir.

Örgütsel Politikalar ve Resmi Düzenlemeler; Örgütlerde oluşturulan etik normlar ve politikalar iş görenlere ışık tutmakta ve etik tutum ve davranışların teşvik edilmesine ve ödüllendirilmesine olanak sağlamakta ve bu politikalar, doktorların karşılaştıkları etik zorlukları aşmasında, karar alma süreçlerinin hızlanmasına ve örgütsel erdemlilik algısının örgütün kurumsal düzeyde güçlenmesinde de önemli yer tutmaktadır.

Finansal İhtiyaçlar ve Bireysel Etkenler; Doktorların örgütsel erdemlilik algısı üzerinde finansal ihtiyaçlar ve bireysel çıkarlar çok etkili olmamakla birlikte, tamamen göz ardı edilmemesi gereken unsurlar olarak belirtilmektedir. Diğer faktörlere nazaran finansal ihtiyaçlar ve bireysel çıkarların doktorların örgütsel erdemlilik algısını daha az etkilediğini ifade etmektedirler (A. Bai ve M. Vahedian, 2023).

3.3. Örgütsel Erdemlilik Algısının Doktorların İş Tatmini ve Performansına Etkisi

Örgütsel erdemlilik algısının doktorların iş tatminine etkisi özellikle adalet ve hakkaniyet boyutlarında güçlü bir etkiye sahip olduğu belirtilmektedir. Daha önce yapılan araştırmalar incelendiğinde örgütsel adaletin iş tatminiyle olan ilişkisi özellikle karar alma süreçlerinde adil ve şeffaf uygulamaların iş tatmini üzerinde güçlü etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Sağlık sektöründe, yönetim uygulamalarında adaletin sağlanması, sektör çalışanlarının iş tatmini, örgütsel bağlılık düzeyleri ve örgüt de kalma kararları üzerinde önemli paya sahiptir. Ayrıca iş yükü dağılımında adaletli davranılması ve ödüllendirme uygulamalarının şeffaf bir düzlemde yapılması doktorların iş tatmini artırıcı etkiye sahip olmaktadır. Bu sonuçlar ışığında doktorların örgütsel erdemlilik algısının iş tatminini artırmada önemli bir paya sahip olduğunu göstermektedir (E. Sesari, vd., 2024).

3.4. Doktorların Örgütsel Erdemlilik Algısına Etik Kodların ve Örgütsel Politikaların Etkisi

Etik kodların örgüt kültürüne entegre edilmesi, doktorların etik karar alma süreçlerinde önemli rol oynamaktadır. Etik kodlar, örgüt içindeki ve dışındaki kişileri için hangi davranışların uygun olduğunu belirten normlar ve kurallardır. Bu kodların açıkça belirtildiği ve etkin bir şekilde örgütün bütün işlevlerinde uygulandığı ortamlarda doktorlar örgütsel erdemliliği üst düzeyde algılamaktadır. Etik kodların benimsenmesi doktorların mesleklerini uygulamalarında etik davranışların mesleki bilgi ve uygulamalarında etik davranışların artmasına, etik sorunların ise azalmasına ve sorun olmayacak düzeyde halledilmesine olanak sağlamaktadır. Kısaca etik kodlar ve örgütsel politikalar doktorların örgütsel erdemlilik algısını güçlendirmede kritik öneme sahip bir unsur olarak bilinmektedir (S. Ghobbeh ve A. Atrian, 2024).

3.5. Doktorlarda Örgütsel Erdemliliğin Teşvik Edilmesi

Doktorlarda örgütsel erdemliliğin teşvik edilmesinde tanıma ve ödüllendirme uygulamaları ile liderlik ilkeleri önemli faktörler olarak belirtilmektedir. Sağlık kurumlarında erdemlilik kültürünün yaygınlaştırılması aşamasında hizmet vericilerin birbirlerini dürüst ve samimi bir şekilde takdir etmeleri, desteklemeleri ve çeşitli ödül uygulamaları ile onurlandırılmaları örgüt

içerisinde olumlu bir iklimin oluşmasına buna bağlı olarak hizmet vericiler arasında iş birliği ve güven duygusu oluşmaktadır. Örgütsel Erdemlilik kültürünün sağlık kurumlarında gelişmesinde yöneticilerin ve liderlerin önemi yadsınamaz. Öncelikle yöneticilerin dürüstlük, nezaket ve hoşgörü kavramlarını rehber edinmesi aynı şekilde hizmet vericilerinde bu değerleri örgüt içinde benimsemesi ve uygulaması mümkün olmaktadır. Yöneticilerin sergilediği erdemli tutum ve davranışlar, hizmet vericiler içinde örnek teşkil edecek, benimsenecek ve aynı şekilde uygulanacaktır (Y. Hattori, 2025).

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Çalışmada elde edilen bulgulara göre doktorlarda örgütsel erdemlilik algısının çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu ve sağlık kurumlarında etik, adalet, şeffaflık, hasta güvenliği, dayanışma ve insan onuruna saygı gibi temel değerlerle şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Yapılan araştırmalar sonucunda doktorların örgütsel erdemlilik algısı yönetici davranışları, liderlik, meslektaş ilişkileri, etik standartlar, örgütsel politikalar, bireysel ihtiyaçlar ve örgütsel iklim gibi çeşitli faktörlerden etkilendiği anlaşılmaktadır.

Sağlık kurumlarda örgütsel erdemlilik algısının yüksek olduğu ortamlarda doktorların iş tatmini ve bireysel performanslarının olumlu yönde artış gösterdiği bunun yanında, kurumlarda etik iklimin ve erdemlilik kültürünün benimsenmesi ve kurumun tüm işlevsel süreçlerinde uygulanmasının ise hem bireysel hem de kurumsal bazda motivasyonu artırarak başarılı sonuçlar doğurduğu görülmektedir.

Doktorlarda erdemlilik kültürünün teşvik edilmesinde; tanıma ve ödüllendirme sistemleri ile liderlik ilkeleri kritik öneme sahip olup ayrıca, doktorlarda örgütsel erdemlilik algısının ölçülmesi ve değerlendirilmesinde dikkat edilmesi gereken en önemli faktörler öncelikle bireyin kişilik özellikleri göz önünde bulundurulmalı ve kullanılan ölçüm araçlarının güvenilir olmasıdır.

Yapılan literatür araştırmalarda sağlık kurumlarında etik iklimin ve uygulanan örgütsel politikaların doktorların erdemlilik algısı üzerinde önemli etkiye sahip olduğu, bu algının ise doktorların tutum ve davranışlarını doğrudan etkilediği belirtilmektedir.

Genel bir değerlendirme ile sağlık kurumlarında sürdürülebilir bir erdemlilik kültürünün oluşturulması ve işlevsel süreçlerin her alanında uygulanması, doktorların mesleki tatminini ve performansını pozitif yönde artırarak hasta güvenliği ve hizmet kalitesinin yükselmesine ciddi katkı sağlamaktadır. Bu nedenle sağlık kurumlarında örgütsel erdemlilik algısının güçlendirilmesi için başta yöneticiler olmak üzere bütüncül ve sistematik yaklaşımların benimsenmesi gerekmektedir.

Bütüncül bir dönüşümün ve teknolojik gelişimlerin hakim olduğu günümüzde örgütlerde daha da önem kazanan örgütsel erdemlilik kavramı araştırmacılar tarafından süreç içerisinde farklı boyutları ile ele alınıp, farklı araştırma yöntemleri kullanılarak, güncel araştırmalar yapılması önerilmektedir.

Araştırmanın kısıtları olarak öncelikle sağlık sektörü üzerine yapılmış olması ve diğer bir kısıt ise doktorlar üzerine yapılmış olmasıdır. Farklı sektörlerde ve farklı meslek gurupları üzerine de çalışılması araştırmacılara önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- A. Bai ve M. Vahedian, "Beyond the Screen: Safeguarding Mental Health in the Digital Workplace Through Organizational Commitment and Ethical Environment," arXiv:2311.02422 [econ.GN, q-fin.EC], 2023. [Çevrimiçi]. Erişim: <https://arxiv.org/abs/2311.02422>
- Akçakanat, T., ve Çarıkçı, İ.H. (2016). Sağlık kurumlarında performansa dayalı ödeme sistemi: üniversite hastanelerinde çalışan öğretim üyeleri üzerine bir araştırma. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(3), 865-892.
- Aslan, Ş. ve Güzel, Ş. (2020). İş Becerikliği, Çalışmaya Tutkunluk, Örgütsel Erdemlilik, Duygusal Öz Yeterlilik ve Duygusal Zeka Değişkenlerinin Sosyo-Demografik Açından Farklılıklarını. Ekev Akademi Dergisi , 82 , 435-462. <https://izlik.org/JA25JW39GS>
- Bertland, A.(2009). Virtue ethics in business and the capabilities approach. Journal of Business Ethics, 84(1), 25-32.
- Caza, A., Barker, B.A., ve Cameron, K.S. (2004). Ethics and ethos: The buffering and amplifying effects of ethical behavior and virtuousness. Journal of Business Ethics, 52(2), 169-178.
- Demirel Ö., E. ve Akdemir, B. (2023). Sağlık Çalışanlarının İşe Tutkunluk, Örgüt Sağlığı ve Örgütsel Erdem Düzeylerinin Demografik Özellikleri Açısından İncelenmesi. *İşletme Araştırma Dergisi*, 13(4), 21.
- E. Sesari, F. Sarro ve A. Rastogi, "It is Giving Major Satisfaction: Why Fairness Matters for Software Practitioners," arXiv:2410.02482 [cs.SE], 2024. [Çevrimiçi]. Erişim: <https://arxiv.org/abs/2410.02482>
- Heugens, P., Kaptein, M. ve Oosterhout, J. (2008). Contracts to Communities: A Processual Model of Organizational Virtue, Journal of Management Studies, 45, 1, 100-121
- J. Ruohonen, J. Koskinen, S. H. Klausen ve A. Gerdes, "A Scenario Analysis of Ethical Issues in Dark Patterns and Their Research," arXiv:2503.01828 [cs.SE, cs.CY], 2025. [Çevrimiçi]. Erişim: <https://arxiv.org/abs/2503.01828>
- Luthans, F. ve Youssef, C. M. (2007). Emerging Positive Organizational Behavior. Journal of Management, 33, 321-349

- P. Muzumdar, A. Muley, K. Singh ve S. Cheemalapati, "Ethical AI in the Healthcare Sector: Investigating Key Drivers of Adoption through the Multi-Dimensional Ethical AI Adoption Model (MEAAM)," arXiv:2505.02062 [cs.AI], 2025. [Çevrimiçi]. Erişim: <https://arxiv.org/abs/2505.02062>
- Park, Nansook ve Peterson, C. M., *Virtues and Organization*, Cameron, Kim S.(Ed); Dutton, Jane, E. and Quinn, Robert E(Ed), (2003), *Positive Organizational Scholarship: Foundations of a New Discipline*.
- Rego, A., Ribeiro, N. E Cunha, M. P. and Jesuino, J. C. (2011). How happiness mediates the organizational virtuousness and affective commitment relationship. *Journal of Business Research*, 64(5), 524-532. doi: 10.1016/j.jbusres.2010.04.009
- Rego, A., Riberio, N. ve Cunha, M. P. (2010). Perceptions of Organizational Virtuousness and Happiness as Predictors of Organizational Citizenship Behaviors. *Journal of Business Ethics*, 93, 215-235.
- S. Ghobbeh ve A. Atrian, "Spiritual Intelligence's Role in Reducing Technostress through Ethical Work Climates," arXiv:2401.03658 [econ.GN, q-fin.EC], 2024. [Çevrimiçi]. Erişim: <https://arxiv.org/abs/2401.03658>
- Torlak, Ö. (2008). Pazarlama ve Erdemlilik: Yanlış Algılar için Bir Açılım, *İş Ahlakı Dergisi*, 1, 1, 67-79. S. Ghobbeh ve A. Atrian, "Spiritual Intelligence's Role in Reducing Technostress through Ethical Work Climates," arXiv:2401.03658 [econ.GN, q-fin.EC], 2024. [Çevrimiçi]. Erişim: <https://arxiv.org/abs/2401.03658>
- Y. Hattori, "InnerSource Circumplex Model: Mapping Cross-organizational Developer Collaboration Patterns with Insights from Japanese Corporate Experience," arXiv:2502.15747 [cs.SE], 2025. [Çevrimiçi]. Erişim: <https://arxiv.org/abs/2502.15747>

KÜLTÜREL MİRAS EĞİTİMİNDE DİJİTAL RESİMLİ ÇOCUK KİTAPLARININ KULLANIMI: ANADOLU UYGARLIKLARI ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Lisans Öğrencisi Ezgi Melek PİRİM

Gazi Üniversitesi,
pirimezgimelek@gmail.com ORCID: 0009-0009-3923-8343

Doç. Dr. Derya Yüreğilli Göksu

Gazi Üniversitesi,
deryagoksu@gazi.edu.tr. ORCID: 0000-0002- 5218-0010

ÖZET

Kültürel miras eğitimi, çocukların yaşadıkları toplumun tarihsel birikimini tanımaları ve bu değerlere yönelik farkındalık geliştirmeleri açısından önemli bir öğrenme alanı olarak değerlendirilmektedir. Günümüzde dijital teknolojilerin eğitim süreçlerine entegre edilmesiyle birlikte, kültürel içeriklerin çocuklara aktarımında görsel ve dijital materyallerin kullanımı giderek yaygınlaşmıştır. Bu çalışma, Anadolu Uygarlıklarını konu alan dijital resimli bir çocuk kitabının 5. sınıf öğrencilerinin bilgi düzeylerine olan etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, Ankara ili Sincan ilçesinde bulunan Ahmet Andiçen Ortaokulu'nda öğrenim gören 22 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada tek gruplu ön test-son test deneysel desen kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen 15 soruluk çoktan seçmeli başarı testi uygulanmıştır. Test kapsamında Hititler, Urartular, Frigler, Lidyalılar ve İyonlar uygarlıklarına ilişkin sorular yer almış, ayrıca görsel destekli maddeler de eklenmiştir. Uygulama sürecinde geliştirilen dijital resimli çocuk kitabındaki görsellerin önemli bir kısmı araştırmacı tarafından geleneksel resim teknikleriyle üretilmiş, daha sonra dijital ortama aktarılarak kitap tasarımına uyarlanmıştır. Eğitim süreci iki hafta boyunca sürdürülmüş ve öğrencilere dijital kitap ile sunum materyalleri aracılığıyla içerik aktarımı yapılmıştır. Elde edilen bulgular, öğrencilerin ön test ve son test puanları arasında belirgin bir artış olduğunu göstermektedir. Ön test ortalaması 4,86 iken, son test ortalaması 8,36 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca görsel destek içeren sorularda başarı düzeyinin daha yüksek oranda arttığı tespit edilmiştir. Süreç gözlemlerinde öğrencilerin derse aktif katılım gösterdiği ve özellikle Frigler ile Kral Midas konularına yoğun ilgi duyduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak, dijital resimli çocuk kitaplarının kültürel miras eğitiminde etkili bir öğretim materyali olarak kullanılabileceği görülmektedir. Görsel temelli dijital içeriklerin, çocukların öğrenme sürecini desteklediği, kültürel farkındalıklarını artırdığı ve tarihsel konulara yönelik ilgiyi güçlendirdiği söylenebilir.

Bu çalışma TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı kapsamında yürütülen “Anadolu Uygarlıklarını Keşif: Dijital Çocuk Kitabı Yoluyla Kültürel Miras Aktarımı” projesinden üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel miras eğitimi, dijital resimli çocuk kitabı, Anadolu uygarlıkları, görsel öğrenme, dijital öğrenme materyalleri

1. GİRİŞ

Türkiye, 20 Mayıs 1946 tarihinde UNESCO tarafından kabul edilen Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi’ni imzalayarak, kültürel mirası geçmiş kuşaklar tarafından yaratılmış ve evrensel değer taşıyan eserler olarak tanımlamıştır (UNESCO, 1946), [1]. Kültürün miras olarak kabul edilmesi, toplumların tarihsel ve kültürel değerlerini gelecek kuşaklara aktarma zorunluluğunu beraberinde getirmektedir (Kurtar ve Somuncu, 2013), [2]. Bu bağlamda Anadolu, tarih boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış, bu uygarlıkların bıraktığı kültürel zenginlikler ise bugüne kadar varlığını sürdürmüştür. Toplumların kültürel mirasını tanıması ve koruma bilinci, toplumların sağlıklı gelişimi ve dünya barışına katkı sağlaması açısından kritik bir öneme sahiptir (Atila Z, 2010), [3]. Özellikle çocukların kültürel mirası tanıması, bu değerlere sahip çıkması ve sorumluluk duygusu geliştirmesi, kültürel miras eğitimi aracılığıyla mümkündür (Copeland, 2004), [4].

Bu bağlamda, gerçekleştirilen araştırma, Anadolu Uygarlıklarının kültürel mirasını çocuklara dijital bir resimli kitap aracılığıyla tanıtmayı amaçlamıştır. Çocukların bu tarihsel mirasla olan ilişkilerini güçlendirmek, kültürel bilinçlerini artırmak ve gelecek nesillerin bu değerleri koruma sorumluluğunu üstlenmesine katkı sağlamak araştırmanın temel amaçlarından biridir. Dijital kitapların görsel ve yazılı unsurları birleştirme kapasitesi, çocukların estetik ve bilişsel gelişimlerini destekleyerek okuma ve yazma becerilerine katkı sağlamaktadır (Yol, 2015), [5]. Dijital ortamda sunulan bu eğitim materyali, geçmişini anlamak ve gelecek için bir yol haritası oluşturmak açısından çocuklara rehberlik eden önemli bir araç olarak değerlendirilmiştir (Hunter, 1992; Öztürk, Güngör ve Ogelman, 2021), [6].

Bu çalışmanın özgün değeri, Anadolu Uygarlıklarını proje yürütücüsü tarafından tasarlanan dijital resimli bir çocuk kitabı aracılığıyla çocuklara tanıtarak onların kültürel kimlik gelişimlerini desteklemesidir. Dijital teknolojilerin hızla yaygınlaştığı günümüzde, eğitimde dijital yayınların ve materyallerin kullanımı büyük bir önem kazanmıştır (Şimşek, 1997), [7]. Bu bağlamda geliştirilen dijital resimli kitap, çocukların hem tarihsel bilinç geliştirmesine hem de dijital ortamda sunulan öğrenme materyallerine uyum sağlamalarına katkıda bulunmuştur (Ersan, 2016), [8]. Dijital teknolojinin sağladığı görsel ve metinsel öğrenme araçları, çocukların metinleri daha kolay anlamasını ve içselleştirmesini desteklemektedir (Kucirkova, 2018), [9]. Ayrıca dijital kitabın tasarımı ve çizimleri proje yürütücüsü öğrenci tarafından gerçekleştirilmiş olup, bu durum çalışmanın özgünlüğünü artıran önemli bir unsur olmuştur.

Araştırma, dijital resimli çocuk kitaplarının kültürel miras eğitimi aracılığıyla çocukların kültürel kimlik gelişimini desteklediği ve mirasa sahip çıkma bilinci kazandırmada etkili bir öğrenme aracı olduğu varsayımına dayanmaktadır. Dijital kitaplar sayesinde çocuklar, okudukları metinler ve gördükleri resimler ile tarihsel olaylar arasında bağlantı kurarak bugünkü yaşamları ile geçmiş arasındaki bağı daha iyi anlayabilmektedirler (Öztürk vd., 2021), [6].

Sonuç olarak bu çalışma, Anadolu'nun zengin kültürel mirasını çocuklara dijital bir resimli kitap aracılığıyla aktarmayı amaçlamıştır. Proje yürütücüsünün dijital kitabı bizzat tasarlaması ve çizimlerini yapması, çalışmanın hem estetik hem de içerik açısından özgün ve yaratıcı bir nitelik kazanmasına katkı sağlamıştır. Elde edilen bulguların kültürel miras eğitimi ve dijital öğrenme materyalleri alanındaki çalışmalara metodolojik ve kavramsal açıdan katkı sunacağı düşünülmektedir.

2. DENEYSEL ÇALIŞMALAR (UYGULAMA SÜRECİ)

2.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada, Anadolu Uygarlıklarını tanıtmak amacıyla hazırlanan dijital resimli çocuk kitabının öğrencilerin bilgi düzeyleri üzerindeki etkisini incelemek amacıyla tek gruplu ön test-son test deseni kullanılmıştır. Araştırma sürecinde aynı gruba önce ön test uygulanmış, ardından proje kapsamında hazırlanan dijital resimli çocuk kitabı temel alınarak gerçekleştirilen eğitim uygulaması tamamlanmış ve sonrasında aynı test tekrar uygulanmıştır. Çalışmada kontrol grubuna yer verilmemiştir. Bu yönüyle araştırma, uygulama temelli yarı deneysel bir çalışma niteliği taşımaktadır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırma, Ankara ili Sincan ilçesinde bulunan Ahmet Andıçen Ortaokulu'nda öğrenim gören 5. sınıf öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir. Uygulamaya başlangıçta 24 öğrenci katılmıştır. Ancak ön test ve son test verileri eksiksiz bulunan 22 öğrencinin verileri analizlere dâhil edilmiştir. Öğrencilerin yaş aralığı 10–11'dir. Araştırma sürecinde öğrencilerin isimleri alınmamış ve uygulama anonim olarak yürütülmüştür.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen 15 soruluk çoktan seçmeli başarı testi kullanılmıştır. Testte Hititler, Urartular, Frigler, Lidyalılar ve İyonlar uygarlıklarına ilişkin üçer soru yer almıştır. Soruların üçü görsel

destekli olarak hazırlanmıştır. Ölçme aracı dört seçenekli olarak düzenlenmiş ve aynı test uygulama öncesinde ön test, uygulama sonrasında ise son test olarak uygulanmıştır.

2.4. Dijital Resimli Çocuk Kitabının Geliştirilme Süreci

Araştırma kapsamında Anadolu Uygarlıklarını çocuklara tanıtmak amacıyla 43 sayfalık dijital resimli bir çocuk kitabı hazırlanmıştır. Kitapta Hititler, Urartular, Frigler, Lidyalılar ve İyonlar uygarlıklarına yer verilmiştir.

Görsel 1. Anadolu Uygarlıklarını Keşif Dijital Çocuk Kitabı Kapak İllüstrasyonu ve Google Drive Klasörü QR Kod Entegrasyonu, (Dijital Tasarım, 2026)

Kitabın hazırlanma sürecinde öncelikle kültürel miras eğitimi, çocuk edebiyatı, görsel öğrenme ve dijital yayıncılık alanlarında literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Ayrıca hedef yaş grubuna uygun bir anlatım dili oluşturabilmek amacıyla Millî Eğitim Bakanlığı ders kitapları, çocuklara yönelik tarih içerikli yayınlar ve Bilim Çocuk dergileri incelenmiştir.

Görsel 2. Kitap İçerisinden Bir Uygarlığın Tanıtımı ve Hikâye Akışını Gösteren Sayfa Örneği, (Dijital Tasarım, 2026)

Görsel 3. Kitap İçerisinden Bir Uygarlığın Tanıtımı ve Hikâye Akışını Gösteren Sayfa Örneği, (Dijital Tasarım, 2026)

İçerik oluşturulurken yalnızca tarihsel bilgilerin aktarılması değil, çocukların merak duygularını harekete geçirecek, onları düşünmeye yönlendirecek ve kültürel mirasla bağ kurmalarını sağlayacak bir yapı oluşturulması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda her uygarlık için temel bilgiler, görseller, bilgi kutucukları ve yönlendirici sorular

hazırlanmıştır.

Görsel 4. Kitap İçerisinden Pedagojik Amaçla Hazırlanmış Bilgi Kutucuğu İçeren Bir Sayfa Örneği (Dijital Tasarım, 2026)

Kitapta yer alan görsellerin büyük bölümü araştırmacı tarafından üretilmiştir. Görsel üretim sürecinde öncelikle akrilik boya ve yağlı boya kullanılarak geleneksel yöntemlerle çizimler hazırlanmış, daha sonra bu çalışmalar dijital ortama aktarılmıştır. Son aşamada görseller tablet ortamında Procreate programı kullanılarak düzenlenmiş ve kitap tasarımına uygun hale getirilmiştir. Gerçek mekân fotoğrafları dışında yer alan tüm çizimler araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Her uygarlık bölümünde temel bilgiler görseller eşliğinde sunulmuş, ardından öğrenilen bilgilerin pekiştirilmesi amacıyla ara özet sayfalarına ve bilgi kutucuklarına yer verilmiştir. Ayrıca çocukların öğrendikleri uygarlıklarla günümüz arasında ilişki kurabilmelerini sağlamak amacıyla müzeler, ören yerleri ve tarihî mekânlara ilişkin

gerçek fotoğraflar kullanılmıştır. Bu bölümlerde çocukları tarihî alanları ziyaret etmeye ve kültürel mirası yerinde deneyimlemeye teşvik eden açıklamalara yer verilmiştir.

Görsel 5. Kitap İçerisinden Yaşayan Müze Kurgusunu ve Rota Yönlendirmesini Gösteren Sayfa Örnekleri, (Dijital Düzenleme, 2026)

Kitabın hazırlanma sürecinde Anadolu Medeniyetleri Müzesi ziyaret edilmiş ve kitapta kullanılacak bazı görsellerin oluşturulmasında müzede sergilenen eserlerden yararlanılmıştır. Müze incelemesi sırasında, ilgili uygarlıkları temsil eden ve çocukların ilgisini çekebileceği düşünülen eserler belirlenmiş, bu eserler görsel tasarım sürecine kaynaklık etmiştir. Böylece kitapta yer alan bazı çizimler, müzede sergilenen özgün eserlerden hareketle yeniden yorumlanarak hazırlanmıştır.

Kitabın son bölümünde ise uygulamanın gerçekleştirildiği Ankara ili dikkate alınarak Anadolu Medeniyetleri Müzesi tanıtılmıştır. Böylece öğrencilerin kitapta öğrendikleri uygarlıklara ait eserleri yaşadıkları şehre yakın bir müzede görebilecekleri vurgulanmıştır. Bu yaklaşım ile öğrencilerin kültürel mirası yalnızca kitap aracılığıyla öğrenmeleri değil, aynı zamanda yerinde deneyimlemeye yönelik farkındalık geliştirmeleri amaçlanmıştır.

Uygulama sonunda ise öğrenilen bilgilerin hatırlanmasını desteklemek amacıyla kitapta yer alan bazı çizimlerden yararlanılarak hazırlanan stickerlar öğrencilere dağıtılmıştır.

2.5. Uygulama Süreci

Uygulama süreci iki hafta boyunca yürütülmüştür. Bir hafta ara ile gerçekleştirilen iki oturumun her biri yaklaşık 1,5 saat sürmüştür. İlk oturumda öğrencilere ön test uygulanmış ve dijital kitap temel alınarak hazırlanan sunumun ilk

bölümü gerçekleştirilmiştir. İkinci oturumda sunumun kalan kısmı tamamlanmış ve son test uygulanmıştır.

Sunumlar projeksiyon cihazı aracılığıyla sınıf ortamında gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin dikkatlerinin dağılmaması amacıyla sorular sunum sonrasında cevaplandırılmıştır. Uygulama sürecinde öğrencilerin özellikle Frigler ve Kral Midas ile ilgili konulara yoğun ilgi gösterdikleri ve konu hakkında çeşitli sorular yönelttikleri gözlemlenmiştir.

Araştırma sonunda elde edilen ön test ve son test verileri tablolştırılmış, uygarlık bazında doğru cevap sayıları ve soru türlerine göre başarı dağılımları hesaplanmıştır. Elde edilen bulgular bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak sunulmuştur.

3.SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Çizelge 1. Ön Test ve Son Test Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçüm	Ortalama	Standart Sapma	t	p
Ön Test	4,86	1,93		
Son Test	8,36	2,70	6,15	<.001

Çizelge 1 incelendiğinde öğrencilerin ön test puan ortalamasının 4,86 (SS = 1,93), son test puan ortalamasının ise 8,36 (SS = 2,70) olduğu görülmektedir. Ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan bağımlı örneklem t-testi sonucunda, öğrencilerin son test puanlarının ön test puanlarına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde arttığı belirlenmiştir ($t(21) = 6,15; p < 0,001$). Bu bulgu, araştırma kapsamında geliştirilen dijital resimli çocuk

kitabı ve uygulama sürecinin öğrencilerin Anadolu uygarlıklarına ilişkin bilgi düzeylerinin gelişmesine katkı sağladığını kanıtlamaktadır.

Çizelge 2. Uygarlık Bazında Doğru Cevap Sayılarının Dağılımı

Uygarlık	Ön Test	Son Test
Hititler	20	32
İyonlar	20	37
Lidyalılar	18	39
Urartular	26	36
Frigler	23	44

Uygarlık bazındaki başarı dağılımları incelendiğinde (Çizelge 2), öğrencilerin en yüksek başarı artışını Lidyalılar (%116) ve Frigler (%91) konularında gösterdikleri tespit edilmiştir. Süreç gözlemlerinde öğrencilerin özellikle Frigler ve Kral Midas konularına yoğun ilgi ve merak duyduğunu, konuya ilişkin nitelikli sorular yönelttiğinin belirlenmesi, bu uygarlığa ait çoktan seçmeli sorulardaki doğru cevap sayısının 23'ten 44'e fırlamasını açıklamaktadır.

Soru Türü	Ön Test Doğru Cevap Oranı	Son Test Doğru Cevap Oranı	Artış Miktarı (Yüzdelik Puan)
Görsel Desteksiz Sorular	%31	%54	+%23
Görsel Destekli Sorular	%34	%65	+%31

Çizelge 3. Görsel Destekli ve Görsel Desteksiz Soru Türlerine Göre Doğru Cevap Oranları

Çizelge 3'te yer alan soru türlerine göre doğru cevap oranlarının dağılımı incelendiğinde, kitap içeriğinde illüstrasyonla desteklenmeyen ve yalnızca metin tabanlı bırakılan sorularda öğrencilerin ön test doğru yanıt oranı %31 iken, uygulama sonrasında bu oran %54'e yükselmiş ve %23'lük bir artış göstermiştir.

Buna karşın, bizzat araştırmacı tarafından Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki orijinal arkeolojik buluntulardan referans alınarak tasarlanan illüstrasyonların yer aldığı görsel destekli

sorularda ise öğrencilerin ön test doğru cevap oranı %34'ten son testte %65'e fırlayarak %31'lik çarpıcı bir artış kaydetmiştir.

Bu bulgular, plastik sanatlar süzgecinden geçmiş özgün sanatsal çizimlerin, soyut tarihi bilgileri somutlaştırmada ve kalıcı öğrenmeyi tetiklemede düz metin anlatımlarına kıyasla çok daha güçlü ve belirgin bir akademik etkiye sahip olduğunu istatistiksel olarak kanıtlamaktadır.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu araştırmada, erken yaş grubundaki çocukların tarih, kültür ve sanat eğitim süreçlerini desteklemek amacıyla Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki orijinal arkeolojik buluntulardan ve ilgili müze envanterine ait dijital kaynaklardan referans alınarak özgün bir dijital resimli çocuk kitabı tasarlanmış ve bu materyalin pedagojik etkileri istatistiksel analizlerle incelenmiştir. Uygulama ve analiz süreçlerinden elde edilen bulgular doğrultusunda, dijital resimli çocuk kitabı ile yürütülen eğitsel uygulamanın, öğrencilerin akademik başarılarında istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir artış sağladığı tespit edilmiştir ($p < .001$). Öğrencilerin ön test başarı ortalaması 4,86 iken, uygulama sonrasında bu ortalamanın 8,36'ya yükselmesi geliştirilen eğitim materyalinin başarısını somut bir şekilde ortaya koymaktadır.

Araştırmanın en çarpıcı sonuçlarından biri, sanatsal süzgeçten geçmiş illüstrasyonların öğrenme ve akılda kalıcılık üzerindeki doğrudan etkisidir. Kitap içeriğinde illüstrasyonla desteklenmeyen düz metin sorularında başarı artışı %23'te kalırken; bizzat araştırmacı tarafından tasarlanan görsel destekli sorularda başarı oranının %34'ten %65'e fırlayarak %31'lik net bir artış kaydetmesi, soyut tarihi kavramların çocuk dünyasında somutlaştırılmasında özgün çizimlerin gücünü kanıtlamaktadır (bkz. Çizelge 3, Görsel 2 ve Görsel 3). Süreç boyunca kitap içerisine yerleştirilen bilgi kutucuklarının çocukların odaklanma süresini artırdığı (bkz. Görsel 4), çocukları doğrudan aktif birer ziyaretçiye dönüştürmeyi amaçlayan yaşayan müze ve rota yönlendirmelerinin ise öğrenme sürecini sınıf dışına taşıdığı gözlemlenmiştir (bkz. Görsel 5). Ayrıca araştırmacının süreç boyunca yaptığı katılımcı gözlemlerde, öğrencilerin özellikle Frigler ve Kral Midas gibi konulara yoğun ilgi duydukları, anlatımı büyük bir dikkatle dinledikleri ve konu hakkında derinlikli sorular yönelttikleri belirlenmiştir.

Sonuç olarak; plastik sanatlar ilkeleri, tipografi ve görsel dil dengesi gözetilerek hazırlanan bu dijital resimli çocuk kitabı (bkz. Görsel 2, Görsel 3, Görsel 4 ve Görsel 5), erken yaş grupları için geleneksel ve tekdüze tarih anlatımlarının dışına çıkan, yaşayan müze kurgusunu ve kalıcı tarih bilincini destekleyen son derece nitelikli, özgün ve disiplinler arası bir eğitim materyali olduğunu kanıtlamıştır.

KAYNAKÇA

1. UNESCO, (1946), "*UNESCO Kuruluş Sözleşmesi*", Erişim Adresi: <https://www.unesco.org.tr/Pages/97/150/UNESCO-Kurulus-Sozlesmesi>
2. Kurtar, C., Somuncu, M., (2013), "*Kentsel Kültürel Mirasın Korunması ve Sürdürülebilirliği: Ankara Hamamönü Örneği*", Ankara Araştırmaları Dergisi, 1(2), s. 35-47.
3. Atila, Z., (2010), "*Kültürel Miras Bilinci ve Kültürel Mirasın Korunması*", Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitim Bölümü, Anlatma Teknikleri 2, Yazma Eğitimi Dersi Proje Çalışması, Bolu, s. 7.
4. Copeland, T. (2004). Heritage and education: A European perspective (s. 18-22). The Hague Forum 2004
5. Yol, F., (2015), "*4-6 Yaş Resimli Çocuk Kitaplarında Çocukluk Anlayışının İncelenmesi*", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
6. Öztürk, H. M., Güngör, H., Ogelman, H. G., (2021), "*Okul Öncesi Dönemde Kültürel Miras Eğitimine İlişkin Öğretmen Görüşleri: Denizli İli Örneği*", Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, 5(1), s. 175-203.
7. Şimşek, N., (1997), *Derste Eğitim Teknolojisi Kullanımı*, Ankara: Anıl Matbaa ve Ciltevi
8. Ersan, M., (2016), "*Tablet Ortamında Resimli Çocuk Kitapları; Biçim ve İçerik Özellikleri Üzerine Bir İnceleme*", The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, 6(2), s. 148-158.
9. Kucirkova, N., (2018), *How and Why to Read and Create Digital Books: A Guide for Primary Practitioners*, London: UCL Press.

6. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABINDAKİ GÖRSELLERİN İNCELENMESİ VE ÖĞRETMENLERİN GÖRSEL MATERYAL KULLANIMINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

Nalan KARACAOĞLU

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
(Yüksek Lisans Öğrencisi)

karacanal67@gmail.com – ORCID ID: 0009-0001-6299-2936

Doç. Dr. Besime Arzu GÜNGÖR AKINCI

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

barzu.gakinci@beun.edu.tr – ORCID ID: 0000-0002-6641-5351

ÖZET

“Sosyal Bilgiler Öğretiminde Görsel Materyal Kullanımı: Öğretmen Görüşleri ve 6. Sınıf Ders Kitabının Görsel Analizi” adlı bu çalışma, sosyal bilgiler öğretiminde kullanılan görsel materyallerin öğretim sürecindeki yerini çok yönlü biçimde incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin görsel materyal kullanımına ilişkin görüşleri belirlenirken, aynı zamanda 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki görseller de çeşitli ölçütler doğrultusunda analiz edilmektedir. Bu kapsamda ders kitabındaki görseller; görsellerin türü ve çeşitliliği, pedagojik uygunluğu, görsellere yönelik yönergeler, görsellerle ilgili verilen tanıtıcı bilgiler ile estetik ve teknik özellikler açısından incelenmektedir. Çalışmanın temel önemi, sosyal bilgiler öğretiminde görsel materyallerin öğrenme sürecine sağladığı katkıların ortaya konulmasıdır. Ders kitaplarında yer alan görsellerin niteliğinin değerlendirilmesi, öğretim materyallerinin eğitsel açıdan yeterliliğinin belirlenmesi bakımından büyük önem taşımaktadır.

Araştırma, nitel araştırma yöntemine dayalı durum çalışması deseniyle yürütülmektedir. Çalışmanın bir boyutunda Zonguldak ilinde görev yapan sosyal bilgiler öğretmenleriyle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilecektir. Diğer boyutta ise 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki görseller doküman incelemesi yöntemiyle analiz edilmiştir. Ders kitabındaki görseller; görsel türleri, kullanım sıklıkları ve çeşitlilikleri bakımından sınıflandırılmış, görseller pedagojik uygunluk ve yönergeler açısından incelenmiş ve görsellerin estetik ve teknik özellikleri incelenerek analiz çalışmaları yapılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi yoluyla tema ve kategorilere ayrılarak yorumlanmaktadır. Araştırmanın, sosyal bilgiler öğretiminde kullanılan görsellerin daha işlevsel, anlaşılır ve pedagojik açıdan daha etkili şekilde düzenlenmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler Öğretimi, Görsel Materyaller, Ders Kitabı İncelemesi, Öğretmen Görüşleri, Görsel Analizi

İLKÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ YAPAY ZEKÂ OKURYAZARLIĞI İLE YAPAY ZEKÂ ARAÇLARINI KABUL DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Şevval KARAGÖZ

Balıkesir Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü,
sevvallkaragoz@hotmail.com - orcid.org/ 0009-0009-3313-4164

Prof. Dr. Filiz Tuba DİKKARTIN ÖVEZ

Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi MFBE Matematik Eğitimi,
tdikkartin@balikesir.edu.tr/ 0000-0003-2646-5327

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, ilköğretim matematik öğretmen adaylarının yapay zekâ okuryazarlık düzeyleri ile yapay zekâ araçlarını kabul düzeyleri arasındaki ilişkiyi ve değişkenlerin cinsiyet, sınıf düzeyi, yapay zekâ teknolojileri hakkında eğitim ya da ders alma durumu ile haftalık ortalama yapay zekâ araçlarını kullanım süresine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemektir. Nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli temel alınmış, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ile seçilen 95 ilköğretim matematik öğretmen adayı katılmıştır. Veriler yapay zekâ teknolojilerini eğitimde kabul ölçeği (YZTEKÖ) ve yapay zekâ okuryazarlığı ölçeği (YZOÖ) ile toplanmıştır. Veri analizinde betimsel istatistik, ilişkisiz örneklemler için t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve korelasyon analizi kullanılmıştır. Analizler sonucunda matematik öğretmen adaylarının yapay zekâ okuryazarlığı ve yapay zekâ araçlarını kabul etme düzeylerinin cinsiyet ve sınıf düzeyi açısından anlamlı bir fark göstermediği belirlenmiştir. Diğer taraftan, matematik öğretmen adaylarının yapay zekâ okuryazarlığı ve yapay zekâ araçlarını kabul düzeylerinde yapay zekâ teknolojileri hakkında eğitim veya ders alıp almama durumu ve haftalık ortalama yapay zekâ araçlarını kullanım süresi açısından anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. YZTEKÖ ile YZOÖ arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan korelasyon analizi sonucunda, değişkenler arasında pozitif yönlü, yüksek düzeyde ilişki olduğu belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar yapay zekâ alanında bilgi ve deneyim arttıkça öğretmen adaylarının yapay zekâ teknolojilerini eğitim süreçlerinde kullanmaya daha olumlu yaklaşıtlarını göstermektedir. Yapay zekâ eğitimi alan ve yapay zekâ araçlarını daha sık kullanan öğretmen adaylarının hem yapay zekâ okuryazarlığı hem de eğitimde yapay zekâ teknolojilerini kabul düzeylerinin daha yüksek olması, bu teknolojilere yönelik farkındalık düzeyinin önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ okuryazarlığı, yapay zekâ teknolojilerinin eğitimde kabulü, ilköğretim matematik öğretmen adayları, dijital yeterlilik

1. GİRİŞ

Özellikle son yıllarda hızla gelişen ve kullanımı artan yapay zeka teknolojileri günlük hayatımızın olmazsa olmaz bir parçası haline gelmektedir. Bu bağlamda yapay zekâ teknolojileri, bireylerin günlük yaşam uygulamalarından mesleki yeterliklerine kadar uzanan geniş bir etki alanına sahiptir (Zawacki Richter ve ark., 2019). Yapay Zeka teknolojisinin ortaya çıkışı, insanların bu teknolojiyi kullanma yeterliliklerini tanımlamak için Yapay Zeka okuryazarlığı kavramını gerekli hale getirmiştir (B. Wang vd., 2022). Yapay zekâ (YZ) teknolojilerinin eğitimde etkin kullanımı, öğretmenlerin bu teknolojiyi tanınması ve eğitim süreçlerine entegre etmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır (Holmes vd., 2019; Luckin, 2017). Öğretmenlerin YZ teknolojilerini sınıf ortamında kullanabilmesi için YZ'ye dair bilgi ve becerilere sahip olmaları gerekmektedir. Buradan yola çıkarak, karşımıza yapay zekâ okuryazarlığı ve yapay zekâ teknolojileri kabul düzeyleri kavramları ortaya çıkmaktadır. Yapay zekâ okuryazarlığı, günlük hayatımıza giren yapay zekâ teknolojilerini etik ve verimli şekilde kullanıp insan yaşamına başarıyla bütünleştirme; kullananların doğru yapay zekâ uygulamalarını tercih etme, neticeyi ortaya koyma ve eleştirel bir şekilde ele alma yeteneğiyle ilgilidir. Yapay zekâ okuryazarlığı yirmi birinci yüzyılda ortaya çıkan bir alan olduğundan, mevcut literatür sınırlıdır (Ng vd., 2021). Türkiye'de de YZ okuryazarlığı ile ilgili yapılan çalışmalar sınırlı olmakla beraber bu çalışmalarda katılımcıların çoğunlukla lisans öğrencilerinden oluştuğu görülmektedir (Tekin, 2023). Yapay zekâ teknolojilerinin eğitime entegrasyon sürecinde, öğretmenlerin ve özellikle öğretmen adaylarının yapay zekâyâ yönelik tutumları, eğitimde yapay zekâ uygulamalarının benimsenmesi ve sürdürülebilirliği açısından belirleyici bir faktördür (Pokrivcakova, 2023; Yeniçeri & Kenan, 2025). Alan yazın öğretmen tutumlarının teknoloji kullanımında kritik bir rol oynadığını göstermektedir (Barut, 2015; Örnek, 2023). Öğretmenler yalnızca teknolojiyi tanıyan kişiler olmakla kalmayıp, aynı zamanda bu araçları sınıf ortamında nasıl ve ne amaçla kullanacaklarına ilişkin pedagojik kararlar verecek olan geleceğin uygulayıcılarıdır (Holmes ve ark., 2019; Luckin ve Holmes, 2016). Bu nedenle öğretmen adaylarının yapay zekâyâ yönelik duyuşsal özelliklerinin anlaşılması, eğitimde yapay zekâ kullanımının niteliğini doğrudan etkilemektedir.

Bu araştırmanın amacı, ilköğretim matematik öğretmen adaylarının yapay zekâ okuryazarlık düzeyleri ile yapay zekâ araçlarını kabul düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu doğrultuda araştırma problemleri şöyledir;

1. İlköğretim matematik öğretmen adaylarının yapay zekâ okuryazarlık düzeyleri ve yapay zekâ araçlarını kabul düzeyleri nasıldır?
2. İlköğretim matematik öğretmen adaylarının yapay zekâ okuryazarlık düzeyleri ve yapay zekâ araçlarını kabul düzeyleri çeşitli demografik değişkenlere (sınıf düzeyi, cinsiyet, yapay zekâ kullanım sıklığı, yapay zekâ eğitimi alma durumları) göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
3. İlköğretim matematik öğretmen adaylarının yapay zekâ okuryazarlık düzeyleri ve yapay zekâ araçlarını kabul düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

2. YÖNTEM

2.1 Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, nicel yöntemler kapsamında ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli, değişkenler arasındaki ilişkinin varlığını ve düzeyini ortaya koymayı amaçlayan çalışmalar için uygun bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır (Karasar, 2016). Çalışmanın amacı, matematik öğretmen adaylarının yapay zekâ okuryazarlık düzeyleri ile yapay zekâ araçlarını kabul düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek olduğundan, bu model tercih edilmiştir.

2.2 Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi ile belirlenen, 2025-2026 eğitim-öğretim yılında bir devlet üniversitesinin ilköğretim matematik öğretmenliği lisans programlarında öğrenim gören ve gönüllü olarak katılım sağlayan 95 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Bu örnekleme yöntemindeki temel anlayış önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 112). Araştırmada ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışma grubuna yalnızca ilköğretim matematik öğretmenliği programının 3. ve 4. sınıflarında öğrenim gören öğretmen adayları dahil edilmiştir. Bu ölçütün belirlenmesinde, katılımcıların öğretmenlik alan bilgisi, öğretmenlik meslek bilgisi ve öğretim teknolojileri derslerinin önemli bir bölümünü tamamlamış olmaları; ayrıca öğretmenlik uygulamalarına ve teknoloji destekli öğretim deneyimlerine daha fazla sahip olmaları dikkate alınmıştır. Bu doğrultuda, yapay zekâ teknolojilerini eğitim bağlamında değerlendirebilecek yeterli pedagojik ve teknolojik altyapıya sahip oldukları varsayılan 3. ve 4. sınıf öğretmen adayları araştırma kapsamına alınmıştır. Çalışma grubuna ait demografik özelliklere ilişkin f ve % değerleri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Çalışma grubunun demografik özellikleri

Değişken	Kategori	f	%
Cinsiyet	Kadın	73	76.8
	Erkek	22	23.2
Sınıf Düzeyi	3.Sınıf	47	49.5
	4.Sınıf	48	50.5
Yapay zeka teknolojisi kullanım sıklığı	Hiç kullanmıyorum	0	0
	1 saatten az	21	22.1
	1-5 saat arası	57	60.0
	6-10 saat arası	13	13.7
	10 saatin üzerinde	4	4.2
Yapay zekâ eğitimi alma durumu	Evet, üniversite kapsamında bir ders aldım	23	24.2
	Evet, sertifika programı veya kursa katıldım	11	11.6
	Hayır, tamamen bireysel öğrenme ile öğrendim	42	44.2
	Hayır, hiç eğitim almadım	19	20.0

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların %76,8'inin kadın , %23,2'sinin erkek olduğu; %49,5'inin 3. Sınıf, %50,5'inin 4. Sınıf düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların yapay zekâ araçlarını kullanım sıklığı incelendiğinde, en fazla %60 oranında günde 1-5 saat arasında kullanıldığı, hiç kullanmayan katılımcının olmadığı belirlenmiştir. Katılımcıların %44,2'sinin tamamen bireysel olarak yapay zekâ araçlarını öğrendiği, %11,6'sının sertifika programı veya kursa katılarak öğrendiği belirlenmiştir.

2.3 Veri Toplama Araçları

Katılımcıların yapay zeka okuryazarlıklarını ölçmek amacıyla Balıkçı ve Yıldız Durak (2025) tarafından Türkçeye uyarlanan Yapay Zeka Okuryazarlığı Ölçeği (YZOÖ) ve Yapay zekâ teknolojilerini eğitimde kabul etme düzeylerini belirlemek için Yapay Zekâ Teknolojilerini Eğitimde Kabulü Ölçeği (YZTEKÖ) kullanılmıştır (Balıkçı ve Yıldız Durak, 2025a, Balıkçı ve Yıldız Durak, 2025b)

Bu çalışmada kullanılan veri toplama araçlarından ilki Yapay Zekâ Okuryazarlık Ölçeği (YZOÖ)'dür. Ölçek, Younis (2025) tarafından geliştirilmiş ve Balıkçı ile Yıldız Durak (2025) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Toplam 45 madde ve 9 faktörden oluşan ölçek, beşli Likert tipinde hazırlanmıştır. Faktörler; yapay zekâ kullanımına yönelik tutum, yapay zekâ ve bilgi işlemsel düşünmeyi anlama, yapay zekânın toplumsal etkilerini kavrama, yapay zekâ etiğini anlama, yapay zekâ araçlarını araştırma ve belirleme, öğrencileri yapay zekâ araçlarını kullanmaya motive etme, yapay zekâ araçlarını sınıf içi öğretime entegre etme, yapay zekâ araçlarının özelliklerini değerlendirme ile yapay zekâ araçlarını ölçme ve değerlendirme süreçlerinde kullanma boyutlarını kapsamaktadır. Ölçeğin orijinal çalışmada Cronbach α güvenirlik katsayısı 0.981 olarak bulunmuş, bu çalışmada ise 0.953 olarak hesaplanmıştır. Bu değer, ölçeğin yüksek düzeyde güvenilir olduğunu göstermektedir.

İkinci veri toplama aracı ise Yapay Zekâ Teknolojilerini Eğitimde Kabul Ölçeği (YZTEKÖ)'dür. Ölçek, Guo ve diğerleri (2025) tarafından geliştirilmiş ve Balıkçı ile Yıldız Durak (2025) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Öğretmenlerin yapay zekâ teknolojilerini eğitim bağlamında kabul düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilmiş olan ölçek, 6 alt boyuttan oluşmaktadır: yapay zekâ kullanım deneyimi, algılanan fayda, algılanan kullanım kolaylığı, davranışsal niyet, öz yeterlilik ve kaygı. Beşli Likert tipinde hazırlanan ölçeğin orijinal Cronbach α değeri 0.958, bu çalışmada ise 0.924 olarak hesaplanmıştır. Her iki ölçek için elde edilen Cronbach alfa değerlerinin 0.70'in üzerinde olması, kullanılan veri toplama araçlarının güvenilir olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2020).

2.4 Verilerin Analizi

Çalışmada toplanan verilerin çözümlenmesinde istatistiksel analiz paket programı SPSS kullanılmıştır. YZOÖ ve YZTEKÖ puanlarının dağılımlarını belirlemek amacıyla betimsel istatistiklerden yararlanılmıştır. Araştırmada bağımsız değişkenler olarak demografik değişkenler (cinsiyet, sınıf düzeyi, yapay zekâ kullanım sıklığı, yapay zekâ eğitimi alma durumları) kullanılmıştır. Bağımlı değişkenler ise yapay zekâ teknolojilerini eğitimde kabul

düzeyi ile yapay zekâ okuryazarlık düzeyidir. Verilerin analizinde normal dağılım durumları incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre YZOÖ (çarpıklık= .242, basıklık= .991), YZTEKÖ (çarpıklık= .468, basıklık= 1.795) puanlarının çarpıklık ve basıklık değerleri ile YZOÖ puanlarının cinsiyet-kadın (çarpıklık= .257, basıklık= 1.384), cinsiyet-erkek (çarpıklık= .316, basıklık= .471), sınıf düzeyi-3.sınıf (çarpıklık= .382, basıklık= 1.090) sınıf düzeyi-4.sınıf (çarpıklık= .153, basıklık= 1.063) YZTEKÖ puanların cinsiyet-kadın (çarpıklık= .277, basıklık= 1.987), cinsiyet-erkek (çarpıklık= 1.319, basıklık= 2.501), sınıf düzeyi-3.sınıf (çarpıklık= .063, basıklık= 2.193) sınıf düzeyi-4.sınıf (çarpıklık= .974, basıklık= 1.546) ve değişkenlerine göre çarpıklık ve basıklık değerleri bulunmuştur. Kline (2011)'e göre basıklık ve çarpıklık değerleri -3.0 ve +3.0 aralığında, Tabachnick ve Fidell (2013)'e göre ise -1.5 ve +1.5 aralığında bulunuyorsa verilerin normal dağılım koşulunu yerine getirdiği varsayılmaktadır. Dolayısıyla ölçek puanlarının normal dağılıma sahip olduğu, yani normallik varsayımının sağlandığı söylenebilir. Veriler normal dağılım gösterdiği için öğretmen adaylarının yapay zeka okuryazarlığı ve yapay zeka teknolojilerinin eğitimde kabul düzeylerinin, cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için ilişkisiz örneklem için t-testi; yapay zeka kullanım sıklığı ve yapay zeka eğitimi alma durumu değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. YZOÖ ve YZTEKÖ puanları arasındaki ilişki Pearson korelasyon katsayısı hesaplanarak incelenmiştir. Ölçeklerden elde edilen verilerin aritmetik ortalamalarının analizinde “Aralık genişliği = dizi genişliği / grupta sayısı” formülünden faydalanılarak 0,80 puan aralıkları kullanılmıştır. (Tekin, 1996, akt. Doğan, 2020). İzleyen bölümde, araştırma problemlerine yönelik elde edilen bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir.

3. BULGULAR

Çalışmanın ilk araştırma sorusu “İlköğretim matematik öğretmen adaylarının yapay zekâ okuryazarlık düzeyleri ve yapay zekâ araçlarını kabul düzeyleri nasıldır?” şeklindedir. Bu kapsamda YZOÖ ve YZTEKÖ puanlarının betimsel istatistikleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: YZOÖ ve YZTEKÖ Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Ölçekler		$\bar{X}$	S
YZOÖ		3.73	.398
YZOÖ Faktörler	yapay zekâ kullanımına yönelik tutum	4.05	.415
	yapay zekâ ve bilgi işlemsel düşünme kavramlarını anlama	3.46	.589
	yapay zekânın toplumsal etkisini anlama	3.61	.555
	yapay zekâ etiğini anlama	3.68	.526
	yapay zekâ araçlarını araştırma ve bulma	3.57	.555
	öğrencileri yapay zekâ araçlarını kullanma konusunda motive etme	3.89	.526
	yapay zekâ araçlarını sınıfta entegre etme	3.94	.457

	yapay zekâ araçlarının özelliklerini değerlendirme	3.85	.483
	yapay zekâ araçlarını değerlendirme ve ölçme için kullanma	3.48	.687
	YZTEKÖ	3.79	.401
YZTEKÖ Faktörler	yapay zekâ kullanım deneyimi	3.40	.540
	algılanan fayda	3.98	.535
	algılanan kullanım kolaylığı	3.74	.677
	davranışsal niyet	4.03	.549
	öz yeterlik	3.81	.565
	kaygı	3.77	.690

N=95

Tablo 2’de YZOÖ puanlarının ortalamasının $\bar{x}=3.73$, YZOÖ’nün faktörlerinin puanlarının ortalamaları incelendiğinde en fazla ortalama $\bar{x}=4.05$ ile yapay zekâ kullanımına yönelik tutum, en az $\bar{x}=3.46$ yapay zekâ ve bilgi işlemsel düşünme faktörü olduğu görülmektedir. YZTEKÖ puanlarının ortalamasının $\bar{x}=3.79$ olduğu YZTEKÖ’nün faktörlerinin puanlarının ortalamaları incelendiğinde en fazla ortalama $\bar{x}=4.03$ ile davranışsal niyet, en az $\bar{x}=3.40$ yapay zekâ kullanım deneyimi olduğu görülmektedir. Elde edilen ortalamalar, ölçekleme aralıklarına göre değerlendirildiğinde, öğretmen adaylarının yapay zekâ okuryazarlıkları ile yapay zekâ teknolojilerini eğitimde kabul düzeylerinin yüksek düzeyde olduğu söylenebilir.

Araştırmanın ikinci alt problemi kapsamında cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre öğrencilerin YZOÖ ve YZTEKÖ puanları incelenmiştir. YZOÖ ve YZTEKÖ ortalama puanlarının bu değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için ilişkisiz örneklem için t testi yapılmıştır. Yapılan ilişkisiz örneklem için t testi sonuçları Tablo 3’te yer almıştır.

Tablo 3. YZOÖ ve YZTEKÖ Puanlarının İlişkisiz Örneklemelerde t-Testi Sonuçları

Ölçekler	Değişkenler		N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
YZOÖ	Cinsiyet	Kadın	73	3.75	.390	93	1.01	.317
		Erkek	22	3.65	.426	93		
	Sınıf Düzeyi	3.Sınıf	47	3.73	.381	93	.170	.865
		4.Sınıf	48	3.72	.418	93		
YZTEKÖ	Cinsiyet	Kadın	73	3.81	.409	93	1.00	.319
		Erkek	22	3.71	.373	93		
	Sınıf Düzeyi	3.Sınıf	47	3.78	.417	93	-.203	.840
		4.Sınıf	48	3.80	.390	93		

Tablo 3 incelendiğinde, erkek katılımcıların Yapay Zekâ Okuryazarlığı Ölçeği (YZOÖ) ve Yapay Zekâ Teknolojilerini Eğitimde Kabul Ölçeği (YZTEKÖ) puan ortalamalarının kadın katılımcıların puan ortalamalarına kıyasla daha yüksek bir puan ortalamasına sahip olduğu görülmektedir. Ancak gözlenen bu farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla gerçekleştirilen ilişkisiz örneklem t-testi sonuçlarına göre, kadın ve erkek katılımcıların YZOÖ puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır [$t(93)=1.01, p>.05$]. Benzer şekilde, YZTEKÖ puan ortalamalarının da cinsiyete göre anlamlı biçimde farklılaşmadığı belirlenmiştir [$t(93)=1.00, p>.05$].

Sınıf düzeyi açısından incelendiğinde, 3. sınıf öğrencilerinin YZOÖ ve YZTEKÖ puan ortalamalarının 4. sınıf öğrencilerinin puan ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak ilişkisiz örneklem t-testi sonuçları, hem YZOÖ puanları [$t(93)=0.170, p>.05$] hem de YZTEKÖ puanları [$t(93)=-0.203, p>.05$] açısından 3. ve 4. sınıf öğrencileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığını göstermektedir.

Bu bulgular, öğretmen adaylarının yapay zekâ okuryazarlığı ve yapay zekâ teknolojilerini eğitimde kabul düzeylerinin cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerinden bağımsız olarak benzer bir dağılım gösterdiğine işaret etmektedir. Diğer bir ifadeyle, katılımcıların yapay zekâyâ ilişkin bilgi ve kabul düzeylerinin cinsiyet ya da öğrenim gördükleri sınıf düzeyinden ziyade farklı bireysel veya deneyimsel faktörlerden etkilenebileceği söylenebilir.

Araştırmanın ikinci alt problemi kapsamında yapay zekâ kullanım sıklığı, yapay zekâ eğitimi alma durumları değişkenlerine göre öğrencilerin YZOÖ ve YZTEKÖ puanları incelenmiştir. Bu değişkenlere göre öğrencilerin YZOÖ ve YZTEKÖ puanlarının dağılımları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. YZOÖ ve YZTEKÖ Puanlarının Yapay Zeka Teknolojisi Kullanım Sıklığı ve Yapay Zeka Eğitimi Alma Değişkenlerine göre Dağılımları

Ölçekler	Değişkenler	N	$\bar{X}$	Ss
YZOÖ	Yapay zeka teknolojisi kullanım sıklığı	Hiç Kullanmıyorum	0	0
		1saatten az	21	3.48
		1-5 saat arası	57	3.76
		6-10 saat arası	13	3.95
		10 saatin üzerinde	4	3.72
	Yapay zekâ eğitimi alma durumu	Evet, üniversite kapsamında bir ders aldım	23	3.96
		Evet, sertifika programı veya kursa katıldım	11	3.97
		Hayır, tamamen bireysel öğrenme ile öğrendim	42	3.63
		Hayır, hiç eğitim almadım	19	3.51
				.309

YZTEKÖ	Yapay zeka teknolojisi kullanım sıklığı	Hiç Kullanmıyorum	0	0	0
		1saatten az	21	3.58	.344
		1-5 saat arası	57	3.81	.372
		6-10 saat arası	13	3.99	.504
		10 saatin üzerinde	4	3.90	.391
	Yapay zekâ eğitimi alma durumu	Evet, üniversite kapsamında bir ders aldım	23	4.00	.394
		Evet, sertifika programı veya kursa katıldım	11	3.92	.502
		Hayır, tamamen bireysel öğrenme ile öğrendim	42	3.72	.367
		Hayır, hiç eğitim almadım	19	3.61	.305

Tablo 4 incelendiğinde, katılımcıların yapay zekâ teknolojilerini kullanım sıklıkları arttıkça hem YZOÖ hem de YZTEKÖ puan ortalamalarının genel olarak yükseldiği görülmektedir. YZOÖ puan ortalamaları 1 saatten az kullanım grubunda 3.48 iken, 6–10 saat kullanım grubunda 3.95'e yükselmektedir. Benzer şekilde YZTEKÖ puan ortalamaları da 1 saatten az kullanım grubunda 3.58 iken, 6–10 saat kullanım grubunda 3.99'a ulaşmaktadır. Bu bulgu, yapay zekâ teknolojileriyle daha fazla etkileşimde bulunan katılımcıların yapay zekâyâ ilişkin bilgi, beceri ve kabul düzeylerinin daha yüksek olabileceğini göstermektedir.

Yapay zekâ eğitimi alma durumu açısından değerlendirildiğinde, hem YZOÖ hem de YZTEKÖ puan ortalamalarının en yüksek olduğu grubun üniversite kapsamında yapay zekâ dersi alan katılımcılar olduğu görülmektedir (YZOÖ = 3.96; YZTEKÖ = 4.00). Buna karşılık, herhangi bir yapay zekâ eğitimi almayan katılımcıların puan ortalamaları her iki ölçekte de en düşük düzeydedir (YZOÖ = 3.51; YZTEKÖ = 3.61). Ayrıca sertifika programı veya kurslara katılan katılımcıların puan ortalamalarının da görece yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, yapılandırılmış yapay zekâ eğitiminin öğretmen adaylarının yapay zekâ okuryazarlıklarını ve eğitimde yapay zekâ teknolojilerini kabul düzeylerini destekleyebileceğine işaret etmektedir. Katılımcıların YZOÖ ve YZTEKÖ puanlarında görülen farklılıkların istatistiksel olarak anlamlılığını test etmek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi yapılmıştır. Yapılan ANOVA testi sonucunda ulaşılan bulgular Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. YZOÖ ve YZTEKÖ Puanlarının Yapay Zeka Teknolojisi Kullanım sıklığına göre ANOVA Sonuçları

Ölçekler		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı fark
YZOÖ	Gruplar arası	1.96	3	.653	4.58	.005	B-C B-D
	Gruplar içi	12.96	91	.142			
	Toplam	14.92	94				
YZTEKÖ	Gruplar arası	1.536	3	.512	3.41	.021	B-D
	Gruplar içi	13.65	91	.150			
	Toplam	15.18	94				

(A: Hiç kullanmıyorum (N=0) olduğu için analize dahil edilmemiştir, B: 1 saatten az, C :1–5 saat arası, D: 6–10 saat arası, E :10 saat üzeri)

Tablo 5 incelendiğinde, öğretmen adaylarının Yapay Zekâ Okuryazarlığı Ölçeği (YZOÖ) puanlarının yapay zekâ teknolojisi kullanım sıklığına göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir [$F(3,91)=4.58$, $p=.005$]. Benzer şekilde, Yapay Zekâ Teknolojilerini Eğitimde Kabul Ölçeği (YZTEKÖ) puanlarının da kullanım sıklığına göre anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir [$F(3,91)=3.41$, $p=.021$]. Farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla gerçekleştirilen Tukey çoklu karşılaştırma testi sonuçlarına göre, YZOÖ puanlarında yapay zekâ teknolojilerini 1 saatten az kullanan öğretmen adayları ile 1–5 saat arası kullanan öğretmen adayları ve 1 saatten az kullanan öğretmen adayları ile 6–10 saat arası kullanan öğretmen adayları arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır. Ortalama puanlar dikkate alındığında, bu farklılığın yapay zekâ teknolojilerini daha sık kullanan öğretmen adaylarının lehine olduğu görülmektedir. YZTEKÖ puanlarında ise yalnızca yapay zekâ teknolojilerini 1 saatten az kullanan öğretmen adayları ile 6–10 saat arası kullanan ilköğretim matematik öğretmen adayları arasında anlamlı farklılık belirlenmiştir. Bu bulgu, yapay zekâ teknolojileriyle daha fazla etkileşim kuran öğretmen adaylarının hem yapay zekâ okuryazarlıklarının hem de eğitimde yapay zekâ teknolojilerini kabul düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir.

İlköğretim matematik öğretmen adaylarının yapay zeka eğitimi alma durumlarına göre YZOÖ ve YZTEKÖ puanlarında gözlenen farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan ANOVA sonucunda ulaşılan bulgular Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. YZOÖ ve YZTEKÖ Puanlarının Yapay Zeka Eğitimi Alma Durumuna göre ANOVA Sonuçları

Ölçekler		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı fark	
YZOÖ	Gruplar arası	3.08	3	1.02	7.88	<.001	A-C	A-D
	Gruplar içi	11.84	91	.130	B-C		B-D	
	Toplam	14.92	94					
YZTEKÖ	Gruplar arası	2.02	3	.674	4.66	.004	A-C	A-D
	Gruplar içi	13.16	91	.145				
	Toplam	15.18	94					

(A: Evet, üniversite kapsamında bir ders aldım, B: Evet, sertifika programı veya kursa katıldım, C: Hayır, tamamen bireysel öğrenme ile öğrendim, D: Hayır, hiç eğitim almadım)

Tablo 6 incelendiğinde, öğretmen adaylarının Yapay Zekâ Okuryazarlığı Ölçeği (YZOÖ) puan ortalamalarının yapay zekâ eğitimi alma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir [$F(3,91)=7.88$, $p<.001$]. Benzer şekilde, Yapay Zekâ Teknolojilerini Eğitimde Kabul Ölçeği (YZTEKÖ) puan ortalamalarının da yapay zekâ eğitimi alma durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir [$F(3,91)=4.66$, $p=.004$].

Farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla gerçekleştirilen Tukey testi sonuçlarına göre YZOÖ puanlarında; üniversite kapsamında yapay zekâ dersi alan öğretmen adayları (A) ile yapay zekâyı bireysel öğrenme yoluyla öğrenen öğretmen adayları (C), üniversite kapsamında ders alan öğretmen adayları (A) ile hiç eğitim almayan öğretmen adayları (D), sertifika programı veya kursa katılan öğretmen adayları (B) ile bireysel öğrenme yoluyla öğrenen öğretmen adayları (C) ve sertifika programı veya kursa katılan öğretmen adayları (B) ile hiç eğitim almayan öğretmen adayları (D) arasında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Ortalama puanlar incelendiğinde bu farklılığın, üniversite kapsamında ders alan veya sertifika/kurs programlarına katılan öğretmen adayları lehine olduğu görülmektedir.

YZTEKÖ puanlarında ise üniversite kapsamında yapay zekâ dersi alan öğretmen adayları (A) ile bireysel öğrenme yoluyla öğrenen öğretmen adayları (C) ve üniversite kapsamında ders alan öğretmen adayları (A) ile hiç eğitim almayan öğretmen adayları (D) arasında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç, yapay zekâyâ yönelik yapılandırılmış eğitim deneyimine sahip öğretmen adaylarının, yapay zekâ teknolojilerini eğitim ortamlarında kullanmaya ve kabul etmeye daha yatkın olduklarını göstermektedir. Ayrıca yapay zekâ eğitimi alma durumunun YZOÖ puanları üzerinde büyük ($\eta^2=.206$), YZTEKÖ puanları üzerinde ise orta düzeyde ($\eta^2=.133$) bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Araştırmanın üçüncü alt problemi olan ilköğretim matematik adaylarının yapay zekâ okuryazarlık düzeyleri ve yapay zekâ araçlarını kabul düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır? sorusu kapsamında korelasyon analizi yapılmıştır. Yapılan Pearson korelasyon analizi sonucunda, öğretmen adaylarının yapay zekâ okuryazarlıkları ile eğitimde yapay zekâ teknolojilerini kabul düzeyleri arasında pozitif yönlü, yüksek düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r = .775$, $p < .001$). Determinasyon katsayısı ($r^2 = .602$) göz önüne alındığında, yapay zekâ okuryazarlığındaki değişimin %60'ının yapay zekâ teknolojilerini kabulünden kaynaklandığı söylenebilir ya da yapay zekâ teknolojilerinin kabul düzeylerindeki değişkenliğin %60'ının yapay zekâ okuryazarlığından kaynaklandığı ifade edilebilir (Büyüköztürk, 2020).

Bu bulgu, öğretmen adaylarının yapay zekâ okuryazarlık düzeyleri arttıkça eğitimde yapay zekâ teknolojilerini kabul düzeylerinin de arttığını göstermektedir. Ayrıca elde edilen bu sonuç, yapay zekâya ilişkin bilgi ve farkındalık düzeyi yüksek olan öğretmen adaylarının yapay zekâ teknolojilerini eğitim süreçlerinde kullanmaya ve benimsemeye daha istekli oldukları şeklinde yorumlanabilir.

4. SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu araştırmada ilköğretim matematik öğretmen adaylarının yapay zekâ okuryazarlık düzeyleri ile yapay zekâ teknolojilerini eğitimde kabul düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda ilköğretim matematik öğretmen adaylarının yapay zekâ okuryazarlıkları ile yapay zekâ teknolojilerini eğitimde kabul düzeyleri arasında pozitif yönlü, yüksek düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bu bulgu, yapay zekâya ilişkin bilgi ve yeterlik düzeyi yüksek olan ilköğretim matematik öğretmen adaylarının yapay zekâ teknolojilerini eğitim ortamlarında kullanmaya ve benimsemeye daha yatkın olduklarını göstermektedir.

Araştırmada ilköğretim matematik öğretmen adaylarının yapay zekâ okuryazarlığı ve yapay zekâ teknolojilerini eğitimde kabul düzeyleri için cinsiyet ve sınıf düzeyi açısından anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Bu sonuç, ilköğretim matematik öğretmen adaylarının yapay zekâya yönelik bilgi, farkındalık ve kabul düzeylerinin cinsiyet ve sınıf düzeyinden bağımsız olarak benzer özellikler gösterebildiğine işaret etmektedir.

Buna karşılık, ilköğretim matematik öğretmen adaylarının yapay zekâ alanında eğitim alma durumları ile yapay zekâ araçlarını kullanım sıklıklarının hem yapay zekâ okuryazarlığı hem de yapay zekâ teknolojilerini eğitimde kabul düzeyleri üzerinde anlamlı farklılık oluşturduğu belirlenmiştir. Yapay zekâ alanında ders veya eğitim alan ve yapay zekâ araçlarını daha sık kullanan öğretmen adaylarının, daha yüksek yapay zekâ okuryazarlığına ve yapay zekâ teknolojilerini eğitimde kabul etme eğilimine sahip oldukları görülmüştür. Bu bulgu, yapay zekâ teknolojilerine ilişkin bilgi ve deneyim arttıkça ilköğretim matematik öğretmen adaylarının bu teknolojilere yönelik kabullerinin olumlu yönde gelişebileceğini göstermektedir. Oğan (2025) tarafından yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin yapay zekâ okuryazarlık düzeyleri incelenmiş ve bazı değişkenler açısından farklılıklar değerlendirilmiştir. Bulgular, yapay zekâ okuryazarlığının yaş ve teknoloji kullanım seviyesi değişkenlerine göre

farklılaştığını; ancak sınıf düzeyi ve cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık göstermediğini ortaya koymuştur.

Banaz & Demirel (2024) ise Türkçe öğretmen adaylarının yapay zekâ okuryazarlık düzeylerini incelemişlerdir. Araştırma sonuçları, adayların okuryazarlık düzeylerinin yüksek düzeye yakın olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, cinsiyet ve sınıf düzeyi açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ayrıca, internet kullanım süresi ve yapay zekâya ilişkin haberleri takip etme gibi faktörlerin okuryazarlık düzeyini etkilediği belirlenmiştir. Uluslararası literatür bulguları da bu sonuçları desteklemekte, yapay zekâ okuryazarlığının bireysel ve çevresel faktörlere bağlı olarak değişebileceğini göstermektedir. Runge, Hebibi & Lazarides (2025) yapay zekâya ilişkin derslere katılımın ve AI-TPACK düzeyinin öğretmen adaylarının kabul düzeylerini artırdığını ortaya koymuştur. Ayrıca, Dshen, Harari & Aharony (2026) tarafından gerçekleştirilen çalışmada öğretmenlerin yapay zekâ okuryazarlığının motivasyonel faktörlerle (hedonik motivasyon, kullanım isteği) güçlü biçimde ilişkili olduğu, demografik değişkenlerin ise anlamlı bir etki göstermediği saptanmıştır. Bu bulgular, öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının yapay zekâ teknolojilerini benimsemesinde bilgi, deneyim ve motivasyonun kritik rol oynadığını göstermektedir.

Araştırmada elde edilen bulgular ışığında öğretmen yetiştirme programlarında yapay zekâ okuryazarlığını geliştirmeye yönelik ders içeriklerine ve uygulamalı öğrenme etkinliklerine daha fazla yer verilmesi önerilebilir. Özellikle öğretmen adaylarının yapay zekâ teknolojilerini eğitim süreçlerinde etkili, bilinçli ve etik biçimde kullanabilmelerini destekleyecek uygulamalı çalışmaların artırılması yararlı olacaktır. Bunun yanında yapay zekâ teknolojilerine yönelik farkındalık ve kullanım becerilerini geliştirmeyi amaçlayan seminer, çalıştay ve hizmet öncesi eğitim etkinliklerinin düzenlenmesi öğretmen adaylarının bu teknolojilere ilişkin bilgi ve deneyimlerini destekleyebilir.

Araştırmanın yalnızca belirli bir üniversitede öğrenim gören ilköğretim matematik öğretmeni adaylarıyla yürütülmüş olması, bulguların genellenebilirliği açısından dikkate alınması gereken bir sınırlılıktır. Bu nedenle gelecekte farklı üniversitelerde ve farklı öğretmenlik alanlarında öğrenim gören öğretmen adaylarıyla benzer çalışmaların yürütülmesi önerilmektedir. Ayrıca yapay zekâ okuryazarlığı ve yapay zekâ teknolojilerini eğitimde kabul düzeyleri ile ilişkili olabilecek dijital yeterlik, teknoloji öz-yeterliği, teknoloji kaygısı, teknolojiye yönelik tutum ve yenilikçilik gibi değişkenlerin araştırmalara dâhil edilmesi, konuya ilişkin daha kapsamlı sonuçlara ulaşılmasına katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

1. AI-TPACK within the technology acceptance model. *Education Sciences*, 15(2), 167.
2. Balıkçı, H. C. ve Yıldız Durak, H. (2025b). Öğretmenlerin yapay zekâ teknolojilerini eğitimde kabul etme düzeylerinin incelenmesi: Bir ölçek uyarlama çalışması. *5th International Conference on Engineering, Natural and Social Sciences (ICENSOS 2025) Bildiri Kitabı* (ss. 392-397). All Sciences Academy. <https://www.icensos.com/>
3. Balıkçı, H. C. ve Yıldız Durak, H. (2025a). Öğretmenler için yapay zekâ okuryazarlığı (YZO) ölçeği: Bir Türkçe ölçek uyarlama çalışması. *AKDENİZ 14th International*

Conference On Social Sciences Bildiri Kitabı (ss. 354-358). Academy Global Publishing House.

4. Banaz, E., & Demirel, O. (2024). *Türkçe öğretmen adaylarının yapay zekâ okuryazarlıklarının farklı değişkenlere göre incelenmesi*. Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 60, 1516–1529. DOI: [10.53444/deubefd.1461048](https://doi.org/10.53444/deubefd.1461048)
5. Barut, L. (2015). Fen ve teknoloji öğretmenlerinin eğitimde teknoloji kullanımına yönelik tutumları ile bilgisayar öz yeterlik algıları arasındaki ilişki [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.
6. Büyüköztürk, Ş. (2020). Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı (27. baskı). Pegem A Yayınları.
7. Doğan, E. (2020). Kentsel dönüşüm kapsamında bina yapıbozum kavramının uygulanmasına yönelik bir model önerisi (Yayın No. 628728) [Doktora tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
8. Deshen, M., Harari, R., & Aharon, N. (2026). *Teachers' artificial intelligence (AI) literacy: an exploratory study*. Smart Learning Environments, 13(1), 1–27. DOI: [10.1186/s40561-026-00433-5](https://doi.org/10.1186/s40561-026-00433-5)
9. Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019). Artificial intelligence in education: Promises and implications for teaching and learning. Center for Curriculum Redesign.
10. Karasar, N. (2016). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel Yayıncılık.
11. Kline, R.B. (2011). Methodology in the Social Sciences: Principles and practice of structural equation modeling. Guilford Press
12. Luckin, R., & Holmes, W. (2016). Intelligence unleashed: An argument for AI in education. UCL Knowledge Lab.
13. Luckin, R. (2017). Enhancing learning and teaching with technology: What the research says. UCL IOE Press.
14. Ng, D. T. K., Leung, J. K. L., Chu, S. K. W., and Qiao, M. S. (2021). Conceptualizing AI literacy: An exploratory review. Computers and Education: Artificial Intelligence, 2, 100041. <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2021.100041>
15. S. Guo, L. Shi, ve X. Zhai, “Developing and validating an instrument for teachers’ acceptance of artificial intelligence in education”, Educ. Inf. Technol., Oca. 2025, doi: 10.1007/s10639-025-13338-6.
16. OĞAN, E. (2025). Üniversite Öğrencilerinin Yapay Zekâ Okuryazarlığı Üzerine Bir Araştırma. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 60(3), 2670–2686. <https://doi.org/10.63556/tisej.2025.1565>
17. Örnek, Z. S. (2023). Fen bilimleri öğretmenlerinin Web 2.0 araçlarına ilişkin farkındalık ve dijital okuryazarlık düzeyleri [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi.
18. Pokrivcakova, S. (2023). Pre-service teachers’ attitudes towards artificial intelligence and its integration into EFL teaching and learning. Journal of Language and Cultural Education, 11(3), 100-114.
19. Runge, I., Hebibi, F., & Lazarides, R. (2025). Acceptance of pre-service teachers towards artificial intelligence (AI): The role of AI-related teacher training courses and
20. Tabachnick, B.G., & Fidell, L.S. (2013). Using multivariate statistics (6. baskı). Pearson.
21. Tekin, N. (2023). Eğitimde Yapay Zekâ: Türkiye Kaynaklı Araştırmaların Eğilimleri Üzerine Bir İçerik Analizi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Dergisi, 5(Özel Sayı), 387-411. <https://doi.org/10.51119/ereegf.2023.49>

22. Yeniçeri, Ü., & Kenan, A. (2025). Öğretmen Adaylarının Yapay Zekâya Yönelik Tutum ve Kaygılarının Çeşitli Değişkenler Açısından Betimsel Analizi. *Ege Eğitim Dergisi*, 26(2), 226-245. <https://doi.org/10.12984/egeefd.1625648>
23. Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (6. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
24. Younis, B. (2025). The artificial intelligence literacy (AIL) scale for teachers: A tool for enhancing AI education, *Journal of Digital Learning in Teacher Education*, 41:1, 37-56,
25. Wang, B., Rau, P.-L. P., & Yuan, T. (2022). Measuring user competence in using artificial intelligence: validity and reliability of artificial intelligence literacy scale. *Behaviour & Information Technology*, 42(9), 1324–1337. <https://doi.org/10.1080/0144929X.2022.2072768>
26. Zawacki Richter, O., Marin, V.I., Bond, M., & Gouverneur, F. (2019). Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education—where are the educators?. *International Journal Of Educational Technology in Higher Education*, 16(1), 1-27. <https://doi.org/10.1186/s41239-019-0171-0>

ARGUNŞAH VE GÜNER'İN YAYIMLADIĞI *CODEX CUMANICUS* İÇİN HAZIRLANAN TANITIM YAZILARINDAKİ BEĞENİ İFADELERİNE BİR BAKIŞ

Muhammet Fatih ALKAYIŞ¹

Mustafa YILMAZ²

Haki TABCU³

Özet

Bu çalışmada Tarihî Kıpçak Türkçesi döneminden günümüze ulaşan ve 2015 yılında Mustafa Argunşah ile Galip Güner tarafından yayımlanmış olan Codex Cumanicus adlı eser için yazılmış beş adet tanıtım yazısında geçen “beğeni ifadeleri” üzerine değerlendirmeler yer almaktadır. Codex Cumanicus’un özellikle Türk dili üzerine çalışmalar yapan öğrenci ve araştırmacılar tarafından bilinmesi; Türk dilinin gelişimini, değişimini doğru tespit etmek açısından önemlidir. Codex Cumanicus’un biçim ve içerik özelliklerinin bilinmesinde eser hakkında ortaya konan tanıtım yazılarının etkisi büyüktür. Tanıtım yazılarında yer verilen beğeni ifadeleri, okuyucu ile eser arasındaki bağı kuran ve güçlendiren en önemli unsurlardandır. Kitap tanıtım yazıları, tanıtılan kitabın varlığından haberi olmayan ya da yarım yamalak haberi olan lisans ve lisansüstü düzeylerde eğitim gören öğrenciler ile akademisyenlerin söz konusu kitaba ilgi duymalarını sağlayacak birincil çalışmalardır. Öznel bir nitelik taşıyan, farklı anlam derinlikleri ve çeşitli bakış açılarıyla kaleme alınan beğeni ifadelerindeki takdir derecesi; zamana ve mekâna, incelenen eserin yapısına, tanıtım yazısını hazırlayan yazarın birikim, ilgi ve beklentilerine göre değişkenlik gösterebilir. Argunşah ve Güner tarafından 2015 yılında hazırlanmış ve Kesit Yayınları tarafından basılmış olan Codex Cumanicus adlı çalışma için yazılmış olan beş adet tanıtım yazısında geçen beğeni ifadeleri genel olarak şu konular etrafında toplanmıştır: Yazarların eseri hazırlarken ortaya koymuş oldukları emek ve titizlik, yayının Türkoloji camiasında ilgiyle karşılanmış olması, eserin baskısının temizliği ve eserde yanlış okumaların önüne geçilmiş olması, eserin Türkçe olarak yayımının Türk dünyası için kıvanç kaynağı olması, eserde güzel ve doyurucu inceleme ve değerlendirmelerin bulunması, yazarlara yöneltilen tebrik ve teşekkürler.

Anahtar Kelimeler: Türk Dili, Tanıtım Yazıları ve Beğeni İfadeleri, Codex Cumanicus, Argunşah ve Güner.

¹ Prof. Dr. İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ORCID ID: 0000-0003-2494-9627, fatih.alkayis@inonu.edu.tr

² Araştırma Görevlisi, Adıyaman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ORCID ID: 0000-0003-2759-4980, mustafaylmz@live.com

³ Öğretmen, Adıyaman Mesleki Eğitim Merkezi, ORCID ID: 0000-0001-5708-5592, hakitabcu@hotmail.com

Amaç ve Yöntem

Bu çalışmanın amacı; Codex Cumanicus (*Argunşah ve Güner*) adlı eser için hazırlanmış olan tanıtım yazılarındaki beğeni ifadelerinin anlam ve üslup özellikleri bakımlarından ele alınmasıdır. Bu çalışmada doküman incelemesi yöntemine başvurulmuştur. Söz konusu tanıtım yazılarında geçen beğeni ifadelerinin tarafımızca incelenip sunulması, okuyuculara beğeni ifadelerinin içerik ve biçim yapıları hakkında da bazı fikirler verecektir.

Örnekleme ve Evren

Çalışmanın örnekleme Codex Cumanicus (*Argunşah ve Güner*) adlı çalışma için yazılmış olan beş adet tanıtım yazısı⁴; evreni ise Türk dili alanındaki kitaplar için hazırlanmış olan bütün tanıtım yazılarıdır.

GİRİŞ

Codex Cumanicus, Kıpçak Türkçesi denince akla gelen ilk eserlerdendir. “Kıpçak Türkçesinin en önemli eserlerinden birisi şüphesiz *Codex Cumanicus*’tur. 13. yüzyıl sonlarıyla 14. yüzyılın ilk yarısında Karadeniz’in kuzeyinde yazılmış olan bu eser, hem kültür hem de dil tarihimiz bakımından paha biçilemez değerdedir... *Codex Cumanicus*, tek bir eser değildir. Birbirinden tamamen ayrı ve farklı iki defterin sonraki yıllarda bir araya getirilmesiyle oluşmuştur” (*Argunşah ve Güner*, 2015: 11-12). “Kuman dilini öğretmek, öğrenmek amacıyla ve Kumanlar arasında Hristiyanlığı yaymak düşüncesiyle meydana getirilmiş bir eserdir” (*Çırka*, 2).

Codex Cumanicus’un Arap alfabesi yerine Latin alfabesiyle yazılmış olması, dönemin Türkçesindeki ünlü ve ünsüz değerlerinin daha belirgin bir biçimde tespit edilmesini sağlamaktadır. Eser, Latin alfabesiyle kaleme alınmış olması nedeniyle Arap harfli Orta Türkçe metinlerinin okunmasında karşılaşılan belirsizliklerin giderilmesinde eşsiz bir başvuru kaynağıdır. Codex Cumanicus’un içerdiği bilmece ve atasözleri Türk halk bilimi; İncil’den kesitler ve ilahiler din ilimleri alanları için önem arz etmektedir. Eserle ilgili yapılacak çalışmaların Türkoloji alanına en önemli katkısı; sözlükçülük ile etimoloji araştırmalarını derinleştirmesi, tarihi ve bugünkü Kıpçak yazı dilleri arasındaki bağları ve Kıpçak lehçesinin gelişimini daha sağlam verilere dayalı olarak ortaya koyması olacaktır.

Codex Cumanicus’un özellikle Türk dili üzerine çalışmalar yapan öğrenci ve araştırmacılar tarafından bilinmesi; Türk dilinin gelişimini, değişimini doğru tespit etmek açısından

⁴ Beş adet tanıtım yazısındaki bazı beğeni ifadeleri, sözdizimi uygunluğu açısından bu çalışmaya dâhil edilemedi. Her bir tanıtım yazısında geçen beğeni ifadelerinin oranı, bir diğeriyle aynı değildir. Taramalar esnasında gözden kaçtığı için bu çalışmaya dâhil edilmeyen ifadeler de olabilir.

önemlidir. Çünkü bu eserde geçen Türkçe kelimelerin ses özellikleri, aldığı ekler, anlamları üzerine yapılan çalışmalar Türk dilinin bugünkü durumunun anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Türkiye Türkçesi ile Kıpçak bölgesi Türk dilleri arasında yapılan mukayeseli çalışmalarda kaynaklık etmesi açısından da Codex Cumanicus'un tanınması önemlidir. Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı dersleri için hazırlanan ders kitapları, kaynak kitaplar ve yükseköğretim sınavlarına hazırlık kitaplarında Codex Cumanicus'u tanıtan metinlere yer verilebilir. Eserin adı, içeriği, yazılma amacı, Türkçenin hangi lehçesine ait olduğu vb. öğrenme çıktılarını hedefleyen çalışmalar yapılabilir. Lisans ve lisansüstü eğitim süreçlerinde de Codex Cumanicus'un daha fazla tanınması için öğrencilerden konuyla ilgili makale ve tezleri incelemelerini ve eseri tanıtan sunumlar hazırlamalarını istemek öğretici olabilir. Üniversitelerin Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde "Codex Cumanicus" konulu sempozyum ve konferanslar düzenlenmesi, Türk dili tarihi açısından çok önemli olan ve yeterince bilinmeyen bu eserle ilgili tanıtıcı çalışmaların yapılması yararlı olacaktır.

Codex Cumanicus'un biçim ve içerik özelliklerinin bilinmesinde eser hakkında ortaya konan tanıtım yazılarının etkisi büyüktür. Tanıtım yazılarında yer verilen beğeni ifadeleri, okuyucu ile eser arasındaki bağı kuran ve güçlendiren en önemli unsurlardandır. Argunşah ve Güner tarafından hazırlanmış olan Codex Cumanicus adlı çalışma üzerine yazılmış tanıtım yazılarında geçen beğeni ifadeleri, Değerlendirme bölümünde çeşitli açılardan incelenmiştir.

DEĞERLENDİRME

Kitap tanıtım yazıları; akademik çalışmalara yeni başlayanlar için her ne kadar birer deneme, tanışma, ilk adım niteliğindeki yayınlardan sayılsa da, temel kalıpların yanında, kişinin bilgi ve becerilerini ustaca yansıtabileceği ve akademik kabiliyeti noktasında okurlara çeşitli ipuçları sunabileceği önemli eserlerdendir. Bazı genç araştırmacıların kendi yorum güçleri ile taze bilgilerini harmanlayarak ortaya koydukları bu tanıtım yazıları, Türkolojinin geleceği konusunda oluşabilecek endişeleri de ortadan kaldırmaktadır. Kitap tanıtım yazıları, genç araştırmacılara, akademik hayatın daha en başlarında bilimsel yöntemleri kullanma ve bu doğrultuda alışkanlık kazanma imkânlarını sunar. Bu imkânlar, kişinin akademik bir disiplin ve donanım elde etmesini, hatta daha ileriki aşamalarda kendi akademik üslubunu oluşturmalarını sağlar.

Kitap tanıtım yazıları, tanıtılan kitabın varlığından haberi olmayan ya da yarım yamalak haberi olan lisans ve lisansüstü düzeylerde eğitim gören öğrenciler ile akademisyenlerin söz konusu

kitaba ilgi duymalarını sağlayacak birincil çalışmalardır. Hakkında herhangi bir tanıtım yazısı bulunmayan kitaplar, okuyucuya karmaşık ve anlaşılmaz gelebilir. Okuyucu, eline aldığı kitabı bu önyargılar nedeniyle okumaktan geri durabilir. Ancak yalın ve anlaşılır bir dille yazılmış olan kitap tanıtım yazıları, okuyucuyu söz konusu kitaptan uzak tutan etmenleri ortadan kaldıracak gibi, okuyucuya söz konusu kitabı sevdirebilir de. Kitap tanıtım yazıları için “okuyucu ile eser arasındaki köprü” ifadesini kullanmak yanlış olmasa gerek.

Sadece ilk yayınlarını yapanların yani akademik hayatın başlarında olanların değil, daha ileri seviyelerde görev yapan akademisyenlerin de zaman zaman kaleme aldıkları bu yazı türünde, incelenen eserin görünen yanlarının tanıtımının yanı sıra açıkça yazıya dökülmemiş, sadece kendisine işaret edilmiş yanlarının da delilleriyle birlikte gözler önüne serilmesi büyük önem taşımaktadır. Bir yazarın yayımladığı kitaba başka araştırmacılarca tanıtım yazısı hazırlanması, o kitabın kendisinin ve yazarının bilinirliğini artırır. Bu tanıtımlar, okuyucuya kitabı edinip edinmemesi konusunda önemli fikirler verir.

Öznel bir nitelik taşıyan, farklı anlam derinlikleri ve çeşitli bakış açılarıyla kaleme alınan beğeni ifadelerindeki takdir derecesi; zamana ve mekâna, incelenen eserin yapısına, tanıtım yazısını hazırlayan yazarın birikim, ilgi ve beklentilerine göre değişkenlik gösterebilir. Şimdi, Codex Cumanicus (*Argunşah* ve *Güner*) adlı çalışma için yazılmış olan beş adet tanıtım yazısında geçen beğeni ifadelerini inceleyelim:

Aşağıda, beş adet tanıtım yazısından alıntılanmış olan beğeni ifadeleri⁵ ve bunlarla ilgili çıkarımlar aktarılacak, daha sonra da bu beğeni ifadelerinin özünü/temelini oluşturan en esaslı kavramlar⁶ alfabe sırasıyla verilecektir:

Alkayış (2016)

Alıntı:

“Türk dilinin büyük eserlerinden birisi olan Codex Cumanicus” (Uçar, 2015:290) Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyelerinden Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH ile Doç.

⁵ “Alıntı” alt başlıklarının altında sadece yazarların eserlerinden seçilen (alıntılanan) beğeni ifadeleri yer aldığı için bu ifadeler tırnak içinde verilmedi. Ancak alıntının yapıldığı kaynaklarda, alıntı dolayısıyla tırnak işareti veya çeşitli imler varsa söz konusu ifadeler bu çalışmaya “olduğu gibi” alındı. Hangi ifadenin hangi sayfada geçtiği de cümlelerin sonunda belirtildi. Yazarların beğeni ifadeleri aktarılırken onların soyadlarından hareketle alfabe sırası gözetildi.

⁶ Bu kavramlar, beş adet tanıtım yazısından genel olarak derlenmiş ve Değerlendirme bölümünün sonunda sıralanmıştır.

Dr. Galip GÜNER'in Türklük Bilimi adına harcadıkları uzun süreli emekler ve döktükleri alın teri sonucunda 2015 yılının sonlarına doğru yayımlandı. Bu kıymetli eserin basımı, Türk Dili ve Edebiyatı alanında uğraş veren bütün insanlar arasında bir heyecan uyandırdı. Türklük Bilimi için adeta bir miras niteliğinde olan bu yayını aşağıdaki şekilde değerlendirmeye çalıştık (s. 585).

Hayatım boyunca saygıyla andığım kıymetli hocam, doktora danışmanım Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH ile aynı bilgi kaynağından beslendiğimiz vefalı, bilgili ve azimli insan Doç. Dr. Galip GÜNER'e Türklük Bilimine kazandırdıkları bu önemli eserden dolayı ne kadar teşekkür etsek az gelir. Bize düşen, bilim adamlarımızın bu değerli çalışmalarını okumak, öğrencilerimize okutmak ve Türk dilinin ses, şekil ve kelime yapısını daha yakından tanımaktır (s. 587).

Çıkarım:

Bu çalışmadaki beğeni ifadeleri, genel olarak, Argunşah ve Güner'in eseri hazırlarken ortaya koydukları çalışma azmi, eserin taşıdığı kıymet ve Türk Dili ve Edebiyatı sahasında oluşturduğu heyecan, eserin tanıtımının icabı; Argunşah ve Güner'e duyulan sevgi, saygı ve şükran duyguları etrafında toplanmıştır.

Doruk (2018)

Alıntı:

CC'nin bu son yayımı, son dönem yapılan Türkoloji çalışmalarında önemli bir yere sahiptir. Çünkü uzun bir emeğin ürünü olan bu kitabın, büyük bir titizlikle hazırlandığı görülmektedir. (s. 326)

Ayrıca bu bölümde bulunan kelimelerin çoğu, diğer yayımlardaki yanlış okumalardan ve hatalardan arındırılmıştır. (s. 328)

Her varak titizlikle, metne bağlı kalınarak değerlendirilmiştir. (s. 328)

Sonuç olarak, Türkçe üzerine yapılan çalışmalara katkı sağlamak amacıyla yapılan bu çalışma, Türklük bilimi için oldukça önemlidir. Yapılan bu değerli çalışmadan dolayı Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH'a ve Doç. Dr. Galip GÜNER'e teşekkür ederiz. (s. 329)

Çıkarım:

Bu çalışmadaki beğeni ifadeleri, genel olarak, eserin hazırlanmasında ortaya konan emek ve titizlik; eserde yanlış okumaların önüne geçilmiş olması, Argunşah ve Güner'e yönelik şükran duyguları etrafında toplanmıştır.

Kahya (2017)

Alıntı:

Çalışmanın sonunda Codex Cumanicus'un bilgisayar programları yardımıyla daha okunaklı hale getirilmiş tıpkıbasımı bulunmaktadır. (s. 202)

1880 yılından sonra ilk kez bütün metin halinde yayımlanan Codex Cumanicus'un Türkçe olarak yayınlanması öncelikle Türk dünyası açısından bir kıvanç kaynağıdır. Yazarların titiz, uzun ve yorucu bir çalışma ile ortaya koydukları bu eserin Türklük bilimine yeni bir kaynak kazandırdığını belirtiriz. (s. 203)

Çıkarım:

Bu çalışmadaki beğeni ifadeleri, genel olarak, eserin tıpkıbasımının bilgisayar programları yardımıyla daha okunaklı hâle gelmiş olması, eserin Türkçe olarak yayımlanmasının Türk dünyası adına kıvanç kaynağı olması, yazarların titizlik ve çalışkanlıkları konuları etrafında toplanmıştır.

Sertkaya (2015)

Alıntı:

Codex Cumanicus'un dil özellikleri (s. 37-71) bölümünde eserin Türkçesinin güzel bir şekilde incelendiği görülmektedir. “Şekil bilgisi” (s. 73-128) bölümünde Codex'in gramer özellikleri çok doyurucu bir şekilde değerlendirilmektedir. (s. 207)

Sonuç olarak Prof. Dr. Mustafa Argunşah ile Doç. Dr. Galip Güner güç bir işi başarmışlar, Latin harfleri ile yazılan en eski Türkçe kitap olarak bilinen Codex Cumanicus'un Türkiye'deki neşrini sağlamışlardır. Kendilerini tebrik ediyor, eser üzerindeki çalışmalarına devam etmelerini diliyorum. (s. 217)

Çıkarım:

Bu çalışmadaki beğeni ifadeleri, genel olarak, eserin dil özellikleri ve şekil bilgisi bölümlerinde güzel ve çok doyurucu değerlendirmelerin yapılmış olması, eserin Türkiye neşrini yaparak güç bir işi başaran Argunşah ve Güner'in tebriği hak etmiş olmaları konuları etrafında toplanmıştır.

Uçar (2015)

Alıntı:

Bu yayın Türkoloji camiasında büyük ilgi gördü. (s. 290)

Böylece eser, 4-5 yıllık bir emeğin mahsulü olarak Ekim 2015 tarihinde Türk diline, kültürüne ve bilim dünyasına kazandırılmıştır. (s. 291)

Latince-Farsça-Kumanca kelime listeleri herhangi bir karışıklığa sebep vermemek üzere yazarlar tarafından numaralandırılmıştır.(s. 292)

İkinci defterin yayımında Codex Cumanicus'un özgün metni ile çevri yazılı metni alt alta verilmiştir. Bundaki amaç, metin üzerinde çalışacak olanların yazarların özgün metni nasıl gördükleri ve çeviri yazıya nasıl aktardıklarını görmelerini sağlamaktır. Şimdiye kadarki Codex Cumanicus çalışmalarında böyle bir yöntem kullanılmamıştı. (s. 292)

Çalışmanın en özgün yönlerinden birisi, ikinci defterdeki metinlerin çeşitli işaretlerden arındırılmış olarak yeniden yayımlanmış olmasıdır (s. 329-409). (s. 292)

Özgün metindeki siyahlıklar temizlenerek oldukça açık bir metin elde edilmiştir. (s. 293)

Öncelikle Giriş bölümünde verilen bilgiler çalışmanın yöntemini öğrenmek, diğer çalışmalardan farkını görebilmek adına oldukça kıymetlidir. İtalyanca Codex'in Kuun'dan sonra hiçbir yerde üç sütun hâlinde karşılaştırmalı olarak yayımlanmamış olmasını ve bu yayının da 1880 yılına ait olduğunu bilmek yeni yayının boşlukları ne derece doldurduğunu da gözler önüne sermektedir. (s. 294)

Eserin yeni yayımında dikkat çeken en önemli husus yeni tespitlerin olması, yazarların Codex Cumanicus'a dair yorumlarıdır. Bu yorumlar eseri klasik bir düzlemden çıkarıp kelimelerin veya cümlelerin metin bağlamında semantik açıdan incelenmesini sağlamıştır. (s. 294)

Yeni yayının Türkolojiye en büyük katkılarından birisi dizinde gizlidir. Gerek kullanılan sistem gerekse söz varlığının tespitinde birçok dilden yararlanılarak hazırlanmış olması bilim dünyası için paha biçilemez değerdedir. Sadece madde başlarını sayarak yaptığımız tespitte Codex

Cumanicus Dizin I’de 1722 kelime yer alırken Codex Cumanicus Dizin II’de 2033 kelime yer almaktadır. (s. 295)

Türkçenin ve Türk kültürünün temel taşlarından birisi olan Codex Cumanicus’un Türkiye’de yayımlanmış olması sevindirici bir olaydır. Bu yayımla eseri Türklük bilimine kazandıran Prof. Dr. Mustafa Argunşah ile Doç. Dr. Galip Güner’e Türkiye Türkologları olarak ne kadar teşekkür etsek azdır. (s. 295)

Çıkarım:

Bu çalışmadaki beğeni ifadeleri, genel olarak, 4-5 yıllık bir emeğin mahsulü olan eserin Türkoloji camiasında büyük ilgi görmesi, eserde yazarların karışıklığın önüne geçmek adına Latince-Farsça-Kumanca kelime listelerini numaralandırmış olmaları, ikinci defterin yayımında eserin özgün metni ile çeviri yazılı metnin alt alta verilmiş olması, metindeki çeşitli işaret ve siyahlıkların giderilmiş olması, eserin özgün bir yöntemle hazırlanmış olması, eserde yazarlara ait yeni yorumların bazı semantik incelemelerin önünü açmış olması, hazırlanış biçimi ve içeriğinin zenginliği bakımından eserin dizinlerinin Türkolojiye çok büyük katkı sunması, Argunşah ve Güner’in bu eseri Türkiye’de yayımlayarak Türklük bilimine sağladıkları katkılar ve kendilerine yönelik teşekkür ifadeleri etrafında toplanmıştır.

Beğeni ifadelerinin oluşmasında en etkili kavramlar:

Beş adet tanıtım yazısındaki beğeni ifadelerinin oluşmasında en büyük etkiye sahip aşağıdaki kavramlar, türleri bakımından “*isim, sıfat, zarf*” görevlerinde bulunan kelimelerden oluşmaktadır. Bunlardan asıl metinde (*tanıtım yazılarında*) söz grubu içinde geçenler, burada tek kavrama indirgenerek yazılmaya çalışılmıştır. Mesela “alın teri dökmek” yerine “*alın teri*”; “emek harcamak” yerine “*emek*” kavramları tercih edilmiştir. “Boşluk doldurmak, paha biçilememek” kavramlarına da burada mecburen iki kelime olarak yer verilmiştir. Aşağıdaki kavramlardan “*boşluk doldurmak, kazandırmak, paha biçilememek, temizlenmek*” ifadeleri, alıntılarının yapıldığı tanıtım yazılarında “*boşluk doldurduğunu; kazandıran/kazandırdığını/kazandırdıkları; paha biçilemez (değer); temizlenerek*” biçimlerinde⁷; “*arındırılmak; kazandırılmak*” ifadeleri ise “*arındırılmıştır/arındırılmış olarak*;

⁷ Bu kavramlar, alıntılандıkları tanıtım yazılarında sıfat-fiil (*boşluk doldurduğunu; kazandıran / kazandırdığını / kazandırdıkları; paha biçilemez*) ve zarf-fiil (*temizlenerek*) eklerini almıştır.

kazandırılmıştır” biçimlerinde⁸ geçmektedir. Geri kalan kavramlardan “*açık, azimli, bilgili, bütün, büyük, çok, değerli, doyurucu, güzel, karşılaştırmalı, kıymetli, okunaklı, önemli, özgün, sevindirici, titiz, vefalı, yeni*” sıfat görevinde, “*temel taş*” ise kendi içerisinde bir sıfat tamlaması yapısındadır. Yine “*değer, emek, heyecan, ilgi, katkı, kıvanç, mahsul, miras, saygı, teşekkür, tespit, titizlik*” isim görevinde, “*alın teri*” ise kendi içerisinde belirsiz (belirtisiz) ad tamlaması yapısındadır. Geriye kalan “*daha, oldukça*” kavramları da zarf görevindedir. Bu kavramların tamamı şöyle sıralanabilir⁹:

Açık, alın teri, arındırılmak, azimli, bilgili, boşluk doldurmak, bütün, büyük, çok, daha, değer, değerli, doyurucu, emek, güzel, heyecan, ilgi, karşılaştırmalı, katkı, kazandırmak, kazandırılmak, kıvanç, kıymetli, mahsul, miras, okunaklı, oldukça, önemli, özgün, paha biçilememek, saygı, sevindirici, teşekkür, temel taş, temizlenmek, tespit, titiz, titizlik, vefalı, yeni.

SONUÇ

Codex Cumanicus, lisans düzeyinde özellikle Türk Dili ve Edebiyatı, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları ile Türk Halkbilimi gibi bölümlerde tarihi Türk lehçeleri derslerinin temel kaynakları arasına uygun şekilde yerleştirilmelidir. Öğrencilere eserle ilgili ödevler ve bitirme tezleri verilerek eserin öneminin daha derinlemesine kavranması sağlanmalıdır. Codex Cumanicus, özellikle Türkoloji sahasının lisansüstü eğitim müfredatında yer alan Türk dili tarihi, tarihi Türk lehçeleri ve halkbilimi ile ilgili derslerde zorunlu okuma ve inceleme metni hâline getirilmelidir. Bu derslerde, eserle ilgili yapılmış olan çalışmalar karşılaştırılmalı ve eser hakkındaki diğer bilimsel yayınlara değinilmelidir. Codex Cumanicus temalı makale, seminer ve tez konuları teşvik edilmelidir. Codex Cumanicus’la ilgili olarak, öğrencilerin de doğrudan katkıda bulunabilecekleri disiplinler arası panel, sempozyum gibi akademik etkinlikler düzenlenmelidir. Eserin açık erişimli, aranabilir dijital veri tabanının oluşturulmasına yönelik çalışmalar teşvik edilip, daha görünür ve kolay ulaşılabilir olması sağlanmalıdır.

Kitap tanıtım yazıları basit ve önemsiz yazılar değildir. Bu yazılar, akademik hayatın başlarındaki araştırmacıların bilimsel anlamda sağlam bir temel, çözüme yönelik beceri ve çalışma disiplini kazanmalarını sağlayan ana unsurlardır. Yayın dünyasına ilk adımlarını atmış

⁸ Bu kavramlardan “*arındırılmıştır, kazandırılmıştır*” ifadeleri, alıntılandıkları tanıtım yazılarında çekimli fiil olarak görev yaparken; “*arındırılmış olarak*” ifadesi ise *arındırıl-* fiiline *-mış* sıfat-fiil eki ile *olarak* zarfının gelmesiyle kurulmuştur.

⁹ Burada sıralanan kavramlar, Sonuç kısmında tekrar yazılmamıştır.

olan araştırmacılar için atıf verme, dipnot oluşturma, kaynak gösterme, sağlam bir üslup geliştirme, yorum yapabilme, bilgi aktarma gibi değişik alanlarda önemli kazanımlar sağlayan tanıtım yazıları, bireyin kendi alanında yetkinlik elde etmesi ve bilime katkı sunması adına hayati önem taşımaktadır.

Argunşah ve Güner bu eseri (*Kesit Yayınları, 2015, İstanbul*) hazırlarken belli ki nice zorlukların üstesinden gelmiş, sabırla çalışmış ve bu kapsamlı eseri Türklük bilimine kazandırmışlardır¹⁰. Bu eserdeki temel bölümleri “*giriş, dil özellikleri, metin, dizin, kaynakça, tıpkıbasım*” şeklinde sıralayabiliriz. Argunşah ve Güner tarafından hazırlanmış olan Codex Cumanicus adlı çalışma için yazılmış olan beş adet tanıtım yazısında geçen beğeni ifadeleri genel olarak şu konular etrafında toplanmıştır: Yazarların eseri hazırlarken ortaya koymuş oldukları emek ve titizlik, yayının Türkoloji camiasında ilgiyle karşılanmış olması, eserin baskısının temizliği ve eserde yanlış okumaların önüne geçilmiş olması, eserin Türkçe olarak yayımının Türk dünyası için kıvanç kaynağı olması, eserde güzel ve doyurucu inceleme ve değerlendirmelerin bulunması, yazarlara yöneltilen tebrik ve teşekkürler. Bu bildiri metninin yazarları olarak bizler, tanıtım yazılarının önemini “Argunşah ve Güner yayını” örneğinden hareketle ele almaya çalıştık. Sonuç olarak, eser ortaya koyan, eserleri okuyan ve tanıtan bütün araştırmacılara başarı dileklerimizi iletiyoruz.

¹⁰ 2007 yılında tamamlamış olduğum “Türkiye Türkçesinde Bitki Adları” adlı doktora tezimin danışmanı Prof. Dr. Mustafa Argunşah’tır. Bu bildiri metninin yazarlarından biri (*Alkayış*) olarak, danışman hocama (*Argunşah’a*) emeklerinden ötürü bir kez daha teşekkür etmek istiyorum. Ayrıca, doktora sürecimde, o dönemde Adıyaman Üniversitesi Eğitim Fakültesi’nde görev yapan hocalarımızdan-mensuplardan Bekir Kayabaşı, Abdullah Kaya, Mehmet Yıldız, Mustafa Özden, Abdurrahman Fil, Ahmet Kara, Hacı Duran, Ekrem Demir, Mustafa Sürücü, Yasin Doğan, M. Emin Dinç, M. Sadık Doğan, Eyüp İzci, Hakkı Kontaş, Recep Köse, Ahmet Tekin, N. Edip Akgün, Nazife Karadağ, Esen Turan Özpolat, Bekir Dülkadir, Yusuf Korkmaz, Ömer Koparal (öğrenci), M. Serkan Yerli (öğrenci); Süleyman Çaldak (Adyü Fen Edebiyat Fakültesi), Zeynel Özel (MYO), Muhittin Çelik (İnönü TDE); Erciyes Üniversitesinden Hülya Argunşah, Galip Güner, Erhan Aydın, İsmail Görkem, Nevzat Özkan, Tuncer Gülensoy, Ümit Tokatlı, Metin Karaörs, Atabey Kılıç, Ali Aktan, Recep Toparlı; Ressam Serdal Yerli (şu an PAÜ’de), Avukat Fahri Bildik – Mahmut Bildik, Orhan Hanbay, Avukat Burhan Hanbay ve ismini burada saymadığım bütün hocalarıma ve arkadaşlarıma bitki adları konusunda yaptığımız sohbetlerden, teşrik-i mesaiden, aynı ortamı paylaşmaktan, bana kazandırdıkları ufuk açıcı bilgi ve moralden vb. ötürü teşekkür ederim. Yine, tezin kitaba dönüştürülmesi sürecinde desteklerini esirgemeyen Özcan Bayrak, Muhammet Özcan, Serdar Yavuz, Tuğrul Gökmen Şahin, Hatice Bahtiyar ve emeği geçenlere teşekkür ederim. Bütün çalışmalarımı göz önünde bulundurursak kendilerinden destek aldığım herkese teşekkür ederim. Yine, lisanstan sınıf arkadaşım Mustafa Durmuş’a (Hacettepe Üniversitesi) ve akademik camiadan hocam M. Dursun Erdem’e (AHBÜ) benim için harcamış oldukları emeklerden ötürü teşekkürlerimi iletmek istiyorum. Son olarak, 2019’dan beri kendileriyle ilmi konularda görüş alışverişinde bulunduğum ve bilgilerinden istifade ettiğim şu anki mesai arkadaşlarım Hüseyin Gökçe, İbrahim Kekevi; doktora öğrencim M. Selçuk Dilsiz ve İnönü Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünün gelmiş geçmiş bütün hocalarına teşekkürlerimi iletiyorum.

KAYNAKLAR¹¹

Alkayış, Muhammet Fatih (2007). Türkiye Türkçesinde Bitki Adları, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Mustafa Argunşah: Kayseri. (Bu doktora tezi, gözden geçirildikten sonra, merkezi İstanbul olan Hiperyayın tarafından 2019’da kitap olarak basılmıştır.)

Alkayış, Muhammet Fatih (2016)¹². “CODEX CUMANICUS; Argunşah, Mustafa – Güner, Galip (2015); Kesit Yayınları: İstanbul. ISBN: 9786059100595”. The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS) Number: 43, p. 583-587, Spring I - 2016.

Argunşah, Mustafa – Güner, Galip (2015). CODEX CUMANICUS, Kesit Yayınları: İstanbul.¹³

Çırka, Şeyma; Codex Cumanicus, (Ödev), s. 1-27, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (https://www.academia.edu/44399158/CODEX_CUMAN%C4%B0CUS_%C3%96dev_), (Ödevin yayım yılına rastlanmamıştır.)¹⁴

Doruk, Muhammed (2018). “CODEX CUMANICUS; ARGUNŞAH, Mustafa – GÜNER Galip (2015). Codex Cumanicus, İstanbul: Kesit Yayınları, 1079 s., ISBN: 9786059100595”. Dil Araştırmaları, Güz 2018/23: 325-329.

Kahya, Hayrullah (2017). “CODEX CUMANICUS, Yazarlar: Mustafa ARGUNŞAH, Galip GÜNER; Codex Cumanicus, İstanbul: Kesit Yayınları, 2015, 1080 s. ISBN: 9786059100595”. İGÜ Sos. Bil. Derg., 4 (2), 2017, ss. 201-203.

Sertkaya, Osman Fikri (2015). “CODEX CUMANICUS (LATİNCE-FARSÇA-KOMANCA KODEKS); Argunşah, Mustafa – Güner Galip (2015), Codex Cumanicus, İstanbul: Kesit yayınları, 1079 s., ISBN: 9786059100595”. Gazi Türkiyat, Güz 2015/17: 207-217.

¹¹ Türk Dili ve Edebiyatı ile ilgili çeşitli düzeylerde çalışmalar yaparak okurları bilgilendiren, onların akademik ilerleyişine aracı olan – kaynaklık eden gelmiş geçmiş bütün yazarlara ve bu çalışmalarını basan matbaa ve yayınevlerine teşekkür ederiz.

¹² Bu tanıtım yazısının hazırlanmasında o dönem Adıyaman Üniversitesinde doktora öğrenimlerini sürdüren Sayın Araştırma Görevlisi Mustafa Yılmaz ve Sayın Öğretmen Haki Tabcu, yazara (Alkayış’a) bilgi desteği sağlamışlardır. Yılmaz ve Tabcu’nun değerli katkıları teşekkürle şayandır.

¹³ İlk olarak 2015 yılında Kesit Yayınevi’nden çıkan bu çalışma, daha sonra Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından yayımlanmıştır. Bu çalışmanın Kaynaklar kısmında yer alan söz konusu beş adet tanıtım yazısı, Kesit Yayınları-2015 baskısı üzerine hazırlanmıştır.

¹⁴ Ödev biçiminde hazırlanmış olan bu kaynaktan (Çırka’dan) kuramsal bilgi aktarımı (bilimsel alıntı) yapılmış; ancak herhangi bir “beğeni ifadesi” alıntısı yapılmamıştır.

Uçar, Melike (2015). “CODEX CUMANİCUS; Argunşah, Mustafa; Güner, Galip (2015), Codex Cumanicus, İstanbul: Kesit Yayınları, ISBN : 9786059100595”. Dil Araştırmaları, Güz 2015/17: 290-295.

Google.com > Academia / Dergipark.

<https://www.google.com/search?q=Prof.+Dr.+Galip+G%C3%BCner%2C+Tarihi#fpstate=ive&vld=cid:62f796a2,vid:jnf073QW7so,st:0> (Prof. Dr. Galip Güner, Tarihi Kıpçak Türkçesi Bağlamında ... / YouTube·ÇÜ Türkoloji Araştırmaları Merkezi·1 Nis 2021)¹⁵

¹⁵Güner, bu programda Codex Cumanicus hakkında tanıtıcı bilgiler vermiş ve eser üzerine yapılmış çalışmalardan bahsetmiştir. Danışman hocaları Mustafa Argunşah ile birlikte hazırlamış oldukları çalışma (2015) ile ilgili olarak da “her öğrencinin gönlünden geçen kendi hocasıyla birlikte bir çalışma yapma arzusunun sonucu olarak bu yayını Mustafa hocayla beraber 2015 yılında hazırladıklarını” aktarmıştır.

İNTERNETTEKİ OSMANLI TÜRKÇESİ SİTELERİNİN ÖZLÜ SÖZ AKTARIMINDA ÜSTLENDİKLERİ GÖREVLER

Muhammet Fatih ALKAYIŞ¹

Muhittin ÇELİK²

Özet³

Yazıda Arap harflerinin kullanıldığı Osmanlı Türkçesi, günümüz Türkiye Türkçesinden hemen önce yaşamış olan tarihî bir Oğuz lehçesidir. Geçmişin anlaşılması adına Osmanlı Türkçesinin bilinmesi büyük önem arz etmektedir. Bugün Osmanlı Türkçesi başlığı altında Arap harfli Türkçe metinler yayımlayan internet siteleri hem eski yazıyı hafızalarda canlı tutmakta hem de bu yazı ile özlü sözler aktarmaktadırlar. Bu bildiride “eski yazı” kavramıyla, Arap harfli Türkçe metinler anlatılmak istenmektedir. Günümüzde özlü sözler sadece basılı kitap, dergi veya gazetelerden değil, aynı zamanda internet ortamında faaliyet gösteren sitelerden de öğrenilebilmektedir. Teknoloji, olumlu ya da olumsuz yönde kullanılmaya elverişli bir araçtır. Olumlu yönde kullanıldığında teknolojinin büyük yararları görülür. “Facebook” üzerinden eski yazı temelli yayın yapan “Sevdamız Osmanlıca” ve “Akademik Osmanlıca” siteleri, bu bildirinin örneklemini oluşturmaktadır. Bu iki sitede özlü sözlerin yanı sıra değişik konularda çok sayıda metin yer almaktadır. Ancak bu bildiri için bu iki siteden sadece özlü sözler içeren metinler seçilmiştir. Bu çalışmada örneklem olarak belirlenen sitelerden alınan ve eski yazıyla yazılmış olan toplam on adet özlü söz, günümüz Türkçesine çevrilmiş ve bu metinlerdeki özlü anlatımın temelinin oluşturan değerler tespit edilmiştir. Tespit edilen değerler şöyle sıralanabilir: “Ahlak-arkadaş seçimi; hata-ceza; hak-hukuk; çalışma-haset; kader-mazi-istikbal; acılar-kalbin sesi; yanlıştan sakınma; kayıp zamanlar-uyanış; takdir-acziyet; denge-icap”. Bu değerler insan hayatının sosyal, siyasî, ticarî vb. bakımlardan sıkıntısız biçimde ilerlemesi adına olağanüstü önem arz etmektedir.

¹ Prof. Dr. İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ORCID ID: 0000-0003-2494-9627, fatih.alkayis@inonu.edu.tr

² Dr. Öğretim Üyesi, İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ORCID ID: 0000-0002-6691-1443, muhittin.celik@inonu.edu.tr

³ Bu Özet, ...

Amaç, Yöntem ve Örneklem

Bu çalışmanın amacı, internet üzerinden Osmanlı Türkçesini (eski yazılı⁴ sözleri) aktarmaya, yaşatmaya, öğretmeye vb. çalışan sitelerin kişilere özlü söz⁵ kazandırmada üstlendikleri görevlerin (rollerin) çeşitli örneklerle ortaya konmasıdır. Dijital doküman incelemesinin yapıldığı bu çalışmada, “Facebook” üzerinden yayın yapan “Osmanlıca Sevdalıları” ve “Akademik Osmanlıca” siteleri⁶ örneklem olarak esas alınmıştır.

GİRİŞ

Yazıda Arap harflerinin kullanıldığı Osmanlı Türkçesi, günümüz Türkiye Türkçesinden hemen önce yaşamış olan tarihî bir Oğuz lehçesidir. “Osmanlı Türkçesi, Türkiye Türkçesinden başka bir dil olmayıp onun tarihî bir dönemine bugün verdiğimiz isim olduğuna göre Osmanlı Devleti’nin dilini araştırıp öğrenirken de dilin sürekliliği prensibinden ayrılmak doğru olmaz” (Develi, 2006: 49). Eker (2017: 113), Osmanlı Türkçesini “Eski Osmanlıca Dönemi” (“Osmanlıların 15. yüzyılda yükselişleriyle Türkiye Türkçesinin bir devlet dili olarak (*Osmanlıca, lisân-ı ‘osmâniyye*) gelişmesi birlikte gerçekleşmiştir”); “Orta Osmanlıca Dönemi” (“1453’te İstanbul’un fethiyle başlar”); “Geç Osmanlıca Dönemi” (“19. yüzyılda başlayan geç Osmanlıca dönemi Avrupalılaşma yönünde güçlü bir eğilim göstermekteydi”) olmak üzere üç kısımda inceler.

“*Atasözü, deyim, özdeyiş, kalıp söz*” gibi türler özlü ifadelerdir. Bu türlerle ilgili açıklayıcı bilgileri şöyle sıralayabiliriz:

Atasözü: “Genel kural niteliğindeki kısa, özlü, kalıplaşmış söz”⁷ (Korkmaz, 2017: 79). **Deyim:** “Gerçek anlamından farklı bir anlam taşıyan ve çekici bir anlatım özelliğine sahip olan kelime veya kelime grubu” (Korkmaz, 2017: 111). **Özdeyiş:** “Bir düşünceyi kısa ve özlü bir şekilde

⁴ “Eski yazı / eski yazılı” ifadelerinden kasıt, özellikle Osmanlı Türkçesi döneminin Arap harfli Türkçe metinleridir.

⁵ Yazarların çalışmaya katkı oranları konusunda herhangi bir çıkar çatışması söz konusu değildir. Çalışmanın bütünü göz önünde bulundurulduğunda her iki yazar da çalışmaya çeşitli katkılar sunmuşlardır. Bu çalışmadaki *özlü sözler ile ilgili yorumlar*, yazar Çelik’e aittir. Bu yorumlardan yazar Alkayış da istifade etmiştir.

⁶ Bu sitelerdeki Arap harfli Türkçe sözlerin (özlü sözlerin) Latin alfabesiyle aktarımında yazar Alkayış’ın okumaları esas alınmıştır. Alkayış, okuyamadığı/emin olamadığı bazı kelimelerde, bu iki siteye üye olanların bu özlü sözler için yazmış oldukları yorumlardan faydalanmıştır. Ele alınan özlü sözler, 2026 yılının 28 Mayıs’ında bu iki Osmanlı Türkçesi sitesine erişim sağlanmasıyla çalışmamıza dâhil edilmiştir. İlgili sitelerde özlü sözlerin ilişiği olan (*bunları yükleyen*) isimler ve/veya reklamlar, çalışmamıza alınmamış; sadece özlü sözlerin kendisi burada gösterilmiştir. Çalışmamızın Kaynaklar kısmındaki diğer internet sitelerine, genel olarak, 2026 yılının Mayıs ayı içerisinde çeşitli zamanlarda erişilmiştir.

⁷ Alıntının yapıldığı kaynaktaki tanım uzun olduğundan bunun bir kısmı burada verilmiş ve verilen kısım tırnak içinde gösterilmiştir.

anlatan, bir veya birkaç cümleden oluşan sözlere özdeyiş (vecize) denir” (<https://www.dilbilgisi.net/>). **Kalıp Söz:** “Belirli sözcüklerin bir arada kalıplaşmasıyla oluşur” (Eker, 2017: 320); örnekler: “gözden geçirmek, baştan savmak, açıkgoz” (Eker, 2017: 320). Aşağıda, bu türlerin (*atasözü, deyim, özdeyiş, kalıp söz*) her birine karşılık gelen eski yazılı örnek bulunmayabilir. Ama aşağıdaki eski yazılı örneklerin her biri, özlü sözdür ve anlam derinliğine sahiptir.

Bugün Osmanlı Türkçesi döneminin yazısıyla faaliyet gösteren siteler, insanların hem eski yazıyla okuma-yazma çalışmalarını sürdürmelerine hem de anlam dünyalarına seslenen özlü sözleri tanımalarına yardımcı olmaktadır. Bir dili öğrenmede özlü sözlerin katkısı büyüktür. Özlü sözleri öğrenen kişi, aynı zamanda o dilin kültürüne de vâkıf olmaktadır. Özlü sözleri öğrenmek, hem akademik hem de genel anlamda kişinin o topluma aidiyetini ortaya koyar. Bu özlü sözler bazen asırlardır bazen de daha farklı zaman dilimlerinde edinilen tecrübelerden süzülerek ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu sözleri öğrenmek, hayatımıza tatbik etmek bizi olgunlaştırır, olaylar karşısında daha isabetli/olumlu kararlar almamıza yardımcı olur. Bunlar, geçmişle günümüzü - günümüzle geleceğimizi aydınlatan sözlerdir. İnsan, hayatı boyunca olumlu-olumsuz her türlü olayla karşılaşabilmektedir. Bu özlü sözler de hayat boyunca ortaya çıkan durumlar karşısında söylenmiş olan sözlerdir. Yani hayatın bir parçasıdır. İnsanlar, bu özlü sözleri uygun şartlarda ve zamanlarda kullanabilirler. Toplum, özlü söz bilen kişilere daha saygılı davranır, onların sözlerine daha fazla itibar eder. Çünkü bu sözler uzun yılların tecrübeleriyle ortaya çıkmıştır. Bunları kullanmak da bilge insanların davranışındır. Dolayısıyla toplum özlü söz bilen kişileri bilge insan olarak görür ve onlara saygı duyar.

DEĞERLENDİRME

Bu bölümde, “Facebook” üzerinden eski yazı temelli yayın yapan “Sevdamız Osmanlıca” ve “Akademik Osmanlıca” sitelerinin her birinden alınmış 5’er adet (*toplam 10 adet*) örnek, günümüz Türkiye Türkçesine aktarılacak ve içerdikleri konular itibarıyla değerlendirilecektir.

Sevdamız Osmanlıca Sitesi Örnekleri

Örnek 1) Aşağıdaki örnekte öne çıkan kavramlar: Ahlak ve arkadaş seçimi.

بر طوپلومك بوزامديغى اخلاقى بر
آرقداش بوزار
طيشايدىن يىقىلمايان بنا ايچرىدن
چورودىگنده كندىلگندىن چوكر

Bir toplumun bozamadığı ahlakını bir arkadaş bozar. Dışarıdan yıkılmayan bina içeriden çürüdüğünde kendiliğinden çöker.

Örnek 2) Aşağıdaki örnekte öne çıkan kavramlar: Hata yapan, cezasını çeker.

Herkes kendi ettiğinin cezasını çeker.

Örnek 3) Aşağıdaki örnekte öne çıkan kavramlar: Hak, hukuk.

قوشلرک سسینی سون انسان
ققس آماز, اوینک چوره سنه آغاچ
دیگر
چونکه صاحب اولق باشقه
سومک بام باشقه در

Kuşların sesini seven insan kafes almaz, evinin çevresine ağaç diker. Çünkü sahip olmak başka, sevmek bambaşkadır.

Örnek 4) Aşağıdaki örnekte öne çıkan kavramlar: Çalışmanın önemi ve haset.

مشغولیتسز انسان تهلیکه لیدر
زمانی بول , گوندمی باشقه لریدر
انرژیسی ایسه مقایسه ایتک
وقیصقائمقدر

Meşguliyetlessiz insan tehlikelidir. Zamanı bol, gündemi başkalarıdır. Enerjisi ise mukayese etmek ve kıskanmaktır.

Örnek 5) Aşağıdaki örnekte öne çıkan kavramlar: Kader, mazi ve istikbal.

Olan olmuştur, olacak olan da olmuştur.

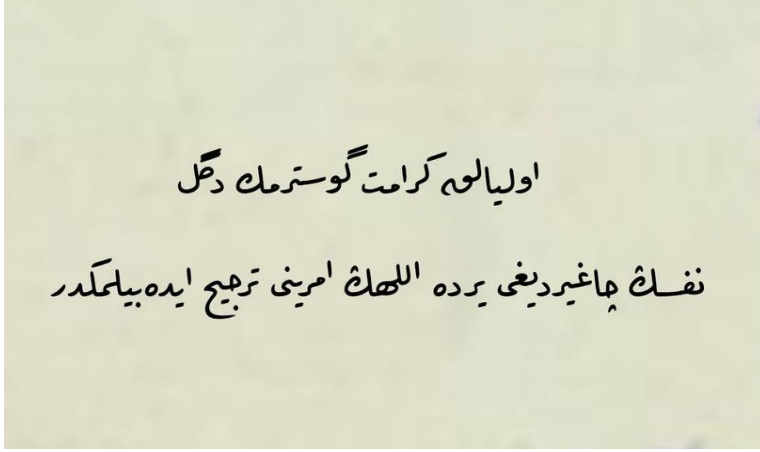
Akademik Osmanlıca Sitesi Örnekleri

Örnek 1) Aşağıdaki örnekte öne çıkan kavramlar: Acılar, kalbin sesi.

بعه آهیلر وارد که دیل صوصه ده قلب آغلار

Bazı acılar vardır ki dil sussa da kalp ağlar.

Örnek 2) Aşağıdaki örnekte öne çıkan kavramlar: Yanlıştan sakınma.

Evliyalık keramet göstermek değil, nefsin çağırıldığı yerde Allah'ın emrini tercih edebilmektir.

Örnek 3) Aşağıdaki örnekte öne çıkan kavramlar: Kayıp zamanlar ve uyanış.

بعضاً انسانہ کندیہ دونوب شویہ دیر
بہ بونجہ ییل نہیکہ پشیندہ قوشدم ؟
ایشہ او صورو
اویانیشک ایلک قابوسیدر

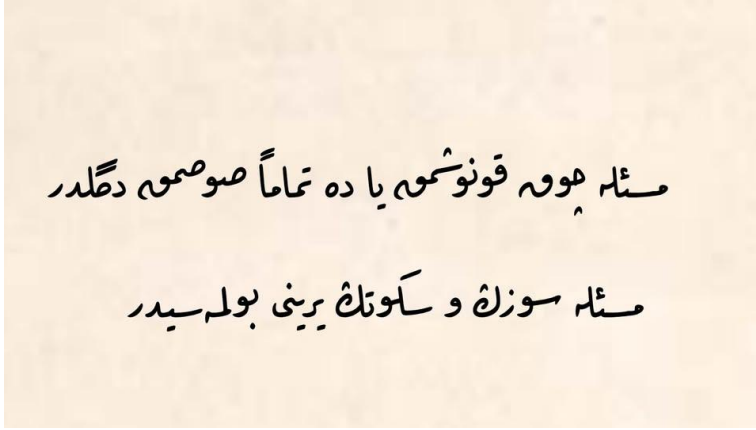
Bazen insan kendine dönüp şöyle der: Ben bunca yıl neyin peşinden koştum? İşte o soru, uyanışın ilk kapısıdır.

Örnek 4) Aşağıdaki örnekte öne çıkan kavramlar: Takdir, kişinin acziyeti.

قدرك اؤلكند انسانك قوتى دڭزه هيزيلمه هيزگى گبىدر

Kaderin önünde insanın kuvveti, denize çizilmiş çizgi gibidir.

Örnek 5) Aşağıdaki örnekte öne çıkan kavramlar: Denge ve icap.

Mesele, çok konuşmak ya da tamamen susmak değildir. Mesele, sözün ve sükûnun yerini bulmasıdır.

SONUÇ

Günümüzde özlü sözler sadece basılı kitap, dergi veya gazetelerden değil, aynı zamanda internet ortamında faaliyet gösteren sitelerden de öğrenilebilmektedir. Teknoloji, olumlu ya da olumsuz yönde kullanılmaya elverişli bir araçtır. Olumlu yönde kullanıldığında teknolojinin büyük yararları görülür. İnternet yöneticileri, yaptıkları işin hakkını verebilmek için bu işin eğitimini almalılardır. Bunun yanında, yaptıkları işin topluma yararlarını ya da zararlarını anlayabilecek donanıma sahip olmalılardır. Meseleye sadece maddi açıdan bakılmamalı; bu işin sosyal faydaları da göz önünde bulundurulmalıdır. Öğretmenler, özlü sözler konusunda öğrencileri kaynaklara yönlendirmeli, teşvik etmeli; bazen de derslerde bu özlü sözlerden örnekler sunmalıdır.

Günümüzde internet, bilgiye ulaşmanın en kolay ve en temel yollarından biri hâline gelmiştir. İnternette hem Arap harfli (eski yazılı) Türkçe metinleri okuyabilmek hem de bu yazılarla sunulmuş özlü sözleri tanımak adına önemli imkânlar bulunmaktadır. Bu çalışmanın örnekleme olan ve “Facebook” üzerinden yayın yapan “Osmanlıca Sevdalıları” ve “Akademik Osmanlıca” adlı siteler⁸, takipçilerine bu iki kazanımı elde etmeleri noktasında önemli bir görev üstlenmişlerdir. Bu iki siteden alıntıladığımız on adet örnekte öne çıkarılan özlü unsurlar, yani değerler⁹ baştan sona şu şekildedir: “Ahlak-arkadaş seçimi; hata-ceza; hak-hukuk; çalışma-haset; kader-mazi-istikbal; acılar-kalbin sesi; yanlıştan sakınma; kayıp zamanlar-uyanış; takdir-acziyet; denge-icap”.

Kaynaklar:

Alkayış, Muhammet Fatih (2013). Hâverân-Nâme, İstanbul: Kesit Yayınları¹⁰.

Develi, Hayati (2006). Osmanlı’nın Dili, İstanbul: 3F Yayınevi.

Eker, Süer (2017). Çağdaş Türk Dili, 11. Baskı, Ankara: Grafiker Yayınları.

Katılmış, Ahmet. “Değerler Eğitimi”, Türk Maarif Ansiklopedisi
(<https://turkmaarifansiklopedisi.org.tr/degerler-egitimi>).

Korkmaz, Zeynep (2017). Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü, 5. Baskı, Türk Dil Kurumu (TDK) Yayınları: Ankara.

Google.com (internet arama motoru)

https://www.facebook.com/groups/osmanlicasevdalilari/?locale=tr_TR (Osmanlıca Sevdalıları)

<https://www.facebook.com/groups/1609367142676763/> (Akademik Osmanlıca)

<https://dergipark.org.tr/tr/>

⁸ Bu sitelerde, özlü sözlerin dışında kalan konular için de Arap harfli Türkçe metinler yer almaktadır. Ancak çalışmamızdaki örnekler özlü sözler ile sınırlı tutulmuştur.

⁹ “Değerler Eğitimi: Belli değerleri öğrencilere kazandırmak amacıyla yapılan eğitim faaliyetleri” (Katılmış, <https://turkmaarifansiklopedisi.org.tr/>).

¹⁰ Haverân-Nâme’nin içinde yer alan Arap harfli Türkçe metinler ve bu metinlerin çeviri yazılı kısımları, Osmanlı Türkçesini geliştirmek adına okunabilir. Yazar (Alkayış), Haverân-Nâme’yi yayıma hazırlarken eserdeki “Şehinşâh” vb. bölümler hakkında İbrahim Halil Tuğluk’tan (ADYÜ) bilgi almıştır. Bu ve diğer çalışmalarına katkılarından dolayı Hocamıza ve destek sağlayan bütün kaynak kişilere teşekkür ederim.

<https://www.dilbilgisi.net/ozdeyisler-konu-anlatimi/>

A FEMINIST CRITIQUE OF GENDERED POWER IN URSULA K. LE GUIN'S 'THE MATTER OF SEGGRI'

Lecturer PhD Yağmur KIZILAY

Ankara University School of Foreign Languages,
ykizilay@gmail.com - 0000-0002-3880-3744

ABSTRACT

Widely known and acclaimed science fiction and fantasy writer Ursula K. Le Guin's "The Matter of Seggri" is a science fiction story that presents an alternative reality in which gender roles are reversed in an attempt to interrogate the social construction of gender and the unequal distribution of power between the sexes. Set in a society where women vastly outnumber men due to a genetic anomaly, the story depicts a matriarchal social order in which men are marginalized, objectified, and confined to narrowly defined reproductive roles. Drawing on feminist critiques of patriarchy and gender essentialism, this study argues that Le Guin's imagined world functions as a critical mirror through which readers can recognize the oppressive mechanisms underlying gender-based hierarchies. Rather than presenting matriarchy as a desirable alternative to patriarchy, Le Guin demonstrates that any social system founded on rigid gender binaries and asymmetrical power relations produces exclusion, domination, and inequality. Through the reversal of conventional gender roles, Le Guin's story exposes the arbitrary nature of socially constructed norms that assign value, authority, and agency according to biological sex. Accordingly, this study concludes that "The Matter of Seggri" proposes a feminist critique of hierarchical gender systems by envisioning the possibility of transcending binary structures and creating a more egalitarian social order.

Keywords: Ursula K. Le Guin; The Matter of Seggri; gender politics; feminist theory; science fiction

INTRODUCTION

Widely known and acclaimed science fiction and fantasy writer Ursula K. Le Guin's "The Matter of Seggri" is a science fiction story that presents an alternative reality in which gender roles are reversed in an attempt to interrogate the social construction of gender and the unequal distribution of power between the sexes. Set in a society where women vastly outnumber men due to a genetic anomaly, the story depicts a matriarchal social order in which men are marginalized, objectified, and confined to narrowly defined reproductive roles. Drawing on feminist critiques of patriarchy and gender essentialism, this study argues that Le Guin's imagined world functions as a critical mirror through which readers can recognize the oppressive mechanisms underlying gender-based hierarchies. Rather than presenting matriarchy as a desirable alternative to patriarchy, Le Guin demonstrates that any social system

founded on rigid gender binaries and asymmetrical power relations produces exclusion, domination, and inequality. Through the reversal of conventional gender roles, Le Guin's story exposes the arbitrary nature of socially constructed norms that assign value, authority, and agency according to biological sex. Accordingly, this study concludes that "The Matter of Seggri" proposes a feminist critique of hierarchical gender systems by envisioning the possibility of transcending binary structures and creating a more egalitarian social order.

First published in the science fiction and fantasy magazine *Crank!* in 1994, "The Matter of Seggri" was later published in Le Guin's short story collection *The Birthday of the World and Other Stories* in 2002 (Hegner 188). A feminist science fiction story, "Seggri"¹ offers readers the opportunity to explore an alien world where gender roles are reversed and invites them to question the existing gender roles with a critical eye. Feminist science fiction as a genre holds the potential for readers to imagine worlds in which men and women are not bound by the standards, roles and expectations that exist in the real world and thus provides the chance to deconstruct the fixed gender-based power relations. Joanna Russ posits science fiction as a genre that female writers can resort to in order to undermine literary and cultural myths in which men and women are confined to stereotypical gender roles. Russ states that "the myths of science fiction run along the lines of exploring new worlds conceptually" and therefore they attempt to "break through culture-binding" (91). As Russ emphasizes, science fiction enables readers to envision alternate realities that are not defined and governed by the norms and rules imposed by the society and culture we live in. In a similar vein, Le Guin argues that "one of the essential functions of science fiction [...] is precisely this kind of question-asking: reversals of a habitual way of thinking, metaphors for what our language has no words for as yet, experiments in imagination" ("Is Gender Necessary?" 159). In this context, by creating an alternative society where men are suppressed and dominated by women in "Seggri", Le Guin takes issue with the oppressive patriarchal ideology and displays that the unjust conditions men are forced to endure in this imaginary matriarchal society mirror the discrimination and inequality experienced by women in patriarchal societies.

Helene Cixous in "The Laugh of the Medusa" asserts that "[for] the woman [who] has always functioned 'within' the discourse of the man, it is the time for her to dislocate this 'within', to explode it, turn it around and seize it" through writing (887). This is precisely what Le Guin achieves in her critique of patriarchy by exposing its oppressive and exploitative structures through the creation of an inverted world in which men are victimised under female dominance and authority in "Seggri". Through Le Guin's reversal of gender roles and creation of a matriarchal society in "Seggri", readers are invited to realize that irrespective of whether they are in favour of men or women, unequal power relations between sexes hinder the possibility of an egalitarian and reconciled society in which individuals are not constrained by fixed sexual and social roles determined by their biological sex.

REVERSED GENDER ROLES

Le Guin describes her story "Seggri" as "a compendium of reports on the society of a world called Seggri written by various observers over a period of many years" ("Foreword" 7).

¹ "The Matter of Seggri" will henceforth be referred to as "Seggri" in this study.

Both outsiders who visit Seggri and share their observations on this planet and the planet's own inhabitants who tell stories about their society provide these reports. The different perspectives of various observers, thus, become essential to recognize how one's cultural and social background determines their notion of acceptable gender roles. Two outsiders who present the alien world of Seggri to readers through their reports are respectively Captain Aolao-olao, from the log of his "Wandership", which is stated to have recounted the "first recorded contact with Seggri [...] in year 242 of Hainish Cycle 93" at the onset of the story and G. Merriment, a Hainish woman, in her "Notes for a Report to the Ekumen" ("Seggri" 29). Defined by Le Guin as "a non-directive, information-gathering consortium of worlds", the Ekumen appears in her numerous science fiction novels and short stories including *The Left Hand of Darkness* (1969), *The Dispossessed* (1974); and "The Day Before the Revolution" (1974) ("Foreword" 6). The connective and unity-seeking qualities of the Ekumen as "an interplanetary organization that promotes communication, cultural exchange, equality and cooperation among its member societies" can also be recognized in the Ekumen's critical role in providing educational opportunities for Seggrian men and thereby facilitating a gradual transformation toward a more egalitarian social system by the end of the story (Kızılay 181).

The first observer Captain Aolao-olao depicts Seggri as a deeply divided society due to the uneven distribution of men and women since, as Merriment would later report in the narrative, "there are sixteen adult women for every adult man. One conception in six or so is male, but a lot of nonviable male fetuses and defective male births bring it down to one in sixteen by puberty" ("Seggri" 33). Captain Aolao-olao observes that while there is "a vast superabundance" of females, there is a scarcity of males; therefore, men are particularly prized on the planet ("Seggri" 28) Captain Aolao-olao reports that the men in Seggri "[...] live in fine great buildings they call castles and their women live in villages and towns huddled outside the walls" ("Seggri" 28). Besides, Captain Aolao-olao states that "all the common work of farm and mill is performed by the women", whom Captain Aolao-olao sees as "ordinary drudges, living in towns which belong to the lords of the castle" ("Seggri" 28). It is obvious that Captain Aolao-olao fails to see that different from the patriarchal society he comes from, Seggri has a matriarchal order. In this society, women participate fully in the society, whereas men are secluded in castles where they train to compete in worldwide competitive sports leagues. The champions of these immensely popular and violent sports are used to impregnate women. To put it differently, as the story underlines, "[the] gender imbalance has produced a society in which [...] the men have all the privilege and the women have all the power" in Seggri ("Seggri" 34).

Kate Millett in *Sexual Politics* points out that the patriarchal society ensures its power and authority "through the socialization [of its members] into the patriarchal ideology's prescribed attitudes toward the categories of role, temperament and status" through various forms of education that begin within the family and are "further reinforced through peers, schools, media, other learning sources, formal and informal" (35). As Millett highlights, due to his internalization of patriarchal societal norms and male-centred perspective, Captain Aolao-olao misjudges this alien planet by choosing to believe that men have the upper hand in Seggrian society.

Furthermore, from Captain Aolao-olao's perspective, on Seggri while women are solely laboring for the comfort of the males, men enjoy their time in sporting events and sexual activities. He reports that:

The men go freely about their great parks, playing at one sport or another. At night they go to certain houses which they own in the town, where they may have their pick among the women and satisfy their lust upon them as they will. The women pay them, we were told, in their money, which is copper, for a night of pleasure, and pay them yet more if they get a child on them. ("Seggri" 28)

Captain Aolao-olao falsely reflects the life of Seggrian men like a dream world where "their nights are spent in carnal satisfaction as often as they desire, and their days in a diversity of sports and games" ("Seggri" 28, 29). However, in reality, "Seggrian society relies heavily on the reproductive strength of men and its efficient use" (Hegner 190). Therefore, Seggrian men are forced to work at what Seggrians call "fuckeries" and "boys between fifteen and nineteen, the ones the older women call *dippida*, baby animals —puppy, kitty, lamby" are used for the sexual pleasure of Seggrian women, whereas "they only pay for a champion when they go to the fuckery to get pregnant" ("Seggri" 36; emphasis in original). As Captain Aolao-olao is constrained by his patriarchal mindset, he misinterprets Seggri and perceives it as a "masculinist paradise" in which men can satisfy their sexual urges with many women (Erich 558).

However, as Merriment reveals, the gender imbalance of Seggri motivates women to pay champions to impregnate them, since "given their situation, they need strong, healthy men at their fuckery; it's social selection reinforcing natural selection" ("Seggri" 33). To put it simply, in Seggrian society, it is men who are objectified and only valued for their roles in reproduction. By creating an alternative world where men are used only for breeding and treated like commodities, Le Guin challenges the patriarchal ideology, which reduces women to their sexual and reproductive roles. Betty Friedan in *The Feminine Mystique* points out that patriarchal society imposes on women the idea that "[...] the highest value and the only commitment for women is fulfillment of their femininity", which can only be achieved "in sexual passivity, male domination and nurturing maternal love" (43). Viewed in this context, Seggrian men who are only used and valued for their reproductive capacity in the story illustrate how women are treated as sexual commodities in patriarchal societies.

THE GENDERED DIVISION OF LABOUR

Le Guin's critique of patriarchy can also be realized in the division of labour between sexes in Seggrian society. Captain Aolao-olao is dismayed by the fact that Seggrian men are excluded from intellectual and artistic spheres and show no interest in the "matters of common knowledge such as the working of machinery, the weaving of cloth, the transmission of holovision", all of which they regard as "womanish things" ("Seggri" 29). Instead, "in the breeding of their fierce cattle within the parks they are very knowledgeable, as in the sewing up of their clothing, which they make from cloth the women weave in their factories" ("Seggri" 29). In contrast to patriarchal societies in which "sex role assigns domestic service and attendance upon infants to the female, the rest of human achievement, interest, and ambition to the male", the conventional division of labour is reversed in Seggrian society (Millett 26).

Namely, Seggrian men engage in interests and occupations traditionally associated with femininity, while Seggrian women participate in physical labor as well as intellectual and scientific pursuits traditionally regarded as masculine, showcasing how societal expectations, rather than biological differences, assign certain ambitions and capabilities to genders.

This societal tendency to gender essentialism can be clearly recognized in Captain Aolao-olao's attempt to justify Seggrian men's seemingly feminine behaviors:

The men vie in the ornamentation and magnificence of their costumes to an extent which we might indeed have thought scarcely manly, were they not withal such proper men, strong and ready for any game or sport, and full of pride and a most delicate and fiery honor. ("Seggri" 29)

Despite the reversed gender roles that Captain Aolao-olao has witnessed on Seggri, he insists on interpreting this alien society through the framework of his own patriarchal viewpoint. Millett maintains that the patriarchal system actively involves in "the formation of human personality through stereotyped lines of sex category ('masculine' and 'feminine')" (26). Millett further explains that these characteristics are "based on the needs and values of the dominant group [...]: aggression, intelligence, force, and efficacy in the male; passivity, ignorance, docility, 'virtue', and ineffectuality in the female" (26). Viewed in this context, it is clear that Captain Aolao-olao compensates Seggrian men's "unmanly" interest in appearance and costumes by emphasizing the characteristics traditionally associated with masculinity such as, physical strength, aggression, and athletic achievement. This demonstrates how deeply ingrained gender norms can shape perception, making it difficult to think beyond the roles and behaviors prescribed by society.

The second observer Merriment is particularly disillusioned by the fact that Seggrian men are deprived of education. Merriment observes that Seggrian women can freely go to school, teach in colleges and devote themselves to intellectual matters. However, men "are not allowed into the colleges to gain any kind of freedom of mind", since in Seggrian society it is believed that learning is "very bad for men; it weakens a man's sense of honor, makes his muscles flabby, and leaves him impotent. What goes to the brain takes from the testicles [...]. Men have to be sheltered from education for their own good" ("Seggri" 35). The sexist ideology that has resulted in women's lack of access to education throughout history with the claim that education does not suit femininity is reversely applied to Seggrian men in the story. Friedan argues that many American women in the 1950s and early 1960s were pushed toward early marriage and discouraged from pursuing higher education or careers. Friedan explains that it was believed that "the very aim of women's education should not be intellectual growth but sexual adjustment" and women were strictly advised "*not to get interested in anything besides getting married and having children, if she wanted to be normal, happy, adjusted and feminine [...]*" (156, 172; emphasis in original). In a similar fashion, in Le Guin's story, Seggrian men are deprived of the chance to access education or take interest in anything other than adorning themselves and preserving their physical appearance and strength so that they can maintain their sexual roles to impregnate Seggrian women. Along with education, Seggrian men are denied many other rights according to Merriment's report:

All [men] are allowed to do after age eleven is compete at games and sports inside the Castle, and compete in the fuckeries, after they're fifteen or so, for money and number of fucks and so on. Nothing else. No options. No trades. No skills of making. No travel unless they play in the big games. ("Seggri" 35)

Through Seggrian men, who are confined to rigid sexual roles and stripped of agency over their life choices, Le Guin underscores that a matriarchal social order reproduces the same structures of oppression as a patriarchal one. Therefore, just like Seggri, which is a "terrible place to be a man" in Merriment's words, patriarchal societies that deny women the chance to exist for themselves without the constraints and limitations of the patriarchal ideology become terrible places to be a woman ("Seggri" 36).

THE SOCIAL CONSTRUCTION OF GENDER

Followed by the reports of two outsiders, Captain Aolao-olao and Merriment, the alternative perspective offered by a Seggrian woman is significant in the sense that it serves to unveil the social construction of gender. The native woman admits that the customs of her people might seem strange to outsiders, but says that she prefers everything to remain unchanged on Seggri:

[...] Maybe in a few more decades we'll decide that we should remake ourselves. I won't be alive then; I don't think I'd want to be. I like our fierce, proud, beautiful men. I wouldn't like them to become like women. I like our trustful, powerful, generous women, I don't want them to become like men. ("Seggri" 36)

It can be deduced that the native woman does not find the unequal power relations between men and women and the subordination of men in the matriarchal society of Seggri problematic, since, just like Captain Aolao-olao who fails to transcend the norms and standards of his patriarchal society, the native woman's mindset is determined by the norms and values of Seggri. Besides, what the native woman considers inherently masculine and feminine in Seggrian society are entirely different from the conventional roles of men and women in patriarchal societies. Traditionally power is attributed to males and beauty to females; however, the native woman associates beauty with men and power with women. The native woman's idea of masculinity and femininity not only highlights the arbitrariness of gender but also reveals that gender is not determined by one's physiological and biological traits but by the norms and roles assigned to them by society. Simone De Beauvoir in *The Second Sex* asserts:

One is not born, but rather becomes, woman. No biological, psychic, or economic destiny defines the figure that the human female takes on in society; it is civilization as a whole that elaborates this intermediary product between the male and the eunuch that is called feminine. (330)

De Beauvoir underlines that one becomes a woman not because of her biological sex, but through the cultural and social norms and roles imposed upon her. Building on De Beauvoir's "distinction between sex, as biological facticity, and gender, as the cultural interpretation or signification of that facticity", Judith Butler in "Performative Acts and Gender Constitution" contends that gender is not a reality but a performative act "inscribed upon the individual"

within society (522, 526). Butler further claims that “gender is not a fact; the various acts of gender creates the idea of gender, and without those acts, there would be no gender at all”, revealing the performative nature of gender and challenging the belief that masculinity and femininity are naturally tied to biological sex (522).

Within the theoretical framework of the social construction of gender as proposed by De Beauvoir and Butler, gender is not a natural reality but a social construct and a performative act imposed upon individuals on the basis of their biological sex. Hence, in the alien society of Seggri the definitions of masculinity and femininity have been reshaped according to the dominant ideology and cultural norms and standards of matriarchy.

TOWARDS A MORE EGALITARIAN SOCIETY

The final narrator Ardar Dez’s autobiographical sketch is crucial to emphasize the call for changing the established order and forming a reconciled and unifying society against the inequality and oppressiveness of a gender-based one. In his personal narrative, Dez accounts how long years of oppression and sexual abuse of men in the castles has resulted in “Mutiny”, which is Seggrian men’s rebellion against this brutal and inhumane system and demand for change. Mutiny eventually leads to “Open Gate Law” that grants men the freedom to leave the castles. Through the resistance of Seggrian men against the rigidity of gender roles and the subsequent passing of the Open Gate Law, Le Guin criticizes the entrapment of people within gender roles and calls for a society not divided along gender lines. However, Seggrian women are unwilling to accept men as free and equal, as they believe in “the proper place of men, male capacities and limitations, gender as destiny,” with the aim of preserving female authority and dominance in society (“Seggri” 56). Therefore, although Seggrian men are now freed from the castles, they are not free from the constraints of the matriarchal system of Seggri, demonstrating that their freedom can only be meaningful if Seggrian society itself undergoes structural change to allow genuine equality.

The difficulty of integration of men into the matriarchal society of Seggri reveals the difficulty of changing dominant power structures, behaviours and beliefs embedded in a gender-based system. Seggrian women want Seggrian men “to return to their proper station, pursuing the true, masculine glory of the games and the fuckeries” because Seggrian women have been socialised to believe that men are only capable of fighting and serving women for reproduction (“Seggri” 57). This biased and restrictive ideology of Seggri mirrors patriarchal ideology, which not only confines women to predetermined roles but also limits their ability to discover their full potential. As Friedan asserts, “[when] a woman is seen only in terms of her sexual roles, the barriers to the realization of her full potential, the prejudices which deny her full participation in the world, are no longer problems” (61). Friedan underscores that reducing women to sexual roles functions as a tool of patriarchal ideology to prevent women from recognizing their capabilities and from claiming equal rights with men. Similarly, in *A Room of One’s Own*, Woolf states, “[w]omen have served all these centuries as looking-glasses possessing the magic and delicious power of reflecting the figure of man at twice its natural size” (30). As Woolf underlines, women’s subordinate position helps sustain male dominance, explaining why patriarchal societies have often insisted on women’s inferiority. In Le Guin’s

story, Seggrian women play a similar role to patriarchal men by restricting their freedom by claiming “the inherent violence and irresponsibility of the male, his biological unfitness to participate in social and political decision-making” (“Seggri” 56, 57). By constructing men as naturally inferior and limiting their opportunities, Seggrian women preserve their dominant position in society, thereby reproducing the same mechanisms of oppression that characterize patriarchal systems.

Fortunately, the hope for change in this oppressive gender-based system emerges at the end of the story when a messenger from the Ekumen reaches Dez and offers him the opportunity to study at an Ekumenical College. With access to education and exposure to the outside world beyond the confines of Seggri, Dez gains the possibility of discovering his own potential and imagining a freer and more humane way of living. He now has the chance to realize that Seggrian men are more than sexual beings defined solely by reproduction; they are also capable of intellectual development and meaningful participation in society, just like Seggrian women. By offering Dez the opportunity for education and the possibility for transcending the limitations of Seggrian oppressive order, Le Guin highlights that social transformation becomes possible through challenging restrictive norms that reduce individuals to their sex roles.

At the end of the story, Dez expresses a desire to return to Seggri as a “Mobile of the Ekumen”: “[...] I want very much to live among my people, to learn who they are, now that I know with at least an uncertain certainty who I am” (“Seggri” 62). His intention to return to Seggri can be interpreted as a step toward reconciliation between genders, suggesting the possibility of balance, mutual recognition, and wholeness (Clute and Nicholls 703). Having become aware of the possibility for an alternative society in which gender does not determine one’s opportunities, Dez embodies the potential catalyst for change on Seggri, pointing toward the transformation of a rigidly gendered society into one based on equality and shared human capability.

In conclusion, in “Seggri,” Le Guin presents an inverted version of patriarchy in which women hold power and authority while men are oppressed and marginalised, revealing the absurdity and arbitrariness of gender stereotypes in patriarchal society. By exposing the instability of these categories through reversed gender roles, Le Guin’s story functions as a critique of all essentialist understandings of gender and calls for a more inclusive conception of human identity beyond rigid gender classifications. Moreover, through the painful experiences of men under the dominance of Seggrian women, Le Guin’s story demonstrates how unequal power relations in gender-based systems lead to the victimization of the subordinated group. Consequently, Le Guin presents matriarchy not as a desirable alternative to patriarchy but another form of oppression since it reproduces binary thinking that divides human experience into fixed gender roles. Instead of a society structured around gender-based hierarchy, Le Guin envisions the possibility of an egalitarian society in which men and women participate equally by transcending the gender-based norms and standards in society.

BIBLIOGRAPHY

Butler, J. “Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and

- Feminist Theory”. *Theatre Journal*. vol. 40, no. 3, Dec., 1988, pp. 519-31. <https://doi.org/10.2307/3207893>. Accessed June 05, 2026.
- Cixous, H. “The Laugh of the Medusa”. Translated by Keith Cohen and Paula Cohen, *Signs*, vol. 1, no. 4, 1976, pp. 875-93. <https://www.jstor.org/stable/3173239>. Accessed May 14, 2026.
- Clute, J. and P. Nicholls, eds. *The Encyclopedia of Science Fiction*. London: Orbit, 1993.
- De Beauvoir, S. *The Second Sex*. Translated by Constance Borde and Sheila Malovany-Chevallier. New York: Vintage Books, 2011.
- Erlich, R. D. *Coyote’s Song: The Teaching Stories of Ursula K. Le Guin*. Rockville, MD: Borgo Press, 2009.
- Friedan, B. *The Feminine Mystique*. New York/London: W.W. Norton & Company, 2001.
- Hegner, V. “Ursula K. Le Guin, ‘The Matter of Seggri’”. *Reading Matters*, edited by Ulrich Marzolph, Göttingen University Press, 2023, pp. 187-192.
- Kızılay, Y. “Herbert George Wells’in Körler Ülkesi ve Ursula K. Le Guin’in Karanlığın Sol Eli Eserlerinde Gerçeklik-Algı İlişkisi ve Gerçekliğin Yeniden Kurgulanabilmesi.” Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017.
- Le Guin, U. K. “Foreword”. *The Birthday of the World and Other Stories*. New York: Harper Perennial, 2002.
- Le Guin, U. K. “The Matter of Seggri”. *The Birthday of the World and Other Stories*. New York: HarperPerennial, 2002.
- Le Guin, U. K. “Is Gender Necessary?”. *The Language of the Night: Essays on Fantasy and Science Fiction*, edited by Susan Wood, New York: HarperPerennial, 1979.
- Millett, K. *Sexual Politics*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press, 2000.
- Russ, J. *To Write Like a Woman: Essays in Feminism and Science Fiction*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University, 1995.
- Woolf, V. *A Room of One’s Own*. London: The Hogart Press, 1929.

**ZAVEN BİBERYAN'IN ROMANLARINDA MADUNİYET VE MADUN
KARAKTERLERİN GÖRÜNÜMLERİ BAŞLIĞIN TAMAMI KOYU (BOLD),
ORTALI, 12 PUNTO, TIMES NEW ROMAN**

Yüksek Lisans Öğrencisi İbrahim Doğru

Yıldız Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü,

ibrahim.dogru@std.yildiz.edu.tr - ORCID: 0009-0004-8746-0970

Dr. Öğr. Üyesi Alparslan Oymak

Yıldız Teknik Üniversitesi/Fen-Edebiyat Fakültesi,

aoymak@yildiz.edu.tr - ORCID: 0000-0003-1759- 7336

ÖZET

Bu tez çalışması, modern edebiyatın özgün isimlerinden Zaven Biberyan'ın eserlerini postkolonyal teori, sosyoloji ve tarihsel bağlam ışığında inceleyerek “maduniyet” kavramını edebi düzlemde somutlaştırmayı amaçlamaktadır. Araştırma, egemen yapılar tarafından sessizleştirilen ve merkezin dışında kalan öznelerin izini Biberyan'ın kurmaca dünyasında sürerken beş ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Zaven Biberyan'ın hayatı ve edebi kişiliği ele alınmakta ve Antonio Gramsci ile Gayatri Spivak gibi düşünürlerin subaltern çalışmalarından yola çıkılarak maduniyet kavramının kuramsal çerçevesi çizilmektedir. Bu doğrultuda, geç Osmanlı ve erken cumhuriyet dönemi Ermeni toplumunun sosyo-politik yapısı ve edebiyatta madun öznelerin temsiliyetinin rolü tartışmaya açılmaktadır.

Literatür Taraması bölümünde, Biberyan'ın hayatı ve sanatı üzerine yapılmış akademik çalışmalar değerlendirilmekte; maduniyet teorileri, azınlık sosyolojisi ve dünya edebiyatındaki madun temsilleriyle ilgili mevcut kaynaklar sistematik bir eleştiri süzgecinden geçirilmektedir. Zaven Biberyan'ın Eserlerinde Madun Karakterlerin Analizi başlıklı üçüncü bölümde, yazarın seçilen eserlerindeki karakterlerin etnik kimlik, sosyal sınıf ve toplumsal cinsiyet ekseninde yaşadığı maduniyet deneyimleri incelenmektedir. Bu karakterlerin iktidar yapılarıyla ilişkileri, seslerinin metinde nasıl yer bulduğu ve marjinalleşme süreçleri çözümlenmektedir. Sosyo-Politik Bağlam ve Direniş Potansiyeli bölümünde, karakterlerin maruz kaldığı ekonomik eşitsizlik, ayrımcılık ve baskıların yapısal nedenleri eserdeki tezahürleriyle ele alınmaktadır. Bununla birlikte, madunların sessiz direniş, dayanışma ve küçük isyanlar yoluyla geliştirdikleri direnç biçimleri ve özneleşme çabaları tahlil edilmektedir.

Sonuç bölümünde ise tezin temel bulguları özetlenmekte; Biberyan'ın madun karakterleri temsil etmedeki özgünlüğü, başarısı ve çalışmanın toplumsal hafıza literatürüne sağladığı katkılar ortaya konularak gelecekteki araştırmalar için öneriler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Maduniyet Çalışmaları, Zaven Biberyan, madun özne, temsiliyet

GİRİŞ

Zaven Biberyan, Türk edebiyatında azınlık kimliği, toplumsal marjinalleşme ve sınıfsal çatışma temalarını en yalın ve sarsıcı biçimde ele alan yazarların başında gelir. Özellikle 1940'ların Türkiye'sinde yaşanan sosyo-ekonomik dönüşümler, azınlık nüfus üzerindeki baskılar ve Varlık Vergisi gibi politik ve toplumsal uygulamalar, Biberyan'ın edebiyat dünyasının ve karakter gelişimlerinin merkezini şekillendirmiştir. Eserleri dönemsel bir belge niteliği taşıyan ürünler olmasının yanında post-kolonyal teori bağlamında gelişmiş maduniyet teorisinin edebiyat metinlerine nasıl yansıdığını görmek açısından zengin bir saha sunar.

Maduniyet kavramı, egemen söylemin dışladığı, sesi kısılmış veya sesi duyulmayan grupların konumunu ifade eder.¹ Biberyan'ın romanlarında karşılaştığımız karakterler, mekânsal açıdan çoğu zaman kentin çevresinde yaşayan, ekonomik ve mülki gücünü kaybetmiş ve egemen toplumsal yapılar ve değerler tarafından “öteki” olarak konumlandırılmış bireylerdir. Bu çalışma, yazarın bu karakterleri inşa ederken hangi edebi stratejileri kullandığını, karakterlerin kendi sesini duyabilme ya da temsil edilebilme imkânlarının nasıl kısıtlandığını ve bu sessizliğin maduniyet teorisiyle olan yapısal bağını ortaya koymayı hedeflemektedir.

Araştırmanın ikinci bölümünde, kuramsal altyapı oluşturulurken Gramsci'nin “rıza” ve “hegemonya” kavramları üzerinden maduniyetin sınıfsal kökenlerine inilecek; ardından Spivak'ın "Madun konuşabilir mi?" sorusu üzerinden, Biberyan karakterlerinin dilsizliği varoluşsal bir mesele olarak tartışılacaktır. Üçüncü bölümde, 20. yüzyıl ortası İstanbul'unun azınlık politikaları ışığında, maduniyetin tarihsel ve iktisadi gerekçeleri detaylandırılacaktır. Dördüncü bölümde ise doğrudan metin analizine geçilerek, *Karıncaların Günbatımı*, *Meteliksiz Aşıklar*, *Yalnızlar* ve *Babam Aşkale'ye Gitmedi* romanları üzerinden bu kuramsal çerçevenin pratik uygulamaları gerçekleştirilecektir.

LİTERATÜR TARAMASI: MADUNİYETİN ONTOLOJİSİ VE EDEBİYAT

Bu çalışma, esasen Zaven Biberyan'ın romanlarını *Madun Çalışmaları (Subaltern Studies)* bağlamında incelerken iki temel soru etrafında şekillenir:

1. Zaven Biberyan'ın romanlarındaki madun karakterler, yaşadıkları sosyo-ekonomik baskı ve hegemonik söylem karşısında kendi özgün seslerini nasıl inşa etmektedirler; bu karakterlerin “sessizliği” bir direnç biçimi olarak okunabilir mi?
2. Varlık Vergisi ve 20. yüzyılın toplumsal travmaları, Biberyan'ın kurgusal dünyasında bireyin kimlik inşasını ve aile içi hiyerarşisini nasıl dönüştürmekte; bu dönüşüm maduniyet kavramı çerçevesinde nasıl bir edebi temsile dönüşmektedir?

Bu çalışma, Zaven Biberyan'ın *Karıncaların Günbatımı* (1947) *Meteliksiz Aşıklar* (1950) *Yalnızlar* (1959) ve *Babam Aşkale'ye Gitmedi* (1970) adlı romanlarını, postkolonyal teorisinin ve kültürel çalışmaların temel kavramlarından biri olan “maduniyet” (subalternity) kavramı ve

¹ Antonio Gramsci, *Hapishane Defterleri*, çev. A. Cemgil, Belge Yayınları, İstanbul 2014, s. 142-148.

Madun Çalışmaları ekseninde incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, resmî tarih yazımının dışında bırakılan, azınlık kimliği, ekonomik mülksüzleşme ve sosyo-ekonomik merkez dışında yer alan bireyin sessizliğini, Antonio Gramsci'den Gayatri Chakravorty Spivak'a uzanan teorik bir çerçeveye çözümlemeyi hedeflemektedir. Biberyan'ın karakterleri üzerinden, devletin hegemonik gücü ve sınıfsal tahakküm karşısında sesini duyurma imkanından mahrum bırakılmış "madun öznenin" varoluşsal ve politik konumunu haritalandırmak, bu tezin temel gayesidir.

Maduniyet (subalternity) kavramı, modern sosyoloji ve edebiyat eleştirisinin merkezinde yer alan, hiyerarşik iktidar yapıları tarafından dışlanmış özneleri tanımlayan çok katmanlı bir kavramdır. Zaten Biberyan'ın edebiyatındaki sesi duyulmayanları, madunluk hallerinde olan karakterleri anlamak için, bu kavramın tarihsel ve kuramsal zeminlerini belirtmek gerekmektedir.

2.1. Antonio Gramsci ve Sınıfsal Hegemonya

Antonio Gramsci, *Hapishane Defterleri*'nde madun sınıfı, egemen iktidarın organize edici ve düzenleyici yapısı içinde söz hakkı bulunmayan, "tarihsel olarak belirlenmiş" bir grup olarak tanımlar. Gramsci için madunluk, sadece iktisadi bir yoksulluk durumu değil, aynı zamanda kültürel ve siyasi bir sessizlik halidir. Bundan hareketle Biberyan'ın *Yalnızlar* romanındaki karakterlerin, kent yaşamının merkezinde yer almalarına rağmen iktisadi ve sınıfsal mekanizmaların dışında bırakılmaları, Gramsci'nin "organik entelektüel" yoksunluğu ve hegemonya karşısındaki çaresizlik teorisiyle doğrudan örtüşür. Bu karakterler, sistemin içine entegre olamadıkları için kendi özgün seslerini de üretmezler.

2.2. Gayatri Chakravorty Spivak: "Madun Konuşabilir mi?"

Gayatri Chakravorty Spivak, *Madun Konuşabilir mi?* başlıklı metninde, madunun konuşma imkânını yapıbozucu bir perspektifle sorgular. Spivak'a göre, madun "sesini" duyurmaya çalıştığı anda, onu temsil eden entelektüel söylemin dili içine hapsolür; yani madun, kendi adına konuşamaz çünkü onu temsil eden dil, her zaman iktidar tarafından önceden belirlenmiştir.² Biberyan'ın metinlerindeki madun karakterlerin yaşadığı bu dilsizlik halleri, Spivak'ın savunduğu bu ontolojik sessizliğe edebi örnekler sunar. Karakterler, yaşadıkları travmayı veya mağduriyeti ifade etmek istediklerinde, yaşadıkları dönemin hakim milli ve baskın söylemleri hep bir eksiklik veya dilsizlik yaşarlar. Bu durum, Biberyan'ın edebiyatını sadece bir azınlık anlatısı değil, bir temsiliyet yoksunluğunun edebî dışavurumu haline getiri

2.3. Tahakküm ve Direniş Sanatları

James C. Scott'ın *Tahakküm ve Direniş Sanatları* bağlamında ele alırsak, Biberyan karakterleri açık bir başkaldırı yerine, "gizli senaryolar" (hidden transcripts) geliştirirler.³ Maduniyet, bir direnç biçimi olarak mekanda gizlenir veya gündelik hayatın rutinleri içerisinde bir "taktik" olarak üretilir. Biberyan, karakterlerini sürekli bu araftaki boşluklarda, yani ana akım ile

² Gayatri Chakravorty Spivak, *Madun Konuşabilir mi?*, çev. M. Özdemir, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s. 45-52.

³ James C. Scott, *Tahakküm ve Direniş Sanatları: Ezilenlerin Gizli Senaryoları*, çev. A. Türker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1995, s. 45-50.

madunduk arasındaki sınırdaki konumlandırarak, maduniyetin pasif bir kurbanlık değil, aktif bir varoluş mücadelesi olduğunu gösterir.

3. ZAVEN BİBERYAN’IN ESERLERİNDE MADUN KARAKTERLERİN ANALİZİ

Belirli bir dönemin politik ve toplumsal potresini detaylı bir şekilde sunan edebi eserler toplumun geçirdiği dramatik ve psikolojik gerilimler hakkında bize çok katmanlı bilgiler sunmaktadır. Zaven Biberyan’ın eserlerini bu açıdan incelemek bizi maduniyet teorisinin sınırları ile buluşturur. Zaven Biberyan’ın edebiyatını maduniyet teorisi üzerinden okumak, sadece metinsel bir analiz değil, aynı zamanda 1940’ların Türkiye’sindeki toplumsal travmalarla yüzleşmemizi sağlar. Biberyan’ın eserlerindeki karakterlerin anlatıcı özne ile birleştiği noktalarda belirginliği yoğunlaşan dışlanma ve “ötekileştirilme” deneyimleri, dönemin ulus-devlet inşası sürecinin sonuçlarından biri olarak görülebilir.

3.1. Ulus-Devlet İnşası ve “Makbul Vatandaş” Söylemi

Fransız Devrimi ile dünyaya yayılan ulus devlet yapısına uygun olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nde devlet milli bir kimlik ve üniter devlet yapısı etrafında şekillenen bürokrasi milliyetçilik tabanlı siyasi ve ekonomik kararlar almışlardır. Uygulanan bu politikalar, “makbul vatandaş” tanımını oluşturup bu tanım üzerinde halkı şekillendirmeyi amaçlamıştır. Füsun Üstel’in *Makbul Vatandaşın Peşinde* çalışmasında detaylandığı üzere, bu söylem, devletin sadakatle bağlı olduğu unsurları merkeze alırken, azınlık gruplarını potansiyel "iç düşman" veya “tekinsiz öteki” olarak konumlandırmıştır.⁴ Biberyan’ın karakterleri, makbul vatandaş tanımının dışında kalan, kamusal ve ticari alanlardan uzaklaştırılan bireylere dönüşerek toplumda hedef gösterilerek dışlanmaya, şiddete ve her türlü baskılara açık hale getirilen bir azınlığın üyeleri haline getirilmişlerdir. Bu içinde bulundukları vaziyet, onların madun karakterler olarak metinlerde yer almasına ve aktiflikten pasifliğe, görünürlükten sessizliğe sürüklenmelerine neden olmuştur.

3.2. Varlık Vergisi ve Travmanın Mekânı

1942 tarihli Varlık Vergisi, Ermeni toplumunun direkt hükümetin ekonomiyi millileştirme ve ekonomik krizi hafifletme projelerinin aşamalarından birisi olarak görülebilir. Savaş zamanında ekonomik bir önlem olarak görülen bu verginin aslında devlet elinde farklı amaçlara yönlendirilerek kişilerin mal varlığına el koyma ve toplumsal merkezden uzaklaştırma yöntemine dönüştüğü görülmektedir. Bu vergi politikası, Biberyan’ın ait olduğu Ermeni topluluğunun çöküşünün başlangıcına neden olmuştur. Eserlerinde bu kırılmaları ve madunluk hallerini bu verginin etkileri üzerinden sıklıkla bahseder. Zaven Biberyan’ın ekonomik maduniyetin gerçekliğini doğrudan aktardığı *Babam Aşkale’ye Gitmedi* romanında, Aşkale çalışma kampları, hukukun askıya alındığı ve madunun "çıplak hayat" (bare life) statüsüne indirildiği yerlerdir. Biberyan, bu vergi ve sürgün deneyimini bireysel bir trajedi olarak değil, tüm azınlık toplumunun kolektif maduniyetinin bir göstergesi olarak işler.

⁴ Füsun Üstel, *Makbul Vatandaş'ın Peşinde: II. Meşrutiyet'ten Bugünlere Vatandaşlık Eğitimi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 143-146.

3.3. İstanbul: Merkez Çevreye Sürgün

Modern Türk Edebiyatında özellikle İstanbul anlatıları mekan ve yaşam alanları bağlamında dönüşüm veya toplumsal çöküşün mekânsal bağlamda anlatımı üzerinden pek çok esere konu olmuştur. İstanbul, Biberyan'ın romanlarında sadece bir mekân değil, karakterlerin sınıfsal ve etnik kimliklerinin inşa edildiği veya yıkıldığı bir sahnedir. Biberyan'ın karakterleri, İstanbul'un modernleşen merkezinden (Beyoğlu gibi) çeperlere, pansiyonlara ve bayındır olmamış mahallelere sürülürler. Bu mekânsal değişim, onların maduniyet statüsünün fiziksel bir tezahürüdür; merkezden çepere doğru yapılan bu yolculuk, karakterlerin sosyo-ekonomik çözümlüşlerini ve kimlik kaybını sembolize eder. Bu sembolik anlatım sayesinde madun karakterlerin merkez yapı olarak değerlendirilebilecek idari, sosyal hayat, ticaret ve bölgesel imkanlar gibi statülerden koparılıp uzaklaştırıldığını, maduniyetin en belirgin fiziki örneklerinden olan merkezden uzaklaşmanın aslında bütün toplumsal statüleri kaybetme başlangıçlarından olduğunu anlayabiliriz.

3.4. Babam Aşkale'ye Gitmedi ve Yalnızlar: Travmatik ve Sınıfsal Maduniyet

Babam Aşkale'ye Gitmedi, maduniyetin en somut, fiziksel ve politik biçimini "kamp" üzerinden işler. Burada maduniyet, bir devlet politikası olan Varlık Vergisi ile inşa edilir. Karakterin Aşkale'ye gönderilmesi, Spivak'ın bahsettiği sesin yokluğunun en radikal halidir; çünkü kamp, hukukun ve dilin bittiği, sadece fiziksel varoluşun kaldığı bir sınır bölgesidir.

Yalnızlar ise maduniyeti İstanbul'un "pansiyon" kültürüne sıkıştırır. Karakterler, mülksüzleşmiş ve sermayesini kaybetmiş bir azınlık kesimini temsil eder. Burada maduniyet, iktisadi bir düşüşün ötesinde, toplumsal aidiyetin kaybıdır. Karakterlerin birbirlerine olan yabancılığı, Gramsci'nin bahsettiği hegemonik düzenden kopuşun, kolektif bir direnişe dönüşemeyip bireysel bir yalnızlığa hapsolmasının hikayesidir.

3.5. Meteliksiz Âşıklar: Arzunun ve Yoksulluğun Madunluğu

Meteliksiz Âşıklar, maduniyeti "yoksulluk ve arzu" çatışması üzerinden okumamızı sağlar. Burada madun karakterler, sadece sınıf değil, aynı zamanda hayal ettikleri hayat ile sahip oldukları gerçeklik arasındaki uçurumun mahkûmudur. Karakterlerin aşkları bile yoksulluk tarafından şekillenir; meteliksiz oluşları, arzularını kamusal alanda ifade etmelerine engel olur. Bu durum, sessiz ve mahcup bir madunluk halidir. Aşkın bir direniş biçimi olarak kurgulanması, karakterleri bir nebze özneleştirir de sistemin yarattığı sınıfsal duvarlar her zaman daha baskındır.

3.6. Karıncaların Günbatımı: Maduniyetin Anatomisi ve Çözülüş

Karıncaların Günbatımı, ailenin çözülüşü üzerinden bir toplumun (ve bir azınlık kimliğinin) tarihsel sonunu anlatır. Roman, maduniyetin nesiller arası aktarımını ve bu durumun yarattığı "fark yaralarını" görünür kılar. Karakterler, egemen sınıfın veya "makbul vatandaşların" değer yargılarını içselleştirmiş ama asla onlara dahil olamamışlardır. Bu romanlarda ortak olan nokta, Biberyan'ın karakterlerinin "konuşmaya" çalıştıklarında dahi, ya içsel bir utançla sessizliğe gömülmeleri ya da duyulmayacaklarını bilerek susmalarıdır. Bu suskunluk, bir kabulleniş değil, Spivak'ın vurguladığı gibi, egemen dilin madunu kendi içine alıp dönüştürememesinin bir sonucudur.

SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Sosyo- Politik Bağlam ve Direniş Potansiyeli

Zaven Biberyan'ın romanları üzerinden yürütülen bu çalışma, edebiyatın sadece estetik bir dışavurum değil, aynı zamanda maduniyetin "görünmez" kılındığı sessizlikleri deşifre eden politik bir araç olduğunu ortaya koymuştur. Biberyan, 20. yüzyıl Türkiye'sinin azınlık gerçekliğini, makro tarihsel süreçlerin birey üzerindeki mikro travmalarıyla birleştirerek, "madunun anatomisini çıkarmıştır.

4.1. Maduniyetin Edebî Temsili: Bir “Temsil Krizi”

Yapılan incelemeler göstermiştir ki, Biberyan karakterleri sadece sosyo-ekonomik olarak değil, dilsel ve ontolojik olarak da madun konumundadır. *Babam Aşkale'ye Gitmedi* romanında devlet şiddetiyle "çıplak hayata" indirgenen karakter, *Yalnızlar* ve *Meteliksiz Âşıklar*'da mekânsal ve iktisadi darlık içerisinde kendi sessizliğine gömülmektedir. *Karıncaların Günbatımı* ise, bu maduniyetin kuşaklararası aktarımını ve azınlık kimliğinin çözülüşünü belgelemektedir. Biberyan, maduniyeti bir "mağduriyet" edebiyatına dönüştürmeden, onu karakterlerinin gündelik hayat pratiklerine, suskunluklarına ve "gizli senaryolarına" yedirmiştir.

5.2. Sonuç: Madun Konuşabilir mi?

Gayatri Chakravorty Spivak'ın “Madun konuşabilir mi?” sorusu, Biberyan özelinde şu yanıtı bulur: Madun konuşabilir; ancak bu konuşma, egemen söylemin sınırlarını zorlayan, çoğu zaman dilsizlik veya utançla kesintiye uğrayan, eksik ve parçalı bir sestir. Biberyan, bu "eksik sesi" romanlarının ana akışı haline getirerek, okuyucuya maduniyetin sadece tarihsel bir veri değil, yaşayan bir deneyim olduğunu hatırlatır.

Bu çalışma, Biberyan'ın sadece bir “azınlık yazarı” olarak değil, Türkiye edebiyatında maduniyet çalışmalarının en güçlü temsilcilerinden biri olarak yeniden okunması gerektiğini savunur. Yazar, egemenin "makbul vatandaş" kurgusunu, kendi karakterlerinin "yalnızlık", "meteliksizlik" ve "sessizlik" deneyimleriyle bozguna uğratmıştır.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Roman Karakterleri ve Maduniyetin Biçimleri: Karşılaştırmalı Şema

Aşağıdaki tablo, Biberyan'ın metinlerinde maduniyetin karakterler üzerindeki temel izdüşümlerini ve bu konumlanışların kuramsal karşılıklarını özetlemektedir:

Roman	Karakter	Odaklanılan Maduniyet Türü
<i>Karıncaların Günbatımı</i>	Hagop	Sınıfsal Çöküş: Ailevi mülksüzleşmenin ve eski burjuvaziden madunluğa düşüşün yarattığı travma.
<i>Meteliksiz Aşıklar</i>	Vartuhi	Toplumsal Cinsiyet ve Arzu: Ekonomik imkânsızlığın, kadın karakterin aşkını ve bedenini nasıl bir "maduniyet alanına" dönüştürdüğü.
<i>Yalnızlar</i>	Arşak	Kentsel Yabancılaşma: Büyükşehirde tutunmaya çalışan ama sistemin çarkları arasında "görünmezleşen" (Spivakçı anlamda) öznenin dramı.
<i>Babam Aşkale'ye Gitmedi</i>	Anlatıcı/Oğul	Devlet Şiddeti ve Bellek: Varlık Vergisi gibi makro politik bir şiddetle şekillenen maduniyet ve "babasının sessizliği" ile yüzleşme.

Bu tablo, Biberyan'ın maduniyeti tek bir düzlemde ele almadığını; onu ekonomik, mekânsal ve tarihsel katmanlara yayarak inşa ettiğini göstermektedir.

- **Politik Düzlem:** *Babam Aşkale'ye Gitmedi*'deki devlet şiddeti, maduniyetin en sert, fiziksel sınırıdır.
- **Mekânsal Düzlem:** *Yalnızlar*'daki pansiyon, maduniyetin gündelik hayatın içine nasıl sızdığını ve karakterleri nasıl "yalnızlaştırdığını" gösterir.

- **Sosyo-Psikolojik Düzlem:** *Meteliksiz Âşıklar ve Karıncaların Günbatımı*, maduniyetin bireyin arzularını ve ailevi aidiyetlerini nasıl dönüştürdüğünü belgelemektedir.

Bu şematik dağılım, Zaven Biberyan'ın edebiyatında maduniyetin "istisnai bir durumdan, sürekli bir varoluş haline" nasıl dönüştüğünü kanıtlamaktadır. Karakterler, bu farklı biçimlerdeki maduniyetleri içselleştirerek, egemen sistemin sunduğu "makbul vatandaş" profiliyle aralarındaki mesafeyi her romanda daha da belirginleştirirler.

BULGULAR

1. **Sessizliğin Politikası:** Biberyan'ın karakterlerinin, kendilerine dayatılan hegemonik söylem karşısında geliştirdikleri "sessizlik", pasif bir durum değil; aksine, hayatta kalma stratejisi ve epistemik şiddete karşı bir direnç biçimi olarak ortaya çıkmaktadır.
2. **Mekânsal Sıkışmışlık:** Romanlardaki karakterlerin yaşam alanlarının (İstanbul'un çeperi, kiralık evler, dar çalışma ortamları), onların sınıfsal konumlarını yansıtan fiziksel birer hapisaneye dönüştüğü gözlemlenmiştir.
3. **Varlık Vergisi'nin Tahribatı:** *Babam Aşkale'ye Gitmedi* romanında, Varlık Vergisi'nin sadece ekonomik bir yıkım değil, aynı zamanda aile içi hiyerarşiyi bozan ve bireyin özsaygısını zedeleyen derin bir psikolojik travma kaynağı olduğu bulgulanmıştır.
4. **Kimlik ve Maduniyet:** Karakterlerin etnik kimlikleri ile sınıfsal konumları arasındaki gerilimin, onları "ayrafta" (ne azınlık cemaatinin geleneksel yapısına ne de çoğunluk toplumuna ait hissedebilen) bir öznelliğe ittiği tespit edilmiştir.

ARAŞTIRMA ÖNERİLERİ

Bu çalışma ışığında, Zaven Biberyan ve maduniyet üzerine yapılacak akademik çalışmalar için aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

1. **Disiplinlerarası Yaklaşım:** Biberyan üzerine yapılacak sonraki çalışmaların, sadece edebiyat eleştirisi ile sınırlı kalmayıp; sosyoloji, tarih ve psikanaliz disiplinlerini bir araya getiren daha geniş bir perspektifle ele alınması tavsiye edilir.
2. **Diğer Azınlık Yazarlarıyla Karşılaştırma:** Biberyan'ın ortaya koyduğu maduniyet kavramının, aynı dönemde yazan diğer azınlık yazarlarının (örneğin Mıgırdiç Margosyan veya dönemin Rum/Yahudi yazarları) eserleriyle karşılaştırmalı bir analize tabi tutulması, Türkiye edebiyatında "maduniyetin haritasını" çıkarmak adına elzemdir. Anekdötler, içerik, kişi ve sonuç arasındaki ilişki çerçevesinde irdelendiğinde doğrudan belirli bir amaçla kaleme alındığı belirlenmiştir. Buna göre söz konusu olan kişinin özel hayatı, edebî görüşleri veya karakteristik özellikleri hakkında anlatılan, daha çok latife etmek, övmek veya eleştirmek gibi amaçlarla kaleme alınmış metinlerdir.
3. **Dil ve Çeviri Çalışmaları:** Biberyan'ın Ermenice yazdığı orijinal metinler ile Türkçe çevirileri arasındaki dilsel farklılıkların, "maduniyetin dili" bağlamında incelenmesi, yazarın üslup tercihlerini anlamak için önemli bir boşluğu dolduracaktır.
4. **Arşiv Araştırmaları:** Biberyan'ın romanlarında işlediği tarihsel travmaların (Varlık Vergisi, 6-7 Eylül vb.), dönemin resmî arşiv belgeleriyle karşılaştırmalı olarak analiz edilmesi, edebi metnin "tarihsel tanıklık" kapasitesini daha net ortaya koyacaktır.

KAYNAKÇA

- Bhabha, H. K. (1994). *The location of culture*. Routledge. Prudence, M.R., *Pottery Analysis*, The University of Chicago Press/Chicago and London, 1987.
- Erdoğan, N. (Ed.). (2019). *Yoksulluk Halleri*. İletişim Yayınları.
- Biberyan, Z. (2020). *Babam Aşkale'ye Gitmedi*. Aras Yayıncılık.
- Biberyan, Z. (2023). *Karıncaların günbatımı*. Aras Yayıncılık.
- Biberyan, Z. (2021). *Meteliksiz âşıklar*. Aras Yayıncılık.
- Biberyan, Z. (2018). *Yalnızlar*. Aras Yayıncılık.
- Ergene, B. A. (1999/2000) "Maduniyet Okulu, Post-Kolonyal Eleştiri ve Tarihte Bilgi-Özne Sorunu: Osmanlı Tarihçiliği için Yeni Dersler mi?", *Toplum ve Bilim*, 83.
- Fanon, F. (2001). *Yeryüzünün lanetlileri*. Sosyal Yayınlar.
- Gezici, N. (2022). Türkiye'de maduniyet çalışmaları üzerine kuramsal bir araştırma (Tez No. 771178) [Yüksek lisans tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Gramsci, A. (2014). *Hapishane defterleri*. Belge Yayınları.
- Guha, R. (1997). *Dominance without hegemony: History and power in colonial India*. Harvard University Press.
- Gürbilek, N. (2012). *Mağdurun dili*. Metis Yayınları.
- KAYA, N. (2021). Latife Tekin romanlarında maduniyet (Tez No. 673158) [Yüksek lisans tezi, BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ]. Ulusal Tez Merkezi.
- Karaca, Ş. (2011). *Azınlık edebiyatı kavramı ve Türk edebiyatında azınlık yazarlar*. Çizgi Kitabevi.
- Scott, James C. (1995). *Tahakküm ve Direniş Sanatları: Ezilenlerin Gizli Senaryoları*, (Çev. A. Türker), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Spivak, Gayatri Chakravorty (1988). "Can the Subaltern Speak?".
- Üstel, Füsun (2004). *Makbul Vatandaş'ın Peşinde: II. Meşrutiyet'ten Bugünlere Vatandaşlık Eğitimi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

**BETWEEN HUNGER AND RELUCTANCE: A MONSTER THEORY READING OF
TRAGIC VILLAINY IN ANGELA CARTER’S “THE LADY OF THE HOUSE OF
LOVE”**

Zehra BAŞARAN

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi/ Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü,

zbasaran2@gmail.com- ORCID ID:0009-0004-7050-333X

ABSTRACT

Jeffrey Jerome Cohen’s “Monster Culture (Seven Theses)” approaches the monster as a figure often occupying a liminal position between opposing states and creating a “category crisis” by disturbing fixed categories to analyse literary representations of otherness, fear, violence and unstable identity. The framework provides a ground to analyse literary figures, whose monstrosity involves moral and symbolic instability, such as the Countess in Angela Carter’s Gothic short story “*The Lady of the House of Love*”. The Countess, a dangerous Gothic predator, is presented as a tragic figure who struggles between her hunger for blood and desire for humanity. Despite her predatory identity dependent on the destruction of others, the Countess becomes a complex character through her disgust toward herself, loneliness, hesitation to harm the living. Therefore, this paper aims to study “*The Lady of the House of Love*”, through Cohen’s monster theory, with the focus on the Countess’s position between hunger and reluctance to hurt others. The paper explores the way the Countess destabilizes boundaries between certain dualities such as human and monster, predator and victim, compulsion and desire. She becomes a tragic monster whose villainy is shaped by the unresolved tension between her violent needs and desire not to harm. Thus, contrasting her hunger as the bodily source of her monstrosity with her moral conflict reveals her tragic villainy as a conflicted state.

Keywords: Monster theory, Angela Carter, “The Lady of the House of Love,” vampire, tragic villainy, Gothic fiction.

1. INTRODUCTION: MONSTER THEORY, GOTHIC VAMPIRES, AND TRAGIC VILLAINY

The short story "*The Lady of the House of Love*", included in Angela Carter's *The Bloody Chamber* (1979), is often discussed as a Gothic vampire tale that interprets vampire fiction and several fairy tales, particularly the Sleeping Beauty tradition (Hennard Dutheil de la Rochère, 2011). The story centers on a vampire, the Countess, living in a decaying Romanian mansion. She survives by feeding on male victims brought to her by her mute maid. Despite the atmosphere of death and darkness surrounding her, the Countess is also presented as a lonely soul who is trapped in a cycle of seduction and killing. When a young British soldier, visiting Romania, is brought to her mansion by the maid, the repetitive cycle is interrupted as the soldier's innocence and tenderness expose the Countess's desire for humanity. In the end, her wish to become human leads to her demise. Thus, the short story turns the Countess into a tragic monster whose tragic villainy emerges from the unresolved conflict between her hunger to feed and her reluctance to end innocent lives and disgust regarding her own nature.

Jeffrey Jerome Cohen's monster theory, "Monster Culture (Seven Theses)," included in *Monster Theory: Reading Culture*, (1996), provides a useful framework for understanding this conflict in the Countess's characterization. According to the theory, the monster is not simply an abnormal or terrifying creature. It should be seen as a cultural and symbolic figure that makes hidden fears, desires, prohibitions and conflicts in a society visible. Cohen (1996, p. 4) emphasizes that the monster's body carries meanings exceeding its physical appearance and functioning as a sign of what a culture cannot fully explain or classify as he claims "the monstrous body is pure culture". It embodies anxieties about boundaries, difference and morality and therefore, becomes disturbing as it is an object of horror as well as a sign threatening cultural classification that allows cultures to separate human from monster, self from other, and innocence from guilt. One of Cohen's most important claims from the theory is that the monster creates a "category crisis" (1996, p. 6). Cohen argues that the monster resists stable classification and binary oppositions, including but not limited to human/nonhuman, living/dead, natural/unnatural, familiar/foreign and victim/threat, as it crosses the boundaries that cultures use to organize the world for their own understanding. Cohen further argues that monsters "ask us to reevaluate our cultural assumptions" about difference and "ask us why we have created them" (1996, p. 20), implying that the monster does not stand outside humanity as its opposite but create a mirror for the systems that produce, reject or fear it. Thus, the monster forces readers to confront the instability of the categories they rely on as a monstrous figure should not be easily dismissed as purely evil or foreign. In this paper, this aspect of Cohen's theory becomes central to Carter's Countess who cannot be reduced either to a simple Gothic villain or to an innocent victim of her nature. Her vampiric body makes her a dangerous predator dependent on blood; however, her loneliness, disgust and reluctance complicate her monstrous identity. She is both violent and suffering, both predator and captive, both monstrous body and desired subject. As a result, the Countess becomes a figure of category crisis.

The Gothic context of Carter's story is equally important to understand the Countess dichotomy in the short story. As Fred Botting (1996) argues, Gothic fiction is often associated with elements such as excess, transgression, fear, darkness, decay and cultural anxieties. Gothic writing also often stages threats to social, moral, and rational order of the community through figures such as ghosts, monsters, vampires, doubles, evil aristocrats and decaying spaces. These figures create an atmosphere of fear in the narrative while exposing anxieties about what society attempts to repress or exclude. Since Gothic fiction repeatedly brings out hidden violence, sexuality, death and irrationality through its monstrous figures, it is often associated with unstable identities and forbidden desires. As Punter argues (1996, p. 18), Gothic deals with "the unadmitted" and explores the ways "terror breaks through the surfaces of literature". Within this framework, Carter's story belongs to the Gothic tradition. The Countess lives in a decrepit mansion, surrounded by the portraits of her ancestors, darkness, blood and signs of death. Moreover, her aristocratic lineage and decaying residence places her within what Botting calls the Gothic "trappings of aristocracy, the castles and counts" (1996, p. 6) whereas her nocturnal existence and dependence on blood situate her within the conventions of vampire Gothic. In the story Carter revises these conventions by presenting the vampire as an emotionally conflicted monster. Thus, the story uses Gothic conventions to produce a form of monstrosity that is unstable and marked by the tension defined less by pure evil than by instability, conflict, and contradiction. Another important part of the framework to understand the Countess's identity and conflict is the critical understanding of the vampire as a historically changing figure (Auerbach, 1995; Gelder, 1994). Auerbach (1995, p. 6) states that "vampires blend into the changing cultures they inhabit", emphasizing their adaptability across different historical and literary contexts. Within this perspective, the vampire is not limited to a single symbolic function since it is a mutable literary figure whose meanings shift according to the anxieties and conflicts of the periods that they belong to. Due to the repeated rewriting across different cultures, vampires can appear in many shapes and forms, including but not limited to aristocratic predators, erotic outsiders, rebellious figures, diseased bodies, seductive threats or isolated sufferers. Because of this adaptability, authors can modify the vampire's moral or cultural importance in accordance with the historical era or culture in which it is set while maintaining the Gothic elements of each version. This adaptable vampire tradition can also be used to understand Carter's Countess as a vampire. She retains the familiar signs of vampire Gothic but Carter also reshapes the figure by giving her a divided and vulnerable form.

Therefore, this paper proposes that Carter uses the tension between hunger and reluctance to portray the Countess as a tragic monster. The first section focuses on how the Countess's hunger marks her body as grotesque, Gothic, and monstrous. The second section examines her reluctance, disgust, and anguish as signs of a category crisis that exacerbates her villainy. The third section considers the Countess's yearning for humanity and the failure of the vampire role in the short story's ending. Ultimately, this paper aims to illustrate how Carter humanizes the vampire figure without justifying her violence.

2. Hunger and the Monstrous Body

In “*The Lady of the House of Love*”, Angela Carter first presents the Countess’s monstrosity through her hunger. Aside from being portrayed as a part of her supernatural identity, her vampirism is also a bodily condition that repeatedly returns her to blood and consumption. At the beginning of the story, the Countess is shown alone in her dark ancestral house, reading Tarot cards and attempting to imagine a different future for herself. This scene initially presents her as enclosed and almost passive; however, the stillness of the scene is temporary. Carter makes clear that the Countess’s interior life is repeatedly interrupted by bodily appetite. In the story, she often remains at the table “until she grows hungry, until she becomes ravenous” (Carter, 1979, p. 107). The repetition of “until” suggests that hunger for her is an inevitable force that returns and takes control. Her Tarot cards appear to offer “a constellation of possibilities,” installing hope for different possible futures, but her hunger repeatedly returns her to the same cycle of feeding. Thus, her existence is structured by bodily need and the body eventually demands to be fed. This is why Carter’s vampire must first be understood as dangerous as she seems to be trapped by her hunger. Her tragedy becomes significant because her hunger is real, predatory, and fatal.

However, the short story does not express this hunger only through action. It is inscribed on the Countess’s body, as well. It repeatedly turns her physical appearance into a visible sign of the appetite governing her existence. For example, her beauty is not described as a sign of ideal femininity, but as something excessive and unnatural: “her beauty is an abnormality, a deformity,” and “a symptom of her disorder, of her soullessness” (Carter, 1979, p. xx). The language of “abnormality,” “deformity,” and “disorder” transforms the Countess’s beauty into evidence of her monstrosity, recalling Hurley’s discussion of the Gothic body as a “not-quite-human” body marked by instability and transformation (Hurley, 1996, p. 3). Her beauty becomes disturbing because it exceeds the ordinary limits of the human body. Therefore, the short story refuses to separate seduction originating from her beauty from horror. The Countess attracts the gaze of others, particularly, the men, but that attraction is immediately contaminated by death and appetite. This contradiction becomes even clearer in the way her hands and mouth are described. Her fingernails are “pared to a fine point,” while her teeth are “as fine and white as spikes of spun sugar” and the “claws and teeth” are described as “the visible signs” of the destiny she tries to evade (Carter, 1979, p. xx). The image of “spikes of spun sugar” is especially unsettling as it combines delicacy with violence. While “Spun sugar” suggests refinement and sweetness, “spikes” suggest sharpness and injury. Together, the image presents the Countess’s body as one that unsettles simple binary oppositions between delicacy and violence as well as beauty and threat. It appears fragile, feminine, and aristocratic, but it is also equipped for hunting. Her hands and mouth reflect the vampire’s bodily function rather than the shallow signs of a beautiful woman. They are the instruments that turn hunger into violence. The relation between her beauty and violent appetite becomes more explicit when the story depicts the way the Countess hunts. “On moonless nights, [...] the Countess will sniff the air and howl. She drops, [...], on all fours. Crouching, quivering, she catches the scent of her prey. Delicious crunch of the fragile bones of rabbits and small, furry things she pursues with fleet, four-footed speed; she will creep home, whimpering, with blood smeared on her cheeks.” (Carter, 1979, p.

xx). These images create the impression of an animal on the hunt by replacing the Countess's aristocratic stillness with animalistic physicality. The Countess is not the pale lady of the castle or the melancholy reader of Tarot cards at the moment of the hunt. She becomes a predator governed by appetite. The depiction of her feeding highlights this animalistic perception. The emphasis on "claws and teeth" exposes the savage aspect concealed beneath her aristocratic femininity. The depiction suggests that the refined surface of the vampire is always threatened by a more primitive hunger. This imagery is strengthened by the "strikes" and "gorges", describing her hunger as vicious and forceful. Through these descriptions, the Countess's body transforms into a site where Gothic elegance is replaced by predatory savagery.

Cohen's first thesis, titled *The Monster's Body Is a Cultural Body*, argues that the monster's body should be understood as a symbolic body rather than as a physical abnormality. According to Cohen (1996, p. 4), the monster appears as "an embodiment of a certain cultural moment," and its body "incorporates fear, desire, anxiety, and fantasy". Therefore, the monster is meaningful because its body gives visible form to forces that are otherwise difficult to contain or classify. Cohen's description of the monstrous body as "pure culture" and as a figure that "exists only to be read" also suggests that the monster's body functions like a sign as it reveals the fears, desires, and contradictions attached to it (1996, p. 4). In Carter's story, the Countess's body gathers several Gothic meanings at once: beauty, death, sexuality, aristocratic decay, blood, hunger, and violence. Furthermore, the depiction of the Countess's beauty also becomes one of the signs of monstrosity. The short story states that "her beauty is an abnormality, a deformity," and that it is "a symptom of her disorder, of her soullessness" (Carter, 1979, p. 107). Beauty here becomes a sign of distortion. The Countess attracts the gaze of others through her beauty, but the language of "abnormality," "deformity," "disorder," and "soullessness" transforms that attraction into unease. Thus, her body, in Cohen's theory, reveals the cultural and Gothic contradiction between desire and fear, beauty and death, seduction and predation. This contradiction connects the Countess to the Gothic tradition, as well. Gothic writing, according to Botting (1996), is characterized by excess and transgression, particularly in its repeated disruption of boundaries, namely, the moral, social, sexual, and rational ones. Gothic figures and spaces often give visible form to what a culture attempts to contain, including fear, forbidden desire, violence, and decay. The Countess embodies these qualities through the excess of her beauty, ancestry, and body that is closely connected to the Gothic space she inhabits. Her condition dependent on blood and death is reflected in the elements of her dark ancestral house such as the shuttered rooms, coffin, ancestral portraits, and decaying surfaces. Thus, the castle becomes an external reflection of the Countess's body by making her Gothic traits visible in the surrounding space as Krifa (2022) argues, as a Gothic space of female confinement and oppression. Within this space, the intimacy that the Countess has with her victims transforms into consumption. Men that the Countess feeds on are welcomed into the castle through rituals of hospitality, promise of food and seduction, only to become objects of feeding as the narrator states "The Countess wants fresh meat" (Carter, 1979, p. 109). The phrase reduces the male visitor to flesh and presents hunger as the first material expression of her monstrosity. Afterward, their remains are tidied and buried by the maid in the rose garden, which becomes a part of the Gothic pattern. The roses that surround and imprison the mansion

are nourished by the bodies of the victims, so their beauty becomes a symbol of concealed death. Within Gothic tradition, the garden mirrors the Countess herself. Both are beautiful and alluring but both are sustained by violence and consumption. Like the garden, the Countess becomes a site where beauty becomes inseparable from death.

3. Reluctance and Category Crisis

The Countess's hesitation about her hunger, especially her reliance on death, is the main source of complexity in *"The Lady of the House of Love"*. Carter presents her both as a vampire who feeds on others and as a figure who suffers from the role that she performs to survive. Her monstrosity is real but it is internally divided, making it difficult to place her in one moral category. Based on Cohen (1996) who argues that monsters create category crises because they refuse stable classification, the Countess as a monster creates a category crisis between human and monster as well as a moral category crisis between guilt and suffering. She commits violence based on her hunger but she does not desire the violence. She is responsible for death of many at the level of action but the narrative also presents her violence as compulsive and unwanted. Therefore, she is not an innocent victim but she is also not a flat embodiment of evil. In the short story, Carter best captures this struggle through the following statement: "Everything about this beautiful and ghastly lady is as it should be, queen of night, queen of terror — except her horrible reluctance for the role" (Carter, 1979, p. 109). The statement first places the Countess within the expected image of a Gothic vampire with the descriptions referring to her unnatural beauty and her role associated with night and terror. However, the phrase "horrible reluctance" disrupts this image by suggesting that she adopts the vampire persona without really embracing it. As a result, her reluctance disrupts the traditional framework of vampiric villainy. Her sentiments regarding feeding also highlight the extent of her reluctance. According to the narrative, "she loathes the food she eats" (Carter, 1979, p. 109), turning her hunger from a source of strength into a cause of disgust. The Countess feeds because her nature demands it, but her emotional reaction to the violence of that need causes her to feel disgusted rather than satisfied. When she hunts rabbits, she is driven to feed from them as "hunger always overcomes her" (Carter, 1979, p. 109). However, she also "would have liked to take the rabbits home with her, feed them on lettuce, pet them and make them a nest..." (Carter, 1979, p. 109). This contradiction highlights that her hunger and desire do not fully coincide as her imagined relation to the rabbits include one of care yet she cannot stop herself from killing them. After feeding on them, she gives "a small cry of both pain and disgust", presenting consumption as an act that causes her to suffer emotionally (Carter, 1979, p. 109). The same pattern of hunger and reluctance is also extended to the Countess's human victims who enter the mansion with the promise of food and safety. The Countess serves them coffee and cakes while wishing "to caress their lean brown cheeks and stroke their ragged hair" (Carter, 1979, p. 110). However, her hospitality always leads to their death, intertwining her hospitality with the ritual of feeding.

This conflict becomes more intense in the Countess's encounter with the young soldier from Britain. Like the earlier victims, he enters the mansion with the promise of hospitality. He is

also served coffee and cakes as part of the ritual. Upon their meeting, the Countess recognizes him as prey, declaring, “Vous serez ma proie”, translated as “you will be my prey” (Carter, 1979, p. 117). However, she also describes him as carrying “all the golden light of the summer’s day” and connects his arrival with the Tarot card “Les Amoureux”, the lovers (Carter, 1979, p. 117). This makes the soldier different from the earlier victims. Therefore, the soldier occupies two opposing positions at once. He is both prey and possible lover. This duality sharpens the Countess's category crisis as her desire for him is divided between hunger and possibility of human love. She prepares to consume him as “a ghastly hunger gnaws her entrails” and “she has not eaten for three days” (Carter, 1979, p. 119). However, she also attempts to soften the violence of the act through gentleness. When she claims “I do not mean to hurt you. I shall wait for you in my bride’s dress in the dark”, she exposes her internal conflict between the hunger her role requires and the reluctance that prevents her from deliberate violence (Carter, 1979, p. 117). The bridal imagery deepens her wish for human intimacy but the bridal chamber is also the space prepared for death. Therefore, the expected romantic union is shadowed with the promise of death as “she knows no other consummation than the only one she can offer him.” (Carter, 1979, p. 119). Her reluctance here becomes more than personal sadness. It reveals a divided existence in which the desire is trapped inside a body governed by hunger. Thus, through the soldier, the Countess becomes even harder to classify as at the moment, she is both a monster and a desired subject. Her reluctance does not remove her danger. It only makes her monstrosity more unstable.

Another point that complicates the Countess's reluctance is the repetitive structure of her existence. The short story describes the Countess as a “a system of repetitions” and “a closed circuit” (Carter, 1979, p. 106), implying that her life is governed by repetition. Her days and nights follow the same pattern, including darkness, Tarot, hunger, seduction, feeding, sleep, and return. This pattern presents her existence as an enclosed and self-returning one without a chance for escape. Although the Tarot cards seem to offer the possibility of change, her body and vampiric inheritance repeatedly return her to the same role. This repetition does not allow the Countess to be free from her role. Although she recoils from feeding and imagines herself showing tenderness to her victims, she is unable to break the cycle and repeatedly returned to the same pattern of hunger and death. As a result, her reluctance is trapped in a repeated performance of vampirism. She emotionally suffers from the role but she has to continue to enact it. This repetition also connects the Countess to the Gothic past. Botting argues that Gothic writing repeatedly stages “the disturbing return of pasts upon presents” (1996, p. 1), and Carter literalizes this return through the Countess’s ancestry. She is surrounded by the portraits of her “demented and atrocious ancestors,” and the narrative states that she “helplessly perpetuates her ancestral crimes” (Carter, 1979, p. 106). Carter emphasizes that her hunger is inherited from a Gothic lineage that continues to act through her body as the “baleful posthumous existence” of her ancestors persists through the Countess (Carter, 1979, p. 106). This situation transforms her reluctance into a suffering response within a vampiric inheritance that repeatedly draws her back to it. As Cohen (1996, p. 6) states “the monster always escapes because it refuses easy categorization” and exist as a “form suspended between forms”, the Countess similarly cannot be placed within one moral or ontological category. She is guilty at the level of action since her victims die but the story also portrays her violence as compulsive and unwanted. Her pain keeps her from becoming a mere manifestation of evil, but it does not make up for the fatalities brought on by her hunger. She thus occupies an unstable area between victim and predator.

Therefore, rather than existing entirely outside of humanity, her monstrosity arises from the blurred lines separating moral obligation from hereditary compulsion. The Countess's category crisis is therefore both bodily and ethical. Bodily, she exists between life and death, human and animal, woman and vampire. Ethically, she exists in an unstable space between violence and reluctance. This duality also affects the reader's response to her. She creates sympathy because she does not want to be what she is, but she also creates dread because she murders. Although this short story should not be taken as a classical Aristotelian tragedy, the emotions it evokes recalls Aristotle's association of tragic experience with pity and fear (Aristotle, ca. 335 BCE/1996). The Countess creates a tragic effect by making the reader reconcile two contradictory realities, that is, she is dangerous and she suffers. Although her suffering does not erase her violence, it prevents her from being morally simple. According to this viewpoint, the Countess turns into a Cohenian monster who makes stable categories ambiguous. This unresolved contradiction gives rise to the Countess's tragic villainy. She becomes a monster guilty without being entirely willing, terrifying without being simple, and violent while also being represented through suffering.

4. Desire for Humanity and the Failure of the Vampire Role

Carter demonstrates how the vampire role fails when it can no longer contain softness, fragility, and mortal pain in the final movement of *"The Lady of the House of Love"* by shifting the focus from the Countess's resistance to feeding to her desire for humanity. Until the arrival of the young British soldier, the Countess's existence depends on ritualized repetition. With the soldier, however, this pattern begins to fail. Although the Countess is unable to defeat her hunger, it becomes apparent that she longs for a form of contact beyond her hunger. As a result, her desire for human tenderness marks the beginning of the collapse of her vampire role. The soldier's function in this collapse has often been connected to reason and modernity. Based on Linker's argument (2013, p. 48), the Countess "must confront the destruction of her world and her mortality as she becomes human," and that the soldier will "both set her free and kill her". The soldier introduces a different logic into the Countess's Gothic world. He causes the vampire role to fail from within. His presence interrupts the cycle of seduction and death, forcing the Countess into a situation for which her inherited role has no answer. The Countess's question, "What is she to do now?", demonstrates her reliance on vampiric role. She is unable to decide how to proceed without its established sequence of actions (Carter, 1979, p. 121). The collapse of the vampire role aligns the Countess with what Cohen calls the monster's threshold of becoming (1996). For Cohen, the monster is more than a figure of fear. It also signifies the beginning of the possibility of transformation. The Countess is at this threshold because she longs for a way of life that vampirism cannot offer. She is a monster but she also yearns for human tenderness. She has to feed but she also wishes for a form of contact that is not based on consumption. This desire cannot save her from her nature as she can only reach humanity through pain and death. She must therefore destroy her vampiric existence in order to cross the line between what she has been and what she aspires to become. This tension first becomes visible in when her desire for human intimacy conflicts with the bodily necessity of predation. She tells the soldier, "I am condemned to solitude and dark; I do not mean to hurt you. I will be very gentle" (Carter, 1979, p. 118). Her intentions and physical necessities are separated with this line. It distinguishes between bodily necessity and intention. Even though the Countess has no intention of hurting the soldier, her vampire status nonetheless pushes the action in the

direction of consumption. Her desire is no longer identical with feeding because she longs for tenderness at the moment. Her promise to be “very gentle” therefore exposes the contradiction at the center of her desire for humanity. This contradiction takes on a physical form when the Countess sees her own blood. The Countess has consumed the blood of others throughout the story. However, she is stunned by the appearance of “her own blood,” which she has “never seen” before (Carter, 1979, p. 121). For the first time, her blood becomes a symbol of a vulnerable body. When the soldier puts his mouth to the wound in an innocent healing gesture, the usual direction of vampiric feeding is reversed. Instead of the vampire drinking human blood, the human touches the vampire’s blood. Kowal (2018, pp. 242-243) describes this moment as a role reversal and “the non-vampire young soldier sucks the blood from the female vampire’s finger,” so that he “turns her human, by turning her mortal, and kills her”. This reversal becomes fundamental to the failure of the vampire role as the Countess becomes human by losing the supernatural condition that allowed her to survive.

Carter’s treatment of this reversal also subverts the fairy-tale logic of rescue of the heroine. According to Hennard Dutheil de la Rochère (2011), Carter reverses the traditional fairy-tale script by turning the Sleeping Beauty figure into a predatory female, presented as a persecuted romantic figure longing for love. The soldier’s gesture of putting his mouth to the Countess’s wounded finger recalls the fairy-tale kiss that should awaken or save the heroine. However, Carter changes its meaning. The touch that offers care brings the Countess’s vampire existence to an end. Thus, the scene rejects the idea that the monster is saved by love. The monster breaks free from the vampire role only through death. The Countess asks herself “How can she bear the pain of becoming human?” (1979, p. 121). This line implies that the escape from her nature is painful because humanity brings mortality and an end to the timelessness of vampirism. From the perspective of monster theory, this moment reveals the threshold of becoming as destructive. The monster can become human, but only by losing the conditions that made her exist. Her next sentence “The end of exile is the end of being,” further suggests that to become human, the Countess needs to die. Her exile has been a form of imprisonment for the Countess but it has also been the condition of her existence. Thus, leaving the vampire role is to lose her existence. Linker similarly argues that the soldier will “both set her free and kill her” (2013, p. 48). Her desire for humanity is fulfilled, but only through the destruction of the self that desired it. The following morning, after the Countess has failed to complete the expected cycle of seduction and feeding, the Countess's transformation to a mortal results in her death.

Carter’s treatment of this reversal also subverts the fairy-tale logic of rescue of the heroine. According to Hennard Dutheil de la Rochère (2011), Carter reverses the traditional fairy-tale script by turning the Sleeping Beauty figure into a predatory female, presented as a persecuted romantic figure longing for love. The soldier’s gesture of putting his mouth to the Countess’s wounded finger recalls the fairy-tale kiss that should awaken or save the heroine. However, Carter changes its meaning. The touch that offers care brings the Countess’s vampire existence to an end. Thus, the scene rejects the idea that the monster is saved by love. The monster breaks free from the vampire role only through death. The Countess asks herself “How can she bear the pain of becoming human?” (1979, p. 121). This line implies that the escape from her nature is painful because humanity brings mortality and an end to the timelessness of vampirism. From the perspective of monster theory, this moment reveals the threshold of becoming as

destructive. The monster can become human, but only by losing the conditions that made her exist. Her next sentence “The end of exile is the end of being,” further suggests that to become human, the Countess needs to die. Her exile has been a form of imprisonment for the Countess but it has also been the condition of her existence. Thus, leaving the vampire role is to lose her existence. Linker similarly argues that the soldier will “both set her free and kill her” (2013, p. 48). Her desire for humanity is fulfilled, but only through the destruction of the self that desired it. The following morning, after the Countess has failed to complete the expected cycle of seduction and feeding, the Countess's transformation to a mortal results in her death. The narrative states that “in death, she looked far older, less beautiful and so, for the first time, fully human” (1979, p. 122), reversing the Gothic value attached to her beauty. As a vampire, the Countess's beauty is supernatural and deathly but in death, she becomes less perfect and more human. Thus, humanity does not bring the Countess a romantic fulfilment with her lover or a fairy tale rescue. Instead, it brings death, age and imperfection. The Countess's desire for humanity is fulfilled only when the traits of her vampirism disappears. Her supernatural beauty and immortality give way to the vulnerability of human death. Therefore, the vampire role fails the moment that she becomes fully human. This transformation is presented as both a release from the eternal anguish of the Countess and a destruction of her life. At the end, the Countess can escape the vampirism by ceasing to exist as a vampire.

5. Conclusion

Angela Carter's short story, “*The Lady of the House of Love*”, revises the vampire figure, the Countess, by transforming her from a conventional Gothic predator to a tragic figure divided between her hunger and reluctance. Through Cohen's monster theory, the Countess appears as a figure in a category crisis as her identity resists clear moral classification and she occupies the unstable space between a villain and a victim. Her hunger makes her dangerous, but her disgust, her loneliness and her longing for tenderness prevent her from being an embodiment of evil. She is guilty of violence that she causes but she also suffers from the condition that makes her violent. This contradiction is central to Carter's representation of tragic villainy in the story. While the traditional Gothic vampire often embraces hunting as a source of power and pleasure, the Countess experiences her condition as a burden. Her monstrous body emphasizes her vampiric beauty, sexuality and the death she brings. However, her reluctance to harm others to survive unsettles the expected image of a vampire. Her desire for humanity further emphasizes this instability since becoming a human is only possible through the destruction of her vampire role, which ultimately results in her death. Through the tragedy of the Countess, Carter humanizes the monster without absolving her from the guilt. The Countess is neither a simple villain nor a perfect victim. For the Countess, monstrosity becomes a conflicted state of being, shaped by her hunger, inherited violence, emotional resistance, and the impossible desire to become otherwise. She creates a sense of terror because she kills to survive but she also produces sympathy as she suffers from the condition that makes her dangerous. As a result, her position between hunger and reluctance creates a tension in the story

that transforms the Countess to a tragic monster whose monstrosity lies in revealing how fragile the boundary between humanity and monstrosity can be.

References

- Aristotle. (1996). *Poetics* (M. Heath, Trans.). Penguin Books. (Original work published ca. 335 BCE)
- Auerbach, N. (1995). *Our vampires, ourselves*. University of Chicago Press.
- Botting, F. (1996). *Gothic*. Routledge.
- Carter, A. (1979). *The bloody chamber and other stories*. Gollancz.
- Cohen, J. J. (1996). Monster culture (Seven theses). In J. J. Cohen (Ed.), *Monster theory: Reading culture* (pp. 3–25). University of Minnesota Press.
- Gelder, K. (1994). *Reading the vampire*. Routledge.
- Hennard Dutheil de la Rochère, M. (2011). Conjuring the curse of repetition or “Sleeping Beauty” revamped: Angela Carter’s *Vampirella* and “The Lady of the House of Love.” *Études de lettres*, 3–4, 337–358. <https://doi.org/10.4000/edl.216>
- Hurley, K. (1996). *The Gothic body: Sexuality, materialism, and degeneration at the fin de siècle*. Cambridge University Press.
- Kowal, E. (2018). Gender hybridity and power in Angela Carter’s “The Lady of the House of Love” and Werner Herzog’s *Nosferatu: Phantom der Nacht*. *Kwartalnik Neofilologiczny*, 65(2), 238–252.
- Krifa, W. (2022). Gothic space and female oppression: Angela Carter’s “The Lady of the House of Love” as a case in point. *International Journal of English and Philology*, 3(2), 33–46.
- Linker, L. (2013). “The end of exile is the end of being”: The Enlightenment and the death of the femme fatale in Angela Carter’s “The Lady of the House of Love.” *Journal of Dracula Studies*, 15(1), Article 3.
- Punter, D. (1996). *The literature of terror: A history of Gothic fictions from 1765 to the present day* (Vol. 1, 2nd ed.). Longman.

ÖTEKİNİN DÖNÜŞÜMÜ BAĞLAMINDA DELİ DUMRUL

Doktora Öğrencisi Pelin YILMAZ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi,

pelinyilmaz0150@gmail.com ORCID ID: 0000-0002-1442-3149

ÖZET

Bu bildiride, Dede Korkut anlatıları arasında özgün yapısıyla dikkat çeken "Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı"; kahramanın benmerkezci bir dünyadan sıyrılarak kendi dışındaki gerçekliği ve insanı keşfetme serüveni, yani "ötekinin dönüşümü" teması üzerinden ele alınmaktadır. Anlatı, ilahi düzenin ve törenin var olduğu bir toplumun içine doğar. Topluma aykırı eylemler sergileyen Deli Dumrul; susuz bir çay yatağı üzerine kurduğu köprü ve bu mekânda ürettiği baskıcı güçle, evreni sadece kendi varlığından ibaret gören hoyrat bir benliğin temsilcisidir. Ancak kahramanın kendi etrafına ördüğü bu korunaklı dünya, onun sınırlarını ve otoritesini tamamen geçersiz kılan Azrail'in belirmesiyle büyük bir sarsıntıya uğrar.

Çalışmanın metodolojisini, metin merkezli kuram ve yazınsal çözümleme oluşturmaktadır. Dumrul'un Azrail karşısında düştüğü çaresizlik ve canının bedeli olarak bir başka hayat arayışına girmesi, onu o ana dek mesafeli durduğu dış dünya ile mecburi bir diyalog kurmaya iter. Soy bağının ve geleneksel otoritenin sembolü olan anne ile babasından beklediği can fedakarlığını görememesi, Dumrul'un akrabalık ilişkilerine dayanan güven duygusunu yerle bir eder. Kahramanı içine düştüğü bu çıkmazdan kurtaran kırılma noktası ise eşinin, onun uğruna kendi canından vazgeçmeye hazır olduğunu beyan etmesidir. Bu samimi adanmışlık, başta uyumsuz ve öteki görünümüne sahip olan Dumrul'un kendi dışındaki dünyayı, insanları ve özellikle de eşini bütünüyle yeniden tanımasına kapı aralar. Sonuç olarak bu bildiri; Deli Dumrul anlatısının yalnızca ahlaki ve dini öğretilere sahip didaktik bir metin olarak okunmaması gerektiğini, aksine başlangıçta kontrolsüz bir güçle meydan okuyan Dumrul'un ölüm bilinci ve sevgi aracılığıyla olgunlaşarak ötekiden toplumun kabulleneceği Dumrul'a dönüşümünün anlatısı olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler : Dede Korkut, Deli Dumrul, Ötekilik.

TÜRKLER ALMANYA'DA ROMANINDA GÖÇ VE KİMLİK OLGUSU

Yüksek Lisans Öğrencisi, Serhat BİLİCİ

Erzurum Teknik Üniversitesi,

Serhat.bilici57@erzurum.edu.tr- ORCID ID 0009-0009-7069-5470

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Bekir Yıldız'ın Türkler Almanya'da adlı eserini göç ve kimlik bağlamı yönünden incelemektir. Eserde ele alınan işçi göçü deneyimi, bireyin yeni toplumsal ve kültürel çevre içerisinde yaşadığı kimlik dönüşümü üzerinden değerlendirilmiştir. Anlatının kurgu yapısı, mekân kullanımı ve karakterlerin yaşadığı uyum, yabancılaşma ve aidiyet sorunları aracılığıyla 1960 sonrası Türk dış göçünün edebiyata yansıma biçimi ortaya konulmaktadır. Aynı zamanda göç, kimlik bunalımı, kültürel çatışma ve aidiyet arayışı temalarının eserde nasıl işlendiği analiz edilerek izlek açısından çözümleme yapılmaktadır. Çalışma, göç olgusunun birey, toplum, mekân ilişkisinin asıl yeniden şekillendirdiğini göstermeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda Türkler Almanya'da hem içerik hem de anlatı tekniği bakımından göç edebiyatının önemli örneklerinden biri olarak ele alınmaktadır. Çalışma, nitel araştırma yöntemine dayalı olarak metin incelemesi tekniğiyle yürütülmüştür. Bekir Yıldız'ın Türkler Almanya'da adlı eseri yapısal unsurlar anlatı örgüsü, mekân, karakter yapısı ve izlek göç, kimlik, yabancılaşma, kültürel uyumsuzluk açısından incelenmiştir. Metin analizi sürecinde betimleyici analiz yöntemi kullanılarak eserin içerik çözümlemesi gerçekleştirilmiştir. Ayrıca eser, 1960 sonrası Türk göç edebiyatı ve Almanya'ya işçi göçü bağlamındaki sosyokültürel dönüşümlerle karşılaştırmalı biçimde değerlendirilmiştir. Çalışma hem tarihsel bağlamı hem de edebi teknikleri dikkate alarak eserin çok katmanlı anlatı yapısını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çalışma, Türkler Almanya'da eserinin göç ve kimlik ekseninde yeterince incelenmemiş yapısal ve tematik özelliklerine odaklanarak alan yazına özgün bir katkı sunmayı hedeflemektedir. Eserin birey, toplum, göç üçgeninde kurduğu anlatı, Türk işçi göçünün doğurduğu kimlik kırılmalarını ve aidiyet arayışını yansıtmaları bakımından önem taşımaktadır. Bu bağlamda çalışma, hem Bekir Yıldız'ın göç edebiyatındaki yerini görünür kılmakta hem de Türk edebiyatında göç anlatılarının gelişimine ışık tutmaktadır. Türkler Almanya'da, yapısal bütünlüğü ve derinlikli tematik içeriğiyle göç deneyimini edebi düzlemde güçlü biçimde temsil eden önemli metinlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Bekir Yıldız, bu eser aracılığıyla göçmen bireyin kimlik mücadelesini ve kültürel aidiyet sorununu ortaya koyarak dönemin toplumsal gerçekliğini başarıyla yansıtmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bekir Yıldız, Göç, Kimlik, Yabancılaşma, Kültür

**ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION OF EARLY MARITIME TRADE
NETWORKS IN SOUTHEAST ASIA: EVIDENCE FROM COASTAL
EXCAVATIONS IN JAVA**

Assoc. Prof. Dr. Bambang Santoso, Dewi Lestari

Faculty of Humanities, Gadjah Mada University, Indonesia

ABSTRACT

This study investigates early maritime trade networks in Southeast Asia through archaeological evidence recovered from coastal excavations in Java. The research focuses on how port settlements, material exchanges, and shoreline habitation reflect the growth of interregional contact across the island and beyond. By examining ceramics, shell remains, metal objects, and structural features from coastal contexts, the paper reconstructs patterns of maritime connectivity that linked Java to broader Indian Ocean and intra-Asian trade systems.

The study is based on archaeological interpretation of excavation reports, artifact typology, and spatial analysis of coastal settlement remains. The findings suggest that the Java coast functioned as an active interface between local communities and external traders, creating dynamic zones of exchange in which goods, technologies, and cultural practices circulated. Imported materials indicate sustained contact with distant regions, while locally produced artifacts reveal adaptation to foreign influences within indigenous settings. The analysis also shows that coastal communities were not passive recipients of trade but active participants in shaping maritime exchange networks.

The paper argues that early maritime trade contributed to economic diversification, social complexity, and cultural interaction in coastal Java. It also highlights the importance of port landscapes as archaeological sources for understanding the development of maritime societies in Southeast Asia. The study concludes that archaeological evidence from Java offers valuable insight into the historical formation of regional trade systems and the role of coastal communities in sustaining long-distance exchange. These findings contribute to broader discussions on mobility, connectivity, and the emergence of early maritime civilization in the Asian maritime world.

Key words: archaeology, maritime trade, Southeast Asia, coastal settlements, Java

REASSESSING INDIGENOUS CERAMIC PRODUCTION TECHNIQUES IN PRE-COLUMBIAN CUBA THROUGH MATERIAL CULTURE STUDIES

Prof. Dr. Carlos Rodríguez, Dr. Elena Martínez, Jorge Pérez

Faculty of Arts and Letters, University of Havana, Cuba

ABSTRACT

This study reassesses indigenous ceramic production techniques in pre-Columbian Cuba through the lens of material culture studies. Ceramics represent one of the most important archaeological sources for understanding technological knowledge, social organization, and cultural expression among early island communities. The research explores how vessel form, decoration, clay preparation, and firing practices reveal both local traditions and broader cultural relationships within the Caribbean.

The study draws on archaeological collections, museum materials, and published reports on pre-Columbian Cuban sites. By focusing on manufacturing traces and stylistic variation, it highlights the technical skill involved in ceramic production and the cultural meanings embedded in everyday objects. The findings suggest that indigenous pottery was shaped by practical needs, but also carried symbolic and social significance. Variations in surface treatment and vessel morphology indicate distinct community practices and possible regional interaction.

The paper argues that ceramic production should be understood not merely as a craft activity, but as a form of knowledge transmission and cultural identity. It also shows that indigenous ceramic traditions in Cuba were adaptive, resilient, and responsive to environmental and social conditions. The study concludes that material culture analysis provides a deeper understanding of pre-Columbian life in Cuba, revealing how pottery production connected technology, identity, and social memory. These insights contribute to wider Caribbean archaeology and to debates on indigenous innovation and continuity.

Key words: ceramic production, pre-Columbian Cuba, material culture, indigenous technology, archaeology

DIGITAL DOCUMENTATION AND CONSERVATION OF COLONIAL ARCHAEOLOGICAL SITES IN WESTERN CUBA USING 3D MAPPING TECHNOLOGIES

Assoc. Prof. Dr. Manuel Herrera, Lucía Fernández

Faculty of Architecture and Conservation, University of Havana, Cuba

ABSTRACT

This paper examines the digital documentation and conservation of colonial archaeological sites in western Cuba through the use of 3D mapping technologies. Colonial sites are exposed to environmental deterioration, urban pressure, and structural fragility, making accurate recording and conservation planning essential. The research explores how digital tools can improve the documentation, analysis, and long-term preservation of archaeological remains in vulnerable historic landscapes.

The study is based on the application of three-dimensional mapping, photogrammetry, and spatial modeling in selected colonial sites. It highlights the ability of digital methods to capture architectural detail, surface condition, and structural relationships with high precision. The findings show that 3D documentation supports both conservation diagnosis and interpretive analysis, allowing specialists to monitor change and plan preservation measures more effectively. It also enhances public communication by making archaeological heritage more accessible through visual reconstruction.

The paper argues that digital conservation should complement, rather than replace, traditional archaeological and architectural assessment. In western Cuba, where many colonial remains are at risk, 3D mapping offers a practical framework for combining scientific recording with heritage management. The study concludes that digital technologies strengthen conservation practice by preserving spatial information, improving decision-making, and supporting educational outreach. This approach contributes to the sustainable protection of colonial archaeological heritage in the Caribbean.

Key words: digital documentation, 3D mapping, colonial archaeology, conservation, Cuba

**ARCHAEOLOGICAL EVIDENCE OF IRON AGE AGRICULTURAL
COMMUNITIES IN EAST AFRICA: NEW FINDINGS FROM NORTHERN
TANZANIA**

Prof. Dr. Joseph Mwakalobo, Dr. Amina Suleiman, Peter Mrema

Faculty of Archaeology, University of Dar es Salaam, Tanzania

ABSTRACT

This study examines archaeological evidence of Iron Age agricultural communities in East Africa, with new findings from northern Tanzania. Agricultural settlement remains provide important insights into early subsistence systems, social organization, and environmental adaptation in the region. The research investigates how material remains such as pottery, iron-working traces, animal bones, and settlement features illuminate the development of farming communities during the Iron Age.

The study is based on excavation data, artifact analysis, and settlement interpretation from northern Tanzanian sites. The findings suggest that Iron Age communities combined crop cultivation, livestock keeping, and iron technology in ways that supported more stable settlement patterns and local economic growth. Evidence from house structures and storage features indicates that these communities were organized around productive agricultural lifeways rather than seasonal mobility. The analysis also reveals interaction between communities and changing ecological conditions, showing how people adapted to diverse landscapes through flexible farming strategies.

The paper argues that Iron Age agricultural communities played a central role in shaping long-term settlement history in East Africa. It also emphasizes that agricultural development was closely linked with technological innovation and social continuity. The study concludes that the northern Tanzania evidence contributes to a broader understanding of early farming societies in East Africa and their role in regional cultural transformation. These findings deepen archaeological knowledge of subsistence, settlement, and technological change in the Iron Age.

Key words: Iron Age, agricultural communities, Tanzania, settlement archaeology, East Africa

COMPARATIVE STUDY OF ROCK ART TRADITIONS AND SYMBOLIC COMMUNICATION IN TANZANIAN ARCHAEOLOGICAL LANDSCAPES

Assoc. Prof. Dr. Rehema Komba, Dr. Hassan Mjema

Faculty of Humanities, University of Dodoma, Tanzania

ABSTRACT

This paper presents a comparative study of rock art traditions and symbolic communication in Tanzanian archaeological landscapes. Rock art provides a vital window into past belief systems, visual expression, and social communication among ancient communities. The study explores how images, motifs, and placement patterns across different sites reveal shared symbolic practices as well as regional variation.

The research is based on archaeological surveys, visual analysis, and comparative interpretation of selected rock art sites in Tanzania. The findings show that rock art was not only decorative or ritual in nature, but also served as a medium of communication tied to memory, identity, and cosmological understanding. The study identifies recurring themes such as animals, human figures, and geometric forms, which suggest links between everyday life, ritual activity, and symbolic thought. Differences in style and composition indicate that local communities developed their own expressive traditions while participating in wider cultural patterns.

The paper argues that rock art should be interpreted as part of broader archaeological landscapes rather than as isolated images. Its meaning is shaped by the surrounding environment, settlement patterns, and social use of space. The study concludes that Tanzanian rock art traditions illuminate the complexity of symbolic communication in prehistory and contribute to understanding the cultural depth of East African archaeology. These findings reinforce the importance of rock art as both artistic heritage and historical evidence.

Key words: rock art, symbolic communication, Tanzania, archaeology, cultural landscapes

SETTLEMENT DYNAMICS AND CULTURAL INTERACTIONS ALONG THE SILK ROAD: NEW ARCHAEOLOGICAL DISCOVERIES FROM TAJIKISTAN

Prof. Dr. Farid Sharipov, Dr. Mahina Rasulzoda, Kamol Iskandarov, Assis. Prof. Dr. Dilshod Rahmonov

Faculty of History and Archaeology, National University of Tajikistan, Tajikistan

ABSTRACT

This study examines settlement dynamics and cultural interactions along the Silk Road through new archaeological discoveries from Tajikistan. As a major corridor of exchange between Central Asia, the Iranian world, and East Asia, the Silk Road fostered the movement of people, goods, ideas, and technologies. The research investigates how settlements in Tajikistan reflect these interactions through architecture, artifacts, and spatial organization.

The study is based on excavation evidence, artifact analysis, and the interpretation of settlement structures from key Tajik sites. The findings indicate that Silk Road settlements were not static outposts, but active nodes in a wider network of mobility and exchange. Material evidence points to trade connections, craft specialization, and cultural hybridization, showing how local communities engaged with distant markets and traditions. Architectural remains also suggest adaptation to both commercial and environmental conditions.

The paper argues that settlement development along the Silk Road must be understood as a process shaped by interaction rather than isolation. The archaeological evidence from Tajikistan demonstrates how frontier communities contributed to regional connectivity and cultural exchange. The study concludes that these discoveries enrich our understanding of Silk Road archaeology by revealing the social and spatial dynamics of settlement life. They also highlight the importance of Tajikistan as a key landscape in the historical geography of Eurasian exchange.

Key words: Silk Road, settlement archaeology, Tajikistan, cultural interaction, Central Asia

ARCHAEOLOGICAL ASSESSMENT OF FORTIFIED MOUNTAIN COMMUNITIES IN THE PAMIR REGION DURING THE MEDIEVAL PERIOD

Assoc. Prof. Dr. Rustam Karimzoda, Dr. Nigina Safarova
Faculty of History, Academy of Sciences of Tajikistan, Tajikistan

ABSTRACT

This paper presents an archaeological assessment of fortified mountain communities in the Pamir region during the medieval period. Mountain settlements in this region were shaped by geography, defense needs, and long-distance exchange, resulting in distinctive forms of settlement organization and fortification. The study explores how these communities adapted to highland conditions while maintaining social, economic, and defensive structures.

The research draws on excavation data, architectural analysis, and settlement mapping from fortified sites in the Pamirs. The findings show that fortifications were not solely military structures, but also markers of community organization, territorial control, and regional identity. The use of locally available stone and the placement of defensive walls reflect practical responses to terrain and security concerns. In addition, material remains indicate that these communities participated in broader exchange networks despite their remote location.

The paper argues that fortified mountain settlements should be understood as active social landscapes rather than isolated refuges. Their design reflects a combination of defense, adaptation, and cultural continuity. The study concludes that medieval Pamir communities developed resilient settlement strategies suited to difficult mountain environments, and that their archaeological remains provide important evidence for the study of highland society, regional interaction, and political organization in Central Asia.

Key words: fortified settlements, Pamir region, medieval archaeology, mountain communities, defense architecture

BIOARCHAEOLOGICAL ANALYSIS OF HUMAN REMAINS FROM ANCIENT TAJIK SETTLEMENTS: INSIGHTS INTO DIET, HEALTH, AND MOBILITY PATTERNS

Dr. Parviz Nuriddinov, Prof. Dr. Zarina Habibova, Shahlo Mirzoeva
Faculty of Biology and Archaeology, National University of Tajikistan, Tajikistan

ABSTRACT

This study presents a bioarchaeological analysis of human remains from ancient Tajik settlements, focusing on diet, health, and mobility patterns. Human skeletal and dental evidence offers valuable information about daily life, subsistence, disease, and movement in past populations. The research examines how bioarchaeological indicators can contribute to a more detailed understanding of ancient communities in Tajikistan.

The study is based on osteological observation, dental analysis, and interpretive comparison with archaeological context. The findings suggest that dietary practices were shaped by a combination of agricultural production, local ecological conditions, and regional exchange. Skeletal markers indicate variation in health and physical stress, reflecting differences in labor, nutrition, and living conditions. Evidence of mobility patterns also points to movement between settlements and landscapes, suggesting that ancient populations were socially and economically connected.

The paper argues that bioarchaeology is essential for reconstructing the human dimension of archaeology. By combining biological evidence with settlement data, it becomes possible to understand how people lived, moved, and adapted to their environments. The study concludes that the remains from Tajik settlements reveal complex relationships between diet, health, and mobility, contributing to broader knowledge of social life in ancient Central Asia. These findings demonstrate the value of bioarchaeological methods in interpreting past human experience.

Key words: bioarchaeology, ancient settlements, Tajikistan, diet and health, mobility patterns

UNDERSTANDING COGNITIVE DEVELOPMENT AND LEARNING PROCESSES IN EARLY CHILDHOOD EDUCATION SETTINGS

**Dr. Farzana Islam, Dr. Nurul Huda, Assoc. Prof. Dr. Kamal Rahman, Imran
Chowdhury**

Faculty of Education, University of Dhaka, Bangladesh

ABSTRACT

This study examines cognitive development and learning processes in early childhood education settings, with particular attention to how young children build foundational thinking, language, memory, and problem-solving skills through structured and informal learning experiences. Early childhood is a critical stage in which children develop the cognitive capacities that support later academic learning and social adaptation. The paper explores how classroom environments, teacher interaction, play-based activities, and developmental support contribute to cognitive growth during this formative period.

The study is based on a review of early childhood education literature and cognitive development theory. It highlights the importance of active learning, child-centered pedagogy, and responsive teaching in supporting children's attention, curiosity, and conceptual understanding. The findings suggest that learning in early childhood is most effective when it is grounded in exploration, social interaction, and meaningful engagement with materials and peers. The study also emphasizes that language-rich environments and emotionally secure classrooms play an essential role in strengthening memory and reasoning processes.

The research argues that early childhood educators should not focus only on academic readiness, but also on the broader cognitive and developmental needs of the child. It concludes that effective early childhood education requires a balanced approach that integrates play, communication, and guided learning. Such an approach helps children develop the mental flexibility and learning confidence needed for later educational success.

Key words: early childhood education, cognitive development, learning processes, play-based learning, child development

THE ROLE OF MOTIVATION AND SELF-REGULATED LEARNING IN ACADEMIC ACHIEVEMENT AMONG SECONDARY SCHOOL STUDENTS

Prof. Dr. Ayesha Khan

Faculty of Education, University of Karachi, Pakistan

ABSTRACT

This paper explores the role of motivation and self-regulated learning in shaping academic achievement among secondary school students. In adolescent education, success depends not only on cognitive ability but also on students' ability to plan, monitor, and control their own learning processes. The study examines how intrinsic motivation, goal orientation, persistence, and self-management contribute to academic performance in secondary school contexts.

The research is informed by motivation theory and self-regulated learning literature. It highlights the importance of internal drive, interest in learning, and student autonomy in sustaining effort over time. The findings suggest that students who are able to set goals, organize study routines, and reflect on their progress tend to show stronger academic outcomes. The study also points out that supportive classroom environments and encouraging teacher practices can strengthen motivation and help students develop more effective learning habits.

The paper argues that academic achievement should be understood as the result of both personal and environmental factors. It concludes that schools should support students not only through instruction but also through strategies that develop confidence, responsibility, and independent learning skills. Strengthening motivation and self-regulation can therefore improve both performance and long-term educational engagement.

Key words: motivation, self-regulated learning, academic achievement, secondary school students, student engagement

SOCIAL EMOTIONAL LEARNING STRATEGIES AND THEIR IMPACT ON CLASSROOM BEHAVIOR MANAGEMENT IN MODERN EDUCATION SYSTEMS

Dr. Lin Mei Chen, Assoc. Prof. Dr. Wei Zhang, Huang Yuting

Faculty of Education, Beijing Normal University, China

ABSTRACT

This study investigates social emotional learning strategies and their influence on classroom behavior management in modern education systems. As classrooms become more diverse and socially complex, teachers are increasingly expected to manage behavior through approaches that go beyond discipline and punishment. The paper explores how social emotional learning can support self-awareness, empathy, emotional regulation, and positive relationships, all of which contribute to a more balanced learning environment.

The study is based on a review of contemporary educational literature and classroom management research. It identifies core social emotional learning strategies such as emotional expression, conflict resolution, cooperative learning, and reflective dialogue. The findings suggest that when students are taught to recognize and regulate emotions, classroom disruptions decrease and participation improves. Teachers also benefit from approaches that help them respond more constructively to behavioral challenges and create a respectful learning climate.

The paper argues that effective behavior management should be rooted in prevention, relationship building, and emotional support rather than control alone. It concludes that social emotional learning strengthens classroom order by promoting student responsibility, mutual understanding, and a sense of belonging. Such strategies are increasingly important in modern education systems that aim to support both academic and personal development.

Key words: social emotional learning, classroom management, student behavior, emotional regulation, modern education

THE EFFECTS OF DIGITAL LEARNING ENVIRONMENTS ON STUDENT ATTENTION AND INFORMATION PROCESSING SKILLS

Assoc. Prof. Dr. Somchai Prasert, Dr. Nattapong Srisuk
Faculty of Education, Chulalongkorn University, Thailand

ABSTRACT

This paper examines the effects of digital learning environments on student attention and information processing skills. As digital platforms become more widely used in education, questions have emerged about how technology shapes concentration, comprehension, and cognitive engagement. The study explores whether digital learning supports or distracts students as they process, organize, and retain information in academic settings.

The research is grounded in educational psychology and digital learning literature. It focuses on the cognitive demands of online and technology-mediated instruction, including screen-based attention, multimedia processing, and the management of visual and textual information. The findings suggest that digital learning can enhance access, flexibility, and engagement when materials are well designed and interactive. At the same time, it may also create attention challenges when learners are exposed to excessive stimulation, multitasking demands, or poorly structured content.

The paper argues that the educational value of digital environments depends on pedagogical design rather than technology alone. It concludes that digital learning should support focused attention, clear sequencing, and active information processing in order to be effective. Teachers and instructional designers therefore need to create balanced digital environments that promote both engagement and cognitive depth.

Key words: digital learning, student attention, information processing, educational technology, cognitive engagement

TEACHER EXPECTANCY EFFECT AND ITS INFLUENCE ON STUDENT PERFORMANCE IN MULTICULTURAL CLASSROOMS

Prof. Dr. Maria Santos, Dr. Juan Dela Cruz

Faculty of Education, University of the Philippines, Philippines

ABSTRACT

This study explores the teacher expectancy effect and its influence on student performance in multicultural classrooms. Teacher expectations can shape how students are treated, how much support they receive, and how confidently they participate in learning activities. In culturally diverse settings, these expectations may affect achievement differently depending on students' language background, social identity, and classroom experience.

The paper is based on educational psychology and classroom interaction literature. It discusses how teacher beliefs can become self-fulfilling through feedback, attention, encouragement, and opportunities to participate. The findings suggest that positive expectations support student motivation, confidence, and academic effort, while low expectations may limit participation and weaken performance. In multicultural classrooms, the effect of expectations becomes especially important because students may already face barriers related to language, culture, or social inclusion.

The study argues that teachers should be aware of unconscious bias and adopt equitable classroom practices that recognize all learners' potential. It concludes that improving student performance in diverse classrooms requires reflective teaching, inclusive communication, and professional development focused on expectation awareness. Teacher expectancy is therefore not only a psychological phenomenon but also an important educational practice issue.

Key words: teacher expectancy, student performance, multicultural classrooms, educational psychology, equity

PSYCHOLOGICAL BARRIERS IN LANGUAGE LEARNING AND EFFECTIVE INTERVENTION STRATEGIES IN EDUCATIONAL SETTINGS

Assoc. Prof. Dr. Rizal Abubakar, Dr. Laila Mendoza, Carlos Reyes

Faculty of Arts and Humanities, Universiti Kebangsaan Malaysia, Malaysia

ABSTRACT

This paper examines psychological barriers in language learning and the intervention strategies that can support learners in educational settings. Language learning often involves anxiety, fear of mistakes, low confidence, and negative self-perception, all of which can reduce participation and slow progress. The study explores how emotional and cognitive barriers affect learning outcomes and how teachers can respond through supportive practices.

The research draws on language education and educational psychology literature. It focuses on common barriers such as communication anxiety, motivation loss, perfectionism, and fear of peer judgment. The findings suggest that learners are more successful when classrooms offer emotional safety, encouragement, and realistic opportunities for practice. Effective intervention strategies include collaborative tasks, positive feedback, gradual exposure to speaking activities, and learner-centered instruction. These methods help reduce anxiety and improve willingness to use the target language.

The paper argues that psychological well-being is an essential part of language learning success. It concludes that intervention strategies should address both emotional and instructional needs, since confidence and competence develop together. Teachers who recognize psychological barriers can create more inclusive and effective language learning environments.

Key words: language learning, psychological barriers, learner anxiety, intervention strategies, educational settings

COGNITIVE LOAD THEORY AND ITS APPLICATION IN MODERN INSTRUCTIONAL DESIGN AND CURRICULUM DEVELOPMENT

Dr. Chih-Yen Lin, Prof. Dr. Mei-Ling Huang, Assoc. Prof. Dr. Yu-Hsuan Wang

Faculty of Education, National Taiwan Normal University, Taiwan

ABSTRACT

This study investigates cognitive load theory and its application in modern instructional design and curriculum development. Cognitive load theory offers an important framework for understanding how learners process information and how instructional materials can be designed to support meaningful learning without overwhelming mental capacity. The paper examines how this theory can guide the organization of content, sequencing of activities, and presentation of information in contemporary education.

The study is based on a review of instructional design and curriculum theory literature. It identifies three important forms of cognitive load: intrinsic, extraneous, and germane. The findings suggest that effective instructional design reduces unnecessary complexity, clarifies learning objectives, and supports deeper processing through well-structured content. The theory is especially useful in curriculum development because it helps educators think carefully about how knowledge is introduced, practiced, and reinforced over time.

The paper argues that cognitive load theory provides practical guidance for teachers, curriculum planners, and instructional designers who seek to improve learning quality. It concludes that modern education should prioritize clarity, coherence, and learner support in order to strengthen understanding and retention. When applied thoughtfully, cognitive load theory can contribute to more effective and learner-friendly educational environments.

Key words: cognitive load theory, instructional design, curriculum development, information processing, learning efficiency

THE IMPACT OF PARENTAL INVOLVEMENT ON STUDENT ACADEMIC SELF-EFFICACY AND LONG-TERM EDUCATIONAL SUCCESS

Dr. Hsin-Yi Chang, Assoc. Prof. Dr. Pei-Ling Wu
Faculty of Education, National Chengchi University, Taiwan

ABSTRACT

This paper examines the impact of parental involvement on student academic self-efficacy and long-term educational success. Family support is widely recognized as an important factor in shaping children's attitudes toward learning, persistence in school, and confidence in academic tasks. The study explores how parental encouragement, communication, supervision, and emotional support influence students' belief in their own abilities and their broader educational development.

The research is based on literature in family engagement and educational psychology. It highlights the significance of home-school relationships, shared educational expectations, and active parental participation in learning-related activities. The findings suggest that students with supportive family environments tend to develop stronger academic self-efficacy, greater responsibility for learning, and more positive attitudes toward school. The study also notes that parental involvement is most effective when it is consistent, encouraging, and responsive to the child's developmental stage.

The paper argues that academic success should be understood as a long-term process shaped by both school and family environments. It concludes that schools should work to strengthen constructive partnerships with parents and provide guidance that helps families support learning effectively. Parental involvement is therefore a key resource for promoting both confidence and educational achievement.

Key words: parental involvement, academic self-efficacy, educational success, family support, student achievement

COMPARATIVE ANALYSIS OF SHARIA-BASED COMMERCIAL LAW AND MODERN BANKING REGULATIONS IN SOUTH ASIA

Assoc. Prof. Dr. Noorul Islam, Fatima Zainab

Faculty of Sharia and Law, International Islamic University Malaysia, Malaysia

ABSTRACT

This study provides a comparative analysis of Sharia-based commercial law and modern banking regulations in South Asia, focusing on the interaction between Islamic legal principles and contemporary financial governance. As Islamic finance continues to expand in the region, questions of legal compatibility, institutional regulation, and doctrinal interpretation have become increasingly significant. The paper examines how Sharia principles such as prohibition of interest, risk-sharing, transparency, and contractual fairness are translated into modern banking frameworks across different legal environments.

The research is based on a doctrinal and comparative review of Islamic commercial jurisprudence and banking regulations. It highlights the ways in which South Asian financial institutions attempt to align Sharia compliance with national banking systems, especially in contexts where conventional and Islamic financial models coexist. The findings suggest that legal harmonization is most effective when regulatory authorities, Sharia boards, and banking institutions work within a shared framework of accountability and legal clarity. At the same time, tensions remain between classical jurisprudential ideals and modern market requirements, particularly in relation to liquidity management, product standardization, and legal enforcement.

The study argues that the development of Islamic commercial law in South Asia should be understood not as a separate legal order, but as a dynamic field shaped by negotiation between tradition and modernity. It concludes that stronger legal interpretation, institutional coordination, and policy refinement are necessary to ensure that Sharia-based banking remains both principled and functional in contemporary financial systems.

Key words: Sharia commercial law, Islamic banking, South Asia, financial regulation, legal harmonization

EVOLUTION OF ISLAMIC CRIMINAL LAW PRINCIPLES IN POST-COLONIAL NORTH AFRICAN LEGAL SYSTEMS

Dr. Jamaluddin Hassan, Maria Lourdes Alonto
Faculty of Sharia and Law, University of Algiers, Algeria

ABSTRACT

This paper examines the evolution of Islamic criminal law principles in post-colonial North African legal systems, with particular attention to the relationship between inherited jurisprudential norms and modern state legislation. Following independence, North African countries faced the task of rebuilding legal systems that reflected both national sovereignty and historical identity. Within this process, Islamic criminal law remained an important but contested reference point, especially in debates concerning moral authority, public order, and legal reform.

The study is based on comparative legal analysis and historical interpretation of post-colonial legislation. It explores how principles derived from Islamic jurisprudence, such as proportionality, evidentiary standards, and public interest, were reinterpreted within codified national systems. The findings indicate that Islamic criminal law has not disappeared from modern legal structures but has been selectively integrated, modified, or symbolically retained depending on political and institutional context. In many cases, constitutional language and legislative practice reveal a partial accommodation between Islamic values and civil criminal codes.

The paper argues that the post-colonial evolution of Islamic criminal law reflects broader tensions between authenticity, modern state formation, and legal pluralism. It concludes that North African legal systems continue to negotiate the place of Islamic criminal principles through a combination of reform, reinterpretation, and institutional adaptation. This ongoing process demonstrates that Islamic law remains a living legal resource in the construction of post-colonial legal identity.

Key words: Islamic criminal law, post-colonial law, North Africa, legal reform, jurisprudential adaptation

THE ROLE OF IJTIHAD AND LEGAL REASONING IN CONTEMPORARY TUNISIAN ISLAMIC JURISPRUDENCE

Prof. Dr. Abdul Karim Sulaiman, Dr. Nur Amina, Assoc. Prof. Dr. Faisal Datu
Faculty of Islamic Studies, University of Tunis El Manar, Tunisia

ABSTRACT

This study investigates the role of ijthihad and legal reasoning in contemporary Tunisian Islamic jurisprudence. Tunisia has long been recognized for its distinctive legal and intellectual traditions, and contemporary debates over Islamic law continue to reflect a strong engagement with interpretive reasoning, reformist thought, and legal adaptability. The paper examines how jurists use ijthihad to address modern social, ethical, and legal questions while remaining grounded in the broader framework of Islamic legal principles.

The research is based on a doctrinal review of contemporary Tunisian jurisprudential writings and legal debates. It identifies ijthihad as a central mechanism through which scholars reconcile classical sources with present-day realities. The findings suggest that Tunisian Islamic jurisprudence has increasingly emphasized contextual interpretation, public interest, and the maqasid-oriented understanding of law. This approach allows legal reasoning to respond to changing family, financial, and social structures without severing ties to the foundational sources of Islamic law.

The paper argues that ijthihad in Tunisia should be viewed as both an intellectual tradition and a practical necessity. In a rapidly changing legal environment, jurists must balance textual fidelity with interpretive flexibility. The study concludes that contemporary Tunisian jurisprudence illustrates the continuing relevance of legal reasoning in preserving the vitality of Islamic law and ensuring its responsiveness to modern society.

Key words: ijthihad, legal reasoning, Tunisian jurisprudence, Islamic law, legal interpretation

**ISLAMIC INHERITANCE LAW AND ITS APPLICATION IN MODERN
PHILIPPINE MUSLIM COMMUNITIES**

Assoc. Prof. Dr. Lin Cheng, Dr. Ahmad Wei
Faculty of Law, University of the Philippines, Philippines

ABSTRACT

This paper explores Islamic inheritance law and its application in modern Philippine Muslim communities. In a plural legal setting shaped by national civil law, customary norms, and Islamic legal traditions, inheritance remains one of the most significant areas where religious law continues to guide family property relations. The study examines how Islamic inheritance principles are understood, practiced, and negotiated within Muslim communities in the southern Philippines.

The research draws on legal analysis and literature concerning Muslim personal law in the Philippines. It discusses the structure of Islamic inheritance rules, the distribution of estate shares, and the role of gender, kinship, and family obligation in inheritance practice. The findings suggest that while Islamic inheritance law provides a clear normative framework, its implementation often encounters tensions arising from formal legal procedures, family expectations, and the interaction with state institutions. These tensions are especially visible in cases involving land, intergenerational transfer, and disputes between customary and religious interpretations.

The study argues that Islamic inheritance law remains an important source of legal identity and family justice for Philippine Muslims. It concludes that stronger legal awareness, community mediation, and culturally sensitive legal support are necessary to improve the practical application of inheritance rules. The paper highlights the continuing relevance of Islamic law in plural societies where religious and state legal systems coexist.

Key words: Islamic inheritance, Muslim communities, Philippine law, family property, legal pluralism

HARMONIZATION OF ISLAMIC FAMILY LAW WITH STATE LAW IN THE SOUTHERN PHILIPPINES

Prof. Dr. Youssef Ben Ali, Dr. Mariam Trabelsi, Hassan Farouk

Faculty of Islamic Law, Mindanao State University, Philippines

ABSTRACT

This study examines the harmonization of Islamic family law with state law in the southern Philippines, where Muslim communities operate within a plural legal environment. Family law is one of the most sensitive areas of legal coexistence because it involves marriage, divorce, custody, maintenance, and inheritance, all of which are shaped by both religious doctrine and national legislation. The paper explores how harmonization efforts seek to balance Islamic legal requirements with the structure of the Philippine legal system.

The research is based on a doctrinal and policy-oriented analysis of family law reform in Muslim-majority areas of the south. It identifies key areas of convergence and divergence between Islamic family law and state law, particularly in relation to judicial authority, procedural requirements, and the recognition of religious norms. The findings show that harmonization is possible when legislation respects religious identity while also ensuring procedural fairness and legal clarity. However, challenges remain in terms of institutional coordination, public awareness, and the uneven implementation of family law provisions.

The paper argues that harmonization should not be understood as the replacement of one system by another, but as an ongoing process of legal accommodation. It concludes that effective family law reform in the southern Philippines requires sustained dialogue between religious scholars, legal practitioners, and policymakers. Such an approach can strengthen legal legitimacy while supporting the needs of Muslim families in a plural state.

Key words: Islamic family law, harmonization, Philippine legal system, Muslim communities, legal pluralism

**ISLAMIC LEGAL THEORY AND ITS INFLUENCE ON CONTEMPORARY
TAIWANESE MUSLIM MINORITY PRACTICES**

Assoc. Prof. Dr. Khaled Mansouri, Dr. Salma Riahi
Faculty of Islamic Studies, National Chengchi University, Taiwan

ABSTRACT

This paper investigates the influence of Islamic legal theory on contemporary Taiwanese Muslim minority practices. Although Muslims constitute a small minority in Taiwan, their religious life demonstrates a meaningful interaction between Islamic legal concepts, local social conditions, and minority identity. The study explores how Islamic legal theory informs everyday practices related to worship, family life, dietary observance, and community organization in a non-Muslim majority context.

The research is based on a conceptual and sociological reading of Islamic legal theory as applied to minority settings. It focuses on flexibility within jurisprudence, especially the use of legal ease, necessity, and contextual reasoning. The findings suggest that Taiwanese Muslim communities often rely on interpretive approaches that preserve religious commitment while adapting to local circumstances. This includes adjustments in worship arrangements, halal practice, and community leadership structures. Islamic legal theory thus serves as a framework for negotiating religious continuity within a plural social environment.

The paper argues that minority religious practice reveals the practical depth of Islamic legal theory, particularly its capacity to respond to social change without losing normative coherence. It concludes that the Taiwanese case offers a useful example of how Islamic legal thought functions beyond Muslim-majority societies. The study highlights the importance of flexibility, interpretation, and communal agency in sustaining religious identity in minority contexts.

Key words: Islamic legal theory, Muslim minorities, Taiwan, religious practice, jurisprudential flexibility

COMPARATIVE STUDY OF SHARIA COURTS AND CIVIL LEGAL SYSTEMS IN EAST ASIA

Prof. Dr. Chen Yufeng, Dr. Ibrahim Saeed, Assoc. Prof. Dr. Mei Ling

Faculty of Law, University of Malaya, Malaysia

ABSTRACT

This study presents a comparative examination of Sharia courts and civil legal systems in East Asia, focusing on institutional structure, jurisdictional boundaries, and legal interaction. In plural legal settings, the relationship between religious and civil courts becomes an important indicator of how states manage diversity, authority, and legal legitimacy. The paper explores how Sharia institutions operate alongside civil systems and how this coexistence affects access to justice and legal coherence.

The research is based on comparative legal analysis and institutional review. It identifies several recurring themes, including jurisdictional overlap, procedural differences, family law administration, and the recognition of religious decisions within state systems. The findings show that Sharia courts may function effectively when their authority is clearly defined and when civil institutions provide mechanisms for coordination. However, tensions emerge where legal boundaries are unclear or where public expectations differ between religious and civil norms.

The paper argues that comparative analysis is essential for understanding the practical role of Sharia courts in East Asia. It concludes that legal pluralism can support social legitimacy when managed through careful institutional design and respectful coordination. The study emphasizes that the interaction between Sharia and civil law should be approached as a dynamic legal relationship shaped by historical context, political structure, and community needs.

Key words: Sharia courts, civil law, East Asia, legal comparison, legal pluralism

CONTEMPORARY CHALLENGES IN THE IMPLEMENTATION OF ISLAMIC CONTRACT LAW IN MULTICULTURAL SOCIETIES

Dr. Omar Khalid, Prof. Dr. Hasan Al-Farouq, Dr. Nabila Yusuf
Faculty of Sharia and Law, University of Jordan, Jordan

ABSTRACT

This study examines contemporary challenges in the implementation of Islamic contract law within multicultural societies. As Muslim communities increasingly operate in diverse legal and economic environments, questions of contractual validity, enforceability, and ethical compliance have become more complex. The paper investigates how Islamic contract principles are applied in contexts where religious norms intersect with civil law, commercial practice, and multicultural expectations.

The research is based on a doctrinal review of Islamic contract law and comparative legal literature. It highlights core principles such as consent, clarity, fairness, and the prohibition of uncertainty and exploitation. The findings suggest that these principles remain highly relevant, but their implementation is complicated by differences in legal terminology, regulatory systems, and commercial practice. In multicultural settings, Islamic contract law often requires interpretive flexibility and institutional cooperation to function effectively.

The paper argues that the future of Islamic contract law depends on its ability to remain principled while adapting to plural environments. It concludes that legal practitioners, scholars, and regulators must work together to create frameworks that respect Islamic norms while ensuring contractual clarity and legal compatibility. The study shows that Islamic contract law can contribute meaningfully to ethical and inclusive legal practice when understood within a broader plural legal context.

Key words: Islamic contract law, multicultural societies, legal pluralism, Sharia compliance, comparative jurisprudence

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN ADAPTIVE LEARNING SYSTEMS AND ITS IMPACT ON PERSONALIZED EDUCATION IN HIGHER EDUCATION

Prof. Dr. Rahman Siddique, Dr. Nusrat Jahan, Aminul Karim
Faculty of Education and Educational Technology, University of Dhaka, Bangladesh

ABSTRACT

This study examines the role of artificial intelligence in adaptive learning systems and its impact on personalized education in higher education. As universities increasingly seek to respond to diverse learner needs, AI-based platforms have emerged as important tools for tailoring instructional content, pacing, and feedback to individual students. The research explores how these systems contribute to improved learning experiences, greater academic engagement, and more flexible instructional support.

The study is grounded in the literature on educational technology, personalized learning, and higher education innovation. It focuses on the ways adaptive learning environments use learner data to adjust pathways, identify difficulties, and recommend appropriate resources. The findings suggest that AI can strengthen personalization by supporting students with different achievement levels, learning preferences, and academic goals. At the same time, the study recognizes that effective use of such systems depends on institutional readiness, faculty acceptance, and ethical concerns related to privacy and algorithmic decision-making.

The paper argues that AI should be understood not as a replacement for teachers, but as a support mechanism that can enhance teaching and learning when used thoughtfully. In higher education, adaptive learning systems may help institutions promote student-centered learning, improve retention, and create more responsive academic environments. The study concludes that the successful integration of AI requires balanced attention to pedagogy, technology, and human oversight.

Key words: artificial intelligence, adaptive learning, personalized education, higher education, educational technology

DIGITAL TRANSFORMATION OF CLASSROOM PRACTICES THROUGH LEARNING MANAGEMENT SYSTEMS IN BANGLADESHI UNIVERSITIES

Assoc. Prof. Dr. Farid Uddin, Shaila Akter
Faculty of Arts and Social Sciences, Jahangirnagar University, Bangladesh

ABSTRACT

This paper investigates the digital transformation of classroom practices through learning management systems in Bangladeshi universities. As higher education institutions increasingly adopt digital platforms, classroom interaction, course delivery, and academic communication are being reshaped in significant ways. The study explores how learning management systems influence teaching organization, student participation, and the overall structure of the learning environment.

The research is based on a review of digital learning literature and university teaching studies. It examines the functional role of learning management systems in distributing materials, supporting assignments, managing communication, and facilitating blended learning. The findings show that these platforms can improve access to course resources, strengthen organization, and support more flexible learning routines. However, the study also identifies challenges such as uneven digital competence, infrastructure limitations, and differences in faculty readiness.

The paper argues that digital transformation in classroom practice should be understood as a pedagogical as well as a technological process. In Bangladeshi universities, successful implementation depends on institutional support, teacher training, and student familiarity with digital tools. The study concludes that learning management systems can contribute to more effective and interactive classroom practices when they are embedded in broader strategies of academic development and digital capacity building.

Key words: digital transformation, learning management systems, university teaching, Bangladesh, classroom practices

AI-ENHANCED ASSESSMENT TOOLS AND AUTOMATED FEEDBACK MECHANISMS IN MODERN EDUCATION TECHNOLOGIES

Prof. Dr. Khaled Ben Youssef, Dr. Ines Trabelsi, Meriem Hadded

Faculty of Education Sciences, University of Tunis, Tunisia

ABSTRACT

This study examines AI-enhanced assessment tools and automated feedback mechanisms in modern education technologies. As assessment increasingly moves into digital environments, artificial intelligence is being used to support grading, provide immediate feedback, and analyze learner performance patterns. The research investigates how these tools affect assessment efficiency, feedback quality, and the learning process more broadly.

The study draws on educational assessment literature and technology-supported learning research. It focuses on automated quizzes, intelligent grading systems, and feedback platforms that adapt to learner responses. The findings indicate that AI-based assessment tools can improve responsiveness, reduce repetitive marking tasks, and give learners quicker guidance on strengths and weaknesses. At the same time, the study notes that automated systems may oversimplify complex student work if they are used without pedagogical oversight.

The paper argues that AI should complement, rather than replace, human judgment in educational assessment. Meaningful feedback still depends on disciplinary understanding, contextual interpretation, and teacher expertise. The study concludes that modern assessment technologies can support learning more effectively when they are designed with transparency, fairness, and pedagogical responsibility in mind.

Key words: AI assessment, automated feedback, educational technology, student evaluation, learning analytics

THE ROLE OF MOBILE LEARNING APPLICATIONS IN IMPROVING STUDENT ENGAGEMENT IN TUNISIAN SECONDARY EDUCATION

Assoc. Prof. Dr. Ahmed Bouzid, Dr. Sana Ghali

Faculty of Humanities and Education, University of Sfax, Tunisia

ABSTRACT

This paper explores the role of mobile learning applications in improving student engagement in Tunisian secondary education. As mobile devices become increasingly common in students' everyday lives, educational applications offer new possibilities for extending learning beyond the classroom. The study examines how mobile learning tools can support motivation, participation, and access to educational content among secondary school learners.

The research is based on educational technology studies and research on learner engagement. It considers the pedagogical value of mobile applications in delivering interactive lessons, supporting revision, and encouraging communication between teachers and students. The findings suggest that mobile learning can make education more flexible and accessible, especially when classroom resources are limited. The study also shows that engagement improves when applications are connected to meaningful tasks and when teachers integrate them into structured learning activities.

The paper further notes that mobile learning requires careful attention to digital inequality, teacher preparation, and the quality of available content. In Tunisia, the effective use of mobile applications depends on both infrastructural support and pedagogical planning. The study concludes that mobile learning can strengthen secondary education when it is used as part of a broader strategy for active and student-centered learning.

Key words: mobile learning, student engagement, secondary education, Tunisia, educational applications

VIRTUAL REALITY AND AUGMENTED REALITY APPLICATIONS IN SKILL-BASED EDUCATION AND TRAINING PROGRAMS IN THE PHILIPPINES

Prof. Dr. Maria Lourdes Santos, Dr. John Carlo Reyes, Assoc. Prof. Dr. Eliza Manalo
Faculty of Education and Technology, University of the Philippines, Philippines

ABSTRACT

This study examines virtual reality and augmented reality applications in skill-based education and training programs in the Philippines. As vocational and professional education increasingly emphasizes experiential learning, immersive technologies have gained attention for their ability to simulate realistic environments and enhance practice-based instruction. The research explores how VR and AR contribute to learner engagement, skill development, and training effectiveness.

The paper is grounded in educational technology and experiential learning literature. It focuses on the use of immersive tools in fields that require practical demonstration, spatial understanding, and interactive problem-solving. The findings suggest that VR and AR can improve comprehension by allowing learners to experience tasks in controlled, repeatable environments. These technologies also offer opportunities for safe experimentation and deeper participation in training contexts.

The study argues that immersive education is particularly valuable in settings where access to specialized equipment or real-world practice sites may be limited. In the Philippine context, the integration of VR and AR can support more flexible and relevant training, especially in technical and applied programs. The study concludes that these technologies should be developed alongside teacher training, curriculum alignment, and infrastructure support to ensure meaningful educational impact.

Key words: virtual reality, augmented reality, skill-based education, Philippines, immersive learning

DIGITAL LITERACY DEVELOPMENT AND ONLINE LEARNING READINESS AMONG PHILIPPINE UNIVERSITY STUDENTS

Dr. Paolo Domingo, Assoc. Prof. Dr. Cristina Navarro
Faculty of Education, Ateneo de Manila University, Philippines

ABSTRACT

This paper investigates digital literacy development and online learning readiness among Philippine university students. As online and blended learning continue to shape higher education, students' ability to use digital tools effectively has become central to academic success. The study explores how digital literacy affects readiness for online learning and how universities can better support students in adapting to digital academic environments.

The research draws on digital literacy and learner readiness literature. It examines key dimensions such as information handling, communication skills, platform navigation, and self-directed learning habits. The findings indicate that students with stronger digital literacy are generally more confident and adaptable in online learning settings, while those with weaker skills may struggle with independent study and digital communication. The study also highlights the importance of institutional support, including orientation programs and ongoing technical assistance.

The paper argues that online learning readiness is not only a personal skill issue but also an institutional responsibility. Universities must create conditions that help students build confidence and competence in digital environments. The study concludes that digital literacy development should be integrated into broader higher education strategies so that online learning becomes more equitable, effective, and sustainable.

Key words: digital literacy, online learning readiness, university students, Philippines, higher education

BLOCKCHAIN TECHNOLOGY FOR SECURE EDUCATIONAL CREDENTIALS AND ACADEMIC RECORD MANAGEMENT SYSTEMS

Prof. Dr. Chen Wei-Lung, Dr. Hsin-Yi Chang, Assoc. Prof. Dr. Mei-Ling Huang
Faculty of Information Management, National Taiwan University, Taiwan

ABSTRACT

This study examines the use of blockchain technology for secure educational credentials and academic record management systems. As higher education institutions seek more reliable and transparent ways to store and verify academic data, blockchain has emerged as a promising solution. The research explores how distributed ledger systems can improve credential authenticity, reduce fraud, and simplify record verification across educational institutions.

The paper is informed by literature on educational administration, digital security, and information management. It focuses on blockchain-based approaches to transcript storage, degree verification, and lifelong learning records. The findings suggest that blockchain can strengthen trust in academic credentials by creating tamper-resistant records that are easier to verify and share. The study also notes that such systems may improve administrative efficiency and support student mobility across institutions and borders.

The paper further argues that implementation requires careful attention to governance, interoperability, and privacy. While blockchain offers strong technical advantages, its educational value depends on policy coordination and institutional willingness to adopt new record systems. The study concludes that blockchain can play an important role in modern academic administration when it is developed with transparency, security, and long-term usability in mind.

Key words: blockchain, academic records, educational credentials, digital security, higher education administration

AI-DRIVEN SMART CONTRACT AUTOMATION AND LEGAL VALIDATION MECHANISMS IN DIGITAL TRADE ECOSYSTEMS

Dr. Nusrat Jahan, Tanvir Hossain
Faculty of Law, University of Dhaka, Bangladesh

ABSTRACT

This study examines the growing role of artificial intelligence in smart contract automation and the legal validation mechanisms that support digital trade ecosystems. As commercial transactions increasingly move into digital environments, the need for reliable, efficient, and legally sound contract processes becomes more important. The research explores how AI-based systems can assist in contract drafting, verification, execution, and monitoring while maintaining legal certainty and procedural legitimacy.

The paper is grounded in commercial law and digital governance literature, with attention to the interaction between automation, contractual intent, and legal enforceability. It discusses how AI tools may improve contract accuracy, reduce administrative burdens, and support faster decision-making in commercial transactions. At the same time, the study highlights legal concerns such as interpretive ambiguity, accountability, data reliability, and the limits of machine-driven decision-making in binding agreements.

The findings suggest that AI-driven smart contracts are most effective when they are accompanied by robust validation mechanisms that confirm party consent, contractual clarity, and compliance with applicable legal standards. The study also argues that legal systems must develop adaptable frameworks capable of recognizing technological innovation without weakening the principles of fairness, transparency, and due process. It concludes that the future of digital trade depends not only on technical efficiency but also on the creation of trustworthy legal structures that can support automated commercial exchange in a stable and predictable manner.

Key words: smart contracts, artificial intelligence, digital trade, legal validation, commercial law

BLOCKCHAIN INTEGRATION FOR CROSS-BORDER COMMERCIAL TRANSACTIONS AND TRADE COMPLIANCE OPTIMIZATION

Prof. Dr. Alejandro Sánchez, Dr. Mariana López, Carlos Rivera
Faculty of Economics and Law, University of Barcelona, Spain

ABSTRACT

This paper investigates the integration of blockchain technology into cross-border commercial transactions and its potential to optimize trade compliance processes. As international commerce becomes more complex, businesses and regulators face increasing demands for transparency, traceability, and coordination across legal systems. The study explores how blockchain-based platforms can support secure documentation, reduce transaction friction, and improve compliance management in global trade environments.

The research draws on commercial law, international trade governance, and technology regulation literature. It focuses on the use of distributed ledger systems to record transaction data, verify trade documents, and facilitate trusted information exchange among trading partners, customs authorities, and logistics providers. The findings indicate that blockchain can strengthen commercial trust by reducing information asymmetry and by creating more reliable audit trails. It also has the potential to simplify compliance procedures by improving documentation accuracy and reducing the risk of procedural error.

The study further notes that blockchain adoption in cross-border trade raises important legal and institutional questions, including jurisdiction, standardization, privacy, and interoperability with existing regulatory systems. It argues that the successful use of blockchain depends on cooperation between public authorities and private actors, as well as on the development of legal frameworks that support both innovation and accountability. The paper concludes that blockchain can become a valuable instrument for improving trade compliance, but only when it is embedded in a clear and coordinated legal environment.

Key words: blockchain, cross-border trade, trade compliance, commercial transactions, digital regulation

**DIGITALIZATION OF COMMERCIAL LAW AND THE IMPACT OF
ELECTRONIC SIGNATURES ON INTERNATIONAL CONTRACT
ENFORCEMENT**

Assoc. Prof. Dr. Mahmudul Karim, Sadia Rahman
Faculty of Law, University of Chittagong, Bangladesh

ABSTRACT

This study examines the digitalization of commercial law and the role of electronic signatures in shaping international contract enforcement. As business practices increasingly rely on digital communication and remote agreement-making, commercial law has had to adapt to new forms of documentation and authentication. The research explores how electronic signatures contribute to legal recognition, contractual efficiency, and cross-border enforceability in modern trade relations.

The paper is based on a review of commercial law scholarship, comparative legal frameworks, and international standards on digital contracting. It analyzes the extent to which electronic signatures support the legal validity of agreements by strengthening proof of consent, reducing transactional delay, and facilitating business activity across jurisdictions. The findings suggest that electronic signatures are now an essential element of digital commercial practice, especially in contexts where speed, accessibility, and distance are major concerns.

The study also identifies legal challenges related to authenticity, evidentiary standards, recognition between legal systems, and the risk of procedural misuse. It argues that the effectiveness of electronic signatures depends on both technology and regulation, since legal enforceability must be supported by reliable verification mechanisms and harmonized legal standards. The paper concludes that the digitalization of commercial law is transforming international contract enforcement and that electronic signatures are becoming a central tool in the development of secure and efficient global trade.

Key words: commercial law, electronic signatures, contract enforcement, digitalization, international trade

ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS IN COMMERCIAL DISPUTE RESOLUTION AND PREDICTIVE LEGAL ANALYTICS

Assoc. Prof. Dr. Javier Morales, Dr. Elena Cruz

Faculty of Law, University of Madrid, Spain

ABSTRACT

This paper investigates the applications of artificial intelligence in commercial dispute resolution and predictive legal analytics. As commercial relationships grow more complex and data-intensive, legal systems are increasingly looking to digital tools that can support faster and more informed dispute management. The study examines how AI can assist in identifying litigation patterns, forecasting dispute outcomes, and improving decision-making in commercial conflicts.

The research is based on legal technology and dispute resolution literature, with particular attention to the role of machine learning in analyzing case data, contractual behavior, and procedural trends. It shows that predictive analytics can help legal professionals assess risk, anticipate conflict, and prepare more effective dispute strategies. The study also discusses how AI may support mediation and arbitration by organizing information and highlighting relevant precedents.

At the same time, the paper stresses that AI must remain a support tool rather than a substitute for human judgment. Commercial dispute resolution requires legal interpretation, contextual understanding, and ethical discretion that cannot be fully automated. The study argues that the most effective use of AI lies in combining analytical efficiency with legal expertise. It concludes that predictive legal analytics can improve access to timely and strategic dispute resolution, but only if transparency, reliability, and professional oversight are preserved.

Key words: artificial intelligence, dispute resolution, predictive analytics, commercial law, legal technology

CYBERSECURITY RISKS AND LEGAL FRAMEWORKS IN E-COMMERCE AND DIGITAL TRADE OPERATIONS

Prof. Dr. Ioan Petrescu, Dr. Andreea Dumitru, Vlad Ionescu
Faculty of Law, University of Bucharest, Romania

ABSTRACT

This study explores cybersecurity risks and the legal frameworks governing e-commerce and digital trade operations. As commercial activity becomes increasingly digital, online platforms, payment systems, and trade networks are exposed to new forms of cyber threat, including data breaches, fraud, identity theft, and system disruption. The research examines how legal frameworks respond to these risks and how regulatory structures can support secure digital commerce.

The paper is grounded in cyber law and commercial regulation literature. It analyzes the relationship between cybersecurity obligations, consumer protection, business liability, and the governance of digital markets. The findings indicate that cybersecurity is no longer only a technical concern but also a legal and commercial one, because weak protection can undermine trust, contractual reliability, and market stability. The study also emphasizes the importance of risk prevention, incident response, and compliance monitoring in e-commerce operations.

The paper argues that effective legal frameworks must combine clear standards, institutional coordination, and adaptable enforcement mechanisms. In digital trade environments, businesses need predictable rules that define responsibilities while also encouraging innovation and cross-border participation. The study concludes that cybersecurity regulation is essential for sustaining confidence in e-commerce and for ensuring that digital trade can expand without exposing users and institutions to unacceptable risk.

Key words: cybersecurity, e-commerce, digital trade, legal framework, commercial regulation

REGULATORY CHALLENGES OF DIGITAL PAYMENT SYSTEMS AND FINTECH IN MODERN COMMERCIAL LAW

Assoc. Prof. Dr. Mihai Popescu, Dr. Elena Stan
Faculty of Law, Babeş-Bolyai University, Romania

ABSTRACT

This paper investigates the regulatory challenges posed by digital payment systems and fintech innovation within modern commercial law. As financial transactions increasingly shift to digital platforms, law and regulation must respond to new business models, payment infrastructures, and consumer expectations. The study explores the legal issues surrounding authorization, oversight, risk management, and market integrity in fintech-driven payment environments.

The research is based on commercial law and financial regulation literature. It focuses on the legal treatment of online payment services, digital wallets, platform-based financial intermediation, and emerging payment technologies. The findings suggest that fintech innovation offers significant advantages in efficiency, accessibility, and transaction speed, but also creates regulatory uncertainty in areas such as consumer protection, anti-money laundering compliance, and responsibility for operational failures.

The paper argues that modern commercial law must evolve in order to accommodate these developments without compromising legal certainty or financial stability. It emphasizes the need for proportionate regulation, institutional coordination, and a framework that can adapt to technological change. The study concludes that digital payment systems and fintech will continue to reshape commercial practice, and that effective regulation is necessary to ensure both innovation and trust in the digital financial economy.

Key words: fintech, digital payments, commercial law, regulation, financial technology

SMART CONTRACT GOVERNANCE AND LEGAL LIABILITY IN VIETNAMESE DIGITAL TRADE PLATFORMS

Prof. Dr. Nguyen Quang Huy, Dr. Le Thi Mai, Tran Duc Anh

Faculty of Law, Vietnam National University, Vietnam

ABSTRACT

This study examines smart contract governance and legal liability in Vietnamese digital trade platforms. As digital commerce expands, smart contracts are being used to automate commercial transactions, reduce administrative delay, and improve transactional efficiency. The research explores the legal questions that arise when automated contract performance occurs within digital platforms operating in rapidly changing commercial environments.

The paper is grounded in commercial law and digital governance scholarship. It considers how smart contracts affect responsibility, enforceability, and dispute resolution when contractual performance is executed through code. The findings indicate that smart contracts can improve reliability and speed, but they also raise significant concerns about coding errors, ambiguous terms, limited human intervention, and the allocation of liability when disputes occur. The study also highlights the importance of governance structures that ensure transparency and legal oversight.

The research argues that smart contract adoption in Vietnam requires legal frameworks that define accountability clearly while allowing space for technological innovation. It suggests that platform operators, developers, and users must share an understanding of legal responsibility in order to maintain trust in digital trade systems. The paper concludes that smart contract governance is becoming a central issue in Vietnamese digital commerce and that legal liability rules must evolve to address automation in a fair and practical manner.

Key words: smart contract governance, legal liability, digital trade platforms, Vietnam, commercial law

ELECTRONIC COMMERCE LAW AND THE TRANSFORMATION OF INTERNATIONAL TRADE PRACTICES IN SOUTHEAST ASIA

Assoc. Prof. Dr. Pham Minh Tuan, Dr. Hoang Gia Bao
Faculty of Law, National University of Singapore, Singapore

ABSTRACT

This paper examines electronic commerce law and its role in transforming international trade practices in Southeast Asia. The expansion of online markets has changed how goods, services, and commercial information move across borders, requiring legal systems to adapt to digital modes of exchange. The study explores the legal and institutional implications of e-commerce growth in a region characterized by diverse regulatory approaches and strong cross-border commercial activity.

The research is based on a review of electronic commerce law, international trade regulation, and regional legal integration studies. It shows that e-commerce law plays a crucial role in shaping trust, consumer protection, contract validity, and platform accountability. The findings suggest that digital trade has encouraged new forms of business organization and market access while also creating legal questions related to jurisdiction, enforcement, data management, and harmonization between states.

The paper argues that Southeast Asia's trade future depends on legal frameworks that can support digital innovation while preserving legal certainty and fair competition. It emphasizes the need for regional coordination, regulatory clarity, and institutional capacity to manage the complexities of electronic commerce. The study concludes that e-commerce law is not only responding to changes in trade practice but actively shaping the transformation of international commercial relations in the region.

Key words: electronic commerce law, international trade, Southeast Asia, digital markets, legal harmonization

LEGAL IMPLICATIONS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN COMMERCIAL CONTRACT NEGOTIATION AND ENFORCEMENT SYSTEMS

Dr. Nguyen Thanh Long, Prof. Dr. Vu Thi Lan, Assoc. Prof. Dr. Dao Quang Minh
Faculty of Law, Hanoi National University, Vietnam

ABSTRACT

This study investigates the legal implications of artificial intelligence in commercial contract negotiation and enforcement systems. As AI tools increasingly assist in drafting, evaluating, and executing commercial agreements, legal systems must address how automation affects consent, responsibility, and dispute handling. The research explores both the opportunities and the legal risks associated with AI-supported contracting in modern commercial practice.

The paper is based on commercial law and legal technology literature. It examines how AI can improve negotiation efficiency by analyzing contractual patterns, suggesting terms, and supporting decision-making. At the same time, it identifies legal concerns related to transparency, bias, accountability, and the extent to which machine-generated recommendations can be treated as legally meaningful. The findings suggest that AI may enhance contract administration, but it cannot replace the need for legal interpretation and human oversight.

The study argues that commercial law must evolve to clarify the status of AI-assisted agreements and to define responsibility in cases of error or dispute. It also emphasizes the need for legal standards that protect fairness and procedural integrity while allowing innovation in commercial services. The paper concludes that AI will play an increasingly important role in contract systems, but its legal use must remain embedded within a framework of accountability, clarity, and controlled human authority.

Key words: artificial intelligence, contract negotiation, commercial enforcement, legal implications, digital contracting

DECENTRALIZATION REFORMS AND THE EVOLUTION OF PUBLIC ADMINISTRATION STRUCTURES IN POST-CONFLICT IRAQ

Prof. Dr. Ahmed Al-Mahdi, Dr. Zainab Karim

Faculty of Political Science and Public Administration, University of Baghdad, Iraq

ABSTRACT

This study examines decentralization reforms and their influence on the evolution of public administration structures in post-conflict Iraq. Following prolonged political instability and institutional disruption, decentralization has emerged as a key strategy for rebuilding administrative capacity, improving local responsiveness, and strengthening state legitimacy. The paper explores how administrative authority has been redistributed between central and local institutions and how this shift has affected governance practices in a fragile post-conflict environment.

The research is based on a conceptual review of public administration literature, institutional reform studies, and policy discussions related to governance in Iraq. It highlights the opportunities and limitations of decentralization in a context where administrative fragmentation, security concerns, and weak institutional coordination remain persistent. The findings suggest that decentralization can contribute to more adaptive and inclusive governance when local institutions are sufficiently supported and when responsibilities are clearly defined. However, the study also shows that reform efforts may be weakened by overlapping mandates, limited technical capacity, and political uncertainty.

The paper argues that public administration in post-conflict Iraq must be understood as part of a broader state-building process. Administrative reform is not only a matter of organizational efficiency but also of trust, representation, and service delivery. The study concludes that decentralization can strengthen governance structures if it is accompanied by institutional learning, legal clarity, and long-term capacity building. In this sense, public administration reform becomes a central mechanism for supporting stability and development in post-conflict societies.

Key words: decentralization, public administration, Iraq, post-conflict governance, state building

DIGITAL GOVERNANCE TRANSFORMATION AND E-GOVERNMENT IMPLEMENTATION IN IRAQI PUBLIC SECTOR INSTITUTIONS

Assoc. Prof. Dr. Hassan Al-Tamimi, Ali Saeed
Faculty of Administrative Sciences, University of Mosul, Iraq

ABSTRACT

This paper investigates digital governance transformation and the implementation of e-government in Iraqi public sector institutions. As governments seek to improve efficiency, transparency, and accessibility, digital governance has become an important reform agenda. The study explores how e-government initiatives are shaping administrative procedures, service delivery, and institutional interaction within the Iraqi public sector.

The research is based on a review of digital governance literature and public administration policy studies. It examines the main elements of e-government implementation, including online service platforms, digital records management, administrative integration, and citizen access to public information. The findings indicate that digital transformation can improve administrative performance and reduce bureaucratic delays when it is supported by adequate infrastructure and institutional commitment. At the same time, the study identifies major challenges such as uneven technological readiness, limited staff training, cybersecurity concerns, and resistance to organizational change.

The paper argues that digital governance should be viewed as more than a technical upgrade. In the Iraqi context, it represents a wider transformation in the relationship between the state and citizens. Effective implementation requires not only technology investment but also policy coordination, leadership support, and capacity development. The study concludes that e-government can contribute to more responsive and transparent public administration in Iraq if digital initiatives are embedded within a long-term governance strategy.

Key words: digital governance, e-government, public sector, Iraq, administrative reform

PUBLIC SECTOR TRANSPARENCY AND ANTI-CORRUPTION POLICIES IN MODERN JORDANIAN ADMINISTRATIVE SYSTEMS

Dr. Leila Haddad, Prof. Dr. Omar Nasser, Yousef Al-Khatib

Faculty of Economics and Administrative Sciences, University of Jordan, Jordan

ABSTRACT

This study examines public sector transparency and anti-corruption policies in modern Jordanian administrative systems. Transparency has become a central principle of public governance as states seek to improve accountability, strengthen trust, and reduce misuse of authority. The paper explores how anti-corruption measures are designed and implemented within Jordan's administrative structures and how they contribute to broader institutional integrity.

The research is grounded in public administration and governance literature, with attention to policy design, institutional oversight, and ethical administration. It identifies transparency mechanisms such as public reporting, access to information, procurement regulation, and supervisory institutions as essential tools in anti-corruption efforts. The findings suggest that these mechanisms are most effective when supported by clear legal frameworks, political commitment, and administrative coordination. However, the study also notes that weak enforcement, bureaucratic complexity, and limited public participation can reduce policy effectiveness.

The paper argues that anti-corruption policy should not be treated only as a regulatory issue but as part of a broader reform culture. In Jordan, transparency can strengthen public confidence and improve the credibility of state institutions when it is integrated into everyday administrative practice. The study concludes that sustainable anti-corruption reform requires a balance between formal oversight and organizational ethics, along with stronger citizen engagement in governance.

Key words: transparency, anti-corruption, public sector, Jordan, administrative accountability

URBAN GOVERNANCE AND MUNICIPAL SERVICE DELIVERY REFORMS IN JORDANIAN MID-SIZED CITIES

Assoc. Prof. Dr. Rania Al-Farouq, Dr. Khaled Mansour
Faculty of Public Administration, Yarmouk University, Jordan

ABSTRACT

This paper explores urban governance and municipal service delivery reforms in Jordanian mid-sized cities. As urban areas expand and service demands grow, municipalities are under pressure to improve infrastructure, planning, and responsiveness to citizens. The study examines how governance reforms are reshaping municipal performance and how local institutions are adapting to changing urban needs.

The research is based on a review of urban governance literature and municipal reform studies. It focuses on the organization of local administration, intergovernmental coordination, service delivery efficiency, and citizen-oriented planning. The findings suggest that municipal reforms can improve service quality when they are supported by clearer responsibilities, stronger management capacity, and better financial planning. However, the study also shows that limited resources, administrative centralization, and uneven technical capacity continue to constrain local innovation.

The paper argues that municipal governance in mid-sized cities requires a practical balance between local autonomy and national oversight. Cities of this scale often face distinctive challenges that differ from those of major metropolitan centers, including weaker infrastructure bases and more limited institutional specialization. The study concludes that urban governance reforms can strengthen municipal service delivery when they are responsive to local conditions, institutionally coordinated, and designed around long-term sustainability.

Key words: urban governance, municipal services, Jordanian cities, local reform, service delivery

ADMINISTRATIVE RESTRUCTURING AND STATE CAPACITY BUILDING IN POST-SOVIET TAJIKISTAN

Dr. Madina Yusufova, Komiljon Saidov

Faculty of Public Administration, Tajik National University, Tajikistan

ABSTRACT

This study examines administrative restructuring and state capacity building in post-Soviet Tajikistan. Following the collapse of the Soviet system, the country faced the challenge of rebuilding public institutions, redefining administrative authority, and developing effective governance structures. The paper explores how administrative reform has contributed to the gradual strengthening of state capacity in a context marked by institutional transition and uneven development.

The research draws on public administration studies, post-Soviet governance literature, and institutional reform analysis. It identifies administrative restructuring as a process involving changes in organizational hierarchy, bureaucratic coordination, and decision-making responsibilities. The findings suggest that state capacity improves when institutions are able to implement policy consistently, manage resources effectively, and maintain communication between central and local levels. However, the study also notes that reform efforts can be limited by legacy structures, staff shortages, and weak institutional trust.

The paper argues that administrative restructuring should be understood as part of a broader transformation of governance culture. In Tajikistan, building state capacity requires not only formal institutional design but also human resource development, legal coherence, and stable administrative leadership. The study concludes that effective public administration reform can support political stability and social development when it is grounded in long-term institutional strengthening.

Key words: administrative restructuring, state capacity, Tajikistan, public administration, institutional reform

PUBLIC POLICY IMPLEMENTATION CHALLENGES IN RURAL GOVERNANCE SYSTEMS OF TAJIKISTAN

Dr. Nilufar Kholmatova, Rustam Karimov
Faculty of Political Science and Public Administration, Tajik National University, Tajikistan

ABSTRACT

This paper investigates public policy implementation challenges in rural governance systems of Tajikistan. Rural areas often experience weaker administrative support, limited infrastructure, and reduced access to public services, making policy implementation particularly difficult. The study examines the gap between policy design and actual delivery in rural governance and explores the institutional factors that shape implementation outcomes.

The research is based on a review of public policy and rural governance literature. It highlights key implementation barriers such as limited administrative capacity, poor coordination between government levels, resource scarcity, and low local participation. The findings suggest that policies are most difficult to implement when they are designed without adequate consideration of rural conditions and community realities. The study also shows that implementation success depends on the ability of local institutions to adapt policy to context while maintaining alignment with national objectives.

The paper argues that rural governance should be seen as a central component of public administration rather than a secondary administrative field. In Tajikistan, improving policy implementation requires better institutional communication, stronger local management, and more responsive planning. The study concludes that rural policy effectiveness depends on governance systems that are flexible, inclusive, and capable of translating formal policy into practical outcomes.

Key words: public policy, rural governance, Tajikistan, implementation, public administration

FEDERAL STRUCTURE AND GOVERNANCE COMPLEXITY IN THE ISLAMIC REPUBLIC OF IRAN: AN INSTITUTIONAL ANALYSIS

Prof. Dr. Mohammad Reza Farhadi, Dr. Sara Khosravi, Assoc. Prof. Dr. Ali Naghavi

Faculty of Political Science, University of Tehran, Iran

ABSTRACT

This study examines the relationship between federal structure and governance complexity in the Islamic Republic of Iran through an institutional analysis. Although Iran is not formally organized as a federal state, its administrative structure involves multiple layers of authority, territorial differentiation, and overlapping institutional responsibilities that create a form of governance complexity. The paper explores how this arrangement affects policy coordination, decision-making, and institutional performance.

The research is based on a conceptual and comparative review of governance literature, institutional theory, and administrative structure studies. It focuses on the interaction between central authority and subnational administration, as well as the effects of institutional fragmentation on governance efficiency. The findings indicate that complexity can generate both flexibility and tension: while layered structures may allow for differentiated responses, they can also produce ambiguity in authority and implementation.

The paper argues that understanding governance in Iran requires attention to institutional design, political authority, and administrative coordination rather than formal labels alone. The study concludes that governance complexity should be addressed through clearer institutional roles, stronger policy integration, and improved administrative communication. Such reforms can enhance coherence while preserving the organizational features of the system.

Key words: governance complexity, institutional analysis, Iran, administrative structure, policy coordination

**PUBLIC ADMINISTRATION REFORM AND BUREAUCRATIC
MODERNIZATION IN CONTEMPORARY IRANIAN GOVERNMENT SYSTEMS**

Dr. Maryam Hosseini, Prof. Dr. Reza Mehran, Ehsan Karimi
Faculty of Public Administration, Shahid Beheshti University, Iran

ABSTRACT

This paper explores public administration reform and bureaucratic modernization in contemporary Iranian government systems. As public institutions face increasing demands for efficiency, transparency, and responsiveness, modernization has become a key administrative priority. The study examines how bureaucratic reform is being pursued and what institutional conditions shape its success.

The research is grounded in public administration and governance reform literature. It focuses on organizational restructuring, procedural simplification, digital support systems, human resource development, and performance-oriented administration. The findings suggest that modernization efforts are most effective when they combine technical improvement with organizational change. However, the study also identifies constraints such as institutional inertia, overlapping authority, and the difficulty of changing long-established bureaucratic routines.

The paper argues that public administration reform in Iran should be seen as a gradual institutional process rather than a single policy intervention. Bureaucratic modernization requires leadership commitment, policy continuity, and a culture of administrative learning. The study concludes that effective reform can improve state capacity and public service quality when modernization is linked to broader governance goals and implemented in a coherent and sustained manner.

Key words: public administration reform, bureaucratic modernization, Iran, governance, institutional change

**FAMILY PSYCHOLOGY IN EDUCATIONAL SETTINGS: PARENTAL
ATTACHMENT STYLES AND STUDENT ACADEMIC PERFORMANCE IN
EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENT**

Assoc. Prof. Dr. Md. Saiful Islam, Dr. Tahmina Akter
Faculty of Education, University of Dhaka, Bangladesh

ABSTRACT

This study examines the relationship between parental attachment styles and student academic performance in early childhood development, with particular attention to the psychological dynamics that shape learning readiness, classroom adjustment, and long-term educational engagement. Early childhood is a critical period in which family relationships strongly influence cognitive growth, emotional security, and social behavior. Within this developmental stage, parental attachment patterns may affect how children respond to school demands, interact with teachers, and form attitudes toward learning.

The study is based on a conceptual review of family psychology, developmental education, and child adjustment literature. It explores how secure attachment can foster curiosity, persistence, and confidence, while inconsistent or insecure attachment may contribute to anxiety, reduced concentration, and difficulties in classroom participation. The analysis also highlights the role of the family environment in supporting routines, communication, and emotional regulation, all of which are closely connected to academic adaptation in early schooling.

The findings suggest that children benefit most when family relationships provide stability, encouragement, and consistent emotional support. Parental responsiveness, balanced guidance, and respectful communication can strengthen school readiness and promote positive learning behaviors. The study also argues that educational performance in early childhood should not be understood solely as an individual outcome, but as the result of interactions between psychological development, family structure, and school experience.

The paper concludes that family psychology should be considered an essential component of early educational planning. Strengthening parent education, family-school collaboration, and early psychological support can contribute to healthier developmental outcomes and better academic performance in children.

Key words: family psychology, attachment styles, early childhood education, academic performance, parental support

EMOTIONAL REGULATION STRATEGIES IN CHILDREN AND THE ROLE OF FAMILY STRUCTURE IN PRIMARY EDUCATION SUCCESS

Prof. Dr. Rūta Žukauskaitė, Dr. Dainius Kavaliauskas, Eglė Petrauskaitė
Faculty of Education, Vilnius University, Lithuania

ABSTRACT

This study investigates emotional regulation strategies in children and the extent to which family structure influences success in primary education. Emotional regulation is a key developmental capacity that supports concentration, classroom behavior, peer interaction, and academic persistence. In primary school years, children must learn to manage frustration, adapt to rules, and respond constructively to academic challenges, making the family environment a central factor in educational adjustment.

The study draws on developmental psychology and family studies literature to examine how different family structures can shape emotional security and self-regulation. It argues that children who grow up in stable, communicative, and supportive family environments are more likely to develop adaptive emotional control, which contributes to better learning outcomes. In contrast, family instability, conflict, or inconsistent caregiving may affect emotional balance and make school adjustment more difficult.

The analysis also highlights the role of parental modeling, household routines, and emotional climate in helping children build resilience. When families provide predictable guidance and empathetic responses, children tend to show stronger attention, more positive classroom participation, and greater confidence in academic tasks. The study further suggests that schools can reinforce these capacities through supportive teaching practices and collaboration with families.

The paper concludes that emotional regulation should be understood as both a psychological and educational issue. Primary education success depends not only on instructional quality but also on the emotional foundations established within the family. Strengthening family support systems and parent-school cooperation may therefore improve both child well-being and academic progress.

Key words: emotional regulation, family structure, primary education, child development, school success

PSYCHOSOCIAL IMPACT OF DIVORCED FAMILY SYSTEMS ON ADOLESCENT LEARNING BEHAVIOR IN SCHOOL ENVIRONMENTS

Prof. Dr. Jukka Lahtinen, Dr. Emilia Korhonen, Mikko Salonen
Faculty of Social Sciences, University of Helsinki, Finland

ABSTRACT

This study explores the psychosocial impact of divorced family systems on adolescent learning behavior in school environments. Adolescence is a period marked by identity formation, emotional sensitivity, and increasing academic responsibility. When family structure changes through divorce, young people may experience shifts in emotional security, daily routines, and parental support, all of which can influence school behavior and educational engagement.

The research is grounded in adolescent psychology and family transition literature. It examines how divorce may affect motivation, concentration, classroom participation, and peer relations, while also recognizing that outcomes vary depending on the quality of post-divorce parenting and emotional support. The study suggests that adolescents in supportive co-parenting arrangements often adapt more effectively than those exposed to conflict, instability, or communication breakdowns.

The analysis also emphasizes that learning behavior is shaped not only by the divorce itself but by the broader psychosocial environment surrounding the child. School attachment, teacher understanding, and access to counseling can help adolescents manage stress and maintain academic involvement. The study highlights the importance of resilience and coping strategies in reducing the negative effects of family disruption.

The paper concludes that divorced family systems should be considered within a broader support framework that includes family communication, school sensitivity, and psychological guidance. Educational institutions can play an important role in helping adolescents maintain stability, confidence, and motivation during family transitions.

Key words: divorce, adolescent learning behavior, psychosocial development, family transition, school adjustment

THE ROLE OF FAMILY COMMUNICATION PATTERNS IN DEVELOPING STUDENT MOTIVATION AND EDUCATIONAL ACHIEVEMENT

Dr. Nusrat Jahan, Arif Hossain, Prof. Dr. Rahmanul Karim
Faculty of Social Sciences, University of Rajshahi, Bangladesh

ABSTRACT

This study examines the role of family communication patterns in developing student motivation and educational achievement. Communication within the family shapes how children understand expectations, express emotions, and develop attitudes toward learning. Supportive, open, and respectful communication can strengthen confidence and persistence, while limited or conflictual communication may weaken motivation and reduce academic engagement.

The study is based on a review of family systems theory, educational psychology, and student motivation literature. It argues that families influence academic behavior through daily conversations, encouragement, feedback, and the emotional tone of interaction. Students who feel heard and supported at home are more likely to set goals, persevere through difficulty, and maintain a positive attitude toward school. Family communication also helps children interpret success and failure in healthier ways, which can improve their resilience and self-regulation.

The analysis further shows that communication patterns are closely linked to the development of educational aspiration. When parents use constructive dialogue, children are more likely to internalize academic values and feel responsible for their learning. The study also notes that communication is not only verbal but relational, involving trust, listening, and mutual respect. These qualities help create a home environment that reinforces school effort and emotional stability.

The paper concludes that family communication should be recognized as an essential factor in educational achievement. Improving parent awareness and promoting family-school cooperation can strengthen student motivation and support more positive academic outcomes across different educational settings.

Key words: family communication, student motivation, educational achievement, parental support, learning behavior

INTERGENERATIONAL EDUCATIONAL EXPECTATIONS AND THEIR PSYCHOLOGICAL EFFECTS ON CHILD DEVELOPMENT

Assoc. Prof. Dr. Justina Stankevič, Dr. Tomas Balčiūnas
Faculty of Psychology, Vilnius University, Lithuania

ABSTRACT

This study investigates intergenerational educational expectations and their psychological effects on child development. In many families, academic expectations are transmitted across generations and become part of children's sense of identity, responsibility, and future orientation. While high expectations can encourage ambition and persistence, excessive pressure may produce anxiety, fear of failure, and emotional strain. The study explores how these expectations shape psychological development and educational behavior.

The research is based on literature from developmental psychology, family studies, and educational aspiration research. It examines how parental and grandparental expectations influence children's self-concept, academic confidence, and motivation. The analysis suggests that when expectations are communicated through support and encouragement, they can promote positive achievement orientation. However, when expectations are rigid or unrealistic, they may undermine autonomy and emotional well-being.

The study also emphasizes the importance of cultural continuity in shaping educational values. Intergenerational expectations often reflect broader beliefs about social mobility, family honor, and personal success. These values can motivate children, but they may also create internal conflict when children's interests or abilities differ from family hopes. The paper argues that healthy development depends on a balance between guidance and freedom.

The study concludes that educational expectations should be understood as a psychological relationship rather than a simple academic demand. Families, educators, and counselors should work together to ensure that expectations support growth without creating harmful pressure. This balanced approach can strengthen both child development and long-term educational success.

Key words: intergenerational expectations, child development, educational psychology, family influence, academic motivation

FAMILY-BASED INTERVENTIONS FOR REDUCING SCHOOL ANXIETY AND IMPROVING ACADEMIC RESILIENCE IN ADOLESCENTS

Prof. Dr. Ming-Hao Chen, Dr. Li Wei Huang, Assoc. Prof. Dr. Chih-Yu Lin
Faculty of Education, National Taiwan Normal University, Taiwan

ABSTRACT

This study examines family-based interventions for reducing school anxiety and improving academic resilience in adolescents. School anxiety can weaken concentration, lower confidence, and interfere with participation in learning activities, especially during periods of developmental change and academic pressure. The family environment often plays a decisive role in whether adolescents experience these challenges as manageable or overwhelming.

The study is grounded in adolescent mental health and family intervention literature. It highlights the value of parent guidance, emotional validation, structured routines, and communication-based support in helping young people cope with school stress. The analysis suggests that family-based interventions are most effective when they strengthen both emotional security and practical learning habits. Supportive parental involvement can reduce fear, improve coping strategies, and encourage persistence in the face of academic difficulty.

The paper also emphasizes that resilience is not only an individual trait but a relational capacity developed through consistent support. Adolescents benefit when families provide a stable environment, help regulate pressure, and respond constructively to setbacks. In this sense, family intervention complements school-based counseling and contributes to healthier educational adjustment.

The study concludes that reducing school anxiety requires collaboration between families and educational institutions. Interventions that build trust, emotional regulation, and realistic academic expectations can improve resilience and long-term learning outcomes. Family-based approaches therefore offer an important pathway for supporting adolescent well-being and educational continuity.

Key words: school anxiety, academic resilience, family intervention, adolescence, educational support

PARENTAL INVOLVEMENT AND ITS IMPACT ON STUDENT BEHAVIORAL DEVELOPMENT IN MULTICULTURAL EDUCATION SYSTEMS

Dr. Pei-Jung Wang, Prof. Dr. Hsiu-Ling Chen, Yu-Ting Kuo
Faculty of Education, National Taiwan University, Taiwan

ABSTRACT

This study explores parental involvement and its impact on student behavioral development in multicultural education systems. In diverse educational contexts, family participation can shape how children adapt to school norms, manage behavior, and engage with peers from different backgrounds. The study examines the ways in which parental involvement contributes to behavioral adjustment, cooperation, and positive school relationships.

The research is informed by multicultural education and family-school partnership literature. It considers parental involvement as a broad concept that includes communication with teachers, support for school routines, participation in learning activities, and encouragement of respectful behavior. The findings suggest that students whose families remain engaged with school life are more likely to demonstrate responsibility, self-control, and stronger social awareness. Parental involvement also helps children interpret cultural diversity in constructive ways.

The study further argues that behavioral development is influenced not only by the presence of parental attention but also by the quality of interaction between home and school. In multicultural systems, families may hold different educational values, and schools must respond with sensitivity and inclusion. Collaboration becomes especially important in helping students navigate differences while maintaining academic and social balance.

The paper concludes that parental involvement should be understood as a developmental resource that supports both behavior and belonging. Schools that cultivate trust with families are more likely to promote inclusive behavior, stronger adaptation, and healthier student development in multicultural settings.

Key words: parental involvement, behavioral development, multicultural education, family-school partnership, student adaptation

CULTURAL FAMILY DYNAMICS AND THEIR INFLUENCE ON EDUCATIONAL ASPIRATIONS IN MODERN SOCIETIES

Assoc. Prof. Dr. Sanna Virtanen, Dr. Oskari Lehtonen
Faculty of Social Sciences, University of Turku, Finland

ABSTRACT

This study examines cultural family dynamics and their influence on educational aspirations in modern societies. Educational ambition is not shaped only by individual talent or institutional opportunity; it is also deeply influenced by the values, expectations, and traditions transmitted within families. The study explores how cultural beliefs and family relationships shape children's views of schooling, future careers, and personal success.

The research is based on cultural sociology, family studies, and educational aspiration literature. It argues that families transmit meanings about education through everyday practices, stories, and expectations. In some contexts, education is viewed as a path to mobility and social recognition, while in others it may be linked to continuity, duty, or collective identity. These cultural patterns influence how children imagine their future and how strongly they commit to academic goals.

The analysis also highlights that family dynamics can either broaden or limit educational aspirations. Supportive family relationships often encourage confidence and ambition, whereas rigid or conflictual dynamics may restrict self-belief and reduce long-term planning. The paper suggests that aspirations emerge through the interaction of cultural memory, parental influence, and social environment.

The study concludes that educational aspiration should be understood as a socially and culturally shaped process. Schools and policy makers can better support student development when they recognize the role of family culture in shaping motivation, expectations, and educational direction.

Key words: cultural family dynamics, educational aspirations, modern societies, family values, student motivation

**FAMILY PSYCHOLOGY IN EDUCATIONAL SETTINGS: PARENTAL
ATTACHMENT STYLES AND STUDENT ACADEMIC PERFORMANCE IN
EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENT**

Prof. Dr. Rahmanul Karim, Dr. Nusrat Jahan, Arif Hossain
Faculty of Education, University of Dhaka, Bangladesh

ABSTRACT

This study examines the relationship between parental attachment styles and student academic performance in early childhood development, with particular attention to the psychological dynamics that shape learning readiness, classroom adjustment, and long-term educational engagement. Early childhood is a critical period in which family relationships strongly influence cognitive growth, emotional security, and social behavior. Within this developmental stage, parental attachment patterns may affect how children respond to school demands, interact with teachers, and form attitudes toward learning.

The study is based on a conceptual review of family psychology, developmental education, and child adjustment literature. It explores how secure attachment can foster curiosity, persistence, and confidence, while inconsistent or insecure attachment may contribute to anxiety, reduced concentration, and difficulties in classroom participation. The analysis also highlights the role of the family environment in supporting routines, communication, and emotional regulation, all of which are closely connected to academic adaptation in early schooling.

The findings suggest that children benefit most when family relationships provide stability, encouragement, and consistent emotional support. Parental responsiveness, balanced guidance, and respectful communication can strengthen school readiness and promote positive learning behaviors. The study also argues that educational performance in early childhood should not be understood solely as an individual outcome, but as the result of interactions between psychological development, family structure, and school experience.

The paper concludes that family psychology should be considered an essential component of early educational planning. Strengthening parent education, family-school collaboration, and early psychological support can contribute to healthier developmental outcomes and better academic performance in children.

Key words: family psychology, attachment styles, early childhood education, academic performance, parental support

**FAMILY PSYCHOLOGY IN EDUCATIONAL SETTINGS: PARENTAL
ATTACHMENT STYLES AND STUDENT ACADEMIC PERFORMANCE IN
EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENT**

Assoc. Prof. Dr. Md. Saiful Islam, Dr. Tahmina Akter
Faculty of Education, University of Dhaka, Bangladesh

ABSTRACT

This study examines the relationship between parental attachment styles and student academic performance in early childhood development, with particular attention to the psychological dynamics that shape learning readiness, classroom adjustment, and long-term educational engagement. Early childhood is a critical period in which family relationships strongly influence cognitive growth, emotional security, and social behavior. Within this developmental stage, parental attachment patterns may affect how children respond to school demands, interact with teachers, and form attitudes toward learning.

The study is based on a conceptual review of family psychology, developmental education, and child adjustment literature. It explores how secure attachment can foster curiosity, persistence, and confidence, while inconsistent or insecure attachment may contribute to anxiety, reduced concentration, and difficulties in classroom participation. The analysis also highlights the role of the family environment in supporting routines, communication, and emotional regulation, all of which are closely connected to academic adaptation in early schooling.

The findings suggest that children benefit most when family relationships provide stability, encouragement, and consistent emotional support. Parental responsiveness, balanced guidance, and respectful communication can strengthen school readiness and promote positive learning behaviors. The study also argues that educational performance in early childhood should not be understood solely as an individual outcome, but as the result of interactions between psychological development, family structure, and school experience.

The paper concludes that family psychology should be considered an essential component of early educational planning. Strengthening parent education, family-school collaboration, and early psychological support can contribute to healthier developmental outcomes and better academic performance in children.

Key words: family psychology, attachment styles, early childhood education, academic performance, parental support

DIGITAL TRANSFORMATION IN LANGUAGE EDUCATION AND THE ROLE OF AI-ASSISTED LEARNING ENVIRONMENTS IN IMPROVING STUDENT AUTONOMY

Dr. Nabila Hossain, Arif Karim
Faculty of Education, University of Dhaka, Bangladesh

ABSTRACT

This study examines the growing role of digital transformation in language education, with particular attention to how AI-assisted learning environments contribute to student autonomy. As language teaching increasingly moves beyond conventional classroom boundaries, digital platforms and intelligent learning tools are reshaping how learners access content, practice skills, and monitor their own progress. The research explores the pedagogical value of AI-supported environments in fostering independent learning habits, personalized feedback, and learner-centered engagement.

The study is grounded in contemporary language education literature and focuses on the relationship between digital technologies and learner autonomy. It argues that AI-assisted systems can support language development by offering adaptive exercises, real-time error correction, and individualized learning pathways. These features encourage students to take greater responsibility for their learning while also allowing teachers to shift from being the sole source of knowledge to facilitators of guided learning. The analysis further considers the importance of motivation, self-regulation, and digital confidence in shaping effective autonomous learning.

The paper also highlights the challenges associated with the integration of AI into language classrooms, including unequal access to technology, teacher preparedness, and concerns about overreliance on automated systems. Despite these limitations, the study suggests that AI-assisted environments can enrich language learning when they are used thoughtfully and in combination with human guidance. The findings indicate that digital transformation should be viewed not simply as a technical shift, but as a pedagogical opportunity to strengthen learner agency and create more flexible, responsive, and engaging language education practices.

Key words: digital transformation, language education, student autonomy, AI-assisted learning, learner-centered pedagogy

COMMUNICATIVE LANGUAGE TEACHING STRATEGIES IN MULTILINGUAL CLASSROOMS OF SOUTH ASIA AND THEIR PEDAGOGICAL EFFECTIVENESS

Assoc. Prof. Dr. Tanvir Mahmud, Dr. Salma Akter, Prof. Dr. Rahman Siddique
Faculty of Arts and Social Sciences, University of Chittagong, Bangladesh

ABSTRACT

This paper examines the pedagogical effectiveness of communicative language teaching strategies in multilingual classrooms across South Asia. In contexts where students often move between multiple languages in daily life, language teaching must respond to linguistic diversity, varied proficiency levels, and culturally shaped classroom interaction patterns. The study explores how communicative approaches support language learning by emphasizing meaningful interaction, collaboration, and practical language use.

The research is based on language pedagogy literature and multilingual education studies. It focuses on classroom practices such as pair work, group discussion, task-based communication, role play, and interactive feedback. The findings suggest that communicative strategies are particularly effective in multilingual settings because they create opportunities for students to use language actively rather than memorizing rules in isolation. They also help reduce anxiety, improve participation, and connect classroom learning with real communicative needs.

At the same time, the study notes that effective implementation depends on teacher training, class management, and sensitivity to local language hierarchies. In multilingual classrooms, communicative methods work best when they recognize students' linguistic backgrounds and treat them as resources rather than obstacles. The paper concludes that communicative language teaching can strengthen pedagogical quality in South Asia when it is adapted to local realities and supported by flexible instructional design.

Key words: communicative language teaching, multilingual classrooms, South Asia, language pedagogy, student interaction

THE IMPACT OF IMMERSIVE DIGITAL PLATFORMS ON SECOND LANGUAGE ACQUISITION IN SCANDINAVIAN HIGHER EDUCATION SYSTEMS

Prof. Dr. Mikael Laaksonen, Dr. Anni Virtanen, Sami Korhonen
Faculty of Educational Sciences, University of Helsinki, Finland

ABSTRACT

This study investigates the impact of immersive digital platforms on second language acquisition in Scandinavian higher education systems. As universities increasingly integrate virtual environments, simulation tools, and interactive media into language instruction, new possibilities emerge for enhancing learner engagement and language exposure. The research examines how immersive platforms contribute to the development of communicative competence, vocabulary growth, and confidence in second language use.

The study is informed by digital language learning and second language acquisition literature. It emphasizes the role of interactive environments in providing contextualized practice, authentic communication opportunities, and multimodal input. The findings indicate that immersive platforms can support learning by reducing classroom passivity and encouraging active participation in language tasks. These environments are especially valuable in higher education settings where students are expected to develop academic and professional communication skills in additional languages.

The paper also considers the pedagogical challenges of using immersive technologies, including the need for instructor guidance, technical accessibility, and careful alignment with curricular goals. It argues that digital immersion becomes most effective when combined with reflective teaching practices and meaningful learning objectives. The study concludes that immersive digital platforms can strengthen second language acquisition in Scandinavian universities by creating richer, more engaging, and more adaptive learning experiences.

Key words: immersive learning, second language acquisition, digital platforms, higher education, Scandinavian education

PROJECT-BASED LANGUAGE LEARNING APPROACHES AND STUDENT ENGAGEMENT IN FINNISH UNIVERSITY LANGUAGE PROGRAMS

Assoc. Prof. Dr. Johanna Mäkinen, Dr. Ville Saarinen
Faculty of Humanities, Tampere University, Finland

ABSTRACT

This paper examines project-based language learning approaches and their influence on student engagement in Finnish university language programs. Project-based learning has gained increasing attention as an instructional model that encourages collaboration, problem solving, and active language use. In university language education, it offers a structured way to connect linguistic development with meaningful academic and social tasks.

The research draws on language education and higher education pedagogy literature. It focuses on how project-based tasks support student participation, responsibility, and long-term engagement in learning. The findings suggest that when students work on authentic projects, they become more invested in the language process and more willing to communicate in meaningful contexts. Such tasks also encourage creativity, peer learning, and deeper understanding of language use in real-world situations.

The study further argues that project-based language learning is especially effective when teachers provide clear guidance, flexible assessment, and opportunities for reflection. In Finnish university settings, these approaches align well with learner-centered educational values and collaborative academic culture. The paper concludes that project-based methods can increase both engagement and linguistic development when they are designed to balance autonomy, structure, and relevance.

Key words: project-based learning, language programs, student engagement, Finland, higher education

INTEGRATION OF CULTURAL CONTENT INTO MODERN LANGUAGE TEACHING METHODS IN BALTIC EDUCATION SYSTEMS

Prof. Dr. Dainius Vaitkus, Dr. Eglė Jankauskaitė, Mantas Petrauskas

Faculty of Education, Vilnius University, Lithuania

ABSTRACT

This study explores the integration of cultural content into modern language teaching methods in Baltic education systems. Language learning is not only a linguistic process but also a cultural one, as meaning, communication, and identity are shaped by social context. The research examines how cultural texts, traditions, and intercultural themes can be incorporated into contemporary teaching practices to enrich language education.

The paper is based on language pedagogy and intercultural education literature. It highlights the role of cultural content in helping learners understand the social meanings of language, develop intercultural awareness, and engage more deeply with authentic materials. The findings indicate that cultural integration improves student interest and makes language learning more relevant and meaningful. It also supports the development of communication skills that extend beyond grammar and vocabulary.

The study notes that successful integration requires careful selection of materials, teacher competence, and sensitivity to local educational goals. It argues that cultural content should not be treated as an additional topic, but as an essential component of language pedagogy. The paper concludes that Baltic language education can benefit from approaches that connect linguistic learning with cultural understanding and critical reflection.

Key words: cultural content, language teaching, intercultural education, Baltic systems, pedagogy

BLENDED LEARNING MODELS IN HIGHER EDUCATION LANGUAGE COURSES AND THEIR EFFECT ON STUDENT PERFORMANCE

Assoc. Prof. Dr. Rūta Kazlauskienė, Dr. Tomas Žukauskas
Faculty of Philology, Kaunas University of Technology, Lithuania

ABSTRACT

This paper examines blended learning models in higher education language courses and their effect on student performance. As universities seek more flexible and responsive teaching methods, blended learning has become an important approach that combines face-to-face instruction with online learning activities. The study explores how this model influences language achievement, participation, and learner responsibility.

The research is based on blended learning and higher education pedagogy literature. It focuses on the interaction between digital learning tools, classroom teaching, and student engagement. The findings suggest that blended learning can enhance performance by providing greater access to resources, more opportunities for practice, and more flexible pacing. It also supports students in developing independent study habits while maintaining teacher guidance.

The study further notes that effective blended learning depends on course design, instructor support, and student readiness for self-directed learning. It argues that blended language courses are most successful when online and in-person components are carefully integrated rather than used separately. The paper concludes that blended learning can improve both academic outcomes and learner motivation in higher education language programs when it is pedagogically coherent and well supported.

Key words: blended learning, higher education, language courses, student performance, digital pedagogy

DIGITAL STORYTELLING TECHNIQUES IN IMPROVING SPEAKING SKILLS IN EFL CLASSROOMS

Dr. Pei-Chen Huang, Prof. Dr. Yu-Ting Lin

Faculty of Foreign Languages, National Taiwan Normal University, Taiwan

ABSTRACT

This study examines the use of digital storytelling techniques in improving speaking skills in English as a Foreign Language classrooms. Speaking remains one of the most challenging areas in language learning, particularly for students who lack confidence, fluency, or opportunities for authentic communication. The research explores how digital storytelling can create a more engaging environment for oral practice and language production.

The study is grounded in language learning and multimedia pedagogy literature. It highlights the benefits of combining narrative structure, visual media, voice recording, and personal expression to support speaking development. The findings suggest that digital storytelling helps learners organize their ideas, practice pronunciation, and present language more confidently. It also encourages creativity and personal involvement, which can increase motivation and classroom participation.

The paper argues that digital storytelling is especially effective when integrated into communicative tasks that allow students to share meaningful experiences. It further notes that teachers play an important role in guiding language use, providing feedback, and helping students refine both content and delivery. The study concludes that digital storytelling offers a flexible and pedagogically rich method for supporting speaking skill development in EFL settings.

Key words: digital storytelling, speaking skills, EFL classrooms, multimedia learning, language confidence

LEXICAL DEVELOPMENT AND VOCABULARY ACQUISITION THROUGH MOBILE-ASSISTED LANGUAGE LEARNING APPLICATIONS IN ASIAN CONTEXTS

Assoc. Prof. Dr. Ming-Hua Lee, Dr. Chien-Yu Chang, Anita Su
Faculty of Education, National Taiwan University, Taiwan

ABSTRACT

This paper investigates lexical development and vocabulary acquisition through mobile-assisted language learning applications in Asian contexts. Mobile technologies have become increasingly important in language education because they allow learners to access vocabulary practice anytime and anywhere. The study examines how mobile applications support word learning through repetition, multimedia input, personalization, and self-paced study.

The research is based on vocabulary acquisition and mobile learning literature. It emphasizes the pedagogical value of interactive features such as flashcards, audio support, contextual examples, and progress tracking. The findings suggest that mobile-assisted learning can improve vocabulary retention by making learning more flexible and learner-driven. It also supports independent practice outside the classroom, which is especially valuable in contexts where formal language instruction time is limited.

The study further notes that vocabulary gains are strongest when mobile applications are integrated into broader teaching goals rather than used as isolated tools. It argues that learners benefit most when digital practice is combined with teacher feedback and meaningful language use. The paper concludes that mobile-assisted language learning offers an effective and accessible approach to vocabulary development in Asian educational settings.

Key words: vocabulary acquisition, mobile-assisted learning, lexical development, Asian contexts, language education

**PHENOMENOLOGY OF CONSCIOUSNESS AND THE LIMITS OF SUBJECTIVE
EXPERIENCE IN CONTEMPORARY PHILOSOPHICAL DISCOURSE**

Assoc. Prof. Dr. Mahfuz Alam, Dr. Shirin Akter
Faculty of Arts and Humanities, University of Dhaka, Bangladesh

ABSTRACT

This paper examines the phenomenology of consciousness and the conceptual limits of subjective experience in contemporary philosophical discourse. Consciousness remains one of the most enduring and complex themes in philosophy, particularly because it resists complete objectification while remaining central to questions of self, perception, and meaning. The study explores how phenomenological approaches describe lived experience without reducing it to purely physical or psychological explanations. In doing so, it addresses the tension between first-person experience and the interpretive frameworks used to analyze it.

The research is based on a theoretical reading of classical and contemporary phenomenological writings, with attention to the works that shaped modern discussions of intentionality, embodiment, and self-awareness. It argues that subjective experience cannot be fully captured through external observation alone, because consciousness is structured by immediacy, temporality, and personal perspective. At the same time, the paper considers the limits of introspection, showing that subjective life is not transparent even to the self. This makes consciousness both accessible and elusive as a philosophical object.

The study further suggests that contemporary discourse on consciousness must move beyond narrow dichotomies between mind and body, subject and object, or inner and outer reality. Instead, it emphasizes relational and interpretive models that acknowledge the complexity of experience. The paper concludes that phenomenology continues to offer a valuable framework for understanding how human beings encounter the world, form meaning, and reflect on their own existence.

Key words: phenomenology, consciousness, subjective experience, intentionality, philosophy

ETHICS OF TECHNOLOGICAL MODERNITY AND HUMAN RESPONSIBILITY IN POST-TRADITIONAL SOCIETIES

Dr. Sanna Virtanen, Mikael Korhonen
Faculty of Social Sciences, University of Helsinki, Finland

ABSTRACT

This paper explores the ethics of technological modernity and the question of human responsibility in post-traditional societies. As technology increasingly shapes communication, labor, governance, and daily life, moral reflection must address how human agency is transformed by digital systems and automated environments. The study examines whether technological progress strengthens responsibility or disperses it across networks, institutions, and algorithms.

The research is based on contemporary philosophical ethics and social theory. It argues that post-traditional societies are characterized by weakened inherited norms and increasing dependence on technical systems for decision-making and social coordination. In such contexts, responsibility becomes more difficult to define because actions are often mediated by institutions and technological infrastructures rather than direct human choice alone. The paper highlights the need for ethical frameworks that preserve accountability while recognizing the complexity of modern technological life.

The analysis also considers the moral risks of efficiency-driven thinking, surveillance, and the reduction of persons to data or functions. It suggests that responsible technological modernity requires more than innovation; it requires ethical judgment, public debate, and institutional transparency. The study concludes that human responsibility must remain central in societies where technology increasingly shapes the conditions of life. Ethical reflection should therefore guide technological development rather than follow it.

Key words: technological ethics, human responsibility, modernity, post-traditional society, philosophy

HERMENEUTIC INTERPRETATIONS OF EXISTENCE AND MEANING IN CONTINENTAL PHILOSOPHY

Prof. **Dr.** **Jukka** **Laine**
Faculty of Theology and Philosophy, University of Eastern Finland, Finland

ABSTRACT

This study investigates hermeneutic interpretations of existence and meaning within continental philosophy. Hermeneutics has long served as a philosophical approach to understanding human life as interpretive rather than purely factual or mechanical. The paper examines how existence is shaped through language, history, tradition, and the continuous act of interpretation. It focuses on the idea that meaning is not simply discovered but formed through engagement with the world and with texts, symbols, and lived situations.

The research draws on major themes in continental philosophy, especially the relation between understanding and being. It argues that hermeneutic thought emphasizes the historicity of human existence, showing that individuals always interpret from within a particular cultural and temporal horizon. Meaning therefore emerges through dialogue between self and world rather than through detached observation. The paper also discusses how interpretation reveals the unfinished and open-ended character of human life.

The study further suggests that hermeneutic philosophy remains relevant because it offers a way to think about human experience that resists rigid certainty. In an age marked by rapid change and fragmented communication, the hermeneutic tradition provides a language for reflection, dialogue, and existential depth. The paper concludes that existence in continental philosophy is best understood as interpretive being, shaped by meaning-making, historical consciousness, and the search for understanding.

Key words: hermeneutics, existence, meaning, continental philosophy, interpretation

THE CONCEPT OF FREEDOM AND MORAL AUTONOMY IN NORDIC PHILOSOPHICAL THOUGHT

Assoc. Prof. Dr. Antti Kallio, Dr. Elina Rantanen
Faculty of Humanities, University of Turku, Finland

ABSTRACT

This paper examines the concept of freedom and moral autonomy in Nordic philosophical thought. Freedom has been interpreted in many ways across the history of philosophy, but in Nordic traditions it is often linked to ethical self-determination, social responsibility, and the conditions that make human dignity possible. The study explores how freedom is understood not only as independence from coercion, but also as the capacity to act responsibly within a moral community.

The research is based on philosophical analysis of Nordic ethical and political thought. It highlights the tension between individual autonomy and collective obligation, showing that freedom in this tradition is rarely separated from social trust, equality, and civic responsibility. The paper argues that moral autonomy requires more than personal choice; it requires the ability to reflect critically, deliberate ethically, and act in ways that respect others. This understanding makes freedom both a personal and relational concept.

The study further considers how Nordic philosophy connects moral autonomy with education, democratic participation, and social welfare. It suggests that freedom becomes meaningful when individuals are supported by institutions that promote fairness and human development. The paper concludes that Nordic philosophical thought offers an important framework for rethinking freedom in a contemporary world shaped by inequality, social uncertainty, and ethical complexity.

Key words: freedom, moral autonomy, Nordic philosophy, ethics, social responsibility

ONTOLOGICAL STRUCTURES OF REALITY IN BALTIC PHILOSOPHICAL TRADITIONS AND MODERN ANALYTIC THOUGHT

Prof. Dr. Chen Wei-Ming, Dr. Lin Yu-Hsuan, Assoc. Prof. Dr. Huang Chih-Jen

Faculty of Philosophy, National Taiwan University, Taiwan

ABSTRACT

This study investigates ontological structures of reality as understood in Baltic philosophical traditions and modern analytic thought. Ontology asks what it means for something to be real, and how different philosophical traditions frame the relation between being, language, and interpretation. The paper explores the ways in which Baltic thought approaches reality through historical, cultural, and metaphysical reflection, while analytic philosophy tends to emphasize conceptual clarity, logical form, and argumentative precision.

The research is based on comparative philosophical analysis. It examines how reality is treated as both a structured order and an interpretive problem. In Baltic traditions, philosophical reflection often remains connected to questions of identity, belonging, and historical continuity. In modern analytic thought, by contrast, the focus is frequently placed on linguistic expression, formal distinctions, and ontological commitment. The paper argues that these approaches are not mutually exclusive, but can be read as complementary ways of clarifying the structure of reality.

The study also suggests that contemporary ontology benefits from dialogue between continental sensitivity and analytic rigor. Such dialogue makes it possible to examine reality not only as an abstract category but also as a lived philosophical problem. The paper concludes that ontological inquiry remains central to philosophy because it shapes how human beings understand existence, language, and the world they inhabit.

Key words: ontology, reality, analytic philosophy, Baltic traditions, metaphysics

**EPISTEMOLOGICAL FOUNDATIONS OF KNOWLEDGE AND TRUTH IN
CONTEMPORARY LITHUANIAN PHILOSOPHY**

Assoc. Prof. Dr. Rūta Petrauskienė, Dr. Mindaugas Žilinskas
Faculty of Philosophy, Vilnius University, Lithuania

ABSTRACT

This paper explores the epistemological foundations of knowledge and truth in contemporary Lithuanian philosophy. Epistemology remains a central philosophical field because it asks how knowledge is justified, how truth can be understood, and what conditions make belief rational. The study examines how Lithuanian philosophical thought contributes to these questions by combining historical awareness, conceptual analysis, and reflection on the social context of knowing.

The research is grounded in epistemological literature and contemporary philosophical debate. It highlights the relationship between evidence, interpretation, and intellectual responsibility in the formation of knowledge. The paper argues that truth cannot be reduced to simple correspondence alone, because human understanding is shaped by language, perspective, and interpretive limits. At the same time, the study emphasizes that truth remains a necessary regulative ideal for philosophical inquiry and public reasoning.

The analysis also considers the role of uncertainty and critical reflection in contemporary knowledge practices. It suggests that Lithuanian philosophy offers a useful framework for thinking about knowledge as a disciplined but open-ended process. The paper concludes that epistemology remains essential in a world shaped by information overload, competing interpretations, and the need for reliable forms of judgment.

Key words: epistemology, truth, knowledge, Lithuanian philosophy, justification

METAPHYSICS OF IDENTITY AND SELFHOOD IN EAST ASIAN PHILOSOPHICAL INTERPRETATIONS

Prof. Dr. Dainius Vaitkus, Dr. Eglė Kavaliauskaitė, Tomas Jankauskas
Faculty of Humanities, Vilnius University, Lithuania

ABSTRACT

This study examines the metaphysics of identity and selfhood in East Asian philosophical interpretations. Questions of identity and selfhood have occupied philosophy for centuries, yet East Asian traditions often approach them in ways that differ from Western individualist models. The paper explores how selfhood is understood through relationality, impermanence, and the interdependence of human existence with broader cosmological and social orders.

The research is based on comparative philosophical reading of East Asian and contemporary metaphysical thought. It argues that selfhood is not always viewed as a fixed inner essence, but as a dynamic and context-dependent process. Identity is therefore shaped by relations, ethical practice, and the ongoing transformation of the person. The study also considers how metaphysical reflection challenges the idea of a fully autonomous self by emphasizing flow, continuity, and the situated nature of existence.

The paper further suggests that East Asian interpretations offer valuable resources for contemporary philosophy, especially in discussions about personhood, responsibility, and the limits of individualism. The conclusion drawn is that metaphysics of identity becomes richer when it accounts for both stability and change, unity and relation. This perspective broadens philosophical understanding of the self beyond narrow essentialist definitions.

Key words: selfhood, identity, metaphysics, East Asian philosophy, relational ontology

POLITICAL PHILOSOPHY AND THE IDEA OF JUSTICE IN MODERN TAIWANESE THOUGHT

Dr. Wang Li-Chen, Prof. Dr. Liu Mei-Fang
Faculty of Political Science, National Chengchi University, Taiwan

ABSTRACT

This study investigates political philosophy and the idea of justice in modern Taiwanese thought. Justice remains one of the central concerns of political philosophy because it shapes debates about equality, legitimacy, rights, and public life. The paper explores how modern Taiwanese thinkers interpret justice within a society marked by democratic development, historical transition, and changing political identity.

The research is based on political philosophy literature and contextual analysis of Taiwanese intellectual debate. It emphasizes the relationship between justice and democratic participation, suggesting that justice cannot be understood only as formal legal equality. Rather, it involves the fair distribution of recognition, opportunity, and political voice. The paper also considers how historical experience and social pluralism influence contemporary understandings of legitimacy and collective responsibility.

The study argues that Taiwanese political thought contributes to broader philosophical discussions by linking justice with civic freedom, institutional trust, and social inclusion. It further notes that justice becomes especially important in societies negotiating internal diversity and external political pressures. The paper concludes that modern Taiwanese philosophy provides a meaningful framework for rethinking justice as both a moral ideal and a practical political commitment.

Key words: justice, political philosophy, Taiwan, democracy, civic equality

LANGUAGE, REALITY, AND LOGICAL STRUCTURES IN ANALYTIC PHILOSOPHY IN TAIWAN

Assoc. Prof. Dr. Chen Kuo-Hsiang, Dr. Tsai Wen-Hao, Lin Yu-Ting

Faculty of Humanities, National Taiwan University, Taiwan

ABSTRACT

This study examines the relation between language, reality, and logical structures in analytic philosophy in Taiwan. Analytic philosophy has long been concerned with how language represents the world, how meaning is structured, and how logical form contributes to philosophical clarity. The paper explores how Taiwanese analytic thought engages these issues while responding to broader questions about reference, interpretation, and conceptual precision.

The research is based on a philosophical review of analytic tradition and contemporary Taiwanese scholarship. It highlights the importance of linguistic analysis in clarifying philosophical problems and avoiding ambiguity in reasoning. The paper argues that language is not merely a tool for describing reality but also a medium through which reality becomes conceptually accessible. Logical structures therefore play a central role in organizing thought, evaluating arguments, and defining the boundaries of intelligibility.

The study further suggests that Taiwanese analytic philosophy demonstrates how formal reasoning can coexist with attention to context and practical meaning. Rather than treating language as isolated from lived experience, the paper shows that analytic inquiry can remain sensitive to the complexity of human communication. The conclusion is that the relationship between language and reality continues to be a foundational concern in philosophy, especially in contexts where clarity, argument, and conceptual discipline remain central intellectual values.

Key words: language, reality, logic, analytic philosophy, Taiwan

DIGITAL TRANSFORMATION STRATEGIES AND COMPETITIVE ADVANTAGE IN EMERGING MARKET BUSINESSES

Assoc. Prof. Dr. Nabila Sultana, Dr. Imran Chowdhury

Faculty of Business Administration, University of Dhaka, Bangladesh

ABSTRACT

This study examines the relationship between digital transformation strategies and competitive advantage in emerging market businesses, where firms face rapid market changes, resource constraints, and increasing pressure to innovate. Digital transformation has become a central strategic priority for organizations seeking to improve operational efficiency, customer responsiveness, and long-term market positioning. The research explores how digital technologies can support business renewal and strengthen competitiveness in environments characterized by uncertainty and structural diversity.

The study is based on a conceptual review of strategic management and digital business literature. It argues that digital transformation is not limited to adopting new technologies, but also involves organizational redesign, leadership commitment, and the development of adaptive capabilities. Companies that integrate digital tools into decision-making, service delivery, and customer engagement are better positioned to respond to changing market conditions. The analysis further highlights the importance of digital literacy, organizational flexibility, and innovation-oriented culture in achieving sustainable results.

The findings suggest that competitive advantage in emerging markets is increasingly shaped by the ability to combine technology with strategic vision. Firms that treat digital transformation as a long-term capability rather than a short-term upgrade are more likely to improve productivity, strengthen brand value, and build resilience. The study also notes that the success of digital transformation depends on alignment between technological investment and managerial capacity, especially in contexts where infrastructure and institutional support may be uneven. The paper concludes that digital transformation strategies can serve as a powerful source of competitive advantage when they are embedded within broader organizational change and innovation processes.

Key words: digital transformation, competitive advantage, emerging markets, business strategy, organizational innovation

SUSTAINABLE SUPPLY CHAIN MANAGEMENT PRACTICES AND CORPORATE PERFORMANCE IN SOUTH ASIAN ENTERPRISES

Prof. Dr. Timo Nieminen, Dr. Sanna Laaksonen, Mikko Virtanen, Anna Korhonen

Faculty of Economics and Business Administration, University of Helsinki, Finland

ABSTRACT

This paper investigates the relationship between sustainable supply chain management practices and corporate performance in South Asian enterprises. As businesses in the region respond to environmental pressure, social expectations, and global market requirements, supply chain sustainability has become an important strategic concern. The study examines how environmentally and socially responsible supply chain practices influence organizational performance, resilience, and long-term competitiveness.

The research is grounded in supply chain management and sustainability literature. It focuses on practices such as ethical sourcing, waste reduction, resource efficiency, supplier collaboration, and responsible logistics. The findings suggest that sustainability in supply chains is not only a compliance issue but also a strategic opportunity for improving corporate reputation, operational stability, and stakeholder trust. Enterprises that adopt sustainable supply chain principles are better positioned to manage risks and build stronger relationships with customers, suppliers, and regulatory actors.

The study also emphasizes that implementation requires more than policy commitment. It depends on managerial capability, organizational learning, and the willingness to integrate sustainability into everyday operational decisions. In South Asian contexts, this often means balancing cost sensitivity with long-term environmental and social goals. The paper concludes that sustainable supply chain management can contribute to stronger corporate performance when it is embedded in broader strategic planning and supported by leadership commitment and collaboration across the value chain.

Key words: sustainable supply chain, corporate performance, South Asian enterprises, business sustainability, logistics management

ARTIFICIAL INTELLIGENCE ADOPTION AND DECISION-MAKING EFFICIENCY IN MODERN CORPORATE ORGANIZATIONS

Prof. Dr. Rahman Hossain, Dr. Ayesha Karim, Samiul Islam
Faculty of Management Studies, University of Rajshahi, Bangladesh

ABSTRACT

This study examines artificial intelligence adoption and its influence on decision-making efficiency in modern corporate organizations. As business environments become more data-intensive and time-sensitive, organizations increasingly rely on AI-based systems to support managerial judgment, operational planning, and strategic coordination. The research explores how AI tools contribute to faster, more informed, and more consistent decision-making processes in contemporary corporate settings.

The study is based on literature in artificial intelligence, organizational decision-making, and management innovation. It argues that AI can improve decision quality by processing large volumes of information, identifying patterns, and reducing delays in analysis. At the same time, effective AI adoption depends on human oversight, organizational readiness, and trust in automated systems. The findings suggest that decision-making becomes more efficient when AI is integrated into workflows that still allow managerial interpretation and ethical evaluation.

The analysis also highlights possible limitations, including overdependence on automated outputs, unclear accountability, and resistance from employees who are unfamiliar with digital systems. The paper argues that organizations benefit most when AI is treated as a support tool rather than a replacement for managerial responsibility. It concludes that artificial intelligence can strengthen decision-making efficiency in corporate organizations when its use is guided by strategic planning, staff development, and responsible governance.

Key words: artificial intelligence, decision-making efficiency, corporate organizations, digital management, organizational innovation

LEADERSHIP STYLES AND EMPLOYEE PERFORMANCE IN HIGH-TECH FINNISH STARTUP ECOSYSTEMS

Assoc. Prof. Dr. Dovydas Kazlauskas, Dr. Rūta Vaitkevičienė
Faculty of Social Sciences, Aalto University, Finland

ABSTRACT

This paper explores the relationship between leadership styles and employee performance in high-tech Finnish startup ecosystems. Startup organizations operate in fast-changing and uncertain environments, where leadership plays a critical role in shaping motivation, innovation, and team coordination. The study examines how different leadership approaches influence employee productivity, commitment, and adaptability in technology-driven entrepreneurial settings.

The research is informed by leadership and organizational behavior literature. It focuses on transformational, participative, and adaptive leadership styles as key factors in supporting employee performance. The findings suggest that startup employees respond positively to leaders who provide clear direction while also encouraging autonomy, collaboration, and creative problem solving. Leadership style is shown to affect not only task performance but also workplace morale and retention.

The study also notes that high-tech startup ecosystems require leadership models that can balance flexibility with strategic focus. In the Finnish context, leadership effectiveness is closely connected to trust, communication, and a culture of innovation. The paper concludes that employee performance improves when leaders create supportive environments that value initiative, learning, and shared responsibility. Leadership in startups should therefore be understood as a strategic resource that contributes to both organizational growth and employee development.

Key words: leadership styles, employee performance, startups, Finland, organizational behavior

DIGITAL MARKETING STRATEGIES AND BRAND ENGAGEMENT IN GLOBAL E-COMMERCE PLATFORMS

Prof. Dr. Linas Petrauskas, Dr. Ieva Jankauskaitė, Mantas Kavaliauskas
Faculty of Economics, Vilnius University, Lithuania

ABSTRACT

This study investigates digital marketing strategies and their influence on brand engagement in global e-commerce platforms. As online retail becomes increasingly competitive, businesses must develop marketing approaches that attract attention, sustain interaction, and build customer loyalty across digital channels. The research examines how content design, personalization, social media communication, and platform visibility contribute to stronger brand engagement.

The study is based on digital marketing and consumer behavior literature. It highlights the importance of targeted messaging, interactive content, and consistent brand identity in shaping online customer relationships. The findings suggest that effective digital marketing is not limited to promotion, but also involves creating meaningful experiences that encourage trust and repeat engagement. In e-commerce settings, engagement depends on the ability of brands to remain visible, responsive, and relevant to diverse consumer groups.

The paper also emphasizes the need for adaptable strategies in global digital markets, where cultural differences, platform algorithms, and consumer expectations vary widely. It argues that successful brands use digital marketing not only to increase sales, but also to develop long-term relational value. The study concludes that brand engagement in global e-commerce is strengthened when marketing strategies are integrated with customer experience, communication consistency, and data-informed decision-making.

Key words: digital marketing, brand engagement, e-commerce, consumer behavior, online branding

CORPORATE GOVERNANCE AND RISK MANAGEMENT IN EUROPEAN FINANCIAL INSTITUTIONS

Prof. Dr. Chih-Hao Lin, Dr. Mei-Ling Chen, Assoc. Prof. Dr. Wei-Cheng Huang
Faculty of Business and Economics, University of Vienna, Austria

ABSTRACT

This paper examines corporate governance and risk management in European financial institutions, where regulatory complexity, market uncertainty, and institutional accountability require strong organizational oversight. The study explores how governance structures influence risk identification, control mechanisms, and strategic resilience in financial organizations. It argues that effective governance is essential for maintaining stability, transparency, and trust in the financial sector.

The research draws on corporate governance and financial risk literature. It focuses on board structure, internal control systems, compliance practices, and decision-making accountability as central components of risk management. The findings suggest that institutions with clearer governance frameworks are better able to manage operational, reputational, and strategic risks. Strong governance also supports consistency in policy implementation and improves institutional credibility.

The study further notes that risk management is most effective when it is integrated into organizational culture rather than treated as a separate technical function. In the European context, regulatory expectations and cross-border financial activity make coordination especially important. The paper concludes that corporate governance serves as a foundation for sound risk management and that financial institutions benefit from transparent leadership, ethical standards, and adaptive oversight mechanisms.

Key words: corporate governance, risk management, financial institutions, Europe, regulatory oversight

INNOVATION MANAGEMENT AND STARTUP ECOSYSTEM DEVELOPMENT IN EAST ASIAN ECONOMIES

Assoc. Prof. Dr. Jari Mäkelä, Dr. Elina Saarinen
Faculty of Management and Business, University of Tampere, Finland

ABSTRACT

This study explores innovation management and startup ecosystem development in East Asian economies. As governments and private actors seek to strengthen knowledge-based growth, startup ecosystems have become key environments for technological entrepreneurship, investment, and institutional collaboration. The research examines how innovation management practices support the formation and sustainability of these ecosystems.

The study is based on innovation studies and entrepreneurship literature. It focuses on the relationship between policy support, university-industry collaboration, venture capital access, and entrepreneurial culture. The findings suggest that innovation ecosystems thrive when institutions create supportive conditions for experimentation, knowledge exchange, and market entry. Effective innovation management helps startups respond to uncertainty, scale ideas, and connect with broader economic networks.

The paper also highlights the importance of adaptive policy frameworks and strategic partnerships. In East Asian settings, ecosystem development depends on both state coordination and private initiative. The study concludes that innovation management is not only about product development, but also about building collaborative structures that sustain entrepreneurial activity. Startup ecosystems grow most effectively when knowledge, capital, and policy are aligned in support of long-term innovation capacity.

Key words: innovation management, startup ecosystems, East Asia, entrepreneurship, knowledge economy

CUSTOMER BEHAVIOR ANALYSIS AND DIGITAL PLATFORM ECONOMICS IN MODERN RETAIL SYSTEMS

Dr. Yu-Ting Wang, Prof. Dr. Hsin-Ju Liu

Faculty of Business Administration, National Taiwan University, Taiwan

ABSTRACT

This paper examines customer behavior analysis and digital platform economics in modern retail systems. As retail activity increasingly shifts toward digital environments, understanding consumer decision-making has become essential for platform design, marketing strategy, and business performance. The study explores how customer behavior is shaped by convenience, personalization, trust, and platform structure.

The research is based on consumer behavior and digital economics literature. It focuses on the ways digital platforms influence purchasing patterns, engagement, and loyalty through interface design, recommendation systems, and pricing dynamics. The findings suggest that retail platforms perform best when they align economic efficiency with user experience. Customer behavior is shaped not only by product choice but also by the broader digital environment in which choices are made.

The study also discusses the importance of data-driven analysis in identifying market trends and improving business decisions. At the same time, it notes that digital retail systems must manage concerns related to privacy, platform dependency, and customer trust. The paper concludes that customer behavior analysis is central to digital platform economics and that retailers who understand consumer patterns are better positioned to build sustainable digital business models.

Key words: customer behavior, digital platforms, retail systems, platform economics, consumer analysis

DIGITAL TRANSFORMATION STRATEGIES AND COMPETITIVE ADVANTAGE IN EMERGING MARKET BUSINESSES

Assoc. Prof. Dr. Nabila Sultana, Dr. Imran Chowdhury

Faculty of Business Administration, University of Dhaka, Bangladesh

ABSTRACT

This study examines the relationship between digital transformation strategies and competitive advantage in emerging market businesses, where firms face rapid market changes, resource constraints, and increasing pressure to innovate. Digital transformation has become a central strategic priority for organizations seeking to improve operational efficiency, customer responsiveness, and long-term market positioning. The research explores how digital technologies can support business renewal and strengthen competitiveness in environments characterized by uncertainty and structural diversity.

The study is based on a conceptual review of strategic management and digital business literature. It argues that digital transformation is not limited to adopting new technologies, but also involves organizational redesign, leadership commitment, and the development of adaptive capabilities. Companies that integrate digital tools into decision-making, service delivery, and customer engagement are better positioned to respond to changing market conditions. The analysis further highlights the importance of digital literacy, organizational flexibility, and innovation-oriented culture in achieving sustainable results.

The findings suggest that competitive advantage in emerging markets is increasingly shaped by the ability to combine technology with strategic vision. Firms that treat digital transformation as a long-term capability rather than a short-term upgrade are more likely to improve productivity, strengthen brand value, and build resilience. The study also notes that the success of digital transformation depends on alignment between technological investment and managerial capacity, especially in contexts where infrastructure and institutional support may be uneven. The paper concludes that digital transformation strategies can serve as a powerful source of competitive advantage when they are embedded within broader organizational change and innovation processes.

Key words: digital transformation, competitive advantage, emerging markets, business strategy, organizational innovation

**CONTEMPORARY DEVELOPMENTS IN ARABIC POETICS AND THE
EVOLUTION OF CLASSICAL RHETORICAL STRUCTURES IN MODERN
SUDANESE LITERATURE**

Prof. Dr. Salma Abdallah, Dr. Youssef Al-Nour, Hassan Ibrahim Abdelrahman Musa
Faculty of Arts, University of Khartoum, Sudan

ABSTRACT

This study examines contemporary developments in Arabic poetics and the evolution of classical rhetorical structures in modern Sudanese literature. Sudanese literary production has long been shaped by the interaction between Arabic rhetorical inheritance and local cultural expression, creating a rich field in which classical forms are continuously reworked to meet modern aesthetic and political concerns. The research explores how contemporary Sudanese writers adapt traditional devices such as parallelism, metaphor, rhythm, and rhetorical intensity while also responding to new themes of identity, social change, and linguistic hybridity.

The study is based on a qualitative textual analysis of selected poetic and prose works from modern Sudanese writers. It focuses on the ways in which classical Arabic poetics survives not as a fixed tradition but as a flexible resource for creative innovation. The analysis suggests that Sudanese authors often retain the structural elegance of classical rhetoric while shifting its function toward more personal, critical, and socially engaged expression. This process reflects both continuity and transformation within Arabic literary culture.

The paper also highlights the broader significance of Sudanese literature as a site where inherited forms are renegotiated in dialogue with modernity. It argues that rhetorical structures remain central to literary meaning, but their role is reshaped by contemporary concerns such as urban life, political instability, and cultural belonging. The study concludes that modern Sudanese literature demonstrates the enduring vitality of Arabic poetics and its capacity to evolve without losing its classical depth.

Key words: Arabic poetics, Sudanese literature, rhetorical structures, literary modernity, textual analysis

LINGUISTIC SHIFTS AND CODE-SWITCHING PRACTICES IN URBAN SUDANESE BILINGUAL COMMUNITIES

Assoc. Prof. Dr. Mariam El-Tahir

Faculty of Languages, University of Khartoum, Sudan

ABSTRACT

This study investigates linguistic shifts and code-switching practices in urban Sudanese bilingual communities. In multilingual urban environments, speakers frequently move between Arabic and other languages in response to social identity, interpersonal relations, and communicative need. The research examines how these shifts function not only as linguistic strategies but also as expressions of belonging, status, and adaptation in everyday urban life.

The study is based on sociolinguistic literature and observes patterns of language choice in informal and semi-formal communication settings. It highlights the role of code-switching in maintaining social connection, signaling group membership, and negotiating meaning across different contexts. The analysis suggests that urban bilingual speakers use language fluidly rather than strictly separating linguistic systems, and this fluidity reflects the complexity of contemporary city life in Sudan.

The paper also argues that code-switching should be understood as a socially meaningful practice rather than a sign of linguistic deficiency. In urban Sudanese communities, shifts between languages may indicate solidarity, education, professional identity, or emotional nuance. The study concludes that bilingual interaction in Sudanese cities reveals broader processes of linguistic change, cultural adaptation, and identity formation. It also suggests that urban multilingualism deserves greater attention in education and language policy.

Key words: code-switching, bilingual communities, sociolinguistics, urban Sudan, language shift

POSTCOLONIAL DISCOURSE AND IDENTITY CONSTRUCTION IN CONTEMPORARY SUDANESE NOVELS

Dr. Nawal Sadiq, Prof. Dr. Ibrahim Khalid, Samiya Osman
Faculty of Arts and Humanities, University of Omdurman, Sudan

ABSTRACT

This paper explores postcolonial discourse and identity construction in contemporary Sudanese novels. Sudanese fiction provides an important space for examining how colonial history, nation-building, cultural memory, and social fragmentation are represented through literary form. The study investigates how novelists portray identity as a contested and evolving process shaped by history, language, ethnicity, and political change.

The research is grounded in postcolonial literary theory and close reading of selected contemporary Sudanese novels. It examines themes such as hybridity, displacement, memory, belonging, and cultural conflict. The findings suggest that Sudanese novelists often use narrative fragmentation, multiple voices, and shifting perspectives to represent the instability of identity in postcolonial society. These literary strategies allow writers to address the tension between inherited colonial structures and the search for self-definition.

The paper also argues that contemporary Sudanese novels are not simply reflective of national struggle but actively participate in the creation of new cultural meanings. Through their depiction of migration, urbanization, and social transformation, they reveal how identity is shaped by overlapping local and global influences. The study concludes that postcolonial discourse in Sudanese fiction offers a powerful lens for understanding the relationship between literature and social change, while also demonstrating the continuing relevance of the novel as a form of critical cultural expression.

Key words: postcolonial discourse, Sudanese novels, identity construction, literary theory, cultural memory

ORAL TRADITIONS AND DIGITAL PRESERVATION OF SWAHILI POETIC FORMS IN ZANZIBAR CULTURAL HERITAGE

**Assoc. Prof. Dr. Fatma Juma, Dr. Ali Mwinyi, Hassan Rajab, Dr. Rehema Suleiman, Prof.
Dr. Abdul Karim**

Faculty of Arts and Social Sciences, State University of Zanzibar, Tanzania

ABSTRACT

This study examines oral traditions and the digital preservation of Swahili poetic forms in Zanzibar's cultural heritage. Swahili poetry has historically been transmitted through performance, memory, and communal participation, making oral tradition central to its survival and meaning. As cultural practices increasingly face pressure from modernization and changing modes of communication, digital technologies offer new possibilities for documentation, archiving, and public access.

The research is based on cultural heritage studies and literary analysis of Swahili poetic tradition. It explores how oral forms such as utendi, mashairi, and other performance-based genres can be preserved through digital recording, online archives, and educational platforms. The findings suggest that digital preservation can strengthen cultural continuity by making oral literature more accessible to younger generations, researchers, and wider audiences. At the same time, the study emphasizes that preservation must respect the performative and communal nature of the tradition.

The paper also highlights the balance between cultural continuity and technological mediation. Digital tools can support archiving and transmission, but they cannot fully replace the embodied experience of live performance. The study concludes that a thoughtful combination of oral practice and digital documentation is necessary to protect Zanzibar's Swahili poetic heritage. Such an approach can help sustain cultural identity while adapting traditional knowledge to contemporary preservation needs.

Key words: oral traditions, Swahili poetry, digital preservation, Zanzibar, cultural heritage

SEMANTIC EVOLUTION OF SWAHILI LOANWORDS IN COASTAL ZANZIBAR COMMUNITIES

Juma

Salim

Faculty of Linguistics and African Studies, University of Dar es Salaam, Tanzania

ABSTRACT

This study investigates the semantic evolution of Swahili loanwords in coastal Zanzibar communities. Loanwords reflect the long history of linguistic contact in the region, shaped by trade, religion, migration, and cultural exchange. The research examines how borrowed terms change in meaning, usage, and social value as they become part of local speech communities.

The study is based on lexical and sociolinguistic analysis of selected Swahili loanwords used in coastal Zanzibar. It focuses on semantic extension, narrowing, shift, and contextual redefinition as key processes in lexical adaptation. The findings suggest that loanwords do not remain fixed after borrowing but evolve according to local communicative needs and cultural experience. Many words acquire new meanings that reflect community life, social relations, and changing cultural practices.

The paper also argues that semantic change should be understood as an active process of linguistic creativity rather than simple distortion. In coastal Zanzibar, loanwords serve as indicators of historical contact and contemporary identity. The study concludes that semantic evolution reveals the dynamic nature of Swahili as a living language shaped by interaction, adaptation, and cultural continuity. It also underscores the value of lexical research for understanding language change in multilingual coastal settings.

Key words: Swahili loanwords, semantic evolution, Zanzibar, lexical change, language contact

SOCIOLINGUISTIC DYNAMICS OF HINDI-ENGLISH CODE MIXING IN MODERN INDIAN URBAN FICTION

Prof. Dr. Ananya Verma, Dr. Rakesh Malhotra, Priya Nair
Department of English, University of Delhi, India

ABSTRACT

This paper explores the sociolinguistic dynamics of Hindi-English code mixing in modern Indian urban fiction. Contemporary Indian literature often reflects the multilingual realities of urban life, where speakers move fluidly between languages in ways that express identity, class, education, and cultural belonging. The study examines how code mixing functions as both a stylistic device and a social marker in fictional narratives.

The research is grounded in sociolinguistic theory and literary analysis. It investigates how writers use Hindi-English mixtures to create realism, represent urban speech patterns, and capture the complexity of contemporary Indian society. The findings suggest that code mixing in fiction is not random but carefully shaped to reflect character, setting, and social position. It also adds immediacy and authenticity to dialogue, making literary representation closer to everyday communication.

The paper further argues that code mixing in urban fiction reveals broader processes of language change and cultural negotiation. It reflects the coexistence of local and global influences in modern Indian life, while also highlighting the symbolic value of English in education, mobility, and prestige. The study concludes that Hindi-English code mixing is an important literary and sociolinguistic phenomenon that deepens the expressive power of modern Indian fiction and illustrates the evolving nature of multilingual urban culture.

Key words: code mixing, Hindi-English, urban fiction, sociolinguistics, Indian literature

COMPARATIVE STUDY OF SANSKRIT DRAMATIC STRUCTURES AND THEIR INFLUENCE ON CONTEMPORARY INDIAN THEATRE TEXTS

Assoc. Prof. Dr. Vikram Chatterjee, Dr. Meera Iyer
Faculty of Arts, Jawaharlal Nehru University, India

ABSTRACT

This study offers a comparative examination of Sanskrit dramatic structures and their influence on contemporary Indian theatre texts. Sanskrit dramaturgy has provided a foundational framework for performance, character construction, emotional expression, and narrative organization in South Asian theatrical traditions. The research investigates how classical principles continue to inform modern theatre while also adapting to new cultural and aesthetic contexts.

The paper draws on literary and performance studies to analyze key concepts from Sanskrit dramatic theory and their presence in contemporary theatrical writing. It focuses on structural features such as plot development, character roles, emotional moods, and the relationship between text and performance. The findings suggest that modern Indian theatre often reinterprets classical principles rather than simply reproducing them, creating a dialogue between traditional aesthetics and contemporary concerns.

The study also argues that Sanskrit dramatic heritage remains influential because it offers a flexible and philosophically rich model for dramatic creation. Contemporary theatre texts engage with this inheritance in varied ways, including experimentation, adaptation, and critical reinterpretation. The paper concludes that Sanskrit dramatic structures continue to shape Indian theatre as a living tradition that connects classical knowledge with modern artistic expression.

Key words: Sanskrit dramaturgy, Indian theatre, dramatic structures, literary tradition, performance studies

RENAISSANCE HUMANISM AND THE DEVELOPMENT OF ITALIAN PHILOLOGICAL STUDIES IN MEDIEVAL MANUSCRIPT TRADITIONS

Prof. Dr. Lorenzo Bianchi, Dr. Giulia Conti, Marco De Santis

Faculty of Humanities, University of Bologna, Italy

ABSTRACT

This study examines the relationship between Renaissance humanism and the development of Italian philological studies in medieval manuscript traditions. Renaissance humanism placed renewed emphasis on language, textual accuracy, and the recovery of classical knowledge, creating an intellectual environment in which philological inquiry became central to scholarly work. The research explores how this tradition influenced the reading, editing, and interpretation of medieval manuscripts in Italy.

The study is based on historical and textual analysis of humanist scholarship and manuscript culture. It highlights the role of philology in establishing reliable texts, correcting errors, and preserving linguistic heritage. The findings suggest that Renaissance scholars contributed not only to classical revival but also to the formation of methods that shaped modern textual studies. Their work laid the groundwork for later approaches to manuscript comparison, source criticism, and editorial rigor.

The paper also argues that Italian philological studies emerged from the intersection of humanist values and medieval textual transmission. Manuscripts were not merely objects of preservation but active sites of intellectual engagement. The study concludes that Renaissance humanism played a decisive role in shaping Italian philology, linking historical recovery with scholarly method and contributing to the long-term development of textual criticism in European humanistic studies.

Key words: Renaissance humanism, Italian philology, medieval manuscripts, textual criticism, manuscript traditions

TEXTUAL CRITICISM AND DIALECTAL VARIATION IN MODERN ITALIAN LITERARY CORPORA ANALYSIS

Assoc. Prof. Dr. Francesca Romano, Dr. Paolo Ricci

Faculty of Letters and Philosophy, University of Naples Federico II, Italy

ABSTRACT

This paper investigates textual criticism and dialectal variation in modern Italian literary corpora analysis. Italian literary production reflects a strong relationship between standard language and regional linguistic diversity, making textual comparison an important tool for understanding authorial style, textual transmission, and linguistic variation. The study examines how modern corpora can be used to analyze both textual authenticity and dialectal expression.

The research is based on corpus linguistics and textual criticism literature. It explores the ways in which dialectal forms appear in literary texts and how they contribute to voice, identity, and regional specificity. The findings suggest that dialect variation is not a marginal feature but an important literary resource that enriches style and reflects the sociolinguistic diversity of modern Italy. At the same time, textual criticism provides methods for identifying editorial changes, variant readings, and structural patterns across corpora.

The study also argues that digital corpora open new possibilities for interpreting literary language by combining philological precision with computational analysis. This approach allows scholars to examine variation at both the textual and linguistic levels. The paper concludes that textual criticism and corpus analysis together offer a valuable framework for studying modern Italian literature, especially where dialect and standard language coexist in creative tension.

Key words: textual criticism, dialectal variation, Italian corpora, literary analysis, corpus linguistics

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND IMMERSIVE TECHNOLOGIES IN THE PRESERVATION OF INDONESIAN CULTURAL HERITAGE THROUGH DIGITAL ART PRACTICES

Prof. Dr. Ahmad Wijaya, Dr. Siti Maharani, Budi Santoso

Faculty of Fine Arts and Design, Universitas Indonesia, Indonesia

ABSTRACT

This study examines the role of artificial intelligence and immersive technologies in the preservation of Indonesian cultural heritage through digital art practices. In a rapidly changing cultural environment, heritage preservation increasingly depends on innovative methods that can document, reinterpret, and transmit traditional knowledge to new audiences. The research explores how digital tools such as artificial intelligence, virtual reality, augmented reality, and interactive media contribute to the representation of cultural memory, artistic expression, and historical continuity.

The study is grounded in digital heritage and contemporary art literature. It argues that immersive technologies can expand the possibilities of preservation by transforming static heritage materials into engaging and accessible cultural experiences. Through digital reconstruction, generative art, and interactive exhibition formats, artists and institutions can make traditional symbols, rituals, and narratives more visible to younger generations while maintaining their cultural meaning. The analysis also highlights the role of collaboration between artists, technologists, curators, and cultural institutions in ensuring that digital preservation remains ethically grounded and culturally sensitive.

The paper further considers the tension between innovation and authenticity. While digital practices can increase participation and visibility, they must also avoid reducing heritage to aesthetic spectacle. The study concludes that artificial intelligence and immersive technologies offer significant opportunities for cultural preservation in Indonesia when they are used as interpretive tools that support education, access, and continuity. In this sense, digital art becomes not only a medium of expression but also a means of safeguarding collective memory and sustaining cultural identity in the contemporary era.

Key words: artificial intelligence, immersive technologies, cultural heritage, digital art, Indonesia

THE INFLUENCE OF TRADITIONAL BATIK MOTIFS ON CONTEMPORARY VISUAL ART AND CREATIVE INDUSTRIES IN INDONESIA

Assoc. Prof. Dr. Rina Kartikasari, Muhammad Prasetyo

Faculty of Art and Design, Bandung Institute of Technology, Indonesia

ABSTRACT

This study investigates the influence of traditional batik motifs on contemporary visual art and creative industries in Indonesia. Batik is not only a textile tradition but also a cultural language that carries symbolic meanings related to identity, social values, and historical memory. The research examines how batik motifs continue to shape visual expression in modern art, fashion, product design, and creative enterprise.

The study is based on art history and cultural economy literature. It explores the ways in which traditional motifs are reinterpreted through contemporary aesthetics, allowing them to remain relevant in both artistic and commercial contexts. The findings suggest that batik motifs provide a rich source of inspiration for artists and designers who seek to combine local heritage with modern form. This process has helped strengthen the visibility of Indonesian cultural identity while also contributing to the growth of creative industries.

The paper also discusses the challenge of balancing innovation with cultural continuity. While adaptation can make batik accessible to broader audiences, it may also risk detaching motifs from their original meaning. The study argues that responsible creative practice should respect the symbolic depth of batik while encouraging experimentation and renewal. It concludes that batik motifs continue to function as a dynamic bridge between tradition and modern creativity, supporting both artistic development and cultural sustainability in Indonesia.

Key words: batik motifs, contemporary art, creative industries, Indonesian heritage, visual culture

VISUAL STORYTELLING AND NATIONAL IDENTITY IN CONTEMPORARY VIETNAMESE PAINTING AND MULTIMEDIA ARTWORKS

Assoc. Prof. Dr. Pham Quoc Anh

Faculty of Fine Arts, Vietnam National University of Fine Arts, Vietnam

ABSTRACT

This paper examines visual storytelling and national identity in contemporary Vietnamese painting and multimedia artworks. In the context of rapid social transformation and global cultural exchange, artists increasingly use visual narratives to explore memory, belonging, and the changing meanings of nationhood. The study focuses on how contemporary Vietnamese art reflects historical continuity while responding to present-day social realities.

The research is grounded in visual culture and contemporary art theory. It considers how painting and multimedia practices use symbols, composition, texture, and layered imagery to communicate ideas about identity, heritage, and collective experience. The findings indicate that visual storytelling remains a powerful artistic strategy for expressing both personal and national concerns. Through this approach, artists can connect individual emotion with wider cultural themes, creating works that are intellectually reflective and emotionally resonant.

The paper also highlights the role of multimedia platforms in expanding the language of storytelling. Digital layering, sound, moving image, and interactive elements allow artists to present identity as fluid, complex, and evolving. The study concludes that contemporary Vietnamese art contributes to the construction of national identity not by repeating fixed images of the past, but by reinterpreting them in ways that speak to contemporary audiences and cultural transitions.

Key words: visual storytelling, national identity, Vietnamese painting, multimedia art, contemporary culture

THE ROLE OF PUBLIC ART INSTALLATIONS IN URBAN REGENERATION AND CULTURAL PARTICIPATION IN VIETNAM

Dr. Nguyen Thi Huong, Prof. Dr. Tran Minh Quang, Le Van Duc
Faculty of Urban Studies and Fine Arts, Vietnam National University, Vietnam

ABSTRACT

This study explores the role of public art installations in urban regeneration and cultural participation in Vietnam. As cities expand and urban landscapes become increasingly complex, public art has emerged as an important tool for creating meaningful spaces that support identity, interaction, and civic engagement. The research examines how installations in public settings contribute to the revitalization of neighborhoods and the strengthening of cultural life.

The paper draws on urban studies and public art literature to analyze how artistic interventions can transform ordinary spaces into places of encounter and reflection. It argues that public art installations contribute not only to visual improvement but also to social inclusion by inviting residents to participate in the life of the city. The findings suggest that such works can strengthen community attachment, stimulate local creativity, and support the symbolic renewal of urban environments.

The study also considers the importance of planning, location, and cultural relevance in shaping public art outcomes. It emphasizes that successful projects are those that respond to local history and social needs rather than simply serving decorative purposes. The paper concludes that public art in Vietnam can play a significant role in urban regeneration when it is integrated into broader cultural and spatial strategies that encourage participation and shared ownership of the city.

Key words: public art, urban regeneration, cultural participation, Vietnam, city identity

EXPLORING INDIGENOUS SYMBOLISM AND MODERN AESTHETICS IN TANZANIAN CONTEMPORARY ART PRACTICES

Prof. Dr. Emmanuel Mwakalobo, Dr. Neema Kessy
Faculty of Fine and Performing Arts, University of Dar es Salaam, Tanzania

ABSTRACT

This study examines indigenous symbolism and modern aesthetics in Tanzanian contemporary art practices. Tanzanian artists often draw from local visual traditions, oral histories, and symbolic systems to create artworks that speak to both cultural heritage and present-day artistic concerns. The research explores how these symbolic sources are reworked within modern visual language to form distinctive contemporary expressions.

The paper is based on African art studies and cultural theory. It argues that indigenous symbolism remains central to contemporary artistic production because it connects artists to communal memory, identity, and cosmological understanding. At the same time, modern aesthetics allow these symbols to be reconfigured in new formal and conceptual directions. The findings suggest that this interaction between tradition and innovation creates artworks that are locally grounded yet globally legible.

The study also considers the importance of material choice, narrative depth, and audience interpretation in shaping artistic meaning. It shows that contemporary Tanzanian art is not simply influenced by heritage; rather, it actively transforms heritage into a living artistic resource. The paper concludes that the relationship between indigenous symbolism and modern aesthetics is essential for understanding the evolving character of Tanzanian art and its contribution to broader African contemporary culture.

Key words: indigenous symbolism, modern aesthetics, Tanzanian art, contemporary practices, cultural identity

THE TRANSFORMATION OF AFRICAN VISUAL NARRATIVES THROUGH DIGITAL MEDIA AND CREATIVE EXPRESSION IN TANZANIA

Assis. Prof. Dr. Joseph Mrema, Amina Hassan, Dr. Grace Mushi, Peter Mwita

Faculty of Arts, University of Dodoma, Tanzania

ABSTRACT

This paper investigates the transformation of African visual narratives through digital media and creative expression in Tanzania. Digital platforms have altered the ways in which artists create, share, and interpret visual culture, making it possible for traditional narratives to reach broader audiences while taking on new aesthetic forms. The study examines how Tanzanian artists use digital media to reinterpret African stories, symbols, and cultural memory.

The research is informed by digital art and African visual culture literature. It argues that digital media expands the possibilities of storytelling by enabling movement, layering, interaction, and rapid circulation. These qualities allow artists to reframe familiar visual narratives in ways that are accessible to younger, digitally engaged audiences. The findings indicate that digital creativity can strengthen cultural visibility while also encouraging experimentation and collaboration across artistic fields.

The paper further highlights the importance of balancing innovation with cultural depth. Although digital media can amplify artistic reach, the meaning of visual narratives remains rooted in historical and social contexts. The study concludes that digital creative expression is not replacing African visual tradition but transforming it into a more dynamic and participatory cultural practice. In Tanzania, this transformation reflects both artistic adaptation and the continuing relevance of visual storytelling in contemporary society.

Key words: digital media, African visual narratives, creative expression, Tanzania, visual culture

THE IMPACT OF SMART CITY DEVELOPMENT ON PUBLIC ART, CULTURAL MEMORY, AND CREATIVE EXPRESSION IN SINGAPORE

Dr. Lim Wei Ming, Dr. Rachel Tan

School of Design and Environment, National University of Singapore, Singapore

ABSTRACT

This study examines the impact of smart city development on public art, cultural memory, and creative expression in Singapore. As urban environments become increasingly shaped by digital infrastructure, data systems, and technological planning, questions arise about how cultural meaning is preserved within highly managed urban spaces. The research explores the relationship between smart urbanism and artistic life, focusing on the role of public art in maintaining memory and identity.

The study is grounded in urban cultural theory and public art literature. It argues that smart city development can create new opportunities for artistic visibility and civic engagement, but it can also make cultural expression more dependent on technological mediation. The findings suggest that public art remains essential in connecting residents to place, history, and social experience even within technologically advanced urban settings. It provides a human-scale counterpoint to the efficiency-driven logic of smart urbanism.

The paper also emphasizes that cultural memory in Singapore is shaped not only through heritage sites but also through artistic interventions in everyday public space. The study concludes that smart city development should not be understood solely as a technical project. When combined with cultural planning, it can support a more inclusive urban environment in which public art and creative expression continue to contribute to identity and collective memory.

Key words: smart city, public art, cultural memory, Singapore, creative expression

INTERACTIVE ART, VIRTUAL EXHIBITIONS, AND AUDIENCE ENGAGEMENT IN THE EVOLVING CULTURAL LANDSCAPE OF SINGAPORE

Assoc. Prof. Dr. Kelvin Chua, Sophia Lee, Dr. Adrian Ong
Faculty of Arts and Social Sciences, Singapore Management University, Singapore

ABSTRACT

This paper explores the relationship between interactive art, virtual exhibitions, and audience engagement in the evolving cultural landscape of Singapore. As museums, galleries, and artists increasingly adopt digital formats, the experience of art is becoming more participatory and dispersed across physical and virtual environments. The study examines how interactive and online exhibition practices reshape audience relations and expand access to contemporary art.

The research is based on digital culture and exhibition studies literature. It argues that virtual exhibitions and interactive works create new forms of involvement by allowing audiences to navigate, respond to, and interpret artworks in more active ways. These formats also extend cultural participation beyond conventional gallery spaces, making art more accessible to diverse publics. The findings suggest that digital engagement can strengthen artistic relevance while supporting experimentation in curatorial practice.

The paper further considers the balance between technological innovation and aesthetic depth. While virtual formats increase reach and flexibility, they also require careful design to sustain meaningful viewing and reflection. The study concludes that interactive art and virtual exhibitions are reshaping Singapore's cultural landscape by encouraging new modes of participation, interpretation, and creative exchange.

Key words: interactive art, virtual exhibitions, audience engagement, Singapore, digital culture

CROSS-CULTURAL DIALOGUES IN CONTEMPORARY SOUTHEAST ASIAN ART: THE SINGAPOREAN EXPERIENCE IN GLOBAL CREATIVE NETWORKS

Assis. Prof. Dr. Melissa Goh, Prof. Dr. Daniel Teo, Marcus Yeo, Dr. Cheryl Lim
Faculty of Arts, Nanyang Technological University, Singapore

ABSTRACT

This study examines cross-cultural dialogues in contemporary Southeast Asian art through the Singaporean experience in global creative networks. Singapore's position as a highly connected cultural hub has made it a significant site for artistic exchange, collaboration, and translation between local traditions and global art movements. The research explores how contemporary artists engage with diverse cultural references while negotiating regional identity and international visibility.

The paper is grounded in art history and cultural network literature. It argues that cross-cultural dialogue in Singaporean art emerges through exhibitions, residencies, transnational partnerships, and digital circulation. These channels allow artists to participate in global conversations while remaining rooted in Southeast Asian experiences. The findings suggest that contemporary art in Singapore is characterized by hybridity, experimentation, and a strong awareness of cultural positioning.

The study also highlights the importance of interpretation and mediation in transnational artistic exchange. Cross-cultural dialogue is most meaningful when it avoids superficial multiculturalism and instead fosters deeper understanding of artistic histories and social contexts. The paper concludes that Singapore's creative landscape demonstrates how contemporary art can operate as a bridge between regional identity and global connectivity, enriching both cultural exchange and artistic innovation.

Key words: cross-cultural dialogue, Southeast Asian art, Singapore, global creative networks, contemporary art

CONTEMPORARY APPROACHES TO VISUAL STORYTELLING IN DIGITAL ART AND INTERACTIVE MEDIA ENVIRONMENTS

Prof. Dr. Tomas Vaitkus, Dr. Greta Jankauskaitė, Milda Petrauskienė
Faculty of Arts, Vilnius Academy of Arts, Lithuania

ABSTRACT

This study examines contemporary approaches to visual storytelling within digital art and interactive media environments, focusing on how narrative, technology, and audience participation intersect in current artistic practice. As digital platforms continue to reshape the production and reception of art, visual storytelling has expanded beyond static image-based representation toward immersive, non-linear, and participatory forms of expression. The research explores how artists use digital tools to construct layered narratives that engage viewers as active participants rather than passive observers.

The study is grounded in art theory, digital media studies, and contemporary visual culture literature. It highlights the importance of interactivity, multimedia composition, and experiential design in shaping narrative meaning. The findings suggest that digital art enables artists to combine image, sound, movement, and user response in ways that deepen emotional engagement and expand the interpretive possibilities of visual communication. Interactive environments also allow stories to unfold dynamically, creating new relationships between artwork, space, and audience.

The paper further argues that visual storytelling in digital contexts reflects broader cultural shifts in how meaning is produced and shared. It emphasizes that contemporary artists increasingly work across disciplinary boundaries, blending artistic experimentation with technological innovation. The study concludes that digital and interactive media have become essential spaces for narrative exploration, offering new models for artistic communication, audience involvement, and cultural expression in the digital age.

Key words: visual storytelling, digital art, interactive media, narrative practice, audience participation

THE INFLUENCE OF CULTURAL HERITAGE ON MODERN LITHUANIAN PAINTING AND VISUAL EXPRESSION

Darius Kazlauskas, Assis. Prof. Dr. Ieva Balčiūnaitė
Faculty of Arts, Vilnius University, Lithuania

ABSTRACT

This study explores the influence of cultural heritage on modern Lithuanian painting and visual expression. Cultural heritage continues to shape artistic identity by providing symbols, themes, and aesthetic traditions that inform contemporary creative work. In Lithuanian art, references to folklore, historical memory, national landscape, and traditional ornamentation remain important sources of inspiration for painters seeking to connect modern visual language with cultural continuity.

The research is based on art historical analysis and contemporary visual culture literature. It examines how heritage elements are reinterpreted in modern painting through color, composition, symbolism, and material choices. The findings indicate that Lithuanian artists often combine traditional motifs with modern techniques, creating works that reflect both continuity and innovation. Cultural heritage in this context is not treated as a fixed past, but as a living resource that supports artistic renewal and collective identity.

The paper also discusses the role of visual expression in preserving cultural memory while responding to contemporary artistic trends. It suggests that modern Lithuanian painting develops its distinctiveness through dialogue between inherited forms and present-day concerns. The study concludes that cultural heritage remains a central force in Lithuanian visual expression, helping artists negotiate between national identity, individual creativity, and global artistic change.

Key words: cultural heritage, Lithuanian painting, visual expression, artistic identity, modern art

REINTERPRETING TRADITIONAL SYMBOLS THROUGH CONTEMPORARY VIETNAMESE INSTALLATION ART

Prof. Dr. Nguyen Thanh Long, Dr. Tran Minh Anh, Le Quoc Bao

Faculty of Fine Arts, Vietnam University of Fine Arts, Vietnam

ABSTRACT

This paper examines the reinterpretation of traditional symbols through contemporary Vietnamese installation art. In recent decades, installation practice has become an important medium for artists seeking to revisit cultural traditions while engaging with current social and aesthetic questions. The study explores how artists transform familiar symbols, materials, and motifs into spatial experiences that invite reflection on memory, identity, and cultural continuity.

The research is grounded in contemporary art theory and visual cultural analysis. It focuses on the ways installation works use indigenous forms, ritual imagery, and vernacular references to create new meanings within modern exhibition contexts. The findings suggest that Vietnamese installation artists frequently move beyond literal representation, instead reworking traditional signs into conceptual and sensory environments. This process allows cultural symbols to retain historical resonance while speaking to contemporary audiences in innovative ways.

The paper also considers how installation art mediates between heritage and experimentation. It argues that the strength of this practice lies in its ability to create dialogue between past and present, tradition and critique, locality and globalization. The study concludes that contemporary Vietnamese installation art offers a compelling framework for cultural reinterpretation, expanding the expressive possibilities of traditional symbols within modern artistic discourse.

Key words: installation art, traditional symbols, Vietnamese art, cultural reinterpretation, contemporary practice

THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN SHAPING NEW CREATIVE PRACTICES IN VIETNAMESE VISUAL ARTS

Assoc. Prof. Dr. Pham Thi Huong, Dr. Vo Tuan Kiet

Faculty of Creative Arts, Hanoi University of Culture, Vietnam

ABSTRACT

This study investigates the role of artificial intelligence in shaping new creative practices in Vietnamese visual arts. As AI technologies increasingly enter artistic production, they are transforming how images are generated, edited, interpreted, and shared. The research explores the creative opportunities and conceptual challenges that arise when artists integrate AI-based tools into visual art practice.

The study is informed by digital art, media theory, and contemporary aesthetics literature. It examines how artificial intelligence supports experimentation through generative imagery, adaptive design, and data-driven composition. The findings suggest that AI can expand artistic possibilities by offering new forms of visual variation, enhancing workflow, and encouraging collaborative relationships between human intention and machine-assisted production. At the same time, the study highlights concerns about authorship, originality, and the preservation of artistic identity.

The paper argues that AI should be understood not only as a technical instrument but also as a cultural force that reshapes artistic method and creative labor. In the Vietnamese context, this development opens space for fresh approaches to visual culture while also prompting critical reflection on the future of artistic practice. The study concludes that artificial intelligence has become an influential component of contemporary visual arts, offering both creative potential and ethical questions that require thoughtful engagement.

Key words: artificial intelligence, Vietnamese visual arts, creative practice, digital aesthetics, authorship

TRANSFORMATION OF NATIONAL IDENTITY IN GEORGIAN CONTEMPORARY SCULPTURE AND PUBLIC ART

Prof. Dr. Giorgi Meskhi, Nino Kapanadze, Dr. Irakli Beridze

Faculty of Fine Arts, Tbilisi State Academy of Arts, Georgia

ABSTRACT

This paper examines the transformation of national identity in Georgian contemporary sculpture and public art. As artistic production responds to political change, urban development, and cultural debate, sculpture and public installations have become important sites for negotiating collective memory and national representation. The study explores how Georgian artists use form, material, and spatial context to reflect changing ideas of identity in the post-Soviet era.

The research draws on contemporary art history and cultural identity studies. It investigates how public artworks engage with themes of heritage, independence, historical trauma, and modern civic life. The findings indicate that contemporary Georgian sculpture often moves between symbolic reference and abstract expression, allowing artists to express national meaning in flexible and open-ended ways. Public art, in particular, plays a significant role in shaping how identity is experienced in shared urban space.

The paper also argues that national identity in Georgian art is not static but continuously reinterpreted through artistic response to social change. It concludes that contemporary sculpture and public art provide meaningful platforms for expressing both continuity and transformation, linking cultural memory with modern visual language.

Key words: national identity, Georgian sculpture, public art, contemporary expression, cultural memory

VISUAL REPRESENTATIONS OF MEMORY AND HISTORY IN POST-SOVIET GEORGIAN ARTISTIC PRACTICES

Assis. **Prof.** **Dr.** **Tamar** **Chikhladze**
Faculty of Visual Arts, Ilia State University, Georgia

ABSTRACT

This study explores visual representations of memory and history in post-Soviet Georgian artistic practices. Following the collapse of the Soviet system, Georgian artists began to reassess historical narratives, collective trauma, and personal memory through diverse visual forms. The research examines how painting, installation, and mixed-media work engage with the layered experience of social transition and historical remembrance.

The study is based on art criticism, memory studies, and post-Soviet cultural analysis. It focuses on the ways artists use archival imagery, symbolic composition, fragmented narrative, and material traces to evoke historical consciousness. The findings suggest that Georgian artists frequently treat memory not as a closed archive but as an active and contested process. Visual works often bridge private recollection and public history, creating spaces where unresolved pasts can be explored through artistic form.

The paper further argues that post-Soviet Georgian art reflects a broader struggle to define identity after political rupture. It concludes that memory and history remain central concerns in Georgian artistic practice, where visual language functions as a medium of reflection, critique, and cultural reconstruction.

Key words: memory, history, post-Soviet art, Georgian artistic practices, visual culture

THE IMPACT OF GLOBALIZATION ON CONTEMPORARY ALBANIAN PAINTING AND CULTURAL EXPRESSION

Prof. Dr. Arben Hoxha, Dr. Elira Kola, Gentian Dervishi

Faculty of Arts, University of Tirana, Albania

ABSTRACT

This paper examines the impact of globalization on contemporary Albanian painting and cultural expression. As artistic circulation expands through travel, digital platforms, exhibitions, and international exchange, Albanian painters increasingly engage with global visual languages while maintaining references to local identity. The study explores how globalization influences style, subject matter, artistic networks, and the presentation of cultural meaning.

The research is grounded in contemporary art studies and cultural globalization literature. It shows that Albanian painting today often combines local themes with transnational aesthetics, producing works that reflect both participation in global art discourse and attachment to national experience. The findings suggest that globalization offers artists wider visibility and new creative possibilities, but also raises questions about cultural distinctiveness and artistic authenticity.

The paper argues that contemporary Albanian painting should be understood as a space of negotiation between openness and rootedness. Artists respond to global influences by reworking them through local memory, social commentary, and symbolic representation. The study concludes that globalization has expanded the reach of Albanian art while also intensifying interest in cultural specificity and artistic identity.

Key words: globalization, Albanian painting, cultural expression, artistic identity, contemporary art

EXPLORING URBAN AESTHETICS AND CREATIVE IDENTITY IN MODERN ALBANIAN VISUAL CULTURE

Assoc. Prof. Dr. Blerina Pasha, Dr. Klodian Leka, Arta Mema, Erjon Marku

Faculty of Fine Arts, University of Arts Tirana, Albania

ABSTRACT

This study explores urban aesthetics and creative identity in modern Albanian visual culture. As cities expand and public spaces change, urban life increasingly influences artistic production, visual style, and cultural self-understanding. The research examines how contemporary Albanian artists respond to the textures, rhythms, and symbolic dimensions of urban environments through painting, design, photography, and mixed media.

The study is based on visual culture theory and urban art analysis. It considers how street life, architectural change, public memory, and everyday urban experience shape artistic imagination. The findings suggest that modern Albanian visual culture often reflects a dialogue between the city as a material space and the city as a site of identity formation. Artists use urban imagery to explore belonging, transformation, fragmentation, and social change.

The paper also argues that creative identity in urban settings is formed through interaction between local experience and contemporary visual trends. It concludes that Albanian urban aesthetics provide a rich field for understanding how modern visual culture expresses the complexity of city life and cultural transition.

Key words: urban aesthetics, creative identity, Albanian visual culture, modern art, city imagery

CONTEMPORARY ARTISTIC EXPRESSION AND DIGITAL TRANSFORMATION IN POST-MODERN VISUAL CULTURE

Prof. Dr. Lukas Jankauskas, Dr. Eglė Petraitytė
Faculty of Arts, Vilnius University, Lithuania

ABSTRACT

This study examines the relationship between contemporary artistic expression and digital transformation within post-modern visual culture. As digital technologies increasingly influence artistic production, circulation, and reception, the boundaries between traditional art forms and digitally mediated practices have become more fluid. The research explores how artists respond to this shift through hybrid visual languages, interactive media, and conceptually layered modes of representation.

The study is based on visual culture theory and contemporary art criticism, focusing on the ways digital transformation reshapes artistic authorship, spectatorship, and materiality. It argues that post-modern art is characterized by fragmentation, multiplicity, and the coexistence of diverse media, all of which are intensified by digital environments. The analysis also highlights the role of technology in expanding creative possibilities while altering the relationship between artwork, viewer, and cultural context.

The findings suggest that digital transformation does not simply replace older artistic forms, but rather redefines how meaning is produced and experienced. Contemporary artists increasingly work across platforms, combining image, sound, text, and interactivity to construct new visual narratives. The study also considers the tension between immediacy and reflection, authenticity and reproduction, permanence and flux in digitally mediated art.

The paper concludes that digital transformation should be understood as a central condition of post-modern visual culture. It not only changes artistic techniques but also influences aesthetic interpretation and cultural memory. In this sense, contemporary artistic expression becomes a site where technology, identity, and visual imagination converge.

Key words: digital transformation, contemporary art, visual culture, post-modern aesthetics, artistic expression

THE ROLE OF TEXTURE AND LIGHT IN MODERN PAINTING PRACTICES

Assoc. Prof. Dr. Mantas Kazlauskas

Faculty of Fine Arts, Vilnius Academy of Arts, Lithuania

ABSTRACT

This paper examines the role of texture and light in modern painting practices and their significance in shaping aesthetic perception. Texture and light are central elements in painting because they influence depth, atmosphere, surface quality, and emotional interpretation. The study explores how modern painters use these visual components not only for representation but also for expressive and conceptual purposes.

The research is based on formal analysis and art theory, with attention to the ways material surfaces and lighting effects contribute to contemporary pictorial language. It argues that modern painting often moves beyond pure depiction, using texture to create tactile presence and light to generate spatial tension, emotional nuance, and symbolic meaning. The interaction between these elements allows painters to engage viewers through both visual and sensory experience.

The study also notes that modern painting practices frequently experiment with layered materials, gestural brushwork, and contrastive illumination to challenge conventional notions of realism. In this context, texture becomes a visible trace of artistic process, while light functions as a structuring force that guides perception and interpretation. The findings suggest that these features remain essential in contemporary painting despite the rise of digital and conceptual art forms.

The paper concludes that texture and light continue to serve as foundational tools in modern painting because they connect material technique with aesthetic experience. Their enduring importance reflects the capacity of painting to communicate beyond image alone and to preserve the immediacy of artistic presence.

Key words: texture, light, modern painting, visual perception, pictorial expression

CULTURAL MEMORY AND IDENTITY IN SOUTHEAST ASIAN CONTEMPORARY INSTALLATION ART

Dr. Nguyen Thi Lan, Prof. Dr. Tran Quoc Minh

Faculty of Arts and Humanities, Vietnam National University, Vietnam

ABSTRACT

This study investigates the role of cultural memory and identity in Southeast Asian contemporary installation art. Installation art has become an important medium for artists seeking to reflect on history, social change, displacement, and collective belonging. In Southeast Asia, where colonial histories, political transitions, and cultural diversity continue to shape public life, installation art offers a powerful space for artistic reflection and memory work.

The research is grounded in contemporary art studies and memory theory. It examines how installation artists use space, materials, and viewer participation to evoke personal and collective histories. The study argues that installation art is especially effective in representing cultural memory because it surrounds the viewer and creates an immersive encounter with symbolic objects, fragmented narratives, and spatial metaphors. These works often address themes such as migration, trauma, local tradition, and national transformation.

The analysis also shows that identity in Southeast Asian installation art is often constructed through tension between continuity and change. Artists draw on indigenous forms, everyday materials, and historical references while engaging with contemporary concerns and global art discourse. This combination allows installation art to function both as cultural commentary and as a means of reimagining identity in a rapidly changing world.

The paper concludes that cultural memory remains a vital force in Southeast Asian installation art. Through spatial and material experimentation, artists create works that preserve memory while also questioning how identity is formed, represented, and transformed in the present.

Key words: cultural memory, identity, installation art, Southeast Asia, contemporary art

ÇİN'DE YAPAY ZEKÂ TABANLI GÖZETİM TEKNOLOJİLERİNİN TOPLUMSAL GÜVENLİKLEŞTİRME SÜRECİNDEKİ ROLÜ

Yüksek Lisans Öğrencisi Halit AKBAŞ

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,
hltnmg@hotmail.com -0009-0002-2394-9342

Bilim Uzmanı Hilal KÜÇÜKTOPÇU

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,
kucuktopcuhalil95@gmail.com-0009-0005-7995-2286

ÖZET

Dijitalleşmenin hız kazandığı ve güvenlik anlayışının dönüşüme uğradığı günümüzde, yapay zekâ tabanlı teknolojiler devletlerin güvenlik politikalarında giderek daha merkezi bir konuma yerleşmiştir. Özellikle büyük veri analitiği, yüz tanıma sistemleri ve davranış izleme teknolojilerinin gelişmesi, devletlerin toplumsal düzeni sağlama yöntemlerinde önemli değişimlere yol açmıştır. Bu süreçte Çin, yapay zekâ destekli gözetim teknolojilerini yoğun biçimde kullanan ve dijital güvenlik politikalarını devlet yönetiminin temel unsurlarından biri haline getiren ülkeler arasında öne çıkmaktadır. Yapay zekâ destekli gözetim sistemleri, birey davranışlarının analiz edilmesi, potansiyel risklerin önceden tespit edilmesi ve toplumsal kontrol kapasitesinin artırılması gibi işlevler sunarak Çin'in güvenlik politikalarının önemli bileşenlerinden biri haline gelmiştir.

Bu çalışma, Çin'de yapay zekâ tabanlı gözetim teknolojilerinin toplumsal güvenlikleştirmeye süreci üzerindeki etkilerini incelemekte ve bu teknolojilerin devletin güvenlik anlayışındaki dönüşümdeki rolüne odaklanmaktadır. Güvenlikleştirme süreci, devletin belirli toplumsal meseleleri güvenlik tehdidi olarak tanımlaması ve buna bağlı olarak olağanüstü uygulamaları meşrulaştırması açısından önem taşımaktadır. Çin yönetimi, dijital gözetim sistemlerini yalnızca teknik güvenlik araçları olarak değil, aynı zamanda toplumsal istikrarı korumaya yönelik stratejik yönetim mekanizmaları olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda yüz tanıma teknolojileri, biyometrik veri toplama uygulamaları, akıllı şehir sistemleri ve sosyal kredi uygulamaları, Çin'in dijital güvenlik politikalarının temel unsurları arasında yer almaktadır. Bu sistemler, devletin toplumsal alan üzerindeki denetim kapasitesini artırırken güvenlik ile gözetim arasındaki ilişkinin daha görünür hale gelmesine neden olmaktadır.

Çin'in yapay zekâ destekli gözetim politikaları, toplumsal düzenin korunması, kamu güvenliğinin sağlanması ve potansiyel tehditlerin önceden belirlenmesi amacıyla geliştirilmektedir. Özellikle veri temelli izleme mekanizmaları sayesinde bireylerin gündelik yaşam pratikleri analiz edilmekte ve davranış örüntüleri dijital sistemler aracılığıyla takip edilmektedir. Bu durum, güvenlik politikalarının yalnızca fiziksel tehditlere karşı geliştirilen uygulamalar olmaktan çıkıp toplumsal alanı kapsayan daha geniş bir kontrol mekanizmasına

dönüşmesine yol açmaktadır. Bunun yanı sıra dijital gözetim uygulamalarının bireysel özgürlükler, mahremiyet ve insan hakları üzerindeki etkileri de uluslararası düzeyde tartışılmaktadır. Bu çerçevede, yapay zekâ destekli gözetim teknolojilerinin toplumsal güvenlik ile bireysel özgürlükler arasındaki dengeyi nasıl etkilediği önemli bir tartışma alanı oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çin, Dijital Gözetim, Güvenlik Söylemi, Toplumsal Kontrol, Yapay Zekâ.

THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE-BASED SURVEILLANCE TECHNOLOGIES IN CHINA'S SOCIETAL SECURITIZATION PROCESS

In today's world, where digitalization has accelerated and security perceptions have undergone significant transformation, artificial intelligence-based technologies have become increasingly central to state security policies. In particular, the development of big data analytics, facial recognition systems, and behavioral monitoring technologies has reshaped the methods through which states maintain social order and public security. In this context, China has emerged as one of the leading countries utilizing artificial intelligence-supported surveillance technologies and integrating digital security policies into state governance. AI-based surveillance systems have become a major component of China's security policies by enabling the analysis of individual behavior, the early identification of potential risks, and the expansion of social control capacity.

This study examines the impact of artificial intelligence-based surveillance technologies on the societal securitization process in China and focuses on the role of these technologies in transforming the state's understanding of security. The securitization process is significant in terms of how states define certain societal issues as security threats and legitimize extraordinary measures accordingly. In the Chinese case, digital surveillance systems are not only regarded as technical security tools but also as strategic governance mechanisms aimed at preserving social stability. In this regard, facial recognition technologies, biometric data collection practices, smart city systems, and social credit applications constitute the core elements of China's digital security policies. These systems increase the state's capacity to monitor society while making the relationship between security and surveillance more visible.

China's AI-supported surveillance policies are developed to maintain social order, ensure public security, and identify potential threats in advance. Through data-driven monitoring mechanisms, individuals' daily practices are analyzed and behavioral patterns are tracked via digital systems. This situation has transformed security policies from practices focused solely on physical threats into broader mechanisms encompassing social control. Moreover, the effects of digital surveillance practices on individual freedoms, privacy, and human rights have become subjects of international debate. In this framework, the study discusses how AI-based surveillance technologies influence the balance between societal security and individual liberties.

Keywords: China, Digital Surveillance, Security Discourse, Social Control, Artificial Intelligence,

GİRİŞ

Güvenlik, Uluslararası İlişkiler disiplininin en temel kavramlarından biri olup tarihsel süreç içerisinde kapsamı ve içeriği önemli ölçüde dönüşüme uğramıştır. Soğuk Savaş döneminde devlet merkezli ve askeri tehditler üzerinden tanımlanan güvenlik anlayışı, iki kutuplu sistemin sona ermesiyle birlikte daha geniş bir çerçeveye yayılmıştır. Bu dönüşüm, güvenliğin yalnızca askeri tehditlere karşı korunma değil, aynı zamanda ekonomik, toplumsal ve teknolojik boyutları da içeren çok katmanlı bir kavram haline gelmesine yol açmıştır. Böylece güvenlik çalışmaları, klasik devlet merkezli yaklaşımların ötesine geçerek daha kompleks bir analiz alanına dönüşmüştür.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan yeni tehdit türleri, güvenlik anlayışının yeniden tanımlanmasını zorunlu kılmıştır. Asimetrik tehditler, terörizm, siber saldırılar ve hibrit savaş yöntemleri, devletlerin güvenlik politikalarında köklü değişikliklere neden olmuştur. Bu süreçte güvenlik yalnızca askeri kapasiteyle değil, aynı zamanda bilgi teknolojileri, veri yönetimi ve kurumsal kapasiteyle doğrudan ilişkili hale gelmiştir. Dolayısıyla güvenlik, artık yalnızca sınırların korunmasıyla değil, aynı zamanda dijital ve toplumsal alanların yönetimiyle de bağlantılı bir kavram olarak ele alınmaktadır.

Dijitalleşme ve teknolojik gelişmeler, güvenlik alanındaki bu dönüşümü daha da hızlandırmıştır. Özellikle büyük veri analitiği, yapay zekâ algoritmaları ve otomatik karar alma sistemleri, devletlerin güvenlik üretim biçimlerini yeniden şekillendirmiştir. Bu teknolojiler, yalnızca tehditlerin tespit edilmesini kolaylaştırmakla kalmamış, aynı zamanda toplumsal davranışların izlenmesi ve analiz edilmesi gibi yeni kontrol mekanizmalarının ortaya çıkmasına da yol açmıştır. Bu durum, güvenlik ile gözetim arasındaki sınırların giderek bulanıklaşmasına neden olmuştur.

Bu bağlamda yapay zekâ teknolojileri, günümüz güvenlik politikalarının en kritik bileşenlerinden biri haline gelmiştir. Yüz tanıma sistemleri, biyometrik veri toplama mekanizmaları ve algoritmik analiz sistemleri, devletlerin toplumsal alan üzerindeki görünürlüğünü artırmıştır. Bu teknolojiler yalnızca teknik araçlar olarak değil, aynı zamanda siyasal ve yönetsel bir güç mekanizması olarak da işlev görmektedir. Böylece güvenlik, giderek daha fazla veri temelli ve teknoloji odaklı bir yapıya dönüşmektedir.

Çin, yapay zekâ destekli gözetim teknolojilerinin en yoğun uygulandığı ülkelerden biri olarak bu dönüşümün önemli bir örneğini oluşturmaktadır. Sosyal kredi sistemi, akıllı şehir projeleri ve geniş ölçekli biyometrik veri altyapısı, Çin'in dijital güvenlik stratejisinin temel unsurlarını oluşturmaktadır. Bu uygulamalar, devletin yalnızca güvenlik üretim kapasitesini artırmakla kalmamakta, aynı zamanda toplumsal davranışları yönlendiren bir yönetim modeli ortaya koymaktadır. Bu nedenle Çin örneği, güvenlik ile teknoloji arasındaki ilişkinin en yoğun görüldüğü alanlardan biridir.

Bu çalışma, Çin'de yapay zekâ tabanlı gözetim teknolojilerinin toplumsal güvenlikleştirme süreci üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, dijital gözetim mekanizmalarının yalnızca teknik modernleşme araçları olmadığı, aynı zamanda güvenlik

söylemi üzerinden meşrulaştırılan siyasal ve toplumsal kontrol mekanizmaları olduğu savunulmaktadır. Bu çerçevede güvenlik, devletin toplumu yönetme biçimini yeniden şekillendiren bir söylem alanı olarak ele alınmaktadır.

Çalışmanın temel amacı, yapay zekâ destekli gözetim teknolojilerinin Çin örneğinde güvenlik anlayışını nasıl dönüştürdüğünü ve bu dönüşümün toplumsal güvenlikleştirme süreci üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Böylece dijitalleşme ile birlikte güvenlik kavramının geçirdiği dönüşümün, yalnızca teknik değil aynı zamanda teorik ve politik boyutlarıyla da değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

1. YAPAY ZEKÂ VE DİJİTAL GÖZETİMİN GÜVENLİKLEŞTİRME SÜRECİNDEKİ YERİ

Güvenlik kavramı, uluslararası ilişkiler disiplinde uzun yıllar boyunca ağırlıklı olarak askeri tehditler ve devlet merkezli riskler çerçevesinde ele alınmıştır. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte güvenliğin kapsamı genişlemiş; toplumsal, ekonomik, çevresel ve teknolojik boyutlar güvenlik çalışmalarının önemli parçaları haline gelmiştir. Özellikle dijitalleşmenin hız kazanması ve veri teknolojilerinin yaygınlaşması, güvenlik anlayışında yeni bir dönüşüm sürecini beraberinde getirmiştir. Bu süreçte yapay zekâ destekli dijital gözetim teknolojileri, devletlerin yalnızca fiziksel tehditleri değil, aynı zamanda toplumsal davranışları da izleme ve kontrol etme kapasitesini artırmıştır (Buzan, Wæver & de Wilde, 1998, s. 21-24). Güvenliğin giderek daha geniş bir toplumsal alanı kapsamaya, dijital teknolojilerin siyasal iktidar açısından stratejik önemini artırmaktadır.

Günümüzde yapay zekâ sistemleri, büyük veri analitiğiyle birlikte çalışarak bireylerin davranış örüntülerini analiz edebilmekte, potansiyel riskleri önceden tahmin edebilmekte ve devletlerin güvenlik politikalarını daha proaktif hale getirebilmektedir. Özellikle yüz tanıma sistemleri, biyometrik veri analizi, akıllı şehir uygulamaları ve algoritmik takip mekanizmaları, dijital gözetimin temel araçları arasında yer almaktadır (Zuboff, 2019, s. 95-101). Bu teknolojiler sayesinde güvenlik anlayışı yalnızca mevcut tehditlere müdahale etmeye değil, aynı zamanda olası riskleri önceden belirlemeye dayalı bir yapıya dönüşmektedir.

Güvenlikleştirme teorisi açısından değerlendirildiğinde, dijital gözetim teknolojileri yalnızca teknik araçlar değil, aynı zamanda belirli toplumsal olguları “tehdit” kategorisi içerisine yerleştiren siyasal mekanizmalar olarak da işlev görmektedir. Kopenhag Okulu tarafından geliştirilen güvenlikleştirme yaklaşımına göre güvenlik, nesnel bir durumdan ziyade siyasal aktörler tarafından söylemsel olarak inşa edilen bir süreçtir (Buzan vd., 1998, s. 25). Bu yaklaşım, devletlerin belirli meseleleri olağan siyasal alanın dışına çıkararak güvenlik sorunu haline getirebildiğini göstermektedir.

Dijital gözetim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte bireylerin gündelik yaşam pratikleri de güvenlik politikalarının bir parçası haline gelmiştir. Sosyal medya kullanımı, dijital iletişim ağları, çevrim içi alışveriş davranışları ve konum verileri gibi birçok unsur artık güvenlik kurumları tarafından analiz edilebilir hale gelmiştir (Lyon, 2018, s. 12-15). Böylece güvenlik kavramı yalnızca sınırların korunmasıyla sınırlı kalmamakta, bireylerin dijital davranışlarını da kapsayan daha geniş bir yönetim alanına dönüşmektedir.

Michel Foucault'nun panoptikon yaklaşımı, dijital gözetim mekanizmalarının işleyişini anlamada önemli teorik çerçevelerden biri olarak değerlendirilmektedir. Foucault'ya göre

modern iktidar, bireyleri sürekli görünür hale getirerek denetim altında tutmaktadır (Foucault, 1977, s. 195-201). Bu yaklaşım, dijital gözetim teknolojilerinin yalnızca izleme amacı taşımadığını, aynı zamanda birey davranışlarını disipline eden bir güç mekanizması oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Yapay zekâ destekli gözetim sistemleri, devletlerin toplumsal düzeni sürdürme kapasitesini artırırken aynı zamanda mahremiyet ve bireysel özgürlükler konusunda önemli tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Özellikle kişisel verilerin toplanması, depolanması ve analiz edilmesi süreçleri, demokratik haklar açısından ciddi eleştirilerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Couldry & Mejias, 2019, s. 337-340). Dijital teknolojilerin güvenlik amacıyla kullanılması, devlet güvenliği ile bireysel haklar arasındaki denge tartışmasını daha görünür hale getirmektedir.

Çin, yapay zekâ destekli dijital gözetim sistemlerini en yoğun kullanan ülkelerden biri olarak dikkat çekmektedir. Devlet tarafından geliştirilen sosyal kredi sistemi, bireylerin ekonomik, sosyal ve dijital davranışlarını puanlayarak toplumsal kontrol mekanizmasını güçlendirmektedir (Creemers, 2018, s. 4-7). Bu uygulama, güvenlik anlayışının yalnızca suç ve tehdit odaklı olmadığını, aynı zamanda toplumsal davranışların düzenlenmesine yönelik bir yönetim modeli oluşturduğunu göstermektedir.

Bunun yanı sıra Çin’de kullanılan yüz tanıma teknolojileri ve akıllı kamera sistemleri, kamusal alanın sürekli izlenmesini mümkün hale getirmektedir. Özellikle Sincan Uygur Özerk Bölgesi’nde kullanılan dijital takip sistemleri, yapay zekâ destekli gözetim uygulamalarının toplumsal denetim kapasitesini açık biçimde ortaya koymaktadır (Human Rights Watch, 2019, s. 35-38). Bu uygulamalar, güvenlik politikalarının etnik ve toplumsal kontrol boyutuyla da ilişkili olduğunu göstermektedir.

Dijital gözetim sistemleri yalnızca otoriter rejimlerde değil, demokratik devletlerde de giderek yaygınlaşmaktadır. Terörle mücadele, siber güvenlik ve kamu düzeninin korunması gibi gerekçelerle birçok devlet, vatandaşların dijital verilerini daha yoğun biçimde analiz etmeye başlamıştır (Bauman et al., 2014, s. 121-124). Böylece dijital güvenlik politikaları küresel ölçekte yaygınlaşan bir yönetim pratiği haline gelmektedir.

Özellikle COVID-19 salgını sonrasında dijital izleme uygulamalarının daha fazla meşrulaştığı görülmektedir. Salgın sürecinde temas takip uygulamaları, sağlık kodları ve dijital veri analiz sistemleri birçok ülkede güvenlik ve kamu sağlığı gerekçesiyle kullanılmıştır (Han, 2020, s. 98-100). Bu gelişmeler, kriz dönemlerinde dijital gözetim araçlarının daha hızlı şekilde normalleştirilebildiğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak yapay zekâ destekli dijital gözetim sistemleri, günümüz güvenlik anlayışının merkezinde yer alan temel araçlardan biri haline gelmiştir. Bu sistemler devletlerin risk analizi, toplumsal kontrol ve güvenlik üretme kapasitesini artırırken, aynı zamanda mahremiyet, insan hakları ve demokratik özgürlükler açısından yeni tartışma alanları oluşturmaktadır. Güvenikleştirme yaklaşımı ve panoptik denetim anlayışı birlikte değerlendirildiğinde, dijital gözetim teknolojilerinin yalnızca teknik yenilikler değil, aynı zamanda modern iktidar ilişkilerini yeniden şekillendiren stratejik araçlar olduğu görülmektedir.

2. ÇİN’DE YAPAY ZEKÂ TABANLI GÖZETİM POLİTİKALARI

Küresel ölçekte dijital teknolojilerin hızla gelişmesi, devletlerin güvenlik anlayışında önemli dönüşümlere yol açmıştır. Özellikle yapay zekâ, büyük veri analitiği ve dijital gözetim teknolojileri, güvenliğin yalnızca fiziksel tehditlere karşı sağlanan bir alan olmaktan çıkmasına neden olmuş; birey davranışlarının izlenmesi, analiz edilmesi ve yönlendirilmesi gibi yeni güvenlik pratiklerini ortaya çıkarmıştır. Bu dönüşüm sürecinde Çin, yapay zekâ destekli gözetim teknolojilerini en sistematik biçimde kullanan ülkelerden biri olarak dikkat çekmektedir. Çin yönetimi, dijital teknolojileri yalnızca ekonomik kalkınmanın değil, aynı zamanda toplumsal düzenin korunmasının da temel araçlarından biri olarak değerlendirmektedir (Creemers, 2018: 3). Çin'in dijitalleşme politikalarının güvenlik ve toplumsal kontrol mekanizmalarıyla doğrudan ilişkilendirildiği görülmektedir.

Çin'de dijital gözetim politikalarının gelişimi, devletin merkezi kontrol anlayışı ve toplumsal istikrarı koruma yaklaşımıyla yakından bağlantılıdır. Özellikle 2000'li yıllardan itibaren internet kullanımının yaygınlaşması, Çin yönetimini dijital alanı daha sıkı biçimde denetlemeye yöneltmiştir. “Great Firewall” olarak adlandırılan internet filtreleme sistemi, devletin bilgi akışını kontrol etme kapasitesini artırmıştır (MacKinnon, 2012: 34). Böylece dijital alan yalnızca iletişim ortamı olmaktan çıkmış, aynı zamanda güvenlik politikalarının uygulandığı stratejik bir alan haline gelmiştir.

Çin yönetimi, güvenliği yalnızca askeri tehditlerle sınırlı görmeyen geniş kapsamlı bir yaklaşım benimsemektedir. Toplumsal istikrarın korunması, kamu düzeninin sürdürülmesi ve potansiyel risklerin önceden tespit edilmesi, devletin temel öncelikleri arasında yer almaktadır. Bu kapsamda yapay zekâ destekli gözetim sistemleri, birey davranışlarının analiz edilmesi ve toplumsal hareketlerin takip edilmesi amacıyla kullanılmaktadır (Lyon, 2018: 119). Güvenlik anlayışının veri odaklı bir yönetime doğru evrildiği anlaşılmaktadır.

Çin'de yapay zekâ tabanlı gözetim sistemlerinin en dikkat çekici örneklerinden biri yüz tanıma teknolojileridir. Kamusal alanlara yerleştirilen yüksek çözünürlüklü kameralar sayesinde bireylerin hareketleri gerçek zamanlı olarak takip edilebilmekte ve merkezi veri sistemleriyle eşleştirilebilmektedir. Özellikle ulaşım merkezleri, alışveriş alanları ve kamu kurumlarında kullanılan bu sistemler, devletin gözetim kapasitesini önemli ölçüde artırmaktadır (Mozur, 2019). Teknolojik gözetim araçlarının gündelik yaşamın sıradan bir parçası haline geldiği görülmektedir.

Bunun yanında Çin'de geliştirilen sosyal kredi sistemi, dijital gözetim politikalarının en kapsamlı örneklerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Bu sistem, bireylerin ekonomik faaliyetlerini, sosyal davranışlarını ve hukuki durumlarını puanlandırarak vatandaşların güvenilirlik düzeyini belirlemeyi amaçlamaktadır (Liang vd., 2018: 416). Sosyal kredi uygulamaları, birey davranışlarının yalnızca izlenmediğini, aynı zamanda yönlendirilmeye çalışıldığını göstermektedir.

Çin'de dijital gözetim politikalarının özellikle Xinjiang bölgesinde daha yoğun biçimde uygulandığı dikkat çekmektedir. Uygur Türklerinin yaşadığı bölgelerde biyometrik veri toplama, yüz tanıma sistemleri ve yapay zekâ destekli izleme mekanizmaları oldukça yaygın şekilde kullanılmaktadır (Human Rights Watch, 2019: 22). Güvenlik politikalarının etnik ve kültürel alanlara kadar genişlediği görülmektedir.

Kuramsal açıdan değerlendirildiğinde, Çin'in dijital gözetim politikaları güvenlikleştirme yaklaşımı çerçevesinde açıklanabilmektedir. Güvenlikleştirme teorisine göre siyasal aktörler

belirli konuları “tehdit” olarak tanımlayarak olağanüstü önlemleri meşrulaştırabilmektedir (Buzan, Wæver & de Wilde, 1998: 24). Çin yönetiminin toplumsal istikrarı tehdit eden unsurları dijital gözetim araçlarıyla kontrol altına almaya çalıştığı görülmektedir.

Ayrıca Michel Foucault’nun panoptikon yaklaşımı da Çin’deki dijital gözetim sistemlerini anlamada önemli bir teorik çerçeve sunmaktadır. Foucault’ya göre sürekli gözetim ihtimali, bireylerin davranışlarını doğrudan baskı olmadan şekillendirebilmektedir (Foucault, 1977: 201). Çin’deki yapay zekâ destekli izleme sistemlerinin bireyler üzerinde görünmez bir denetim mekanizması oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Çin’de yapay zekâ destekli gözetim politikalarının yaygınlaşmasında, devletin toplumsal istikrarı koruma anlayışı belirleyici bir rol oynamaktadır. Çin yönetimi, dijital teknolojileri yalnızca ekonomik kalkınmanın bir aracı olarak değil, aynı zamanda toplumsal düzenin sürdürülmesini sağlayan stratejik bir güvenlik mekanizması olarak değerlendirmektedir. Özellikle “akıllı şehir” projeleri kapsamında geliştirilen yüz tanıma kameraları, biyometrik veri sistemleri ve merkezi veri tabanları, kamusal alanın sürekli izlenebilir hale gelmesini sağlamaktadır (Çelik, 2022: 88). Güvenlik kavramının dijitalleşmeyle birlikte gündelik yaşamın her alanına nüfuz ettiği görülmektedir.

Dijital gözetim uygulamalarının özellikle COVID-19 süreciyle birlikte daha görünür hale geldiği dikkat çekmektedir. Salgın döneminde kullanılan sağlık kodu uygulamaları, bireylerin hareketliliğini, temas geçmişini ve sosyal çevresini veri temelli biçimde takip eden bir sisteme dönüşmüştür. Başlangıçta halk sağlığını koruma amacıyla kullanılan bu sistemler, zamanla toplumsal hareketliliğin kontrol edilmesinde de işlevsel hale gelmiştir (Kaya, 2023: 141). Kriz dönemlerinde geliştirilen dijital uygulamaların kalıcı güvenlik araçlarına dönüşebildiği anlaşılmaktadır.

Çin’in yapay zekâ temelli gözetim politikaları yalnızca iç güvenlik açısından değil, küresel teknoloji rekabeti bakımından da önem taşımaktadır. Özellikle Huawei, Hikvision ve Dahua gibi Çin merkezli teknoloji şirketlerinin geliştirdiği gözetim sistemleri birçok ülkeye ihraç edilmekte ve Çin’in dijital altyapı alanındaki etkisini artırmaktadır (Erdoğan, 2021: 57). Teknolojik kapasitenin küresel nüfuz üretme aracı olarak kullanıldığı görülmektedir.

Bununla birlikte yapay zekâ destekli gözetim politikaları, insan hakları ve mahremiyet tartışmalarını da beraberinde getirmektedir. Uluslararası insan hakları örgütleri, Çin’deki dijital gözetim sistemlerinin ifade özgürlüğü, özel hayatın gizliliği ve bireysel haklar üzerinde baskı oluşturduğunu ileri sürmektedir (Amnesty International, 2021: 11). Güvenlik ile özgürlük arasındaki dengenin dijital çağda daha tartışmalı hale geldiği anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak Çin’de yapay zekâ tabanlı gözetim politikaları, devletin güvenlik anlayışını teknoloji temelli bir yönetime dönüştüren önemli araçlardan biri haline gelmiştir. Yapay zekâ, büyük veri ve dijital izleme sistemleri sayesinde devlet, toplumsal davranışları daha kapsamlı biçimde analiz edebilmekte ve yönlendirebilmektedir. Bu durum, güvenliğin yalnızca fiziksel tehditlerle sınırlı olmadığını; aynı zamanda veri, davranış ve dijital kontrol süreçleri üzerinden yeniden tanımlandığını göstermektedir. Çin örneği, dijitalleşmenin devlet-toplum ilişkilerini dönüştürdüğünü ve güvenlik politikalarının teknolojik araçlarla daha görünmez fakat daha kapsamlı hale geldiğini ortaya koymaktadır.

3. TOPLUMSAL GÜVENLİKLEŞTİRME VE DEVLET KONTROL KAPASİTESİNİN DÖNÜŞÜMÜ

Geleneksel güvenlik anlayışı uzun yıllar boyunca devletin sınırlarını koruma, askeri tehditleri önleme ve ulusal egemenliği sürdürme amacı etrafında şekillenmiştir. Özellikle Soğuk Savaş döneminde güvenlik, büyük ölçüde askeri kapasite ve devlet merkezli tehdit algıları üzerinden değerlendirilmiştir. Ancak küreselleşme, dijitalleşme ve teknolojik dönüşüm süreçleriyle birlikte güvenlik kavramının kapsamı önemli ölçüde genişlemiştir. Günümüzde güvenlik yalnızca askeri tehditlere karşı geliştirilen bir alan olmaktan çıkmış; toplumsal hareketler, dijital iletişim ağları, veri akışları ve bireysel davranışlar da güvenlik politikalarının konusu haline gelmiştir (Buzan, Wæver & de Wilde, 1998: 21). Güvenlik kavramının toplumsal yaşamın farklı alanlarını kapsayacak biçimde genişlediği görülmektedir.

Bu dönüşüm süreci, devletlerin kontrol kapasitesini de yeniden şekillendirmiştir. Modern devletler artık yalnızca fiziksel sınırları koruyan yapılar değil; aynı zamanda veri toplayan, davranış analiz eden ve toplumsal hareketleri dijital araçlarla takip eden aktörler haline gelmiştir. Özellikle yapay zekâ destekli sistemler, büyük veri analitiği ve dijital gözetim teknolojileri sayesinde devletler, toplumsal riskleri daha hızlı tespit edebilmekte ve birey davranışlarını daha kapsamlı biçimde izleyebilmektedir (Lyon, 2018: 45). Teknolojik gelişmelerin devletin toplumsal denetim kapasitesini artırdığı anlaşılmaktadır.

Toplumsal güvenlikleştirme kavramı, belirli toplumsal meselelerin siyasal aktörler tarafından güvenlik tehdidi olarak tanımlanmasını ifade etmektedir. Güvenlikleştirme teorisine göre bir konu, siyasal söylemler aracılığıyla “varoluşsal tehdit” şeklinde sunulduğunda olağanüstü önlemlerin uygulanması meşru hale gelebilmektedir (Buzan vd., 1998: 24). Böylece göç hareketleri, toplumsal protestolar, dijital iletişim ağları veya salgın hastalıklar gibi alanlar güvenlik politikalarının merkezine yerleşebilmektedir. Güvenliğin yalnızca askeri meselelerle sınırlı olmadığı görülmektedir.

Dijitalleşme süreciyle birlikte toplumsal güvenlikleştirme politikaları daha görünür hale gelmiştir. Özellikle sosyal medya platformlarının yaygınlaşması, devletlerin dijital alanı güvenlik perspektifiyle değerlendirmesine neden olmuştur. Çevrim içi iletişim ağları, kamuoyu oluşumu üzerinde etkili olduğu için birçok devlet tarafından toplumsal istikrar açısından potansiyel risk alanı olarak görülmektedir (Castells, 2015: 291). Dijital iletişim ağlarının güvenlik politikalarının bir parçası haline geldiği anlaşılmaktadır.

Yapay zekâ teknolojileri, devletlerin toplumsal kontrol kapasitesini genişleten en önemli araçlardan biri haline gelmiştir. Veri işleme kapasitesinin artması sayesinde bireylerin sosyal medya paylaşımları, günlük hareketleri, tüketim alışkanlıkları ve dijital davranışları analiz edilebilmektedir. Bu sistemler sayesinde devletler yalnızca mevcut tehditleri izlemekle kalmamakta, aynı zamanda olası riskleri önceden tahmin etmeye yönelik proaktif güvenlik stratejileri geliştirmektedir (Zuboff, 2019: 95). Güvenlik politikalarının önleyici bir karakter kazandığı görülmektedir.

Bu süreçte gözetim kavramı da dönüşüme uğramıştır. Geleneksel gözetim anlayışı belirli mekânlarla sınırlıyken, dijital teknolojiler sayesinde gözetim sürekli ve görünmez bir yapıya dönüşmüştür. Michel Foucault’nun panoptikon yaklaşımı, modern gözetim sistemlerinin birey davranışlarını nasıl şekillendirdiğini açıklayan önemli teorik çerçevelerden biridir. Foucault’ya göre bireyler sürekli izlenme ihtimali altında olduklarını düşündüklerinde davranışlarını denetim mekanizmalarına uygun hale getirmektedir (Foucault, 1977: 201). Dijital çağda

gözetimin yalnızca fiziksel değil, psikolojik bir kontrol mekanizmasına dönüştüğü görülmektedir.

Devletlerin kontrol kapasitesindeki dönüşüm, yalnızca güvenlik alanıyla sınırlı değildir. Dijitalleşme sayesinde kamu yönetimi, sağlık, eğitim ve ulaşım gibi alanlarda da veri temelli yönetim anlayışı yaygınlaşmaktadır. Özellikle “akıllı şehir” projeleri kapsamında kullanılan sensör sistemleri, yüz tanıma kameraları ve veri analiz altyapıları, kamusal alanın sürekli izlenebilir hale gelmesini sağlamaktadır (Kitchin, 2014: 122). Teknolojik altyapının yönetim süreçlerini daha merkezi hale getirdiği anlaşılmaktadır.

Çin, toplumsal güvenlikleştirme ve dijital kontrol kapasitesinin dönüşümünü en açık biçimde gösteren ülkelerden biri olarak dikkat çekmektedir. Çin yönetimi, yapay zekâ destekli gözetim sistemlerini toplumsal düzenin korunması ve kamu güvenliğinin sağlanması amacıyla yoğun biçimde kullanmaktadır. Özellikle sosyal kredi sistemi, yüz tanıma teknolojileri ve büyük veri analiz sistemleri, birey davranışlarının sürekli izlenmesini mümkün hale getirmektedir (Liang vd., 2018: 417). Devletin toplumsal kontrol kapasitesinin dijital araçlarla genişlediği görülmektedir.

Benzer şekilde COVID-19 pandemisi süreci, dijital güvenlik uygulamalarının küresel ölçekte yaygınlaşmasına neden olmuştur. Birçok devlet, salgının kontrol altına alınması amacıyla dijital takip sistemleri, sağlık kodu uygulamaları ve hareket izleme mekanizmaları geliştirmiştir. Başlangıçta halk sağlığını koruma amacıyla kullanılan bu teknolojiler, zamanla daha geniş güvenlik politikalarının parçası haline gelmiştir (Kaya, 2023: 139). Kriz dönemlerinde geliştirilen dijital uygulamaların kalıcı denetim araçlarına dönüşebildiği anlaşılmaktadır.

Toplumsal güvenlikleştirme süreci, bireysel özgürlükler ve mahremiyet açısından da önemli tartışmaları beraberinde getirmektedir. Yapay zekâ destekli gözetim sistemleri sayesinde devletlerin bireyler hakkında çok kapsamlı veri toplaması, özel hayatın gizliliği konusunda endişeleri artırmaktadır. Özellikle biyometrik verilerin depolanması ve davranış analiz sistemlerinin yaygınlaşması, dijital haklar tartışmasını daha görünür hale getirmiştir (Amnesty International, 2021: 14). Güvenlik ile özgürlük arasındaki dengenin giderek daha karmaşık hale geldiği görülmektedir.

Ayrıca toplumsal güvenlikleştirme politikalarının demokratik toplumlarda siyasal katılım süreçlerini de etkileyebileceği ifade edilmektedir. Sürekli gözetim altında olduğu düşüncesi, bireylerin siyasal görüşlerini açıklama ve toplumsal hareketlere katılma davranışlarını sınırlandırabilmektedir (Bauman & Lyon, 2013: 67). Dijital gözetimin yalnızca güvenlik değil, aynı zamanda toplumsal davranışların yönlendirilmesi açısından da etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Devlet kontrol kapasitesindeki dönüşüm, uluslararası sistem açısından da yeni tartışmalar ortaya çıkarmaktadır. Yapay zekâ ve büyük veri teknolojileri, yalnızca ulusal güvenlik politikalarının değil, aynı zamanda küresel güç rekabetinin de temel unsurlarından biri haline gelmiştir. Teknolojik altyapıyı geliştiren devletlerin uluslararası sistemde daha fazla stratejik avantaj elde ettiği görülmektedir (Erdoğan, 2021: 60). Dijital kapasitenin yeni dönemin güç unsurlarından biri haline geldiği anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak toplumsal güvenlikleştirme ve devlet kontrol kapasitesindeki dönüşüm, dijitalleşme ve yapay zekâ teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte daha görünür hale

gelmiştir. Günümüzde devletler yalnızca fiziksel tehditleri değil, toplumsal davranışları, veri akışlarını ve dijital iletişim süreçlerini de güvenlik politikalarının parçası olarak değerlendirmektedir. Yapay zekâ destekli gözetim sistemleri sayesinde devletin denetim kapasitesi genişlerken, bireysel özgürlükler ve mahremiyet tartışmaları da derinleşmektedir. Bu süreç, güvenlik anlayışının dijital çağda yeniden tanımlandığını ve devlet-toplum ilişkilerinin teknolojik araçlar üzerinden dönüşüme uğradığını göstermektedir.

4. DİJİTAL GÖZETİMİN ETİK VE ULUSLARARASI BOYUTU

Yapay zekâ destekli dijital gözetim teknolojilerinin gelişmesi, devletlerin güvenlik anlayışını yalnızca askeri ve fiziksel tehditlere karşı geliştirilen klasik yöntemlerden çıkararak veri temelli kontrol mekanizmalarına dayalı yeni bir güvenlik modeline dönüştürmüştür. Özellikle büyük veri analitiği, yüz tanıma sistemleri, biyometrik veri tabanları ve davranışsal analiz algoritmaları, devletlerin bireyleri çok daha ayrıntılı biçimde izleyebilmesini mümkün hale getirmiştir. Bu süreçte güvenlik kavramı yalnızca sınırların korunmasıyla sınırlı kalmamış; toplumsal düzenin sağlanması, risklerin önceden tespit edilmesi ve bireysel davranışların yönlendirilmesi gibi alanları da kapsayan geniş bir yönetim pratiğine dönüşmüştür (Lyon, 2018: 24). Lyon'un değerlendirmesi, dijital gözetim teknolojilerinin modern devletlerin yönetim kapasitesini yeniden şekillendirdiğini göstermektedir.

Dijital gözetim teknolojilerinin etik boyutunda en fazla tartışılan meselelerden biri mahremiyet hakkıdır. Yapay zekâ destekli izleme sistemleri sayesinde bireylerin konum bilgileri, sosyal medya etkileşimleri, tüketim alışkanlıkları ve gündelik davranışları sürekli veri akışına dönüştürülmektedir. Özellikle yüz tanıma sistemleri ve biyometrik veri analizleri, bireyin anonim kalabilme kapasitesini ciddi ölçüde sınırlandırmaktadır (Zuboff, 2019: 95). Zuboff'un yaklaşımı, dijital çağda bireylerin davranışlarının ekonomik ve siyasal çıkarlar doğrultusunda veri nesnesine dönüştürüldüğünü ortaya koymaktadır.

Yapay zekâ sistemlerinin etik açıdan eleştirilmesinin bir diğer nedeni, algoritmik önyargı ve ayrımcılık problemidir. Algoritmalar, beslendikleri veri setlerine bağlı olarak belirli etnik grupları, dini toplulukları veya toplumsal kesimleri daha fazla risk kategorisinde değerlendirebilmektedir. Özellikle suç tahmin sistemleri ve davranış analiz programları, mevcut toplumsal eşitsizlikleri yeniden üretebilecek bir yapıya sahiptir (Benjamin, 2019: 52). Benjamin'in değerlendirmesi, teknolojik sistemlerin tarafsız olmadığı ve insan kaynaklı önyargıları dijital ortamda yeniden üretebildiğini göstermektedir.

Dijital gözetimin etik boyutunda dikkat çeken bir diğer unsur, bireylerin sürekli izlenme hissi altında davranışlarını değiştirmesidir. Sürekli görünürlük duygusu, bireylerde oto-kontrol ve oto-sansür mekanizmalarının gelişmesine neden olabilmektedir. Michel Foucault'nun panoptikon yaklaşımı, bireylerin yalnızca fiziksel baskıyla değil, sürekli izlenme ihtimali üzerinden de disipline edildiğini ortaya koymaktadır (Foucault, 1977: 201). Foucault'nun yaklaşımı, dijital gözetimin yalnızca güvenlik üretmediğini; aynı zamanda davranışları şekillendiren psikolojik bir denetim mekanizması oluşturduğunu göstermektedir.

Uluslararası hukuk açısından değerlendirildiğinde yapay zekâ destekli gözetim teknolojilerinin hukuki sınırlarının hâlâ tam olarak belirlenemediği görülmektedir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde yer alan özel hayatın korunması ilkesi, dijital çağda yeni yorum ve düzenlemeleri gerekli kılmaktadır. Özellikle sınır aşan veri transferleri, küresel teknoloji şirketlerinin devletlerle veri paylaşımı ve uluslararası siber güvenlik uygulamaları, mevcut hukuk sistemlerinin denetim kapasitesini zorlamaktadır (UN Human Rights Council,

2021: 14). Bu değerlendirme, dijitalleşmenin uluslararası hukuk alanında yeni normatif düzenlemelere ihtiyaç doğurduğunu göstermektedir.

Avrupa Birliği, yapay zekâ ve dijital gözetim teknolojileri konusunda insan hakları merkezli bir yaklaşım geliştirmeye çalışan önemli aktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Avrupa Birliği Yapay Zekâ Yasası (AI Act), yüksek riskli yapay zekâ uygulamalarına sınırlamalar getirmeyi ve bireysel hakları korumayı hedeflemektedir (European Commission, 2024: 21). Avrupa Birliği'nin yaklaşımı, güvenlik politikaları ile temel haklar arasında denge kurma çabasını yansıtmaktadır.

Buna karşılık Çin, dijital gözetim konusunda daha merkeziyetçi ve devlet odaklı bir model benimsemektedir. Çin'de toplumsal istikrar ve kamu düzeni, bireysel mahremiyetin önünde konumlandırılmakta ve bu nedenle geniş çaplı gözetim uygulamaları meşrulaştırılmaktadır. Sosyal kredi sistemi, yüz tanıma ağları ve davranış analiz sistemleri, devletin toplumu sürekli izleyebilmesini sağlamaktadır (Creemers, 2018: 9). Creemers'in değerlendirmesi, Çin'in dijital güvenlik yaklaşımının Batılı liberal güvenlik anlayışından belirgin biçimde ayrıldığını göstermektedir.

ABD ise güvenlik merkezli ancak özel sektör destekli bir dijital gözetim modeli geliştirmiştir. Özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında Patriot Act kapsamında genişletilen elektronik takip programları, devletin gözetim kapasitesini önemli ölçüde artırmıştır. NSA tarafından yürütülen kitlesel veri toplama faaliyetleri, güvenlik gerekçesiyle meşrulaştırılmıştır (Greenwald, 2014: 58). Greenwald'un ortaya koyduğu çerçeve, demokratik sistemlerde bile dijital gözetimin kapsamlı bir güvenlik aracına dönüşebildiğini göstermektedir.

Dijital gözetimin uluslararası boyutunda teknoloji şirketlerinin rolü de giderek artmaktadır. Google, Meta, Amazon, Huawei ve Palantir gibi şirketler yalnızca ekonomik aktörler değil; aynı zamanda küresel veri akışını yöneten stratejik güç merkezleri haline gelmiştir (Couldry ve Mejias, 2019: 118). Bu durum, devlet egemenliği ile teknoloji şirketleri arasında yeni bir güç ilişkisi doğurmaktadır.

Türkiye'de de dijital güvenlik politikaları son yıllarda daha görünür hale gelmiştir. Özellikle sosyal medya düzenlemeleri, kişisel verilerin korunması ve siber güvenlik stratejileri, devletin dijital alandaki denetim kapasitesini artırmaya yönelik girişimler arasında yer almaktadır (Kara, 2022: 91). Kara'nın değerlendirmesi, Türkiye'de dijital güvenlik politikalarının güvenlik ve kamu düzeni ekseninde şekillendiğini göstermektedir.

Dijital gözetim teknolojilerinin etik tartışmaları yalnızca bireysel haklarla sınırlı değildir; aynı zamanda demokratik toplumların geleceği açısından da önem taşımaktadır. Sürekli gözetim altında yaşayan bireylerin ifade özgürlüğü, siyasal katılım ve toplumsal muhalefet davranışları değişebilmektedir. Bu durum, demokratik sistemlerde şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerinin yeniden tartışılmasına neden olmaktadır (Bauman ve Lyon, 2013: 67). Bauman ve Lyon'un değerlendirmesi, dijital çağda güvenlik politikalarının demokratik özgürlükler üzerindeki etkisini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Bunun yanı sıra yapay zekâ destekli gözetim sistemlerinin uluslararası rekabet boyutu da dikkat çekmektedir. Günümüzde devletler yalnızca askeri güç üzerinden değil, veri işleme kapasitesi ve yapay zekâ teknolojileri üzerinden de rekabet etmektedir. Veri, stratejik bir kaynak haline gelirken; dijital altyapılar ulusal güvenlik politikalarının merkezine yerleşmektedir (Kello,

2017: 103). Kello'nun yaklaşımı, dijital teknolojilerin küresel güç dengelerinde belirleyici hale geldiğini göstermektedir.

Sonuç olarak yapay zekâ destekli dijital gözetim teknolojileri, güvenlik üretim süreçlerini yeniden şekillendirirken aynı zamanda etik, hukuki ve siyasal açıdan yeni sorun alanları ortaya çıkarmaktadır. Devletlerin güvenlik kapasitesini artıran bu teknolojiler, bireysel özgürlükler, mahremiyet ve demokratik değerler açısından ciddi tartışmaları beraberinde getirmektedir. Bu nedenle dijital güvenlik politikalarının yalnızca teknolojik etkinlik temelinde değil, insan hakları, hukuk devleti ve etik ilkeler çerçevesinde değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

SONUÇ

Yapay zekâ teknolojilerindeki hızlı gelişim, güvenlik anlayışını yalnızca askeri tehditlere karşı geliştirilen klasik politikaların ötesine taşıyarak dijital veri, algoritmik analiz ve gözetim mekanizmaları üzerinden şekillenen yeni bir güvenlik paradigması ortaya çıkarmıştır. Özellikle dijitalleşmenin yaygınlaşmasıyla birlikte devletler, toplumsal düzeni sağlama, olası riskleri önceden tespit etme ve kamu güvenliğini sürdürme amacıyla yapay zekâ destekli gözetim sistemlerine daha fazla yönelmeye başlamıştır. Bu dönüşüm sürecinde Çin, dijital gözetim teknolojilerini en kapsamlı ve sistematik biçimde kullanan ülkelerden biri olarak öne çıkmaktadır. Büyük veri analitiği, yüz tanıma sistemleri, sosyal kredi uygulamaları ve davranışsal izleme algoritmaları, Çin devletinin toplumsal kontrol kapasitesini önemli ölçüde artırmıştır.

Çalışmada ele alınan bulgular, yapay zekâ tabanlı gözetim teknolojilerinin yalnızca teknik bir modernleşme aracı olmadığını, aynı zamanda güvenlik söyleminin yeniden üretilmesinde merkezi bir rol oynadığını göstermektedir. Güvenlik kavramının genişlemesiyle birlikte bireylerin gündelik yaşam pratikleri, dijital platformlardaki davranışları ve sosyal ilişkileri potansiyel risk alanları içerisinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Böylece güvenlik anlayışı, yalnızca tehditleri ortadan kaldırmaya yönelik bir savunma mekanizması olmaktan çıkarak toplumsal davranışları düzenleyen ve yönlendiren bir yönetim pratiğine dönüşmüştür. Özellikle Çin örneğinde dijital gözetim teknolojilerinin devletin toplumsal denetim kapasitesini güçlendirdiği ve güvenlik ile gözetim arasındaki sınırların giderek belirsizleştiği görülmektedir.

Kuramsal açıdan değerlendirildiğinde güvenlikleştirme yaklaşımı ile panoptik gözetim anlayışının birlikte kullanılması, dijital güvenlik politikalarının hem söylemsel hem de yapısal boyutlarını açıklamada önemli katkılar sunmaktadır. Güvenlikleştirme yaklaşımı, belirli toplumsal meselelerin siyasal aktörler tarafından güvenlik tehdidi olarak sunulmasını ve olağanüstü uygulamaların meşrulaştırılmasını açıklarken; panoptik yaklaşım, sürekli görünürlük ve izleme mekanizmalarının birey davranışları üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Bu iki yaklaşım birlikte ele alındığında, yapay zekâ destekli gözetim sistemlerinin yalnızca güvenlik üretmediği, aynı zamanda bireylerin davranışlarını şekillendiren ve toplumsal düzeni yeniden yapılandıran bir iktidar mekanizması oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte dijital gözetim teknolojilerinin yaygınlaşması, bireysel özgürlükler, mahremiyet hakkı ve insan hakları açısından önemli etik tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Sürekli veri toplanması, algoritmik önyargılar, davranış analiz sistemleri ve kitlesel izleme uygulamaları, bireylerin özel yaşam alanını daraltmakta ve demokratik özgürlükler üzerinde baskı oluşturabilmektedir. Özellikle yapay zekâ sistemlerinin şeffaf olmaması ve karar alma süreçlerinde insan denetiminin sınırlandırılması, bu teknolojilerin hukuki

ve etik açıdan tartışmalı hale gelmesine neden olmaktadır. Bu nedenle dijital güvenlik politikalarının yalnızca teknolojik etkinlik üzerinden değil, aynı zamanda insan hakları, hukuk devleti ve etik ilkeler çerçevesinde değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Yapay zekâ destekli dijital gözetim teknolojileri, çağdaş güvenlik anlayışını köklü biçimde dönüştürmektedir. Çin örneği, dijital teknolojilerin devlet kapasitesini güçlendirme ve toplumsal kontrol mekanizmalarını genişletme açısından nasıl stratejik bir araç haline geldiğini göstermektedir. Önümüzdeki dönemde yapay zekâ teknolojilerinin daha da gelişmesiyle birlikte güvenlik, gözetim ve özgürlük arasındaki ilişkinin uluslararası siyasetin en önemli tartışma alanlarından biri olmaya devam edeceği öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

Amnesty International. (2021). *China: Surveillance state and human rights*. Amnesty Publications.

Bauman, Z., ve Lyon, D. (2013). *Liquid surveillance: A conversation*. Polity Press.

Bauman, Z., Bigo, D., Esteves, P., Guild, E., Jabri, V., Lyon, D., & Walker, R. B. J. (2014). *After Snowden: Rethinking the impact of surveillance*. International Political Sociology, 8(2), 121-144.

Benjamin, R. (2019). *Race after technology: Abolitionist tools for the new Jim code*. Polity Press.

Buzan, B., Wæver, O., ve de Wilde, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Lynne Rienner Publishers.

Castells, M. (2015). *Networks of outrage and hope: Social movements in the internet age*. Polity Press.

Couldry, N., ve Mejias, U. A. (2019). *The costs of connection: How data is colonizing human life and appropriating it for capitalism*. Stanford University Press.

Creemers, R. (2018). *China's social credit system: An evolving practice of control*. SSRN Electronic Journal, 1-36.

Çelik, H. (2022). Çin'de dijital gözetim teknolojileri ve toplumsal kontrol mekanizmaları. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18(42), 81-99.

Erdoğan, M. (2021). Küresel güç rekabetinde Çin'in teknoloji politikaları ve dijital güvenlik stratejileri. *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 49-65.

European Commission. (2024). *Artificial Intelligence Act*. European Union Publications Office.

Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison* (A. Sheridan, Trans.). Pantheon Books.

- Greenwald, G. (2014). *No place to hide: Edward Snowden, the NSA, and the U.S. surveillance state*. Metropolitan Books.
- Han, B.-C. (2020). *Psikopolitika: Neoliberalizm ve yeni iktidar teknikleri* (H. Barışcan, Çev.). Metis Yayınları.
- Human Rights Watch. (2019). *China's algorithms of repression: Reverse engineering a Xinjiang police mass surveillance app*. Human Rights Watch Report.
- Kara, M. (2022). Dijital gözetim, güvenlik ve devlet politikaları üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 4(2), 82-96.
- Kaya, A. (2023). Pandemi sonrası dijital gözetim ve biyogüvenlik politikaları: Çin örneği. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 18(1), 133-148.
- Kello, L. (2017). *The virtual weapon and international order*. Yale University Press.
- Kitchin, R. (2014). *The data revolution: Big data, open data, data infrastructures and their consequences*. Sage Publications.
- Liang, F., Das, V., Kostyuk, N., ve Hussain, M. (2018). Constructing a data-driven society: China's social credit system as a state surveillance infrastructure. *Policy and Internet*, 10(4), 415-453.
- Lyon, D. (2018). *The culture of surveillance: Watching as a way of life*. Polity Press.
- MacKinnon, R. (2012). *Consent of the networked: The worldwide struggle for internet freedom*. Basic Books.
- Mozur, P. (2019, April 14). One month, 500,000 face scans: How China is using A.I. to profile a minority. The New York Times.
- UN Human Rights Council. (2021). *The right to privacy in the digital age*. United Nations Publications.
- Zuboff, S. (2019). *The age of surveillance capitalism*. PublicAffairs.